

P V B L I I
VIRGILII MARONIS

QVAE VVLGO FERVNTVR CARMINA
CVLEX CIRIS COPA MORETVM

RECENSUIT
ET
HEYNI SVASQVE OBSERVATIONES
ADDIDIT
IVLIVS SILLIG

LIPSIÆ
SVMTIBVS LIBRARIÆ HAHNIANÆ
MDCCCXXII.
LONDINI
APVD BLACK, YOUNG & YOUNG.

201. 11. 11. 15

PUBLIVS
VIRGILIUS MARO

VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETVA ADNOTATIONE

ILLVSTRATVS

A

CHRIST. GOTTL. HEYNE

EDITIO QVARTA

CVRAVIT

GE. PHIL. EBERARD. WAGNER

VOLV MEN QVARTVM

CARMINA MINORA QVAESTIONES VIRGILIANAE
ET NOTITIA LITERARIA

LIPSIAE

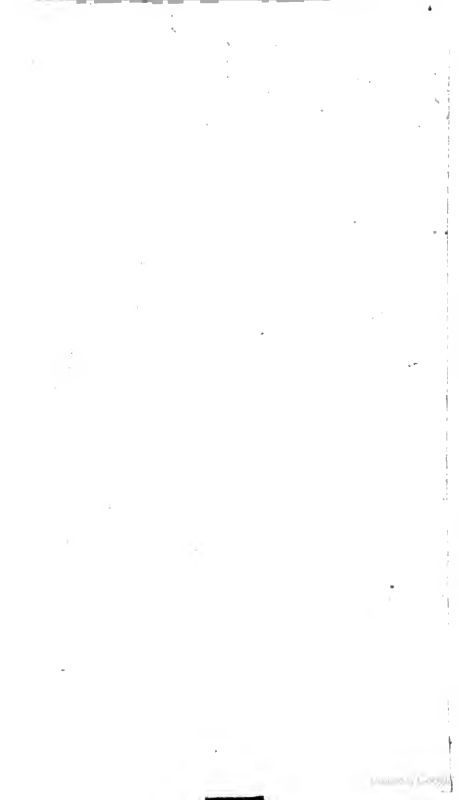
SVMTIBVS LIBRARIAE HAHNIANAE

MDCCCXXXII.

LONDINI

APVD BLACK, YOUNG & YOUNG.

P R A E F A T I O

I U L I I S I L L I G

Septem anni sunt elapsi, lector benevole, ex quo Gottingae auctore inprimis b. Spohnio consilium cepi quatuor quae hoc volumen carmina continet emendandi et illustrandi. Ex eo inde tempore summo studio conquirebam, quaecunque huic labori rite incipiendo et absolvendo necessaria et utilia putabam, nec ignarus, omnem rem ab emendatione verborum maximam partem corruptissimorum pendere, codices MSS. quam plurimos mihi parare studui, editionibus veteribus libentissime carens, quarum in his carminibus fere nullus est usus, nisi

*

Editionem Principem Ciris et Aldinam a. 1517. exceperis. Postea Parisios profectus partem otii mihi concessi his quoque carminibus ad codd. Bibliothecae Regiae excutiendis impendi, unde factum est, ut non prorsus exiguam codd. copiam nanciscerer, quod potissimum in Ciri eo magis mihi gratulor, quo pauciores huius carminis libri manu exarati ad nostram usque aetatem pervenerunt. Omnia mea subsidia in epimetris singulis carminibus praemissis enumeravi, quem indicem nunc relegens denuo sentio, quantum in hac re Eberto, Gerlachio, C. B. Hasio, Ludovico de Ian, Orellio, Van Praetio, Wellauero et aliis viris et humanitate et doctrina conspicuis debeam, qui vel codices suae curae demandatos mihi utendos permiserunt vel, quando id fieri non potuit, ipsi in usum meum excusserunt. Qua lectionum variantium farragine auctus ad ipsum laborem audentiori animo progredi potui, quo in suscipiendo id unum aegre ferebam, omnem ab Heynio iam collectum apparatus criticum denuo a me repetendum et commentario meo inserendum esse, nisi vellem, lectores

mei opusculi quovis in versu Heynii etiam editionem ultimam inspicere. Sed quum iam omnia editioni futurae pararem, accidit ut Wagnerus meus, qui eum amorem et benevolentiam, qua ipse praeceptor me discipulum ornaverat, usque mihi conservavit et in posterum mihi conservare velit, me praesente doleret, se difficillimo Virgilii edendi officio paene obrutum haec quoque carmina retractare cogi, quae semel Heynius in editionem suam recepisset. Tum ego illi operam meam offerre, quam quum Wagnerus non recusasset, illico me accinxi quaeque parata habebam expromsi atque disposui. At quorsum haec omnia, inquires, lector benevole! Ut paupertas mea cum dapibus Wagneri comparata aliquam certe penes te inveniat excusationem, qui ausus sum, meas nugas doctis illius atque laboriosis chartis apponere. Utut est, res iam eo perducta est, ut opella mea prodcat, quam diutius etiam in scriniis meis servassem, nisi ratio librarii honestissimi et descriptio totius editionis aliam mihi legem scripsisset. Licet enim illud profiteri possim, me huic parti operis Virgiliani

omnem quam potui diligentiam impendisse et quantum equidem scio nihil quod legentes offendere possit intactum reliquisse, nemo tamen me melius cognitum habere potest, quid futuro horum carminum editori etiamnum praestandum sit. Corruptelae enim in iis sunt fere innumerae, neque plane officio meo defuisse mihi videbor, quum aequi harum rerum indices aliquam etiamsi parvam illarum partem meo studio remotam, maiorem certe a me indicatam viamque illis aliquando feliciter succurrendi munitam esse arbitrabuntur, quod cur imprimis de Culice valeat, in epimetro exposui.

Quum vero iam Heynius intellexisset, interpretationi quam dicebat perquam exiguum in his carminibus spatium concedi, rei potius cardinem in emendatione verborum versari, omnia mea paucissimis exceptis additamenta uncis inclusa et asterisco praefixo notata varietati lectionis inserui, quae quum inde adeo crevisset, ut vetere editionis Heyniana forma servata plerumque in singulis paginis singuli carminum

versus lectitati fuissent, huic incommodo ita mederi satius duxi, ut omni varietati lectionis ad calcem cuiusque carminis reiecta verbis poetarum nonnisi brevem Heynii interpretationem supponerem accurate praeterea indicans, quibus in rebus haec mea recensio ab Heynii editione ultima recederet. Non enim verebar ea quae praeferenda mihi videbantur in ipsam poetarum orationem recipere, quum his in carminibus vulgatae quam dicunt lectionis nulla ratio habenda esset, quod eorum causa moneo, qui fortasse iudicium de opella mea laturi hanc etiam ob rem me reprehendendum censeant, quod iusto saepius vulgatam vilipenderim. Discrimen certe aliquod est faciendum in tractando eo poeta, cuius multi iique boni codd. exstant, et eo qui tantum paucorum et corruptorum librorum ope ad nos pervenit. Quum enim in illo valde periculosum sit, scriptura codicum omissa ingenio suo plus tribuere, ita in hoc coniecturae amplior locus dari potest, et quod nimiae audaciae opprobrium in multis aliis quos afferre possem poetis merito extimescerem, id in appendice mea Virgiliana mihi fieri patiar, siqui-

dem editoris est, verba scriptoris alicuius corrupti ita tractare ut certe sensus inde exeat et grammaticae legibus suum ius tribuatur. Soli autem mutandi libidini minus, quam varietatem scripturae Heynianae intuens putare possis, me indulsisse inde colligere poteris, quod ubi verba ex mea sententia mutavi, codices semper mihi praeibant, sive ipsi veram lectionem exhibentes, sive per corruptelas ad verum reperiendum ducentes, ter quaterve tantum, si recte memini, omnibus codd. contradicentibus de meo aliquid in textu reposui. Et ut lectori suum iudicium maneret, omnem lectionis varietatem etiam in rebus minutissimis apposui, ubi hanc regulam mihi scripsi, ut quando codd. a me ipso collati cum hac mea recensione consentirent, nihil de iis monerem, unum in Cullice excipiens Colbertinum III. de quo vide pag. 22.; quodsi tamen interdum in locis corruptioribus omnium codd. lectiones deinceps enumeravi, nemo me in aliis negligentiorum fuisse putet. In Copa dispositionem Heynii secutus varietatem lectionis interpretationi inserui, excursus autem quem Heynius Ciri addiderat in ipsam interpretationem carmini

subiectam recepi, quod ea de causa dico, ne lector pristino in loco quaerens eum a me omissum putet. Indices verborum quos initio adiicere in animo erat, Wagnero etiam auctore omisi, quia eorum nullam utilitatem fore praevidebam. Oratio enim adhuc nimis est incerta et repetitis in posterum curis Virorum Doctorum opus erit, priusquam ea ita stabilita et composita erit, ut de usu loquendi, quem poetae qui haec carmina scripserunt secuti sunt, certi aliquid pronunciari possit. Confeci autem brevem earum rerum indicem, de quibus in additamentis meis sum locutus, Heynii commentarium non respiciens, in quo quid annotatum sit, ipse Vir Egregius in suo indice docuit. Unum est quod addam, omnes Wakefieldi et Bothii coniecturas in hac editione commemoratas inveniri, non quod inde magnam utilitatem redundare putem, sed ut lector uno obtutu omnia conamina ad hunc usque diem in emendandis his carminibus facta comprehendere possit.

Hac igitur editionis meae ratione redita nihil superest, nisi ut tibi lector bene-

vole me resque meas commendem teque rogem, ut quae in hoc libello a me peccata fortassis haud pauca invenies, non negligentiae et socordiae sed communi hominum imbecillitati tribuas. Scribebam Dresdae d. xii. m. Maii mdcccxxx.

P R A E F A T I O

H E Y N I I

Minora haec carmina a Virgilii recensione bene abesse poterant; etiam eo respectu, quod iuvenili ingenio seu capiendo ac detinendo seu ornando vel locupletando exigua in iis proposita est materies; et memineram Burmannum Secundum (in praefat. Anthol. Lat. pag. XXXV) selectis iis, quae ad Anthologiam Latinam facerent, reliquae Virgilianae appendicis in separato volumine edendae spem fecisse. Cum tamen in alterum Anthologiae volumen *Diras*, quod unum ex iis maioribus carminibus est, inseruisset: spes illa aut incisa aut in incertum eventum producta videbatur. Mox audieram, prelo subiectos esse Io. Schraderi libros Emendationum, quorum capita plura in *Culice* et *Ciri* corrigenda occupata essent. Cum tamen in fronte nostrae editionis promissa essent Virgilii opera, et carmina haec Virgilianis plerumque subiungi soleant, etiam in Heinsiana editione, quam in nostra hac repetere constitutum erat; accinxi me ad eadem carmina iterum recensenda, imprimis cum seu critica seu interpretatione ea omnium maxime indigere viderem. Adiunxi *Copiam* et *Mo-*

retum; causam in praefatione ad ea carmina dixi uti et de ceteris carminibus satis dictum est in Prooemiis, quae singulis praemissa sunt. Universe autem de poematiis his haec monuisse sufficiat: ex pluribus ea codicibus, in quibus modo unum et alterum modo plura seorsum extabant, aut Aeneidi vel Bucolicis ac Georgicis erant subiecta, in unum esse collecta, nec tamen statim omnia. In ed. pr. 1467 *Culex*, *Dirae*, *Copa*, *Est et Non*, *Vir bonus*, *Rosae*, *Moretum*, *Priapeia*, *Epitaphia* et alia erant descripta; in altera autem recensione accesserant *Aetna*, *Ciris*, et *Catalecta* (vid. de Edd. Virgil. h. a.) In ed. 1471 s. l. et typogr. (vid. ibid.) tantum prior Romana episcopi Aleriensis repetita esse videtur; auctus carminum numerus, adiecto quoque libro Aeneidis XIII in edd. Ven. 1472 cum per Barthol. Cremonensem, tum per Ant. Zarottum (conf. ibid. h. a.). Ab eo inde tempore pleraeque huius saeculi editiones minora illa carmina repeterunt, diverso tamen ordine et loco, ut in hanc vel illam recensio- nem ii, qui eas curabant, inciderant; nec multum utilitatis ex earum comparatione expectari posse intellexi. Interpretari quoque nonnulla aggressus est Domitius Calderinus et Pomponius Sabinus, omnia Badius Ascensius. Nova tamen horum carminum recensio non facta est, nisi in Aldina editione 1517, de qua in Recensu edd. dictum est, et dicetur mox ad Culicem. Nihil posthaec seu opis seu studii accessit, etsi saepius recusis carminibus, et, quod mireris, haud raro ad antiquiorem lectionem, ut in Iunt. 1520 ab Ant. Francino Varchiensi curata, et Lucae Ant. Iunt. Ven. 1533, Rob. Stephani 1533, usque dum Scaliger Appendicem Vir-

gilianam adornavit 1573, repetitam a Guellio 1575 et auctis nonnullis emendatisque a Scaligero, cura Lindenbrochii, apud Franc. Raphelengium 1595, tum sub Catalectorum nomine novoque titulo praefixo 1617 apud Io. Maire; nam ab Appendice separata sunt Catalecta libris duobus. Repetita sunt quoque eadem in Pithoeana Epigrammatum et Poematorum veterum collectione 1590 et 1596, nulla tamen, nisi in paucis locis, quae tacite emendata sunt, opera collocata; in Emendationibus ad Poemata monetur: haec opuscula, inprimis vero Culicem, Cirin et Aetnam, ampliores notas aut potius iustos commentarios desiderare; itaque ea seponi ad meliora otia. Inde in Heinsianis editionibus servata tantum sunt ea, quae aliqua saltem cum ratione probabili ad Virgilium referri poterant. *)

Cum interpretationis omnis severior ratio a lectionis veritate proficiscatur: in his, quae a me curanda erant, criticae subtilitati coniectandique licentiae tribuendum erat plus, quam aut mos meus, aut otium, aut ingenium fortasse ferebat; nec unquam ad emendandi hoc genus, quod non in sententiis per emendationem constituendis, aut in orationis castitate et integritate vindicanda versatur, verum in librariorum erroribus congerendis, et in verbis litterarumque apicibus variandis verius quam corrigendis, haeret, satis magna me propensione animi ferri memini; etsi inter ingenui lus genera nunquam non illud retuli, nec detrectavi aut refugi, quoties res ita ferebat, ut novandum aliquid esse viderem: hoc tamen iudi-

*) De Scaligeri et Pithoei opera in his Catalectis collocata vid. Burm. Sec. praef. Anthol. p. XXXI sqq.

cio adhibito, ut in eo, quod, circumspectis iis, quae ipsa res et verba et sententia posceret, sese offerret, acquiescerem; sin primo statim occursum nihil, quod satis probarem, se offerret, otium in vano conatu haud consumerem, sed, appposito seu monito seu iudicio, ad utiliora pergerem. Maiorem omnino ex idonea interpretatione eorum, quae sana sunt, et ex eleganti subtilique iudicio rerum ac sententiarum, proficisci utilitatem, et olim arbitratus sum et nunc, cur ab ea existimatione recedam, multo minus habeo; inprimis si inventorum fontem, tractationem et exornationem totiusque operis summam et colorem, si omnia haec, inquam, docte et sagaciter perspecta et explorata habeas, et de iis dilucide ac perspicue aliis praecipere possis. Monui itaque etiam in his carminibus, quae interdum, nam pauca in iis nitere fatendum est, praeter ceteris probanda et bono poeta digna videri deberent.

Quod si his a me curatis ad litterarum harum, quae ad humanitatem ingenia fingunt, utilitatem quicquam profectum intellexero, in sinu gaudebo. Ad inanem doctrinae ostentationem multa moliri meum non est; quippe qui illam Phaedri sententiam meam taciā: *Nisi utile est, quod fecimus, stulta est gloria nostra.* Scribebam XXIII Sept. MDCCLXXV, refingebam d. IV. Martii MDCCLXXXVIII et iterum mense Iunio XCVIII, postremum CIOCCCIII.

P. VIRGILII MARONIS

UT VULGO FERTUR

C V L E X

P R O O E M I U M

I N C U L I C E M

Fuisse aliquando Culicem inscriptum carmen, vulgo pro Maroniani ingenii juvenili fetu habitum, dubitari nequit. Docent id loca T. I ad Vitam Virgilii §. 28 excitata Martialis XIV, ep. 185, et VIII, ep. 56, 19. 20, Suetonii in Vita Lucani, Statii Silv. II, 7, 14*). Quibus adde eundem praef. Silv. lib. I, ubi veretur de Thebaide edenda: *Sed et Culicem legimus et Batrachomyomachiam etiam cognoscimus. Nec quisquam est illustrium poetarum, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore proluserit.* Nonius quoque Marcellus p. 211 versum laudat in *labrusca* — „Neutro Virgilius in Culice: *Densaue virgultis avide labrusca petuntur.*“ An tamen is ipse, quem nunc manibus terimus, pro Maroniano Culice habendus sit, non modo inde confectum non est**), verum etiam dubitari potest: quandoquidem istud alterum

*) Martial. XIV, ep. 185 *Accepe facundi Culicem, studiose, Maronis.* VIII, 56 *Protinus Italiam concepit et Arma virumque, Qui modo vix Culicem flevrat ore rudi.* Sueton. in Vita Lucani: *Quin tantae levitatis, et tam immoderatae linguae fuit, ut in praefatione quadam, aetatem et initia sua cum Virgilio*

comparans, ausus sit dicere: et quantum mihi restat ad Culicem? Statii Silv. II, 7, 73. *Haec primo iuvenis canes sub aevo Ante annos Culicis Maroniani.*

**) Virgilio Culicem Io. Schraderus quoque vindicare voluit Emendatt. 1. 2.

carmen non invenustum fuisse necesse est; memoratur enim passim cum laude, et Lucanus non sine superbiae nota dixisse existimatus est: *et quantum mihi restat ad Culicem?* hoc autem, quod nunc habemus, splendet utique uno et altero loco, et habet laudes nonnullas; sed et tota illud summa peccat et plurima habet, quae vel parum subtili iudicio vix satis se probare possint. Quae ne temere pronuntiassse videamur, age de carminis argumento et habitu dispiciamus paullo accuratius.

Inter lusus refertur hoc carmen merito argumenti sui vi et natura. Culex, cum pastorem infixu aculeo e somno excitatum praesenti morte liberasset, quam subrepens ei serpens inflicturus erat, inflicta manu obtritus, sequente nocte pastori per somnum oblatus, de male relata gratia conqueritur, hominemque miseratione movet, ut tumultum culici exstruat. Nec tamen omnino poeta carmen epicum ioculare, cuiusmodi nostra aetas plura vidit, componere voluisse putandus est. Narratio est serio instituta, nec tamen epica, sed ad pastoritium seu bucolicum carmen propior, et delectare voluisse poeta videri debet, partim rerum narratione et descriptione, partim culicis de iniuria sibi facta conquerentis miseratione.

Argumentum, si intentiore animo contempleris, per se satis tenue ac ieunum esse vixque magnum ornatum capere posse videtur. Cumulavit tamen ornamenta quisquis haec scripsit, et in ornamentis his maiorem operae partem consumsit; quod per se non erat improbandum, si ornamenta sagacitas aliqua ingenii ex ipsa re elicuerat; verum auctor ad locos poeticos communes fere omnia revocavit, quibus ita immoratus est, ut orationis ordinem et seriem penitus interrumpi et mentem a carminis summa abduci necesse esset, quod v. c. factum videas in loco de laudibus vitae rusticae, de arboribus ad fontem natis v. 122 sqq.,

in locis inferis, in Tartaro, in Elysio, in tumultu plantis conserendo. Nimum igitur in parergis haeret poeta; nec pravam hoc studium exemplo non minus pravo Catulli, in Pelei et Thetidos epithalamio, aut Panegyrici in Messalam Tibulli Elegis subiecti, defendi aut potest aut debet.

Est vero interdum puerilis prorsus in cumulandis et variandis rebus similibus copiae affectatio; quae, si vel maxime eum iuvenili aetate haec lusisse dixeris (Scaligerum, qui iam grandiore natu Maronem scripsisse Culicem contendebat, nemo facile audiet aequo animo), vix tamen ab eo poeta proficisci potuit, qui Georgica et Aeneidem scripsit; ita ut aliquando in eam opinionem pronior essem, quam etiam Franc. Oudinum tuitum esse video (disp. de Culice Virgiliano in Misc. Obs. crit. nov. T. IV, p. 307), qua persuasum mihi esset, nos veterem illum Maronis Culicem omnino non habere. Occurrunt tamen altera ex parte loci carminis praeclari poeta bono haud indigni; video itaque haud paullo probabilius esse alterum: habere quidem nos carminis fundum aliquem Virgilianum, interpolatum tamen et oneratum infinitis aliorum laciniis intextis et interpositis. Ducit etiam eo diversitas illa locorum ac versuum in eodem carmine et variata per plures diversae notae versus eadem sententia. Quod si teneatur: facile et virtutum et vitiorum in hoc carmine causae explicari totaque eius ratio constitui potest.

Scilicet, litterarum bonarum studiis, iam per rhetoricas scholas et *μελέτας* corruptis, fuit doctorum hominum male sedulorum mos, ut cum Ovidianis, tum Virgilianis, his tamen maxime, quandoquidem intra Virgilianam orationem omne fere poetices studium eorum temporum se continebat, versibus variandis, ornandis vel amplificandis, ingenium suum experirentur. Multa sunt sub Scholasticorum nomine in Anthologia Latina carmina,

quibus, interdum decies vel duodecies, eadem sententia vel idem versus variatur. Alii thema, quod vocabant, seu argumentum fabulae alicuius ex Virgilio vel aliunde desumptum versibus modo ex Virgilio consarcinatis in Centonis morem, modo ad Virgilii exemplum formatis, pertractarunt: utriusque generis exempla in Ausonio prostant. Sunt vero in his multa non malae notae carmina; sunt singula loca, singuli versus docte et ornate facti. Comparet v. c. aliquis narrationem de adulterio Martis et Veneris Anthol. Lat. P. I, Ep. 72. Non defuit homini, qui id carmen scripsit, ingenium nec poetica oratio: defuit iudicium ad summam carminis constituendam et ad eliminandam copiam otiosam et inanem. Adde ibid. lib. I, ep. 89 et al. Lecto itaque Virgilii carmine adscripserunt in margine codicis sui hi homines ea, quae ipsi tentaverant, ad variandam vel amplificandam sententiam; idque inprimis in minoribus his Virgilii carminibus factum apparet; multo autem maxime in Culice, cuius, si recte iudico, plus quam dimidia pars eiusmodi Scholasticorum versibus consarcinata est. Versus hos aut inter lineas aut in margine adscriptos librarii indocti, qui codicem describebant, forte etiam ut pleniorē codicem venditare possent, in ipsum carmen inferserant; atque sic evenit, ut illud interpolatum et, modo versibus satis bonis, modo inscitis et indoctis, aut hiulcis, et scabris, foedatum ad nos perveniret. Quod non animadversum fraudi fuit viris doctis, quos, tam diversae notae monetam eodem loco habentes, in multis trepidare necesse fuit. Unde facile potest intelligi, fundum quidem carminis esse posse Culicem illum Maronianum, sed attextas esse a Scholasticis et Grammaticis lacinias plurimas, quibus priscus carminis nitor plerisque in locis admodum attritus ut sit necesse est.

Atque haec ipsa faciunt, ut vix cum delecta-

tione, nec nisi ab eo, qui iam aliquantum in poetarum lectione versatus sit, legi possit hoc carmen*). Male enim cohaerent tot panni a diversis hominibus assuti, et natae sunt ex eo ipso corruptelae dictionis et sententiae plurimae. Aliter itaque his in carminibus instituenda fuit opera mea, quam in superioribus voluminibus, cum in interpretationis subtilitate maior studii nostri pars versaretur. Nunc enim ea fere tota ad criticas animadversiones, lectionemque constituendam vel emendandam, transferenda erat. Propositum itaque velim hoc volumen adolescentibus, qui in critico studio exercere ingenia volunt, tamquam campum, in quo lusus huius ingenui periculum aliquod faciant aut gustum saltem sibi comparent: ut tamen nec, uno et altero ludentis ingenii successu et laude exultantes vel vanitate blanda tumentes, in hac studii parte subsistant, omnemque litterarum bonarum laudem et fructum in una coniectandi et voces sonosque variandi calliditate positum arbitrati, maiora et graviora consilia, quae in legendis scriptoribus classicis proposita esse debent, negligent, mox etiam contemnunt, se emendandis iis natos rati, quorum nec sententias, res et doctrinas assequuntur, nec elegantiae ac praestantiae sensum et iudicium rectum habent. Atqui critices studium subsidiarium esse debebat, haud primum.

Ceterum, antequam lectionis originem et progressum ad emendationem satis accurate cognoscere liceret, molestiae in hoc et sequentibus carmini-

*) Patrio sermone, octomis versibus in strophas coeuntibus, redditum est hoc carmen a Spensero, poeta nobili Britanno (*Virgil's Gnat*), in eius Opp. Nec sine voluptate illud facile perlegas. Adeo mihi vel hoc exemplo patuit, quanto expeditius

esset poetam carmine vernaculo reddere, quam verba subtiliter interpretari. Nihil enim vetabat sententias integras summatim efferre eiusve partes in quemcunque placeret sensum deflectere, aut verba corrupta aptis et idoneis permutare.

bus enarrandis devorandae fuere plurimae eaeque maximae. Nunc satis mihi liquet Culicem statim in editione principe vulgatum, inde in multis aliis editionibus repetitum, vix tamen criticam manum esse expertum ante P. Bembum. Nam in Domitii Calderini, Pomponii Sabini, et Badii Ascensii commentariis praeter vulgarem varietatem nihil occurrit, quod ad emendationem poetae faciat. Bem- bus autem praeter alterum illum codicem, qui totum Virgilium complectebatur, codicem peranti- quum adhibuit, truncum tamen et mutilatum, quip- pe cui, praeter *iuvenilis ludi* libellum et Bucolica ac Georgicorum primi libri partem, nihil supererat (conf. De Virgilii codd. Mss. s. VIII). Liber autem ille iuvenilis ludi continebat *Culicem*, *Diras*, *Copam*, *Est et Non*, *Vir bonus*, *Moretum*, *Rosas*. Haec ipse Bem- bus exposuit in Dialogo *de Culice et Teren- tii fabulis*, in quo ex codice illo Culicem recensuit. Exiit ille liber primum a. 1530 apud fratres Sabbios Venetiis: cum ex eo codice recensio minorum car- minum Virgilii dudum facta esset ab Asulano. Al- dus enim, in epistola ad P. Bembum editioni 1514 Naugerii auxilio emendatae praefixa, *Virgilii lusus*, quos *Bem- bus correctissimos habeat*, tunc se editurum esse promittit, cum ab eo acceperit, quod futurum putabat brevi; verum morte praeventus fidem non exsolvit Aldus; perfecit tamen Asulanus, qui 1517 *Diversorum poetarum in Priapum lusus*, *P. V. M. Catalecta*, *Copam*, *Rosas*, *Culicem*, *Diras*, *Moretum*, *Cirin* etc. edidit, emendata a se, ut ait, collatis plu- ribus exemplaribus. In hac Culicis recensione Bem- bini codicis lectio in multis locis recepta est, nec tamen in omnibus, quae Bem- bus mox ex codice suo constituisse videri voluit. Repetita illa est in aedibus heredum Aldi et Andreae soceri 1534, mu- tatis tamen passim lectionibus, inprimis in Ciri. Ut adeo triplex sit Aldina recensio; primo anti- quior nec emendata ed. Ald. 1505, altera 1517 et

tertia 1534. Quae passim a me excitatur tamquam melioris lectionis fundus, media est anni 1517. Aldinam non vidi qui ante oculos haberet, praeter Ge. Fabricium, qui alia et ipse emendasse aut aliorum emendationem admisisse videtur. Heinsius tractavit tertiam. Sed Bembina castigatio a multis recepta est, inprimis Venetis et Antwerpiensibus. Comparavit mox veterem membranam, seu excerpta P. Pithoei, et aliam Ant. Contii Icti membranam, etiam editiones veteres, Iosephus Scaliger, idemque emendationes adiecit plurimas, doctas utique, sed raro ulla ingenii vel dictionis ac numeri facilitate se probantes. P. Pithoeus, qui haud multo post Scaligerum Epigrammata et Poematia vetera edidit, hactenus non nihil in Culicem et Cirin contulisse videri debet, quod in eo lectiones occurrunt nonnullae, quas apud alios non observavi. Scaligeranas emendationes sine delectu recepit omnes Taubmannus, qui Culicem commentario instruxit, sed qui totus ex Scaligeri opibus aliisque eruditis copiis, inprimis Barthii, qui Advers. lib. XX, 13 et 19. XXI, 3 et 9 et 18. 20 et 23 Culicem emaculare voluit, consarcinatus est; qui enim ingenio suo in iocis lusibusque adeo indulgere narratus est, Taubmannus, in re critica et perspicendo sensu nec ingenio nec iudicio suo ipse aliquid tribuisse videtur; adeo totus ex aliorum acumine pendet. Bembina hinc lectio e Scaligerana emendatione passim interpolari coepit; idque diversorum virorum doctorum opera. Nam et in Heinsianis ac Burmannianis editionibus satis inconstanter multa expressa esse vidi. Cum in priore editione, quoniam per totum Maronem hoc secutus eram, lectionem editionis Burmannianae maioris, quam in nonnullis ab Heinsiana, etiam a minore Burmanni 1704, discrepare vidi, retinuissem: in nova hac recensione paullo licentius versatus sum in lectione mutanda, quoties ratione satis ido-

nea id me facere arbitrarer. Iis enim instructus eram copiis, ut aliquid mihi hac in opera sumere possem. Nam praeterquam quod lectionis origines investigaveram, ad manus erant cum edd. veteres, quae antiquam lectionem habebant*), tum Bembinæ lectionis auctoritas cum reliquis edd., in quibus emendatus est Culex vel tentatus. Habueram iam in priore editione variam lectionem, quam e codice suo excerptam miserat ad me Io. Ge. Gu. Koehler, alteram codicis Helmstadiensis a. 1450 exarati mihi obtulerat Wernsdorfii, viri doctissimi et humanissimi, benevolentia. In nova hac recensione ad manum fuere schedae Io. Schraderi cum descriptis ab eo schedis Nic. Heinsii, cuius sagacitatem in poetis emendandis nemo alius aequavit**). Nolui tamen ea, quae elegantius ille refinxerat, obtrudere indoctis grammaticis interpolatoribus; quorum fraudes hunc eundem virum acutissimum tam parum odoratum esse saepius miratus sum. Omnino valde diversa inter se habenda sunt: restituere veteris poetae lectionem etiam haud bonam, si haud bonus est; et, poetam refingere, minusque probis substituere meliora. Hoc non critici est, sed iudicis.

Extant adhuc passim in bibliothecis, imprimis in Regia Parisiensi, codices, qui poematia illa minora, quae sub Virgilii nomine venire solent, mo-

*) Excussi edd. Vicentinam 1479 et Ven. 1486, Ven. 1482, Ven. 1484. Norimb. 1492, Ven. 1495, Ed. s. l. et a. Culicis et alior. minorum Carminum.

**) Edidit nuper (1766) II. Friesemannus V. C. *Collectanea critica*, in quibus Cirin et Culicem exprimi curavit cum coniecturis nonnullis Io. Schraderi magistri sui, quas ad marginem libri adnotatas ab oblivione vin-

dicare voluit; adiecit quoque ex eodem libro lectiones variantes in Cirin codicis Basileensis, in Culicem Petaviani et Vossiani. Cum mihi pleniores Schraderi schedae obtigissent: multa licuit diligentius constituere, et, quae Heinsii essent, seiungere ac discernere. [* Mire factum est, quod Friesemannus plerasque Heinsii coniecturas Schraderi vindicavit.]

do plura, modo pauciora, interdum Moretum tantum aut aliud carmen, exhibent. Quos codices si excussos, saltem inspectos a viris doctis, qui ea loca adeunt, audivero; multo magis laetabor, quam si tot vulgares libros, qui Aeneidem, Georgica, et Eclogas habent, quorumque comparatione vix ullus fructus ad illa carmina expectari potest, in medium proferri videam. Nisi enim, in codicum inspectione et usu, iudicio sano et recto utaris: nullum facile esse potest aliud studium tam icinum, futile et liberali homine vix dignum, quam hoc, quod in excutiendis librariae inertiae quisquiliis collocari solet.

EPIMETRUM EDITORIS DRESDENSIS.

Virgilium iuvenem XV. vel XXV. annorum (vid. Oudin. ap. Heyn. ad Donat. Vit. Virgil. §. 28.) carmen de Culice scripsisse, cuius fundum idem Oudinus in Miscell. Obs. Nov. T. XII. p. 463. in scholiis ad Iliad. α. 38. latere mire contendit, is modo negaverit, qui omnibus antiquitatis testimoniis posthabitis suo tantum iudicio confidat et poema, quod eodem nomine inscriptum nunc manu tenemus, Virgilio indignum intelligens statim inde colligat, omnem de eo notitiam aequae adulterinam atque ipsum carmen esse. At legerunt Martialis, Suetonius, Lucanus et Statius carmen genuinum poetae Mantuani, atque ipse Donatus l. l. §. 29. argumentum Culicis exponens carmen multo brevius ante oculos habuisse videtur, quam quod nunc auctoritatem poetae multo celeberrimi prae se fert. Etenim apud grammaticum nihil de ratione legitur, qua Culex interemtus pastorem ad tumultum sibi condendum permovet; sed pastor Culici sepulchrum statuisse simpliciter narratur, disticho quo carmen finitur addito. Illud igitur ut certum po-

nentes, Virgilium adolescentem aliquot versus de Culice lusisse, licet Wagnero nostro ad elegiam ad Messalam p. 3. plane consentientes, toto coelo illos errare, qui Virgilium ludum istum hoc consilio sibi indulsisse putabant, ut se ad Aeneida canendam pararet atque exerceret, hanc quaestionem denuo nobis retractandam videmus, utrum Culex nobis ex communi antiquitatis naufragio servatus is sit, quem Virgilius scriptum reliquit, an foetus aliquis spurius ab homine quopiam quacunque de causa vati Mantuano suppositus. Heynius enim quum in carmine nostro alia ab auctore Georgicon et Aeneidos nunquam scribi potuisse videret, alia poeta bono haud indigna censeret, dubius quo se verteret, novam de interpolationibus viam ingressus est, qua omnes huius carminis repugnantias solvi posse arbitrabatur. Eam opinionem in adnotatione critica adeo exornavit eique tam latos fines posuit, ut de carmine quadriagentos tredecim versus habente tantum nonaginta novem Virgilio deberi contendere, reliquos omnes librariis et monachis interpolatoribus tribuens. Quam sane permiram sententiam Virum Egregium ulli approbasse non memini, sed primus eam, quantum scio, impugnavit Wagnerus l. I., cuius verbis huc a me transcriptis — „quandoquidem interpolatorum manus, uno alterove loco aliquam fraudis suspicionem movente, „tantopere saevientes in poetis Latinis velle deprehendere vanum mihi videtur“ — quaedam addi posse puto. Heynius quidem affirmans, multos in Culice nostro praeclaros locos legi, hos ipsos indicare eorumque pretium atque dignitatem iudicare et lectoribus exponere debebat, quod quum non fecerit, nobis fortasse nonnulli id officium iniungent, ut locis, quos Heynius genuinos habuit, accurate pensatis, iudicium nostrum de eorum maiore aut minore pretio feramus. Sed ut nihil in iis invenimus, quod non a quovis homine linguae La-

tinae eiusque usus poetici non prorsus ignari hodie etiam vel aequè bonum vel melius adeo fingi queat, ita, si altius rem indagamus, Virgilium quamvis pueritia vix egressum illorum versuum auctorem fuisse nobis persuaderi nunquam patiemur. Adeo omnia in iis sunt non minus putida neque minus lectori taedium parant quam versus, quos Heynius obelo transfixit. Quod quam parum cupide a me dictum sit, inprimis excusatio et deprecatio poetae (vs. 24—35.) et episodion de fortunata pastorum vita (vs. 57—77.) docent, quae quid ad Culicis mortem faciant, non adeo facile demonstrari possit. Inprimis autem prior locus a me laudatus Heynii sententiae adversatur, qui sophistam et ieiunum declamatorem quam maxime prodit, cum auctor talia inter se comparet, quae omnino comparari non possunt. Virgilius enim personatus quodque poema gravioris argumenti, ut bellum Gigantum, pugnam Centaurorum cum Lapithis bellave Persica detrectans suoque ingenio multo superius esse confitens inepte facit, et misellum Horatii imitorem sese arguit, non intelligens aliud esse, quum Horatius poesi epica spreto modos tantum lyricos amatorii argumenti sese cantaturum dicit, aliud quum ipse bellum Gigantum cum obitu Culicis comparat. Iam vero ipsos Culicis locos et spurios et si Deo placet genuinos intuentes tantam eorum similitudinem deprehendimus, ut nihil sit supra, et facile evincere possemus, in locis quoque ab Heynio reiectis multos versus inveniri, qui reliquis, quos geminos dixit, neutiquam cedunt (v. ipsum Heynium ad vs. 269. 303. Culicis restituti). Sed otio lectorum parcere praestat, praesertim quum omnis eiusmodi quaestio non ita sit comparata, ut certum aliquod iudicium inde lucremur. Maioris vero momenti est quod Heynius neglexit, interpolationibus tam grandibus statutis reliquas partes velut disiecti membra poetae esse, quum is, qui nunc inter eos

invenitur nexus, tum plane deleatur, ita ut auctor versuum genuinorum carmen suum hac nonnisi mente conscripsisse videatur, ut monachus interpolator opportunitatem ingenioli exercendi inveniret. Singulis id demonstrari posset partibus; unum exemplum produxisse iuvat e versu 165. sqq. ubi quum poeta serpentem e palude iamiam appropinquare narrasset, mediis versibus ab interpolatore intrusis, statim pergit vs. 181. „Parvulus humoris pastorem exterret alumnus“, quae verba ita ut tum legerentur posita baetyli alicuius instar e coelo delapsa videntur, quum, si vs. 180. cum superioribus retinetur, suo plane loco ab auctore sint conscripti; non minus coactus est transitus a vs. 77. ad vs. 103. Quod denique opinionem Heynii prorsus evertit, ipsius interpolationis, qualis tum in Culice exstaret, est ratio. Etiam si Heynio de priore carminis parte usque ad vs. 200. fidem habere vellemus, Iudaeus tamen Apella requireretur, qui magnum de locis inferis episodion a vs. 215 — 379. interpolatori deberi diceret, quam magnam versuum compaginem auctorem nostrum inprimis ad foetum suum promendum incitasse liquet. Nemo explicabit, quid librarium permoverit, ut carmini tam exigui ambitus, paucis cognito, paucioribus lecto otium suum impenderet, et operam haud sane mediocrem neque in proprio aliquo poemate fingendo poneret, neque certe poema aliquod celebrius quaereret, cui lacinias suas assueret.

Nisi autem omnia me fallunt, invenisse mihi videor quod Heynium ad miram illam de Culice interpolato sententiam et proferendam et defendendam induxit. Fortasse tale quid ei in mentem non venisset, nisi versus 52. a Nonio servatus ei persuasisset, carmen vel totum vel certe partim genuinum esse. Quantumvis autem haec Nonii auctoritas Virgilium nostrum ut carmine uno opu-

lentiolem reddit, sic artis poeticae laude, qua merito floret, privare videatur, nihil tamen ei tribuendum iudico, et duae patent viae, quibus ad vim huius testimonii infringendam incedere possumus, hoc etiam defensoribus Culicis concedentes, hunc verum ab ipso Nonio neque a seriore aliquo interpolatore in opus fructuosissimum illatum esse, quod tamen non raro accidisse probabile est; (v. Wunderi praef. ad var. lect. Ciceronis e cod. Erfurt. pag. CXVIII.) Grammaticorum scilicet auctoritatem in vindicandis libris spurii non tanti habendam esse, quanti primo rei adspectu videri possit, VV. DD. dudum intellexerunt (v. imprimis Markland. ad IV. Cicer. oratt. p. LXX. sqq.), et instar omnium Pseudo-Sallustii Declamationem in Ciceronem afferre iuvat, cuius initium ut e libro vere Sallustiano petitum Quintilianus Instit. Orat. IV. 1, 68. affert; adde IX. 3, 89. collatis iis quae post alios VV. DD. de hac re dixit Gerlachius ad Sallust. Vol. II. P. I. p. 17 — 19. Hinc etiam versus ille e Culice quamvis spurio a Nonio in collectionem suam receptus nihil probat, nisi Nonium cum reliquis hominibus errare potuisse, quod eo magis ei condonabimus, quo meliorem credulitatis suae excusationem e Quintiliano et aliis grammaticis petere potuit.

Si quis tamen Nonium pluris aestimat, quam cui levitatis opprobrium facere velit, alteram illam viam ingredi poterit, qua verum quidem illum Nonio servare possumus, ut tamen inde genuina Culicis origo neutiquam comprobetur. Grammatici enim et declamatores, qui vel suae exercitationis causa vel ut fucum doctis hominibus facerent, scripta a se confecta nominibus clarorum scriptorum supponebant, non raro, quo maiorem sibi fidem pararent, illos ipsos, quorum nomina opusculis suis praeponerant, ita compilarunt, ut non solum eius rationem sentiendi et cogitandi, quantum fieri pos-

set, imitari studerent, verum etiam totas eorum periodos verbo tenus exscriberent illisque gemmis vasa sua plumbea exornarent. Clarissimum huius fraudis exemplum offert Pseudo-Demosthenes, qui in oratione de epistola Philippi non paucos Demosthenis locos ita repetiit, ut parum absit, quin verbum verbo respondeat, quod lectorem comparatio iam ab aliis instituta et ut meam sententiam insigniter comprobans hic denuo facienda, clare docebit:

Pseudo-Demosthenes.

§. 7. Bekk. πρὸς τοίνυν τούτοις τηλικούτοις οὖσιν, οὐκ ἐρῶ μὲν ὡς οὐ διὰ τὴν εἰρήνην πολλὰ προεἶληφεν ἡμῶν χωρία καὶ λιμένας καὶ τοιαῦθ' ἕτερα χρήσιμα πρὸς πόλεμον, ὁρῶ δὲ ὡς ὅταν μὲν ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συνέχεται καὶ πᾶσι ταῦτα συμφέρη τοῖς μετέχουσι τῶν πολέμων, μένει τὰ συσταθέντα βεβαίως, ὅταν δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ πλεονεξίας ἀπάτη καὶ βία κατέχεται, καθάπερ ὑπὸ τούτου νῦν, μικρὰ πρόσφασις καὶ τὸ τυχόν πταῖσμα ταχέως ἅπαντα διέσεισε καὶ κατέλυσεν.

§. 15. εἰ δὲ τις ὑμῶν τὸν Φίλιππον ὁρῶν εὐτυχοῦντα ταύτῃ φοβερόν εἶναι νομίζει καὶ δυσπολέμητον, σῶφρονος μὲν ἀνδρὸς χρῆται προνοίᾳ· μεγάλη γὰρ ῥοπή,

Demosthenea.

Olynth. II. §. 9. καὶ μὴν εἰ τις ὑμῶν ταῦτα μὲν οὕτως ἔχειν ἡγείται, οἶεται δὲ βία κατέξειν αὐτὸν τὰ πράγματα τῷ τὰ χωρία καὶ λιμένας καὶ τὰ τοιαῦτα προεἰληφέναι, οὐκ ὀρθῶς οἶεται. ὅταν μὲν γὰρ ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συστήται καὶ πᾶσι ταῦτα συμφέρη τοῖς μετέχουσι τοῦ πολέμου, καὶ συμπονεῖν καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς καὶ μένειν ἐθέλουσιν οἱ ἄνθρωποι. ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόσφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν.

Olynth. II. §. 22. εἰ δὲ— Φίλιππον εὐτυχοῦντα ὁρῶν ταύτῃ φοβερόν προσπολεμῆσαι νομίζει, σῶφρονος μὲν ἀνθρώπου λογισμῷ χρῆται· μεγάλη— ἡ τύχη πα-

Pseudo-Demosthenes.

μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ἢ τύχῃ
ἐστὶ πρὸς ἅπαντα τὰ τῶν
ἀνθρώπων πράγματα· κατὰ
πολλοὺς μέντοι τρόπους ἔ-
λοιτ' ἂν τις οὐχ ἦετον τὴν
ἡμετέραν εὐτυχίαν ἢ τὴν
ἐκείνου.

§. 17. ὅτι—ὁ μὲν αὐτὸς
στρατεύεται καὶ ταλαιπω-
ρεῖ καὶ τοῖς κινδύνοις πάρ-
εστιν, οὔτε καιρὸν παριεῖς
οὔτε ὥραν ἔτους παραλεί-
πων οὐδεμίαν— —

§. 17. καίτοι τί γένοιτ'
ἂν νιώτερον ἢ Μακεδῶν
ἀνὴρ καταφρονῶν Ἀθη-
ναίων καὶ τολμῶν ἐπιστολὰς
πέμπειν τοιαύτας οἷας ἡκού-
σατε μικρῷ πρότερον;

§. 19. ἀλλὰ μᾶλλον (θαυ-
μάζω) εἰ μὴδὲν ποιοῦντες
ἡμεῖς ὧν προσήκει τοὺς πο-
λεμοῦντας, νομίζομεν κρα-
τήσειν τοῦ πάντα πράττον-
τος ἃ δεῖ τοὺς πλεονεκτῆσαι
μέλλοντας.

§. 21. μὴ γὰρ ὑπολάβῃ
τις ὑμῶν, δι' ὧν ἐκ χρη-
στῶν ἐγένετο τὰ πράγματα
χείρῳ τὰ τῆς πόλεως, διὰ
τούτων αὐτὰ πάλιν ἀνα-
λήψεσθαι καὶ γενήσεσθαι
βελτίω·

§. 23. ὡς ἅπας μὲν ἐστὶ
VIRGIL, TOM. IV.

Demosthenes.

ρὰ πάντ' ἐστὶ τὰ τῶν ἀν-
θρώπων πράγματα.

Olynth. II. §. 23. οὐ δὴ
θαυμαστόν ἐστιν, εἰ στρα-
τευόμενος καὶ πονῶν ἐκείνος
αὐτὸς καὶ παρὼν ἐφ' ἅπασι
καὶ μτθένα καιρὸν μὴδ'
ὥραν παραλείπων ἡμῶν—
περιγίγνεται.

Philipp. I. §. 10. λέγε-
ταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ
ἂν τι καινότερον ἢ Μακε-
δῶν ἀνὴρ Ἀθηναίους κατα-
πολεμῶν καὶ τὰ τῶν Ἑλλή-
νων διοικῶν;

Olynth. II. §. 23. τοῖ
ναντίον γὰρ ἂν ἦν θαυμα-
στόν, εἰ μὴδὲν ποιοῦντες
ἡμεῖς ὧν τοῖς πολεμοῦσι
προσήκει τοῦ πάντα ποιοῦν-
τος ἃ δεῖ περιῆμεν.

Olynth. II. §. 26. εἶθ'
οὕτως ἀγνωμόνως ἔχετε, ὧ
ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε δι'
ὧν ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ
πράγματα τῆς πόλεως γέ-
γονε, διὰ τούτων ἐλπίζετε
τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκ φαύ-
λων αὐτὰ χρηστὰ γενήσε-
σθαι.

Olynth. II. §. 12. ὡς ἅ-

Pseudo - Demosthenes.

λόγος μάταιος πράξεων ἄ-
μοιρος γενόμενος, τοσούτῳ
δὲ μάλιστα ὁ παρὰ τῆς ἡμε-
τέρας πόλεως, ὅσῳ δοκοῦ-
μεν αὐτῷ προχειρότατα
χρησθαι τῶν ἄλλων Ἑλ-
λήνων.

Demosthenes.

πας μὲν λόγος, ἂν ἀπὸ τὰ
πράγματα, μάταιόν τι φαί-
νεται καὶ κενόν, μάλιστα
δὲ ὁ παρὰ τῆς ἡμετέρας
πόλεως.

Iam pone Demosthenis illas orationes, unde declamator sua sumsit, periisse, Harpocracionem autem vel alium grammaticum, cui iis etiamtum uti licebat, haec ipsa quae attulimus verba, in lexicon suum recepisse; num hoc sufficere putares, ut missellum declamatoris foetum Demostheni vindicares, quia Harpocracion eius genuinum ortum satis clare testari videretur? Haec proinde eo consilio a me disputata sunt, ut verum illum, qui in vero Virgilii Culice legebatur et a grammatico novum Culicem consarcinante totus est receptus, huic ne minimam quidem afferre fidem comprobem. Nihil dico de alio fraudis genere, quod illis temporibus, quibus literae e tenebris resurgere coeperant, Viri nonnulli commiserunt, ut sua scripta pro antiquis venditare possent, fragmenta scilicet genuina a Nonio vel aliis grammaticis servata illis inserentes, quo sperabant fore ut scriptiunculas suas ad Plauti vel Ciceronis gloriam evehere possent (V. Summi Niebuhrii Opuscula Vol. I. p. 168.). Etenim tale quid in Culice nostro factum esse statui non potest, utpote qui ea certe aetate conscriptus esse videatur, qua poetae declamatori genuinus fons patebat neque ad grammaticorum farragines confugiendum erat.

Quum enim illud demonstrasse videamur, Culicem qualis nunc est uni auctori deberi neque interpolationibus serioribus oneratum esse, ad eam disputationis nostrae partem progredi nobis li-

cet, qua de eius auctore loquendum est. Et verum Virgilii opus nos etiamnum possidere, praeter Scalligerum et Schraderum ab Heynio laudatos, quorum tamen hic novi nihil affert, etiam Morellus ad Stat. Silv. II. 7, 73. Taubmannus et I. H. Vossius arbitrantur, illud virili Virgilii aetate dignum habentes, contra quos Ruaeus in Vita Virg. ad a. u. 696. Oudinus in adversariis criticis et Obs. Miscell. Nov. IV. p. 307. et Wagnerus l. l. Virgilium eius auctorem haberi posse prorsus negarunt. Duorum virorum de hac re scripta praetereo, alterum anonymi, qui Culicem poetae alicui Vandalò vel Afro sub rege Trasimundo tribuit (Fabric. Bibl. Lat. T. I. p. 370. ed. Ern.), alterum Comitìs de Valori, qui in libro infra accuratius nominando Virgilium hoc carmine privandum non esse ait; illud enim reperire non potui, hoc refutatione indignum habui, quod ne arrogantius dictum videatur, unum Comitìs Illustrissimi argumentum laudasse iuvat, quo sententiam suam comprobare putat. Utar vero ipsis hominis ingeniosissimi verbis, ne maligne ea in usum meum detorsisse arguar; ait scilicet p. 13. ita: „Je demande, si ce (le Culex) n'était point une composition de Virgile, les plus grands scholiastes et les commentateurs se seraient-ils appliqués avec autant d'ardeur à purger d'une latinité vicieuse le texte de ce poème?“ — Qui vero vel unam Eclogam vel reliquorum Virgilii poematum partem legerit, tum ad Culicem nostrum transgrediens, eum vel omni pulchri sensu exutum vel mente occupatum dixeris, qui dubitat, Virgiliumne an ineptum eius imitorem legat. Tantopere enim omnia in carmine isto frigent, putida doctrina onerantur et ridicula vere ingenii inopia laborant, ut non nisi iniquissimus Virgilii adversarius contendere possit, hunc aliquando tale quid facere valuisse. Totum mihi denuo carmen esset describendum, si omnia quae male in eo sunt scripta laudare vellem; lecto-

ris potius iudicio subacto et prudenti discernendum relinquo, utrum Schradero fidem habeat, qui l. l. p. 17. multa in hoc carmine inveniri ait, quae Virgilius in aliis ornatiora reposuerit, insuper addens, bonos etiam poetas interdum longius evagari, an mihi qui Culicem in ludo aliquo literario natum credo, cuius magister discipulos suos a Virgilio pendere iubens tali industriae curaeque suae specimine iure gloriari potuit. Laus vitae rusticae (vs. 57—96.), nemoris in quo pastor sedebat vivida descriptio (110—154.) ad quam alluisse fere putes Horatium A. P. 16., imago serpentis, unde pastori mors tetra instat (161—180.), quis est qui non haec omnia a Georgicon auctore scripta videat? Cuius imaginem si Heynius sese effugere non passus fuisset, nunquam certe dubitatio in eo nasci potuisset, qua ipse Culex semel accurate perlectus eos liberabit, qui quid a poeta aliquo mediocri, ne dicam bono requiratur reputant. Ad haec vero crimina quae in totum carmen cadunt, aliae labe accedunt, quibus Virgilius nunquam se contaminavit. Repetitionibus enim eiusmodi auctor ineptissime utitur, quibus Virgilius, cuius in hac re usum constantem Wagnerus l. l. p. 13. sagacissime exposuit, utique abstinerebat. Exemplo sit verbum *ludere* vs. 1. 3. 4. coll. vs. 35. *vagae* vs. 47. *vagantes* vs. 48. *carpuntur arbusta* vs. 50. *carpente morsu* vs. 53. *impia* vs. 123. 124. *quercus* vs. 132. 133.; ridiculam exilitatem arguit nimius usus vocis *decus*, quam vss. 11. 15. 18. 64. 263. 264. 315. 340. 358. auctor sibi indulgit, ut interdum cur eam usurpaverit plane nescire videatur. Sophistam indicant epitheta Apollinis cummulata vs. 12. 13. *princeps* — *auctor* — *fautor*; similia sibi permisit vs. 189. omnino sententiis variatis mirum quantum delectatus, ut simplicissima non dicat, quin ter quaterve verbis paululum mutatis recolat. Dubitare etiam licet, num excusari possit *rorantes lacte capellae* vs. 75., excusari nequit

insignis negligentia vs. 236. 237. *irac* — *ira*. Ab sermone Virgiliano prorsus alienum verbum est *recinere*, bis ab auctore nostro positum vs. 13. 71., qui etiam nove *viscera* pro *umbra mortui* vs. 215. dixit. — Quo tempore autem carmen nostrum scriptum fuerit, in tanta testimoniorum penuria vix unquam certo dici poterit. A veritate tamen proxime abesse videmur, quum illud exeunti fere saeculo aerae nostrae primo vindicamus, quo studia declamatoria in quovis literarum elegantiorum genere cum maxime fervebant. Ad quem denique Octavium carmen scriptum sit, utrum ad Caesarem Octavianum an quemcunque alium, pariter nescimus; poetam tamen de illo cogitasse mihi probabilius videtur, ut proinde iis, quae de familiaritate inter Augustum et Virgilium audiverat, in usum suum vocatis maiorem operi suo fidem pararet.

Iam in huius carminis emendatione duae potissimum oriebantur difficultates, altera communis illa omnibus antiquitatis reliquiis magis minusve culpa librorum corruptis, altera Culici magis propria, quamquam etiam in paucis aliis scriptis obvia. Cum enim iam per se satis sit arduum, librum aliquem graviter corruptum ita emendare ut certe legi et consilium scriptoris intelligi possit, multo difficilius illud fit, quum in locis dubiis est quod ambigamus, librariusne an ipse auctor sit emendandus. Quod in Culice saepissime nobis accidit, cum nesciremus, quantum poeta sibi indulisset, unde etiam emendatio huius carminis semper valde lubrica manebit. Hinc etiam factum est ut tum tandem ad coniecturam aliquam confugeremus, quum omnibus explicandi periculis irrito eventu susceptis lectio codicum per librarii calamos turbata inveniebatur. Qua de causa multas valde contortas in hoc carmine explicationes nobis obiectum iri praevidemus, et potissimum ab iis, qui

bonis tantum poetis assueti lectioni malorum minorem operam impenderunt. Codices autem, quorum lectione Culicem, de cuius tristissimo statu Petrus Bembus, Scaliger et Heinsius in Sylloge Burm. T. V. p. 400. conquesti sunt, emendare studui, praeter eos quos aliis VV. DD. ante me inspicere licuit, ipse contuli hosce:

Colbertinum I. in bibliotheca Regia Parisina nr. 7927. qui saec. X. exaratus praeter genuina Virgilii opera cum alia spuria tum Culicem, Copam et Moretum continet.

Colbertinum II. ibidem nr. 8093. varia carmina diverso tempore scripta continentem; et vetustior quidem manus fort. saec. X. exaravit Culicem, recentior Copam et Moretum.

Colbertinum III. ibid. nr. 8205. recentissimum et pessimae notae, unde eum paucissimis tantum in locis inspexi, quod ea de causa moneo, ne lectores, ubi hunc librum commemoratum non vident, eum cum recensione nostra consentire arbitrentur.

Colbertinum IV. ibid. nr. 8207. saec. XIV. qui cum alia tum Copam, Moretum et Culicis fragmentum a vs. 1 — 93. continet. Hunc librum, iam a Scaligero in usum vocatum et membranas Pithoeanas dictum, si integrum haberemus, multis in locis certius de Culice iudicium ferre possemus, quantique sit pretii, vel unus vs. 66. probat.

Thuaneum I. ibid. nr. 8069. saec. XI. vel adeo (Hasio iudice) X. Virgilii opera cum appendice spuria completentem, in qua Culex, Copa et Moretum insunt.

Helmstadiensem in bibliotheca Guelferbytana nr.

332. (ap. Ebert, nr. 917.) saec. XV. medii. Est idem liber, cuius aliquot lectiones iam Heynius e schedis Wernsdorfii apposuerat, eumque non solum ad Culicem, verum etiam ad Cirin, Copam et Moretum contuli. Quibus subsidiis a me ipso accuratissime adhibitis accedunt nonnullae lectiones e vet. cod. editioni *Lindenbrochianae* adscriptae, quas ea de causa hoc nomine insignitas invenies (v. Eberti Catal. codd. Guelferb. nr. 918.) et collatio codicis *Viechtiani* a Iäckio in Seebodii horreo philologico a. 1824. fasc. IV. p. 689. edita. In eo desunt vss. 75—150. 229—306. et ipse Iäckius hoc codice iam ante me usus fuerat, quod per Wagnerum in Iahnii Annalibus Philol. Vol. II. p. 126. didici. De lectionibus autem Lindenbrochiani et Viechtiani idem valet, quod supra de Colbert. III. dixi. Ex omnibus istis subsidiis et ingenio qualicumque Culicem pro viribus restitui, qua in re praeter Heynium et alios criticos me iuvit versio vernacula I. H. Vossii, qui multis in locis tacite veram scripturam reddidit, coll. huius viri epistolis Vol. II. p. 345. Denuo etiam contuli Aldinam a. 1517. Saepius vero, quam prius ipse exspectabam, recedendum mihi fuit a Bembi recensione, in quam non raro coniecturas illatas fuisse ratio lectionum, quas Bembus recepit, clarissime ostendit (v. modo ad vs. 200.). Commemorandus denique mihi est hicce libellus: P. Virgilii Maronis Culex, Carmine Gallico redditus; a contextu Latino Petri Bembi Card., eiusque ad Hercul. Strozam Dialogo. Parmindi Spencerique imitationibus, I. H. Vossii versione metrica, commentariis integris Iosephi Scaligeri, Burmanni, Heynii, huiusque Culice probabiliter restituto, novis denique interpretis notis et emendationibus instructus. Ab Henrico de Valorio, Comite, Fratre Milite Ord. Milit. Et Rel. S. Ioann. Hieros. Parisiis ex typis L. G. Michaud. 1817. 12. Cuius libri ultra quam credi potest ridiculi et inepti dotes et pre-

tium si lectoribus accurate exponere vellem, eorum patientiae meoque otio male consulerem. Sufficiat monuisse, neque Heynii neque Scaligeri integra commentaria adesse, ut nihil dicam de Burmanno, sed paucissimas tantum illorum Virorum notulas decurtatas inveniri. Quatenus homo nobilissimus Culici suo vel profuerit vel nocuerit, nescio; scripsit certe vs. 5. *Notitiaeque ducam voces licet; invidus absit*, quod etiam nosmet ipsi interpreti Gallico apprecamur.

C U L E X

AD OCTAVIUM*)

ARGUMENTUM

Pastor gregem mane in pascua eductum sub medium diem ad fontem in agro Thebano sub Cithaerone (cf. ad v. 108) compulerat, qui erat in valle silvosa; ipse iuxta fontem recubuit et obdormivit — 160. Ecce magnus serpens, ex hydrorum genere, in locis, quae circa fontem erant, paludosis aestum levare solitus advolvitur et pastori iratus imminet — 180; cum forte fortuna, Culicis aculeo in oculi angulo infixio, expergefactus ex somno pastor manu ad vulnus delata miserum Culicem attritu interimit, vigilantibus autem oculis prospiciens serpentem sibi minantem adspicit. Itaque exilit et arrepto trunco serpentem trucidat — 200. Nocte sequente Culicis umbra pastori se per somnum offert, graviterque cum eo expostulat, quod se, qui ei salutis auctor fuisset, manus afflictu vita privasset — 230. Tum exponit errores suos per loca infera, sede certa nondum assignata — 383. Pastor altero die, ut Culici officium persolveret, tumulum ei exstruit variis floribus fruticibusque consitum et titulo ornatum — ad fin. Videtur autem hoc, etsi diserte poeta non exposuit, eo consilio fecisse, ut ad sedem certam in locis inferis admitteretur umbra Culicis: ad cum morem, quo sine tumuli honore nec aliae umbræ Stygem tranare posse creditae sunt.

*) Petaviano codici praescripta erant haec: „Poetarum sapientia-
„simi, P. V. M. condiscipuli Octa-

„viani Caesaris Augusti mandati Im-
„peratoris, juvenalis ludi libellus.
„Incipit Culex.“

Lusimus, Octavi, gracili modulante Thalia,
 Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum.
 Lusimus: haec propter Culicis sint carmina dicta,
 Omnis ut historiae per ludum consonet ordo
 Notitiae: ducam voces, licet invidus adsit. 5
 Quisquis erit culpae iocos Musamque paratus,
 Pondere vel Culicis levior famaue feretur.
 Posterius graviore sono tibi Musa loquetur
 Nostra, dabunt cum securos mihi tempora fructus,
 Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu. 10
 Latonae magnique Iovis decus, aurea proles,
 Phoebus erit nostri princeps et carminis auctor,
 Et recinente lyra fautor, sive educat illum

VARIETAS LECTIONIS HEYNIANAЕ.

11. DECUS IOVIS

Cum difficultates, quae in hoc carmine occurrunt, lectionis ferre depravatae strigilini debeantur: plerorumque locorum enotatio ex Var. Lect. expositione erit petenda.

Exordium usque ad v. 40 continuatur. Exposito argumento, Phoebum, Musas, et Palem, tum Octavium invocat: quem puerum appellat, cuiusque nondum res ullas gestas, quas commemorare posset, habuisse videtur. Octavianum Caesarem vulgo intelligi video; perperam utique. Cum ei primum commendatus est Maro a Maecenate, non iam Octavius erat, sed Caesar Octavianus; nec puer, sed iuvenis, ut in Ecl. I. Nec huc faciunt, quae de usu vocis *pueri* disputari solent. Videtur esse Octavius, cuius in Catalectis n. XIV mentio fit; nec tamen con-

stat, sitne idem, qui apud Horat. *Octavius optimus*. Nisi Statius cum Martiale et Suetonio Culicis Virgiliani iam meminissent, Octavii nomen fraudem fecisse grammaticis dicerem, ut ad Maronem auctorem carmen referrent.

1. *gracili Thalia* prava imitatione dictum ex illo: *gracili avena, tenui carmine*. At comparatio, ab araneae texturam ordientis conatu petita, suavis.

4. 5. *ut omnis ordo notitiae historiae*, pro *historicae*, *consonet per ludum, ducam voces*, h. deducam, canam. Sed vide Var. Lectionis.

13. *educat*, debet esse pro *tenet*, *habet*; ut *nutrire*, *τρέφειν*, *τρέφισθαι*. dictum imitatione loci Aen. X, 518 *totidem quos educat Ufens, viventes rapit*. *Alma Chimaereo Xanthus*

Acta Chimaereo Xanthi perfusa liquore,
 Seu decus Asteriae, seu qua Parnasia rupes 15
 Hinc atque hinc patula praepandit cornua fronte,
 Castaliaeque sonans liquido pede labitur unda.
 Quare, Pierii laticis decus, ite, sorores
 Naïdes, et celebrate deum ludente chorea,
 Et tu sancta Pales, ad quam gens dura recurrit 20
 Agrestum orantes, secure rura tenentes

14. ALMA — XANTHUS 15. NEMUS 19. PLAUDENTE
 20. TIBI — VENTURA 21. BONA CURA SEQUI SIT
 CURA TENENTIS

perfusa liquore. Xanthus urbs Lyciae, Apollini sacra, cum tota Lycia; nec multum aberat Latoniae templum, τὸ Ἀητῶν, nobile, vid. Strab. XIV, p. 981 B. C., situm cum urbe ad fl. Xanthum; unde h. l. *Xanthus perfusa liquore Chimaereo*: h. urbs, quam alluit amnis Xanthus. Sane is quidem in monte Chimaera, quae pars Cragi fuisse et ad mare pertinuisse videtur, ortum habere vix potuit. Itaque ad geographicam subtilitatem poeta h. l. non revocandus; sed latius Chimaeram, partem montis, pro toto montis tractu et iugis, dictam esse putandum est. [* vid. ad Cirin vs. 412.]

15. *nemus Asteriae.* Delus, vetere nomine. vid. Callimach. in Del. 36. 37. Plin. IV, s. 23.

15. 16. Parnassus mons longe procurrit versus septentrionem, donec cum Oetaeis iugis continuatur. vid. Strab. IX, p. 638 B. Sed auctor partem montis versus meridiem in theatri modum patentem describere voluit. Ib. p. 640 A. τὸ δὲ νότιον (αὐτοῦ

μῆκος κατέχουσιν) οἱ Δεῖφοι περὶ ὧδες χαρίον, θεατροειδὲς, κατὰ κορυφὴν ἔχον τὸ μαντεῖον καὶ τὴν πόλιν. Subiecta erat camporum planities versus mare declivis, qua ludi Pythici habebantur. [* V. inprimis Herod. VIII. 32.]

18. [* Quum nemo poetarum fontem Pierium diserte memoraverit, huc tamen referendus videtur Strabo IX. p. 263. Tauchn. Θράκες καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Αἰβηθρον καὶ τὴν Πιμπλειαν ταῖς Μούσαις ἀνέδειξαν. Ut enim Pimplea et Libethrum fontes Musae sacri in Macedonia fuerunt, quidni etiam tertium Pierium sumamus?] *sorores Naïdes*, h. l. Musae. [* Num fortasse fluviales? V. Summi Hermanni Opusc. T. II. p. 288.] Ad 20. 21 vid. Var. Lect. Si legimus: *Et tibi, sancta Pales, ad quam ventura recurrit Agrestum fetura, sequi sit cura tenenti* — sententia est: etiam tu adsis, o Pales, sit tibi cura sequendi Naidas, tibi, quae tenes saltus — et paullo ante: *ad quam recurrit*, redit, cui mandata est, *fetura agrestum*,

Aëreos saltus nemorum silvasque virentes.
Te cultrice vagus saltus feror inter et arva.

Et tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
Octavi venerande, meis allabere coeptis! 25
Triste Iovis Phorcique canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus,
Nec Centaureos Lapithas compellit in enses;
Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;
Non perfossus Athos nec magno vincula Ponto 30
Iacta meo quaerent iam sera volumine famam,
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Graecia cum timuit venientes undique Persas;
Mollia sed tenui decurrens carmina versu,
Viribus apta suis, Phoebos duce, ludere gaudet. 35

22. NEMORUM TRACTUS 23. ASTRA 24. AT
26. SANCTE PUER, TIBI NAMQUE 34. PERCUR-
RERE

fetus pecudum, quas agrestes pascunt.

23. *te cultrice*, dum tu colis nemora et silvas, sed saltus, h. e. pascua, vapor ego *inter*, per, *saltus* et *antra*, ut legendum.

24. At tu, qui iam meritis es carmina, Octavi, ades mihi. [*Sensum loci optime expressit Vossius: *Du auch, welchem das Herz des verdieneten Lobes sich freuet.*]

26. Namque nec Gigantomachiam nec pugnam Lapitharum cum Centauris nec bellum Persicum cantare aggredior: verum argumentum leve ac humile: in quo, ne ausis excidam, minor metus esse debet. Nec obscura autem illa ratio, ut, quae poeta canit, ea in actum producat verbis: *nec compellit. nec Oriens*

urit etc. conf. Eclog. VI, 62. [*Markl. ad Stat. Silv. V. 3, 85. p. 381. ed. Dr.]

27. *Phlegra*, *tellus*, apposita; pro vulgari: Phlegraea tellus, quae etiam Pallene. Sic flumen Metaurum, terra Gallia. conf. Scalig. et Taubm., it. Barth. Advers. XIX, 13. 28. *enses Centaureos* dixit improprie, arma; debebat saxa et stipites memorare.

29 sq. Novum hoc, quod poeta extra fabulas veteres argumentum carminis quaerit, et ex historiis petit, h. l. belli Medici. Primum in Propertio talia ex historiis, heroum vita serioribus, occurrere memini. Athenas a Persis crematas vs. 29 quis nescit? item pontem a Xerxe Hellesponto impositum, vinculaque et flagra admota.

Et tibi sancte puer memorabitur, et tibi crescet
 Gloria perpetuum lucens, mansura per aevum,
 Et tibi sede pia maneat locus, et tibi sospes
 Debita felices numeretur vita per annos,
 Grata, bonis lucens. Sed nos ad coepta feramur. 40

Igneus aetherias iam Sol penetrabat in arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru,
 Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:
 Propulit ut stabulis ad pabula laeta capellas
 Pastor, et excelsi montis iuga summa petivit, 45
 Lucida qua patulos velabant gramina colles.
 Iam silvis dumisque vagae iam vallibus abdunt
 Corpora, iamque omni celeres e parte vagantes
 Tondebant tenero viridantia gramina morsu.
 Scrupea desertis haerebant ad cava rupis, 50
 Pendula proiectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densaue virgultis avidè labrusca petuntur.
 Haec suspensa rapit carpente cacumina morsu
 Vel salicis lentae, vel quae nova nascitur alnus;
 Haec teneras fruticum sentes rimatur; at illa 55
 Imminet in rivi praestantis imaginis undam.

O bona pastoris, si quis non pauperis usum
 Mente prius docta fastidiat, et probet illis
 Munera luxuriae spretis sibi, cognita curis,
 Quae lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore

36. TU—VENERABILIS—CERTET 37. LUCIS 39.
 MEMORETUR 41. PENETRABAT 49. TONDENTUR
 50. DESERTAE PERREPUNT 59. OMNIA—PRETIIS
 INCOGNITA

36—40. Etiam Octavium aliquando celebratum iri ait: sed versibus corruptis et interpolatis.

47 sqq. Luxuries ornamentorum in capellis pascendis facile offendat etiam minus morosum. Laudat Taubmann. locum

e Colum. VII, 6, unde haec omnia expressa videri possint. Sed in similia rerum phantasmata quivis facile poeta inciderit, etiam Columella non lecto.

61 sqq. Locus ornatissimus et Virgiliana dictione dignus. Color orationis: Si non—At pas-

Attalicens opibus data vellera, si nitor atri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum,
 Picturaeque decus lapidum nec fulgor in ulla
 Cognitus utilitate manet, nec pocula grata 65
 Alconem referunt doctumque toreuma, nec Iudi
 Ornat bacca maris flagrans: at pectore puro
 Saepe super tenero prosternit gramine corpus,
 Florida cum Tellus gemmantes picta per herbas
 Vere notat dulci distincta coloribus arva; 70
 Atque illum, calamo laetum recinente palustri,
 Otiaque invidia degentem ac fraude remota,
 Pollentemque sibi, viridi cum palmitē ludens
 Tmolia pampineo subter coma velat amictu.
 Illi sunt gratae rorantes lacte capellae, 75
 Et nemus, et foecunda Pales, et vallibus imis
 Semper opaca novis manantia fontibus antra.
 Quis magis optato queat esse beator aeo,

65. GRATUM 66. ALCONIS REFERENT BOETHIQUE
 67. CONCHEA — PRETIO EST:

sim et alibi occurrit, et in ipso loco, quocum haec conveniunt, Ge. II, 461 sqq. Lucret. II, 24 sqq. Si (ei) non fuerint vellera, bis lauta colore Assyrio (dibapha. vid. Plin. IX, 39, s. 63) data (comparata, emta) Attalicens opibus (ingenti pretio: quippe cum ea purpura in libras denariis mille non posset emi ib.). Nam data vetat, quominus ad ipsam texturam locus revocetur: etsi non exciderit animo Plinii locus: *Aurum intexere invenit Attalus rex; unde nomen Attalicens.* 64. *lapidum fulgorem*, h. lapides fulgentes, ad marmorum polituram et picturam musivariam referre iubet cum Barth. XX, 19 Taubmann., quia de gemmis mox demum v. 67 agatur. Ibi tamen uniones commemorantur,

non gemmae. Porro *manet cognitus* debet esse dictum pro, *cognitus est*, ut sit: *si nec fulgor lapidum*, gemmarum, inter res utiles ab ipso refertur, cognitus ipsi est ullius utilitatis esse; sed vid. Var. Lect. Variat autem id, quod simpliciter erat: si non habet purpuram, aurum, gemmas etc. 66. *Alcon* Myleus, statuarius et caelator apud Ovid. Met. XIII, 683. 684 (etsi hic ad fabulosa Aunū, qui Deli rex et sacerdos erat, retrahitur) et Plin. XXXIV, 14, s. 40 occurrit. *Boethus* paullo notior est inter caelatores. vid. XXXIII, 12, s. 55. *toreuma* proprie de opere extante, anaglypho, est accipiendum.

71—74. Ille sub umbraculis viteis otium fallit cantu.

Quam qui mente procul dura sensuque probando
 Non avidas agnovit opes, nec tristia bella 80
 Nec funesta timet validae certamina classis,
 Non, spoliis dum sancta deum fulgentibus ornet
 Tempia vel evectus finem transcendat habendi,
 Adversum saevis ultro caput hostibus offert?
 Illi falce deus colitur, non arte politus; 85
 Ille colit lucos; illi Panchaia thura
 Floribus agrestes herbae variantibus adsunt;
 Illi dulcis adest requies et pura voluptas,
 Libera simplicibus curis; huc imminet, omnes
 Dirigit huc sensus, haec cura est subdita cordi, 90
 Quolibet ut requie victu contentus abundet,
 Iucundoque liget languentia corpora somno.
 O pecudes, o Panes et o gratissima Tempe
 Fontis Hamadryasin, quarum non divite cultu
 Aemulus Ascræo pastor sibi quisque poetae 95
 Securam placido traducit pectore vitam!
 Talibus in studiis baculo dum nixus apricas
 Pastor agit curas, et dum non arte canora
 Compacta solitum modulatur arundine carmen;
 Tendit inevectus radios Hyperionis ardor, 100
 Lucidaque aethereo ponit discrimina mundo,
 Qua iacit Oceanum flammæ in utrumque rapaces.
 Et iam compellente vagae pastore capellæ
 Ima susurrantis repebant ad vada lymphæ,
 Quæ subter viridem residebant caerulea mu-
 scum. 105
 Iam medias operum partes evectus erat sol,
 Cum densas pastor pecudes cogeat in umbras,

79. PURA 80. NON 94. HAMADRYADUM

82 — 84. Qui non caput dis-
 crimini pugnae obicit, *dum or-
 net*, h. e. eo consilio, ut ho-
 stium spoliis, manubiis, templa
 deorum ornet, vel magnas et
 immodicas opes e præda sibi

paret. Respicit militiam, quæ
 illa ætate inter artes et vias di-
 vitiarum parandarum erat. vid.
 Tibull. I, 1 pr.

97 — 105. Inter delicias has
 vitæ rusticæ dum pastor tem-

Ut procul adspexit luco residere virenti,
 Delia diva, tuo, quo quondam victa furore
 Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agaue 110
 Infandas scelerata manus e caede cruenta;
 Quae gelidis bacchata iugis requievit in antro,
 Posterius poenam gnati de morte datura.
 Hic etiam viridi ludentes Panes in herba
 Et Satyri Dryadesque choros egere puellae 115
 Naiadum coetu. Tantum non Orpheus Hebrum
 Restantem tenuit ripis silvasque canendo,
 Quantum te pernix, remorantem, Diva, chorea
 Multa tuo laetae fundentes gaudia vultu,
 Ipsa loci natura domum, resonante susurro, 120
 Quis dabat et dulci fessas refovebat in umbra.
 Nam primum prona surgebant valle patentes
 Aëreae platanus, inter quas impia lotos,
 Impia, quae socios Ithaci moerentis abegit,

108. ET 113. SE—FUTURAM 118. PENEU—
 DIA 119. TIBI LAETO

pus canendo fallit, ad meridiem sole progresso, in umbram compellit gregem.

108. Lucum sub Cithaerone monte describit Dianae sacrum: in quem casu pastor gregem compulit, prospiciens in umbra recubantes pecudes in luco tuo, o Diana; in quem quondam venit Agaue, Cadmi filia, e Bacchico furore respiscens Pentheo filio laniato.

114 seqq. Iterum luxuriatur seu poetae seu interpolatoris ingenium in describendo luco et antro, quo pastor consedit. Alia aliorum poetarum lusibus assuta. De singulis vid. Var. Lect. Comparari potest similis arborum enumeratio apud Ovid. Met. X, 86 sq. in cantu Orphei: quem

locum auctor huius emblematis ante oculos habuisse videri potest.

118. Si pro *Peneu*, legitur ex Aldina *pernix*, sensus est: Non tantum Orpheus cantu suo Hebrum, *quantum te, o dia*, dea Diana, *chorea* Panum, Satyrorum et Dryadum voluptate audiendi videndique tenuit, gaudentium. Pro hoc: *chorea fundens*, et pro hoc, *fundentes gaudia, quis dabat* (cum iis daret ea gaudia) *ipsa loci natura*. Scabra tamen vel sic oratio.

124. *impia lotos, Impia, quae*; nota figura Horatii exemplo iam a Scaligero notato: *Impiae, nam quid p. m. Impiae d.* Carm. III, 11, 30. 31, et Catull. LXIV, 404. 405. Impietas spe-

Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos. 125
 At, quibus insigni curru proiectus equorum
 Ambustus Phaëthon luctu mutaverat artus,
 Heliades teneris implexae brachia truncis
 Candida fundebant tentis velamina ramis.
 Posterius, cui Demophoon aeterna reliquit 130
 Perfidia lamentari, male provida Phyllis,
 Quam comitabantur fatalia carmina quercus,
 Quercus ante datae, Cereris quam semina, vitae:
 Illas Triptolemi mutavit sulcus aristas.
 Hic magnum Argoae navi decus edita pinus 135
 Proceras decorat silvas hirsuta per artus;
 Appetit aëreis contingere montibus astra
 Illicis et nigrae species et laeta cupressus,
 Umbrosaeque monent fagus, hederæque ligantes
 Brachia, fraternos plangat ne populus ictus, 140

128. AMPLEXAE 131. PERFIDIAM LAMENTANDI
 MALA, PERFIDA MULTIS. 139. MANENT

etat haud dubie ad iniuriam Ulyssi factam sociis retentis. *abegit*, scil. ab Ulyssis navi, avocavit: intercessit loti suavitatis, quo minus socii Ulyssis ad naves redirent (vid. Odys. 1, 94sq.). Ceterum confudit poeta diversi generis lotos. Lotus illa Ulyssis in Africa reperta non erat Boeotiae domestica.

126—129. Populi arbores, vel alni (nam utrasque Virgilius agnoscit Ecl. VI, 62 et Aen. X, 190), in quas mutatae Phaethontis sorores, Heliades, tamquam Solis ex Clymene filiae. Factum ex luctu de fratris casu suscepto; unde poeta: *Phaethon luctu iis mutaverat artus*. Mox v. 128. 129 hoc velle videtur poeta: populos illas sororias ita inter se condensatas situ fuisse, ut implicarent mutuo nexu ra-

mos et umbracula facerent: *fundebant tentis ramis velamina* (ut v. 74 *Tmolia pampineo subter coma velat amictu*) *candida*; scilicet populus alba est intelligenda. *amplexae brachia truncis*, probabilius, *implexae*. vid. Var. Lect.

130. 131. Postea stabat arbor amygdala, in quam mutata fuit Phyllis Demophoontis perfidiam lamentata.

132—134. De quercu Dodonaea fatidica nota est fabula. *quercus carmina*, ex appposito, h. e. quae carmen reddunt, vel e quibus carmen redditur; canora. *Carmen* adeo pro cauente, vaticinium pro vate. cf. Taubm. *fatale* igitur, quia de oraculo. Glandes ante frugum sationem a Triptolemo monstratam meministi vel ex Ge. I, 7.8.

Ipsaeque excedunt ad summa cacumina lentae,
 Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos;
 Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
 At volucres patulis residentes dulcia ramis
 Carmina per varios edunt resonantia cantus. 145
 His suberat gelidis manans e fontibus unda,
 Quae levibus placidum rivis sonat acta liquorem.
 Hinc illi geminas avium vox obstrepit aures,
 Hinc querulas referunt voces, quis nantia limo
 Corpora lymphæ foveat; sonitus alit æris Echo, 150
 Argutis et cuncta fremunt ardore cicadis.
 At circa passim fessae cubuere capellæ,
 Excelsisque super dumis, quos leniter afflans
 Aura susurrantis possit confundere venti.

Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra, 155
 Mitem concepit proiectus membra soporem,
 Anxius insidiis nullis; sed lentus in herbis
 Securo fessos somno mandaverat artus:
 Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,
 Ni fors incertos iussisset ducere casus. 160
 Nam solitum volvens ad tempus tractibus isdem
 Immanis vario maculatus corpore serpens,
 Mersus ut in limo magno subsideret aestu
 Obvia vibranti carpens gravis æra lingua,
 Squamosos late torquebat motibus orbes. 165

147. ORTA 148. ET QUAMQUAM 149. HANC
 QUERULAE 158. PRESSOS

mutavit, permutavit. 138. *Ilex nigra*, diversa a quercu, nunc cum cupresso iuncta: novo more.

141. 142. *Hederae* fagos amplexae bene descriptae sunt. Earum racemi cum acinis, *corymbi* dicti, *aureoli* sunt; est ergo de genere *hederae* cum fructu croceo intelligendum hoc; sed foliis albis; ergo *viridi pallore* distinguitur corymborum flavor. Est aliquid simile in

loco Ecl. III, 39 *vitæ Diffusæ edera vestit pallente corymbos*: ubi vid. Not. et II, 50 *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*.

143. In myrtum mutata femina Myrsine vid. Serv. ad Aen. III, 23. Geopon. XI, 6.

148. Et, quamvis avium cantus aures obtundit, *hinc* (ita leg.) *referunt voces querulas ranae*.

151. [* De sono a *cicadis* edi-

Tollebant auras venientis ad omnia visus.
 Iam magis atque magis corpus revolubile volvens
 Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se
 Sublimi cervice rapit, cui crista superne
 Edita purpureo lucens maculatur amictu, 170
 Adspectuque micant flammaram lumina torvo.
 Metabat late circum loca, cum videt ingens
 Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat
 Lumina diffundens intendere, et obvia torvo
 Saevius arripiens infringere, quod sua quis-
 quam 175

Ad vada venisset: naturae comparat arma,
 Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore;
 Flexibus et versis torquetur corporis orbis,
 Manant sanguineae per tractus undique guttae,
 Spiritibus rumpit fauces. Cui cuncta paranti 180
 Parvulus hunc propior humoris terret alumnus,
 Et mortem vitare monet per acumina: namque
 Qua diducta genas pandebant lumina gemmis
 Ac senioris erat naturae pupula, telo
 Icta levi. Tum prosiluit furibundus, et illum 185
 Obtritum morti misit; cui dissitus omnis
 Spiritus excessit sensus. Tum torva tenentem
 Lumina respexit serpentem comminus; inde
 Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,
 Et validum dextra truncum detraxit ab orno: 190

171. FLAMMANTIA 175. SAEPIUS 178. EVERSIS
 180. SPIRITUS ET 181. PRIOR—CONTERRET
 184. HAC

to vid. Carus Analecten zur Naturwissenschaft. p. 141. sqq.]

166 sqq. Iterum ingenii intemperantis exspatiatio in tortibus et gyris hydri; aut potius hominum scholasticorum lusus. Tandem v. 172 videt pastorem ad fontem recubantem. Ab aditu fontis ita se exclusum sentiens

exasperatur serpens et adoritur. Tum v. 180 culicis morsu somno excitatus pastor, trunco arrepto serpentem necat. 185—200. De singulorum versuum corruptelis v. V. L. Versu 166 voluerat interpolator dicere: Omnia undique loca pallebant ad sensum halitus virosi.

(Cui casus sociarēt opem, numenve deorum,
 Prodere sit dubium, voluit sed vincere talis
 Horrida squamosi volventia membra draconis:)
 Atque reluctantis crebris foedeque petentis
 Ictibus ossa ferit, cingunt qua tempora cristae; 195
 Et quod erat tardus, somni languore remoto,
 Nec prius adspiciens timidos caecaverat artus:
 Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
 Quem postquam vidit caesum languescere, sedit.
 Iam quatit et biuges oriens Erebois equos Nox, 200
 Et piger aurata procedit Vesper ab Oeta,
 Cum grege compulso pastor, duplicantibus umbris,
 Vadit et in fessos requiem dare comparat artus.
 Cuius ut intravit levior per corpora somnus,
 Languidaque effuso requierunt membra sopore, 205
 Effigies ad eum culicis devenit, et illi

191. QUI—SOCIARET 192. TALES 197. NESCIUS
 — TIMOR OBCAECAVERAT 200. EREBO CIT
 201. AURATO

Vss. 191 — 193. Sunt fetus inepti interpolatoris: qui hoc dicere voluit: pastorem consilii inopem percussisse serpentem ramo arboris arrepto, seu casus seu numinis providi beneficio oblato. Lectionis iunctura haec videtur fuisse: *Et validum dextra truncum detraxit ab orno, atque reluctantis — ossa ferit, cingunt qua tempora cristae; Quem postquam vidit caesum languescere, sedit.* nam etiam vss. 196. 7. 8. insititii sunt: ut in V. L. dictum est.

206. Sequitur locus, in quo poeta non modo luxuristur, sed adeo ineptit, dum fabulas de rebus inferis non tantum molesta copia retexit; nam, etsi maior earum pars ex interpolatione

irrepsisse videri debet, tamen aliquas saltem, at vel illas a re alienas, a poeta profectas esse probabile est; verum etism partes narrantis Umbræ Culicis tribuit, qui iustis sibi nondum persolutis nec dum loca ea adierat, sed e longinquo prospexerat. *Effigies*, h. l. εἰδωλον, umbra Culicis, ut bene Scaliger monuit. Mox v. 213 pro ea *viscera* dixit miro modo; dum corpus et corporis umbram cogitaret. *cecinit convicia* ut 207. doctius quam, *fecit*, ex antiquo sermone; ut in XII Tabb. *occen-tare*. Sed *ab eventu* v. 207 quorsum referemus? an, cecinit convicia propter id, quod evenerat. Nisi magis placet ad effigiem referre, ut ea sit *tristis ab eventu*.

Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
 Inquit: „Quis meritis, ad quae delatus acerbas
 „Cogor adire vices? Tua dum mihi carior ipsa
 „Vita fuit vita, rapior per inania ventis. 210
 „Tu lentus refoves iucunda membra quiete,
 „Ereptus tetrus e cladibus; at mea manes
 „Viscera Lethaeas cogunt transnare per undas;
 „Praeda Charontis agor. Vidi ut flagrantia taedis
 „Limina collucent infernis omnia templis! 215
 „Obvia Tisiphone, serpentibus undique compta,
 „Et flammās et saeva quatit mihi verbera Poenae,
 „Cerberus et diris flagrat latratibus ora,
 „Anguibus hinc atque hinc horrent cui colla reflexis
 „Sanguineique ardore micant mihi luminis orbes. 220
 „Heu! quid ab officio digressa est gratia, cum te
 „Restitui superis leti iam limine ab ipso?
 „Praemia sunt pietatis ubi, pietatis honores?
 „In vanas abiere vices, et rure recessit
 „Iustitia et prior illa fides. Instantia vidi 225
 „Alterius; sine respectu mea fata relinquens
 „Ad pariles agor eventus, fit poena merenti.
 „Poena sit exitium, modo sit tum grata voluntas:
 „Exsistat par officium. Feror avia carpens,

208. QUID MERITUS 214. VIDEN 215. LUMINA—
 INFESTIS 220. MICANT ARDOREM 225. IUSTITIAE
 228. FIT — DUM

215. Scabra oratio: *videsne, ut omnia limina (sic leg.) infernis templis (pro, locis) collucent flagrantia taedis!* h. n. Furiis faces quantentibus omnia loca esse obsessa.

221. *Heu, quid, quare, gratia digressa est ab officio!* quam parum persolvisti mihi gratiam debitam! *Officium* est eius, qui beneficium accepit; et digreditur ab officio, qui gratiam non solvit: more vulgari hominum.

227. 228. Omissis his duabus

ineptis laciniis, reliqua hunc sensum habent: vs. 225. *vidi mortem instare alii, eique subveni, mei ipsius discriminis immemor. sine respectu relinquens, haud respiciens. haud curans. Nunc exsistat par officium:* praestetur a te mihi hoc, ut corpus meum terra condatur, meaque umbra, cis Acherontem adhuc vagari coacta, amne transiecto ad sedes quietas admittatur.

229. Ad loca infera delatus vagatur per avia lucorum Ciu-

„Avia Cimmerios inter distantia lucos, 230
 „Quem circa tristes densentur in omnia poenae.
 „Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
 „Devinctum moestus procul adspiciens Ephialten,
 „Conati cum sint quondam rescindere mundum;
 „Et Tityos, Latona, tuae memor anxius irae- 235
 „Implacabilis ira nimis-, iacet alitis esca.
 „Terreor ah tantis insistere, terreor, umbris!
 „Ad Stygias revocatus aquas, vix ultimus anni
 „Exstat, nectareas divum qui prodidit escas,
 „Gutturis arenti revolutus in omnia sensu. 240
 „Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,
 „Contemsisse dolor quem numina vincit acerbus?
 „Otia quaerentes frustra haurite, puellae,
 „Rite quibus taedas accendit tristis Erinys, —
 „Sicut Hymen praefata dedit connubia mortis,— 245
 „Atque alias alio densat super agmine turmas,
 „Impietate fera vecordem Colchida matrem
 „Anxia sollicitis meditantem vulnera natis;
 „Iam Pandionias miseranda prole puellas,
 „Quarum vox Ityn edit Ityn, quo Bistonius rex 250
 „Orbus epops moeret volucres evectus in auras.

239. RESTAT 243. QUAERENTEM FRUSTRA? VOS
 ITE 244. ITE 250. ET ITYN, QUOD 251.
 VOLUCRIS

meriorum, quos hic in remotis
 Orci partibus versus Tartari li-
 mina collocat. In Tartaro enim
 sceleratorum supplicia prospice-
 re debuit Culex: Oti et Ephial-
 tae, Aloidarum: Aen. VI, 582
 sq. Tityi, ibid. 595. Tantali, Da-
 naidum, Medae, Philomelae et
 Procnes, 249. Eteoclis et Poly-
 nicis 252: inde v 258, ad Se-
 des Piorum (ad quas vs. 294 sq.
 pervenit) defertur: sed in limine
 Campos Lugentium prospicit:
 inque iis heroidas Alcestin, Pe-

nelopen, Eurydicen. *feror car-
 pens*, carpo avia.

237. 238. Haec coniungenda
 sunt cum v. 256. 257 *auferor
 ultra In diversa magis*. Erra-
 bat umbra Culicis per loca in-
 fera avia et ad limen Tartari
 pervenerat. Ibi vero territa mon-
 stris eorumque suppliciis refugit
 et tandem defertur in alteram
 partem, ad Elysios campos. Mi-
 rum in modum omnia sunt cor-
 rupta: quae vid. in V. L.

249. Procnen et Philomelam

„At discordantes Cadmeo semine fratres
„Iam truculenta ferunt infestaque lumina corpus
„Alter in alterius, iamque aversatur uterque,
„Impia germani manat quod sanguine dextra. 255
„Heu heu mutandus nunquam labor! Auferor ultra
„In diversa magis; distantia limina cerno;
„Eridanus tranandus, agor delatus ad undam.
„Obvia Persephone comites heroïdas urget
„Adversas perferre faces. Alcestis ab omni 260
„Inviolata vacat cura, quod saeva mariti
„Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
„Ecce Ithaci coniux! semper decus enitet oris,
„Foemineum incorrupta decus manet, et procul illa
„Turba ferox iuvenum telis confixa procorum. 265
„Quo misera Eurydice tanto moerore recessit,
„Poenaque respectus et nunc, Orpheu, manet in te.
„Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam
„Credidit aut ulli Ditis placabile numen,
„Nec timuit Phlegethonta furem ardentibus un-
dis, 270
„Nec moesta obtenta Ditis ferrugine regna,
„Defossasque domos ac Tartara nocte cruenta
„Obsita, nec faciles Ditis sine iudice sedes,
„Iudice, qui vitae post mortem vindicat acta.

252. SANGUINE 253. VULNERA 254. AVERSATUS
256. EHEU 258. ELYSIAM 263. ICARIOTIS
266. QUIN 267. MANET ORPHEUS IN TE. 271.
ORTENTU DIRO ET

videt in Tartaro, tum vs. 252
Eteoclem et Polynicem sibi mu-
tua vulnera inferentes; 257
Eheu mutandus nunquam labor,
de poena nunquam finem ha-
bente. 256. aversatus haec ul-
terius pergit Culex in diversas
partes.

256—293. Nunc Umbra ad
Elysios campos tendens campos
Lugentium prospicit; si recte

salebrosos versus interpretor: ut antequam ad Elysium pervenisset, videat Culex Heroidas a Proserpina coactas ferre nuptias infaustas: ex his memorat Alcestin pro marito Admeto mortem oppetentem, Penelopen a procis infestatam, et Eurydicen ab Orpheo, iam in vitam cum revocata esset, iterum in Orcum retractam.

„Illa quidem, nimium manes experta severos,
 „Praeceptum signabat iter, nec retulit intus
 „Lumina, nec divae corruptit munera lingua;
 „Sed tu crudelis, crudelis tu magis, Orpheu, 290
 „Oscula cara petens rupisti iussa deorum.
 „Dignus amor venia, parvum si Tartara nossent
 „Peccatum ignovisse. At nos, grave, sede piorum,
 „Nos manet heroum contra manus. Hic et uterque
 „Acacides: Peleus namque et Telamonia virtus 295
 „Per secura patris laetantur numina, quorum
 „Connubiis Venus et Virtus iniunxit honorem.
 „Hunc rapuit serva; ast illum Nereis amavit.
 „Assidet hac iuvenis, sociat quem gloria, fortis,
 „Acer, in excidium referens a navibus ignes 300
 „Argolicis Phrygios torva feritate repulsos.
 „O quis non referat talis divortia belli,

293. SED ET VOS 294. NOS 297. CONNUBIS
 300. INEXCUSSUS

o coniux Ditis, potuit te vincere, ut redderes Eurydicen. *haec potuit reddere*, solito poetis more, efficere, ut redderetur. *ducendam*, reducendam in vitam; reliqua sunt scabra.

287. Eurydice quidem, severum et strictum ius inferorum deorum iam experta, iter praescripto modo faciebat, neque, uti iussi erant, respexit neque verbum elocuta est. Ingeniose sic poeta non modo Orpheo interdictum, ne retrospiceret, verum et novam legem Eurydicæ datam memorat, qua nostros poetas nondum uti vidi: *ut nec illa silentium roce rumperet*: quæ lex longe durissima fuit, utpote feminae dicta. Fuit tamen illa magis compos linguae,

quam maritus amoris. *signare iter*, vestigiis impressis.

293. Nunc ipsum Elysium adit Culex, et recensum heroum facit, ea loca incolentium, primo Graecorum, tum Troianorum. Si *manet* v. 294 sincerum est, debet expectandum esse, ut et heroinæ aliquando in Elysium admittantur.

302. *divortia belli*: quod inter diversos duo populos geritur, quasi ad duo divertitur: ut *divortia viarum*, *aquarum*; et ex altera parte similiter, *iurgia belli*, *discordia pugnae*, dici solent. Elegans translatio, quam nescio num aliunde acceperit poeta. Mox 303 facit iterum in digressionem novam digressionem de bello Troiano poeta: nisi tota hæc la-

„Huic gerit aversos proles Laërtia vultus, 325
„Et iam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,
„Pallade iam laetatur ovans; rursusque tremiscit
„Iam Ciconas, iamque horret atrox Laestrygonas **.
„Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis
„Aetnaeusque Cyclops, illum Zancleae Charybdis 330
„Pallentesque lacus et squalida Tartara terrent.
„Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrida,
„Assidet, Argivum lumen, quo flamma regente
„Doris Erichthonias prostravit funditus arces.
„Reddidit, heu, Graius poenas tibi, Troia,
ruenti, 335
„Hellespontiacis obiturus reddidit undis.
„Illa vices hominum testata est copia quondam,
„Ne quisquam propriae fortunae munere dives
„Iret inevectus coelum super: omne propinquo
„Frangitur invidiae telo decus. Ibat in altum 340
„Vis Argea petens patriam, ditataque praeda
„Arcis Erichthoniae, comes huic erat aura secunda;
„Per placidum cursus pelagus Nereis ad undas
„Signa dabat, pars inflexis super acta carinis;
„Cum seu coelesti fato seu sideris ortu 345
„Undique mutatur coeli nitor, omnia ventis,
„Omnia turbinibus sunt anxia. Iam maris unda
„Sideribus certat consurgere, iamque superne
„Corripere et soles et sidera cuncta minantur,
„Ac ruere in terras coeli fragor. Hic modo laeta 350

328. IAM IAMQUE HORRET LAESTRYGONAS ATROX.

330. METUENDA 332. ATRIDES 335. GRAVIUS

343. CURSU 349. CORRUIERE ET SOL IIS 350.

VENIT—Hoc

325. Sedet in Elysio Ulysses
averso ab Aiace vultu; ipse apud
se reputans, quae gesserat.

327. *Pallade ovans* potest esse, *Palladis auxilio*; sed verius, *Pallade rapta*, *Palladio*, ut iam *Ascensius*. vid. *Aen.* II, 163 sqq.

335. *Reddidit heu gravius*, ut sensus sit, lege *Gravius*. pro *Græii*. nam de naufragio in re-ditu Achivorum agere incipit. *Hellespontiaræ aquæ* latius dic-tæ pro mari *Ægæo*. *Arx Erichthonia* v. 342. est *Perga-mum*: Erat *Erichthonius* Dar-

„Copia nunc miseris circumdatur anxia fatis,
 „Immoriturque super fluctus et saxa Capharei,
 „Euboïcas et per cautes Aegeaque late
 „Litora, cum Phrygiae passim vaga praeda peremtae
 „Fluctuat omnis in aequoreo navifraga tractu. 355
 „Hic alii sidunt pariles virtutis honore
 „Heroës, mediisque siti sunt sedibus omnes,
 „Omnis Roma decus magni quos suscipit orbis.
 „Hic Fabii Deciique, hic est et Horatia virtus,
 „Hic et fama vetus nunquam moritura Camilli, 360
 „Curtius et, medius quem quondam sedibus Urbis
 „Devotum bellis consumsit gurgēs inundans,
 „Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 „Legitime cessit cui fracta potentia regis;
 „Hic Curius clarae socius virtutis, et ille 365
 „Flaminius, devota dedit qui corpora flammae.
 „Iure igitur tales sedes pietatis honores
 „Istic Scipiadasque duces, devota triumphis
 „Moenia quos rapidos Libycae Carthaginis horrent.
 „Illi laude sua vigeant; ego Ditis opacos 370
 „Cogor adire lacus, viduos a lumine Phoebi,
 „Et vastum Phlegethonta pati, quo maxima Minos
 „Conscelerata pia discernit vincula sede.
 „Ergo me caussam mortis, me dicere vitae
 „Verberibus saevae cogunt sub iudice Poenae, 375

353. HERAEAQUE 355. IAM NAUFRAGA 361. MEDIIS
 362. GURGITIS HAUSTUS 367. HONORAT 368.
 ILLIC SCIPIADAEQUE 374. IAM—VINCTAE 375.
 SAEVO — AB

dani filius, qui post fratrem
 Ilium regnum tenuit: Apollod.
 III, 12, 2.

356. Nunc heroes Romani,
 h. e. clarissimi viri, memoran-
 tur in Elysio.

370 sqq. Miro phantasmate
 poeta Culicem per diversas in-
 ferorum partes vagatum, cum
 primum lucos Cimmerios, mon-

strorum sedes (v. 229 sq.), mox
 Impiorum loca (v. 237 sq.), tum
 Elysias sedes (v. 256 sqq. ad v.
 369.) a limine salutasset, nunc
 in eo esse narrat, ut coram Mi-
 noe iudicium subeat. Scilicet
 corpore sepulto et funeris hono-
 re sibi persoluto sperare poterat,
 iri se admissum ad certam in
 inferis sedem. Nam ad huma-

„Cum mihi tu sis caussa mali, nec conscius adsis,
 „Nec tolerabilibus curis haec immemor audis,
 „Et tamen usque vagis dimittes somnia ventis,
 „Digredior nunquam rediturus; tu cole fontes
 „Et virides nemorum silvas et pascua laetus, 380
 „Et mea diffusas rapiuntur dicta per auras.“
 Dixit, et extrema tristis cum voce recessit.

Hunc ubi sollicitae dimisit inertia vitae
 Interius graviter regementem, nec tulit ultra
 Sensibus infusum culicis de morte dolorem, — 385
 Quantumcunque sibi vires tribuere seniles,
 Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem, —
 Rivum propter aquae viridi sub fronde latentem
 Conformare locum capit impiger; hunc et in orbem
 Destinat, ac ferri capulum repetivit in usum, 390
 Gramineam viridi fodiens de cespite terram.
 Iam memor inceptum peragens sibi cura laborem
 Congestum cumulavit opus, atque aggere multo
 Telluris tumulus formatum crevit in orbem;
 Quem circum lapidem laevi de marmore for-
 mans 395
 Conserit, assiduae curae memor. Hic et acanthus
 Et rosa purpureo crescit pudibunda rubore,
 Et violae omne genus; hic est et Spartica myrtus
 Atque hyacinthus, et hic Cilici crocus editus arvo,
 Laurus item Phoebi surgens decus; hic rhodo-
 daphne 400
 Liliaque et roris non avia cura marini,
 Herbaque thuris opes priscis imitata Sabina,

377. SED 378. QUAE — UT VANIS DIMITTENS OMNIA

381. RAPIANTUR 383. SOLLICITUM 384.

MENTEM AEGER 391. UT VIRIDI FODERET 397.

RUBICUNDA COLORE 398 GENUS OMNE.

nae umbrae exemplum haec ad-
 umbrata sunt.

383. Exsurgit a somno pastor
 et Culici tumultum parat. Etsi

enim non diserte de eo Culex
 conqueritur, quod iustis sibi non
 praestitis umbra in inferis se-
 dem habitura certam non sit,
 totam tamen poetae fabulam eo

Chrysanthesque, hederæque nitor pallente corymbo
 Et Bocchus Libyæ regis memor; hic amaranthus
 Bumastusque virens et semper florida tinus. 405
 Non illinc Narcissus abest, cui gloria formæ
 Igne Cupidineo proprios exarsit in artus.
 Et quoscunque novant vernantia tempora flores,
 His tumulus super inseritur; tum fronte locatur
 Elogium, tacita format quod litera voce: 410
Parve Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

403. CHRYSANTHUSQUE 405. BUPHTHALMUSQUE —
 PINUS.

attemperatam esse apparet. 389. *rat artus.* Aliud est *locum ca-*
capit conformare: suscipit, ut *pere*, quod Scaliger huc vocat.
 supra comparat dare. v. 203 et 390. *ferri capulum*, de ligone
in fessos requiem dare compa- accipio.

ADNOTATIO CRITICA.

[* In Cod. Colbert. I. haec est inscriptio: *Poetarum sapientissimi pupilli virgilii maronis condiscipuli Octaviani Caesaris Augusti mundi imperatoris iuvenilis ludi libellus incipit. Culix publici virgilii maronis incipit*; in cod. Pithoeano *Iuvenalis ludi libellus incipit*.]

1. [* In Cod. Colb. I. vs. 1—3. ita evanuerunt, ut literarum ductus dignoscere non liceret. Verbo *lusimus* opponitur vs. 8. *graviora*; de *gracilis* v. ad Ciris vs. 19. In Colb. IV. mire legitur *Scriptimus* — *camela* unde *Camena* conicere possis.]

2. *f. usum* Ms. Helms., et *ursum* scripti Petav. et Voss. apud Heins., *struere orsus* apud Plin. XI, 10, in nonnullis codd. [* *ursum* Colb. II. Thuan. I. Viecht. *Orsum* Colb. IV. Bembus, Ald. 1517. *Tenuem* illustravit Santenius ad Terent. Maur. p. 318.]

3. *haec propter* Scaliger malebat; nil refert, *sint* a Bembo est; antea sunt. Nic. Heins. conl. *Lusimus haec prope*; *Culici sic* c. d. Voss. et Petav. *docta*. [* *haec propter* per anastrophe dictum est pro *propter haec*; v. ad Ciris vs. 55. *Sint* in omnibus meis codd. legitur. *Culici* Viecht. *docta* Thuan. I. Viecht.]

4. 5. partim ex Scaligeri emendatione partim aliunde constituta lectio. Vulgata, quam Badius et Taubmann. cum Barthio frustra conantur interpretari, in vett. edd. erat: *Omnis et h. — c. o. Notitiaeque ducum voces*; nec Bembus quicquam mutavit, nisi quod *Omnis* ut correxit. Legebatur quidem in nonnullis *Nutritae*; etiam *Nutrices*: sed hoc interpolatum ex vitiosa lectione: *Notitiaeque* pro *Notitaeque*. In quibus cum sententia idonea non occurreret, Scaliger emendabat: *Omnis ut historiae procludens consonet ordo Notitiae, ducum vocem licet; invidus absit*. Emendatio dura et concta, et cuius sensum ipse vix satis habet quomodo exponat: ut *omnis ordo historiae notitiae consonet, ducum vocem. Deducam vocem in re tam tenui et humili, ut stilus conveniat materiae. Et procludens quidem ms. Pithoei habebat, sed quo sensu? an pro, ludens? Quanto vero melius per ludum: cui adscriptum forte glossema (pro ludens) arripuit librarius Pithoeani exemplaris. Notitiae historiae iungit Scaliger, ut sit pro historicae, ut tot alia apud poetas occurrunt. ducere vocem ut, ducere flum. Barthius Advers. XXX, 24, et XIX, 13 miro acumine *Notitiae pecudum voces legere* suadebat. Sed nec hic nec in ceteris quicquam proficit. Heins. *adducam vocem licet*; ut sit *adducere vocem*, contrarium remittere. Mihi quidem de hoc loco ita videtur. Cum totum hoc exordium satis ieiunum sit, interpolatum quoque illud est a v. 3 ad 7, in quibus nihil est, quod non ineptum versificatorem redoleat. Nec tamen interpolatio perfecta ab una manu: nam vs. 5 ab homine, inscito prorsus, insertus vide-*

tur; a doctiore vss. 3. 4 *Lusimus: haec propter Culicia sint carmina dicta, Omnis ut historiae per ludum consonet ordo*; h. e. Cum locus hoc esse debeat carmen, nomen quoque imposui ludicrum Culicis, ut omnis historiae ordo, h. tota narratio, consonet per ludum, h. ludicra sit, ipso quoque titulo. His adscripsit indoctus homo barbare versu 5 prorsus eiciendo: *Notitiam ducunt voces*: pro: dant voces, nomina, tituli, notitiam, scil. rei, quae tractatur. Haec prave scripta ab aliis: *Notitia ducunt voces*; unde vulgaris lectio enata; hinc ex seqq. expletus versus: *licet invidus adsit*. Dubito vero omnino, an auctorem 41 quicquam sit, quod a Marone profectum esse dixeris. [* In codd. haec est varietas: ut Colbert. IV. Helms. Ald. 1517. et Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Bembo. praeludens Colb. IV. Notitiaeque ducum Colb. II. IV. Thuan. I. Helms. Viecht. Bembo. Aldina 1517. notitiae quae ducum Colb. I. notitiaeque ductum Colb. II. In textu equidem non nisi interpunctionem mutavi, quae talis erat, ut post dicta plene interpungeretur et tum scriberetur ordo notitiae, ducam voces: Poeta se excusat, quod carmini suo talem inscriptionem praemisit: quia lusimus, carmen Culicem diximus, ut scilicet omnis ordo historiae per ludum consonet, similis sit, conspiret Notitiae, quam vocem hic pro titulo, inscriptione vel indice operis dictam puto. *Voces ducere* iam est apud Horat. A. P. 318, ubi vid. Bentleius. coll. Markland. ad Stat. silv. V. 3, 92. p. 382. ed. Dr. Metro pessumdato Valerius scripsit *Notitiaeque ducam voces licet*; *invidus absit*, Bothius *Non tritae*.]

6. [* *curpare* Viecht. locos Colb. II.]

7. *feratur* mavult Scalig. et Heins.

8. *Post erit, ut grav.* — *loquatur* emendat Heinsius. *Posterior* tamen apud Lucret. quoque occurrit. *g. sono Musaeque* ms. Helms. [* *somno musaeque loquetur* Helms. a m. pr. sono a m. sec. et praeterea superscripta voce mea.]

9. *Dicta Voss. dabunt cum securos mihi tempora fructus*. Iuvita Minerva scriptus versus. Significare voluit *fructus ingenii, studii, otii*; quibus conveniret *maturus*; quod et Heins. coni. *dabunt cum maturus mihi* (vel *sua*) *tempora fructus*. Nisi forte scriptum fuit: *securos — portus*; sic secesans et otia Musarum contubernio exacta appellant poetae. [* *securos mentem piam fructus* Thuan. I. Bothius coul. *fructus*, ut per hypallagen dictum sit pro: mihi securo a fluctibus, coll. Horat. Epist. II. 2, 46. Horat. Od. II. 7, 15. Nihil vero in hoc versu ego tentaverim. Pollicetur poeta, se tum gravius carmen ad Octavium esse acripturum, quum ipsi a temporibus datum i. e. permissum, concessum esset (Rubnen. ad Vell. II. 7.), ut securo fructibus Musae potiretur. Quibus rebus poeta illo tempore, quo in Culice pangendo occupabatur, vexatus fuerit, nos nunc latet, praesertim quum nesciamus, quem poetam manu teneamus. Nunc certe varia eum impediabant, quominus serio in artem poeticam incumberet, quod illi aetati servabat, qua quietem sperare licebat. De fructibus Musarum apte comparari potest Catull. LXV. 3. *Nec potis est dulces Musarum expromere foetus*, quod Iacubaius in Biblioth. Götting. liter. et art. vet. X. p. 67. ex Graeco *μελιγδές Μουσῶν καρποί* illustrat.]

10. *Ut te d. suo Voss. Ut mihi* cod. Koeleri; sed tibi in margine. *digna tuo* a Bembo emendatum. Vulgo: *dignato*. *digna nato* spoliatur Petav. *d. suos poliant* ut Voss., unde *Et tibi digna suos poliant ut carmina census* em. Heins., ut census sit ut Quintil. Decl. XIII, 9 *vagari tu nolles apes, in opus exire, et ad quotidianum censum laboris assidui non detrectare militiam?* Verum nihil in his est, quod sponte fluere dixeris. [* *digna tuo* Helms. Ald. 1517. *dignato* Colb. I. II. IV. Thuan. I. Lindenbr. *poliantur* Colb. IV. cum Bembo. *spoliatur* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. *apolientur* Helms. Lindenbr. *versu* Colb. IV.]

11. Scabra verborum iunctura: cui succurri poterat: *Latonae decus et magni Iovis aurea proles*; vel *Latonae magnum decus*, et *Iovis aurea proles*. Heins. em. *L. magnique adeo Iovis*. Idem: „*Iovis decus scripti. Lege Iovis genus.*“ Pompon. Sabiu. laudat: *Latonae et Iovis a. p.* [* *Legebatur decus Iovis*, quae verba inverso ordine scripsi ex Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. Helms. Vlecht. Ald. 1517. Inepte poeta noster imitatus est Virgil. Georg. IV. 49. *Cura Iovis soboles*, *magnum Iovis incrementum*, quem versum pariter suum fecit auctor Ciris vs. 397. Cum nostro autem loco vs. 12—19. Iacobus ad Luciliū Aetnam 4. recte huius carminis initium comparavit.]

12. 13. Languent haec, sed poetae forte culpa. *Phoebus erit*; quidni *Phoebus adest*. recanente Scaliger e libb. repoui vult. *Atque canente* Koel. ms., sed et recanente in marg. *educet* ma. Helmsiad. *educat* Pompon. Sab. „puto, intelligi oolat; quod enim colimus, fama, observatione, et veneratione nutrimus.“ Commodior poetae ad manum erat ratio: *seu detinet illum*. Iacobs coni. *sive occupat i.* Heins. coni. *Te recanente lyra: sive altrix e.*; haud dubie tersius, an vero, non dicam. [* *recanente* — *fauctor* Vlecht. *Educat* defenditur ab ipso Heyno in Notis ad h. l.]

14. *Xanthus* e Bembi emendatione; antea: *Xanthi*. Sio *alma* de *Latona* accipiebant. At Scaliger hoc idem *Xanthi* revocabat, et *urbs* subintelligebat, scilicet, ne ullus facile versus in hoc poematis scabritie sua careret. Lectum quoque *Luna* Badius testatur. Heins. videtur coniecisse *crusoe*; ut adeo cogitaret de *Chimaera* caesa in istis locis a *Bellerophonte*. Etiam in Voss. est *Xanthi*, et inf. 304 *Et Simois Xanthique liquor* (ibi tamen de *Scamandro*). Unde Io. Schrader. emendabat: *Alma Chimaera sui Xanthi perfusa liquore*. Vix autem *Apollinem* ad *Chimaeram* montem referas. Poterant advocare *Antonin*. Lib. 35. ubi *Apollinem* et *Dianam* amne *Xantho* abluit *Latona*: *ἀφύκτο εἰς Ἀντὼν, ἐμπροσπίην τοῦς παῖδας ἐν τῇ λουτρᾷ τοῦ Ἰσάρθου*. [* *Legebatur Alma Chimaereus Xanthus perfusa liquore*, ubi Colb. IV. habet *cireneo*, et omnes quos contuli libri simul cum *Viechtiano Xanthi*. *Bembo* quidem tacite hoc mutavit; dubito tamen num ex codice. Et quum iam ille codicum consensus *Xanthi* defendere videatur, alia etiam argumenta accedunt, quae impediunt, quominus *Bembo* et interpretibus eum secutis assentiamur. Nam *liquor Chimaereus* tam nude dictus nullo modo fluvium indicare potest, qui a monte *Chimaera* descendit, sed de ipso aliquo fluvio *Chimaera*, qui quum non existeret, certe non a geographis veteribus memoretur, iam hoc corruptelam loci arguit. Deinde *urbs Xanthus* fluvio cognomini adiacebat; fluvius urbem non permeabat. Huc accedit quod infra vs. 306. *Xanthi liquor* denno legitur. His causis moti pro *alma* reposuimus *acta* i. e. *litus*, voce pariter *Virgilliana* *Aen. V. 613.* de qua inprimis conferatur *Muretus Var. Lect. I. 3.*]

15. *Seu nemus Asteriae*. Etiam hoc a Bembo. Vulgo: *decus astrigeri*, quod de *Sole* accipiebant; alii, et in his Voss. cum *Petav.*, *decus astrigeri* vel *astrigerum*; quod Pompon. Sab. interpretatur. Scaliger ait, omnes antiquitus excusos habere *astriferum*; quod verum non est: quinque enim, quas in manibus habemus, vet. edd. *astrigeri* exhibent: quod eidem in *Contil* libro occurrebat, et *Petav. astriferum* vel *astrigeri*. Idem coni. *Seu specus oestriferum*, ut intelligatur specus *Delphicum*; sed mox tunc *decus astriferum*; perperam utique: agitur enim de locis, quae *Phoebus* frequentat: *Xantho*, *Delo*, *Parnasso*. *Delum* autem per *Asteriam* declarari, obvia res est. Heins. tentabat: *Seu specus Asteriae*; vel *Seu tesqua A.* [* *decus Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helms. Vlecht. Lindenbr. astrigeris Colb. I. astrigeri Colb. II. Lindenbr. astrigeri Helms. astriferum Colb. IV. Ex Viechtiano nihil annotatum. Nam quod Iacobi codicem istum cum editione Heyni consentire indicat, crederem alii cuiuspiam collatori, non huic. Et retinui quidem Asteriae quod*

certissima coniectura assecutus est Bembus; restitui autem decus, quam inde a Bembo legeretur nemus. *Decus Asteriae* ex usu multorum scriptorum legitur pro *Asteria decens*, *pulchra*; v. Ramsborn. Gr. Lat. p. 661. a. adde Propert. III. 25, 5. ed. Iacob. una *ratis fatis*, quod Markland. sp. Burn. Sec. p. 417. recte interpretatus est *ratis fatalis*. Huc accedit, quod auctor Culicis mirum quantum ipsa voce *decus* delectatur, unde in ea quaedam sibi indulsit. *Parnasia* scripsi ex Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helms. Bemb. Viecht. ubi *pars nasia*. Vulgo *Parnassia*. V. Passow. ad Pers. T. I. p. 207. Schneideri Gr. Lat. T. I. P. II. p. 441. et quos laudat Iahn. ad Ovid. Met. I. 317. cui adde Boissonad. ad Nicet. Eugen. p. 214.]

16. *praetendit* mavult Scalig. e ms. Pithoei. Sed *praepandere* est Lucretianum. v. Wakefield. ad Lucret. I, 145. [* *praepandit* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Helms. *praetendet* cornua Colb. IV. Hinc atque hinc v. Virg. Aen. VIII. 387.]

17. Ante Bembum: *liquido praelabitur*. Tum Scaliger e ms. Pithoei mavult: *Castalia et resonans*. [* *liquo* Viecht. *liquide* perlabitur Helms. *Castuliae resonant liquide pede labraque unda* Colb. IV.]

18. 19. Suppositio versus esse arbitror: alienos utique a sententia. P. nemoris Voss. [et Colb. IV.] ite pro venite. Naiades pars vet. odd. Sic saltem deb. Fos quoque, P. — ite — Naiades celebrare deum. ludente aut Bemb. etiam in Ald. [* *ludente* Colb. I. II. IV. (qui et Naiades) Thuan. I. Viecht. Helms. quod reposui cum vulgo auctore Bembo legatur *pludente*. Sed *ludcre* saepe legitur de carminibus et saltationibus locosis, in quibus adeo sacri aliquid et divini inest. Ita Virg. Georg. II. 385. Ausonii — coloni *Versibus incompitis ludunt* (Bacchum) *risuque soluto*. Horat. Od. II. 12, 17. sq. *Quam nec ferre pedem dedecuit chorus*, *Nec certare ioco, nec dare brachia*. *Ludentem nitidis virginibus, sacro Dianae celebris die*. — corona Colb. IV.]

20—23. Foede haec corrupta; nisi forte, quod suspicor, totus locus ab interpolatore, haud uno, profectus est. Expressa est lectio Bembina. Antea uno versus extruso lectum: *Et tu s. P. ad quam ventura recurrunt Agrestum bona, secura sit cura canentis. Acrios nemorum saltus feror inter et astra*. Primum video in Aldina vet. poet. lus. 1517 — *se cura sit cura tenentum Acrios nemorum cultus silvasque virentis, Te cultrice vagus saltus feror inter et astra*. Nec aliter in seqq. Ven. ut Iunt. 1532, nisi quod correctum est: *secura sit cura canentis*. Petav. et Voss. *A. bona cura sequi secura tenentes*. Videbimus de singulis: *Et tu, s. praefero*: quod et Voss. habet. ad quam ventura recurrunt *Agrestum bona*: quandoquidem pecudum et frugum eius cura provenientium primitiae elibantur. *venturae herbae, ventura lana*, apud poetas occurrunt. v. Barth. Advers. XIX, 13. Praestat tamen sic: ad quam ventura recurrit *Agrestum fetura*, quo alii libri ducunt, etiam Voss. Sequentia possint forte sic constitui: *tibi sit cura canentis Acrios nemorum tractus* (pro altis, editis, non damno) *silvasque virentes Te cultrice* (o Pales, ut iuncta illa sint: *virentes Te e.*), *vagus saltus feror inter et antra*. Nam *astra* sensum idoneum non habent; sed poeta, per nemorum recessus vagatus, fertur inter saltus et antra. Scaliger o membrana Pithoei probabat:

*Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona sors cura secura, tenens quae
Herbiferos saltus nemorum silvasque virentes,
Te cultrice vagus s. f.*

Aliam item membranam [Contil sc.] eisdem lectionem habere, quamquam paullo depravatiorem, testatur. *tenes quom antiquitus fuit exaratum in Pith.* Omnia in his dura sunt. *bona sors* debet esse copia lactis, proventus lactis, quia est pastoralis dea; ea sors secura ab omni cura

dicta, quia sine omni cura ac labore illam percipiunt pastores. Probat haec Bartholus Advers. XIX, 13, nisi quod v. 21 curae *secura* scribi iubet. [* Quamvis longa sit de h. l. disputatio Heynii, nihil tamen inde nos lucrari constiterit. En ipsa verba, ut hucusque legebantur:

Et tibi, sancta Pales, ad quam ventura recurrit

Agrestum bona cura, sequi sit cura tenentis.

Varietas lectionis haec est: *Et tu* legitur in Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. Viecht. Helmst., deinde *bona cura sit cura tenentes* in Colb. I. II. Thuan. I. *bona sors cura secuta tenensque* Colb. IV. *dona vobis sit cura retentum* Helmst. Quodsi iam ex discepti poetae membris, ut ea nunc iacent, aliquid colligere licet, sensus loci hic fere esse videtur: Apollinem celebrate, vos Musae tuque Pales (quae Dea cum Apolline non hoc tantum in loco consociatur; v. Virg. Eclog. V. 35.), quam turba agrestum precibus adit, ut sibi favorem Deorum rusticorum concillet. Huc certe ducit Ovid. Fast. IV. 759. *Tu Dea pro nobis fontes fontanaque placu Numina, tu sparsos per nemus omne Deos.* Emendationis fundum pono lectiones codd. Voss. A. Petav. unde ut et e meis codd. retineo tenentes, pro cura scribens rura; deinde ex SEQUISE restituo SECURE, et quum in versu superiori pro *Et tibi* ex omnibus codd. reponam *Et tu*, mansit modo absurda illa verba *bona cura*. Priusquam vero de his quid sentiam aperio, disserendum est de voce *ventura* non minus inepta. Longobardicos literarum ductus reputanti coniectura nostra non nimis violenta videbitur, qua scribimus *gens dura* coll. Virg. Georg. I. 160. *quae sint duris agrestibus arma*, et Aen. VII. 504. *duros conclamat agrestes.* Recurrit ex perpetuo scriptorum optimorum usu pro simplici *currit* ac. festinat, adit, dictum puto. His iam praemissis ad *bona cura vel bona secuta vel bona sors* vel *dona vobis* redeo, quo eiecto scribo ORANTES. Ut enim prius apud Livium VII. 13. legitur *adire orantes*, ita nostro loco *Currere orantes*; coniunctio vocis collectivae cum partic. plur. neminem offendet. Qui tamen exempla requirat, eum remittere placet ad vs. 119. 120. *chorea — fundentes*, Livium I. 41. *Clamor inde concursusque populi, mirantium quid rei esset*, XXIX. 14. *Omni effusa civitate obviam — precantibus, ut volens propitiisque urbem Romanam iniret.* Iustin. XIV. 4, 16. *Sequitur exercitus — triumphumque ducit, auspicio regis Alexandri tradentes*, de quo loco v. Curt. ad Lucan. IV. 836. Sensus igitur huius loci hic est: ad quam gens agrestum dura orantes i. e. cum precibus rurret, quam adeunt tenentes secure rura, aereos tractus nemorum etc. Brevisiter recenset poeta eos, qui Pali sacra faciunt. *Aerios* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Helmst. Vulgo *Aereos*. Reliqua vulgo sic legebantur *memorum tractus*, aperta Bembi interpolatione. Etenim in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Helmst. Aldina 1517. rel. exstat *memorum cultus*, quod pariter nemo probet, quia *memora* nunquam *culta*, semper *inculta* dicuntur. Ecce autem occurrit dubitanti scriptura codd. Colb. IV. (sive Pithoesni) et Lindenbr. in quibus invenitur *saltus nemorum*, quod ex Virgil. Ecl. VI. 56. *memorum iam claudite saltus* desumptum esse non est quod moneam. Coniunctio vero verborum *saltus et silvae* aequae defenditur Virg. Georg. III. 40. IV. 53. Similes aliarum vocum *σοδὺν ἄντων* iuncturas collegit Weichertus V. Clar. ad Valer. Flacc. VIII. 470. p. 48. *Astra* legebatur tam in edd. vulgg. quam in codd. omnibus, nisi quod e cod. Lindenbr. enotatum fuerat *area*, in quo recipiendo recte me occupavit Valerius. — In Helmst. est *Decultrice*.]

20. *ventura*. Koeler. ms. in marg. *veritura*, et v. 21. *setura sit cura tenentum*, v. 22. *A. n. saltus*, et in marg. *cultus*, quod et Voss. ms. habet; et v. 23. *inter et arva*. In ms. Helmst. corruptiora erant: *Et tuscam patem ad quam: ventura recurrit agrestum dona vobis sit cura retentum*. In v. 21. Heins. coni. *bona turba*; et v. 22. *saltus feror inter et arva* vel *antra*, hoc bene, etiam *pagos saltus*, quod non probet. In alte-

ris schedis varie tentat: ad quam votura recurrit agrestum bona turba, sequi ait cura canentem. Item: ad quam votiva recurrit agrestum fetura. Naso III Am. 13 *Accipit ara preces votivaeque tura piorum*: sic votiva chori Stat. Theb. IV, 209. Iterum: sequi cui cura tenes quae *Herbiferas tractus nemorum*. Io. Schrader. ap. Frisem. *Et tu, a. P. ad quam votiva recurrit agrestum, bona diva, frequens fetura, tenetque.*

24. *At Bomb.* Et Aldina et al. *castris* ms. Contii et Petav., ex vitio scripturae ortum, ut in Helms. [*'et Länd.*] *castis*. Eadem varietas, *castris* et *chartis*, est ap. Tibull. IV. 1, 39. Attamen, recte, ait Scaliger: *Tu qui, ut veteres loquebantur, belli clucae*. Hoc et durum per se et a loco alienum. Octavium invocant, cui iam laudum meritum copia fiducia facere potest, ut poetae tutelam suscipiat. *chartas* pro carminibus, ut apud Tibull. IV, 1 aliquoties. cui *m. teritur fiducia* emendabat Barthius Advers. XIX, 13, parum venuste. *meritis f. tantis* Aldina 1517 et hinc Ge. Fabric. quod malim poetam dedisse, tamquam luculentius. Et poteat ex prava scriptura certae aetatis ex *tatis* factum esse *earis*. [*'Et tu reposui ex Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helms. pro vulgato At tu. Antea enim iam Phoebum in auxilium vocaverat vs. 11 sqq. — canis, Colb. IV.]*

26. *Sancte puer*; nemo reprehendat dictum ex usu Romanorum. *tibi*: praestabat *mih*: quod et Io. Schrader. malebat. Mirum lectionis monstrum ms. Contii, idem Koeler. ms. cum Petav. et Thuan., habebat: *Triste Iovis ponitque canit non p. b.*; unde Scaliger non dubitauerat legebat: *Triste Iovis Poenique canit non pagina bellum*. Sed ipse dubitat, *Iovis bellum* sitne Capitolium a bello obs-ssum, an Giganteum. *Punicum bellum* autem prorsus a loco alienum; iungitur enim: *Poeni bellum, Phlegra G. Barthius Advers. XIX, 13 emendabat T. Iovis Otique* ex v. 233, unde felicior subnata Taubmanni coniectura: *Triste Iovis Ilhoecique canit non p. b.* Nomen Rhoeci Gigantis notum. cf. sup. Var. Lect. ad Ge. II, 456. *Triste Iovis Coeque* Io. Schrader. coni., laudato Lucan. IV, 596, et Propert. III, 7, 47, Hein. *Triste Iovis mihi namque canit non p. b.*, aut *f. canet et compellet*, et uret. Idem mox coni. *compellit in Ossan*: quod alienum. [*'Legebatur: Sancte puer: tibi namque canit non pagina bellum* ut etiam sine ulla lectionis varietate in Colb. IV. Helms. invenitur. Exhibent eum quoque Colb. I. II. Thuan. Viecht. eo tamen discrimine, quod illi ipsi versui praemissus est monstrum lectionis, ut Heynii verbis utar, *Triste Iovis ponitque canit non pagina bellum*; in cod. Lindenbr. denique versum, qualis hucusque prostabat, corruptus ille sequitur. Et hoc iam nemini dubium esse potest, quin duae lectiones inter se coniunctae sint, quarum una tantum genuina esse debet. Ultra vero? Paucis sententiam meam declarabo. Vera poetae manus latet in monstruosa illa lectione, cui librarius aliquis ex vs. 36. *sancte puer* praemisit, vel ut pro corrupta lectione aliquid reponeret, quod certe intelligi posset, vel ut accuratius etiam indicaret, ad quem haec omnia pertinerent. Alter librarius verba *sancte puer* pro initio versus detruncati habens nullum melius remedium movit, nisi ut illis verbis clausulam hexametri sequentis adderet, unde tandem alii librarii, intelligentes, poetam tales versus deinceps se excipientes scribere non potuisse, ex utroque unum consarcinarent, qui iam in codd. Colb. IV. Helms. et edd. vulg. regunt. Quas iam emendationes VV. DD. ex versus illo exculperunt, aut longius a literarum ductibus recedunt, aut nimis contortae sunt, quam quas probare liceat. Hinc meo iure usus reposui *Triste Iovis Phorcique canit*; ac primum quidem *phorcique* et *ponitque* eo facilius commutari potuerunt, quia notum est, pro *ph* saepissime scribi *p*. *Phorcus* unus fuit Gigantum (Hygin. Praef. fabul. p. 4. ed. Munck.), unde *Iovis cum Phorcus bellum* pro Gigantomachia in universum dici potuit. Quis praeterea hodie negare ausit in eo, quem auctor Culicis ob oculos habuit, fonte in Phorem fortasse translatus fuisse, quod alii de Porphyrione narraverant? In similem suspi-

cionem iam inciderat Oudeend. ad Lucan. IV. 596. reponens *Triste Iovis Cottique* coll. Hesiod. Theog. 149. Benth. ad Horat. Od. II. 17.]

27. *Phlegra tellus* offendit Io. Schraderum, qui emendabat, *Feta G.* ef. Not. [* *Flegra* Colb. I. II. Helms. De *Phlegra tellus* et similibus v. quos attuli in Epist. Crit. de Catulli Carm. p. 40 quibus addas Intpp. ad Petron. p. 733. ed. Burm. et ad Pompon. Mel. Vol. II. P. I. p. 565. ed. Tz. — quae Colb. II. Viecht. Equidem h. l. malim quum.]

28. [* *Nec Centaureos . . . trias compellat* Colb. II. *Nec Centauros* Colb. III. *compellat ad ense* Colb. IV. *laphitas* Viecht. *Nec quae centauros laphitas* Helms.]

29. [* *erecthonias* Colb. I. II. *erithonias* Colb. IV. *ericionias* Helms. *morienis* Viecht.]

30. [* *Nec perfossus* Colb. IV. *perfosus* Helms.]

31. *lacta* emendatum a Bembo. Vulgo *Lacta*. Pinciana 1505 *Lacta*. Petav. ms. *Lacta*; unde Heins. coni. *Lata*, a ferendo. [* *lacta* Colb. I. II. *Lacta* Colb. IV. *Lacta* Thuan. I. Viecht. *Leta* Helms. *quaerens per tanta* Colb. IV. *volumina* Colb. I. II. IV. Thuan. I. Viecht. *meae* — *volumine famae* Helms. — *sera* pro *aero* dicitur; v. Vechneri Hellenol. p. 216. Ruddim. Inst. Gr. Lat. II. p. 373. iam de tempore, quo poeta carmen suum scribit.]

33. non timuit Pompon. Sab. habuit in suo: sieque ms. Koeler. [* *contenuit* Colb. IV. in rasura.]

34. *Mollia sed tenui pede currere carmina versu* legebatur. *versum* Voss. Imbecillus versus, quem frustra Barthius recreare volebat interpunctione Advers. XX, 19; Heins. *decurrere*, s. *decurrens* emendabat; vel cum Scaligero, *percurrere carmina*, ut *percurrere telas pectine*; idque verum esse cenaseo. Nisi totus versus 34 obelo transfigendus, et in antec. versu curram scribendum est. *gaudet*, scil. pagina ex vs. 26. [* *Legebatur percurrere*. Sed quum in Colb. I. II. III. IV. (nisi quod hic verba inverso ordine exhibet *carmina currere*) Thuan. I. Helms. scribatur *pede currere*, cum Heinsio restitui *decurrens*, spreta Bothii coniect. *versu* et. Et quod primum significationem huius vocis attinet, de ea fusius ad Ciria vs. 5. egi. Participium vero desiderari non potuit. Quodsi enim infinitivi illi *decurrere* et *ludere* copula non addita, qua Heynius non opus esse asseveravit, sese exciperent, asyndeton hinc oriretur, quale vix alterum apud scriptores Latinos invenias. Asyndeta enim a VV. DD. collecta (Ruddim. Inst. Gr. Lat. T. II. p. 360. Ramsborn. Gr. Lat. p. 514.) multo diversi sunt generis. Ceterum *gaudet pagina decurrens ludere pro se decurrentem ludere* tam Latine quam Graece dici potest; v. ad Catull. IV. 2. Cum omni vero h. l. a vs. iude 26. apte componas Propert. II. 1, 17 — 46. In Thuan. I. praeterea exstat *versum*.]

35. *V. acta* suis ms. Koeler. *Phoebo duce*; interserit et, Heinsius, cui antea adstipulabar. Nec tamen necesse esse video. [* *acta* — *gaudent* Colb. IV. *meis* Helms.]

36. *Et tu, sancte puer, venerabilis, et t.* Bemina lectio. Vulgo: *Hoc tibi* (Pompon. Sab. *Et tibi*), *sancte puer, mortalibus*, et amplectebatur fere hoc Barthius Advers. XX, 19, ut esset *Sancte mortalibus puer semper manebis*. Satis leivne! Alii, etiam Ald., *Hoc tibi s. p. memorabile*, sic t. Ms. Pitthoei cum Contii libro: *Et tibi s. p. memorabitur: et t. e.* Mireris Scaligerum haec referre ad morem apprecandi inter pocula. *En tibi s. p. memorabitur amplectebatur* Heins. *memorabilis* ms. Koeler. cum Petav. et Voss. Suspicor fuisse: *Et tu, sancte puer, memorabere: sic tibi certet Gloria*, h. Etiam tu olim memoraberis carminibus etc., sequente poetica asseveratione: *Sic*. Saltem haec elegantior est ratio alia, in qua facile quisque incidat. Nunc video Io. Schraderum quoque coni. *Et tu, s. p. memoraberis*; et. Vossium autem olim: *Hue tu, s. p. memor adis*; et. [* In hoc et quatuor seqq. versibus eo minus unquam

certi aliquid proficietur, quo ineptiorem se gessit auctor. Huc accedit, quod de ipso illo Octavio et ratione quae ei cum auctore interesset nihil compertum habemus, unde fortasse explicatio mirorum verborum tibi sede pia maneat locus peti posset, quas ad iuvenem dicta adeo sunt absurda, ut nisi auctor ad certam aliquam nobisque incognitam rem alluisse putetur, eum male sanae mentis habere debeamus. Lectionem vero eam exhibui, qualem fere praestat Colb. IV. a quo hic recedens tanto maior mihi religio fuit, quod fortasse viam monstrat, qua incedendum sit, si locum ab auctore et librariis pariter depravatam intelligere volumus. Legebatur ergo: *Et tu sancte puer venerabilis et tibi certet*; ubi statim ab initio Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Viecht. habent *Hoc tibi*, tum Colb. II. venerabile, Colb. I. Thuan. I. Viecht. memorabilis, Helmst. memorabile iam; in Colb. IV. est *Et tibi a. p. memorabitur*, quod quid sit non intelligi; at reliquae etiam omnes scripturae intelligi non possunt. Fortasse tamen, quamvis perdurum esset, auctor iungere voluit *gloria tibi memorabitur* i. e. gloria in tuum honorem divulgabitur. — Tum per coniecturam scripsi *erescet*, quia certet omnem explicandi rationem respuit. Ita etiam I. H. Vossius sensisse videtur. Bothius coni. ac tibi certa est Gloria.]

37. *certet* — *mansura* puto dictum ornata ad Graecam formam, pro permaneat, perseveranter maneat. Malim tamen vel sic: *Sic tibi cedat Gloria* h. veniat, contingat. mox *mansura* sequente statim maneat parum nitet. Melius forte *victura*. Sed talia quis praestat a versificatore hoc esse profecta? *aevum lucis* vix bene dictum pro lucis, vitae, fatali termino; an dulcis fuit? sc. gloria. *perpetuum lucens* ante Bembum lectum: quod iam praelatum est a Scaligero. In *lucis* querebat vocem *eulcis* Barth. Advers. XX, 19. Heins. coni. et sibi perstet Gloria; et v. 37 *saceli* pro lucis. At apponitur fama post mortem v. 38. [**lucens* scripsi ex Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helmst. Viecht. Vulgo *lucis*, Bothius Latii. — *Mansura* per *aevum* defenditur per Ovid. Met. V. 227.]

38. [*Bothius coni. et mihi sospes.]

39. *Didita* coni. Heins. memoretur molestum est, etiam ad sensum. *Lego: numeretur*. Vita sospes tibi debita numeretur per annos felices. [**memoratur* Helmst. a. m. pr.]

40. *lucens* etiam codd. Petav. et Voss. Ante Bembum liceat legebatur. *bonis lucens* ex Aeschyleo: *ἀγαθoῖς φέρονσα*, illustrat Scaliger. Ergo copulandum erit: — *vita — Grata, bonis lucens*, h. affluens; vel *grata* erit pro adverbio, ut *gratum lucens*. Heins. coni. *bonis Musis*; vel *Grata bonis: Ludi sed nos ad coepta feramur*. Sed totus versus interpolatrici manus debetur cum reliquis antecedentibus. [**feramur* Thuan. I. appposito ferantur.]

41. Pro *aethereas* Ms. Pithoei: *etneas*, unde Scaliger finxit: *Oeteas*; docte utique; v. ad Ecl. VIII, 30. conf. inf. 201 et Cirin v. 350 et Intpp. ad Senec. Herc. fur. 132, nisi Pithoeanam lectionem ex compendio vocis ortam probabile fieret. *Aetnaeas* etiam Ms. Koeler. [**aetherias* Colb. I. Thuan. I. Viecht. *aethereas* Colb. II. Helmst. *aethneas* Colb. IV. *Aetnaeas* praefert Iacobus ad Luciliū Aetnam 356. p. 191. Lectionem tamen plerumque codd. non mutaverim, siquidem non de monte aliquo sed de ipso coelo sermo est. *Arx* autem hac significatione apud optimum quemque scriptorem legitur, ut Virg. Aen. I. 250. *coeli quibus adnuis arcem*, coll. Burm. ad Ovid. Amor. III. 10, 21. Voci ita intellectae eleganter iam apponitur *aethereus*, quod adiectivum de omnibus us dici constat, quae vel ad coelum vel coelo proxima sunt. Ita *sidera, astra, aurae, plaga*, sol dicuntur *aetherea*. In s^{qq.} autem recte offendit Heynius ad vs. 43., quum scilicet vulgo legeretur *penetrarat*, et more suo eo usque progressus est, ut versum 43. ut spurium eliminandum censeret. Omnis autem huius loci difficultas non modo tollitur, verum insignis etiam elegantia additur recepta lectione cod. Helmst. *penetrabat*, i. e. in eo erat, ut in coelum eve-

heretur; nondum tamen ab hominibus conspici potuit, quod demum narratur va. 100. sq. Egregie igitur describitur medium tempus inter Auroram evanescentem et Solem vere exorientem. De imperfecto vero sensu inchoativo usurpato v. Tae. *Annal.* III. 14. ubi Rupertus; quem vide, simili ratione locum a mutationibus vindicavit. Adde Bremi ad Suet. Caes. 15. De Graecia v. Matthiae Gr. Gr. p. 938. ed. sec.]

42. *limina* in edd. Fabric., prave. *quater lumina*, h. l. radios emittere, aspergere, esse videtur; etsi haec ipsa malim. Verum etiam in Ciri 349. [* ubi v. adnot. meam.] *lux ubi diem quatiebat*. Contra *quater equos, currum*; ut infra quoque 201. Wakef. ad Lueret. IV, 406 elegantioris poeticae dictionis formulam, ab aliis non intellectam, esse pronuntiat; esse enim ac si lampada concuteret. Heins. coni. *culmina* vel *limina*; si tamen iam in altum Sol evectus erat: *limina aliena sunt*. [* *quae* Viecht.]

43. *fugabat* edd. ante Bemb. Sed totus versus tamquam insititius delendus. Est appicta in margine variatio superioris. Inepte quoque aurorae mentio subiicitur, sole iam in altum evecto; et, an eius *crines*, nunc rosei, ad poeticum morem spectent, non teneo. Praestaret utique *Ignibus*. [* *Criminibus* Viecht. Colb. I. errore tamen ab ipso librario notato. Cornibus Helmst. *fugabat* Colb. II. Quid inepti Heynius in *crinibus* roseis invenerit, non assequor, siquidem Ovidina quoque dixit Amor. II. 4. 43. *Placuit croceis Aurora capillis*. Sic etiam Veneri a Virgilio *rosea cervix* tribuitur; quando magis Aurorae *crines rosei*, desumpto epitheto a splendore, quo primus dies effulget.]

44. *Protulit* edd. vett. *Propulit ut st.* Heins. emendavit recte. Vulgo et; tunc ad *pascua* Ms. Koeler. [et Colb. IV.] [* *Propulit e stabulis* Colb. I. II. IV. Bembus, Ald. 1517. Thuan. I. *ex estabilis* Helmst. E Viechtiano enotatum est *ac*, aed tam negligenter ut nescias quò referas hanc lectionis varietatem, ad ut an *ad*, quod mihi probabilius videtur.]

45. [* *montis iuga*, v. Passow. ad Tac. Germ. 43.]

46. *Luridum* etiam de pallore dici bene memini; nec tamen in re grata et iucunda. Exc. Pithoei: *Humida*, quod verum esse arbitror, ex *Umida*. Heins. coni. *Uvida*, etiam bene. Io. Schrader. *Herbida*. Ms. Cont. *Lucida*, quod probabat Scaliger, scil. propter rorem. Landat Heins. *Lucet*. II, 319 *Nam saepe in colli — Invitant herbae gemmantibus rore recenti*, et Calpurn. V, 54 *Frigida nocturno tinguntur pascua rore, et matutinae lucent in gramine guttae*. Pro *tinguntur* mavult *tanguntur*; ut apud Ovid. in *Fast.* *tactae rore queruntur aves*. Et paullo ante v. 52 *Humida dulces Sufficit herba cibos*. Lindenbruch coni. *Plurima qua*. In fine versu in membrania Pithoei erat quoque *flores pro colles*, perperam. [* *Lurida* Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. *velabant* Thuan. I. *Florida* coni. Jacobs. in specim. emendat. p. 89. coll. Virg. Aen. I. 430.]

47. Heins. coni. *canis iam vallibus*. [* *mollibus* Colb. II. a m. pr. *validus* Viecht. — Wakefieldus concilic: *dumisque vacant; iam — iamque, omni celebres e parte vagantes*.]

48. *celeris*. Heins. coni. *iamque alacres omni de p.*; alteris *achedia certati* et p.: *felicius* Io. Schrader. *omni nemoris de p.* [* *ex parte* Helmst. epaste Colb. I. *celera* ss Viecht.]

49—51. *Scrupea desertae perrepunt ad cava rupis*. Est haec Bembina lectio. Edd. vett. ante Bembam enim Voss. habebant: *desertas haerebant ad cava rupes*. Ms. Koeler. *desertis haerebat*, et in marg. *errabant*. Scaliger e ms. Contii probabat: *desertis haerebant ad cava rupis*. Haerere enim et pendere caprae. Nee aliter Barth. XX, 19. Sed et *repere*, ac *perrepere* propria caprarum sunt. cf. inf. 103. p. *avia rupis* coni. Heins., etiam in *Adversar.* p. 51. Io. Schrader. *ardua, decia*. — *Tondebant* edd. vett. Raedem cum codd. Voss. et Petav. hunc versum ante v. 49 collocabant: *minua scite. Mox tenero — morsu*. Offendit,

quod versus abhinc tertius iterum in morsu exit. Promptum erat tenero dente substituere. Erythraeus apud Taubmann. manes legit, quod a mandendo fluxit. [* In omnibus edd. post Bembum impressis versus 49 — 51. hoc ordine et bis cum lectionibus legebantur :

49. *Scrupea desertae perrepunt ad cava rupis.*

50. *Tondentur tenero viridantia gramina morsu.*

51. *Pendula proiectis carpuntur et arbusta ramis.* —

Hunc tamen ordinem basque lectiones nil nisi Bembii coniecturas habeo et satius duxi, codd. maiore cum diligentia sequi. Et primum quidem in Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. Viecht. Helmst. Ald. 1517. versus 49. post 50. legitur; discrepantia vero scripturae haec est: in omnibus illis subsidiis criticis modo dictis *Tondebant* prostat; in Colb. IV. *viridantia*, in Viecht. *tenera*; in Colb. I. III. IV. Helmst. *desertis*, in Colb. II. Thuan. I. Viecht. Ald. 1517. *desertas*, in Colb. I. II. III. Thuan. I. Viecht. Helmst. Ald. 1517. *haerebant*; in Colb. I. II. III. Viecht. *rupes*, Colb. IV. Thuan. I. Helmst. *rupis*. Videmus, codd. quamvis in rebus minutis a se discrepantes in plerisque iisque gravissimis consentire, unde locum ita scripsi:

50. *Tondebant tenero viridantia gramina morsu.*

49. *Scrupea desertis haerebant ad cava rupis.*

51. *Pendula proiectis carpuntur et arbusta ramis.* —

Coniunctio variorum temporum *abdunt* — *tondebant* satis usitata; v. Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 45. Wopkens. lectt. Tull. III. 7. p. 278. sq. Corte ad Lucan. VI. 663. *desertis*, quod Viros Doctos praecipue ad mutationem loci movisse videtur, eadem ratione explico qua etiam *alternis* dicitur, ut ablativus loco adverbii ponatur. *Haerebant* iam a Scaligero est illustratum, et coniunctio activi et passivi de eodem subiecto *haerebant* — *carpuntur* satis defenditur locis velut ap. Livium I. 4. *Sed nec Dii, nec homines aut ipsam aut stirpem a crudelitate regia vindicant: sacerdos vincula in custodiam datur;* adde Cort. ad Lucan. II. 225. *Arbusta* pro pomis dicta illustravit Burmannus Sec. ad Propert. p. 26. Pro *gramina* Wakefieldus edidit *germina*.]

52. *labrusca*. Mire corrupta fuit haec vox in Iulii Pomponii libris: vel *brusta*. Addit ille: „Brustum arbor est, quae ad ornamentum mensarum secatur: meminit Plin. lib. 16. Alibi invenio brustum esse genus arboria.“ Sed et apud Plin. XVI. 16. s. 27 *bruscum* est tuber aceris: alienum ab h. l. Iam *labrusca* petita est: ms. Helmst. ad vocis communioem formam: ut Ecl. V, 7. At vulgata defenditur a Nonio, qui hunc versum laudavit. vid. sup. Prooemii pr.

53. *Haec suspensa* recte iungit Taubm. ipsa erigens se capella. Olim male: *Nec s.* Sed displicet *carpente* post *carpuntur* et *morsu* post v. 50. Io. Schrader. conii. rodente m. Wakef. Silv. crit. P. III. p. 119 *cupiente*. quod non praeferam. [* *Haeret suspensa carpente* Colb. IV.]

54. *Heius*. malebat: vel *qua*; aut: vel, *quae* n. *pascitur*, *alni*. Voss. *Haec s.* et *pascitur a*. [* *Haec salicis* etiam Colb. I. Thuan. I. Viecht. Helmst. Ald. 1517. 1527.; vulgatam recte defendunt Colb. II. IV. *pascitur* Thuan. I. a m. sec. *almas* Colb. I.]

55. *sentes*; quidni *frondes*? Heins. conii. *tenerae fruticem sentis*. vid. Calpurn. Ecl. V (versum quem respiciat, non reperi). *sentes ruminatur* ms. Koeler. [* *miratur* Colb. IV.]

56. *Nimis borret* versus, si *unda rivi praestantis imaginis* dicta esse debet: itaque eum corruptum esse nullus dubito. Ita quoque Scaligero visum, qui legebat: *Imminet irrigui praestanti, vel properanti marginis undae*: in quo facilitatem ingenii et versus non minus desideres. Refingere saltem sic: *praestanti* vel *praetexti marginis*. Sed suavior multo est vulgaris lectio, modo si *imaginis umbram* legas poetice pro *imagie* in rivo visa: in hanc illa desuper e ripa imminet, prospectando. In *prae-*

stantis videtur latere *prostans* aut ipsa aut *ripa*. Nam *prostans* promi-nens, ut *prostans angulus* apud Lucretium, *prostans rupes*. Iam ex *rivi unda* ms. Helmst. Possit sic refingi: *Imminet e ripa prostans in imagi-nis umbram*: nisi malis *prostans in i.* Heins. coni. in *vivi*, vel *irrigui*, *praestans marginis*, vel *graminis*, *undas*. In altera scheda: „*Imminet „irrigui praestantis (vel properantis) imaginis umbra*. In Catalectis „Epigr. de Narcisso: — *Cernis ab irriguo repentem gramine ripas, Ut „per quas perit crescere possit aquas*“; memorat quoque Pontan. ad Ma-crob. II, 9. Wakef. l. l. em. *Imminet in rivum praestringens marginis umbram*. quae non satis assequor. [* *Lectio* huius versus vulgata in omni-bus codd. retinetur, nisi quod Helmst. habet *Imminet et rivi [sic]* et Colb. IV. *unda*. Quibus vero coniecturis VV. DD. hunc locum deaverunt, eae mihi minns necessariae esse videntur, cum constructio sit haec: *at illa capra imminet in undam rivi praestantis imaginis*. Ultima quidem vox eadem ratione a participio *praestans* pendet, qna plurima participia praes. genitivum admittunt, quorum insignem multitudinem collegit O. M. Müllerus in progr. scholast. de vi et usu verborum quorundam Latinorum. p. 5. sq. Costiui. 1828. *Praestare* imaginem dici potest, ut *praebere* ap. Tac. Annal. III. 60. *repraesentare* ap. Quintil. VI. 1.]

57. Cum nobili loco Ge. II, 458 sqq. ea, quae sequuntur, convenire, vix mouere opus est. *si qui* vett. edd. *pauperis* non habet, quo referatur; nam *pastoris pauperis* iungere vix licet, et *usum* quo retrahas, nisi forte ad bona, non habeas. Conficio rei olim, non prius, fuisse, *usum paupe-ris rei*, *pauper res* non insolens poetis. Compendium scripturae errorem peperit. Heins. coni. *si quis non paupere ab usu Mente minus docta fa-stidiat*; contra poetae mentem. Nec minus Io. Schrader. *pauperis usu*. [* *pauperis usum* bene se habet coll. Moreto 64. *Non illi deerat, quod pauperis exigit usus. Usus pauperis* est ea vivendi ratio sive consuetu-do, qua pauper uti solet; *pauper* vero pro *pauperes* dicitur, ut saepissime invenitur *civis, miles, eques* sim. Hinc iam elucet vocem *prius* pariter non tentandam esse; *pauper* enim *rusticus* tum demum vitae suae ratio-nem fastidire sive spernere, quum quis eum alia docuit. Si quid man-dandum esset, *corrigere* *nimis*.]

58. *et probet: illi* pars edd. vett. cum commento Ascensii. *et probet illie*, apud pastores, Scaliger emendabat. Ex vetere lectione verba sic procedunt: *O bona pastoris, si quis non pauperis usum Mente rei docta fastidiat et probet! illi Omnia (scil. sunt) lux. pr.* Verum etiam haec *et probet* ex interpretatione irrepsisse videntur; quale tamen verbum antea exciderit, nemo facile divinando assequatur. Expleri locus potest, v. c. sic: *si quis non pauperis usum Mente prius docta ruri (l. tuguri), fa-stidiat: illi etc.*

59. Versum non satis sincerum esse arguit structura et ordo verbo-rum impeditior: *si quis probet Omnia incognita curis illis*, h. a curis vacua, *pretiis luxuriae*, quae (curae) lacerant etc. Curas adeo, quae luxuriam comitantur, *luxuriae pretia* dicuntur, quibus illa emitur et pa-ratur. Heins. comparat *Factum luxuriae* ap. Petron. ex sua lectione. *spre-tia i curis* legebat ms. Koeler. et Voss.; ita curis luxuriae spreis omnia illi sunt incognita, quae etc. Omitto ea, quae invita Minerva ad h. l. protulit Barth. Advers. XX, 19. Scaliger pro *pretiis* emendabat *pravis*, idque vetere membrana confirmari testatur; mox tamen Pithoecannae mem-branae lectionem praefert: *et probet illis (aut potius illie) Omnia luxu-riae pretiis incognita*, vitans *Quae lacerant avidas i. p. curas*. Interpo-lationem tam levanam viro docto probari potuisse miror. Heins. coni. *et probet ullis O luxuriae pr. i: carae*; et in alteris schedis: *ruri*; Io. Schrader. *caris*. Equidem praefero veterem scripturam *illi*, et aut eam interpungo: *illi Omnia luxuriae pretiis incognita curis Quae*, h. e. illi

omnia sunt incognita, quae lacerant mentes curis, luxuriae pretiis.
[* Ilucusque legebatur: — et probet illis

Omnia luxuriae pretiis incognita curis, —
quod quam multis uominibus offendant, quum ne intelligi quidem queat, demonstrare non attinet. Puto tamen illis verbis partim per codd. lectiones adhuc neglectas partim per coniecturam succurri posse. Nam quum in codd. Koeler. Voss. legatur *spretis* pro *pretiis*, apparet iongendum esse illis *spretis* sc. bonis vs. 57. Languidum autem illud omnia textu eiiciendum censeo, aliudque verbum trisyllabum reponendum, usus observatione aliqua egregia Marklandi Praef. ad Statii Silvas p. VIII. ed. Dr. Et nulum quidem aptius videtur quam *Munera*, coll. Virg. Aen. VII. 244. *fortunae munera*. Ex *spretis incognita facio spretis sibi*, locumque sic interpretor: *si quis non illis sibi l. e. a se spretis probet munera luxuriae cognita curis, quae etc.* Cognitus ea qua h. l. significatione legitur etiam ap. Iuvenal. XIII. 9, *casus multis hic cognitus*. De non — et pro non — neque v. Huschke ad Tibull. II. 4, 17. Pro *probet* cod. Helmst. habet a. m. pr. *probat*, pro *illis* Colb. IV. *illa*; Bothius coni. *O bona, pastoris si qui non pauperis — et probet! Illi Omnia luxuriae spretis incognita curis.*]

60. *inimico fornore* l. *foedere* l. *pignore* coni. Io. Schrader. [* *pectine* l. e. *πλήκτρον*, flagello Bothius, et ante eum Wakefieldus „metaphora non inepta ab agrorum cultu petita.“ Sunt quidem verba vulgatae lectionis difficilia; nihil tamen mutare ausim. *Inimicus* enim est l. q. invidus sc. us qui ditiores sunt, et *inimico pectore* ablativi repetendi sunt ab omisa praepositione *in*, de qua omissione egit Cortius ad Lucan. II. 79. Quodsi tamen durius hoc habeas, tum emendare possis *in iniquo*, quae quidem coniectura, si literarum ductum spectes, longa defensione non eget, quum qu et c semper confundantur; Markland. ad Stat. Silv. II. 1, 172. *Iniquus* tum significat malevolus, ut Ovid. Amor. I. 313. *Pectori* autem omnium cupiditatum sedi h. l. etiam *avaritia* tribuitur.]

61. *fuerunt* coni. Io. Schrader. et *fulgent*. [* *Sed* non Colb. IV. *aspiris* Colb. II. *fuerit* Viecht. *hic* Colb. IV. pro *his*. Schraderi coniecturam *fuerunt* minus necessariam habeo, quod modorum variatio etiam alibi invenitur; v. Cort. ad Cic. Fam. XII. 2. Lucan. III. 355.]

62. *Attalidis ovibus* coni. Heins., ut *allas*, Milesia, puto.

63. *Sublaqueare* una voce male scriptum ante Ge. Fabric. et Scalig. cf. Aen. I. 726. *domos* vet. edd. constanter, cum Voss. et Petav., quod et defendit Iul. Pompon., ut antiqua forma sit, quam Augustus quoque probavit; tum *tangit*, h. movet, delectat, est lectio Bemina: vet. edd., etiam Ald., *angit*: mallm vero interpungere: *si nitor auri avarum Picturaeque decus: lapidum nec f.* Alia ratione Iul. Pompon. *picturae lapidum*, inquit, propter imagines marmoreas. [* *Sublaquea redomos* Colb. I. De forma ablativi *in* e v. Ruddim. Institutt. I. p. 82. *Domus* Thuan. I. Colb. IV. Helmst. Aldina 1517. *domos* Colb. I. II. Viecht. quod quomodo ita accipere potuerint aliqui interpretes, ut antiqua sit forma, nemo facile perspexerit; tum scilicet duo nominativi *domus* et *nitor* pernire componerentur. Semicolo potius, quod vulgo post *avarum* legebatur, in comma mutato constructio ita procedit: *si nitor auri sub laqueare domus* (genit.) *non tangit animum avarum*. Quodsi quis quaesiverit, quomodo orta fuerit mira illa lectio *domos*, librarius fortasse scripserat *domorum*, quod quum postea per compendium exararetur *domor*, per incitiam tandem deturpatum est. *tangit* ex meis codd. unus Colb. IV. *angit* Colb. I. II. Thuan. Viecht. Helmst., quod probare videtur Oudend. ad Lucan. IX. 1052.]

64. *in ulla* V. *cognitus*. f. *ad ulla*. [* *lapidis* Colb. IV. *in illa* idem. fulgo Thuan. I. Nihil autem in h. l. innovandum censeo. Verbum *manere* explicandum est pro *adesse*, ita ut usus auri et lapidum perderet neque cito dilabatur; hinc *manet*, quod fere idem est quod *possidetur*,

nullo modo ad *cognitus* referendum sed suam sibi vim tuetur, et verba in ulla utilitate *cognitus* sententiam continent, qua poeta in universum significat, quam vilia ipsi videantur ea quae vulgus mirari solet, aurum, tecturae, gemmae similia. Hinc *fulgor lapidum cognoscitur in nulla utilitate esse*, sive notum est lapidum fulgorem in nulla utilitate i. e. nullius usus esse. De hoc praepositionis in usu v. Horat. Tursell. p. 332, 22. Ad manet pertinet quoque *picturaeque decus*, quae omnia verba a si non pendent, cuius negationis vis in ea transit. Notandum porro est, nec *fulgor lapidum in ulla utilitate cognitus* dici pro *et fulgor lapidum in nulla utilitate cognitus*, v. ad Ciris vs. 269. et nullam spero amplius in hoc loco lector inveniet difficultatem, si ad manet ex superioribus deducat sub *laqueare domus*.]

65. *Ignis* pro *Cognitus* emendat Heins. Advers. IV, 8. quod improbat Io. Schrader. ad Musaeum p. 250. In schedis Heinsius aliud proponit: *Conditus*: ita *Condita vestis* et *supellex* Columellae XII, 3. Ovidius: *Conditus ut tineae carpitur ore liber*. Ita et h. l. de gemmis absconditis. Improbat autem *Cognitus*, quia *incognita* praecessorat. Pro manet probabile fit fuisse mores. Etiam Io. Schrader. sic conl. nec poc. *grata* ms. Koeler. et Helmst. nec poc. *Gratum toreuma* conl. Heins. et Markland. ad Stat. p. 92.

66. 67. *referent*; quidam *referunt*? At *Boethi* si verum est, ignavum poetam senioris aevi prodit. *Boethus* est, Βοηθός, qui binis syllabis ferri bene nequit. — praesto est Heins., ingeniose. *pretio est a pectore puro*: ante Bembum. [* In edd. vulgatis omnibusque praeter unum quos inspexi codd. haec legebantur:

— nec pocula *gratum*

Alconis referent Boethique toreuma; nec *Indi*

Conchea bacca maris pretio est: at *pectore puro* —

in quibus, ut varietas lectionis apud Heynium ostendit, varia VV. DD. offenderunt, et Heinsium quidem verba *pretio est*, huic eundem simul cum Marklando *gratum toreuma*, Heynium vero, et hoc quidem rectissime *Boethique*. Sunt saepe synizeses in nominibus propriis potissimum frequentes; sed caute de his tum est iudicandum, quam prorsus simile, quod eodem referri possit, exemplum non invenias. In hoc autem huius artificis nominis id futurum vix putem, quum in omnibus synizesis exemplis, quae Hermannus Klem. D. Metr. p. 52. sqq. Schneider Gr. Lat. P. I. Vol. I. p. 89. sqq. Santenhus et Lennep. ad Terent. Maur. p. 426. seqq. collegerunt, noudum mihi ullum occurrerit, ubi *ον* vel apud Graecos vel apud Latinos per synizesin coniuncta legantur. Huc accedit quod satis incoucinne artifex olim vere natus cum mythico componitur. Nam ut hoc statim absolvam, multum falluntur qui *Alconem* nostrum eundem esse putant, qui apud Plinium commemoratur. Fuit enim ille statuarius, unius Herculis ferrei auctor. Noster vero cum *Daedalis* similibusque aetati mythicae vindicatur et praeter Ovidium *Epineus* quoque ap. Atheu. XI. p. 469. A. et *Damoxenus* ap. eund. opera eius commemorant, ita ut eius nomen in proverbium abiisse videatur. Verba *Damoxeni* haec sunt:

— φυτόν

δίκοροννον, ἥλιον τι τοῖς ζωοῦν χάος,
Ἀλκωνος ἔργον.

Ultimum denique, quod usuc primum contra veritatem lectionis vulgatae profertur argumentum, vox *conchea* praebet, quae ἀπαξ λεγομένη glossam ineptam nimis redolet. Quum enim poeta scripsisset *bacca maris Indi*, quod nemo non de margarita intelligere debuit (v. Heindorf. ad Horat. Sat. II. 3, 241.), librarius aliquis, ne lectorem sensus loci lateret, aliquid de concha appinxit, quod pro more postea in textum est illatum. His

omnibus iam hucusque prolatis egregie succurrit Colb. IV. in quo haec leguntur:

— nec pocula grata

Alconem referunt doctum thoreuma, nec Indi

Ornat bacca maris nec flagrat pectore puro.

Satis equidem scio, etiam hic multo superesse, quae emendatione aliqua indigeant. Hanc tamen non nimis e longinquo petendum esse confido, et licet res minus feliciter mihi processerit, hoc certe inde proficiemus, ut corruptelam huius poematis insignem non minus librariis quam auctori imputemus et de tam grandi interpolatione, quam Heynius inveniisse sibi videbatur, circumspiciamus iudicemus. Ac primum quidem *grata* dicantur pocula, quatenus rusticus, qui talia possidere cupit, vituperio est dignus. Rusticus enim aspicere quidem potest opera caelata; quando vero eum gaudio afficiunt, ei *grata* sunt, a simplicitate antiqua iam recessit. *Referunt scripsi pro vulgato referent*; in illud iam inciderat Heynius. *Referre* pro *exhibere* notum; v. Virg. Aen. XII. 348. *Docta* non solum carmina sed etiam opera manu facta dicuntur; nam „*doctum* bene dicitur quicquid suo modo *ingenium* est, et id quod velit efficit.“ Verba sunt Marklandi ad Stat. Silv. III. 3, 200. p. 286. ed. Dr. Ita in simillimo loco ap. Martial. VIII. 51. *Mys caelator pariter doctus audit*. Huic vero ipsi voci addo ex coniectura copulam quae partim propter versum partim propter sensum. Omittitur autem saepissime ea copula a librariis (Cort. ad Lucan. II. 495), quod nostro in loco eo facilius fieri potuit, quia vox sequitur, cuius prosodia multis ignota esse debuit. Tum verba *Alconem doctumque thoreuma* ratione saepe obvia dicuntur pro *doctum Alconis thoreuma*; v. Ramsborn. Gr. Lat. p. 663. Walch. emend. Liv. p. 67. sq. ad Tacit. Agric. p. 431. Ad ornat supplendum est *pastorem*, et in seqq. parvus error librarium ad miram interpolationem deduxisse videtur. Quum enim particula *at*, quae sententiam a *si* inceptam resumit, carere nequeamus, pro *nec flagrat scripsi flagrans*, *at* sq. Librarius scilicet *ex flagrans* *at* fecerat per incuriam *flagrat*, quo facto alter quidam ad versum supplendum nec ineptissime intrusit. *Flagrare* vero saepe eae res dicuntur, quae splendent, fulgent; v. Virg. Aen. XII. 167. His iam qualicunque ratione repositis certe Bothii inepta coniectura *Bedaque* silentio praeteriri potest. *A pro at* est in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Helmst. Vera lectio quomodo in Colb. IV. latest, supra docui.]

68. *Saepe s. t. procumbunt g. c.* Alterum hoc prosternit ex emendatione legi ait Ascensius. [* *gramina* Helmst. a m. pr.]

69. *gemmatis* Voss. [* *Hucusque* scribebatur *tellus*, unde ipsam *Deam* feci, quae pariter in Aeneid. IV. 166. commemoratur. Nam *Dea* tantum *Tellus* arva notare potest. *Pingere* de ornatu florum legitur etiam ap. Lucret. V. 1395.]

70. *dulci* ex P. Bembi codice profectum est. Nam *dulcis* edd. vet., ut Ven. 1484. 1486. Ascensianae: *pulchris*. Scaliger in vet. schedis invenerat mire interpolatum: *Vere notat duris distincta lignonibus arva*; et *dulcis*, in marg. *dubius* ms. Koeler. *Vere novo dubius* Voss. Tum notat *distincta* est pro simplici, *distinguit* arva coloribus, h. floribus, *per herbas gemmantes*, scil. rore. Heins. coui. norat, ut v. 409 *Et quoscunque novant permantia tempora flores*, et ap. Ovid. de P. II. 4, 4 *Oblectat cultu terra novata suo*. [* Kx Bembi inde tempore scribebatur *dulci distincta coloribus arva*, ut expresse legitur in Helmst. Scrupulum tamen iniicere potest lectio Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. ubi *dulcis* praeat, et quod praeter varietatem codicum ab Heynio iam allatam in Colb. IV. est *duris distincta lignonibus arva*; ita enim neque ut Scaliger ait *distincta* inveni in isto libro. Quamquam in ipso textu nihil mutare volui, tamen parum abest quin hanc scripturam veram existimem. Quo primum me du-

cit illa ipsa lectio *dulcis*, cuius vocis exitus ex antiqua fortasse lectione *duris* remansit. *Arva* vero *ligonibus* *districta* quamvis audacter sit prolatum, explicationem tamen admittit; glebae enim si *distringuntur*, tum dissipantur, in variis partes disiciuntur. Quod nisi probare velis, legere etiam possis *difficta* l. e. *diffRACTA*. Probare enim non opus est, quoties glebae rastris vel *ligonibus* frangi dicantur.]

71. *thalamo* — *palustri*; qs. ex arundinibus, ante Bemb. vett. edd., etiam Ascens. In *isdem retinente*. Utrumque praestare indicabat Barth. XX, 16. Scaliger e membrana Contii emendat: *recanente*, ut iam fecerat v. 13. Sic et Voss. [* *illi* Colb. IV. *illam* Viecht. *enalamo* in omnibus meis codd. *litus* Colb. IV. Adiectivorum neutrum singulare saepe pro adverbis legitur; v. Markland. ad Stat. Silv. III. 1, 163. Weichert. epist. crit. p. 40. Iacob. ad Lucil. Aetu. 26. *recanente* Colb. l. II. Thuan. I. Viecht. *redimite* Colb. IV. *recinente* Helmst.]

72. *Otiatque in vita d. fraude remota* vett. edd. apud Barth. Advers. XX, 19. [* *Vulgari* lectioni consentit Helmst. In Colb. l. II. Thuan. I. omittitur *ae*; Colb. IV. *Otia deducit degendo* et, ubi insuper notandum, verum 73. ante vs. 72. esse collocatum. Viecht. *degente* — *faude*.]

73. 74. Expectabam cum Heins. et Io. Schrader. *Pollentemque sui*. Ut *potens* sui, qui in potestate sua est, nec a rebus externis fortunaeque casibus pendet. Mox vulgo *lucens*. At *ludens* Scalig. ex vet. ms.; *ludens*, a *flatu venti* scilicet. Heins. conl. *nubens Ulmea* p., ut, *ulmus marita*, nimis ingeniose. *Vitea* a Bembo illatum; antea vulgo lectum: *Mollia*, quod Ascensius explicat, molliter. Emendatum *Tmolia* a Scalig. e libro. Ita tamen iam ante Scaligerum lectum est. Nam extat *Tmolia* in Iulii Pomponii interpretatione, tum in ed. Aldina minor, earm., hinc in edd. Ven. 1541. 1558. edd. Fabrie. etc., idque haud dubie verum; quis *Tmolium* nescit? v. Ge. II, 98. Sententiam autem nolim ad corollam pampineam, sed ad umbraculum vitrum, referre, sub quo sedens agricola frigus capiat. Scilicet coma *Tmolia*, cum palmita viridi, velat eum subter amictu pampino, (umbraculo) *ludens*. Heins. pro *velat* conl. *celat*. [* *Pallentemque* Colb. IV. Nihil vero in his verbis mutandum; etenim *pollens* simpliciter pro divite vel potente dicitur (ut Plaut. Capt. II. 2, 28. *Ciris* 410.), et *sibi* ex noto usu abundanter adicitur, ut tamen notio insit ex sua sententia; v. ad Catull. XCVII. 3. Dicit igitur poeta, agricolam sua sorte esse contentum, neque ulterius expetere. *Ludens* cum Scaligero e membr. Cont. retinui, quamquam Colb. l. II. Thuan. I. Helmst. *lucens* exhibent. In Colb. IV. fuit: *viridem* — *baec*. *Ludere* de rebus vento agitatae saepe dicitur; v. *Ciris* vs. 143. Duo adiectiva uni substantivo haud raro adduntur; v. Cort. ad Lucan. II. 207. Sic nostro in loco *Tmolia* coma *ludens*. *Molia* Colb. l. a m. pr. *Mollia* idem a m. sec.]

75. *gravidae roranti* l. e. conl. Heins. [* In cod. Viecht. vs. 75—150. perierunt. Pro *gratae* Wakefieldus edidit *caceae* et, coll. Georg. II. 524. III. 177.]

76. *Et Venus* ant. edd. aute Bemb., sed illa *den* aliena est ab h. l. *Et pecus* conl. Io. Schrader., sed id latet in *memore*, et *f. palus* ms. apud Scalig., prave: et miror Taubmannum illud recepisse. Tandem in fine versus et *vallibus intus* vini codd. Scaligeri, qui, ut solet, archaismum amplectitur: idem e *sehedra* Pithoei laudat: et *mollis lacchus*; haud dubie ex interpolatione, etsi Barthius id amplectitur Advers. XXI, 3. et *valle sub ima* molit Heins., quod sane politius. [* *vallibus imis* Helmst.: cum Bembo. *intus* Colb. l. II. Thuan. I. Ceterum Scaliger parvi erroris est arguendus; nam in cod. Pithoeano, qui nunc est Colb. IV. legitur *molliter rucus*.]

77. *Semper novis* jungit Taubm. Malum quod in promptu est: *Semper opaca antra*. Sunt enim novi fontes, vivi, perennes. [* *Perperam* quidem ignoverat Taubmannus *Semper* novi sensu perlinguendo; at non mi-

nus frigent *antra semper opaca* Heynii. Videamus an tertium magis probetur, ut quidem iungatur *semper manantia*, quod tum respondet Graeco ἀίμας. Novi vero fontes non sunt vivi, perennes; sed fons quando primum e rupe prosilit, tum est vere novus, ut proinde sint aquae probulientes, iugis aquae fons; (die stets von frischem Wasser benetzten Grotten.) In Colb. IV. pro *Semper* legitur *Sed per*, in Colb. II. III. totus versus est omissus.]

78. Qui Scaliger ex uno cod. [Colb. IV.] et vet. edd. profert. *magis beatior* pro alterutro, *beatior*, vel *magis beatus*: parum accurate. Sed exempla congerunt plura Scalig. et Taubm., etiam ex Aristophane: τῖς γὰρ γένοιτο μᾶλλον ὀλβιώτερος. Quidni tamen iungas: *aero magis optato*; vita feliciore. Heins. emend. optando. [* *magis optato* recte etiam Burm. Sec. ad Propert. p. 278. iungit.]

79. *puras* et *sensus* vet. edd. mente potens coni. Heins., item: *censuque* probando. Sed omnino versus est mali commatis. Voluit, qui lusit, dicere: dum procul se continet, neutemque puram et sensum probandum, animi propositum rectum servat, non agnovit opes, non appetit. [Et qui Helmst. In sqq. constanti omnium codd. et edd. consensu scribebatur *procul pura*, quod quum explicari nullo modo posset, prius tamen dispiciendum erat, utrum culpa esset poetae an librarii sive male seduli sive parum accurati. Verba mente *procul pura* nihil aliud significare possunt quam *sine mente pura*, et via, qua Heynius hac ipsa difficultate sese expedire vult, vere grammatica dici nequit. Fidenti igitur animo scripsi *procul dura*, quod iam paucis illustrabo. *Mentem duram* agnoscunt Catull. LX. 3. *Tua dura mente procreavit ac tetro*, Ovid. Met. IX. 608. *duram flectere mentem*, et *procul pro sine* dici est nimis uotum quam ut exemplis multis opus sit. Sufficiet Horat. Serm. I. 6. 52. *prava ambitione procul*. Quodsi vero quaerimus, unde error oriri poterit, culpam gerit copula minus recte intellecta, quae non simpliciter coniungit sed explicat idque, quod prius dictum erat, accuratius describit. Post alios hac de re egit Kritzius ad Sall. Cat. 19. 2. unde maxime huc transferam locum Iugurth. 43. 5. *quod adversum dicitias animum incitum gerebat*, et *avaritia magistratum nostrae opes confusae erant*. Bothius coni. *probandas*.]

80. nec tr. Voss. cum vet. edd. agnoscit Voss. non *avidas* inhiauit opes Heins. praecclare coni., laudatque ex Prudentio in Psychom. *pretiosi ponderis arem Defixis inhians obtutibus* cum al. ex. [* agnovit etiam in Colb. I. II. Thuan. I. Ald. 1517. exstat, neque tentandum videbatur, quamquam in Colb. rognoscit inveni. Utrumque vero verbum promiscue usurpatur (v. Forcellini lex. Markland. ad Stat. Silv. III. 1. 150.), et temporum permutatio pariter multis exemplis vindicatur; v. ad Ciris vs. 358. — nec *tristia* Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helmst. Ald. 1517. quod recepi pro eo, quod a Bembo inde exstabat non.]

81. Nec f. tenet vet. edd., et valida. [* valida Helmst.]

82—84. Non sp. a Bembo esse videtur. Vett. edil. Quo; nec male: Quo, quorsum, dum—*ultra caput hostibus offert*? Male eadem v. 83. nec pro vel, et transcendit: et v. 84. *Aversum et sociis pro sacris*. At ornet refluji, ut conveniat cum transcendat: pro ornat. [* Nec spoliis N sancta Colb. IV. ornat Helmst. Tempia nec Colb. II. IV. Thuan. I. Helmst. Tempia nec vetus Colb. I. transcendit Colb. I. II. IV. Thuan. I. Helmst. abeundi Colb. I. Bemina lectio, quam retinui, primum nisi fallor in Ald. 1527. exstat. Finem habendi is transgreditur, qui non his contentus est, quae ad vitam alendam sunt necessaria (et quem alium finem divitiae habere possunt?), sed erectus, pro qua voce alibi dicitur elatus (v. Cort. ad Cic. Fam. VI. 7. 6.) plura cupit quam debet. arcvis Helmst. a m. pr. capri Colb. IV.]

85. *susto pro falce* ed. Fabric., nescio unde. Sane *fals* omnino pro

quocunque γλωφίσσῃ scalpello, accipienda, nec res exemplo caret. Laudat Taubm. Martial. VI, 73 *rudis indocta fecit me falce colonus*. [* *altc* Thuan. I.]

86. *Panchaica* legebatur. *Panchaia* exquisitior forma in vet. edd., etiam in Ald. et in Petav. De re v. Georg. II, 139. IV, 379. [* *Panchesia* Colb. IV. Vera lectio tam in mēis codd. reliquis exstat, quam in iis quos Heinsius ad Claudian. Nupt. Honor. et Mar. 94. memorat. *thura* Colb. I. quam scripturam pro vulgari *tura* ubique recipiendam censeo. Weichert. ad Val. Flacc. VIII. 264. Fen ad Horat. Od. I. 19, 14. Rem fere integram relinquit Schneiderus Gr. Lat. Vol. I. P. I. p. 200.)

87. *viridantibus* em. Wakef. e Lucret. II, 33. Mihi videbantur *variantes flores colore esse ποικίλοι. αλόλοι. herbis* vet. edd. *herbae* edd. Ascens. Sensus autem: agricolis sunt herbae florentes, quae turis pretiosi vicem sustineant. Sed vsa. 86. 87 et plerosque e seqq. usque ad v. 105 ab alia, etsi indocta, manu assutos esse suspicor. [* *herbis* Colb. I. II. Thuan. I. Sed *herbae* Colb. IV. Helmst. Ceterum *flores variantes* non sunt versicolores, sed flores variant herbas, ut praeinde verbum *variare* non intransitiva sed transitiva significatione sit sumendum. Sic Ovid. Fast. III. 449.]

88. [* *voluntas* Helmst.]

89. Distinxi post *Libera*, ut iam Barthius Adversar. XXI, 3 factu opus esse mouerat: tum *voluptas simplicium curarum*, seu *curis simplicibus*, quales vita simplex affert, non impeditas, graves, aerumnosas, *supplicibus* curis Behot. Apoph. II, 4. *Liberaque, implicitis c. huc i.* Pontan. ad Macrobian. VII, 4, et Heins. *Libera ab implicitis c.*, ut inf. *Hoc minus impliciti dira formidine mentem*. Io. Schraderus: *sollicitis curis*, vel *Liberat implacidis c. l. implicitum curis*. Porro *huic i.* Aldina et edd. Ascens. et Fabric. *huo mittit et o. Dirigit huc s.* Scalig. ms., et sic Cassaub. ad Pers. p. 269. [* Quae Heynius de *curis simplicibus* affert, nimis sunt contorta. Quodsi codd. iuvarent, *simplicitas* reponerem; *huic* Colb. II. Thuan. I. *eximit* Colb. IV. His e codicum vestigiis parum abest quin poetam scripsisse putem: *Libera simplicitas curis hunc eximit*. Wakefieldus edidit: *Libera vindicibus curis*.]

91. *Quolibet ut requie victu contentus abundet* Bembina est lectio: cum Aldina *Qualibet ut requie* dedisset. Ordo verborum est in duriore hac iunctura: *Ut, quolibet victu contentus abundet requie*. Vett. edd. *Qualibet ut requie motus contemptor abundet. Qualibet requie probavit quoque Scaliger: quod parum placet. requiem* Petav. Voss. *victus contentus* Fabric. edd. Tandem Scaliger coni. *Quolibet ut requies* (pro *requietus*) *victu contentus abundet*. Heins. in *Quolibet* quaerebat *vili*, unde factum *quili*: mox inde comminiscitur *tenui victu*, hocque multis exemplis illustrat. Enimvero, *tenuem victum* frugalitatis notam habere posse uemo dubitet; de versu quaeritur; voluitne: *Quolibet ut tenui victu c. a.* Mox idem tentat: *Qualibet ut specie vultus* (f. cultus) *c. a.* [* *Qualibet* Helmst. *requiem* Colb. I. II. IV. Thuan. I. *victus* Colb. II. Thuan. I. *victos* Colb. I. in rasura. Equidem in lectione Bembina nihil immutare volui, quae tota e codd. est desumpta; maxime cum ea consentit Helmst.]

92. *Hirundoque liget* et in marg. *domet* ms. Koeler. *liget* etiam Thuan. et Petav. et Voss., in hoc superscriptum *licet*. Heinsius coni. *lovet*. Antea vulgatum *loctet*. [* *locundoque* Helmst. *licet* Colb. I. II. Thuan. I. *loctet* Helmst. *liget* unos Colb. IV.]

93—96. *quarum cultu*, quae colendo, non *diuite*, sine impensa et sumtu, adeoque sine opibus et divitiis, *pastor quisque traducit vitam etc. acmulus Ascraco poetae*, b. exemplo vatis Hesiodi, conf. Theogon. v. 22. 23. *O pecus o vett. edd. Fontis Hamadryadum* ab indocto poeta esset: quid enim Hamadryasi cum fonte? Heins. coni. *Frondis II.*, sed et hoc ieiunum. Idem emendat *quorum*. At I. Schrader. inter plura alia: *gr. Tempe Fontibus, ac Dryades, vel Naisin ac Dryasin*. cf. v. 115. Com-

parat quoque Ovid. Met. VI, 451 sq. de Philomela. Porro Voss. et Petav. poeta, traducis. In fine v. 96. vett. edd. fere curam, perperam. vitam recte Bembus dedit. Forte simili exemplo emendes Tibulli illud: *At mea paupertas vitam tradueat inertem*. Verum vix digni verus, in quibus unguem arrodas: sunt baud dubie interpolatoris. [* Post vs. 93. in Colb. IV. leguntur verba o fortunatos nimium sua si bona norint ex Georg. II. 458. ubi ipse codex desinit. — Quam alienus vero ab omni ingenio poetico auctor huius carminis fuerit, ex nullo fere alio loco clarius perspicere possis, quam ex hoc, qui nobis iam paucis tractandus est. Quum enim Virgilius Georg. II. 469. sqq. *frigida Tempe* inter bona agricolae enumerasset, noster magnis ut solet verborum ambagibus exornare conatus dicit *Tempe gratissima fontis*, quam vocem ea de causa baud tentaverim. *Gratus fontis* enim farragine locorum similium excusatur, quos laudavere VV. DD. ap. Weichert. ad Val. Flacc. VIII. 14. quibus adde Rufinian. schem. lex. p. 245. Arusianus Messus ap. Ruhnk. ad Vell. II. 48. Bentl. ad Horat. II. 2, 6. Oudend. ad Lucan. I. 212. Appul. Met. p. 330. Ruhnk. ad Vell. II. 93. Drakenb. ad Sil. X. 99. Ruddim. II. p. 73. sqq. De Graecis nuper disputavit Bernbardy Synt. d. Gr. Spr. p. 170. sq. Quod tum scriberetur *Hamadryadum*, illud cuique sane est offensionis; me tamen minus ipsa vox quam inepta ratio qua vulgo reliquis vocibus iungebatur laedit. Etsi enim non sum nescius, apud optimum quemque scriptorem Latinum genitivum a genitivo pendere (Cort. ad Sall. Jug. 30.), illa tamen observatio in nostrum locum minime cadit, quum fontes non ab *Hamadryadibus* habitentur. Hinc ad coniecturam confugiendum erat, qua scripsi *Hamadryasin*. Ea quidem Graeca terminatio in linguam Latinam recepta maxime ab Heinio ad Ovid. Epist. XIII. 137. vindicatur, et Schneiderus Gr. Lat. P. II. p. 311. docte adnotavit, hanc formam librorum gregi incognitam atque ita saepe oblitteratam esse, unde per philologos denum recentiores in suum sibi locum restituta fuerit. *Hamadryadas* vero aqua gaudere par est; aqua enim destitutae arbores arescunt et intereunt, nude *radix dibula* explicatur ap. Ovid. Met. XIV. 632. Cfr. Ilgen. ad Copam p. 29. a quo mutusbor unum Ovidium Pont. I. 8, 60. *quas sitiens combibat hortus aquas*. Significatio vero *fontis* simpliciter pro aqua nota est ex Virg. Aen. II. 686. *restinguere fontibus ignea*, et in ista valde describenda primum commemorandos fuisse fontes docet Aelianus Var. Hist. III. 1. *διαφύονται δὲ καὶ κρήναι στυγαὶ καὶ ἐκρήνην ὑάματα ὑδάτων ψυχρῶν*. *amadriatum* Colb. I. II. Helmst. — cultu Helmst. eulte Colb. I. II. Thuan. I. — Wakefieldus edidit et o laetissima *Tempe Frondis*, coll. Aen. I. 441. poetae Helmst. poeta Colb. I. II. Thuan. I. traducit Helmst. traducis Colb. I. II. Thuan. I.]

97. sqq. Superiores interpretes ea, quae sequuntur, ad pastorem, de quo carmen hoc agit, retulerant. Vidit et monuit Scaliger annectenda haec esse laudibus, quae praecesserant, vitae rusticae, et accipienda universo de pastore, qualem illa vita habet. Vir doctissimus tamen in hoc non substituit, sed refinxit quoque locum sic: *O pecudes — pastor — Securam placido traduxit pectore vitam Dulcibus in studiis: baculo dum nixus apricus Laetus agit curas*. Bene et hoc. Nec tamen vulgata displicet: *Dum Pastor agit curas*, occupatus est, *talibus in studiis*, quae modo descriperat et iterum describit vs. 98. 99. Curas an putes dictas *apricas*, quatenus sub dio agit, in campo, gregem pascendo? quia ipse *apricus* (quod et in Voss. legitur). Io. Schrader. in schedis con. *baculo — agresti*, ut Ovid. Met. XV. 655 *baculumque tenens agreste sinistra*. Heins. tentabat *P. agit choreas*, i. pecudes i. capras; hoc saltem ferri potest. Etiam Io. Schrader. in hoc inciderat. [* *Curas agere* defenditur similibus locis. v. Heins. ad Ovid. Heroid. XVI. 302. *apricas* sollicitare minime licet. Etenim poetas adiectiva saepe non suo nomini apponere satis constat; v. Cort. ad Lucan. I. 305. Bothius: *amicas*.]

99. *solidum carmen*; integrum explicat Ascensius, nullis modulis contum, adeo rusticum, Barthius Advers. XXI, 3, nulla aegritudine contaminatum Scaliger; scilicet, ut *gaudium solidum*. Sed ista dura, hoc longe petitum, dum nihil adsit, quod ad aerumnas revocet animum. Saltem debet esse carmen, quod ab exordio ad finem ab otioso homine decantatur. Dubito nullus a poeta profectum esse *solidum* carmen: et nunc ita video in edd. Fabric. esse excusum. Id modulatur pastor non *arte canora*, h. e. inconditum, ut Ascens. At Heins. malit *canorus* cum Petav. et nulla *arte*. [* *solidum* Colb. I. II. Thunn. I. *solidum* Helmsat. Ceterum verba ita iungenda existimo: et dum modulatur *solidum carmen arundine canora* non *arte* l. e. non artificiose compacta. Adiectivum et participium uni substantivo sine copula additum saepe invenitur; v. Cort. ad Lucan. II. 207.]

100. Hic magnam versuum transpositionem Scaliger induxit, multum adiutus, inquit, scheda vetere. Collocat post v. 99. versus, qui infra sequuntur, 152. 146. 147. 144. 145. 148. 149. 150. 151. 155. 153. 154. 156. Tum 100. 101. 102. 103 sqq., sed hos ipsos versus admodum immutatos exhibet, ut apponere eos necesse sit:

98. — — — et dum non arte canora

Compacta solidum modulatur arundine carmen,

100. *Quem circa fessae passim cubuere capellae.*

His superat gelidis manans e fontibus unda,

Quae levidus placidum rivis sonet orta liquorem.

At volucres patulis residentes dulcia ramis

Carmina per varios edunt resonantia cantus.

105. *Hinc illi geminas avium vox obstrepat aures.*

Hinc querulas referunt voces, quae nantia limo

Corpora linfa fovet. Sonitus alit aeris Echo.

Argutis et culta fremunt ardore cicadis.

Seu libet ad fontem densa requiescere in umbra

110. *Excelsis supra dumis: quos leniter afflans*

Aura susurrantis possit confundere venti:

Anxius insidiis nullis, et lentus in herbis

Concipit hic mitem proiectus membra soporem,

114. *Tendit ut evectus radios II.*

Si tali transpositione lucidior ordo sententiarum et lenior verborum iunctura inferretur: minus haberem, quod conatum similem retundendum putarem. Sed vulgarem, fateor, ordinem multo minus, meo sensu, esse molestum.

100. *Tendit inevectus* Aldinae deberi videtur; nam Bembus e cod. suo proferebat *Tendit in evectos*; sed recte alterum revocarunt sequentes editores. *Tendit et evectus* edd. vett. *Tendit ut* Scaliger emendabat. *T humo evectus* Heins. conl. Redit idem voc. *inevectus* pro simplici, *evectus*, infra v. 340 *Iret inevectus caelum super*. Tum alius poeta forte maluiisset *inevecti Hyperionis*. [* *Tendit inevectus omnes mei* codd. Boethius: *Tenditur evectus vel Tendit et evectos*.]

101. *ponit*. Io. Schrader. ap. Frisenmann. *promittit vix bene*.

102. *Dum iacit* vett. edd., et *capaces*, quod Domitius quoque et Ascens. interpretantur. Conliciebam *rapaces*, quod probat Wakef. ad Lucret. V, 398, ubi *rapax vis Solis equorum*. Accipienda verba de Sole in medio caeli convexo constituto: solis ardor tendit, intendit, radios, et *ponit mundo discrimina lucida*, h. discrimen lucis, caelum in duas partes discriminat, quatenus versus Orientem et Occidentem radios aequa Isaac dispergit. Laudat Taubmannus post Barthium illud Statii Theb. V, 85. *Sol operum medius summo librabat Olympo Lucentes, cum staret, equos*, et Lucani notum versum: *cum cardine Summo Stat librata dies*. Durior

est Barthii interpretatio, qui ponit, perdit, discrimina accipit, cum pari spatio ab utroque fine distet. [* *rapaces omnes mei* codd. Ald. 1517. 1527. Cum — *Oceanus* Colb. II.]

103. Interpolatio in seqq. est manifesta: bis eadem memorantur. Probabilis tamen sit 106. 107. 108. a seriore manu accessisse. [* *Et iam pallente vage fuerant pastore* Helmst.]

104. *Lene susurrantis* con. lo. Schrader. *repetebant ad vada* legabatur ubique: per archaismum dictum videri posse, Scaliger iudicabat. Sed idem mox melius subicit: *repebant ad vada*. Nec de eo dubitandum censeo. Nam ineptus homo v. 49. *perrepunt ad cava*, ante oculos habuit. Miro conatu Barth. Advers. XXX. 24 con. *repedabant* Noniana voce. Melius Heins. *reptabant*. (Nunc Wakefield ad Lucret. VI, 1278. ubi ei voc. *repedavit* restituit, eandemque Horatio obtrudit Carm. I, 37, 24 *Classe cita repedarit oras*, et adstruxit vocis antiquatae usum pro *recedere*, ex Pacuvio, Iuvenio, S. Damaso, Fortunato, pergit: „Nec dubito quin Barthius verissime restituerit — *repedabant ad vada* *lymphæ*: quamvis inscitissime sanis excipiat emendationem Heynii, ipse vicissim deridendus, nisi sit nulla seges Nonianarum dictionum in Virgilio.“ Vides etiam inter Britannos esse criticos, qui Centaurorum more pugno et stipite res gerunt! [* *susurrant* Helmst. *repetebant* Colb. I. II. III. Thuan. I. Helmst. *Ima* emendatione non eget, dummodo pro *in imo* dictum capias. Antea enim caprae in rupibus et valle vagatae fuerant (vs. 47. seqq.), unde per pastorem coactae ad rivum conveniunt, qui in intimo valis recessu labitur.]

105. *residebant*. Pro hoc facile est conicere *resonabant*, aut potius *resonabat*, sc. *lympba*. Heins. acribit: *Quae subter viridem salicbat garrula muscum*. Inf. 389. *Rivum propter aquae viridi hoc fronde latentem*. Ovid. II Fast. *Garrulus in primo limite rivus erat*. Sen. Hippol. 5111. *Garruli gramen secure rivi*. Calpurn. IV, 2 *Quidve sub hac platano, quam garrulus adstrepit humor*. Prudent. Psychom. *Fons patribus de rupe datus, quem mystica virga Ellicit scissi salientem vertice saxi*. Lucret. II, 30. *Propter aquae rivum sub ramis arboris altae*. Quorsum has opes allatas esse dicemus? aquam *garrulam* et *salientem* bene dici, nemo sonus dubitet; fatentis quoque versum factum esse meliorem; enimvero an vetus poeta ita scripserit, nullo modo probatum hinc est. [* *mustum* Helmst. *residebant* ea ratione excusari poterit, ut *sedere* saepe de iis rebus dici recordemur, quae humilia sunt atque depressa. Heins. et Drakenb. ad Sil. Ital. VI. 646.]

106. *operum*: pro, operis, viae emetiendae; ut modo ex Statio vidimus ad v. 102, quasi opus diurnum Sol expleret. Heins. con. *aethrae in partes*. At lo. Schrader. *oper. part. emensus*. [* *medians* Thuan. I.]

107. *densas* — *in umbras*: f. *densis in umbris*. Heins. *densa in umbra*.

108. Satis turbata haec. *Ut nihil habet, quod sequatur. Ut procul adsperti* con. Nodell. Not. crit. p. 80. in quod et ipse incideram, parum tamen confidens coniecturae. Vett. edd. *Et procul adspexit*, hoc itaque revocavi; non tamen ac si locum sic sanatum putarem; quis enim *adspexit*? et quid *adspexit*? Solne pastorem? an pastor gregem? hoc praefero: *adspexit pastor, prospexit, pecudes residere, cubare, in luo tuo, o Diana*. Suspicio tamen insertos esse vs. 103. 107. 108. et fuisse: *Et iam* — *muscum, Loco, Dia, tuo, quo*. Barthius XXI. 9 emendabat: *Et procul accessit*. Iam vs. 108. seqq. locum, quo Cuius argumentum actum est, accuratius describit: est in lucus Borotiae, Dianae sacer, idem ille, quo Penthei caede peruncta mater Agave bacchata pervenerat; adeoque sub Cithaerone. cf. Ovid. Met. III, 702. Hic multa desiderari, et forte cantum pastoris recenseri putabat Heinsius. Immo vero multorum laciniae in unum locum

congestae sunt, quae inter se parum sunt conglutinatae. [* Quod Heynius e nonnullis edd. receperat *Kt*, rursus exstirpavi antiquam lectionem ut pristino suo loco restituens, quam in Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Ald. 1517. reperi. Ut enim nostro loco dicitur pro ubi; v. ad Catull. XI. 3. clieo Colb. I. Ceterum Gronovius Obs. II. 14. p. 328. scripsit: *Kt procul adapiciens luco residere cirenti* i. e. residebat, vel residere cooperat, qua tamen coniectura non indigemus.]

110. *Nyctilcum fugiens*. Immo vero *Nyctelium* f., b. Bacchum. Verum hoc esse negat Scaliger; non enim fugiebat Bacchum Agave, quem non offenderat, cum eius ministra esset: sed hoc, inquit, poeta vult: in eum lucum, in quem Agave, victa furore Bacchi, metuens poenam, hoc est, *αἶψα*, quod imminerebat eius posteritati propter interfectum Pentheum, confugerat, compulsaesse pastorem pecudes sua. Itaque sic legit: — *quo quondam victa furore Fenuit Nyctilei, fugiens Cadmeis Agave Posterior poenam nata e morte futuram*; verum itaque, ut vides, 113. retraxit. Mihi nec haec, nec alia Scaligeri traiectionis verum placet. *Fugere deum, fugere Bacchum*, commodè satis dictum est de *θεολήπτοις*, quos premit, urget, deus, ut vites, quae *bacchatur*, magnum si pectore possit *Krcu-*sisse deum; inprimis de Bacchis, quae furore actae discurrunt, ac si liberare se a furore velint. In hanc sententiam iam Barthium inclinasse ex Taubm. disco: etsi nec eo confugere necesse videtur. Cognito enim scelere interuenti materna manu nati abhorrens *sacra Baccheia* Agave *Nyctelium* fugiens in solitudinem recessit, ut moerori indulgeret, *furorem Nyctelium* coni. Heins. [* *cahneis* Colb. I. *chatineis* Thuan. I.]

111. et caede c. vet. edd. et codd., quasi esset et *cruenta ex caede*. [* et Colb. I. II. III. Thuan. I. Ald. 1517. ex Helms. Nolo autem reticere huic versum varia ratione languere mihi videri, propter *manus infandas* et *caedem cruentam*, ac parum absuit quin scriberem *Infanda acclerata manus e caede cruentas* i. e. scelerata manus cruentas e caede infanda, quin filium sua manu occiderat.]

112. Quo g. em. Heins. *Ogygiis b. i. Is*. Schrader., docte. [* *baecata* Colb. I.]

113. Versus in edd. Fabric. sic est emendatus: *Posterior poenam gnati de morte datura*. Heins. coni. *Post verita et poenas nati se morte daturam*. Sed totum versum una cum antecedente eiiciendum arbitror tantumquam supposititium. In ms. Helms. subiectus erat versui 110. [* Vulgo sine sensu legebatur *poenam gnati se morte futuram*, nulla lectionis varietate, nisi quod in Colb. I. scriptum est *poena nati*, et totus versus in Helms. deest, neque quod Heynius affirmat, alio est traiectus. Quae tamen ommissio me nondum movere potuit, ut eum e textu eicerem; sed sperans fore ut aliquando vel ope codd. vel per coniecturam docti alicuius hominis reficiatur, scripsi quod primum in Ald. 1527. reperitur *nati de morte datura*.]

114. [* *panis* Colb. I.]

115. [* *Et satiri et quicumque* Colb. I. *chorus* Colb. II. Vix vero est quod noneam, egera aoristice esse emendandum.]

116. coetus vulg., nonnullae etiam Ald. cum ms. Helms. Ald. Puto fuisse: *Naiadum* et coetus. Nam paullo durius cum suppletur. *horridus* pro *Orpheus* Aldina et edd. Fabric. cum ms. Helms. et Petav. cum Voss. Heins. coni. Non tantum *Oeagrius* H. vel, tantum *haud Rhodopeus* H. Idem iungit *Naiadum* coetu non tanto. Sane *Orpheus* trisyllabum esse, ut *Pentheus*, et in Catalectis Pith. p. 31 *Thesus*; verum Virgilio vix licuisse esse tam audaci. *silvasque sonantes* Io. Schrader. em. [* *Naiadum* coetu loco suo ne moveatur. Haud raro enim apud scriptores Latinos ablativi absoluti inveniuntur, ubi ex usu vulgari praepositio additur. Ruddim. II. p. 268. Ellenst. ad Cic. Brut. 69. §. 242. *Naiadum* Colb. II. *Naiadum* in coetu Wakefieldus. *Horridus* Colb. II. Thuan. I. Helms. *orridus*

Colb. I. Verum restituit Bembus. De Orpheus trisyllabo v. Schneider. Gr. Lat. P. II. Vol. I. p. 12.]

117. *risis* ms. Contian. perpetua variatione: unde tamen Scaliger refingit: *risis silvisque canendo*. Mihi vulgata sanior procedit: non Orpheus canendo tantum tenuit Hebrum, *ripis restantem* (cursum intra ripas sustinentem), *silvasque*: h. delectavit Hebrum *silvasque*. Etsi totus hic locus, et is qui sequitur, ex variorum versificatorum symbolis coaluisse videri debet. [* *risis* Colb. I. *riuos* — *cavendo* Helmst.]

118. Hic versus contaminatus (a *Πηρεῖος* esset *Πηρεῖς*), quod et vidit elegans carminum iudex Io. Schraderus Emendatt. Praef. pag. XXI. XXII. conf. ad Georg. IV, 355. Hactenus facile succurras: *Penee, morantem*. At idem hic versus alienus prorsus est a tota sententia. Si in Beotia res geritur, non Peneus delectari potuit chorea Nympharum. Sin in Thessaliam reiicias carminis argumentum, aliena sunt quae v. 108. sqq. de Agave narrantur, etiamsi cum Iano Parrhasio in Quaesitis per Epist. pag. 51 Lucani locum (lib. VI, 355 — 359) huc advoces; nam ex eo nihil constitui potest, cum poeta ipse parum docte loquatur. Afferre voluit medicinam huic versui Scaliger. Apponam verba: „Quia paullo ante, inquit, dixerat, tantum non Orpheus, putarunt hic ἀναποδοξίζον deesse; „ita hic *Quantum* posuerunt. Atqui legendum: *Non tam te, Peneu, remorata est dia chorea*.” Altera versus parte carere possumus medicina, nam suppleri potest ex sup. tenuit te remorantem. Suspiciatur autem sagacissimus vir, auctorem carminis instituisse vestigiis Catulli in Pelei et Thetidis nuptiis (vss. 285 — 293). Tamen ne sic quidem versus tres sequentes commodam orationem subiiciunt. *Quantum te, Pentheu, coni. Heins.*, nullo cum fructu. In vet. edd. pro *dia* invenio *Diva* et *Dive*, in aliis *choreae*, et in margine pro *Peneu, pastor*, ex viri cuiusdam docti emendatione, puto. Etiam *penn* pro *Peneu* plures edd. Venetae servant; Aldina autem, et hinc Ge. Fabric., *Quantum te pernix remorantem dica chorea*. Atque haec lectio tenenda, tamquam vera, et ex cuius corruptela importunus ille Peneus versus invasit; tantum non Orpheus cantu Hebrum *silvasque* tenuit, quantum te, o Luna (v. 109), tenuit chorea Nympharum: *Quantum te pernix remorantem, Diva, chorea*. Eandem fere lectionem n.s. Koeler. quoque habebat: ms. Helmst. autem, *Qua te perpigra morantem diva corea*. Petav. *Quam te nigremorantem*. Voss. *Quam te per nigrae morantem*, meri librariorum stupores. *remorantur em. Heins.* Nodell Not. crit. p. 80 coni. *pernox chorea*; ut *παύριος χοροί* ap. Sophoclem. [* Locum iam satis ineptum ineptiorem etiam reddiderat Bembus coniectura, dum legebat *Quantum te Peneu remorantem dia chorea*, quod quam multis numeris offendat, optime docuit Heynius. Idem etiam ubi huius loci remedium sit quaerendum, recte innuit, praecedente Schraderi l. l. qui *pernix* in codice Vossiano (?) legi affirmat. Codicum quos ego contuli lectiones hae sunt: Colb. I. *Quam tum te pernigre morantem*, Colb. II. *Quantum te pernigre morantem*, Thuan. I. *Quam te pernigrae morantem*, Helmst. *Qua te per gira* (a m. sec. *pigra*) *morantem*, omnibus praeterea in *diva* consentientibus. Hinc lectionem Aldinae et Fabricii. ab Heynio iusta interpunctione adiutam recepi, ut *Diva ad Delia* vs. 109. referatur, et *pernix chorea* de Satyris Dryadibusque intelligatur, quomodo Lucretius II. 636. *Curetum pernitem choream* dixit. Quis vero est, qui poetae absurda molimina non agnoscat? Comparantur Orpheus cum chorea pernixe, Hebrus et silvae cum Diana. Ut tamen excusemus quodammodo poetam, tenendum est, nymphas Satyrosque comites ea tantum de causa commemoratos videri, ut inde appareat, quanta eorum multitudo fuerit, quam ipsam Dianam cursu velocissimam tenerent, ut moraretur. Hinc pro more poetarum Pseudo-Virgilius effectum pro re efficiente posuit, inepte tamen comparisonem cum alia re instituit, cuius causa plane fuit diversa. Num fortasse ei ante oculos observabatur Virg.

Aen. I. 499. *Exerces Diana choros, quam mille secutae Hine atque hinc glomerantur Orades?* Wakefieldus pro *Peneu* coni. *Phoebe*.]

119. *Multa tuo laete f.* vett. edd. *tuo laetae* (seil. choreae) Ascens. et alinae, quod et Heins. probat. *tuo latae* Ald. Quam nunc habemus, Bembina est lectio: *chorea* — *fundentes* nota *synthesis*. tibi int. Dianae, Lunae desuper adspicienti. *Multa tuo late f.* ed. Fabric. *tuae laetae f. g. lueta* Petav. Heins. cen. *fluctu*. Interpositi sunt ab alio vss. 116. 117. 118., et iuncti erant: *puellae Multa*. [* *Multa tibi laeto* ex Bembi iude tempore fuerat scriptum. Quum tamen Colb. I. II. Thuan. I. *tuae*, et Helmst. *tuo* habent, et insuper in Colb. I. Thuan. I. *laete*, in Helmst. *late* legitur (in Colb. II. est *laeto*), restitui quod inde facillime exculpi potuit *Multa tuo laetae*. *Naides* (nam de his sermonem maxime etiamnum institui docet vs. 121. *sessas*, neque aliter vix scribi potuit, quum de Dianae deae virginis comitibus agatur, Satyris Panibusque ad ulteriorem tantum ornatum additis) *te tenent multa gaudia fundentes* (abundanter testantes) *laetae tuo vultu*, gaudentes quod ipsis te adspicere licet. *Multa tibi latae* est in Ald. 1517.]

121. Haec adhuc ad *Naidas* referenda. Importunum tamen *Quis*: ferrem saltem *His* dabat. Mox in *antro* Ald. [* *Bothium* in loco tam facili offendere potuisse, eo magis miror quod Vossius eius sensum dudum aperuerat. Structura verborum haec est: *quibus* (*Naisin*) *ipsa loci natura, susurro resonante, domum dedit et sessas in dulci umbra refovebat*. Ita vindicatur *quibus* ab Heynii suspitione *His*; *domum* qua ratione sit capiendum, docent vss. 122. sqq. et Bothii coniectura, modum, per se iam satis intellexi, nunc plane concidit. Non magis prodest alterum quod Bothius protulit *sessos*, v. ad vs. 119. quamquam idem in Helmst. exstat, ubi etiam *domum* ex ipso versu exciderat sed postea supra lineam adscriptum est. Wakefieldus pro *domum* coni. *nomum*, coll. Suet. Ner. 20. cum intpp.]

122. *Nam primae in p.* coni. Heins. *prona vallis*, ut ap. Catull. [* *surgebat* Helmst.]

123. Recte hoc (Heinsium non probare miror) revocatum, Scaligero monente, et priscis edd. Ita quoque Bembos correxerat. Sed iterum illatum erat ex vett. edd., etiam A'dina: *Aeriae* platani. *inter quas erat impia lotos*. Sic et Petav. Saltem esse deb. *quas inter et i. l.* In marg. ed. Ven. Scoti notatum: alios legere: *Lotis*, quae *nympha* fuit, *Perperam*. [* *platanos* Colb. II. *platani* Colb. I. Thuan. I. Helmst.]

124. [* *itachi* Colb. I. *ita ehimerentis* Thuan. I. *itaei* — *adegit* Helmst.]

126. *Ac malit* Heins., et *ignipedum e. p. equorum*. [* *Et* Helmst. In Thuan. I. prima huius versus littera excidit; secunda est e.

127. *Ambustus Ph.* legendum, pro *Ambustos*, quod in oculos incurrit et Scaliger monuit. Et hoc idem e mss. Helmst. notatum video. [* *Ambustos* legitur quidem in Colb. I. II. Thuan. I. Praestat tamen lectio Scaligeri ab Helmst. confirmata Heynioque recepta, quia *Phaethon* vere *ambustus* fuit, de *Heliadibus* autem nihil tale legitur. *phoeton* Colb. I. II. *pheton* Helmst. artus omissum in Colb. I.]

128. *amplexae* passivo accipit Taubm. Nee tamen vel sic expeditio: *amplexae brachia truncis*. Nonnus Dionys. II, 167 *Εἰν' Ἰλιάδων καὶ ἰγῶ μία — φιλοδρήνοις τε κορύμβοις Γέτρονος αἰγίλοισι περιπλοκα φύλλα πλάσσειν*. Suspicio: *implexae brachia*, b. habentes ramos truncis (vicinarum invicem populorum) implexos. Nec aliter Heins. coni. *teneris*, et in marg. *tentis* ms. Koeler. [* *Recepi* Heinaii et Gronovii distr. Stat. T. I. p. 145. ed. Hand. coni. *implexae* pro vulg. *amplexae*. Illud iam expressit Vossius in versione, et Gronovius ita explicuit: „Quia brachia „in multos divisa erant ramos, dixit implexas illos truncis brachia.“ Wakefieldus coni. *annerae*.]

129. *pandebant conl. Io. Schrader., feliciter. tentis pro extentis.* Sed facile incidit animus in *lentis*. Coniecit quoque Scaliger, et exstat in edd. Fabric. Sed idem malebat: *lentis sudamina ramis*, ingeniose; nam electrum stillare populus dicta vid. Ovid. Met. II, 364. sq., verum sic candida parum commodè appositum esset. Heins. conl. *concita f. lentis utulamina r.*, parum feliciter: nam de umbra arborum queritur. [*teneris* Helmst. In omni autem versu nihil mutatum velim, si quidem verba accuratius ponderata instum sensum præbent. Nam *velamina*, quæ latiori significatione sunt ea quæ in universum rem aliquam velant, nostro loco ut foliis dicuntur, quæ terram velant, umbram demittunt. Ita fere Groenovius quoque sentit, nisi quod cum Barthio Advers. XXI. 9. ipsas *Helias velari* dicit. Ea vero *velamina*, folia funduntur a populis; atque *funderi*, ut sæpe ita usurpatum invenitur, nihil aliud est, nisi abundantè gignere, procreare. Ita apud Virg. Georg. IV. 275. *sed in foliis, quæ plurima circum funduntur*. Quod Scaliger excogitaverat *lentis*, rectè illud reiecerunt Heynius et Handius.]

130. 131. Misere corrupti versus nec sine libris facile sanandi, etiam unum et alterum coniectare licet: *Perfidia lamenta*, et latere *inultis* in multis; ita ut experiri possint reliqua: *dolis quum luit inultis*, vel propius ad corruptam scripturam: *malis quæ flevit inultis*. Agi de amygdala, in quam Phyllis mutata fertur, seu quæcunque alia illa arbor fuit, obvium est. Sed primo loco monendum, in vett. edd. et codd. post v. 131 subijci alium: *perfide, multis*,

Perfide Demophoon, et nunc defende puellam, vel puellis.

Tum varietas lectionis hæc fere est: in vett. edd. *Perfidia* legitur, Bembo reposuit *Perfidiam*: idem versum modo adscriptum eiecit. Probarem si sententia integra sic absolveretur: quæ omnino sic nulla est, quantum video. Scaliger e vett. laudat *Perfida lamentandi mala*, et corrigit modo: *Perfida lamentandi diu mala*, ut sit malum *perfidum* pro *perfidia*; modo: *Perfidia lamentandi mala*: Neutrum feliciter. Reliqua, versa a Bembo electo iterum admissio, sic constituit: *perfide multis, Perfide Demophoon et nunc defende puellis*. Sed unde de Demophoontis amoribus, iisque adhuc a puellis defendendis, constet, Scaliger vix habuit dicere; et tota sententia icinia est; versus autem inepti versificatoris commentum, etsi etiam Barthius Advers. XXI, 9 sensum exsculpere enimque defendere maluit, et nunc *defuncte puellis* ma. Helmst. Post etiam, vel, Post vero, cui D. em. Heins.; tum iterum: Post, meritis cui Demophoon æterna reliquit *Perfidiam lamentandi mala*. *Perfide, inultis, Perfide Demophoon et nunc defende puellis*. Io. Schrader. *Perfidia monumenta suæ mala*. Omnino suspicor primo unum tantum versum adscriptum fuisse: Posterius, cui Demophoon *lamenta reliquit*. Quam c. [** Vulgo legebatur Perfidiam lamentandi mala, perfida multis*, quæ verba corruptissima tamen ita exhibent omnes quos vidi codd. Colb. I. II. Thuan. I. (in quo tamen per errorem legitur *mala perfidia multis*) et Helmst. Præterea hic statim est notandum, post vs. 131. sequi in Colb. II. III. hæc verba *Perfide Demophoon et nunc defende puellam*, in Thuan. I. *Perfide Demophoon et nunc defende puellis*, in Helmst. *Perfide Demophoon et nunc defuncte puellis*, unde Vossius aliquot verbis omissis novam commentus est lectionem in versione expressam sed vix a quoquam intellectam: *Iene darauf, der einst Demophoon ewigen Jammer Lies durch gebrochene Treu, noch mitleidswürdig den Mägdlein*. Commemorata sed non refutata Bothii hallucinatione, qui opinatur Post etiam cui Demophoon æterna reliquit *Proh! fidei lamenta tuæ, male perfide, inultis, Perfide Demophoon et nunc defende puellis*, his inquam missis progredimur ad Handii sententiam l. l. propositam, quæ hæc est ut reliquis verbis servatis ex multis faciat *Phyllis*, hæc adiciens explicationem: „*Perfidiam lamentandi mala non offendant apud talem poetam, et mala posita pro doloribus, ut apud*

„Seren. Sam. 1048. *mala frigoris atque caloris*. In seqq. vulgo legitur „*perfidia multis sine commodo sensu*; nam praeterquam quod haec verba „per se intelligi non possunt, nexus verborum etiam languet et arboris „uomen desideratur. *Perfida* autem dicitur ipsa Phyllis, quippe quae eo, „quod reditum Demophoontis non expectaret, datam fidem falleret. Et „ita multis in locis significatio verbi *perfidus* vel e contextu sermonis vel „e rel conditione erui debet, ut Catull. Epithal. 174. Servios ad Virgil. „Eclog. v. 10. *Phyllis et amoris impatientia et doloris impulsu, quod se „pretam esse credebat, laqueo vitam finivit et conversa est in arborem „amygdalum sine foliis*. Posset igitur etiam couici: *perdita Phyllis* i. e. „amore perdita, ut notum.“ Sed pace Viri Celeb. dicam, sane offendere „*perfidiam lamentandi mala*. Quid enim illud est? Demophoon ei reliquit „aeterna mala, dolorem lamentandi perfidiam? Certe nihil aliud, nisi Phyl- „lidem dolere sibi lamentandam esse perfidiam Demophoontis. At quam pu- „tida sunt haec omnia. In seqq. quinquam optime invenit Handius *Phyllis*, „quod vide an confirmetur quoque per codd. lectiones *puellis* in versu spu- „rio, *perfida* tamen adeo contortum est, ut Handium nunc quoque id pro- „bare vix credam. Et Heynio quidem in eo accedens, ut locum sine libris „vix persanari posse putem, periculum tamen facere volui, quo efficere- „tur, ut locus certe intelligi posset. Hinc mutationibus nonnullis admissis, „quae quomodo a librariis per errorem corrupti potuerint, nou est quod „doceam Viros talium peritos, equidem scripsi:

Perfidia lamentari, male provida Phyllis,
hoc scilicet sensu: Praeterea etiam adstitit Phyllis (smygdalus ut modo Heliades pro ipsis populis dicebantur) quae *male provida* i. e. improvida dicitur, quia putaverat Demophoontem non rediturum qui tamen post eius obitum rediit. (Serv. l. l.) De ista autem huius adverbii significatione v. Bentl. ad Horat. Carm. III. 14, 11. Huic Phyllidi Demophoon *perfidia* i. e. per suam perfidiam *reliquit lamentari aeterna*; et *aeterna* pro aeternae sive perpetuo eodem modo dicitur, quo *crebra*, multa lugere. V. quos laudavi Catal. Artif. p. 55. sq. adde Ruddim. II. p. 159. Amygdalos autem *aeterna lamentari* recte dici potest, quatenus Hyginus fab. 59. ait: *arbores ibi sunt natae, quae certo tempore Phyllidis mortem lugent, quo folia arescunt et diffuunt*. Restat interpretandum *reliquit lamentari*, de quo usu v. Vachneri Hellenol. p. 222. Ruddim. Instit. II. p. 223. sq. Cort. ad Lucan. VI. 776. unde hic maxime quadrant Horat. Epp. I. 16, 61. Sat. II. 5, 69.]

132. *fatali curmine* malit Heins.

133. *quam semina*, victu, vel *quam semina*, adultae conl. Heins.

134. [* *Triptopoli* Colb. II. *Triptolomi* Helms. *ceristis* Colb. I.]

135. 136. Alter versus pro fulcro additus ab alio. *pinus edita*, h. ex- celsa (cf. inf. 170), *hirsuta per artus*, magnum decus Argosae navi, h. e. e qua Argo confecta et exornata fuit, *decorat silvas proceras*; nisi quod elegantius putem *Proceras* — *hirsuta per artus*: hoc et Heinsio video probari. Scaligerum itaque mireris primum legere: *Proceras decorans* s. tum mutata sententia: *Hic* — *decorat silvas*; *hic suberis arbor Appetit a*. Male habuit virom optimum huius in seqq. oratio, sed ei medela in promptu est interpunctio: *Appetit a*. — *astra ilicis et nigrae* — *cupressus*. De voc. *edita* adhuc monendum, falsam eius acceptionem videri pe- perisse lectionem ed. Fabric. *addita*. Ita tamen atiam Heins. conl. et Io. Schrader. Emendatt. p. 23. [* *Hic magnum argo aenavidaeus* Colb. II. *navis* Helmsi. — *Artes* Helms. Recte quidem Bothius monet, versum insequentem lectioni *hirsutaeque taxus* minime adversari; in textum tamen eam recipere non sum ausos, quia *taxus*, secundum Plin. H. N. XVI. 10. s. 20. *arbor gracilis*, *tristis ac dira*, et *veneno quod habet perniciose silvas decorare* dici non potest. *Artes* vero pro *ramis* positi dubito an usquam praeterea inveniantur.]

136. *Airsutaeque tarus* ms. Koeler., sed non consentit vs. sequens.

137. *Ac petit* em. Heinsius. *motibus* pro *montibus* emendat Scaliger; docto quidem, ut sit quod poetae *βλωθρὸν* appellant (secundum illud Virgilli: Quantum vere novo viridis se subicit alnus). Sed quis non praeferat illud multo lenius et comius; *aeriis frondibus*, quod et Heins. coni., vel *frontibus* vel *motibus*. Aldina et Fabric. edd. quoque: *coniungere*. [* *montibus* docto vindicat Huscinius ad Tibull. l. 7, 15. per Hom. ll. ε. 287. Alter locus e Cicerone Tusc. V. 27. ab Huscinio allatus nihil huc facit. *Coniungere* suspicatur Gronovius Obs. ll. 3. p. 231. (L. B. 1662.)]

138. *Illicis species* pro periphrasi habendum, pro illice simpliciter dicta. *series* tamen coni. Heins.; expectabam *vertex*. *laeta cupressus* adversatur arboris naturae et poetarum usui; nec Barthii defensio Advers. XXI, 9 bona est, ex eo petita, quod apud Aristaeum inter amoevas arbores ea recensetur. Gifanias apud Scaliger. coniecerat *Lethaea* c., non male; modo non desideraretur copula. An fuit: *Illicis et nigrae, et species Lethaea cupressus* (b. cupressi). Verum simpliciore modo vulgatae lectioni succurrere licet: nec *laeta cupressus*. Verit et hoc Heinsio in mentem. Idem vel, et *lenta* c. Io. Schrader. et *laca* c. coni. Frisemann., nescio quo sensu. [* *laeta cupressus* v. Gronov. l. l. moesta edidit Wakefieldus coll. Statio Silv. V. 1, 106. Frisemannii coniecturam occupaverat Oudend. ad Lucan. III. 442.]

139. *Atque umbrosa manet f.* Frisem. e Io. Schrader., nescio quo fructu. manent. Vim vocis h. l. non satis assaequor; an virent? vel patient? ut Iacobs coni. In Voss. erat *movent*; tum *ligantes ederae* scripsi pro, *ligantis*. Sequentia sic interpungo: — *fagus; ederaeque ligantes — ictus, ipsaeque* — *Pinguntque* etc. Causas deprehendere in promptu est. [* *Imbrosaeque* Thuan. l. Huensque scribebatur *manent*, quod quum defendi nulla ratio possset, alii alia coniecerunt, adeo ut Bothius ad *movent* l. e. *moventur* delaberetur. Et quum in utroque versu nulla esset varietas lectionis, nisi quod Thuan. l. exhibet *populus hic tu*, in Helmat. a m. pr. *plangent* me, a m. sec. *plangent* ne, ecce laborantibus nobis succurrit cod. Voss. qui Viris Doctis neglectus verum continere nobis videtur. Poeta enim vs. 126. aq. *populis* satis eleganti imagine depictis reliquas iam arbores commemoraturus *fagum* etiam atque *hederam* nominat, quibus ex more hucusque observato aliquid tribuit, quod faciant, ut omnes istae arbores quasi animatae appareant. *Fagus* igitur atque *hederae* una *populis* adstantes his ipsis adeo sunt implicitae suis brachiis sive ramis, ut *populorum* brachia ligent et quasi monentes impedire videantur, ne *populi* fratris vulnera et mortem semper lugentes nimis doleant et *plangent*. Quam ipsam vocem poeta non sine aliquo consilio adhibuit; nam quum *plangere* primum de verberibus dicatur, rami populei per luctum vehementer moti vere etiam *plangunt*, quod ne faciant, monent, prohibent *fagus* et *hederae* adstantes. Similiter hoc verbum adhibitum invenies infra vs. 182.]

140. *fraternus* Voss. et Petav. p. ne p. *artus* vett. edd. Sane fulmine percassi Phaethontis artus laceros conquissivere Heliades, donec in *populos* mutarentur. Sed quomodo hoc facit ad ceteram sententiam? Bembus dedit: *ictus*; Ita referam ad Phaethontem fulmine percussum, ictum. Phaethontis sorores in *populos* mutatas supra vidimus: eae fratris mortem lacrimis bumeetatae aeterno luctu prosequuntur. Melius sic me interpretari arbitror, quam Taubm. *ne plangat et percutiat* ob fratrem *fulmine ictum*; modo tum legas: *fraternos plangit quae populus ictus*; aut, ut copula adsit, *plangens et p.* pro vulgari: *brachia populi, quae plangit*. Sed totum v. 140 inepti versificatoris commentum esse arbitror ex vs. 128. 129 confictum, in quibus iam eadem res exposita fuit. Et *series* versuum fuit haec: *ederaeque ligantes Brachia, succedunt ad a.*

141. *excedunt*; suspicor fuisse *excedunt*. Nam *excedere ad* au dicitur, non meminisse, sed *excedere ad*. Nisi, ut copula importuna eliciatur, malis: *Ipsae succedunt*. Porro *passusque erepuit* — *lento coni Helius*, quod *flexipedes hederæ dictæ* occurrunt apud poetas. Plin. XXIV, 10. s. 49 *Similem huic (amiliaci) aliqui clematida appellaverunt, repentem per arborea*. [* *Ipsæque* Thuan. I. Structura sane rarior *excedens ad* viudicatur loco simili Vell. Patere. 1. 2. *Hercules ad Deos excesserat*.]

142. [* *Palluntque* Colb. II. per errorem librarii, qui veram lectionem mox superscripsit; *pallorc pingere* adstruitur per Lucret. IV. 337. *Quæ palloribus omnia pingunt*.]

143. Versus et hic insititius. Iam versus, qui hunc sequuntur, 144—154, Scaliger, ut supra vidimus, retraxit post v. 100. [* *facti* Helmst.]

144. Et Voss.

145. *Carmina per varios cantus*; ut alias, per sonos varios. Io. Schrader. coni. per *varios campos*; per *vacuos saltus*. Saltus bonus poeta sic scribere debebat. [* *Iungendum potius videtur resonantia per varios cantus* i. e. carmina quæ vario cantu, prout variae aves causebant, resouerunt. *Carmina eadem sunt*; *cantus diversi*.]

146. *superat* Voss. Petav. et Scalig. e vet. libro: ipse malit *superet*. [* *superat* Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Verum restituit Bombus; de coniunctione imperfecti cum praesente v. ad Ciris vs. 358. Quid Scaligeri coniectura sibi velit, non assequor. Fortasse scripserat *super* et i. e. Praeter has arborea et aves fuit etiam seq.]

147. *placido liquore* melius dici monet Scaliger: recte, sed homini, qui haec scripsit, videtur placuisse: *sonare liquorem*, ut, *sonare carmina*, et alia similia. Scaliger quoque sonet substituit. vomit coni. Io. Schrader. sonet ore ed. Antwerp., forte et aliae. Certe *orta* otiosum est, Barth. XX, 23. emendat *aucta*. In ms. Voss. *acta*. Sed totus versus damnandus, non emendandus est. Est enim insititius cum seqq., in quibus eadem repetuntur, quæ iam supra dicta erant v. 104. v. 46 sq. [* *Undam levibus rivis* consociatam recte tñtus est Huschkius ad Tibull. T. II. p. 687. Pro *orta*, quod hucusque legebatur, ut nihil languidius cogitari posset, ex cod. Voss. recepi *acta*, quod a *rivis levibus* pendet. Illustratur vero hic usus ab Ovidio Fast. I. 404. *rivus agebat aquas*. Cum *placidum liquorem* sonare apte comparaveris Virg. Georg. IV. 370. *Saxorumque sonans Hypanis*, et Cic. Arch. 10. *pingue quiddam sonantibus poetis*, quibus in loca, pariter atque in nostro praeognati usu verbum *sonare* sumitur. Pro *liquorem* Bothius coni. *soporem*.]

148. Et *quanquam*. Corruptum hoc. Scaliger *Hinc illi gem*. Barthius ibid. coni. Et *quaqua*. [* Vulgo scribebatur: *Et quamquam*, quo extruso cum Scaligero e vetere scheda i. e. Contiana scripsi: *Hinc illi* i. e. pastori. Tum bene secum cohaerent *hinc* — *hinc*. Ex illis arboribus avium voces audiuntur; hinc ranae clamorem edunt. De *hinc* — *hinc* vid. Horat. Tursell. p. 230. Bothius coni. *Sed quaqua*; Helmst. *astrepit*.]

149. *Ac querulae feriunt voces* refingit Helius, ut suppleantur aures ex antec. *hanc q. reserant fauces* Io. Schrader. *Hæc var. lect.* in vet. edd. *Hinc querulas referunt* v. bene Scaliger e vet. scheda: item *quæ nantia*; ut sicut *λυραία κρηναὶ τίκτω*, ut is cum Aristophane loquitur, h. *ranac*. Ge. I. 378. *Et veterem in limo ranac cecinere querulam*. cf. Taubm. Sed iam Iul. Sabin. de ranis accepit. [* *Hinc* cum Scaligero scripsi e scheda Contiana. Vulgo *hanc* sine sensu; *hæc* Colb. I. II. Thuan. I. *hæc* Helmst. — *querulas* Scaliger e codice. Vulgo *querulae*. Cum eodem tamen quis mutare nolui; tum enim iungendum esset *corpora referunt voces*, quum potius quis pro *quarum* sumendum sit, ita ut a *foet* pendeat.]

151. et *culta* vetus scriptura apud Scaliger, etque elegantior. *ardore*, per aestum. Barth. I. c. coni. *fremunt ardere*; quod ipsi remittam. *fro-*

munt arbusta Heins., elegantius; idem in mentem venerat Iacobso ex Ecl. II, 13. add. Ge. III, 328, et van Kooten Spicileg. ad Io. Schraderi Emendatt. pag. 8.

152. *fessae*. Io. Schrader. coni. *fusae*. [* Et Helmat. Schraderi conjecturam improbat Handius ad Stat. Silv. T. I. p. 214.]

153. *supra* Scalig. Puto fuisse: *enbuere capellae Excelsis subter dumis*. Sic in Pervig. Ven. *subter genestis explicant tauri latus*. Io. Schrader. *Excelsos subter dumos* Emendatt. p. 20. Desidero quidem commodius epitheton dumorum: videntur tamen excelsi dicti, qui in excelsis rupibus crescunt. et amantes *ardua dumi* etiam in Georg. Omnino *dumos* amant poëtae commemorare, ut et *dumeta*. Et eo spectat, quod adicitur, a ventis eos perflari: *ἵπποδέντρας*. Heins. coni. *excisis* l. *exosis*; et comparat illa: *Dum tenera attendent simae virgulta capellae*. Barthius XXI, 24. emendabat: *Excelsique super dumi*. quae vett. edd. et codd. quos a Bembo profectum est. Barhius non male coni. *qua. qua* vel *quo* etiam Heins. [* *Excelsos dumos* bene explicuit Heynius. Comparari potuit Stat. Silv. l. 1, 7. *domus ardua Daci*, coll. Gronov. diatr. T. I. p. 538. ed. Lips. De copula quae explicandi notionem habente v. ad vs. 79. In Colb. II. *super* ad marginem tantum adscriptum est. — quos a Bembo profectum mutare nolui, praesertim quum in Thuan. I. et Helmat. etiam legatur. Mirum tamen est in Colb. I. (ubi per errorem exaravit librarius *que ele- viter*) II. Viecht. extata quae, ut fortasse pari iure *duma* et *dumi* dicta sint. — *leviter* Colb. I. II. Thuan. I. Helmat. Veram lectionem restituit Bembo; quid in Viecht. legatur, dici nequit, quum Lickius concordiam suam et inscitiam harum rerum permultis exemplis adeo patefecerit, ut nisi clare dicit, hoc illudve in codice legi, nihil eius excerptis tribuere possis. De *lenis* et *levis* inter se confusus locus, ut ita dicam, classicus est Santenii ad Terent. Maur. 1652. p. 238 — 250.]

154. *poscit* friget; sed est genus circumlocutionis pro *confundit* *aura dumos*. *poscit* Continuanus liber Scalig., qui explicat *πεσκάρα*, quasi: *poscit* sibi, aggreditur. Sic et ms. Helmat. [* *Poscit* etiam Colb. I. II. Thuan. I. mero ut videtur errore librariorum. Multi enim inveniuntur loci ubi *posse*, *velle* plane otiosum esse videtur, et Heynius in primis ad Tibellum (l. 7, 3. 2, 92. al.) *plenissimum*, si statuendus esset, vere vitiosum statuit. Ut ubique vero, ita et u. l. verbum illud auxiliare suam vim retinet. Nescit poeta num *aura dumos* conturbata sit; facere certe potest per rationem qua sunt dissiti. *Aura venti* pari modo dicitur atque *aura Borcae*, *Zephyri* Val. Flacc. IV. 722. Lucret. I. 11.]

155. *ad fontes* vett. edd. mutavit Bembo. *requietus* coni. Heins., et mox *porrectus* Lindenbruch. Scaliger, qui hunc locum transpositione sanare voluit (vid. ad v. 100 et 143), reiectis ad superiora versibus 156. 157. sic interpolavit haec:

*Pastor ut ad fontes densa requietus in umbra
Securo pressos somno mandaverat artus:
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,
Ni fors incertos iussisset dicere casus etc.*

Nihil est ex omnibus, quod placeat. Mihi omnes vs. 157 ad 160. usque Scholastici operam redolent.

158. *fessos* em. Nodell. Obsa. crit. p. 38, atqui non minus illud bene dicitur. [* Recepi conjecturam Nodellii *fessos* pro vulgato *pressos*. Quamquam enim per se optime dici potest *artus somno pressi*, hoc tamen in loco ipsa grammatica mutationem suadet. Quodsi scilicet *securi somno* pro ablativis sumentes a *pressos* pendere volumus, tum non habet quo *re- ferretur mandaverat*, nisi quis paullo liberalior pronomem ei supplere velit; sin vero *securi somno* a *mandaverat* pendere putantur, nescimus unde

membra premantur. Contra per alteram lectionem omnia bene se habent; *fessi artus cum somno semper iunguntur*; v. Virg. Georg. IV. 190. Aen. II. 253. III. 511. Quodsi tamen, quid ego de h. l. sentiam, declarandum est, fateor: melius in alio verbo latere. Nihil enim in vs. 158. mutans pro *lento* in scribendum suspicor *languidus* ut sit constructio haec: *sed languidus artus somno securo pressos mandaverat herbis.*

159. 160. Uterque versus laciniae sunt inepti versificatoris: qui variavit et obscuravit sententiam, quae his sublatiis bene procedit, modo v. 161. pro *Nam restituatur Cum* hoc modo: *Pastor — mandaverat artus: Cum solum volvens ad t. t.* [* Quid auctor bis versibus dicere voluerit, non est obscurum et Vossius in versione ita expressit:

*Und des gelagerten Seele genoss der süßen Erquickung,
Wenn nicht hartes Geschick ein missliches Loos ihm verhänget.*

Scribens scilicet poeta ducere casus de sortibus ex urna ducendis cogitavit. Incertus dicitur casus, quia uesciebat Fortuna, utrum pastor interimeretur per serpentem an a culice servaretur. Ceterum initio versus 160. in Thuan. I. Helmst. legitur *Si*, Bothius coni. *Iudere casus.*

161. *tractibus hydrae* ms. Helmst., et haec erat Aldina lectio ex interpolatione ducta. Vett. edd. idem. ms. Koeler, idem, et in marg. al. *Idra*; sic et Thuan. *Idae* Petav. *Ide* Voss. Bembus autem *iisdem*: hocque revocatum ab Scaligero ex veteri scriptura [sc. Cont.]; non enim *tractus* esse serpentis (subiiciuntur IIII vs. 165); sed *loca eadem*. volvens autem vel se, vel volvens torquebat. In edd. Fabric. sonitus volvens. Barthius XXI, 23. emendabat *s. volvens — varie maculatus, corpora s. Heins.* [* et sic Viecht.] *involvens — tractibus undam vel umbras*: parum feliciter; idem mox *maculatus tergore*. [* *tractibus idae* Colb. I. Thuan. I. Viecht. *ydæ* Colb. II. — *volvens*, cfr. vs. 193. et Vechneri Helleuol. p. 65. ad tempus, v. Hand. Horst. Tursell. I. p. 99. sq.]

163. *subsideret Bembina* emendatio, nescio an astis probanda, recepta a Scaligero. Vett. edd. *sub sideris aestu*. Serpens in limo, quem fons in propinquo effusus fecerat, a solis aestu recreare se volebat. conf. Ge. III, 432. *magnos subsideret aestus* iam Heins. emendavit ad Aen. XI, 268, ubi alia exempla quarti casus cumulavit. [* *sub sideris* Colb. I. II. III. Thuan. I. Helmst. Viecht.]

164. *Obvia vibranti* graece dictum puto pro adverbio; obviam, adversam vibrat lingua. Non expediebat se bonus Taubmannus. *gravis* de gravi anima. Ge. III, 415. *graves nidore chelydros. carpens aera lingua vibranti*, exserta. Miror vero placuisse poetae *carpens* non *lambens*, quod solenne est. Heins. coni. *Obvia vibranti decerpens*, vel, *detergens gramina lingua*. Io. Schrader. *carpens gravis ore trilingui*. [* *aera* Helmst. Bembus, quod qui accusativum pluralem habuerunt, quasi ab aere deducentes, egregie lapsi sunt; v. Schneider. Gr. Lat. P. II. p. 92. *aere* Colb. I. II. Thuan. I. Pro *obvia* in Viecht. est *olevia*.]

165. *latis* ed. vet., nec male; at Aldina: *montibus*. Solenne esset *acribus*. [* *Squamosis* Helmst. *motibus* idem cum Bembo. *montibus* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Ald. 1517. 1527. — Wakefieldus coni. *Squamosos late corbebat tortibus orbis.*]

166. *Tollebant aurae venientis ad omnia visus*. Est haec Bembina et cod. Petav. lectio: quae sensu idoneo caret; etsi Barthius XXI, 23 aliquem inesse putabat. In ceteris magna varietas. Vett. edd. *Tollebant aurae iuventis l. iuventis ad omnia visus* l. *visus*; Domit. Calder. et edd. Ascens. *vehementis ad omnia visus*. Hinc in Aldina vir doctus castigavit: *Pallebant aurae iuventis ad omnia visus*. Corripit ad *omina visus*, h. oculorum obtutu e longinquo propius admoto. Ktsi vel sic *aurae visus* fuissent opportuniore; et bene proculdi posset versus sic:

Omnia pallebant virus licentis ad auras. Scaliger etiam coniciebat: *Squallebant aurae vehementis ad omnia virus.* *Pallebant herbae* Heins., vel *Squallebant aurae vitiantis ad omnia visum vel virus.* Ovidius: *quique squalitus exit Ore niger Stygio vitiatas conficit auras.* Raimvero ludimus operam; totus enim versus inepti hominis infelici opera irrepsit. [* Versum, ut apud Bembum et in omnibus meis codd. legitur, intactum reliqui quamquam certam hanc habens persuasionem eum esse corruptissimum. Est vero ita comparatus ut quaevis in eo conlicere liceat, semper tamen incertum maneat, ipsum auctorem an librarium emendaverit. Tam putida sunt omnia in his versibus dicta ut qui haec quoque a Virgilio scribi potuisse opinetur, unquam vel unum Georgicorum versum legisse sit existimandus. Similia videas si placet in Statii Theb. V. 505—533.]

167. *corpus resolubile malit* Heins. [* *Iam magnis corpus* Colb. II.]

168. *Ordo elegantior ex Aldina et a Bembo est.* Edd. vett. *pectus nitidis.*

168. 169. *et se sublimi cervice caput.* Ita edd. vett., quod Ascens. interpretatur: et se attollit caput. At Aldina et hinc edd. Fabric. emendant: et *fert S. c. caput.* Quod nunc habemus, et se *S. c. rapit* ex Bembo codice fluxit: sic et Petav. Io. Schrader. em. *exit S. c. caput.* Frisemann. *effert.* [* *caput* Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Viecht. Oudend. ad Lucan. III. 421. dicit, eandem lectionem in Petav. et Vossiano exstare, unde de illo Heynium errasse est probabile.]

170. *Addita malebat et hic* Heins., etsi non video, quid in *crista edita*, alta, iure reprehendas. Supr. 135 *edita pinus.* In reliqua versus parte varia tentabat Io. Schrader., sed *maculatur* ausus est poeta dicere pro *distinguitur*, variatur, *purpureo amictu*, pro *externa specie et colore.* [* *maculatur* Viecht. *Crista* fuit *maculata* l. e. variis coloribus distincta, praetexto limbo purpureo, unde ipsa lucebat.]

171. *micat flammaram lumine torvo* Petav. et Voss.; in hoc quoque *flammatum.* [* *micat flammaram* Colb. I. II. III. Thuan. I. Viecht. Helmst. *lumina* Colb. I. *lumine* Colb. II. III. Thuan. I. Helmst. *numine* Viecht. Recepi vero quod in omnibus codd. legitur *flammarum*, cum Bembo correxisset *flammantia*, quod vulgo legebatur. De genitivo adiectivi vicem sustinente v. ad vs. 15. Addendum est, versum 171. prorsus referendum esse ad vs. 168. ut verba cui — *crista superne* parenthetice sint capienda.]

172. *Metabat late circum loca:* de hydri capite quaquaversus se movente et circumferente, tamquam si loca circa se recognosceret et signaret. *Metari* ergo (de quo v. Taubm.) etiam *Metare* olim fuit. Et sane Horatio *Metatae porticus* dictae. Alioquin evitari poterat insolens forma — *micant flammantia lumina Metantis late circum loca.* Georg. II, 273 *sin pinguis agros metabere campi.* Et sic saepe *metari* in poetis. Pro *sese*, quod vulgo legebatur, ms. Voss. *late*, bene. Mox tum vett. edd. Sed in fine *ingens* nullum habet sensum: an fuit *anguis*? ut revocetur in animum subiectum. Et sic nunc diserte scriptum video in var. lect. ms. Koeler. et Helmst. Sentio tamen, quam molle et flaccum hoc sit. Praestat dicere, esse positum pro simplici ille. [* In Colb. I. II. III. Thuan. I. Helmst. Viecht. legitur *Metabat sese.* Unicum vero hic versus praestat exemplum verbi *metari* forma etiam activa usurpati, unde qui eum leviter corruptum dixerit, in nimium audaciae crimen vix incurrerit. Et puto poetam scripsisse *Metata est late*, unde simul explicari potest, quomodo ineptum illud *sese metabat* oriri potuerit, quod plane nihil est, cum *late* vel casu vel voluntate librarii excidisset. — cum om. in Colb. III.]

173. [* *recubere* Helmst.]

174. 175. 176. Etiam hos tres versus pessime cudos ex margine irrepsisse suspicor. *instat intendere diffundens* (pro simplici intendit) *lumina*, et, *saeptis arripicis obvia torvo* (quae ipsi obvia, ante eum torvum ser-

pentem posita, erant) infringere (ut infringeret, propterea quod etc.), comparat arma naturae. Non tanti est locus, ut coniecturis in eo indulgeas. Forte tamen fuit: *Acrior instat, Lumina diffundens intenta, ore obvia torvo Saepius arripens i.* — mature comparat arma. Et sane Voss. *matura*, unde Io. Schrader. *matura* et *c.* In Aldina et hinc in edd. Fabric. *Lumina d. intentus*, et o. t. excusum video. instat intendere defendit Heius. et accipit: intendere cursum, properare, et remittit ad Georg. I, 51. Inf. 320 instat depellere. Caesar. B. G. III fuga salutem petere intenderunt Mss., vulgo contenderunt. Propert. I, 20 Oscula suspensis instabant carpere pennis. Idem pro obvia coui. sibi. Forte hoc voluit substituere paulo ante pro lumina. Io. Schrader. conl. contendens diffundere. [* inten... tenet Colb. III. contendere Bothius. Intendere ex more poetarum pro verbo simplici dicitur, quod quam saepe proficiscendi significationem habeat non opus est demonstrare. — tornus Helms. unde facile fingas tornus. Praestat tamen alteram lectionem retinere; notum enim est poetas saepissime adiectiva pro pronominiibus demonstrativis usurpare. Saepius vulgo quum legeretur, ego ex coniectura scripsi saevius, in quod et Bothius incidit. Nil autem praeterea in hoc versu mutaverim. Tales enim, qualis hic legitur, exaggerationes poetas bulos saeculi et ingenii non respuisse, docet Statius Theb. V. 514. anguis miserae nunc robora silvae Atterit et vastas tenuat complexibus ornos, et vs. 527. percussae calidis afflatibus herbae, Qua tulit ora, cadunt moriturque ad sibi-la campus. In Colb. I. versus 176. deest.]

175. *infrendere* vet. edd. et membr. Cont. expulsus ab Asulano et a Bembo, at defensum a Scaligero, Barthio et Taubmanno: est antiquior vox eodem sensu. Scaliger etiam emendabat: *arrepens*. Ascensius *abripens* legerat; nam sic interpretatur: lumina intendere (coepit) et abripens saepius obvia torvo adspectu infrendere.

177. Etiam hic cum tribus seqq. versis, inter insititios referendos. Prior quidem 177 tam infectus est, ut etiam Barthio Advers. XXI, 18 suspectus fuerit. Io. Schrader. tamen tentat: *Stridet vel Frenet dente et insonat.* [* stridonibus Helms. a m. pr.]

178. *Flexibus eversis* ex Aldina et a Bembo est; nec capio satis. Debebat *inversis* aut aliud quid legi. Vett. edd. *Flexibus et versis*, h. sen circumactis seu variatis; hoc tenebimus. et *versi* em. Io. Schrader. *orbis* pro *orbis* accipere praestat, ut magis poetica sit oratio: *serpens torquetur (xaxà) c. orbis fl. v.* Heins. conl. *Flexibus* et *spissis torquetur corpora* (saltem deb. corpus) in *orbis*. Mox 179 per tractus, ut Georg. II, 154. [* et *versis* recepi ex Helms. quum vulgo esset *eversis*. — torquentur Viecht. corpibus Helms.]

180. *Spiritus et rumpit fauces* revocavi e vet., h. anhelitus. Nam Bembo. *Spiritus rumpit fauces*. Heius. em. *Spiritus erumpit f.* Quo cuncta parante legendum monet et illustrat Scaliger. Sic iam edd. Ascens. Quo c. paranti. Hic vero in gravissimo narrationis momento nimis brevis, tenuis et exilla, est poeta. De Culice advolante et pastor consulente locus ornandus erat vel maxime. Sensit forte et Heins., cui versus unus et alter abesse videbatur. Saltem comitus foret: Quo cuncta parante Parvulus humoris pastorem exterrit alumnus. [* *Spiritus rumpit* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. quod revocavi, quum Heynius scripsisset *Spiritus* et. Lectio iam recepta comparari poterit Virgilio Georg. III. 328. Et cantu querulae rumpent arbusta cicadae, coll. Copa 27. In Colb. III, Viecht. legitur *Spiritus rumpit*. In fine versus Scaligero, quamquam rectissime locum intellexit, tamen in eius emendatione assentire nequeo. Dativus enim cui paranti simpliciter pro dativo qui dicitur commodi est habendus. Exempla quaedam huius usus Graecis magis quam Latina usitati (Matthiae Gr. Gr. §. 562. 2. ed. sec.) collegit Marklandus ad Stat. Silv. IV. 5, 18. p. 325. a. ed. Dr.]

181. Ed. ant. vitiose: *propior humeros*, vel *prior humeros*. Omnino seqq. valde turbata in veti. edd. *humoris alumnus* est *culex*. *conterret* vix satis commodum h. l. vocabulum. [* *Quum* *bucusque* *legeretur prior humoris* (Colb. III. *Humera*) *conterret* (Viecht. *conteret*) *alumnus*, quam scripturam Colb. l. II. III. Thuan. Viecht. confirmant, unius Helmstadensis, qui iam supra haud raro optimas lectiones nobis suppeditavit, auctoritate fretus scripsi quod iam exstat. In eo enim haec leguntur: *propior humoris tenet alumnus*. Quod ut reciperem movit me potissimum vox *propior*, quum pastor ad humorem, i. e. ad rivum esset stratus, serpens nunc demum arrepat. Praeterea scribendum certe erat *prius*, quum *prior* plerumque de duobus dicatur, qui idem vario tempore faciunt, *prius* contra de duobus varia vario tempore agentibus. Productio brevis syllabae *or* per arsin, quae librariorum potissimum ad interpolationem movisse videtur, v. Schneider Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 744. sqq.]

182. Bembina est lectio; *acumina*, pro *punctione*, ictu *scalei*. Vetus lectio erat: *per culmina namque*, *Qua*. Praefert hanc Scaliger, ut sint *αἰσχροί*, *tempora*, et secundum eum Barth. Advers. XXI, 18. Ascensius sic reddebat: qua parte oculi sperti per summities aperiebant sicut oculorum pupillis in morem gemmarum relucens. Heins. iungenda monet: *per acumina namque*, ut in veti. edd. erat. Recte, sed quid tum de reliquis? *per culmina* f. *per spicula*.

183. Bembina lectio, quam equidem quomodo interpreter non habeo. *pandebant* in textu Heins. esse relictum miror: scriptum enim haud dubie vitiose, pro *pandebant*, ut sit, *qua lumina diducta pandebant genas gemmis*, h. in ipso oculi sicut. *deducta* veti. edd., ex more. Landat lo. Schrader. e Statio: *diducta putares Lumina consumuntque genis rediisse nitorem*. Scaliger *genas* pro palpebris accipit et legit *odebant*; nam veti. edd. habere ponebant; nisi hoc ipsum sit pro *abdebant*. lo. Schrader. testatur varie: *gemmas* *Hac s. e. n. pupula telo icta levi*. [* *pandebant* Colb. III. *pandebat* Helmat. Nihil praeterea varietatis lectionis in codd. meis inveni, neque dubito quin locus sit sanus. *Genae* enim sunt palpebrae, quum significationem exemplis non allatis Burm. Sec. ad Propert. p. 790. portis criticissimam esse movit; *Gemmae* autem iam Taubmanus recte interpretatus est de pupillis oculorum in modum gemmarum formati et rutilantibus. Quum tamen vox *gemma* hoc ipso sensu nova plane et nisi fallor nunquam alibi obvia ratione legatur, quaeri potest, unde auctor noster *gemma* pro *pupula* dicere potuerit. Quod puto factum est ex imitatione linguae Graecae. Etenim *ὀφθαλμός* et de oculo in facie hominis et de oculo in arboribus et fruticibus primo vere surgente dicitur, qui apud Latinos certe in vitibus *gemma* appellatur. Ergo sicut apud Graecos *ὀφθαλμός* ab hominibus ad arboris transfertur, ita apud Latinos *gemma* ab arboribus ad homines. Ita rem expediri posse opinor; et quum viri docti sententiam meam approbatione sua ornare haud poterunt, illud certe tenendum esse videtur, poetam nostrum de similitudine aliqua inter *gemma* i. e. lapidem et *pupulam* humanam non cogitasse. A *genis* vero et *gemmis* discernuntur *lumina*, quae totum illud indicant, cuius partem illae efficiunt. Ubi igitur *lumina diducta* i. e. quando diducuntur (Cort. ad Lucan. VI. 574. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 2, 66.) *genas palpebras pandebant* aperiebant *gemmis*, vel faciebant ut *gemmae* sive *pupulae* cerni et cernere possent, quae verba poetica descriptione medium oculum indicant, ibi *culex* pastorem pungebat. Palpebrae foribus quasi comparantur, quibus apertis vel reclusis *pupulae* prodeunt, et *pandere* verbum proprie de portis vel foribus dicitur. Wakefieldus edidit *pingebant*.]

184. *Hac senioris erat* — *Icta levi*. Etiam haec est Bembina lectio, cum Petav., etsi in ipsis Bembi edd. corrupta: *Hac senioris* et *Hac senioris*. Vetus lectio erat: *Ac senioris erat naturae pupula, telo icta lo-*

vi; quam Scaliger praetulit, adstipulante Barthio Advers. XXI, 18; *senioris naturae*, ut araneosam cutem et senilem, hoc est rugosam, intelligat. Senex enim pastor cf. v. 387. In Aldina excusom video: *Ac levioris erat naturae*: h. mollioris, quod mihi magis aridet. Forte enim olim scriptum fuit: *telo leta gravi*. Io. Schrader. *tacta*. Vitiose aliae edd. *Hoc et pupula*. At in Fabric. non male emendatum: *Ut levioris e. n. p.* Totus versus est ab interpolatione profectus. Fuerat primo: *Qua diducta genas pandebant lumina, telo leta levi*: scil. sunt. [* *Legebatur Hac senioris erat naturae pupula telo leta levi*, ubi quomodo neminem permixtus ac plane singularis plusquamperfecti usus offeoderit, non assequor. Audi enim hunc temporum ordinem: ubi media oculi pars fuit, ibi pastor vulneratus fuerat (sc. olim?), quo facto furibundus prosiluit. Corruptus igitur hic locus habendus esset, etiamsi omnes codd. in ea lectione consentirent, quod tamen secus habet. Quum enim Colb. I. Thusn. I. *Hoc exhibeant et Helmst. Hoc praestet*, Colbertinus II. *Ac bene offert*, quo recepto *pandebant et erat* recte sibi iunguntur. Tum post *pupula* commate est interpungendum, ut hinc demum apodosos incipiat. Pro *senioris* corrupte legitur in Colb. I. Thusn. I. *senioris*, Colb. II. *se moris*, Helmst. *seioris*, et deinde in Colb. II. Helmst. *pupula*. Ipsa autem periphrasis *pupula naturae senioris* quumquam satis inconcinna minus tamen eum offendet, qui meminert, *naturae* vocem haud raro periphrasi inservire. (Walch. ad Taciti Agric. 13. p. 208.) *Icta* in uno Helmst. legitur; Colb. I. II. Thusn. I. Viecht. habent *iecta*, unde quominus *tacta* corrigamus, impedit usus poetarum Latinorum solemnis, quo vulneribus et telis non tactos homines sed ictos dicunt. Ad illam ipsam vocem repetendum est *pupula*, ut *icta* pro praeterito pass. habeamus, omisso verbo substantivo est (Cort. ad Lucan. I. 120. II. 18.) Restat ut Bothii commentum afferatur, ita legentis: *Qua diducta genae pandebant lumina: gemmans Hac senioris erat mature pupula telo Icta levi*, qui prosiluit.]

185. *cum pros.* Petav. Mox malim: *sic diss.*, vel *tum d.* [* *tum* Helmst. cum Colb. I. II. Thusn. I. Viecht.]

186. In *dissitus* nil mutandum: quae disiecta sunt, ea sunt *dissita*: h. dispersa; *disserere*, dispergere. Vocabulum Lucretianum. *dissitus excessit* est ornatè pro simpli. Omnis spiritus excessit, reliquit sensus. Nam *Spiritus sensus* non capio. *Sp. e. sensim* Aldina dedit; hoc et Heins. cum Io. Schradero probat; et praestare ipse arbitror. Dignius poeta esset *membris*, quod et Iacobs coni. [* *Qui membris reciperet*, poetam puto emendaret. Retinui *sensus*, accusativo ab excessit pendente; v. Cort. ad Lucan. I. 497. — cum Helmst. Pro *dissitus* Bothius malit *desitus*.]

187. Fortasse, ait Scaliger, *Tum torva tuentem Lumine*: nec improbat Heios, sed nihil mutandum. *Tenentem lumina* est, immotis luminibus stantem. *trementem* Heins. coni., quod vix accommodatum.

189. *compos mente antiquae*, pro *mentis*. *exanimi vir mente* Heins. maluit. In Petav. *exanimus*. *resurgit* reponi lubet ex vett., quibus ma. Koeler. adstipulator, Scaliger: non parebo. Iam surrexerat pastor vs. 186. *Tum prosiluit*. [* *exanimus* Colb. II. Helmst. Viecht. *resurgit* Helmst.]

190. *ab orno* praeculare Bembus. Ant. edd. et codd. *ab ore*. [* *ab ore* Colb. I. II. Thusn. I. Helmst. *detrazit ab arbore truncum* Viecht.]

191. 192. 193. Interpolatio in his manifesta. Addo nonc vs. 194. deleta interpunctione post *tales*. In vett. edd., etiam in Aldina, nec non in ma. Helmst., medius versus *Namque illi* etc. adest; etiam in Petav. Natus videtur versus ex revocatis hic in margine o Ciri 279 *Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carus, Ante hunc conspectum casusve deusve tulisset*. Equidem omnes tres versus 191. 192. 193. a mala manu irrepsisse arbitror. Tentarat aliquis supplere: *Qui casus* (vel *Nam casus*) *sociarit opem numenve deorum, Prodero sit dubium*. Subscripsit alius: *Namque* (f. Haunce) *illi dederitne viam casusve deusve, Prodero sit dubium;*

utrumque inepte; nec minus inepte supplevit versum alius: voluit sed oīnec talis (sc. casus) vel talem. non enim dicam utrum; hoc tamen alterum sic accipies; voluit deus vincere talem, hominem sic armatum. At quom iriune! tali Voss. voluit sedere tales Voss. et Petav. Ma. Helmst. habebat: vincere callens. Scaliger tantum duo versus Namque illi — Prodere s. iugulat, et legit: Qui (casus sociarit numenec deorum) *Horrida sq.*, ut qui sit pro quo trunco. Barthii conatum parum prosperum in emendando loco videat qui valet Advers. XXI, 18. Heins. coni. sociarit cum Aldo; et vidit casusec deusec Virgilianum esse; sic Aen. XII, 321. Idem laudat ex Aldo vivere talis, quod non reperio. Io. Schrader. Quem vel Quam, casus sociarat opem; et mox dederit vitam et vincere fata vel clades. [* Legebatur Qui — sociaret et post deorum plene interpungebatur. Tum sequebatur hic versus:

*Namque illi dederitne viam casusec deusec
Prodere sit dubium.*

Illum autem versum namque etc. qui miscellae interpolationis indicia nimis clare fert, eieci secutus auctoritatem Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Viecht. et Wagneri mei in Iahnii annal. phil. Vol. II, p. 128. Quo facto statim elucet verba *prodere sit dubium* cum superioribus esse iungenda, et Scaligerum priori sua coniectura, quam Heynius laudare omiserat, rem accutigiisse pro Qui legentem Cui i. e. pastori et pro sociaret post Aldum restituentem sociarit. De casu et deo sibi oppositis v. ad Ciris vs. 278. *Prodere* sic Helmst. sed om. Thuan. I. *talis* scripsi pro vulg. *tales*. Nescit poeta, utrum a deo aliquo an casu adiutus fuerit pastor; talia tamen seu deus seu casus cum vincere voluit.]

193. volentia vel volentis Ascens., alterum hoc etiam Heins. malebat. *crebro* ms. Helmst. [* *Horrida squamosi*, de correpta littera a v. Schneideri Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 706. *volentia* Thuan. I.]

194. foedaeque vett. edd. *potentis*, scil. ore, morsu. Sed Scaliger non male; foedaeque *potentis* *ictibus*; patet ictibus, vulneribus, qui recipit. Nec aliter. ms. Koeler. *creber* coni. Heins. Idem varie tentat: *avideque potenti*, vel *potentis*, vel *potentis* *Rictibus ora ferit*. [* Nihil in voce *potentis* mutaverim. Nam quem sensum suae coniecturae tribuit Scaliger „patet ictibus, qui nullo modo adversarii ictus repellit, sed recipit,“ is partim furori serpentis supra depicto, partim voci reluctantis mirum quantum est contrarius. Imo serpens summa vi sese defendere studuit. De quo non suo loco posito v. ad Ciris vs. 323. Bothius coni. *frondemque*.]

195. Heins. refigit: *Ictibus usque ferit* vel *Ictibus ossa terit. feris* vett. edd. *feris* vel *feri* Ascens. *ferit*, c. q. t. *cristam* Bembina est lectio. *cristae* vetus erat lectio, ut video, aut *Bembum*, itaque recte emendavit Scaliger, cum Heinsio; ut sit, *qua cristae cingunt tempora*. Itaque revocavi. [* *cristae* Colb. II. Thuan. I. *cristam* Colb. I. Helmst. Viecht. — Pro *ossa* Bothius coni. *ora*.]

196. *somni* pro *omni* baud dubie cum Scaligero emendandum; sicque edd. Fabric. etiam ante Aldum. Sed totam sententiam vellem ut viri docti exposuissent. Scilicet et hi tres versus 196. 197. 198. insititii et spurii sunt. Voluit ineptus versificator in margine explicationem subiungere: pastorem tanto minus metu obtorpuisse, quod e somno repente expergefactus tempus non haberet de periculo cogitandi. Hoc blivis versibus extulerat: *Et quod erat tardus somni languore remoto: Hoc minus implicuit dira formidinis mentem*. Adscripsit alius: *Nescius adspiciens*; tum tertius misere explevit versum: *timor occaecaverat artus*. Barthius XXI, 20 frustra operam ludit in loco emaculando. Heins. *Utque erat haud tardus, somni languore remoto, Nec suus, adspiciens*, ut Ovid. *Fix meus*;

ubi vid. Not. Io. Schraderus em. *Nescius*, ad speciem t. In Voss. *caecaverat*. [* Legebatur ita:

*Et quod erat tardus, somni languore remoto,
Nescius adspiciens, timor obcaecaverat artus;*

quae adeo sunt corrupta omnique sensu desinita, ut Heynio omnia pro interpolatis habenti Irasci nequeas, praesertim quum per tantas tenebras tamen aliquam lucem detexerit. Primum quaeramus, de quo illa verba dicta sint. Et quum Heynius ea ad pastorem retulerit, equidem serpentem a poeta indicari contendo, quod partim ex verbo *implicuit* partim ex versu 199. colligo, ubi pronomen relativum unice de serpente intelligi potest. Nemo vero mihi persuadebit, vocem *quem* ad vs. 193. 194. pertinere; nimis tam illi essent remoti. Restat igitur ut serpentem magis in vicina quaeramus, eumque vere ibi invenisse mihi videor. Singula iam pertractantes simul emendationes nostras, si ita dicere licet, in textum receptas asserere conabimur. Verba igitur *quod erat tardus* de serpente dicuntur. *Tardum* esse pro morari etiam ap. Tibull. l. 4, 27. legitur. Moratus vero fuerat serpens, tempus amiserat pastoris occidendi, quem sopitum facile interimere poterat; vid. vs. 180. sq. De pastore autem, quod omnibus interpretibus placuisse videtur, hoc adiectivum suum non debere, docet vs. 189. *impiger*. Impetum igitur tum demum anguis fecit, quum languor pastoris per somnum contractus abisset. Adeo in hoc versu nihil mutandum videtur; quod enim Scaliger *somni* coniecit pro *omni*, quae lectio est Coll. l. II. Thuan. l. Helms. Viecht., retinui ut perquam probabile, licet haud negem, etiam codicum scripturam ferri posse, dummodo productionem per arin statuas, a qua noster non est alienus; vid. vs. 181. In seqq. multa insunt, quae corruptelarum suspicionem recto movere possint. Quis est *nescius*? deinde etiamsi hunc norimus, cuius rei est *nescius*? eadem dubitatio de voce *adspiciens*. Tum *timor obcaecaverat artus* et *minus implicuit formidine mentem*, quomodo inter se iungi possunt? Versus 198. partim per ipsa verba partim per sententiam illis comprehensam docet, nihil in eo depravatum esse; poeta enim claris verbis dicit, pastorem non tam timidum fuisse, quam fortasse expectari poterat. Proinde magna illa repugnancia in versu 197. insit necesse est, quam ad opinionem salebriam ipsorum verborum iunctura magis etiam nos ducit, quae iam ita si non emendanda at certe coniectura qualicumque psulium sublevanda videntur:

Nec prius adspiciens timidos caecaverat artus.

Omnia de serpente dicuntur, qui mentem pastoris propterea minus dira formidine implicuit, quod tum demum impetum fecit, quum languor somni iam esset remotus, et quod ad aspectu suo pastoris artus prius non caecaverat, ut timidi forent. Caecare vel quod idem est obcaecare *artus* audacius a poeta dictum illustrari potest per Graecum *ρυπλοῦν*, de quo v. Passovii lex. Gr. Serpentem autem oculis in hostem defixis, solo ad aspectu reddere anxium et quasi caecum, constat; et quamquam nullum adhuc locum apud veteres scriptores inveni, quo id diserte dicatur, tamen non dubito hanc ex historia serpentium petitam observationem loco nostro adhibere. *Artus timidi* per prolepsin dicuntur pro facere ut artus timidi fiant; v. quos laudat Passovius ad Tac. Germ. 31. quibus adde Heindorf. ad Cic. N. D. l. 14. p. 40. et 16. p. 46. Bernhardt Synt. Gr. p. 427. sq. et ipsos *artus* dici posse *timidos* docet Ovid. Met. III. 40. *occupat artus attonitos tremor*, ubi item de serpente sermo est; adde Virg. Aen. VII. 446. XI. 424. Vossii versionem me non probare posse fateor; afferenda tamen est, quod quid Vir Egregius de h. l. senserit, ostendit:

*Und je mehr, als Träge des Schlags Ermattung aufstohn war,
Ihm unkundige Furcht vor der Schau die Glieder gelendet,
Desto weniger nun band zagende Angst die Besinnung.*

Bothius haec protulit: *Et quod erat, tarde somni languore remoto, Nescius, an species tantum accessisset ad artus.*]

198. *Non minus — mortem* ms. Koeler. *implevit* Voss. ap. Frisemann. [* *Hoc cum reliquis meis codd. etiam Helms. superscripto tamen non. Dicitur vero hoc pro propterea; v. Virg. Aen. IX. 492. Horat. Turbell. p. 278. ed. Lips. 1769. — implevit etiam Thuan. I.*]

199. *cesum, languescere cepit* ms. Helms. Heins. em. *Quae, — aedit*, scil. formido, vel *Quae — languescere desit*, sc. mens.

200. *biugis* vett. edd. aut. Bemb. *quantit equos*, non flagrum, ut supplebat Scaliger. Idem: *iam quatiens biuges*. Mox crebo vett. edd., et hinc, quis crederet? edd. Fabric. *crebra*. Feliciter Heins. *iamque atro b.* [* *Hucusque legebatur Erebo cit equos Nox interpolatione Bembina, quod pluribus argumentis demonstrari potest. Nam in Colb. I. II. Thuan. I. legitur Ereboeis, Helms. Viecht. Erebo cis, in Colb. III. crebus equos nox. Deinde permire, quod iam Heynius pronuntiavit, dicitur quantit et cit. Tum cit nusquam praeterea legitur sed uno tantum in loco Stat. Theb. IV. 146. ercit, quem propterea iam Priscianus laudavit, v. Struv. lat. Declin. et Coni. p. 204. Hinc Erebois restitui l. e. Ἐρεβοίς, quod an alibi etiam legatur nescio, sed comparatione similium vocum Ἐρεβοίς (v. Hermann. ad Soph. Trach. 74.), Ἐρεβοίς, Minois ap. Catull. defenditur. Noctem vero ita dici posse docet epitheton Tartareae (Val. Flacc. III. 212.). Habebat in Erebo (Eurip. Orest. 176. Pora. πόρνια νύξ, Ἐρεβοῦν ἰδί) vel in Tartaro (Hesiod. Theog. 744. sqq.). Bigae Nocti pariter tribuuntur atque quadrigae (Columna ad Ennium p. 409.), et quater equos illustratur his quae monui ad Clis vs. 349. De hyperbato copulae et v. quos laudat Passov. ad Tac. Germ. 32. Ceterum Nam legitur in Thuan. I. cepit in Helms. (superscripta tamen vera lectione), biugis in Colb. I. II. Thuan. I.]*

201. *aurata* Petav. et Voss. *Vesper procedit* vett. edd. ab Oeta conf. ad vs. 41 supra. *ab ora* ms. Helms. [* *Iupiter Viecht. aurata* scripti a Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Viecht. pro vulgato *aurata*. Eleganter mons ita dicitur propter splendorem, quem ultimi radii solis in eum conuiscunt.]

202. *duplicantibus* est pro *duplicatis*. [* Tum Helms. In Viecht. hic versus deest. De significatione neutrali verbi *duplicare* monui iam Anonymus ad Vechner. Hellenol. p. 75.]

203. Noluist, puto, in *requiem* dicere, ne confunderentur voces et fieret *irrequiem*. Ascena. et Taubm. iungunt: *dare requiem in artus*. [* *Requiem in artus dare pro artibus; v. Burm. ad Petron. 33. Illustrari fortasse potest ex similibus locutionibus, quales est conferre beneficia in aliquem.*]

204. [* et Colb. I. *livor* Helms. *somnos* idem a m. pr.]

205. *effuso requierunt membra sopore*. Magis accommodatum foret *in fuso*. vid. Obs. ad Tibull. III. 4, 81. [* Wakefieldus coni. e *fuso* vel *offuso*.]

206. [* eam Helms. a m. pr. *advenit* idem.]

207. ab eventu c. e. *amaro* coni. Heins.

208. *Quis meritis* vett. edd., etiam Aldina; unde Scaliger emendat: *Quis meritis, inquit, h. quibus meritis*. Nisi forte praestat: *Quis, inquit, meritis*. Licentius, adeoque felicius, Heins. *En, quid, ait, meritis; aut quo delatus*. Sed Scaliger pergit: *aut quae delatus*, antiquae, deferor aliquid. Alias, *ad quae delatus*, est: in quam culpam incidi? *dilatus* vett., ex more. Ascena. ad quae mala reservatus. [* *Legebatur quid meritis*, quo spreto lectionem Aldinae recepi *quis meritis*, quum in Colb. I. II. Helms. Viecht. Cont. legeretur *quid meritis*. — *ad quae* bene restituit Bembus. In Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Viecht. exstat atque. De duabus interrogationibus eadem in periodo iunctis v. Cic. Mil. 14. §. 38. *Quem si interficere voluisset, quasquoties occasiones, quam praeclaras fuerunt?* ubi v. Garat. p. 206. Or. id. Brut. 41. §. 152. et quae quibus positae essent. Cornel. Dat. 5. a quanto bello ad quam parvam

rem, Val. Flacc. II. 53. quanta quotiens et *Palladis arte*, ubi graviter erravit Heins. Tres adeo interrogationes iunxit Corn. Timol. 2. quem et ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. Disputavit de hoc usu et apud Graecos et apud Latinos Relsigius ad Soph. Oed. Col. 809. p. 306. — *delectus acerbis* Helmst. De v. inquit orationi praemisso v. Catull. LV. 11. de cecinit — inquit per Graecismum sibi iunctis v. quos laudavi ad eund. LXIII. 77.]

209. me carior ipso *Vita fuit, vita rapior* vett. edd. Fertur autem anima per aërem ad loca Infera. Sic mos poetar. Eorundem more mox *Manes* sunt dii inferi, ut Ge. IV, 489. Notabile quoque, quod vs. 214. 215 trans Lethen Charon umbras vehit, non trans Stygem. [* voces Colb. II. me Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. (in quo legitur *tua me dum*) Viecht. Bembus edidit mi.]

210. rapior p. i. vectus ms. Helmst. per inania *Averni* ingeniose Heins. coni. [* venti Colb. II. quod coniecturam Heinsii etiam probabilior reddidit.]

212. [* *Erectus* Viecht.]

213. [* *letheas* Colb. II. *letias* Helmst. a m. pr. *leteas* idem a m. sec. tranare Helmst.]

214. *Videt, Videt et, Videt ut* vett. edd. *Vidi ut* ms. uterque et edd. Ascens. *agar et Fide ut* Petav. et Voss. *Video ut* Aldina. Et si verum dicendum, alterutrum probandum est. Narrat enim Culex sibi ad-eunda fuisse loca Infera: adeoque *Vidi ut. Viden'* ut alienum ab h. l. est. *Vidi* et Heins., ut Aen. VI, 585 *Vidi et crudeles dantem Salmonea poenae*, telis quoque ed. Ven. 1486.

215. *Lumina cum lucent* Petav. et Voss. infectis ms. Koeler. [et Colb. II.] *infernis* Domit. Calder., quod miror desertum esse a sequioribus edd. *inferna templa* sunt *Acherusia templa* Ennii. Manet tamen vel sic omnia otiosa vox. Heins. pro templis coni. *palms*, quod non capio. *Iacobs Limina*, ut omnia infernorum templorum limina colluceant taedis. Suspicio versus dilatatus esse insertis ex margine lacinia diversis, et poetam tantum haec acripisse: *video flagrantia taedis Lumina; Tiriphone, serpentibus undique cincta, Et flammis et saeva quatit mihi verbera Poena*, h. Furia, quatit flagrantia taedis lumina (faces), et flammis et verbera (flagella). [* *charonis* Colb. I. Thuan. I. Helmst. Viecht. *coronis* Colb. II. In seqq. legebatur:

— — — *viden' ut flagrantia taedis*

Lumina collucent infectis omnia templis

ubi iam Heynius recte perspexit *viden'* ut plane alienum esse. Reposui igitur quod in Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Viecht. scriptum est *Vidi ut* sequente indicativo, qui in oratione obliqua non rarus est. V. ad Catull. LXIII. 12. add. Rubnken. ad Rutil. Lup. II. 6. p. 98. Lachmann. ad Propert. p. 9. sq. Ruddim. II. p. 347. sq. Deinde *flagrandi atedis* Colb. I. In vs. seq. *Limina* restitui ex coni. Iacobsii (coll. Virg. Aen. V. 4.), quam prorsus confirmat auctoritas Colb. I. Collucent a Bembo profectum esse videtur, quum in Colb. I. Thuan. I. Helmst. Viecht. prostet *cum lucent*, in Colb. II. simpliciter *lucent*. — *Infernis* post Calderinum demum coniecerat Iacobsius. Ceterum confiteor parum abfuisse, quin pro *limina* responderem *Moenia*, quod melius cum flammis componitur quam *limina*. Huc accedit quod Virgilius in descriptione inferorum bis hac voce utitur, VI. 541. 549. eaque cum *limina* saepe in eod. confunditur (Markland. ad Stat. Silv. Praef. p. IX. ed. Dr.). Bothius coni. *vidi et flagrantia taedis Lumina, quae lucent infernis omnia templis*, Wakefeldus pro omnia edidit *horrida*.]

216. [* *Tesiphone* Colb. I. *thésiphone* Helmst.]

217. *poenae*, prave, ut facile in oculos incurrit. *Poena* est Πόνις,

Furia. conf. Scalig., et sic vett. edd. Male mutavit Bembus: *poenae Cerberus*. Heins. coni. *poenam*; non video quam bene, vel *poenas*. [* Legebatur *poenae*; equidem scripsi Scaligerum secutus *Poenae*. Wakefieldus edidit *It flammis*—*Poenae*.]

218. Vulgo *flagrant*. Haud dubie *flagrat* fuit: Cerberus *flagrat* ora latratibus. Dicitur autem *flagrare*, *calere*, *ardere*, de repetito alicuius rei actu et intentione operae. Notatum quoque *flagrat* video e ms. Koeler. et Helmst. Scaliger emendat *flagrans*; supplendum erit: obuius fit. Io. Schrader. teutat: *pandens*, *aperit*. Barthius XXI, 20 non nisi dura et contorta avertit. At Heins. eleganter: *Cerberus et d. flagrant l. ora*. Ita tamen et alteri versus emendandum. Idem coni. *Cerberus et diris acuens latratibus iram*: sed tum deficit verbum. [* Heynio in tractando hoc loco quamquam assentiens id certe addiderim, *flagrant*, quod in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. (ubi est *flagrant*) defendi posse. Tum scilicet *Cerberus* et *ora* dictum est pro *Cerberi ora*, quo de usu v. quae attuli ad vs. 66. *Flagrandi* sensum bene illustravit Heynius. Ita etiam tepidum *limen* dicitur illud, quod saepe transgrediuntur homines vel in quo iuvenes amantes cubant, ut caleat; v. Catull. LXIII. 65. Propert. I. 16, 22. Similiter etiam *fervere* usurpat a Virg. Aen. IV. 407. 409. Stat. Silv. I. 2, 47. quo verbo quum etiam noster uti potuisset, ipse pro more suo vocem elegit, quae ei multo gravior visa vere est perquam ridicula. — *latrantibus* Thuan. I.]

219. *arent* cui colla vett. edd., quod cum Scaligero explicari possit, squalent, reperis em. Heins., nam et supra 216 *serpentibus undique comta*. [Lectionem huius versus, qualem eam post vett. edd. (Ald. 1517. 1527. Bemb.) exhibuit Heynius, confirmat Helmst. At in Colb. I. IV. Thuan. I. Viecht. legitur *arent*, in Colb. II. *hinc* cui stant colla.]

220. *orbes* per se sunt oculi, et ii micant ardorem luminis sanguinei. Sed vett. edd. *Sanguineumque*: quod melius. Sic *orbes luminis micant sanguineum ardorem*. Ms. Helmst. *Sanguineique ardore micant iam luminis orbes*. Petav. *Sanguineaque* et *orbes*. Heins. coni. *micant infandum*. Io. Schrader. *ardentis luminis*. [* Legebatur *Sanguineique micant ardorem luminis orbes*, quibus tamen in verbis *micant ardorem* nimis est durum, quam quod ferri possit. Plerique codd. in rebus gravissimis hanc scripturam comprobant, in levioribus tantum ab ea recedentes. Sic Colb. I. Thuan. I. habent *Sanguineaque*, Colb. II. *Sanguine atque*, Viecht. *ardore*, Colb. I. Thuan. I. *orbes*. Quod nunc in textu a me est repositum, debetur id Helmstadiensi, in quo tamen legebatur iam, quod equidem per coniecturam in *mihi* mutavi, ut vs. 217. *Micant igitur oculi ardore luminis sanguinei*.]

221. Sententiam non satis exploratam habeo. *gratia* tamen aut beneficium vel benevolentia, aut gratus beneficii accepti sensus est. Si prius, tum sententia est nimis forte arguta pro hoc poeta: Heu quare *gratia*, beneficentia et benevolentia mea, *digressa est ab officio*, scilicet eo, quod mihi ipsi debebam. Cur mihi ipsi defui, dum alium servare studui. Si alterum tenemus, queritur Culex de pietate et grata memoria, quae officio et beneficio accepto non respondet. Alterum hoc melius poni arbitror; *quantopere tu ab officio animi grati digressus es! discessisti*. Taubmannus *officium* de beneficio accipit; quo sensu reliqua, ignore. Asconius reddit: heu quid est gratitudo, *digressa ab officio grati animi*. [* Posteriorem explicandi rationem unice veram esse, nemo putare negabit. Expressit eam quoque versione sua I. H. Vossius.]

222. *lumine ab ipso* Voss. et Petav. [* Ita etiam Colb. II.]

223. Scaliger recte concinnius putat: *Praemia ubi pietatis? ubi pietatis honores? In vanas abiere vices*. Manifesta imitatio Virgiliani versus ex pr. Aeneid. *Hic pietatis honos? etc. in vanas vices* eleganter pro, in vanum. Vices fuissent in retribuendo. et rure, h. e. heu etiam inter

uricolas abiit, recessit, *Iustitiae fides*, ornatè pro iustitia: sed in reddendo, quod debetur, fides cernitur. cf. Ge. II, 473. 474. Male Aldina et iure cum Petav. et Voss. iterumque recessit conl. Heins. [* Interpungebatur ubi? pietatis honores In vanas etc. Quod ego dedi, partim id debetur Scaligero. Concinnitati et gravitati verborum tum melius consulitur.]

224. [* *abire* Colb. II. iure etiam Colb. II. Helmst.]

225. Bene cum Io. Schrader. Iacobs em. *Iustitia et prior illa Fides*. Mox i. vici vel adiei Heins. [* Schraderi Iacobsiue coniecturam (coll. Petron. Satyr. p. 591.) recepi, quum antea legeretur: *Iustitiae prior*. Wakefieldus ad Heinsii coniecturam vici adiuvandam laudat Virgil. Aen. XI. 160.]

226. [* *facta* Helmst.]

227. Iam ab his inde veras., quae sequuntur, meri sunt lusus versificationum: in quibus tamen docti homines fuere. *fit—fit*. Scaliger haec corrupta arbitratus emendat: *sit poena merenti: Poena sit exitium; modo, si cui grata voluntas, Exstat par officium*. Retineo saltem illud: *modo sit dum; nisi malis: modo dum sit*, pro dum modo sit *grata voluntas sit par officium*, sc. ut memoriam Culicis gratus colat. Poterat tamen et ferri: *fit poena merenti*, h. mihi bene merenti; *Poena fit exitium*; h. e. et pro poena, mercede, exitium infligitur. Quae sequuntur putida sunt. Taceri hic nonnulla puta: tum pergit: *sit ita: modo sit dum* etc. (cum g. v. vet. edd.) dum modo sit grata voluntas! dum modo officium par beneficio meo existat! habeo hoc pro solatio. Paulo ante male interpungebatur plene post *relinquens*. Nam hoc significat: *vidi alterius fata instantia*: tum ego mea fata, vitae meae periculum, *relinquens*, negligens, sine respectu agor ad p. e., ad eandem mortem praestentura propro. Interpolatoris tamen manus etiam in toto loco agnoscere facile est. Forte a poeta profecta sunt tantum illa: *Iustitia et prior illa Fides! feror avia carpens*. [* *parides* Viecht. In seqq. apud Heynium legebatur:

— — *fit poena merenti*;

Poena fit exitium; modo sit dum grata voluntas!

quibus in verbis denuo pro more suo multas et magnas interpolationes invenire sibi videtur. Ego contra denuo ab eo recedere cogor, neque video quid indignum sit poeta nostro, modo verba recte interpreteris et in rebus quibusdam minutissimis emendes. Culex scilicet queritur, se mortem pro pastore subitasse adeoque, quum beneficio dignus esset, poena affectum fuisse; atque ita clauditur vs. 227. Tum pergit: Ego tamen illam poenam immeritus subibo, quamvis ea adeo sit exitium, hoc unum requirens, ut gratus mihi a pastore significetur animus et par officium praestetur. Hinc pro *fit scripsi sit*, sensu concedendi, qua in emendatione iam mihi praecessit Iahnus meus, tacite eam in textu reponens. Quod sequitur *modo sit dum*, ferri nullo modo potest. Nunquam enim legitur *modo dum pro dummodo*; correxi igitur *modo sit tum*, sc. exitium non detrectabo, sed patienter feram, dummodo mihi tum gratia referatur. De adverbio tum post imperativum vel coniunctivum posito v. Horat. Tursell. p. 880. ed. Lips. 1769. Conditionem indicat, qua quis aliquid fieri vult. Verba vero *Exstat par officium* appendicis quasi loco adiciuntur, et ut saepe hoc in sententiis rem aliquam explicantibus observatur, *δυνώδεις* dicuntur. Thuan. I. habet *columptas*, in Viecht. iterum desunt vs. 228—304.]

230. Parum suaviter haec: *avia distantia inter lucos*. Unde inf. 258 *magis distantia limina*. [* *cummerios* Colb. I. II. cum merios Thuan. I. *chi*

Q A via cum merios Helmst. — Wakefieldus conl. *ducentia*.]

231. Quem circa. Etiam hunc versum eliciendum censeo. Alienum esse arguit importuna iunctura et structura. Nam quem de Culice acci-

piendum. Feror carpens (cursu, volatu) avia (loca), avia distantia, inter Cimmerios lucos, dum circa me poenae tristes densentur in omnia, h. quaquaversum, undique. Sic enim videtur posuisse. cf. inf. 240. Iacobi noster, *densentur in agmina*; saltem Quos (lucos) circa legendum arbitrer. *densentur* recte revocatum. Alii *densantur* et *paene*. Describit autem Tartarum. Ceterum Scaliger hic iterum plures versus transponit, nullo ad poetam et sententiam cum fructu, me quidem arbitro. Scilicet post 231 *Quem circa*, inserit v. 246 *Atque alias alio densent super a. t.*; tum 237 *Terror* etc. [* *densantur* Helmst. Versum spurium habes cave. Quis tamen *quem* a *feror*, quo pertinet, nimis remotum esse videatur et praeterea *culex* se quasi medium inter omnes illos homines in Tartaro punitis ponit, unde inepta efficitur sententia, parum abfuit, quis scriberem Quae circa sc. avia.]

232. *victus* al. *moestus* Petav. Mox *Othon* pessime dederant. Est ὄντος satis notus vel ex Od. A, 307. [* *victus* Colb. I. II. Helmst. Vera lectio exstat in Thuan. I. *othos* Colb. I. II. *odios* Thuan. I. et Helmst. a m. pr. *otos* idem a m. sec.]

233. *Devinctum* lego, h. pariter *vinctum*. Id quoque *Asulanus* et *Bembus* ediderant. Intelligit *Aloidas* ex Aen. VI, 582. Vulgo: *Devictum*. Edd. vett. aliquot *Devictus*. Ceterum alligatos columnae *Aloidas* et alii dixerunt; sed sibi aversos. Hygin. f. 28 *Qui ad inferos dicuntur hanc poenam pati: Ad columnam aversi alter ab altero serpentibus sunt deligati. Est Strix inter columnam sedens, ad quam sunt delegati*. Postrema corrupta sunt, nial, quod suspicor, ab alia manu adsuta; saltem: et *Strix* in *columna sedens*. [* *Devinctum* Colb. I. II. *Devinctus* Thuan. I. Helmst. *ephiattem* Helmst.]

234. *Conati quondam cum sint incendere* vulgg., prave; notum ex *ascendere*, *escendere* coni. Heins. In prompta erat *rescindere* e v. 583 Aen. VI et Georg. I, 280. Iam Io. Schrader. e cod. Voss. protulit in Emendatt. pag. 19. id quod posui: C. *cum sint quondam rescindere*. Non legitur recte positum est a *Frisemann*, *incendere* legi in Voss. et Petav. [* Recte legitur: *cum sint quondam rescindere*; sed Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. *quondam cum sint*, et deinde in Colb. I. II. Thuan. I. *incendere* (quod iam *Jacobius* coniecit), in Helmst. *incendere*. Noli tamen lectionem *Heyniam* mutare, quae partim imitatione *Virgiliana*, partim auctoritate codicis *Vossiani* nititur, quam adeo sunt codd. confirmant. Re enim transpositio verborum *cum sint* docere videtur, scripturam *incendere* senioris demum esse originis, qua semel recepta necessario requirebatur, ut *quondam* reiceretur.]

235. *tuas* — *iras* vett. edd., quasi sit: *memor iras*. [* *titius* Colb. I. II. Thuan. I. *titius* Helmst. — *tuas* — *iras* etiam Colb. I. II. Thuan. I. Helmst.]

236. *Implacabilis ira nimis!* per parenthesis cum exclamatione dictum. (De *Titio* conf. ibid. 595.) Lectio est *Bemina*, et proba. Vett. edd. (non una, quod *Scaliger* putabat) sic efferunt: *I. ira iacet vicus alitis esca*. Emendatum in *Asenas*. edd. *vici alitis*, in edd. *Fabric. vici a. e*. At *Scaliger* inde refingebat: *Implacabilibus Divis iacet a. e*. Heins. *luc inpacati fibris iacet alitis esca*. *Virgil. Nec fibris requies datur ulla renatis*. [* *latet* Helmst.]

237. *Terror* *ah* tantis legendum; et edd. *Fabric.* bene exhibent. Vulgg. *a tantis*. Sed pessimi poetae versus sunt. [* a Colb. I. II. Thuan. I. et Helmst.]

238. 239. Sensus velim et hic subiecissent viri docti, qui, quantum intelligi potest, nullus est. At *Stygiis r. aquis* Voss. et Petav. Vett. edd. id superiora trahunt interpunctione: quasi retrahatur ad *Stygem Culex*, *Fix ultimus anni*, vix proximus factus, *Cocyto* vel *Phlegethonti*, qui *Tartarum* ambit: h. cum vix ad annem accessisset. Forte leg. *Fix ultimus annis Restat* (sc. ei) *nocturnas d. qui p.* *Tantalo* eluso fugiens a *labris*

annis vix in imo fundo alvei supererat. *ultimus*, infima pars. *omne* Voss., unde Heins. em. *Extat* eleganter, quatenus Tantalus in flumine stat, vix summa sui parte eminens. *Pergit* autem describere phantasma Tartari, quem tamen non adiit. [* *Legebatur* :

— *umbris*,

Ad Stygias revocatus aquas. Vix ultimus anni

Restat, nectarcas etc.

Ego Heynii et Vossii sententiam secutus post *umbris* plene interpunxi, ut a vs. 238. nova incipiat sententia, et omnia ad Tantalum referantur. Is igitur dicitur *Extare* (ita enim legendum est ex Heinsii certissima coniectura) *amni* (ablat. v. Schneideri Gr. Lat. P. II. p. 227.), et quidem *ultimus*, quod Heynii recte interpretatus est „vix summa sui parte eminens.“ *Ultimum* scilicet omne id est, quod a nobis est remotissimum (Heusing. ad Cic. Off. I. 17, 9.), et sic etiam Tantalus *ultimus* dici potest, utpote cuius caput sit ultimum, quod ex fundo fluminis eminet. Adde Ruhnen. ad Vell. Patern. II. 111.]

240. Aut fuede corruptus est versus, aut, quod mihi probabile sit, margini fuit adscriptus. Certe sive annum, sive Tantalum intelligas, nulla exit sententia commoda: Tantalus *revolutus in omnia*, in omnes partes convertens se, ut aquam capteret, *sensus arenti gutturi*, prae viti in obvia conl. lo. Schrader. Ut latina sint, audacius refingam: *Guttur ab arenti revolutus fluminis undis*. [* *Arcenti sensu* causam indicat, qua Tantalus in omnes partes volvatur. *Sensus gutturi* autem pro ipso guttore dicitur. Sentit enim guttur inopiam aquae, unde aret. Bothius conl. *Gutturis urenti revolutus inanis ab orsu*.]

241. de monte Voss. cui monte volutum Heins. [* *Qui saxum* Colb. II. Thuan. I. *avervo* Colb. I. II. Thuan. I. *revolvei* Colb. II. Paullo insolentius *quid qui* dicitur pro: *quid dicam eum qui?*]

242. *Quem vincit dolor contempsisse Numina*, satis ieiuno. *dolor* ex eo, quod deos contempsit Ixion. *vincit dolor*, occupat, tenet. Poterat commodius verbum poni: etiam per se non est insolens, dolorem vincere, superare animum. n. v. acerba ms. Koeler. *acerbas* Voss. et Petav. Ex Heins. notatum: *Contempsisse labor quem numina sancit acerbi*: puto voluit: *acerbus*. [* *acerbas* Colb. I. II. Thuan. I.]

243. Haec et seqq. misere foedata sunt. Primo vet. edd. omnes ante Bemb. pro *Fos ite*, *sub lite* vel *sublite*. Codd. *sublite*. Voss. *ceu vide*, *puellae*; tum *quaerentes f.*, ut ad Danaidas referatur, Ascens. Pomp. Sab. ms. Helmst. et idem e vet. edd. malebat Scaliger; *Otia quaerentes frustra sub lite puellae*, *Itē*, g., nam certatim dolus implent; dure profecto. Heins. *O. quaerentem frustra sibi. Itē*, p. cum hiato. Nec felicius in hoc loco sanando versata est Barthii opera lib. XXI, 20. quem adeat, cui placet; piget enim transcribere ea, unde nullus ad nos fructus redit. Retineo Bembinam lectionem *Otia quaerentem frustra*, ut adhuc ad Ixionem referatur. Verum appellationem *Fos ite* prorsus alienam a loco esse video. Narrat enim Culex quae viderit. Forte: *Otia quaerentem frustra sibi quidve puellas? vel frustra? Belive puellas?* (scil. quid memorem? ex v. 242.)

244. *Itē*; accipiendum erit: discedite a me! ut aversetur Culex ad-spectum. Sic fere Ascensius; satis frigide. *Ire* ed. Ven. 1436. *F. Dira*; quod mox per *tristis* interpretatum cum esset, glossa in textum venit. Forte fuit: *Dira* quibus *taedas* accendit pronuba *Erinny*; subiicit tum alius versificator: *Sicut Hymen*: expletus versus mox ab alia manu. [* *Locus* ita legebatur:

— *acerbus*,

Otia quaerentem frustra? Fos ite puellae,

Itē, quibus etc.

quibus in verbis *quaerentem* exhibent Colb. I. II. Thuan. I. et paullo

post *sublime* Thuan. I. Helms. *siblime* Colb. I. *syblitae* Colb. II. Priusquam tamen sententiam nostram de his lectionibus vero portentosius proferamus, paulo recedendum est ad vs. 242. quem Heynius ad Ixionem refert. Sed quum vs. 241. aperte de Sisyphe sermo fuisset, poeta si statim ad Ixionem transire volebat, ex constanti linguo Latinae usu dicere debebat *quemque* nec quod iam legitur *quem*. Non possumus igitur, quin utrumque versum de Sisyphe intelligamus, ad quem etiam omnia verba recte referri possunt. Profecto enim Sisyphus deorum numina contemserat secundum Schol. ad Hom. II. §. 153. *ἰνικίμυξ οὖν Ζεὺς αὐτῷ (τοῦ Σίσυφου) τὸν θάνατον. ὁ δὲ Σίσυφος ἀλεθόμενος τὴν ἑποδὸν, διαπολεῖ κατὰ τοὺς ἀποδείξει τὸν θάνατον*. Iam venimus ad verba *Otia quærentem frustra*, quae sane ad Sisyphum pertinere possunt, cum is saxum in montem evolvere conetur, quo evecto se finem laborum adepturum sperat. Sed pari iure etiam *Danaides otia frustra quærere* dici poterunt, quum eas semper sperent, se tandem aliquando dolia undis expleturas esse, quo facto statim labore sempiterno liberarentur. Sed frustra id sperant. Et hanc quidem sententiam ea de causa praetuli, quod, nisi haec verba de Danaidibus valent, nihil fere de iis dicitur, quum tamen de omnibus iis qui vs. 232. in Tartaro puniri narrantur ea afferantur, quae poenam eorum satis declarant. Post *acerbus* itaque signum interrogandi posui. Heynius vero iam notaverat codicem Helms. *quærentes* exhibere, unde de recipienda hac scriptura haud dubitavi. Tanto maiores sunt difficultates in verbis seqq. ad quae si Diis placet corrigenda et rectius interpretanda unus me duxit codex Vossianus, in quo est *ceuvite*. Hoc quidem omnibus indubitatum erit, *puellae* vix alia ratione explicari posse nisi si vocativum esse credas. Praecedunt enim pariter atquo sequuntur accusativi. Ad vocem *puellae*, si casu nominativo sumuntur, nusquam verbum quod quadret inveniri potest, unde culex Danaidas quasi praesentes alloqui est putandus, cuius generis inversionibus poetae saepe utuntur. Quod igitur reliques facere narrat, id Danaidas facere iubet, ad crimen eorum gravius indicandum. Iam vero Aloidæ vineti sedent, Tityos a vulture disceperitur, Tantalus in aqua versatur, Sisyphus saxum volvit. Quid faciunt Danaides? Aquas hauriunt. Hoc igitur munus poeta iis imponere debet, et illud ipsum in scriptura codicis Vossiani quamvis depravata latere contendo. Ex **FRUSTRACEU VITE** feci **frustraQUE Haurite**, his scilicet observationibus diplomaticis nixus. Literae *qu* et *e* semper confundi, notum est; v. ad Ciris vs. 5. Remanent igitur syllabae *uite* quod ortum est ex *aurite* pro *haurite*. Ipsum vero verbum *hauriendi* est illud, in quo omnis res versatur, neque necessarium orat, *aquas* addi. De *que* post tertiam vocem posito v. Cort. ad Lucan. IV. 679. In sequenti versu ex *Ite* facio *Rite* i. e. iure. Culex fatetur, Danaidas merito a Furiis plecti, ut proinde non de taedis nuptialibus sermo sit, sed de iis, quibus maleficos in Tartaro persequuntur. Id aperte docet vs. 246. in quo auctor de poenis per Furias sumtis loquitur. Ita Iuno ap. Ovid. Met. III. 254. de se dicit: *si maxima hinc rite vocor*, coll. eod. ibid. VII. 798. — Erynnis Colb. I. Thuan. I. *erinnis* Colb. II. *erinnis* Helms. Praestet fortasse scribere *Erynys* ex Graeco *Ἐρινός*, ut nunc in optimis edd. vulgatur.]

245. Scaliger: *Si cui, legit: sed quae sententia commodior sic exeat, non video*. Vett. edd. *Sic Hymen*. Heins. *Quis et Hymen*. Io. Schrader. *Saevus H. post fata l. per facta*. Forte *praesaga*: est enim versificatoris lacinia ex interpretatione superioris versus nata: accipienda ea iterum de Eriny: *praesaga dedit connubia mortis* (scil. obtruncatis in thalamo sponsis), *Atque alias alio densat super agmine turmas* (scil. sponzorum numero L.); cumque his *Impietate fera v. C. matrem*. [* Sicuti mens Colb. II. Quid VV. DD. de h. v. sentirent, non explicauerunt sed statim ad emendationes processerunt. Mihi vero nihil corruptum esse vi-

detur et verba ita quidem intelligo. Hymen, cuius auctoritate connubia ineuntur, Danaïdibus dedit connubia mortis (ubi genitivus, ut saepe, v. ad Ciris vs. 47. adiectivi loco dicitur, connubia letalia, utpote quibus et sponsae et puellae mortem subirent, occisae scilicet illae a Lynceo, Schol. Eurip. Orest. 871.). Ea connubia dicuntur *praefata*, quod participium quum plerumque sit idem quod *praedictus*, *supra commemoratus* (Gronov. Obs. in script. eccles. 8. p. 91.) aliam etiam significationem habere potest. Nam quum *praedicere* saepe pro vaticinari ponatur, causam non video, quidni et *praefari* ad vaticinia transferri possit. Connubiis igitur, quae Hymen Danaïdibus dedit, iam antea talis exitus, qualem postea habuerunt, praedictus et vaticinio destinatus fuerat. Sicut igitur referendum est ad sententiam versus praecedentis et cum *praefata* iungendum. Cogitavit fortasse poeta etiam de singulari usu verbi *praefandi* inprecationibus Romanorum (Cic. Divinat. I. 45.). Omnibus enim rebus agendis Romani, quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit, praefabatur, bonum inde omen capturi. Talis autem praefatio in connubiis Danaïdum ineundis non fuerat, sed a pessimo potius omine auspicio sumebant, unde sensus huius versus hic esse videtur: connubia, quae Hymen Danaïdibus dedit, bonum eventum habere non potuerunt. Omnia enim et praefationes non laeta fuerant, sed indicaverant, Furias quondam Danaïdas taedis suis ad opus faciendum stimulaturas esse. Ceterum hic versus parenthetice sumendus, ut sententia a vs. 244. ad vs. 246. statim progrediatur. Bothius ita interpungit et coniicit: *Erimys. Sic et Hymen praesaga dedit connubis mortis, Atque alias etc.*

246. *densat* Bembo debetur, *densas* vett. edd., etiam Aldina cum codd. *densent* Scaliger, qui retraxit versus post v. 231 *Quem c. tr. Heins. coni. Statque alias alio densent.* [* *densat* Thuan. I. *densas* Colb. I. II. Helmst. *agmina* Helmst. a m. pr. *Densat* sc. Brinnys, quae ad turmas accleratorum semper novas addit.]

247. *Impictata fera cum cernam Colchida matrem* vett. edd. ante Bemb., quasi iungantur: *Ite—cum cernam*, scil. tamquam maius scelus. Sed malo *secordem Colchida matrem—natis?* scil. an narrem? ex v. 241. [* *Pro secordem legitur tu cordam* in Colb. I. II. Thuan. I. *tum quondam* in Helmst. *quum cernam* in Cont. Retinui tamen lectionem Bembinam reliquis verbis satis accommodatam, quamquam negare nolim, ex illis depravatis codicum lectionibus aliam lectionem elici posse, qualis est *turbatam*. Accusativus pendet a *densat*.]

248. *Ansia vulnera vix placent*; sultem: *Impia* v. [* *Ansia* Helmst. Nihil in hac voce mutandum, quae eleganter matris trepidationem et moerorem indicat, dum ea filios interficere vult.]

249. *Iam P.*, sc. an memorem? ex v. 241, nisi *An P.* scribendum. *miserandas* vett. edd. ante Bemb. cum codd. Heins. s. *miseranda* sorte. [* *Iam* transitioni inservit, quod quibus limitibus fiat, optime exposuerunt Heindorf. ad Cir. N. D. I. 12. §. 30. Ellendt. ad Cic. Brut. 43. §. 159. *Iamque* Helmst. Bothius coni. *tum.*—*miserandas* Colb. I. II.]

250. *Quarum vox querula est, superat quod* vett. edd. ante Bemb. Cum tamen in Bembla lectione metrum et sententia peccet, refinxit Scaliger: *Quarum vox querula est. Superas quoque B. R.* Codd. Petav. et Voss. *vox sit in editum.* Heinsius apud Burmann. ad Anthol. Lat. p. 496 T. I. versus sic constituebat: *Quarum vox cit Ilyn, et Ilyn quoque B. R., satis dure.* Puto ex vetere et Bembla lectione comparata veram reperiri posse: *Quarum vox Ilyn ingeminat, quo Bistonius Rex Orbis epops maeret, v. e. in a.* Ad ingeminat adscripserat aliquis: *Ilyn et Ilyn.* Mox quo orbus iungo, quo Ily orbus Terous. Q. vox iteratur Ilyn quo ms. Koeler. Q. vox sit in itim ms. Helmst. Io. Schrader. tentat: Q. vox iterabat Ilyn; vel, iteratur Ilys. [* Ex Bembi inde temporibus legebatur *Quarum vox Ilyn et Ilyn, quod Bistonius rex*, quae scriptura tot no-

minibus offendit, ut mirum est, eam non dudum meliori mutata esse. Heyniana quidem opinio reliquis Virorum DD. multo est praestantior, neque tamen a me impetrare potui, ut eam reciperem, quia a scriptura codicum nimis recedit, quae ita est comparata, ut rectius de simplici depravatione quam de glossemate cogitaveris. Praeter lectiones codd. ab Heynio iam allatas mihi hae sunt proferendae. In Colb. I. est *vox sit in edyntyn*, Colb. II. *vox it in aedytin*, Thuan. I. *vox sit inedytyn*, quod cum Petav. Voss. consentit. Et haec ipsa depravatio aperta nobis ansam dedit periculi faciendi, quo locus certe intelligi possit. Scripsi scilicet: *quarum vox Ityn edit Ityn*; et prius quidem *Ityn* facile detexi in *sit* in Colb. I. Thuan. I. Petav. Voss. Helmst. et potissimum *it* in Colb. II. Alterum *ityn* pariter in omnibus codd. prostat, et remanet trochaeus, qui nulla voce melius expleri posse videbatur, quam verbo *edit* i. e. nominat; hoc vero unice debeo codicibus Petav. et Voss. in quibus quod scribitur *edityn*, ita tractandum fuit, ut tantummodo literas *it* geminarem, quali ratione saepe corruptelas ortas esse constat. (Markland. ad Stat. Silv. I. 2, 59. p. 175. a. ed. Dresd.) *Edere* pro dicere, nominare notum est; sufficiat unum exemplum, quod huc potissimum quadrat, et Livio I. 46. *Hic L. Tarquinius Prisci Tarquinii regis filius neposne fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus filium ediderim*. Repetitio vocis *Ityn*, apud quemque poetam ferenda, apud nostrum tanto minus offendere potest, quod repetitionibus mirum quantum delectatur; ea vero nostro loco sane est gravissima partim propter ipsum scelus, quo Procne Medae similis fuit, partim propter pronomen relativum statim sequens, cui vocem, ad quam refertur, saepe denuo apponi satis constat. Scripsi e codice Koeller. quo, ut recte iam intellexerat Heynius. — Thuan. I. *Bistonis*.]

251. [* *Legebatur volucris* ut est in Thuan. I. Helmst. Sed ambiguitatis vitandae causa scripsi *volueres* e Colb. I. II. Ald. 1517. *Volucres aurae* saepe commemorantur, Virg. Aen. V. 503. XI. 795. *Volucris* si quis ad epops referre voluit, per esset languidum.]

252. *Cadmeo semine* e ms. Petav. praestat legere cum Burmanno ad Anthol. Lat. T. I. p. 165. Exhibebat idem cod. Helmst. Helms. con. *Cadmeo e sanguine*. [* *semine* scripsi e Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. quum vulgo legeretur *sanguine*.]

253. *vulnera* Bembus iutulit. At *lumina* vett. edd. cum ipsa Aldina, etiam membrana Contii apud Scalig., quod unice verum; non iam pugnant invicem, sed infestis oculis se invicem intuebantur; *aversantes* iam mutuum caedem peractam. Oportet tamen legendum Heins. *ferunt infesti vulnera* — sibi iam, vel, iamque et, *gratatus uterque*. Apud Statium Theb. XI, 550 et sqq. sunt quae ad h. i. commendes. *infectaque lumina* Petav. [* Quidam Heynius pro lectione Bembina *vulnera* revocaverit *lumina*, quod bene explicuerat, profecto mirum est. Omnes mei codd. in hac lectione consentiunt; *infectaque* exhibent Colb. I. Thuan. I. Helmst.]

254. *aversatus* haud dubie recte Bembus ediderat, ut mirer *adversatus* iterum relictum esse; nisi melius *aversatur*, quod in Voss. est, quodque Oudendorp. ad Iul. Obs. c. 118 e mss. affert; at in Petav. *aversatus*. [* iam *adversatus* Helmst. Reliqui (Colb. I. II. Thuan. I.) *aversatus*, quod hucusque legebatur. E Vossiano et codd. Oudendorpii scripsi *aversatur*.]

255. [* *germania* Helmst. *germana* Colb. II.]

256. *Heu! heu!* vett. edd., quod ex virorum doctorum opinione praestat; tum distingo post *labor*. *Auferor ultra in d. magis*. Nam superiora illa adhuc ad Eteoclem et Polyicem refero. Aerumna eorum aeterna! Miro ausu versus hos tres 256. 257. 258 reicit Scaliger infra post v. 381. 382, ubi vide Var. Lect. [* *Heu heu* scripsi pro vulgato *Eheu*;

v. quos laudavi in indice Catull. s. v. *heu* p. 283. In Helms. est *heu mūdus*, Colb. II. nunquam labor mutandus.]

257. numina distantia vellem explicet mihi aliqua. Edd. vett. *lumina*, quod de Elysiorum caelo puro ac sereno accipi potest; sed *limina* praestat. Margo ed. Ven. ap. Scotum et ed. Fabric. *flumina*, quod etiam melius. *distantia limine* certo refinxit Scaliger. nomina Petav.; forte iungenda: *In diversa: magis distantia*; cf. sup. 230. [* Recte edidisse puto Heynium *limina*; in Colb. I. Thuan. I. nomina, in Colb. II. Helms. numina.]

258. Primum *Elysiam undam* nondum legi. Tum *tranandus* quod monstrum orationis est! *Elysium* legebat Barth. XXI, 20. Divinabat Io. Schrader. *Eridanus tranandus* (ex Aen. VI, 659). Obelo transfigendus et hic versus ex margine illatus, et ex v. 213 confictus. [* Legebatur *Elysiam tranandus agor delatus* ad undam, quibus in verbis ut *undam Elysiam* feramus de Eridano intelligentes, nunquam certe *tranandus* ad Calicem pertinere potest. Ut igitur locus saltem legi posset, Schraderi suspicionem *Eridanus tranandus* recepi. — *dilatus* Colb. II. Pro *tranandus* in Helms. a m. pr. est *tranandum*, unde fortasse legere praestet: *Elysiam tranandum et agor.*]

259. *Persephone*. Restituit Bembus. Edd. vett. *Tisiphone*, cui in locis Elysiis nullus locus. [* *Persephone* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. — *heroida surget* Colb. I. *eroida surge* Colb. II. *Herodia surgunt* Helms. Loci sententiam aperuit Vossius:

*Dort die heroischen Weiber ermahnt Persephone nāhend
Auszustehn ihr Trauergeschick.*

Bothius coni. immites Heroidas.]

260. *Adoerum* edd. vett., nonnullae etiam *praeferre*: ut et Heins. corrigit; modo sensum prodidisset. Idem coni. *perferre vices*. Io. Schrader. *acies*. Obscura est sententia; videtur *perferre faces* *adoersas* dictum de amoribus infaustis (nam curae miseras non ipsa in morte relinquunt), ut nunc *Lugentes campos* describat. vid. Aen. VI, 440 sqq. Reliqua tamen de Elysiis campis sgunt. [* *Praeferre* etiam Wakefieldus praefert coll. Stat. Silv. V. 1, 257. c. n. Marklandi.]

262. *Ipsa suis fatis A. fata m.* Est lectio Bemb. Nec facile quisquam subodoretur vitium, nisi vett. edd. et codd. inspexerit, in quibus: *Hic alcedonias*, Ascens. *Hic Calcedonias Admeti cura morata est*. Ascensius quidem post Domitium Megareuses interpretatur, quorum Chalcedon colonia fuit, et ad Scyllam Nisi refert: quod fieri non potest. In *Calcedoniis* Fabric. edidit ex Aldina, quod et ms. Koeler. legebat cum ms. Petav. Voss.; iidem cura. *Alcyonem*, pietatis in maritum, Ceycem, exemplum, facile quis in animum revocet: idque fecit Scaliger, qui, postquam in *Calcedoniis* mulieribus argutus erat, sine dubio legendum ait: *Ist-hic Alcyonas Admeti cura morata est*; ut *Alcyonas* plurali numero pro ceteris dixerit, quae similiter ex luctu de morte maritorum perierunt. Ipse exponit: stupuerunt *Alcyones* (saltem *Alcyonae*) exemplum simile *Alcestidis* in maritum; sed est durissimae venae versus per se; tum cum ceteris parum cohaeret; Bembina vero lectione ad sensum explendum carere plane nequimus. Suspicio itaque adscriptam fuisse a viro docto in margine exemplaris aliud exemplum *Ceycis et Alcyones*; quod alius liberrius intexit verbis poetae, quibus accommodarunt emblemata alii. [* Locum ita, ut Bembus eum dedit, exhibui. Ut enim eum ex ingenio neque e codd. restituisset, nemo tamen negaret, rem ei feliciter cessasse; sed diserte affirmat in dialogo, codicem suum a reliquis mirum quantum dissentire, quos probabile est tales lectiones exhibere, quales sunt in Colb. I. II. In *calcedoniis*, Thuan. I. Colb. III. In *calcedoniis*, et Helms. In *Calchedoniis*. In iisdem quatuor codd. pro *fata* legitur cura. Vossius

quam codicum lectionem versionis suae redderet, ambiguum est, quomodo explicuerit.)

263. *Icarotis* recte Bemb.; est enim Penelope Icaril f. Vett. edd. una *charontis*. Domitius legerat *Icariontis*. Non redolet versus doctum adeo poetam; manifestum tamen fit, *semper decus* esse aut corruptum aut admodum leiunum, multo magis, cum iteretur versus seq. Nisi latet epitheton, v. c. *Ecce Ithaci coniux Laertiadae Icarotis*. Interpolatum erat in ms. Helmat. *semper decus emittit oris*. [* Legebatur *semper decus, Icarotis*, ubi Colb. I. Thuan. I. exhibent *Iharotis*. Ego tamen e codice Helmat. (coll. Virg. Aen. IV. 150.) scripsi *emittit oris*. Repetitis vox *decus* in vs. seq. ingenio auctoris nostri inprimis est apta. In Colb. II. omnis versus deest. Pro *semper* Wakefieldus edidit *fertur*.]

264. *Femineum concepta d.* vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, cum codd., quod Scaliger verum esse ait, esse enim archaismum: *concepta decus*, nec tamen addit, quo sensu. *illa* ubique video post procul; ut mirer *illam* viros doctos maluisse. Interpunctionem mutavi, quae erat: *decus manet, et pr.* Versus autem hic et sequens non ad Cupidinis tela, quo male referunt Interpp., sed ad eandem respiciunt procorum ab Ulyssae factam. [* Interpuxerat Heynius: *in corrupta decus: manet et*, ubi lectionem Bembinam *in corrupta*, quam etiam loci sensus suadet, retinui; in Colb. I. II. Thuan. I. Helmat. est *concepta*. Sed *manet* cum Iahnio ad Penelopem retuli, ut *in corrupta manet* periphrastice dictum explanationis causa versus priori addatur. — *illa* Thuan. I. Helmat. *illam* Colb. I. II. Bothius coni. *semper ducis* — *in corrupta* (sc. a Furis).]

266. Totus hic de Orpheo, qui sequitur, locus novum facit episodum; quod a primo carminis auctore profectum esse vix potest. Vides ubique cumulatam tentamina versificatoris refingendi et variandi studio occupati. *Quin* b. l. transitum orationis facere debet. Forte fuit *En m.*, *At m.* Voss. *Quid m.*, ut 241. *tanto m.* non satis intelligo, quid sibi velit. f. *tacito maerore*. Iacobs coni. *infando m.*, voce Virgiliana. Porro Barth. XXI, 20 coniciebat *recessi* pro *recessisti*. [* Legebatur *quin*, cuius hic nulla est causa. Colb. I. idem exhibet; at Colb. II. habet *Quime fera*, Thuan. I. Qui, Helmat. *Quid*, quam ad lectionem confirmandam qui ab Heynio laudatur vs. 241., nullo modo hic quadrat, quia pronomen relativum deest. Ego reposui *Quo*, i. e. in eos campos, ubi Alcestis et Penelope commorantur, recessit Eurydice. Bothius coni. *quis*, i. e. quibus, *prociis*. — *Erudice* Helmat. — *tanto* non mutaverim. Inveniuntur enim et sibi loci, ubi *tantus* elliptice pro *immanis*, *maximus* dicitur. Sic Val. Flacc. I. 60. *tantoque silet possessa dracone Vellera*. — *mermore* Colb. I.]

267. Versum, ut unum est, vix expedias, etiamsi Orpheus pro Orpheu accipias. Orpheos alii, ut secundus casus sit. An poeta significare voluit: Eurydicen esse in Elysio, Orpheum vero seiunctum ab ea puniri, quod eam respexit. Scaliger emendavit: *Poenaeque respectus et nunc in te manet, Orpheu*. Heins. ingeniose: *Poenaeque respectans et nunc manet Orpheu serum*, et ablegat ad Voss. Anal. II, 9. Nec tamen ipsa respectabat, verum Orpheus. [* Legebatur: *et nunc manet Orpheus in te*, ubi Scaligeri de invertendis verbis suspicionem Schneiderus Grammat. Lat. II. p. 304. calculo suo approbavit. Vix enim cogitari potest, poetam in eadem voce duo admisisse, quae vitanda erant, unum ut diceret nominativum pro vocativo, alterum ut eundem nominativum bisyllabum redderet trisyllabum. Inde scripsi *et nunc in te valet Orpheu*. Haec vero verba non ita sunt capienda, quasi Orpheus apud inferos puniretur. Sed quia Eurydice propter Orphei imprudentiam in campis lugentium versabatur, quo Orpheus ire non debuit, imprudentiae suae etiamnum poenas dare dicitur, ut seiunctus a coniuge. Quod vero Orpheus disidium ab uxore

luget, huic etiam causa est luctus. — *conspectus* Helms. valet coni. Iacobusius.]

268. [* *Cerbera nunquam* Colb. I. II. Thuan. I. Helms.]

269. *ille* edd. vett. [* aut Helms. *haud* vel *haud* Colb. I. II. Thuan. I. *ulli* Colb. I. II. Thuan. I. *illi* Helms.]

270. *furens* edd. vett. vitiose, etiam Aldina cum codd.; *idem* *haud illi*, et *unda*. [* *furens* Colb. I. II. Helms. Thuan. I. a m. sec. *ferens* *idem* a m. pr. *unda* *idem*.]

271. *obtentu Ditis f.* codd. et vett. edd., quod Ascens. reddit: in possessione Ditis. *obtentu diro et f.* a Bembo est; ut sit *obtentus* caligo, quae obtenditur. Scaliger antiquam scripturam ita refingit: *obtentu Ditis ferrugine*: Ditis tenebris obtentis. Aldina exhibet: *Nec moesta obtentum Ditis ferrugine regnum*; ex emendatione, ut iudicare licet, viri docti non incitata. obtuitu corr. Heins. [* *Legr*-batur: *obtentu diro et ferrugine regna*, ubi nemo demonstrare poterit *obtentum* *idem* esse quod caliginem. In Colb. I. legitur: *obtentu ditis ferrugine*, Colb. II. *obtentu ditissime f.* Thuan. I. *obtentu ditu*. Unice praestat quod a Scaligero coniectura reperiunt totidem literis in Helms. exhibetur.]

272. Scaliger in membr. Contiana reperiēbat: *Nefossas* (in Helms. ms. *Nec fossasq.*, in Voss. *Nec f.* erat), et recordabatur antiquae vocis apud Festum: *Cnefosum* pro obscuro: ex *κνέφας*. Ita vero prima vix producta esset. *Defossas domus* haud dubie elegenter pro locis subterraneis. Sic *Defossas specus* Ge. III, 376 vidimus. *Depressasque* coni. Iacoba, h. domos profundas, qua voce delectantur poetae. Porro ad T. vitium ed. Taubm., nil amplius. *Tartara nocte obsita*: bene; sed *nocte cruenta*? an simpl. pro horrenda? Sic et Iul. Seb. accipit, ut sit, saeva. Nisi aliud olim fuit epitheton: *nocte tremenda*, *nocte silenti*. [* *Nefossasque* Colb. I. *Nefossasque* Colb. II. *Nec fossasque* Thuan. I. Colb. III. — Iungendum esse *Tartara cruenta* vidit Bothius. Ita vero dicuntur ob caedes ibi punitas.]

273. *nec faciles*: ad quas non facilis aditus, quae non admittunt aliquem, nisi iudicium subierit. Aeu. VI, 431 *Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes*. Scaliger maluit tamen: *nec faciles Dictaei iudice sedes*; h. Minoe, doctae; *scit iudicis urna Dictaei* Statius VIII, 102. [* *ditissime* Colb. II. *vindicte* Helms.]

274. *indicat* vett. edd. *inducat* vet. cod. Scaligeri, et sic edd. Verum e Bembi codice *vindicat* eodem aenau doctius positum, respectu suppliciorum simul habito infligendorum ex sententia lata. [* *Vindicte* Helms. *vindicet* *idem*.]

275. *Sed f. favens* em. Heins. Edd. Ald. et hinc Ge. Fabric. cum ms. Koeler. et Helms. et Petav. ac Voss. *audacem fecerat*, ante *Iam v.* [* *Legēbatur fecerat Orphea*. Ex codd. ab Heynio laudatis quibus nunc accedunt Colb. I. II. Thuan. I. *scripsi fecerat ante*; i. e. sed eum (qualia pronomina a poetis quaque fere pagina omittuntur) iam ante quam in Tartara descenderet, fortuna valens audacem reddiderat.]

276. [* *omnes* Colb. I. II. Thuan. I.]

277. *insiderat* Petav. et Voss. Reliqua versus verba non satis docta sunt: *regionem* multo minus expectabas. [* *Blanda* recte Colb. I. Thuan. I. *Blandia* Colb. II. *Blande* Helms. et Heynius errore, ut videtur, typographico. — *insiderat* Colb. I. II. Thuan. I. Verum exhibet Helms.]

278. *unam* vett. edd. pro *imam*, ut saepe alias. *viridis* ms. Koeler. *Iam cor una viri curidicem moverat* ms. Helms. [* *vir* Colb. I. Thuan. I. *Iamque* Helms. a m. pr. *Iam cor* *idem* a m. sec. reliquis verbis ita scriptum: *ima viri curidicem moverat*.]

279. *que* a Bembo illatum post steterant; in vett. edd., etiam Aldina, non male abest. Sed omnino interpolatio in h. l. grassata est. *steterant* omnes iam praecesserat v. 277. Heins. coni. *sequiturque comes*; tum so-

noros mavult. [* *Legebatur steterantque*, quod et in Colb. I. Ego encliticam delevi auctoribus Colb. II. Thuan. I. Helms. et praeterea *steterunt* scripsi, quod plusquamperfecto hic nullus est locus. De media syllaba correpta omnia nota. Tum *legebatur amnes*, quod quam ineptum esset iam Heinsius Heyniusque perspexerunt; in Helms. est *omnis*, unde restitui *comites*. Ex *quercus* enim praecedente numerus pluralis repetendus est, quia illud substantivum h. l. vim habet collectivam. Transiitum latum ex singulari ad pluralem pluribus illustravit Cortius ad Lucan. IV. 367. *Quercus* igitur loco suo motae Orpheum circumsteterunt ei *comites*. Bothius coni. *steteratque amens*.]

280. c. *avara* Petav. et Voss. Heins. f. *vertice prono*. [* *avara* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. quod recepi, quum antea legeretur *amara*. Cortex recte *avara* dicitur, quippe quae carminibus Orphel satiari nequeat. Iam Vossius ita versione expressit. — *rapiebat* Helms.]

281. *Albentes* tentat Io. Schrader. Sed versificator dixit *labi per sidera*. *Lunae* Voss. et Petav. [* *Legebatur Luna sine sensu*, et ineptissime poeta a *Luna* ad *Lunam* transiit. Nihil enim aliud significare poterant ista verba: *Luna etiam biuges per sidera labentes praesit*; tu etiam, *menstrua virgo*, *Luna*, *currentes tenuisti*. Laus hunc locum, ubi Heynium de interpolatione non cogitasse sive mirum est, recte explicuisse debetur Ioanni Henrico Vossio, qui in versione sua *Lunae*, quod praeter codices ab Heynio laudatos etiam Colb. I. Thuan. I. Helms. exhibent, praetulit hoc quidem sensu: *Orpheus praesit etiam equos Lunae biuges per sidera labentes*, et tu o *Luna* eius *lyram auditura currentes equos tenuisti*. Recepi igitur, ut par erat, *Lunae*. Verbum *premere* ab *haben*is ad ipsos equos translatum; Virg. Aen. I. 63.]

283. *nocte relecta* coni. Markland. ad Statium p. 233. [* Marklandus ad Stat. Silv. V. 3, 29. p. 375. b. ed. Dr. coni. *nocte relecta*, quod a loci sensu abhorreere vidit Bothius. Is enim, qui equos retinet, iter non relegit; add. Bentl. ad Horat. Carm. I. 34, 5. cuius de hoc verbo classica est disputatio. Quam vero ipse Bothius duplicem ingreditur explanationis viam, neutra probari potest. Aut enim, ait, *nox* significat nudem, qua discussa Diana patitur se conspici; sed primum de adspectu Dianae nihil in his verbis inest, tum vero *nox* quando pro nude dicitur, semper in procelis et tempestatibus commemoratur, id quod omnes ab illo ipso loci dati loci comprobant. Aut, pergit, veram noctem intelligas licet, cuius remota caligine conspiciendam se dedit diva. Quisque vero videt, hanc alteram interpretationem priori prorsus similem esse. Ineptissime, quod summum est, *Luna nocte relecta* interdum lucere diceretur. Hinc ad nostram sententiam proferendam nos conferre liceat, quae, ut breviter dicam, haec est, ut *relecta* pro non curata sumamus. Quamdiu Diana per coelum vehitur, tandiu *nox* est; ea discedente, sequitur Apollo. Illa autem nocte Diana retinuit equos, non curans, utrum noctis spatium iostis circumscriberetur terminis, an ultra, quam par esset, produceretur. Relinquere ita dici, ut idem sit quod *alicuius rei rationem non habere*, praetermittere, *desistere ab aliqua re*, notum est; v. Cort. ad Lucan. VII. 127. Hand. ad Gronov. Diatr. I. p. 505. Schütz. et Elleudt. ad Cic. Brut. 19. §. 76.]

284. [* *Eurydicen* omissa enclit. *que* Colb. II. quod quin probarem parum absuit. Tum enim reddere pendet a vincere hoc sensu: Haec *lyra* potuit te *Proserpina* vincere i. e. eo permovere ut ultro redderes *Eurydicen* Orpheo duccendam. Infinitivus stabilitur per Horat. Carm. I. 2. *Omne quum Proteus pecus egit altos viare montes*.]

285. 286. *Non fas, Non erat in vitam Divae exorabile Numen* Benbina lectio: in qua non constat verborum sententia. Vetus lectio erat: *Non erat in vitam divae*, vel *divae*, et in *Aldina dirae*, *exorabile mortis*: quod et Petav. habet. Arripuit Senliger *dirae e. mortis*, nec expedito

tamen satis sensu. Videtur voluisse dicere: nec tamen fas erat, nec divae numen exorabile, ut et in vitam redderet Eurydicen *reducendam*: nam legem adiecit, qua frustraretur promissum suum. Edd. Ascens. nam *fas* Non erat invitam, nec divae exorabile mortis. Acute Heins. viro pro ultro. Post omnia tamen haec vs. 285, 6. pro alienis babeo. [* Bem-
bina lectio, iam ab Heynio allata, hucusque in edd. regnans omni sensu est destituta, quamquam Bothius contrarium nobis persuadere vult, qui satis prudenter verba non *fas* silentio praetermittit. Vossius in versione magis edd. Ascensianae secutus esse videtur, me tamen quid sibi velit non intelligente:]

— denn nicht vergönnt war

Sie zu geben mit Zwang, dem ersehnten Willen der Göttin.

In Colb. I. II. Thuan. I. Helms. pro numen legitur *mortis* et in Helms. pro in vitam exstat in *victa*, quod postea est mutatum in *in vita*. Hinc certa puto emendatione scripsi *invita diva*, sc. Proserpina, quo ductus sum per vocem ultro; genitivus *mortis* pendet a voce *fas*. Ut enim apud Tacitum Annal. I. 19. legitur *fas disciplinae*, apud eund. I. 42. *fas gentium*, II. 10. *patriae*, Hist. IV. 58. *armorum*, Flor. II. 20. *fas deum*, Ita etiam auctor noster dicere potuit *fas Mortis*, ius Mortis divinum, quod nemo potest effugere. Opposuisse videtur poeta Mortem ut personam mythicam Proserpinae, cuius iussis illa cedere debuit. Hoc igitur urget, quod volente Proserpina Orpheus Eurydicen in vitam reducere potuit, qua abnuente nihil profecisset. Ita *Mors* et *Proserpina* etiam in Alcestidis fabula sibi opponuntur; Apollod. I. 9, 15. καὶ αὐτὴν πάλιν ἀνέκμησεν ἡ Κόρη, αἷς δὲ ἐνίοι λέγουσιν, Ἥρακλῆς μαγιστεύων Ἀΐδην, quem ab aliis Θάνατον dici constat; Eurip. Alc. 1160. Herm. Sensus igitur verborum hic est: nisi Dea voluisset, Mors ab Orphee exorari non potuisset; et quamquam eius cantu delinitus Eurydicen tamen retinisset. De erat sensu hypothetico omnia nota, et ut apud Tacit. l. I. I. 42. legitur *fas gentium rumpere*, ita nihil impedit, quominus nostro loco *fas Mortis exorabile* dicatur.]

287. [* securos Helms.]

288. 289. inter *Limina* vett. edd., et mox iterum: nec d. e. *limina*. Etiam Scaliger corruptit *limina* profert e membr. Contiana et praefert: veterat enim, inquit, Proserpina loqui intra limina et respicere. Bembinam tamen lectionem deserere nolim: munus Proserpinae erat venia data relinquendi loca infera; reditus in vitam. Illa non corruptit munus, non irritum reddidit, *lingua*, loquendo. Ms. Koeler. prorsus corrupte: *Lumina*, quae divae nec rupit imagine linguam. Ms. Helms. nec rupit munere linguam. [* Præceptum Helms. linguam Helms. cuius lectionem non ita, ut in codice exstat, attulerat Heynius, dicens scriptum esse: nec rupit munere linguam. In Colb. II. corripit.]

290. [* crudelis semel tantum legitur in Colb. I. Thuan. I.]

292. 293. Bembina lectio. Edd. vett., etiam Aldina, gratum si *Tartara* nossent. Peccatum meminisse grave. et vos s.; sic et Petav. et Voss., nisi quod possent, Antiqua et est vos s. Scaliger veterum lectionem praefert et interpungit: gratum si *T.* nossent Peccatum meminisse. Grave: at vos; sensum tamen non satis ad liquidum perducit, mox autem emendat: Peccatum minus esse. Atqui iniquum est deserere meliora, quae libri dant, quaeque hausta esse ex Ge. IV, 489 manifestum est: Ignoscenda quidem, acirent si ignoscere Manes. Si quid e vet. lect. servare placeat, esto illud: Grave. At vos, ut sit: Grave quidem est hoc. At contra, ex adverso, a Campis lugentibus, habitat, in piorum sede, heroum contubernium. Sensus teneo; verba tamen sunt aspera ac dura. Saltem delebo vos altero loco, ut sit: Sed et me sede piorum manet h. heroum manus, contra vos, ex adverso, in sede piorum, manet me, adeunda mihi est.

Nam de his nunc sequitur locus. Mox in fine *priorum* male recensio Heins. et Burm. cum vet. edd. Sic saepe *priorum* et *piorum* permutantur. sedem *piorum* quis nescit! contra est *avra*. Maiorem interpolationem apposui ante *Sed* et *vos*. [* Legebantur bucsaque hi versus ita:

292. *Dignus amor venia, parvum si Tartara novent*
Peccatum ignovisse. Sed et vos sede piorum
Vos manet Heroum contra manus.

Ubi quum prima versus et alterius hemistichion prius apud eos, qui quid in codd. legatur nesciunt, nullam dubitationem nisi forte de voce *parvum* satis languida movere possint, in seqq. certe verbis quisque offendat necesse est. Quem enim alloquitur poeta? Orpheum et Eurydicen? Imo Eurydice in campis lugentium etiam porro versatur; Orpheus vero quum nunquam in his campis commemoratus sit, eum etiam manus Heroum in sede *piorum* expectare non potest. Huc accedit, quod Culex nunc non ea narrat, quae apud inferos aliquando erunt, sed quae cum maxime ibi sunt. Tum intelligi non potest copula et, quae h. l. pro etiam dicitur. Etenim neminem antea commemoraverat, quem Heroes expectarent. Transitus porro a campis lugentium ad *piorum* sedes nimis violentus est. Per sedes enim sceleratorum (vs. 214. sqq.) pervenerat Culex (vs. 256.) ad campos lugentium, ubi feminae infelices habitant, et quum ism nihil aliud expectetur, nisi ut etiam ad Elysios campos se delatum esse dicat, nihil de se commemorat, sed omnia ad Orpheum et Eurydicen refert, quorum certe haec nunquam eo pervenire potuit. Quae omnia argumenta de corruptela loci cogitare nos lubent, quam opinionem confirmant codicum discrepantiae, quae hic omnes apponam. Et pro *parvum* quidem in Colb. I. II. Thuan. I. Helms. legitur *gratum*, pro *ignovisse* in iisdem codd. omnibus *memnisse*; tum vero Colb. I. Thuan. I. exhibent *two grave sede*, Helms. *tuos grave*, Colb. II. *grave tuos*. Initio versus 294. Thuan. I. habet *Hos manet*, Helms. *Vas* (a m. sec. *Vos*) *manet Heroum cum contra manus*. Nemo non videt, maiorem corruptelam in vs. 293. inesse, unde ad hunc tractandum statim nos convertamus. Supra vidimus, culicem campis lugentium relictis iam in Elysium progredi, unde de se ipso nunc verba facit. Inde vero sequitur alterum, posterius scilicet hemistichion huius versus priori opponi, unde ex *memnisse tuos* vel *two facio memnisse*. At nos. Particulam *at* in oppositione pronominebus personalibus semper praemitti, docuit Handius Horat. Tursell. I. p. 420. sqq. Tum, quod hic notandum, etiam in vs. seq. pro *Vos* restituendum est *Nos*, quod errore suo confirmat Thuan. I. exhibens *Hos*. Nihil praeterea mutandum, et grave, ut saepe id in neutris adiectivorum usurpatur, orationi inseritur, ut, quo animo aliquid ab aliquo fiat vel toleretur, apparent; v. ad Ciris vs. 245. Queritur hoc loco Culex, quod sibi fuit migrandum etiam per Elysios campos. Etenim praesens *manet* non ita est intelligendum, quasi nondum in Elysio fuerit sed postea demum eo progredi debeat; imo haec quoque loca iam adierat Culex, (unde enim, nisi adisset, omnia quae sequuntur scire potuisset?) et praesens est historicum, quo declaratur, Culicem iam Elysium ingressum esse et postea etiam illud ingredi debere, nisi pastor tumultum ei conditurus esset. Contra adiectivi instar sumitur, i. e. manus Heroum quae in parte campis lugentium contraria, exadversus sita commemoratur. (Vecher. Hellen. p. 227. sqq. Iacob. ad Lucil. Aetn. 139. p. 122.) Haec igitur lectiones partim e codd. partim e coniectura restitutas in textum recepi; recipere nolui quae in vs. 292. veriora mihi videbantur, quia lectio Bembina, etiamsi fortasse rectius interpolatio dicatur, bonum certe sensum fundit et mihi ipsi de veritate emendationis meae ex omni parte nondum est persuasum. Equidem hoc ut certum pono, *memnisse* ab ipso auctore missasse, unde ex *novent* restituendum censeo *nolent*. Reliquum est *gratum*, quae lectio omnium puto codd. corrupta in tantum i. e. tan-

tilium, tam parvum (v. ad Ciris vs. 17.), mutanda videtur, ut locus ita sit scribendus:

*Dignus amor venia, tantum si Tartara nollent
Peccatum meminisse. At nos, grave, sede piorum
Nos manet Heroum contra manus.*

In verbis autem, quae sequuntur *Hic et uterque* cave copulam ad priora referas. Pertinet potius ad vs. 299. ubi quum poeta et repetere deberet, per anacoluthon omisit, quales errores tum potissimum orti sunt, quum longius intervallum enunciationes a se dissecat.]

295. *Peleusque una et T. Heins.* coni. Saltem malim sine copula: *Peleus una et T.* nam hi sunt Aecidae. [* *thalamia virtus* Helmat.]

296. Vett. edd. *locantur*, et *locitantur*. A qua lectione discessum esse videtur, quod transpositas esse voces non videbant viri docti: *Hic et uterque patris secura locantur n.* Sed totus locus sic procedebat: *Hic et uterque Aecides, Peleus nempe et T. virtus, Per patris secura locantur numina.* Ut sit: namque hic *locantur*, collocati sunt, (etsi satis tenne hoc est) uterque Aecides. *patris numina* ad Iovem, patrem Aeci, avum Pelei et Telamonis, erunt referenda. Scaliger emendavit: *munia*, id est, praefecturam Aeci, quam obtinet Ille apud Iueros. *munera* in Aldina expressum video. Tamen vel sic *secura* parum placet; erant: perpetua, aeterna. Saltem praestabat scribere: *Peleus — virtus Laetatur secura, patris per numina.* [* In Helmat. *lumina*. Verba intacta reliqui, quae ita ut in textu leguntur, etiam in codd. exstant. *Patris numina* unice de Aeaco intelligenda, qui immortalitate donatus numen recte dici potest. Id iam Vossius in versione expressit, qui vero in reliquis verbis fortasse aliam lectionem est secutus. Quod enim dedit:

Freun sich in ruhiger Wonne geschenkt vom richtenden Vater,

in vulgata scriptura non inest. Equidem duriusculam interpretationem admittens *securos latices* (Virg. Aen. VI. 715.) huc traho, ut sensus hic esse videatur: Peleus et Telamon per iudicium Aeci patris securi facti sunt, omnium, quae in terra pertulerant, obliti. Pro *laetantur* dicere etiam potuit *Versantur*; elegit vero verbum praegnans, cuius propria vis est in iis quae de sedibus piorum narrantur.]

297. *C. genus et v. lo. Schrader.* emendat, vere arbitror. [* *Connubiis* Colb. I. *Connubiis* Colb. II. Thuan. I. Helmat. Illud recepi, quum Heynius edidisset *Connubis*. Prosodia huius vocis anceps est; v. Hand. ad Stat. Silv. I. 2, 194. p. 294. Munckerus contra in dissert. de aevo Hygini a semper producendum ratus synizesin ubique statuit; Ramshornius denique grammat. Lat. p. 723. b. prosodiam secundum significationem variari ait, sententiam suam magis corroborans in Ephem. liter. Ienens. 1826. nr. 132. p. 94. — *Venerem* vero suo loco ne deturbes. Eleganter enim ipsa Dea comite Virtute Peleo et Telamoni feminas adduxisse sumitur, quasi pronuba. Uterque enim coniugem non soli Amori sive Veneri, sed simul etiam suae virtuti debuit, quum Telamon Hesionen in expugnatione Troiae ut praemium reportaret, Peleus vero Thetidi varias easque truculentas formas induenti non cederet.]

298. *Hunc rapuit feritas*: vetus erat lectio; manifesto corrupta. De nuptiis Pelei et Telamonis agitur; alteri Virtus, alteri Venus, eas adstruxerat; ille Thetidem duxerat, hic Glaucen, Periboeam, et Hesionen: quam Troia capta ab Hercule accepit et abduxit. Potuit adeo ille ipse dici rapuisse Hesionen: *Hic rapit Hesionen*; at alterum amat dea. At: *Hunc rapuit serba*: ast; Bembina lectio, digna utique quam amplectamur: quidni enim Hesione bello capta minus serba dici potuit, quam Tecmessa Aiacis? et bene oppositae sunt Nereis et serba: diversa ut sit Telamonis et Pelei fortuna. Maluit tamen Scaliger retrahere pristinum: *H. r. feri-*

tas, ut sit virtus, ἡρώπη Homérica. *H. r. ferrum* ms. Helms. Petav. et Voss. *ferit. ast. Hunc rapit Hesione* substituit Heins. Pari lure substituas: *Hunc cepit Periboea; illum N.; et hoc substituit quoque Io.* Schrader. Emendatt. p. 24 *Hunc rapuit Periboea;* estque illud propius ad litterarum ductum in codd. [* *ferit ast etiam* Colb. I. II. Thuan. I. Lectionem tamen Bombinam mutare nolui, in qua defendenda plura conveniant. Etenim tam docta est, ut librario vix deberi videatur; deinde, quod Heynius iam observavit, bene sibi opponuntur *serva* et *Nereis*. Id vero Heynius non attendit, poetam in ipsis verbis *serva* rapuit lusum aliquem sibi indidisse. *Serva* autem est Hesione, Apollod. II. 6, 4.]

299. Alacem memorari manifestum est, Achilles non sequitur nisi v. 319. *A. ac i. vett. edd., Aldina quoque, et sociat te gloria sortis, et Ascens. ac i. sociatae gloria sortis;* quod Scaliger probavit, ut esset: *Assidet hac iuvenis, sociatae gloria sortis, Alter, ut sit, puto, sors sociata, consessus heroum in Elysiis modo memoratos.* Ita tamen melius procederet sententia, si legeretur: *Assidet his iuocenum sociatae gloria sortis; Alter, ac Aiax, h. assidet par iuvenum aequali fama; ut sit: gloria iuocenum, iuvenes gloriosi, gloria cumulti.* Barthius XXI, 20 malebat: *Assidet at iuvenis, sociat quem gloria sorti. sociat quem* Petav. quoque, et *sortis idem* cum Thuan. Heins. emend. *Assidet hunc iuocenis sociatae gloria sortis.* Ita tamen *sociata sors* cum Peleo et Telamone vix esse potest. [* *Hac* Colb. I. II. Thuan. I. *hec* Helms. *sociat quem gloria, fortis* Helms. *sociat de gloria sortis* Colb. I. II. Thuan. I.]

300. 301. *inexcussus* etiam e Bombino codice; accipio, ut sit imperterritus, qui mentis statu non excutitur. Vett. edd. *Alter in excussum.* Aldina: *in excelsum*, et Scaligeri duae membranae: *Alter in excissum* (hoc etiam in Petav. et Voss.) et *in excidium*, quod et in ms. Helms. erat: unde ille fecit: *in excursu r.* Heins. coni. *inexcussus navibus. referens repulsos* est pro repellens incendia a Troianis illata classi. Illud. *μ. sqq. Phrygios — repulsus* edd. Fabric. *P. turba fremitante r.* ms. Helms., interpolate. *turba feritate repulsos* Petav. et Voss. [* *Alter* in Colb. I. II. Thuan. I. Helms. quae vox cum acer saepe confunditur; Heins. ad Ovid. Remed. 651. — *inexcussus* quum aliunde probari non possit, recepi cum I. H. Vossio in *excidium* e codice Helms. In Colb. I. II. Thuan. *inexcussum.* Quod sequitur verbum *referens* quum Heynius cum *repulsos* coniungeret, Vossius in versione verbi sensum feliciter indagavit dum per narrans interpretatur, quod unico verum esse ostendit vs. 302. *ignis* Colb. I. Thuan. I. *turba* Colb. I. II. Thuan. I. *feritate* Colb. I. II. Thuan. I. *repulsos* Colb. II. Helms. *repulsos* Colb. I. Thuan. I.]

302. *O quismam* ms. Helms. *tali devortia bellis* Petav. et Voss. [* *quis non* Colb. I. II. Thuan. In seqq. vulgatum agnoscit Helms. At in Colb. I. *tali devortia belis*, Colb. II. *tali devortia bellis*, Thuan. I. *tali denortia belis*, Colb. III. *talibus divortia bellis.*]

303. *Troiae viri*: saltem *Troes*, aut potius: *Quae Troes videre, viri videreque Graii.* Sic *Graii viri* spud Ovidium. Heins. *Troes feri vel Troiae subiere viri.*

304. *magno — sanguine*; non dubito fuisse, *multo.* Est enim haec perpetua mutatio ex primis statim Tibulli versibus nota. Vidit quoque Io. Schrader. et late illustrat Emendatt. pag. 21. [* *Teveria* Colb. I. *Magno sanguine* defenditur iis quae de Tibulli loco disputat Santeninus ad Balb. p. 1829. ap. Huschk. T. I. p. 4. sq.]

305. *Sigea*, non *Sigaea.* Est *τὸ Ἐλυσiov.* propter malebat Heins. et Io. Schrader. Emendatt. p. 27. Interpunctionem mutavi; cum ea esset: *X. liquor, Sigeaque praeter Littora: cum.* [* *xantique* Helms. *Xanthique* Viecht, Heynius interpunxerat:]

— *Xanthique liquor; Sigeaque praeter**Litora cum* —

utique contra grammaticam, quia tum propter verba antecedentia scribendum fuit *Viderent*, coll. cum *tellus manaret*. Hinc ego denuo *litora Sigea* ad praecedentia retuli, ut *praeter* non sit praepositio sed adverbium adiectivi locum sustinens, ut contra vs. 294., quo facto cum perfecto indicativi iunctum indicat tempus, quo potissimum tellus sanguine manarit. Ipsa litora circumiecta vident caedem.]

306. 307. cum *Troas saevi vos Hectoris ira* Bembina erat lectio, ut sit: cum *videre* (scil. homines) vos, o *Troes*; *paratos inferre* etc., quod ingratum est. Vett. edd. cum *Troas saevi vos Hectoris ira Viderit*, et ms. Helmst. *Vidit*, et (Voss. et Petav. autem *Vidi* in cl.): Neutrum satis commode. Licet *Troas* tenere et suspicari in vos latere *actos*: *Sigeaque propter Litora cum Troas saevi actos Hectoris ira Videre*; ut ipsa litora viderint. Alioqui debebat *videret* sequi; excidit forte hoc ad finem versus, v. c. nunc in modum: cum *Troas saevi Hectoris ira videret Fortiter in classes—inferre paratos*, aut, quod ms. Helmst. habet, *parantes. Hectoris ira, μένος Ἑκτορος*, pro Hectore. Sed Scaligerum hoc eo ducebat, ut vis *Hectoris* mallet, et reliqua accommodaret: cum *Troas saevi vis Hectoris ira Viderit* in cl. In ed. Ven. 1484. vox *Hectoris* erat vitium. Ecce tamen protulit Io. Schrader. Emendatt. p. 27 e cod. Vossiano, quod totam litem tollat; esse enim in eo discrete scriptum: *Troas saevi ducis Hectoris ira*. Verum adeo esse non potest, quod apud Frisemannum est, in Voss. et Petav. legi *saevi dos*. At *Troas* iam in edd. vett. et in Petav. visitur. *Pelagas* vid. ad Aen. I, 624 Not. [* Cum lectione Heyniana in plerisque consentiunt codd. nostri, ubi dissentiant, errores tantum librorum manifestos exhibentes. Nam pro *ducis*, quod Colb. I. II. praebet, in Thuan. I. Helmst. legitur *duos*, in Viecht. se viduas; deinde in seqq. pro *nece*, *ignes*, quod est in Helmst., exstat in Colb. I. Viecht. *nece signas*, in Thuan. I. *nece signas*, in Colb. II. *ne te signas*. Una est dubitatio de voce *videre*, pro qua in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. scribitur *Vidi* in, in Helmst. *Vidit* et in. Debetur ea Bembo, unde mox in Aldinum 1517. transiit; et quum saepe ita sit comparata, ut ab ipso auctore eam profectam credere possimus, ab lectione hucusque recepta facilemque sensum praebente recedere nolui. Licet tamen hic suspitionem qualemcumque attexere, nemini nisi forte chartae noceantem, quam doctis hominibus iudicium liberum reliquerim. Orta ea est mihi scripturam codicum consideranti. Ut paucis complectar dicam quid sentiam. Librarium codicis Helmst. veram scripturam nobis servasse ratus nihil praeterea muto, nisi ut pro *ira* scribam *iram*, locumque ita refugam:

— cum *Troas saevi ducis Hectoris iram**Vidit et in classes inimica mente Pelagas**Fulneca, tela, nece, ignes inferre paratos.*

Troas est nominat. singul. pro *Troia* dictum (v. Gesner. thes.); eo tempore quo *Troas* vidit *iram Hectoris*. Copula et (omisso pronomine cum), ut saepe explicationi inservit; v. ad vs. 79.]

309—313. Quatuor hi versus, forte etiam sequentes, a deterioris notae versificatore inserti videntur.

309. *Ipsa magis* edd. vett. *Ipsa vagis* Ald. cum Petav. et Voss. In fine et ipso ed. Ven.

310. *Ida facies* Ald. cum ms. Koeler. *Datque facies* edd. vett. *Daque f.* Petav. Unde Scaliger refingebat: *Ipsa magis namque I. p. f. et ipsa Acta vel Dicta facies. Dicta* ita, Δίκη, mons erit; *acta*, ἀκτῆ, ut Aen. V, 613. Mire autem et insolenter dictum: *Ida potens feritatis*, pro, ferarum potens, ut μῆτις ὀφθαλμοὶ alii dixerunt. Scaliger etiam

multo durius *ferarum arborum altricem* exponit. Heins. non emendat, sed substituit: *Ipsa iugis namque Ida parens* (vel *patens*, quod Petav. et Voss. habent) *vernantibus* (vel, *frondentibus*) *ipsa Ida faces altrix c. p. a.* „Meurs. Exerc. Crit. P. II, p. 103 *Ata parens*: nam *Ata* collis, in quo sita Troia. Apollod. III et Lycophr., ubi idem Meurs. videndus.“ Male vero Meursius. Nam *Ates collis* est: vid. Apollod. p. 245 et Not. p. 743 τῆς Ἀτης λόφος. Verum totum versum non sanandum, sed eliciendum arbitror tamquam insititum: et legendum in proximo: *Ida faces altrix cup. p. alumnis*, h. Troianis suis. Et Voss. cum Petav. *Daque feces a. cupidus f.* [* Legebatur:

Ipsa iugis namque Ida potens feritatis, et ipsa

Aequa faces altrix cupidis praebebat alumnis,

quibus in verbis Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. exhibent *Ipsa vagis*, Helms. *natis*, Colb. I. II. Thuan. I. *Daque faces*, Helms. *Datque*, Colb. II. Thuan. I. *cupidus* — *alumnus*; in Viecht. hic versus deest. Recepti autem emendationem Heinsianam, quae multo minus a codicum scriptura recedat, quam primo obtutu videntur. Nam *patens* est in Petav. Voss., *Ida faces* in Koeler., et remanet unum *frondentibus*, quod facillime in *feritatis* et corrumpi potuisse, omnes fatebuntur, qui codices manibus suis tractarunt. *Potens feritatis* nihil erat.]

311. [* Omnes Helms. in omittit Colb. II. *ethei* Thuan. I. *rethci* Helms. *rhoei* Viecht.]

312. *flamma lacrimante* ut codd., sic vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, et membranæ Scalig., quod hic praefert; ut sit δακρυόεσσα πλὴν, πόλις δακρυόεσσα sed hoc Virgilius reddebat: *lacrimabile bellum*, et sic malim *lacrimabilem flammam*, non *lacrimantem*. Heins. coni. *populante* vel *crepitante*. [* *lacrimante* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Viecht. quod Vossius ita expressit in *träpfelnder Flamme*. Mihi tamen audacius dictum videbatur, et retinui *superante*. An forte *lacerante* latet? — *dacerantur* Helms.]

313. *opp. onto* coni. Io. Schrader. ex Homero. [* *appositus* Viecht. *thelamonius* Helms. *teleamonis* Thuan. I. *acros* Viecht.]

314. [* *clepeo* Colb. I.]

315. *summu Troiae decus* Ald.

316. 317. Ergo erit: acer uterque velut tonitru, hic super ignibus telisque. Laborat in his rô *super*. Forte, *furens*. Tum Heins. *Ignibus hic telisque*. Vett. edd. *Fulminibus caelo veluti fragor editur ense*. *Tegminibus telisque super Sigaeque praeter Kriperet reditus*; quo et al-ludunt ms. Koeler. Voss. et Petav., nisi quod in hoc *Fulminibus*, et *editus* in se. Aldina: *Fulminibus veluti fragor sonat* (in Ald. 1534 mutatum in *intonat*) *aetheris in se Tegminibus telisque super Sigaeque praeter Kriperet reditus*. In his corrupta haud dubie et elicienda illa: *Sigaeque praeter* ex vs. 305 huc retracta, et teneudum est, quod habemus: *si classibus Argos Kripiat reditus*: est hoc, quod Scaliger quoque monet, Homericum, ἀπὸ τοῦ στόματος ἤμαρ, si *cripiat* pro ut, uti Aen. VI. 78 *magnum si p.* At priora e veteri lectione non male procedant: *Fulminibus caelo veluti, fragor editur ense Tegminibus telisque super*. Comparatio illa Virgilio quoque frequentata. *tegmina* sunt clipei; malis quidem: *Tegminibus galeisque super*; sed ferendum est alterum. Scaliger tentat: *Fulminis ut caelo volitat fragor*, vel, *Fulmineus* (hoc et Heins. coni.) *caelo veluti fragor*: ut *super* editur sit, sc. *uterque*, quam dura haec et invita! [* Legebatur:

— — acer uterque,
316. *Fulminibus caelo veluti fragor editus alto;*
Ignibus hic telisque super, si classibus Argos
Kripiat reditus — —

Magna in his verbis est auctoritas codicis Bembini, quae in plerisque est

tenenda, quamquam in aliis ut ab eo recedimus, reliquorum librorum consensus suadet. Et primum quidem in vs. 316. Colb. I. III. Helmst. praebet *Fulminibus*, Colb. II. Thuan. I. Viecht. *Fluminibus*, iidem codd. omnes omittunt coelo, quod errore librarii evanuisse videtur, qui similitudine literarum vocis veluti seducebatur; tum in Colb. I. Thuan. I. est *edibus*, in Colb. II. *aedibus*, in Colb. III. et *edibus*, in Helmst. et *tedibus*; denique pro alto in omnibus istis libris legitur *in ae*, unde restitui *ingens*, quam vocem Virgilius saepe *fragori* addit (Aen. VIII. 527. XII. 724.). In vs. seq. codd. vulgati magnas turbas faciunt, qui primum miro consensu exhibent *Tegminibus* telisque, quorum verborum prius in hunc locum neutiquam quadrat. Secutus igitur sum codicem Bembinum pariter atque in extremis verbis, ubi non minor interpolatio grassatur. Etiam in Colb. I. II. Helmst. Viecht. legitur *Sigeaque praeter*, in Thuan. I. *Sigeaque praeterit*. Remanet unica vox *super*, a Wakefieldo per Aen. VII. 462. non vindicata, pro qua Heyniam coniecturam recepi *furens*. Bothius quidem, quod et mihi in mentem venerat, corrigebat *subit*; et male ita legeretur, quis in vs. seq. ex omnibus meis codd. acribendum fuit *Eriperet*. *Furendi* verbum significatione praegnantius usurpatur, eaque coniectura etiam literarum ductus satis sequitur. Singulis igitur verbis ita constitutis, in universum ea contemplari licet. Quaeritur vero primum, unde imperfectum *eriperet* pendeat. Omni loco accuratius inspecto dubitare non possumus, quin erat vs. 315. huc referatur, quo facto verba *acer — ingens* parenthetice sunt sumenda et tum oratio a vs. 315. denuo resumitur per pronomen *hic*, quod ad aliquam rem clarius indicandam spodosi saepe inseri constat.]

318. 319. *Eriperes* ante Bemb. *Eriperet* codd. et vet. edd. alter *Fule*. ante Bemb., et *proiectus* et *instat*; sic et codd. forte: *ille at — protectis navibus instat*. In edd. Ge. Fabricii emendatum video: *protectis navibus*. Flammiarum solum incendia dixit *Vulcania vulnera*, quae *Aiax* svertit. Aen. IX. 109 Cum *Turni iniuria matrem Admonuit ratibus sociis depellere taedas*. Heins. coni. alter *Vulcania tergo Sulphura protectus*: ut sit tergum pro clipeo; et *sulfur* pro igni. [* *Legebatur — ille ut — instet*; male hoc quidem. Primum enim non videmus unde pendeat ut, nisi quidem oppositus erat hoc trahere velimus; tum vero omnis loci natura requirit *instaret*. Hac de causa scripsi ex omnibus meis codd. alter — *instat*. *Hic — alter* sibi opponuntur; Cort. ad Lucan. III. 672.]

320. 321. 322. Etiam hi tres versus scumen interpolatoris sapiunt. Nolim tamen eos e lectione Bembina sic legere, ut sunt. In vet. edd. et codd. *Hoc e. A. vultu l. honore vel honores*, et vs. 322 *Hectora lustravit victor de corpore Troia*. Aldina utrumque verum paulo aliter expressit: *Hoc erat A. multum l. h.*, idque non male tenens; quod et Heins. facit; et *Hectore lustravit victor de e. Troiam*. Ms. Helmst. et Koeler, *Hector lustravit victor de e. T. Hectora lustravit victor de e. Voss.* et Petav. Sculiger audacter satis ita refinxit, ut ad unum Achillem omnes tres versus spectent: *Hic erat Aecides, vultus elatus honore, Alter Dardanio fuis quod sanguine campis Hectoreo victor lustravit corpore Troiam*. At Heins. emend. *Dardaniusque alte fuo quod sanguine*. Etiam lo. Schrader. coni. alte. [* *Legebatur: Aecides alter laetatus*, ubi iungendum fuit *erat laetatus*, quod inepte tantum est factum, quod *Aiax* apud inferos non laetatus erat ad semper laetabatur. *Culex* enim narrat, quae ipse oculis suis viderit. Hinc nullus dubitavi recipere lectionem Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Viecht. *vultu*, ut iungatur: *Hoc erat Aecides vultu*, scilicet, quae vivus ante Troiam fecerat, ea etiam nunc animum eius implebant, ita ut quae sentiret vultu exprimerentur. In eodem versu pro *honore* ex iisdem codd. restitui *honores*, cum pari hure dicatur *laetari re et rem*; v. Cort. et Kritx. ad Sall. Cat. 51. ur. 29. — In vs. seq. Helmst. ita habet: *aliter suo — campus* (a n. sec. campos). Ad

alter ex superioribus intelligendum est lactatus est; de copula que suo loco non posita v. ad Ciris vs. 323. Quod denique legebatur *Hectoris victor lustravit corpore Troiam*, Bembo non ineleganter quidem intulit, magna tamen et violenta usus transpositione. Etenim in Colb. I. II. Thuan. I. legitur *Hectora lustravit victor de corpore Troiam*, quibuscum Viecht. consentit, nisi quod *vector* exhibet; in Colb. III. Inveni *Hectore elustravit victor de corpore Troiam*. Ego vero secutus auctoritatem codicis Helms. et Koeler. scripsi *Hector lustravit devicto corpore Troiam*, hoc scilicet sensu: Achilles apud inferos laetatur, quod ipse Hectorem occidit eiusque corpus circa Troiae moenia pone se traxit. Hoc ad ipsum Hectorem transfertur, ita ut non amplius Hectori accidisse, sed ipse illud fecisse narretur. *Lustrat vero Hector corpore suo Troiam*, ut apud Virgil. Aen. IX. Turnus huc turbidus atque huc *Lustrat equo muros*.]

322. Inter hunc et v. 323 inseruit Scaliger inf. versus 335 et 336.

323. *fremit* vet. edd. acerba, pro acerbe. *latat*, *laetat* vet. edd., eodem sensu, ut sit *letat* vel *lethet*; leto dare, *πέρπειν* corruptius alii *laetat*. Ms. Koeler. *fremunt pars huic pars destinat illi*. Ad rem vid. Aen. VI, 56 sqq. Sed uterque versus subditiuus. [* *delectat* Helms. necat et ullus Viecht. *humus* Colb. II. *Paris hunc quod letat* Colb. I. II. Thuan. I. Cont.]

324. *Alma* a Bembo venit; vet. edd. *Arma* cum Petav. et Voss., vel *Alta*: hoc haud dubie praestat et Scaligero quoque probatum. *Auius*, sc. Alacis: et ad armorum iudicium respicitur. Ms. Koeler. *virtusque c. ira*. [* *Arma* Colb. I. II. Helms. Viecht. *Alma* Thuan. I. et edd. vulgatae, cui voci quum h. l. nullus sit sensus, scripsi *Alta*. Etenim *Arma* margini ad explicandum verum fuerat adscriptum, quod postea in textum receptum quum intelligi nequiret, librarii inde *alma* fecerunt. — *virtus quoque incidit* Helms.]

325. Ulysses ex adverso Alaci, sed averso propter arma Achillis intercepta vultu, sedere et veterum factorum recordatione delectari fingitur. Sed vet. edd., etiam Aldin., *Hinc gerit coersos p. L. currus*: ut poeta adhuc in emblemate descripti belli ad Troiam subsistat. Ita *currus Rhesi* intelligendi sunt, unde solutos equos abigit apud Homerum Ulysses Iliad. x, 498 sqq. Sed potuit hoc variare poeta. Scaliger coniecit *aversos*, ut abegerit ipsum currum: ut testatur auctor tragoediae Rhesi. Nisi currus dixit Homericum more pro equis, quos abegit; vid. Aen. I, 472. Helms. conl. *Hinc regit aversos p. L. currus*. conf. Io. Schrader. Emendatt. p. 18 et 171. Petav. *virtus*. [* *Hinc* Helms. Reliqui codd. *huic*; tum in omnibus libris *aversos*, nisi quod in Viecht. est *coersus*. *Vultus* in Colb. I. II. Helms. Viecht. *vultus* Thuan. I. unde in omnibus Bembo sequor. Ah Alaci avertitur Ulysses; cur avertatur, docet versus proxime antecedens.]

327. *Polladio laetatur ovans* Ald. et ed. Fabric. [* *tremescit* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Viecht.]

328. Corrupte edd. vet. *Pamoiicon aniamque h. L. atrox*, vel *atros*. Aldinae: *Iam Cicones: iamque horret atrox Laestrigone*. Pro hoc in fine versus *atros* vulgo lectum; acres ed. Fabric. effinxit; sed tenendum *atrox*. Voss. lectio: *Iam Cic. iamque horret atrox Laestrygonas ipse*, praefertur a Io. Schraderi in Emendatt. pag. 28, quia *iamque* dicendum erat, non *iamiamque*. conf. sup. 253. 254. Recte hoc. Reposuimus et ipse hoc, nisi finem versus in ipse claudicare viderem; id quod et Aldina lectio docet. Quod habemus, sic refinxit Scaliger. [* Bembo et Scaliger dederant *Iam Ciconas, iam iamque horret Laestrygonas atrox*, quod et Heynius recepit, nisi quod scripsit *atrox*. Sed in Colb. I. II. est *Iam Ciconas iam quae horret atrox laestrigone*, in Helms. *Iam Cicones iamque horret atrox laestrigones* et, in Viecht. *Iam icini iamque horret atrox laestrigone*. Quod ego reposui, totidem literis Inveni in Thuan. I. nisi quod et in hoc *laestrigone*, maluique lacunae signum apponere, quam foedum librarii alicuius

glossema recipere. Fortasse tamen excogitari potest, quid poeta scripserit; et in memoriam revocans quae Scholiastes ad Hom. Od. x. 81. narravit: ἀπὸ τοῦ βασιλεύσαντος Δαιστρυγόνος Ἀδμὸν τοῦ Πλοσιδῶνος πατρὸς. ἢ ὄνομα Δαιστρυγόνος, haec inquam reputas vix dubito quin respondendum fere sit *Laestrygonē natos*, quia tota gens ab eo nata et nomen talisse credebatur.]

329. [* *Molossis* Colb. I. II. Helms. *Illam* idem a m. pr.]

330. metuenda *Charybdis*. Voss. corrupte *ranolea*, unde Io. Schrader. Emendatt. p. 26 eruit *Zanclaea*, docte, ut ap. Ovid. Fast. IV, 499. [* *Zanclaea* recepi cum I. H. Vossio pro vulgato metuenda.]

331. [* *Pallantesque* Colb. I. II. (hic a m. sec.) Thuan. I. *Pallentiaque* Helms. Quid in Viecht. vere lectum fuerit, non assequor. *squalia* Helms. a m. pr.]

332. Vett. edd. *Hic et Tantaleae gener Aeacus amplius Atridae* vel *Atrida*. Sic et Petav. ac Voss., sed omissa *Aeacus*. Non male Ascensius *Tantaleus* legit (ita esset: *Tantaleus gener Aeacus: amplius Atrida*) et de Amphione, Niobes marito, accipit. Nec tamen is in hoc de Troianis temporibus loco sedem recte suam tueretur. Alia corruptela in ms. Koeler. *gemmatae prolis Atridae*. Ms. Helms. est *Tantaleum genus iam Plistenatrides*. An *Plisthenes*, Agamemnonis pater, fuit memoratus? *Hic et Tantalei stirps Plisthenis, amplius Atrides*. [* In codd. magna hic regnat corruptela. Etenim in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. legitur: *Tantaleae generamplis*, deinde in Colb. I. *Atridae*, in Colb. II. Thuan. I. Viecht. *Atridae*. Scaligero iubente scripsi *Atrida*, antiqua nominativi forma; v. Schneideri Gr. Lat. P. II. p. 29. sq. Parum etiam absuit, quia corrigerem *Tantaleae gentis*.]

333. *regente* vett. edd., sed quo regente est, quo moderante, imperante: οὐ στρατηγόνος, ut bene Taubmann. Agamemnonis ducta eversa Troia. [* quod Viecht. *regentem* Helms.]

334. *Oris E.* male vett. edd. *flamma Doris*, Dorica, Achivorum. Ausus idem Maro lib. II. Aen. 27, ubi vid. Not. *Erichthonias arces*: de Ilio vid. Iliad. v, 219 sqq. [* *erichthonias* Colb. I. *erichonias* Helms.]

335. *furēti* erat in vett. edd. Sed *ruenti* praestat. Est autem verborum ordo ac sensus: *O Troia, reddidit tibi ruenti poenas gravius, pro, poenas graviore, scil. Agamemnon; domum redux a coniuge intereuntis. Quae sequuntur, iterum interpolatoris manus sunt, meo iudicio. In Agamemnonem profecto hoc non convenit, quod in Hellesponto obierit. Itaque Scaliger, qui primum corrigebat: Heu reditus Graium p., mox transponit versus supra ante v. 323 Rursus a. f., ut ad Achillem retrahantur, quem ad Sigeum, adeoque ad Hellespontū ostia, sepultum esse constat. Bartbius XXI, 20 reponere iubebat vs. 336 obituris, quam obituri. Dure! ut fere omnia huius viri. In Ald. scriptum: Reddidit heu Graius poenas tibi, Troia, furēti (ut fere Voss. et Petav., nisi quod *gravis*). Ita de toto Achivorum exercitu accipiendum. Nec tamen in Hellesponto sed ad Euboeam usufragium fecit. Heins. *Graius* adoptabat; non video quo sensu: tum versu altero *subiturus*, vel *luciturus* et *Euboicis*. Sed pannus hic est ab alio versificatore assutus, qui iterum de Achille cogitabat. Sequentes quatuor versus sunt nimis exiles. [* Pro obiturus Wakefield. edidit *abiturus*, „simul atque ponto egressus sit in terram, et domum venerit.“ — Legebatur *gravius*, quod etiam exstat in Colb. I. II. Helms. Viecht. Sed ex vestigiis codd. Voss. Petav. Thuan. I. in quibus omnibus exstat *gravis*, restitui *Graius*, praesente I. H. Vossio, quum *Hellespontiacae* undae vs. seq. commemoratae huic coniecturae non refragentur; v. ad Ciris vs. 412. — *furēti* in Colb. I. II. Thuan. I. Helms. Viecht.]*

337. *copia* pro multitudine hominum, pro copia. Ita Virgilius vix est loquutus. Etai pedestrium scriptorum exempla non desunt. vid. Barth. XXI, 20. [* *vires* Helmst. De *copia* pro *copius* v. Virg. Aen. II. 564.]

338. 339. *proprio* vel *prono* em. Heins. Scaliger ex membrana vet. excerptorum sic legit: Cur aliquis *propriae* fortunae munere dives Tendit inuectus caelum super? Iterum hic inuectus pro euectus. Male vet. edd. in aeternum, et edd. Ge. Fabric. in euectos. inuectus etiam Petav. Heins. iterum humo euectus, ut v. 160. Lenius Io. Schrader. ne — f. m. *fidens* Tenderet euectus c. a. Mox haud dubie distinguere praestat: omne propinquo F. i. t. decus; non ut ante erat super omne; pr. Aldina: *te-lo; decus ibat*. Iterum nova interpolatio, a loco aliena, sed docti hominis, hinc oritur: *ibat in a.* [* Ne quis *propriae* Colb. I. Thuan. I. Ne quo Colb. II. Neque Viecht. Haec etenim Helmst. *fortunate* Viecht. Bo-thius coni. *Iverit* euectus.]

340. [* *deus* Colb. I. II. Viecht. alto Thuan. I.]

341. *Vis Argoa petens* a Bembo est. Ita vero *Argioa* legendum; nam *Argoa* ab navi *Argo* esset ductum. Aldina dederat: *Vis Argo re-petens* p. *Vis Argo r.* Petav. cum Voas. Ms. Helmst. *Vis agros r.* Edd. vet. *Hic ergo repetens* vel *Hic repetens Argo*, vel *Vis r. Argo*; unde Scaliger coni. *Vis repetens Argos patrium*. Sed nimis durum, ut *Vis* absolute pro copia ac classe dicta sit. *Vis argea*, Ἀργεῖος, vel *Argioa* Heins. et Io. Schrader. Emendat. p. 23. [* *Vis Argo repetens* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. *dotataque* Viecht. *praedam* Thuan. I.]

342. *comes aura*; κόμμιμος οὖρος, ut Scaliger illustrat. [* *Arus* Viecht. *Artis erictoniae* Helmst. *erecthoniae* Colb. I.]

343. 344. Scabri et hiulci versus ex margine profecti. Forte fuit: *comes huic erat aura secunda*; Per placidum cursus pelagus (sc. fuit), *Nereides undis Innabant* (nam alterum barbarum aut corruptum est). *Pars inflexis super acta carinis*: designat currus, quibus insident, belluis iunctis? Scaliger emendat: *Nereides undis Signa dabant*: et mox *pars* (scil. *Nereidum*) i. *subit acta carinis*; subit adeo navi *pars Nereidum*, ut propellat; sed quid *acta* esse dicemus? Barth. XXI, 20 *Nereia* turba legebat, et de delphinibus accipiebat; esse enim in vet. edit. *Nereia fundit*. Videtur barbarus et illepidus interpolator iunxisse: *pars* (cursus per pelagus) *superata erat*, h. coeacta erat a classe. *inflexae carinae*; ornat epitheton; ut *curvae pandae*. Ms. Koeler. *Per pl. cursus pelagus venientis* — *superata carinis*. Heins. coni. *Nereides udae Signa dabant* vel *Adnabant*; et: *pars inflexus circum acta carinas*. Nodell. Not. crit. p. 81 coni. *pars inflexis subiecta carinis*. [* *pelagus* Thuan. I. *abundans* Viecht. *Signabat* Helmst. *superiecta* Colb. I. *subacta* Helmst. *superiecta* Viecht. Uterque autem versus hucusque ita et legebatur et interpungebatur:

— comes huic erat aura secunda

Per placidum curru pelagus; Nereis ad undas

Signa dabat, pars inflexis etc.

Ibi primum quaeritur, cuius rei *Nereides* signa dederint. Vossius enim, quem maxima ex parte in h. l. intelligendo sequor, nimis libere haec verba reddidit, ut infra videbimus. Hinc post *secunda* interpunxi, et pro *cursu* ex cod. Koeler. scripsi *cursus*, qui genitivus pendet a *signa*. Nulla praeterea mutatione opus, ut iam Vossius versione sua indicavit:

— Nereische Jungfrau

Zeigten die Bahn, theils fahrend in muschelförmigen Wagen.

Nereis pro *Nereides* usu poetis frequenti, quem egregie illustravit Ruddim. I. p. 160. Verba vero quae sequuntur *pars inflexis* etc. ita sunt capienda, quasi dixerit poeta: *Nereidum pars* ad undas, *pars acta* super inflexis

carina signa dabat. *Inferae carinae* illustrantur per Orph. Hymn. 24, 4. *Τοῦτων ἐν' ὄχοισιν ἀγυλλόμεναι* (Νηρηίδες). Ut currus apud Catull. LXIV. 9. pro *navi*, ita *carina* h. l. pro *curru* dicitur. De anastrophe praepositionis *super* v. ad Ciris vs. 55.]

345. Cum ceu coelestis f. s. s. orto Petav.

347. *anzia* parum dixit commode. Heins. coni. *concita*.

348. *Sideribus*, ad sidera.

349. *Corruere et Sol iis et sidera*. Parum propitia Musa procusus versus: ex Bembina lectione. *Corripere et Sol et vel et Sol iam vett.* edd. An fuit: *iamque superne* (maris unda) *Corripere et solem et iam sidera cuncta minatur*. Giganteum hoc; sed versificatore, quem saepe in carmen hoc grassari vidimus, non indignum. Ma. uterque et *soles et*. Nec longe abijt Aldina lectio: *iamque superne Corripere et solis et sidera cuncta minantur*. *Ac ruere in terras c. fragor*. Petav. *superne Corripere et solis et s. Heins.* coni. *iamque superne Corripere, vel Opprimere, et soles et s. c. minantur*. *Ac ruere in terras caeli fragor*: ut Phaedr. LXXIV, ubi leg. *Canes confusi, subitus quod ruerat fragor*. [* Legebatur:

— *iamque superne*

Corruere et Sol iis et sidera cuncta minantur,

languida prorsus oratione. In Colb. I. III. Thuan. I. Helms. Viecht. legitur *Corripere et solis et sidera*, quibuscum consentit Colb. II. nisi quod *Corripere* habet. Nihil autem in hac omnium librorum lectione mutandum censeo, nisi ut *soles* scribatur, quo facto *soles* (pro *sol*; Virg. Georg. I. 66. et ubique) et *sidera* (nominat.) *corripere minantur cuncta* (accusat.). Poetica est descriptio undarum immane quantum assurgentium, ita ut undae ab ipso coelo attrahi videantur. Bothius coni. *undae* — *certant* — *Sol his*, Wakefieldus edidit: *Sol ipse et*.]

350. *Ac vero in t.* Petav. et Voss. *Ac venit* melius alii. *Ac ruere in terras* Ald., ut modo vidimus. *caelo* coni. Io. Schrader. *Hic modo laetum*, pro *laetorum*, Bembus dederat. *Hinc m. laeta vett.* edd. *Hic modo laeta alii*. *Hic modo lethum* Ma. Koeler., cum Ma. Voss. Petav., in quibus *laetum*. Mox *Copia* iterum pro *copiis*, *classe*. [* In priore huius versus hemistichio legebatur:

Ac venit in terras coeli fragor,

quae verba nisi cum antecedentibus coniungantur, nemo intelligit, cur addita fuerint. In Colb. I. II. III. Thuan. I. Viecht. legitur *Ac vere*, in Helms. *At ruere*, unde scripsi cum Aldina *Ac ruere* infinitivo historico, deleta puncto post *minantur*. — in *terris* Colb. III. — In seqq. Colb. I. II. III. Thuan. I. Viecht. *hic modo laetum*, Helms. *hic modo laetus*. Scripsi *hic i. e. tum*, pro eo quod *bucusque* legebatur *hoc*, cui lectioni iam refragatur prosodia vocis *modo*, et ex vett. edd. retinui *laeta*. Bothius coni. *minantur, Ut — fragor; ac modo laeta etc.*]

352. Conf. Aen. XI, 259. 260, unde *Capherei* refingendum. [* *Immoritur* om. que Helms. *super* omittit Colb. I. *capherei* Colb. I. II. *capharea* Viecht. *saza pherei* Helms. *feri* Thuan. I.]

353. *E. en per e.* vel *at per* Heins. malebat. *Heracleus* — *littora* iam Scaliger monuit in Euboea nulla memorari, et egregie emendavit Gyraea. *Γυραία πέλας* et *Γυράλ*, Homero Odys. δ, 500. 507, ad quas Aias Oilei interiit. In vett. edd. et membr. *Caecaeque* legitur: „An, pergebat ille, in membranis scriptum fuit *Accea* pro *Aegea*? Nam *Aegea* littora legendum esse, etiam Euripides docet in Ione — *πέλας Καθηρία ἐπὶ τὸν αἰγέα*.“ Probat emendationem Io. Schrader. Emendatt. p. 29; accedere enim Voss. *Egea*. At debebat docere vir doctus, quae-

nam sint *Aegaea littora*. Leg. *Aegaea littora*, seu maris Aegaei: seu, quod praefero, ab Aegis, Euboeae urbe maritima aut insula in ipso littore; a qua etiam nomen ductum putatur maris Aegaei; v. Hesych. in *Αἰγαι*, et Strabo VIII, p. 592 B. C. Et locus, quem Scaliger respexit, non est Ionis, sed ex Helena 1140 *πύργους Καρχηδόνι ἐμβαλὼν, Αἰγυπταὶ τ' ἐνδίοις ὄνταίς*. *Aegeaeque* e ms. Koeler. quoque notatum video. Alius vir doctus in ed. Aldina emendavit: *E. aut per cautes Octeaeque*, minus feliciter. Nam Oetam in Euboea non novimus. Etiam alienum *Cenaeaeque*: nam illud promontorium in diversa Euboeae parte. *E. aut per cautes Aegeaeque* Petav. et Voss. apud Frisemannum; quod de Vossiano recte pronuntiatum non est. [* et Helmst. aut Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. Tom legebatur *Heracaeque*, quod et exstat in Thuan. I. Viecht. Sed in Colb. I. II. est *ereaeque*, in Helmst. *phereaeque*. Ego recepi Scaligeri Schraderique emendationem, quam etiam Heynius iteratis curis probaverat.]

354. tum *P. malebat* Heins. *praeda peracta* vett. edd., quod Scaliger retrahere iubet, ut sit penitus aversa et convectata, ut *sidus peractum*, confectum. Quae non satis capio: dicam saltem *praedam peragere* esse dictum pro agere. *oaga praeda perempta* Aldina dedit; nec aliter Voss. et Petav., qui et, cum *Phrygia*. [* *Litore* Colb. II. *peremptae* Helmst. *perempta* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht.]

355. *F. aequoreo omnis iam* edd. vett., vel *Fl. aeq. nunc omnis*, et in fine *fluctu*: quod et Scaliger legit; in Contii ms., ut et in ms. Koeler., erat *luctu*. In eodem (et Voss. ac Petav.) *Fl. omnis in aequorio naufragia*, unde Scaliger conl. *navifraga*. Sed praestat vel sic Bemina lectio. *navifraga tractum* Petav. *fluctu* et ipse probat Heins. et conl. *male naufraga*. [* *Omnis fluctuat* Viecht. *aequoreo* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. *aequoreo* Helmst. iam omittunt omnes mei codd. *naufraga* Helmst. *naufragi* Colb. I. *naufragia* Colb. II. Thuan. I. Viecht. *luctu* omnes mei codd. Quibus ex vestigiis librorum scripsi *navifraga* (cum Scaligero), parum etiam abfuit quin cum eodem Scaligero et edd. vett. *reponerem fluctu*, quia *aequorei fluctus* etiam ap. Ovid. Met. XV. 605. leguntur et etiam alibi substantivis adduntur epitheta eiusdem significationis, quod illustravit Kootenius ad Epit. Iliad. Homer. 862. p. 254. *Tractum* tamen ut doctius e Petav. praetuli; v. Virg. Ecl. IV. 51.]

356. *Hinc alii sidunt* Aldina. *Hoc alii assidunt*, vel *se dant* conl. Heins. [* *Hic* omittit Thuan. I. spatio tamen vacuo relicto. — *sidunt* Colb. I. Helmst. *sident* Colb. II. Thuan. I. Viecht.]

357. *Heroes—omnes*. Totus versus lusus est hominis, qui superiorum versum aliis verbis reddebat. m. *insistunt* a. Heins. conl. vel *incedunt*. [* *Necros* Thuan. I.]

358. Sensus: *Quos omnes Roma suscipit*, vel pro suscepit, quorum parens fuit Roma, vel pro tenet, habet. Alii accipiunt, *suscipit* in numerum principum virorum suorum. Nec praestat legere: *suspicit*, miratur. Hoc tamen conl. Heins. et Frisem. Post hunc versum Scaliger vs. 368 *Iure igitur* t. retrahit. [* quod Viecht. Recte Heynius defendit *suscipit*; multo enim magis est, Romam eos viros gemisse, quam eos admirari. Praeterea tanta erat Romanis admiratio malorum suorum, ut non *omnis Roma*, sed *totus orbis* eos venerari cogitaretur. Quam exilis contra esset versus, si *suspicit* legeretur, quod tamen tacite Iahnus recepit.]

359. *Graecchia* Voss. apud Io. Schrader. [* *oratio* Colb. I. Thuan. I. Viecht. *oracio* Colb. II. In Helmst. om. et, tum scribitur *oro* a m. pr., *oratia* a m. sec. Antea *decusque* Colb. II.]

360. n. m. *peracrum* vett. edd., etiam Aldina; unde patet, *Camillum*

interpolatoris manu irrepsisse. Ms. Helmst. n. m. *Metelli* legebat, et hunc veram superiori prae mittebat. Voss. et Petav. *mota Melli*. Itaque, quod Scaliger iam fecit, iungenda: *Hic et fama vetus nullum* (nam sic leg. pro nunquam) *moritura per aevum, Curtius: ut ipse Curtius sit αἰὼς, fama vetus, nota elegantia: καὶ μῦθος παλαιὸς ὁ Κούριος*. Heins. tamen emend. *Hic fama et veteris*. [*nunquam mora melli Colb. I. II. Thuan. I. mora belli Viecht. Camilli nomen recte restitutum puto a Bembo sive ingenio sive e libro ms., neque causam video cur ipsum hoc nomen interpolatori alicui imputemus.]

361. e *mediis* Aldiun; sicque emendat Scaliger. Equidem desidero in *mediis*. [* *medius* Colb. I. II. Thuan. I. *medius* Helmst. Illud restitui, quum antea legeretur (etiam in Viecht. ut videtur) *mediis*.]

362. Bembina lectio est. Vett. edd. *gurgis in unda*; Voss. autem *greges in unda*. Scaliger hinc effingit: *gurgis inundans*. De Curtio narratio fuit valde diversa, quod Scaliger iam movit. In pugna cum Sabiniis facta sub Romulo narratur ille traiecto lacu in medio foro salvus evasisse. v. Dionys. lib. II, 42. Varro triplicem historiam affert de L. IV, p. 36 ed. Dordr. Potuit itaque et alia esse, qua Curtius in eo lacu perisasse ferebatur. Fit tamen manifestum, *bellis* esse corruptum; forte *tetri c. gurgitis*. Ceterum devotum puta Inferis Manibus. [* *Devotum bellis* corrigere nolo, quum fortasse poeta dicere voluerit, Curtium illum, ut Livii VII. 6. verbis utar, juvenem bello egregium fuisse. Negare tamen nolo, audacius illud dictum esse, et quum Livius l. l. narret, Curtium priusquam cum equo in voraginem desilliret manus modo ad coelum modo ad Deos manes porrexisse, *Divis* vel tale quid reponendum videtur. Tum legebatur *gurgitis haustus*; sed quum in Colb. I. II. III. Thuan. I. Viecht. Helmst. scriptum sit *gurgis in unda*, Scaligeri emendationem recepi. Et *gurgitem* quidem poeta noster illum locum dicere eo maiorem iure potuit, quod vulgo *lacus Curtius* dicebatur; v. Burm. Sec. ad Propert. p. 599. sq. qui hanc etiam Heinsii coniecturam de his verbis affert: *Devotum inferni consumsit gurgitis haustus*, Wakefieldus edidit *Devotum tellus consumsit gurgitis haustu*, pereleganter.]

363. 364. Versus in seqq. suspicor esse plures in margine adscriptos ab iis, qui nova exempla cumulare vellent. *prudens, sciens ac volens*. Sed quid vs. 364 velit non satis capio. Scaliger dedit: *Legitimi — Regis*: ut Porsenna sit, cum Scaevola autem scribam falso pro rege habuisset. Parum placet acumen. Malim *Legitime* ad *passus* adnectere: ut forte cavere voluerit poetaster, ne ob malefium perpeusus ignem putaretur. Etiam Burmanno in Anthol. Tom. I, pag. 199 parum placere video *Regem legitimum*; concilii ille *Finitimi*, quod et Heinsio in mentem venit. Cur tamen non placuit *Clusini, Etrusci, Tyrrheni*?

365. *Huio C.* Heins. em., bene; et mox *illi*. Iungenda: *socius virtutis et ille*: si versus sequens deletur.

366. *flammis* edd. vett. Hunc Flaminium, qui flammae se dederit, nemo facile ex historia vetere eruat. Sin est auctor cladis ab Annibale acceptae, devotissime ille dici posset corpora Romsuorum rogo; ita vero vix inter heroes erat numerandus. Metaphorice accipi de bello, adeoque de Flaminio Cos., qui cum Annibale conflixit, Scaliger: nimis argute. Satis prodit vel inepta allitteratio: *Flaminium flammis*, ab indocto homine procusum verum esse, qui veteri poetae excidere non potuit. Accommodatio historiae est Inc. Nic. Loensis Epiphyl. IX, 2 emendatio: *Cacilius, devota dedit qui lumina flammis*, ut sit notus ille Metellus, luminibus orbatus, quod Palladium ex incendio aedis Vestae rapuerat. Enimvero Curii memoratio vix alium quam *Fabricium* postulat vel admittit. Forte librarius turbas fecit, cum esset exaratum: *Mucius et, prudens ardorem*

corpore passus. *Hic Curius, clarae socius virtutis et ille Fabricius, cessit cui fracta potentia Regum.* Iam adscriptum repererat ille in margine ad v. 363 *devota dedit qui corpora flammae.* Nec longe ab hoc aberat Io. Schrader. [* In quatuor hisce versibus 363—366. aliquid esse interpolatum nemo fere negabit, qui locum accuratius inspexit. Etenim quod in plerisque interpolationem p. odit, simplicitas quaedam orationis et ridicula abundantia, hoc etiam in loco adsunt. Omnia ita sunt comparata, ut ab eo qui nihil nisi verba spectat, ferri quodammodo possint; quodsi vero versus inter se comparamus, pauci assuti conspiciuntur. In universum Heynius verum vidisse videtur, quum verba *devota dedit qui corpora flammae* adscripta putaret versui 363. quibus receptis fictus quoque est *Flaminius* quispiam in historia plane ignotus. In omnibus igitur Heynio assentio, nisi quod ad codices etiam magis accedens ita scribendum puto:

*Mucius et prudens ardorem corpore passus,
Hic Curius clarae socius virtutis, et ille,
Aeacidae cessit cui fracta potentia Regis.*

Rex Aeacides est Pyrrhus; docte vero intelligitur, non nominatur Fabricius. Est hoc ex usu poetae nostri, qui nomina heroum reticet, facta eorum celebrans. cfr. 239. 241. 299. 321. Ceterum non sine acumine Bothius coni. *Lucmonis*; Viecht. habet *cui cessit facta.* vs. 365. *clare* Colb. I. Thuan. I. vs. 366. Bothius et ante eum Wakefieldus coni. *corpora famae.*]

367. *talis pro tales* accipiendum: *Iure igitur sedes pietatis, pine sedes, honorat tales.* Versus parum affabre proculus. Vett. edd. cum Petav. et Voss. *honores.* Helius. coni. *Iure triumphali,* nescio quo fractu. [* In omnibus meis codd. est *honores,* quod quum Bembus non intelligeret, *honorat* scripsit. Recepti illud, quod est praesens coniunctivi verbi *honorandi,* et utitur poeta ex more suo apostropha satis audaci, ipsam scilicet sedem pietatis adhortans, ut *tales heroes iusto honore afficiat.* Simul punctum quod vulgo post *honorat* ponebatur delevi, quia vestigia codd. docent *Scipiadae*que legendum esse, non *Scipiadae*que, ut proinde accusativus pendeat a verbo *honores.* In hoc mihi iam praeivit I. H. Vossius. Bothius hunc versum ut spurium damnat.]

368. *Isthic* vett. edd. *Istarum piadasque duces quae vos triumphet* Petav. *Scipiadaeque duces quorum d. tr. Scipiadae rapidi,* qui et Virgilio: *duo fulmina belli.* Aldina: *Scipiadaeque.* [* Legebatur: *Illie Scipiadaeque duces.* In codd. omnia sunt lxxata et corrupta; et in Colb. II. III. Thuan. I. Viecht. legitur *Istarum piadasque duces quorum devota triumphis,* quibuscum consentit Colb. I. nisi quod legitur *pia ad asque,* et Helms. s. m. pr. in quo levi nonnisi errore est *piadasque;* idem a. m. sec. habet *Istie Scipiadaeque,* quam scripturam, omissa tamen pronome *quorum* foeda interpolatione intruso, ego nunc recepi.]

369. *Moenia Romanis* ms. Koeler. et Voss., parum commode. *Moenia rapidis* L. ms. Helms. *M. quos rapidis* Petav., melius. [* In Colb. II. hic versus excidit. In Colb. I. Thuan. I. Helms. Viecht. deest *quos,* et tum legitur *rapidis,* pro quo Helms. levi errore habet *iapidis.* Hae librorum in utroque versu lectiones faciunt ut etiam h. l. Bembus magis ingenio quam codd. obtemperasse putem, meamque ipsius opinionem de toto loco scribendo apponam, qui tum fere in omnibus ita legitur, ut codd. eum exhibent. Verebar tamen textum ad meam sententiam refingere, quia de fide Bemina nondum adeo mihi constat, ut eam omnino reicere possum. Sic igitur poetam scripsisse existimo:

*Iure igitur tales, sedes pietatis! honores
Scipiadisque duces, quorum devota triumphis
Moenia laurigeris Libycae Carthagini horrent.*

Omissi primum *istic*, quod exsculptum ex *Istarum* ad omnem locum minime quadrat. Quum vox *Scipiadisque* semel esset corrupta, librarii pro arbitrio plura sibi indulserunt, ut certe versus qualiscunque effingeretur. *Triumphis laurigeris* etiam apud Martial. III. 66. Claudian. Cons. Honor. III. 12. leguntur; et structura horum verborum haec est: quorum triumphis laurigeris moenia Carthagini (tum etiam stantia) devota (Scipiadis) horrent.]

371. locus corr. Io. Schrader. viduos a lumine P. ἡλιοσπέρσις ex Sophocle appellat Scaliger. Malis tamen viduatos lumina. Et sic Heins. quoque coni., vel viduos ah l.

372. 373. Scaligero commodius videbatur legi posse: *Cognita discernit scelerata piacula sede*: ut sensus sit: Minoem discernere maxima piacula scelerata cognita, h. diiudicata; sede h. sedibus pro ratione criminum assignatis. Equidem haec non minus scabra esse sentio quam vulgata: quo, aut potius qua, qua parte, ubi (et sic edd. Ge. Fabricii), *Minos discernit maxima vincula conscelerata* (h. Tartarum, unde nullus reditus; qui etiam Maroni est, *Sedes scelerata*) pia sede, h. a sede pia. Barth. Advers. XXI, 20 primum se iactat loci sententiam perspexisse; *vincula esse corpus, conscelerata, contaminatum a scelerata anima*. Nihil vidi contortius. Io. Schrader. discernit saecula. Iacobs coni. ingeniose: quo proxima M. — discernit limina sede. Nodell. cum Io. Schradero coni. quo, maxime Minos, *Conscelerata pia discernis vincula sede*.

372. [* phlegeton Colb II. maximinos Colb. I. *Facula* ego etiam pro moenibus dictum puto; coll. *Neptunia vincula* ap. Catull. LXIV. 367. Wakefieldus edidit maxime — discernis singula.]

374. A Bembo est lectio, in qua *vinetae* expeditu difficile. *cinctae* em. Oudin. Misc. Obsq. crit. nov. Tom. IV, p. 313. Ferrem, si angues vel serpentes adiecti essent. Nisi verbera pro flagellis dicta esse putes, cum Propertius flagellis incinctas Furias dixerit. Praestaret tamen me — *vinctum*. Vett. edd. et Aldus: *Ergo quam causam mortis, quam d. vitae; quam lectionem reduxit Scaliger: Tò quam ego non magis expedio; saltem malim sic constitnere: Ergo iam causam mortis, iam dicere vitae, scil. cogunt. Et adspirat Petav. Ergo quam c. m. iam discere vitae. [* Legebatur Ergo iam causam mortis me dicere vinetae sine ullo sensu. In Colb. II. Thuan. I. Viecht. scribitur Ergo quam causam mortis iam discere vitae, quibuscum et consentiunt Colb. I. Helmst., nisi quod in illo exstat qua, in hoc omittitur causam. Vossius Scaligeri lectionem versione sua expressit; omnis tamen interrogatio ab hoc loco aliena videtur, in quo Heynium veritati proxime accessisse puto, cuius coniecturam ego nunc recepi. Ninois commemoratio antea facta Culicem admonet, sibi quoque eius iudicium subeundum esse, non vero libenti sed a Poenis eo adacto. Bothius coni. dicere iunctae.]*

375. *saevae* vett. edd., ut *saevae Poenae sint Furiae*, idque melius: etiam codd. Tum Scaliger cum Heinsio emendat, cogunt sub iudice. Forte poeta a iudice sic dixit, ut sit: ad iussum iudicis. [* Pro vulg. saevo ex Colb. II. Thuan. I. scipsi saevae. In Colb. I. saeve, in Helmst. saevae. — sub iudice Scaligeri est emendatio. Vulgo ab, Helmst. a; de confusis istis praepositionibus v. Ovid. Heroid. IX. 129.]

376. *malignae conscius* vett. edd. cum codd. Petav. et Voss. conscius h. l. tamquam advocatus, συνήγορος. σύνδικος. c. ausis coni. Heins. [* causam alicui Viecht. maligne conscius Colb. II. Helmst. a m. pr.

malignae Colb. I. Thuan. I. In Viecht. vulgata esse videtur, ut et est in Helms. a m. sec.]

377. *Nec t. Bembina lectio sensum vix habet. Sed tolerabilibus curis* vett. edd. quod merito revocat Scaliger: sunt enim *curae tolerabiles* medicos, modicae. Audis haec, nec multum mea calamitate tangeris, parum memor beneficii mea morte accepti. Codd. Petav. et Voss. cum Aldina: *Sed tolerabilis*. [* *tolerabilis* Thuan. I. Helms. qui etiam hoc exhibet. Reduxi vero lectionem Bembinam *Nec* pro vulg. *Sed*, quod in omnibus codd. exstat. Novam enim ab hoc versu sententiam oriri neque eum prioribus versibus coniungendum esse, docet indicativus *audis* post cum *advis*. Hinc noster versus ad sequentia est trahendus, ubi tamen clare apodosin indicat. Quacunque vero demum ratione versus 378. scribatur, hoc saltem certum est, Culicem queri verba sua, quae pastor dormiens audiverit, negligi et ut vana somnia ventis tradi. At, inquit, nec sensu caret. Audio, si cum *tolerabilibus* iungitur; iungendum vero est cum *immemor*, ut sensus sit: Haec quae iam dixi tu audis non immemor (tam mei facti quam orationis) curis tolerabilibus, i. e. curae tunc adeo sunt tolerabiles, ut te non impediunt quominus mei recorderis. Bothius coni. *advis* Non *tolerabilibus* curis.]

378. Est Bembina scriptura. Vetus vero: *Et tamen in vanis dimittes* (Aldina *dimittis*) *somnia ventis*, quam Scaliger sic ornat et cum versu 381 continuat: *Tu tamen in vanos dimittes somnia ventos Et mea diffusas rapiuntur dicta per auras*. Sin alterum nec admiseris, prius tamen erit refingendum: *Haec tamen, ut vanis dimittes somnia ventis? somnia* Heins. quoque em., vel propius ad vulgata: *Quae tamen haud vanis permittens omnia ventis*. Sed totus versus miseri interpolatoris est. Debuert saltem cum sup. iungere: *Ut vana haec rapidis dimittens somnia ventis*. Porro autem Scaliger post hos quos dixi versus: *Tu tamen — Et mea —* inseri volebat versus 256 — 258 Eheu m. — *In diversam — Elysiam*. Tum subditi novissimos vs. 379. 380. 382 *Digredior etc.* [* *Legebatur: Quae tamen, ut vanis dimittens omnia ventis, Digredior*. Sed in Colb. II. Helms. legitur *Et tamen ut vadis dimitte somnia ventis*, Thuan. I. *Et tamen ut vadis dimitte omnia*, Viecht. *Et tamen ut vadis dimittes omnia ventus*, Colb. I. Erramus ut *vada dimittes omnia ventis*, Colb. III. *Et tamen ut vadas dimitte somnia ventis*. Quibus ex codicum lectionibus primum recepi *Et tamen, tum somnia, deinde dimittes*, et remanent voces ut *vadis*, unde restitui usque *vagis*, i. e. semper vagis, quamquam inficiari nolo, ab alio critico feliciore meliorem fortasse lectionem exculpi posse. Plene autem post *ventis* interpuxi. Bothius coni. *Et tanquam vani* (i. e. mendacis culicis) *dimittes a v.*]

379. *D. n. moriturus* Voss. [* *frontes* Colb. I.]

380. [* *nemorum silvas*, v. Heins. ad Ovid. Fast. I. 512. *silva* Viecht. *scenas* coni. Wakefield coll. Aen. I. 164.]

381. *At mea forte. rapiuntur* Ald. cum Petav. Heins. *En mea — raptantur*. Verum est et hic versus interpolatoris. [* *rapiuntur* scripsi ex omnibus meis codd. pro vulgato *rapiantur*. Ceterum hic versans sine dubio post 378. collocandus; causa perturbationis fuit initium trium versuum ab eadem voce et.]

383. *inertia vitae* quid hic sit, non dicam. Lego: *inertia somni*, h. somnus, ubi pastorem dimisit, reliquit. visi coni. Heins. [* *inertia vitae* non tentandum, sed cum Marklando ad Stat. Silv. I. 4, 55. p. 202. ed. Dr. de ipso somno explicandum. Ceterum inconcinne dixit poeta hunc; pastor enim quum sit intelligendus, hic tamen tertio deum et quarto versu abhinc commemoratur, ita ut ex grammaticae legibus potius ad Cu-

licem pronomen pertineret. Ceterum haud cuctabundus egregiam recepi Bothii conl. *Sollicitae* pro vulg. *Sollicitum*, coll. Horat. Sat. II. 6, 61. nunc somno et inertibus horis *Ducere sollicitae iucunda oblivio vitae.*]

384. *aegret* Scaliger emendat, nec male. Potest tamen oratio continuari: *aeger* nec tulit pro, non t., ut feci, sublata distinctione post *aeger*. Aliam lectionem, quam etiam ms. Helmat. cum Petav. et Voss. habet, profert Scaliger et probat: *Interius graviter regementem*: ita enim scribendum, non *rege mentem*. Iacobs noster em. *Ingemit* et *gr.* Malim *Ingemuit graviter, mentem aeger*, n. [* *Legebatur Interius graviter mentem aeger* nec, quum vocem pro non dici frustra contendit Heynius. Pro *mentem aeger* in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. legitur *rege mentem*, quod Scaliger, sequente I. H. Vossio, ex *regementem* ortum esse bene vidit. Ipsum vero verbum *regemere* v. apud Stat. Theb. V. 389. Tum vero eiusdem Scaligeri auctoritatem secutus interpunctionem post vs. 385. delevi, ut protasis usque ad vs. 387. extendatur, apodosis inde a vs. 388. sequente. Pro *graviter* Wakefieldus edidit *graditur.*]

385. *S. inclusum* ms. Koeler. [* *Culios* Colb. II. *demorte* Helmat. Pro *infusum* Iacobsius ex scriptura codicis Koeler. elicuit *Incusum.*]

387. *Quesis*, *Quis*, viribus. *pugnās* vett. edd. male. *hostem* int. hydram.

388. *Uti* distinximus, v. s. *fronde latentem locum iunximus*. Alij *Rivum latentem iunxerant*, vel *hostem latentem*. [* *propter* Colb. II. Viecht. *praeter* Thuan. I. Helmat. *propterea viridis* Colb. I. *fronte* Helmat. a m. pr. *labentem* Viecht. Ego *latentem* denuo ad rivum retuli, qui muscosus fuit.]

390. *hae ferri cupidum* vett. edd., male. [* *Distinat* Colb. II. Thuan. I. Viecht. *hae* Colb. I. *fieri* Helmat. *cumulum* Colb. II.]

391. abest in vett. edd. ut: tum Aldina cum edd. Ge. Fab. l. c. *viridi fodiens* de. *capulum in usum repetere mire* dictum est. Heins. conl. ao *ferri c. r. acuti*, quod non satis facit. [* *ut deest* in Colb. I. II. Helmat. Viecht. *Graminea viridi* Thuan. I. *fodiens* Helmat. unde locum ita, ut nunc est, scripsi, quum vulgo legeretur *Gramineam* ut — *foderet*. Mire vero dicitur *terram gramineam de viridi cespite fodere*, neque intelligo quod Vossius vertit: *dass er die grasige Erd' aufwühlt' aus grünendem Rasen*. Hinc iungendum puto *terram de cespite viridi gramineam*, ubi de originem et causam indicat, ut de gente; v. Marklaud. ad Stat. Silv. V. 3, 126. p. 388. ed. Dr.]

392. In hoc et seqq. plura plurium versificatorum tentamina. Hic saltem verus delendus.

393. *Aggestum* c. Heins. em. et utque a. m. Forte fuit: *Aggestam cumulat* humum.

394. [* *Ianus* Douza ap. Lindenbrochium suspicatur *cumulus.*]

395. Scaliger conl. *Quem circum lapidum laevi de marmore formas Conserit*: ut sint crustae marmorum, emblemata: nimis eleganter et optare pro pastore. d. m. *acervans* Heins. conl., et *lapidis* et *Congerit*. Valer. Fl. VI *supremos puero sic fatus honores Congerit*. *Lapidem* tamen et *marmor* quomodo iungam non video. An *lapide* et *laevi de marmore*. Pessime vero interpolat *marmor* memorat, cum saltem maceris aut *Θρυξός* aggestam humum circumdare deberet. [* iungendum est: *circum quem orbem conserit lapidem, formans laevi de marmore*, qua ratione omnes difficultates sublatae videntur.]

396. *assiduæ curae memor*; iners repetitio est ex v. 392, cum deberent sequi gramina, herbae, flores, quibus conserit tumulum. Saltem iung. *Quem conserit*: ita *lapidem formans* de monumento intellige. Con-

gerit conl. Heins. *acanthos* Ald. [* Puto scripsisse poetam assidue curae memorem, i. e. lapidem qui curam tumulo erigendo impensam assidue memorat, praetereuntibus ob oculos ponit. *achantos* Colb. I. II. Thuan. I. Helms. *acanthos* Viecht. qui et curae omittit.]

397. *crecens* ms. Koeler. *purpureum crescit rubicunda* tenorem ms. Helms. *purpureum crescent* r. t' *rorem* Petav. *pudivunda rubore* Voss. eleganter; idque recte probat Wakef. ad Lucret. II, 416. [* Legebatur *rubicunda colore*, quo eiecto praetuli scripturam codicis Vossiani. *Purpureum* est in Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. *crescent* Colb. I. II. Thuan. I. Viecht. *terorem* Colb. I. *terrorem* Thuan. I. *colorem* Colb. II. *rubicunda* Viecht.]

398. *Et violae omne genus, hic est vulgg. Spartica myrtus* merito suspecta iam Scaligero: qui varie tentat: *Astartica*, ab Astarte, Venere, vel *Parthica*; est enim myrti genus, philadelphum, quod apud Parthos inveniri Athenaeus tradit, tandem agrum Sparticum Achaiae ex Theophrasto narrat. Dalechamp. ad Plin. XV, 29. Veneris aliquod nomen latere videtur: forte etiam regionis. Aegyptia myrtus olim praestitisse cetera narratur (Athenaeus XV, p. 676 D.). Coniciat aliquis *Memphica*, *Nilotica*. Myrtos ad Euryotam Catullus memorat 63, 89. Verum a Sparta non fit *Sparticus*. Heins. conl. *Epirotica*, quod miror. Io. Schrader. *Cythercia*. [* Legebatur *genus omne*. Ego scripsi *omne genus* ex Colb. I. II. (in quo praeterea legitur *Sunt violae*) III. Thuan. I. Helms. Viecht. Athenaei locus a Scaligero laudatus XV, p. 682. C. hic est: *Ἀπολλόδοτος δ' ἐν τριτάτῳ Παρθικὸν ἄνθος τι ἀναγράφει καλούμενον φιλάδελφον κατὰ τὴν Παρθικὴν γῶραν, περὶ οὗ τοῦτο φησὶ „καὶ μυρσίνης γίνῃ κοινὰ μίλαξ τε καὶ τὸ καλούμενον φιλάδελφον.“* Neque tamen *Spartica* reieci, partim quia Apollodori locus non talis est, ut ex eo myrtus *Parthica* plane defendatur, partim quia in adiectivis gentilibus Graecorum varia inveniantur, quae contra vulgarem usum pugnant; v. Butt. Gr. Gr. ampl. T. II. p. 331. 339. sq.]

399. *Cilico* edd. vett. Scaliger archaismum inesse putabat. Sed cur *Cilix arceum* non feramus? Est tamen aliud vitium, quod hic latet: si de croco agunt poetae, non memorant arceum sed antrum *Corycium* Ciliciae. Hoc videtur h. l. reponendum; et iam repositum nunc video in Aldina, et hinc in ed. Ge. Fabric. *additus* malebat Heins. Idem ante: et *hinc* C. [* *crocus* Colb. I. II. Thuan. I. *crocus* Helms. Viecht. *Culici* Viecht. auro Helms. In voce *hyacinthus* consueti inveniuntur errores librariorum.]

400. *L. item decus, exurgens rh.* vett. edd., sed *laurus Phoebe decus* recte. *Laurus item Phoebe ingens d.* conl. Heins., tum ed. Ge. Fabric. *hic urgens rhododaphne*; quod vitium operarum esse arbitror. *rhododaphne* est *nerion* Plin. XXIV, II, s. 53, et in nostris herbarum auctoribus. [* *surgens decus* Helms. *decus surgens* Colb. II. Thuan.

t ges

I. Viecht. *phoebe dec surgens* hic. — *rododaphne* Helms. *orodaphne* Viecht.]

401. *non avia cura* a Bembo restitutum; forte quod ipse *ros marina* vulgo nascitur. Heins. conl. *non avia turba*. Vett. edd. *novania cura*. Voluit aliud exsculpere Scaliger: *Nonacria tura*, ut *ros marinus* Arcaebus pro ture fuisse dicatur, vel *non annua cura*; sed non successit. [* *rosia* Colb. I. II. Thuan. I. *marina* Colb. I. Thuan. I. In Helms. et Viecht. vulgata scriptura servatur.]

402. *Sabinis* vett. edd. Scaliger: *Sabina* Bembo restituit, et herbae nomen id est. Plin. XXIV, II, s. 61 *Herba Sabina*, *brathy* appellata a Graecia, duorum generum est, altera *tamaraci similis folio*, altera

cupresso. — *A multis in suffinis pro ture adsumitur*. Numerator nunc inter Inniperos. [* *thuris* Helms. Vulgo *turis*. — *pisces* Thuan. I. *mutata* Helms. *Sabina* etiam membrana Contiana. *sabinas* Colb. I. Thuan. I. *sabinis* Colb. II. Helms. E Viechtiano ad hunc versum nihil est notatum.]

403. *Chrysanthesque* Scaliger emendat ex Nicandri versu apud Athenaeum lib. XV, p. 684 D. Videtur idem esse ac *chrysanthemum*. Mox *ederac nitor* pro *edera nitente*. Scaliger *φόδου ἀγλαίας* apud Theocritum comparat. Genera eius plura esse notum est; h. l. candida intell. conf. Georg. IV, 124. Ecl. III, 39. *palante con*. Heins., quia sunt *erantes hederac*. [* *Chrysanthesque* ex Nicandro post Scaligerum scripsi cum Vossio. Vulgo *Chrysanthusque*. — *heredegne* Colb. I.]

404. Quod aliunde non constat, ex h. l. discimus, florem fuisse *Bocchi* nomioe insignitum. Rex ille Mauretaniae facile hunc honorem consequi potuit Iubae Regis beneficio, quem cum de aliis rerum naturis tum de plantis scripsisse ex Plinio tenemus. *Bacchi* edd. vett. *Boccus* Ald. Heinsius laudat Hesych. Βῶξ, βοράνης εἶδος, ubi vid. Not. [* *bochus* Colb. I. *Boccus* Helms. *hocus* Viecht.]

405. *Bumastusque* Ald. cum vett. edd. et codd. Petav. et Voss. Est ea quidem inter uvarum genera, vid. Georg. II, 102, sed inter flores *Buphthalmus*, quem *Bendus* primus edidit, erat serendus; vulgari nomine *Buphthalmum*. Inter pratenses flores etiam a Nicandro ponitur loco sup. laudato, quem Scaliger emendavit. Nunc inter *Teucris* referri solet. Heinsius tamen tuetur *Bumastus*, ut sit herbae nomen; laudatque Hesych. Βουμάρης, οἱ δὲ Βουμάρως, εἶδος βοράνης. „*Bumastus* semel iterumque Columellae restituiamus“ subiicit Heinsius. In fine *semper florida picris* a Bembo erat reposita, quae apud Plinium inter lactucae et intuba numeratur. Sed Scaliger defendit veterem lectionem *pinus*, ut sit *γαλακτὶς*, quae inter flores topiarios est; et Columellam laudat, ubi sciicet IX, 4, 2 *semper virens pinus* est, sed non de herba ibi agitur, nec apud Virgil. Georg. IV, 112, ubi vid. Not. Heinsius tamen et ipse: „*picris*, perperam; *pinus*, bene; posuit pro frutice, quomodo Columella: *Posthaec frequens sit incrementi maioris surculus*, ut *ros marinus* et *utraq; cytinus*, et *semper virens pinus* et *maior illex*. Ita et Ovid. in *Arte*: *Ros maris* et *lauri cultaque pinus* abest, ubi plura annotamus. Salmasius in hoc loco et in Columellae et Nasonis tinum pro pino voluit reponi. vid. Constant. Fanens. Collect. cap. 9. Buchart. Hieroz. lib. II, cap. 5.“ [* Legebatur: *Buphthalmusque*. Ego reduxi *Bumastusque* ex omnibus codd.; in Helms. *Bumastusque*. Cfr. Salmas. ad Solin. p. 259. — *tinus* repositi cum Salmasio l. l. p. 193. non renuente Heinsio ad Ovid. A. A. III. 692. Praeivit mihi Vossius in versione. Vulgo *pinus*.]

406. 407. Inserti versus ab eo, qui recensum florum augere volebat; sed parum scite; vult dicere: correptum fuisse amore sui ipsius ex superbia, quam de forma susceperat. cui *gratia formae* cum Francio coni. Burmann. ad Anthol. Tom. I. pag. 101. qui *gloria formae* legebat Heins., vel *gratia formae*. [* *illinc* Colb. I. Thuan. I. Viecht. *illie* Helms. *illi* Colb. II. — *narcissus* in omnibus libris.]

408. [* *vernantia tempora*, v. Markland. ad Stat. Silv. III. 1, 135. p. 264. ed. Dr.]

409. *His floribus tumulus superinseritur*, vel *super*, in superficie. ingeritur Heins. coni. et laudat locum Quintil. Declam. V (cap. 6). *tum fronde* vett. edd., vel sollenni vitio, vel ex vs. 388.

410. *Eulogium* Ald. quod firmat eadem et ceterae edd. vett., quod praefert Scaliger. [* *Et longium* Colb. I. *format* Colb. I. *forma* Viecht. *firmat* Helms. *firma* Colb. II. Thuan. I. *litera cita* Viecht.]

411. *custos pecudum* vett. edd. *nū tale merenti* vett. edd. *tibi tale* Donatum legere Ascensius monet. An is in Culicem scripsit? et Ascensio visus est? *lung. tale officium.*

412. *reddo* vett. edd., sed alterum stilo lapidari magis consentaneum. *funeris officium*, h. l. de sepultura, cenotaphio. In edit. Virgilii cum *Opusculis*, Antwerp. Exc. Mart. Nutius 1556, 12. pag. 418 Culici subicitur hoc epigramma:

ALBANI COMANTIS

*Rana loquax, Graia multum celebrata Camena,
Et Phrygii docto carmine lecta senis,
Quid tibi cum nostris animantibus usque pusillis?
Si potuit fructus vincere Nux reliquos?
Et licet inde Elephas pretioso dente superbus
Harriat, hunc potuit nunc superare Culex.*

Nou vacabat, dum in his occupati eramus, in auctorem carminis inquirere, quod alibi occurrere non meminimus. [* *redit* Helmst. *Libellus* qui nominatur *Culex Virgilii Maronis finit Thuan. I.*]

C U L E X

P R O B A B I L I T E R R E S T I T U T U S C U M N O T A T I O N E I N T E R P O L A T I O N U M *)

Lusinus, Octavi, gracili modulante Thsliā;
 Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum:
Lusinus: haec propter Culicis sunt carmina dicta,
Omnis ut historiae per ludum consonet ordo.
Notitiam ducunt voces. Licet invidus adsit, 5
Quisquis erit culpae iocos Musamque paratus,
Pondere vel culicis levior famaue feretur.
 Posterius graviore sono tibi Musa loquetur
 Nostra, dabunt cum securos mihi tempora portus,
 Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu. 10
Latoniae magnique Iovis genus, aurea proles,
Phoebus erit nostri princeps et carminis auctor
Et recinente lyra fautor; seu detinet illum
Alma Chimaereo Xanthus perfusa liquore,
Seu nemus Asteriae, seu qua Parnassia rupes 15
Hinc atque hinc patula praepandit cornua fronte,
Castaliaeque sonans liquido pede labitur unda.
Vos quoque Pierii laticis decus, ite, sorores
Naiades celebrare deum plaudente chorea.
Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit 20
Agrestum fetura; tibi sit cura canentis
Aerios nemorum tractus silvasque; virentes,
Te cultrice, vagus saltus feror inter et antra.
 At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,

*) Cum ne tolerabilis quidem lectio Culicis sit, nullaque inde omnino percipi possit voluptas: periculum feci, an mutata eius lectione, tum ex librorum corruptelis, tum ex virorum doctorum emendationibus et coniecturis, interpolationibus vero characterē litterarum diverso notatis, exiturum esset carmen, quod sine offensione legi possit. Nec non omnes mutationes praestare aut veram ac genuinam lectionem ubique restitutam venditare, vix opus est ut mo-

neam. In iis, quae interpolatorum intemperantia et mala sedulitate interposita sunt, haud pauca legi suspicor meliora iis, quae ipsi erant commentū parum docte ac scite. Licebat similem operam Ciri commodare. Verum specūmen proponere volebam; in quo expoliendo, impugnando, defendendo, qui velint, ingenia exerceant! Lusus ingenii et hic esto.
 v. 3 seqq. et 11 seqq. Interpolatio variorum.

v. 18. Nova interpolatio. Iterum 20.

- Octavi venerande, meis adlabere coeptis. 25
 Triste Iovis Coeique canit non pagina bellum,
 Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus;
 Nec Centaureos Lapithas compellit in enses.
 Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;
 Non perfoesus Athos, nec magno vincula ponto 30
 lacta, meo quaerent iam sera volumine famam;
 Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Graecia cum timuit venientes undique Persas;
 Mollia sed tenui percurrere carmina versu, et
 Viribus apta suis Phoebo duce ludere gaudet. 35
Et tu, sancte puer, memorabere; sic tibi perstet
Gloria perpetuum lucis victura per aevum;
Et tibi sede pia maneant locus, et tibi sonpes
Debita felices memoretur vita per annos
Grata, bonis lucens. Sed nos ad coepta feramur. 40
 Igneus aetherias iam Sol penetrarat ad arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru;
 Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:
 Propulit ut stabulis ad pabula lacta capellas
 Pastor, et excelsi montis iuga summa petivit: 45
 Uvida qua patulos velabant gramina colles.
 Iam silvis dumisque vagae, iam vallibus abdunt
 Corpora; iamque omni nemoris de parte vagantes
 Scrupea desertae perrepunt avia rupis.
 Tondentur tenero viridantia gramina dente; 50
 Pendula proiectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densaue virgultis avide labrusca petuntur.
Haec suspensa rapit rodente cacumina morsu,
Vel salicis lentae vel, quae nova nascitur, alni,
Haec tenerae fruticem sentis rimatur, at illa 55
Imminet e ripa prostrans in imaginis umbram.
 O bona pastoris, si quis non pauperis usum
 Mente prius docta ruris fastidiat; illi
 Omnia, luxuriae pretiis, incognita, curis
 Quae lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore,
 Attalicis opibus data, vellera; si nitor auri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum
 Picturaeque decus; lapidum nec fulgor ab ulla
 Cognitus utilitate movet; nec pocula Graium 65
 Alconis referunt Boethique toreuma; nec Indi
 Conchea bacca maris pretio est: At pectore puro
 Saepe super tenero prosternit gramine corpus:
 Florida cum tellus gemmantes picta per herbas

Interiecti ab alia manu v. 33. 36 ad 40, et v. 43. 53. 54. 55. 56.

Vere novat dulci distincta coloribus arva;	70
Atque illum calamo laetum recinente palustri,	
Otiacque invidia degentem et fraude remota,	
Pollentemque sui, viridi cum palmitē ludens	
Tmolia pampineo subter coma velat amictu.	
Illi sunt gravidæ roranti lacte capellæ,	75
Et nemus, et secunda Pales, et valle sub ima	
Semper opaca novis manantia fontibus antra.	
<i>Quis magis optato queat esse beator ævo,</i>	
<i>Quam qui mente procul pura sensuque probando</i>	
<i>Non avidas inhiavit opes; non tristia bella</i>	80
<i>Nec funesta timet validas certamina classis;</i>	
<i>Non, spoliis ut sancta deum fulgentibus ornet</i>	
<i>Templa, vel evectus finem transcendat habendi,</i>	
<i>Adversum sævis ultro caput hostibus offeri!</i>	
<i>Illi falce deus colitur, non arte, politus;</i>	85
<i>Ille colit lucos; illi Panchaia rura,</i>	
<i>Floribus agrestes herbae variantibus, adsunt;</i>	
<i>Illi dulcis adest requies, et pura voluptas,</i>	
<i>Libera; simplicibus curis: huic imminet, omnes</i>	
<i>Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi,</i>	90
<i>Qualibet ut tenui victu contentus abundet,</i>	
<i>Lucundoque liget languentia lumina somno.</i>	
<i>O pecudes, o Panes, et o gratissima Tempe,</i>	
<i>Naides ac Dryades: quarum non divite cultu</i>	
<i>Aemulus Ascraeo pastor sibi quisque poetæ</i>	95
<i>Securam placido traducit pectore vitam!</i>	
<i>Talibus in studiis baculo dum nixus agresti</i>	
<i>Pastor agit curas, et dum, non arte canorus,</i>	
<i>Compacta solitum modulatur arundine carmen:</i>	
<i>Tendit iam evectus radios Hyperionis ardor,</i>	100
<i>Lucidaque æthereo ponit discrimina mundo;</i>	
<i>Qua iacit Oceanum flammæ in utrumque coruscas.</i>	
Et iam compellente vagæ pastore capellæ	
Lene susurrantis repobant ad vada lymphæ,	
Quæ subter viridem resonabat garrula muscum:	105
Iam medias operum partes evectus erat Sol:	
Cum densas pastor pecudes cogebat in umbras,	
Et procul adspexit luco recubare virenti,	
Delia diva, tuo: quo quondam victa furore	
Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agaue	110
Infundas scelerata manus e caede cruenta;	
Et gelidis bacchata iugis requievit in antro,	
Posterior poenam gnati de morte datura.	

Ab v. 78 inde interpolationes variorum; saltem novæ sunt accessiones v. 85. 93 et 97 sq.

- Hic etiam viridi ludentes Panes in herba*
Et Satyri Dryadesque choros egere puellae 115
Naiadum et coetus: Tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis silvasque canendo:
Quantum te pernix remorantem, diva, chorea;
Multa tibi lacto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro 120
His dabat, et dulci fessas refovebat in umbra.
Nam primum prona surgebant valle patentes
Aeriae platanus; inter quas impia lotos,
Impia, quae socios Ithaci morrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos; 125
Ac, quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustus Phaethon luctu mutaverat artus,
Heliades teneris implexae brachia truncis,
Candida pandebant lentis velamina ramis.
Posterior, cui Demophoon aeterna reliquit 130
*Perfidiae lamenta, *dolus dum lussit inultis**
Quam comitabantur, fatalia carmina, quercus,
Quercus ante datae, Cereris quam semina, vitae;
Illas Triptolemi mutavit sulcus aristas.
Hic, magnum Argoae navi decus, edita pinus 135
Proceras decorat silvas hirsuta per artus;
Ac petit aeris contingere frondibus astra
Ilicis et nigrae et species haud laeta cupressus;
Umbrosaeque patent fagus; hederaeque ligantes
Brachia, fraternos plangit quae populus ictus; 140
Ipsae succedunt ad summa cacumina lentae,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos;
Quis aderat veteris myrtus non nescia sati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus; 145
Adstrepit et gelidis manans e fontibus unda,
Quae levibus placidum rivis sonat orta liquorem;
Et circum geminas avium vox obstrepit aures;
Hinc querulas referunt voces, quis nantia limo
Corpora lymphæ fovet; sonitus alit aeris echo, 150
Argutis et cuncta fremunt arbusta cicadis.
At circa fessae passim cubuere capellae
Excelsis subter dumis, quos leniter adflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra, 155
Mitem concepit proiectus membra soporem,
Anxius insidiis nullis; sed lentus in herbis

Interpolationes variorum inde a 115. 120 sq. 132 sq., aliae deteriores, v. 106, aliae praeclarae, ut v. 114. ut v. 112. 113. 116—119. 130. 131.

Securo pressos somno mandaverat artus:	
<i>Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:</i>	
<i>Ni Fors incertos voluisset ducere casus.</i>	160
Cum solitum volvens ad tempus tractibus isdem	
Inmanis vario maculatus corpore serpens,	
Mersus ut in limo magnos subsideret aestus,	
Obvia vibranti lambens gravis ore trilingui,	
Squamosos late torquebat nexibus orbes.	165
<i>Pallebant herbae visus liventis ad auram;</i>	
<i>Iam magis atque magis corpus resolubile volvens</i>	
<i>Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se</i>	
<i>Sublimi cervice rapit: dum crista superne</i>	
<i>Edita purpureo lucens maculatur amictu,</i>	170
<i>Adspectuque micant flammantia lumina torvo.</i>	
<i>Metabat late circum loca; tum videt *herba*</i>	
<i>Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat</i>	
<i>Lumina diffundens intenta, ore obvia torvo</i>	
<i>Saepius arripiens infringere, quod sua quisquam</i>	175
<i>Ad vada venisset, matura et comparat arma.</i>	
<i>Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore;</i>	
<i>Flexibus et versis torquetur corpus in orbes;</i>	
<i>Manant sanguineae per tractus undique guttae;</i>	
<i>Spiritus et rumpit fauces: quo cuncta parante,</i>	180
<i>Parvulus humoris pastorem exterret alumnus,</i>	
<i>Et mortem vitare monet, per spicula; *namque</i>	
<i>Qua diducta genas pandebant lumina gemmis,</i>	
<i>Itac senioris erat naturae pupula telo</i>	
<i>Icta levi. Sic prosiluit furibundus, et illum</i>	185
<i>Obtritum morti misit; cui dissitus omnis</i>	
<i>Spiritus excessit membris. Tum torva tenentem</i>	
<i>Lumina prospexit serpentem cominus; inde</i>	
<i>Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,</i>	
<i>Et validum dextra truncum detraxit ab orno;</i>	190
<i>Qui casus sociarit opem numenve deorum:</i>	
<i>*Namque illi dederitne vitam casusve densve*</i>	
<i>Prodere sit dubium: voluit sed vincere talem.</i>	
<i>Horrida squamosi volventis membra draconis,</i>	
<i>Atque reluctantis, crebris foedeque patentis</i>	195
<i>Ictibus, ossa ferit, qua cingunt tempora cristae.</i>	
<i>Et quod erat tardus, somni languore remoto:</i>	
<i>*Nescius adspiciens; timor occaecaverat artus*</i>	

Prava interpolatio v. 140. 143. 147. 152—154. 159 et 160.

Ornamenta aerpentis aliunde illata a v. 166 ad 180. A deteriore poe-

ta v. 184 insertus et locus turbatus, iterumque v. 191. 192. 193 et 197 — 200, qui omnes pessimi versificatoris fetus sunt.

- Hoc minus implicuit dira formidine mentem;*
Tum, postquam vidit caesum languescere, sedit. 200
 Iamque atro biuges oriens Erebo cit equos Nox,
 Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta:
 Cum, grege compulso, pastor, duplicantibus umbris,
 Vadit, et in requiem fessos dare comparat artus.
 Cuius ut intravit levior per corpora somnus, 205
 Languidaque infuso requierunt membra sopore:
 Effigies ad eum Culicis devenit, et illi
 Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
 En, quid, ait, meritus, aut quo delatus, acerbas
 Cogor adire vices? tua dum mihi carior ipsa 210
 Vita fuit vita, rapior per inania Averni.
 Tu lentus refoves iucunda membra quiete,
 Ereptus tetrus e cladibus: at mea Manes
 Viscera Lethaeas cogunt transare per undas.
 Praeda Charontis agor; video ut flagrantia taedis 215
 Lumina *collucent infestis omnia taedis*.
 Obvia Tisiphone, serpentibus undique cincta,
 Et flammis et saeva quatit mihi verbera Poena.
 Cerberus et diris flagrat latratibus ora,
 Anguibus hinc atque hinc horrent cui colla repexis, 220
 Sanguineumque micant ardorem luminis orbes.
 Ecquid ab officio digressa est gratia, cum te
 Restitui superis leti iam limine ab ipso!
 Praemia ubi pietatis? ubi pietatis honores?
 In vanas abiire vices; et rure recessit 225
 Iustitia, et prior illa Fides. Instantia vidi
 Alterius, sine respectu mea fata relinquens:
 Ad pariles agor eventus; fit poena merenti;
 Poena fit exitium; modo sit dum grata voluntas,
 Existat par officium. Feror avia carpens, 230
 Avia Cimmeros inter distantia lucos;
 Quae circa, tristes densentur in omnia poenae.
 Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
 Devinctum moestus procul adspiciens Ephialten;
 Conati cum sint quondam rescindere mundum: 235
 Et Tytyos, Latona, tuae memor anxius irae,
 (Implacabilis ira nimis!) iacet alitis esca.
 Terreor ah, tantis insistere terreor umbris
 Ad Stygias revocatus aquas: Vix ultimus anni

Ab versu inde 215 variorum hominum ingenia et conatus ornamenta nova inferendi et lacinias alias super aliis assuendi cognoscere in promptu est. Ita a v. 222 alieno loco senten-

tiae interpositae sunt, quae adscriptae fuerant ad v. 209 — 214. Inferas res persequuti sunt plures, quibus pessimus versificator alia intertexuit, ut v. 231. 232. 238. 239.

<i>Extat, nectareas divum qui prodidit escas,</i>	240
<i>Gulture ab arenti revolutis fluminis undis.</i>	
<i>Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,</i>	
<i>Numina contempsisse dolor quem vincit acerbus,</i>	
<i>Otia quaerentem frustra sibi! quidve puellas,</i>	
<i>Dira quibus taedas accendit pronuba Erinys,</i>	245
<i>(Sicut Hymen praesaga dedit connubia mortis;)</i>	
<i>Atque alias alio denset super agmine turmas?</i>	
<i>Impietate fera vecordem Colchida matrem</i>	
<i>Anxia sollicitis meditantem vulnera natis?</i>	
<i>An Pandionias miserandas prole puellas?</i>	250
<i>Quarum vox cit Ityn et Ityn, quo Bistonius rex</i>	
<i>Orbus epops moeret volucres evector in auras.</i>	
<i>At discordantes Cadmeo semine fratres</i>	
<i>Iam truculenta ferunt infestaque lumina corpus</i>	
<i>Alter in alterius; iamque aversatur uterque,</i>	255
<i>Impia germani manat quod sanguine dextra.</i>	
<i>Heu! heu! mutandus nunquam labor! Ausferor ultra</i>	
<i>In diversa. Magis distantia limina cerno;</i>	
<i>*Laeta loca* Elysiamque vagor delatus ad umbram.</i>	
<i>Obvia Persephone comites heroidas urguet</i>	260
<i>Adversas perferre vices. Alcestis ab omni</i>	
<i>Inviolata vacat cura, quod saeva mariti</i>	
<i>Ipsa suis fati Admeti fata morata est.</i>	
<i>Ecce Ithaci coniux *Laertiadae* Icarioris</i>	
<i>Femineum incorrupta decus! manet et procul illa</i>	265
<i>Turba ferox iuvenum telis confixa mariti.</i>	
<i>Quid misera Eurydice! tacito moerore recessit,</i>	
<i>Poneque respectantem et nunc manet Orphea serum.</i>	
<i>Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam</i>	
<i>Credidit, aut ulli Ditis placabile numen;</i>	270
<i>Nec timuit Phlegethonta furem ardentibus undis</i>	
<i>Nec moesta obtutu dira et ferrugine regna</i>	
<i>Defossasque domos ac Tartara nocte tremenda</i>	
<i>Obsita, nec faciles Ditis sine iudice sedes,</i>	
<i>Iudice, post mortem qui vitae vindicat acta.</i>	275
<i>Sed fortuna favens audacem fecerat Orphea;</i>	
<i>Iam rapidi steterant amnes, et spissa ferarum</i>	
<i>Blanda voce sequax insiderat arva corona;</i>	
<i>Iamque imam viridi radicem emoverat alta</i>	
<i>Quercus humo, sequiturque comes, silvaeque sonoros</i>	280
<i>Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.</i>	
<i>Labentes biiuges etiam per sidera Luna</i>	

Locus de Orphea inde a v. 269 sq.,
etsi alieno loco interpositus, est ta-
men ex felicioribus.

Vss. 282. 283. 284. 287. 294 sqq.
varias manus experti sunt. At vs.
303 sqq. a docto poeta profecti sunt.

<i>Pressit equos; et tu, currentes, menstrua virgo, Auditura lyram tenuisti nocte relecta.</i>	
<i>Haec eadem potuit, Ditis, te vincere, coniux, Eurydicenque viro ducendam reddere. Non fas, Non erat, invitans. Divae exorabile numen! Illa quidem, nimium Manes experta severos, Præceptum signabat iter: nec retulit intus, Lumina, nec divae corrumpit munera lingua.</i>	285
<i>Sed tu, crudelis, crudelis tu magis, Orpheu, Oscula cara petens rupisti iussa deorum: Dignus amor venia, gratum si Tartara nossent Peccatum ignovisse. Sed et vos sede Piorum, Vos manet, heroes, contra nemus. Illic et uterque Acacides, Peleus nempe et Telamonia virtus, Per patris secura locantur numina; quorum Connubis Venus et Virtus iniunxit honorem: Hunc cepit serva, ast illum Nereis amavit. Assidet his invenis, sociat quem gloria; fortis, Acer, inexastis referens a navibus ignes Argolicis Phrygios, torva feritate repulsos. O quis non repetat talis divortia belli, Quae Troes videre, viri videreque Graii! Teucra cum multo manaret sanguine tellus, Et Simois Xanthique liquor; Sigeaque, propter, Littora cum Troas, saevi ducis Hectoris ira, Videre in classes inimica mente Pelasgas Vulnera, tela, neces, ignes, inferre paratos.</i>	290
<i>Ipsa iugis namque Ida patens vernantibus, ipsa Ida facies altrix cupidis praebebat alumnis, Omnis ut in cineres Rhoetei littoris ora Classibus ambustis flamma superante daretur. Hinc erat oppositus contra Telamonijs heros, Obiectoque dabat clipeo certamina; et illinc Hector erat, Troiae summum decus: acer uterque, Fulminibus coelo veluti fragor editus alto; Ignibus hic taedisque furens, si classibus Argos Eripiat reditus; ille at Vulcania ferro Vulnera protectis depellere navibus instat.</i>	300
<i>Hic erat Acacides alter, lactatus honore, Dardanijs alte fuso quod sanguine campis Hectoreo victor lustravit corpore Troiam. * Rursus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, et huius * Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta.</i>	305
	310
	315
	320
	325

Diversorum forte ingeniorum conatus sunt versus 314 sqq., utique manu 324 et 325, et iterum 336. 337. Praeclarus locus sequitur inde vsa. 321 sqq., interpositis a mala a v. 341.

- Huic gerit aversos proles Laertia vultus,
 Et iam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,
 Pallade iam laetatur ovans; rursusque tremiscit
 Iam Ciconas, iam rursus atrox Laestrigonas horret;
 Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,* 330
*Aetnaeus Cyclops illum, Zancleaea Charybdis,
 Pallentesque lacus et squalida Tartara terrent.
 Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrides,
 Assidet, Argivum lumen; quo flamma regente
 Doris Erichthonias prostravit funditus arces.* 335
*Reddidit heu Graius poenas tibi, Troia, ruenti!
 * Hellespontiacis obiturus reddidit undis.*
 Illa vices hominum testata est copia quondam,
 Ne quisquam nimium fortunae munere fidens
 Tenderet evectus coelum super; omne propinquo
 Frangitur invidiae telo decus. Ibat in altum* 340
*Vis Argeia petens patriam ditataque praeda
 Arcis Erichthoniae; comes huic erat aura secunda;
 Per placidum cursus pelagus; Nereides undis
 Innabant, pars inflexas circum acta carinas:* 345
*Cum seu coelesti fato, seu sideris ortu
 Undique mutatur coeli nitor; omnia ventis,
 Omnia turbinibus sunt concita; iam maris unda
 Sideribus certat consurgere, iamque superne
 Corripere et soles et sidera cuncta minatur;* 350
*At ruere in terras coeli fragor. Hic, modo laeta,
 Copia nunc miseris circumdatur anxia fati,
 Immoriturque super fluctus et saxa Capherei,
 Euboicas et per cautes Aegaeaeque late*
Littora: tum Phrygiae passim vaga praeda peremptae 355
Fluctuat omnis in aequoreo navifraga fluctu.
*Hic alii siliunt pariles virtutis honore
 Heroes mediisque siti sunt sedibus omnes;
 Omnes Roma decus magni quos suspicit orbis,
 Hic Fabii Deciique; hic est et Horatia virtus:* 360
*Hic et fama vetus nullum peritura per aevum
 Curtius, in mediis quondam quem sedibus urbis
 Devotum tetri consumsit gurgitis haustus.
 Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 * Legitime, cessit cui fracta potentia regis.** 365
*Hic Curius, clarae socius virtutis et ille
 Fabricius, cessit cui fracta potentia regis.
 Iure igitur tales sedes pietatis honorat.
 Illic Scipiadaeque duces, devota triumphis
 Moenia quos rapidis Libycae Carthaginis horrent.* 370
 Pessima interpolatio vs. 353. 365. 368. 377 sq.

- Illi laude sua vigeant: ego Ditis opacos
 Cogor adire lacus, viduatos lumine Phoebi,
 Et vastum Phlegethonta: atro quo flumine Minos
 Conscelerata pia discernit limina sede.*
- Ergo iam caussam mortis, iam dicere vitae,
 Verberibus saevo cogunt a iudice Poenae: 375
 Cum mihi tu sis causa mali, nec conscius adeis;
 Sed tolerabilibus curis haec immemor audis;
 Haec, vana ut, rapidis dimittens, somnia ventis.
 Digredior, nunquam rediturus. Tu cole fontes 380
 Et virides nemorum silvas et pascua laetus.
 Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.
 Dixit, et extrema tristis cum voce recessit.*
- Hunc ubi sollicitum dimisit inertia somni:
 Ingemuit graviter, mentem aeger; nec tulit ultra 385
 Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
 Quantumcunque sibi vires tribuere seniles,
 Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem,
 Rivum propter aquae, viridi sub fronde latentem
 Conformare locum parat impiger; hunc et in orbem 390
 Destinatus, ac ferri capulum repetivit in usum,
 Gramineam ut viridi foderet de cespite terram.
 Iam memor inceptum peragens sibi cura laborem
 Aggestam cumulavit humum; iamque aggere multo
 Telluris tumulus formatum crevit in orbem. 395*
- * Quem circum lapidum laevi de marmore formans
 Conserit, assiduae curae memor: hic et acanthus
 Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
 Et violae genus omne hic est; Spartanaeque myrtus
 Atque hyacinthus; et hic Cilici crocus editus antro; 400
 Laurus item Phoebi surgens decus; hic rhododaphne
 Liliaeque et roris non avia cura marini,
 Herbaeque turis opes priscis imitata Sabinis,
 Chrysanthosque, ederaeque nitor pallente corymbo,
 Et Bocchus Libyae regis memor; hic amarantus 405
 Bupthalmusque virens, et semper florida pinus;
 Non illinc Narcissus abest: cui gratia formae
 Igne Cupidinea proprios exarsit in artus;
 Et quoscumque novant vernantia tempora flores.
 His tumulus super ingeritur; tum fronte locatur 410
 Elogium tacita quod format littera voce:
 Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
 Funeris officium vitae pro munere reddit.*

388 leiumi versificatoris conatus, et 392 sq. et 396. 397. Inde doctus poeta manum admovit.

P. VIRGILII MARONIS

UT VULGO FERTUR

C I R I S

P R O O E M I U M

I N C I R I N

Carmen hoc, etsi inter Virgiliana opuscula vulgo referri solet, an Virgilium tamen auctorem habeat, fides nos satis certa deficit. Sunt quidem multa, quae probabile hoc faciant: nec dubitationis tamen caussae desunt ex parte altera; itaque aegre ferendum non est, si in diversas opiniones discessisse viros doctos videas. Scilicet de rationibus, quibus contenderunt inter se, videndum erat; inter eas autem multas esse leves ac futes negari nequit. Ea tamen omnia, quae de his dicta sunt, ut iterum recocta apponam necesse, puto, non est; ut potiora summatim pro more meo exponam, iudicio meo qualicunque interposito, hoc forte est, quod lector a me expectet.

Qui *Virgilio* carmen vindicant, argumentis fere utuntur iis, quibus carmen hoc politissimum praestantis ingenii poeta, ipsoque Marone, non indignum declarent. Ita vero non evictum est, habendum quoque esse Virgiliani ingenii fetum, si quod carmen est, quod eum non dedeceat. Vetus aliqua eaque idonea auctoritas allata in medium non est. Nam, quod ex Seneca vulgo laudatur Ep. 92 *ut ait Virgilius noster in Scylla*, non viderunt viri docti ad Aen. III, 426 sq. spectare, et *in Scylla*

esse in loco de Scylla. Quid? quod nec a Pseudodonato, qui reliqua carmina Virgilio tributa recenset, nec, quantum memini, ab alio vetere Grammatico, in simili instituto, Ciris mentio fit. Indocti enim monachi, Servianis in Aeneidem commentariis in fronte adsutus, pannus, in quo Cirina scribitur *), memorari adversus me vix potest. Quod autem poematii praestantiam verbis quoque ornant, ut Scaliger id nulli Latinorum neque nitore, neque elegantia cedere dicat, Barthius vero luculentissimum inter omnia antiqua poematia appellet, in eo studium virorum doctorum video, iudicii subtilitatem desidero. Non enim satis circumscribunt praedicationem suam, eoque, dum ultra terminos evagantur, ne id quidem obtinent, quod in medio positum erat, quodque recte se habebat. Quod in carmine hoc tantopere admirati sunt viri docti, si propius intuearis, nihil aliud fuit, quam orationis in plerisque locis dignitas, ornatus praeclarus, splendor quoque; tum numerorum concinnitas. Haec sunt, quae viris doctis tantopere se probarunt; sed, an haec illa sint, quibus poeticae laureae decus parari possit, admodum dubito.

Omnino ab inventi felicitate, quae tamen res una omnium maxime poetae nomen et laudem continet, carminis huius laus magna vix peti potest: uti nec tractatio arte aliqua se commendat, nisi in locis singularibus iisque fere ad communem poetarum orbem spectantibus: cuiusmodi est nutricis opera in virginis dolore allevando, puellae miserae querelae, et sic alia. Contra sunt loca alia ad pedestrem orationem proniora: ut locus de diversis super Scylla opinionibus v. 63 sqq. — 90, alius super fabulae in Britomarti varietate 303 sqq. Haec et similia cum tractata nitescere nequeant, bonus

*) Ita etiam in ms. Helmstad. exaratum erat *Decircina*, non, Ciris.

poeta non facile attinget. Alia ad rhetoricam *θεωρητά* egregie accommodata sunt, ut in querelis puellae: et, si quid est, quo adducar, ut Maroniani ingenii fetum esse hunc putem, hunc propiorem ad tragicam vehementiam et rhetoricam declamationem affectum esse dicam, quem in Virgilio me agnoscere iam alibi accuratius exposui*). Accedit orationis poeticae facultas, quae in hoc poeta fuit eximia: quae ea ipsa caussa fuit, qua adducti viri docti cetera etiam omnia in eo carmine pronuntiarent esse summa. Poetae Maronis ingenium agnoscere mihi videor etiam in eo, quod, cum argumentum hoc ab aliis poetis esset pertractatum, relictis ille iis, quae ab aliis praerepta erant, ingenium applicuit iis ornaudis, quae ab aliis nondum essent occupata. Ita forte excusari potest, quod ille id, quod summum rei momentum, ipsa *ἀκμή*, erat, resectionem comae, verbo exposuit, et vero ne verbo quidem attigit ea, quae resectam Nisi comam subsequuta sunt, donec abstraheretur Scylla navi alligata. Expectabam in primo Minois conspectu, in pactione cum eo sancienda, in coma Nisi resecanda, tradenda, et fide Minois ex conditione pactionis exigenda, poetam disertum, copiosum et ornatum. Vix verbo memoravit haec omnia. Vitio hoc factum dices; nisi iudicio illi subtiliori illud tribueris. Levioribus equidem argumentis accensebo omne illud, quod a repetitis tot Virgilianis versibus ducitur, sive ut hinc colligas ipsum Maronem sive ut alium auctorem fuisse statuas. Vix enim firmo fundo nititur argumentum, quo Scaliger usus est, cum diceret: auctorem carminis ut esse Virgilium credamus, hanc unam rationem vincere, versus crebro hic repetitos**), qui passim in

*) Vid. Vol. II. Disquis. I. s. VIII
extr. s. XIII. Exc. ad Aen. II, p.
306. 7. Vol. II. et Aen. X pr. Vol. III.

**) Apposuit eos Io. Schrader.
Emendation. p. 33 sq.

Aeneide et in Georgicis atque in Bucolicis leguntur. Atqui potuit carminis esse alius serior auctor, qui ex Virgilio plurima mutuaretur, vel qui id ageret, ut Virgilii nomen et auctoritatem mentiretur.

Commemoravi adhuc ea, quae probabile facere possint, ad Maronem auctorem hoc carmen referendum esse. Alias rationes Barthii aliorumque nec commemorare iuvat, nec opus est, cum eas dudum exposuerit ac refellere studuerit doctissimus Praesul, Iustus Fontanus in Hist. Litt. Aquilei. p. 35. Eodem loco magna cum iudicii subtilitate ac doctrina vir doctissimus ex Virgilii Ecl. VI, 74 sqq. verum Ciris auctorem eruisse visus est, ut, quod Gifanius iam olim suspicatus erat, Barthio mox probante, is *Gallus* sit, cuius carmina illis versibus attigerit poeta plura, inter quae duo fuerint: alterum, quod nunchabemus, Ciris, de Scylla, Nisi f., in cirim mutata, alterum de Scylla, Phorci filia: *Quid loquar? aut Scyllam Nisi? aut quam fama sequuta est Candida succinctam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates et gurgite in alto Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?* Non equidem, tamquam satis valida, argumenta omnia amplectar, quae ille attulit; nec tamen quicquam ingeniosae coniecturae obstare video: convenit enim aetas Galli ac Messalae; nisi quod difficile est ad intelligendum, quo cum pudore tot ex Ciri versus Virgilius in sua carmina, aut ex his Gallus in Cirin, adoptare potuerit. Nam, quod Gallum Epicureae philosophiae operam dedisse nunc ignoramus, morari potest neminem, quin assentiatur Praesuli dignissimo. Superest igitur, ut versus illos seriore aetate ab interpolatrice manu in Cirim insertos esse dicamus: quod nec improbabile fit.

Qui *Catullum* pro auctore carminis habuere (in quibus Eglinus fuit, cuius *Vindiciae Ciris Catullianae*

sunt), quandoquidem cum Epithalamio Thetidis et Pelei nonnulla posse comparari videbant; non animadverterunt, Messalae, cui inscripta est Ciris, aetate se refelli: nam is paucos ante Catulli obitum annos natus est. Sed et haec accurate tractavit Fontaninus l. c. pag. 33. 36. Quo argumento *Valerium Catonem* Ciris auctorem ediderit Delrius in Comment. ad Senecam, ex eius verbis intelligi nequit. Quod si tamen Virgilium auctorem Ciris adoptare cum Scaligero et aliis *) malit aliquis, non tamen cum eodem Scaligero comminiscetur tot alia, quae probatione idonea destituuntur: paullo ante mortem suam, et Athenis aut adeo Megaris, Virgilium hoc carmen composuisse: etsi iam tum, cum Cirim scriberet, auctor carminis nonnulla carmine se tractasse, et, cum famae poeniteret, iis depositis ad philosophiam se contulisse narret ipse v. 1 sqq. 42 sqq. Iuvenem tamen se testatur auctor satis manifeste vss. 42 sqq. *Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes, Nunc primum teneros firmamus robore nervos: Haec tamen interea quae possumus, in quibus aevi Prima rudimenta et primos exegimus annos, Accipe.* Si porro Messalam iuvenum doctissimum v. 36 appellare potuit, iuvenili aetate constitutum eum et ipsum tum fuisse necesse est, cum Maro illa scriberet; id quod temporum docet comparatio **). Rem tamen vel sic in medio relinquere satius duco.

Inter haec, etsi carminis facies omnino satis liberalis est: negari tamen nequit, varices passim et ulcera corpus obsidere, loca occurrere plurima

*) Nuper quoque Io. Schraderus Emendatt. c. 3 pag. 31 Virgilio Cirim vindicavit: nec tamen is argumentis gravioribus, quam alii, suffultus. Idem docte adversus Galli nomen disputat

p. 48, et adversus Catullum auctorem p. 46, Scaligerum autem refellit p. 41.

**) Natus enim Virgilius a. U. C. 684, Messala a. 695, nec hic claruit ante 718, aet. 23.

scabra et horrida, versus duriores aut pedestri oratione depressos, alios prorsus corruptos ac sensu carentes, ut interdum honestas illa oris foede contaminata ac prorsus oblitterata sit. Scilicet primum id, quod in carminibus his minoribus evenisse videtur fere omnibus, etiam in Ciri factum arbitror, minore tamen cum audacia quam in Culice, omnium uno maxime foedato carmine, ut iam antiqua satis aetate in ea exercerent se poetarum seu versificatorum ingenia, variando et amplificando carmine. Adscripti in margine versus, saepe imperfecti, a librario, qui describebat codicem, in textum sunt recepti, nonnulli satis arguti, alii ex similibus veterum poetarum locis retracti vel adumbrati; qua de re supra ad Culicem dictum est. Accessit alia calamitas, ut carmina illa per plura saecula ignota et sepulta iacerent, et ut vix unum vel alterum exemplar ad nostram aetatem perveniret; quod cum obscuris fugientibusque litteris oculos librarii recentioris, aut etiam operarum typographicarum, falleret, corruptelas infinitas inferri necesse fuit.

Conspirant itaque in corruptelis editiones fere omnes, nec e libris scriptis, qui et numero paucissimi, et, quantum intelligo, omnes recentiores sunt, auxilium expectari posse videtur. Nic. Heinsius in epistola ad Octavium Falconerium fatetur, Ciris exemplar sibi nullum evolvere licuisse, ante artem typographicam inventam descriptum. Evolvit tamen ille postea ms. Basileensem, aut variantem lectionem ex eo accepit; attamen et ille fuit chartaceus, et, quantum intelligo, in corruptelas vulgares ubique consentit. Abfuit Ciris a prima Virgilii editione, etsi ea minora Virgilii poematia complectitur, accessit vero in Romana altera: vid. Recensum edd. h. a. Omissa hinc ab aliis, ab aliis addita: cf. Fontanini. Hist. litt. Aquilei. p. 40. Enarrare eam primus aggressus est Domitius Calderinus

in edit. Ven. 1483 per Baptistam de Tortis, hinc 1489. 1491. 1492 et al. Paulo doctior commentator successit Iulius Pomponius Sabinus, commentariis a. 1486 vulgatis, et 1519. 1544 hincque in edd. Henricopetrinis repetitis: tum copiosior commentator Ascensius a. 1500. 1505 et al. Tandem etiam critica manus accessit, eaque viri summi Iosephi Scaligeri in Appendice Virgiliana Lugd. 1573; multas ille attulit emendationes praeclaras, alias durissimas, nonnullas prorsus non ferendas. Lectiones eius et interpretationes recepit omnes Taubmanus, vir doctus, qui, quod supra iam diximus, ex aliorum iudicio totus pendebat, suo parce uti solitus, edita Ciri a. 1618. Vix bis terve Barthium comparat, qui interea 1608 Cirim commentario instruxerat, valde tum adolescens, et omnino doctrinae copia praestantior quam iudicii subtilitate. Attigit idem loca nonnulla in Adversar. XX, 20. XXII, 9. XXIII, 9 et 21. XXX, 24, et, ut eo loco se facturum profitetur, denuo Cirim edere constituerat, si exemplum aliquod manuscriptum nancisci unquam posset. cf. Fontanin. l. l.

Equidem comparatis antiquis, quae ad manum erant, editionibus, omnes fere inter se in eadem lectiones et vitia conspirare intellexi. Quod cum semel animadversum esset, satis habui, Venetam 1484 per Thomam de Alexandria expressam, mox quoque Aldinam primam 1505, comparare. Manum emendatricem non experta est Ciris nisi in Aldina: *diversorum veterum poetarum in Priapum lusi- bus* etc. 1517, de qua editione ab Asulano curata et 1534 repetita iam in prooemio ad Culicem dictum est*). Ex Bernbino codice, cuius ope Culex

*) Editio illa 1517 intelligatur. Reliquas duas non nige-
 genda, quoties Aldina, tam-
 quam emendatior, a me ex-
 citatur. si in nova recensione nactus
 eram.

tam praeclare fuit emendatus, Ciris nihil auxilii consequi potuit; quandoquidem in eo codice illa exarata non erat. Alios igitur codices Asulano in Ciri ad manum fuisse necesse est, de quibus nunc nihil constat; profitetur quoque vir doctus in praefatione, se haec carmina *collatis pluribus exemplaribus* emendasse. Aldinam recensionem expressit in plerisque editio Veneta apud Aloysium de Tortis 1541, sed pleraeque aliae, quod mireris, Aldinam deseruere et veterem lectionem repetivere. Occurrunt mox editiones, uti Ven. apud Hieron. Scotum 1544, apud Bonellum 1558, Georg. Fabricii, Plantini, quae in margine varias lectiones habent, quarum magnam partem emendationes virorum doctorum esse vidi. Nam fuere passim, qui singula loca in Ciri, ut in aliis veterum libris, emendarent. Sic, ut unam vel alteram Iani Parrhasii et Paulli Leopardi correctionem taceam, plurima correxerat in Miscell. Epiphyl. VIII, 23 sqq. Iac. Nic. Loensis, qui ab amico Leopardo exemplum Ciris acceperat ex prisca editione descriptum, addita eius castigatione. Hanc ipsam editionem Catalectorum intelligo fuisse illam, quam Heinsius diu se frustra quaesivisse ait in Epist. ad Daumium Tom. V Sylloges Burmann. p. 218; nam Barthius in Adversariis ea non ipse usus est, sed ad Loensis fidem provocat. In Miscell. Obs. Vol. IV loca nonnulla ex Ciri retractarunt viri docti: sed levioris fere momenti.

Cum a nemine adhuc operam datam viderem, ut lectionum origines et causas indagaret: studium in ea re posui praecipuum, etsi res molestiae plus quam credi potest haberet. Quandoquidem autem inde intellexeram, librorum scriptorum auctoritatem nos fere deficere: coniectandi licentiae materiem in hoc libello relictam nobis esse putavi tanto maiorem. Ea itaque ita usus sum, ut, quam

aliis veniam dederim, vicissim et mihi ipsi a viris doctis petam.

* * *

In nova recensione anni LXXXVIII ad manus fuere Schedae Heinsianae, de quibus supra ad Culinem dictum est, tum Io. Schraderi; hae tamen tam moleste ac perplexe scriptae, ut iis extricandis vacare vix possem; imprimis cum in Cirim meliora iam ipse in Emendationibus vulgasset. Cum a viro docto *Eduardo Burnaby Green* ad calcem Apollonii Rhodii T. I versam in Anglicum sermonem Cirim recorderer, multis emendationibus appositis (1780): has quidem enotare institueram; mox tamen sensi calamo frenum iniectum, cum perpaucae in iis sint, quae sermonis indoli conveniant aut sententiam expeditam habeant.

EPIMETRUM EDITORIS DRESDENSIS.

§. 1.

Quum Heynius sententiam suam de auctore Ciris dubitanter modo pronuntiaverit, alii VV. DD. iudicia sua candide profiteri haud verebantur, et Virgilio quidem nos illud poema debere, quod post alios a Schradero in emendatt. p. 30. allatos etiam Wagnerus meus (ad Eleg. ad Mess. p. 4.) summis laudibus celebravit, de eo consentiunt Heinsius ad Val. Flacc. VIII. 452. Bentleius ad Horat. Od. I. 25, 11. Wartonus in history of English poetry Vol. III. p. 406—409. Lond. 1781. Valckenarius Diatr. de fragm. Eurip. p. 160. Huschke ad Tibull. IV. 1, 202. Böttigerus in praelect. mythol. de Iove I. p. 22. Geellius in Bibl. Crit. Nova Vol. V. P. I. p. 251., qui ta-

men omnes opinionis suae argumenta non protulerunt. Tanto maiori cum diligentia et copiosa eruditione Schraderus l. l. illam litem retractaverat, qui ab Heynio, si, quae eius sententia fuisse videtur, in illius partes transire nolebat, acrius impugnandus fuit, quam ab eo factum esse videmus. Nostrum igitur est, Schraderi argumenta denuo examinare, unde patebit, quid de Virgilio illo, ut breviter dicam, personato sit statuendum. Singula quae Schraderus dixit, deinceps exponam, quo facto ea quae nova insuper Virgilianam poematis nostri originem impugnare videntur, corollarii loco addam. Ac primum quidem Schraderus p. 31. Servii foede interpolati testimonium in vita Virgilii Aeneidi praemissa sententiae suae favere ait, et quod ibi Heinsium pro *Cirinam* recte restituisse *Cirin* memorat, plene id confirmatur per libros Parisinos; etenim in cod. Regio 7959. saec. IX. haec leguntur: *scripsit etiam septem sive octo libros hos: cirina, etnam.* (i. e. *cirin*, aethnam) *culicem, priapeia, catalecton, epigrammata, copam, diras*, quibuscum consentit cod. 7960. saec. X. nisi quod ibi librarius iam paululum aberrans exaravit: *crina etnam*. Ideni vero liber aliam quoque poetae nostri vitam continet, ubi de spuris eius carminibus haec inveniuntur: *deinde catalecto de priapria et epigrammata et id., rasitem* (l. et *diras*, item) *cerem, culicem*. Corruptio nominis librariis vix unquam auditi ulterius etiam est progressa in cod. 7930. saec. XI. ubi *Cirinus* audit. Hoc tamen e Servio petatum nihil probare dudum Heynius recte perspexerat, unde ei refutando diutius immorari nolo; pluris contra est Donati silentium. Non magis valet quod de codd. narravit Schraderus, quum unus, quo nititur, Basileensis merum sit apographum editionis principis (v. infra §. 4.). At aliorum etiam codd. R. A. auctoritas, qua ille gloriari potuisset, illud modo ostendit, *Cirin* cum nonnullis similibus poematis genuino Maronis operi quon-

dam casu in codice aliquo additam fuisse, unde sententia de Virgilio eorum auctore tanto facilius invaluit, quanto minus parvus genuinorum Virgilii operum numerus multis eius admiratoribus probari potuit, qui undecunque corrasa poemata ei tribuentes non intellexerunt, hac liberalitate honori poetae Mantuani vix consultum iri. Minorem etiam persuadendi vim habet quod Schraderus philosophia Epicurea carmen ut Virgilianum comprobari dicit. Verum est, Ciris auctorem scholam Epicuri sectari (v. ad vs. 3.), quam Virgilius quoque iuvenis certe est professus (Iahn. introd. p. VII.), neque tamen inde sequitur Virgilium, quia Epicuri doctrinam est amplexus, Cirin scripsisse. Eodem scilicet iure Horatius etiam Cirin sibi deberi contendere, utpote qui se ipsum Epicuri de grege porcum appellet. Simile est illud, quod Schraderus opinioni suae defendendae inservire putat, Virgilium pariter atque auctorem Ciris multa ex Catullo et Lucretio hausisse; et de Catullo quidem et Ciris auctore hoc verum esse, post alios infra §. 3. docebimus, Lucretium autem uno tantum in loco Ciris auctor imitatus esse videtur (v. ad vs. 13.), quum potius contrarium animadverti possit in Virgilio, qui Catullum nunquam, nisi forte huc trahere velis Catull. LXVI. 39. coll. Virgil. Aen. VI. 460. et Catull. LXIV. 170. 171. coll. Virgil. Aen. IV. 657. 658., Lucretium aliquoties ante oculos habuisse videtur (Macrob. Saturn. VI. 1. 2.). Qua ex observatione statim apparet, hoc etiam Schraderi argumentum eiusdem ponderis esse, cuius priora vidimus; quo accedit, talem consensum quamvis maximum nihil fere efficere, nisi utrumque poetam, et Virgilium et auctorem Ciris Lucretio et Catullo pariter fuisse delectatum. Quid porro dicam de Mesala, cui auctor Ciris vs. 53. coll. vs. 35. carmen suum dedicavit? Hunc Schraderus celeberrimum illum oratorem et victorem Dalmaticum, M. Vale-

rium Messalam Corvinum fuisse affirmat, nulla utens opinionis suae probatione sed rem pro certa et indubitata ponens. Quodsi vero vitam viri huius inter paucos sui temporis praestantis, de quo conferantur quae post alios Wagnerus meus ad Eleg. ad Messal. p. 4. sqq. et Ellendtius in prolegomenis ad Cicer. Brut. p. CXXX—CXXXVIII. docte collegerunt, accurate consideraverimus, illud statim permirum nobis obvenit, Messalam qui anno 685. natus per primas statim post Iulii Caesaris obitum seditiones varia ratione rebus publicis interfuit (v. Ellendt. p. CXXXII.), a Virgilio nulla alia nisi *doctrinae* laude tum satis vulgata condecoratum fuisse, quum tamen iam ante annum 706. in foro esset. Sed haec etiam missa faciamus concedentes Virgilio fortasse iustam causam fuisse, quae eum ad hanc in Messala laudando parsimoniam impelleret, hoc potius gravissimo argumento Schraderum impugnantes, Virgilio nunquam coniunctionem nedum familiaritatem cum Messala intercessisse, qua de re Wagneri verba, qui l. l. p. 12. primus eam subtiliter indagavit, in usum nostrum convertere liceat: „a rerum „illius temporis scriptoribus non accipimus, Virgili- „lium arctiore amicitiae vinculo cum Messala con- „iunctum fuisse. Cuius rei mentio ut ab aliis ne- „glecta sit et praeterita, ab ipso Virgilio eam iure „expectare possis. Sed nullum de Messala verbum „neque in Bucolicis, neque in Georgicis, neque „etiam in Aeneide. Ubi cum multorum, qui tum „clari erant, Romanorum mentio iniiciatur, mirari „licet, M. Val. Publicolam, Bruti, qui satis ibi celebratur, auctoris libertatis, in Consulatu collegam, „silentio esse praetermissum; cuius Virgilius, si „Messalæ nostri, qui ab illo genus suum deducebat, familiaritate usus esset, valde dubito an oblitus fuerit;“ et ut ipse hoc addam, Virgilio fortasse iusta causa erat, cur a Messala celebrando abstineret; hic enim et Maecenas nimium inter se

dissimiles erant. Hinc inter tres sententias optio nobis relinquitur, vel alium Messalam quempiam fuisse, diversum ab oratore, cui Virgilius Cirin dedicavit, vel Messalae oratori eam inscriptam esse a poeta incerto, vel denique alium Messalam serius viventem intelligendum esse, cui poeta pariter incertus carmen suum miserit, quarum sententiarum quaeenam praeferenda nobis videatur, ex sequentibus prodibit. Ultimum denique argumentum originis Virgilianae, in quo Schraderus plurimam vim inesse putabat, multi versus subministrant: „non „solum dimidii, sed etiam, quod maioris ponderis, integri iique continui in *Eclogis*, *Georgicis* et „*Aeneide* creberrime repetiti,“ quorum deinde satis magnum numerum a pag. 34—40. enumerat, iis dicta sua unice confirmari ratus. Nihil autem, si quid video, magis opinioni, quam defendit, contrarium Schraderus ponere potuit, quam versus illos repetitos, qui ipsi produnt, Cirin Virgilio ab iudicandam esse, ut iam Fontaninus p. 36. bene animadvertit, tum omnia veterum poetarum opera, unde tot versus in *Aeneidem* translatos notat Macrob. Saturn. VI. 1., ad unum Virgilium pertinere putanda esse. Nonne etiam eodem iure, quo Schraderus Cirin Virgilio tribuere voluit, Ausonii Centonem ad eum referre liceret? Hic certe non fuit tam curti ingenii, ut se ipsum adeo compilaret, et ex carmine iuvenili quingentos fere quadraginta versus comprehendente quadraginta versus integros neque parvum mutatorum numerum in maiora sua carmina transferret. Quod quum omnino omnes poetae cuiuscunque demum gentis vitaverint et vitare debeant, tum Virgilium carminibus expolendis et limandis unice intentum adeo ineptum habere nefas est, et varii quos iam per vitam nactus est obtrectatores, talem sive negligentiam sive fraudulentiam silentio non praeterivissent. Nemo nobis facile obiecerit illos versus numero paucissi-

mos quos Virgilius in ipsis maioribus suis carminibus bis posuit, singulari cura tractatos a Iahnio meo ad Virg. Georg. II. 129. Eorum enim plane alia est ratio, et sufficit hac de re lectores ad Weichertii V. Clar. dissert. de verss. Maronis et Valerii Flacci iniuria suspectis p. 65. sqq. remittere, qui p. 67. caute quidem pro suo more, sed ut de vera eius sententia dubitare non liceat, hoc fert iudicium, versus in Virgilii operibus genuinis et Ciri recurrentes contra Scaligerum, Schraderum eorumque asseclas graviter pugnare. Quodsi hucusque contra Schraderum nobis disputandum fuit; in ea quaestione, quae nunc paucis attingenda est, ab eius iudicio pendere possumus. Scaliger contenderat, Cirin ultimam a Virgilio compositam esse, quod iudicium Schraderus p. 41. sqq. examini suo subiecit; cuius de hac re disputationem carptim repetemus. Dixerat Scaliger, Virgilium Cirin Megaris scripsisse, motum memoria rei, quàm ipse locus ei excitasset, coll. Donat. Vita Virg. §. 51. „ac cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est,“ quibus autem ipsis ex verbis Schraderus Scaligerum erroris convinci recte iudicat. Incredibile enim esse, poetam languidum carmen tanto labore vigilatum (vs. 45.) edidisse. Alterum opinioni suae fulcrum Scaliger versum 10. esse voluerat, de quo male in usum vocato Schraderus ait, incredibile esse, Virgilium qui moriens Aeneida ut imperfectam comburi voluerit, ab ea limanda ad tam leve poemation transiisse, quo edito non amplius arti poeticae operam impendere vellet. Num porro, ut hoc ipse addam, sumere licet, Virgilium eodem tempore, quo Aeneida deleri iuberet, ex ipso illo carmine tot versus in Cirin denuo recepturum fuisse, ita haud tecte indicantem, se Aeneida carmen posteritati quavis ratione tradendum existimare? Tum finxerat Scaliger, Virgilium Athenas profectum esse, ut philosophiam

Epicuri perdisceret, cuius profectionis multo aliam causam idem Donatus l. l. indicat: „statuit in Graeciam et Asiam secedere, triennioque continuo „omnem operam limationi dare, ut reliqua vita „tantum philosophiae vacaret “ Deinde auctor Ciris vs. 41. sqq. est professus, se primis tantum labris philosophiam gustasse, quod Virgilius vir quinquagenarius non amplius dicere potuit, quippe qui in Eclogis, Georgicis et Aeneide summam philosophiae scientiam comprobavisset. Ineptus etiam fuisset Virgilius, si Bucolicis et Georgicis publicatis et Aeneida tum maxime editurus Ciri talem invocationem praemisisset, qualis vss. 97. sqq. legitur. Messala autem, cui carmen inscriptum est, anno 735. quo Virgilius in Graecia fuit, quinquagesimum annum agebat summis iam honoribus functus, unde Schraderus perabsurdum recte dicit talem hominem *iuvenum doctissimum* vocare. Denique Scalliger ab ipso auctore Ciris redarguitur, qui vs. 44. affirmat, se in Ciri scribenda *prima rudimenta et primos annos exegisse*, quae proinde secundum Schraderum, post Culicem a Virgilio est facta, antequam Eclogas ederet. Quod quum supra satis refutasse nobis videamur, non possumus quin iis assentiamus, qui Cirin neque a iuvene, neque a sene Virgilio scriptam esse asseverant, quam ad sententiam alia etiam argumenta nos ducunt, quae ipsum carmen nobis subministrat.

Auctor igitur carminis nostri statim ab initio se vario laudis amore iactatum irrita vulgi fallacis praemia expertum esse dicit, unde primum hoc colligere debemus, eum quo tempore Cirin edidit, non amplius in prima iuventa constitutum fuisse. Quod si porro quaerimus, quis ille varius laudis amor fuerit, quibus auctor iactaretur, quae deinde illa praemia irrita vulgi fallacis, nemini in mentem veniet, ea cum Heynio de fama poetica interpretari. Aut potius verba de honorum cupidine, aut de laude

oratoria sunt intelligenda, quarum explicationum cur ego priorem praefereendam putem, in commentario ad ipsum locum docui. Utramvis autem praestare malis, hoc certe clarum est, talia Virgilium nunquam de se dicere potuisse, ut qui neque reipublicae particeps esse voluerit, neque foro operam dederit, nisi forte Donati verba in Vita Virgilii §. 26. huc trahas: *egit et causam unam omnino, nec amplius quam semel.* Quod autem dixi auctorem Ciris non in prima amplius iuventa stetisse, alio etiam loco ipsius carminis comprobatur. Nam quum vss. 43. 44. dicat, se Messalae suo, dum carmen de philosophia Epicurea scribere possit, hoc de Ciri poemation mittere, addit se in eo perficiendo primos annos primaque aevi rudimenta exegisse, atque unum illud esse, quod iam Messalae mittere possit. Si autem poeta quum carmen misit, etiam tum adolescens fuit, cur addidit se illud per primos aetatis annos fecisse? Hinc una nobis relinquitur via ut ponamus, auctorem Ciris carmen suum iam mature exorsum fuisse, tum variis laboribus aliisque studiis poeticis impeditum illud interrupisse, et serius demum, quum Messala iuberet poetam promissis stare, eo rediisse, qua explicandi ratione admissa verbis quoque *quae possumus* clara lux affunditur; vid. comment. ad h. l. Ampliore et doctiore poemate didactico poeta Messalam tum mactare voluit, quando iustos in philosophia Epicurea progressus fecisset. Quae hucusque disputata quum alii cuivis quam Virgilio carmen nostrum vindicent, aliud etiam argumentum accedit, quod rem conficit. Auctor scilicet vs. 18. 19. narrat se interdum carmina ludere et gracilem versum molli pede claudere. Quae verba quum de uno carminis elegiaci genere dici possint (v. comment. ad h. l.), Virgilius, si ei Ciris tribuitur, inter poetas elegiacos est referendus, quod num Scaliger et Schraderus nunc concessuri essent, valde dubito. Ruaeus in Vita Virgilii etiam

versus 10. 11. tanquam contra Virgilium pugnantes affert, ut quem non tantum rei poeticae taedium ceperit, ut in tam levi opere desinere non dubitaret. Initium Eclogae sextae, quod quis cupidior etiam nostrae sententiae favere dixerit, cur missum faciamus, Epimetrum ad Culicem exponit.

Progredimur iam ad ea argumenta, quae ex oratione carminis petere licet, in quo quum Schraderus p. 54. dictionem et prisca quaedam vocabula scriptorem Virgilii tempore viventem indicare contenderet, hoc non pronunciandum sed demonstrandum erat. Ceterum de poeta, num Virgilii temporibus vixerit, nunc non dispicimus, sed illud unum demonstrare conabimur, Virgilium Cirin non scripsisse. Quod ostendunt ipsa verba Graeca *Sophia* vs. 3. *psalterium* vs. 177., qualia Virgilius nunquam sibi permisisset; his accedat *nymphae* usus plane Graecus vs. 434. Deinde nonnulla verba inveniuntur in Ciri, quae in toto Virgilio frustra quae-
ras, *obnix* vs. 300., *denubere* vs. 329. et *hortulus* vs. 4., quae vox deminutiva imprimis a Virgilii ingenio abhorret. Tum in verbis vulgaribus quaedam nove auctor Ciris sibi permisit, vel certe Virgilio insolita, ut *currum* pro *navi* vs. 25., *naturam* vs. 123. 316. significatione alioquin non obvia, *sal viridis* vs. 460., *glomerare* vs. 316., *mori circum aliquam rem* vs. 235. Audacissime etiam *bigae* vs. 37. *caeruleae* dicuntur, et iusto crebrius auctor vocem *ritus* usurpavit; v. ad vs. 36. De particularum usu singulari egregie disseruit Fridericus Iacob Vir Eruditissimus ad Propert. p. 165. sq. cuius diatriben huic Epimetrio inserere tanto minus dubitavi, quanto maius ornamentum ita ei accedere scio. Haec igitur sunt eius verba: „Quod alii probare conati sunt, non esse Virgilii Cirin, id ego quoque via alia eaque satis munita invenisse mihi videor, ex particularum observatione. Quot res ab hac parte quantam lucem accipere possint, uno hic exemplo docere liceat.

„His itaque particulis (at multis, ut in brevi poematio.) Ciris auctor a Virgilio recedit. 1: *Etsi*, quod Virgilius nunquam habet, hic legitur vs. 1, 414. 2: *Si* nunquam a Virgilio reticetur, noster reticet vs. 446*). 3: *Quum*, quod alii etiam poetae rarisime faciunt, nunquam Virgilius, iungitur hic cum plusquamperfecto coniunctivi vs. 365. 4: *Quod* plerumque hic indicativum adsumit, Virgilius praetulit coniunctivum. 5: Idem valet in *antequam*. 6: *ubi* hic imperfectum et plusquamperfectum patitur, quod vitat Virgilius. 7: Contra *ut*, temporale, quod nemo Virgilio frequentius usurpavit, hic semel legitur vs. 429. *ut vidi*, *ut perii* etc., loco illo ex Ecl. VIII, 41 subrepto, cuius exemplar Theocrit. *Eid.* γ. 42 Homerum expressisse videtur: Ἰλ. ε. 294: Ὡς δ' ἴδεν, ὥς μιν Ἑρως πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυπεν. 8: *Simulac*, quod, si in Virgilio invenitur, ex Codicibus in *simul ut* mutandum est, Ciris auctor posuit vs. 162. 9: Denique singularem usum observes apud Virgilium in particula *Adeo*, et in quo neque alium habet auctorem ipse, neque imitatorein quenquam. Est enim haec ipsi usitatissima (vicies quater invenitur) in unoquoque versu vox altera, nisi quod praecedente vel negatione vel copula cum elisione etiam tertium locum obtinet; veluti: *Haec adeo, Restituant adeo, Nec me adeo, Iamque adeo*. Uno tantum loco in medio versu legitur, Aen. XI, 309, ut tamen enunciationis itidem altera vox sit, eadem regulas secuta:

Concipis. etsi adeo dotalis regia cordi est.

„Contra Ciris auctor, ut reliqui omnes, quovis eam loco collocat, qui anapaestum recipiat; vs. 406: *Vos ego, vos adeo* etc.“

*) Hanc de Ciris loco factam non posse, pace Viri pariter humani atque eruditi profiteor.

De interiectionibus ab auctore Ciris mediae orationi saepissime interpositis vid. ad vs. 298., et quae praeterea rhetorica possunt colligi argumenta, in alium locum, §. 3. reieci, ubi ingenio poetae nostri in universum describendo aptius collocari videbantur.

§. 2.

Videmus quid de eorum opinione statuendum sit, qui Virgilio Cirin vindicandam esse censeant; transeundum nobis iam est ad eos VV. DD. qui *C. Cornelio Gallo* Cirin tribuerunt, quae sententia quo speciosior videbatur, eo plures asseclas est nacta. Et primum quidem, qui in hanc coniecturam incidere, Obertus Gifanius fuisse videtur, si Barthio Adv. III. 21. fidem habere licet, quum ipse Gifanius in ind. Lucret. s. vv. *aera*, *barbaricae* et *ritus* de Virgilio auctore non dubitet. Eo maiori cum confidentia Barthius pluribus in locis (ut ad Stat. Silv. I. 2, 49. IV. 7, 2. et maxime Advers. l. l.) Gallum hoc carmine beare voluit, longe tamen superatus a Fontanino Hist. liter. Aquilei. I. 2, 6. p. 1 — 62. et I. H. Vossio, Viro immortalis memoriae, ad Virg. Eclog. VI. 74. p. 328. sqq. quorum argumenta suo iudicio approbarunt Weichertus in dissertat. de vss. Virgilii iniuria suspectis p. 67. et in vita Apollonii Rhodii p. 56. Passovius in Wachleri Philomathia Vol. II. p. 124. et Meinekius ad Euphor. p. 54. quem tamen nunc plane aliter sentire ex ipsius Viri Eximii colloquiis comperi; perquam circumspice de hac re loquitur Ellendtius l. l. p. CXXXV. Priusquam tamen ad Fontanini et Vossii rationes accuratius exigendas transeam, pauca de *C. Corneli Galli* vita praemittenda sunt, quae Italo illi eruditissimo accepta refero. C. Cornelius Gallus eques natus est a. u. 685. Foroiulii, eiusque potissimum opera Virgilius Augusto innotuit, qui illo variis suis

in bellis, maxime in Aegypto post pugnam Actiacam utebatur. Hinc Gallus ab Augusto praefectus Aegypti est constitutus, ubi, postquam Thebas, quae a Romanis defecerant, a. u. 725. poenae causa deleverat, sua ipsius manu cecidit a. u. 728., motus, ut Fontanius putat, falsis criminationibus, quas Romae ei Valerius Largus homo scelestus criminibus suppositis intenderat; coll. Ovid. Amor. III. 9, 63. Ab eo probe sunt discernendi C. Asinius Gallus, qui a. u. 786. iussu Tiberii obiit, Gallus Amerinus a Propertio memoratus (v. Barth. in Clavi Propert. s. v. *Gallus*) et Cornelius Gallus praetorius ap. Plin. VII. 35. Et ad illum quidem C. *Cornelium Gallum* Ciriū referendam esse, collegerunt ex Virg. Eclog. VI. 74—77. qui in Ciri vs. 58—60. recurrunt. Hos igitur versus a Gallo primum factos Virgilium illi Eclogae ipsum Gallum celebranti interposuisse, ut et huic et Asinio Pollioni gratificaretur. Silenus igitur in hoc carmine a pueris per vinum somnolentus deprehenditur, a quibus vinctus et facile se rogari passus, sublimia carmina de exordiis rerum cantat varias tum fabulas et mythicas et heroicas addens. In his Virgilius Gallum suum suaviter adulabundus Silenum huius etiam cum Hesiodo comparati mentionem iniicere iubet; quo facto Silenus denuo ad narrationem fabularum progreditur et primam historiam de Scylla in monstrum marinum mutata proponit. Haec igitur Galli Scyllaeque apud Virgilium vicinia potissimum suspicionis illius a Gifanio motae argumentum praebet, ubi tamen plane incredibile est, Viros DD. non intellexisse versus Virgilii 74—77. de Gallo sumi non potuisse, quia non Linus, cuius verba ad Gallum dicta statim praecedunt, sed denuo Silenus eos canit, ut, si nonnullorum interpretum sententiam secuti Silenum personatum Gallum habere velimus, Gallus etiam ea omnia scripsisse putandus sit, quae inde a vs. 31. Silenus omnis humanae divinaeque

sapientiae interpres prudentissimus cantaverat. Mihi potius Virgilius, si Galli poema aliquod de Scylla respexisset, eadem perspicuitate mentionem eius facturum fuisse videtur, qua carmen de nemore Gryneo memoravit. In his etiam summam Virgilii artem cognoscere licet, qui ut Gallo a Sileno laudato maiorem fidem pararet, hanc ipsam laudem non ad finem Eclogae poneret sed reliquis fabulis mediis intertexeret, quo quasi Gallus non amplius suis aequalis sed vates aliquis mythicus fingeretur. Ineptus etiam fuisset Virgilius, si eundem Gallum a duobus vatibus et Sileno et Lino laudari voluisset, quod multo gravius per unum Linum fieri potuit. Nescio an disputatio mea, cuius partem aliquam licet valde exiguum Schraderus p. 51. occupavit, ad persuadendum sit apta, mihi certe luce, ut aiunt, clarius est, Virgilium, si his etiam verbis Gallum celebrare voluisset, multo aliam viam ingressurum fuisse ac iam factum videmus. Ceterum addo, in legendo hoc loco unice me probare Iahnii mei doctam expositionem, qua codici Mediceo hic quoque honor suus tribuitur. Postquam igitur demonstrasse nobis videmur, locum Eclogae ad Gallum referri nequire, reliquis argumentis, quibus Fontaninus et Vossius opinionem suam stabilire sunt conati, repellendis supersedere bene possemus, praesertim quum ea ita sint comparata, ut ipsi illi duumviri vix multum momenti iis tribuerint; nolimus tamen has quoque partes deserere, ne nostro officio, quatenus id explere possumus, defuisse arguamur. Tantum ubique consensum elucere dicit Fontaninus p. 84. inter ea, quae de Gallo narrentur a Sileno Virgiliano et quae de se ipso narret Gallus in Ciri, ut nihil supra. Silenum enim de Gallo scribere, *errantem ad flumina Permessi* ab una ex novem Musis in montes Aonas ductum; Gallum in Ciri, quo respexerit Silenus dicere, *se vario iactatum laudis amore, sub viridi umbra in Ce-*

cropio hortulo florentis Sophiae consedissee, et Eratum Musam, amorum praesidem, cuius nomen reticuerit Silenus, *paucis placitum collem* nempe Aonium adscendisse. Nolo nunc urgere, Eratum non nisi falsa lectione in Cirin illatam et a Fontanino male in auxilium vocatam esse; tanto gravius est, ut Schraderi fere verbis p. 49. utar, non observasse, aliud esse, in Aonium montem ab una Musarum duci et calamos accipere, quibus *Grynaei nemoris dicatur origo, ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo*, aliud nuntium Musis fere remittere et in hortulo Cecropio philosophiae vacare. Fontaninus porro mala apud Virgilium lectione *quid loquar ut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est* male abusus mire comminiscitur, Silenum his verbis indicare, Gallum utramque Scyllam et Phorci et Nisi filiam cantasse, et ex Ciris vs. 89. adeo colligit, Gallum ibi profiteri, se Scylla Phorci in aliud tempus seposita, Scyllam Nisi suis carminibus celebrandam delecturum, quod quomodo quis in illis versibus invenire potuerit, iam Schraderus p. 50. se non intelligere ait. Quod deinde magna cum confidentia Fontaninus ponit, Servium ad Virg. Eclog. X. init. VI. 72. testari, Virgilium versus illos saepe memoratos a Gallo mutuo accepisse, cupidius quam verius dictum est. Servius enim illo in loco „libros „poetae commemorat, hic vero Euphorionis carminum, quae dicit cum in Latinum sermonem „*transtulisse*, exponit argumentum; sed huius operis, quod tamen Maronis interpretis memorare debuerat, non meminit. (cfr. Meineke de Euphor. fragm. p. 101. sq.) Luce clarius est, Fontaninum „Virgilii verbis (Eclog. VI.) non intellectis deceptum, nullo iure Scyllae, Phorci filiae, et Terei „et Philomelae metamorphoses inter Galli libros „retulisse.“ (Schrader. p. 51. 52.) Nihil etiam iuvant verba Servii ad Virgilii Eclog. X. 46. a Fontanino laudata: *hi omnes versus Galli sunt, de ipsius carmi-*

nibus translati. Spectat enim hoc scholion, ut quisque mente non praeoccupata videt, non ad Eclogam VI sed ad X., in quam nonnullos Galli versus a Virgilio receptos fuisse, Servio et Fontanino Schraderus p. 53. recte concedit. Ut vero ibi veteres commentatores hanc Virgilii gratam erga Gallum adulationem observarunt, quidni idem eos, si potuissent, facturos fuisse putaveris ad Eclog. VI? ut quae Fontaninus in suum commodum dicta opinabatur, potius contra eum valeant. Ultimum Fontanini argumentum — Cirin quamvis carmen elegantissimum tamen ob traiectionem verborum alicubi durius videri, quem naevum in carminibus Galli Quinctilianus X. 1, 93. tetigerit — Schraderus p. 52. eo elevat, quod nullae verborum traiectiones in poemate deprehenduntur et duritiei etiam ab uno Quinctiliano in Galli elegis notatae vestigia in Ciri non inveniuntur. Quae praeterea I. H. Vossius ad Cirin Gallo vindicaudam dixit, ea non certis testimoniis nituntur, id unum probantia, Gallum Cirin scribere potuisse. Hac mente varia narrat de Galli iuventute, de ratione quae ei cum Messala intercesserit, et Cirin ante bellum Mutinense scriptam esse asseverat, quia Virgilius in Ecloga II. a. u. 712. duos versus 5. et 11. ex Ciri vs. 207. 369. posuerit; idem vero non explicat, quamobrem Virgilius parvum illud poemation in omnibus suis carminibus tam anxie expresserit. Ut enim hoc Viris Doctis illam sententiam defendentibus largiamur, Virgilium in Eclogis suis Gallum fuisse imitatum, sive ipsius viri studio incitatum sive Asinio Pollioni sese commendaturum, nemo tamen virtutes poematis tantas esse contendere velit, ut Virgilius perpetuo illud sibi exemplum proponeret, quasi alteram post Homerum Iliada vel Odysseam. Insuper, quod gravissimum est, Virgilius Galli carmina tanto studio imitari omnino non potuit, quum iste ultimo vitae suae tempore in summam Augusti invidiam

incidisset. Hinc Virgilii, qui totus ab Augusti favore pependit, erat omnia vitare quae Augustum Galli commonefacere, et Virgilii obtrectatores tam egregiam aemuli sui felicissimi evertendi occasionem certe non praetermisissent, si minus cautus etiam a mortuo Gallo laudando non abstinuisset. Sed certe abstinuit, quod Grammatici clare testantur. Etenim Donatus in Vita Virgilii §. 39. haec prodidit: „usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem eius laudem contineret. Quem postea, iubente Augusto, in Aristaei fabulam commutavit.“ Haec ab Heynio perperam in dubitationem vocata narratio, quam ipse Vossius p. 321. pro vera agnovit, satis puto demonstrat, Virgilio non licuisse in Aeneidem Galli versus recipere; licuit autem, si Fontaninum et Vossium sequimur. Unde porro Vossius audiverit, Gallum tales fabulas, qualis nostra est, praeterea etiam scripsisse, nescio; certe illud non colligere debemus inde quod Parthenius amatorias suas narrationes ei dedicavit, quod argumentum tum demum aliquam probabilitatis speciem haberet, si Parthenius in collectione sua Scyllam sive Cirin et originem nemoris Grynei verbo attigisset. At ne tum quidem res statim conficeretur, sed alia etiam fulcra accederent oporteret. Quod deinde Vossius contendit, primos Ciris versus de Gallo bene intelligi posse, recte quidem hoc dicit, sed eodem iure de quovis cive Romano dicere possumus, qui prius captator aurae popularis serius ab ea deceptus sensit idque est professus. Denique Vossius in excusando Virgilio versatur, qui quod paucos(!) versus ex Galli Ciri in opera sua receperit, non ingenii inopiam prodiderit, sed estimationem Galli prae se tulerit; versus illos in iis scilicet Eclogis inveniri, quae in laudando Gallo vel Asinio Pollione ei amico versentur. Summam sine dubio voluptatem Gallum per ipsum locum

Eclogae VI. 72—81. cepisse, ubi Silenus sacro numine afflatus non tantum carmen ipsius de nemore Gryneo memoret, sed adeo ex Ciri poemate vetustiore, quod Gallus iuvenis fecerit, versus 58—60. cum levissima mutatione repetat, et insuper fabulae de lusciniâ versum 81. qui est vs. 50. in Galli Ciri, admisceat. Quae omnia qui accuratius consideraverit, pariter atque superius dicta omni fundamento destituta esse videbit, et quum fidem ab una lectoris credulitate expectent, Vossius tam firmiter iis insistere non debebat. De paucis Ciris versibus a Virgilio in carmina sua receptis iam supra est disputatum, Eclogis opposuimus Georgica et Aeneidem. De nemore Gryneo audio; at Ciris in seqq. non indicatur ut Galli carmen, quum non amplius Linus haec verba ad Gallum loquatur, sed Virgilius in Sileni cantu pergat. Ultimus autem versus de lusciniâ contra ipsum Vossium pugnat, quia auctor Ciris eum non de lusciniâ sed de Ciri sua usurpat. Virgilius si hoc modo Gallum adulari voluisset, de eadem avi versu illo uti debebat, de qua Gallus eo usus fuerat, quod de ipsa Ciri pariter valet. Etenim mirum est, Viros DD. non vidisse, Virgilium, si Galli aliquod poema imitari voluisset, ab eius narratione non recessurum fuisse, qui, si aliter rem instituisset, Gallum rei minus recte factae arguisset. Quum igitur Ciris auctor sive Gallus hanc fabulam secutus esset, qua Scylla in avem mutata credebatur, Virgilius quoque idem narrare debuit; quod quum non fecerit sed Scyllam in monstrum biforme abiisse dicat, hoc etiam contra Fontaninum et Vossium recte proferri videtur. His quae hucusque contra Fontaninum et Vossium disputavi duo sunt adicienda, quae Gallum Cirin non scripsisse evincunt, primum quod nusquam aliquid vel de Ciri vel de similibus narrationibus mythicis a Gallo scriptis narratur, quum versiones ex Euphronis carminibus factas huc trahere non liceat; al-

terum, quod Grammatici veteres, ubi de talibus versibus loquuntur, qui et in Virgilii operibus et in Ciri exstant, de Gallo eorum auctore nihil dicunt, cum tamen, si Virgilius eos a Gallo accepisset, Virgiliomastiges illud vix tacuissent. Duo tantum huius rei exempla eaque gravissima proferam in Ciri versu 429.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error

qui et in Virg. Eclog. VIII. 41. legitur. Ibi quum Servius Theocriti imitationem memoret, nihil dicit, eam primum factam esse a Gallo; idemque deprehendimus in Ciri vss. 58—60. quos Gellius Noct. Att. II. 6. e Virgilii loco saepius laudato affert et post Annacum Cornutum varias Grammaticorum de iis sententias enumerat. Viri harum rerum intelligentes facile perspicient, cur aliis versibus quos producere poteram missis hos potissimum urgendos censeam, cum quibus huic dissertationis nostrae parti finem imponamus.

§. 3.

Paucioribus verbis defungamur in *Eglini* sententia indicanda, qui ad calcem castorum Catulli carminum p. 17 — 21. Ciri a *Catullo* scriptam esse sibi persuaserat. Primum huius opinionis argumentum petiit ex similitudine Epithalamii Catulliani et Ciri, de qua, ut statim docebimus, plura etiam dicere poterat, unde colligit, utrumque carmen ab eodem poeta scriptum esse. Schraderus tamen p. 46. nullum in Ciri versum Catulli, sed dictionem, numeros et manifestam poetæ Veronensis imitationem agnoscere recte monet, simul addens, hinc non sequi, Ciri a Catullo scriptam esse, praesertim cum tanta eorundem versuum copia in ea et Maronianis carminibus habeatur. Non minus infirmum est alterum *Eglini*

argumentum ex Plinio H. N. XXVIII. 4. sumtum, qui Catulli incantamenta laudat. Haec ea esse, quae nunc in Ciri vss. 368 — 376. legantur; ea vero, ut Schraderi verbis utar, „adeo pauca, ut „Catullum Plinius, etiamsi verus auctor habitus „esset, ob ea Theocrito et Virgilio non adiunxis- „set, qui late materiam tractarunt Idyll. II. et „Eclog. VIII. Verisimilius igitur est, opus Catulli „deperditum respici. — Quam multa vero pos- „sunt afferri, quibus Egliniana convellatur opi- „nio! Nam quis veterum Ciri Catullo tribuit? „quis Messalae veneratorem fecit? quis philoso- „phiae tradit fuisse deditum?“ Illud quod Bar- thius ad Claudianum in Rufin. I. 253. Fontaninus et Heynius Eglini sententiam funditus evertere prae se tulerunt, aetatem Messalae, Schraderus minus urget, et hoc quidem recte, quia Messala a. u. 685. natus, a Catullo qui certe anno u. 707. superstes fuit, *iuvenum doctissimus* dici potuit. Nonne etiam, qui Eglini vestigia sequens Catullum Ciri auctorem habere vellet, dicere posset, non Messalam illum gentis suae celeberrimum, sed alium quempiam huius nominis intelligendum esse?

Tutissimam eamque unice veram viam illi ingressi mihi videntur, qui Ciri opus incerti poetae iudicarent, ut Scriver. ad Martial. VII. 69. Broukhus. ad Tibull. p. 90. Ruaeus in Hist. Virgil. ad a. u. 696. Martynus in vita editioni Eclogarum praemissa p. 25. Marklandus ad Stat. Silv. V. 2, 81. p. 363. ed. Dresd. Wagnerus ad eleg. in Messal. p. 21. et Iacobus ad Propert. p. 165., et quum quid de aliorum VV. DD. opinionibus circa carminis nostri auctorem sentirem, supra dixerim, ea nunc colligam, quae ipsa Ciri nobis subministrat. Sunt quidem ea valde pauca, neque ita comparata, ut certum inde iudicium de vero Ciri auctore ferre audeamus; sed haec ipsa, quam nunc tractamus, quaestio in earum numerum re-

ferenda videtur, de quibus summus Hermannus in Opusc. Vol. II. p. 288. ait: „est quaedam etiam „nesciendi ars et scientia. Nam si turpe est ne- „scire, quae possunt sciri, non minus turpe est, „scire se putare, quae sciri nequeunt. Alterum „enim segnitiam aut inertiam, alterum assentandi „levitatem aut temeritatem coniectandi arguit.“ Uti enim Virgilium pariter ac Gallum et Catullum a scribenda Ciri alienos fuisse supra vidimus, ita etiam in aliis carminibus dubiae originis fieri haud raro animadvertimus, ut quum quis nomen invenisse sibi videatur, cui hoc illudve poema tribuendum sit, alter criticus eam coniecturam ut minus stabilem evertat. Quod summam nobis in hac quaestione cautionem commendavit, et satis fecisse putabimus, explicantes, quid de Ciris origine iudicari oporteat, non quid iudicari possit. Et primum quidem poeta quicumque ingenio praeditus, quale si sibi contigisset multi poetarum nostrorum recte gratularentur, quum epico carmini pangendo se imparem esse intellexisset, narrationem aliquam mythicam tractandam sibi elegit, cuius argumentum, morem poetarum Romanorum secutus, non ex suae patriae historia sed ex Graecia petiit, et Graecum etiam exemplum, in quo eadem res narrata fuerat, ante oculos habuit, ut interdum eum vere graecissare dicere possimus (v. ad vs. 105. 135. 172. 251. 326. 330. 434. 483.). Quam Graeci poetae imitationem ita temperavit auctor noster, ut quantopere prae ceteris poetis Romanis Virgilium et Catullum admiraretur, non occultaret, sed laudi suae haud parum consultum iri confideret, si ex utroque quantum liceret sumeret, qua observatione etiam I. H. Vossium refutari puto, qui l. l. sibi persuadere non potuit, seriore aliquem poetam adeo impudenter aliena scrinia compilaturum fuisse, quod etiam per exordium carminis demonstretur. Imo

de fraude nunquam cogitavit auctor Ciris, qui profecto perquam ineptiisset, si talem in Virgilio poeta omnium celeberrimo factam rapinam paucos duntaxat dies occultari posse opinatus esset. Aperta potius Virgilii imitatio poetam nostrum hac culpa liberat, qui si mala dexteritate uti voluisset, multo cautiorem sese praestitisset, nisi forte ipsum quoque Virgilium hominem fraudulentum dicas, ut qui multos Homeri versus expresserit. Iusto plura tamen nostrum sibi permisisse, neque eorum quae tam e veterum rhetorum disciplina quam per suam experientiam de *imitatione* egregie monet Quintilianus Inst. Orat. X. 2. memorem fuisse, carmen ab eo scriptum docet. De versibus Virgilii nihil amplius dicere opus est; de Catullo Viri DD. rem magis indicarunt quam explicuerunt, et paucis lectorem advertendum esse puto, quibus in rebus imitationem Catulli apud Ciris auctoremprehendisse videar. Ea cernitur tam in singulis enunciationibus quam in omni carminis descriptione. Illarum quidem Lenzius in editione epithalamii p. 82. sq. non exiguum versuum numerum collegit, quos poeta noster ex ipso illo epithalamio in Cirin receperit; sed magna eorum pars nihil probat, cum ita sint comparati, ut quisque fere poeta in eadem incidere deberet. At sunt alii loci, in quibus apertam Catulli imitationem lector vel maxime incredulus agnoscat, quos iam a Schraderō indicatos hic repetamus. Itaque cum

Ciris vs.	1.	conferas	Catull.	65,	1.
— —	3.	—	—	64,	87. sq.
— —	11.	—	—	76,	13.
— —	43—45.	—	—	101,	7—9.
— —	54.	—	—	62,	16.
— —	121.	—	—	64,	309.
— —	167. 511.	—	—	64,	63.
— —	205.	—	—	64,	122.
— —	241.	—	—	68,	17.

cum Ciris vs. 306. conferas Catull. 65,	9. sq.
— — 365. — —	64, 369.
— — 430. — —	64, 175.
— — 441. — —	64, 153.
— — 442. — —	64, 160. sq.

Neque vero intra hos arctos fines sese continuit auctor Ciris, sed fabulam ab ipso narratam ita tractavit, ut alterum quasi Epithalamium Catulli nobis in manus tradatur. Videmus scilicet peplum Panathenaicum eadem cura describi, qua Catulli stragulam, et in utroque poeta non facile excuses, tantum verborum episodio tribui; videmus Graeciam et Cretam tanquam terras hostiles sibi oppositas, quod ipsum effecisse puto, ut auctor Ciris hanc neque aliam quampiam narrationem versibus suis exornare vellet; videmus vim amoris in Scylla pariter atque Ariadna manifestatam, puellam quae amoris causa patrem prodiderat, postea a viro amato desertam. Carme et Aegaeus paene eadem loquuntur et luctus Scyllae quantam cum lamentis Ariadnae similitudinem habeat, neminem latebit. Videmus porro in utroque carmine Nereides, hic novum navis monstrum, illic puellam navi alligatam admirantes; videmus poetam etiam aperta Catulli vitia servili prorsus imitatione exprimentem, dum gravissima quaeque obiter tantum attingens in orationibus plane rhetoricis fingendis mirum quantum moratur. Id iam Heynius in prooemio animadverterat, qui tamen quum contendit, breviorum rerum notarum narrationem iudicio poetae subtiliori tribuendam esse, qui notioribus omissis exornare voluerit, quae ab aliis nondum fuissent occupata, huic plura nimis liberaliter condonavit. Omnis enim fabula nota erat, et poeta si hoc agere voluit, opusculum suum scribere omnino non debuit. Ulterius etiam procedit Gierigius ad Ovid. Metam. VIII. 151. qui Virgilium Cirin scripsisse tanquam certum ponens, Ovidium ipsam Scyllae mu-

tationem paucioribus contra morem suum verbis memorasse ait, quod iam Virgilius in carmine suo egregie occupasset. Mira sane Ovidii et proinde etiam auctoris nostri excusatio, quam pluribus refellere non opus videtur. In contrariam potius opinionem inciderat Ruæus, Ovidium (Metam. IX. 382 — 431.) a poeta nostro in colloquio Scyllæ cum nutrice expressum fuisse, quod vero Fontaninus et Schraderus p. 54. negarunt. Ut nomen poetæ, ita etiam ætas qua floruit est incerta. Quodsi tamen coniecturam proponere licet, eum paullo post ipsum Virgilium eiusque adeo temporibus vixisse dixerim. Virgilius enim quum anno urbis 735. obiret, insigni iam gloria gaudebat, atque Aeneis Augusto adhuc vivente in scholis praelegebatur (v. Iahn. *introduc.* ad Virg. p. 29. sq.), unde certe hoc colligere licet, Cirin, quæ tota e Virgilio admiratione profluxit, sub Augusto oriri potuisse. Eam autem non serius scriptam fuisse, locus iam supra, alio tamen consilio a me tractatus ostendit. Poeta enim primo statim et secundo carminis versu se irrita præmia vulgi fallacis expertum dicit, quod vix aliter quam de honoribus et magistratibus intelligi posse supra vidimus. Vulgus autem fallax illo tantum tempore dici potuit, quo candidatis honores petitos vel tribuebat vel auferebat, et quum Tiberius primo statim imperii anno (767. u. c.) comitia e campo ad Patres transtulisset, hinc sequitur, Cirin autem hunc ipsum annum et proinde sub Augusto scriptam fuisse, et Messala ille a poeta compellatus fortasse ille fuit, qui adulationis servilis erga Tiberium unicum exemplum dedit (Tacit. *Annal.* I. 8.). Sermo etiam elegantissimus, quo carmen nostrum est conscriptum, facile de hac ætate cogitare nos sinit, quamquam non ii sumus, qui cum nonnullis VV. DD. illud vere divinum dicere audeamus. Parenthesium certe usus nullis fere finibus circumscriptus hac laude poetam nostrum privat, et licet tu-

mor et quaesita sublimitas, quae serioribus poetis fere omnibus communis est, in Ciri non reperitur, multa tamen, ut iam Ruæus et Heynius viderunt, in carmine exstant, quae ab eo abesse malis. Huc referas etiam mirum illum excursum de peplo Panathenaico (vs. 20. sqq.) nonnullasque affectuum humanorum descriptiones, quae quia latius vagantur et in universum dictae de quovis alio etiam homine valere possunt, non parum frigent. Rhetorem etiam magis quam poetam sapiunt crebrae repetitiones singulorum verborum in duobus deinceps versibus (vs. 17. 18. — 129. 130. — 134. 136. — 334. 336. — 371. 372. — 373. 374. — 487. 488.), quae quamquam etiam ab aliis poetis propter orationis et sententiarum gravitatem admissae sunt (Toup. Opusc. T. II. p. 191. Köler. ad Catull. Epithalam. 62. p. 114.), in poemate tamen tam parvi ambitus non adeo saepe occurrere debuerunt.

§. 4.

Superest ut pauca de critica conditione dicamus, qua carmen ad nostra tempora pervenerit. Et quum foetus ille poetae non inelegantis casu olim Virgilii operibus genuinis additus esset, factum est primum ut ei tribueretur, quomodo saepe illud in carminibus minoribus accidisse scimus. Postea rarissime a librariis carmen est descriptum, qua de re Heinsium loquentem Heynius laudavit. Mihi tamen per singularem fortunam contigit, ut quatuor subsidia critica nanciscerer, quod in libro tam raro obvio plurimi est faciendum. Et *Rehderani* quidem codicis praestantissimi, qui saepe veram poetae manum restituit, saepius etiam viam coniecturae faciendae munit, notitiam primam hausit ex Handii Praef. ad Stat. T. I. p. XXV. Cuius libri, de quo nunc v. praefationem meam ad Statii Silvas p. XXI, ut excerpta acciperem adii b. Man-

sonem, qui precibus meis commotus effecit, ut Augustus Wellauerus Vir et doctrina et humanitate conspicuus collationem huius libri in meos usus instituendam susciperet, quod negotium summa cum cura et diligentia administravit. Quo non contentus alium etiam codicem Ciris Vratislaviensem nunc in bibliotheca Regia, quondam in bibliotheca fratrum Ordinis praedicat. ad *S. Adalbertum* asservatum contulit. De eo iam Lingius in quaestionibus Plautinis praef. p. X. egerat, et quamquam liber initio demum saeculi sexti decimi exaratus est, multa tamen habet, quae in emendanda Ciris oratione mihi profuerunt. Eo magis est dolendum, multa in eo deesse, quum inde a vs. 252. omnia perierint. Hunc codicem litera *A.*, illum litera *R.* indicavi. De *Helmstadiensi* in epimetro ad *Culicem* egi. *Editionem Principem* huius carminis Romae a. 1471. in lucem emissam Parisiis a. 1824. contuli; Van-Praetio id comiter permittente. Codicis *Basileensis*, cuius excerpta Heynius post Friesemannum dederat, plenam et accuratam collationem Gerlachius Professor Basileensis Casparo Orellio Turicensi, quem hac de re rogaveram, impetrante instituit. Ipse tamen Orellius in literis ad me datis significavit, hunc codicem merum apographum Editionis Principis esse, quod ex epistola Ciri praemissa clare apparet, quae eadem est, quam Io. Andreas Episcopus Aleriensis illi editioni praemiserat; postea mihi lectiones codicis Basileensis et Editionis Principis comparanti nullus de hac re dubitandi locus est relictus. Omnibus autem illis Viris Doctissimis, qui de Ciri tam benevole meruerunt, grates maximas ago, id unum cupiens, ne eos operae carmini a se navatae poeniteat.

Ex his igitur subsidiis criticis orationem incredibile quantum corruptam emendare vel certe viam monstrare sum conatus, qua critico feliciori progrediendum videretur. Multa in carmine difficilli-

mo ulteriore ope egent, quam cum multis Viris doctis a Weicherto et Naekio cupidissime exspecto. Unum praestitisse puto, ut non amplius de interpolationibus dicatur, quae in hoc potissimum carmine tam raro descripto certis argumentis nunquam adstrui poterunt. Et de hac quidem re plura dicere possem, nisi pietas in decessorem meum id prohiberet, cuius opera quamquam tumultuaria perquam mihi utilis fuit.

C I R I S*)

AD MESSALAM

ARGUMENTUM

M. Valerio Messalae inscriptum est carmen: eique in exordio satis diserto ad v. 100 illud offert poeta. Narrare inde incipit fabulam de Scylla, Nisi Megarensium regis filia. Habebat Nisus in vertice crinem purpureum, urbi ac regno fatalem, ut capi Megara non possent, quamdiu ille incolumis esset. Minos, Cretae rex, Megara urbem cum obsideret, Scylla, cum ex muro

*) Ciris quanam veteribus avis dicta fuerit: nondum satis expedita res est. Accipitris genus fuere qui putarent: idque Etymol. M. firmat: *Κιρρίς, εἶδος ἰέρακος*. Inde alii eandem eam cum circo tradidere. vid. Muncker. ad Hygin. f. 198. De haliaeto (haliaetum scribunt alii, non satis bene) minor est dubitatio: cum ipsum nomen aquilam marinam prodatur, et Aristoteles Hist. Anim. IX, c. 32 inter sex aquilarum genera ἀλιαετὸν recenseat. Addit alia Plinius lib. X, 3. cf. Muncker. ad Antonin. cap. 11. Thynoaquilam, aeu potius Dunoaquilam, nunc appellari Loensis tradit in Miscell. Epiphyll. VIII, 26, quoniam versatur in dunis seu collibus arenosis iuxta mare. Cuniculis quoque eum insidiari et fetus depraedari.

Perdicem alios putasse esse cirim, quae solitaria avis sit, disco ex Iulio Sabino. Notas edidit poeta ipse has: esse eam pulcriorem cygno vs. 489, in vertice crista purpurea 501, pluma vario colore 502, crura rubentia 505. 506, degit solitaria in locis desertis 518. 519, odium in eam pertinax est haliaeti 532 sqq. Adde eam in Graecia, et Italia forte, habitare, et inter serenae ex pluvio caelo tempestatis praesagia referri in Ge. I, 404 sq., si in conspectum veniat haliaetus cirim fugans. Quae de ciri commemoravimus, vix videntur in alaudam cadere, quam uno cristae argumento multi [* et in iis Fontaninus p. 32.] in ea quae vivere: in quod avium genus saevire solet accipiter fringillarius, dictus inde aliis Nisus.

forte eum prospexisset, insano eius amore correpta est: quo illa victa noctu surrexit, ut crinem illum fatalem clam rescinderet, quo sibi Minois amorem conciliaret. Exeuntem cubiculo animadvertit nutrix, Carme, Iovi olim amata, ex quo illa Britomartin pepererat. Ea alumnae meliora primum persuassit, mox autem multis frustra tentatis ut Nisus pactione bellum componeret, in nutriciae sententiam concessit. Resecta igitur Niso coma aurea et cum urbe Minoi tradita. Is vero facinus tam atrox et im-

Scaliger ad Cirim v. 523 falconem interpretatus est haliaetum, cirim autem Egrettam: quo nomine appellasse videtur Ardeam albam minorem. Garzettam quoque appellatam. Inter haec nihil effici potest, nisi avium per istos tractus genera melius tenemus; fit enim probabile, domesticam Megarensibus avem Cirim fuisse. Mergum Megaridem frequentare (*αἰθυίαν*) ex Pausan. I, 5, p. 13 didici.

In fabulae autem tractatione per hoc carmen mirum videri potest, multa vix verbo attingi, quae tamen potiora narrationis capita esse videbantur, ut comae ipsa rescitio et Scyllae cum Minoe super ea pactio. Quae quidem res aut poetae vitio aut loci luxatione accidere debuit, aut a poetae arte profecta est, dum ille leviter tantum attigit ea, quae ab aliis diligenter erant ornata. Fabula enim a multis iam erat tractata, Graecia scilicet poetis, et variis figmentis etiam per interpretationem, exemplo ipsius Callimachi, in *Altriois*, variata: quod in ipso carmine, etsi parum poetice, exponitur, vs. 54 sqq., ubi vid. Not. Neque Hyginus inscitiae accusandus erat, qui fab. 198 in piscem mutatam esse Scyllam narravit. Tradiderat et hoc scilicet alius poeta, forte Tragicus aliquis. Aeschylus Choeph. 607. monili aureo corruptam Scyllam, *φορτίαν Σκύλλαν*, Minoi patris immortalem capillum (*ἀθανάτην τρίχα*) prodidisse: *τρίχας δὲ μὲν Ἐρωῆς*, quod ad Nisum refert eiusque mortem Scholiastes; nisi de Scylla illa accipienda putes, ut exquisitor aliqua fuerit narratio de poena per Mercurium ab ea sumpta. Prior tamen explicatio cum eo convenit, quod

apud Apollod. est III, 15, 8 *ταύτης ἀφαιρέθεις τὴν τρίχην*. Ceterum Aeschylus ad avaritiam refert Scyllae facinus, quod alii ab amore incesto repetunt. Capilli color purpureus a plerisque traditus; etiam a Callimacho apud Suid. in *Κρίνα*. *Πορφυρίην ἔμμεσεν κρίνα*, demetuit crinem purpureum: cf. Toup. Currae noviss. p. 81 et Apollod. Auream cumam narrant nonnulli, confusa forte fabula simili, cum Pterelao Neptunus immortalitatem dedisset *ἐν τῇ κεφαλῇ χρυσὴν ἐνθελὲς τρίχα* Apollod. II, 4, 5, ubi conf. Obs. Omnino haud assequaris, quid antiquos homines in his fabulis ad hoc figmentum adduxerit, ut, quod etiam de Samsonе narratum novimus, in capilli natura mirabilem aliquam virtutem latuisse narrarent.

Cum *Κρίξ* et ipsa sit inter aves carnivoras aliis infestas (v. Aristot. H. An. IX, 1 et 17), putabam forte nominis lesum fabulae opportunitatem dedisse; nec tamen eam avem in hac fabula memoratam vidi. Sed Scyllam a Minoe ex navi suspensam, et quidem gubernaculo alligatam, inde in cirim avem mutatam, tradiderat quoque Metamorphoseon Ebelo, qui nunc inter deperditos est, Parthenius: ut ex Eustathio ad Dionys. Perieg. 420 didici (v. de eo Mellmann. de caussis et auctoribus Narrat. de mutatis formis pag. 83). Iam hunc nostro poetae ante oculos fuisse probabile facit studium Parthenii legendi et latine convertendi, quod inter Latinos poetas magnum fuit: Hos autem in argumentis mythicis, a politioribus poetis Graecis tractatis, inprimis ingenia exercuisse, tot aliis carminibus, quorum nonnulla quoque servata sunt, satis constat. Ceterum similia argumento

pium aversatus, cum in Cretam rediret, puellam, ne piaculo tanto classem contaminaret, ne navi quidem recipere voluit, sed ex navis exteriori latere alligatam secum duxit. Tum illa multa diu conquesta in avem Cirim mutata est: additus tamen mox ei pater Nisus in haliaetum mutatus, qui Cirim avem internecino odio persequitur.

carminis nostri sunt nonnulla in Propertii Eleg. IV libri IV de Torpeia, quae Sabinis Capitolium prodidit. [* De Scyllae fabula in universum legi merentur quae Pausanias I. 19, 5. II. 34, 7. narravit. Propertium etiam Heynius apte comparaverat, ad id tamen minus attendens, hunc quoque in amore Tarpeinae causam eius criminis latere tradidisse. Ceterum Callimachum *ἢν Αἰτίῳ* neque in Hecale, quae fuit Toupilii sententia in Opusc. T. II. p. 237. Lips., hanc rem narrasse docet Martialis X. 4., et ante illum iam Stesichorus carmen de Scylla scripserat (Schol. ad Apoll. Rhod. IV. 828). Nostris temporibus I. H. Vossius in epp. mythol. I. p. 219. fabulam docte exposuit, quaedam insuper addente Lobeckio in Aglaophomo I. p. 283. sq. Quod ad ipsum Ciris nomen attinet,

notatu certe dignum est, eo apud Lacedaemonios Adonia dictum fuisse (Mülleri Dores I. p. 406. Welckerus in Jahnni Annal. Vol. VI. p. 431.), alia referente Chōrobosco in Bekkeri Anecd. T. III. p. 1339. s. v. xiq̃s. Nuper referebatur (Ephemerid. scholast. 1828. nr. 14. pag. 110.), in Saverno fluvio a. 1824. vas antiquum aeneum detectum fuisse, ubi cum alia caelata conspicerentur tum historia Nisi et Scyllae his verbis inscriptis *Scylla metens crimen mereatur crimine* Cui tamen reperto nihil pretii statuendum est, quum non sit dubium, quin ex manu artificis soec. XV. vel XVI. prodierit. Qui vero novis antiqua coniungere cupit, is legat quae Hammerus in Historia Osmanica I. pag. 84. narrat, coll. Parthenio Erot. 9.]

Quatuor antiquis quae heredibus est data consors,
Unde hominum errores longe lateque per or-
bem 15

Despicere atque humiles possem contemnere curas;
Non ego te talem venerarer munere tali,
Non equidem, quamvis interdum ludere nobis
Et gracilem molli liceat pede claudere versum,
Sed magno intexens, si fas est dicere, peplo, 20

invitam accingier artes), suspendit (vel *se*, h. suspensa est, suspensio animo contemplatur, vel *me*, ut Iulius Sabinus explet, aut, quod melius, *subtendit*) *altius ad magni sidera mundi, et ausa est*, Collem Sapientiae, ad quem pauci emergunt, ascendere: absolvam tamen coeptum carmen. Videtur carmen iam olim coeptum, mox sepositum esse. Ceterum carminis initium habet aliquam similitudinem cum epigr. VII inf. in Catalectis.

13 — 40. Si in philosophiae studio iam satis profecissem, — ut maius carmen de rerum natura conscribere possem: hoc tibi dedicarem. Haec subiiciuntur vs. 35 sqq. *summa arce* cf. ad v. 8. *me pangeret*, figeret, statueret, collocaret. 14. Arx, quam quatuor summi philosophi tenent, Plsto, Aristoteles, Zeno, Epicurus. (Pro Zenone Pythagoram veteres interpretes nominant.) *arx data est consors*, elegantius, quam *iis consortibus*, quatenus heredes sunt Socratis. Expressus autem totus locus ex Lucretii notis verss. lib. II, 9 sqq. [* coll. III. 26. Schrader. Emend. p. 49. 59.]

20 sqq. Celebratissima res in

Panathenaeis magnis, quae Athenis quinto quoque anno agebantur, peplum Minervae. vid. Meurs. Panathen. c. 17 sqq. Ducebatur occultis machinis per terram navis, ad speciem remis instructa, ad Minervae templum: peplum, pro velo suspensum, mox utrum pro veste Minervae signo iniectum, an sedentis gremio appositum, an, quod probabile sit, pro aulaeo praetextum sit, nulla auctoritate expressa doceri posse video. Ceteroqui Aulaea signis decorum obducta in adyto passim fuisse satis constat: unde etiam in ultimam opinionem proniores sumus cum Stuardo (*Antiqu. of Athens* T. II, p. 7.). Pollucis auctoritas, qui VII, 50 *πέπλον* etiam *ἐπίβλημα* fuisse ait, idque colligi posse *ἐκ τῶν τῆς Ἀθηνᾶς πέπλων*, de amiculo vel indumento est accipienda: id enim ipsi est *ἐπίβλημα*. Peplo intextae res a Pallade gestae, inprimis pugna cum Titanibus et Gigantibus: mox quoque strenuorum ducum Athenis egregia facta, aiunt viri docti, Scaliger ad h. l. et Meurs. l. c. Volunt id docere ex Aristoph. Equ. 563, ubi maiores praedicantur digni ea urbe καὶ τοῦ πέπλου. Hoc

Qualis Erechtheis olim portatur Athenis,
 Debita cum castae solvuntur vota Minervae
 Tardaue confecto redeunt Quinquennia lustro,
 Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
 Et prono gravidum provexit pondere currum. 25
 Felix illa dies, felix et dicitur annus,
 Felices, talem qui annum videre, diemque.
 Ergo Palladiae texuntur in ordine pugnae;
 Magna Giganteis ornantur pepla tropaeis;
 Horrida sanguineo pinguntur proelia cocco; 30
 Additur aurata deiectus cuspide Typhon,
 Qui prius, Ossaeis consternens aethera saxis,
 Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.

23. QUINQUATRU

24. CONCREBUIT

26. ILLE

27. QUI TALEM

31. TYPHO

tamen clariorem locum asseri velim: nam Comicum pompam Panathenaicam respicere potius arbitror, qua armati incedebant viri. Etiam Pepli nomen, quo Aristoteles librum inscripsit, quem de heroum tumulis confecerat, viri docti hinc illustant. Nostri poetae locus rem non magis probat. cf. inf. ad v. 36.

20. *si fas est dicere*: non tam ad religionem refero, quam ad audaciam coepti; et *olim*, pro *tum*, sequente etiam *cum*. Aen. VIII, 391 *Non secus atque olim, ως δ' ὄρε*.

24. 25. *Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro*: alternis Zephyrum cum Euro spirare ait, eoque tempus Panathenaeorum habendorum declarat: quod hic ad primum ver retrahere videri potest. Mense tamen Hecatombaeone, et quidem die XXIII, tertio cuiusque

Olympiadis anno, ea celebrata esse satis constat; est ille primus mensis anni Attici, quem a primo plenilunio post solstitium aestivum processisse quis ignorat? Aestatis igitur ingressae tempus declarari hoc versu dicendum est: quod tamen quam commode per pugnam Zephyri cum Euro designetur, non dicam. Etsi Zephyri flantes non modo ver, sed et aestatem incurrentem alibi quoque indicant, cf. Ge. III, 322. Hactenus itaque illud ferri potest. Si tamen, quod paullo ante memoravi, navis, etsi machinis acta, velis expansis ventum excipere visa est: expedita est vs. 24 et 25 sententia. cf. V. L.

28 — 33. Locus, etsi ab h. l. forte alienus, classicus tamen post Eurip. Hecub. 466 sq. de peplo Minervae. conf. ad vs. 20. *Giganteis tropaeis*; praelio et victoria de Gigantibus Pallante

Tale deae velum solemni tempore portant;
 Tali te vellem, iuvenum doctissime, ritu 35
 Purpureos inter soles et candida lunae
 Sidera, caeruleis orbem pulsantia bigis,
 Naturae rerum magnis intexere chartis;
 Aeternum Sophiae coniunctum carmine nomen
 Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis. 40
 Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur
 artes,
 Nunc primum teneros firmamus robore nervos,
 Haec tamen interea, quae possumus, in quibus aevi
 Prima rudimenta et primos exegimus annos,
 Accipe dona meo multum vigilata labore 45
 Promissa atque diu, iam tandem exordia rebus:
 Impia prodigiis ut quondam exterrita amoris

34. SOLEMNI IN 46. ET PRAEMISSA TUIS NON
 MAGNA 47. EXTERRUIT AMPLIS

et Echione Enceladoque prostratis inprimis dea tum inclaruit. *pinguntur*, quod vs. 29 *texuntur*. Typho vel Typhoeus, diversum a Gigantibus monstrum, saepe tamen in eorum censum a poetis relatum, procellarum et turbinum, cumque iis eructantium ignes montium, symbolum satis frequentatum: Ab aliis ille a Iove prostratus narrari solet: quae vel ex Apollodoro teneas. Minervae in ea victoria partes etiam Horatius tribuere videtur in noto loco Carm. III, 4, 53. Stans cum hasta capiti prostrati monstri imposita dea occurrit in patera Medicea apud Demster. t. V. *Emathius vertex*, Pelion esse debet, Olympo h. l. impositus, ut Ge. I, 281 Ossae.

35. *Tali ritu*, hoc modo ait auctor velle se, tamquam peplum, carmen de rerum natura

scribere eique Messalae nomen intexere. 36. 37. Luna, quae invehitur per orbem, caelum, bigis. *Sidera Lunae* pro sidere, et *pulsare* de curru, seu equis curru tracto solum quatientibus solenne. *purpureus* pro pulcer, frequens poetis.

39. 40. *Nomen tuum, coniunctum Sophiae, carmine*, (h. nomini Sophiae in carmine), *pagina nostra loqueretur aeternum saeculis senibus*, h. seris.

41. *ad tantas artes*: non de poetica, ut perperam post ceteros Fontaninus quoque Hist. litt. Aquilei. p. 37 statuit, sed de philosophiae studio accipe, ad quod nunc primum accessit.

46. *Et praemissa*. Si sensus inest, debet poeta significare, se praemittere quasi exordia, s. praeludia, carmini, quo ali-

Scylla novos avium sublimis in aëre coetus
 Viderit, et tenui conscendens aethera penna
 Caeruleis sua tecta supervolitaverit alis, 50
 Hanc pro purpureo poenam scelerata capillo
 Proh patris solvens, excisa et funditus urbe.
 Complures illam et magni, Messala, poëtae —
 Nam verum fateamur: amat Polyhymnia verum —
 Longe aliam in perhibent mutatam membra fi-
 guram, 55
 Scyllaeo in saxo monstra infamata vocari;
 Esse, aerumnoso quam saepe legamus Ulixi
 Candida succinctam latrantibus inguina monstribus
 Dulichias vexasse rates et gurgite in alto
 Deprensos nautas canibus lacerasse marinis. 60
 Sed neque Maeoniae patiuntur credere chartae,
 Nec malus istorum dubiis erroribus auctor.
 Namque alias alii vulgo finxere puellas,
 Quae Colophonico Scyllae dicantur Homero;
 Ipse Crataein ei matrem; sed sive Crataeis 65

48. NOVOSQUE 49. SIDERA 52. PROQUE—EXCISA
 FUNDITUS 55. ALIA PERHIBENT—FIGURA; 56.
 SCYLLAEUM MONSTRA IN SAXUM CONVERSA 57.
 ILLAM ESSE, AERUMNIS 61. MAEONIAE HAEC
 65. IPSI SEU LAMIE MATER SIT, SIVE

quando Messalae res gestas persequitur, hos lusus, ut *Scylla in avem mutata sit*: quod eleganter extulit: ut — *novos avium, sublimis in aere, coetus Viderit, et tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta supervolitaverit alis.* 47. Corruptis verbis declarat versus ipsam Scyllam exterritam fuisse forma sua mutata, videns scilicet se avem factam.

53 sqq. Multi poetae Scyllam in Saxum Scyllaeum, naufragiis infame, in Italiae extremae ab

occidente oris, haud longe a Freto Siculo, mutatam narrant. cf. ad Aen. III, 555. Nota res est, de Scylla diversas fabulas tradi, et plures Scyllas ab aliis memorari, ab aliis confundi. conf. ad Ecl. VI, 74. et ibi Exc. IV. *monstra conversa in Saxum Scyllaeum* pro monstro. *canibus marinis*, quibus succincta erat Scylla. cf. Aen. III, 424 sqq. 431. 432.

65. Ordo sententiae ab his usque ad v. 88 sqq. procedit: *Sed ipsi seu Lamia mater sit,*

Sive illam monstro genuit germana biformi,
 Sive est neutra parens, atque hoc in carmine toto
 Inguinis est vitium et Veneris descripta libido;
 Sive etiam iactis speciem mutata venenis
 Infelix virgo: (quid enim commiserat illa? 70
 Ipse pater scaeva in timidam complexus arena
 Coniugium carae violaverat Amphitrites;
 Attamen exegit longo post tempore poenas,
 Ut, cum cura sui veheretur coniugis alto,
 Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum:) 75
 Seu vero, ut perhibent, forma cum vinceret omnes

66. PERSEA 69. ETIAM EST 71. PATER NUDAM
 SAEVA

seu Crataeis, seu Persea, h. e. Hecate; sive illa allegorice est libido Venerica, sive puella a Neptuno oppressa et in monstrum mutata, sive puella quaestum corporis faciens: Quicquid est, de ea potius agamus Scylla, quae in Cirin mutata est. Lamiae filiam tradiderat Scyllam Stesichorus. vid. Schol. Apollonii IV, 828. Crataeidis autem Homerus Od. μ, 124. Persea est Hecate, Persae ex Asteria filia. monstrum biforme, δῖφρως, Phorcys vel Phorcyn.

67. 68. Seu fabula Scyllae allegorica est libidinis narratio. Simili modo eam interpretatur Fulgentius Planciades Mythol. II, c. 12 et Heraclides in Allegor. p. 496.

69. Ex poetae verbis talis fabulae habitus esse debuit: Scylla a Neptuno oppressa Amphitrites iram in se concitaverat; quae eam aliquanto post ita ulta est, ut, cum marito per mare vecta, veneno aquas inficeret, quo illa

aqua marina corpus lavans in monstrum mutaretur.

71. *Ipse pater*, Neptunus, ex noto poetarum more de Iove, de Plutone et Neptuno. Alii, pro mari, fontem, in quo Scylla se lavaret, Amphitriten medicaminibus inquinasse narrarunt: ex quibus Tzetza rem exponit ad Lycophr. 45. 648. Circes artibus id factum traditur in vulgari narratione de Glauci amoribus apud Ovidium, Hyginium et alios. 74. 75. *ut misceret Amphitrite pontum multo sanguine*, quem pro veneno dictum esse necesse est. Dum invehebatur mari cura coniugis: ipsa Amphitrite. Olim ad Scyllam nautas laniantem referebam, ut multo sanguine misceretur mare.

76 — 87. Sive Scylla fuit puella eximiae formae, quae corporis quaestum fecit et a Veneri in monstrum marinum est mutata.

Et cupidos quaestu passim popularet amantes,
 Piscibus et canibusque malis vallata repente est:
 Horribiles circum vidit se sistere formas,
 (Heu quotiens mirata novos expaluit artus 80
 Ipsa suos, quotiens heu pertimuit latratus!) .
 Ausa quod est mulier numen fraudare decorum
 Et dictam Veneri voto intervertere poenam,
 Quam mala multiplici iuvenum consaepta caterva
 Dixerat atque animo meretrix iactata ferarum; 85
 Infamem tali meritorum more fuisse,
 Docta Palaephatia testatur voce papyrus.

77. SPOLIARET 78. CANIBUS RABIDIS — EST OM.

80. QUOTIES—ARTUS! 81. SUOS QUOTIES 83.

VOTORUM VERTERE 84. QUOD SAEPTA 86.

MERITO RUMORE

82. 83. Laeserat, ad horum poetarum mentem, Scylla meretrix numen, intervertendo et interceptiendo *poenam votorum dictam Veneri* a iuvenibus, quos illa amore sui irretierat. Ut *voti reus* aliquis dicitur, cui, successu secundo, ex voto persolvenda sunt, quae voverat: sic spectat *poena* ad reatum quasi votorum, quibus se obligaverant Veneri, quaeque ipsi nunc erant persolvenda; sed iuvenes ea, quae ex voto debebant, aut voti solvendi causa Veneri destinaverant, ad puellam, quae quaestum faciebat, apportabant. Scaliger aliter accepit: „πορνίῳ „more Graecorum, debitam mercedem; an quod noluit persolvere decumas quaestus sui, „quas voverat Veneri? sed tunc „melius legeretur: *avertere*, an, „quod melius est, mercedem a „iuvenibus accipiebat, iuvenes „ipsos excludebat?“ Haec Sca-

liger; sed in poetae verbis vix ea latent. Scyllam de scorto avaro etiam Heracitus de Incredib. cap. 2 exposuit.

84—87. Quam merito tali rumore infamem fuisse, recteque adeo illa de ea narrata esse, testatur Palaephatia, quod, septa meretrix multiplici iuvenum caterva, atque animo ferarum (h. fero ac saevo) *iactata*, agitata, *mala dixerat*, fraudes, mendacia: quo latratus, pro poena Scyllae mutatae attributus, respicere videtur. Ceterum, cum de lectione *Palaephatia* vix dubitari possit, apparere videtur etiam hoc ex loco, nos verum Palaephatum non habere, et esse alterius auctoris libellum *περὶ ἀπίστων*, qui a nobis teritur; nam in hoc c. 21 diversa utique ratione, etsi satis inepta, de navi Tyrrhenorum piratica, fabula exponitur. Viderunt hoc iam Grotius et Scaliger. Nisi

Quidquid et ut quisque est tali de clade locutus,
 Omnia sint: potius liceat notescere Cirin,
 Atque, unam ex multis Scyllam non esse puellis. 90
 Quare, quae, cantus meditantī mittere certos,
 Magna mihi cupido tribuistis praemia, divae
 Pierides—quarum castos libamina postes
 Munere saepe meo inficiunt, foribusque hyacinthi
 Deponunt flores, aut suave rubens narcissus, 95
 Aut crocus alterna coniungens lilia caltha,
 Sparsaque liminibus floret rosa—, nunc age, divae,
 Praecipue nostro nunc adspirate labori
 Atque novum aeterno praetextite honore volumen.

93. ALTARIA

forte permittavit auctores poeta; nam is, qui nunc sub Heracliti nomine venit, *περὶ ἀπίστων* scriptor fabulam fere ad istum modum interpretatur. In eodem c. 14 occurrit simile quid de Sirenibus, quod sub Palaephathi nomine profert Hieronymus Chron. Euseb. n. 843. Miror tamen, hominem nostrum ad Palaephatum provocare, cum notior ei esse deberet Callimachi auctoritas Fragment. CLXXXIV: is sive in *Αἰτίοις*, sive in *Ηεκαλε*, (ut Toup. Cur. noviss. ad Suid. p. 80 putabat,) Scyllam mulierem libidinosam eduxerat: *Σκύλλα, γυνή κατακάσα, καὶ οὐ φύθος οὐνοῦ ἔχουσα*. *Scylla, meretrix, nec falsum nomen habens*. Dixerat de eadem: *πορφυρέην ἤμησε κρέκα*, h. e. *τέριχα*, v. ad pr.

88 sqq. Verum cuiusque modi haec omnia sint, quicquid et ut quisque de iis narravit; equidem de ea Scylla agam, quae in Cirin mutata est: inclarescat illa meo carmine, nec sit una de

multis, ignobilis. *Clades* videtur ipsa perniciosa puella esse: *fundi nostri calamitas*.

91—99. *Quare—divae Pierides—nunc age, divae, nunc praecipue adspirate labori nostro*. Is ordo sententiae: ideoque pravam interpunctionem emendavi.

93. 94. De sacrificio Musis fieri solito agit: *quarum castos postes altaria saepe inficiunt munere meo*. Ara in templi aditu vel vestibulo stabat; ita, victimae sanguine, postes ac ianua templi adaspergi poterant. Ita saltem ea, quae habemus, interpretanda sunt. Sintne integra, alia est quaestio. Videtur potius de corollis et sertis agi, quibus ornantur fores templi et parietes. Scaliger *inficiunt* ad nidorem refert: *Κνισσῶσι*. Durum hoc, meo sensu.

95. 96. Vestigia Virgilianae Musae: Ecl. III, 63 *suave rubens hyacinthus*. Ecl. II, 50 *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*.

Sunt Pandionis vicinae sedibus urbes 100
 Actaeos inter colles et candida Thesei
 Purpureis late ridentia litora conchis,
 Quarum non ulli fama concedere digna
 Stat Megara, Actaei quondam munita labore
 Alcathoe Phoebeque: deus namque adfuit illi; 105
 Unde etiam, citharae voces imitatus acutas,
 Saepe lapis recrepat Cyllenius murmura pulsus,
 Et veterem sonitu Phoebe testatur amorem.
 Hanc urbem, ante alios qui tunc florebat in armis,

105. ALCATHOI 107. MUNERA 108. HONOREM
 109. TUM

100 seqq. Ornate. Inter alias Athenis vicinae urbes fuit Megara. Pandionem Athenarum regem fuisse notum est. *littora candida* propter marmor candidum; et *ridentia conchis*, accurate ad naturam loci: nam, quod Scaliger iam monuit ex Pausania lib. I, 44, totus ille tractus agri Megarensis lapide conchite abundat, candido admodum colore, cui plurimae insunt conchae marinae.

104 seqq. Fabula Megarensium domestica; v. Pausan. lib. I, 42 pr., quam iam Theognis attigit v. 771. 772. Alcathous Pelopis f. Megaram, seu verius acropolin, Nisaeam, muris cinxisse ferebatur, Phoebo operae consorte: unde seu saxum aliquod, cui Phoebe cithara fuerat imposita (sic Pausan. l. c. et Epigramma a Scaligero laudatum, quod vide in Antholog. lib. IV, pag. 490. Steph. p. 351. nunc Analect. To. III, p. 192. Iacobs T. III, p. 160.) seu turris erat, quae lapillo percussa, in citharae tactae morem, resonabat

(Ovid. Met. VIII, 14 seqq.). Alcathous *Actaeus* h. l., quatenus Megarensis ager Atticae pars haberi poterat, et olim in Atheniensium ditione fuisse credebatur; cf. Pausan. I, 39, p. 94. f. 95. Nam alioqui e Peloponneso advenerat Alcathous, Pelopis quippe filius.

106. *imitatur saxum citharae sonum*. *Cyllenius munera*, lyram a deo Cyllenio, Mercurio, inventam. Lapis igitur pulsus, si percussus fuerit, *recrepat* lyram, h. resonat, imitatur sonum lyrae. *veterem Phoebe honorem*: videtur hoc eodem sensu dictum, pro munere, invento, Apollinis, cithara, cuius sonum saxum refert, adeoque memoriam lyrae ei impositae servat.

109. *florebat* absolute: cum alias adiici solet, laude, virtute. Sic Catull. *florantem Iacchum* absolute dixerat, scilicet annis, LXIV, 251, ob sempiternam iuventutem. *remige*: docte: nam cum classe advenerat Minos, cuius *Θαλασσοκρατίαν* illustravi-

Fecerat infestam populator remige Minos, 110
 Hospitio quod se Nisi Polyidos avito,
 Carpathium fugiens et flumina Caeratea,
 Texerat. Hunc bello repetens Gortynius heros
 Attica Cretaea sternebat rura sagitta.
 Sed neque tunc cives, neque tunc rex ipse vere-
 tur 115

Infesto ad muros volitantes agmine turmas
 Vincere et indomitas virtute retundere mentes,
 Responsum quoniam satis est meminisse deorum.
 Nam capite a summo regis — mirabile dictu —
 Caudida caesaries, — florebant tempora lauro — 120
 At roseus medio surgebat vertice crinis,
 Cuius quam servata diu natura fuisset,
 Tam patriam incolumem Nisi regnumque futurum
 Concordes stabili firmarunt numine Parcae.
 Ergo omnis caro residebat cura capillo, 125
 Aurea solempni comptum quem fibula ritu
 Crobylus et tereti nectebant dente cicadae.
 Nec vero haec urbis custodia vana fuisset,
 Nec fuerat, ni Scylla novo concepta furore,
 Scylla, patris miseri patriaeque inventa sepul-
 crum, 130

Minoem cupidis si non inhiasset ocellis!

117. DUCERE — INDOMITA — MENTIS 121. FUL-
 GEBAT 126. QUOQUE 127. MOPSOPHO — NECTEBAT
 128. VOBIS 129. NISI 131. O NIMIUM

mus in Commentar. Soc. R. Got-
 ting. T. I, P. II, p. 71 sqq. 111.
 Causa belli Niso a Minoe illati
 memoratur, quod Polyidus, qui
 Creta aufugerat, a Minoe armis
 repetebatur. v. V. L.

115 sq. Sed Megarenses et
 Nisus non cunctantur Minoi oc-
 currere et muros urbis defende-
 re: quippe capillo purpureo (de
 quo v. ad pr. Ciris) confisi etc.

122. Cuius — natura, pro

qui crinis. Barthius Advers.
 XXIII, 9 laudat ex Avien. Pe-
 riegr. (v. 57) *pigra ponti Se na-
 tura tenet*, h. pontus.

126. 127. Fibula aurea necte-
 bat eum crinem dente tereti ci-
 cadae. Erat scilicet fibula in ci-
 cadae formam facta ritu Attico.
 Nota nunc res, Athenienses *τε-
 τιγοφορούντες* fuisse, habuisse
 cicadam auream crinium cincin-
 nis innexam. Post Scalig. et

Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
 Iratum potuit, quem nec pater atque avus idem
 Iupiter — ille etiam Poenos domitare leones
 Et validas docuit vires mansuescere tigris, 135
 Ille etiam divos, homines — sed dicere magnum
 est —,

Taubmann, ad h. l. et Meurs. v. Perizon. ad Aelian. IV, 22. Sed princeps locus est Thucyd. I, 6. [* Adde Column. ad Ennium p. 330. Aneid. Hemsterh. Vol. I. p. 108 sqq. Jacobs. ad Philostr. Imag. p. 493.]

132. Non ignobilis de Amoris potentia locus, etsi a multis tractatus, et alienus forte ille ab hoc loco, cum ira Cupidinis nullum in seqq. locum habeat: quo tamen viam sibi poeta struit ad ipsam narrationem a v. 138 sqq. Quae tamen inde sequuntur omnia sunt foede corrupta et interpolata usque ad v. 162. Obscura quidem res est, sed Scyllam apparet religionem Iunonis violasse, cum inter lusum pilae cum aequalibus in loco sacro ulterius, quam fas erat, processisset. Ita evenisse, ut Minoem prospiceret eiusque amore capta insaniret. Nec vero apparet e poetae verbis: peccatumne fuerit in hoc, quod locum sacrum et arcanae religionis imprudens adierit; an quod nudaverat corpus; qua quidem re Iunonem tantopere exarsisse quis non miretur; ferres, si Diana aut Minerva esset. Nostri poetae multa haberent, quibus haec probabiliter fingi possent. De ludis Iunoni, quales Paus. V, 16 memorat, institutis agi non videtur. Quid? quod nec Iu-

nonis templum aut praecipua aliqua religio Megaria fuisse videtur. Certe Pausanias ne aedem quidem vel signum Iunonis in ea urbe memorat. Videtur aliquid de periurio puellae attingi, quo Iunonem laeserit. Sed locus tam stribliginosus est et interpolatus variis versificationum laciniis, ut nihil habeas cui satis confidas. Expectabam cum Scaligero, ut studio ludendi provectam ad ipsa urbis moenia pervenisse diceret puellam poeta, unde illa cum prospiceret, Minois amore esset correpta. Sed in poetae verbis nihil, quod eo ducat, video. Poterat a poeta causa irae Iunonis ex eo adstrui, quod Minos Iovis erat filius ex pellice. Nec illud satis dilucide exposuit poeta, quare et quatenus Amor Iunonis irae ac vindictae in amore puellae iniiciendo indulserit. Veneris impulsu Minoem a Scylla amatum esse prodiderant alii, quos Hygin. sequitur f. 198. Monili aureo inductam Scyllam Aeschylus: vid. sup. ad pr. Ciris.

133. *pater atque avus idem Iupiter.* De hoc v. docta disputatio Valckenarii ad Eurip. fragm. p. 159. add. Musgravii ad Hippol. 539. Scilicet a diversis poetis Venus Iovis filia et eadem mater Amoris e Iove tradita fuerat; unde nunc lusus. Iun-

Idem tum tristes acuebat parvulus iras.
 Iunonis magnae, cuius periuria divae
 Olim si meminere, diu periura puellae
 Non ulli liceat, violaverat inscia sedem, 140
 Dum sacris operata deae lascivit et extra
 Procedit longe malrum comitumque catervam,
 Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
 Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
 Necdum etiam castos gustaverat ignis honores, 145
 Necdum solemnui lympa perfusa sacerdos
 Pallentis foliis caput exornarat olivae;
 Cum lapsa e manibus fugit pila, cumque relapsa
 Procurrit virgo; quod uti ne prodita ludo
 Auratam gracili solvisset corpore pallam! 150
 Omnia, quae retinere gradum cursusque morari

139. SE MEMINISSE 145. AGITAVERAT 149. QUO
 UTINAM 150. AUREA TAM — CORPORA PALLA
 151. CURSUMQUE

genda autem: *Sed malus ille puer*, — *Idem tum* vs. 137.

Vs. 137. *Idem tristes*. Quantum ex loco salebroso assequi licet: puella religionem templi Iunonis violaverat, inter ludendum cum aequalibus pila in sacrarium temere emissa; quam cum repetitum ivisset, in templi penetrabile irruperat. Ut puellam puniret, infausto amore eam a Cupidine inflammari curavit Iuno.

140. Violata loci sanctitas esse videtur inter ipsa sacra facta, puella procurrente ante coetum matronarum et puellarum. *sedem* de templo et *τῆς ἐν* accipe. *sacris operata deae lascivit*, sacris dum operatur, puella cum aequalibus ludit. [* *Sacris operari*, v. Liv. I. 31.] 144. 145.

Veste igitur recincta, soluta, procurrit: ita ipso cursu auram movet vestis agitata.

145. 146. 147. Obscura sententia, quam nec Scaliger habet quomodo expediat. Videamus verba: *honores ignis castos nondum agitaverat* sacerdos, h. e. nondum flabello aura agitata ignem succenderat in ara; *necdum solemnui* — h. nec ea rite lota [* Saubertus de sacrif. pag. 222.] caput ex more sacrorum sertis et infulis velaverat: cum pila eius manu elapsa est. 149. *prodita*, in fraudem inducta, ut religionem violaret. 151. Obscura et hiulca tota haec oratio. Utinam veste impedita, retenta fuisses, quominus longius procederes! Sic nunquam violatae religionis poenam dedisses. Si

Possent, o tecum vellem tua semper haberes:
 Non unquam violata manu sacraria divae
 Urendo, infelix! nequidquam thura piasses.
 Et si quis nocuisse tibi periuria credat, 155
 Causa pia est: timuit fratri te ostendere Iuno.
 At levis ille deus, cui semper ad ulciscendum
 Quaeritur ex omni verborum iniuria dicto,
 Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
 Heu nimium mentem et nimium irritantia visu, 160
 Virginis in tenera defixerat omnia mente.
 Quae simul ac venis hausit sitientibus ignem
 Et validum penitus concepit in ossa furorem;
 Saeva velut gelidis Edonum Bistonis oris,
 Ictave barbarico Cybeles antistita buxo, 165
 Infelix virgo tota bacchatur in urbe,
 Non styrace Idaco fragrantés tincta capillos,

154. IURANDO — IURA 160. TERETI NIMIUM
 TIRYNTHIA 164. CICONUM BISTONIS IN 167.
 PICTA

modo ea per periurium declarari potest; periurii tamen proprie dicti nulla hic subest ratio. Vid. Var. Lect.

158. *ex omni verborum dicto*: Est ex Scaligeri sententia dictum h. l., ut ἔπος, res; sed potius ad iusiurandum voluit referre incultus homo, qui hos versus seu struxit seu interpolavit: *iniuria verborum*, offensio.

160. 161. Vid. Var. Lect. Ex toto loco eiectionis quae ab indoctis interpolatoribus illata sunt, sana videntur habenda esse haec vs. 128 nisi *Scylla*, *novo concepta furore*, *Minoi cupidis si non inhiasset ocellis!* *Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater Iratum potuit, quem nec pater atque avus idem, Aurea fulgenti depromens tela pha-*

retra Virginis in tenera defixerat omnia mente.

162. Comparat Scaliger Catull. LXIII (Epithal. P.), 91 sq. add. Apollon. III, 280 sq., et ad v. 164 Nicand. Alexipharm. 217 sqq. Ἡ ἄτε κερνοφόρος etc.

165. *Ictave*, h. tibia Phrygia audita stimulata et in furorem acta. Alias Gallos nominare solent poetae: nunc una ex Maenadibus intelligenda, cf. Catull. LXIII (de Aty), 22 sq.

166. Cf. Aen. IV, 300 sqq. de Didone, et VII, 376 sq. de Amata. Sed seqq. adumbrata sunt ex Catullo LXIV, 63 sqq.

167. *Styrax*, frutex et succus seu gummi officinis adhuc nostris pharmaceuticis frequens, *storax* vulgo dictus, ex Syria

Cognita non teneris pedibus Sicyonia servans,
 Non niveo retinens baccata monilia collo.
 Multum illi incerto trepidant vestigia cursu: 170
 Saepe redit patrios adscendere perdita muros
 Aëriasque facit caussam se visere turres;
 Saepe etiam tristes volvens in nocte querelas
 Sedibus ex altis coeli speculatur amorem
 Castraque prospectat crebris lucentia flammis. 175
 Nulla colum novit, carum non respicit aurum;
 Non arguta sonant tenui psalteria chorda,
 Non Libyco molles plauduntur pectine telae.
 Nullus in ore rubor: ubi enim rubor, obstat amori.
 Atque ubi nulla malis reperit solatia tantis, 180
 Tabidulamque videt labi per viscera mortem;
 Quo vocat ire dolor, subigunt quo tendere fata,
 Fertur, et horribili praeceps impellitur oestro,
 Ut patris, ah demens, crinem de vertice sacrum
 Furtiva arguto detonsum mitteret hosti — 185
 Namque haec conditio deceptae ponitur una —,
 Sive illa ignorans: quis non bonus omnia malit

171. PRODITA 176. NEC 184. FERRET 185.

FURTIM, ATQUE 186. MISERAE PROPONITUR

plerumque petebatur. Plin. XII, 17, 40. Styracem Idaeum, h. Creticum, Plin. XII, 17, 40. Plinio parum probari lib. XII, 25, 55, iam a Scaligero notatum est.

178. *Libyco pectine*: citrino vel lotino, ait Scaliger: nisi malis cum Taubmanno de eburneo accipere. Nam et *ebur* ex Libya. Iulius Sabinus *Palladium* interpretatur, quia Minerva Tritonia a Libyae palude Tritonide dicta: quod nimis subtile. *plauduntur*, pulsantur *telae*. Proprie latus vel corpus textentis plauditur, pulsatur, ex statu et motu dum *pectinem*, radium,

cum subtemine, inter stamina inserit. Ita pulsatur corpus subinde admotum τῶν ὀργῶν aut ei parti, cui tela detexta iuduitur; dicta h. l. voce generali, *tela*; transfertur nunc res ad hanc ipsam telam, quae appulso corpore et ipsa pulsatur, plauditur. Latus *plaudi* dictum simili modo a Tibullo II, 1, 66, ubi vid. Obs. et sup. Exc. I ad Aen. VII, 1. [* Adde nunc Huschk. ad Tibull. l. l.]

179. Laudatum iam ab aliis tamquam ex Ovidio: *Non bene conveniunt pudor atque amor*. In nostro vereor ne nimium acumen illatum sit.

Credere, quam tanti sceleris damnare puellam?
 Hen tamen infelix — quid enim imprudentia prod-
 est? —

Nise pater, cui, direpta crudeliter urbe, 190
 Vix erit una super sedes in turribus altis,
 Fessus ubi exstructo possis considerare nido.
 Tu quoque avis moriere; dabit tibi filia poenas.
 Gaudete, o celeres, subnixae nubibus altis,
 Quae mare, quae virides silvas lucosque sonan-
 tes 195

Incolitis, gaudete, vagae blandaque volucres;
 Vosque adeo, humanos mutatae corporis artus,
 Vos o crudeli factorum lege, puellae
 Dauliades, gaudete: venit carissima vobis
 Cognatos augens reges numerumque suorum 200
 Ciris, et ipse pater. Vos, o pulcherrima quondam
 Corpora, caeruleas praevertite in aethera nubes,
 Qua novus ad superum sedes Haliaëctus, et qua
 Candida concessos adscendat Ciris honores.

Iamque adeo dulci devinctus lumina somno 205
 Nisus erat, vigilumque procul custodia primis
 Excubias foribus studio iactabat inani;
 Cum furtim tacito descendens Scylla cubili
 Auribus arrectis nocturna silentia tentat,

188. TANTO SCELERE 197. HUMANI 199. (CRUDELE)
 203. CALCHEIUS

187. *Sive illa ignorans, scil.*
 hoc fecit, ut crinem Niso patri
 auferret, cum nesciret fata re-
 gni in eo esse posita.

194. Non male inventa, quae
 sequuntur. Nam si Nisus Pan-
 dionis II. Athenarum regis fuit
 filius, Philomelam et Procnem,
 Pandionis I. filias, quarum al-
 tera Tereo, Daulidis regi, nu-
 pta fuit, ei cognatione coniu-
 ctas fuisse necesse est. *Vos, o*
puellae Dauliades, crudeli fa-

torum lege mutatae (xaxà) artus
corporis humani.

201. Vos, Philomela et Procne
 in aves mutatae, advolate, in
 occursum, (*praevertite nubes in*
aethere) qua novus haliaëctus
 (ut pro *Calcheius* legendum) et
 ciris in aves et ipsi mutati evo-
 labunt.

205 sqq. Qui sequitur locus
 magno poeta dignus videri potest.

207. *studio iactabat inani,*

Et pressis tenuem singultibus aëra captat. 210
 Tum suspensa levans digitis vestigia primis
 Egreditur, ferroque manus armata bidenti
 Evolat; at demptae subita in formidine vires.
 Caeruleas sua furta prius testatur ad umbras.
 Nam, qua se ad patrium tendebat semita limen, 215
 Vestibulo in thalami paullum remoratur, et alti
 Suspicit ad Lunae nutantia sidera mundi,
 Non accepta piis promittens munera divis.
 Quam simul Ogygii Phoenicis filia Carme

216. ALTUM 217. CULTI

excubias agebat: sed respectu Scyllae, quae eos fefellit.

211. Ovid. Fast. I, 425 *Surgit amans, animamque tenens vestigia furtim Suspenso digitis fert taciturna gradu. Mox ferum bidens int. forficem.*

219. *Ogygii Phoenicis filia Carme.* 294 *o Britomarti, meae spes una salutis* sqq. Non obscurum nomen in priscis Creten-sium, et hinc Aeginetarum et Megarensium, fabulis nomen *Carmes.* v. Pausan. II, 30. Diodor. V, 76, ibique Wessel., Antonin. Lib. Met. c. 40. *Phoenicis* filia h. l. editur, uti quoque ab Antonino Lib. Metam. c. 40 Cassiopae, Arabii f., et Phoenicis, Agenoris f., nisi quod ibi in Phoenicia nata proditur; nunc, cum *Ogygius* Phoenix appelletur, ad Boeotiam vel Atticam illud nomen Phoenicem retrahit, qui cum Cadmo venire potuit. At Eubuli, ex Carmanore prognati, filiam Creten-ses tradebant ap. Pausan. I. c. Diodor. V, 76. Carme a Iove oppressa *Britomartin* partu edidit, quae et ipsa a Minoe tentata narratur se

in mare praecipitasse. Qua de re locus classicus Callimachi in Dian. 189 sqq., ubi v. Intpp. et Meurs. in Creta IV, 3. Hanc fabulam in seqq. poeta vs. 285 ad 308 exponit, ut Britomartin, venatricem et in Dianae contubernio habitam, dum Minnoem fugit, narret in mare praecipitem datam, secundum alios *Apharam*, secundum alios *Dictynnam* esse appellatam. *Numina* enim *Aphaeae virginis* haud dubie vs. 302 legendum. Sub hoc nomine apud Aeginetas Nympha habuit templum, et ad eam Pindarus (*ᾠσα*) hymnum scripserat in Aeginetarum gratiam: Pausan. II, 30. cf. Antonin. I. c. Hesych. in *Ἀπαλα* et ibi VV. DD., item ad vocem *Βριτόμαρις*, de cuius nominis etymo v. Etymol. M. Videtur vetus Hecates adeoque Dianae nomen fuisse *Βριτά*. Dictynnae nomen, vulgo, etsi invito Strabone X, p. 733. C., ad retia (*δίκτυα*) trahi solitum, quibus excepta Nympha servata est (v. Diodor. I. c.), Creten-sibus fuit domesticum, ut Pausan. I. c.

Surgere sensit anus — sonitum nam fecerat illi 220
 Marmoreo aeratus stridens in limine cardo —,
 Corripit extemplo fessam languore puellam,
 Et simul „O nobis sacrum caput,“ inquit „alumna,
 „Non tibi nequidquam viridis per viscera pallor
 „Aegrotas tenui suffudit sanguine venas. 225
 „Nec levis hoc faceret (neque enim pote) cura;
 subegit,
 „Hand fallor, quod ut o potius, Rhamnusia, fallar!

226. FACERES — CURA SUBEGIT; 227. QUOD TE
 POTIUS R. FALLIT

docet*); acceptum tamen a Samiis, Herodoto auctore lib. III, 59. Fuit certo Dictynnae fanum in terra Cydoniate Cretae, ubi et Dictynnaeus mons et promontorium. Idem nomen alii, ut Eurip. Hippol. 146. 1130, ubi cf. Schol., Aristoph. Ran. 1402, ubi Schol., de Diana interpretati sunt, sed reprehensi a Diodoro V, 76, ubi tollenda est ante ἀφ' ἧς et post Ἀρτέμιν parenthesis: nam ad Ἀρτέμιν spectant ea, quae sequuntur. Sequitur tamen istos auctor noster vs. 245. 304. 305. et Ἀρτέμιδος Δικτύνης fanum fuit in Laconica: Pausan. III, 24, 6. Ἀρτέμις Δικτύνη Ambryssae culta, Pausan. X, 36, 3. In numo Cydoniatarum et in altero Lacedaemonio eam deprehendit V. C. Neumann. Num. ined. p. 240. Factum autem hoc et alias, ut modo deorum nomina transirent ad heroes, inprimis deorum liberos: ita Ἀρίσταεὺς Ζεὺς et Ἀπόλ-

λων Ἀργεὺς et Νόμιος ap. Pindar. Pyth. IX, 110 sq., quem respicit Diod. IV, 81; modo heroum nomina adiicerentur diis: sic Pythaeus Apollo a Pythaeo filio apud Hermionenses, Pausan. II, 35. Laudari vidi Dictynnam, tamquam Catonis alicuius carmen. Sed ea Diana fuit, Valerii Catonis amica. v. Sueton. Gramin. XI, ubi Cinnae versus: *Saecula permaneat nostri Diana Catonis*. Ceterum Carme, bello capta et longe aucta, ut ex v. 289 intelligitur, in Nisi potestatem venerat et ab hoc Scyllae filiae nutrix data fuerat. [* Nunc maxime conferenda sunt ea quae erudite et subtiliter disputarunt Müllerus in Aeginet. p. 168 — 170. et I. H. Vossius in epist. mythol. III. p. 157 — 161.]

222. Corripit Carme eam, ut sustineat lapsuram. Ceterum comparari cum seqq. potest Ovidii locus de Myrrha eiusque nu-

*) Vidi nuper haec docte iterum pertractata esse in *Mémoires de l'Institut national* To. I. p. 170 sq. ad Marmor Massiliense repertum, in

quo Θεὰ Δικτυὰ Δημὸς Μασσῶ legitur, pro, Θεὴ Δικτυὰ Δημὸς Μασσιλιητῶν.

„Nam qua te caussa nec dulcis pocula Bacchi
 „Nec gravidos Cereris dicam contingere foetus;
 „Quae caussa ad patrium solam vigilare cubile, 230
 „Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
 „Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
 „Dic age nunc miserae saltem, quod saepe petenti
 „Iurabas nihil esse mihi, cum moesta parentis
 „Formosos circum virgo morerere capillos? 235
 „Hei mihi, ne furor ille tuos invaserit artus,
 „Ille, Arabae Myrrhae quondam qui cepit ocellos,
 „Ut scelere infando, quod nec sinit Adrastea,
 „Laedere utrumque uno studeas errore parentem!
 „Quod si alio quovis animis iactaris amorem — 240
 „Nam te iactari, non est Amathusia nostri
 „Tam rudis, ut nullo possim cognoscere signo —,
 „Si concessus amor noto te macerat igne;
 „Per tibi Dictynnae praesentia numina iuro,
 „Prima deum quae dulce mihi te donat alu-
 muam, 245

230. QUA 237. ARABIS 240. ANIMO — AMORE
245. QUAE TE MIHI DULCEM

trice Met. X, 382 sqq. 224. *viridis pallor*, ex χλωρός pro ὠχρός, nota res est. 227. *quanquam* utinam fallar, o Nemesis! De verbis vid. V. L. 229. *gravidos Cereris fetus*. Scaliger γονίμους, secundos vel fetilicos, interpretatur. Ge. II, 143 *gravidae fruges* et Ge. I, 319 *gravida seges*, ubi ad succum nutritium retuli. 231. *requiescunt*, transitive, ut obvium est videre, pro retardare: uti iam Eclog. VIII, 4 vidimus.

237. De Myrrha nota fabula ex Ovid. Met. X. *Arabs* ea dicta, etsi Cinyrae Paphiorum in Cypro regis filia fuerit, sitque omnino narratio ex Cypriis fa-

bulis ducta. Sed fuga delata est Myrrha in Arabiam ibique in arborem mutata, ut ipse Ovid. X, 477 *lotosque vagata per agros, Palmiferos Arabas Panchaea-que rura relinquit — tandem terra requievit fessa Sabaea*. 240. *utrumque parentem*, scil. Myrrhae. Argutatur Scaliger, qui Nisum et nutricem Carmen intelligere iubet. Videtur autem Carme suspicari, Cirim patris amore incesto exarsisse.

240. Procedit sententia ad vs. 248. *Quod si alio quovis animo iactaris amorem*; nam te amore aliquo iactari bene intelligo; *Si, inquam, concessus amor noto*

„Omnia me potius digna atque indigna laborum
 „Millia visuram, quam te tam tristibus istis
 „Sordibus et morbo patiar tabescere tali.“
 Haec loquitur, mollique ut se velavit amictu,
 Frigidulam iniecta circumdat veste puellam, 250
 Quae prius in tenui steterat succincta crocota.
 Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens
 Persequitur miserae caussas exquirere tabis,
 Nec tamen ante ullas patitur sibi reddere voces,
 Marmoreum tremebunda pedem quam retulit in-
 tra. 255
 Illa autem „Quid nunc me,“ inquit „nutricula,
 torques?
 „Quid tantum properas nostros novisse furores?
 „Non ego consueto mortalibus uror amore,
 „Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus,
 „Nec genitor cordi est: ultro namque odimus
 omnes. 260
 „Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
 „In quo falsa tamen lateat pietatis imago;
 „Sed media ex acie, mediisque ex hostibus. Heu,
 heu,

248. SCORIA

251. CORONA

263. QUE OM.

te macerat igne: sequitur apo-
dosis: Per tibi D.

244. Dictynnā nunc de ipsa
 Diana poeta videtur accipere.
 cf. ad v. 219 f.

249. Utque ipsa, scil. Carme,
 amicta erat molli veste. Nota
 forma dicendi, pro quoniam,
 quandoquidem.

255. Interrogat eam simulque
 intra cubiculum reducit: conf.
 221 — 223.

259. *notorum vultus*, non
 noti, amici, *deflectunt lumina*.

Ait se non amicorum amore tan-
 gi, sed, quod vix credibile, ho-
 stium, ut Scaliger bene explicat.
Deflectunt lumina, oculos no-
 stros, ea, quae admiramur aut
 quorum amore et cupiditate in-
 cendimur, ut ab intuitu male
 nobis temperemus atque eadem
 discedentes respiciamus. Mox
ultro significatione accipiunt illa,
 qua pro ultra, insuper, posi-
 tum habetur; immo vero, multo
 magis; ut Aen. XII, 3 et toties.

262. *In quo f.* puta, si pa-
 trem amaret: in quo lateat, etsi
 falsa, imago tamen pietatis: h. e.

„Quid dicam, quove ausa malum hoc exordiar
ore?

„Dicam equidem, quoniam — quid non tibi dicere
nutrix 265

„Non sinis? — extremum hoc munus morientis ha-
beto.

„Ille — vides —, nostris qui moenibus assidet hostis,

„Quem pater ipse deum sceptri donavit honore,

„Cui Parcae tribuere nec ullo vulnere laedi —,

„Dicendum est, frustra circumvehor omnia ver-
bis — 270

„Ille mea, ille idem, oppugnat praecordia Minos.

„Quod per te divum crebros testamur amores,

„Perque tuum memori sanctum mihi pectus alu-
mnae,

„Ut me, si servare potes, nec perdere malis;

„Sin autem optatae spes est incisa salutis, 275

„Nec mihi, quam merui, invideas, nutricula,
mortem.

„Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carme,

264. IPSA 265. QUONIAM QUID TU 272. TE
PER — OBTESTOR 273. MEMORIS HAUSTUM
274 et 276. NE

amoris in consanguineos, qui
praetexti possit.

268. *Quem pater ipse deum
sceptri donavit honore*; vel qua-
tenus omnes reges *διογενεῖς* sunt,
a Iove regnum habent; vel quod
Minos a Iove genus ducit. Sed
alterum 269 *Cui Parcae tribue-
re nec ullo vulnere laedi*, ob-
scurum est; fabulam recondi-
tam continere videri potest.
Minoem tamen vulnerari ne-
quissae, non aliunde constat.
Sed expeditur locus, si cogites
te in auctore versari, qui a pro-
prietate verborum saepe recedit.

Haud dubie immortalem fore
Minoem, inter deos aliquando
recipiendum heroem, declarare
vult. Aliis huius loci partibus
non deest elegantia sua.

274. Laudarunt viri docti ad
h. l. illud ex Medea Ovidii: *Ser-
vare potui: perdere an possim,
rogas?* ex hocque versu Ciris
auctorem profecisse crediderunt.
Antiquiorem auctoritatem Ari-
stophanis Nub. 1179 *Νῦν οὖν
ὅπως σώσης μ', ἐπεὶ καὶ σώσεις*
commemoratur Burmann. Sec. ad
Anthol. T. I, p. 149; verum nec
ex hoc nec ex illo versum hunc

„Ante hunc conspectum casusve deusve tulisset,
 „Aut ferro hoc“ — aperit ferrum quod veste latebat —
 „Purpureum patris dempsissem vertice crinem, 284
 „Aut mihi praesenti peperissem vulnere letum.“
 Vix haec ediderat, cum clade exterrita tristi
 Intonsos multo deturpat pulvere crines
 Et graviter questu Carme complorat anili:
 „O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos, 285
 „O iterum nostrae Minos inimice senectae,
 „Semper ut aut olim natae te propter eundem
 „Aut amor insanuae luctum portavit alumnae
 „Tene ego tam longe capta atque avecta nequivi,
 „Tam grave servitium, tam duros passa labores, 290
 „Effugere, ut sistam exitium crudele meorum?
 „Iam iam nec nobis ea, quae senioribus, ullum
 „Vivere uti cupiam vitae genus. Ut quid? ego
 amens
 „Te erepta, o Britomarti, mei spes nova sepulcri,
 „Te, Britomarti, diem potui producere vitae? 295
 „Atque utinam celeri ne tantum grata Dianae
 „Venatus esses virgo sectata virorum
 „Cnosia heu Partho contendens spicula cornu!

287. ET — NATA O
 MEAE — SALUTIS

293. COPIA VIVENDI 294.
 298. CNOSSIA NEU

fluxisse arbitror. Est sententia, quae se sponte ingenio poetae in tali rerum articulo offerre debuit.

279. *aperit ferrum quod veste latebat.* Aen. VI, 406 *aperit ramum qui veste latebat.*

285 sqq. Respicit fata filiae Britomartis, cuius amore Minos exarserat, quem illa fugiens a Dictynnaeo promontorio in mare se praecipitare maluerat. vid. ad v. 219. 287. Et semper propter te eundem aut olim

nata, Britomartis, (te fugiendo) aut (nunc) amor alumnae Scyllae luctum mihi attulit.

289. *capta atque tam longe avecta.* Ex Creta igitur Carme captiva abducta Megara pervenisse putanda. Nec tamen hic Minoem se effugisse videt. 292. 293. Iam nec in senio quidem mihi vita tolerabilis relinquitur! Sed verba sunt scabra.

296. Britomartis venatrix a Minoe conspecta, et, ut eius insidias fugeret, praeceps in

„Dictaeas ageres ad gramina nota capellas:
„Nunquam, tam obnixè fugiens Minois amores, 300
„Praeceptis aërei specula de montis obisses,
„Unde alii fugisse ferunt, et numina Aphaeae
„Virginis assignant; ali, quo notior esses,
„Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.
„Sint haec vera velim; mihi certe, nata, peristi: 305
„Nunquam ego te summo volitantem in vertice
 montis
„Hyrkanos inter comites agmenque ferarum
„Conspiciam, nec te redeuntem amplexa tenebo.
„Verum haec tum non sic gravia atque indigna
 fuere, —
„Tum, mea alumna, tui cum spes integra mane-
 ret; — 310
„Et vox ista meas nondum violaverat aures.
„Tene etiam Fortuna mihi crudelis ademit,
„Tene, o sola meae vivendi caussa senectae?
„Saepe tuo dulci nequidquam capta sopore,
„Cum premeret natura, mori me velle negavi, 315
„Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.

301. AEREIS—MONTIBUS ISSES

309. NOBIS

mare delata. cf. Var. Lect. et ad v. 219, ubi et de vss. 302 sqq. in quibus illa nomina *Aphaeae* nymphae et *Dictynnae* accepisse narratur.

304. Alii Lunam tuo de nomine Dictynnam appellavere: id quod ponit tacite, Dictynnae nomen Britomarti fuisse inditum. At illa fuit Dictynna dicta a Dianae nomine; quae h. l. eadem cum Luna esse editur. Diversitas utique narrationis in hoc fuit, quod alii Dictynnam interpretabantur Dianam, alii Dianae nympham. conf. sup. ad v. 222.

309. *indigna*, intolerabilia, ut saepe alias. Evenerunt haec acerba filiae fata tum, cum te alumnam haberem. *fuere*, evenerunt. Sed oratio scabra, et vix sana; vid. V. L. Mox 311 *vox ista* de amore Nisi, et 313 *vi-vendi caussa meae senectae*, mihi seni.

314—316. Saepe Scylla infante in sinu dormiente, cum ipsa dolore animi victa vita se privare vellet, mortem distulisse se ait, ut antea viro nuptam eam videret. *capta*, delectata: an, et ipsa ad somnum invitata, sed nequicquam? *cum*

„Quo nunc me, infelix, aut quae me fata reser-
vant?

„An nescis, qua lege patris de vertice summo

„Edita candentes praetextat purpura canos?

„Quae tenuis patrio prae sit suspensa capillo? 320

„Si nescis, aliquam possum sperare salutem,

„Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum;

„Sin est, quod metuo, per te mea alumna, tuumque

„Expertum multis miserae mihi rebus amorem,

„Per, te saeva precor, per lumina et Ilithyiae, 325

„Ne tantum in facinus tam nulla mente sequaris.

„Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor

„Flectere amore, neque est cum dis contendere
nostrum;

„Sed patris incolumi potius denubere regno

„Atque aliquos tamen esse velis tibi, alumna, pe-
nates. 330

„Hoc unum, exitio docta atque experta, monebo.

„Quod si non alia poteris ratione parentem

„Flectere — sed poteris; quid enim non unica pos-
sis? —,

„Tunc potius tamen ipsa, pio cum iure licebit,

„Cum facti causam tempusque doloris habebis, 335

317. NUMINA SERVANT 320. TENUI PATRIAE SPES

323. ME 325. ME ET SACRA — FLUMINA ILI-

THYIAE 326. MOLLI 329. TE NUBERE

premeret natura, senectus mo-
leste gravaret. De *flammeo*,
veste seu velo ac tegmine, quo
novae nuptae nubebantur, eo-
que flavi coloris, nota sunt
omnia. *lutum*, herba, cuius
succo inficiuntur vestes. v. ad
Tibull. I, 8, 52. *Corycium*, a
Coryco Ciliciae monte, croco,
cui similis luteus color est, ce-
lebrato. Sed *glomerare* mire di-
ctum est pro texere: proprie est

colligere fila, quae pro stamine
texturae sint.

317. *infelix!* δὲ μὲν σου, ut
Scaliger monuit, sine regimine!
δαίμονιν. Quae numina, et quo,
nunc me servant? Mox 319
Edita, nata, et 324 *Expertum*
passive.

333. *quid enim non unica pos-
sis?* cum unica sis filia. 334.
pio cum iure licebit, si parens
negaverit nuptias cum Minoe

„Tunc potius conata tua atque incepta referto;
 „Meque deosque tibi comites, mea alumna, futuros
 „Polliceor: nihil est, quod texas ordine, longum.“
 His ubi sollicitos animi relevaverat aestus
 Vocibus et blanda pectus spe vicerat aegrum, 340
 Paullatim tremebunda genis obducere vestem
 Virginis et placidam tenebris captare quietem,
 Inverso bibulum restinguens lumen olivo.
 Incipit ad crebros insani pectoris ictus
 Ferre manum, assiduis mulcens praecordia pal-
 mis. 345
 Noctem illam sic moesta super morientis alumnae
 Frigidulos cubito subnixā pependit ocellos.
 Postera lux ubi laeta diem mortalibus almum
 Praegelida veniens miseris quatiebat ab Oeta,
 Quem pavidā alternis fugitant optantque puel-
 lae — 350
 Hesperium vitant, optant ardescere Eoum —;
 Praeceptis paret virgo nutricis, et omnes
 Undique conquirunt nubendi sedula caussas.
 Tentantur patriae submissis vocibus aures,
 Laudanturque bonae pacis bona; multus in-
 eptae 355
 Virginis insolito sermo novus errat in ore.
 Nunc tremere instantis belli certamina dicit
 Communemque timere deum, nunc regis amicus,

349. ET GELIDO V. MANI
 AMICOS

351. SOLEM 358.

ineundas. *tempus doloris*, cum tempus dolendi habebis iustum, adeoque erit, quod doleas, negatis a patre nuptiis. *referto*: iterum consilium hoc extremum resecandi capilli patrii revoca, repete. 337. *Meque deosque*. Comparat Scaliger Graeca: ὡς ἐμοῦ σὺν θεοῖς συλληφόμενης σοί, οὕτω ποιοῦ. 338. *nihil*

est: non res est, quae non nisi longo tempore et multo apparatu perfici possit: sed res est brevi tempore expedienda. Verum recte Iul. Sabinus in sententiam mutavit: nihil est longum, quod ipsa natura ordine texuit; et sic nunc interpunxi.

348—350. Descriptio orientis diei; quae an cum iudicio

Nunc ipsi verita est, orbum flet moesta parentem.
[Cum Iove communes qui quondam habuere ne-
potes;] 360

Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
Invenit, et divum terret formidine cives;
Nunc alia ex aliis, nec desunt, omina quaerit.
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates,
Ut, cum caesa pio cecidisset victima ferro, 365
Esset, qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere et ancipites suaderet tollere pugnas.
At nutrix, patula componens sulfura testa,
Narcissum casiamque herbas contundit olentes,
Terque novena ligat triplici diversa colore 370
Fila; „Ter in gremium mecum“ inquit „despue
virgo,

„Despue ter, virgo: numero deus impare gaudet.“
Inde Iovi magno geminat Stygialia sacra,

359. NAMQUE IPSO V. E. ORBARI M. PARENTE 366.
ESSENT 367. SUADERENT 369. INCENDIT 373.
GEMINAT MAGNO

ornata sit, vid. Var. Lect. Solem
quater lumina dixerat auctor
Culicis v. 42. Paulo ante *fri-*
gidulos oculos ex Catullo mutua-
tus est LXIV, 131.

358. *Communem deum*: belli
fortunam. Alias dicimus Mar-
tem communem. Laudat Taubm.
illud Annibalis Liv. XXX, 30
Cum tuas vires, tum vim for-
tunae Martemque belli commu-
nem propone animo. Sed et inf.
in Catlect. XI, 50 *Communem*
belli nec timuisse deum. Conf.
Burm. Antholog. Lat. Tom. I,
p. 299. [* Gronov. obsa. IV. 17.
p. 270.] De toto loco corrupto
v. V. L.

368 sqq. Locus, qui sequitur
de magicis sacris, ab ana factis,

antiquis acceptior et suavior,
quam nobis esse debuit; nec
male tamen a poeta est tractatus,
etsi aliorum poetarum exemplo,
nec forte satis accommodate ad
h. l., cum ea non ad amorem
instillandum, sed ad Nisi paren-
tis animum flectendum et, ut fi-
liae cum hoste Minoe nuptias
probaret, impellendum valere
debeant. Vs. 369 *Narcissum,*
casiamque, herbas incendit olen-
tes; compositus ad illum Ecl. II,
11 *Allia serpillumque herbas*
contundit olentes. Vs. 370 *Ter-*
que novena ligat triplici diversa
colore Fila. Novem fila tripli-
cis coloris nectit ter, seu nodo
facto, seu inter se implicita.
Sumtum ex Ecl. VIII, 73 *Terna*

Sacra nec Aeaeis senibus nec cognita Graiis;
 Pergit, Amyclaeo spargens altaria thallo, 375
 Regis Iolciacis animum defigere votis.
 Verum ubi nulla movet stabilem fallacia Nisum,
 Nec possunt homines, nec possunt flectere divi —
 Tanta est in parvo fiducia crine cavendi —;
 Rursus ad inceptum facinus se cingit alumna 380
 Purpureumque parat rursus tondere capillum,
 Praelongo quod iam captat succurrere amor;
 Non minus illa tamen, revehi quod moenia Cressa
 Gaudebat; cineri patria est iucunda sepulto.
 Ergo iterum capiti Scylla est inimica paterno. 385
 Tum coma Sidonio florens deciditur ostro;
 Tum capitur Megara et divum responsa probantur;

374. IDAEIS 380. SOCIAM SE ADIUNGIT ALUMNAE
 382. CUM LONGO 383. CRESCANT 384. GAU-
 DEAT, ET 385. METU 386. SUCCIDITUR

tibi haec primum triplici diversa colore Licia circumdo. Inde etiam vs. sq. repetit: *numero deus impare gaudet.* Tum 375. 376 *Amyclaeus thallus*, θαλλός, ramus, termes olivae esse videri potest, quo aram aqua adaspergit: nam Aen. VI, 230 in lustratione: *Spargens rore levi et ramo felicia olivae.* Itaque olivarum proventum in Laconica fuisse ex h. l. patet, quod Scalliger partim ex studio palaestrae, partim ex Statio, qui *Eurotam oliviferum* appellavit, firmari posse putabat. Verum palaestrae studium non statim olivae culturam infert; et in Statio lectio est ambigua: Theb. IV, 227; nam alii *oloriferum Eurotam* habent, quod verius esse arbitror; nam idem Eurotas arundinosus, δοναχοειδής, Theogn. 763, quales amnes a-

mant olores; tum *olivifer* ad idem palaestrae studium inter Laconas referendum erat. Nec vero ad haec confugere necesse erat. De myrto accipiendum esse thallum Amyclaeum, ex carmine Catulli patet, quod toties expressum in Ciri. Nam v. 89 *Quales Eurotae progignunt littora myrtus.* Alioqui lauros ad Eurotam memoravit ipse Maro Ecl. VI, 83. *Iolciaca vota*, sunt devotiones Thessalicae. [* V. Salmas. ad Solin. p. 766. b.]

382. 383. 384. Sententia esse debet: partim ut alumnae amor succurrat, partim quod in patriam sic se redituram et saltem tumultum in solo patrio habituram esse videt.

386 sqq. Potiora narrationis capita tantum verbo attingit: vid. ad pr. carm.

Tum suspensa novo ritu de navibus altis
 Per mare caeruleum trahitur Niseia virgo.
 Complures illam nymphae mirantur in undis, 390
 Miratur pater Oceanus, et candida Tethys,
 Et cupidas secum rapiens Galatea sorores;
 Illam etiam, iunctis magnum quae piscibus aequor
 Et glauco bipedum curru metitur equorum,
 Leucothee, parvusque dea cum matre Palaemon;
 395
 Illam etiam, alternas sortiti vivere luces,
 Cara Iovis soboles, magnum Iovis incrementum,
 Tyndaridae niveos mirantur virginis artus.
 Has adeo voces atque haec lamenta per auras
 Fluctibus in mediis questuolvebat inani, 400
 Ad coelum infelix ardentia lumina tendens,
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas:

393. ILLA

396. ILLI

401. TOLLENS

388. Mira Minois crudelitas, quod puellam navi alligat; cf. v. 415. 416; non adiicitur, an in prora, ubi paraseum erat: in quo forte fabulae potest origo ac causa latere: cum puella efficta esset, quae suspensa per mare trahi videri posset; Tzetza ad Lycophr. 648 *πρηνεσθίσα τῆς πρώτης τῆς ἐκείνου νηὸς* etc. In diversa abit Apollodor. III, 14, 8 Minos *τὴν κόρην τῆς πρῆμνης τῶν ποδῶν ἐκδήσας, ὑποβρύχιον ἐποίησε*. Etiam alios fabulam sic exponere, notavit Scaliger. Propert. III, 17, 26 [IV. 18, 26.] *Pendet Cretaea tracta puella rate*: ubi cf. Intpp. Potuit et hoc subesse poetae, qui primus finxit, animo, quod Scylla ob tantum facinus digna erat, cui *tellus pontusque negatur*, ut verbis Nasonis utar.

Alii poetae fabulam aliter tractare: Navi eiectam in mare a Minoe, ad Scyllaeum Argolidis promontorium delatam mortuam acceperat Pausan. II, 34, p. 192. At dolore furentem, cum se a Minoe relinqui videret, in mare se praecipitasse, et puppi abeuntis navis inhaesisse narrat Ovid. Met. VIII, 142 sq., ubi similes querelas Scyllae comparent studiosi cum loco, qui sequitur, non male elaborato a poeta: et in quo ille cum Catullo LXIV, 130 sqq. certasse videtur.

390. *Complures illam Nymphae mirantur*. Frequentatum poetis phantasma: ut in Argonautarum historia. Proxime tamen Catullum respexisse videtur LXIV, 14. 15. In vs. 393. 394.

„Suppressite o paulum turbati flamina venti,
 „Dum queror — et divos, — quamquam nil testi-
 bus illis
 „Profeci, — extrema moriens tamen alloquor ho-
 ra. 405
 „Vos ego, vos adeo, venti, testabor, et aurae,
 „Vos, Pandionia si qui de gente venitis;
 „Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
 „Scylla; quod, o! salva liceat te dicere Procue;
 „Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam, 410
 „Certatim ex omni petiit quam Graecia regno,
 „Quam curvus terris amplectitur Hellespontus;
 „Illa ego sum, Minos, sacrato foedere coniux
 „Dicta tibi; tamen haec, etsi non accipis, audis.
 „Vinctane tam magni tranabo gurgitis undas? 415
 „Vincta tot assiduas pendebo ex ordine lucas?
 „Non equidem me alio possum contendere dignam
 „Supplicio, quod sic patriam carosque penates
 „Hostibus immitique addixi ignara tyranno.
 „Verum isthaec, Minos, illos scelerata putavi, 420
 „Si nostra ante aliquis nudasset foedera casus,
 „Facturos, quorum direptis moenibus urbis,
 „O ego crudelis, flamma delubra petivi;

407. MATUTINA 409. AH 412. QUA—TERRAS
 420. ESTO. HAEC

395 disertus locus de Ino et Melicerta.

403 — 457. Lamenta haec Scyllae non sunt a poeta tenuioris ingenii profecta; desideres modo aevius iudicium in dictu rerum et sententiarum.

413. 414. *Illa ego sum, Minos, sacrato foedere coniux Dicta tibi.* Aut exciderunt multa, aut non satis praestruxit narrationem poeta. Intelligendum scilicet est, dato capillo Scyllam fidem a Minoe matrimo-

nii iungendi accepisse. Ad pactionem eandem sunt *foedera* referenda vs. 421. Ceterum cum his Scyllae querelia cf. eas, quas Ovid. Met. VIII, 108 sqq. eius ore profert, ut intelligas, in hoc ingenii lusum, in nostro poeta doloris acerbicatem ex naturae veritate.

417. Non equidem aliud quid merui quam tale supplicium — 420. *illos s.* — *Facturos, quorum*: Megarenses, si rescivissent prodicionis consilia! Mox 430

- „Te vero victore prius vel sidera cursus
 „Mutatura suos, quam te mihi talia captae 425
 „Facturum metui. Iam iam scelus omnia vincit.
 „Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno?
 „Ten' ego, nec mirum, vultu decepta puella
 „Ut vidi, ut perii! ut me malus abstulit error!
 „Non equidem ex isto speravi corpore posse 430
 „Tale malum nasci; forma vel sidere fallor.
 „Me non deliciis commovit regia dives,
 „Curalio fragili, atque electro lacrimoso,
 „Me non florentes aequali corpore nymphae;
 „Non metus incensam potuit retinere deorum. 435
 „Omnia vincit amor: quid enim non vinceret ille?
 „Non mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha,
 „Pronuba nec castos accendet pinus honores,
 „Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro.
 „Magna queror; nec me illa quidem communiter
 alma 440
 „Omnibus iniecta tellus tumulabit arena.

432. NON ME 433. CORALIO—AC 438. ODORES
 440. NEC ET—COMMUNIS ALUMNA

speravi pro metui, putavi, ut saepe: conf. Aen. I, 543. IV, 419. non in animum venit, tantum scelus a viro tam formoso proficisci posse; forma ego misera decepta sum.

432. *Non me commovit*: ut abstererer a prodenda patria. Loquitur enim de Nisi patris regia, et de bonis, quibus illa adhuc usa erat. 434. *aequali corpore*, aetate, aequales, οὐκ ἴσους κόραι, ut Scaliger illustrat.

437—439. Ad nuptiarum sollennia referendum, quibus se nunc privatam conqueritur; sponsa perungitur: taedae lucent: purpureus torus sternitur: h. e. vestis purpurea in citrino

lecto. Nam *Libys*, Libycus, *lectus*, ut *Libycum pecten* sup. 178, eburneum vel lotinum vel citreum. Ante oculos autem habuit poeta Catull. LXIV, 43. 48. 49.

441. Comparat Scaliger Catull. Epithal. Thetid. 153 *neque iniecta tumulabor mortua terra*: et cum seqq. verss. ibidem versus 158 sqq. Scilicet cum se etiam tumulo privari dixisset, addit Scylla, debuisse saltem tamquam captivam in Cretam abduci et in servitio coniugis Minois haberi. Mene non licuit famularum munere fungi? et fustos penso gravidis coniugis tuae devolvere? Imago servitutis

„Mene inter matres ancillaresque maritas
 „Mene alias inter famularum munere fungi,
 „Coniugis atque tuae, quaecunque erit illa, beatae
 „Non licuit gravidos penso devolvere fusos? 445
 „At belli saltem captivam lege necasses!
 „Iam fessae tandem fugiunt de corpore vires,
 „Et caput inflexa lentum cervice recumbit,
 „Marmorea adductis tabescunt brachia nodis.
 „Aequoreae pristae, immania corpora ponti, 450
 „Undique conveniunt et glauco in gurgite circum
 „Verbere caudarum atque oris minitantur hiatu.
 „Iam tandem casus hominum, iam respice, Minos!
 „Sit satis hoc, tantum solam vidisse malorum,
 „Vel fato fuerit nobis haec debita pestis, 455
 „Vel casu incerto, merita vel denique culpa.
 „Omnia nam potius, quam te laesisse, putabo.“
 Labitur interea revoluta ab litore classis,
 Magna repentino sinuantur linthea Coro,
 Flectitur in viridi remus sale, languida fessae 460
 Virginis in cursu moritur querimonia longo.
 Deserit angustis inclusum faucibus Isthmon,

442. COMITES, ANCILLARUMQUE CATERVAS 449.
 ADDUCTISQUE LABASCUNT 450. PESTES 456.
 INCEPTO

poetis frequentata: et Catullo eodem loco in Ariadnes querelis 160 sqq. cf. Mitscherlich. Lectio-nes in Catull. pag. 107.

454. Sit satis me unam omni-um puellarum tantam miseriam experiri, h. nunquam aliam esse expertam maiora mala. 457. Non vulgarem magni ac generosi amoris sensum redhibet hic ver-sus: Iniuriae culpam, etsi tam indigne ab amante habita, ta-men deprecatur et ab eo in quodvis aliud transfert: putabo omnia potius laesisse me, caus-

sam, cur infelix sim, fuisse, quam te laesisse me, h. tua fraude et scelere hoc factum. Aliter Ariadne Catulli LXIII, 188 sqq., quae diras Theseo im-precatur. Mox v. 461 elegans descriptio vocis deficientis cum viribus.

462. Navigationis narratio laude sua non caret. Ex sinu Megarico inter Ἰσθμὸς, Minoam et Nisacam, in altum evectus a dextra Isthmum et Corinthum, quam unus ex Cypseli stirpe te-nebat, et propiore loco Sciro-

Cypselidae magni florentia regna Corinthi;
 Praeterit abruptas Scironis protinus arces,
 Infestumque suis dirae testudinis exit 465
 Spelaeum multoque cruentas hospite cautes.
 Iamque adeo tutum longe Piraece cernit,
 Et notas secum, heu frustra, respectat Athenas.
 Iam procul e fluctu Salaminos suspicit arva,
 Florentesque videt iam Cycladas; hinc Ceus illi, 470
 Sunion hinc, statio contra patet Hermionea.
 Linquitur ante alias longe gratissima Delos
 Nereïdum matri et Neptuno Aegaeo.
 Prospicit incinctam spumanti litore Cythnon
 Marmoreamque Paron, viridemque allapsa Do-
 nusam 475
 Aeginamque simul sementiferamque Seriphum

469. MINOIA RESPICIT 470. STROPHADASQUE 471.
 HINC SINUS

nides petras habet, subter quibus specus est, quam Testudo inhabitabat, devorans hospites a Scirone in mare proiectos; est ea Testudo *infesta suis*, Megarensibus; nam Scylla loquitur. Ulterius proventus Athenas praeterit, tum, sinu Saronico relicto cursum tenet in medio Cycladum versus Cretam. Similes navigationes locorumque enumerationes sunt imprimis in Ovidii *Metamorph.* et Statii *Achill. II* pr. 468. *secum respectat*, h. respiciendo apud animum suum cogitat. Barthius iam comparavit ex *Ge. I*, 389 de cornice et sola in sicca secum spatatur arena, et ex Claudiano *Epith. Pall. 47* quid medio tecum modularis in aestu? Scaliger notas secum per archaismum dictum volebat pro sibi. Elegans autem rō respectat, ut et alibi respi-

cere, adspectare, ut *Ge. III*, 228. De reliquis vid. *Var. Lect.* 470. *Florentes Cycladas*, propter silvas longe conspicuas navigantibus. Sic Ovidius inter Cycladas *florentem Cythnon* *Met. VII*, 464, et noster poeta paullo post *viridem Donusam* dixit; quod etiam *Aen. III*, 125 memoraverat, etsi ibi *Serv.* ad marmor viride respici ait. 475. *Marmoream Paron*, a marmorum fodinis, etiam Ovidius dixit *Met. VII*, 465, loco, quo cum ante oculos habuisse h. l. suspicor. *viridem Donusam*, iam *Aen. III*, 125 vidimus. Interea laboris huius taedium levare licent alia observatione. In loco *Aen. III*, 125 Aeneas a Delo evectus iter faciens per Cycladas relinquit Naxum, Donusam, Olearon etc. Hoc loco prospicit Scylla Cythnum, Paron, Do-

Hic velut in niveo, tener est cum primitus, ovo
 Effigies animantis et internodia membris 490
 Imperfecta novo fluitant concreta calore;
 Sic liquido Scyllae circumfusum aequore corpus
 Semiferi incertis etiamtum partibus artus
 Undique mutabant, atque undique mutabantur.
 Oris honos primum et multis optata labella 495
 Et patulae frontis species concrescere in unum
 Coepere, et gracili mentum producere rostro;
 Tum, qua se medium capitis discrimen agebat,
 Ecce repente, velut patrios imitatus honores,
 Puniceam concussit apex in vertice cristam; 500
 At mollis varios intexens pluma colores
 Marmoreum volucris vestivit tegmine corpus,
 Lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas.
 Inde alias partes minioque infecta rubenti
 Crura novam macies obduxit squalida pellem, 505
 Et pedibus teneris ungues affixit acutos.
 Et tamen hoc demum miserae succurrere pacto
 Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
 Nunquam illam post haec oculi videre suorum

489. AC — TENERAE CUM 493. ETIAM NUNC 500.
 PURPUREAM 505. NOVA — PELLI 506.
 CONFIXIT 509. POSTHAC

retur. *pecus Amphitrites*: antiqua poetarum formula. Notum est Naevii, quod et Taubmann. laudat, *Lascivum Nerei simum pecus*. add. Lucret. II, 342. 343, et inprimis notum illud Horatii: *Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes*. Mox 487 *in terris*, inter homines appellatur Ciris ἀνὸ τοῦ γῆρας, detonsa patris coma.

489 sqq. Totus locus de metamorphosi haec, et inprimis comparatio inchoatae mutationis Scyllae in alitem cum vitello ovi

in pullum abeunte, ex elegantissimis est, et miror, eam Nasoni, ingeniosissimo homini, non in mentem venisse. 490. 491. *internodia fluitant membris* pro vulgari: *internodia membrorum fluitant*. 492. *liquido circumfusum aequore corpus*: nescio an arguter: sed malim non tam exentum vinculis et mari natans, quam potius, ut pullus in ovo liquore ambitur, sic humore seu nebula inclusum corpus, dum mutabatur, significari.

499. Est adeo Ciris avis cum

Purpureas salvo retinentem vertice vittas, 510
 Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
 Nullae illam sedes: quid enim cum sedibus illi?
 Quae simul ut sese cano de gurgite velox
 Cum sonitu ad coelum stridentibus extulit alis,
 Et multum late dispersit in aequora rorem; 515
 Infelix virgo nequidquam a morte recepta
 Incultum solis in rupibus exigit aevum,
 Rupibus et scopulis et litoribus desertis.
 Nec tamen hoc iterum poena sine: namque deum
 rex 520

[Omnia qui imperio terrarum millia versat]
 Commotus talem ad superos volitare puellam,
 Cum pater extinctus caeca sub nocte lateret,
 Illi pro pietate sua — nam saepe nitentum
 Sanguine taurorum supplex resperserat aras,
 Saepe deum largo decorat munere sedes — 525
 Reddidit optatam mutato corpore vitam,
 Fecitque in terris Haliaeetus ales ut esset:
 Quippe aquilis semper gaudet deus ille coruscus.
 Huic vero miserae, quoniam damnata deorum
 Iudicio patriaeque et coniugis ante fuisset, 530

510. FLAVO 512. IAM 515. AEQUORE 523.
 TEPENTI 527. FECIT ET 530. GNATIQUE

crista purpurea, ad imitationem cincinni seu capilli purpurei patrii, quem Scylla resciderat. *volucre tegmen* est plumeum, et *perpetuae pennae*, quae totas alas, olim brachia, obducunt; et 506 *confixit ungues*, commisit, continua cute.

513 sqq. Elegans locus et sensibus rem subiiciens graphice, *Et multum late dispersit in aequore rorem*, ut solent aves maledactas alas concutere, *nequidquam recepta*, servata, a morte. Praestat, puto, hoc, quam ut

mortem receperit, subierit; id quod factum non est; mutatur enim in avem. *aevum incultum*, vitam asperam et horridam.

519. Nunc Iupiter, indignatus, filia scelerata in avem mutata, parentem interea miserum apud inferos degere, revocavit eum in vitam et pariter avem fecit; sed Ciri infestam, tamquam ad poenam a filia exigendam.

529. 530. 31. quoniam damnata fuerat ob crimen *iudicio deorum* et ipsius *Minois*, *gnati*,

Infesti apposuit odium crudele parentis.
 Namque, ut in aetherio signorum munere praestans,
 Unum quem duplici stellarum sidere vidi,
 Scorpius alternis clarum fugat Oriona;
 Sic inter sese tristes Haliaeetus iras 535
 Et Ciris memori servant ad secula fato.
 Quacunque illa levem fugiens secat aëra pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
 Illa levem fugiens raptim secat aëra pennis. 540

531. APPOSUITQUE 537 et 540. AETHERA

h. e. nati deorum, et quidem Iovis, et coniugis, pro amato a Scylla, ad poenam ab ea expectandam additus est pater infestus haliaeetus factus.

532 sqq. Arguta etiam haec est comparatio. Mutuo se persequuntur fugiuntque ciris et haliaeetus aves, quemadmodum duo sidera Scorpius et Orion ortu et occasu se fugere sequique videntur. Quoties enim Orion occidit, altera ex parte Scorpius exoritur, ut ex sphaerae tractatione discere quisque potest. Idque etiam Aratus docet vsa. 303. 304. 308. Versa res a priscis hominibus in fabulam, ut Orioni Scorpionum immisum narrarent. cf. Hygin.

Astron. II, 26 *Itaque constitutum, ut, cum Scorpius oriatur, Orion occidat*, et lib. III, 33 *hunc (Orionem) spectantem ad occasum et occidentem exorta Scorpionis posteriori parte*. Paullo diversa ratione ductum vidimus poeticum phantasma ab situ et ea specie, quam in sphaera caelesti duo sidera oculis obli- ciunt: quo modo Pleias Piscem fugere dicta Ge. IV, 237, quod mihi illo loco molestiam facere non debebat: est enim res satis frequens. Iterum alio modo de Ursa Aratus effinxit illud: "Ἡ τ' αὐτοῦ σφίγγεται καὶ ὁ Ὠρίωνας δοκεῖν: nam eadem tantum linea ex adverso moventur et Ursa et Orion.

ADNOTATIO CRITICA.

[* *P. M. Virgilii illu. poetae Ciris feliciter incipit, R. Publī Virgilii Maronis Ciris ad Messalam, A. Ald. 1517.*]

Minus adhuc adolescentum manibus tritum esse hoc carmen, etsi tot praeclearis locis insigne, nemo mirabitur, qui, quam foedis illud corruptelis laboret, intellexerit. Versabitur igitur nunc quidem praecipua operae nostrae pars in vulneribus illis sanandis. Statim in fronte carminis foeda occurrit labes, cui iam Scaliger mederi voluit. Sententiam loci omnino hanc esse, ut, etsi studiis philosophiae Epicureae sese addixerit, carmen tamen hoc inceptum se absolvere velle significet, manifestum est. Itaque vsa. 1—8 ad priorem sententiae partem spectare, inde alteram sequi necesse est. Nunc singula videbimus.

1. *vario amore.* Cum altero versu eandem rem per irrita praemia vulgi declararet: quis dubitet poetam vano laudis amore scripsisse. Ita et Nic. Heins. emendat, et praeterea lactatum legit, bene. „Festus: „lactit, decipiendo inducit; lax etenim fraus est; laciit, in fraudem „inducit; unde st allicere et lacessere, inde lactat, illectat, delectat. „et laqueus. Symmach. lib. VIII, ep. 57 si se amor speratus et ex tuo debito lactari laude pateretur; ubi puto, amor spectatus. Vi- „de Sciopp. Verisim. IV, 15 et Susp. Lect. V, ep. 19 restituit Plauto „amor lactat, lactari amantem Terentio; idem Symmachus alibi: neque „me iuvat falsa lactatio.“ Mitscherlich. V. C. Lect. in Catull. p. 78 defendit vario, quia lactatum se dixit, quo innuit, variis modis se laudem quaesivisse.

2. [* Fallitur Heynius praemia vulgi de fama poetica explicans. Nondum enim poeta expertus fuerat haec praemia, sed ipso Heynio dicente consequi studuit. Sunt intelligenda de honoribus et magistratibus, quibus populus poetam ornaverat. Hinc apparet, cur populus potissimum fallax dicatur. Praemia autem de insignibus magistratuum dici, docet locus Horatianus (Sat. I. 5, 35.) insani videntes praemia scribae, unde iam significatio in ipsos magistratus extenditur, quae valet in Elegia ad Messal. 39. Multa neque immeritis donavit praemia alumnis Roma Praemia Messalis maxima Poplicolis. Adde Epimetrum.]

3. [* hortulus proprie de Epicuro eiusque schola dicitur. Cfr. Pro- pert. IV. 21, 26. ed. Iacob. (ubi multa collegit Burmannus Sec. p. 682.) Martial. VII. 69. aura pro odore invenitur apud ipsum Virgilium Georg. IV. 417.]

4. Veteres edd. [* et R. A. Helmstad. Ed. Pr.] *Florentes viridis Sophiae e. umbras.* Sic fere Bas. cod. Meliorem lectionem Florentis (amoenae) viridi Sophiae complectitur umbra Aldina 1517 exhibuit. Scaliger mutato ordine: *Florentis Sophiae viridi dedit.* Turnebum [* et Swartium Anal. III. 14.] miror l. c. maluisse: *Florenti viridis S.* [* Sophia iam Ennius suam fecit ap. Festum s. v. fas.]

5. Num mea quaeret eo dignum sibi quaerere carmen. Pessima habitum versum facile agnoscat. Nulla varietas vett. edd. et codd., quam quod Tu, Tum et quæret occurrit. At ex vet. edit. P. Leopardi I. Nic. Loensis Epiphyl. VIII, 23 Non me ea curat eo dignum se cedere carmen, recitat, et ad Sophiam refert: parum commode. Turnebus Advers. XXVIII, 25 varie tentat; vel: *Musa quoque Actæo dignum s. q.*, vel *Musaque Krecitheo*, vel: *Musaque Arateo sene*. Docta coniectatio: sed orationis vincula nulla video. Nomen mentis vel *Musæ* in verbis latere obvium est, nam ea suspendit et ausa est, sed reliqua nemo sine libris expediat. Scaliger reposuit: nec mea quit *Krato dignum se quaerere carmen*: nt, qui sequuntur, tres versus in parentheses habeantur. Versum scabriorem prœvidere ipse vix poterat. Refinxit eum Heins. Nunc mea fert *Krato dignum tibi quaerere carmen*: etsi cum ceteris parum cohaeret. Iacobs: *Musa tamen curat dignum te quaerere (saltem pangere) carmen*. Greene: *Num me quaeret ea dignum? sibi quaerere carmen? (will wisdom search after me, as worthy of her? (hoc esset: Num me quaeret se dignum?) is it hers to seek poetry?)* Malim rescare totum versum 5 tanquam inepti varisicatoris, qui innuere volebat: quæri poetæ hoc ipso philosophiæ studio novam carminum materiam, et coniungere verba sic: — *umbra, Mensque aliud st.*, etsi, si dicendum est, quod sentio, omnes hos verss. 5—8 ab altera manu intextos esse suspicor.

7. 8. suspendit, vid. Not. Tuentur vocem Livineius et Barthius apud Taubmannum. Verum, etsi suspendit pro suspendit se, suspenditur, ferri forte potest: duriora tamen sunt reliqua: *suspendit ad sidera*; nec mollius illud: *Musa suspendit studium et labores ad sidera*. Probanda itaque Scaligeri lectio: *subtendit*, ad caelum tendit altius, hincque alterum pendet: *Et placitum paucis ausa est ascendere collem*, scil. Sapientiae seu Virtutis: ad quam via ardua, οὐραὸς ὄρεος, vulgari voca ferebatur. cf. vs. 14. Male da poetices laude et Helicone monte accipiunt hæc interpretes, etiam Fontanin. Hist. litt. Aquilei. p. 35. Basil. *suspensi*: unde Heins. *suspendi vel se tendit*. Io. Schrader. Emendat. c. 3. p. 55 *susperit*: cum Iacobs. nostro: inf. 217 et *altum suspicit ad culti nutantia sidera mundi*. Et sic codd. Aen. IX, 402 *suspiciens altam ad Lunam*. Durum tamen et hoc: mea Musa *susperit* ad caelum. *placitum* et *paucis* vett. edd. omnes habere Scaliger ait: quod verum non est. Legitur passim, etiam in Basil., *multis*, et *placidum*: sed vitiose. Vetus editio P. Leopardi apud Iac. Nic. Loensem Epiphyl. VIII, 23 *Nec facilem multis, ex interpretatione. ascendere collem* coni. Heins. [* Illud Heynius quidem post Scaligerum recte vidit, iungenda esse vs. 1—9. *Etsi — non tamen*, male tamen veterem interpunctionem servans commisit ut locus prorsus non intelligi posset, quem iam ut hucusque legebatur apponamus:

5. Num mea quaeret eo dignum sibi quaerere carmen?

Longe aliud studium atque alios accincta labores,

Altius ad magni suspendit sidera mundi,

Et placitum paucis ausa est ascendere collem:

Non tamen abstintam coeptum detexere munus.

In quo sqq. —

Quintum cum tribus proxime insequentibus versum parenthetice sumendum esse, quibus videat oportet, qui mente non occupata ad carmen nostrum accesserit, et confirmat hoc aperta, quam alii interpretes iam notarunt, Catullii imitatio LXV. 1—15.

Etsi me assiduo confectum cura dolore

Sevocat a doctis, Hortale, virginibus,

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

— — — — —

Sed tamen in tantis moeroribus, Hortale, mitto etc.

Videndum autem ante omnia, quid codd. exhibeant, num forte inde certi

aliquid exsculpi possit, et vs. 5. legitur in R. *tum ea*, A. *quum mea*, Ed. Pr. *Tu mea*, Helmat. Aldina 1517. *Tum mea*, vs. 6. in A. *studiumque aliosque*, Ed. Pr. *studium aliosque*, vs. 7. in Ed. Pr. *suspensi*, vs. 8. in R. A. Ald. 1517. *placidum*, in A. Ed. Pr. *multis*. In reliquis libri MSS. cum lectione impressa consentiunt. Ex illis probo *Tum mea*, quippe quod optima subsidia licet paulo corrupta miro consensu praebeant, ita ut mea referatur ad *Sophia*, eadem plane ratione qua statim sequens eo pendet ab *hortulo*, in qua pariter *Sophia* augenda et celebranda omnis versatur parenthesis. Mirifice se torserunt VV. DD. in *quaeret sibi quaerere*. Et de significatione quidem huius verbi, ubi primum legitur, nemo puto dubitavit, quin ea sit *cupiendi* (de qua v. quos collegit Weichertus in actis semin. philol. Lips. T. II. p. 370.); tanto maior autem difficultas est in iterata voce, unde ad ridicula adro commenta delapsi sunt interpretes. Mihi consideranti quot et quanti errores in scriptis veterum orti sint ex permutatis toties inter se elementis qu et e (v. Markland. ad Stat. Silv. II. 1, 172. p. 220. ed. Dr.) nata est certissima credo emendatio, pro *sibi quaerere* reponendum esse *tibi currere*. Notum est *decurrere* haud raro accusativo iunctum ad rem poeticam translatum inveniri, et iis quae de hoc huius verbi usu G. L. Walchius in absolutissima sua editione libri quem de Agriculae vita scripsit Tacitus, p. 112. erudite collegit, addi potest Virg. Georg. II. 39. et similis locutio *decurrere vitam*, quam tractavit Burmannus Sec. ad Propert. p. 320. Et antea illud ipsum verbum huic loco genuinum esse opinabar (v. Iahnii annal. philol. Vol. VI. p. 149.), quod quo minus etiamnum problem duo potissimum praeter causam palaeographicam efficiunt impedimenta. *Decurrere* enim nonnisi de opere iam incepto et nunc demum ad finem perducendo usurpatur; sed carmen illud philosophicum nondum a poeta nostro inceptum esse apparet. Deinde ex vs. 20. 35. aq. certo colligitur, poetam illud quoque carmen Messalae inscribere voluisse, et proinde *tibi* verus est dativus commodi, in tuum honorem. Ut autem *currere* a sepius cum accusativo iungitur (v. Walch. l. 1. additis Virg. Aen. V. 235. Val. Flacc. IV. 336.), ita et metaphorice *currere carmen* pro *scribere carmen* bene dici potest, praesertim quum *versus*, *numeri*, *rhythmi* sim. currentes ubique inveniantur. Rem conficit Tac. Agric. 2. *quam veniam non petissem ni cursaturus iam sacra et infesta virtutibus tempora*, ad quem locum ea ipsa, quae supra laudavimus, commentatus est Walchius. Excusat se poeta, quod non carmen de philosophia Epicurea sed poematum heroicum ad Messalam conscripserit, et quod nunc omiserit tum se facturum pollicetur, quum sua *Sophia*, i. e. cognitio philosophiae Epicureae ab ipso iam instituta longius protracta foret, hucusque plane aliis in rebus occupata. Accusativi *studium* et *labores* ab accincta pendentes offensioni esse non debent. Crebro enim verba praepositionibus composita eum, quem ipsa praepositio requirit, casum admittunt, quae de re, praeter eos VV. DD. quos in indice ad Catullum p. 349. s. v. suppono laudavi, egerunt Heinsius ad Val. Flacc. III. 147. V. 535. Burm. Sec. ad Propert. p. 143. Huschke ad Tibull. III. 4. 84. Intpp. ad Frontin. Strat. III. 15. 4. *Suspexit* scripsi e certissima Schraderi emendatione. In loco Aeneidis ab Heynio prolato Iahnus recte ad revocavit, et lectu digna sunt, quae de praepositionum confusione collegit Kilendtins ad Cic. Brut. 2. §. 7. p. 14. De mundo pro coelo dicto omnia nota. V. Drakenborch. ad Sil. Ital. XII. 336. Plene dicitur *mundus coeli* ab Eunio ap. Macrob. Saturn. VI. 2. *Altius suspicere* egregie illustratur ex Cic. Tusc. I. 34. §. 82. *Video te alte spectare, et velle in caelum migrare*. At quis non miratur *collem paucis placitum*, cum quisque sciat, illo quo carmen nostrum conscriptum est tempore philosophiae Epicureae longe plurimos indulsisse? Multi sane voluerunt collem ascendere, pauci modo potuerunt. Haec observatio iam librariis corruptelam huius loci persuasit, ut interpolationes ab Heynio et a me ipso supra enotatae compro-

bant. Scripsi *licitum*. Permira de omni hoc loco commentus est Bothius in Virgilio Virgiliano p. 38. *Numina quae retro dignum coni. Eustathius Swartius Anal. III. 14. ut et ascendere.*]

10. 11. In quo carmine utinam liceat finire labores meos poeticos: forte, ut totum se philosophiae addicat. Sed uterque versus ab interpolatore profectus videtur. Otiosum enim et durum rō iure et leviter. Heins. coni. rure, hortulo. Mellus lo. Schrader. rite. Tum mea Musas liceat requiescere in hoc carmine, parum comita oratio. Attamen blandum morem non male dictum putes de studio poetico, cui indulget. Iac. Nic. Loensis Epiphyl. VIII, 23 ex vet. edit. *deponere amorem* profert, idque Barthius Advers. X, 12 probat, cum Heinsio (qui et coni. *leniter et blandum*, ut Lucret. lib. I, 20.) et cum lo. Schradero Emendatt. p. 64; esse enim idem hoc apud Catullum LXXV, 13 *Difficile est longum subito deponere amorem*. Narrat praeterea lo. Schrader. fuisse qui mallet: *deponere honorem*. [* iure cur addat, causa non latet. Promiserat enim carmen ali-quod poeta. Messalae, quod nisi conscripisset, studium poeticum male omisisset. requiescere Musas explicuit, ut par fuit, Iacobus ad Propert. p. 164. „utinam mihi concessum sit, ut mores meos deponam et Musae requiescant.“ Ceterum in quae habet R. et vs. seq. *leniter* cum A. de quarum vocum confusione inprimis docte egit Santenius ad Terent. Maur. p. 248. sq. Sed *leviter* iure suo retinetur. Etenim in universum ars poetica opponitur studio philosophiae, et quum ex vs. 20. sciamus, poetam nostrum maxime elegis conscribendis indulsisse, *leviter* prae omnibus aliis est vox huic loco aptissima, utpote quum *elegi* proprie dicantur *leces*; v. Santen. ad Terent. Maur. p. 318. Vult igitur poeta hoc carmen heroicum omnibus lusibus suis poeticis, *blando mori*, finem imponere, et quum elegiae potissimum se dedisset, hanc non teete commemorat. De-ique morem etiam mutare nolui, qui h. l. de studio dicitur, ut apud Horatium (Od. I. 10. 4.) *more palaestrae*, quae verba illustravit Gronovius diatr. Stat. T. I. p. 254. ed. Hand.]

12. In vet. edd., etiam in Aldina, tantum: *Quodsi mirificum genus omnes legitar. Mirificum seclis* eadem vet. edit. apud Loensem l. c. Nec aliter Basil. Qui carmen hoc a diversis doctis hominibus interpolatum, interpolationes autem in margine, obscuro interdum et parum elaborato litterarum ductu adscriptas meminere, is intelliget, quam facile in locis his a librario, qui novum inde exemplum petebat, depravationes inferri potuere, quas nullus alius codex sanare potest. In h. l. tamen lacunam seriores grammatici suo quisque more supplere, et alii alia in margine novare et versus variare tentarunt. Itaque utrumque versum 12 et 13 esse delendum censeo, tamquam inepta pericula grammaticae manus in versu sen vetere, qui exiderat, supplendo seu novo procedendo. Scaliger tamen refluxit: *Quodsi maiorum, Valeri, genus omne tuorum Mirifice seclis modo sit proferre libido*, h. e. si esset mihi libido mandare seclis et memoriae aeternae genus Valeriorum, ex quo Messalarum familia, non ego te acciperem hoc munere, sed longe excellentiore carmine. Ipso tamen Scaliger suse coniecturae non satis confidit. Barthius minus docte refluxit: *Quod si versificum proferre volunt genus omnis Mirificum seclis: modo sit tibi velle libido*. Turnebus Advers. XXVIII, 25 valet genus omne *Mirificum seclis* corrigit, de sensu verborum idoneo parum sollicitus. Pomponius Sabinus ita interpretatur vulgatam, ut acumen viri non assequar: „Omnes, supple, tradere suadent. Si omnes suadent, ut scribam „philosopham, et tu etiam id vis et ego paterer scribere, non venerarer „te munere Ciris, sed carmine philosophica.“ [* Si quis altus in Ciri locus, certe hic ingentes Viris DD. ut nuper etiam Bothio in Virgilio Virgiliano p. 38. dubitationes movit, quibus Heynius ita responderi posse putabat, ut foedam interpolationem statneremus, in quo tamen Virum Egregium sententia fefellit. Locus non est interpolatus sed corruptus, id quod

iam codicum lectiones significant. Quum enim hucusque in edd. ita prostaret:

Quod si mirificum proferre valent genus omnes

Mirificum seeli, modo sit tibi velle libido,

verba *proferre valent* absumt a R. Helms. Ed. Pr. Ald. 1517. (in cod. A. legitur *perferre valent*) unde non interpolationis sed glossematis magna suspicio oritur. Duo igitur illa verba omittenda sunt, et aliis, quorum originem infra demonstrare conabimur, additamentis omissis, versum a poeta nostro ita prolatum esse putamus:

Quod si — mirificum modo sit tibi velle libido! —

Si me iam etc.

Iam librarius aliquis ad *mirificum* explicandum illa verba spuria adscripserat, quae alter quisplam per errorem consuetum orationi intexuit, unde versus immanis hic ortus est:

Quodsi mirificum proferre valent, modo sit tibi velle libido.

Tertius homo male sedulus tantum abfuit ut glossema suboleret, ut lacunam quam ita fereprehendisse sibi visus est,

Quodsi mirificum proferre valent — — —

— — — modo sit tibi velle libido,

pro suo capto expleret, unde egregios versiculos, quos nunc legimus, procedit. Quodsi vero quaerimus, quis sit sensus verborum iam restitutorum, primum tenendum est, voces *mirificum* — *libido* parenthetice esse intelligendas, quibus parenthesis poetam nostrum valde delectatum fuisse multi per exordium potissimum loci arguant, easque adhortationem quasi continere, qua se poeta ad magna audenda compellat. *Mirificum* de omni praeclaro dicitur, et sententia a *quodsi* lucipiens per parenthesis primum interrupta, denuo per coniunctionem *si* resumitur, quam figuram Graece *ἐναρτήριον* dicunt. Pavidum animi se fingit poeta et cogitantem, num quando Sapientia se in summa arce sit constitutura; iam vero, pangeret, ait, me Sapientia, dummodo velim *mirificum* velle. Secundam vero personam adhibuit, qua oratio fit gravior et vividior. Valde quidem dubius haereo, num emendatio mea plausum Virorum DD. latuna sit, quae nimiae audaciae crimen vix effugere posse videatur. Attamen hoc certe demonstrasse mihi videor, locum esse malis additamentis oueratum, et restat figura modo dicta paucis illustranda, ut tantum de ea dicam, quae versatur in particulis hypotheticis, ut iam apud Graecos et ita geminatum invenitur (Xenoph. Anab. III. 2, 35.). De Latinis v. infra 129 — 131. nisi *Scylla — si non inhiasset ocellis*, 240 — 43. Virg. Aen. V. 397. *Si mihi, quae quondam fuerat — si nunc foret illa iuventus*, Liv. III. 19. *si quis vobis humillimus homo de vestra plebe — si quis ex his*. Alias aliarum particularum resumptiones collegerunt Spohnios ad Isocrat. Panegy. p. 47. Wellauerus ad Aeschyl. Agam. 1617. Cortius ad Cic. Fam. XV. 10. p. 797. Matthiae ad Cic. Epist. select. p. 47. Bergmannus in Nova Bibl. Crit. IV. p. 186. Ramsborn. Gr. Lat. p. 702. — Heinrichius in Bibliotheca Götting. liter. et art. vett. X. p. 44. coni. *Quodsi mirificum proferre valent opus omnes* hoc sensu: „Quodsi magnum opus proferre licet, modo volueris, equidem te magno carmine venerarer. Procedere debebat oratio ex vulgi more: Quodsi mirificum proferre valent opus omnes, quibus tantum libido est cet. Sed invertit auctor structuram ad variandam orationem.“ Corollarium loco quasi adiiciam, Naekium in programme aliquo Bonnensi a. 1826. edito Heymium erroris in Pomponii Sabini verbis intelligendis commissi recte arguere addentem: „His verbis tradere suadent Pomponius supplendum esse versum coniciebat, qui vulgo mancus est, ut desint duo pedes.“]

13. arce Aldina dedit. Vett. edd. arte, idque Calderin. et Ascens. Interpretantur; prorsum est in *pangeret*, quod tamen non male est dictum

pro figeret, eductum collocaret, *aspicari panderet*, ut reliqua consentanea sint, scribendum: *Si mihi iam summam Sapientia panderet arcem*. Incidit quoque in hoc Frisemann. et Jacobs; nisi quod hic *summas arces* adsciscit cum Greene. Heins. coni. *Si mea (vel mihi) iam summam Sapientia tangeret arcem*. Ma. Helms. *Si mea iam summam S. p. artes*. Melius Basil. *summas arces*, quod Heins. probat, recte.

14. *quae* in [* R. Helms. Ed. Pr.] vett. edd., etiam in Ald. 1517. et in Basil., excidit. *heredibus* eleganter seu ut simpliciter sint ἀλλοτρίους, seu proprie respectu Socratis. Parum caute Paulus Leopard. ap. Loessem Epiphyl. VIII, 23 *haeresibus* emendabat. Heins. *Quatuor antiquis heroibus addita consors*, vel *heroisin*, ut quatuor philosophiae ipsius partes designet. Martian. Capela lib. VI, p. 189 *Tantorum qui philosophiae heroum matrem non agnoscis*. [* *Putientia*, R. artes, R. Ed. Pr. arte, A. Miror vero Heynium Heinsio et Jacobsio obsequentem praeferre potuisse *summas arces*, quod Heinsius in cod. Basil. iuvenisse testatus fuerat, quamquam ibi non legitur, sed est *summa — artes*, plane ut in Ed. Pr. Nam inepte tantum ipsa Sapientia quatuor haeredibus consors data dici posset, et omnino patet, vim orationis non iuesse in Sapientia sed in *arce* sive *colle* (vs. 8.). Difficultatem interpretibus movit *vox consors*, cuius significationem explicare noluerunt. Atquo haud quidem sum ignarus, novam me ingredi interpretaudi viam; videtur tamen unica esso, qua tuto incedere possis. *Consors* sc. retinet hic propriam *sortis* significationem, quae de provincia, atque tum in univrsam de possessione dicitur. Quatuor enim illi philosophi huic collem tanquam suum, sibi ab ipsis Diis ut dominis traditum occuparunt, atquo quia illi quatuorviri collem una possederunt, poeta eum *consortem*, i. e. iunctam sortem, dominum iis communo dixit; neque recusabo, si quis substantivum agnoverit, simile *commilitio*, quamquam equidem in adiectivum tuendum magis inclinem. Pro *pangeret* Wakefieldus edidit *poneret*.]

15. [* *errorem*, A. — *longe lateque*, de hac horum adverbiorum consecutione v. Heindorf. ad Cic. N. D. I. 20. §. 54. et II. 15. §. 40.]

16. [* *Dispicere*, Holms. *posim*, R. Ald. 1517. quod Heinsius et Io. Schraderus probant. *possum*, Helms. Ed. Pr.]

17. *munere vili* coni. Io. Schrader. [* Multum a vero aborraret, qui aliquid in hoc versu corrigere vellet; etenim *munere tali* por contemptum dicitur, ut infra vs. 521. *talem puellam*, i. e. tam impiam. Vide Drakenb. ad Sil. VIII. 112. Matthiae ad Cic. Manil. §. 14. Ita quantum pro quantillo ap. Tacit. Annal. IV. 7. Burm. ad Lucan. III. 392. neque dubito quin tantum (ap. Gell. N. A. I. 3.) eadem ratione sit capiendum, cuius immemor fui in Iahnii Annal. Philol. I. p. 137. De Graecorum usu in τοιοῦτος, ἐν τῷ τοιοῦτος, οὕτως egit, qui perpetuum sui desiderium movet, Summus Wolfius ad Demosth. Leptin. p. 258.]

19. *liceat*; forte *libcat*. [* *ludere* de rebus poeticis modeste dici constat; v. Colicis vs. 1. Sequentem versum egregio illustrant quo docte concessit: Santenius ad Terent. Maur. p. 317. Quom autem *gracilis versus* pariter ac *mollis pes* de uno pentametro dicantur, intelligitur *mollis pede* non ita iungendum esso cum *claudere*, ut hoc sit i. q. *finire*, quia tum *gracilem versum* vix aliter quam de heroico interpretari posses, quod quo minus fiat, usus loquendi prohibet, sed *claudere versum* simpliciter pro *finire*, componere dicitur, ut non sit *finire*, sed *includere*. Sic Horat. Sat. I. 10, 59. *pedibus quid claudere senis*, II. 1, 28. *me pedibus delectat claudere verba*. Cic. Orat. 68. §. 229. *qui non claudunt numericis sententias*. Pentameter igitur *gracilis* propter argumentum (ut *tener*), *mollis* propter metrum dicitur.]

20. [* Bothius in Virgilio Virgiliano p. 38. mavult *magna*, quibus respondeant non *magna exordia* vs. 46. ut prius legebatur. Alioquin etiam, addit, nescias, quid peplo intexere cogitet poeta. Probe vero at-

tendendum est ad vs. 38. *magnis chartis*, neque etiam dubitari potest, quid intexere voluerit poeta; v. vs. 35. te.]

21. [* *Krechtheis*, Ed. Pr. *eritheis*, R. Helms. *erychteis*, A. *orichtheis*, Ald. 1517.]

22. *dona* vett. edd. ante Ald. cum ms. Basil. [* *Dona*, A. Ed. Pr. Sed *vota* tuentur R. Helms. Ald. 1517.]

23. *Tardaque* haud dubie legendum, ut iam a Taubmanno editum video: non ve. [* Ante Taubmannum ita iam legebatur in Ald. 1517. Copulam disiunctivam retinent R. A. Ed. Pr. *Tardane*, Helms.] *Quinquatria* vett. edd., quod doctius esse vocabulum videri potest, et inproprie de Panathenaeis dictum *Quinquennia* Aldina 1517. et Ascensianae intulerunt. [* Praeterea eandem lectionem exhibent R. Helms. Ed. Pr. quam recepi, quum hic non Romanum festum Quinquatrum, sed Atticum Panathenaeorum quinquennialium describatur. Notatu etiam dignum est, *quinquennia* et *lustra* a poetis Latinis semper coniungi. V. Markland. ad Stat. V. 3, 231. p. 399. ed. Dr. addito Tacito Annal. XVI. 2.]

24. [* *concrebuit*, R. A. Ed. Pr. *conerebuit*, Helms. Ald. 1517. V. Schneideri Grammat. Lat. Vol. I. p. 473. Ceterum de chronologicis, quas hic versus movet, dubitationibus vix unquam certo iudicari poterit, nisi forte viatores recentiores ventorum rationem, qui solstitio aestivo in Attica flant, accuratius descripserint. De tempore, quo Panathenaea tam minora quam maiora (de quibus hic sermo est) acta fuerint, docte exposuit Boeckhius de oeconom. Att. II. p. 165. sq. cuius disputationi hic potissimum addi meretur locus Scholior. ad Platon. p. 143. ed. Ruhnck. ex quo haud mediocri lux nostro loco affundatur: *καὶ ταῦτα μὲν (τὰ μεγάλα Παναθηναία) ἤγον εἰς ἄστυ, ἑκατομβαιῶνος μηνὸς τρίτῃ ἀπριόντος, ἐν οἷς πέντε τις ἀνήγετο τῇ Ἀθηνῇ, καθ' ὃν ἐδείκνυτο ἡ κατὰ τῶν Γιγάντων ταύτης τε καὶ ἡ τῶν Ὀλυμπίων νίκη θεῶν. τὰ δὲ μικρὰ Παναθηναία κατὰ τὸν Πειραιᾶ ἐτέλουν, ἐν οἷς καὶ πέντε ἄλλος ἀνείχετο τῇ θεῷ, καθ' ὃν ἦν ἰδεῖν τοὺς Ἀθηναίους τροφίμους ὄντας αὐτῆς νικῶντας τὸν πρὸς Ἀτλαντίους πόλεμον.* Wakefieldus con. *averno*.]

25. Legebatur [* in R. A. Helms. Ald. 1517.] *cursum*. Superior versus 24 ad declarandum tempus Panathenaeorum habendorum spectabat. Cum non appareat, cuius rei *cursum* intelligi possit, nec ad navigationem, neque quoniam Turnebus XXVIII, 25 versum refert, quicquam aliud nos ducat: vitium subodorari in promptu est, ut *currum* legamus; et iam Barthius emendavit, Taubmanno probante [* et iam est in Ed. Pr.]. Navis Panathenaeis ad Palladis templum ducta machinis agi debuit, populo tamen pro velo expanso, quod adeo Zephyrum excipiebat, vid. Not. ad v. 20. Navim per *currum* declarari, idem Barthius docuit: v. c. apud Catull. LXIV, 9, 10, ubi vid. Intpp. Ex Iulio Pomponio exsculpere aliquis possit lectionem *gravidam* p. p. *Chlorim*. Sed lusus is esset, non emendatio lectio. [* *percrexit*, A. ponde, R.]

26. *illa dies* Ald. [* *illa*, R. Ald. 1517. quod recepi, quum vulgo legatur *ille*. Cfr. Lucilli Aetna 635. ed. Iacoh. coll. Garat. apud Orell. ad Cic. Planc. 41. p. 231. b. Schneidero in Gr. Lat. T. II. P. I. p. 351. et *felix*, A.]

27. [* *talem qui*, R. Vulgo *qui talem*.]

28. [* *Ergo*; ad hanc particulam explicandam inserviunt ea quae dixit Lachmannus ad Propert. IV. 2, 29. p. 237. „Sed in nostro loco *ergo* haud dubie ita positum est, ut et alibi saepissime, cum id, de quo dictum iam est, uberius exponitur.“ — *texentur*, R. quod fortasse non temere est reiiciendum. Quidni enim, cum *stridere* et *stridère*, *fulgere* et *fulgère* sim. dicantur (v. Forbiger. ad Lucret. V. 1093.), verbum *texere* etiam utramque coniugationem sequi possit? — *in ordine*, i. e. iusto ordine, Virgilianum est; v. Eclog. VII. 20. Aen. VIII. 629. Comparari possit in tempore, et in loco.]

29. *pepla*. Sic iam ed. Ven. 1484 et aliae cum Aldina. Male aliae vet. edd. *templa*.

30. *cocco*. At Ald. *succo*. Sic et vetus editio apud Loensem Epiphyl. VIII, 23. [*cocco* iam habet Ed. Pr. cui proxime accedit Helmst. in quo fuit *cocco*. Codd. R. et A. prae se ferunt *socco*, quod non minus veri ve-

stigium continet. In Ald. 1517. et vet. edit. ap. Loensem Epiphyl. VIII, 23. legitur *succo*, unde Heinsius ad Claudian. Rufin. I. 207. coniecit *fucco*.]

31. *delectus* Aldina 1517. emendatum dedit. *delectus* vet. edd. [** et Ed. Pr.*] cum codd. [** R. A. Helmst.*] *deletus* Loens. ibid., quod placere non debebat Drakenborchio ad Silium IX, 39. *irato* — *fulmine* coni. Frisemann., quod sane et ipsum dici posset; sed hoc est variare, non emendare. *aurata cuspide* poeta dixit respectu texturae coloribus variatae. [** Typhon*, R. *tipho*, A. *thipho*, Helmst. *Typho*, Ed. Pr. Ald. 1517. et edd. recentiores omnes. Sed v. Schueideri Gr. Lat. Vol. II. p. I. p. 276.]

32. *Qui superum* coni. Heins. *consternans* ed. Flor. vetus apud Barth. Advers. X, 12. [** Ossis*, R. A. Ceterum *consternans* quo modo sit accipiendum, nemo docuit. Nam quum sit *consternare* i. q. contegere, *aether* tamen i. e. superior aeris pars *consterni* proprie nequit, quia saxa in aethere non manent, sed iacta semper relabuntur. Hinc apparet, poetam modo hanc huius verbi notionem sibi vindicasse, quae est, frequenter aliquid iacere, ita ut non tam effectus quam conatus respiciatur.]

34. *solemne* edd. nounullae. in abest Ald. [** Edebatur solemnī in t.*, quam praepositionem omisi cum R. Helmst. Ald. 1517. quamquam eam retinent A. Ed. Pr. et similis locus apud Val. Flacc. V. 25. *supremo in tempore*.]

35. [** velim*, R. At vide vs. 17. 40. — *ritu*, hac voce mirum quantum delectatur auctor Ciris; vs. 126. 388.]

36. [** purpureus* Sol dicitur ut *lux* et *dies* ap. Ovid. Fast. III. 518. — *Lunae sidera*, illustratur per Severum ap. Charis. I. p. 66. Putsch. *igneae* nam coelo ducebat *sidera* Phoebe, et *candida Luna* invenitur ap. Virgil. Aen. VII. 8. Illud vero audacter dicitur, quod *sidera pulsant*, quamquam defendetur poeta, si magis de ipsa Luna quam de sidere cogitamus, et tritas illius locutionis *terram pede pellere* meminimus.]

37. *bigis*. Ita video primum editam in Ald. 1517. At veteres edd., ut Ven. 1484 et aliae, cum ms. Basil. *signis*, perperam. Barthius ex vet. ed. sua Loens. VIII Epiphyl. 24 laudat pr. edit. *sumis*, et inde coni. *mulis*. Nihil est facile tam absurdum, quod non Critico in mentem venerit. [** bigis* recte legitur in R. Helmst., *signis* in A. Ed. Pr. *Bigae* autem hic Lunae *caeruleae* tribuuntur eadem ratione, qua infra vs. 214. *umbrae caeruleae* dicuntur, ubi v. Heynium. Res nocturnae appellari possunt *caeruleae*, quod verus et naturalis earum color dignosci nequit. Fatendum tamen est, utrumque versum habere quo offendant, et novitium aliquem poetam indicare, qui in adhibendis quibusdam verbis, quibus magis quam par est delectatur, non nimis est contus. Compararunt VV. DD. *ὀφθαλμοὶ κρυπταί* apud Hom. II. α. 528. ubi v. Scholia Veneta. *orbis* est coelum, ut ap. Virg. Aen. III. 512. Necdum orbem medium nor horis acta rubibat, et plenius ibidem VIII. 97. Sol medium coeli conscenderat *igneus orbem*.]

38. [** verum*, R. Meditabatur sine dubio poeta carmen simile Lucetiano.]

39. *Aeternum* ut *Sophiae* Loens. I. c. e vet. edit.; malim et legere. Heinsius em. *Aeterno* vel *Alterno*, quod non capio. [** Sophiae coniunctum*, Heynius recte explicuit per: *coniunctum nomini Sophiae*. V. Walch. ad Tacit. Agricol. p. 201. et quem hic laudavit Heusinger. ad Cic. Off. I. 22, 7. — Pro seclis unus A. habet *cartis*. Senectus seculorum non minus

commode dici potest, ac *dies senex* ap. Plaut. Stich. V. 1, 8. Pro tuum in R. est tecum, in A. tuas.]

41. [* *artes* de philosophia recte interpretatus est Heynius. Sic et Cicero Fin. III. 2. *Sed tamen iam puer infici debet his artibus, quas si, dum est tener, combiberit, ad maiora veniet paratior.* — Nasimur, nos convertimus, nos aptamus, quo sensu alias fere modo particip. praeter. invenitur. Gronov. Observ. IV. 17. p. 277. ed. Daventr.]

42. f. Nunc primum et t. Heins. Nunc primum, vel primo, hoc, [* *robore ad nervos trahendum.* Nam quum in universum robur et ingenio tribui constet (Walch. ad Tac. Agric. p. 152.), tum saepe inter se coniunguntur nervi et robur, ut Cic. Fam. VI. 1. *quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum.* Omne autem hominum robur in nervis inest, unde mos crudelissimus, poplites secandi. V. Böttiger *Kunstmythologie* T. I. p. 229. *Firmare robore* nihil esset, quia nondum robustus est poeta, sed nervi robore teneri apte dici possunt. Ceterum cum h. l. conferre poteris doctam Bentleii adnotationem ad Horat. Od. III. 24, 54.]

43. [* *Haec tamen interea — Accipe dona,* sumta haec ex Catull. Cl. 7. sq. ut ea e codd. emendavi, quibus iam accedit editio Parmensis. — possumus, A. Ipsa vero verba quae possumus habent quo offendant. Nam neque e prioribus neque e sequentibus verbis infinitivus repeti potest, quem iuste lia coniungas. Nemo enim ex verbo *accipiendi* notionem dandi supplere audebit, neque ulla alia via patet, nisi ut verbum *exigere* ex *exegimus* ἀξίζω *sumamus.* Ramsborn. Gr. Lat. p. 683. Non sine causa autem poeta illud ipsum urget se posse carmen de Ciri exigere, quia carmen philosophicum scribere non potest. Adde Epimetrum. *Zengma rudimenta et annos exigere* minus fortasse offendet, quam qualia inveniuntur ap. Val. Flacc. II. 286. *quam (navem) longinqua dies Solibus, et canis urebat luna pruinis,* quamquam hoc etiam minus audax videbitur ei qui scit, uri de frigore subinde dici.]

44. et iuvenes exegimus annos Ald. 1517. Sicque ms. Helmsl., probat Burm. ad Sammonic., renuente Io. Schraderu Emendatt. pag. 45. [* *Totus vs. abest a R.*]

45. [* *multo vigilata labore,* v. Barth. ad Stat. Theb. XII. 811. Weichert. de Cinna II. p. 9. — *Accipe,* v. Markland. ad Stat. Silv. V. 3, 45. p. 376. ed. Dr.]

46. *promissa* edd. vet., ut Ven. 1434. Emendatius *praemissa* dedit Aldina. *permissa* ms. Basil. [* *Legebatur hucusque: Et praemissa tuis non magna exordia rebus,* quod iam in Ed. Pr. legitur, nisi quod ibi est *promissa*, mutatum primum in Ald. 1517. Codices vero R. Helmsl. *Promissa* atque diu iam tandem. . . ., A. *Et promissa tuis non multum exordia rebus.* Iude restitui quod iam legitur. Videamus primum de constructione, quae sic procedit: *Accipe dona multum meo labore vigilata atque diu promissa, iam tandem exordia rebus.* Cur *dona* nun diu *promissa* dicat, ipse exponit poeta vs. 9. *Iam tandem* est plane Virgilianum (Aen. VI. 61.). *Diu et iam tandem* bene sibi opponuntur; v. Horat. Turzell. de partic. L. I. p. 185, 5. *Exordia rebus* epexegesis est vocis *dona*, ut ea sint *exordia* sive prooemia, praeludia, atque iam restat una vox *rebus*, quae cum Heynio de Messalae rebus gestis vel potius gerendis intelligo. Tuis autem eo magis omitti potuit, quod praecedit imperativus; cfr. Walch. ad Taciti Agric. p. 427.]

47. *Impia — exterruit amplis.* Vitium in extremis latens non difficile estprehendere. Nam *amplis* importunum est de prodigiis, et *exterruit* suspectum fit propter sequens *viderit* et *supervolaverit*. Latens in eo *exterrita* statim occurrit, idque vidit Io. Schrader. Emendatt. p. 56. *exprens reliqua: prodigiis — exterrita amoris Scylla novos avium — Viderit;* ut fuerit Scyllae amor prodigiosus et portentis similis. Nec tamen ad cetera bene se habet hoc: *Scyllam exterritam amore* in avem fuisse

mutatam. Scaliger emendavit *prodigiis* — *exercita amoris*; sicque iam in marg. edd. *exercuit*. Heins. conl. *exercita diris* vel *miris*. Bonnum vocabulum, *exerceri* curis, amore, sed *prodigiis* magis exterrimur, quam *exercemur*. Malim itaque: *prodigiis* — *exterrita*, prodigio formae mutatae. Omnino dubito an, qui sequuntur, versas 47 — 99 ab eodem poeta sint, qui carminis auctor fuit. Prodeunt enim Scholasticum aliquem aetioris temporis inepta quoque doctrinae copia intempestive illata. [* Pro *prodigiis* R. habet *prodigus*, pro *exterruit*, quod in Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. retinetur, terruit, A. vero *exercuit*. Et Schraderus adstipulor, legendum esse *exterrita amoris*, ut *prodigia amoris* dicantur pro amore *prodigioso*. (v. Vechner. Hellenol. p. 516 — 523. Munckerus ad Fulgent. II. 5. p. 73. a.) *exterrita* autem magis ad prodigia quam ad amorem referatur. Heynium vix puto offensum fuisse, si acta lectum foret. Ita *exterrita monstria* Val. Flacc. V. 330. coll. Heynio ad Virg. Aen. IV. 450. Wakefieldus conl. *exhorruit*.]

48. *que* post *novos*, quod sublatum volumus, abest quoque ed. Ven. 1484. Ald. 1517. et al. [* Copulam exstirpavi fretus codd. R. A. Helmst. Ed. Pr.]

49. *Auxerit*: vetus editio ap. Nic. Loensem Epiphyl. VIII, 24, quod Graevius probabat: ut apud Nasonem de Pieris puellis Musarum aemulis: *Auxerunt voluerem victae certamine turbam*. Nil tamen mutandum esse, ipse Heins. censet; qui et *lenes coetus* maluerat, mox tamen ipse respuit. Videt avium coetus novos in aere, quia humo adhixa fuerat. Barthius comparat inf. vss. 199 sqq. Porro *conscondens aethera* Ald. 1517., inde aliae edd. in margine, ex interpretatione. [* Et hic secutus sum cod. R. qui habet *aethera*. Etsi enim scio *sidera* de coelo haud raro dici, tamen avis *sidera* penna *conscondens* nescio quomodo me pungit, quo accedit quod Virgilius fere in simili re *aethera* praefert: Georg. I. 406. (coll. Cir. 537. 540.) Aen. XI. 272. — *pinnae*, Helmst.]

50. Hic versus ex Ecl. VI, 81 traductus.

52. *Pro patris solvens excisa et fund. ms.* Helmst. *excisam f. urbem ms.* Basil. [* Scriptura codicis Helmst. digna fuit, quae accuratius ab Heynio respiceretur. Nam ut hucusque locus legebatur:

Proque patris solvens excisa funditus urbe,

offendit capillus in vs. priori adeo node positos, qui tamen patris neque ipsius Scyllae esset, et praeterea *urbs patris* pro *patria*, quod nescio an nunquam alicubi legatur. In toto carmine, ut por est, capillus potius in primis celebretur, ad hunc omnia referuntur, et quum antea de eo nondum sermo institutus fuisset, *patris* capillum neque alius cuiusdam illum fuisse, nunc potissimum fuit commemorandum. Fortasse quis rem ita explicare velit, ut vocem *patris* ad utrumque substantivum, et *capillo* et *urbe*, pertinere dicat, cuius tamen usus exempla desidero. Omnem autem difficultatem cod. Helmstad. solvit, dummodo ex *pro* facias *proh*, quo non multum dissentit R. exhibens: *Pro patris — est*. Ceterum in Ed. Pr. legitur *urbem*.]

53. *Cum plures, Dum plures*, codd. et vett. edd. et aberat ob Ald. 1517. [* *Cum plures* R. A. Helmst. *illa magni* R. Helmst. Copulam retinent A. Ed. Pr.]

54. Vett. edd. *Polymnia*; unde alii *Polyhymnia*, alii *Polymneia* fecere, ex *Πολύμνια*, *Πολυμνία*, et hoc doctius ac verius, ut Musa sit memoria rerum et factorum servandae invigilans; eaque adeo verum amare dici possit. Porro *amant* vett. edd., ut poetae subintelligantur. [* *Polimnia* R. *Polhymnia* Helmst. V. Santesius in Beckii Commentar. Soc. Philol. Lips. Vol. II. P. I. p. 158. Schneideri Gr. Lat. Vol. I. P. I. p. 192.]

55. *Longe alia — figura*. Iam in Aldina comparet. *mutatam m. figuram* ed. Ven. 1484. *mutatam m. figura et mutata figura* aliae. *Longe*

aliam — figuram ms. Helms. [* Qui hunc versum, qualis hucusque legebatur,

Longe alia perhibent mutatam membra figura,

accurate consideraverit, grammaticam puto deaderabit. Unde enim pendet ablativus *alia — figura*? Quod quum lectores de loci corruptela admonere posset, accesserunt etiam codicum lectiones, quae cum illam corruptelam clare monstrant, tum viam emendandi indicant. Nam in R. ita legitur:

L. aliam prohibent mutata in membra figuram,

a quo non multum, ut iam Heynius docuit, cod. Helms. dissentit. Et quum ad *illam* referendum sit aliquod verbum, a veritate parum abesse paene confitear, legendo:

Longe aliam in perhibent mutatam membra figuram,

haec sc. constructione: *poetae perhibent, illam mutatam membra* (acc. absol.) *in longe aliam figuram*. Anastrophe praepositionis e Graeca in Latinam linguam transiit; Ovid. Pont. I. 2, 150. *Iure venit cultos ad sibi quisque deos*. Cfr. quos laudat Ruhnkenius ad Vell. II. 91. Weichert, de vss. spur. p. 85. sq. Walchius ad Tacit. Agric. p. 338.]

56. Suspectus versus. Deficit quoque nexus cum antec. versu. Et si inserera licet: *Scyllaeum et m.* [* Legebatur hucusque:

Scyllaeum monstra in saxum conversa vocari;

Illam esse, acrumnis quam saepe legamus Ulyri

Dulichias vexasse rates

et Heynio sane hi versus offensioni esse debebant. Corruptos eos esse mira sententiarum series abunde docet, et codd. id confirmant. Nam R. ita habet:

Sylleum saxo monstra infectata vocari

Illam messae quam — Ulyri

cui fere appropinquat scriptura Helms.:

Scilleum monstra saxum infectata vocari

Illam messe crumpnis quam — Ulyri

ubi notandum, librarium voci *infectata* superscripisse *corrupta*, portento autem illi messe interpolationem opinor *messae*. Vulgata regnat in A. Ed. Pr. rel. Ut iam in hoc loco perdifficili ab his exordiamur, quae sunt certa, verbum *vocari* ex usu poetis Latinis frequentato pro *esse* dicitur, qui iam a Marklando ad Stat. Silv. V. 1, 33. p. 344. ed. Dr. notatus his etiam locis illustrari poterit: Ovid. Met. X. 348.

Tunc soror gnati, genetrisque vocabere fratris?

VI. 437.

Quaque (dic) erat ortus Ilys, festam iussere vocari.

Καλεῖσθαι hoc sensu illustravit Casaubonus lectt. Theocr. 3. Infinitivus autem pendet a *perhibent*, et plenam constructionem accusativi cum infinitivo explet *monstra* pro *monstrum*, quibuscum iam iungendum est mirum vocabulum *infectata*, ad quod priusquam transgrediar, pauca praemouenda sunt de *Scylleum saxo*, quod est in cod. R. Et vix dubito, quin hinc faciendum sit *Scyllos in saxo*. Iam illud *infectata*, quamquam corruptelam aperte arguit, tamen eo perlucidum expeditum est, quod in omni hac verborum serie vulgaris tantum aliqua vox locum habere potuit, quae ad

uberiorem monstrorum exornationem inservit. Nostrum igitur est reperire, quae maxime reliquis verbis conveniat, et donec felicioris ingenii homo melius quid protulerit, lectores mihi indulgeant reponenti *infamata*, hoc sensu: poetae perhibent, Scyllam esse monstrum nefastum in saxo Scyllae. Participium illud de Circe legitur ap. Ovid. Met. XIV. 446.]

57. *aerumnis* darum est, ut sit inter aerumnas, labores Ulyssis, quam saepe hene em. quam nempe lo. Schraderus. Ulyssaei ed. vet. apud Loensem l. c. Ulyssi Ald. [* In hoc quoque versu corruptelam inesse, et codicum mirae lectiones et structura elumbis docent. Et primum quidem hoc tenendum est, haec verba, ut priora, a voce perhibent pendere et Scyllam intelligi, quod docet accusativus quam. Illud aerumnis quum per se prorsus sit ineptum, ita tamen comparatum, ut de librarii interpolatione cogitare nequeas, ex coniectura restitui aerumnoso — Ulysi, dativo (incommodi) pendente a vexasse et lacerasse. Aerumnosus autem Ulysses eodem iure dicitur, quo laboriosus ap. Horat. Epod. XVII. 16. et patiens ap. eund. Epist. I. 7, 40. coll. πολυρίας, πολυρήμων. Nunc me converto ad illam messe et messae codd. R. Helms. nbi, glossa librarii quam nimis sedulo receperant, iterum eiecta lego: Esse, aerumnoso etc. quod paulo difficilior intellectu corruptelae ansam dedit. Nam quum unus librarius adscripsisset illam sc. Scyllam, alter hoc necessarium ratus statim in textum recepit. Oratio autem haec est: poetae perhibent, illam Scyllam Nisi filiam esse eam Scyllam, quam etc. Bothios in Virgilio Virgiliano p. 39. coni. Illam esse aerumnam, ut ipsa Scylla vocetur aerumna h. e. prestis, exitium. Idem recte vindicat saepe, „saepe legi solet Homerus, saepe igitur etiam illa historia de Scylla.“ De scriptura Ulyxes v. quos laudat Ishnius ad Ovid. Met. XII. 6. ed. Gierig. et Ellendt. ad Clc. Brut. 10. §. 40. p. 35.]

58 — 60. Ex Ecl. VI, 75 — 78.

61. 62. Totum hunc locum, qui sequitur, inasititiis locis annumerandum esse arbitror. Grammaticum acumen video, poeticum nusquam comparet. Sententia impedita et verba male iuncta. Homerus de Scylla agit Od. μ. Non patitur, inquit, is haec credere, seu quod nihil tale memorat, seu quatenus Scyllam Crataeidis filiam edit, non Nisi: nec patitur credere auctor malus, h. parum idoneus, istorum hominum erroribus interpretationibus. Versum alterum tamquam ineptum prorsus deleo, et lego: Atque alias alii. In priore versu haec om. Ald. 1517. In altero Scaliger Nec Lamus conciebat: ut Laertrygonum ille rex Scyllae pater forte habitus fuerit. Sed ut sic quidem verba ad sensum commodum redigi posse video. Nec malus est horum, vel historiae, coni. Heins. Ceterum cum tot de Scylla narrationes attigerit homo, miror omissum esse amorem Glauci, quem exposuerat carmine Hedyle poetria in carmine Scylla: v. Athen. VII p. 297 B. Voce chartae in carmine iam Catullus usus est. [* Hic quoque Heynsius de interpolatione cogitans salit, quamquam in eo facile ei assentio, quod grammaticum nec poeticum ingenium comparet, cuius tamen rei culpam ipse auctor neque alius quis gerit. Ille enim refutatur sententiam illorum, qui Scyllam Nisi filiam contenderent esse Homericam, maiore doctrina quam ingenii felicitate id perficit, et omnia hic eo nituntur, ut nexum sententiarum reperiamus. Varias lectiones in utroque versu non prostant, nisi quod in R. Helms. pronomem haec omittitur, quod vulgo post Maconiae legitur. Extirpavi illud, quia haud raro verbum credere, ut iam hoc in loco, absolute positum invenitur, casu aliquo non addito. Virg. Georg. I. 415. Haud equidem credo, Aen. VI. 173. Si credere dignum est. Praeterea A. habet illorum, perpetua harum vocum confusione. — Iam mendum latere putant in vs. 62., ubi Scaligeri sententia de aliquo insigniter inepto μυθολόγος eo statim refellitur, quod auctor carminis malo alicui auctori fidem non haberet, certe se fidem habere non profiteretur. Deinde etiam structura auctor erroribus, Erzähler

der Irrfahrten, prorsus nulla esset, et Scaligeri altera etiam suspicio de *Lamo* patre Scyllae vix digna est relatu. Heynius totum versum, in quo nulla varietas lectionis, nulla sensus iusti offensio inest, proprio Marte spurium iudicat, non scilicet explicans, quo tum referatur *Sed NEQUE*, quod nemo pro neque vero dici posse putabit. Videamus vero primum de ordine, quo singuli versus et sententiae se excipiant. „Alii enim dixerunt, ait auctor, Scyllam ab Homero memoratam illam Scyllam esse, Megaris ortam et Nisi filiam, quod falso dixerunt, obstantibus Homero et malo euctore. Homerus enim Crataein matrem dicit, ut proinde certe Nisi filia esse non possit, alii ei aliam matrem vindicant; ipse de matre litem componere nolo.“ Mirum hic est, de matribus tantum poetam loqui, de patre Scyllae Homericæ ne verbum quidem addere, et iam ipsa Scylla in breva tempora dimissa, redeamus ad malum illum auctorem, ubi primum quaerendum est, qui sint homines, quos poeta simpliciter istos dicit, et nemo puto negabit, istos esse deprænos nautas (vs. 60.), quod iam Scaliger vidit, et dubiis erroribus sunt variae viae ab Ulysse eiusque sociis per freta tentatae, quae recte ita dici possunt. Auctor igitur prima significatione legitur de eo, qui ut aliquid fiat causa est, et sensus illius versus iam erit: nec hoc credere palitur is qui istis Ulyssis sociis dubios errores imposuit. Quis vero hic fuit? Nemo alius nisi Neptunus (Hom. Od. α. 20. 68. sqq. i. 532. sqq.), et lectoribus non amplius ambiguum erit, quomodo versus, in quo ne literula quidem est mntanda, capiendus sit. Poeta enim, qui brevitati cuidam studet, de qua non optimam imaginem eum sibi finxisse multi loci probant, satis habet, matres tantum Scyllae commemorare, patre non addito, quem neminem alium habuit, nisi eundem Neptunum, et poetæ argumentatio hunc tenet ordinem: „Scyllæ Homericæ Nisi filiam esse non posse, comprobant ipsius Homeri testimonium, qui ei Crataein matrem tribuit, et pater Neptunus, ut proinde Nisi filia haberi nequeat.“ Hinc etiam explicatur, cur Neptuni patris nomen reticuerit, quem iam satis clare versu 62. indicasse sibi videbatur, et lucem accipit etiam alius locus vs. 71. ubi vox *pater* sane Neptunus quidem est, at non ita intelligenda, ut vulgo capiunt. Interpretes enim ex noto poetarum more, quo Iupiter, Pluto et Neptunus saepe ita dicuntur, explicare volunt, quem tamen usum iusto magis extendant. Ubi enim talis Deus nude *pater* dicitur, iam aliquid antecesserit oportet, quo statim pateat, de hoc neque de alio quo patre sermonem esse. Nostro vero in loco Neptunus antea non fuerat notatus, et poeta certe aliquid addidisset, ut illum Denm hic indigitari significaret. Videmus igitur, alia via nobis esse procedendum, et poeta qui omnibus a se dictis suam vim esse volens Callimachorum Euphorionumque more tectis quibusdam notis ntitur, neque candide lectorem docet, sed per avia et dumeta ultro citroque deducit, verbis vs. 71. IPSE pater utitur indicaturus, se de stirpe Scyllae minime dubitare. Hinc etiam explicatur vox *ipse*, de qua interpretes hucusque caute siluerunt, et uterque locus egregiam sibi lucem affudit, et patet, cur *pater* neque *Pater* scripserim. Praeterea nunc haud inficeta oppositio nascitur sive monstro genuit *biformi* (vs. 66.) et sive est *iactis speciem mutata venenis* (vs. 69.). *Malus* autem dicitur Neptunus, i. e. periculosus, ut *malus puer* infra vs. 132. v. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 1. 77.]

63. [* Ad porticulum namque intelligendam hoc teneamus oportet, poetam nihil aliud per hanc mythicam et ut ingenue fatesmur ineptam diatribam velle, nisi ut errorem eorum redarguat, qui Scyllam Nisi et Homericam secum confundant. Quamvis talis disquisitione minime sit poetica, certe ita ea defungi potuit auctor, ut simpliciter doceret, quibus nominibus differret utraque Scylla, eique igitur probe exponendum fuit, cur Maconiae chartae illud credere non paterentur. Argumentum autem, quod rem statim evinceret, ex origine Scyllae petendum fuit. Nam qui Scyllam

Megaricam eandem quam Homericam statuerunt, non animadverterunt, Homerum Scyllae suae matrem Crataeum dicere, unde duo ultro sequuntur, et alterum quidem, Scyllam Homericam non transformatam sed ut monstrum natam dici, alterum vero, patrem etiam diversum esse, Megaricae Nisum, Homericæ Neptunum, quem tecte vs. 62. indicaverat. Hæc iam sufficere poterant, at non suffecerunt nostro, qui hanc occasionem variae eruditionis ostendendae sibi oblatam praetermittere non potuit, sed inde a vs. 63. usque ad 91. excursus suum immiscet. Consilium ei fuit cavendi, ne forte quis variis mythologorum sententiis deceptus tamen illam Homericam Scyllam cum Megarica confunderet, et singulas opiniones afferret, quae de origine Scyllae Homericæ traduntur. Dicit ergo: Apud Homerum Scylla commemoratur, de cuius origine variae sunt sententiae. Namque alii alias puellas finxere, ut inde apparent, illam particulam ad vs. 61. potissimum referri et Graeco fere more adhiberi, ut aliquid sit omissum, quod ab ipso lectore suppletum iri scriptor suspicatur. Nostrum iam est docere, quomodo ex singulis illis opinionibus poeta colligere potuerit, utramque Scyllam esse diversam. Aut enim Crataeidis et Neptuni filia monstrum nata fuit, aut Perææ (ut hucusque legebatur) et monstri biformis, aut denique non ut monstrum nata sed transformata. At ne sic quidem Scylla Homericæ eandem quæ Nisela esse potuit. Semper enim manet pater Neptunus, et vel Amphitrites invidia vel Veneris ira est mutata, non propter amorem Minos sed vel propter stuprum Neptuni vel fraudem Veneri factam. Iam vero hic non satis accurate egit poeta. Nam quum inde a vs. 69. novam eamque tertiam sententiam afferret, quæ duabus explicationibus niteretur, bas non a prioribus illis duabus secrevit sed cum his male iunxit, ita ut non amplius a tertia sententia pendere sed potius quartam et quietam efficere videantur. Insigni vero noster locus est argumento, quantopere mythologi quidam Alexandrini in suis commentis sibi placuerint, ita ut adeo ea quæ Homero contraria protulerunt tamquam vere Homericæ venditarent, et poeta noster ob id potissimum est notandus, quod plura refutavit quam refutanda erant. Quid enim illa figmenta de monstro biformi, de Amphitrite, de Venere ad Homerum? — Omnis locus multo facilius esset, si poetæ scribere licuisset Nam quum alii alias puellas finxerint, Ipse Homerus Crataeum ei matrem vindicat. Ceterum in Helmst. est fulgo *finxere*.]

64. Admodum dure Scyllæ pro singulari: ut sit, alii aliam puellam ediderunt, quæ Homero Scylla esset. Quæ dicantur legi necesse est. Et nunc sic in ms. Helmst. legi video; nunc et Heins. sic e Basil. Vulgo dicuntur. [* dicantur, Ed. Pr. At in R. A. Ald. 1517. dicuntur. In Ed. Pr. praeterea est: Quæ ... boniaco. Scyllas vero neque Scyllam dicit poeta, quia quisque mythologus novam quasi Scyllam protulit.]

65. 66. Corruptissimi versus. Vetus lectio est: *Ipsi Cratinei matrem; sed sive Erichthei*, Sive illam monstro genuit grandaeva biformi. Nec occurrit varietas, nisi quod in aliis, ut in Ald. 1517. lunt. 1520. Gratinei, et in lunt. 1532 Ipse Cratem matrem, sed sive hanc sive Erichthei. Sive etc. Ascensus Cratin legit, sed verum nomen est Crataeis. Odvss. μ, 124 ποσειδώνος δὲ Κραταίου, μηρία τῆς Εὐρύλης. Erichthei filia, quam intpp. Atthidem esse aiunt (quæ tamen Cranaë filia fuit: Pausan. I, 2, p. 7.), aliena ab hac fabula est. Ut noue leguntur versus (in Ald 1534, ubi Lamiæ est), ex emendatione prodire Iani Parrhasii, quam se Minutiano exprimendum typis dedisse narrat ad Claudian. R. Proserp. lib. III sub fin. Quam Virgilit editionem curaverit Minutianus, nondum cognitum habeo. Sed ex Parrhasii verbis illud satis constat, sine codd. et ex aliorum de Scylla narrationibus ab eo versus esse concinnatos: et quantum quidem intelligo, admodum pro lubitu, et perperam in hoc, quod tres matres pro binis intulit, eum sequatur neutra parens. Scribit etiam Lamiæ (vitiose hand dubiu pro Lamiæ, *Δαμῆ* pro *Δαμῆ*),

et *Persea*, cum *Persea* esse debeat, sub qua Hecaten intelligit, sicut in *monstro biforini* Phorcum. Nituntur haec partim Apollonii verbis Argon. IV, 828, 829, quibus Phorcus et Hecate, cui Crataeis quoque nomen sit, Scyllae parentes traduntur: *Σκύλλης Ἀΐσωνις δλοόφρονος, ἣν τίνε Φόρκυ Νηειζόλος θ' Ἐκάτη, τὴν τε χερσὶν ῥαταίῃν*, partim Grammatico vetere ad e. l., qui cum Homeri tum Acusilae auctoritatem sequi Apollonium notat, namque hunc Phorcyn's et Hecates filiam edere Scyllam; in veteri autem carmine, *ταῖς μεγάλαις ῥιδαῖς*, Phorbantis et Hecates, in Scylla Stesichori *Lamiae* filiam tradi eam. Hinc Scyllam ipsam Lemiam dici volebat, ut esset una e Lamia, de quibus ad Petron. Fragm. Tragar. remittit, et refingit: *Ipsi seu Lamiae mater sit saeva Crataeis*. Nec Heliusii, nec Parrhasii acumen improbo, sed in versu prioris restituendo eos operam lusisse arbitror; nam in codd. *Lamiae* vestigium nullum est; et utrumque: *Ipsae Crataei matrem*, et alterum, sive *Erichthei*, grammatici notam in margine adscriptam sapit: *ipse Homerus Crataei matrem tradidit*. Etiam in ms. Basil. ad verba *Sed sive Erichthei est superscriptum Ipsae—matrem*. Aliis, proxime ad verba, ad hariolationem expedita est via: *Ipsae Crataei ait matrem; sed sive Crataeis Sive illam etc.*, digna tali poeta oratio. Quod *Perseum* attinet, potest illa locum tueri, si quidem apud Statium quoque IV Theb. 482 ita meliores libri, pro eo, quod vulgatus est, *Perseis*, habent. *Perseis* enim ex Titanibus ortus, ex Asteria Hecaten genuit. v. Apollod. I, 2, 4. Hinc illa *Περσεα, Περσική, Περσής* recte dici potuit. Ex Iulio Pomponio colligo, lectum ei esse: *Granaea*; nam haec late adscripsit: „Volunt quidam hanc Scyllam fuisse filiam Erichtheidis, quidam filiam Granaeae et Tritonis.“ *Granaea* notatum quoque e ms. Helmstad. video. Scaliger Parrhasianam lectionem et ipse retinuit, sed miris modis tentavit locum, sive ut legeret: quod et Taubmannus recepit:

*Sive Crataeis ei mater de semine Erichthei,
Seu Lamie monstro genuit grandaeva biforini.*

sive ut esset:

*Sive Crataeis ei mater, sive et Erichthei
Sive illam monstro genuit grandaeva biforini.*

Sed *Erichthei* nomini nullus hic locus; natum illud librarii stupore supra diximus. Nec magis *Erichthei* ex fabula ulla firmari potest; nam, quod *Crathin* fluvium patrem Scyllae prodidisse dicitur Martianns Capella, ex vitioso codice acceptum videri debet, cum *Crataeis* esset scribendum, ut emendavit Grotius lib. VI, p. 205. Est enim *Crataeis* vel *Cratais* fluvius iuxta Scyllaeum in extrema Italia, ut ex Plin. III, 5 constat: *Crataeis fluvius, mater, ut dixere, Scyllae*. Varie corruptum nomen illud v. apud Intpp. Hygini f. 199 et Heins. ad Ovid. Met. XIII, p. 649. Nova ratione Scaliger refingit:

Seu Luna hunc monstro genuit grandaeva biforini.

Monstra enim veteres e luna demissa putasse, quod utique factum in Leone Nemaee probat. cf. Gesner. ad Claudian. p. 395. Wernsdorf. Poetae min. Tom. I, p. 276. [* Permirum sane accidit, ut hoc in loco Heynius quasi Invitus veritati proxime accederet. Nam quum ex Parrhasii inde temporibus pessime legeretur *Ipsi seu Lamie mater sit, sive Crataeis*, alia sane ille Vir Egregius in edd. antt. invenerat, et quasi desperans proleci emendationem vel ut ipse dicit hariolationem: *Ipsae Crataei ait matrem; sed etc.* At iam lahio ea adeo approbata est, ut eam recipere non dubitaret, quamvis alibi vulgatam lectionem sedulo exprimens. Videamus primum varietatem lectionis. In R. Helmstad. legitur: *Ipsae Erichthei matrem; sed sive* (Helmst. sine) *erichthei*, in A. *ipse cratem matrem sed sive*

hanc sive erichtheis, Ed. Pr. *Ipse matrem sed sive erichthei*, Ald. 1517. *Ipse gratinei matrem, sed sive erichthei*, unde lego: *Ipse Crataein ei matrem; sed sive Crataeis*, et illud quidem hoc sensu: *Ki ac*. Scyllae, omisso ait esse, de qua verbi ait vel dicit ellipsi v. Cic. Att. I. 18. *Crassus* verbum nullum contra gratiam, ubi neque ex praecedentibus neque ex seqq. ait suppleri potest. Cfr. Gudius ad Phaedr. I. 29. Perizon. ad Sancti Minerv. IV. 5. Heindorf. ad Cic. N. D. III. 2. §. 5. Ramshorn. Gr. Lat. p. 684. — Quod iam ad versum alterum attinet, is vulgo ex eiusdem Parrhasii coniectura legitur *Sive illam monstro genuit Persea biformi*, ubi *Perseam* de Hecate interpretantur, obliiti loci ex hymno Orphico I. 4. ubi hoc nomina (*Περσείη*) compellatur Hecate. Neque huic lectioni quidquam obstat, cum ex Apollonio Rhod. IV. 828. sq. sciamus, Scyllae matrem a nonnullis dici Hecaten, quamquam et ibi verba

Νυκτιπόλος θ' Ἐκάτη, τὴν τε κλεινοῖσι Κραταίῃ

suspicionem movere facile possunt, Crataein iam supra a poeta nostro memoratam alterum nomen pro Hecate esse. Hoc tamen, quod levius est, omisso, praesertim quum in parentibus, quos habuerit Scylla, mire dissentiant veteres, libris inspectis nemo negabit, poetam plane aliud quid scripsisse, et *Persea*, quamvis ingeniosam coniecturam, probari non posse. Nam R. Helmat. exhibent *gravena*, unde alii librarii hoc non intelligentes fecerunt *grandeva*, i. e. *grandaeva*, quod legitur in Ed. Pr. Ald. 1517. all. Queniam vero est ista *grandaeva*, quae ita *κατ' ἔξοχην* dicatur? — Hinc ad coniecturam confugiendum est, quam priusquam exponam, pauca verba mouenda sunt de monstro *biformi* et de verborum structura. Et quod ad hanc attinet, VV. DD. dudum perspexerunt, sensum esse: aliquam Deam alicui eique monstro *biformi* Scyllam genuisse, sive Deum *biformem* aliquem ex Dea ista, cuius nomen est corruptum, eam suscepisse. Verbum *gignere* autem ita legi, comprobantur loci, quales sunt ap. Ciceron. Orat. II. 32. §. 141. *si mihi filius gignitur*, pro *Coelio* 17. §. 41. *Multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit*. *Monstrum biforme* vero Heynius cum aliis de Phorcyne interpretatus est, de cuius tamen forma nihil scimus. Sed aliud exstat monstrum *biforme*, quod prae ceteris ita dici potuit, *Typhon*. De hoc enim Apollodorus Bibl. I. 6. 3. ait: *ὡς δὲ ἐκράτησαν οἱ θεοὶ τῶν Γγάντων, ἡ μᾶλλον χολωθεῖσα μίγνεται Τυφάφω, καὶ γεννᾷ Τυφῶνα ἐν Κίλικίᾳ μετ' ἐμμένην ἔχοντα φύσιν ἀνδρὸς καὶ θηρίου. — ἦν δὲ αὐτῷ τὰ μὲν ἀπὸ μηρῶν ἀπλετοὶ μέγεθος ἀνδρόμορφοι. — — τὰ δὲ ἀπὸ μηρῶν, σπείρας εἶχεν ὑπερυεθείς ἰχθυῶν, ὧν ὅλοι προὐστὴν ἐκτενόμενοι χορηγῆν, συριγμοὶ πολλὸν ἔξεσαν.* Quisque igitur facile concedet, hunc *Typhonem* intelligi posse, si et alia argumenta accedant. Suscepit vero ex Echidna hanc progeniem auctore Hygino praef. fab. fin. Ex *Typhone* et *Echidna* *Gorgon*, *Cerberus*, *Draco* qui pellem auream arctis Colchis servabat, *Scylla* quae superiorem partem feminae, inferiorem canis habuit, quam *Hercules* interemit, *Chimaera* etc. *Echidna* vero ex Apollodoro II. 1. 2. dicitur etiam *Tartari* et *Telluris filia*, ut proinde soror *Typhonis* sit. Secutus igitur esse videtur poeta noster eam theogoniam, ex qua Hyginus sua sumit, et quaerendum iam, an haec *Echidna* alicubi in versu nostro latent. Qui vero verba genuit GRAVENA consideraverit, nos non nimis audaces dicitabit, inde effingentes genuit GERMANA i. e. soror sive *Echidna*.]

68. Male interpergebatur post vitium. Est enim ordo: atque in toto hoc carmine vitium inguinis (libidinis immoderatae) et Veneris libido descripta est. Canes scilicet, quibus inguine tenuis cincta est, ad impudentiam caninam referebat ille quisquis haec exposuerat allegorice. Lectio versus debetur Aldinae. Vett. edd. I. in vitium et inscripta, unde Ascensius vitium inguinis de canibus subantis accepit. id vitium ms. Basil.

damnosa libido vett. edd. apud Loensem l. c. [* Recte monuit Blomfieldus ad Aeschyl. Agam. 1204. mulierem quolibet infamem e. g. meretricem dici Scyllam. Versus autem 68. ita, ut apud Heynium iam legitur, exstat in R. A. Helms. Ed. Pr. Ald. 1517. nisi quod pro est in A. legitur *id* et in eodem pariter atque Ed. Pr. et omittitur.]

69. *eractis venenis*. Non video quam commodè dicatur. Scaliger quidem *eracta* venena vocat, ut medici *ερακτην ποικίλον*. Longius petitum hoc. Dicam clarius, esse venena explorata adeoque potentia. Taubmanus venena accuratissima, exquisitissima, et praesentissima exposuit. Sed latere pnto aliud venenorum epitheton; forte *Aearis venenis*, h. Circes Aenae; ut passim poetis mos est loqui. Aldina dederat *iactis*, quod et ms. Helms. legebat; non male; accedit Heinsii iudicium. v. Ovid. Met. XIV, 55 sqq. Barthius Advers. X, 12 ex *iactis* emendaverat, parum scite; immo est *iactis*. Heins. haec *iactis*. [* Heynius scripserat est *iactis*, me verbum substantivum rursus eiciente ex R. Helms. Ald. 1517. In A. Ed. Pr. legitur etiam *eractis*; praeterea in Ed. Pr. est *mutuata*. Martyni-Laguna ad Lucan. V. 44. corr. *exhaustis*.]

71. *Sive pater* vet. ed. apud Loensem l. c., sed perperam. Porro nudam ead. vetus ed. c. Aldd. Ex prioribus *timidam* iterum induxerat Pithoens et Scaliger. At saeva arena quis ferat? Leg. *flava arena*: frequens et elegans verbum. Nam *Ausonia arena* si legam, verendum est, ne longius sit petitum. Nodell. not. crit. p. 82 *sola arena* coniecit. [* Apud Heynium legebatur, quod iam in Ald. 1517. invenitur:]

Ipsae Pater nudam saeva complexus arena.

De patre quid sentiendum sit, vidimus supra ad vs. 61. Heynium in seqq. recte offendit *saeva arena*, offendere etiam debuit ineptum illud *nudam*. Quae omnia iam lectionibus codicum emendantur. Nam R. habet *pater saevam nudam*, A. et Ed. Pr. *timidam saeva*, Helms. *timidam saeva*. Deinde R. Helms. exhibent; *complexit*, vulgatum recte tuentur A. Ed. Pr. Hinc reposui *saeva in timidam*. Et arena quidem *saeva* recte dicitur vel *infausta*, quia exitium Scyllae inde est exorsum. De hac voce eiusque cum *saevus* perpetua confusione v. Burm. ad Propert. p. 267. Anthol. Lat. T. II. p. 110. De anastrophe praepositionis in v. supra ad vs. 55. *Timida* autem Scylla dicitur ut invita, reluctans, quo poeta significat eam innoxiam fuisse; ita legitur ap. Horat. Od. IV, 9, 52. non ille pro caris amicis aut patria timidus perire, l. e. recusare.]

72. *canas Amphitrites* Heins. coniecerat, parum suaviter. [* Coniugium *Amphitrites* pro *Amphitrite coniux*. Pro *caras* in R. et Helms. est *carae*, in A. *chare*, deinde in R. *Amphitritae*, in Helms. *Amphitrite*.]

73. Iterum tres versus a mala manu submistos suspicor. *Has* tamen idem Heinsius emendabat, et alius vir doctus *Haec* tamen Misc. Obs. Vol. IV, p. 318. quod et ipse malim. *At* tamen Basil. ms. Greene legit: *Nec tamen* — et mox *Aut cum cura*: quae non capio. [* Quibus argumentis fretus Heynius hic quoque in vs. 73—75. malam interpolatoris manus agnoverit, non addidit. Sunt potius adeo necessarii, ut nullo modo desiderari possint. Nam primum dicendum erat, quid Scyllam transformaverit, quod his versibus omissis nemo facile divinaverit, deinde etiam verba *infelix virgo* explicanda fuerunt. *Infelix* sane fuit virgo quod a Neptuno invita compressa postea tam atroces poenas solvit, neque superfluum fuit addita, ipsam Amphitriten hac ratione adulterium ultam fuisse. Illud attamen, in quo Heynius potissimum offensus esse videtur, oppositum est verbis *infelix* et *timida*; quamvis Scylla invita compressa esset, tamen Amphitrite ultae est, quae antithesis etiam acuitur voce *Ipsa*. In Helms. Ed. Pr. *At tamen*, R. A. *Attamen*. *Poenas* exigere ex re oeconomica Romanorum explicandum, ubi *eractores* inveniuntur. Cfr. Ovid. Met. VIII. 531.]

74. *Ut cum ex Aldina 1517. fluxit. Ut tum* edd. vett., item: *At cum*, et *cura suae v. coniugis*; sicque vet. ed. apud Loensem l. c. cum Ald. 1517. *curae tuae* ms. Helmstad. *suae* etiam ms. Basil. Io. Schrader. conl. *Ut cum rore sui*. [* *Ut cum* in R. A. Helmst. *Ut tum* in Ed. Pr. Praeterea in hoc versu haec varietas lectionis exstat. *Cura tuae* legitur in R. Helmst. *cura suae*, in A. (ubi *sue*) Ed. Pr.; praeterea in R. *altae*. *Sui* est emendatio Scaligeri. Heynius vero fallitur verba *cura sui coniugis* de Amphitrite intelligens. Sensus est potius: Amphitrite, dum Scylla in mari vehebatur, mala medicamina inpersit. *Cura* primum saepe pro amore dicitur. Heinsius ad Ovid. A. A. III. 405. Benth. ad Horat. Od. II. 8, 24. Markland. ad Stat. Silv. V. 3, 93. p. 383. b. ed. Dr. et hic, ut iam Scaliger et Heinrichius in Biblioth. Gotting. art. et liter. vett. X. p. 45. recte viderunt, pro amica dicitur, coll. Propert. III. 33, 9. ed. Jacob. *Lyceum, tunc meam potuisti tangere curam?*]

75. *multo*. Heins. *ariolatur, immerito*. [* *miseret, R. sanguinem*, A. *Sanguis* autem non simpliciter pro veneno magico dictus est, verum inveniuntur vestigia, in incantationibus etiam sanguinem adhibitum fuisse. Sic narrat Tacitus Annal. II. 69. in aedibus Pisonis, qui Germanicum incantasse dicebatur, repertas fuisse reliquias humanorum corporum erutas, ad quem locum Lipsius laudavit verba Appuleii (Miles. III. p. 206. ed. Oud.) huc maxime facientia: *hic nares et digiti, illic carnosae clavi pendentes*, alibi trucidatorum servatus cruor, et extorta dentibus ferarum trunca calvaria. Sanguini humano fortasse inde monstrifica vis in universum tribui potuit, quod superstitio veterum de mensibus mulierum per mira commenta fuerat (v. Plin. H. N. VII. 15. s. 13. XXVIII. 7. s. 23.), qui sane ad rem magicam sunt adhibiti; cfr. Lucan. Phars. VI. 659. ex probabilis interpretatione Heusleri in Geschichte der Lustseuche I. p. 206. Meminerint etiam lectores, quae de sanguine taurino sunt tradita; vid. Heidekamp. in Seebodii tabulario philologiae et paedagogices, Ann. I. fasc. 2. p. 376 — 378. De sanguine viperino maxime cogitavit Heinrichius in Biblioth. Gotting. liter. et art. vett. X. p. 45. coll. Horat. Od. I. 8, 9. Epod. III. 6. sqq. Ovid. Pont. IV. 7, 36.]

76. [* *prohibent, R. convinceret, A. vincerit, Helmst.*]

77. *spoliaret*. Ald. 1517. *populareret*; docte ac vere. Ms. Helmst. corrupte *procularet* descripserat; recentior manus *procaret*. [* *populareret*, etiam in R. quod recepi, quum doctrina et difficultate quadam prae illo quod hucusque legebatur *spoliaret* nimis commendaretur. Et de hominibus primum *populare* dici posse, docet Propert. IV. 17, 29. ed. Iac. *Hic olim ignaros lectus populavit Achivos*. Ablativus autem *quaestu* alteri lectioni originem d-disse videtur, quum librarii illum ita a *populare* pendere putarent, quasi haec vox pro *spoliare* dicta esset, unde iam miram sane constructionem haud concoquentes emendationem, si Diis placet, suam intulerunt. Sed *quaestu* simpliciter est ablativus instrumenti. Ut enim milites ferro aliquam regionem populantur, ita meretrix *quaestu* i. e. suo opere (ihr Gewerbe) *cupidos amantes* populabat, perdebat. *Quaestum* pro ratione pecuniae quaerendae proprie dici constat; ita Plaut. Capt. I. 2, 26. *Aegre est mihi hunc facere quaestum carcerarium*. Terent. Eun. II. 2, 22. *Imperavi egomet mihi omnia assentari: is quaestus nunc est multo uberrimus*. Ceterum *cupidos* simpliciter pro amore c. dici, docet Virgil. Aen. VIII. 165. et maxime huc facit locus Ovid. Heroid. III. 26. *I nunc et cupidi nomen amantes habet*.]

78. *Pristibus* et c., h. bellis marinis, emendare in promptu est. [* Legebatur: *Piscibus* et *canibus* *rabidis vallata* repente. Sed quum in R. legatur *Piscibus* et *canibusque* *malis*, quod confirmat Helmst. *canibusque* *malis*, infra vero in R. A. Helmst. Ed. Pr. sit *repente* est, nollus dubitavi versum ut nunc legitur restituere. Hinc *vallata est* pendet ab *Sen* vero vs. 76., ita ut vs. 79. novam periodum incipiat ut protasis eius apo-

doseos, quae sequitur vs. 82. et vs. 80. 81. parenthetice sumenda sint, quod adeo sundet interpungendi ratione codex R. (v. infra.) Talibus vero parenthesis durioribus non abstinere poetam nostrum, docent vs. 5—8. 22—33. 71—75. et omnis hic locus, qui, si accurate inspicitur a vs. 65. usque ad 87. magnam parenthesis efficit. De et—que v. Catal. Artif. p. 62, 1. de et voci suae postposito inprimis Horat. Sat. I. 8, 39. *Iulius et fragilis Peditia furque Iordanus*, coll. Drakenb. ad Liv. XXIX. 12, 5.]

79. *Terribiles alii* sp. Loensem l. c.; idem emendat: *circumque videns*. Mox vulgo *vidit sibi*. Ms. Helmst. *circum vidit se*, nec male. Heins. conl. *videt subsistere vel videt se existere formis*. [*se*, ita et R. Sed sibi A. Ed. Pr. Ald. 1517.]

80. [* *quotiens*, R. A. Helmst. Vulgo *quoties*. His verbis similia de Io in vaccam mutata habet Valer. Flacc. IV. 380. *Verbera candentes quotiens exhorruit armos*. Vulgo in nostro loco post *artus* signo interrogandi interpungebatur, nullam interpunctionem recte agnoscente codice B. *Arctus*, Ed. Pr.]

81. *pertinuisset latratus* edd. vett. ante Aldum 1517. *Inscite*. [*Ipsa suos*, *quotiens*, ita scripsi e R. Vulgo *Ipsa suos quoties*. *Quotiens* etiam hoc loco Helmst. — *pertinuit*, R. A. Helmst. *pertinuisset*, Ed. Pr.]

82. *Ausa quoque* Taubm. edit., uescio unde. *quod* et suavit Heins.

83. *Edictum* vett. edd. nonnullae. *Edictum* ms. Basil. Tum *notorum* emendabat Barthius, ut essent noti, amatores, qui cum Scylla consueverant: quorum poena sint praemia, quaestus decimae. Sed vid. Not. *avertere praedam* conl. Heins. *dictam Veneri* illustrat ex Petron. (c. 132 extr.), ubi em. *Ipsae pater Veneri dictis Epicurus in hortis Iussit*. Qui sequitur locus vix a primo interpolationis auctore profectus est. *praedam* vel *partem* etiam Io. Schrader. conl. [* In hoc versu nulla in subsidiis meis criticis varietas lectionis invenitur, nisi quod Ed. Pr. habet *Edictam*, et Helmst. *notorum*. Quod ad verborum explicationem attinet, ex toto nexu apparet, sensum esse: Scylla meretrix ausa fuerat Venerem pecunia vota defraudare. Jam vero interpp. recte senserunt, vulgarem verborum lectionem varias obicere difficultates, et Scaliger, culus prior explicatio unice probanda est („an quod noluit persolvere decimas quaestus sui, quas volebat Veneri?“), suspicatur legi posse *avertere*. Tum vero restat mirum illud poena votorum *Veneri dicta*, quod explicare Heynius frustra sudat. Mihi legendum videtur: *Et dictam Veneri voto INTERvertere poenam*. *Pecuniam intervertere* et similia dici comprobant Gronov. obs. IV. 5. p. 73. et Gesnerus in thes. L. L. *Poena Veneri voto dicta* est id quod poena promissa. Nam ut dicere simpliciter pro promittere invenitur (Terent. Heaut. V. I. 64. 69. Sallust. Hist. II. 14. ed. Gerlach. Cicero pro Flacco 34. coll. Heusing. ad Cic. Off. I. 10, 6.), et votis vocare haud semel legitur (Virgil. Georg. I. 157. Propert. I. 10, 4.) ut et *exposcere votis* apud Virg. Aen. III. 261. et *expetere voto* ap. Curt. III. 8, 19. sic voto aliquid alicui dicere excusationem habet. Et uonne haec significatio ipso versu sequenti confirmatur? Poena vero iam a Scaligero recte est declarata: „*ποινήν* more Graecorum, debitam mercedem.“ Meretrices autem pecuniam quandam Veneri dedisse docet Boeckhius ad Pind. Vol. II. P. II. p. 611.]

84. 85. *Quam modo* m. Ald. 1517. At Scaliger ad Chronic. Euseb. *Quae mala*—*Vixerat*, unde Taubm. recepit: quod parum placet, nec magis Heinsii: *male*—*quod*—*Vixerat*, vel *Vixit parque animo*, vel *acquata ferarum*. Lenior medicina esset: *Quam*, — *mala* — *quod* — *Struxerat*, tum pro atque malim: *ipsa animo m. iuocum quoque* ed. vet. apud Loensem Epiphyl. VIII, 25. Mox *agitata* unde in Heinsianam et alias vulgatas venerit, ignoro: ubique editur *iactata*. Scaliger interpretatur docte *Θυγατρίδος ἐκπαιδεία*. Barthius Advers. XXIII, 9 *iactata erat* pro *iactavit*, dictum esse vult, qua auctoritate vel analogia, non intelligo.

[* *caeteras*, A. In hoc versu, qui legebatur *Quam, mala* — quod *saepta*, mire ballicinantur VV. DD. referentes pronomen *quam* ad *Scyllam*, cum totus orationis uexus, quia pronomini relativo hic locus minime concedi potest, et verbum dixerat a poeta repetitionibus gaudente non sine vi aliqua esse dictum, ostendat illud potius ad poemam pertinere. At, inquit, tum manca est structura accusativi cum infinitivo in vs. 86. ubi *infamem* — *fuisse* ad *quam* pertineat. Quasi non saepissime pronomen cum vel eam hac in constructione omittatur, ubi accentu illud caret, ut nostro in loco, ubi *meretrix* adeo gravis est vox, ut illo pronomine facile carere possimus (v. Ramsborn. Gr. Lat. p. 432, 2.). His igitur iam missis videndum est, qua ratione orationi suam elegantiam reddere possimus, quod fecisse nobis videmur restituendo *consaepta*. Non sum quidem nescius Oudendorpium ad Appul. Metam. p. 119. *consaeptus* rectius de locis quam de hominibus usurpatum dixisse. Sed ut *saeptus* de hominibus non semel legitur (Virgil. Aen. I. 439. IX. 783. Liv. I. 28.), ita et *consaeptus* ferri poterit, praesertim quum consideraveris, omnino hac voce rarius tantum scriptores usos fuisse (Cic. Senect. 16.).]

86. *tali merito rumore* Cuiacii et, Taubmanno monente, Paulli quoque Leopardi Emendett. X, 24 emendatio est apud Scaligerum, pro libro rum lectione: *tali meritum moris*; quam ipse Scaliger non improbare videtur, dum recte interpretatur: quod ita se in luvens geassisset, quod ita de his promerita esset. [* Heynius conjecturam Cuiacii, quam Cortius ad Lucan. IV. 813. denus protulerat, receperat; sed quum omnes codd. et edd. antt. *meritum moris* retineant, hoc relicere uolui.]

87. *Palaeaphiae* vel *Paleaphiae* (quod ad *Palaepaphon* Cypri referebant interpretes) et *Pachynus* vel *Pachinus* veti. edd. cum codd. Quod uincit habemus, ex Iam Parrhasii emendatione profectum est, quam ad Claudiani R. Proserp. sub fin. testatur. cf. sup. ad v. 65. 66. Receptam eam iam video in Aldina 1517, quam semper intelligi in his carminibus volumus, quoties Aldinam excitamus. De *Palaephata* voce dubitari vix potest; *papyrus* commoda quidem lectio, defensa quoque a Schotto Not. in Procli Chrestomath. p. 22, nec tamen dictu facile, quomodo ea in *Pachynus* abire potuerit. Scaliger eo nomine poema seu opus *μυθολογικόν* *Palaephati* fuisse suspicatur, quod de Siciliae fabuleosis multa continuerit, cum *Pachynus* Siciliae promontorium sit. Verum, quod eam suspicionem iuvet vel firmet, nihil occurrit; et monstra corruptelarum similia in vocibus, quae librario notiores esse debebant, quam eae, quas substituit, plura ad manum sunt; et *papyrus*, *charta*, frequens est certo poetarum generi pro libro. [* *Paleaphiae*, R. Ed. Pr. *Paleaphie*, A. Helmst. — *pachinus*, R. Helmst. *pachinnus*, A. *pachynus*, Ed. Pr. Quod Heynius de miris corruptelis monet, vere se habet; simile exemplum supra protulisse nobis videmur, ad vs. 66. Minus contra probo quae diss. rit de *Palaephato* *ειρώται* auctore e poeta nostro dissentiente. Ineptus ille libellus multo est scioris originis, quem cui tribui possit aliqua auctoritas, licet ab scriptore uno ex vetustissimis confectus esse dicatur, si quidem *Palaephatus* filius Thaliae Musae perhibetur (Apollodorus ep. Schol. Vetic. ad Eurip. Rhes. 346.).]

88. *Vulgata erat et ut quisque*, quod nec Latinum esset; verum et ut *quisque* est *tali de clade loquutus*, legendum ex Aldina 1517. et e vet. editione apud Loensem l. c., ac ms. Helmst.; tum licebit accipere: *Omnia sint*, habeant se, ut volunt. *Ieiuna* tamen haec sunt omnia. Heins. divinat: *Quicquid* et (vel *id*) est, *tali quod quis de clade locutus*, *Nonnia* sunt. [* *Ieiuna* haec esse, nemo negabit; inde tamen de corruptela cogitandum esse, non sequitur. *Quicquid*, R. A. Deinde *quisque* est, R. Helmst. *quisque*, A. Ed. Pr.]

89. Scaliger cum Aldina 1517. minus bene iungit: *Omnia sint potius, πάντα μᾶλλον*. Tum sunt (quod et ms. Basil.) et *crini* edd. veti. ante

Aldinam, ut sit: *liceat Scyllam notescere crini*, propter capillum patris recisum. [* Iustam interpunctionem tuetur Ed. Pr. *sim pocius*, Helms. *sunt*, A. Ed. Pr. *Cyrim*, R. *Cirim*, Helms. A. *Crein*, Ed. Pr. Pro primis autem buius versus verbis R. omnia alia exhibet: *omne suam*, unde fortasse aliquis suspicari possit, nos iam interpolatam neque veram lectionem habere, quae haec fere fuerit: *Nisacam*, ut trisyllabe efferatur. Nil tamen immutare volui, cum reliqua subsidia critica pro lectione vulgata pugnent.]

90. *Atque liceat (notescere), Scyllam non esse unam ex multis puellis, plav* ἐκ πολλῶν, non esse ignobilem, ut bene Scaliger explicat, sed scilicet carmius meo inclarescere. Sic si iuvetur oratio, et si versus sunt parum politi, non desideres subiectam mox a Scaligero correctionem satis obviam, ut novisse pro non esse legamus: ut sit et vosse Scyllam puellam. Laudat idem Theocriteum epigramma: *εἰς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἡμῶν Σκυλαστῶν*. Durius dedere Barthius et Taubmannus: Scyllam non esse amplius puellam, sed avem: aut non esse pro fuisse, fato esse functam, perperam. Heins. nunc scire vel cantare coni. [* Sensum verborum *unam ex multis* bene perspexit Scaliger, quo eodem lis usus est Cicero Brut. 21. §. 83. 79. §. 274. Off. I. 30. et hinc explicandus locus ap. eundem Cicero. Brut. 93. §. 320. ubi non erat iungendum *quivis unus*, sed *asyndetós* sumendum *quivis*, *unus ex populo*. Nam *populus* iam per se *existimatoribus* opponitur (v. Catull. X. 97, 9.) et *unus ex populo* simpliciter homo mediocris dicitur, unde intelligitur, cur *quivis* sit additum. Prorsus diversa significatione adhibuit hanc enunciationem Horat. Od. III. 11, 33. *Una de multis, face nuptiali digna, perierum fuit in parentem splendida mendax*, sc. una Hypermnestra de multis Danaïdibus. — *Scyllam*, A. Helms. *syllam*, R.]

91. *Quare et*. Melius abesset et. Nec habet ms. Helms. cum Aldina. *Quare aequae* coni. Heins. ms. Helms. *cantus* — *cocos*. [* Primum enotanda est varietas in utroque versu. Et in priori quidem A. cum Ed. Pr. habet *quare et quae*, Ed. Pr. *meditati*, R. *caecos*, Helms.

cocos, in sequente vero R. *magnam hi cupido*, Helms. *magnam hii cupido*, A. *magna nimis cupidos*, Ed. Pr. *magna nimis cupidis*, A. Ed. Pr. tribuisti, R. A. Ed. Pr. *diva*. Videmus omnia, quae in scriptura vulgata editori Aldino debita leguntur, codicibus stabiliri, quum *divae* recte in Helms. sit exaratum. Quod autem Heynius, qui tamen sententiam poeticae paene coactus agnovit, locum non expediebat, causa est haec, quod non satis ad verba tribuisti et nunc age attendebat, omnia ad praesens tempus referens. Sed illa verba clare ostendunt, poetam eum favorem, quo olim eum carmina cantantem Musae ornaversut, denuo exposcere. Tempus praeteritum arguunt quoque versus 93. sqq. et sic ad singula progredi vobis licet. *Meditanti* est tum quum ego meditabar, certos *cantus*, quos A. et Ed. Pr. defendunt, neque Barthius neque Heynius interpretari sustinuerunt. Sunt quidem de elegis supra (vs. 18—20.) commemoratis intelligendi, et certi eleganter dicuntur *cantus*, „in quibus regulas quaedam observantur,“ ut Hofman-Peerlkampii (in Bibliotheca critica nova Vol. II. p. 39.) verbis utar, qui apposite in hanc rem laudavit Tibull. I. 7, 38. II. 1, 52. quos locos minus recte ceperat Santenius ad Terent. Maur. p. 350. sq. *Praemia* intelligo de favore, quo Musae poetam prosecutae fuerant, et illud *cupido* non cum Heynio cum *meditanti mittere* iunxerim, verum potius cura *praemia*, ita ut *praemiorum* sive *eorum* a nobis sit supplendum. *Divae* autem partim sententia partim vs. 97. defenditur.]

92. *mihi cupido, meditati mittere certos cantus* (ἴδρα ποσὴν, ἀοδὴν). Sic iungenda verba. Nec tamen locum satis expedit, qui omnino ex Virgilianna vena profuere vix potuit; adeo invita versus Minerva proci sunt; et si sententia satis sit poetica. certos *cantus* Barthius inter-

pretatur veros: at parum apte. An ad fiduciam animi spectat vox, in quibus ipse certus auxilii sit? *cupido* non satis appositum videtur. *Præmia* ad favorem ac studium dearum ac presentiae beneficium erunt referenda. In vet. edd. *Magnanimis* vel *magna-nimis cupidus* (hoc et ms. Basil.) *tribuiti pr. diva*. Quod nunc legimus excusum primum video in ed. Aldina 1517.

93. 94. Multa in his vs. laborant. vid. Not. Forte fuit: *quarum castos violaria (vel topiaria) postes Munere saepe meo cingunt*, ex more religioso, ut conveniant seqq. Nec sacra Musarum alibi facile victimis fiunt. [* *custos*, A. Utunque autem te veritas, locus qui hucusque ita legebatur, *quarum castos altaria postes*, Heynio recte iudice laborabit; quae ipse profert, probari nequeunt. Corruptela latet in voce *altaria*, quae, ut paucis rem complectar, foedum est glossema vocis *postes*. Quum enim librorum aliquis *postes* per *altaria* explicuisset (quamquam ego potius ipsum templum intelligo, coll. Virg. Aen. V. 350 et huc ipsis etiam *foribus* ducentibus), postea glossema, ut fit, genuinam vocem loco suo movit. At quanam illa fuit? Ex voce *insufficiunt*, quae rem liquidam innuit, nullus dubito, quin *libamina* certe non siue probabilitate reposuerim. *Libamina* h. l. in universum de quoque sacrorum genere dicitur (coll. Virg. Aeo. VI. 246.); sed quod additur *insufficiunt*, de liquido, ut iam dixi, sacro est cogitandum. *Munere meo saepe* ita legitur, v. Virg. Georg. I. 7. Ovid. Met. VIII. 502. VII. 93. — *floribusque*, R. *iacenti*, R. *hiacinthi*, A. *iacincti*, Helmat. *Deponunt flores* Heynius recte explicuit. Sio Propert. I. 13, 17. *Et cupere optatis animam deponere verbis*. — *narcisus*, R.]

95. Iterum hic mutavi distinctionem; erat enim expressum *f. h. Deponunt flores*: aut s. Sed melior, puto, ordo verborum: et *Deponunt* suos *flores* in *foribus* aut *hiacinthi* aut *narcisus* — aut *crocus* — *sparsaque luminibus foret rosa*. *Fores* templi sertis ac corollis se ornare ait. *Deponunt flores* ornate pro deflorescunt, *papalvortas*, quatenus suspensae corollae prostant. *Dependent* ms. Basil. [* minime] sicque coni. Heins. et Io. Schrader. Emendatt. p. 57.

96. [* *calca*, R. *caltha*, Helmat. A. Intelliguntur coronae, in quibus lilia modo croco modo caltha inserta variantur, ut flores hoc se ordine excipiant: liliū, crocus, liliū, caltha, l. crocus, l. caltha. Wakefeldio coni. *Aut crocus, aut furca coniungent*.]

97. [* *limibus*, A. *luminibus*, Ed. Pr. *agite*, R. *diva*, A. *De age* *dirac* v. Rufinum. de schematis lexeos 30. p. 252. c. n. Rohuk. et quos praeterea largiter enumerant Weichert. ad Val. Flacc. VIII. 194. Haud. in Horat. Turs. I. p. 205. Adde Val. Flacc. V. 539. *Quare, age, cognatas primum defendite sedes*. Prorsus diversa est ratio, ubi vocativo singulari iungitur imperativus pluralis, quam illustrat Schaeferus ad Soph. Oed. Col. 1102.]

99. [* *pertexite*, Ald. 1517. Sed vulgata lectio praestat; *honor aeternus* quasi limbus purpureus a Musis volumini praetextitur. In priori versu R. A. *aspirate*.]

100. [* Vs. 100—135. in cod. A. hoc loco desunt et post vs. 172. inveniuntur. In cod. Helmat. vs. 100—104. a librario sunt omisi, sed a seriore manus margini adscripti. — *paridionis*, Ed. Pr. Cfr. potissimum Sophocl. ap. Strabon. IX. p. 601. (fragm. Brunck. ex Aegeo nr. 1.)]

101. et c. Tenu vet. ed., unde Calderinus nomen urbis in Peloponneso faciebat. [* *acteos*, R. *acteos*, A. Cfr. Heins. ad Val. Flacc. IV. 654. *candida litora*; v. Reinganum das alte Megaris p. 38. sq. qui et p. 40. sq. de conchis Megaricis omnia collegit.]

102. *late*; *later* ed. Ven. 1484, perperam; etsi Calderinus agnoscit. *lacte* mavult Wakef. ad Lucret. II, 375. *radiantia* coni. Frisemann. [* *la-*

teri ridentia, R. Helmst. later, Ed. Pr. conchis, Pausan. l. l. sit: κόγχοι δὲ αἱ θαλάσσιαι διὰ παντός ἐνταῖς αἱ (τῶν λίθων κογχίτη). Vocem ridere illustravit Heinsius ad Val. Flacc. VIII. 452.]

103. non nulli eadem, cum ms. Basil. non vidi lunt, non ulli recte Aldua. [* nulli, R. Ed. Pr. digna h. l. non solito sensu est capiendum. Sed quum Megara laudanda sit, digna significat „talis quae non debeat, quam non oporteat.“ Verti hunc versum: Dort steht keiner von ihnen am Ruhme zu weichen berechtigt. Eadem ratione legitur ap. Propert. IV. 11, 16. ed. Iac. Moribus his alia coniuge dignus eras. Lucan. VIII. 95. o maxime coniux, O thalamis indigne meis. Val. Flacc. II. 471. Non ego digna molis. Tac. Hist. II. 89. decora facies, et non Vitellio Principe dignus exercitus. Neque Graecis hic usus vocis ἄξιος insoluitus; vid. Sophocl. Oed. Col. 933. Herm. οὐ δ' ἄξιαν οὐκ οὐσαν ἀλόχυντες πόλιν τὴν αὐτὸς αὐτοῦ.]

104. Megara perpetuo usa plurali effertur: itaque Stant fuisse videtur. Sic etiam Heins. legit. Idem Argaei, aut potius Argei, Alcathei, quia Argis venerat. Pelasgus dictus Ovidio. Attei lunt. mutata ead. cum Ven. 1484 et ms. Basil., sed recte munita dedit Aldina 1517. [* Megara, numero singulari non hoc tantum loco legitur. V. Heusing. ad Vechneri Hellenol. p. 30. Similia collegerunt Ruddina. I. 152. Schneid. Gr. Lat. II. p. 432. Hofman - Peerlkamp. in Biblioth. Crit. Nova III. p. 246. arthei, R. attei, A. mutata, R. A. Helmst. Ed. Pr.]

105. Alcatheo eadem Ven. Archadio Innt. cum Basil., sed iterum emendate Alcathei editum in Aldina. Phoeboque decus Ven. eadem. Phoeboque decus lunt., sed etiam hoc emendatum in Aldina 1517. [* Scribe-

batur Alcathei. Sed quum R. haberet Alcatheo, Helmst. Alcatheo, vulgatam mutavi. Etenim apud Graecam, unde haec sine dubio noster sumsit, portam legebatur Ἀλκαθία, Dorica terminatione declin. sec., quam in vocabulis compositis frequenter adhibitam fuisse docuit Lobeckius in Wolfii Anal. liter. III. p. 56. coll. Gronov. obs. IV. 15. p. 238. Iam poeta noster iure primam declinationem sequebatur, quod eo minus nos offendere debet, quo magis et alibi poetas Latinos dialectos Graecas curasse scimus. V. Schneideri Gr. Lat. T. II. Vol. I. p. 43. De Alcatheo heroe Megarico eiusque cultu v. Villosion in Commentar. Acad. Paris. Inscript. T. XLVII. p. 336. Ceterum in A. Ed. Pr. est Archadio vel Archadio, in A. Phoeboque, Helmst. et Phoeboque, in R. A. Helmst. Ed. Pr. deus.]

106. Legebatur imitantur, scil. saxa, quod vix ex antecedentibus elicias. Si Stant Megara legeretur, posset eo referri. Legendum igitur aut imitatur saepe lapis: recrepat C. m. pulvis R. v. Occurrit quoque imitatur in ed. lunt. 1533, sicque Loensis emendaverat Epiphyll. VIII. 25, aut, quod magis placet, imitatus. Sic Heins. et vir doctus Miscell. Obs. Vol. IV. p. 319 correxerant; et sic iam legitur Ald. 1534. [* imitatus recte legitur in Helmst. In R. immittatur, A. imitatur, Ed. Pr. Ald. 1517. imitantur.]

107. [* Legebatur munera, quo eiecto restitui ex cod. R. murmura, quae sane doctior est lectio. Murmur enim passim variis instrumentis musicis tribuitur, ut cornibus ap. Horat. Od. II. 1, 17. sq. tubis ap. Stat. Theb. VI. 404. Eodem vero iure hic cithara murmur edere dicitur, quo strepere ap. Horat. Epist. I. 2, 31. ubi v. Theodorus Schmidius, reboare ap. Lucret. II. 28., et ipsa vox recrepat murmuri aptissima est, quae adstruitur Ovidio Heroid. III. 118. Threiciam digitis increpasse Iyram. Recrepare autem, quod ap. Catull. LXIII. 29. sensu intransitivo dicitur, transitivam hic recepit significationem, ut resonare ap. Virg. Georg. III. 338. Eclog. I. 5. Vix autem notatu dignum est, poetam hic confudisse

lyram et citharam, quae non Mercurii Cyllenii sed Apollinis fuit inventum.]

108. *Ut o. — testetur Iunt. et Ascens. amorem coni.* Nodell. Obs. crit. p. 39. [* quam coniecturam auctore codice R. recepi, cum antea legeretur *honorem*. Dii amant eum cui favent. Reliqua varietas lectionis

haec est: ut A. *solitum* R. *solito* Helmst.]

109. [* *ante alias*, A. *inter alios*, R. *tunc*, R. Vulgo tum. A. *quantum*. R. *ferbat*. Praepositio *in*, qua facile egere potuit poeta, saepe ita pleonastice ad conditionem alicuius hominis indicandam est adhibita. V. quos larga manu laudat Weichertus ad Val. Flacc. VIII. 136. quibus addi possunt Heins. ad Val. Flacc. V. 349. Heusinger. ad Vechneri Hel-lenol. p. 550. Ruhkenius ad Vell. Patere. I. 16. II. 23. 33. Apud Graecos *in* saepe ita invenitur: v. Anecdota Hemsterh. T. I. p. 31. Porson. ad Eurip. Med. 629. Matthiae Gr. Gr. §. 396. 2. p. 725. ed. II. Maxi-me huc facit Sophocl. Ai. 483. Herm. *ὅτ' ἐλευθέρου μὲν ἐξέφην πα-τρὸς*, — — *σθένοντος ἐν πλούτῳ*.]

110. [* *populata*, R. *populato*, Helmst.]

111. 112. Vetus lectio, etiam mss., *Hospitioque senis* (vel *senis-que*, Basil. *senio*) *hypolidosa victo*; et Iunt. cum aliis interpolate: *Hospitioque seni fuit Hippolydosaque victo*. Errant fere inter has ceterae edd. At Aldinae: *Hospitioque senis hypolidos avito*: in quibus *Hospitio quo se Nisi Polyidos avito* facile agnoscitur. Scaliger hinc aliam lectionem extudit: *Hospitio qua se Nisus Pelopeus avito Carpathium fugiens et flumina Curetea Texerat*, ponit ille, quod nulla fabulae auctoritas probat, Nisum ultro bellum intulisse Minos, huncque iniuriam acceptam ultu-rum venisse. Alia, sed parum probanda, emendatio secundum vestigia vet. editi libri facta Pauli Leopardi a Loensi prodita est Epiphyl. VIII. 25 inverso ordine versuum: — *Minos Carpathium linquens et flumina Ni-seina. Hospitio canem namque urbs Lelegeia Nisum Texerat* etc. Lectio, quam nunc vulgatam habemus, a quo primum in textum illata sit, ignoro: prolata est primum a Contareno Var. Lect. 8, propior illa ceteris ad li-terarum ductum (nisi quod pro quo malim quod), nec a fabula abhorrens, qua Polyidus, Πολυίδος, vates, Glaucos Minois filio in vitam reducto, Creta aufugit (Apollod. III. 3), adeoque Megara proficisci indeque bello a Minoe repeti potuit. Legitur quoque Polyidus Megara venisse, ut Al-canthous de caede Callipodis filii lustraret: narratur porro eius filiae Megaris sepultae Pausan. I. 42, p. 104. Quod avitum hospitium ait, potuit alias fabulas respicere, quas nunc ignoramus. Sed *Carpathium* mare, tamquam vicinum Cretae, posuit pro Cretico. Sequuntur flumina *Caeratea*. iam in vet. edd. *Ceratea*, quod Aldina quoque dedit, et *Cer-athea* scriptum est. Scaliger in prioribus edid. legerat: *Corpathium fugiens pelagus et flumina Cretae*, in altera vero: *Carpathium fugiens et flumina Curetea*, Graece ad verbum: *Καρπάθιον λείπων καὶ ῥάματα Κορήτεια*, cum Curete antiquum nomen insulae fuerit, mox *Crete*. Videtur tamen et ipse mox in *Caeratea* animo inclinatus ferri; est enim fluvius Cretae Caeratus ex Callimacho notus in Dian. 44 *χαίρις δὲ Καίπαρος ποταμός πύα*. Alluebat ille Cnossum, cui urbi quoque olim ab eo nomen fuit. vid. Meurs. in Creta I. 8. [* *hospitioque senis hypolidosa viro* R. *hospitio. quod seni fuit hypolidosaque victo* A. *hospicioque senis hypolidosa vito* Helmst. *hospitioque senis Hypolidosa victo* Ed. Pr. Insigni acumine, quisquis ille fuit, locum restituit, et quamquam ego quoque cum Heynio, qui verba bene explanavit, quo praetulerim, tamen nil mutavi, quoniam quod in cod. A. legitur. In vs. sq. *ceratea* est in R. A. *ceratea*, Helmst. *Caeratea* in Ed. Pr. Ald. 1517. quod Heynium sequens retinui. *Caratea* etiam praefert Salmasius ad Solin. p. 121. *Carpathium* nude pro

mari Carpathio dictum defendit Virg. Aen. III. 211. Insulae Ionio in magno, coll. Burm. ad Authol. Lat. T. I. p. 114.]

113. *Cothinius, Corthinius* vett. edd. *Cortinius* Aldina. [* *continuu*, R. *cortinus*, A. Helms. *huc—corinthius*, Ed. Pr.]

114. *sternebat* vix sanum. Heins. em. *terrebat*. [* *Sternebat* quo nomine offenderit Heynium post Heinsium, non perspicio. Sic enim ap. Virg. Aen. IX. 666. *Sternitur omne solum telis*, Georg. III. 297. *multa duram stipula flicumque maniplis sternere subter humum*. Ceterum in R. Helms. est *cretea*, A. *cretheo*, R. *ruta*.]

115. 116. 117. Obscura oratio, et, si recte ludico, corrupta. *Turmae volitantes ad muros infesto agmine* Megarenses esse debent; atqui ille *infesto agmine ad muros accedere* valde improprie dicuntur, ut etiam *ducere turmas volitantes ad muros Nisus*: potius haec Minoi convenirent, qui turmas duxit, ut muros conscenderent, delendae urbis causa. Verum si Cretenses sunt, et ad eosdem debent referri *mentes indomita virtute*, claudicat sententia verborum in reliquis, ut priora sequi praestet, ut Megarenses sint, quos Nisus in muris urbis collocat. Heins. pro *Ducere* conl. *Reicere*, ut in Ecl. *Reice capellas*; aut ut *Ducere* sit pro trahere. Melius totum locum sic refingas: *Sed neque—veretur Infesto—turmas Ducentem indomita virtute retundere mentis*. Ut *Ducentem* intelligas Minoem. *volitanti ex agmine* Ven. Ed. 1484 et Ald. cum ms. Basil.; unde Heins. tentat: v. *examine. indomitas* v. r. *mentes* emendabat Lindenbruch et Heinsius; sed hoc tenue. Ascensius non veretur accipit non curat, negligit ducere turmas Nisus etc. In *mentes* potest latere videri: *Cretas*. Heins. conl. *Martem*. [* *Legebatur: Ducere et indomita virtute retundere mentis*, quae sane inepta lectio Heynium recte offendit, qui etiam non sine probabilitatis specie *Ducentem* coniecit, nisi quod eum sc. Minoem abest, quod grammatica hic certe requirit; alia enim est ratio eorum locorum, ubi participia vel adiectiva pronominis demonstrativi loco posita inveniuntur. Hinc aliam ego ingressus sum viam, qua utrum bonis an malis avibus processerim, diiudicent alii. Etenim in codd. R. Helms. legitur *Dicere*, in iisdem *indomitas*, in R. A. *mentes*, et crediderim illud *dicere*, quamvis primo obtutu nihil sani continens, meliora nos docere. Prius vero paullo accuratius verba veretur rex retundere inspiciamus, quae nisi fallor ironice sunt intelligenda. Quis enim veretur hostes repellere, nisi ignavus, qui quasi invitae facere illud cogitur? Quod bucusque Minos nondum Megaram ceperat, neque eius culpa neque insigni Nisi et Megarensium fortitudine est factum. Fatale illud fuit, et quum crinis purpureus de capite demptus esset, Megarenses utique verebantur Minoi diutius resistere. Illis iam praemissis ad lectionem stabilendam redeo et pro *Dicere* legendum esse suspicor *Vincere*. Hoc scilicet scribebatur *Vicere*, et litera *V*, ut fit in versuum initii deleta, prodebat in inepta illa lectio, quae statim etiam originem alterius *ducere* demonstrat. Tum iam omnia sunt clara, et quae sequuntur, ulterioris tantum explicationis causa adduntur, in quibus *indomitas mentes* a codd. nobis subministratas, et iam a Lindenbruchio ut videtur probatas retineo. Quam graviter enim *mentes Cretensium indomitae* opponuntur Niso et Megarensibus qui fere inviti tantum resistunt! *Virtute referendum ad indomitas. Indomitus virtute* dicitur cuius virtus nondum domita fuit. Sic Virg. Aen. VI. 394. *Dis quamquam geniti atque invicti viribus essent*, VII. 257. *huc progeniem virtute futuram Egregiam*; v. supra vs. 40. *nervi robore teneri*. *Retundere mentes* neque bene dici potest, atque obtundere ap. Cic. Tusc. I. 33. et significat mentem alicuius acrem et vehementem defatigare et quasi hebetem reddere. In prioribus autem versu *Infesto—volitantes agmine* legitur in R. A. In Helms. contra est *Infesto—volitante ex agmine*, quod manus secunda mutavit in *volitantis*

agmine, in Ed. Pr. *Infestos* — volitanti ex, Ald. 1517. *Infesto* — volitanti ex. Heinrichinus in Biblioth. Gotting. liter. et art. vet. X. p. 46. legit gentes, ad Megarenses omnia referens.]

118. *quoniam in fatis meminisse conl.* Heins. *fas est* Io. Schrader.

119. [* *ab*, Helmst.]

120. *forebant tempora lauro* in medio interposita, dare quidem: nec tamen Scaligeri emendatio mollior, qui coniciebat primam: *Candida caesaries, florens interprete lauro*, h. divinatrice, qua reges redimiti esse solebant. postea autem: *C. c. forebat tempore longo*. Heins. varie tentabat: *Cand. caesaries forebat tempore utroque*, vel *t. laevo*, l. *tempora* in ambo. In Basil. erat *tempore*. Io. Schrader. *Candida caesaries replebat tempora late*. Nolim operam perdere in supposititiis. A veteri poeta fuisse apparet tantum haec: *Responsum* — *deorum*: Nam *rosens medio f.* [* Non video, qui verba *forebant tempora lauro*, quae demum ornatum regium indicant, viros doctos adeo offendere potuerint, ut vel corruptelam vel interpolationem statuerent. Durior quidem est parenthesis: sed quis contendere velit, non et alias eius generis inveniri? Oratio est vere Latina et poetica. Sic Virg. Aen. IV. 202. *variis florentia limina sertis*. In R. Helmst. est *caesarie*, A. *caesaries* — *frondebant*.]

121. At Ald. 1534. Vulgo: *Rt. fulgebat*. Scaliger ex vett. edd. *surgibat*; quod et ms. Helmst. habebat cum Basil. [* *At retinui*, quamquam in R. A. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. et legitur. — *surgibat*, R. Helmst. Ed. Pr. quod recepi quum vulgo scriberetur *fulgebat*. Nostrium poeta ex imitatione Virg. Aen. X. 187. hausisse videtur: *Cuius olerinae surgunt de vertice pennae*.]

122. [* Est etiam notanda orationis inversio in *quam diu* — *tam*, omisso altero *diu*, quae ellipsis et invenitur Cic. Brut. I. §. 4. et 67. §. 236. *Purpureus vero Nisi cinctus* postea in proverbium abiit; v. Laecian. sacrif. 15. T. III. p. 79. ed. Bip., et inter omnes constat, quanto honore tam apud Graecos (Pausan. I. 37, 2.) quam apud alios populos *caesaries* sit habita (Bauer hebräische Mythol. II. p. 86. Exgetisch. Handbuch II. 181.), onde superstitio, quae etiam in hac ipsa Nisi historia valet, orta fuerat, ex capillo vitam hominis pendere. (Cfr. G. A. Becker in Ersch n. Grubers Encyclop. Sect. II. Vol. I. p. 19.)]

123. [* *nisi se*, Helmst. lineola tamen per pronomen traducta. A. habet *incolumem in se regnumque*. De *Parcis* fata canentibus ex Catullo et Tibullo omnia nota.]

124. Versus ex Ecl. IV. 47. *firmarant*: debebat esse *firmarant*. [* *numina*, Helmst. — Perfectum *firmarunt* ab Heynii suspitione defenditur exemplis quae collegit Ramshorn. Gr. Lat. p. 402. c. Spectat certum tempus, illud quidem quo Nisus natus est.]

125. *caro*. Ita Aldina 1517. Edd. vett. cum Basil. ms. cano. [* *cano*, R. A. Helmst. Ed. Pr. — *Cura residet in capillo* dicitur, quatenus cives cum ipso rege unice curabant, ut crinis iste servaretur, ut nos dicimus: alle ihre Sorge beschränkte sich auf das theore Haar. Verborum structura illustratur per Ciceron. Fam. XII. 3. etiamnum *residet spes in virtute tua*, quamquam ibi significatio verbi paullo est alia, cum h. l. non tam restandi quam quiescendi sensus praevalet.]

126. *comitum* quem editum a Taubmanno, ex Ald. tert. (1534), ut Loensem emendasse video l. c. [* *comptus*, Helmst. *quem* iam in Ald. 1517. legitur, eamque lectionem unice veram recepi, quum hucusque scriberetur *quoque*, ortum sine dubio ex interpolato pronominis *quē*.]

127. *ritu Corsellae* vett. edd., vel *Corpsellae*: unde Scaliger refigebat *Cecropiae*, cum olim *Cypsellae* et *Tortilis* et t. legere voluisset. Sed emendatum *Mopsopio* iam animadverto in ed. Ald. 1517.; et sic Parrhas. ad Claudian. R. P. p. 2. b. legere iusserat. *Μοψονία* dicta Attica ab aliquo Mopsopo: Strab. IX. extr. Felicius tamen ex veteri scriptura ve-

ram lectionem eruisse arbitror Loensem Epiphyl. VIII, 25 *Crobylus et tereti*. Nota res vel ex Thucyd. I pr. *Crobyliae* coniecerat alius vir doctus in schedis Wolf., minus probe. *teretis* — e. malebat Heins. [* *corpulae R. corpelle* Helms. *corsette A. Ed. Pr.* At in edd. vet. et recentt. legebatur *Mopsopio*, quo reiecto veram Loensis emendationem recepi. Et quod primum ad structuram attinet, haec est: *quem capillum ritu solemnī comptum fibula aurea et crobylus* (de copula et nomini suo postposita v. ad vs. 78.) *tereti dente cicadae nectebant*. Quum autem vulgo *nectebat* legeretur, e R. Helms. *nectebant* scripsi, qui numerus pluralis pariter veritatem coniecturae receptae comprobat. *Crobylus* nectit capillum hac ratione, ut *κροβύλος* non ipsa caessaries dicatur, sed modus crines colligandi, ut ipse Thucydides loco notissimo (I. 6. *κροβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν*) testatur; scholiastae quoque uno ore consentiant, *κροβύλος* esse *εἶδος πλέγματος τῶν τριχῶν*. Nectitur vero ille crinis per crobylum, quod huic crobylo ita iuseritur, ut ei sit implicitus, neque facile e capite demi possit.]

128. *vobis*: ut ad Megarenses conversa sit oratio. Scaliger legit *vois*. ms. Basil. nobis. Immo vero scriptum fuit *urbis*. Nec vero haec urbis custodia vana fuisset. Etiam Heins. sic emendat. [* Ego recepi hanc Heinsii Heyniique emendationem. Ridicule enim hic poeta subito sese ad cives Megarenses converteret.]

129. *Nec fuerat*. Quid hoc loci habent post *Nec fuisset*, equidem non assequor; nec minus inest oratio, si subintelligas *ante*; nec fuerat vana ad id tempus. Nisi doctius urbis epitheton fraudem fecit: *Nec vero haec urbis custodia vana fuisset Nisacae*. Saltem poeta: *Infelix nisi Scylla*, et pluribus aliis modis scribere poterat. Heins. coni. *Debuerat*; si. Voluit *defuerat*. Sic quoque Io. Schrader. *Defuerat si S. novo concepta furore*. Frustra defendit hoc Barthius. Obvium est poetam scripsisse *correcta*. Nunc hoc idem exhibere video Aldinam 1517. et Pith. Minus placet *novos concepta furores*; etsi sic in Culice quoque 265. Scaliger e libb. refinxit: *Femineis concepta decus*. [* *Nec* (pro quo Helms. *Hec*) *fuerat* cum Heinrichio in Biblioth. Gotting. liter. et art. vet. X. p. 46. intactum reliqui. Non semel enim scriptores accuratores temporum notationes omittunt, ut apud Virgil. Aen. V. 372. legitur *Victorem Buten immani corpore* — *perculit*, qui Butes dicitur *victor*, quatenus antea vicerat. Sic et apud Horat. Od. III. 27, 28. *palluit audas sc. autem Europa*. Eadem observatione Fuasius in epistola ad Lycoeriticum p. 48. lectionem vulgarem Catulli LXVI. 77. egregie vindicavit, quae iam ita est sumenda: *Quicum ego, omnibus* (sc. nunc in coelo posita) *expers unguentis, dum virgo quondam fuit, una millia multa bibi*. Vult igitur poeta noster dicere, vim buis crinis salutiferam secundo quoque eventu comprobata fuisse. In seqq. pro *nisi* legitur in R. in, in Helms. *ni*, quod recipere non dubitavi, quamquam bene gnarus eorum, quae Viri Docti nunc recte de correctionis usu in talibus syllabis praecipunt; v. Schneider. Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 694 — 710., Leunep. ad Terent. Maur. p. 412 — 416. quorum uterque nostrum locum non neglexit, et Iabnius ad Virg. Aen. XI. 309. *Concepta* quum in codd. et edd. autt. praeter Aldinam legatur, immutare non sum ausus, quod ipse poeta noster dicit vs. 163. *furorem concepit* coll. Aen. IV. 501. Ovid. Met. II. 640. Sil. Ital. V. 182. Senec. Hippol. 343.]

130. Male in fine versus plena interpunctio ponebatur in edd. De toto versu dubito an ab alia manu venerit. *infensa* vel *infesta* coni. Heins., uersio quo fructu. [* *sepulcrum* legitur ut saepe alia abstracta pro concretis; v. *ruina* ap. Ovid. Heroid. XII. 32. Curt. ad Cic. Fam. VIII. 4, 5. Ramshorn. Gr. Lat. p. 655. De Graecis v. Matthiae Gr. Gr. §. 429, 1. ed. II.]

131. Praeclare Heins. *Minoem c. si* vel *Minoa heu*. Sublegerat ei

hoc jam Toll. ad Anson. p. 148. Ita vero nisi — si non se excipiunt. Unde Io. Schrader. Emendatt. p. 58 malebat: *O nimium cupidus Minoi inhiasset ocellis*. [* *Minocem* cum Heinsio scripsi, quum vulgo inepte legeretur *O nimium*. *Inhiare* cum accusativo pro *vehementer cupere* legitur Virg. Georg. II. 463. et similiter ait Plantus Trucul. II. 3, 18. *Illum inhiant omnes*. De *ni* — si non v. ad vs. 12.]

132. [* *maius puer Amor* eleganter dicitur; v. Burmannus Sec. ad Prop. p. 106. qui insuper p. 33. alia similia huius Dei epitheta collegit.]

133. [* *Habet sane*, ut Heynius in Notis recte dicit, omnis hic locus quo offendat. Multo tamen magis lacunas in eo quam interpolationes suspicer; nam certe post vs. 156. tam durus sive potius nullus est transitus, ut, nisi quaedam per librariorum socordiam excidiase sumas, poeta, cuius ingenium in aliis locis iuste admireris, ut inepte brevis tibi sit arguendus. Ibi etiam sine dubio peritulum illud expositum et exhortationes Iunonis ad Amorem prolatae fuerunt. Interpolationis etiam suspicionem remouent multa graviter et ornate dicta, velut vs. 132 — 137. 141 — 144. — Potuit aoristice intelligendum; v. Walch. ad Taciti Agricol. p. 104. sq.]

134. Quae sequuntur ad v. 137 ab interpolatoribus inserta suspicor. [* *etiam ille* Helms. De sententia versus v. Galli eleg. 29. *acer Amor deus est; fetus domat ille leaenas*, ubi Wernsdorf. poet. Lat. min. III. p. 189. *Poenas* vel *saevas* suspicatur.]

135. *vires m. tigris*; Scaliger maluit ex vett. edd. *victas m. tigres*, quod et in Basil. Sed durum id post *validas*. Et si hoc *validas* vix ipsum sanum est, latere eum videtur solenne tigrinm epitheton, *rabidas*. Heinsius in notis ineditis apud Burmann. ad Anthol. T. I, p. 19 emendabat: *Et rabidae docuit vires mitescere tigris*. [* *victas* A. Ed. Pr. Pro *validas* Heynius cum *rabidas* reponere vellet, non meminerat puto, quoties *vires validas* apud Virgilium legerentur; Aen. II. 50. V. 500. VI. 833. et apposite huc facit Propert. I. 14, 17. *Illa (Venus) potest magnas heroum infringere vires*. Ceterum locus noster e Graeco sermone illustrandus est, cum *tigris* sit gentivus, ut *οἰῖνος Ἡρακλίδος*; v. quos laudat Vechnerus Hellenol. p. 516 — 523. cum annotat. et Muncker. ad Fulgent. II. 5. p. 73. a.]

136. *divos, homines*, ut hic interpungitur, deos et homines mansuescere docuit Amor. Alii iunctim *divos homines* exhibent, h. e. deorum filios, heroes. Sed cum priore ratione melius convenit quod sequitur: sed *dicere magnum est*; ut quasi praefiscini dictum esse velit: ne temerarium quid et quod Nemesis ulciscatur, dixisse videatur. cf. Barth. Advers. XXIII. 9. *Ille etiam divos omnes* coni. Heinsius apud Burmann. l. c.; ut postea versus exciderit, cui subiungatur: sed *dicere m. est*. Sed totus versus Scholasticum, qui nova exempla adscribere voluit, redolet. [* Post *homines* apostrophe intelligenda est.]

137. Distinxeram plene ad finem versus: ut diceret primum de superis universe, quod mox de sola Iunone locum habet: et mox inagebam: *Iunonis magnae violaverat sedem*. At nunc mutavi. *iras Iunonis* acuit Amor. Porro legebatur: *Idem tum superis*. Heins. coni. *super his, in superis, e superis*. Idem cum *superis* edd. vett., vel quum. At Aldina: *Idem tum tristes a. p. iras Iunonis m.* Sicque ms. Helms. et lul. Sabinius legerat. Et hoc esse verius arbitror. [* cum *superis* A. Ed. Pr. Restitui autem in fine huius versus plenam illam interpolationem, quam Heynius quo ipse dixit modo mutaverat. Tum vero omnis verborum series prorsus est perturbata et elumbis, et praeterea versus infra sequentes (v. potissimum 153. sqq.) clare ostendunt, Scyllam auctore Iunone ab Amore fuisse vulneratam. Hinc in seqq. verba *Iunonis magnae* pendet a *violaverat inscia sedem*. *Irae* sunt intelligendae ipsius Amoris; v. infra vs. 158. et Virg. Aen. XII. 590. *apes magnis acunt stridoribus iras*. Quodsi enim Heynium secuti locum interpungere velimus, sententia mire

sit implicita: tum scilicet Amor nescio qua causa motus Scyllae irascitur, et, cum ipse suae ultioni optime respondere posset, Iunonem etiam, quam Scylla exacerbaverat et ipsam, magis acuit. At tum ipsius Iunonis commemoratio prorsus est inutilis, quae nihil, ut Scyllam puniat, facit, omnia potius Amori permittens, qui solus his omnibus sufficere potuit, quippe qui ipse causam et facultatem puniendae Scyllae habeat. Quam simpliciter contra et fabulis Graecorum convenienter res fingitur, si Amor imperio superiora alicuius Dei Deaeve parens eius iussa exsequitur. Amor recte iras Iunonis acuisse diceretur, si haec et suas agendi partes haberet, sed inepte acuit, cui Iunonis aliquo auxilio non opus esset.]

138—140. cuius periuria divae — Non ulli liceat. Sensum idoneum nemo facile ex his versibus extuadat: et, si recte ludico, assutus est panus ex grammaticis, experientis vires ingenii in compingendo versu, nugis in margine adscriptis. Scaliger misere se torsit, ut hinc proferret hunc sensum: cuius puellae periuria, o Musae, nemini fas meminisse. Sed his rescissis sententia sic sese expedit: Idem tum tristes acuebat parvulus iras Iunonis magnae: violaverat iuscia sedem.

138. per iura Dianae ed. Fabric. Heins. tentat: cuius per ludica divae: vel fera iurgia.

139. se meminere edd. vett., etiam Ald. cum cod. Basil., et per iura — tum nonnulli. Heins. tentat: O nolim meminisse: ut Ovid. Fast. Ah nolim victas hoc meminisse deas: vel Hoc nolim m., vel Nolim te meminisse tui; et porro iurare vel temerare puellae Non ulli liceat. Poenitet acuminis in tam pravis versibus. Non nulli vett. edd. lutam m. Basil., unde Heins. coni. licitum. [* In toto loco ubi hucusque se meminisse legebatur, nulla est varietas lectionis, nisi quod vs. 138. magnae in Ed. Pr. deest, vs. 139. in R. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. meminere, et vs. 140. in R. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. Non nulli scribitur, pro liceat autem in Ed. Pr. licetam. Sententiam loci quadamtenus certe perspexit Heynius, non idem eam persecutus. Quam autem subsidia nostra optime meminere praebent, statim vidi pro inepto illo se reponendum esse si l. q. etiam (v. Cic. Quinto R. 25. Et me hercule, si Roscius nihil diceret, tacito ipso officio quemvis commoveret, add. Horat. Tursell. p. 783. Cort. ad Sall. lug. 85.), ut ad verbum liceat ex perfecto meminere repetamus meminisse (quales repetitiones ἀπὸ νομοῦ haud raro inveniuntur; v. Virg. Aen. l. 729. Implevitque mero pateram, quam Belus et omnes a Belo soliti sc. implere, Horat. Od. III. 27, 13. Sis licet felix ubicunque mavis sc. esse. Adde Ramshorn. Gr. Lst. §. 205, 3. p. 683.). Periuria qua ratione sint intelligenda, infra explicabo ad vs. 154; hic monuisse sufficiat cuius Deae sumendum esse sensu obiectivo pro periaris in nomine Iunonis commissis, ut legatorum iniuriae apud Livium (l. 14.) his apte comparari possint (v. Ruhnken. ad Vell. II. 106. Huschke ad Tibull. Vol. II. p. 703.): pluralis autem numerus verbi meminere offendere neminem debet, quia non ulli collectiva est vox, de cuius vi etiam in numero singulari egit Weichertus in epist. crit. p. 75., et omnino in sententiis generalibus numerus variatur (v. Cort. ad Cic. Fam. V. 14, 4. p. 237. Davis. ad Cic. N. D. l. 19. Heindf. ad Plat. Gorg. §. 75. et Protag. §. 28. Insignia autem exempla pronominis relativi num. plurali positi post substantiva num. sing. collegit Schäferus ad Theocr. 25, 121. coll. Ind. Homeric. s. v. Pluralis.). Omnibus igitur suppletis verba ita se excipiunt: si (etiamsi) olim (quando, v. Horat. Tursell. p. 535.) puellae periuria huius divae meminere, nulli tamen puellae diu ea periuria fuisse meminisse liceat: wenu vielleicht einmal Mädchen sich eines au dixer Götlin begangenen Meineides erinnern, so dürfte sich doch wohl keine erinnern, dass jener Meineid lange gewährt habe, lange unbestraft geblieben wäre. Vix dubitari potest, quin poeta Iovis ὀφύλων memor eandem vim in Iuno-

nem transferre voluerit. Lusus autem in periuria periura illustrari potest iis quae de simili re contulit Iacobus ad Lucil. Aetn. 118 et 379.]

142. *catera* edd. vett. et Aldd. *cateram* inde a Iuntina; hoc verius. [* *Procidit* — *macrum* — *catera* R. *Catera* etiam in Ed. Pr. Ald. 1517. Cur autem poeta maxime Iunonis sacra elegerit, explicare fortasse possumus comparantes quae collegit Weichertus in poetarum Latinorum fragm. p. 299.]

144. [* *agitare* R.]

145. F. *Nondum iam*. Tum *agitaverat* ortum ex *agitante* sup. ver-
su; Heins. coni. *adoleverat*. Sane *gustaverat* emendabat Loensis l. e.
cap. 26 ex Aldd., quod et ms. Helmstad. legebat. Accipi hoc potest:
ignis nondum gustaverat honores, h. victimam. [* *castros* R. et *custos*
Helmst. Deinde pro *agitaverat* scripsi e R. Helmst. Ald. 1527. *gustave-
rat*. Sententia iam clara (v. Ovid. Met. VIII. 741. et *nullos aris adole-
ret honores*), Scyllae illud infortunium ante ipsum sacrum accidisse.]

147. *Pallentis*. Ed. Pithoei *Pallantis* an *Palladiae*? inquit Heins.;
sed f. *Albentis*. Quorsum tamen haec: cum ipse Virgilius *Pallentem* oli-
vam dixerit: vid. Ecl. V. 16. [* *Pallentis* epitheton poeta olivae tribuit
ex Virg. Eclog. V. 16. cfr. Passov. ad Persium l. p. 214. Queri autem
potest, cur in sacrificio Iunonis oleaginas coronas sacerdotes portent. Et
quum omnino sacra facturi tali corona cingi solerent (Virg. Georg. III. 21.
Aen. V. 774.) tum Iunoni potissimum oliva sacra esse potuit, quia casta
fuit arbor (Barth. ad Stat. Theb. II. 737.). Apud Virgilium quoque haec
(Aen. VII. 419.) leguntur: *induit albos Cum vitta crines, tum ramum
innecit olivae; Fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos*. Ceterum in
R. est: *exornat*.]

148. *relapsae* vel *relaxae* vett. edd. Sed recte *cumque relapsa*, scil.
pila procurrit virgo. At Heins. em. *cumque relapsa* est. [* *lapse mani-
bus*, R. A. Helmst. Tum est *relapsa* iam in Iunt. 1520. Ald. 1527. *re-
lapse* R. Ed. Pr. *relapsae* Helmst. Ald. 1517. *relaxe* A. Recte explicuit
Heynius. Pila autem hic commemorata, iis adstruitur quae attulit Bötti-
gerus in Amalth. I. p. 27. sq.]

149. [* *quod uti ne* R. Helmst. Ald. 1517. 1527. *quo uti ne* A. Ed.
Pr. *perdita* A. Vulgo, ex Iuntina 1520. ut videtur, scribitur *quo utinam*,
quo spreto lectionem codicum recepi quae usu quodam linguae Latinae ni-
titur. Ut enim *quodsi* pro *simplici si* legitur, ita etiam invenitur *quod
nisi* (Cic. Milon. 6. §. 15. *Quod nisi vidisset, posse absolvi cum*, Tacit.
Agric. 26. *Quod nisi paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa
victoria foret*), et *quod utinam* (Cic. Fam. XIV. 4. *Quod utinam minus
vitae cupidi fuissimus*, ubi Cortius, quem etiam v. ad Sall. Catil. 18.,
laudat Sall. Iug. 14.). *Ut vero pro utinam* et in aliis locis invenitur;
v. Horat. Tursell. p. 950, 7. Adde omnino vs. 227. ex Schraderi emen-
datione.]

150. *Aurea* tum forte legendum. iam. vett. edd. et *pallam*; etiam
Aldinae. *corpore pallam* ms. Helmst. Cum cl. Iacobs. suspicor fuisse scri-
ptum: *Auratam gracili solvisset corpore pallam*. Heins. coni. *Aurea tam
gracili solvisset corpore pallam*? Greene: *Ast utinam ne — Auratam
gracili solvisset corpore pallam*! [* Recepi emendationem Iacobsii, cum
antea scriberetur:

Aurea tam gracili solvisset corpora palla.

Sed in R. A. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. legitur *iam*, in R. A. Helmst.
Ed. Pr. *corpore*, in R. Helmst. Ald. 1527. *pallam*, unde lectionem, quam
recepi, fere non amplius esse coniecturam sed codicum scripturam appa-
ret. Ipse Iacobsius apte hos de *palla aurata* locos apposuit: Virg. Aen.
V. 250. VIII. 167. Georg. II. 464. *Corpora rarius pro numero singulari;*
v. Lucili Iunioris Aetna 98. ed. Iac. *utque animantis Per tota errantes*

percurrunt corpora venae. In Greenii suspicionem de huius versus lectione incidit etiam Schraderus apud Friesemannum.]

151 sq. Interpunctione ac distinctione locum inepte interpolatum ita constituisse arbitror, ut aliqua saltem exeat sententia, etai poeta venustiore vix digna. *Tellem o haberes* (habuisses) *tecum tua omnia* (de vestimentis intelligendum ex v. 150.), *quae retinere gradum cursumque morari possent* (ne distincta procurrare auderet): *Ita non piassem nequicquam iurciurando* (ita lego), *o infelix, sacra divae non unquam violata manu tua esse*; ut penetrale ingressa illa, quod adire nefas erat, frustra postea iuravit, se manu res sacras non contrectasse. *Piare* videtur nove positum, pro purgare se, amovere culpam a se. Sequentia vs. 155. 156. assuta arbitror ab alio, quam qui superiora male infererat. Voluit is urbanus videri: posse forte aliquem suspicari puellam peierasse, eaque culpa sibi Iunonis iram conscivisse; sed falsum hoc esse: causam piam fuisse, h. e. Iunonem, benevolentia in puellam permotam, cavere voluisse, ne, si illa intraret in deae penetrale, Iovis in conspectum veniret; facile enim illum deum adduci potuisse, ut insidias faceret puellae pudori. Haec aut similia videtur voluisse is, qui haec intexit, ineptus forte clericus, vix digna, ut in iis haereas. Quod Scaliger suggerit, nimis acutum est: maluit te hoc modo punire Iuno, quam Iovi te excrucians tradere, qui solus periuria ulciscitur. [* *cursumque scripsi* e R. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. 1527. enim vulgo legatur *cursumque*, quod iam exstat in Iust. 1520.]

152. [* *tecum* — tua usitata poetis Latinis oratione. Sic Virg. Aen. IX. 84. Val. Flacc. II. 242. Val. Caton. Lydia 26 (127) et 34 (137). Adde nunc Cic. Phil. II. 8. ex cod. Vat. Attamen inficiari nolo, hoc ipso loco hanc verborum iuncturam minus placere; praetulerim ego *tecum* — tu.]

153. *Non v. v. manus*: agnoscit idem et Iul. Sabin. [* *manus* etiam in R. *sacra haberes* autem in A. *Manu violatum sacrarium Iunonis* dicit poeta respiciens ad vs. 148.]

154. F. *Iurando iure*. Heins. *Infelix ne quid iurando iure piassem!* Conficias melius: *Iuranda* — *iura piassem*. Nam piatur perjurium. Hoc et Io. Schraderum maluisse video. Tum vero scribam: *Iuranda infelix aut unquam iura piassem!* [* *Legebatur hucusque Iurando — iura piassem*, in quibus verbis explicandis VV. DD. misere se torserunt, neque etiam aliquid profecit, qui de hoc ipso loco egit, Burmannus Sec. ad Propert. p. 15. 666. Quodsi ab iis verbis incipimus, quae primo statim obtutu aptam sententiam continent, non unquam violata manu sacra divae piassem, quisque videt, haec ita dici, ut neminem offendere possint. Nam violatum Iunonis templum expiandum erat, ipsa Scylla hoc latente. At qua ratione Scylla templum violatum piare debuit? Sacrificio instituto. „Nisi tu, infelix! corpus tuum nudasses et pila manibus prolapsa templum Iunonis polluisses, illud ipsum templum a te non piandum erat.“ Iam vero reliqua verba, quod maxime ex voce *nequidquam* colligo, indicabant ipsam Scyllam facinoris sui bene gnarum illud expiare et Iunonis iram placare voluisse. Frustra autem hoc conata est; Iuno poenam sumisit et Scyllam Amori punieodam tradidit. Ut iam qualiscumque ille sensus oriatur, pro iura restituo iura i. e. thura, quae vox simulque ab libriorum aliquo corrupta fuerat, fieri non poterat, quin etiam versus ab initio mutilaretur. Nam quem partim supra partim infra *periuria* commemorantur, docti scilicet librarii *iurandum* etiam abesse non posse putabant. Hinc pro *iurando* scripsi *urendo* i. e. offerendo, reddendo. Ut enim dicitur apud ipsum Ciceronem (Verr. IV. 35. §. 77.) *incendere thura et odores*, eadem ratione iam hoc in loco legitur *urendo thura*, quam denique coniecturam mirifice confirmat Tibullus II. 2, 3. *Urantur pia thura foris, urantur odores*. Nunc etiam quo iare *sacra piare* hic potissimum dicatur, apparet. *Thus* enim constanti usu pium dicitur (v. Ruperi ad Iovenal. XII. 116.), et eleganter poeta illo ipso verbo ludit. Coniunctio

autem duarum sententiarum proprie diversarum in eadem periodo, quae hic ita est instituta ut dicatur, nisi tu manu tua templum violasses, illud ipsum templum non thure oblato piasses, sed frustra piasti, illa igitur, inquam, conjunctio optimis scriptoribus est consueta. Ita Tacitus Hist. II. 76. *Ne Othonom quidem Ducis arte aut exercitus vi sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum Principem fecit, ubi cfr. Ernest.]*

155. [* *necuiisset ibi*, R. Helmst.]

156. *Sontica causata est* em. vir doctus in schedis Wolf. Non video qua metri cura. [* *vino* R. In interpretandis istis verbis unice Scaligero adstipulor, quem acu rem tetigisse, ostendant verba *Causa pia est*, quae, si Heynii sententiam praeferre velimus, ineptissimum produnt sensum. Ubi enim tum est pietas Iunonis? Neque in Iovem, neque in Scyllam pia fuisset, et certa scriptorum veterum testimonia afferenda fuerunt, quibus zelotypiae tribuitur pietas. Periturum illud sine dubio dixit poeta, quod Scylla promissis non steterat, rite et decore templum intrare. Quidni, ut coniecturae aliquis locus detur, putare possumus, illas sacerdotes sacramento obstrictas fuisse? Minus apte autem Scaliger huc vocavit locum Propert. III. 8, 47 — 54. ed. Jacob. in quo de talibus modo puellis sermo est, quae amorem non servarunt. Ostendere vero hic est sumendum *δεστυχως*: quodam enim Iuno Iovi Scyllam e coelo ostendebat, ipse Iupiter poenam a puella sumsit per Furias sive Diras. Ut autem omnis locus recte intelligatur, accentus non in perituria sed in necuisse est ponendus; Iuno enim maiorem etiam a Scylla expetere poenam potuit.]

157. *cui a. adolescentum* vet. edd. ante Aldinam 1517. Iterum impetiginem suam affricuit sequentibus Scholasticus aliquis; et forte ab initio totus locus his verbis solis constabat: *At levis ille deus, deprimens tela pharetra, Virginis in tenera defixit mente sagittam.* Nam quae tandem haec oratio: *ex omni dicto quaeri iniuriam verborum!* Ceterum pro his, quae adsuta sunt, excidisse videntur alia, quibus Minoem puellae conspectum narraret poeta. [* *adolescendum* R. *adolescentum* Helmst. A. Ed. Pr.]

158. [* *dictu* Helmst.]

160. 161. Manifesto corrupti versus nec siue libro sanandi. Vs. 160. *Heu nimium* — *visu* omnino inasitus est. In ms. Helmst. *Heu n. terret*. In edd. vet. pro *tereti*, *terci*, et pro *visu*, *nisu* vel *iussu* (hoc et in Basil. ms.) legitur; unde Scaliger relegebat: *Heu nimium Tereti*, *nimium Tirynthia visu*: tela non puerilia, sed Herculeae et qualia Tereus in Procne expertus erat. Mox eo damnato tentabat: *Heu nimium celeri*, *nimium torrentia nisu*. Barthius *Tirynthia in Gortynia* mutabat. *nimium certo nimium ferientia nisu* vel *missu* vir doctus ap. Io. Schrader., qui tentabat: *nimium celeri*, *nimium torrentia nisu*. Heins. *nimium penetrantia nisu*, vel, *certis nimium penetrantia iussis*. Io. Schrader. *parentia* substituit. [* *Legebatur: Heu nimium tereti*, *nimium Tirynthia visu*, ad quem locum quae VV. DD. attulerunt, vana sunt omnia, cum sensus in iis verbis vix alius inesse possit, quam: illa tela nimis bene effecerunt ea quae Iuno et Amor voluerunt. Codicum vero lectiones hae sunt: R. *Heu nimium terret n. tiricia visu*, Helmst. *H. n. teret n. thirintia visu*, A. *Heu n. t. n. thirintia iussu*, Ed. Pr. *H. n. t. n. tirynthia iussu*, quibus ex monstris lectionum ut tolerabilem certe sensum procuderem, scripsi quo cod. R. potissimum me duxit *Heu nimium mentem et nimium irritantia visu*, i. e. tela quae nimis et nimis mentem Scyllae visu l. e. ad aspectu, ope oculorum irritabant. De *nimium et nimium* v. Virg. Aen. XI. 841. *Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti supplicium* et Tibull. III. 6, 21. *Nam venit iratus nimiumque severis*, ubi v. Huschkius. Similem usum in *magis ac magis* illustravi in Epist. crit. de Catullo p. 43. add. Vecheri Hellenol. p. 587. Heusing. ad Cic. Off. I. 24, 11. p. 203. Ut autem

n. l. *irritare* sic in persimili re *impellere* usurpatur a Val. Flacc. III. 265. quo accedit, *irritare* propriam esse *telorum* vocem, v. Virg. Aen. X. 644.]

161. *interea* vett. edd. ante Aldinam. *interna* Loens. l. c. emendabat: apud eundem *Virgineo* scribitur. *omnia* sc. tela. *defixit* *acumina* conl. Heins. [* *interea* R. A. Helmst. Sed iam in Ed. Pr. legitur in *tenera*, unde in ed. Ald. 1517. 1527. migravit. Offendit me autem in hoc versu languidum illud *omnia*, pro quo poetam scripsisse putaverim *horrida*: utraque vox confusa etiam alibi legitur, v. Markland. ad Stat. Silv. IV. 1, 14.]

162. [* *sitientes* dicuntur *Scyllae venae*, quia ardent igne amoris.]

164. *Ciconum Bistonis in oris*. Est Aldina lectio. Cum alii *Βιστωνίδα* scribant scriptores, solus est Apollonius I, 34 *Περὶ τῆς Βιστωνίδος*, cuius auctoritate producta h. l. media in *Bistonis* syllabs defendi possit. Accedit Stephani Byz. in *Βιστωνία* auctoritas, qua Bentleius quoque ad Horat. I Carm. 25, 11 vulgatam h. l. tuitus est. Si tamen vett. edd. conferas, et vitium ex iis et medela in promptu est. Nam ut ms. Helmst. taceamus: *gelidi Sidonum Bistonis honoris*, ms. Basil. *Sidonum Biston honores*; in Ven. 1484 *gelidi Cidonum Bistonis honoris*; in Norimb. *Sidonum*; in Iunt. et aliis *gelidi Sithonum Bistonis ore*. Quis non in male irrepisse, eoque sublato, *gelidia Edonum Bistonis oris*, *Ἠδώνων ἐνδοίων καὶ οὐρα Βιστωνίς*, facile agnoscat? et sic Scaliger quoque emendavit, sicque Heins. in schedis. *Bistones* et *Edones* vel *Edoni* *Thraciae* circa os *Hebri* et *Isamarum* montem saepe occurrunt apud poetas. conl. Aen. XII, 365. Benti. ad Horat. III, 25, 9. Broukhna. ad Propert. I, 3, 5 et alios. Ceterum simili modo *Sithones* se habent: in poeta est *Sithoniasque nives*, et *Aedonides αἶ τ' ἐνὶ βῆσση Σιθωνία κούρη ἐκλ' ὑμῖον ἀλάνυσαν* apud Parthen. c. 11. Et sunt tamen Steph. Byz. *Σιθώνιοι*. vid. ad Ecl. X, 66. [* R. et Ed. Pr. habent *gelidi sydonum bistonis honores*, A. *gelidi sitonum bistonis ore*, Helmst. *gelidi sidonum bistonis honoris*, unde Scaligeri lectionem recepi, quum vulgo ex Ald. 1517. legeretur *gelidis Ciconum Bistonis in oris*. In R. autem praeterea legitur *scaeva*.]

165. *Lactave* ed. Scot. Fabric. F. *tactave* Heins. [* *Ictaque* R. *antista* Helmst. a m. pr. *antistita* idem a m. sec. *antistica* R. *antistia* Ed. Pr. *Antistita* simpliciter de *Maenade* aliqua intelligendus esse, recte iam vidit Heynius. Ipsius enim *Cybelae* sacra quum non *feminae* sed *vir* curarent, utriusque tamen numinis cultus tam arcte inter se coniunctus fuit, ut haec confusio non nimis offenderet nos debeat (V. Eurip. *Bacchae* 80. sqq. ubi chorus *Baccharum* haec canit: *ὦ μάκαρ, ὅστις — — τὰ τε πατρὸς μεγάλας ὄργια Κυβέλης θεμετιύων, ἀνα θύρασσιν τε τινάσσων, κατὰ κισσῶ στεφανωθεῖς, Διόνυσον θεραπειύει*). Huc accedit, quod quae vehementiori aliquo affectu concitatae dicantur, fere *Maenadibus* comparantur, qua de re v. Jacobs. Vir *Eximius* ad *Philostrat.* *Imagg.* p. 456. add. *Aeschyl.* *Sept.* adv. *Theb.* 480. Well. et inprimis *Propert.* IV. 7, 14. ed. lac. Quae sequitur *medias*, *Maenas* ut *icta*, *vias*, ubi v. *Burm.* p. 553. Aliam ab *Amazone* *comparationem* instituit idem *Propert.* V. (IV.) 4, 69. sqq. *Wakefieldus* conl. *Actave*.]

167. Et, aut, *perperam* alii; et vulgo *storace*, ut *seriore* *nevo* scribebant. *picta capillos* non intelligo; f. *uncta*; et *fragrantes capillos* haud dubie, non *flagrantes*; ut ia vett. edd. Video quoque laudari e vett. *vinctos perfusa capillos*. Heins. *uncta*, vel *tacta*, vel *lauta* tentabat; *tincta* lo. Schrader. et Jacobs. [* *storaceae* R. *storace* A. Ed. Pr. Non *storace* Helmst. a m. pr. *Stemmata* non idem a m. sec. De ipsa herba v. *Salmas.* ad *Solin.* p. 383. b. ed. II. *Retinui* vero *literam* σ. — *Idaceo* Ed. Pr. *ideo* Helmst. A. *ideae* R. — *fragrantes* A. *flagrantes* R. Helmst. Ed. Pr. *tincta* recepi ex coniectura *Jacobsii* et *Wakefieldi*, cum vulgo esset *picta*.]

168. *Sicyonia* primum apparere video in Aldina: restituerat iam Leopardus in Emendatt. I, 11, cum in vett. edd. esset sic omnia. *Sicyonii* calcei noti sunt. conf. Taubm. *ῥὰ Σικωνία*, scil. ὑποδήματα. Male *Cognita* ad superiora retrahunt vulgg. edd.; nam sunt *Sicyonia cognita*, ut alias nota, quibus illa utitur; epitheton ornans. Scaliger post Ascesium, ut video, refingebat *Condita*, quibus conduntur pedes, et Leopard. l. c. *Commoda*. Lenzius, doctus iuuenis, ad Catulli Epith. Pel. e Catullo (64, 129) coni. *Mollia* vel *Tegmina*. Si semel a scripto recedere ausis, multa alia scribere liceret. [* *Cognita* explicatur simili loco ap. Val. Flacc. V. 355. *Quae manus haec — Advenit, haud armis, haud unquam cognita cultu?* — Pro *Sicyonia*, quod primum in Ald. 1517. legitur, in R. A. Ed. Pr. est sic omnia, in Helmst. *siconia*. *Sicyonia* siopliciter ita etiam invenitur ap. Lucret. IV. 1118. coll. Gronov. obs. IV. 25. p. 391. Sic *Ἰεραία*, *Ἀκωνία* ap. Aristoph. Nub. 151. Thesm. 142. Eccles. 74. De ipsis illis soleis v. Hesychius in *Σικωνία*, Steph. Byz. s. v. *Σικωνία*. — servas R.]

169. Perperam *bacchata* retinent edd. recentiores. *Baccatum* monile ipse Maro dedit Aen. I, 655. [* *retines bacchata* R.]

170. [* *Multo A. Vestigia pedis plenius dicitur* ap. Caton. Dir. 113.]

171. *prodita*, scil. amore. Sed vix hoc omitti poterat. Leg. *perdita*, ut saepe amantes dicuntur. Sic inf. 427. Ita quoque emendasse post Dousam iam alios nunc video, Iortinum Misc. Obs. Vol. I. p. 319 et Heins. in schedis. At Iacobs non male coni. *percita*. [* *perdita* pro eo quod vulgo legebatur *prodita*, eo confidentius recepi, quod illud ipsum in Helmst. a m. sec. exstare videbam, cum m. pr. vulgatum defendat. *Redit ascendere* est illud usitatum *ῥῆ δ' ἔλατ*.]

172. Graece extulit *redit ascendere* (redit, ut adscendat), et facit causam se visere, praetexit, comminiscitur causam, ut visat. Etsi hoc valde scabrum. Heins. quaerit in verbis per causam, ut ap. Ovidium saepe, v. c. *Candida per causam brachia saepe tenet*. Ita scribi possit: *Aeriasque parat per causam visere turres*, vel *Aerias quacrens per e*. Enimvero totus versus est ex variatione antecedentis ostus. Greene legit: *Se saepe aerias causatur reddere turres*, ut sit: *She blames herself, that she visits the citadel*. Estne causari obliurgare? an voluit accusat? et quid est reddere? voluitne scandere? [* In Helmst. a m. pr. legitur *Senasque — causam*, a m. sec. *Aeriasque — causa*. Quodsi intpp. linguae Graecae paulo magis memores fuissent, non puto tantas coniecturarum turbas contraxissent; etenim causam facit ad verbum est expressum e Graeco λόγον ποιῶν, causam praetexere. Structura vero est et causam frequenter adeundi muros patrios facit se visere turres aerias. *Aeriae* turres illustrantur iis quae docte et copiose attulit Henschkius ad Tibull. l. 7, 15. p. 192. coll. Weichert. de Cinna II. p. 10.]

173. An olim fuit: *tristes volvens in pectore curas*. [* Hanc Heynii coniecturam Paldannus ad Propert. p. 294. speciosas, fortassis tamen non veram dicit. Utique recte. Nam quae hucusque poetae sunt narrata, interdum facta sunt; iam querelas nocturnas attingit. Praepositio vero in, pro qua Boethius de legit, quamquam de tempore est sermo, excusationem tacito habet. Ruhnkens. ad Vell. II. 24. Drakeub. ad Liv. I. 57. Iacobus autem (spec. emeod. p. 98.) coni. solvens ut respondeat nostro: *Luft machen*. Ceterum vs. 175—212. hoc loco a cod. A. absunt et post vs. 250. leguntur.]

174. amorem de amato Minoe accipere licet sane; ita vero illud durum, ut ex altis caeli sedibus sit, desuper ex turri. Scaliger refinxit: *caeli speculatur ad oram*, unde dies solet existere, cum diel ortum illum optare necesse esset. Vir doctus in Misc. Obs. IV, p. 320 secum speculatur arripit inf. ex v. 468. Broukbusius caeli amores legebat et stellas intellēgebat, in quas virgines olim essent mutatae. Tandem ibid. alius vir

doctus caelo corrigit, nihil tamen expedit. Equidem, si vestigiū scripturae caeli (celi) iuharendum est, lego: *Sedibus ex altis terti, h. ex edita domus parte*. Iacobs noster in caeli (Specim. Euendatt. p. 79) querebat oculis. [* *Perrina* sane etiam h. l. VV. DD. protulerunt; sed nulla est in eo corruptela. Coniungendae enim sunt *altae coeli sedes*, quae sunt *sidera in coelo*, sive omnino coelum. Ea significatione leguntur *sedes aetheriae* ap. Ovid. Met. XV. 449. Sic fōda ap. Aratum 690. ed. Voss. Sensus igitur est, Scyllam e cursu siderum videre velle, an faustum suo amori exitum sperare possit, neque sine causa *speculari* verbum posuit, quum illud tantum de loco editiori fieri possit. Maxime huc facit locus Virg. Georg. I. 257. *Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus*. Wakefieldus pro *coeli* coni. *sola*.]

175. [* Illustrant h. v. quae collegit Burm. Sec. ad Propert. V. (IV.) 4, 29. p. 771.]

176. movit ed. Iunt. nubit coni. Scalig.; esse enim colum nubere *argitur* (scil. lana inducere ac vestire, mox nendo deducenda, quomodo Catullus LXIV, 311 *amictam*, Plinius *comtam colum* dixit). novit Heins. [* in ad Claud. Eutrop. I. 274.] Sed novit et respicit sibi respondent. nulla pro non, ut alibi, antiquum esse aiunt. Est Graecia, et iude poetis, frequentatum. aurum sive ad texturam, seu, cum de ea vs. 178 demum agatur, ad ornatum et mundum muliebrem spectat, etsi eum hic non expectabam; nec omnino satis cohaerent membra. Illa, inquit, non curat colum, non aurum, non psalterium, non texturam. Forte vs. 178 saltem praemittendus versus antecedenti. [* movit A. non, ita R. Helmst. Vulgo nec. — aurum unice de auro textili intelligi potest, quum omnis hic locus de officitiis et negotiis, quibus Scylla assueta alias fuit, agat. Langueret notio mundi muliebris. Sententia vero versuum paululum abrupta et confusa simillimo loco Catulli LXIV. 33—41. defenditur, quem a Ramiresii transpositione vindicavit Mitscherlichius in lectt. p. 30.]

178. *Lycio* vel *Lydo* em. Heins. At vid. Not. *clauduntur* male edd. Plant. [* et A. *blanduntur* Helmst. a m. pr. *planduntur* idem a m. sec.]

179. *obstat amanti* sp. Iul. Sab. legitur. Heins. coni. *superat* vel *suberat*, ut sp. Ovid. in Ep. Acont. XX, 122. *Quique subest niveo laetus in ore rubor*. Io. Schrader. nisi cum pudor obstat amori. Totus versus ex interpolatione conflatus est.

180. [* *mngis* Helmst. a m. pr.]

181. [* *Torbidulamque* A. Qua ratione hic potissimum, ubi mors per inexpectum amorem nata memoratur, de *tabe* sermo esse possit, docet Celsus III. 22. *Una (est tabes) qua corpus non alitur et naturaliter semper aliquibus decidentibus*, nullis vero in eorum locum subeuntibus, summa macies oritur et, nisi occurratur, tollit: *Atrophinam hanc Graeci nominant*. Hinc etiam videre proprio sensu, neque solum pro sentire dicitur, coll. inprimis vs. 224. sq.]

183. [* *impellere* iam per se de saero aliquo furore usurpatur. Heinsius ad Val. Flacc. III. 325.]

184. *ferret* primo editum in Ald. 1534. Legebatur olim etiam in Ald. *servet*. Tum ab *serum*, b. diu servatum, legisse videtur Iul. Sabinus. *Ut patrio dentum er.* Io. Schrader., praedare; modo esset quod cogeret nos refingere. conf. v. 280. [* Legebatur hucusque de *veritice ferret* *Furtim*, atque *arguto*, ubi v. *ferret* iam eo offendit, quod praecedenti versu *fertur* legitur. Repetitiones eiusdem verbi brevi intervallo a poetis positi plerumque longe alius sunt generis, quam quae b. l. deprehenditur. Huc accedit, quod in codd. alia leguntur, et in Rd. Pr. quidem *Ut patris ademptum* — *servet*, ubi vero neque *ademptum* neque *servet* probari potest, illud propter *detoneum* proxime sequens, hoc propter *mitteret*; in R. Helmst. *serum*, cui altera in cod. Helmst. manus appropinquat *sectum*; deinde in R. *Furtimque arguto*, Helmst. Ed. Pr. *furtim atque arguto*. Pro *fer-*

ret, cuius proinde nulla e codd. est auctoritas, restitui sacrum, eadem ratione explicandum qua Ovidius in hac ipsa re dicit (Metam. VIII. 86. *fatali nata parentem Crine mum spoliat*). Hinc omnino sacrum de eo dicitur, quod violare est nefas; Lucan. IX. 982. *Invidia sacrae, Caesar, ne tangere famae Pompeii*, qua ratione etiam explicandus est idem Lucanus VIII. 669. *Ae reteggit sacros, scisso velamine, vultus Semianimis Magni*. Quo ism posito apparet porro, copulla atque vel que in vs. seq. locum non esse, et ex *Furtimque arguto*, quod in R. prostat, emendavi *Furtiva*, quae vox de Scylla eo maiori iure dici potest, quod de amore clandestino sermo est. Iam vero illud adiectivum non tantum ad *mitteret* referendum est, sed potius omnem rationem indicat, qua tum Scyllae esset agendum (Ramshorn. Gr. Lat. p. 297. Adde Virg. Aen. VII. 660. *quem Rheia sacerdos Furtivum partu sub luminis edidit oras*). Verborum ordo iam hic est: *Ut mitteret, ah demens!* (pro quo in Helms. est *ademens*) *furtiva sacrum crimem detonsum de vertice patris hosti arguto.*

185. *Furtimque a Aldd. arguto hosti*. Dictum esse necesse est pro vafro et callido, astuto quoque Heins. conf. Scaliger videtur pro pulcro, formoso, accipere. Expectabam epitheton Minois gentile vel patronymicum: *Gnosiaco, Dictaeco, ademtum mitteret* ms. Basil. Ita melius: *crinem de vertice ademtum Furtim*.

186. *conditio miserae proponitur*. Lectio haec ex Aldina fluxit. Vett. edd. *nisi raptō opponitur*. Alii c. *raptori opponitur*; unde Scaliger, etiam vulgatam non damnsbat, coniecit: *Namque haec conducti ratio proponitur una*: quod elegantius esse nemo non videt; iam iis, quibus arcem aut urbem prodituri sunt, proditores *condicere* et *constituere* recte dicuntur. Barthius *miserae opponitur* tuetur; parum scite. Heins. *conditio miserae* proponitur una vel *ultro Criminis ignarae*; et ex Basil. ms. *vestigiis nisi apto opponitur una refingit: Nescidi ponitur*. [* In edd. vulg. haec leguntur:

Namque haec conditio miserae proponitur una,

pro quo in codd. alia leguntur, et in R. quidem *nisi ereptae ponitur*, Helms. *nisi erepto ponitur*, A. *raptori opponitur*, Ed. Pr. *nisi raptō opponitur*, de quibus lectionibus priusquam iudicare possimus, omnis loci sententia probe est dispicienda. Poeta scilicet causam in bis vs. explicare voluit, quae Scyllam ad tantum scelus permoveret. Illa vero nulla alia esse potuit, nisi ut crine patris ad Minoem misso huius amorem sibi vindicaret. At, quaerere quis possit, unde Scylla cognoverat, hac ratione voti sese compotem fore? Apud Ovidium quidem ipsa puella ad hoc consilium pervenisse traditur, ubi igitur mera amoris libidine concitatur, et una suae culpa causam in se gerit. Ab hac vero impia mente abest noster poeta. Nam verba *sive illa ignorans* clare demonstrant, Scyllam nescisse, quantum et quam irreparabile damnum crine abscisso et patri, et patriae, et sibi inferret. Ad illam igitur supra a nobis prolatam questionem ita iam respondendum est, ipsum Minoem Scyllae huius consilii auctorem fuisse. Verum quidem est, poetam hic quaedam omisisse, quae narranda fuerunt, quo modo scilicet Minos oppugnator Scyllae in urbe inclusae hoc persuadere potuerit. At infra aliis in locis videbimus, poetam nostrum in partibus carminis nectendis iusto celeriore esse multaque, quae fusiùs commemorare ipsius erat, lectoris iudicio reliquisse. Sed in nostro loco quaedam insuper vestigia nos eo deducunt, aliquod pactum inter Minoem et Scyllam factum fuisse; et primum quidem verba huius ipsius versus *conditio* sc. matrimonii, et *ponere*, deinde vero vox *argutus* in vs. praeced. quae ut etiam alibi significat *callidus* (Heindorf. ad Horat. Sat. I. 10, 40.). Qua alio vero via Minos calliditatem hic aliquam promovere potuit, nisi ut Scyllae crimem abscindendum persuaderet. Minos igitur, quum Scylla ei suum amorem confiteretur, se virginem in

matrimonium ducturum esse promiserat (v. potissimum vs. 413. qui nulla alia ratione explicari potest), dummodo Scylla sibi patrium crimen traderet. Iam vero scire potuit puella, quid inde sequeretur, vel nescire, quod poeta noster sumit. Scyllam illud scivisse, poeta dubitanter modo ponit (vs. 183.), unde etiam seu semel positum excusatur. (Hgen. de Copa p. 54.) His, quae ad totius loci intelligentiam necessaria fuerunt, praemissis de versu nostro agere licet, quem, ut nunc legitur, interpolationis crimine non liberari posse, docent codicum lectiones ab Aldina 1517. nimium quantum recedentes. Et ex illis quidem ad loci nexum nihil magis quadrare videtur, nisi ut legamus:

Namque haec conditio DECEPTAE ponitur una.

Decepta scilicet fuerat Scylla ab Minoe arguta, qui ut par est incolumitatem et ipsi et patri et penatibus promiserat. Ponere vero tali in re suo iure dici ostendit Hemsingerus ad Cic. Off. III. 22. p. 734. „offerenti operam ac pretium paciscenti ponitur seu constituitur magis praemium, quam proponitur. Conf. Cort. ad Sall. Cat. XX. 14. Drakeb. ad Liv. XXXIX. 17. 1.“ Idem est quod alibi conditionem ferre dicitur (Cort. ad Cic. Fam. VIII. 14. 7.). Notandum insuper est, poetam in voce conditio ludore, quae legitima est et solennis in nuptiis (v. Gesner Thes. L. L., Ernesti in Clav. Ciceron.), et sensus iam est: Minos dixit, sub hac una conditione sese Scyllam in matrimonium ducturum esse. Quia vero hoc matrimonium ipsi Scyllae fuit exoptatissimum, ponit Minos illam conditionem crinis abscindendi. Paciscebantur enim Minos et Scylla, haec crimen datura, ille nuptias. Pro arguta Bothius coni. Argiveo.]

187. In seqq. iterum lacinias ab ineptis poetastris assutas agnoscere mihi videor. quis enim non omnia malit Credere coni. Heins. [* quisque bonus R.]

188. tanto scelere etiam Aldina. Alii scelere tanto. Barthius coni. sceleris, non male, ut parti, capiti, et alia sexto casu occurrunt. Multo tamen magis obvium est refingere: tanti sceleris. Sic quoque ed. Iunt. et Ascens. Eadem Heins. tentat; et, scelere infamare. [* tanti sceleris A. unde recepi, cum vulgo legeretur tanto scelere, quod propter argumenta metrica ferri nequit (v. Schneideri Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 753. sq.). Praeterea usus etiam loquendi genitivum commendat, qui verbum damnare, ubi arguendi significationem habet, fero sequitur. (Ovid. Rem. Amor. 3. Cic. Att. VII. 12.)]

189. Tu tamen malit vir doctus Misc. Obs. IV, p. 321. prudentia Ald. ed., quod Graevius probabat; tum ante illam potest, et mox N. pater cum quo d. [* prudentia R. Ad infelix suppleendum ea, quae secundae personae omisio interdum invenitur. (Gronov. distr. Stat. T. I. p. 425. ed. Lips.)]

190. [* Nisi Helms. a m. pr. Nise idem a m. s. — cum quo raptā, A. cum quo direpta, Ed. Pr.]

191. Fixerat una semper vitiose scriptum ante ed. Ald. [* Fixerit R. vixerat A. Ed. Pr. superque sedens A.]

192. consendere rett. ante Aldinam cum Basil. ma., in quo et extincto. [* extincto Helms. a m. pr. — consedere R. Helms. consendere A. Ed. Pr.]

193. Ineptus versus. Tu quoque avis moriere: tu, o Nise, in avem mutaberis ante diem supremum. filia tamen tibi poenas dabit, quippe et ipsa in avem mutata, quam haliaectus pertinaci odio persequitur. Sed totus locus a mala manu interpolatus est, ut otium in eo castigando perdere pigeat. [* Abease possit hic versus; non nego. Interpolationem tamen non agnosco, aliquid adverbium quoque ex vs. seqq., quos in unum recte cepit Heynius, est explicandum.]

194. [* co Helms. *sub nissae R. subnisi A.* Ad explicandam huius vocis significationem inseruit potissimum Cic. Somn. Scip. 6. p. 490. ed. Orell. *Cernis — terram quasi quibusdam redimitam et circumdatam cingulis; e quibus duos maxime inter se diversos, et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguere pruina vides.*]

195. *Aera quae* conl. Heins. [* *faecosque* Ed. Pr. *Luci sonantes desumpti sunt ex imitatione Virgilii Eclog. X. 58.*]

196. *vagae laudate v.* ms. Helms. [* Sic etiam R.]

197. *Usque adeo vett.* edd. cum ms. Basil., et mox *Vix o crudelis; hoc crudelis etiam* ms. Helms. Loensis corrigebat *Atque adeo.* [* *Utque adeo A.* — *humanos scripsi ex R.* quum vulgo *humani* legeretur, et in Helms. *humanae.* Constat vero, quoties adiectiva a suo substantivo remota alteri apponantur, cui minus conveniunt. Virg. Aen. VI. 2. *Euboicis Cumarum oris* pro *Euboicarum.* Cfr. Walch. ad Taciti Agricol. p. 138. — *De adeo, quae particula h. l. ulteriori est explanationi, v. Horat. Tursell. p. 36. Hand. Horat. Tursell. I. p. 145.*]

198. *crudelis* ms. Basil., saltem *crudeles.* — Hoc versu melius carebit carmen. [* *Vix o A. Fox Helms. a m. pr. Vos idem a m. sec. — crudelis Helms. A. Ed. Pr. crudeles R.*]

199. *crudele.* Praeclare Scaliger emendat: *gaudete; quod et Heins. probat, nisi quod tentat: Dauliades querulae, venit en e.* Mox numerumque sororum conl. Barthius. [* *gaudete scripsi e Scaligeri emendatione, quum vulgo legeretur crudele, quod nemo similibus illis intercalationibus miserum, indignum excusaverit.* Nam haec eo ipso a nostro loco differunt, quod sunt in media oratione positae; nostrum vero *crudele* contra omnem loquendi usum orationi praemittitur. Scaligerum iam secutus fuerat Iahnus. — nobis R.]

200. [* *Cognatos augens reges* explicantur verbis *et ipse pater.*]

202. *praevertite* em. Heins. in *aethere* Io. Schrader., probe. [* *pervertite R.* Ceterum hic locus emendatione Schraderi per se satis languida non eget, quum *praevertendi* verbum praegnantius sensu sit positum, *praevertite nubes et volate in aethera.* Poeta enim Philomelam et Procnem bortatur, ut nubem, quae inter terram et verum aethera expanduntur, (memineris Avium Aristophanis) transgressae Haliae et Ciri viam in aethera monstrant, praecedant. De verbo *praevertendi* in universum multa collegit Curtius ad Lucan. IV. 163. Praegnantiae notionem in simili verbo *erudite* illustravit Walchius ad Taciti Agricol. p. 405.]

203. *novus ad superum sedes Haliae* vere utique a Scaligero restitutum arbitror, ut ab eo iterum diaccessisse editores mirer. In idem acumen iam ante Nic. Loensis VIII Miscell. Epiphyl. 26 incidere. Heins. tamen: *ad sedes superum Alcathoeius heros.* [* *Haliae* pro vulgato *Calcheius* cum Iahnio recepi. — *et aqua R. Helms.*]

204. *accedat idem* Loensis, probat Heins. Forte lenius foret: *et qua Candida concessio succedat Ciris honore, scil. ad superum sedes.* [* *ascendant Helms. a m. pr. ascendat idem a m. sec.* Variatio constructionis in verbo *adscendere* modo cum accusativo modo cum praepositione *ad* inuncto multis similibus locis defenditur, in quibus praepositio priori substantivo addita ante posterius omittitur. Barn. ad Claudian. IV. Cons. Honor. 207. Garat. ad Cic. Phil. VII. 7. Walch. ad Taciti Agricol. p. 361. — *Honor* vero mutatio Scyllae in avem dicta est, quia non tam poenae quam misericordiae causa facta est ab Amphitrite; v. infra vs. 480. sq.]

205. *devictus vett.* ante Aldinam. Utrumque ferri potest: melius tamen *devinctus.* Nimis nota haec sunt quam ut verbum addere necesse sit. Iam Homer. Od. φ, 17 *ἐνδύας φίλα βίβραρα* — ἔμνος. [* *devinctus Helms. A. devictus R. Ed. Pr. Sed v. Hand. ad Statii Silv. T. I. p. 326. sq. De formula iamque adeo v. idem in Horat. Turs. I. p. 146.*]

206. *primas Ecubias* concubiebat Lindenbruchius, ut temporis esset, non loci, notatio.

207. *ductabat* Heins. ad Ovid. Fast. III, 245. *lactare* tamen praestat, quia studio inani. v. Not. Ecl. II, 5 *haec montibus et silvis studio iactabat inani*.

208. [* *tacio* R.]

209. [* *erectis* R. et Helms. a m. sec. quum prima scripserit *creptus*. Cfr. Virg. Aen. I. 152. II. 303. XII. 618.]

210. [* *Et primum tenuem* A. Ed. Pr.]

211. [* *suspensa*, v. Lindenbruch. ad h. l. et Drakenb. ad Sil. Ital. XV. 617. — *primis digitis egredi*, auf den Zehen heransgehen. *Primum* enim est id quod in aliqua re summum est. v. Catull. II. 3.]

212. [* *videnti* R. Vide inprimis Böttigerum in Sabina II. 60. coll. I. 312. sq.]

213. 214. ac d. male Heinsiana et aliae edd. *testantur* nescio quis primus intulerit; video iam in Pithoana. Ita *vires demtae* *testantur* iungenda sunt. Subita, ut in ardua re, prae metu, virium defectio prodit consilium eius occultum. Vetus lectio est, etiam Aldinarum, *testatur*, ita oratio sic procedit: *At* (Scaliger sic malebat *Ut*, simulac) *demtae* (sunt) *subita* (nam in sublatum malo) *formidine vires*. *Caeruleas* (scil. illa) *sua furta prius* *testatur ad umbras*, vota facit ad deos, quod vs. 217. 218 disertim exponitur. Sic alias precantur homines *ad auras*. *Umbras caeruleas* dixit ut *πύρρα κρυπνῆς, κρυπνῆς ὄρεσσιν*. [* aut R. Helms. ac A. Vulgata iam legitur in Ed. Pr. — in *formidine*, v. ad vs. 109. Bothius conl. *bidenti Ut vadit: demtae subita form*. — *testantur* Helms. De *caeruleas* v. ad vs. 37. Nocti quasi narrat Scylla quae iam est factura, atpote quae ita sit concitata, ut linguam comprimere nequeat. Simul vero etiam Diis vota facit; siquidem ipsa in facinore perpetrando felix futura esset. *Testari* vero dixit pro *narrare*, ita ut notio gravitatis sit illi voci addita (Virg. Aen. VIII. 346. *Testaturque locum et letum docet hospitibus Argi*), et *umbrae* propter noctem supra vs. 209. memoratam non nimis audacter pro hac ipsa dicuntur. (v. Cort. ad Lucan. I. 579.)]

215. [* *testatur semita* A. Bothius conl. *iam qua*.]

216. [* *remoratus* R. Helms. a m. pr.]

217. *ad culti* primum ab Asculano excusum video, pro vitioso *ad coeli*. Cultum mundum de caelo dici posse non infitior; tamen id orationem male affectatam sapere videtur. Malim [* cum Schrad.] *ad celsi — mundi*; hoc et Heins. conl. Tum *nictantia sidera* cum Scaligero [* Schrad.] et ms. Basil. praeferam, scintillantia. Alius est *mundus pondere nutans* in Ecl. IV, 50. Heins. *rutilantia*. [* Legebatur hucusque: et *altum* *Suspicit ad culti nutantia sidera mundi*, cuius lectionis auctoritatem iam a VV. DD. vario nomine labefactatam evertit denique varietas scripturae in codd. obvia. Ktenim pro *altum* legitur in R. Helms. *alti*, et pro *culti* in R. A. Helms. Ed. Pr. *caeli* vel *celi*. Quod ex hac ipsa lectione VV. DD. procuderunt *celsi*, consuetudini linguae Romanae adversantur, qua *celsus* tantum de his rebus dicitur, quae ex ipsa terra exsurgentes altitudine sua super alia eminent, neque unquam *celsum* eodem sed ubique *altum* dicitur. Hinc certissima est mihi persuasio *alti* pro *altum* esse reponendum (Virg. Ecl. IV. 7. Georg. IV. 227. Aen. IV. 692. V. 542. 727. VII. 141. etc.), quum etiam h. l. *altum* *susplicere* qua de causa Scylla dicatur non appareat, sed simplex verbum *altum* *susplicere* sufficiat. Alia est ratio in vs. 7. Quando vero *mundus* hic *altus* dicitur, sequitur, omne aliud epitheton, quale esset *culti* vel simile, (Wakef. conl. *fusci*,) ferri non posse, et nisi fallor, *coeli* explicationis causa voci *mundus* (v. ad vs. 7.) ab librario aliquo additum in versum postea receptum effecit, ut genuina aliqua vox eiceretur, quod iam supra factum fuisse vidimus ad vs. 93. Iam vero dispiciendum est, qualis fere vox (hic enim non nisi de

probabilitate critica sermonem esse posse non est quod demonstrem) illa fuerit, quae prius haec legeretur, quod diiudicari tum tantum potest, quum sidera nutantia accuratius inspeximus. Et quum hic in codd. nulla varietas invenitur, nisi quod solita confusione (Drak. ad Sil. VI. 334.) in R. Helmst. a m. pr. *nutantia* legitur, VV. DD. *nutantia sidera* iure suo non concoquentes in varia inciderunt, in quibus refutandis iam ea de causa morari nolo, quod vulgatam lectionem, dummodo recte interpreteris, antiquae sanam esse auguror. Ut enim *sidus* et *sidera* interdum apud optimam quensque poetarum de Sole dicitur (v. Horat. Od. III. 1, 32. Ovid. Met. XIV. 172. *sidera Solis*, Weichert. epist. crit. p. 66. sq.), ita etiam *Lunae* significationem induit, quod et analogia et exempla probant. Ita Propert. I. 1, 23. *Tunc ego crediderim vobis, et sidera et amnes Posse Cytainis ducere carminibus*, ubi *sidera* de una Luna intelligenda esse docet deductae fallacia lunae paucis vsa. ante commemorata et praeterea ipsa superstitio veterum, qua non stellae sed Lunam modo per veneficia magica coelo in terram deduci credebant (Intpp. ad Virg. Ecl. VIII. 69. Tibull. I. 8, 21. Propert. I. 1.). Plinii H. N. VIII. 54. s. 80. *Luna cava (simias) tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, novam exultatione adorare: nam defectum siderum et ceterae pavent quadrupedes*. Illo igitur, ut videtur, satis comprobato, *sidera* esse lunam, ad verbum *nutare* progrediendum est, quod de Lunae cornibus non hoc tantum loco dicitur. Ita enim ap. Calpurn. Ecl. I. 79. legitur: ut *liquidum nutet sine vulnere sidus*, Gronovio in distr. Stat. T. I. p. 354. ed. Lips. ita locum tacite e codd. emendante. Inprimis vero comparatio linguae Graecae est instituenda, de qua v. Arati vs. 788. (*ἢν δὲ Σιλήνη*) *Μῆν' ἐκινεσάσῃ, μῆθ' ὑπνίσσωσα φαίνην*, *Ἄλλ' ὁρῶς ἐκείρηθι περιγνάμπτουσα κεραίῃς* x. t. nbi v. I. H. Vossius. Nunc tandem de lacuna illa explenda cogitare possumus, et quum aliquid in textu reponendum esset, nihil aptius mihi est visum, nisi ut *Lunae* inferrem. Ut enim supra *sidera Solis* ex Ovidio attulimus, ita idem de Luna dici potest, et ipse auctor Ciris vs. 37. eadem locutione usus est: *candida Lunae sidera*, ubi v. adnot. Inde etiam optime demonstratur quo modo vox genuina expelli et glossema intrudi potuerit. Nam librarius *sidera Lunae* non intelligens hanc ipsam vocem ut superfluum elecit, quum iam *sidera* sufficere viderentur, et quod ab alio librario adscriptum vidit coeli, securus recepit. Duo vero substantiva ab eodem nomine pendentia recte dicuntur, et hic quidem eo magis, quod *sidera Lunae* periphrastice tantum pro ipsa Luna dicuntur. Cfr. Cort. ad Cic. Fam. I. 7, 22. p. 24. Heusing. ad Cic. Off. I. 37, 2. p. 307. sq. Ruhnk. ad Vell. I. 17. Ramshorn. Gr. Lat. p. 175, 2. Licet vero hic deinde verba Aeneidos IX. 402. iam ab Heynio ad vs. 7. laudata in memoriam revocare. Qui tamen coeli retinere velit, illud ita defendere possit, ut coeli pendeat a mundi i. e. ad sidera mundi coeli alti, coll. Ennii loco supra ad vs. 7. a me laudato. Nihilominus vero mese conjecturae tum me non poeniteret.]

218. *piis diis*. Greene: a whimsical expression; it should be: *pie*. Dubitare non debebat: si meminisset vel illud Aen. IV, 382 *si quid pia numina possunt*, h. benigna, bona. [* permittens A.]

219. Carme scribendum, non *Charme*. Est Κάκη, non Χάκη. [* Charme A.]

221. [* Marmorca R. tardo Helmst. Limen marmoreum etiam legitur ap. Horat. Epist. I. 13, 73. et limen in universum h. l. de ianua eo magis intelligi potest, quod limen et de superiori et inferiori eius parte dicitur.]

222. *obcessam languore* coul. Jacobs; ut saepe poetae malis obsessum dicunt aliquem. [* Languor hic, ut saepe, de morbo esse intelligendus; v. vs. 181. Ita apud Ovidium Metam. XI. 612. *soluta membra languore*.]

223. *Et famulo nobis* ms. Helmstad. *carum caput* malit Io. Schrader.

pag. 58 Emendat. *caput alumnae* Aldina et hinc edd. Fabric. et al., male. [* *Famulo* etiam in R. quod quis inde exortum esse putaverit, ut a poeta scriptum fuerit: *Et famula*, o. Sed quum A. Ed. Pr. Ald. 1517. vulgatam retineant, *famulae* autem notio post *anus* vs. 220. nimis leuina et superflua videatur, et conditio, qua *Carme* tum fuit, infra vs. 239. 290. diserte exponatur, scripturam, quae hucusque obtinuit, immutare noli. *Et simul* legitur ap. Virg. Ecl. VI. 33. *Sacrum* vero *caput* omnino est venerandum, et nobis ut *mihî* ex notissimo linguae Graecae usu ita additum est, ut eo pronomine propior quasi conditio inter compellentem et compellatum indicatur (Vechner. Hellenol. p. 174. et Inprimis p. 177. cum n. editor. Argentor. De Graecis v. potissimum Matthiae Gr. Gr. §. 389. ed. II.) *Caput* denique pro ipso homine dicitur. (Vechner. Hellenol. p. 506.)]

225. *Aegrotu tenui* et *tenuis* edd. vett. cum ms. Basil., sed emendatius dedit Aldina. [* *Aegrotu* Helms. A. Ed. Pr. *tenuis* A. *suffundit* Helms. A. Ald. 1517. Sed vulgatam huius versus lectionem ubique retinet R. et ex parte saltem Ed. Pr. quae *tenui suffudit* praestat. De ipsa *suffundit* voce v. Gronov. diatr. Stat. T. I. p. 83. ed. Lips. ubi *Haudius suffudit* recte praetulit. *Pallor* vero *viridis* h. l. et Cul. 142. dicitur, ut *luteus* ap. Horat. Epod. 10, 16. et *luridus* ap. Ovid. Metam. IV. 267. Adde Geel. in Bibliotheca Crit. Nova Vol. V. P. I. p. 251.]

226. *hanc faciem* e *Pithoesna* in edd. Pluntin. et alias venit: ab emendatione viri docti utique profectum. Vetus lectio etiam Aldinae cum ms. Basil. erat *hoc faceret*: quod facile cum Scaligero refingi poterat: *Nec levis hoc facere* (neque enim pote) *cura subegit*; nec levis amor te ad hoc faciendum adegit, ut noctu surgeres. Greene: *Non levis, ut faceres quod non pote, cura subegit*.

227. *quod te potius Rhamnusia fallit*. Qui sensus inde elici possit, non video. *fallat* Loensis l. c. emendat. Basil. ms. *fallor*. In Iunt. et aliis *fallar*, et hoc Scaliger retraxit, ut sit: *Haud fallor; quod te potius, Rhamnusia, fallar!* omissio: *precor*; hoc est: quod potius te precor, Rh. Nemesis, ut fallar. Alii poetae simili more dicerent: *Haud fallor: quanquam o potius Rh. fallar!* Heins. atque o potius, Rh., *fallar!* Io. Schrader. Emendat. [* coll. Virg. Aen. X. 628.] pag. 60 *quod ut o potius, Rhamnusia, fallar!* Porro *Amathusia* conl. Marklud. ad Stat. V. Silv. 3, 258. [* *Legebatur* hucusque:

*Nec levis, hoc faceres (neque enim pote), cura subegit:
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.*

Quibus in versibus, qui, ut nunc leguntur, sensu carent, haec est lectionis varietas. Pro *faceres* scribitur in R. A. Helms. Ed. Pr. *faceret*, pro *haud* in R. Helms. aut, pro *quod* — *fallit* in R. *quod* *potius* — *fallor*, Helms. *quod ita potius R. fallor*; in A. Ed. Pr. nulla hic est varietas, nisi quod A. habet *fallat*. Quodsi iam has scripturae discrepantias inspicimus, dubitari non potest, quid *facere*: sit reponendum, unde hic sensus prodit: *pallor tuus non est causa levis alicuius curae i. e. amoris* (v. ad vs. 74.). Statim igitur hoc perspexerat *Carme*, Scyllam misero aliquo amore torqueri (cfr. vs. 240. sqq.), unde apparet, perperam coniecisse Marklandum *Amathusia*, quia sic poeta eandem sententiam repeteret atque, ubi secundo loco eam exiliorem proponit, magno et inutili verborum ornatu oneraret. Scripsi ea de causa *Nec levis hoc faceret (neque enim pote) cura*. Ex hoc igitur versu restat nunc verbum *subegit*, cuius subiectum vultum aliud esse potest, nisi *Rhamnusia*. Nemesis vero Scyllam subigere dicitur, quatenus eam nefario aliquo amore imbuat, quem *Carme* suspicari, statim sequentes versus ostendunt. *Carme* igitur inde, quod Scyllam noctu ante patris cubiculum vigilantem deprehendit, eam impio in patrem amore accensam putat, quem ipsum per Nemesis quacunque de causa puellae iratam in eius mente ortum fuisse. Quem punire vult ob

arrogantiam vel aliam ob causam Nemesis, ei mala suadet consilia, quae postea ipsa ulciscitur. Malam omnino sortem destinaverat Scyllae Nemesis (Ammian. Marcell. XIV. 11. p. 34. ed. Ern. *Haec Nemesis, ut regina causarum et arbitra rerum ac disceptatrix, urnam sortium temperat*). Pro quod te — fallor cum Schradero scripsi quod ut o — fallar, quae emendatio lectionibus codicum quamvis corruptis firmatur, et locus ita est capiendus: non levis amor hunc pallorem efficeret, neque enim efficere posset: subegit te Nemesis; haud ego fallor, quamquam utinam potius fallar. De quod ut v. ad vs. 149. et verba malo ordine iuncta similibus locis defenduntur, qualis est Val. Flacc. V. 247. *Haec tibi, fatorum genitor tutela meorum Omnituens, quae verba ita sunt struenda: genitor omnituens, tutela meorum fatorum*. De hac synchysi adde Ramshorn. Gr. Lat. p. 701, 5. Cort. ad Lucan. VIII. 343. Marklandi vero coniectura subedit pro subegit inde nata est, quod in ea, quam manibus tenebat, editione faciem pro faceret invenerat. Scaligeranam denique coniecturam tribus verbis refutavit Schneiderus in Grammat. Lat. P. I. Vol. II. p. 754.]

228. [* quae R.]

229. [* gravidus Helmst. ceteris R. A.]

230. *Qua causa* Aldd. *quae* in al. [* *Quae causa*, ita scripsi e R. (ubi *que*) Helmst. Ed. Pr. cum vulgo legeretur *qua*. Intellig: *quae causa tibi est?* Nominativus infinitivi pro genitivo et in aliis locis legitur. Cfr. Tibull. III. 2, 30. *dolor huic et cura Neerae, coniugis ereptae, causa perire fuit*. Adde Ramshorn. Gr. Lat. p. 423, 1. Vechneri Hellenol. p. 265. sq. In sq. R. *sola invigilare*.]

231. *Ergo pectora requiescent*, faciunt quiescere, *curas fessas*: cum ipsae sint *fessae*. Alioqui *fessae* mortalia pectora curas conficerem: *ipsae curae fessae* pectus quieti se dare concedunt. [* Wakef. eoni. cessant — curis, coll. Lucan. IV. 24. De utroque versu nuper egit Frider. Jacob ad Preper. p. 164. sq. cui tamen de sensu verbi *requiescere* assentire nequeo. Auctor Ciris Virgilii locum paullo audacius est imitatus. Pro *rapidos* lu Helmst. legitur *rapidus*.]

233. *nunc tandem malebat Iacoba*. [* *Miseram recte se dicit Carme, cui cura demandata est Seyllae, quae si cum fortuna adversa conflictatur, nutrix quoque felix esse non potest. Misere A. saltemque saepe Helmst. quid saepe edidit Wakefieldus*.]

234. [* *nihil* esse explicandum est ex locutione illa *aliquid esse*, et-
was zu bedeuten haben. Vid. infra ad vs. 330. — *parenti A.*]

235. *morerere*. Ita etiam Ald. *mori* de vehementis amoris aestu ac tate non ignoramus, sed ab h. l. alienum est. Edd. Iunt. de Tortis et aliae *remorere*. Loensis l. e. emendat *remorare*, sed tota sententia laborat. Pro cum leg. *cur* et sic totus locus constituendus: *Dic age nunc saltem miserae, quod saepe petenti Iurabas nihil esse mihi: cur moesta parentis Formosos circum virgo remorare capillos?* h. e. Nunc saltem mihi d'e, cur circa parentis conam haereas? id quod quoties adhuc ex te audire volui, tu mihi iurabas, *nihil* esse. Sumtum hoc ex vulgari sermone. *Formosos capillos* dixit pro uno aureo crine. Sed multa in hoc carmine vix cum delectu posita. Ita mox *furor cepit ocellos*. [* *morere* Helmst. a m. pr. *remore A. Mori circum capillos ex Geneco (ἀποθνήσκω ἀπο- πλὴν τι) sumtum videtur, ipsam moriendi significationem iam Heynius perspexerat; de praepositione circum v. Horat. Tursell. p. 142, 4. ed. Schwarz.*]

236. [* *Heu michi A. Sed v. Benth. ad Horat. Epod. XI. 7. Huse-
ke ad Tibull. II. 6, 28. — tuus A.*]

237. [* *Arabae R. arabee Helmst. Vulgo Arabis. Sed v. Virgil. Aen. VII. 605. Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum Hyrcaniae Arabiae parant. adde Heins. ad Ovid. Heroid. XV. 76. — mirrae R. mirra Helmst. mirrae A. corpit R.*]

238. *sinit*, *siverit*, ait Scaliger, ut *edit* apud Horat. pro *edat*. *sirit* antiquum, ut apud Plautum et Catonem occurrit, detortum fere in *sinit*, h. i. metro repugnat, omninoque malim *sinat*! hoc etiam Loensis protulit Epiphyll. VIII, 26. Et Graevius emendaverat cum Io. Schradero. [* *Confiteor* haec verba *quod* nec *sinit* *Adrastea* mirum quantum languere. Nam quum nec h. i. nihil aliud significare possit, nisi *ne—quidem* (quodsi enim pro simplici et non dictum putare vellemus, scribendum fuisset nec *quod*) sensus inde oritur, ceteros Deos hoc scelus non laturus esse, et ne Nemesin quidem, quasi haec alias tale scelus patiat. Notum vero est, Nemesin punire scelera hominum, unde etiam apud Graecos *νέμεσις* saepe simpliciter pro vindicta dicitur. Maxime vero hemistichion illud posterius friget post vocem *infandum*. Nam quod *infandum* est, Nemesi etiam ferre nequit. Hinc adducor ad suspicionem, aliquid corruptelae in his verbis latere, sive illa omnino sint interpolata sive per librariorum culpam corrupta. Et ut illi magis quam huic opinioni accedam, permovet me auctoritas codicis R. in quo verba *sinit* *Adrastea* vere absunt, ut inde interpolationem aliquam sumere possimus. Ceterum scripsi *Adrastea* ex Helms. (in quo *sinita* *triste*) A. Ed. Pr., quum apud Heynium fortasse errore tantum typographico scriberetur *Adrastia*. Cfr. VV. DD. ap. Burm. ad Propert. 361. et Ellendt. ad Cic. Brut. 4. §. 15. p. 19. sq.]

239. *Ludere* malit Scaliger: non ego. Incesto haec amoris et adulterio gravius verbum quaeritur. [* una A. imo Helms. Ceterum in h. v. Scaliger pariter atque Heynius errarunt, ille Myrrhae parentes, hic Nisum et Carmen intelligendo. *Uterque* parens vere interpretandum est de Niso eiusque uxore (cuius nomen nobis ignotum) Scyllae matre; utrumque vero Scylla laesit, quamquam mater iam mortua fuit, adulterio quod cum patre in scio committere voluit.]

240. *animum* melius legi unusquisque facile intelligat. *animos* conl. Io. Schrader. Scaliger malebat *nimio iactaris amore*. Barthius: *Quodsi animo quovis alio iactaris amore*. Heins. (Misc. Obs. Vol. IV, p. 223) *animos* vel *amens*. [* Heynius recte perspexit *Quodsi* et si per epianapsin esse explicandum; v. supra ad vs. 12. — *quovis alio* R. Legebatur vero hucusque hic versus ita:

Quodsi alio quovis animo iactaris amore

ubi vero R. Helms. *animis—amorem*. Intpp. in ea scriptura acquieverunt, quae iam in Ed. Pr. A. et Ald. 1517. stabilita varias tamen difficultates praebet. Primum enim illa utriusque praestantissimi codicis scriptura difficilior est et obscurior, quam ut eam sine ulteriore disquisitione vel errorem vel interpolationem librarii habere possimus, et tum duplex ille ablativus *animo—amore* ab elegantia poetae nostri nimis recedit. *Amorem* vero ea de causa ab interpolatoribus oblitteratum esse videtur, quod, si iste ablativus scriberetur, nesciebant, quo referendum esset *alio quovis*, et *animis* fortasse propter ingratum, ut putabant, homoeoteleutorum concursum in *animo* mutarunt. *Alio* autem, lectionem codicis R. Helms. utique esse revocandam, hac scilicet a me proposita explicatione. *Alio quovis* non sunt ablativi sed adverbium loci, in alium quemcunque locum; *quovis* legitur etiam ap. Terent. Heautont. V. 1, 55. et eadem significatione quoquam ap. Lucret. IV. 505. ubi Forbigerus inasper laudavit l. 429. Adverbium *alio* autem cum aliis adverbium loci non nimis raro coniungitur; ita ap. Horat. Sat. II. 1, 32. *usquam decurrens alio*, Cic. Att. IX. 17. *ex illius sermone statuum*, *Arpinumne mihi eundem sit, an quo alio*. Significatio vero huius ipsius adverbii, quae nostro in loco valet, eadem plane est ap. Horat. Epod. 15, 23. *Eheu translatus alio moerebis amores*, et ut in loco isto Horatiano *alio* pendet ab *translatus*, ita in nostro carmine adverbium pendet a *iactatos*, quod accusativum loci, quo quis iactatur, requirit. Virg. Ecl. V. 62. Aen. VII. 527. Addendum iam vero

a poeta nostro fuit, quae ista res esset, qua in alium quempiam hominem lactaretur, eaque de causa amorem adiecit, qui vere est accusativus absolutus, amorem habens iactatum in alium quempiam, ut nunc illam constructionem fere interpretantur. *Animis* denique, non *animo* poeta scripsit haud sine consilio, quia *animi* fere sunt generosae index indolis (V. Markland. ad Stat. Silv. II. 6, 13. p. 243. b. ed. Dresd.), et concursus syllabae is ter repetitus hodie neminem amplius offendet. Cfr. quae collegi in Ishnli Annal. Philol. Vol. IX. p. 28. ad Valer. Cat. Dir. 28.]

241. *Amathuntia* Iunt. et aliae: quod praefert Scaliger, etsi utrumque usitatum poetis. *nostri* vett. edd. cum Aldina agnoscunt: quod accipiendum: Venus non tam ignara mei, a me non tam aliena est: h. ego amoris non tam rudis sum. Consueverat enim illa cum Iove ex eoque Britomartin pepererat; sed Iunt. *nostra* dedit, idque Scaliger probat: non ita aversa mea Venere de amore ludico: οὐχ οὐτως εἰπὺ ἀντιπαρδόδ' ἱρος. Capiō. Durius tamen hoc: mea Venus non est tam rudis, h. e. ego in amore non tam rudis sum. [* nec te R. *amathisia* R. Helmst. *amatucia* A. *nostram* A.]

243. *concessus* vett. edd. cum Aldina tuentur; *confessus* ed. Iunt. et aliae: quod arripit Scaliger, ut sit amor, qui in confesso est, et quidem, ut recte Taubmann. explicat, abiecto omni pudore. Id per se bene dici nemo dubitat: Petron. 127 *Idaeos quales fudit de vertice flores Terra parens, cum se confesso iunxit amoris Iupiter*. Enimvero non inhonesto amor operam et studium suum pollicetur nutrix: sed honesto et licito. Induxit viros doctos in fraudem rō *sin*: quod h. l. vulgo legebatur. At requiritur, quod in Aldd. habetur, *Si concessus*, quod interpretatur illud superius: alio quovis amore: scil. excepto illo incesto patriā. Etiam Barthius Scaligerum refellit Advers. IV, 23. [* *Sin* A. Ed. Pr. *concessus* R. Helmst. Ed. Pr. *confessus*, si ex A. reciperetur, primum, ut iam alii viderunt, passivo esset sumendum, deinde vero eo sensu, quem saepe participia praeter. pass. induunt, ut indicent, quod fieri possit, et *Amor confessus* diceretur is, quem quis confiteri potest, quem confiteri viximem pudeat. V. Walch. ad Tac. Agric. p. 352. Notus sc. mihi *ignis*. Ipsa enim Carme amorem experta fuerat. igni Helmst. V. Schneider. Gr. Lat. P. II. Vol. I. p. 229.]

244. [* *Dictynnae* omittit R. numine Helmst. vino idem a m. pr. sed iuro a m. sec. *iura* A. De structura vero verborum ex perpetuo linguae Latinae et Graecae usu perturbata v. Vechueri Hellenol. p. 574. sqq. cum not. Heusing. VV. DD. ap. Orellium ad Cic. Plane. 42. p. 237. De Graecia adde Matthiae §. 465, 3. p. 863. ed. II. Valcken. ad Eurip. Hippol. 604. Reisig. ad Soph. Oed. Col. 241. *Præcens* numen dicit utpote indicatura ab illo suum iusiurandum auditum iri.]

245. Vett. edd., etiam Aldd., cum ms. Basil. P. d. *quae dulces mihi te donat al.*, hinc Iunt. P. d. *dulcem mihi quae te d.*, de Tortis: P. d. *quae dulces mihi te d.* In promptu est: *Prima decus quae dulces mihi te d. a.* Videtur et Heins. sic conieciisse; sicque Io. Schrader. Quod nunc vulgo legitur, videtur a Pithoeo profectum. *quae, prima deum*, h. quae dea magna, potens inter ceteras deas, donat pro donavit. Aen. IX, 266 *Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido*. [* Legebatur: *quae te mihi dulcem*. Sed quia in R. Helmst. Ed. Pr. scribitur *quae dulces mihi te*, hoc ipsum recepi. *Dulce* i. e. in meum gaudium, de quo adiectivorum usum non ignoto v. Heins. ad Ovid. Amor. I. 6, 1. Adde Stat. Silv. I. 2, 74. ubi optimus cod. Vratisl. lectionem Aldi confirmat. *Prima* non simpliciter pro potens dictum est, sed Carme innuit, auctoritate Dictynnae suae quondam filiae Scyllam sibi alumnam in suum solatium datam fuisse.]

246. *digna atque indigna laturam* vett. edd. cum ms. Basil., corrupte. Emendatum dedit iam Aldina, ut dicat, se potius omnia *millia* laborum esse *viuram*, experturam (Propert. *At tibi curarum millia quan-*

ta dabit!) cf. inf. 520, *digna atque indigna* (cf. Aen. IX, 595), quam ut eam misero amore contabescere sinat. [* *Pro laborum* iu A. Ed. Pr. legitur *laturam*, quod quum ab librario aliquo ad interpretationem vocis *visuram* adscriptum esset, postea in textum irrepsit et genuinam vocem expulit; v. supra ad vs. 93. 217. *Digna atque indigna* pariter legitur ap. Val. Flacc. II. 117.]

247. [* *Fisuram* recte interpretatus est Heynius per *experturam*. Cfr. Markland. ad Propert. p. 11. ed. Burn. *Pro istis* Bothius coni. iuss.]

248. *scoria patiar tabescere tali*. Recte Scaliger uocat Virgilium sordida verba ex plebis fece huc inferuisse. Heins. iugemose: *te tam tristi-bus aegram Sordibus et cura*. Idem tentabat: *Filia, laturam, vel pas-suram*: nam in Basil. ms. *milio laturam*. Certo *scoria*, de metalli sordi-bus proprie dicta, an de morbi vel luctus squalore ab aliis dicta sit, igno-ramus. Tum *scoria* ex *oxypia* vel *oxypela* primam haberet longam. Possit quidem huic vitio ita occurri, ut dissyllaba vox *scorja* fiat; sed ipsa vox senioris grammatici et forte monachi, qui de *scoria* scabiei, qua vexa-batur, cogitabat, manum redolet. Multo foedius vocabulum substituebat Reinesius Epist. ad Daunium Append. p. 332 *forica*, h. latrina. Barthius *carie*, Scaliger legebat: *scabre tabescere tali*: a *scabres*, antiquata voce. Sed, si antiquata inferenda sunt, possit alius *agualo* conficere, a *suales*, h. e. *squalor*. De veritate tamen scripturae ita non magis constat. Vetus edit. apud Loensem I. e. habebat *cilia*, ms. Helms. et *sconia*, quod ad *ecoriam* alludit. Nec tamen eo deveniendum erat poetae, ut casca tali vo-ce uteretur; poterat enim scribere: *tali tabescere peste, tali liquescere tabe*. Vir doctus Misc. Obs. IV, p. 323 tentabat *cura* vel *senio*; cura quoque Heins. et Io. Schrader. Ex his vero corruptela ista enasci vix potuit. Verum omnino totus locus iude a 240 a superiore manu venit. [* Quum hucusque vulgo legeretur *scoria*, pro quo Helms. habet *sconia*, restitui ego e R. morbo. *Sordes* de luctu etiam ap. Ciceron. Fam. XIV. 2. *iacere in lacrymis et sordibus*.]

249. Vir doctus in Misc. Obs. Vol. IV, p. 323 tentabat: *ut se eve-lavit*, vel *molli ut se devalavit*: nam nutricem detractum suis humeris tegmen puellae inieciat. Recta. Annon vero sic nutrix ipsa erat velata? Ergo: ut illa erat veste amicta, puellam circumdat ea. Si quid mutan-dum, legam saltem *velarat*. Sed *velavit* defendi potest, quod praesenti tempore utitur, *circumdat*. Si *circumdabat* fuisset, necessario *velaverat* requirebatur. [* Nec loquitur Helms. *velat* A. Particula *ut* non de tempore sed de statu est explicanda: eadem ratione qua Carme se vela-vit, Scyllam etiam circumdat.]

250. *intacta veste* Ascens. legerat.

251. *Quae prius in tenui steterat succincta corona*. Equidem totum versum sublatum velim tamquam assutum inepti hominis interpretamen-tum. Coronam ex *στέφανον* pro strophio dictam esse posse putabat Scali-ger; mox cincta in *strophio*, non satis latinum esse videns, *crocotam* ex ingenio substituit. Est sane ea muliebris vestis, sed palla pretiosa et opi-para, qua in publico, quoties prodirent, usae sunt puellae, vix in thala-mo, cum e lecto surgerent. Manet deinde vel sic illa scabrities: in *tenui succincta crocata*; etsi iungi posse video: stabat in tenui crocata, succin-cta. Defendit tamen Scaligeri acumen Ruhnken. ad Vellei. p. 347. Con-tareo. Var. Lect. 8. distinguit: *Quae prius in tenui steterat, succincta corona, b. strophio, in tenui veste*. Sed parum hoc rem expedit. *prius* ut edd. vett. ante Aldinam. [* ut *tenui* A. Ed. Pr. Praepositionis signi-ficatio hic illustratur, quae collegi ad vs. 109. neque a vero nimis recedere video, putans poetam nostrum apud Graecum, quem imitabatur, poetam invenisse *ἱστὴν ἐν σποχάρῳ* (Pind. Isth. 6, 53. coll. Matth. Gr. Gr. p. 1140. ed. II. et quem hic laudat, Hemsterh. ad Aristoph. Plut. p. 479.). Nam

Scaligerum secutus scripsi *crocata* quum antea legeretur *corona* quod nemo facile interpretari possit. Et *crocatam* quidem (de qua in universum Ferrarius R. Vestiar. III. 20. p. 241. sq. Ernesti Clav. Cic. s. b. v. egerunt, quibus addi potest Plautus in fragmento Aululariae vs. 11.) fere pretiosiore vestem fuisse constat, neque tamen inde Heynius iustam eius relificandae causam habuisse videtur. Nam Scyllam filiam regiam tales vestes decebant, et omnino feminae *crocata* vel in vita quotidiana non abstinuisse videntur, quo certe ducit Aristophanes Eccles. 353. *τῆς γυναικὸς ἐξελήλυθα τὸ προχωρίδιον ἀμπισχόμενος, οὐρδύεται.*]

252. [* *Dein* Helmst. *rotantibus* A. *fungens* R. Cum hoc vero versu in media pagina abruptitur textus huius carminis in cod. A.]

253. *Prosequitur* Aldina. Alterum hemistichium, *causas exquirere talis*, iterum inquinatum: sive enim *causas tales*, seu cum Barthio *miserae talis* iungas, utrumque inficetum est. Haud dubio fuit *tabis*: et sic video virum doctum in Misc. Obsa. Vol. IV, p. 325 dudum coniecisse; sicque Heins. Repetitur tamen *tabis* uim ex propinquo vs. 248. Mox *Marmoreum* pedem cf. Ge. IV, 523. [* *Prosequitur* R. *persequimur* Helmst. *Talis* R. *talis* Ed. Pr. sed *tabis* Helmst. quod etiam praefert Marklandus ad Stat. Silv. V. 3, 258. p. 400. b. ed. Dr. *Pedes marmorei* etiam leguntur Ovid. Amor. II. 11, 15.]

255. [* *quem* retulit R.]

256. *Quid me inquit* Aldd. Heins. em. *Quid io! me, inquit.* Ovid. *Quid, io, freta longa pererrat.* [* quod R. Ed. Pr. nunc omittunt R. Helmst.]

257. [* *nostro* R. *Furores* bene explicuit Paldamus ad Propert. p. 244. de homine amato.]

260. [* *Odisee* se dicit Scylla amicos et patrem, partim quia Minoem hostem amat, partim quod patrem crine purpureo privare meditatur.]

262. In quo. Melius Nil repeteretur: Nil, quo falsa tamen. [* Tamen recte intellexit Heynius, et saepe eadem ratione positam hanc particulam invenimus. Cort. ad Cic. Fam. VII. 31. Lucan. I. 378. Heusing. ad Cic. Off. I. 12, 4. Rubnk. ad Rutil. Lup. p. 50. sq. *Pietatis imago* v. Aeu. VI. 405.]

263. [* *mediusque* R. Vulgo *mediis*, Helmst. *medius*, qui idem liber semel tantum heu exhibet. *Que*, ut saepe, ulteriori explanationi inservit. Drakenb. ad Liv. XXI. 55. Goerenz, ad Cic. Legg. II. 4. pr.]

264. [* Legebatur: quove ipsa malum hoc, ut et Ed. Pr. exhibet. Sed R. hanc offert scripturam *Quid dicam? quidee agam? malum hoc*, Helmst. *quove agam*, unde vera lectio restitui posse videtur. Nam QUOVEAGAMMALUM leviter corruptum puto ex QUOVEAUSA i. e. et quo ore ego hoc malum exordiri audeam, vel exordiar, quum ego exordiri illud ausa sum?]

265. *quoniam quid tu tibi dicere, nutrix, non sinis.* Non intelligo quid sibi velit. Nescio an alii intellexerint. Ed. Iunt. *quid me.* Edd. vett. cum ms. Basil. *quid non.* An fuit: *Dicam quidem: quanquam, o, quid me non dicere, nutrix, non sinis;* ut non dicere sit, silere, silentio tegere: eaque adeo iterum, quae orsa est dicere, interrumpat. [* Recte Heynius dixerat, neque se intellexisse sensum huius versus, qualis in edd. vulgg. legebatur, neque alios intellecturos fuisse, et tum sententiam aliquam proponit, quae etiamsi a vero paulum recedere videtur, tamen iudicat, optime cum rem perspexisse. Videamus primum varias lectiones; scribitur in R. *quoniam tu non dicere*, Helmst. *quoniam tunc non dicere*, Ed. Pr. *quoniam quid non tibi dicere*, quae scriptura a me recepta hac quidem ratione explicanda videtur: *Dicam quidem, quoniam* — (hic est abrupta sententia, quia pudibunda et perturbata amorem suum confiteri non audet; suppleri fere potest ex sqq. *ita flagitas*, coll. 136. Catull. X.

27—30. ex emendatione Handii. Cic. Mil. 12. §. 33. ed. Orell. Turic. *De nostrum enim omnium — non audeo totum dicere*, sc. vita actum foret:) quid i. e. cur o nutrix non sinis non permittis me tibi rem non dicere, i. e. cur o nutrix adeo mihi inatas ut tibi amorem meum confitear. Infra vs. 269—271. Scylla denuo orationem suam adeo interruptit, unde Heynli meaque sententia de nostro loco non parum confirmatur. Ceterum Bothius conii. *quoniam factum me dicere*, Wakefieldus *quoniam*, quod „sed cur dicam id, quod tu non audies patienter.“]

256. *extremum hoc munus morientis habeo* petium ex Ecl. VIII, 60 et fidem facit utrumque versum 265 et 266 Scholastici commentum esse habendum.

267. [* assistet Helmst. a m. pr.]

269. Cui P. et tribuunt nullo quo vuln. vett. edd. ante Aldinam, et ms. Basil., nisi quod pro quo est quod. Mox in eadem deest est. De sensu vid. Not. Sed versus vix a primo carminis auctore profectus. [* parce et tribuunt nullo quod Ed. Pr. foeda interpolatione ob verba nec nullo non intellecta. Ibi vero ut sexcentis aliis in locis nec dissolvendum est in et non, ut sensus sit hic: Et cui Parcae tribuerunt nullo vulnere laedi. Sic ap. Propert. III. 26, 6. ed. Iac. nec proba Pasiphae i. e. et improba. Cfr. Cort. ad Lucan. I. 86. Markland. ad Stat. Silv. I. 2, 82. p. 168. a. ed. Dr. Ruhnken. ad Vell. II. 88.]

270. [* est omittunt R. Ed. Pr. Sed retinet Helmst. — circumvohor perperam interpretatur Salmasius ad Solin. p. 68. b. C. „est nequissimi-
odas, dicendo circumvohi et singula enarrare, ut illi solent, qui, ut omnia curiose contemplantur, per singula eunt.“ Imo maxime diverso sensu est capiendum: cunctatur proloqui sensu sua virgo, et verbis rem ipsam clare demonstrare non vult, sed tantum inquirere. At frustra hoc conatur, quod adverbium Salmasium statim ad meliorem sententiam ducere debebat. Dicendum est igitur clare, nihil enim proficio verbis eligendis, quibus virum a me amatum indicare possim. Metaphora sumpta esse ab eo videtur, qui aditum loci alicuius petit, sed non invenit, et, nisi fallor, cogitari etiam potest de fraudis uotione, quam in verbo circumvohi inesse constat.]

271. [* Cur praecordia potissimum hic commemorantur, docere nos potest Cic. Tusc. I. 10. §. 20. Plato — iram in pectore, cupiditatem subter praecordia locavit.]

272. Quod per te dicum elegantius. Monuit quoque vir doctus Misc. Obs. Vol. IV, p. 325. [* Quod singularem usum habet in orandi formula. Bentl. ad Terent. Andr. I. 5, 54. Horat. Tursell. p. 713. cum annot. Schwarzii, et Theod. Schmidius ad Horat. Epp. I. 7, 94. — per te scripsi e cod. R. quum antea ederetur te per. v. ad vs. 244. Non tamen hanc emendationem recepissem, nisi codex optimus eam suaderet; nam notatu sane dignum est, in omnibus fere, ubi haec particula ita invenitur, locis quod te per neque inverso ordine scribi. — testamur, scripsi e cod. R. Vulgo obtestor. Testari pro obtestari interdum ponitur, ut comprobant loci a Marklando ad Stat. Silv. p. XI. ed. Dr. alia mente collecti.]

273. memori mihi alumnae cum hiato legendum esse, iam Scaliger monuit. Licebat tamen scribere: *Haustum perque tuum memori mihi.* Quod Heinsius comparat ex Ovid. Ep. V, 45 *Et fletis et nostros vidisti flentis ocellos*, diversum est. Possum enim bene dicere: *mei flentis ocellos.* Idem in schedis conii. in teneris h. Mox nec perdere ms. Basil., et Nec 276. [* Scribebatur hucusque *memoris haustum mihi pectus alumnae*, quibus in verbis recte haeserunt intpp. Nunquam enim dici potest *mihi memoris alumnae*, quum structurae, qualis est illa *mea unius opera*, huc minime quadrent (Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 25. Garat. ad Cic. Planc. 10. p. 64. ed. Or.). Quodam vero iungere velis *pectus tuum memoris alumnae*, quod sane dici potest, novae oboriuntur difficultates. Ac primum quidem *alumna* sic esset Carme nutrix, quum *alumna* nunquam *nutricem* sed sem-

per infantem nutritum indicet (v. ad vs. 440.). Sed ut hoc ponamus, vocem *alumna* mihi linguae abusu hoc uo in loco contrariam sibi significationem induere posse, omnis ista nutricia et memoriae eius compellatio prorsus inepta est. De se tantum et de sua memoria Scylla loquitur, ut eo gravius Carmeu ad miserationem perducatur et spem proponat, fore ut si se in conamine suo adiuvet, ipsa magnum inde lucrum auferat. Huc accedit, quod pectus *haurire* de infante vix umquam invenitur neque inveniri potest, quum potius *haurire pectora ferro* (Ovid. Met. VIII. 439.) longe alio sensu legatur. Et quod in codd. R. Helms. pro *haustum* legitur *auctum*, ex MEMORISAUCTUM feci MEMORISANCTUM, quod ulteriore explicatione non eget. Cic. Phil. II. 24, 60. *Tanta est enim caritas patriae, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me servatam esse meminissent.*

274. [* *si versare potes* Helms. *si versa repetes* R. *si versare potes* Ed. Pr. nec scripsi, cum vulgo legeretur ne, ut et infra vs. 276. Omnia enim pendent a *testatur* vs. 272., et utroque loco R. Helms. Ed. Pr. eam, quam nos recepinus, lectionem exhibent.]

275. [* *incisa*, V. D. in Obs. Miscell. Novis I. p. 121. de hoc huius vocis usu laudat Claudian. Bell. Get. 266. Devot. bell. Troian. VI. 234. Curt. IX. 1. Cic. Phil. XII. 3. Tac. Hist. V. 22.]

276. [* *invidas* Ed. Pr. *invideris* R. *invidens* Helms.]

277. *Nam nisi bene*; at vet., etiam Aldinae, *Nam si* [* ut Ed. Pr.].

278. *Ante expectatum* legi malit Scaliger, ut Ge. III. 348, aut *Ante hunc conspectum* eo sensu accipi: quod non necesse est; nam: *Ante hunc conspectum*, obtutum, ante oculos meos, h. mihi obtulisset, meis oculis oblicisset. Drakeborch. ad Silium II. 31 non magis Scaligeri acumen probat, idem tamen malit: *Ante in conspectum*; idque praestat haud dubie. *casusve deusve*; vid. ad Cul. 192. [* *Ante hunc conspectum* neque cum Scaligero mutaverim, neque Heynii interpretationem sumpserim. Significant verba: *priusquam hunc* (patrem indicat *δεῖταρκος*, cubiculum in quo dormiebat digito monstrans) *conspexissem*. Sic ap. Tacit. Hist. I. 76. *et occupaverat animos prior auditus*, ubi *auditus* non est substantivum sed participium, sc. ut prior auditus. — *Casus* et *deus* semper sibi opponuntur. Cic. Fam. XVI. 12. Virg. Aen. XII. 321. Curt. IV. 7, 13.]

279. [* *Auferri*: *hoc capiti ferro quod* Ed. Pr. *operit* R.]

280. *Heins. patrio*; cf. sup. 183. [* *demessum* coniecit Wakefieldus, sc. peperissem, coll. Virg. Aen. XI. 68. 25. Eclog. III. 68.]

281. [* *mih* om. Ed. Pr.]

282. *tristis* ms. Basil. Ed. Ven. 1484. Eadem vs. sequ. multo deturpat vulnere. multo turpavit pulvere ms. Basil. [* *tristi* retinui ex Ald. 1517. quumquam in R. Helms. Ed. Pr. legitur *tristis*. De clade vid. vs. 88.]

283. *Intonsos crines*. Vix recte de vetula. *Incomtos* melius Heins. [* turpavit Ed. Pr. — Ritum hoc versu memoratum multis illustrat Marklandus ad Stat. Silv. V. 1, 219. *Intonsos* coniecit Wakefieldus coll. Horat. Od. I. 17, 28. Iuvenal. X. 60.]

285. Scaliger iungebat: *crudelis reddite*, o mihi nunc iterum effecto crudelis. Mox non verum putabat hoc, et emendabat: *mih* nunc iterum *crudeliter addite Minos*: ut sit dictum ad illud exemplum: *Teucris addita Iuno* Aen. VI, 90, ubi vid. Not. Verum in ea notione vocis adverbium apponi vix solet. Turbavit viros doctos male instituta verborum structura. Debebant iungere: *O crudelis Minos, nunc iterum mih* reddite. Interpunctionem etiam in sqq. 287. 288 emendavi. Nam: *Et propter eundem te semper aut olim nata*, aut nunc amor *insanae alumnae*, luctum portavit *mih*, h. apportavit, attulit. Miro modo interpolat hsec Scaliger: *Semper et ante olim natae te propter eundem, Ah amor insane luctum portabat alumnae*. Idem portare luctum comparat cum Graeco *κῆδος*

προξενίῳ. In vett. edd. ante Iuntinam natae o te vel, ut Aldina, natae te p., quod non deterius sed multo contius dixerim; ut sensus sit: Et semper amor portavit luctum propter te eundem aut olim natae aut nunc alumnae, τῇ παρδί. Lenius quoque esset: Semper enim. Io. Schrader. coul. Semper ut aut olim natae — portaret alumnae. Nec hoc male. [* Scaligeri priorem huius versus interpretationem unice probandam esse credo, et quae ipse postea protulit, ut et Heyniana opinio simpliciori illi postponenda. Reddita enim nostro loco sensu reciproco sumendum est, unde haec verba ita sunt intelligenda: qui te iterum mihi crudelem reddidisti. Ita se reddere legitur ap. Virgil. Aen. VIII. 170. Iux quum primum terris se crastina reddet, IX. 121. virgineae — Reddunt se totidem facies pontoque feruntur.]

286. O nimium nostrae ms. Basil., recte. [* Nimum Ed. Pr. Sed iterum cum R. Helmst. retinui, ut lectio Editionis Pr. glossema sit habendum verae scripturae, quam librarius vel editor parum recte intellexerat. Queritur Carme iterum Minoem sibi inimicum esse, et nun c quidem mulieri vetulae; etenim nostrae senectae dicitur pro mihi seni, ita ut tempus indicetur, quo sibi iam sit deum inimica. Mea senecta v. infra va. 313. Aen. XI. 165.]

287. [* Legebatur: Semper et, aut olim nata, o te propter, quod Ed. Pr. retinet. Sed R. Helmst. exhibent: semper aut olim natae (R. nate) te propter, et quum Heynius cum Schradero sensum loci recte iam perspexisset, equidem nunc vestigia codicum pressius sequens scripsi semper ut aut, quam particulam iam Schraderus felici coniectura restituerat, minus tamen feliciter in seqq. portaret mutans. Ut nostro loco, ut saepe, indignantis est (Heins. ad Val. Flacc. II. 181. Horat. Torsell. p. 943, 13.) et verborum structura ita procedit: ut semper propter te eundem amor aut olim natae aut insanae alumnae luctum portavit! De structura paulolum perturbata v. ad va. 226. et omissio adverbii nunc ante insanae alumnae excusari iis poterit, quae collegi ad va. 129. Bothius coni. Sempene aut — portabit.]

288. [* lactum R. An fuit letum? — Haud Helmst. a m. pr.]

289. [* adnecta R.]

291. ut sistam: ut finis tandem sit calamitatum, quas ex te experiuntur meae et filia et nutrita. Emendatio haec est, a Pithaeo profecta, sed bona. Scaliger ex vett. edd. lectione, quae erat obsistam (ut et ms. Basil.): alicubi etiam, absistam, exsculpit qui obest tam; magis ingeniose Heins. inde elicit: o siste exitium. [* obsistam R. Helmst. Ed. Pr.]

292. 293. Versus mali commatis, quibus liberandum carmen est. Iam iam nec nobis ea, quae senioribus, ullum Copia vivendi genus. Lectio haec nobis primum in Iuntina visa: probata eadem Scaligero, etsi satis impedita: ut tamen sententia saltem aliqua erui possit: Iam nobis ne ea quidem, quae tamen senibus esse, contingere, solet, Copia est vivendi genus vitae, si non quod volumus, tamen ullum. Scaliger bene: πᾶς πλοῦς ἀπὸ τοῦ ἡμῶν. Edd. vett. cum ms. Basil. Vivendi copiam vivit genus; inde Aldinae Vivendi cupiam vivit genus. Heins. tentat Iamiam nec nobis acui (vel aevo) senioribus ullum Vivendi optatur, divi! genus. Mox Ut quid ego; leg. At vel Ah, vel Nequid; nam Ut quid pro quare, barbarum puto. In marg. ed. Scot. Aut. [* Vulgo legebatur: — ullum Copia vivendi vitae genus, quae oratio sane scabra editoribus vett. debetur. Nam in R. Helmst. Ed. Pr. legitur: Vivendi copiam vivit genus, Ald. 1517. Vivendi cupiam vivit genus; praeterea notandum, pro nobis in R. Helmst. legi vobis, et in R. eaque senioribus. Carme queritur, erepta sibi filia et alumna non esse cur vivere cupiat, seque ipsam amentem dicit, quod Britomarti mortis vitam produxerit. Quodsi iam priora ver-

ba versus 292. Inapicimus, sententiam eorum hanc esse videmus, ut Carme doleat, se nunc omnibus privatam esse, quae aliis senibus solatio esse soleat, i. e. liberis: nunc ne ea quidem mihi sunt concessa, quae aliis senibus conceduntur. Nec idem quod ne—quidem; v. Ramshorn. Gr. Lat. p. 528, 2. In seqq. scripsi ultum *Fivere uti cupiam vitae genus* i. e. nihil iam est, quod mihi cupiditatem ulterius vivendi moveat, amorem vitae iniiciat. Vestigia codicum presse secutus sum, et sententia ita comparata, ut tam grammaticae quam rhetorice neminem offendere possit; cfr. infra vs. 313. *Vitam vivere* legitur etiam apud Cic. Verr. II. 47. §. 118. quo tutiorem vitam sese meo praesidio victuros esse arbitrarentur, add. Heusing. ad Vechn. Hellenol. p. 319. — Quod deinde sequitur *Ut quid non barbarum sed vere Latinum est: elliptica est oratio, ut quid mihi fiat, contingat?* Ita Cicero ad Att. VII. 7. *Depugna, inquis, potius quam servias: ut quid? si victus eris, proscribere?* Vide Gronov. obs. eccl. 13. p. 139. ad Liv. XL. 13. ubi recte comparavit Graecum *ἴνα τι*, de quo v. Herm. ad Viger. p. 849. Matthiae Gr. Gr. §. 620. Separavi vero ut *quid* a sequentibus, quae iam novam constituunt sententiam, qua Carme sibi irata atque indignabunda se increpat. Bothius conl. iam, iam nunc nobis ah! quae (vel eequae) senioribus ulla est.]

294. In edd. ant. et ms. Basil. *Te erepto britomarte* est spes vana sepulcri. Sed, ut nunc legitur, est emendatum in Aldin.; at in Iuntina: *Te erepta, Britomartis, spes est vana sepulcri*. Scaliger idem in aliis repertum probabat: *mei spes una sepulcri*. Loensis l. c. *spes est ulla sepulcri*. ms. Helms. *mei spes una sepulcri*. Ita saltem legam: *Te erepta, o Britomarti, mihi spes una sepulcri* est: te erepta nihil amplius est, quod in votis habeam aut sperare possim, quam sepulcrum. *meae spes una senectutis* non male conl. Heinrich. [* *Legebatur: Te erepta, o Britomarti, meae spes una salutis*, quibus in verbis sensum frustra quaeras. In R. legitur: *Te erepto britio mortem ei spes u. s.*, Ed. Pr. *Te erepto Brito mortem est spes vana sepulchri*, Helms. *Te erepto brito marte mei spes una sepulchri*, unde quam lectionem protulit Heynius, ea neque propter structuram neque propter verborum sensum ferri potest. Quodsi enim est infirmas, aut versus sequens omni nexu cum prioribus destituitur, aut verba, de quibus nos nunc agimus, parenthesin satis frigidam et languidam efficiunt. Quidni enim dudum mortua est Carme? Iis potius post alios interpretes restitutis, quae necessario restituenda erant *erepta o Britomarti*, scriptura codicis Helmsad., quae insuper reliquis duobus subsidiis criticis firmatur, unico probanda est, ne literula quidem immutata. Carme enim recte Britomartin filiam suam unam sepulchri sui spem dicit; etenim mater infelicissima neque maritum neque alios liberos habuit, unde nemo propinquus ipsius, quum aliquando moritura erat, fuus curabat. Quodsi filia superfuisset, haec pio illi officio satisfacisset; hac mortua, a nemine illud expectare potuit. Quantopere autem veteres hoc optaverint, praeter alios docet inprimis egregius locus Tibull. I. 3. 5—10. coll. Ovid. Amor. III. 9, 49. sqq. *Pro meae* Ald. 1517. mcn. Heinrichius in Biblioth. Gotting. Ilter. et art. vett. X, 46. ad coniecturam suam stabiliendam laudat vs. 315. Virg. Aen. IX. 481. XII. 57.]

295. *Te Britomarte* vett. edd. [* *Te Brithe morte* R. *Te brito marto marte diem* Helms. *Te Brito Marte*, Ed. Pr.]

296. *Legebatur Cereri*; cur *Cereri*? quodnam eius studium vel contubernium esse poterat, cui puella se addiceret? Ferrem, si Palladem memoraret. In promptu est, *celeri* legere; sicque in Aldina et inde in ed. de Tortis expressum et ex ms. Helms. notatum video, ut fuisse arbitrer: *Atque utinam celeri ne tantum grata Dianae* etc., utinam ne esses sectata venatus, Dianae celeri tantum grata. Ita [* Heins. ap. Burm. ad Ovid. Met. IV. 304. et] Io. Schrader. Emendatt. p. 61. nisi quod non tantum. Parrhasium in Quaesitis per epistol. 30 (p. 50 Steph.) *Veneri* legisse vi-

deo: ita *Venatus virorum* nimis lepide subiiciuntur. Video tamen et Heynium hoc amplecti. [* Eadem qua Heynius hunc versum constituit ratione, legitur is in R. Helmst. Ed. Pr. Ald. 1517. nisi quod in omnibus his libris et scriptis et impressis pro ne exaratum invenitur nec, in Ald. 1527. non.]

297. *Venatus—virorum*: esse ergo debent, quibus viri studere solent. Immo leg. *Venatus virgo sectata ferarum*. Hoc et Io. Schrader. l. c. Porro ed. Ven. 1484. *sacrata*. [* Imo omnia in h. v. recte se habent. Etenim sensus hic est: utinam ne tu Britomartis quasi altera Atalanta venatus a viris institutos tam cupide sectata, imitata fuisses! *Venatus* non semper de fariis dicitur, quas quis persequitur, sed etiam de eo, qui persequitur, ut Virg. Aen. IX. 407. *si qua dona ipse meis venatibus auri.*]

298. *Gnosia naupharcto* eadem vetus editio: *neufarto* ms. Helmst. *naupartio* vet. ed. apud Loensem l. c., et Iunt. *naupacto*: idque Domitius interpretatur cum Ascensio, *naupharcto cornu* lul. Sabinus legerat. *neu Partho* emendatum iam in Aldina. [* Legebatur hucusque:

Cnosia neu Partho contendens spicula cornu

Dictaeas ageres ad gramina nota capellas:

quorum versuum prior ita primum exhibetur in Ald. 1517. quum in codd. alia legantur. Nam R. habet *gnosia naupharcto*, Helmst. *Gnosia naupharcto*, Ed. Pr. *Gnosia Neupharcto*. Quamquam vero coniectura illa ab editore Ald. 1517. proposita facilitate sua se commendat, tamen, iam Heynio recte iudicante, ex nexu singulorum versuum pernirio vel potius nullo difficultates oriuntur, quas nemo ita solvat, ut cuique satisfactum esse videatur. Nam *ageres* tempus est omnium ineptissimum, quum praecedat *sectata* esses, sequatur *isses*. Deinde *neu* plane ab h. l. abhorret, ubi dicendum erat *nec*. Tum maxime versus 299. mirum quantum versui 297. contradicit, quae omnia Heynium perpulerunt, ut transpositionem versuum auderet, qua sane via paullo violentiori rei non inoepie occurritur. Sed Heynius illud verbum minus attendit, quod in omni hoc loco unicum est corruptum, *naupharcto*, vel ut aliter est legendum. Ponamus, verum illud esse quod protulit Iulius Sabinus *naupharcto*, atque per hanc vocem locum aliquem significari, unde arcus dictus fuerit, noooc tum sententia optime sic procedat:

— utinam — ne

Venatus esses virgo sectata virorum

Cnosia Naupharcto contendens spicula cornu!

Dictaeas ageres etc.

Quominus vero banc scripturam in textum reciperem, duo me impedierunt argumenta, unum quod de urbe aliqua *Nauphria* vel certe similia nominis nullum est apud veteres scriptores vestigium eamque potius Sabinus ad inventum suum fulciendum finxisse videtur, alterum quod *Partho* utique aperta Virgillii (Eclog. X. 59.) imitatione defenditur. Hinc reposui *heu Partho*. Quod ad hiatum attinet, is invenitur in thesi etiam ap. Ovid. Metam. V. 625. *Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa*, vocavit, Pers. III. 66. *Discite, o miseri, et causas cognoscite rerum*. Adde Schneideri Gr. Lat. Part. I. Vol. I. p. 151. sq. Delectatur autem poeta noster interiectionibus mediae orationi interpositis; vid. vs. 52. 80. 81. 152. 161. 184. 189. *Cornu* pro ipso arcu (ut Virg. Ecl. X. 59.) dici potest, ut *aurum*, *argentum* de vasis aureis, argenteis. *Puellas* pro *capellas* habet etiam singulari harum vocum confusione R. Sed veram scripturam exhibet tam Helmst. quam Ed. Pr.]

299. *puellas* in fine habet Aldius perperam, etsi de puellarum choreis velis accipere. Etenim laborat totus locus luxatione, unde nec membra

sibi respondent; estque is adeo, nisi versus 298 omnino a mala manu illatus est, sic restituendus:

*Atque utinam celeri ne tantum grata Dianae,
Cnossia neu Partho contendens spicula cornu,
Inatus esses virgo sectata ferarum!
Dictaeas ageres ad gramina nota capellas:
Numquam etc.*

Si pascendis gregibus illa vacasset, non in conspectum Minois venantis ventura fuisset.

300. *fugeres* cum Basil. ms. vett. edd. ante Aldinam; eadem *Minoos*.

[* *fugeres* o *Minos* Ed. Pr.]

301. Vett. omnes: *aeriis specula de montibus*, nisi quod in ed. de Tortis *specula* non comparet, et in vet. ed. apud Loensem *Nec specula aeriis praiceps de*. Forte *specula* substitutum, cum olim montis nomen fuisset: *aeriis Dictae de montibus*, Callimachi exemplo, in Dian. 198 sq., ubi vid. Spanhem., etsi is a Strabone propterea reprehensus fuit lib. X, p. 733. 734. Scaliger, probante Heinsio, corripbat: *aerii specula de montis abissae*: ut Rcl. VIII, 59 *Praiceps aerii specula de montis in altum Deferat*; alia emendatio soppeteret ex carmine, quod noster poeta perpetuo ante oculos habere solet, Catull. LXIV, 244 *Praecipitem sese scopulorum c vertice iccit*. [* *Legebatur: Praiceps aeris specula de montibus issae*, unde nemo bonum sensum extricare possit. Scaliger a veritate proxime absuit. Sed *praecipitem abire*, licet alibi inveniat, tamen a nostro loco, ubi de saltu sermo est, nimis abhorret. Et quum ex vs. 305. *michi certe gnata peristi*, appareat, de morte sermonem esse, scripsi *aerii* (ut etiam R. habet) *montis abissae*. Discrimen literarum inter MONTIBUSISSES et MONTISOBISSES paene nullum est. *Aereus mons*, v. Huschk. ad Tibull. I. 7, 15. *Praiceps de specula* illustratur per Virgil. Aen. V. 175. *In mare praecipitem puppi deturbat ab alta*, et Catull. LXVIII. 59. *Qui quum de prona praiceps est valle volutus*.]

302. 303. Si sequentia ab ipso poeta profecta sunt: alieno utique loco sunt interposita. In lamentis matris quis talia expectet! *Legebatur: et numina Phocae Virginis assignant*. Sic Aldina dederat. Vett. edd. *Phorae, Photae*. Mirum *Phocae* nomen relictum, cum manifesta sit corruptela et a viris doctis Paulo Leopardo Emendatt. X, 24 et iam ante eum, ut video, a Iano Parrhasio, Quaesit. per Epist. 30 dudum deprehensa et emendata. Delatam in mare Britomartin, Aeginetae narrabant, piscatorum retia censu excepisse, sicque eam servatam in insulam Aeginam deportatam, ubi sub deae *Aphaeae* nomine culta est. Nomen et ipsum cum fabula consentit, ἀπό τοῦ ἀφείναι. conf. Pausan. II, 30 et ad v. 219, et est *numina Aphaeae* in ms. Basil. Sed cetera verba incertae sunt lectionis. Leopardus l. c. legit: et numen *Aphaeae Virginis Aeginae* est. Scaliger et nomen *Aphaeae Virginis assignant*. Non video cur non retineamus, quod proximum est: et *numina Aphaeae Virginis assignant*. Nam facta illa des. vid. Pausan. l. c. [* et omittit R. spatium tamen vacuo relicto. — *phoe* R. Ed. Pr. *phocae*, Helms. a m. pr. *phoe* idem a m. sec. — *Virgines* Helms. assignat Ed. Pr.]

303. quo notior esset vett. edd. nonnullae.

304. *F. Dictynnum dixere, tuo de nomine, Luna*. [* *lumine* R.]

305. *perisset* vett. edd. ante Aldinam cum ms. Basil. [* *Sunt* R. nata R. Helms. Vulgo *gnata*. — *perisses* Ed. Pr. Vulgatum legitur in R. Helms.]

306. in abest Ald. *volitantem*: illustrat Mitscherl. noster in Lection. p. 111. [* in et *montis* desunt in R. Helms.]

307. *Hyrcanos inter comites*. Canes esse voluit, satis notos ex auditoribus venaticae rei, sed quis canes comites dixerit? Lego [* cum Schra-

dero ap. Fries.] *Hyrcanos interque canes agmenque ferarum.* Heins. *Hyrcanas* cum Basil. ms. amplectitur, scil. Nymphas. At illas quis tandem in Creta quaerat! [* Quamvis elegans sit Heynii coniectura, eam tamen vix necessariam habeo. Primum enim *Hyrcanis* simpliciter de canibus *Hyrcanis* intelligi possunt, ut alia canum genera nude ex origine patria dicuntur (v. Lucau. IV. 440. *Penator tenet ora levis clamosa Molossi, Spartanos, Cretasque ligat*). Tum vero canes gressum herilem comitari dicuntur ap. Virgil. Aen. VIII. 462. ut proinde verba, quae nunc tractamus, ita sint explicanda: *inter canes Hyrcanos ipsi comites* i. e. ipsam comitantes, et vox *comites* non tam substantivum sit quam appositio.]

309. 310. 311. Non bene sententia procedit. Videtur ea esse debere: Verum haec, etsi per se gravia et indigna, tolerabilia tamen visa sunt tum, cum te alumnam nacta sum, nec dum haec quae modo audiui, ex te audiveram. Ita verba esse deberent: *Verum haec tum nobis gravia, at toleranda, fuerunt, tum, mea alumna, cum.* Coniectent alii suo quisque more ac lubita alia. [* Bene perspexit Heynius omnis loci sententiam, qui vero, quum in omnibus codd. et add. nobis legeretur, explicari nullo modo potuit. Quid enim aliud dicere potuit poeta, nisi hoc: Haec tamen calamitas mihi minus gravis fuit tum, quum de te etiam sperare liceret. Hinc pro NOBIS coniectura scripsi NON SIC, sc. quam nunc, quod poetice circumscribitur vs. 312. sqq. Particula vero tum explicatur per verum parenthetice interpositum 310. Quod igitur post vocem maneret vulgo appingebatur semicolon, deleui, et series orationis statim a vs. 309. usque ad vs. 311. procedit, quod insuper temporum ratio sondet, quae prorsus impedit, quominus versum 311. a versu 310. pendere putemus. Non sic eadem ratione legitur ap. Virgil. Aen. II. 496. Similiter est ap. Tacit. Hist. II. 99. *Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species*, sc. quam intrantis. Adde Horat. Epp. I. 1, 4. — Tunc R.]

310. *mea luna* ed. Iunt., corrupte. *manebat* malit Heins. [* *Tibi R.*]

311. Versus aliunde interpositus. [* *Nec R. Helms. — nundum, idem.*]

312. [* *Te etiam R.*]

313. [* *o om. R. Helms.*]

314. *sopore saepe friget.* Nisi accipias ut in Nota factum. Heins. coni. *leporis*. [* Unice probari potest prior Heynii explicatio. Nam cur hoc poetae memorandum fulaset, Carmen etiam dormire voluisse? Sed quia adspectu Scyllae dormientis gaudebat, mortem sibi non conscivit. Nequidquam vero addicitur, quod illa ipsa delectatio nihil ei profuerat; nunc enim spes Carinae de nuptiis Scyllae est decepta, et nequidquam gaudio illo affecta est, quod Carmen a morte voluntaria retinuit. Wakefieldus coni. *sonore*, i. e. lingua, loquela.]

315. *Cum premeret mors dura vel Cum premerent iam fata* coni. Io. Schrader.

316. *flamina* coni. Heins. [* *Caricio R. coticio Helms. a m. pr. coricio idem a m. sec.* Vulgatum iam legitur in Ed. Pr. — *Glomerare* praegnantia sensu est capiendum. Nam *lana* glomeratur, unde tum fila ducuntur et textura conficitur. Glomerare lanam primum est in arte texendi. (Ovid. Met. VI. 19.)]

317. *fata reservant* ms. Helms. ad quae me n. s. coni. vir doctus Iortii Misc. Obs. Vol. IV, p. 326, perperam; quis deus et quo, h. ad quae fata, servat me? Heins. *heu quae me.* At Io. Schrader. *Quo nunc te i. aut quae te n.* [* *Fata reservant* scripsi e R. Helms. quum vulgo legeretur *numina servant*, coll. Virg. Aen. VIII. 575. Pro quae in R. perperam legitur quo. De infelix non assentio Scaligero et Heynio, referens potius ad Scyllam, quae quare ita compelletur, apparet ex vsa. seqq.]

318. [* *vertice canos* Ed. Pr.]

319. *Indita* ms. Basil., et *praeterit*. *Addita* Heins. et h. l. [* *pre-
tererat* R. — In fine versus Ed. Pr. habet *crines* aperta interpolatione.
Canis simpliciter de capillo senis dicuntur, ut ap. Tibull. I. 10, 43. *Sic
ego sim, liceatque caput candescere canis*, qui locus etiam *canos canden-
tes* satis adstruit; coll. Wernsdorf. Poet. Lat. Min. III. p. 187.]

320. *Quae t. p. spes*. Aldina est lectio. Scaliger nallit: *Quam tenuis
p. s. Heins. Quam tenuis* cum cod. Basil., sed is sensus alienus foret ab
h. l. In vett. edd. *Quae tennes*, vel *tenui*, patrio *pressit* s. e. Heins.
quoque tentat: *Quanta tui patrio*. [* *Hucusque* legebatur: *Quae tenui
patriae spes sit suspensa capillo?* Sed alia leguntur in codd. Et in
Helmst. Ed. Pr. *tenuis patrio pressit*, in R. *tenuis patrio praesit*, unde
scripsi, quod iam in textu legitur, hac scilicet structura et sententia:
An nescis, quae (l. e. qualis, quanti momenti; Ramshorn. Gr. Lat. p. 366.)
sit suspensa tenuis (simpliciter pro ea, ut saepe adiectiva aliquam virtu-
tem vel vitium rei antea dictae indicantia pro pronomine demonstrativo
dicuntur) *prae patrio capillo* (de anastrophe praepositionis sub. ad
vs. 55.)]

322. [* *sclerus esca tentanda neplandum* R. *sclerus* est (puncto sub li-
tera t posito) *cantanda* Helmst. Vera scriptura iam prostat in Ed. Pr.]

323. *per me, mea*. Scaliger mavult: *te per mea a*. Saltem debet
scribere: *per te, mea a*, ex more obtestationum. Alius vir doctus in
Misc. Obs. Vol. IV, p. 327 corrigit: *Per, te, meum, alumna, tuumque*.

325. *Per me et sacra precor per flumina Ilithyiae*. Deficit nos in
hoc versu antiqua manus. Vett. edd. *Perdere sacra precor per flumina
sacra Ilithyiae*, vel *Elythiae*, ut et cod. Basll. Mutatum primum in Al-
dina sec. *Per te sacra precor per flumina Ilithyiae*. Etiam Iulius Sabinus
similem depravationem interpretatur: „timeo, ne caussa mea velis per-
dere tuum amorem expertum in multis rebus. Elathia (Elatia) civitas
est cum flumine eiusdem nominis in Phocide celeberrima.“ Scaliger le-
git: *Per te sacra precor*; ut sit: *te per s*. Hoc iam in Aldina expressum
modo movi. Pergit corrigere Scaliger: *per lumina l. và ráv πωσφό-
ρον*, ut *Ilithyia*, *Lucina*, *Diana*, sit eadem dea, per cuius lumen
mulier obtestatur. Altera eius coniectura deterior: *Per te sacra precor
per luminis Ilithyiae*, nova voce procussa. *Flumina Ilithyiae* Taubmannus
foedo acumine exponit. Ferrem saltem, si lavationem infantis recens na-
tae commemorasset. Heins. varie tentat: *per flumina Ilissea*: quia ad
Ilissum sacra Cereris celebrata: vid. Periegetes, Avienus et Priscianus;
vel *per numina Itonea* aut aliud Palladis epitheton; vel *per te sacra pre-
cor per flumina sancta Cytherae*. Salmas. ad Solin. p. 121 C. *per flumi-
na Lethaeca* emendat, a fluvio Cretae Lethaeo: quod praeferam ceteris
hiorolationibus. Sed totum omnino versum augmentum esse scholastici,
sententiam variantis, suspicor. Saltem numina *Ilithyiae* legendum.
[* Scribebatur:]

— — *per me, mea alumna, tuumque
Expertum multis miserae mihi rebus amorem,
Per me, et sacra precor per flumina Ilithyiae*

quibus de verbis primum audiamus Gronovium ad Liv. XXIX. 18. §. 9.
T. VII. p. 187. ed. Drak.: „Vulgo *per me mea alumna*. Quod sciebat
„Scaliger Latium non esse: itaque reponit *te per mea alumna*. Sed
„cur non secutus est ipse, quod ait ibidem esse notissimum? Dein vulgo:
„*Per me et sacra*. Vetustiores *Perdere sacra*. Ipse *per te sacra*. De-
„nique editur *per flumina Ilithyiae*. Recte Scaliger, sed non integro
„*per lumina*: nam etiam, cum displiceret *biatus*, *perluminis* malebat, idem
„tamen mox reprobat. Sed contextus orationis satis indicat, copulativam exci-
„disse. Nam ita concipiuntur preces: *per, te precor, mea alumna, et
„amorem tuum, et per sacra, perque lumina Ilithyiae*. Si unam ex postero-

„ribus coniunctionibus demas, non tam versus, quam sensus indecore hiat.“ Iam sequantur lectiones codd. quae ita se habent. In R. legitur: *quod me tuo permetuo per me tu alumna — Perdere saeva precor — elythiae*, in Helms. *per me tua alumna — Perdere saeva precor — elithiae*, in Ed. Pr. versus 323. 24. plane leguntur, ut bucusque in edd. prostabant; sed 325. ita: *Perdere saeva precor per flumina sacra Elythie*. Cum Gronovio scripsi *per te mea alumna*, baud veritus ne quis in euclitica quae offenderet, quae et in aliis et in hoc loco secundae demum voci additur, ut *per tuumque* dicatur *pro perque tuum* (Broukhuis. ad Tibull. III. 6, 48. Bentl. ad Horat. Od. II. 19, 32. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 6, 43. Hofman-Peerlkamp. in Biblioth. Crit. Nova IV. p. 290. sq. De Graecis v. Herm. ad Eurip. Hecub. p. 82. sq.). Minus mihi probavit summus Gronovius suum *per te saeva*. Quoniam enim sunt ista sacra, per quae Carme adeo nude Scyllam obtestatur? Ad alia potius codices nos ducere videntur, unde *saeva* recepi, dictum de Scylla, quae sane hoc nomine propter facinus quod parabat compellari potuit. (conf. vs. 129.) Expulsa sunt igitur iam *sacra* illa, et obtestatio prius triplex iam facta est duplex. Scribo enim *Per te saeva* et in seqq. *per lumina et Elythiae*, ubi *lumina* debeo Scaligeri acuminui, qui iusiurandum per *ῥωσφόρον* ex Aristophane apte comparavit. Et addidi de meo, ut sibi respondeant quae — et (v. ad vs. 78.), per vero bis sit positum quamquam ad eandem vocem referendum, quae tamen geminato oratione valde concitata, qua Carma utitur, satis excusatur, eoque magis, quod nonnulla verba sunt interposita. Locutus igitur qualiconque ratione et ab aliis et a me ipso restitutus ita est explicandus: *precor te mea alumna perque tuum amorem mihi miserae multis rebus expertum et te saeva per lumina Elythiae.*]

326. Nec vett. edd. ante Ald., et: *tam molli mente*; hoc praefert Scaliger, et recte puto; etiam Heins. e ms. Basil., etsi *tam nulla mente* et ipsum habet, quo defendas: ut sit *stulta*, *amens*. Pro *sequaris* praestaret *feraris*; quod et Helmsio in mentem venit. [* Nec R. Helms. — *tam nulla* scripsi ex R. Helms. pro vulgato *molli*. Heinschius in Biblioth. Gotting. liter. et art. vett. X. p. 47. legit *stulta*. In ultima vero voce nihil mutaverim, quamvis aliquid mutandum esset, si cum interpretibus reliquis a poeta *sequi* in *aliquam rem* dictum fuisse putaremus. Sed iungendum potius videtur *insequi*, ut praepositio per tmesin sit a verbo suo disinneta (v. Ramshorn. Gr. Lat. p. 701. 757.) Istudque verbum ex Graeca lingua sit explicandum. Nisi enim fallor, poeta significationem verbi *ἐπείρω, ἐπείρωμαι*, qua dicitur pro *occupatum esse in aliqua re, tractare* (v. Passov. lex. Gr. s. h. v.) in linguam Latinam transtulit.]

327. 328. *Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor Flectere, amor: scabrities et his verbis inest. Non amorem, sed puellam, alloquitur anus; hanc non conatur flectere, deflectere, avertere, revocare ab incepto. An fuit: incepto flectere amore; nec est cum dis e. n. Saltem distinguam — conor Flectere (Amor! neque sit cum dis contendere nostrum). Sensit eandem mecum verborum molestiam vir doctus in Misc. Obs. Vol. IV, p. 327, qui, amor, accipiebat, pro mi amor amata puella! quod alius vir doctus Latine fieri non posse monuit. Sed video nunc illud, quod conieceram, legi in ms. Basil. et iam extare in Ald. 1534, adeoque recepi. [* amore nec sit Helms. qui lectioni vulgatae (iam in ed. Ald. 1527. prostanti) proxime accedit. In R. amor: nec sit cum, Ed. Pr. amor neque sit, Ald. 1517. amore neque sit. Bothius coeli. Nunc ergo, infectum fieri quod non pote, conor Flectere; ama, neque.]*

329. [* *denudare* R. Helms. a m. pr. Vulgo *te nudare*, quod unde pendeat, vemo adhuc docuit neque unquam docebit. Codicum vero lectione illa recepta infinitivus a *velis* recte pendet, quod iam duplici constructione utitur (v. Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 95. sq.)]

330. *Utque emendabat Loensis Epiphyl. VIII, 27. Tum alius vir doctus Misc. Obs. Vol. IV, p. 327 velim malebat; nec aliter sententia rite precedit: Sed velim te nubere incolumi patris regno, Atque aliquos tamen esse tibi Penates*, h. aliquos saltem; non nullos. [* *Permire dixit poeta aliquos penates*. Nam si *Scylla incolumi regno* alicui iuveni nupsit, non alicui tantum erant *penates*; quod enim dixit Heynius *aliquos* poni pro non nullos, argutius est quam verius. Huc accedit particula *tamen*, quae perquam ineptum sensum huic loco affundit: atque velis tibi esse *Penates*, quamquam exiles, at tamen aliquos. Hinc de vitio loci cogitavi, et crediderim, poetam scripsisse *aliquid*. *Sunt mihi aliquid penates*, i. e. *penates* mihi aliquid valent, similibus locis excusatur. Ita Cic. Fam. VI. 19. *ego quoque aliquid sum*, Att. IV. 2. *et si unquam in dicendo fuimus aliquid*; adde Geel. in Biblioth. Crit. Nova III. p. 284. Ita etiam Graeci dicunt *οὐδὲν εἶναι*, Aeschyl. Suppl. 901. Aristoph. Eccles. 144.]

331. *exilio coul. viri docti Misc. Obs. ibidem; quod uice verum. Nam Carina ipsa exulabat a patria.*

332. *Non aliqua vel ulla Io. Schrader. Emendatt. p. 62. [* Schraderi coniectura tantum abest ut sit necessaria, ut locum reddat languidior. Non alia enim ratione est explicandum ex vs. 336. et sensus loci hic est: quodsi patrem causis variis (v. infra vs. 354. sqq.) flectere i. e. commovere non poteris ad pacem cum Minoe iuendum, tum coma abscissa efficias, ut amor tuo cedat et foedere cum hostibus tuto nuptias confirmet. Hortatur igitur Carina Scyllam, ut, priusquam ad ultimum progrediatur, potius omnia alia conetur variasque vias ingrediatur, quibus eam patris perseverantiam in urbe defendenda flectere posse sperabat.]*

333. [* *quid enim nisi unica* Helms. Ed. Pr.]

334. *ista vir doctus Misc. Obs. l. c. bene corrigebat. tuo cum iure legebat Loensis l. c. Heins. quoque: Nunc potius hic et 336, et dum iure licebit, Dum f. [* Tu potius R. — Tamen nostro in loco, ut in aliis multis, precantis est et obtestantis. Ovid. Met. I. 512., ipsa autem pendet a *reverso*. In Helms. est: ipsa tamen — iura, sed correctum e.]*

335. *facti causam scil. negatis tibi precibus. fracti — doloris bene Heins. vel tanti.*

336. *incerta ms. Basil. et vett. edd., etiam Aldd., at 1534 incepta. [* incepta Ed. Pr. incerta R. Helms. Referre pro repetere haud nimis frequenter legitur, cuius tamen significationis Gesnerus in Thes. L. L. attulit haec exempla, Cic. Orat. III. 20, 75. Tercut. Hecyr. Prol. 7. Ovid. Fast. III. 476.]*

337. [* *deos om. que R. ficturos R. — Bothius: comites, o alumna.*]

338. *quod extat in o. Ed. Ven. 1484, aliae: quod terat in ordine: sic et ms. Basil. Quod nunc legitur dedit Aldina. vid. Not. [* *teruit* R. Helms. *terat* in Ed. Pr. Nescio an ex illa codicum lectione fingi possit *teritur*, praesertim quum ordine statim sequatur. Sensum loci recte exposuit Heynius, nisi quod minus de natura cogitaverim, quam de hominibus aliquid suscipientibus.]*

339. *Hic ubi, et, relevaverit vett. edd. Hoc tibi — velaverat ms. Basil. [* Hic R. Helms.; sed propter vocibus pronomine demonstrativo carere non possumus. Hoc tibi Ed. Pr. — sollicitos R. sollicitus Helms. Ed. Pr. — revelaverat Helms. a m. pr. *relaverat* idem a m. sec. *velaverat* Ed. Pr.]*

340. *viscerat Ed. Ven. 1484. vinzerat Aldinae pr. et sec. vicerat Iunt. iuserat Aldina tert. spem clauserat ms. Basil., quod eo alludit. foverat coni. Dorrill. et Io. Schrader. [* *spe om. Helms. spem* Ed. Pr. — *vicerat* Helms. *iuserat* R. *clauserat* Ed. Pr.]*

341. [* *gemis* Helms.]

342. *et placidam tenebris captare quietem. Hoc facit puella, ut ca-*

ptet quietem, capiat somnum; at nunc anus puellam ori obducta veste ad somnum componit. An *aptare* hic latet? Sed *captare* esto: arcessere, parare, per tenebras, quas obducit, extincta lucerna, *olivo inverso*, ut obruat oleo affuso ellychnium: proprie vas invertitur. Ad superstitionem trahit rem Scaliger, nimis subtiliter. *placitam* coni. Heins. [* *captare* ad anum tantum referri potest, sc. virgini, Seyllae. Wakef. coni. *membris corptare*.]

343. *restringens* vett. edd. ante Aldinam et Ascens., ex more. *Inverso* esse ab invergendo patet. [* *restringens* R. Helmst.]

344. Vinculum in his versibus orationi deesse unusquisque videt. Scaliger vett. edd. *Incipit* et habere ait et hinc refingit: *Incipit: et crebros insani pectoris ictus Ferre manu: ut ferre manu sit sustinere, ἀνέχειν χειρὶ*. Non placet acumen. Mulo distinguere: *Paullatim tremebunda—Incipit: ad crebros insani pectoris ictus Fertque manum, assiduus mulcens praecordia palmis*. Mann mammae imposita mansuultus pectoris observat. [* Ut verba hucusque legebantur, ut una periodo comprehenderentur a verbis *Paullatim tremebunda* usque ad *praecordia palmis*, sane neque grammaticè potuerunt explicari neque omnino iustam sententiam admittebant, unde VV. DD. necessario ad coniecturas delabi oportebat. Sed interpunctione mutata, ut scilicet post *olivo* pro commate ponerem punctum, difficultatibus illis occurrisse mihi videor; obducere enim et *captare* sunt infinitivi historici, et *incipit* novam orditur sententiam. Paululum quidem dubitavi, annon praestaret, post *quietem* interpungere, mutata tamen dein sententia, quom versum 343. ad explicandam vocem *tenebris* appositum esse mihi persunderetur. Bothius coni. *Incipit, haud crebrosque insani pectoris ictus Fert anus, assiduus*.]

345. *mulcans* Pricaeus ad Apulei. pag. 221, perperam.

346. *morientis*, defendi forte potest. Heins. tamen tentat varie: *rorantis, morcentis, marcentis*. Mox *cubitis* ms. Basil. [* *morientis* bene defendit Burmannus Sec. ad Propert. p. 108.]

347. [* *cubitos* Helmst. *cubitis* Ed. Pr. Cfr. Burm. Sec. ad Propert. p. 41.]

348. Corrupti, et interpolati misere versus. Ad verba *Postera lux ubi lacta diem mortalibus alium deest vox Extulit vel Extulerat*. Heins. coni. *lux elata, oblata*; saltem deb. evecta—*Ut g.*

349. *veniente mane* male vett. edd. cum ms. Basil. *Nt gelida veniente mihi* Ald. *Egelido* esse legendum Scaliger monuit: ut sit verborum iunctura haec: *ubi postera lux lacta, veniens mane egelido ab Oeta quatiebat diem alium*. Tenue tamen et vix poeta dignum *Egelido mane* vel *mani*. Gronov. ad Sen. Herc. fur. 132 *E pelago veniens summa q.* At Heins. *Egelida veniens iamiam q.*, aut *Occiduo v.* Io. Schrader. *Nt gelido Fons veniens q.* Bene se habet sol veniens ab Oeta; de qua Oeta, et orta ex ea vid. ad Ecl. VIII, 30, in Culic. 202. Heins. laudat Turneb. Adv. XXVIII, 21. Sen. Herc. fur. (132. 133.) et Siliii *Firdum clara dies summa lustrabat ab Oeta Herculei monumenta rogi* (lib. VI, 452). At *quaterne diem* quomodo dictum sit, non satis capio. Si de Solis equis ageretur, ii posset cursu *quati*, ut Ge. III, 132, et Cul. 209 *lam quati*—*equos Nox*; et Auson. Ep. IV *lam succedentes quatiebat Luna iuvencae*. Videtur dictum pro simplici, movere, proferre. Qui arguari vult, etiam tremulum lumen significari dicat. Occurrit quoque Cul. 42 *quatiebat lumina Sol*. Malim tamen vel sic *diem—spargebat ab Oeta*. Wakef. ad Lucret. IV, 406. „me hio magnas turbas movere ait de nihilo“. Clementer vero! Velim tamen docuisset vir doctus: quam bene dicatur *dies quaterne lucem*. Aurora, Phoebus, *spargit lucem*, non *quati*. Quatitur fax; at *dies* non habet *facem*. Ita vidi sexcenties alto supercilio criticos

nostros obiurgare ea, in quibus ipsi misere hallucinabantur. Quanto melius erat, modeste monere! [* Vulgo legebatur: *Et gelido veniens mani quaticbat ab Oeta*, qua in lectione profecto versus proxime praecedens in aere pendet, utpote verbo destitutus. In R. Helmst. legitur *gelida veniente mihi*, Ed. Pr. *gelido veniente mane*, deinde in Helmst. *abocta*. Et primum quidem *veniens* dudum recte restitutum est, ut hoc referatur ad postera *lux*, deinde *gelida* e codd. recepi, cuius substantivum est *ipsa Oeta*, et quum et in initio versus perquisi inepte legeretur, rescripsi *Prae*, quod per unam litteram *P* exaratum facillime excidere potuit. Praepositio *prae* autem per tmesin (v. supra ad vs. 326.) a *veniens* est disuncta, coll. Virgil. Eclog. VIII. 16. *Nascere praecum diem veniens age Lucifer alnum*; et pro *mihi*, cuius loco inepte intrusum fuerat *mani* (de quo iam dubitaverat Schneiderus Gr. Lat. P. II. p. 453.), per conjecturam scripsi *miseris*, coll. Virg. Aen. XI. 182. *Aurora interea miseris mortalibus alnum* *Ertulerat lucem*. Verbum denique *quater*, in quo potissimum Heynius offenderat, egregie defenditur per Ciceronem Nat. Deor. II. 42. §. 109. *Arctophylax*, vulgo qui dicitur esse *Bootes*: *Quod quasi temone adiunctam praese quatit Arctum*, quae sunt versa ex Arato 92. 93. Structura igitur omnium verborum haec est: ubi postera lux laeta praeveniens diem miseris mortalibus alnum ab Oeta gelida quaticbat. De Oeta omnia nota; adde Markland. ad Stat. Silv. II. 2, 45. p. 227. ed. Dr. Wakefieldus pro *mani* conl. *flammam*, et quaticbat recte interpretatur per Ciceronem Arat. fragm. XX. 3. p. 522. et vs. 285. p. 532. ed. Orell.]

350. 351. Ornamenta sunt, in quibus poetae iudicium desidero: nisi laciniae sunt e margine assutae. De Hespero acute dici poterat, et, si bene memini, dictum est a vetere poeta (est is Callimachus fragm. LII *αὐτὸν μὲν φίλονα, αὐτὸν δὲ καὶ πειρῖναα*, ut h. l. *Quem p.:*) *Quem pavidae alternis fugiunt optantque puellae*: respectu sponsarum ad sponsum deducendarum: quo Catulli illud spectat: *Hespero, qui coelo lucent crudelior ignis?* Hunc versum forte adscripserat aliquis, cum Oeta iniicisset recordationem hemistichii: *proccedit Vesper ab Oeta*. Accessit alter versus: *Hesperium vitant, optant ardescere solem*. *Hesperium* (sidus) pro Hespero, vitant pro metuunt: *ardescere*, f. *tardescere*. Nam novae nuptae metuunt vesperam ingruentem: non auroram. Heins. *Hesperon evitant, optant ardescere Eoum*. Alterum hoc idem iam coniecerat Bentleii. ad Callimachi fragm. laudatum: in quo *Ἐσπέριον φίλονα, ἀτὰρ στυγίονα ἔσπον*. Enimvero in Callimacho bene se hoc habet de iuvenibus aen sponsa. At h. l. puellas, si in amplexibus sponsorum habentur, quomodo putabimus optare diem illucescentem? Est igitur alienum a loco totum hoc e Callimacho. [* *pavide* Ed. Pr. *obstantque* R. Helmst. Vulgo legebatur *Solem*, quod Ed. Pr. retinet, quum R. Helmst. hic lacunam habeant. Scripsi vero cum Bentleio et Heinsio *Eoum*, quod tam Callimachi aperta imitatio, quam *Hesperium* iussit. Tum vero sensus perquam bonus prodit, et Heynius, qui, ut interpolationes a se scilicet detectas probet, poetam potius nostrum lacescit, minus quam par fuit, ad vocem *pavidae* attendit. Sunt hic scilicet intelligendae virgines recens nuptae, Veneris adhuc expertes, quae nocte nuptiali instante *Hesperium vitant, optantes* scilicet, ut iam Eous adsit. Quodsi enim cuperent *Solem* tardiorum venire, non essent *pavae*, sed *audaces*.]

354. [* *Temptatus propriae* R.]

355. 356. *Laudantur pacisque bonae bona* ms. Basil. *inepto Virginis insolitae* vett. edd., etiam Aldd.; primus emendavit Pithoeus. Aline edd. *inepte*. [* *Laudanterque* Helmst. *multis* R. *inemptae* R. *inepto* Ed. Pr. *insolitae* R. Ed. Pr. erat R. Helmst. Cfr. Huschke ad Tibull. IV. 1, 202.]

357. [* *bellis* Helmst. a m. pr. ducit idem.]

358. *Communem deum*. vid. Not. Laudat Helms. Eleg. ad Messalam *Communem belli nec meminisse deum*. Ita tamen belli noster omittere non debuit. Greene: *Affinem* — *deum* legit, Iovem scil. Culus tamen respectu ita dici possit, non video. — Porro, *regis amicis* vet. edd. et Aldd. cum ms. Basil. *amicos* a Pithoeo profectum: puto ut sit, eos illa timere dicit. Sed totus locus 358. 359. 360 est pannus assutus.

359. *Namque ipso verita est orbari moesta parente*. *Μίσηταις ελγώνων* est Scaligero; nihil videbatur esse monachi ineptus lusus ex margine; una cum sequente versu: *Cum Iove communes qui quondam habuere nepotes*. Sugillabat, suspicor, lepidum caput Iovem, tamquam qui cum eorum filiabus consuevisset: Ita enim communes cum Iove nepotes ex filiabus suscipere poterant: hactenus v. 360 *Cum Iove aliunde petitus et insertus* esse potuit. Ita adscriptus esse potuit ex alio poeta ad v. 133 *pater atque avus idem Jupiter*. In Ald. 1517 *Namque ipsi verita est: orbum flet moesta parentem*: uce aliter ms. Helmstad., nisi quod orbum *fit* magis corrupta legitur. Helms. inde refingebat: *Namque ipso verita est coram fari ista parente*; ingeniose. Putabat idem post hunc desiderari versum. Tam parum venerat in mentem, haec carmina esse interpolata sexcentis locis. [* Legebatur:

amicos;

(*Namque ipso verita est orbari moesta parente*)

quorum loco omnia alia apparent in codd. Nam in R. Helmst. Ed. Pr. legitur *amicis*, deinde in R. Helmst. *Namque ipsi veritas est: orbum flet moesta parentem*, nisi quod Helmst. habet *fit*. Hoc quidem est clarum, poetam omnes artes sermonis enumerasse, quibus Scylla patrem voluit permovere, ut bello abstineret, quod facit a vs. 357. usque ad vs. 364. Ostendit primum Carme, fortunam belli esse variam, posse vinci Cretenses, posse et Megarenses; iam transit ad mortes singulorum, quas scilicet in lectione codd. invenisse mihi videor. Scripsi enim: *nunc regis amicis*, *Nunc* (hoc ex coni.) *ipsi verita est*, ubi *vereri* *alicui* significat timere, ut cui humani quid accidat, in Sorgen wegen jemand sein (cfr. Herzog. ad Caesar. B. G. V. 9.). Dicit igitur se sollicitam esse de vita patris et eius amicorum. Ne quem vero offendant mutatio temporum dicit — *verita est* — *flet*, cfr. Rubnken. ad Rutil. Lup. p. 45. Wopkeus. lectt. Tull. III. 7. p. 278. sq. Restant iam verba *orbum flet moesta parentem* quae quidem verba aptissime ad ipsam virginem referuntur. Et enim de se quoque anxia est, se ipsam per bellum periclitari, et facile vitae discrimen adire posse. *Orbus* pater saepe dicitur, et ut h. l. etiam invenitur ap. Cic. Parad. 5. §. 39. *Quem nutum locupletis orbi senis non observat?* Ex verbis vero, ut iam sunt, constitutus non inelegans prodiit gradatio, quae pavidum virginis animum egregie patefacit; primum enim de patris amicis, tum de ipso, deinde de se adeo est sollicita. Sed iam sequitur versus, qui plaue est ἀποσδιόρυτος. Nam quo tandem referas qui habuere? ad regis *amicos*? At repugnat nimis distantia et quod omnino tum nullus ex iis sensus extorqueri poterit; ad patrem et se ipsam? Nemini hoc succurrat. Huc accedit, quod in R. Helmst. vox *quondam* deest et praeterea pro qui legitur *quin*. Quocunque te vertas, non est via, qua tuto incedere possis, ita ut aut Heylio sit h. l. adstipulandum de interpolatione cogitanti, aut lacuna sumenda. Ne quem tamen versus sio certe ineptissimus perturbet, uncis eum inclusi.]

361. *confecta* Aldina eadem dedit. *confecta* edd. vet., suo more. *conferta* Ascens. *conserta* Loënsis i. c. [* *confecta* R. Helmst. Ed. Pr.]

363. *Nunc alia ex aliis, nec desunt omnia*, quaerit aliarum edd. est lectio, quae suas argutias habet. Sed ea, quae subiiciuntur, omnia postulant, quae Aldina habet, et Scaliger reduxit. In fine versus *quaerunt*

vett. edd., male, cum ms. Basil. [* *gallia ex aliis* Helmst. omnia R. Ed. Pr. Sed omnia Helmst. *quacrunt*, R. Helmst. a m. pr. Ed. Pr.]

365. 366. Aldina lectio est, quam habemus. *Et cum cæca — Ut sint, qui g. M.* vett. edd. cum ms. Basil. Mox auctoribus *extis*, ut Aen. X, 67 *fatis auctoribus*. [* *Et cum* R. Helmst. Ed. Pr. — *Fæst*, sic scripsi ex coniectura partim propter vers. seq. partim e vestigiis codd. Nam R. habet: *Et sit*, Helmst. *Et sinet*, Ed. Pr. *Ut sint*. — *extis* R. Helmst. a m. pr.]

367. [* *suaderet* R. Helmst.]

368. [* *Et nutrix* Helmst.]

369. *herbas contundit olentis* ms. Basil., ex Eclog. II. pnto. [* *contundit* scripsi e R. Ed. Pr., quum vulgo legeretur *incondit*. Locum Virgilii huc pertinentem iam Heynius laudavit in Comment.]

370. [* *ligant* R. Helmst. a m. pr. De ipsa re v. Voss. ad Virg. Eclog. VIII. 72. Grotefend. in *Amalth.* I. p. 103.]

371. *circum inquit* vett. edd. ante Aldinam alt. cum ms. Basil. [* et Ed. Pr.]

373. In ant. edd. miro interpolatus erat versus: *Hinc magno generata Iovi frigidula sacra*. In Ald. alt. et hinc in aliis: *Inde Iovi geminat magno frigidula sacra*. Haec in *Stygialia sacra* mutavit Scaliger, feliciter utique: ut sint magica: Aen. IV, 638 *Sacra Iovi Stygio quæ rite incepta paravi*, atque hæc emendatio in vulgarem lectionem transiit, servata editionis Aldinae lectione in ceteris. Hoc ipsum tamen bemistichium aliter refinxerat Scaliger: *Hinc magico venerata Iovi St. sacra*: dura verborum iunctura, ut venerari sacra dicatur anus. Alterum tamen tollere et servare malim *magico Iovi*: nam *magnus Iupiter* vix locum habet in his sacris. De sagarum nominibus reconditis, ut ipsiplices, auriplices, simulatrices, fictrices, vertrices vel potius veteratrices dicantur, docte ad hunc locum Scaliger agit. *geminat sacra*, instaurat, iterat. Editio vet. Leopardi apud Loensem l. c. legebat (ex correctione utique viri docti) *Iunoni Stygiae facit inde Hecateia sacra*. Barth. Advers. XXIII, 21 monstrum emendationis affert: *Hinc magico venerata Iovi Phrygia indole sacra*. Heins. teutebat *fert stridula sacra*: mox tamen ipse abiicit. Io. Schrader. conl. *Inde Iovi ingeminat magico Stygia edere sacra*. [* *Inde magno geminat Iovi* R. Helmst. unde scripsi *Inde Iovi magno geminat*, quum vulgo legeretur *Inde Iovi geminat magno*. Ed. Pr. *Hinc magno generata Iovi*. Et Iupiter quidem simpliciter pro *Plutone* dicitur, ut ap. Valer. Flacc. III. 385. Markland. ad Stat. Silv. I. 4, 94., ut non necessaria sit Wakefieldi coniectura *nigro* pro *magno* reponentis; quod autem Scaliger multo cum acumine finxit *Stygialia* pro eo quod in omnibus codd. et edd. vett. tam contra sensum quam contra motum legitur *frigidula*, retinam paene invitus, quia illa vox nusquam alibi legitur. Melius tamen nunc mihi non succurrit. Bothins conl. *Inde Iovi geminans* (vel *ingeminans*) *magico furialia sacra*.]

374. Scaliger, omnes, inquit, antiquitus excnsi: *Idaeis avibus*, quod vetus editio apud Loensem, ex nostris antiquis edd. nulla praeterquam Norimberg. agnoscit: ceterae, etiam Aldina sec., *Idaeis senibus*. Multa inde molitur Scaliger, ut interpretetur aves has *Idaeas*; mox favente Ald. tert. emendat: *Idaeis anibus*; ut ms. Helmst. quoque legit; ms. Basil. *avibus*. Nos a senibus non recedemus: erroris librarii causa manifestata est. Quos autem *Idaeos* hos senes dicemus esse? Iul. Sabinus Idam Troadis vel Phrygiae, et hinc sacra Cybeles, infert; Taubmannus Cretenses interpretatur. Ita quomodo Graeci opponi possunt? Artes magicas modo inter Thessalos modo inter Colchos celebratas exhibent poetae; legamus itaque: *Sacra nec Acaeis senibus nec cognita Graiis*. Aea et hinc Aenea de Colchide frequens poetis; senes Graii de Thessalis. Nunc iusta comparatio. Heins. conl. *Acaeis anibus* vel *Edonis*, tum nec e. *Thrcis*.

(Thressis!) At non de furore Bacchico, sed de sacris magicis hic agitur. [* *Acacis scripai* cum Heinsio et Heynio pro vulg. *Idacis*, et pariter scribis retinui cum R. Ald. 1517. Iunt. 1520. In Helmst. est *anubus*, Ed. Pr. *aribus*, Ald. 1527. *anibus*. — *Grais R.*]

375. [* *Pergit* offendere potest, quia nondum dixerat poeta, Carmen hoc iam fecisse. Sed repetitionis notio, quae necessario huic voci est coniuncta, ex *geminat* pendet, quod simpliciter est saepius idem facit, recolit. De capula aut *pergit* omissa v. Rubiken. ad Vell. I. 4. II. 20. Scaligerum de *oliva* cogitantem satis refutavit Heynius In notis, cui tamen myrtum intelligenti assentiri nequos, quia huius in rebus sacris et maxime expiatoriis usus nusquam commemoratur. De *lauro* potius explicare suadet locus Virg. Eclog. ab ipso Heynio allatus, unde apparet, lauros ad Eurotam fuisse prognatas, quam arborem ab h. l. minime alienam esse, docet Ovid. Fast. IV. 728. *Virgaque rotatas laurica misit aquas*. Erudite haec illustravit Casaubon. ad Theophr. Char. 16. p. 175. Fisch. Helmst. *emideos pergens* — tallo, R. *Perdit amiceos pergens* — talo.]

376. [* *Iolchiacis R.* Helmst. — *defigere*, v. Theodor. Schmidius ad Horat. Epp. Vol. I. p. 140, vs. 14. R. Helmst. *defugere*.]

377. *stabulis fallacia* vett. edd. constanter habere affirmat idque praefert Scaliger: quod iterum de nostris verum non est. Una Iuntina eam lectionem exhibet; et Domitius et Ascensius eam interpretantur; vix tamen eam probandam arbitror. *Nisum stabilem* bene dixit a sententia animi firma, in qua ille *perstabat*. [* *fallacia*, v. Jahn. ad Virg. Georg. IV. 443. *stabulis* Ed. Pr.]

379. in patrio Heins., quod alienum. Niso enim est fiducia in suo crine. *Aducia cavendi* est forte paullo insolentius dictum, potest tamen ferri: ut putet facile se sibi cavere posse a malis, quae metuebant aut ominabantur alii. Vir doctus Misc. Obs. Vol. IV, pag. 329 vario sed frustra tentat. Nodell. p. 82 *Tanta est in parvi fiducia stirpe capilli* coniecit. Praestat forte cavendi Niso: si modo caveat, ne crisiis fatalis sibi eripiator. Nisi fuerit: *crine*; *parenti Rurru* — *puellae*. Sed totus versus suspectus mihi est. [* Pro *cavendi* Helmst. habet quidem *movendi*; sed ab eadem manu nostra lectio est apposita, quae ita explicanda videtur, ut *cavere* pro *evitare* dictum poterimus, in reliquis Heynium sequentes. Saepe verba ita commutantur, ut praegnantia significatione antecedens pro sequenti ponatur.]

380. *sociae* conl. Heins., vix bene.

381. *rursus* otiose repetitur: saltem *ferro*.

382. 383. 384. Turbata et luxata sunt omnia. Nec mirum: adhaerant, puto, versus in margine alicuius codicis a sciolo scholastico male alliti. Scaliger in antiquata verba proclivis sic comprehendebat sententiam: *Tum longo quod iam caplet succurrere amori, non minus illa tamen. Ut quod sit pro, quamvis. Lenior forte medicina: Tum longo quod iam capiat succurrere amori. Versus tamen vel sic enervis, etsi facile erat meliorem substituere.* In Iuntina editur: *Quum longo quoniam*. Ferrem, si daret codex: *Quum, longo quanquam capiat* (i. *cupit ah*) *succurrere amori, Non minus illa tamen* — *Gaudet*; ut iungatur: *Quum Gaudet*.

383. *Non minus illa tamen revechi, quod moenia crescant, Gaudet*; foede corrupta. Pro *revechi* in vett. edd., etiam Ald., *rauci*, et *creseat* ms. Basil. et Helmst., adscripto cernat. In *crescant* nomen Cretae latere facile assequere: Carmo ad Cretam, in qua nata, saltem educata, erat, sibi reditum dari non sine gaudio agnoscebat. Scaliger refinxit: *Non minus illa tamen revechi quoque moenia Cretae Gaudet*. Sed dura sunt *moenia Cretae*. Malim: *Non minus illa tamen revechi se ad moenia Gnoxi Gaudet*. Heins. *revechi*que ad *moenia Cretae*. lo. Schrader. *moenia cressa*.

384. *et cineri patriae est iucunda sepulto.* Vett. edd. *patriae et, vel cineris patriae est.* Vetus edit. apud Loensem l. c. *Gaudere et cineris patriae lacta esse sepulcro*, quao interpolationem manifeste produunt. Scaligeri correctione ne ipsi quidem monachi veteres scabriorem proferre potuissent. *Gaudet: at ei cinis est patriae iucunda sepultae:* ut esset: huic placet ruina patriae suae. Utrique cussa est, quod gaudeant: illi, quod iterum in Cretam reverti sperat: huic vero, quod do casu patriae certa sit. Hoc vera Scylla non gaudebat. Itaque nec Heins. bene: *et cinis est patriae iucunda sepultae.* Barthium sensum verum tenuisse video, qui tamen legere maluit: *Gaudet: et cineri patria est iucunda sepulcro*, h. anni illi iucundum est in patria sua cineri suo invenire sepulcrum. Sed veram lectionem inveniri in promptu est, eamque mox in Aldina dudum vulgatam vidi: *et cineri patria est iucunda sepulto.* Ita et ms. Helmst. legebat. Etiam cineri sepulto patria humus grata est. Si non vivere licet in patria, saltem, in ea humari ut contingat, in votis habemus. [* Vulgo ita legebatur:

380. *Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnae,
Purpureumque parat rursus tondere capillum,
Cum longo quod iam captat succurrere amori:
Non minus illa tamen revehi, quod moenia crescant,
Gaudeat: et cineri patria est iucunda sepulto.*

Apparet primum, versus 377—382. non amplius de Carmo verum de ipsa Scylla intelligendos esse, quo iam Heyniana opinio de voce rursus v. 381. concidit. De Scylla vero haec omnia dici, docent vs. 381. *parat tondere capillum* et 383. *Non minus illa tamen*, quae nulla alia est nisi Carme. His iam in universum praemissis, ad singula progrediamur. Sententiae meae repugnat quidem vs. 380. *alumnae*, i. e. ipsi Scyllae, quia de nutritrici sumi nequit (v. ad vs. 440.). Stupor tamen vel interpolatio librariorum, malam hanc significationem ut iam aliis in locis vidimus probationem impedire nos non debet, quominus ex coniectura scribamus *alumna*, casu nominat., quo nomine cur hic potissimum Scylla dicatur, aperiet vs. 368. *nutrix*, a qua igitur ad alumnam transit. Huc autem voce restituta reliqua pars versus omni sensu caret, quao, quamvis *alumnae* retineretur et de Carme intelligeretur, tamen et sic durius dicta esset: Scylla enim tum seae sociam Carmae adiungeret, quom potius sententia sit plano contraria. At codd. et hic viam indigitant, quo eundem nobis sit, exhibentes, ut certe est in R. Ald. 1517., *se iungit*, unde certissima commendatione scripsit *se cingit*; etenim *se cingere ad rem non differt a se accingere rei*, quod quam saepe legatur, constat. (V. Gesnor. Thes. s. h. v.) *Sociam* autem ex mala ista lectione *se iungit* ortum esse puto, et mutandum in *facinus* ex vs. 326. In vs. sq. nihil iam offendit. Sed nova dobitatio oritur in vs. 382. ubi in Ed. Pr. Ald. 1517. sqq. legitur *logno*, in R. Helmst. a m. pr. *longe*, in eodem a m. sec. *valde*. Retinemus, quia adverbio hic nullus locus datur, adiectivum quod insuper usus commendat (v. Catull. LXXVI. 13. Virg. Aen. I. 749. III. 487.). Et quia Scylla iam nimis diu amori explendo restituisse sibi videbatur, ex coniectura reposui *Praelongo*. In vs. seq. nulla est varietas lectionis, nisi quod in R. pro *revehi* exstat *rauci*, in Helmst. a m. pr. *rephehi*, a m. sec. *revehi*, et in Helmst. Ed. Pr. *crescat*. De Creta hic agi et desiderio Carmes in patriam revertendi, intpp. recte perspexerunt, et Schraderus sine dubio rem tetigit quom moenia Cressa proponeret. *Cressus* enim adiectivum esse, docent Horat. Od. I. 36, 10. Virg. Georg. III. 345. Propert. V. 7, 57. Sensu porro susdente pro *Gaudeat* et scripsit *Gaudebat*, ita ut interponctione paulolum mutata *revehi* ab hoc ipso verbo penderet, et ad verba *Non minus illa tamen dno xoxov* repetendum sit *se cingit* et *parat*. Partem emendationis a mo propositao *Gaudebat* occupavit Bothius,

qui praeterea pro quod legit quoque. Sententiam versus 384. bene dilucidavit Heynius. In Ed. Pr. legitur: *patrie estque iucunda sepulchro.*]

385. *Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.* Iterum inepti monachi acumen ex margine illatum, sed valde obtusum. Metus saltem disertius erat exponendus. Barthius non male emendat: *Ergo tum capiti.* Puto tamen interpolatorem scripsisse: *Ergo iterum e.* Hoc idem Heins. coniecit. [* Iterum scripsi cum Heinsio et Heynio pro vulg. metu. In R. Helmst. a m. pr. Ed. Pr. legitur *capitis.*]

386. Per tres versus diversa narrationis capita seque satis per Tum iunguntur. Saltem tertio: *At suspensa.* Omnino hic erat carminis locus, qui disertissime tractari debebat. cfr. Ovid. Met. VIII, 81 sq. Pro succiditur vett. edd. ante Aldinam male succingitur; in qua et Tene. [* Tunc R. Sydonia R. Helmst. a m. pr. deceditur R. Helmst. unde scripsi deceditur, cum vulgo esset succiditur.]

387. [* Tunc R.]

388. [* Tunc R. Ed. Pr. manibus Helmst. a m. pr. navibus a m. sec.]

389. *Niscia virgo.* Sio scribendum: *Nισκίς, Νισκία.* non *Nescia*: conf. Heins. ad Ep. Sabini I, 33.

390. *illam.* Heins. conf. *Scyllam.* Mox male vulgatum *Thetis.*

391. [* *Thetys* R. *theseis* Helmst. a m. pr. *thetis* idem a m. sec. et Ed. Pr.]

393. F. *Illam etiam*, scil. miratur. Sicque ms. Basil. *inunctis quae piscibus.* pristibus haud dubie Heinsius et hic emendaret. Et ecce in schedis emendat. [* *Illam* scripsi e R. quum vulgo legeretur *Ille*. — et R. — quoque R. De piscibus v. Gronov. obs. I. 17. p. 142. unde docemur, a nonnullis quidem scriptoribus *delphinos*, hi enim h. l. sunt intelligendi, inter pristres sive *κίηη* relatos fuisse, alios tamen eos simpliciter *pisceis* dixisse. Dicit quidem Gronovius, suspectos sibi esse eo nomine Tibull. I. 5, 46. Senec. Agam. 445. et Val. Flacc. *Tyrrheni tergore pisceis*; at vereor ut ipse, si ad locorum mutationem progrediendum ei fuisset, antiquas lectiones expulerit, et ubique *pristres* reposuerit.]

395. *Leucothoe* male scriptum perpetuo librariorum lapsu in antiquioribus. Aldina et sequiores edd. *Leucothea* recte. cfr. Muncker. et Staver. ad Hygin. f. 2, quosque illi laudant. Vitium itaque in ed. Heins. et Burmanni. relictum correxi. [* De *Leucothea* adde Burm. Sec. ad Propert. p. 413. *Leucothea* R. *Leucotoa* Helmst.]

396. F. *Illam etiam.* Et sic iam Heins., moxque et *niveos. aeternas* male vett. edd. ante Aldinam. Nota fabula de Dioscuris, summa arte tractata a Pindaro Nem. X. cf. supra Aen. VI, 121 *Si fratrem Pollux alterna morte redemit.* Per prolepsin Dioscuros in hac aetate memorari et, quia navigantibus adsunt, nunc memorari, facile intelligis. [* *Illam* scripsi cum Heinsio et Heynio pro vulgato *Ille*. Cave vero in seqq. cum eodem Heinsio scribas et *niveos.* Est enim anacoluton satis usitatum *illam* — *virginis artus*, quod a librario non satis intellectum malam lectionem creavit. Quisque etiam me non monente sentit, quam inepta sint et ab h. l. prorsus aliena pronomina *illa* et *illi* *παθητικῶς* substantivis adiecta.]

397. Versus ex Eclog. IV, 49 ab alia manu illatus. [* *aeternas* R. Helmst. Ed. Pr. — *Iucos* R. Helmst.]

398. [* *Tintaridae* Helmst. *Tyndarides* R.]

399. [* De *adco* ad sententias coniungendas adhibito v. Horat. Turseil. p. 36. Delectatur vero ea particula auctor Ciris.]

401. 402. Ex Aen. II, 405. 406. *lumina tollens.* Aldina *tendens.* [* *tendens* scripsi e R. Helmst. et loco Virgiliano pro vulg. *tollens.* Pro *ardentia* V. D. ap. Schraderum Emendatt. p. 38. maluit *arentia.*]

403. *turbato* Ed. Ven. 1484. *turbata* o [* Ed. Pr.] Ald. pr. Iunt. et

Norimb. Omniaque haec erat vetus et vera lectio. turbati f. [* R. et] Aldina. turbati o f. alia vetus editio Barthio laudata. turbata flumina ms. Helmst. Venti turbati sunt ampl. turbidi, concitati.

404. 405. Ex Ecl. VIII, 19. 20. [* Testes quomodo Dii h. l. dici possint, tum apparet, ubi memineris, inter Minoem et Scyllam pactum initum fuisse; v. ad vs. 186. et infra vs. 413. Minos igitur quum foedus cum Scylla faceret, Deos testes fidei suae advocaverat.]

407. *Fos matutina si qui de gente venitis*, ut aves sint, in quas cognatione innatae Procne et Philomela fuerant mutatae: conf. sup. 198 sqq. Ita legitur ex Scaligeri emendatione. Vulgata lectio erat: *Fos Numantina*: sic iam vett. edd., etiam Ald., at Ven. de Tortia cum aliis: *Fos o Mantina*: proutum est in *Mantina* hoc mutare, quod et Scaliger arripuit, sed mox iterum dimisit. Sane Arcadum ea urbs ut totam Peloponnesum designaret, satis esset insolens. Nec tamen altera Scaligeri lectio habet, in quo acquiescere possis. Doctius nomen latere, et quidem stirpis et gentis Philomelae et Procnes, non dubito. Itaque refingo: *Fos Pandionia si qui de gente venitis*, per aerem volantes occurritis. [* Recepi quidem coniecturam Heynianam, quae per se spectata omnibus aliis est praefenda. Nondum tamen locum perscrutatum puto propter nimiam lectionis discrepantiam in codd. Etenim R. Ed. Pr. exhibent: *Fos o numantina*, Helmst. *Fos o numantina*. Bothius autem *Pandionia si quae*. Post *venitis* quum hucusque virgula posita fuisset, ego maiorem feci interpunctionem, quod partim structura partim sensus flagitat.]

408. *Spernitis?* consl. Green. [* nobis Helmst.]

409. *quod o salva* vett. edd., etiam Aldina. *salva licent te dicere* iam eadem Aldina dedit: aliae edd. [* ut Ed. Pr.] *liceat tibi*. Scaliger frustra refinxit: *liceat mihi*. Versus insititina. [* o R. Helmst. Ed. Pr. Vulgo ah. Ceterum Heynius, quum priorem minusque probam Scaligeri opinionem memoraret, afferre etiam debuit alteram interpretationem qua lectionem vulgatam ita bene toetur: „ἀποδοῖσθαι autem facinus Procnes. Hoc enim necesse fuit, cum et aves, et inter eas cognatam alloquuntur.“ Etenim *te salva* est i. q. pace tua. cfr. Ovid. Met. XV. 109. *salva pietate*. Procne prae reliquis illis avibus nominanda fuit, quod eam necato filio iram Deorum maxime in se concitasse atque ita mutationis auctorem fuisse par est. Invita igitur Scylla proficitur, sibi cognatas esse illas aves, quia simul sceleris Procnes nefandi mentionem facit. Bothius: quod haud salva licuit te dicere.]

410. [* Scylla ego sum Ed. Pr.]

411. [* Certamen Helmst. a m. pr.]

412. [* Quam curvus terra R. Helmst. qui tamen post curvus inserit e. Recepi equidem hanc lectionem, quum nisi fallor in omnibus edd. scriberetur *Qua curvus terras*, quod quum ferri posset, alteram tamen meliorem habui. Primum enim elegans repetitio pronominis relativi loco copulae eam non parum commendat (v. Horat. Od. I. 3, 19. 20. 5, 9. 10. 12, 14. 15. Sat. I. 4, 43. etc.). Deinde antithesis temporis prioris et recentioris poeta nostro quam maxime digna ipsa verba aperte significatur (petiit — amplectitur). Iungi autem oportet *curvus terra*; ut enim *aequora*, *freta* saepe *curva* dicuntur (Ovid. Met. II. 505. Val. Flacc. I. 615.), ita et *Hellespontus* h. l. illo cognomine gaudet, cui *terris* per abundantiam solemnem additur. Notandum vero est, *Hellespontum* hic latiori significatione de omni mari Graeciam adluente dici; similes turbas geographicas notavit Markland. ad Stat. Silv. II. 1, 181.]

413. *Scylla ego sum* ms. Basil. Minus Loensis l. e.

414. *tamen haec, etsi non accipis, audis*. Igitur accipere esse debet admittere, probare. Sed usu probatum, ut sit auribus accipere, audire. Scaliger ex antiquis edd. reponit *audi*: tamen haec audi, quanquam tibi non placent. Verum et hoc non minna ieiunum. Heinus. *etsi non adspicis*,

audis. Totum versum a mala manu insertum arbitror, vitio priori versui semel illato, ut *Ille ego sum Minos* legeretur. Scriptum scilicet fuerat: *Ille ego Minos sacro foedere coniunx Finetane iam magni tranabo gurgitis undas?* [* *Data* Ed. Pr. Cfr. Markland. ad Stat. Silv. III. 1, 82. Heusing. ad Cic. Off. I. 10, 6. Fatendum est haec verba tamen haec — *audis* cum prioribus et seqq. comparata mirum quantum languere; non tamen inde collegerim, ea spuria esse. Accipere enim bonam explicationem admittit, si, quod unice verum puto, non ad Scyllam neque eius verba, sed ad foedus refertur; inventur enim foedus accipere etiam ap. Sallust. iug. 14. et praeterea comparari possunt accipere conditionem, leges. Sensus igitur verborum non tam sententia quam concinnitate laborantium hic est: *foedus tecum sum pacta, et quamquam foedus non accepisti, tu tamen ea quae in dedecus tuum dico, audis; perfidiae tuae eo progredieris, ut foedere neglecto opprobria quoque mea negligas*. Ita puto locus et ab conjecturis et ab mala interpolationis suspicione defendi poterit.]

415. [* *Victane R. gurgite* Ed. Pr.]

416. *Victa* vett. edd. ante Aldinam, ex more. *assidua* etiam Ven. Norimb.

417. Noli refringere: Non equidem me non possum contendere dignam supplicio: Non possum contendere, me non dignam esse supplicio; inveni vero. Sententia enim sic instructa: Non equidem possum contendere, dignam me alio supplicio, scil. quam hoc; immo vero, fateor, me dignam supplicio hoc: sed hoc ab iis, quos laeseram, non a te, inferri mihi debebat.

418. quod sic Aldina primum dedit. *Aliae* quamquam, male. Basil. quam quod. Heins. quia nam. [* quot sic Helmst. quam quod Ed. Pr.]

419. *ingrata* vel *ignava* conl. Heins. *gnara* emendat Scaliger. Sed et alterum habet locum: *ignara* enim futuri, cum longe aliter acceptum iri a Minos beneficium putaret.

420. *Verum esto: Haec, Minos* iam emendatum in eadem Aldina. *Aliae* vett. *Verum est hoc* vel *Verum est haec* cum ms. Basil. Io. Schrader. Emendat. p. 63 *Verum isthaec, Minos, illos aelerata putavi — Facturos*. non male! [* Praeclaram Schraderi emendationem pro vulg. esto. Haec recepi, quae etiam subsidiis criticis confirmatur. Nam R. Helmst. Ed. Pr. exhibent est. Haec. — illo R. Helmst.]

421. [* *aliquid* Helmst. a m. pr. *aliqui* idem a m. sec. nudasent idem.]

422. *direptae* m. urbis em. Heins. [* *doreptis* Helmst.]

423. [* *flammam* Ed. Pr.]

424. [* non Helmst. a m. pr. vero idem a m. sec.]

425. *Maturata* ed. Fabric. [* *mihi* om. R.]

426. *Iamiam scelus omnia vincit*. Languet rō iamiam. Sceleri epitheton addi poterat; sive puellae sive Minos scelus intelligas. Barthius interpretatione sic invat sententiam. omnia, etiam fidem datam. Heins. refingit: *Iamiam scelera omnia vincis*, vel *quamquam scelera omnia vici*. [* Verba non emendatione sed interpretatione egent. Explicanda enim videntur ex similitudine locutionum omnia pati, facere, dicere (Cort. ad Cic. Fam. XIII. 28.) ut significant: iamiam scelus a te commissum omnia licet scelestissima egreditur. Pro *facturum* in Helmst. legitur *factorum*, in R. *fatorum*.]

428. nec mirum. Heins. f. nimirum.

429. Ex Ecl. VIII. 41 temere, ut puto, huc illatus.

431. *forma*, vel *sidere fallor*: vel specie vel fato. Putida oratio: forte *forma*, pro *sidera*! *fallor*. In Misc. Obs. Vol. IV, p. 330 virum doctum tentasse video: *formae* vel *sidere falli*: ut *formae sidus forma sidera* sit. Ms. Helmst. *forma* vel *sidera fallc*. [* *sidera fallit* Helmst.]

a m. pr. Vulgata vero scriptura non tentanda videtur; nam *sidere* explicandum puto ex vs. 174. cum adnot. nostra. Dicit igitur Scylla se deceptam fuisse vel pulchritudine viri, ut qua tantam perfidiam non celari posse ipsa credidisset, vel faustis indiciis, quae sibi sidera praestitissent. *Failor* vero pro *falsa* sum dicitur, comparato *speravi*; v. Cort. ad Lucan. II. 328. De Graecis v. Matthiae Gr. Gr. §. 504. I. p. 956. ed. sec.]

432. [* *Me non* R. Helmst. Vulgo *Non me*. — *delictis* Helmst. *delectis* R. Sed *delictis*, quod iam in Ed. Pr. prostat, bene se habet; v. Catull. LXIX. 4. aut *pelluciduli delictis lapidis*. Nostro in loco per epexegetin delictae illae accuratius describuntur.]

433. *Coralio fragili ac electro lacrimoso*: ita refinxit versum Scaliger (nec indocte, modo atque malissimè), cum in Aldina esset et. Nec aliter ms. Helmst. Versus procusus eo modo, quo Aen. VIII. 402. quod fieri ferro liquidove potest electro. Etsi nunc *electrum* succinum est, olim in summo pretio habitum. Vulgg. et *lacrimoso* movit *electro*, ex interpolatione, et tamen cum vitio versus. Nec aliter ms. Basil. In Plantina et aliis versus sic constitutus est: *Non me — dives, Dives coralio fragili et lacrimoso electro*. Loensis sic refingebat: *C. et fragili aut movit lacrimoso electro*. conf. Voss. de Analogia III. 36. [* *Curalio* tacite rescripsit Iahnus pro vulgato *Coralio*, Heins. ad Ovid. Met. IV. 749. *Corallo* R. Helmst. — In sqq. legitur in R. Helmst. Ald. 1517. 1527. et *lacrimoso electro*, in Ed. Pr. Iunt. 1520. et *l. movit electro*, quarum lectio-num priorem a Scaligero primum mutatam ego veriozem puto, ita ut sane aliquid exciderit; et nisi me omnia fallunt, sic fere scripserat poeta: *Cu-ralio splendens fragili et lacrimoso electro*, vel *Regia cur. fr. et lacrim.* cl. Ut nunc tamen se res habet, transpositionem Scaligeranam retinui, cum Heynio et Iahnio scribens atque pro ac vel et. Sed quisque, me li-cet non momente, perspiciet, talem transpositionem miùme omnium probari posse, in qua praeter verba transposita aliud etiam quidpiam immutari de-bet. (Cfr. Hermannii Opusc. III. p. 109. sq.)]

434. *Non me fl.* melius vet. edit. apud Loensem. [* *Vox Nympha* ex usu Graeco est illustranda, quo quamque virginem nobilem significat; v. Passov. lex. Gr.]

435. [* *incedens* R. Helmst. a m. pr. *incedens* idem a m. sec.]

436. *Omnia vincit amor*. Sic sup. Ecl. X. 69. Hic vero dandum erat: *Omnia vicit amor*, et hoc ipsum e ms. Helmst. notatum video. Pro-cedit enim sententia sic: Nihil abduxit ac deterruit me a scelere: non paterna domus deliciis et puellis comitibus affluens, non deorum metus. [* *Vincit* R. Ed. Pr.]

437. *Non mihi iam* ms. Basil. vett. edd. et ipsa Aldina, melius quam *Nec sudabunt*. Sane Gr. II. 118 *Quid tibi odorato referam sudantia li-gno Balsamaque et b. et alibi*: sed alio sensu. In simili loco cum Tibul-lo nostro (lib. III. 4. 28) praeferam *stillare: nec mihi iam pingui stilla-bunt tempora myrrha*. [* Quamvis sit verisimilis Heynii coniectura, ta-men eam recipere dubitavi. Nam ea breviloquentia utitur poeta, ut quod *myrrhae* tantum convenit, hic ad tempora Scyllae transferat. *Myrrha* scilicet sudatur arboribus (adde Tac. Germ. 5.), et simili audacia dixit Tacitus Germ. 5. *Germania est pecorum facunda, sed plerumque improce-ra*, ubi v. Passov. p. 92.]

438. *spinus* Leopardus malebat apud Loensem Epiphyl. VIII. 27, l. inani acumine. *odores* iam Ven. 1484. Norimb. et aliae; at Aldina pro-tulit *honores*, quod et Heins. praefert. Nihil vulgatus hae varietate in libb. conf. Burmann. Anthol. pag. 37. Elegans autem versus de taedis, quae novae nuptae praeferrantur. [* *dascas* R. *accendit* R. Helmst. *ho-nores* R. pro vulg. *odores*; illud recepi, coll. vs. 145. et Virg. Aen. III. 547. *Iunoni Argivae iussos adolemus honores*.]

439. Non Libys Aldd. cum ms. Basil. [* Non Rd. Pr.]

440. *Fana queror coni. Heius. nec et illa quidem inde ab Aldina legitur. Antiquiores: nec ut illa quidem. Excidit puto me: magna queror: me ne illa quidem communis—tumulabit, h. e. quod vero maximum est, de quo queri possim: me ne tellus quidem tumultabit, illa communis alumnis omnibus; aut ita legendum cum Scaligero, aut nec me illa quidem communis alumnarum tellus tumultabit; quod malim, quodque Heius. quoque amplectitur, et ad Gronov. ad Tacit. ablegat; nondum enim idonea auctoritas ulla allata est, qua alumnus scive pro altore et nutritore dictum esse constet. Longa est ea de re disputatio in Thes. Gesner. Quod omnium codicum auctoritas in h. l. alumna tueri dicitur, perperam pronuntiant viri docti. Quot enim habemus codices Ciris? Male etiam Barth. provocat ad sup. 273 haustum mihi pectus alumnae. Est enim: mihi alumnae. In Basil. ms. erat ne ut illa quidem. Unde Helms. tentat: mene (voluit me ne) illa quidem — alumnam. [* ne ut illa Helms. Ed. Pr. Vulgo nec et sine sensu et nexu grammatico; recepi quidem Heynium me, sed ita ut scriberem nec me. De nec—quidem v. Passov. et Hess. ad Tac. Germ. 7. — In seqq. omnes codd. exhibent: communis alumna, qui quidem unus est locus, in quo alumna activa significatione sine ulla dubitatione sumendum esse VV. DD. prouinciant. Et quum prioribus seculis satis amplam locorum copiam interpretes invenisse sibi visi essent, ubi alumnus de nutriente dici putabant, plerosque usper sanius explicuerunt (v. potissimum Gesner. in Thes. L. L. s. h. v.), et remanent modo hi loci: Sil. Ital. IX. 532. ubi Minerva ait: sed lumen alumnae Hannibalem Libyae pelli florentibus annis Vita, atque extinguere primordia tanta negabam. Neque tamen hic locus aliquid comprobatur, quum Minerva ipsam Africam a se nutritam dicat eadem ratione qua alumnam a nutrice. Vis huius loci clarius perspicitur, si Venerem Italiae Deam tutelarem cogitamus. Alter locus est Martiani Capellae l. p. 11. Vector eius cygnus impatiens oneris atque etiam subvolandi, alumna stagna petierat, quam Viris DD. pro illa significatione pugnantibus libentissime relinquo, reputans a scriptore Madaurensi seculi quinti puritatem aevi Augustei requiri non posse. Quasi quis Appuleium ad sermonem Ciceronianum revocare velit! Senioribus temporibus cum multis aliis etiam hoc innovari potuisse, quis negaverit? unde huc maxime referendus videtur Isidorus Orig. X. 1. Et qui alit et qui alitur, alumnus dici potest, id est, et qui nutrit, et qui nutritur; sed melius tamen, qui nutritur. Fortasse etiam, ut librum Martiani Capellae corruptissimum esse constat, verba illa depravata sunt, quae de re tamen uunc nihil decernere ausim. Tertius locus est is, de quo nos iam acturi sumus. Eius ex vulgari lectione haec est structura: me ne tumultabit quidem tellus communis omnibus alumna arena iniecta, quae quum verba iustam et absolutam sententiam contineant, aliquid inveniendum est, quod nulla sensus mutatione rei grammaticae succurrit. Et hoc invenisse mihi video legendum communiter alma, quae quidem adverbii cum adiectivo coniunctio exemplis non eget. Tellus autem quo iure alma dicatur, docet Serv. ad Virg. Aen. X. 252. et dativus omnibus uou a solo alma verum a communiter alma simul pendet.]*

441. [* cumulat R. Helms.]

442. inter comites. Sic vet. quoque edd. At Ald. et inde Veneta de Tortis: inter matres, minus tamen accommodata. inter matres ancillarumque marinas ms. Helms.

443. Maenalias vet. edd. et codd., etiam Basil. constanter, ut etiam Scaliger eo devenerit, ut ita legendum putaret: nam et Arcadium, inquit, et reliquam Peloponnesum bello vicerat. Hoc unde habeat, nescio: illud tamen video, fraudem fecisse obacuriorem ductum librarii Nenalias pro Men' alias: quod recte inde ab Ald. sec. legitur, modo interpungatur, ut fecimus. Poeta tamen bono digniora suggerit Heinsius: Men' rites inter;

vel *Menc colos inter*. Porro: *famulari* vel *famulatus munere*. [* *matres* R. Helmst. Vulgo *comites* — *ancillarique* R. Vulgo *ancillarumque*. — *maritas* R. *marinas* Helmst. Vulgo *catervas*. Ut locus hucusque legabatur, a nemine intelligi potuit. Quinam erant illi *comites* adeo nude dicti? quanam aliae *catervae* *ancillarum*, nisi forte ipsa *catervam* effecit? quale discrimen inter *comites* et *ancillas*? Omnes vero istae difficultates sublitae esse videntur recepta codd. lectione *matres* — *maritas*, et ex coniectura restituto *ancillarique* i. e. *ancillaresque*. Singula iam videamus. Et quod primum in quoque loco vel vindicando vel emendando est notandum, sensus, nostro loco hic est: Nonne, ait Scylla, licuit, me inter alias *ancillares* *matres* et *maritas* munere *famularum* fungi? *Matres* ob dignitatem appellat, oppositura eas sibi puellae, qua significatione hanc vocem interdum legi docet Virgil. *Aen.* VIII. 665. *castae ducebant sacra per urbem Pileitis matres in mollibus*. De enclitica *que* non suo loco posita (proprie enim dicendum erat *maritasque ancillares*) v. *Tibull.* I. 3, 56. 4, 2. 1, 51. *Maritae* pro *uxores* apud omnes poetas inveniuntur. Restat iam unum illud *alias* (ubi R. *Maenalias*, Helmst. Ed. Pr. *Menalias*), quod eo offendere possit, quod Scylla neque mater neque marita fuit. Ne vero quis eam ob causam vitium aliquod subodoretur, mittimus talem ad Passovium ad Tac. Germ. 4. p. 90. qui inprimis post Walchium emend. Liv. p. 58. seqq. hanc vocis *alias* redundantiā demonstravit. Wakefieldus conl. *Mene illas*.]

444. *quaecunque erit illa beata* edd. vett. ante Aldinam. Sicque Iulius Sabinus legerat, idque praeferam, cum Heinsio. [* *beata* etiam Ed. Pr. male. Nota est attractio.]

447. *fesso de corpore* hand dubie: e Catullo l. c. 189 *Nec prius a fesso secedunt corpore vires*. Et sic quoque Io. Schrader. Emendat. p. 64. [* Catullum ita dixisse, nemo negabit; at Ciris auctorem, ut hic legitur, scribere potuisse, pariter certum. Est enim inversio adiectivorum nota, de qua v. Walch. ad Tac. Agric. p. 138. Aut quidui *fessae* genitivum sing. habere possis, pendentem a *corpore*?]

448. 449. Potest et interpungi: *Et caput — cervice recumbit Marmorea*: ut Scaliger mavult. Quod autem sequitur: *adductis labascunt brachia nodis*, in veras legem peccabat: itaque inserui *que*, quod iam Scaliger facere monuerat, et iam factum video in ed. Iunt. At Ald. et aliae vett. edd. *labescunt*: hoc metro caveret, a *labor*: sed auctoritate destituitur. In Misc. Obs. Vol. IV, pag. 330 vir doctus (I. Iortin) cum Heinsio emendabat *livescunt*, eleganter: nescio tamen an vere, et ex poetae mente. Nam de deficiente puella sermo est. Praestat *tabescunt* cum Io. Schradero legere. [* *service recubit* R. *tabescunt* pro vulg. *labaseunt* scripsi cum Schrader, cuius emendationem confirmant codd. R. Helmst. in quibus *labescunt*. Praeterea pro vulg. *adductisque* ex iisdem codd. scripsi *adductis*. Doederlinio (Lat. Syon. I. p. 132. sq.) in h. versu tractando assentire nequeo.]

450. *Aequoreae pestes*. Ita statim praeae edd. exhibuere: et ex iis reponi iussit Scaliger. *Aequorei pisces* Aldina intulit interpretamentum. In promptu est videre neutrum verum esse, sed esse legendum: *Aequorei priestes*, belluae marinae, ut toties alibi. Sicque Heins., et, immania corpora *Phocae*. [* *Aequorei* R. *priestes* Heinsius et Helmst. a m. sec. Vulgo *pestes*, R. *pisces*. Fortasse rectius reponatur *Aequorei priestes*, quo tum et scriptura cod. R. pressius servabitur; v. Gronov. obs. I. 17. p. 142. Veritatem lectionis *priestes* pro vulg. *pisces* inprimis mihi persuasit Virg. *Aen.* III. 427. *postrema immani corpore pistris*. — *minantia* R.]

452. *Verbera caudarum* vett. edd., etiam Aldina, cum m. Basil.; ita et *hiatum* vel *hiatus* pariter debebant exhibere. [* *Verbera* R. Helmst. Ed. Pr. et Iunt. 1520. Sed retinui lectionem, quam, licet Heynius contrarium dicat, Ald. 1517. et 1527. primae dederunt. Pari iure dicitur

minari aliquam rem et aliqua re, eo tamen, nisi fallor, discrimine ut *minari aliquid* tum tantum dici possit, ubi aliquis se aliquam rem facturum esse quasi pollicetur vel spondet (ita *exitum*, *arma*, *bellum*), at *minari aliquo*, ubi illud, quo quis minatur, instrumentum modo est, quo aliquam rem perpetrare conatur. Hac de causa ablativum mutare nolui.]

453. [* Videtur poeta his verbis veritatem illius celebratae sententiae inculcare voluisse, quemque eorum, quae sibi ipsi accidere possent, memorem esse debere, unde commoveatur ut adversarios suos lenius, quam antea voluerat, tractet. Quis non memiderit Sesostridos curru regio vecti?]

454. *Sit satis*, o Heins., bene. Idem *subiisse malorum*. Heinrich. [* in Biblioth. Gott. liter. et art. vet. X. p. 47.] ex *solum* eliciebat *solum*. haerebam et ipse; verum non optat sibi soli hoc contingere; sed indignitatem auget hoc, quod nemini alii tale supplicium illatum sit: ut in nota exposui. [* *sola* R. Helmst. Bothius autem: *Sit satis* o tantum *miseram vidisse malorum*. Wakefieldus *vidisse* „tot malis superesse.“]

456. Non dubito *casu incerto* esse cum Scaligero legendum. Sic saepe *fatum* et *casus* iunguntur. Adastipulatur Heins. [* *incerto* scripsi cum Scaligero pro vulg. *incepto*. Cfr. Culex 160.]

457. [* Quam huius loci explicationem dedit Heynius in Notis, recedit ea cum ab omnis antiquitatis ratione de talibus rebus sententia, tum ab hoc ipso loco. Illud quidem, quod de antiquitatis sensu in universum dixi, probabant certe ii qui sciunt, quantum sit discrimen opinionum apud veteres et recentiores de rebus ad amorem pertinentibus, quod omnino optime aperuit Göthius vates divino vere numine afflatus in *Heleua* super edita, quae philologis pariter atque poetis mirifice arrideant necesse est. Heyniana opinio vere est aevi recentioris. Quod porro ad ipsum nostrum locum attinet, hic quoque Heynio refragatur. Quatuor enim erant, quibus Scylla causam infortunii sui imputare potuit: fato, casui, culpa quod patriam tradiderat, iniuriae alicui, qua ipsum Minoem fortasse laeserat. Quod vero ultimum dicit, statim etiam reiicit; nam tantopere de Minoe sese meritam esse sciebat, ut de Minois iniuria cogitare non liceret (v. vs. 420. sqq.). Qua de causa tria modo priora restant, et *omnia putare* iam sua significatione dicitur (v. ad vs. 426.). Illis vero omnibus a me disputatis hoc etiam accedit, explicatione Heyniana constructionem verborum vere putidam fieri. Quis unquam dixerit: Nam potius putabo omnia (me) laesisse, quam te? Pro *laesisse* R. Helmst. exhibent *legisse*, et pro *nam* Helmst. non.]

458. *resoluta* leg. cum Heinsio et Io. Schraderio Emendatt. p. 64. [* *resoluta* scripsi cum his duumviris pro vulg. *revoluta*. — a litore R.]

459. *linthea*. littora Ascena. Iunt., male. [* *linthea* Choro R.]

461. *incurru* Heins. legit; quod non capio. Vox dicitur haerere, questus mori in cursu verborum.

462. [* *ismon* R. *idmon* Helmst.]

463. *Cypselidae magni florentia regna Corinthi*. Neminem in versu hoc haesisse video: habet tamen quod offendat. Cypselum Bacchidis delectis Corinthi tyrannidem occupasse, Ol. XXX, 2, nota res est. Successit ei Periander, cuius filio Psammeticho mortuo libertatem recepere Corinthii. Quaeri iam potest, quis ex his sit *magnus Cypselides*? Periander, arbitrator, qui et inter septem Graeciae sapientes habitus est. Vixit ille quidem multo post Minoem tempore, sed poeta haec narrat, non Minos. De Corintho, quem nonnulli urbis auctorem odiderunt, seu Iovis seu Marthonis filio (vid. Pausan. II, 1), agi hic nequit. Non enim urbem appellare potuit *Cypselidae et magni florentia regna Corinthi*. Inter haec impedita est oratio, nisi legas: *Cypselidae et magni florentia regna, Corinthum*. [* *Cypseide* R. Ceterum in interpretatione huius versus facio cum Heynio, manus in emendatione. *Corinthi* enim est genitivus locativus,

qui cum altero genitivo coniunctus neutiquam offendere potest, quum haud raro duo genitivi inveniuntur, qui ab uno nomine pendunt; v. Cort. ad Cic. Fam. I. 7, 22. Heusing. ad Cic. Off. I. 37, 2. Schraderus ap. Frisemann. *Cypselidae et magni — Corinthi.*]

464. *abruptas rupibus arces* coni. Io. Schrader. [^{*} *abruptas* R. Chironis R. Helms. Ed. Pr. *Protinus* cum Schradero non tentaverim; v. Hor. Tursell. p. 639.]

465. *Infestumque suis dirae Testudinis erit Spelaecum.* Locus a Scaligero et Barthio tentatus, sed perperam. Fuit enim fabula de testudine adnatante, quoties a Scirone praecipitarentur hospites, eorumque corpora devorante: vid. Pausan. I, 44, 12. [^{*} ubi v. Siebelis.] Diodor. IV, 59. cf. Schol. Eurip. ad Hippol. 979, qui Callimachum Scironis, forte cum ipsa testudine, meminisse ait. Scironis immanitas, et *Petrae Scironides* in Megarensium finibus, res sunt pervulgatae: vide vel Plutarch. Thes. 10. aut Ovid. in Metam. VII, 447. Hae petrae sunt h. l. *abruptae Scironis arces*, quibus subiacet specus *χελώνης*, et eadem multo cruentae hospite cautes vs. seq. Specus hoc Testudinis, ut Diodor. l. c. indicare videtur, ipsum quoque Chelones nomine tandem venisse debet, nam praecipitati hospites *κατὰ τὴν ὀνομαζομένην Χελώνην*. *Infestum suis*, ex persona Scyllae accipiendum; h. Megarensibus, civibus suis. Noluit itaque poeta dicere quod commodius videri poterat: *Infestum et miserae dirae*. Porro Ven. de Tortis die testudinis, operarum puto vitio. Scaliger de Crommyonia sue cogitabat, et refingebat: *Infestumque suis dirae Theseidis erit Spelaecum*. Barthius autem: *Infestumque Sinis dirae*, quod tamen ipso deseruit in Comment. ad Claudian. p. 1160, ubi aliter refingit: *Infestumque suis, dirae et testudinis*. At Heinsius iterum Sinin retraxit, sed alium in habitum refingens: *Inessumque Sini d. t. Spelaecum*. Nam Sinis antrum in Isthmo. „Statius Theb. VII, 743 *Mors trepidis ignava venit, dubiumque tuenti Presserit inaccessos onus inpuleritque iugales*. Ita vetustus codex, „non insertos, ut vulgati; lib. XII, 235 *Per fluvios secura vadi somnosque ferarum Fertur et horrendis inaccessa cubilia monstris*. Sic totus ille „loeus castigandus. *secura vadi* rescripsimus, quod in scriptis plerisque „adit legatur. Vulgo *secura ruit*. Pro praeter, sive, ut in scriptis compluribus, *Præterit* vel *Fertur* et. *Inaccessa* denique *cubilia*, non *inserta*, „codex non unus a me inspectus. Ed. lib. XII, 540 *Paulum et ab inaccessis moestae Pelopides aris* etc. Festus: *Inessores, latrones qui circa vias insidientur sedentes*.“ Recte haec: sed quid fiet nunc verbis *dirae testudinis*? eruntne de ipsa antri testudine et camera accipienda? [^{*} *Bothius: Inessumque feris.*]

466. [^{*} *hospita* Helms. *cautas* idem a m. pr.]

467. Male excusum in Heins. et Burm. *Piræia*. Quis nescit esse *Πισαρία*. Et *Piræia* iam Aldina et aliae vet. edd. At Iunt. cum aliis male *Pyrræum*. tutum bene Scaliger *ὄρυγρον, ἐγυμνόν*, interpretatur. Heins. tamen tentat: *tuta* heu longe *Piræia*, provocans ad Stat. XII Theb. 626. Respexit puto v. 616 et *trepidis stabilem Piræia nautis*; quae ipsa emendationem infringunt. [^{*} *Piræia* R. Helms. Ed. Pr. Cfr. Schneider. Gr. Lat. P. II. Vol. I. p. 72. 295.]

468. *secum*: etsi exponi potest, v. Notam; parum tamen commodè positum: nam respectat Athenas oculis, non animo reputat secum. P. saepe, ut et Helms., qui etiam ecce coni. [^{*} *karenas* R. Secum respectare a Barthio illustratum eo minori offensioni est, cum memineries, quam saepe verba praegnantia sensu a poetis penantur.]

469. *Iam procul e fluctu Minoia respicit arca*. Vide, quam faciles et liberales interdum sint Latpp. Cretam interpretantur *Minoia arca*. At eam quomodo respicere nunc potuit Scylla? Ferrem, si *Niscia* essent *arca*. Sed *respicit* esto *prospicit*; aut corrigamus potius *prospicit*: *Athenis relictis qui ultra pergit*, aliquot, puto, dierum cursum emetiri debet,

antequam Cretam prospiciat. Potuisset tamen poeta haud dubie haec sub-
 licere, modo non additum esset: *Florentesque videt iam Cycladas hinc*
Strophadasque, Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea. Ergo
 agitur adhuc de navigatione, quae in Sinu Saronico fit: inde vero Cre-
 tam vix aliquis prospiciat. Itaque aut versum ex seqq. forte post 476 re-
 tractum et perperam h. l. insertum, aut a mala manu, ut variaret su-
 periolem versum, in margine appictum, aut *Minoia arva* corrupta esse
 necesse est; etsi varietas nulla occurrit, nisi quod ms. Helmst. *Iam pro-*
cul et fluctus alia minos adspicit arva: et, *effluxus* ms. Basil. Prospici
 in eo sicut poterat navi inde a Megaris ultra Athenas provectae ante
 omnes alias terras Aegina et Salamis insulae, haec quidem retro, illa ex
 adverso posita. Dicam adeo potuisse scribi: *Iam procul et fluctu Salami-*
nia prospicit arva, aut: *e fluctu Aenacideia prospicit arva.* Prius ad lit-
 terarum ductum propius accedit, sed ad navigationis progressum minus
 est accommodatum; malimque adeo Argolidis littus respici putare: quod
 pluribus modis declarari potuisset: v. c. *Pitheia prospicit arva*, h. Troe-
 zenem. Unum adhuc est, quo *Minoia arva* tueri aliquis possit, ut ad
 Minoam insulam, ante portum Megarorum Nisaeam positam, referat. conf.
 Strab. IX, 600 B. [* Legebatur: *e fluctu Minoia respicit arva*, et sane
 erat, quum et ego de promontorio Megarico, *ἔκρη Μίνωα* agi credebam,
 de quo v. Müllerii Dorienae. I. p. 229. Reinganum das alte Megaris p. 33.
 sq. Sed quum navis iam in medio sinu Saronico versetur, regionem illam
 in intimo sinus recessu Scylla non amplius conspiciere potest. Et poetam
 longe aliud quid scripsisse, evincit cum series itineris, tum codd. scriptu-
 ra. Nam in R. Helmst. legitur (liceat mihi ad rem melius declarandam
 literis Longobardicis uti) **FLUCTUSALIAMINOSASPICIT**, unde quid
 facilius conici potest, quam *fluctu SALAMINOS SUSPICIT*. Verum qui-
 dem est, quod iam Heynius de hac lectione quam ingenii acumine assecu-
 tus fuerat monuit, eam ad navigationis progressum minus esse accommo-
 datam. Sed sequentia etiam de Delo, Cythuo, Paro docent, poetam no-
 strum geographi partes agere noluisse, et vicinia Athenarum versus proxi-
 me antecedente memoratarum ei Salaminem quoque in memoriam revoca-
 vit. Quodsi vestigia geographica pressius sequi volueris, ex illa lectione
 paullo audacius procedere possis *Scylleia*; nam Argolidis promontorium
 fuit Scylleium. *Suspicit* egregie dicitur, quia Salamis editis rupibus cin-
 gitur, unde Scyllae vere *suspiciendum* fuit. Neque vero omittendum est
procul, quo ipse poeta lectores de serie itineris minus observata admonere
 voluit. Pro e Helmst. habet et, Ed. Pr. quae in ceteris lectionem vulga-
 tam retinet, *effluxus*.]

470. *Florentesque videt iam Cycladas, hinc Strophadasque.* Scali-
 ger: *hinc Cycladas hinc Strophadasque.* Syllabam mora et caesura pro-
 ductam sexcenties interpolaverunt grammatici. Sed in Aldina sec. et tert.
 et hinc in Veneta de Tortis mira est lectio: *Cycladas: hinc Venus illi.*
Hinc sinus; eandem ms. Helmst. habebat, nec aliter legerat Iul. Sablinus,
 qui de Cytheris insula interpretatur: nimis remota ab his plagis. An et
 hic insulae nomen latet? Inter haec mirum est praeteriisse cum alios tum
 me ipsum: *Strophades*, quae in Ionio mari sitae inter Cycladas nec poni
 nec nunc prospici poterant. Cogitavit de hoc acutissimus Io. Schrader.
 Emendat. p. 66, idemque emendat *hinc Sporadasque*; uti Aen. III, 125
Spartasque per aequor Cycladas. Legitur quoque illud iam in edd. Basil.
 Inter ea pro sensu meo contendam quovis pignore, duo hos versus 469.
 470 *Iam procul*—*Florentesque*, a mala manu venisse. [* Legebatur: *Flo-*
rentesque videt iam Cycladas, hinc Strophadasque quatum lectione Ed.
 Pr. conspirat, quum R. Helmst. habeant: *hinc Venus illi*, quod quum etiam
 edd. Ald. exhibeant, hinc aliquid de corruptela loci suspicari licet. Quodsi
 iam situm insularum et regionum perpendimus, quas Scylla navi alligata
 videre potuit, simulque illud addimus, *stationem Hermioneam* e regione

(contra) illius insulae terraeve sitam fuisse, de qua nunc agit, e literarum vestigiis nihil commodius exsculpi posse videtur, nisi ut scribamus: *hinc Ceus illi*. Fuit scilicet illa insula *Κέως* prope Sunium Atticae promontorium sita, quod in versu proxime sequente Heynius feliciter invenit. Locorum situs igitur hanc coniecturam commendare videtur, refutare contra grammatica. Nam quum apud Graecos nomen insulae in literam *α* exeat, h. l. illud necessario corripitur, quam quidem licentiam nondum certis exemplis probatam esse docuit Schneiderus in Gr. Lat. P. II. Vol. I. p. 76. Ut tamen eodem Schneidero laudante apud Livium legitur *Teum* scē. singul., unde nominativus *Teus* perquam probabilis sit, ita et *Ceus* tamdiu certe ferri posse videtur, donec feliciori alicui critico felicior emendatio subnata erit. Illi a patet eadem ratione pendet, qua ap. Valer. Flacc. V. 211. *Dixerat, atque illi dextra sine versa magistri Protinus in proram rediit ratia*. Cognatum hoc genus dicendi est cum nota illa orationis abundantia in dativis pronominum personalium apud Graecos et Latinos, ut vere etiam *αὐτὸς* ita adhibitum legitur. V. Matthiae Gr. Gr. §. 389. ed. sec.]

471. *Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*. Sustuli foedum Heins. et Barm. editionum vitium, *Hermiona*. Vett. edd. *Hermiones*. At Ald. 1518 *Hermionia*. Heins. tentat *sinus statio — Hermionaci*: non bene. Sinum Saronicum evectis et Cycladas petentibus ab altera parte ille ipse sinus, a dextra littus Argolicum, in eoque Hermione prospicitur: *Ἐκπύρην* et poetis *Ἐκπύρεια*, scē. *γῶρα*, *πῶρις*, vid. Pausan. II, 34, p. 191. Strabo VIII. p. 573 A. Inter fragm. Callimachi: *Εἰς Ἀσίην Ἀλκύν τε καὶ Ἐκπύρην Ἐκπύρην*. Est quidem et in hoc ipso littore sinus Hermionius, quem tamen non puto a poeta significari, cum contra addat: *Hinc sinus, hinc contra*. Vicissim eundem de sinu dubito: et suspicor fuisse scriptum: *Sunium hinc, statio contra patet Hermionea*. [* Legebatur: *Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*, pro quo egregiam Heynii emendationem recepi *Sunium hinc*, quae multum auctoritatis accipit e R. Helmst. in quibus legitur *Summus hinc*. Ratio geographica, ut iam Heynius ostendit, illam emendationem vere necessarium facit; nam contra Sunion et primas insularum Cycladem sita fuit Hermione. *Hinc — hinc* nostro loco non pro *hinc — illinc* dicuntur, quum duo tantum regionum tractus aibi opponantur; Sunium cum Ceo insula et contra Hermione, sed alterum *hinc* pro simplici copula dicitur, quam saepe ita evitatum esse videmus, ut adverbium aliquid vel pronomen (v. ad va. 412.) repetatur. Tales anaphoras notavit Kapp. ad Tac. Germ. II. Adde Caes. B. G. VI. 13. — *Hermionia* Helmst. *petit hermiona* R.]

472. 473. Versus adumbrati ex Aen. III, 73. 74, ubi vide. [* *Aegea* R. *aegea* Helmst.]

474. *Cintum* vett. edd. *Citrum* Iul. Sabianus. *spumanti gurgite* Io. Schrader. coni. et *Prospicit hinc cinctam*. [* *Hospicium* Helmst. a m. pr. *prospicit* idem a m. sec. *intinetam*, Helmst. *Litus spumans* desumptum est ex Virg. Aen. V. 125. coll. Catull. LXIV. 121. Quid vero sibi velint ista verba, quae Schrader o partim corruptis videbantur, interpretes non docuerunt. Videtur scilicet poeta indicare voluisse, hanc insulam, ut reliquas Cycladas, non planas in mare procurrare, sed saxis abruptis cingi, unde spuma oritur. *Cyntum* R. *chintum* Helmst. *chintum* Ed. Pr.]

475. *viridemque adlapsea Donyzam*. Scriptum simili more erat Aen. III, 125: nec extat auctor satis gravis, unde tuto scriptura constitui posset. Nunc tamen non multum absum, quin librorum in Aeneide et apud Plinium Tacitumque lectionem: *Donusa* pro vero nomine habeam. Nam, si a Dionyso doctum esset, *Διονυσία* esse debebat: quod etiam inflexum illud videas apud Steph. Byz. in *Διονυσία* (apud Kustath. ad Dionys. Perieg. 530 *Νονσία* corrupte legitur: excerpit autem ille Stephanum) ut sit pro *Διονυσία*, quod ineptum est; sed et ipsum argumento esse potest, verum

nomen *Δονυσία* fuisse ἀπὸ τοῦ δονῆν, propter terrae forte motus, ut Vossius coniecit ad Melam II, 7, 104. Apud Melam tamen constantem librorum lectionem, *Dionysia*, retinendam arbitror; petuit enim inter tot alias obscuriores *Sporadas* etiam *Dionysia* esse, ut adeo facile alterius nomen in alterum transiret. [* *Marmorconque* Helms. *donissam* R. *doniam* Helms. *donyam* Kd. Pr.]

476. *Aeginamque simul sementiferamque Seriphum*. Cum *Seriphus* a Strabone lib. X, p. 747 A. petrosa fuisse prodatur; Scaliger *serpenteram* emendat, ἀφροίσσαν. Simpliciter ita poeta insulam asperam et saxosam bene appellare potuit. Sed Scaliger hoc respectu fabulae factum vult. Sane Persei cum Medusae capite ad hanc insulam accessus, conversis in saxa incolis, celebratissima est fabula (vid. vel Pindar. Pyth. XII); enimvero de anguibus Medusae in hac insula enatis nihil narratum accepimus. Potest vero insula esse saxosa, et tamen habere agrum fertilem, adeoque *sementifera* dici. Accedit, quod Ovidius Met. VII, 464 *planam Seriphon* dicit, quae lectio nullo modo est sollicitanda. Quidni enim diversa ratione et respectu eiusdem rei diversa esse possint epitheta? Iul. Sabinius in suo libro *amomiferamque* *Seriphum* legisse videtur, explicat enim anomum h. l. nisi ad v. 511 deturbanda est nota. Ms. Helms. *salutiferamque* *Seriphum* legit: quod quo ducat, non assequor. Sed in priorie parte versus interpretes non hæsisse miror. Ab Aegina longissime aberat Ninois navis, cum *Seriphum* iam in oculis haberet. Haud dubie verius insulae nomen sub corruptela latet; sed et vox *simul*, quae sequitur, otiosa et inutilis. Puto poetam scripsisse: *Et Diam et Siphnon*, s. Dia, Naxos, in proximo esse debuit. Gyaros nimis remota est, quam ut ea in Aegina latere possit: etai eo alluderet Ovid. Met. V, 250, ubi Minerva Thebas petitura *Seriphum deserit*, a *dextra Cythno Gyaroque relictis*. Alia est insula, obscurior illa quidem, propiore tamen lectionis vestigio: *Aegila* vel *Aegilia* inter Cretam et Peloponnesum auctore Stephano in *Alyllia*: quod enim ibi legitur *Αἰγιάλεια*, iam emendatum est a viris doctis *Αἰγίλεια*, seu, quod malim, *Αἰγίλλια*, nam dicitur sic *Αἰγίλος*, seu potius *Αἰγίλα*. Et sic quoque Dionys. Perieg. 499 *Αἰγίλα τ' ἦδ' Ἐσθῆρα*. Male enim *Αἰγίλα* ibi scribitur. Etiam Mela II, 7, 90 *At interius* (in alto Aegaei maris) *Melos, Olearos, Aegilia*, ubi cf. Vossius, qui nunc *Serigottum* seu *Cytheram* minorem vocari docet. Plin. IV, s. 19 *Aegila* (hanc scripturam e libb. tuetur Harduin.) *autem XV m. p. a Cythera*, eademque a Cretae *Phalasurna oppido XV M. P.* Succurrebat ab initio haec *Aegilia* substituenda *Aeginnae*; mox etiam vidi *Aegyliam* (invito metro, ut e Dionysio intelligitur) pro vera lectione h. l. venditari a Luca Holstenio ad Steph. Byz. pag. 102. Sed, hanc a locorum situ positus esse alienam, facile sui quemque oculi possunt docere: nec facile ea cum Faro ac *Seripho* iungi potuit. Recitatur tandem alia a Plinio post *Euboeam* lib. IV, s. 22 *Extra eam in Myrtos multae (insulae), sed maxime illustres Glauconnetos et Aegilia; et a promontorio Geraceto — Cyclades*. Atque de hac Herodotus accipiendus erat, non de illa, lib. VI, 107, ubi insulam Styreorum *Alylliarum* memorat, in quam Eretrienses mancipia deduxerant. Styra Euboeae fuisse satis vel ex Iliad. β, 539 constat. Huius Aegiline situm etai pro certa definire non ausim (inter Atticam et Euboeam collocatam eam video a Dorvillio), tamen ille nimium recedit ab his Cycladibus, inter quas nunc navigatio apud poetam nostrum fit. [* *Aeginam* non tentaverim. Plures enim huius nominis insulae commemorantur a Stephano Byzantino, quarum fortasse una inter Cycladas fuit (coll. Möllero Aeginet. p. 86.). Quod vero talem insulam vix alibi commemoratam clariissimae illi cognominem poeta inter alias enumeravit, ex indole huiusmodi poetarum explicandum est, qui morem aevi Alexandrini secuti (quis illud per carmen nostrum non agnoscat?) doctrinam insignem prae se tulerunt. In altero hemistichio legitur *salutiferamque* in R. Helms., unde forsitan

absinthiferamque legi possit, producta per arsin syllaba mul. Absinthii genus certe *Scirpium* dicebatur; v. Plin. H. N. XXVII. 7. §. 29. Est et *absinthium marinum*, quod quidam *Scirpium* vocant. Aliquid tamen in lectione vulgata mutare, quam Ed. Pr. confirmat, non sum ausus. Ceterum interpunctionem post *Scirpium* sustuli, et iam *allapsa fertur* secum sint connectenda.]

477. *ad omnia*: otiosam versus fulcrum: cui similia vidimus in Calice et Chri alla. Poterat succurri per epitheton: *pendula*. [* Quamquam uenego *pendula* vel simile quid nostro loco aptius esse, tamen illud ad omnia fortasse ita defendi poterit, ut ex lingua Graeca explicetur, ubi $\epsilon\lambda\gamma\ \rho\acute{o}\ \pi\acute{\alpha}\nu$ vel $\epsilon\lambda\gamma\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ pro $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\varsigma$ legitur; v. Bergler. ad Aristoph. Plut. 273. Blomf. glossar. Choeph. 672. Valcken. ad Eur. Phoeu. 622. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 648. quos laudarunt Matthiae Gr. Gr. §. 578. p. 1146. ed. sec. et Passov. s. v. $\pi\acute{\alpha}\varsigma$.]

479. *Afer ut emend.* Heins. [* *hibernos* Helmst. a m. pr.]

480. *Donec tale decus formae vexavit, et aegros Non tulit, et.* Sensu haec carent. Latere in *vexavit* et antiquum *vexarier* in promptu est animadvertere, multo magis si audias *vexaverit* vett. edd. ante Ald. exhibere: porro eandem *aegram* et *ac misero*. Scalliger refinxit: *Donec tale decus formae vexavit, et aegram Non tulit*: nullo ad sensum fructu. Melius Barthius: *Donec, tale decus formae, vexarier aegram Non tulit et*: ut sint apposita: *aegram, tale decus formae*. Sane nec sic *sachritie* verus caret: ferri tamen potest, multo forte magis, si *tale decus formae*, per exclamationem et in medio posita accipias. Nam et supra mirati sunt dii marini puellae fornax vas. 390 sqq., ut sit scribendum: *Donec (tale decus formae!) vexarier aegram Non tulit et*. Nisi ipsa *Amphitrite aegros Non tulit*. Cum haec satis probabiliter videri possint dicta: ecce visum ohicitur novum et dignum coniectore apud Iul. Sabinum, ubi *Scirphon* et *Dionysam* memoravit, porro legitur „*Aegros pro Aegaeo mari ponitur, quod etiam Valer. Flaccus usurpavit: Et quanto fremitu se sustulit Aegros!*“ Nota haec vix alio, quam ad hunc versum spectare potest, legitque adeo in suo libro Sabinus pro *aegros, aegros*, quod pro *Aegaeo mari* dictum vult. Hoc quidem perperam. Nam *Aegaeum mare* mythice non per *Aegon*, sed per gigantem *Aegaeonem* repraesentatur: sed idem *Aegaeon* etiam *Aegan* efficitur, *Αἰγών, Αἰγών*, ut *Titan* ex *Titaeon*, a *Titaea*, matre. Ita etiam meliores libri ap. Valer. Flacc. loco laudato, qui est lib. I. 629, exhibent *Aegan*, ubi v. Voss. Nec tamen quicquam prodest ad sensum, si legere velis et lu nostro: *Aegan*: nisi disiunxeris hoc modo *Donec tale decus formae vexarier Aegan Non tulit, et miseros mutavit virginis artus Caeruleo pollens coniunx Neptunia regno*. Ita *Aegon* cum *Amphitrite* luxere operna. Heins. *vexarier aequae, vel aegrac, vel aegram, vel ultra*. Ultimum hoc esset simplicissimum ex ipsa re natum; modo scriptura addiceret. [* Quae hucusque in edd. regnavit lectio *vexavit, et aegros*, exstat quoque in R. Helmst. Non minus inepta est quam praebet Ed. Pr. *vexaverit aegram*. Quid sub his lectionum monstris lateat, nondum juvenire mihi contigit; ut tamen locus legi posset, cum Heinsio scripsi *vexarier ultra*. De *vexarier*, quod unico verum habeo, v. Ruddim. Instit. Gr. I. 284. Bothius conl. *decus vexarier aequore formae*.]

481. [* *ac* Helmst.]

483. *et rigidis squamis vestire puellam* Basil. ms., haud dubie melius. [* Ita et Ed. Pr. quod cur h. l. Heynius praetulerit, non perspicio, quam ipse in notis locum recte interpretetur. Significat enim externam l. q. extrinsecus, ut locus comparari possit cum Cic. de Univ. 18. *Vestivit extrinsecus animum Deus et circumdedit corpore*. Usus ille adiectivi ex Graeca lingua explicandus; v. Matthiae Gr. Gr. §. 446. 8. p. 833. ed. sec.]

484. *pisces*. Requiritur *pristes* forte et h. l.; hoc est belluae. [* *connectere* Helmst. *Committere aliquem inter homines* ex duabus inter

se iunctis constructionibus est explicandum, l. e. committere aliquem cum hominibus (ut gladiatoribus) ut inter eos versetur.]

485. *Nimiumque avidis regno Amphitrites* [* Ed. Pr.] ms. Basil., quod refingere videtur Heins. *Nimiumque infidas regno Amphitrites*. Non satis vim perspicio. Vulgata eo spectat, quod mutata in piscem Scylla belluarum voracitate peritura fuisset.

486. [* *Aeris* Helmst.]

487. [* *In terris* dixit poeta ut *terris* opponatur mari, in quod Amphitrite Scyllam delicere voluit. De plurali numero v. *terrae* v. Cort. ad Lucan. II. 58.]

488. *Amyclaeae*—*Ledae* requiritur. Sic et Heins. Anser pro *olore*; ut et alibi apud poetas. [* *Amyclaeo* non tentandum; de adiectivis non suo substantivo appositis egi ad vs. 197. 447. Ceterum de etymologiis nominum priorum apud poetas veteres v. quos collegit Cel. Weichertus in dissert. de vss. spur. Virg. p. 64. sq. add. Elmsleio ad Eurip. Bacch. 508.]

489. *Hic velut* edd. vett., etiam Aldina cum Basil. ms. *tener* est cum primitus Aldina. *tenerae* cum *protinus* Ven. 1484, Iunt. Norimb. (cum Ald. tert. et Basil. ms.) et al., et puto *protenus* poetam magis decere. [* *Legebatur*:

Ac velut in niveo tenerae cum primitus ovo

quae verba eo offendant quod omni nexu cum seqq. sunt destituta. Et enim structura haec est: *Velut effigies tenerae animantis et internodia membris imperfecta in niveo ovo primitus fluitant concreta novo calore*, quibus in verbis coniunctioni cum nullum omnino locum esse, quisque animadvertit. Priusquam tamen ad hanc rem ulterius tractandam progredimur, paucis dicendum est de prima versus voce *Ac*, pro quo in R. Helmst. Ed. Pr. legitur *Hic*, recte. Saepe enim hoc adverbium notionem temporis sumit; v. Intpp. ad Phaedr. I. 14, 6. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 9, 7. qui VV. DD. addi possunt iis quae ipse monui ad Catull. LXVIII. 63. ubi pro eo quod cum Santenio reposui *Hic velut*, in codd. Guelferb. 65, 2. (Ebert. nr. 168.) Paris. 8236. male legitur *Ac velut*, et ad Catull. LXIV. 269. quibus ex locis hoc clare patet, ex certo atque constanti usu *Hic* pro tum in comparationibus poni, ubi aliquot demum versibus post constructio interrupta repetitur. His missis ad verba supra notata regredi licet, quae nisi fallor sanat R. in quo legitur *tener* est cum. Exemplis undecumque collectis non opus est ad probandum, quam saepe animalia *tenera* dicantur, et animantem poeta nostro loco genere masculino dixit, quia pulvis intelligendus est. Verba igitur sese ita excipiunt: *Ut effigies animantis, cum primitus tener est, in niveo ovo etc.* Ceterum Ed. Pr. *protinus*.]

490. *Effigies animantur* vett. edd. praeter Aldinam, in qua est *Effigies animantis*, melius, puto, etsi alteram praeferat Scaliger cum Heinsio. Certe non placet: *teneras effigies in ovo animari*. Contra praecleari: *tenerae effigies animantis fluitant in ovo*; b. adumbrata pulli forma in liquore natat. [* *animantur* Ed. Pr. *Membris* dativus ab *internodia* pendet; v. Burm. ad Ovid. Met. VI. 659. Calpurn. IV. 110. Lucan. VIII. 677. Cort. ad Cic. Fam. III. 3. Lucan. I. 24. Ruhken. ad Rutil. Lup. p. 38.]

491. *colore* Ven. 1484. Etiam color vitelli mutatur; sicque novo accommodatius est. At *calor* ex incubatione est. *novus* erit continuatus, succedens de novo. [* *concreta* Helmst.]

492. *liquidum* ms. Basil. [**liquidus* R.]

493. [**Seniferi* R. Verba vero incertis etiam nunc partibus nemo quod sciam interpretum explicatione attigit. Attamen non sunt adeo facilia ut prorsus silentio transmitti possint. Ita explico: quum artus corpus Scyllae mutarentur, partes huius ipsius corporis adhuc incertae erant i. e. dignosci non poterat, cuius corporis partes eae futurae essent, in quale corpus partes transirent. Quia vero de praeterito tempore sermo est, pro etiam nunc scripsi etiamtum; v. Walch. ad Tacit. Agricol. p. 393. sq. et, Kritsius ad Sall. Cat. 2. p. 9. sq.]

494. 495. atque undique mutabatur Oris honos: primum multis legunt et interpungunt vett. edd., minus bene. Quod habemus, Aldinae debetur. Heins. tentat mutabant vel mutabant. In ms. Basil. abest et. [**mutabuntur* Helmst. *mutabatur* Ed. Pr. — Bothius: utque undique mutabantur: Oris. — *Horis* honus Helmst. Significationem v. honor, quae in hoc loco valet, illustrant Benteius et Mitscherl. ad Horat. Od. I. 17, 18. Hess. ad Tacit. Germ. 5. — et om. Ed. Pr.]

496. *patulae frontis species*: ergo species frontis pro fronte, et h. l. pro ore omnino. Speciem per decorem spectabilem Ascensius interpretatur. *Spatia frontis* tamen proprietas sermonis hic requirebat, vel spatium, quod et Heinsio in mentem venit. [**Species* minime fuit tentanda, utpote quae posita sit pro forma, pulchritudine. Ita ap. Liv. II. 23. *Oris speciem deformaverat barba promissa*. — in unum illustrant Cort. et Kritz. ad Sall. Cat. 17.]

497. [**Si quis argutari velit, uti ille possit voce mentum*. Nam non modo labium inferius cum mento ita producebatur, ut rostrum gracile i. e. tenue inde fieret, sed superius etiam mutabatur. Sed quum ex observatione Plin. XI. 37. nulli animanti praeter hominem sit mentum, perspicitur, quia de causa poeta partem corporis humani elegerit, quae hominem a reliquis animantibus distinguit. Praeduoere Schraderus ap. Friesemannum.]

498. [**se agebat* Virgilianum est. Georg. II. 364. et dum se lactus ad auras Palmes agit.]

499. *imitatur Asceas*. Iunt. ms. Basil.; hic et *parvos*. [**parvos* imitatur Ed. Pr.]

500. *Puniceam* Aldina; praefert Heins., quia 510 sequitur *Purpureas*. [**Puniceam* scripsi e R. Helmst. quum vulgo legeretur *purpuream*. Rariorem vocem poeta ex Virgilio suo sumpsit.]

501. *mollis* Ald. eadem: reliquae *membris*, cum Basil. ms., puto melius: ut sit: *pluma intexens membris varios colores*. [**membris* Ed. Pr. male. Nam non membris colores intexebantur, sed plumae sibi ipsis eos intexerunt. — *coloris* Helmst.]

502. *Mansurum* vett. edd.; et sic ms. Basil., unde Heins. f. *insutum* vel *indutum*. *Marmoreum* Aldina restituit. [**Mansurum* Ed. Pr. *nostravit* Helmst.]

503. [**funderunt* R. Helmst.]

504. *In varias partes* Heins. ap. Io. Schrader., f. ut iungantur cum antecedd. [**In alias* Ed. Pr. *nimisque* R. *imperfecta* Helmst. *pennas*, *Inde alias partes* Bothius.]

505. Expressum erat in Ald. tert. Heins. et Burm. edd. nova *maies* obdusit *squalida pellis*, nullo cum sensu, et manifesto sphalmate. Vett. edd. etiam Aldina pr. et sec. cum Pithocana, legebant *vitiosae*: novamque aciem obdusit *squalida pellis*. Loensis refingebat: *Crura novamque aciem*

illico duxit squalida pelli. Quod nunc legitur, verissima est emendatio iam in Pithoei margine apposita, mox a Scaligero probata. Ita *macies obdurit crura nova pelle, et confixit ungues pedibus*, h. fixit iunctim cute agglutinata; non ut digitis disiunctis oim pedes erant. Ut *tabulas configi* inter se Cato dixit. Alias malim *infixit*, vel *affixit*, quod ms. Helms. habebat cum ms. Basil. Porro *Crura nova macie subdurit* citat Salmas. ad Solin. p. 287. At *obductus cortex* et similia ap. Ovid. et al. [* *Hu- usque legebatur: Crura, nova macies obdurit squalida pelli*, quod ego quoque retinuissem, dummodo eodd. addicerent. Ktenim R. habet: *novatigae aciem—pellem*, Helms. *novamque acie—pellem*, unde certo colligi potest *novam pellem* vix tentandum esse. Hinc leni conjectura rescripsi quod iam in textu legitur hac scilicet constructione: *Inde squalida macies novam pellem obdurit alias partes et crura*, ubi accusativi *partes* et *crura* a verbo *obducere* ita pendent, ut pro dativis positos esse dicere possis. Eumvero saepe verba cum praepositionibus composita, quamquam ex vulgari grammatica dativo iunguntur, eum casum admittunt, qui proprie praepositionem sequitur. V. ad vs. 5.]

506. [* *pellibus teneros* Helms. *affixit* R. Helms. Ed. Pr. Vulgo *confixit*.]

507. *Attamen legit Loensis.* Qui hic sequuntur ad vs. 512 sex versus iterum ex meo iudicio mali versificatoris sunt in margine alicuius libri adscripti et perperam recepti. Tulerat quidem Amphitrite opem puellae: sed vix dignum dea, ut ei succurreret hoc pacto; non enim puellam posthac propinqui nuptam viro viderunt. Sententia inicitia et puerilis, verba partim ex trivio et parum propria. Sensus cuiusque sensus rem, puta, declarat. [* *Demum* ex vs. 480. est explicandum. Amphitrite enim diu Scyllam mari ventisque vexatam viderat, et quum tandem ei succurreret, alia potius ratione quam formae mutatione illud facere debebat. Semper igitur haec particula temporis notionem additam habet, etiam ubi primo obtutu non tempus sed conditio aliqua vel sententia respicitur.]

508. [* *placide* R.]

509. [* *post haec* R. Helms. quod reposui, quum vulgo legeretur *posthac*. V. Horat. Tursell. p. 583, 16.]

510. *salvo* Ven. 1484, Iunt. Ascens. *retinentem* facile erat cum meliore permutare. Sed adumbravit is, qui adscripsit, versus Catulli LXIV, 63 Ariadne Theseum fugientem prospicit, *Non flavo retinens subtilem vertice mitram*. At ibi aliter res se habet. [* *salvo* R. Helms. Ed. Pr. quod recepi, quum vulgo legeretur *flavo*. At quum color verticis hic per abundantiam adderetur, tum illud quod *salvus* dicitur, ipsi loco est convenientius, quo accedit, *vertici* quod sciam nunquam epitheton a colore crinium repetitum tribui. — *renitentes* R. An fuit *renitentem*, ut *purpureas vittas* esset accusativus absolutus?]

511. Haec iam persequutus erat sup. vs. 437. Pro *Tyrio*, *Syrio* arbitror, ex poetarum more fuisse. [* *thalamis* R. *tyrio* R. *thirio* Helms. *flagrans* R. Helms.]

512. *Nulla illam sedes* ed. Scalig. Mox *Quid enim iam sedibus illis* communis edd., etiam Aldinarum, est lectio: ut substituantur: *opus est*. Quis primus mutavit, ut in Heins. et Burm. legitur, ignoro. Heins. in schedis malit: *Quid enim cum sedibus illi?* Totus tamen versus non minus infectus est quam ante erat. [* *fides* R. Vulgo *Quid iam cum sedibus illi*. Quod reposui Heinsianum est, sustentatum per R. Helms. Ed. Pr. et alias edd. *quid enim iam sedibus illis*.]

513. [* *cavo* Ed. Pr.]

515. *in aequora melius* ms. Helms. *lato* em. Heins., perperam. Ge. IV, 430 *ibat*; *cum* (Proteum) *vasti circum gens humida ponti Exsultans rorem late dispersit aquarum*. [* *aequora* scripsi ex Helms., quum vulgo esset *aequore*.]

516. *a morte recepta* conl. vir doctus Misc. Obs. Vol. IV, p. 332, atqui hoc idem iam in Ald. tert., unde *a* recepi. [* *a* deest in R. Helms. Ed. Pr., at legebatur in codice, nisi quidem hic errori potius tribuendus est, apud Curtium ad Lucan. II. 194. qui tamen male lectionem veterum editionum defendere conatur. Explicatio Heynii necessaria est propter vs. 519.]

517. [* *Incultum aevum* dixit poeta ut Cicero (Lael. 15.) *incultam vitam*.]

518. *Rupibus*. In hoc vero versu manifesta est inepti versificatoris manus.

519. *Nec tamen hoc ipsum* vet. edit. ap. Loensem. [* *Iterum* nove dixit poeta imitans usum Graecum in particula *av* valentem et a multis decantatum. — *poenas* sine Helms. *poenas* sive R.]

520. *Omnia qui imperio terrarum millia versat*. Etiam hic versus a monacho excusus putandus. Pie quidem, sed non latine, dictum: *deum versare imperio omnia millia terrarum*, h. e. animantium per terras; nam de infinita terrarum orbibus nemo illa aetate cogitavit; et tamen in promptu erat versum refingere: *Qui maria imperio et terras ac sidera versat*. Heins. conl. *Omnia qui imperio rerum mortalia versat*. In schedis Wolfii pro *millia* substituebatur *munia*: nescio quo sensu. [* In damnando hoc versu non possum quin Heynio assentiam; quare uncis eum inclusi. Christianum facile quis agnoverit.]

521. [* *talem*, v. ad vs. 17. *violare* Helms. a m. pr.]

522. [* *Cum* quum huic loco minus conveniat, *dum* reponere in promptu est.]

523. Variant edd. vett. primum in *tepent*: quod omnes Aldinae exhibent. At Ven. 1484 *videmus*: quod et ms. Helms. cum ms. Basil. habebat; ceterae vett. *nitentum*: latere in utroque *bidentum* sagaciter odoratur Scaliger; sed docere debebat *bidentem* taurum usquam veteribus dictum. Praeferam *nitentum*: ut saepe *victima*, v. c. Aen. III, 20. Heins. legit *litantem*. Ovid. *victima nulla litat*. Martial. X, 73 *Victima caesa litat*. Et remittit ad Salmss. ad Solin. Enimvero de vi vocis nemo dubitet. [* *Legebatur tepenti*, quo expulso cum Heynio reponere malui *nitentum*. In R. Helms. Ed. Pr. *videmus*.]

524. Vett. edd. *respererat*, et *auras*. [* *respererat* Helms. a m. pr. *auras* Helms. Ed. Pr.]

525. [* *longo decoravit* R.]

526. [* *Bothius* conl. *ablatam*.]

527. [* *Scribebatur*. *Fecit* et *in terris*; quod iam legitur, restitui ex R. Helms. — *helice sales* ut R. *helicone sales* ut Helms. *essent* R.]

528. Hic versus iterum ab interpolatore insitus videtur. Iovem deum coruscum vix bonus poeta dicat. Alii, ut Ascens. et Iunt., *coruscis*. Sed *aquilas coruscas* nemo noverit, nisi esse dicas, quae fulmen coruscans unguibus portant. Ita et Heinsius accipit. [* *aliquis* R. Helms. Quidni

Iupiter deus coruscus dici possit, non video, quum fulmina, quae iacit, sint corusca.]

529. 530. 531. Vix haec satis sana: certe, causa adiecta qualis sit, non satis licet assequi: Infestum facit Scyllae patrem balineetum Iupiter, quoniam damnata deorum iudicio natique et coniugis ante fuisset. An Minos idem Iovis natus et Scyllae coniux? Scaliger quidem natum Apollinem vel Minoem, coniugem Innonem interpretatur. Putabam scribendum esse: *Iudicio, patrisque et coniugis*, scil. Nisi et Minois: et versu antec. quum iam vel quamois. In edd. nullum auxilium. *Iudicio* vett., ut Ald. pr. iam nata pro damnata vett. edd. et Ald. pr. cum ms. Helmst. Tum 531 apponit sine copula haud dubie legendum: *Huic vero miserae — Infestis apponit odium crudele parentis*. Apponere, ut addere, in Virgilio vidimus. conf. ad Aen. VI, 90. Scaliger malebat opponit, quod non probandum. [* ero R. Helmst. a m. pr. quoniam iam nacta R. qui iam nata Helmst. quoniam iam nata Ed. Pr. In versu sequenti legebatur *gnatique*, in quo explicando interpretes nihil proficere potuerunt. Neque *patrisque*, quod Heynius suspicatus fuerat, verum est, quum *patris* odium proximo demum versu commemoretur. Nihil magis puto ad veritatem accedet, nisi quum *patriaeque* scribimus (coll. vs. 420. sqq.). Dii, patria et Minos eius facinus condemnaverant; unus restabat pater. *Natique* R. et Helmst. nisi quod hic syllabam *ti* punctis suppositis delendam censet. Bothius coni. duorum — *patrisque*. Post apponit copulam encliticam quae e coul. delevi.]

532. *Iamque utinam aethereo* Ven. 1484 cum ms. Basil. *Iam vcluti aethereo* Iunt. et al. *Namque ut in aethereo* Aldinae debemus. *signorum munus* obscure dictum: accipio pro spectaculo. Io. Schrader. emend. *lumine*: ut in Catull. 66, 59 in vario lumine caeli. praestant vltium edd. nonnullarum e vulgo. *Scorpius dicitur praestans inter cetera sidera*, non male, si Antarem in eo cogites. [* *Namque utinam aethereo* R. Helmst. *Iamque utinam* Ed. Pr.]

533. *quam duplici* Ven. antiqua, et in fine *vir*: vitiose. Est sane scabra huius versus oratio, etsi sententia expedita: nam, ut ad Ge. I, 33 vidimus, in sphaera veterum librae locum unus Scorpius occupabat. Hygie. Astron. II, 26 *Scorpius propter magnitudinem membrorum in duo signa dividitur, quorum unius effigiem nostri Libram discernunt*. Est igitur *Scorpius*, quem unum vidi *duplici sidere stellarum*: habentem, occupantem sitam binorum signorum: *sidus stellarum* pro sidere simpliciter. Suspicebam *stellatum duplici sidere*, h. ornatum stellis duorum siderum. Sicque vidi mox expressum in ed. Iunt. [* *Stellarum* cave tentes. Et enim difficultas, quam hic versus bucusque peperit, dilapsa videtur, si non amplius iungimus *sidere stellarum*, sed quem unum *stellarum* i. e. inter stellas, plane Latino usu, ut apud Catull. IV. 2. *phaselus ait fuisse navium ceterissimus*, ubi v. quos attuli.]

534. Legebatur in Heinsiana *fugit*, prave. vid. Not. ad h. v. Legendum est, quod iam Aldina habet, *fugat*: nam Orione occidente oritur Scorpius. Edd. vett. *clarum* (Norimb. *clarium*) *fugiant Orionem*. Iunt. *clarum fugit Orionem*; eadem vitiose *alterius*; unde *Artemius in scite* Loensis comminiscabatur. Sed emendate iam editum ab Aulano in Aldina nostra *alternis clarum fugat Oriona. fugat Orionem* ms. Basil. [* *alternis*, v. supra vs. 350. *alterius* R. *fugans* R. *fugant* Helmst. *Orionem* Ed. Pr.]

535. Male edd. vett. *Haliaetus in iras*. Est *ἀλκαιορός*. Forte etiam *Haliaetus* maluit poeta scribere, ut docti poetae solent. Mox *memori fato*, fere ut Aen. I, 8 *memorem Iunonis iram dixit*, passive. *servans* ms. Basil. [* *alictos iras* Helmst. *alictos in iras* R. *halictus in iras* Ed. Pr.]

536. [* *Kt ciricis* R. Helmst. *sedula* R. *facto* R. Helmst. De passiva vocis memor significatione adde Horat. Od. I. 13. *memorem notam impressit*. — *servans* Ed. Pr.]

537. *fugiens in aethera* ms. Basil. Forte *init aethera* ait Heins., vel *fugiens nat in aethere*. Perperam et sine causa in vitio pessimi libri haerens. [* *aera* R. Ald. 1517. Vulgo *aethera*; Ed. Pr. pro *secat* exhibet in; Helmst. a m. pr. *pinnus*.]

538. Versus seqq. extant Ge. I, 406 sqq.

539. [* *fert visus* Helmst.]

540. *rapidis secat aethera pennis* malebat Drakenb. ad Siliam II, 513. Ita quoque in nonnullis libris scriptum in Ge. I, 409, nec tamen poetae semper ad eandem formulam retrahendi sunt. [* *aera* ut vs. 537. *pinnis* Helmst. a m. pr. — *P. Virgii Maronis Cyris finit.* R.]

P. VIRGILII MARONIS

UT VULGO FERTUR

C O P A

P R O O E M I U M

I N C O P A M

Superiora carmina ex Heinsiana et Burmanniana recensione repetivimus. Ex ceteris Virgilio perperam vulgo tributis carminibus, quae Burmannus Secundus in Anthologia Latina nuper iterum excudenda curavit et multis eruditionis copiis illustravit, duo adhuc subiungere placet, *Copam* et *Moretum*: quorum hoc prorsus ab eo praetermissum, illud interpretationis adhuc luce aliqua egere visum est, dignum certe, quod hic repeteretur, cum ex elegantissimis poematiis sit.

In *anum propolam* scriptum esse carmen vulgo aiunt. Ita vero omnis eius suavitas sublata et ad veram interpretationem via praecclusa videri debet. Immo vero *invitatio* est *ad compotationem et hilariter exigendum diem in taberna cauponaria*; cuius generis fuere olim plures, ut etiam nunc sunt, extra urbem, ad Tiberim et ad litus maris. Ad eas tabernas non modo sordida et nautica plebs confluebat: verum erant aliae, quas lautiores et elegantiores homines adirent.

Quod *Copa* carmen inscriptum est, id a prima eius voce fluxit. *Copa*, *caupa*, *cupa*, mulier est cauponia, ut copiose Scaliger docuit. Nec tamen h. l. eam, quae cauponam ipsa exercet, intelligere necesse est, sed simpliciter mulierem, quae in caupona vel taberna artem exercet. Est enim h. l. crotalistria, h. e. saltatrix cum crotalis, e gente Syrorum; cuius generis feminae, tibicinae, citharistriae

vel fidicinae, in his tabernis haberi solebant. Notae illae *Ambubaiarum* nomine sunt ex Horatio et Suetonio. Nec vero cum Scaligero de vetula cogitandum, quia mitrata esse narratur v. 1, cum etiam puellas et iuenculas mitra, seu fascia ac diademate, interdum cum reticulo, comprehensam et involutam comam habuisse satis constet.

Carmen Virgilio vulgo tribuunt codices, qui minora poematia continent, etiam Grammaticus is, qui Servio in fronte Aeneidis suos attexuit panos, tum gravior ceteris auctor Sosipater Charisius I Instit. Gramm. pag. 47 Putsch., ubi: *cupo, cuponis*, inquit, *ut fullo, fullonis, quamvis Virgilius librum suum Copam inscripserit*. Vereor tamen, ne hoc ipsum senioris interpolatoris iudicium sit, a re et loco satis alienum. Prisciani ab aliis auctoritatem perperam laudari, Burmannus docuit l. c. Nuper doctiss. vir, Wernsdorf, hoc ipsum carmen repetiit in Poet. minor. T. II. ad calcem *Septimii Sereni* fragmentorum, quem huius ipsius carminis auctorem esse malit. Adeant eum, qui plura ad illustranda verba carminis desiderant.

Ceterum elegi hi non modo orationis Romanae elegantia, sed etiam toto carminis habitu cultuque, non vulgares sunt nec contemnendi poetae lusus. Etsi enim, maiore ex parte, earum rerum, quae ad hilaritatem invitare possunt, enumeratione absolvuntur: res tamen sunt iucundae et ad animum sensumque gratae. Auctumnali autem die institutam computationem cogitare necesse est. cf. v. 11.

EPIMETRUM EDITORIS DRESDENSIS.

Copa disertis verbis Virgilio in fronte codd. Petav. Leid. Colb. I. II. Thuan. I. Gud. tribuitur, et interpolati Servii testimonium iam supra ad Culicem protulimus. In aliis autem codd. ut Vossiano (qui

habet *Copa ad Alibidam*) multisque meis nullus indicatur auctor, et ut hi etiam libri aliquam auctoritatem prae se ferre possint, Pseudo-Donatus in vita Virgilii 7, 28. varia quidem Virgilii carmina iuvenilia afferens copam omittit. Sosipatri Charisii, ut aiunt, testimonium pariter interpolatum esse ostendit Ilgenius p. 17. sq. Wernsdorfii de *Septimio Sere-
no* copae et moreti auctore suspicionem bene redarguit idem Ilgenius, ipse hanc sententiam proponens, carmen nostrum *T. Valgio Rufo* deberi (de quo v. Wernsdorf. poet. Lat. min. T. IV. p. 804. 586. et Weichertus in peculiari programme Grimae 1827. edito, potissimum p. 27.). De *Floro* aequali Hadriani Imperatoris cogitavit Zellius in *Ferienschriften* T. I. p. 50. Sermonis autem concinnitas et elegantia tam serum poetam mente nos habere vetat, et priusquam in Zellii partes transeam, cum I. H. Vossio ad ipsum Virgilium redire malim, cui breviter hoc carmen Vir Egregius tribuit (*Carmina vernac.* T. II. p. 100. Regiomont. 1795.). Omnes tamen istae coniecturae nil nisi lusus ingenii mihi esse videntur, et praestat puto hoc tantum dicere, aureae aetatis foetum esse Copam, quod etiam Broukhusius ad Tibull. II. 4, 48. IV. 4, 17. Propert. II. 11, 16. agnovit. Oeconomiam carminis bene iam intellexit Wernsdorfius, ostendens quatuor prioribus vs. ipsum poetam loqui, tum autem copam canentem produci. Ab hoc aliquantulum dissentit Ilgenius, cuius sententiam infra ad carminis titulum afferemus; optime autem eius argumentum his verbis exponit: „Cauponum ingenium et „mores, inprimis vero exclamationem et loquacitatem et modulationem, qua merces suas commendare emturicentibus et viatores ad devertendum addita honorum in taberna praestantium „enumeratione pellicere solebant, decretum habet carmine depingere.“ Docte autem conditionem cauponarum moresque cauponum idem expo-

nit, quae ut ad rem nostram minus facientia hic omitto, lectorem ad ipsam eruditissimam dissertationem ablegans, unde Zellius quaedam in suum commodum proficere poterat.

Ad emendandum hoc carmen praeter scripturae varietatem a Burmanno Secundo allatam usus sum duodecim codicibus, inter quos primum locum obtinet *Gudianus* 342. (ap. Ebert. nr. 919.). Magis minusve me adiuverunt *Colb.* I. (Paris. nr. 7927.) *Colb.* II. (Paris. 8093.) *Colb.* III. (Paris. 8205. nullius pretii, a me tantum inspectus, unde nisi diserte eius auctoritas laudatur, ex silentio meo nihil est colligendum;) *Colb.* IV. (Paris. 8207. Scaligeri *Pithoeanus*;) *Thuan.* I. (Paris. 8069.) *Thuan.* II. (Paris. 8074.) *Tellerianus* (Paris. 7936.) *Baluz.* I. (Paris. 8206.) *Helmstadiensis* (notus ex Culice et Ciri), *Gaibacensis* (a Jaeckio collatus in Seebodii horreo philol. et paedag. 1824. fasc. IV. p. 689.), *Dresdensis* (ap. Ebert. nr. 158.).

Emendando et illustrando carmini praeter Heynium operam dederunt Weitzius (Francf. 1642. 12.) Burmannus Secundus in Anthol. Lat. T. I. p. 707. Wernsdorfius in poet. Lat. min. T. II. p. 292. et Ilgenius in animadversionibus philologicis et criticis in carmen Virgilianum quod Copa inscribitur, Halae 1820. editis, cuius Viri nomen attulisse sufficit ut, quanta cum doctrina ingenii acumine scriptae sint, statim intelligatur. Versioni suae I. H. Vossius pauculas notas adiecit l. l. p. 334 — 336. Ilgenii vestigia tam de titulo et argumento carminis quam de singulis eius locis presse sequitur *Franciscus Fiedlerus* qui denuo illud vertit et in usum elegantiorum hominum illustravit in ephemeridibus quae inscriptae sunt: *Wegweiser zur Abendzeitung* 1822. nr. 50. Novissimam versionem edidit Zellius in dissertatione vernacula de cauponis veterum in: *Ferienschriften* T. I. p. 5—52. vide p. 35. sqq. et p. 49. sq.

C O P A

Copa Syrisca, caput Graia redimita mitella, Crispum sub crotalo docta movere latus,

1. *Syrisca*. Scaliger comparat *Syriscum* Martiali et Ausonio dictum, et *Threiscum* *Θρηϊσκον* apud Iulium Capitolinum. Alia memorat Salmas. ad e. l. Sed nullum exemplum ex meliore aevo allatum vidi; nisi quod ex Columella succurrit lib. X, 418, ubi ficum *Scissam Libyscam* constanter libri tenent. Attamen et ibi *Libyscam* unice verum iudicabat Gesnerus. Nec h. l. aliter legendum arbitror quam: *Copa Syrisca*, ut *Threissa*, *Cilissa* et al. Nulla autem alia huius et seqq. sententia est, quam haec: omnia in taberna instructa esse ad diem hilariter et suaviter exigendum. Ecce iam saltat crotalistris, et sic porro. *Caupona Syra* e Lucilio apud Priscian. VI, pag. 684 occurrit. *Graia redimita mitella*: fuit ergo Graecanici alicuius ritus ornamentum hoc: genus fasciae, quo capilli colligerentur. Talem crotalistris mitratam in monumentis passim videre memini:

unum et alterum exemplum est in picturis Herculanensibus. Nec diversi generis sunt tibicinae, fidicinae, psaltriae. Horat. I Epp. 14, 25 *meretrix tibicina*, cuius *Ad strepitum salias terrae gravis*: ad villicum. Accommodate dictum *crispum latus movere*, crispare, de molli ac celeri flexu et motu. Quid in Syrorum institutis, religiosis forte, fuerit, quod feminas crotalistras fingeret, ita ut in Italia quoque quaestum inde facerent, non reperiō. Nomen quidem Syrorum late patuit. Potuere quoque Iudaeae feminae sub eo nomine comprehendendi. [* In carminis inscriptione offendit Igenius p. 12 — 20. et quum ostenderit, in nullo alio loco apud Latinos scriptores vocem *Copa* occurrere, reposuit *Copo*, ut fingatur ipse caupo ante cauponam stans praetereuntes acclamatione allicere. Quamvis ingeniose haec sint disputata, nolui tamen, quod Fiedlerus fecit, ab omnium librorum

Ebria famosa saltat lasciva taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos:

VARIETAS LECTIONIS HEYNIANA.

3. FUMOSA

scriptura recedere. Quod enim ad ipsius vocis formam attinet, ea, quicquid dicat Ilgenius, comparatione cum *leno lena*, *leo lea* instituta defenditur, ut certo ita dici potuisse appareat. Et recte quidem inscriptio carminis a prima eius voce est petita, quamquam Ilgenius non causam videre dicit, cur a saltatrice potissimum neque a *trichila* (vs. 7.) a *die autumnali* (vs. 18.) sumpta fuerit. Imo iusta causa est, et res, ut mihi quidem videtur, ita capienda. Cauponae non modo a viris verum etiam a feminis exercebantur, quod non solum Ulpianus Dig. XXIII. 12, 43. clare docet, verum etiam Suet. Ner. 27. indicat, ubi cum Ilgenio p. 13. ex nonnullis codd. et multis edd. vet. legendum est: *insignes ganeae et matronarum institorias operas imitantium*, ubi v. Casaub. ut et ad Theophr. Charact. 28. p. 239. Fisch. Tales vero mulieres coram iudicibus in eadem, qua lenae, conditione fuerunt, quod pariter Ulpianus l. l. testatur: *si qua cauponam exercens in ea quaestuariorum corpora habet (ut multae assolent sub praetextu instrumenti cauponarii prostitutas mulieres habere) dicendum, hanc quoque lenae appellatione contineri*, unde vix errabimus contententes copam quae huic

carmini inscriptionem dedit, nulum aliud nisi lenae negotium exercuisse. Quod nisi ex ipsa rei natura colligere liceret, qua quisque in re aliqua vili et contempta occupatus honestioris conditionis speciem prae se fert, certe id profiteretur vs. 33. ita ut hoc carmen quasi commentarium verborum Suetonii contineat. Pro *copa* carminis titulus pari iure *lenae* esse posset, cuius varias ad homines praetereuntes alliciendos artes poeta describit. Qui quum talis mulierculae verba poetice exornare vellet, prius ipsa breviter describenda fuit. Neque enim tantum verbis utebatur, ut oculos hominum in se suamque cauponam converteret, verum etiam lasciva saltatione ad instrumenta musica sive crepitacula (*Castagnetten*), cuius generis saltatio quantopere sensibus irretiendis et libidinibus excitandis apta sit, omnes testantur, qui eam in Hispania viderunt. Persuasum enim mihi est, saltationem illam, quae Fandango dicitur, variis ambagibus ex ea quam poeta noster describit, esse repetendam, neque parum ad rem illustrandam facit quod Richterius narrat in itineribus terrestribus et maritimis T. VIII. p. 176. *Auch eine Almee — d. i. öffentliche Tänzerin — liess ihre Künste sehen.*

„Quid iuvat aestivo defessum pulvere abesse, 5
Quam potum bibulo decubuisse toro?

6. POTIUS

Der Tanz bestand darin, dass sie mit ausgebreiteten Armen, singend und mit Klappern, die sie in den Händen hielt, den Tact dazu schlagend, Bewegungen und Geberden machte, welche den höchsten Grad von Leidenschaft und Sinnlichkeit ausdrückten. Fingit igitur poeta le-
nam sive copam prae taberna saltantem, quod muliercula prudenter facit, ita certissime oculos hominum in se vertens. Ubi igitur sat magnum numerum adstantem videt, paulum requiescit, illosque ut apud se devertantur invitat. Hanc vero invitationem a vs. demum 5. incipere, verba quae in eo leguntur optime docent. Primum enim copae id agendum fuit, ut praetereuntibus itaque facientibus cupidinem viae persequendae adimeret. Tum omnia commoda, quibus taberna abundat Aristophanico fere more (Ran. vs. 503. sqq.) enumerat, et bene gnara primum in illis locum puellam facilem neque nimis severam capere (Horat. Epp. I. 14, 24. sq.), talem reliquis demum cauponae laudibus decantatis praedicat, qua in re gradationem haud ineptam agnosces. Ita, nisi fallor, res bene procedit. Quod contra Heynius de ipso poeta invitante cogitat, minime ei assentire possum, quia tum carmen non tantum languidum foret, verum etiam prorsus non intelligi posset. Nemo enim vi-

det, quid poetam adeo moveat, ut tam vividis coloribus tamque presse amoenitates cauponae alicuius ob oculos ponat. Multo aliter se res haberet, si poeta suo exemplo proposito alios ad hilaritatem provocaret, vel ipse hospitis loco fungeretur, quas partes festive Gölthius noster in carmine lepidissimo agit, quod inscriptum est: *offne Tafel*. Verba autem Ilgenii: „si quis dicat, Copam h. e. Cauponam „alloqui praetereuntes viatores, „inde Copam esse carmen in- „scriptum: is videat, ne non „removeat incommodum, quod „existit, si Copa allicere praetereuntes creditur, et simul „Copae promittere saltationem? „Utrum Copam, quae saltat, eandem, quae saltantem laudat et „commendat an diversam ab hac „persona putemus?“ haec inquam iam satis refutata videntur expositione argumenti. Copa enim non laudat saltantem sed ipsa saltat, id quod tribus verbis post I. H. Vossium etiam dixit Zellius p. 35. *man muss sich die reizende Wirthin vorstellen vor dem Hause mit Gesang und Tanz die Gäste anlockend*. Nemo autem illud nobis obiiciet, quod poeta post vs. 4. omisit verbum *cecinit* vel *dixit*; talia qui requirat, neque poetam ullum unquam vere legit, neque ut legat dignus est. Iam quaedam de singulis addamus. In omnibus meis codd. legitur Co-

Sunt obbae, calices, cyathi, rosa, tibia, chordae,
Et trichila umbriferis frigida arundinibus;

7. CUPAE

pa, praeter Colb. III. et Gaibac., in quorum illo *Coppa*, in hoc vero *Scopa*. Ilgenius scribit *Coppa* ex lingua Semitica i. e. *Ἐκπίον*. Necessaria certe haec emendatio vix habebitur. — *Syrissa* Ilgenius cum insigni doctrinae copia reposuit explicana de Ambubaia, de qua v. Schol. Horat. Sat. I. 2, 1. *Ambubaiae* dicuntur mulieres tibicinae lingua Syrorum. Vulgo *Syrisca*, quod omnes mei codd. defendunt, nisi quod in nonnullis *Suirisca*, *scirisca*, *virisca* legitur. Neque hoc ego mutare volui, quia *Syrisca* nomen proprium Copae est habendum, cuius exemplum ipse Ilgenius attulit p. 21. ex vet. lap. apud Donium Class. 8. nr. 40., quamquam illud concedo, nomen Copae simul eius origines indicare, ut ipsa vel eius parentes ex Syria Romam delati ibique in libertatem vindicati essent. (Weichert. de Domitio Marso p. 4.) — *Graia* Colb. III. IV. Baluz. I. Gud. In Colb. I. II. Thuan. I. II. Teller. Helmst. Gaibac. *Graeca*. — *mitrella* Gaibac. *mitalla* Colb. IV. Thuan. II. *metalla* Petav. Colb. I. II. Thuan. I. *capella* Helmat. a m. pr.]

2. [* Saltationem ad crotalum docte illustravit Ilgenius p. 25. Usus praepositionis *sub* vel *ὑπό* notus est; Hemsterh. ad Lucian. T. II. p. 434. Bip. *movere latus* de saltantibus; Ovid. A. A. III. 301. *crocato* Gaibac.]

3. *famosa taberna*. In promptu

est conicere *fumosa*: nec parum mihi arridere fateor; sic quoque ms. Helmst. exhibuisse video. Praefert tamen Burmann. vulgatum: melius enim convenire illud crotalistriae lascivae et infami. [* *Hebria* Colb. I. *fumosa* Heynius. Sed omnes praeter Helmst. codices retinent *famosa*, quod cum Zelio retinui, non malam huic voci notam tribuens, verum de taberna intelligens, quae magna est fama, unde a multis frequentatur. Ilgenius coni. *formosa*, et *lasciva* adverbii loco dici recte contendit; vid. quos laudavi Catal. Artif. p. 56.]

4. Crotalistris describitur. *Calami* sunt ipsa crotala, h. virgulae, alias aereae, sed nunc ex arundine scissa, quas illa inter saltandum concutit cum manus gesticulatione: qua, dum virgularum, quas medias digitis tenet, pars inferior versus brachia comploditur, *ad cubitum excutere calamos* h. l. dicitur. [* At Helmst. Ad explicandum hunc versum vid. Wernsdorf. Ilgen. et potissimum Böttiger. mythol. artis opp. illustr. I. p. 413. sq.]

5. Meo quidem iudicio, a quo si quis dissentiat, aequo animo feram, non Copae verba, quod vulgo credi video, sed poetae, sunt: ex persona poetae huiusmodi hortatus ad vitam exhilarandam multo plus suavitatis et auctoritatis habent, quam ex

Est et, Maenalia quae garrit dulce sub antro,
Rustica pastoris fistula more sonans;

10

ore meretriculae; a cuius persona pleraque aliena sunt; poeta pergit in eo, quod orsus est. *aestivo defessum pulvere abesse* dictum pro: *aestivo pulvere*, labore, defatigatum, viribus exhaustum *desidere domi*, nec se conferre in viam ad tabernam. Ad exercitationem campestrem revocat unice Scaliger. Malim a peregrinatione, mercaturae studio, et similibus petere usum *rovi abesse*: fere ut Tibull. I, 1 *Nec semper longae deditus esse viae*, ubi ex h. l. ariolari possis: *Nec semper longa fessus abesse via*. Tum, ut nunc interpungitur, intelligendum est: *Quid iuvat — abesse potius quam*. Nisi placet cum Barthio distinguere: *Quid iuvat — abesse?* *Quam potius*, — *toro!* scil. est. *bibulum torum* vocat, Scaliger ait, in quo plurimum biberetur. Durum vero hoc. Accipio de cespite vel gramine aqua irrigato, ut laetum virescat. Poterat alio epitheto ornare: ut *fragilem, tenerum, siccum* cespitem dicunt alii poetae; Nunc hoc maluit, nec inscite. [* *adesse* Teller. Gud. Gaibac. Recte interpretatus est Wernsdorfius lectionem vulgatam de eo qui itinere aestivo domo abest, peregrinatur. *Bibulum torum* primus recte explicuit Ilgenius. Agri, prata, horti apud Latinos dicuntur *bibere* aquam, fontes, pluviam (Virg. Georg. IV. 32. Tibull. II. 1, 44. Ovid. Pont. I. 8, 59. Virg. Ecl. III. 111.). *Torus* de gramine, herbis usita-

tum (Virg. Aen. V. 888. Ovid. Fast. I. 402. Metam. X. 556.), et quum rivus hortum alluat (vs. 12.), torus in horto rivo vicinus, eiusque aqua irriguus dicitur *bibulus*. Sic Ovid. Epist. XVII. 139. litus appellat *bibulum*, quod Horat. Od. I. 32, 8. *udum*. Haec Ilgenius. De pulvinis, qui herbis palustribus impleti fuerint, mire intelligit I. H. Vossius. Ceterum legebatur *Quam potius*, quod varia ratione interpretati sunt VV. DD. Simplicissima erat Barthii et Zellerii ratio, *quam potius* dici pro *quanto potius est*. Attamen vel sic remanebat ingratum illud, quod oratio copae statim ab initio nimis interrupta et vehemens erat, et laudandum est insigne Ilgenii acumen, quo pro *potius* scribendum esse *potum* divinavit, quam lectionem egregie confirmat Gud. praestantissimus in quo est *Quid potum viduo*. Ante *quam* ex vulgari usu scriptorum Latinorum subintelligendum est *magis* vel *potius*, (coll. Vechner. Hellenol. p. 138. add. quos laudant Passov. et Hess. ad Tac. Germ. 6.) quod nostro loco omitti potuit, quia in *iuvat* notio verbi *praestat* inest. Recte enim ad talia verba hanc ellipsin restrinxit Walchius ad Tacit. Agric. 10. p. 188. In hoc tantum Ilgenio assentire nequeo, quod interpunxit *Quid? iuvat — toro?* quia haec interrogatio tum tantum adhibetur, quando iam aliquid praecessit, ut loquens vel in sua sententia per-

Est et vappa, cado nuper defusa picato;

Est crepitans rauco murmure rivus aquae;

11. DIFFUSA 12. STREPITANS

gat vel ad aliam respondeat, quod ab h. l. alienum est. In Gaibac. est *quin*, Baluz. I. *quam potes herboso*, altera tamen scriptura ut varia lectione apposita; idem cum Thuan. II. *procubuisse*, Thuan. I. *Quam potis*.]

7. *Cupae* vel *Cuppae* sunt in cella vinaria vasa maiora. At lectionis varietas viris doctis emendandi facultatem attulit. Scaliger legit: *Sunt topia et calybae*: quae calicum genera sunt. Heinsius autem: *Sunt obba et calices*. Cui accuratius haec cognoscere libet, ei adeundi sunt Intpp. ad h. l. [* *obbae* scripti cum Heinsio et Ilgenio eruditissime hanc lectionem defendente pro *cupae* quod Heynius receperat et legitur in Baluz. I. Leid. Voss. II. *cupae et*, atque Helmst. a m. sec. In Colb. I. II. Helmst. a m. pr. Thuan. I. legitur *copia et*, Gud. *cuppe et*, Dresd. *cuppae*, in Colb. III. a m. pr. *copiae et*, a m. sec. *copae et*, Colb. IV. *cophi et* non, ut Scaliger dixit *tophi*, Petav. Voss. I. *topia*, Teller. *cophia et*, Thuan. II. *thophia et*, Gaibac. *strophia et*. — *calices* Leid. Voss. II. Gud. Gaibac. Baluz. I. Dresd. et Heynius. In Colb. I. Petav. est *kalybes*, Colb. II. IV. Helmst. Thuan. I. II. Teller. *calibes*, Colb. III. *chalybes*. Scaligeri *calybae* e membr. Cont. et Voss. I. ab Ilgenio sunt refutatae, addente: „*obba* erat „poculum maioris moduli crateris „loco adhiberi solitum, ventrio-

„sum, firmiter sedens; *cyathis* „misceri vinum, e *calicibus* bibi „solebat.“ In Thuaneo Heinsii est *lealibes*. — *ciati* Gud. *crati* Colb. I. — *corde* Gud. Helmst. Gaibac.]

8. *Trichila* vel *trichilum* pergula est ex vitibus aliave arbore pedamentis et iugis firmata, implicitis frondibus concamerata vel arcuata ad umbram faciendam, notiore voce *hypampelos* dicta. v. Viros doctos ad h. l. et Columell. X, 378. Similem computationem sub umbraculo describi in Propert. IV, 8, 35 sqq. notavit Burmannus. Male in *triclinia* inciderunt nonnulli; etsi sic quoque Pompon. Sab. *triclinia* pro *triclinia*. Etiam ms. Helmstad. *triclinia umbrosis*. [* *trichila*, v. Columell. X. 394. qui locus Scaligeri sententiam confirmat, de pergula intelligentis. Cfr. Uhdenius in Wolf's Museum der Alterth. I. p. 538. sq. Orell. ad Inscript. Lat. nr. 3539. (2909.) Scribendi rationem confirmat Inscriptio ap. Orell. nr. 4517., in Gud. est *tricila*, Petav. Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. *triaclius*, Teller. *trinachia*, Baluz. I. *tyriarche*, Gaibac. *triachia*, Leid. *trinacria*, Helmst. a m. pr. *triclina*, idem a m. sec. Thuan. II. Dresd. Voss. I. *triclinia*. — *umbriferis*, Gud. *umbis*, Colb. I. II. III. IV. Gaibac. Petav. Leid. Thuan. II. a m. pr. Baluz. I. *umbis*, Teller. *umbis*, Thuan. I. *umbrosis*, Voss. I. Helmst. Thuan.

Sunt et Corycio iunctae de flore corollae,
Sertaque purpurea lutea mixta rosa.

13. ETIAM CROCEO VIOLAE

II. a m. sec. Dresd. *frida*, Petav. *arundineis*, Leid.]

9. 10. *En et Maenalis* alii, et recte, *sonat*.—*pastoris more*: immo *in ore*. [* *Est et—sonans* Gudianus. In Voss. I. II. III. IV. Petav. Leid. Colb. I. II. IV. Thuan. I. II. Dresd. legitur *En et—sonat*, in Helms. *Enti et—so-*

et

nat, in Teller. *En—guarrit—*

sonat, Baluz. I. *Est et—sonat*, Gaibac. *En hic—canit*. Et primum quidem Ilgenius p. 33. lectionem vulgatam a Gudiano confirmatam bene tuetur per comparisonem vs. 6. 11. 12. 13. 17. 18. 20. 22. 23. Quod vero tum ex manifesto nonnullarum editionum errore praefert *in ore pro more*, probare nequeo. Ordinem esse dicit hunc: *fistula in ore pastoris rustica sonans*, sed neque exemplum huic simile adducere potuit; tum ridiculi nescio quid inest in ipsis verbis, et remanet etiam tum difficultas, quam ipse Ilgenius sensisse videtur. Nam nemo videt, quomodo poeta originem syringis ita commemorare potuerit, quasi illo ipso tempore in Maenalo garriret, et mera huius originis commemoratio, ita ut cum versa sequenti nexus aliquis non adit, nimis rhetorica est et frigida. Locus scilicet ita struendus et intelligendus: *Est et rustica fistula pastoris sonans more*

fistulae, quae Maenalis sub antro dulce garrit. Vocem *garrire* docte illustravit Ilgenius. In Gud. est *grāvit*. Wakefieldus coni. *molle pro more*, ita ut *dulce antro iungatur*, coll. Horat. Sat. I. 4, 76.]

11. *defusa* duo codd., variatione perpetua: v. c. Lucret. IV, 88. et id malunt viri docti: nam agitur de vino e cado, maiore vase, in minus defuso; non de vino in plura minora vasa diffuso. [* *defusa* scripsi ex Cont. Petav. Voss. Colb. I. II. Thuan. I. II. Baluz. I. Vulgo *diffusa*, quod et in Colb. III. IV. Gud. Helms. Teller. Gaibac. Dresd. Sed v. Ilgenius ad h. l. et Böttigerus in ephemer. vespert. 1819. nr. 259. 260. Vocem *vappa* bene exposuit Ilgenius: „copo, qui „vult se facetum haberi, per io- „cum vinum, quod offert hospiti- „bus, illo vulgo recepto dicit „nomine; sed tantum abest, ut „eo fateatur, vile se habere vi- „num, aut vile esse illos velit „credere; nam quod addit, *ca- „do nuper defusa picato*, eo ca- „vet, ne serio id dixisse videat- „tur, et vera intelligatur vap- „pa.“ In Teller. denuo legitur *En et*.]

12. *Et strepitans* legendum cum al. edd. *strepitans* in *crepitans*, *trepidans*, mutant viri docti, iidem hoc in illud mutaturi, si alterum reperissent: huiusmodi correctiones dudum ex re critica sublatae et explosae

Sunt et virgineo libata Achelois ab amne
Lilia quae niveis attulit in calathis.

15

15. ET QUAE 16. VIMINEIS

esse debebant; sunt enim nec magis ingeniosae quam non fructuosae. [* Est Gud. et Dresd. recte. Reliqui libri et. Tum legebatur *strepitans*, quod et in Colb. I. II. Thuan. I. Helmst. Dresd. Ego Ilgenium secutus ex Voss. I. II. Colb. IV. Gud. Thuan. II. Teller. Baluz. I. scripsi *crepitans* (Horat. Epod. 14, 47. Virg. Aen. XI. 297.) Leidens. et Gaibac. *trepitans*, unde Heinsius, Burmannus maior et minor, Valcken. ad Ammon. II. 10. p. 122. praetulerunt *trepidans*. Pro *rauco* Ilgenius coni. *parco*, V. D. in Seebod. Bibl. Crit. 1822. Vol. I. p. 84. raro. At *rauci rivi* commemorantur etiam ap. Claudian. Cons. Olybr. 221.]

13. *Sunt et Cecropio iunctae de flore corollae* Voss. I. II. Leid. Unde Burmann. non indocte coniicit: *Corycio iunctae de flore*, vel *Corycioque croco violae de flore corollae*. [* Legebatur: *Sunt etiam croceo violae de*, quam scripturam etiam exhibent Colb. I. II. IV. Thuan. I. II. Teller. Dresd. *Croceae* est in Helmst. *violae roseo* — *chorolli* in Gaibac. *Sunt hic* et in Baluz. I. Nunc recepi emendationem Burmanni, adiutam per Gud. in quo est *Sunt et Cecropio iunctae* — *coronae*, quod et in Voss. I. II. Leid. nisi quod erat *iunctae*; Ilgenius laudavit Martial. IX. 39. Stat. Silv. V. 1, 214. Horat. Sat. II. 4, 68. Fiedlerus probavit *Ce-*

cropio — *flore*, de violis Atticis intelligens, Wakefieldus idem recipiens laudavit Virg. Ecl. VII. 37. Georg. IV. 270.]

14. *rosam* in auctumno adeoque certi generis, serioris proventus, narrari necesse est. [* *mixta* Colb. IV. Helmst. Gud. Teller. Thuan. II. Dresd. Gaibac. Baluz. I. *luctea* Gud. *luttea* Teller. *trosa* Colb. II. *ministrosa* Thuan. I. *miniforosa* Colb. I.]

15. 16. Suavissimum distinction: Cernis nympham calathio afferentem potentibus lilia. Ecl. II, 46 sqq. [* ubi v. Vossius.] Nymphae et Naiades formoso puero flores ferunt; sic h. l. Nympha Achelois, h. fontana, amnicola, ut unam ex Naiadibus significet. *Acheloum* de aqua dici poetis non infrequens. *libata ab amne*, humefacta, viola in ripa florens, quam adeo aluit unda. Miror Heinsii acumen: *libata ab ore* legentis. *virgineum amnem* suaviter dixit purum, pellucidum. Comparat fontes ingenuos Lucretii I, 231 Wakefield. Nec ad Virginem aquam, quae Romae fuit, recurram. [* Legebatur: *Et quae virgineo* — *lilia vimineis*, quam scripturam ego mutavi. Etenim in Voss. I. II. Leid. Gud. legitur *Sunt et virgineo* et tum in uno Voss. Gud. *lilia quae niveis*, Leid. *lilia quae iuvenis*, quae scriptura multo est elegantior vulgata. Verba sunt iungenda: *Sunt et lilia, quae libata ab*

Sunt et caseoli, quos scirpea fiscina siccatur;

Sunt autumnalis cerea pruna deae,

Castaneaeque nuces et suave rubentia mala;

Est hic munda Ceres, est Amor, est Bromius. 20

Sunt et mora cruenta, et lentis uva racemis,

Et pendens iunco caeruleus cucumis.

17. IUNCEA 18. AUTUMNALI DIE 22. EST

amne virgineo Achelois attulit in calathis niveis, et niveis calathis illustrandum est ex usu poetarum pervulgato, quo adiectiva alieno substantivo adduntur. Ipsi *calathi* dicuntur *nivei*, ut pleni liliis niveis. Cort. ad Lucan. I. 805. Vulgata scriptura in reliquis meis codd. servatur, nisi quod Gud. praeterea habet *libate chelois*. Verborum sensum docte explicuit Ilgenius, qui *Achelois* pro Nympha, ut *Achelous* pro quavis aqua dici ostendit, coll. Macrob. Saturn. V. 18. Fiedlerus addit I. H. Vossium ad Virg. Georg. I. 9. Tum *lilia a virgineo amne libata* sunt electa ex ingente numero, et ad usum singularem aut curam destinata, coll. Cic. Invent. II. 2. *Virgineo* propter Nympham additum, ut saepe adiectiva ad pleniorum alicuius rei descriptionem pro pronomine *eius* adduntur; coll. Horat. Od. III. 4, 70.]

17. *scirpea* Leid. et ed. Iunt., et *scirpea fiscina* Ald., doctius utique; ut *iuncea* pro interpretamento sit. [* Legebatur *iuncea*. Ego scripsi *scirpea* ex Leid. In Gud. est *scirpea*, Teller. Thuan. II. *iuncea*, deinde in Teller. Helms. *fascina*.]

18. [* Legebatur *autumnali die*. Quod ego reposui legitur

in Voss. Leid. Gud. In Colb. II. est *autumnali*, Colb. IV. Teller. *poma*, Thuan. II. *ceresa*, Petav. *prima die*.]

19. [* Baluz. I. *mane rubentia*, adscripto *suave*.]

20. [* *Est et* Colb. IV. et *Bromius* Gud. Cui hic non in mentem venit Göthii nostri: *Hier ist Ceres, hier ist Bacchus Gabe, und du bringst den Amor, liebes Kind*.]

21. [* *mora* dicuntur *cruenta* propter Pyramum et Thisben; v. Ilgen. *letis* Thuan. I. *lentis* suspicatur Ilgenius.]

22. *Et pendens* melius alii; et porro ms. Helms. *Et pendet*. Tum *iunco* pendet cucumis, quo alligatur stipiti, vel pedatur. [* Legebatur *Est pendens*. Veram lectionem reposui ex Gud. Teller. Ald. 1517. In Dresd. Petav. Leid. Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. II. Baluz. I. legitur *Et pendet*, in Gaibac. *A pendens*. Tum in Teller. est *vinco*, Thuan. II. *iuncto*. — *cucuma* Gud. Ceterum Ilgenius versuum ordinem ita disponit: 21. 22. 19. 20. perquam sane probabiliter, quia vs. 20. enumerata cauponae comoda aptissime clauditur facillimeque ad Priapum transitum facit.]

Est tuguri custos, armatus falce saligna,
 Sed non et vasto est inguine terribilis.
 Huic Cybelista venit: „lassus iam sudat asellus: 25
 Parce illi, nostrum delictum est asinus.““

25. HUC CALYBITA VENI: FESSUS 26. VESTRUM

23. *Et tuguri* etiam h. l. alii melius. Sed totum distichon alienum ab h. l. et aliunde illatum: quod ordo sententiarum et loci ratio satis docet. [* *Tuguris* Gaibac. Interpuxi post *custos* cum Ilgenio; antea male versus uno tenore sese excepit.]

24. [* *vasto non est* Colb. IV. in rasura. *Hic non est vasto* Helmst. deletio tamen non. Ilgenius scribit *vasto ex inguine*. Minus tamen necessaria haec est coniectura. Sensus enim verborum hic est: Adstat Priapus, terribilis falce saligna, qua fures et aves arcet; nemo vero terretur inguine eius vasto.]

25. 26. *Huc Alibida veni*. Silenum interpretabantur: qui tamen a loco et re alienus esse videtur, quando quidem hic in vera vita versatur poeta. *Asinida* pro asinivehida ex Plauto huc inferre voluere Heins. Scalig. et Gesner. de Silenis Tom. IV. Commentatt. p. 45. Turnebi (Advers. XIII, 22) lectio: *Huc ad liba veni*, facilitate se commendat; sed parum ad sensum facit. *Calybita* e codd., quibus Helmst. adde, iam probarunt Salmasius, qui videndus ad Hist. Aug. p. 491., et alii, intelligentes Gallum matris deum vel deae Syriae sacra circumvehentem; hunc eundem esse puta agyrtam, qui adeo plebeculam praestigiis

suis tripudisque inter cymbalorum tympanorumque strepitum delectat. cf. Apulei. lib. VII. Occurrunt et hi homines passim in anaglyphis antiquis: v. c. *Cayl. Recueil* T. I, tab. 29. *Calybe*, *καλύβη*, templum vel sacrarium deae simulacrum recipiens. Substituant *καλύβην* deae *Κυβέλης* viri docti in epigrammate Thylli Anal. II, p. 277. VI. Porro autem legend. *venit*: quod et codex unus offert. Etiam agyrtas huc venit, asello suo insidens. Tum suaviter subiicitur illud: *Parce illi* etc. nec tamen eum nimium ad cursum accelerandum flagris incita; contubernale vobis, Galli, pecus est. — *Vestae delictum*, Is. Vossii elegantissimam coniecturam amplectitur quoque Burmann. cf. Ovid. Fast. VI. 819 sqq. Vestam et Cybelam permutari, in eodem loco obvium est. Nec absurde tamen Gallorum delictum habetur asinus, cum tacita libidinis exprobratione. Laudant Intpp. comode Phaedr. III, 20, 8. [* Vulgo legebatur hoc distichon:

*Huc Calybita veni: fessus
 iam sudat asellus:
 Parce illi; vestrum delictum
 est asinus.*

His in verbis explicandis vel emendandis VV. DD. multum otii et operae consumserunt neque

Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadae;
Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.

tamen, ut hoc ingenue et sine arrogantiae specie profitear, feliciter profecerunt. Eorum conamina diligenter enumerata diiudicat Ilgenius p. 40 — 52. ad quem varia doctrina refertum excursus lector est remittendus. Variæ codd. lectiones hae sunt: *Huc* legitur in Cont. Voss. I. II. Helmst. a m. sec. Leid. Colb. IV. Gud. Teller. Thuan. II. Baluz. Gaibac. Dresd. *Huic* in Petav. Colb. I. II. Thuan. I. *Nunc* Helmst. a m. pr. *calybity* Colb. II. Thuan. I. Cont. Voss. I. Gaibac. *calibity* Colb. I. IV. Helmst. Petav. *calibida* Teller. *halibida* Thuan. II. *alibida* Leid. *albida* Gud. Dresd. *alybida* Baluz. I. *alibulla* Voss. I. *veni* Colb. I. II. IV. Helmst. Gud. Dresd. Thuan. I. II. Voss. I. II. Leid. Teller. Baluz. I. Gaibac. *venit* Petav. *feanus* Colb. IV. Dresd. Gud. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Gaibac. *lassus* Colb. I. Helmst. Thuan. I. Voss. I. *vestrum* Colb. IV. Thuan. II. Gaibac. Leid. *vestri* Voss. II. Dresd. *vestrae* Colb. II. Thuan. I. Voss. III. Petav. *ure* Colb. I. *nostrum* Voss. I. Gud. Teller. *nostri* Baluz. I. Cont. *dilicium* Thuan. I. *deliciae* Gaibac. In Helmst. legitur a m. pr. *Parce illi idelicus est asinus vestrae*, a m. sec. *illi vestrum deliciae est asinus*. De Gallo sacerdote sermonem esse, omnes viderunt, eumque in *Calybity* potissimum latere putarunt, qua voce merito reiecta Ilgenius coniecturam proposuit at non comprobavit *Idaea*. Eius

de omni disticho sententia est haec, ut legatur:

Huc Idaea venit: lassus iam sudat asellus:

Parcit ei: Vestae delictum est asinus,

hac addita explicatione: „Est nobis, inquit copo, custos turgurii, armatus quidem falce, sed non ex inguine terribilis: nam, si mater Idaea huc venit, et asellus iam sudat timore quassus, ne vim patiat, parcit ei, Vestam reverens, cui scit eum esse in deliciis.“ Hoc iam recte vidit Ilgenius, *venit* unice verum esse. Nam nulla erat copae causa invitandi Galli, quorum sacerdotum genus omnibus fuit contemptui, et si imperativus legitur, omnia verba quae iam sequuntur inepte ad hunc Gallum neque ad viatorem quemcunque pertinent, et in his etiam vs. 83. quem ineptissime de Gallo dici nemo est qui non videat. Commemoravit igitur tantum Cops, in suam cauponam etiam Gallos deverti, nulla alia de causa, nisi ut plene omnia, quae in caupona fieri solent, describat; et sane Galli in simili loco ap. Iuvenal. VIII. 170. seqq. non desunt. Scite autem Gallum cum Priapo coniunxit, ut utriusque non sit simplex commemoratio, sed et Deus et sacerdos aliquid, quod ad eos invicem pertinet, agant. Gallus vero ex sententia mea *Cybelista* dicitur, quae vox apud Latinos in hoc tantum loco obvia

Si sapis, aestivo recubans te proluce vitro,
Seu vis crystallo ferre novos calices.

30

tamen satis auctoritatis habet. Ipsa enim vox suam originem a *Cybele*, cuius sacerdos Gallus erat, clare demonstrat, et Cratinus ap. Hesych. s. v. ἀγεροκυβήτης talem hominem ἀγύρτην καὶ κυβηλιστήν dicit, ubi neminem puto offendit ἥ pro ε, quum pari iure dicatur Κυβέλη, Κυβήλη et Κυβήθη. Dudum hoc ego conieceram, quum vidi eandem coniecturam etiam proposuisse Virum D. in Seebodii Bibl. Crit. I. I. p. 86.; at quum V. D. non addiderit, quae esset sua sententia de reliquis verbis, ipsa autem coniectura ex nexu horum verborum comparato mihi sit nata, non potui quin laudis vel vituperii de hac suspitione partem etiam in me transferrem. Optimos ergo codd. sine ulla immutatione sequens ita scripsi:

Huic Cybelista venit: „lassus
iam sudat asellus,

Parce illi, nostrum delictum
est asinus.“

Gallus ad Priapum venit hac cum prece: asellus quam maxime fessus amplius ire nequit. Coactus sum hac in caupona devertere, quod non nisi timidus facio, gnarus tibi Priape asinum omnium invisissimum esse animal (Ovid. Fast. VI. 845. coll. I. 439. Lact. Instit. I, 21, 25.). Tu tamen parce asino, quia nostrum est delictum, de cuius vocis obsceno sensu v. Phaedr. III. 20. Bottigeri Kunstmythol. I. p. 294. Huic pro ad hunc v. Ruddim. II. p. 154. Cort. ad Lucan. IV. 647. venit praegnantem

sensu dicitur precum notione addita, ut *adire*. De terminatione *Cybelista* pro *Cybelisten* v. Schneider. Gr. Lat. T. II. p. 29. sq. Perfacete autem *copa* ipsius Galli verba laudat, quibus audientibus lepidam de Priapo et Vesta historiolam in mentem revocat. Tum pergit in adhortatione priore et vs. 29. sqq. ipsum viatorem alloquitur.]

27. [* *Hunc cantu* Helmst.]

28. *Nunc vere*, vel *vero*, in libb., unde Heins. coni. *Nunc verna in gelida sepe lacerta latet*. Burmann. vero *Nunc viridis gelida sepe l. l.* Immo lege: *Nunc varia in gelida sepe lacerta latet*. et hoc nunc video diserte exhibere ms. Helmstad. [* *etiam in gelida* retinui ex Gud. quum in Colb. I. II. IV. Thuan. I. II. Voss. I. II. Petav. Teller. Baluz. I. Gaibac. Dresd. legatur *Nunc vere in g.* Scriptura codicis Helmst. ab Heynio laudata nonnisi est a m. sec. Prius legebatur *vercaria*; in Colb. IV. pro *sede* legitur *sepe*, Gaibac. *saepe*; in Voss. I. II. Petav. Teller. Baluz. I. Dresd. in fine versus *sedet*. Ilgenius praefert *viridis* post Burmannum, apte praeterea de temporis significatione laudans Theocr. VII. 22. Virg. Eclog. II. 9. Ceterum in Cont. male fuit: *Nunc vero in gelida sede locusta sedet*.]

29. Ut multa alia in h. l. e Propertio petita esse, docuere viri docti, sic hoc, ex lib. IV, 8, 37 *Lygdamus ad cyathos, vitrique aestiva supellex*. Mox

Eia age pampinea fessus requiesce sub umbra,
 Et gravidum roseo necte caput strophio,
 Formosus tenerae decerpens ora puellae!
 Ah pereat, cui sunt prisca supercilia!

33. CANDIDA FORMOSAE DECERPES

Seu vis ferre pro, seu *mavis afferre*, adhibere, *calices crystallo*, e crystallo factos; vel ut *calices* sint pro vinis dicti. Nisi *ulcus* latet; *Seu vis*, *crystallo verte novos calices*. Notum ex Marone: *Indulgent vino et vertunt crateras ahenos*. In ms. Helmst. [* Baluz. I.] *cristalli*. Sic *usitatus crystallo calices*. [* *te prolu* Scaliger ex Cont. cui accedit Colb. III. quum in reliquis meis codd. legatur *nunc prolu*; de Gaibac. indicare non licet. Tum *cristalle* Colb. I., *Seu uvis cristallae* Thuan. I. *Aestivum vitrum* Ilgenius post *Vulpium* ad Prop. I. I. interpretatur de poculis capacioribus, ad restringendam sitim multo aestu contractam aptis et accommodatis; simul bene refutat Heynii coniecturam, *ferre* explicans per *accipere ad usum*. Ablativus *crystallo* materiam, unde confectum sit poculum, indicat, coll. Virg. Aen. III. 286. I. 759. II. 765. X. 783.]

31. [* *Eia age* Thuan. I. Dresd. In Colb. I. II. *Hia age*, in Helmst. Gud. Teller. Colb. III. IV. Thuan. II. Baluz. I. Gaibac. *Hic age*, in Voss. I. Leid. *Nunc age*. — *defessus* Gud.]

32. *strophium* pro vitta seu fascia, cui innectuntur flores, adeoque pro serto. [* *gravidus* Gaib. *stropheo* idem, *stri-*

pheo Helmst. *strophio* Gud. *strophio* Teller.]

33. [* *Legebatur: Candida formosae decerpens ora puellae*, quod *Bembus* de *Culice* Virgil. p. 792. in suo codice legi testabatur. At Voss. I. II. habent *Formosus tenerae*, Leidens. Petav. Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. II. Helmst. Gud. Baluz. I. *Formosum tenerae*, Teller. *Formosum tecime*, Gaibac. *Formosus tenerae*, Dresd. *Fumosus tenerae*; tum Voss. III. Dresd. *decerpes*, Leid. *decerpas*, Petav. Colb. I. II. III. IV. Thuan. I. II. Helmst. Gud. Teller. Baluz. I. Gaibac. *decerpens*. Haec codd. vestigia secutus scripsi, quod partim iam Wernsdorffius revocaverat *Formosus tenerae decerpens*, ut participium pendeat a *necte*. Oudendorpius coni. *Fac*, *morsu tenerae decerpas*, vel *Fer morsum* vel *morsus tenerae decerpens*, Ilgenius autem p. 56. sqq. *Fac*, *morsus tenerae decerpens ore puellae*, quia nemo explicare possit quid sit *decerpere ora*, cum esset dicendum *decerpere oscula*. Docte hoc comprobavit Ilgenius; at puto condonare aliquid possumus poetae, qui audacter pro *ore oscula decerpere* dixit *ipsa ora decerpere*, qualia etiam alibi scriptores sibi indulerunt. Certe quod Ilgenius excogitavit, mi-

Quid cineri ingrato servas bene olentia sarta? 35

Anne coronato vis lapide ista tegi? —

Pone merum et talos. Pereat, qui crastina curat!

Mors aurem vellens „Vivite,“ ait „venio.““

36. LEGI

37. PEBEANT — CURANT!

hi non arrisit, quia ore morsus decerpere multum impediti habet.]

34. *prisca*, qualia fuere priscorum hominum, severa, tristia, adducta, ut adeo bene lectionem hanc tueatur Burmann. adversus virorum doctorum commenta, et Leidensis codicis lectionem: *crispa supercilia*. Ms. Helmst. *Ah pereant*, quibus haec *prisca* s. [* *Ah*, Helmst. *Na ex Ha.* — *pereat* Colb. I. II. IV. Thuan. I. II. Teller. Baluz. I. Gud. Gaibac. Dresd. *pereant quoi* Vossian. *crispa* Voss. I. II. Leid. Gud. Baluz. I.; at v. Ilgenius. Heinsius coni. *hirta* vel *spissa*. — *sint* Thuan. II.]

35. *cineri ingrato* ex Aen. VI, 212, cui nullus rei sensus est. [* *Quem* Teller. *servans* Dresd.]

36. *legi* iam emendarunt et ediderunt viri docti, pro *tegi*. Lapis sepulchralis coronis ornatus nota res est. In eo *legi* sarta, sane parum opportunum: Magis tamen si illa *lapidi* legatur, ut sit dativus cui. [* *Legebatur legi*, quod primus coniecerat Pierius in Hieroglyph. p. 582. Attamen haec lectio parum fert, ipso Ilgenio teste, subsidii ad commodiorem sensum, et post Heynii conamen Wernsdorfius maluit *coronando lapidi*, Ilgenius *ossa tegi*, quod nube exemplorum comprobare studet. Sed tum nemo non videt vim verbo-

rum inesse in *ossa*, quod fieri nequit; *sarta* enim summi h. l. sunt momenti, qua de causa hanc etiam coniecturam noluerim recipere. Credo potius lectionem omnium librorum *ista tegi* esse retinendam, ut poeta alludat ad morem Romanorum, quo lectus funebris floribus et coronis obtegebatur, qui tum in sepulcrum deiciebantur vel comburebantur (Kirchmann. funer. Rom. I. 11. p. 58.). Eleganter igitur *copa* monet viatorem, ne coronas usui funebri reservet, sive iis lapis coronetur (Kirchm. l. l. IV. 2. p. 374. sqq.), sive lapis eos tegat.]

37. [* *Pone merum et talos*, „fingit poeta coponem (copam) „puero acclamare, eumque iubere „vinum et talos ponere.“ Ilgenius, qui praeterea per Propert. IV. 8, 45. Plant. Mil. Glor. II. 2, 9. Heinsii coniecturam *calathos* refellit. — *Legebatur pereant* — *curant*; sed propter vs. 34. cum Ilgenio ex omnibus codd. praetuli numerum singularem.]

38. [* *aurem vellens* exhibent omnes mei codd. praeter Dresd. in quo legitur *autem veniens*; et *autem* legitur etiam in Leidensi. Ilgenius laudat Virg. Ecl. VI. 4. Calpurn. IV. 155. doctum illustrans *vivite* solennem acclamationem, et *venio* ut propriam de morte vocem.]

P. VIRGILII MARONIS

UT VULGO FERTUR

M O R E T U M

P R O O E M I U M

I N M O R E T U M

Est hoc ex eo carminum genere, cuius nobis paucissima ex antiquitate exempla relictata sunt: argumento ex vita privata et tenui hominum humili loco natorum petito. Licet id ad bucolicum genus referre aut pro Idyllio habere, quandoquidem eo nomine unum et alterum apud Theocritum habetur. Faciunt viri docti carminis summam, *moretum*, h. edulii rustici genus, ex allio, apio, ruta, coriandro, bulbo, additis caseo, oleo et aceto, comparatum, quod Simulus conficit. Nec male ea res, arbitror, Idyllii huiusmodi argumentum constituat: repraesentata oculis animisque particula aliqua vitae rusticae. Sed, quantum equidem assequor, latius patet Idyllii huius argumentum. Describitur enim omnino *prima diei pars*, et *quae diluculo vel mane gerantur a rustico*, antequam ad opus rusticum procedat. Surgit mane Simulus, qui conductum agrum arare videtur, cum Cybale, Afra

genere, forte libertina, et primo loco ea parat, quibus per diem illum vitam toleret, h. e. famem expleat. Igitur panem coquit, quod a v. 17 ad 52 procedit, inde, ut habeat, quo pro obsonio utatur, moretum sibi parat, h. edulium acribus herbis oleo acetoque confectum, quo stomachum vellicet. Itaque malim dicere *describi hoc carmine primam diei partem vitae rusticae*. Suspicio autem aut fragmentum nos tantum habere maioris carminis, quo totum opus diurnum exponebatur: nam sub f. in agrum ad arandum procedit Simulus; aut successisse plura Idyllia, quae ceteras rustici operis partes exsequerentur. Sufficit Idyllium hoc esse ex elegantissimis, quod maiori eclogarum Virgilianarum parti praeferam, in quibus sententiae ex Theocrito mutuatae annumerantur. Nisi forte huius poematii auctor et ipse e Graecis sua accepit. Certe Vossius in lib. de poetis Gr. prodidit, in cod. Ambros. Moreto Virgilii esse adscripta verba: *Parthenius Moretum scripsit in Graeco, quem Virgilius imitatus est*. Quae res non improbabilis videri debet, cum poetae ante et sub Augusteo saeculo in Graecis vertendis tantum studium consumserint. Si itaque a Maroniana oratione, quam in Bucolicis tenemus, aliena est indoles Moreti, hoc per se mirationem non facit, si quidem ex Graeco tantum conversa haec sunt. Versatur autem poeta in eo poetices genere, quod, rebus e vita humili et sordida petitis, ad animos tenendos omnium minime accommodatum esse, multi viri docti contenderunt. Alii hoc ipso se genere facile Homericum carminis laudes attingere posse putarunt. Prius illud iudicium recte se habere nullus dubito, si in

orbe rerum vulgari aut in sordibus vitae, iisque rebus, quarum aspectus nauseam facit, descriptio versetur; aut si exspectatione eius, quid ex sigillatim descriptis rebus proventurum sit, animus non erigatur, aut si omnino arte et ingenio careat. Possunt tamen ex ea quoque vita, quam lubitu suo nemo vivere malit, cum dilectu, remotis molestiis et sordibus, multa poetice reddi et ornari, ut placeant; modo ne tali carmini vim ac dignitatem carminis epici tribuere ausis, a qua illud longissime abesse necesse est. De quovis carmine statuendum est ex eius genere generisque natura et indole; potestque, recto cum iudicio, ex omni genere fructus aliquis seu ingenii et artis seu honestae voluptatis peti. Virgilio carmen hoc tributum esse iam antiquitus, ex eo constat, quod in Vita Virgilii illud commemoratur: etsi, cum tot seriorum hominum nugis illa interpolata sit, quid veteres Grammatici iudicaverint, difficulter inde eruitur. *A. Septimio Sereno*, poetae Falisco, de quo qui scripserint recensuit Burmann, ad Anthol. Lat. lib. I ep. 27, adscribendum esse suspicabatur Scaliger, tum Barthius *Advers.* XXXV, 8 et al. loc., quia opuscula illa rustica (et haec unica caussa afferitur) composuisse dicitur: nuper autem doctissimus editor Poetarum minorum Wernsdorfius T. II sine haesitatione Sereno carmen hoc vindicavit, tamquam partem priorem *Opusculorum ruralium*: etsi haec lyrico carmine variis metris exarata fuisse memorantur; potuisse enim praemitti carmen hoc hexametrum. Ita ad Vespasiani tempora illud reiiicitur. Monitum illud quoque a viris doctis est, scriptum iam a *Suevio* fuisse Idyllium Moretum,

ex quo versiculos profert Macrob. II Sat. 14, sed admodum horridos, si cum nostro Moreto contendas.

Lectionem in antiquis edd. fere eodem modo corruptam vidi: etsi minus foedatum et interpolatum opus ad nos pervenit, quam cetera. Primum institutam recensionem novam deprehendi in Aldina 1517 Catalectorum: ea fundamentum facta correctioribus editionibus; successere tamen aliae antiquam lectionem retinentes, etiam Scaligerana. Quandoquidem in hoc poematio non habebamus exemplar, quod ex conducto sequi necesse esset; in Heinsianis enim et Burmannianis non extat; liberum nobis relictum duximus, ut lectionem ipsi constitueremus, Aldina et Scaligerana emendatione pro fundo posita. Non erant ad manus editiones binae, quibus Moretum sigillatim prodiiit, Colinaeana 1542, 8, cum Io. Ruellii scholiis, et Francofurtensis 1626, cum Taubmanni commentario; aliam cum notis Weitzii ad calcem Copae Francof. 1642, 8, inspexi; et veterem edit. Lips. Thanner. 1519 cum Copa et aliis sub tit. *P. Virgilii Maronis, poetarum Achillis, minutiora opuscula* — (Aliam veterem editionem Moreti Coloniensem memorant Denis Supplem. p. 691 et Panzer Vol. I, p. 334. 433.) Sed nec erat, quod multa inde sperari possent, quae non aliunde suppetere, imprimis ex Barthio, qui in Adversar. XXXV, 8. IX, 16, nonnulla loca attigit. Post priorem meam editionem retractavit hoc carmen et docto commentario expolivit Wernsdorf. in Poet. min. T. II.

Moretum. Multa de etymo nominis comminiscuntur viri docti. Scaliger, a quo hoc car-

men graecis versibus redditum est, P. Ronsardo inscriptum, *μυσσωτόν, μυτιωτόν*, quod tritum, *τρίμμα*, est, ducit. Alii aliunde (cf. nunc Wernsdorf. l. c. p. 256). Nos illud monere satis habebimus, occurrere vocem apud Ovid. Fast. IV, 365. Fuit quoque exquisitior eius conficiendi ratio alia, quam apud Columell. XII, 57 videre licet. Laudant quoque Apicium viri docti lib. I, cap. 35.

EPIMETRUM EDITORIS DRESDENSIS.

Quod Heynius in prooemio dicit, Moretum iam antiquitus Virgilio tributum fuisse, imposuit ei auctoritas Vitae Virgilii Donato adscriptae; in qua cum alia poemata tum Moretum a poeta Mantuano profecta vulgo legitur. At neque in hac ipsa Vita neque in Serviana veteres codd., quales sunt Parisiis in bibliotheca Regia nr. 7959. 7960. (bis) 7930, Moreti nostri mentionem iniiciunt, et librorum manuscriptorum, qui carmen continent, alii nomen Virgilii addunt, alii neque numero pauci omittunt. Videmus igitur quam parum firma auctoritate ii utantur, qui ut Fontaninus hist. liter. Aquilei. p. 40. talibus testimoniis Virgilianam Moreti originem demonstrari putant; non magis firma autem is uteretur, qui illam originem per sermonem in Maronis carminibus et Moreto exstantem defendi diceret. Cuius de diversitate quaedam Heynius iam monuerat; ego nunc addo illam maxime eo conspici, quod incertus carminis nostri auctor praeter Virgilii consuetudinem mediis in

versibus plenam interpunctionem admittit, qua elegantiae parum consulitur. A Virgilii ingenio pariter abest summa illa accuratio et ne minutissima quidem praeteriens diligentia, qua singula describens per omne carmen utitur. Tum magnam etiam artem rhetoricam, quam alii in Virgilii Eclogis tantum olim mirabantur, quantum hodie vituperant, Moreti auctor aspernatur et antithesium usus plane nullus est in eius carmine. Simplici naturae descriptioni indulget, et quam feliciter eam expresserit, ita ut agricolae mores, necessitates, cogitandi rationem quasi tabella pictam videamus, omnes sentient, qui talibus rebus intelligendis omnino sunt apti; unde etiam factum est, ut Woltmannus in libro facetissimo: *Mémoires des Freiherrn von S—*a Vol. I. p. 13. dicere non dubitaret, in Moreto Virgilium praestantiorē poetam apparere, quam in Aeneide. Pertinere autem videtur carmen ad idylliorum genus, qualia Sophron soluta oratione composuerat, quem postea Theocritus in carmine XIV. XV. XXI. imitabatur. Ut enim Sophron in mimis suis piscatorum, hominum in thunnis capiendis occupatorum negotia descripsit, ita auctor Moreti opus rustici matutinum eodem consilio et studio depingit, quo pictores nostri, ut inter veteres Pyreicus et Ludius, vitae quotidianae depingendae operam impendunt. Tale igitur carmen quum veteres poetas aemulabundus Parthenius Graece conscripsisset (non enim fide indignum videtur quod librarius codicis Ambrosiani addidit) poeta aliquis, sive Virgilius sive alius quispiam aureae aetatis illud Latino sermone imitandum sibi sumsit, unde, si de versione co-

gitamus, ipsum Virgilium eius auctorem exstitisse credere possumus; tum enim, quae supra monui, non in Virgilium sed in Parthenium cadunt. Aureae vero aetati quovis pignore Moretum vindicandum asseveraverim, cum in eo omnia adeo sint caste et eleganter dicta, ut vel ex integerrimo sermonis Latini fonte deductum habere possimus.

Altera de carminis huius auctore sententia est eorum, qui a *Septimio Sereno* id compositum esse statuunt, quos inter primarium locum Wernsdorfius l. l. capit. De quo quum Heynius nihil certi pronuntiasset, Ilgenius ad Copam p. 6. haec dicit: „Ab hac equidem sententia longissime discedendum puto, non solum, quod huiusmodi fragmenta, quae pro reliquiis hexametrorum aut pentametrorum habenda sint, mihi vel studiose quaerenti invenire non contigit, sed etiam, quod in versibus poetae, qui exstant, ex variis metri lyrici generibus collecti, longe alia est orationis forma, et plane diversus viget spiritus; ut si dicit: *Labium insigne revellit; Callet senium arte vendi: Rure puella vagat virido, nemus ave reticuit, ager homine silet; Pastor ille saepe mane dulce carmen insonat; Tale quale vere dulce sibilat teres donax.* Eum in rebus etiam, ubi hexametrum genus aptissimum erat, non a proposito omnia lyrica oratione describendi discessisse, testem affero locum Nonio cap. V. n. 35. laudatum: *Ad mercatum eo, villice. Ecquid vis inde vehi aut agi?* ubi sic puto scribendum:

Ad mercatum eo villice;

Quid vis inde vehi aut agi?

„*ec* in *ecquid* est ortum ex praecedentis vocis ultima syllaba; et *evehi* duxit *e* initiale ab *inde*. Quovis igitur contenderim pignore, tale carmen, quale Copa est aut Moretum, Serenum non potuisse componere.“ Et recte quidem haec Ilgenius, quamquam ei in emendando Sereno, ubi vox *ecquid* librarium neutiquam sapit, vix assentire possum, cum potius fragmentum, licet memor eorum quae de hoc artis criticae genere Perizonius monuit in animadvss. histor. p. 380. ed. Harless., ita refingendum putem, ut ex basi cum duobus creticis constet et proinde scribatur

Ad mercatum eo, villice.

Ecquid inde vis evehi

— —, aut agi — —.

Poterat vero Ilgenius rem magis persequi et duo adiacere, quae Sereno propria a poetae nostri usu quam maxime abhorrent, deminutiva dico et mira composita, quibus pauca Sereni fragmenta nobis conservata abundant. Conferantur hac de causa fragm. II. 4. *canticulum* VI. *animula* VII. *testula* VIII. *miserula* IX. *culicellus* XIV. *zonula* VI. *avipes*, quod alii contra metrum in *alipes* mutarunt.

His de origine carminis praemissis pauca addenda sunt de iis, quae mihi illud recensenti praesto fuerunt. Et usus quidem sum codicibus *Colb.* I. 7927. *Colb.* II. 8093. *Colb.* IV. 8207. *Colb.* V. 3462. *Reg.* I. 7930. *Reg.* II. 7989. *Reg.* III. 8224. *Reg.* IV. 8264. *Carcav.* 8262. *Thuan.* I. 8069. *Thuan.* II. 8074. *Teller.* 7936. *Baluz.* I. 8206. qui omnes in bibliotheca Regia Parisiensi adservantur dictisque numeris

in catalogo codicum producuntur. His accedunt *Sorbonianus* 511. e bibliotheca Sorboniana in Regiam translatus, ubi ad eam classem pertinet, quam *des petits couvents* dicunt, *Helmst.* (v. epimetrum ad Culicem) *Gudianus* (v. ad Copam) *Dresdensis* (ap. Ebert. nr. 140.) *Stuttgard.* collatus a Mosero in Seebodii horreo philol. et paedag. 1824. fasc. IV. p. 691. *Gaibacensis* collatus a Iaeckio ibidem p. 689. et *Lipsiensis* e bibliotheca Senatoria qui praeter Moretum omnia Virgilii opera genuina continet. Parisiis pariter contuli singularem huius carminis editionem a *Iacobo Thannero* typographo Lipsiensi impressam, cuius exemplo a me tractato manus recens annum 1503. adscripsit. His ex codicibus plurimum mihi profuerunt Reg. II. Baluz. I. Colb. V., reliquis libris magis minusve me adiuvantibus; valde mediocres *Gaibacensis* et *Stuttgardianus* sunt cogniti; pessimae vero notae est *Gudianus*, quod moneo, quia in *Copa* primum locum obtinet. Aliorum codicum collationes, quas Iaeckius in editione addidit, silentio praeterii, partim quod non ita diligenter sunt institutae, ut iis inniti quis possit, partim quod nihil continent, quod non in libris Parisinis inveniatur. Recentiorum interpretum animadversiones sedulo in usum vocavi, ut *I. H. Vossii* versioni additas (Carmina theotisca T. II. p. 326 — 329. Regiom. 1795.) et *Moseri* l. I., *Klopferi* tamen editione, quamquam multum quaerens, non reperta.

Restat ut de carminis nomine quid sentiam proloquar, quod a *mortario* sive *moretario* dictum videtur, unde Vossius recte vertit *Mörsergericht*. Ut enim etiam nunc placentarum nonnulla genera

de vasis dicuntur, quae iis coquendis inserviunt, ita ille cibus, quem sibi Simulus parat, quum in *mortario* appareretur, *moretum* est appellatum, neque de Graeca origine cogitandum. Apicii de hoc cibo locum adduxit Lindenbrochius, et apte carmen, quod integrum neque ex quorundam opinione fragmentum maioris alicuius poematis habendum est, ab ipso hoc cibo nomen est mutuatum, quod eius apparatus longe maximam carminis partem implet (vs. 16 — 117.). Poeta enim, quum varia agricolae negotia carmine celebrare posset, proposuit sibi modum describere quo panem et obsonium sibi parabat.

M O R E T U M.

Iam nox hibernas bis quinque peregerat horas,
 Excubitorque diem cantu praedixerat ales,
 Simulus exigui cultor cum rusticus agri,
 Tristia venturae metuens ieiunia lucis,
 Membra levat sensim vili demissa grabato, 5
 Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,
 Vestigatque focum, laesus quem denique sentit.
 Parvulus exusto remanebat stipite fumus,
 Et cinis obductae celabat lumina prunae.
 Admovet his pronam submissa fronte lucernam, 10
 Et producit acu stupas humore carentes,
 Excitat et crebris languentem flatibus ignem.
 Tandem concepto tenebrae fulgore recedunt,
 Oppositaque manu lumen defendit ab aura,
 Et reserat casulae quae praevidet, ostia clavis. 15

VARIETAS LECTIONIS HEYNIANAЕ.

7. SENSIT 15. CLAUSA — CLAVI

2. Gallum gallinaceum ornant
 passim poetae, et notum est il-
 lud Prudentii: *Ales diei nuntius*,
 ubi plura dant Intpp.

4. Docte: ne diem impastus
 exigeret, ne sine pane esset.

7. *laesus*: suaviter; offensa
 manu ad focum, vel cinere ad-
 usta.

10. 11. Lucernam olearem
 cogitare necesse est; cum ad-
 movet inclinato capite, submis-

Fusus erat terrae frumenti pauper acervus;
 Hinc sibi depromit, quantum mensura petebat,
 Quae bis in octonas excurrit pondere libras.
 Inde abit adsistitque molae, parvaque tabella,
 Quam fixam paries illos servabat in usus, 20
 Lumina fida locat; geminos tum veste lacertos
 Liberat, et, cinctus villosae tegmine caprae,
 Praeverrit cauda silices geminumque molarem.
 Advocat inde manus operi, partitus utrinque;
 Laeva ministerio, dextra est intenta labori; 25
 Haec rotat assiduis gyris et concitat orbem.
 Tunsa Ceres rapido silicum decurrit ab ictu.
 Interdum fessae succedit laeva sorori,
 Alternatque vices. Modo rustica carmina cantat.
 Agrestique suum solatur voce laborem. 30
 Interdum clamat Cybalen: erat unica custos,
 Afra genus, tota patriam testante figura,

16. TERRA 17. PATEBAT 21. TUNC 22. TERGORE
 23. GREMIUMQUE MOLARUM

sa fronte. At Barthius XXXV, 8 *frontem lucernae* interpretatur.

18. XVI libras pondo frumenti mensura capit: ergo in sequentem quoque unum et alterum diem fami prospicit. Nam demensum diurnum, quod servis Romae praebebatur, trium fere librarum erat, ut Opusc. T. I, p. 251 ex Catone de R. R. 56 docui: etsi ad illud exactum fuisse demensum coloni necesse non est. Sibi et servulae Cybalaе simul victum parare putandus est Simulus.

23. *cauda*, peniculo, quo ad verrendas mensas et alia utebantur veteres. Docuit ad h. l. Scaliger. Describit autem hinc poeta molam manuarianu, tru-

satilem seu versatilem, binis saxis asperis sibi ita impositis, ut, inferiore manente immobili, superius, quod v. 26 *orbem* appellat, circumactum attritu grana frangeret. Successerat ea molae pristinae, quae mortarium erat, in quo pistillo frangebantur grana. *ministerium laevae* in congerendis et infundendis granis consistere videtur. Tum *Tunsa Ceres rapido silicum decurrit ab ictu*, v. 27, grana tunsa, adeoque farinam, in subiectum vas, quod eam excipit, decidere significat.

26. *orbem*, lapidem molarem.

32. Qui sequitur, praeclarus est locus de habitu corporum Afrorum: qui idem prorsus est qualem nunc cernimus: ut, na-

Torta comam, labroque tumens et fusca colore,
 Pectore lata, iacens mammis, compressor alvo,
 Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta; 35
 Continuis rimis calcanea scissa rigebant.
 Hanc vocat atque arsurā focis imponere ligna
 Imperat et flamma gelidos adolere liquores.
 Postquam implevit opus iustum versatile finem,
 Transfert inde manu tūas in cribra farinas 40
 Et quatit; at remanent summo purgamina dorso,
 Subsedit sincera foraminibusque liquatur
 Emundata Ceres. Laevi tum protinus illam
 Componit tabula, tepidas super ingerit undas;

33. COLOREM 40. FUSAS 44. TABULA, ET

turam sibi per omnia saecula constare, dubitare non liceat. Similis Petronii locus c. 102, quem iam viri docti excitarunt, ad alios Africae tractus spectat, et de servis ex Aethiopia agit, similibus iis, quos Negros appellamus: *Atramento — mutemus colores a capillis usque ad ungues. Ita tanquam servi Aethiopes — age numquid et labra possumus tumore teterrimo implere? numquid et crines calamistro invertere? numquid et frontes cicatricibus scindere: numquid et crura in orbem pandere: numquid et talos ad terram deducere? numquid barbam peregrina ratione figurare?* Propria haec hominum istorum fuisse videntur. Alia loca a Iunio de pictura III, 8, 4 et Fea ad Winkelmann. T. I, p. 65 Wernsdorf. ad h. v. sunt congesta: sed ea diligentius sunt exquirenda et inter se comparanda; nam diversorum tractuum homines in iis occurrere videntur:

scire velim an ex interioribus Africae locis. Certe inter Aegyptiorum corpora in monumentis vetustis expressa, diversae stirpis formas deprehendi, dudum animadverteram, et postea ab aliis quoque animadversum vidi. Habiti quoque alii in deliciis, alii ad ministeria urbana, v. II, 3, 55. Theophr. Charact. 21 et Casaub. nunc etiam in agro.

36. Etiam fissuras has et scissuras cutis in pedibus esse Aethiopibus proprias in tanto solis calore aerisque siccitate et endemias, ex Blumenbachio coniunct. didici in lib. de generis humani varietate p. 96, ubi Hier. Mercurialis testis excitatur de decoratione c. 17.

39. *opus versatile*: quod versanda mola absolvitur. Mox cribratione opus esse videmus: adeoque cilicium cribrandae farinae idoneum non erat his molis manuariis attextum. Porro *liquatur* eleganter transfertur a

Contrahit admixtos nunc fontes atque farinas, 45
 Transversat durata manu, liquidoque coacto
 Interdum grumos spargit sale. Iamque subactum
 Laevat opus, palmisque suum dilatat in orbem,
 Et notat, impressis aequo discrimine quadris.
 Infert inde foco — Cybale mundaverat aptum 50
 Ante focum — testisque tegit, super aggerat ignes.
 Dumque suas peragit Vulcanus testaque partes,
 Simulus interea vacua non cessat in hora;
 Verum aliam sibi quaerit opem, neu sola palato
 Sit non grata Ceres, quas iungat, comparat
 escas. 55

Non illi suspensa focum carnaria iuxta,
 Durati sale terga suis truncique vacabant;
 Traiectus medium sparto sed caseus orbem,
 Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
 Ergo aliam molitur opem sibi providus heros. 60
 Hortus erat iunctus casulae, quem vimina pauca
 Et calamo recidiva levi munibat arundo,
 Exiguus spatio, variis sed fertilis herbis.
 Non illi deerat, quod pauperis exigit usus.

51. LOCUM

liquidis ad farinam quasi liquando mundatam.

45. Repraesentanda hic est animo pistoria opera in subigenda farina. Panem autem hic videmus parari sine fermento, azymum; tum v. 49 in quadras dissectum, quas Scaliger ad h. l. illustravit.

56. Cum homini nullum esset obsonium, nam in carnario non perua, sed caseus suspensus erat, adit hortum, et ex eo petit allium aliasque herbas, unde illud sibi paret. *Non illi vacabant*, otiose in penu reposita habebantur, pro simplici: non ei

erant, *carnaria*, h. e. unci ferrei, *iuxta focum suspensa*, penduli ex tholo seu camera; per appositum dicta, *terga suis sale durati truncique*; sed casei ei in promptu erant iunco, tantumquam filo, in fascem colligati.

61. Hortulus casae accubabat exiguus, pro saepe munitus iuncis arundinibusque in parva fossa aquam ex imbris collectam servante prominentibus. *arundo recidiva*, iterum iterumque repullulans, si recisa fuerit.

Interdum locuples a paupere multa petebat, 65
 Nec sumtus erat illud opus sed regula curae.
 Si quando vacuum casula pluviaeve tenebant
 Festave lux, si forte labor cessabat aratri,
 Horti opus illud erat. Varias deponere plantas
 Norat, et occultae committere semina terrae, 70
 Vicinos apte curans submittere rivos.
 Hic olus et late fundentes brachia betae
 Foecundusque rumex malvaeque inulaeque vire-
 bant,
 Hic siser et capiti nomen debentia porra,
 Hic etiam nocuum capiti gelidumque papaver, 75
 Grataque nobilium requies lactuca ciborum,
 Et gravis in latum demissa cucurbita ventrem.
 Verum hic non domini — quis enim contractior
 illo est? —
 Sed populi proventus erat, Nonisque diebus
 Venales humero fascies portabat in urbem; 80
 Inde domum cervice levis, gravis aere, redibat,

65. PLURA 68. ARATRO 71. VICINOSQUE—
 CURA 72. HIC 78. EST OM. 80. OLERUM

67. sq. *Memineris loci* Ge. I, 259 sq. *frigidus agricolam.* et 268 *Quippe etiam festis.*

69. *Horti opus illud erat:* suaviter: illud temporis intervallum addictum erat operae hortensi. Notabiles in sqq. plantae hortenses. *rumex*, *lapsathum silvestre*, apud Plin. XX. s. 85.

76. *Grataque nobilium requies lactuca ciborum*, bene notat Scaliger, eo adeo, quo scriptum est hoc *Idyllion* aevo, adhuc lactucis clausisse coenas suas homines. Nam *Martialis* aetate aliter, ut ex noto *Epigrammate* XIII, 11 constat: *Claudere quae*

coenas lactuca solebat avorum, Dio mihi, cur nostras inchoat illa dapes?

77. Colum. X, 234 *Et tene-ro cucumis, fragilique cucurbita collo.*

78. 79. *proventus* h. l., ut Ge. II, 518 *proventus sulcorum*, ipsa illa olera, quae educat *Simulus*. His ipse non utebatur, sed populo illa vendebat ad urbem deportata. *Contractus* h. l. *parcus, modicus.*

81. *Reminiscitur unusquisque versum Eclogae: Non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.* conf. Colum. X, 810.

Vix unquam urbani comitatus merce macelli.
 Cepa rubens sectique famem domat area porri,
 Quaeque trahunt acri vultus nasturtia morsu,
 Intubaque et venerem revocans eruca moran-
 tem. 85
 Tum quoque tale aliquid meditans intraverat hor-
 tum,
 Ac primum, leviter digitis tellure refossa,
 Quatuor educit cum spissis allia fibris;
 Inde comas apii graciles rutamque virentem
 Vellit et exiguo coriandra trementia filo. 90
 Haec ubi collegit, laetum consedit ad ignem,
 Et clara famulam poscit mortaria voce.
 Singula tum caput nodoso cortice nudat,
 Et summis spoliat coriis, contemptaque passim
 Spargit humi atque abicit. Servatum in germine
 bulbum 95
 Tingit aqua, lapidisque cavum demittit in orbem.
 Hinc salis inspergit micas; sale durus adeso
 Caseus adiicitur; dictas super ingerit herbas.
 Et laeva vestem setosa sub inguina fulcit;
 Dextera pistillo primum fragrantia mollit 100
 Allia, tum pariter mixto terit omnia succo.
 It manus in gyrum; paulatim singula vires
 Deperdunt proprias; color est e pluribus unus,
 Nec totus viridis, quia lactea frusta repugnant,
 Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis. 105
 Saepe viri nares acer iaculatur apertas
 Spiritus, et simo damnat sua prandia vultu;

89. RIGENTEM

93. NUMEROSO

95. SERVATUM

GRAMINE.

101. MISTO

Mox 82 *merx urbani macelli*
 carues in macello emtae.

ctile; *area porri* autem de *area*
 horti porris consita accipienda.

83. *Cepa rubens*; Plin. XIX,
 6, 32 *rufa acrior quam candi-*
da. Tum *sectum porrum* est se-

96. Nunc de mortario agitur:
 quod cum mola superius com-
 memorata male permiscet In-
 terpretes.

Saepe manu summa lacrimantia lumina tergit,
Immeritoque furens dicit convicia fumo.
Procedebat opus, nec iam salebrosus, ut ante, 110
Sed gravior lentos ibat pistillus in orbes.
Ergo Palladii guttas instillat olivi,
Exiguque super vires infundit aceti,
Atque iterum commiscet opus, mixtumque re-
tractat;
Tum demum digitis mortaria tota duobus 115
Circuit, inque globum distantia contrahit unum,
Constet ut effecti species nomenque moreti.
Eruit interea Cybale quoque sedula panem,
Quem recipit lotis manibus, pulsoque timore
Iam famis inque diem securus Simulus illam 120
Ambit crura ocreis paribus, tectusque galero
Sub iuga parentes cogit lorata iuencos,
Atque agit in segetes, et terrae condit aratrum.

110. Non

119. LAETUS RECIPIT

109. *fumo*. Aut fumo ex igni, aut alio graveolenti: ut *fumus* sit odor ille ex alio diffusus vehemens, *δριμύς*, ut Scaliger: Repetitum tamen *saepe* videtur postulare prius: quod et Wernsdorf. sequitur. [* coll. Horat. Sat. I. 5, 60.]

nomenque moreti. ut vere possit
moreti loco et nomine haberi,
quippe ad eum modum confe-
ctum et absolutum, quo *more-*
tum vulgo parari solebat.

121. Carminis lepos usque
ad extremum servatus delectat;
ocreae sunt perones.

117. *Constet ut effecti species*

ADNOTATIO CRITICA.

[* Virgilio carmen tribuitur in Colb. II. Thuan. I. Teller. Baluz. I. Gud. Sorbon. Stuttgart. In Thuan. I. legitur *ammoretum*, in Gaibac. *Moretum dei* (i. e. vel) *de Simulo*, in Gud. *Moretus*.]

2. *cantu praevenerat* una vetus membrana Scaligeri. Unde bene sapieatur Iacobs fuisse *praevenerat*.

3. *Simylus* vett. ed. Ven. Sed a *simo* *Simulus* deductum nomen verum impositum. *Simulus* videtur Heins. probare ad Fast. III, 754, et ap. Auson. Epigr. 85 ex Graeco *Μεμυλῆς ὁ αὐτὸς σίμιλος* emendatur *Similus*. *exigui cultor quum rusticus horti* vulgo in edd., etiam in veteribus, legitur. Sed *agri* recte Ald., idemque ex vet. membrana praeferebat Scaliger. Nam hortulus, de quo infra agitur, tantum tuguriolo erat adiunctus: ipse, colonus pauper, agellum condixerat: cf. fin. carm. [* *Simulus* codd. praeter Reg. I. Colb. II. V. Thuan. II. Sorbon. Gaibac. Lips. in quibus *Similus* vel *Symilus*. In Thuan. I. *Symilius*, Stuttg. *Scimulus*, Colb. I. *Sumilus*, Dresd. *Smi'us*. De nomine v. Schol. Theocr. 3, 7. Iacobs. ad Anth. Palat. p. 60, 131. — *agri omnes mei* codd. praeter Carcav. *orti*; in Thanner. *horti*. Wakefieldus coni. *arvi*.]

4. [* *Tristicia* Teller. Reg. IV. In Gud. hic versus excidit, adscriptus ad linam paginam.]

5. *sensim vili*. Ita primum Ald., cum antea esset: *vili sensim dimissa*: minus commode. Scriptum tamen vel sic malim: *Sensim membra levat vili d. g.* Non enim lentitudinem hominis rustici tarde et invite se levantis exprimi his numeris dicam. [* *sensim vili* Gud. Helms. Thuan. II. Baluz. I. Dresd. (in quo tamen est *sensum*.) In reliquis codd. *vili sensim*; in Reg. II. *sensim tristi*, adscripto *vili*. Tum *dimissa* in Thuan. I. Teller. Reg. I. Colb. I. II. Carcav. Sorbon. Lips.]

6. *tenebras—inertes*. In promptu est suspicari *inanes* scriptum fuisse, ut *aer inanis, vacuum*. Heins. conl. *inertem vestigatque focum*. Verum *iners* non modo est, quod nec movetur, nec movet, verum etiam id, quod motum difficilem reddit; et poeta ad tenebras transtulit epitheton commune noctis, frigoris, somni. *Nox iners*, qua nullum animans se movet: hinc *tenebrae noctis inertes*: sine motu, tacitae, silescentes. [* *Solicitaque* Stuttg. *inhertes* Gud. *inhertis* Colb. I.]

7. [* *laesus quem* Thuan. I. II. Helms. Gud. Dresd. (in quo *lassus*) Reg. I. II. III. IV. V. Carcav. Teller. Baluz. I. Thanner. *focum quem laesus* Sorbon., *focum quem laesus* Colb. IV., *laesus qui* Colb. I. II., i. quoque Gaibac., *quem laesum* Lips. — Tum *sensit* scripsi e Gud. Helms. Reg. I. III. IV. Carcav. Dresd. pro eo quod in reliquis codd. et edd. *legebatur sensit*.]

8. *exusto remanebat stipite fumus* Nihil verius, nec ad naturam rei accommodatius: prodit enim fumus tenuis favillam occultam. Nec minus tamen eleganter coni. Scaliger: *exusto remanebat stipite fomes*. In idem incidit Heina; at parum feliciter Barthius Advers. XXXV, 8 *exusto emanabat*. [* *exusto* Gud. *remeabat* Colb. IV.]

9. [* *velabat* Gaibac. *lumine* Helmst. *numina* Lips.]

10. [* *Admonet* Colb. II. *is* Helmst. Colb. IV. Teller. Baluz. I. Stuttg. Reliqui *his* sc. *luminibus*. — *pranam* Teller. Gaibac. *prona* Stuttg. *submissam* idem et Gud. *lucerna* Colb. II. Reg. III. *laternam* Gaibac.]

11. *acus* alioa legere Ascena. notat. Scaliger, vir summus, nimium proclivis in antiquata et κατὰ γλῶσσαν dicta, acu accipit: in acum producit stupas: acus enim, inquit, nomine, vel *acies* intelligitur, quicquid ex lino aut lana aut stupa similibusve carpebatur, ut linamenta, καὶ πορράγια καὶ τριὰ χιρουργοῦ. Ita vir doctus ad acum transfert, quod de acia, nec satis accurate tradidit. Atqui illud omnis anus facere solet, ut stupam fungo obtusam acu producat, lucernam flammae admotura. [* *acus* Carcav. acum Lips. *acris* Dresd. *acris* Stuttg. quod Moserum dictum esse putat pro *acres* ab *acus*, *acris*, de quo tamen h. l. cogitari nequit. Graphice potius, ut iam Heynius ait, poeta hominem describit, qui stupas lucernae ore exstantes magis etiam producit et flammae capiendas aptiores reddit. Hae vero stupae (in nonnullis codd. *stuppae*; v. Schneideri Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 427.) humore carentes dicuntur, quia Simulus bene caverat, ne aqua eas attingeret. Tales minutiae huic carmini optime conveniunt. — *stuppae* Carcav. Stuttg. *homore* Gud.]

12. *crebris—statibus*. Male Norimb. *faucibus*. [* Pro *crebris* Gaibac. habet *tenebras*. — *languentem* Stuttg. *faucibus* coni. Wakefieldus, coll. Callimacho in Dian. 27.]

13. *Tandem ut c. em.* Heina, vix bene. [* *tenebrae—recedunt* Gud. Reg. II. Carcav. Baluz. I. Dresd. Thanner. In Colb. I. IV. (sive Pithoeano.) V. Thuan. I. II. Teller. Reg. I. IV. Sorbon. Lips. legitur *sed lux—recedit*, Reg. III. *recessit*, Colb. II. *recedere*. Scaliger Pithoeano sisus inde coni. *se lux—recepit*.]

15. *Et reserat clausa, quae praevidet, ostia clavi*. Haec vulgata lectio, inde ab Aldina: nam in antiquioribus *clavis*. In membrana Pithoei Scaliger invenerat: *Et reserat clausa, quae pervidet, ostia clavis*, et in alia: *Et r. clausae, quae pervidet, ostia, clavis*. Hinc varia mollitur vir doctissimus: modo, ut clavem clausam interpretetur occultam, quae intus aperiat, modo, ut legat: *Et reserat calae*, h. *μόγλον*, vectis, vel *Et r. casulae* — ut *ostia clavis* vocet τὴν ὀκλήν, ubi inseritur clavis, vel tandem: *Et r. clausae, quae pervidet, ostia clavis*: τὴν ὀκλήν τοῦ ἀνελκυστήρος ἀνέθρον. Nam *qua pervidet* etiam in tertia membrana scriptum viderat: et *providet* vel *pervidet* etiam m. Koeler. Omnia haec ab inventa Minerva profecta, ut non minus illud, quod Salmas. Exerc. Plin. p. 656. D. propinat: *Et r. casulae, quae praevidet, ostia clavi*. Tolerare praestat *qua praevidet*: requirebatur *qua prospicit*. In *clausa—clavi* latet error, quem facile deprehendas, cum desideretur locus, quem foribus reseratis aditus est, quisque pro granario erat. Ea autem haud dubie est colla granaria casulae adiuncta: igitur expedita lectio esse videtur: *clausae—ostia cellae*. Hoc Barthius quoque vidit Advers. XXXV, 8, qui coni. *Et reserat cellae, quae praevidet, ostia clavi*. Sed quae in medio posita sunt, *quae praevidet*, vix sine libris sanari possunt: vagatur enim omnis coniectura. Heina ingeniose tentat: *Et reserat caecae sua providus ostia clavi*. [* Legebatur: *Et reserat clausa, quae praevidet, ostia clavi*, qua cum scriptura conspirant Helmst. Baluz. I. Thanner. Quum tamen *clavis clausa* res sit nihili, inventum Salmasii *casulae* eo magis recipere non dubitavi, quod in Colb. V. vere ita legitur eaque lectio a Colb.

II. Thuan. I. II. Reg. I. Sorbon. Lipa. confirmatur, in quibus est *clausae*. Vossius coni. *clausi*, substant. Quod deinde sequitur *quae praevidet*, a plerisque quidem codd. exhibetur, nisi quod Colb. II. Reg. II. habet *pervidet*, Thuan. I. *per videt*, Dresd. *providet*, Colb. V. in varia lectione *qua providet*, Reg. II. *que*, Sorbon. Lipa. *qua*; at neque *praevidet* neque *providet* bucusque explicari potuit. Salmasius enim *qua praevidet* interpretans „qua ante se videt,“ haud sensisse videtur, quantopere otioso hoc additamento oratio languent. Perquam enim est probabile, Simulum ibi fores non reserasse, ubi ante se videre non potuit. Etiam *quae praevidet* mirum quantum languet. Vix enim portam aperire potuit, nisi enim ante oculis lustrasset, neque ipse locus Homeri (Od. XXI. 47.) a Vossio laudatus huc aliquid facit, quum *ἄντα ρινοσκοπήσῃ* in universum prudentiam cautam indirect, qua Penelope ianuam renoverat, neque tam ad ipsam ianuam, quam potius ad cubiculum bucusque clausum sit referendum. Hinc parum abest, quin Heynio assentiam, locum corruptum clamanti, nisi forte ex reliquis versus verba auxilli aliquid peti possit. Etenim pro *clavi* in Colb. I. II. IV. V. Thuan. I. II. Reg. I. III. IV. Carcav. Sorbon. Lipa. Gud. Stuttg. legitur *clavis*, in Teller. *clausis* adscripto *clame*, illamque et optimorum et plurimorum codd. scripturam praefendam esse censeo, ita ut non amplius de Simulo sed de clavi sermo sit: „Et clavia reserat caulae ostia, quae praevidet, i. e. quae prius rustico videt.“ Non ineleganter clavi quodammodo oculi tribuuntur, quia iannae foramen a rustico tentatum primum a clavi attingitur. Rebus inanimatis sensum tribui, potissimum docet Catullus per totum carmen LXVII. ubi poeta ianuam loquentem introducit. — Quo pertinet lectio Gaibac. *claoae*, utrum ad *clausae* au ad *clavi*, Ineckius non indicavit. Ceterum in Reg. I. II. Thuan. II. Carcav. Colb. V. Gud. Stuttg. est *hostia*. Wernsdorffius coni. *Et reserat cellae, qua pervidet, ostia clava*, Moserus autem *clausa* pro substantivo habens vertit; *und der Schlüssel entschliesst mit vorwärtsiger (zuerst hineinguckender) Schliesse die Thüren*, Bothius: *clausi, quo providet*, o. *clavi*, Wakef.: *caute quae pervenit, ostia clavi*.]

16. *terra* vett. edd. Scalig. Aldina vero *terrae* intulit; utrumque defendi potest. [* *Usus* Gud. Tum legebatur *terra*, me reponente *terrae* e Gud. Helms. Gaibac. Carcav. (in quo praeterea hic vs. 18. legitur) Reg. IV. Baluz. I. Colb. V. In Teller. Colb. IV. Dresd. Stuttg. est *terre*. Cfr. Ruddim. II. p. 274. et Hoffmannus in Jahni annal. Vol. VII. p. 17—26. In Reg. III. per errorem est scriptum *eratque humi*. — *parvus* Thuan. II.]

17. *quantum mensura petebat* eadem Aldina recepit. Praefero tamen, vel Scaligero invito, veterem doctoremque lectionem: *quantum mensura, vas, patebat*, adeoque capiebat, *ἔχων*: erat enim mensura XVI librarum. Praefert hoc Barth. quoque Advers. XXXV. 8 et Helms., qui ablegat ad Lucanum. [* *Hic* Reg. IV. *depromunt* Gud. *petebat* scripsi ex Colb. IV. Gud. Sorbon. Reg. I. IV. Gaibac. Stuttg. Lipa. Carcav. Thuan. II. Thanner. Reliqui libri conspirant cum lect. vulg. *patebat*; in Teller. *patebit*, in Colb. V. est adscriptum *sinebat*.]

18. *octonas* vett. edd., ex vitio *octanas*, et occurrit. Porro Scaliger in uno libro iuvenerat: *Quae bifido*, unde ille refagebat: *Quae bifido octonis excurret pondere libris*. Poterat tamen sine ulteriore mutatione constare verum: *Quae bifido octonas excurret pondere libras*, h. excedit. Sed indubium corruptelae hoc *bifido* esse arbitror. [* *Vulgata* huius versus lectio confirmatur per Colb. I. II. IV. Thuan. I. Reg. III. Carcav., praeterea per Dresd. in quo tamen excruit, per Reg. II. Teller. Gaibac. Baluz. I. Colb. V. Helms. in quibus est *occurrit*. Reg. IV. cum Gaibac. exhibet *octavas*, Stuttg. *octenas*. Gravior error deprehenditur in Thuan. II. *octavas* occurrerit, Lipa. *Quae bifido octonas*, Reg. I. *Quae*

bifide octenas, Sorbon. *Quae bifide octenas*, Gud. *Quae bis octena occurrit p. labra*, Thanner. *Quae bis octenas*.]

19. [* *adstititque* Lips. Sorbon. *Inde abitasti cum mole* Gud. *abiti asistitque molle* Dresd. *perita tabella* Reg. III. *parveque tabelle* Lips. Laudat ad b. v. Wernsdorffins Goetzium de pistrinis 3, 12.]

20. [* *sibi iam* Gaibac. *fra* Gud. *servabit* Stuttg. ad Colb. IV. usu Teller.]

21. *Lumina feta* vel *fida* ms. Koeler. [* *fra* Stuttg. Reg. III. IV. Carcav. *luminos* de Reg. III. *gerit gemina* Gaibac. In eodem versu scripsi tum pro vulg. tunc.]

22. *villosae tegmine caprae* vett. edd. est lectio: nec mala: nisi doctiorem prodidisset Aldina: *tergore*, quam Scaliger quoque in scriptis invenit. Agitur autem de rhenone ex pelle caprina. [* *villosa* Stuttg. Vulgo *tergore* quod in Colb. IV. Reg. I. Sorbon. Ego reposui *tegmine* ex Colb. I. II. V. Thuan. I. Reg. III. IV. Carcav. Teller. Baluz. I. Gud. Helmst. Dresd. Gaibac. Stuttgart. Thanner. coll. Virg. Aen. I. 275. VII. 666. I. 323. In Thuan. II. *tegmina*. Wernsdorffins laudat Casaub. ad Theophr. Charact. 4. p. 56. Fisch.]

23. *Pervertit et Perverrit* vett. edd. Alterum *Præverrit* Aldina dedit. Tum *Pervertit caudae cavum gremiumque* m. Norimb. Koberg. et Ascens. cum lunt. aliisque, ex interpretatione, suspiror, in margine apposita. *silices*, molares intellige, nam duo sunt lapides sibi impositi. *gremium molarum* pro interiore parte. Insolenter dictum censebat Heins. ad Ovid. III. Am. 13, 24, et emendabat *gremioque molares*. Ut sit *gremio*, caprae *tergore*, quo cinctus erat. Sic *togae gremium* Florum dixisse. Nou magis hoc placet. Forte fuit: *geminumque molarem*. v. Not. [* *Præverrit* Reg. II. Colb. IV. V. Dresd. Gud. Carcav. In Thuan. II. *præverrit*; reliqui libri *præverrit*. In Colb. II. per errorem *cauda cauda gremiumque*, unde interpolatae sunt vett. edd. quibus accedit Thanner. — Legebatur *gremiumque molarum*, quod quoniam nullum sensum funderet, Heyniansum conjecturam totidem literis per cod. Teller. confirmatam recepi. *Molaris* sc. lapis, ut ubique. In Stuttg. *gremiumque molare*.]

24. *Advocat inde operi*. Dubia scriptura. Sic enim vett. edd. et mss. Scaligeri: et videri potest doctius, quam quod Aldina inexit: *Admouet inde operi*. Hoc tamen vocabulum rei proprium, et facile deflecti potuit in alterum. In fine versus vulgo legitur: *partitus utramque*: quod Latine vix dici posse Scaliger quoque notavit: *partim utramque manum*. Nec suaviter puto dictum esse *Admouet operi manus*, *partitus, utramque*, ut *manus utramque* iungas. Ipse e mss. profert *partitus utrique*, scil. manni opus: malim *partitus utrinque*, scil. opus, ut ab utraque manu tractaretur; et obtulit hoc idem ms. Koeler. [* *utrinque* etiam in Colb. II. Thuan. I. Reg. III. Teller. Baluz. I. Helmst. Gaibac. Stuttg. *utrique* est in Reg. I. IV. Colb. V. Sorbon. Lips. *utramque* Colb. I. Reg. II. Dresd. (in quo praeterea *partitus*;) *utramque* Carcav. Thuan. II. Gud. (qui pro *Advocat* habet *Admonet*) Thann.]

25. [* *labore* Reg. IV.]

26. *assiduum* — orbem manuscripta lectio apud Scaligerum, quae concinnior ipsi videtur. Verum hoc, sed sic *gyris* nullo epitheto adornatum minus placet. et *concutit orbem* ms. Helmst. et Koeler. Sed orbis haud dubie molaris est superior, qui circumagitur et concutitur, non autem concutitur. [* Cum lectione vulgata consentiunt Reg. III. IV. Carcav. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Stuttg. Dresd. Thanner. *Hic* est in Colb. IV. Gaibac. *assiduum* in Colb. I. II. IV. V. a m. pr. (a m. sec. *assidua*) Reg. I. Thuan. I. Sorbon. Lips. *concutit* Reg. II. Helmst. Gud.]

27. *Tusa Ceres* cum Aldina scripsi: ait quoque Scaliger scriptam lectionem habere: *Tusa Ceres*. Vulgo: *Trita Ceres*. Mox eidem Aldinae

debeo ordinem: *rapido silicium*; cum vulgatus sit: *silicium rapido*, minus iucunde. Tandem actus proprium, arbitror, esset vocabulum; nam agitur mola, circumagitur; quod etiam Scaliger maluit, sed ut ἀγῆν interpretaretur, quod longe petitum. ictus, quod de omni impulsu dicitur, de attritu accipiendum. [* *Tansa* Colb. IV. Reg. I. Thuan. II. *Tusa* Sorbon. *Tuta* Dresd. *Tonsa* Colb. I. II. Thuan. I. Stuttgart. Gaibac. Reg. III. IV. Carcav. Teller. Lips. Colb. V. *Trita* Reg. II. Gud. Helmst. Baluz. I. *rapido silicium* retinui ex Baluz. I. Reg. II. (ubi m. sec. *rabido*) Helmst. Gud. Dresd. In reliquis *silicium rapido*, in Thuan. II. *discurrit*.]

28. [* *Infenae* succedit Reg. IV. *succurrit* Reg. II.]

29. *Dein rustica* ms. Koeler. [* *vices dehinc* Reg. II. Helmst. Dresd. *vices modo hinc* Baluz. I. *cantica* Gaibac. *carmina rustica* canit Helmst. De talibus carminibus v. Zell *Ferienschriften* II. p. 207. coll. I. p. 83. sqq. Adde Virg. Georg. I. 293. De verbo *solandi* v. Heyn. ad Virg. Aen. I. 239.]

31. *Interdum*; ita vett. edd., ut somnolentam puellam non statim grabato levatam evocet, praefertque hoc Scaliger quoque cum Drakenb. ad Silium VI. 30. Aldina: *Interca* intulit. Tum *Cybalen*, haec erat vett. edd., nisi quod Norimb. *Cybalem* (Ascens. autem cum sua secta *Cybalen*) erat. Aline edd. inde ab Aldina *Cybale*: haec erat correxerunt. Vitium haud dubie in inserto haec latebat; itaque emendavi: *Cybalen*: erat *unica* custos. Porro *Scybalen* semper habebat vetus scriptura Scaligeri, ut nomen ridicule formatum esset παρὰ τὸν οὐρανόν. *Scybalen*: erat etiam Gronovium Obs. I. 16 maluisse video. [* *Cybalen*: erat Colb. IV. V. Thuan. I. II. Reg. I. Teller. Sorbon. Thann. *scybalen*: erat Lips. Colb. I. II. eod. apud. Gronov. I. I. cod. Petav. ap. Heina. ad Ovid. Fast. III. 387. *cybalen* haec erat Gud. *cibalen* haec erat Baluz. I. *sibalen* haec erat Reg. IV. *cibale* haec erat Reg. II. Carcav. *scibale* haec Stuttg. haec Reg. III. *cybele* haec Dresd. Gaibac. *thibale* haec Helmst. In Reg. I. post hunc versum repetitur vs. 7. De nomine huius mulieris Wernsdorffius apte laudat Heliodor. Aethiop. VIII. p. 330.]

32. *tota figura*, toto corpore. Scaliger tamen *tota figura* malit; ut tantum ad vultum eiusque colorem voc. *figura* spectet. *Crines torti* et *labia tumentia* prae ceteris memorari solent in his Afria. cf. Epigr. 162 lib. III. Anthol. Lat. ubi: *Quem nisi vox hominem labris emissa sonaret, Terrent visos horrida labra viros*. An seniores dixere *visos*, qui viderunt? Forte fuit: *Terrent rictus horrida labra viros*, labia horridum la morem tumida. [* *Ipsa* Reg. I. *tota patriam* Colb. I. II. V. Reg. II. Thuan. I. II. Teller. Baluz. I. Helmst. Stuttg. Gaibac. Gud. Dresd. Thanner. *patriam tota* Colb. IV. *patrium tota* Reg. I. Sorbon. *figuram* Colb. II. Reg. III.]

33. [* *Torca coma* Colb. V. *labraque* Thuan. II. *labro* om. que Thuan. I. *colore* scripsi ex Colb. I. a m. sec. Colb. II. a m. sec. IV. V. Reg. I. II. IV. Carcav. Teller. Lips. Baluz. I. Sorbon. Dresd. Helmst. Gaibac. Stuttg. Vulgo colorem quod modo est in Reg. III. Thuan. II. Gud. In Thuan. I. Colb. I. II. (in utroque a m. pr.) est *calore*. Ex *fausca* cod. Stuttg. Moserus permire effinxit *fausta*.]

34. *Pectore lata*, *iacens mammis*. Rotundiorum orationem ex Aldina et ms. Koeler. dedimus, pro vulgari: *Pectora lata iacent mammis*. Alienum esset, quod an vett. edd. habeant dubito: *tument mammis*. *Iacens mammis* est, habens mammas iacentes, pendulas; quod proprium est Afria. In fine *compressior alius* Ascens. [* Cum Heyniana h. v. scriptura consentiant Colb. IV. V. Teller. Thuan. II. Gaibac. (in quo *terens*) Helmst. Gud. (in quo tamen *tumens*) Reg. III. (in quo *complexior*.) *Pectora* est in Colb. I. II. Reg. I. II. Thuan. I. Sorbon. Baluz. I. Lips. Praeterea *la.ta* in Colb. II. *Pectora tota* i. manus in Dresd. *Pectora lata* tument

Carcav. Stuttg. Pectora — complarior Reg. IV. Pectora lata iacent Thanner. *aleus* Stuttg.]

35. *spatiosam prodiga plantam leg.* [* *prodigia* Colb. I. II. Thuan. II. ex illis Dresd. In Gud. est *Cruribus* et *scisis spatiosae prodiga plantae*, in Reg. III. *spatiosa et prodiga plantis*, Baluz. I. *spatiosae prodiga plantae*.]

36. [* *Legitur hic vs. in Reg. II. IV. Helms. Carcav. Baluz. I. Dresd. Thanner.*, praemittitur versui 35. in Gud. Stuttg., omittitur in Colb. I. II. IV. V. Reg. I. III. Lips. Thuan. I. II. Teller. Sorbon. Gaibac. In Reg. IV. est *rivis*, quod et glossa Stuttg. praefert: „*alias rivis et melius quod valet continuis rivis seu continuis micturis*“ in Gud. Dresd. est *sis-sa*. Wakef. edidit *fissa* propter metrum, coll. Ovid. Met. II. 211. Ineptissime ad h. v. Lindenbroch. refert Iuvenal. III. 149. Martialis. I. 104. *calcanea calceis confundens*.]

37. [* *assura* Teller. *focis arsura* Colb. V.]

38. [* *flammas* Colb. IV. *ardere* Gaibac.]

39. *Postquam implevit opus iustum versatile finem.* Ita dedimus ex Aldina; opus versatile implesse iustum finem bene dicitur. Scaliger membranas melius habere putabat: *Postquam implevit opus iusto versatile fine.* Ita ipse Simulus implevit opus. In antiquioribus edd. truncatus et interpolatus erat versus: *Sed postquam implevit iustum versatile finem.* [* Cum Aldina sive Heyniana lectione consentiunt plerique mei codd.; cum Scaligeri membranis faciunt Reg. I. Colb. V. Sorbon. Scriptura editt. antiquior., quam etiam Thanner. exhibet, ex codd. quales sunt Colb. II. Thuan. I., orta esse videtur, qui opus omittunt, cetera cum vulg. conspirantes. In Colb. IV. est *implevit*, in Gud. *istut versabile*, Gaibac. *iustum et*, Stuttg. *deintum* vel *dentum*, Lips. *iusto—fine*.]

40. *Transfert inde manu.* Ex veteri membrana: *Transfert illa manu legere iubet Scaliger*; aliter enim nescio quid *ὑποβάλλων* relinquit. Hoc equidem non expiscari possum. Sed illud video, Cybales partes iu subigenda farina esse nullas: nam illa interea aquam calefacit, mox furnum mundat v. 50, adeoque illa alienum est a re et loco; pro *fusas* suspicari licet *tusas*: sic et Iacoba. [* *Transferat* Colb. II. Thuan. I. (qui et habet *hide*); *transferet* Gud. *illa* Reg. I. Sorbon. Lips. *manus* Colb. IV. V. Reg. III. IV. Carcav. a m. pr. (postea est *erosum* s) Thuan. II. Helms. Dresd. Gaibac. Stuttg. in cubra Dresd. in fusa Gud. (ad marg. *cribra*.) Ceterum scripsi *tusas* pro eo quod vulgo ex omnibus libris legabatur *fusas*, maxime propter vs. 27.]

41. *Decutit*, sed sine libro, corrigit Scaliger; me invito. Etsi enim farinam inter molendum bene *decuti* dici arbitror: id tamen in seqq. demum scribitur; nunc in cribro quatitur tantum tusa farina. Mox *Ac remanent* vett. edd. *Et remanent* Aldina. Languet oratio, nisi *At* refingas. [* *at* Reg. II. Thuan. II. Baluz. I. Gaibac. Carcav. Thanner. *ac* Colb. II. IV. V. *haec* Colb. I. Thuan. I. *haec* Reg. I. Sorbon. Lips. *et* Reg. III. IV. Teller. Helms. Gud. Dresd. Stuttg. in quo est *remanet*. In Colb. I. pro summo legitur sum.]

42. *foraminibusque colatur*, pro *liquatur*, nonnullos legisse Ascens. monet. [* *subsedat* Reg. II. III. Colb. IV. Baluz. I. Helms. Dresd. *subcedit* Reg. IV. *succedit* Teller. Gaibac. *subcidit* Thuan. II. Lips. *suscipit* Colb. V. *subsedat* Gud. Vulgata legitur in Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. Carcav. Sorbon. Stuttg. Thanner. — *sincere* Colb. II. IV. Teller. Thuan. II. Stuttg. *sinceras* Lips. *sinceras* Gaibac. *cincera* Gud. *incepta* Colb. V. *que om.* Colb. II. *loquatur* Helms. a m. pr.]

43. *Emendata Ceres* Ascens. Norimb. et al. iam in Copa 20 munda Ceres. [* *Emendata* Colb. I. II. V. Thuan. I. Thanner. *Et mutata* Gud. *Frumentata* Gaibac. *leni* Reg. III. Gud. *leni* Carcav. *tunc* Reg. II. III.

IV. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Colb. IV. V. Helmst. Gud. Dresd. Gaibac. Stuttg. tamen Carcav. illa Colb. I. II. V. Thuan. I. Reg. III. IV. Sorbon. Lips. ille Gaibac.]

44. [* Vulgo legebatur *tabula*, et *tepidas*, quae tamen copula quum in omnibus meis codd. desit, ἀσυνδέτου restitui.]

45. tum in vulgg. importunum post idem voc. v. 43 in nunc, vel iam mutandum erat. nunc Scaliger quoque emendabat. *admirtas tum fontes* vett. edd., quod correxere alii, ut ed. Norimb. et Ascens. *admirtas tum frondes*, alii, ut Aldina, *admirtos tum fontes*. Tum interpungitur vulgo post *fontes*, parum commode. Nam fontes et farinas Simulus cogit ac contrahit in unum globum, ut mox iterum manu injecta digerat. Totus vs. 45 a ms. Koeler. aberat. [* Cum trahit Reg. I. Sorbon. *admirtas* Colb. I. II. V. Thuan. I. Reg. I. Sorbon. Stuttg. Thsuner. tunc Colb. IV. Baluz. I. Stuttg. tum Reg. II. Thuan. cum Helmst. tamen Carcav. *admirtos* tum Dresd. dum Wskel. *frondes* Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. Sorb. Thann. Versus excidit in Reg. III. IV. Thuan. II. Gaibac. item in Teller. ad cuius tamen summam paginam cum eadem manus adscripsit, exhibens *admirtas*, quod pariter habet Lips.]

46. *Transversat durata manu*. Scaliger emendat: *Transversa durata manu liquidoque coacta*: ut transversa manu contrahat fontes atque farinas, durata. Quum durel Feram itaque vulgatam, sed emendata interpunctione: *Transversat durata manu*: ea, quae indurueri cogendo, transversim iterum manu subigit. Coniicio tamen scriptum fuisse: *Transversat duratque manu*. Barthium quoque coniectasse video: *Transversa durante manu*. Mox *liquidoque coactu* Ascens. interpretatur. Sed quos subiungit grumos farinae ii non nisi *liquido coacti*, per liquorem, aquam, particulis farinae cohaerentibus, existere potneri: itaque *liquidoque coactos* coui. Heins., nec male. Idem paulo ante manus, nescio quo fructu. [* manus Reg. III. conato Dresd. Wernsdorffius legit coacta, male; nam aqua prius cogenda i. e. a farinis in se recipienda fuit, quam grumi sale spargi poterant. Grumi omnino fieri non poterant, nisi aqua erat coacta.]

47. *grumo* vett. edd. cum ms. Koeler. et Helmst. *Salis grumos* si hic quaeras, legendum erat: *grumos spargit salis: inle*. Poterat et *grumos sale* ita accipere aliquis, h. grumos de sale, salis. In fine *Iamque subiectu* Norimb. Totum locum Heins. ad Ovid. Fast. I, 338 sic emendabat: *Contrahit admirtis nunc fontibus (non fortibus), atque farinas Transversa duratque manu: liquidoque coactos interdum grumos spargit sale*. [* Inter Stuttg. *grumo* Reg. II. Baluz. I. Helmst. Gud. Dresd. grumo Gaibac. gremio Reg. I Sorbon. Lips. sparsit Thuan. II. Carcav. salem. Namque Stuttg. *Iam om. que* Colb. II.]

48. *Leocat opus*, ex vett. edd. revocavimus, Scaligero quoque hortante: nam laevigat panem in placentae morem et dilatat. Aldina dedit: *Format opus*. [* Levat Sorbon. Format Gud. Stuttg. Planat Teller. Tornat Wakefieldus. suis Carcav. Stuttg. unum Colb. V.]

50. [* *foeos* Colb. I. II. IV. Thnan. I. In voce *Cybale* minor est lectionis varietas, quam ad vs. 31. Legitur enim in paucis tantum codd. *Cibele*, *Scybale*, *Scibale*, *Cibole*, *Cyballe*. — *mondaverat* Gud. *mandaverat* Lips.]

51. *Ante focum licet conl.* cum Heinsio. *testisque tegit: super*; sic Ald. cum ms. Koeler., eamque priscam lectionem esse Scaliger testatur. Vulgo editum: *testisque tegens super*; quod tamen nunc non multum absum quin praeferam aut scribam: *testis tegit et super aggerat*. [* Scribebatur locum; ego nunc recepi coniecturam Heinsii confirmatam per Teller. Reg. II. Gaibac. *testaque* Teller. quod iam conl. I. H. Vossius. restituit Lips. *quae tegit* Colb. I. *tegens* Thann. *aggerit* Reg. IV. Stuttg. *ignem* Colb. IV.]

52. *Vulcanus Festaque* vetus est lectio quam non satis assequor. Aut

eaim idem est utrumque, aut cum Ascensio inter crassiorem et tenuiorem ignem discriman facere necesse est. Itaque amplector Aldinam lectionem: *testaque*, nam a testis calefactis coctio pauis acceleratur. Nisi *Festa* focus est. [* Cumque Colb. I. peregit Helms. a m. pr. spargit Reg. III. Teller. Glossa in Stuttg. sua spargit Reg. IV. *testaque* Reg. III. IV. Carcav. Stuttg. et Glossa in Balaz. I. *Festaque* Colb. I. II. IV. V. Thuan. I. II. Reg. II. Teller. Balaz. I. Helms. Gud. Dresd. Gaibac. Thanner. *vastaque* Reg. I. Sorbon. Lips. vires Teller.]

53. [* *Scimulus* et alia ut supra in paucis codd. — ab *hora* Colb. V.]

54. ne ed. Ascena, minus bene. Nam copula requiritur: et, ne etc. [* *Ferum* aliam *quevit dapem* Stuttg. in quo tamen *opem* a m. pr. ne Gaibac. Thann.]

55. [* *quas congat comperit* Gud.]

56. 57. Obscura est oratio. Scaliger tantum *vacabant*, quod vulgo legitur, in *rigebant* mutat, quod vett. edd. habere ait, quas equidem nullas vidi. Non adeo *durati sale terga suis truncique rigeabant*, h. erant ei; sala enim et famo durata rigent. Nec male hoc dictum putabo. Trunci possunt esse vel pernae suum aliaque maiora frusta, vel iungendam suis trunci, h. truncati, in partes dissecti. Prius equidem praefero. Sed haeremus adhuc in priore versu: Non illi *suspensa focum carnaria iuxta*. Ex carnario (vid. Indic. Scriptt. R. R.) pendeat pernae. Ipsa carnaria, h. unci ferrei, si iuxta focum fixa, infixi parieti sunt; non possunt dici *suspensa*. Ut per appositionem: *carnaria, durati sale terga suis*, dicantur, placere potest; si *carnarium* ipsam carnem essa dicas; quod exemplo caret. Laborare adeo mihi videbatur locus; necdum a Wernsdorfio difficultatem sublatam video, quomodo *carnarium parieti infixum* dictum essa possit *suspensum*. Scilicet res ita expedienda: *carnarium* illud tignum seu instrumentum, clavis seu uacis, ex quibus carnes suspendi possunt, non parieti infixum, sed ex camera seu ex unco parieti infixio pendulum est, adeoque et ipsum *suspensum* ex unco vel clavo. Heins. ad Ovid. Met. VIII, 647 conl. *replebant*; ubi vide. Concedo in partes Wernsdorfii, qui bene monet, *vacare* dici h. i. quae praesto erant, parata et in promptu. Lucan. V, 327 *Tot reddet Fortuna viros quot tela vacabant*, aderunt. [* *focis* Thann. *carnalia* Reg. I. IV. Teller. Colb. V. *iuxta* Helms. *Durata* Reg. III. Colb. V. Stuttg. *Purati* Dresd. *tersa* Colb. V. *natabant* Dresd. Recte Wernsdorfius versum 57. priori per appositionem adiectum esse dixit, eumque secutus Vossius locum vertit, apte praeterea laudans Iuvenal. XI. 82. Gesnerus in thes. L. L. s. v. *carnarium* cum Scaligero *rigebant* praefert, *terga* pro accusativo absoluto habens. Da *vacandi* significatione a Wernsdorfio recte explicata cfr. etiam Lucan. IX. 691. *Truncos* pro pernis dici posse, Wernsdorfius e Celso II. 22. *ungulas trunculosque suum* comprobant; et Vossius ita vertit.]

58. *sparto* praeclara est Aldinae emendatio: pro vulgari: *parco*, vel *parto*. [* *sparto* est in Colb. I. II. Reg. I. II. Carcav. Thuan. I. Sorbon. Thann. In Stuttg. legitur *sparo*, quod Moserus praefert, in Colb. IV. V. Balaz. I. Thuan. II. Teller. Reg. III. Helms. Gud. Gaibac. *parco*, in Reg. IV. *parto*, in Dresd. *parcus*. Praeterea *Transiectus* est in Helms. Gaibac. Balaz. I. Teller. *Transiectus* in Dresd. *medio* in Stuttg.]

59. [* *adstrictis* Gud. *fassis* Reg. II. Balaz. I. Helms. a m. pr. *fasis* Gud. *fuscis* Gaibac. *fassis* Dresd. *fensis* Colb. V. *pandeat* Helms.]

60. [* *opem feri* Carcav. *providus acris* Colb. I. II. V. Thuan. I. *eris* Teller. Vossius: der *betriebsame* Kernmann.]

61. *casulae iunctus* ms. Koeler., numerosina. [* *victus* Dresd.]

62. Et *calamo recidiva levi manibus arundo*. Primam Scaliger ait, vimineta et arundineta munientis hortis aut sepibus obtendendis usum praestare non solere, adeoque refingit, *minuebat*, partem da borto occupabat. Haec vero argutula sunt, et a loco aliena; laudatur enim mox

hominis industria in horto colendo. Cogitandum est hortulum brevi fossa fuisse circumductum, quae iuncis obsita erat. Tum pro colamo vet. edd. *calmo*: ac si *culmo* voluerint. *recidiva arundo* ex Aldina ducta est; uti et Scaliger veterem scripturam esse ait, *rediviva*; quae perpetua variatio lectionis est. Vulgg. et vet. edd. *redimita*. [* *recidiva* est in Carcav. et, nisi error est Iacicii, in Gaibac. *rediviva* in Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. Sorbon. Lips. *redimita* in Reg. II. III. IV. Colb. IV. V. Teller. Thuan. II. (in quo praeterea est *thalamo*) Baluz. I. Stuttg. Thanner. In Dresd. est *redita*, in Helmst. *redemita*, Gud. *redimitta leni*. Nostram lectionem etiam Helmsius tuetur ad Claudian. Idyll. I. 66. p. 663. ed. Burm. — muniebat Reg. III. Carcav. V. Struv. de declin. et coni. lat. p. 137. sq. muniebat Dresd.]

63. [* *vacuus* Gaibac. *varis* quoque Thuan. II.]

64. *Nil illi d. melius* ms. Helmst. *exigat* f. Heins. [* *Non retinui* ex Colb. IV. Reg. III. IV. Carcav. Teller. Baluz. I. Sorbon. Dresd. Stuttg. Thanner. *Nil legitur* in Colb. I. II. V. Reg. I. II. Thuan. I. II. Gud. Gaibac. *illuc* Gud. *derat* Colb. II. *defuit* — *exigat* Gaibac.]

65. *Interdum locuples a paupere plura petebat.* Versum ex margine agglutinatum arbitror, nec sensum satis me assequi fateor. An voluit: Interdum etiam locuples, b. e. qui maiorem hortum ipse colebat, petebat a paupere, a colono hoc, Simulo, scil. quod ipse in suo horto non haberet. Pro plura saltem malim multa, quod et ms. Helmst. habebat. [* *locuples* Reg. II. Gud. Dresd. Tum legebatur *plura*, quo reiecto restitui multa e codd. Reg. II. IV. Thuan. II. Baluz. I. Colb. V. Gud. Dresd. Gaibac. Stuttg. patebat Dresd. Quod Heynius non nisi dubitanter proponit, unice est verum.]

66. Etiam de hoc versu dubito; inprimis propter v. 69: non hortus erat opus sumtus, seu impensae in eum factae; sed curae regula erat haec, ut etc. Porro huius opus Ald. Ita distingui posset: *Nec sumtus erat huius, opus sed regula curae*, h. nec huius curae regula erat sumtus, sed opus. Sed et hae argutiae parum expediunt versum relinquendum monachis. Nec magis Barthii emendatio in Advers. XXXV, 8 *sed regula: Curae si quando vacuum: ut sit lung. curae si tenebant.* [* *Vulgatam huius versus scripturam recte asserunt Reg. II. Baluz. I. Dresd. Gud. Helmst. (in quo tamen est a m. pr. ille) Thann. In Colb. I. legitur *Hec*, Colb. IV. Non, Gaibac. *Et*, Colb. I. II. IV. Thuan. I. II. Lips. Sorbon. *ullus*, Reg. I. *ullius*, Gaibac. *illius*, Reg. III. IV. Stuttg. *huius*, Teller. *eius*, Carcav. *id*, in Colb. V. *regula vitae*. Ad explicandum verbum haec adnotavit Wernsdorfius: „*regula* h. l. est causa, ratio, lex, ordo rei. Opus illud b. e. hortulus a Simulo cultus, regula erat non sumtus sed curae, quum cum non ad maiores sumtus faciendos aut lautius vivendum iuviret, sed ad maiorem curam et labores diligentius disponendorum.“]*

67. [* *casulae* Reg. IV. Thuan. II. *casule* Stuttg. *pluviaeque* Reg. I. III. IV. Colb. V. Sorbon. Lips. *casu* *pluvias* quoque Teller.]

68. [* *Festa* om. ve Reg. I. Lips. *Festa vel si* Sorbon. *cessavit* Thuan. II. *cessabit* Dresd. Tum scribebatur *aratro* quod legitur in Thuan. II. Dresd. Ego ex reliquis codd. omnibus reposui *aratr*.]

69. *deponere plantas* ex Aldina et ms. Helmst. *reposit* tamquam doctius: sic Ga. II. 23 *Hic plantas tenero abscondens de corpore matrum Deponit sulco.* Vulgo legitur: *disponere plantas.* [* *Horti erat illud opus* Reg. II. Ipse tamen librarius verba transponenda esse, ita ut vulgo leguntur, postea indicavit. *id erat* Carcav. *Horti erat huius opus* Colb. V. *varios* Colb. II. *deponere* Reg. II. Thuan. II. Gud. Dresd. *componere* Gaibac. In reliquis libris est *disponere*.]

70. *occulte* vet. edd., sed *occulta* terra poetica ratione, seu quae oc-

cultat, seu, quod malim, interior gleba, fossa facta. [* terra Gaibac. occatæ Wakefieldus.]

71. *Vicinoque apte cura submittere rivos*. Languent illa: apte cura: vixque a poeta tam eleganter proficisci potuere. Proximum esset curas submittere; quod et Heins. coni. Praestaret: cultis submittere rivos. Ita culta Virgilius dixit. Nisi sulcis malis. Nam et horticorum et plantarum sulci sunt. Ad vulgarem scripturam propius sic accederet *gramis*, colliculis exiguis inter sulcos. Siu instrumenti nomen insolentius excidit, *marra* legam, qua effoditur solum et aqua in canaliculum ducitur. Wernsdorf. apte vicinos iungit. [* Legebatur *Vicinoque*—cura—rivos, ad quae verba Heynius lute offendit. Quod nunc legitur, fere totum est ex codd. de-suntum. Et primum quidem *Vicinos* scripti ommissa copula ex Reg. III. IV.; deinde curat exhibent Colb. IV. Carcav. Reg. IV. Stuttg. curas Gud. unde feci *curans*; curas Gaibac. rara sub sumit Dresd. Bothius coni. *Vicinoque a fonte caros*; usum verbi submittere de fecundatione illustravit Wernsdorfius, *sulcis immittere* coni. Wakefieldus.]

72. [* *Hic locus* Sorbon. Lips. et late scripti ex Reg. II. IV. Thuan. II. Baluz. I. Colb. V. Dresd. Gud. Helmst. Gaibac. Stuttg. Vulgo *hic late*, in Thuan. I. Reg. I. *hic latae*, in Reg. III. *Hic Diis erat late*. Tum fundentis Reg. I. Lips. *frondentis* Colb. V. *bactae* Colb. I. II. fete Teller. *blitae* Reg. II. De *betis* v. Sprengel. ad Theophr. Hist. Plant. p. 258.]

73. [* Cum vulgata huius versus scriptura consentit edit. Thanner. In codd. varia quidem leguntur, quae tamen omnia erroribus librorum deberi, nemini dubium esse poterit. *Fecundus* om. quae scribitur in Reg. III. Colb. IV. *Secundusque* Thuan. I. *reumex* Teller. *Fecundae cucurmae* Gud. *malvae* om. quae est in Colb. I. II. IV. V. Reg. II. III. IV. Teller. Thuan. I. II. Helmst. Gud. Dresd. Stuttg. Gaibac. Tum *inulaeque* modo exstat in Colb. I. II. Thuan. I. *milaeque* in Reg. I. Sorbon., *millegue* in Lips. In reliquis omnibus libris est *violaeque*; in Gaibac. *rubeant*. De *rumice* v. Plin. H. N. XIX. 12, 60. Sprengel. ad Theophr. Hist. Plant. p. 251. de *malvis* Sprengel. l. l. p. 270. sq. de *inulis* Heindorf. ad Horat. Sat. II. 2, 44. Ceterum de versu suppositio in novuillis codd. post h. v. adiecto v. ad vs. 76.]

74. *Hic siser* ex Aldina reduxi; veterem hanc scripturam etiam Iul. Pomponius agnoscebat et Scaliger probabat; esse enim *siser* inter hortensia, non neque *cicer*. In fine restitui *capiti nomen debentia porra* ex Ald., cum qua consentiunt Norimb. et Scaligeri membranæ; est enim porrum capitatum, τὸ πρᾶσον κεφαλατόν. Vulgo *caepe* legitur, vel *cepa*. conf. ad h. v. Salmas. in Solin. pag. 1001. [* *cicer* in Reg. II. Baluz. I. Colb. IV. Carcav. Dresd. Gud. Gaibac. *siler* in Teller. Stuttg. *titum* in Thuan. II. *acer* in Helmst. (superscripto *cicer*). Reliqui libri *siser*, quæ de herba v. Plin. XX. 5. s. 17. Dioscorid. II. 139. p. 257. ed. Spreng. Fuit cum *cicer* reponere vellem, maxime propter Horat. Sat. I. 6, 115. Nihil tamen mutavi, faciliorem lectionem ut fieri solet difficiliori prælatam a librariis ratus. — *capiti nomen* Reg. II. Carcav. Baluz. I. Colb. V. Helmst. Gud. Dresd. Gaibac. Thuan. unde hanc verborum ordinem retinui, quum in Colb. I. II. IV. Reg. I. III. IV. Teller. Thuan. I. Lips. Sorbon. Stuttg. legatur *nomen capiti*. Causa, cur plerisque hisque non contemnendis libris non obsequeretur, fuit vs. sequens, ubi horum codd. scriptura recepta *capiti* eodem versus loco recurrit. nomine *capiti* Thuan. II. *tepentia* Sorbon. Lips. Reg. I. *porra* Colb. I. II. IV. V. Reg. I. II. a m. sec. III. IV. Thuan. II. Sorbon. Stuttg. *porri* Colb. I. Thuan. I. Lips. *porta* Teller. *cepa* Reg. II. a m. pr. Carcav. Baluz. I. Helmst. Dresd. *cepha* Gaibac. *cepe* Gud. Thanner. De *porro*, πρᾶσον v. Sprengel. l. l. p. 252.]

75. Deerat versus membranæ Scaliger, nec tamen ideo dammandus. Sic etiam vett. edd. [* Hic versus etiam deest in Colb. II. IV. V.

Thuan. I. II. Reg. I. III. IV. Sorbon. Gaibac. In reliquis adest, (in Dresd. legitur *Hic esse*, in Stuttg. *Hic et nocivum*.) et versum per se bonum eo minus exterminare volui, quod papaver inter bellaria fuit apud Romanos. Ita Plinius XIX. 8. s. 53. *papaver candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc et panis rustici crustae inspergitur.* Dioscorid. IV. 65. *μήκων κηπιυτή, ἧς τὸ σπέρμα ἀγροποιεῖται εἰς τὴν ἐν ὕψει χρῆσιν, καὶ σὺν μέλιτι δὲ ἀντὶ ἀσθμαῖς αὐτῇ χρῶνται.]*

76. [* In Carcav. Stuttg. legitur *virorum*. De lactuca (in Gud. *lactuca*) eiusque vi stomachi ciendi v. Plin. H. N. XIX. 8. s. 38. Dioscorid. II. 164. Intpp. Geopon. XII. 13. p. 864. sqq. Nicl. Heindorf. ad Horat. Sat. II. 4, 59. Serioribus autem Romanis mos fuit coenas a lactuca incipiendi, quod praeter Martialis epigramma ab Heynio laudatum comprobant idem XI. 53, 5. *Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo utilis*, et Athenaeus III. p. 101. b. οἱ μὲντοι ἀρχαῖοι πάντες πρὸ τοῦ διακνῆναι οὐ παρίστανον οὐτε μήτ' οὐτε θοιδάνας οὐτ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ὥσπερ νῦν γίνεται, quorum locorum illum laudavit Wernsdorfius, hunc Scaliger. Ceterum quod idem Scaliger ex hoc more aetatem, qua carmen nostrum sit compositum, colligi posse contendebat, partim tantum id verum esse ostendit Wernsdorfius, qui sit: „Uter usus lactucae verbis re- „quies ciborum indicetur, finiendi an inchoandi dapes, mihi adhuc dubium „videtur. Credebatur lactuca ventrem ciere, fastidium stomachi tollere, „appetitum irritare; igitur lactuca sumta cibi reliqui appetitum recipi, „meliusque sedere poterant, ut loquitur Horat. Sat. II. 2, 73. quod est „*requies ciborum*.“ Inde apparet, nostrum locum de aetate carminis nihil comprobare. Nam lactuca omnino hanc vim habebat, ut cibos deprimeret et ut melius concoquerentur efficeret. Sive sumeretur initio seu fine coenae, nihil intererat; vis eadem semper fuit. Quodsi vero cibi non concoquebantur, dicebantur tumescere, surgere vel innatare (v. Heindorf. ad ntrumque locum.)). Post hunc versum in eodem Scaligeri manuscripto sequebatur versus iste: *Plurima surgit ibi crescitque in acumina radix*, h. raphanus. Docta interpolatio: siquidem τὸ ibi intrusum aliquid satis arguit. In ms. Koeler. exaratus est: *Plurima crescit ibi quae surgit in a. r.* ms. autem Helmst. post vs. 73. *Plurima crescit ibi surgitque in a. r.* [* Nos in hoc supplemento nihil nisi anteriorem interpolationem habere, inde apparet, quod verba in plerisque codd. omittuntur, et in iis libris, ubi vera leguntur, modo hanc modo illam sedem occupant, quo accedit, varietatem lectionis tantam esse, ut bis tantum codd. inter se consentiant. Et cum Helmst. quidem conspirat tam in ipsis verbis quam in sede Dresd. In Sorbon. post vs. 76. nihil exstat nisi *crescitque in acumina radix*, in Colb. I. Thuan. I. eodem loco *Quae crescit in acumine radit*, in Baluz. I *Plurimaque in terra detrudit acumina radix*, in Gud. versus 77. omittitur, eiusque loco leguntur verba *Plurimaque in terram detrudit acumina radix*, in Carcav. post 77. est: *Plurimaque intra se detruncis acumina radix*. Quorum omnium nihil habent Colb. II. IV. V. Reg. I. II. III. IV. Thuan. II. Teller. Gaibac. Thann., et remanet unus Stuttg. e quo

post vs. 77. haec enotavit Moserus: *Plurimaque „intrare cap“ detrudens*

acumina radix, voci *detrudens* his superscriptis „*intrare acerbitates et fuit raphanus*“, unde Moserus aliis missis haec pro genuinis venditat: *Plurimaque intra se detrudit acumina radix*. Wernsdorfius dubitat, versum dicat interpolatum an minus sanum, Bothius post vs. 77. eum collocans legendum esse pronunciat: *Plurima surgebat crescens in acumina radix*, idque recepit Iahnins.]

77. *dimissa* male vett. edd.: a vertice angustiore in latum ventrem excrescit. [* *dimissa* Colb. I. II. IV. Thuan. I. Reg. I. IV. Carcav.

Sorbon. Stuttg. Lips. Thann. In Teller. legitur *in ventrem*—locum, in Gud. versus omnis deest. De cucurbitis v. Sprengel. ad Theophr. p. 253.]

78. [* illo est Reg. II. Helms. Gud. Dresd. Thuan. II. Baluz. I. quod recepi, quum vulgo est abesset. sed quis contractor illi Reg. III. Pro hic in Stuttg. legitur hoc.]

79. Sed populi proventus erat. Scaligeri membrana: profectus, utilitas, *ἀφίλεια*, quod ille malebat. Verum vocem hanc in scriptoribus satis obviam nondum in poeta legi. Tum utilitatem haud dubie Simulos ex venditis oleribus capiebat, aere reportato. Itaque proventus recte legitur, h. quicquid nascitur in horto. Mox certisque diebus Aldina edidit: ex interpolatione. noctis vel notisque vett. edd., quod ducit ad nonis; nam mundinis ad mercatum in urbem proficiscebantur rustici: atque hoc agnoscit quoque Pompon. Sab. et una vel altera ex membranis Scaligeri. [* Sed probe Teller. profectus Dresd. Teller. profectus Reg. I. Sorbon. Lips. Deinde nonisique nullus habet ex meis codd., sed notisque in Colb. I. II. V. Thuan. I. II. Reg. III. Carcav. Teller. Baluz. I. Sorbon. Dresd. Helms. Lips. Gaibac. Stuttg. Thann. natisque in Colb. IV. noctisque in Reg. II. et Reg. I. ubi tamen e est erasum, certisque in Reg. IV. Gud.]

80. Venales humero fasces scripta Scaligeri lectio, quam ille recipi volebat. Eadem in ms. Koeler. et Helms. Nam et mox domum, inquit, cervice levis redibat: ut adeo nec asellum quidem haberet, qui olera verberetur. Hactenus non refragor. Ita tamen fasces sic nude positi parum placent. Retinui itaque olerum fasces, quod omnino suavius videtur. [* Vulgo legebatur olerum, quod modo in Gud. Carcav. exstat. Contra humero inveni in Reg. I. II. IV. Colb. IV. V. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Stuttg. Lips. humero Sorbon. humeris Reg. III. humero Gaibac. humore Colb. I. II. Thuan. I. fasces Reg. II. Helms. a m. sec. Baluz. I. faces Lips. Perturbata est lectio in Dresd. Venales humero fasces levis gravis ere redibat.]

81. [* Unde Gud. domi Reg. III. levi Reg. IV. ridebat Stuttg.]

82. Vix u. u. vacua mercede macelli vetus scriptura apud Scaligerum: quam non admittam equidem. [* Cum veteri scriptura Scaligeri consentiant Reg. I. Sorbon. Lips. eamque Scaliger ita interpretatur: „vix percipiens ex suo olerum fasciculo, unde de macello aliquid emeret.“ Sed praeterquam quod haec lectio in paucissimis tantum codd. exstat, dupliciter offendit. Nam si gravis aere redibat, tum certe pecunia aliqua carni emendae suppetebat; et Simulum non inopia sed parsimonia carne abstinuisse, docet vs. sequens, hominem scilicet oleribus contentum fuisse. Huc accedit, quod parum Latine dicitur merces macelli pro merces eius rei quae in macello emitur. In Teller. est nunquam, in Gaibac. mente, in Dresd. cede, in Helms. a m. pr. ierce, Gud. maceli; v. Schneideri Gr. Lat. P. I. Vol. II. p. 419.]

83. Caepe, Caepa promiscue edd. vett. [* Caepa Colb. II. cepe Gaibac. Lips. De hac planta v. Dioscorid. II. 180. secti om. que Stuttg. sertique Gud. septique Reg. IV. famam Reg. I. Sorbon. arrea Stuttg. acrea Dresd.]

84. [* ari Dresd. animo Colb. V. voltum Stuttg. nasturtia Idem. nasturtia Teller. masturtia Reg. II. masturtia Colb. V. morasum Dresd. De hac planta v. Dioscorid. II. 184. Sprengel. ad Theophr. p. 251.]

85. Colum. X, 108 Et quae frugifero scribitur vicina Priapo, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos. Nota res. Vide modo Burmann. ad Anthol. lib. VI, ep. 76. [* Intuba om. que Stuttg. Intibaque Colb. II. IV. V. Thuan. I. II. Carcav. Lips. Baluz. I. Sorbon. Dresd. Intida om. que Reg. III. et om. Thuan. II. Venerem venis Reg. IV. erucha Gud. De eruca v. Dioscorid. II. 169. Sprengel. ad Theophr. p. 32.]

86. [* Tunc Colb. I. II. IV. V. Reg. I. II. Carcav. Thuan. I. II. Baluz. I. Sorbon. Lips. Helms. Dresd. Stuttg. Thann. Sed v. Voos. ad Ti-

bull. 1. 1, 21. Lachm. ad Propert. p. 35. Nunc Teller. Totque Gaibac. tale admeditans Teller. aliud Thuan. II. intravit in Reg. IV. Gud.]

87. tellure refusa vetus scriptura Scaligeri, sed a loci sensu aliena. [* Hoc Colb. I. II. Hanc Thuan. I. Tunc Colb. IV. At Stuttg. digitis leuiter Colb. IV. Gud. leniter Reg. III. tellura Sorbon. refusa Reg. I. Sorbon. Lips.]

88. cum spicis vett. edd., perperam. quattuor, nil refert. [* Quattuor Colb. II. Reg. II. conspissis Gud. pissis Dresd. spicis Colb. I. II. Thuan. I. II. Carcav. Teller. Gaibac. alia Thuan. II. allea Gaibac. alea Sorbon. Stuttg.]

89. rutamque rigentem ex vett. edd. revocavi: eleganter, ἀρροδισαερινήν; nisi, pudori ut consulas, firmam et solidam interpreteris. Contra coriandra tenuia. Aldina male substituit rutamque virentem; quod et ms. Koeler. habebat. [* grandes apii Gud. rufamque Dresd. ruchamque Gud. virentem reposui ex Reg. II. III. IV. Colb. IV. V. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Helmst. Gud. Dresd. Gaibac. Stuttg., quum Heynius dedisset rigentem, quod tamen vix explicare possis. Tantum enim abest, ut apud Dioscorid. III. 45. ed. Spreng. Plin. H. N. XX. 13. s. 51. Geopon. XII. 25. aliquid de rutae vi Venerem movente legatur, ut Plinius l. l. diuersis verbis dicat: Itemque generationes impediri hoc cibo: ideo in profusio genitali datur et Venerem crebro per somnia imaginantibus. Cur autem Simulus alio rutam admiscuerit, docet Dioscorides l. l. p. 393. τὰς τε ἀπὸ οὐροῦ καὶ κορυφῶν ὁσπῆρας καὶ δριμύτητας πᾶσις ἐμπασσῶν-θῆν. De apio v. Sprengel. ad Theophr. p. 263. sq.]

90. [* coriandra Teller. De coriandro, κορίνδον, v. Dioscorid. III. 64. ed. Spreng.]

91. lentum — ignem corrigebat Heins. ad Ovid. Fast. II, 578, sed lactum multo accommodatius h. l. esse nemo dubitet. [* Hoc ubi Carcav. lactus Gaibac. letus Thuan. II. locum Teller. consendit Gud. consendit Baluz. I.]

92. [* Clara familiam Reg. III. IV. Clara inde Stuttg. claram Helmst. a m. pr.]

93. Vett. edd. pertinaciter exhibent: numerosa cortice, praeter Norimb.; Ald. vero: nodoso cortice, et vetus scriptura apud Scalig. nodoso corpore; ms. Koeler. et Helmstad. nodoso vertice, quod in alia vix cadere videtur. nodoso cortice defendit Gronov. contra Cruceum p. 186 [* T. II. p. 253 Lips.]. Io. Schrader. coni. Singula tunc apte. non accedam. [* tunc Reg. II. III. Helmst. Dresd. Gud. Stuttg. Teller. Baluz. I. Colb. V. capiti Gud. capricum Thuan. II. Tum legebatur ex Taubmanni emendatione numeroso cortice, quod in uno Carcav. legitur, nisi quod ibi exstat numerosa. Ego cum Gronovio l. l. ex Colb. V. Reg. III. Gud. Gaibac. Stuttg. scripsi nodoso cortice, quod et codex Zwicav. ap. Handium ad Gronov. l. l. exhibet. In Colb. I. II. IV. Teller. Thuan. II. Reg. I. Sorbon. Lips. et Ms. ap. Gronov. est nodoso corpore, in Thuan. I. nodosum corpore, in Baluz. I. Reg. II. IV. Helmst. Dresd. nodoso vertice, unde Handius fecit nodoso a vertice i. e. a parte nodosi verticis, coll. Virg. Aen. I. 114. mundat Teller. miscet Thuan. II.]

94. contentaque Norimb. [* Sump'tis Teller. erpolliat Dresd. coreis

Colb. II. Thuan. I. contentaque Stuttg. contactaque Reg. I. conceptaque Thuan. II. passim om. Teller.]

95. adicit vett. edd., sed recte Aldina abiecit. Mox seruatam gramine bulbum non satis expedit. Non de bulbis, quod plantae genus est, hic agitur: adeoque hic bulbosus est alii caput interius, exterioribus pelliculis nudatum et decorticatum. Ergone abiectas membranas gramina appellat? An voluit servantem germina bulbum? ut germina nucleus sit, qui idem semina et germina continet? Heinsium video conlicere Servatum stramine.

maius Io. Schrader: *Servatum in germine bulbum.* [* *adiicit* Helmat. *adicit* Colb. II. IV. V. Reg. I. II. III. Thuan. I. II. Lips. Baluz. I. Teller. Carcav. Sorbon. Dresd. Stuttg. *abiit* Gud. — Tum legebatur *gramine*, quo expulso cum Schradero et Handio ad Gronov. I. I. reposui in *germine*; Gud. *gramina.* — *bulum* Reg. II. III. Colb. V. Carcav. Thuan. II. Baluz. I. Teller. Gaibac. *bulum* Dresd. In Colb. II. *bulum* in *rasura* legitur.]

96. [* *Tinguit* Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. Sorbon. *Gignit* Reg. III. *Indit* Lips. *liquidisque* Teller. *dimittit* Colb. I. II. IV. Reg. II. Sorbon. Carcav. Helmat. Dresd. Lips. Gaibac. Stuttg. *urbem* Carcav.]

97. *aspergit* ms. Koeler. cum Aldina. *Sale durus adeso Caseus addicitur.* Proprie *caseus sale adesus* dicendus erat: ut omnino ea, quae *sale* condiuntur, *adesa.* Scaliger exemplo vocis *vescus* illustrat: cum et *corpora vesca* et ipsum *sal* quoque *vescum* dicatur. Sed sufficit, poetis licere epitbeta a passione ad actionem transferre. *adusto* Norimb. *Ascens.*; tum prior illa *dicus* pro *durus.* [* *Hic* Colb. IV. Carcav. Reg. II. III. Gaibac. Thann. *Hi* Thuan. II. *His* Colb. I. II. Lips. Thuan. I. Reg. I. Sorbon. *Hec* Dresd. *Haec* Helmat. *inspergit* Colb. IV. Sorbon. Lips. *inspergit* Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. *inspergitque* Carcav. Thann. *aspergit* Reg. II. III. Teller. Helmat. Baluz. I. Colb. V. Thuan. II. Dresd. Gaibac. *aspargit* Reg. IV. *spargit* Gud. *migas* Gud. *sale* om. Reg. I. *adesto* Colb. II. *adese* Thuan. II. *abeso* Reg. III. *obeso* Stuttg. *adusto* Thann. *ridesso* Dresd.]

98. *superinserit* vett. edd. ante Aldinam. [* *adicitur* Colb. I. II. IV. Thuan. I. Teller. Lips. *addicitur* Dresd. *advehitur* Reg. III. *advehitum* Stuttg. *inserit* Colb. I. II. IV. V. Thuan. I. II. Reg. I. Lips. Carcav. Teller. Sorbon. Thanner. *inseritur.* Gud.]

99. [* *actossa super inguinassa* Dresd. *super in grumina sistit* Gud. *imagine* Gaibac. *inguine* Colb. I. II. *sulcit* Teller.]

100. [* *Dextra* Reg. I. Thuan. II. Stuttg. *pistillum* Reg. III. *flagrantia* Colb. I. II. IV. V. Thuan. I. Teller. Sorbon. Gaibac. Stuttg. *fraglantia* Lips. *tollit* Gud.]

101. [* *Allea* Gaibac. tunc Colb. IV. V. Reg. II. IV. Teller. Thuan. II. Baluz. I. Dresd. Helmat. Gud. cum Gaibac. *misto* Colb. I. II. IV. V. Reg. I. II. IV. Lips. Thuan. I. II. Teller. Baluz. I. Sorbon. Dresd. Helmat. Gaibac. Stuttg. unde hoc restitui, quum vulgo legeretur *misto.* In Gud. *iuncto.* — *succo* Colb. I. II. Thuan. I. Reg. I. Sorbon. Lips. V. Schneideri Gr. Lat. Vol. I. P. II. p. 402.]

102. [* *In* Gud. *Et* Reg. III. *giron* Teller. *paulatim* Colb. I. II. *palatim* Lips. Stuttg. *virens* Dresd.]

103. [* *ex* Reg. II. IV. Baluz. I. Helmat. Dresd. Stuttg. *in* Gud.]

104. [* *totus est* Colb. V. *latea* Lips. *lati* Gud. *frustra* Colb. II. a m. pr. Thuan. I. II. Reg. I. IV. Teller. Sorbon. Gud. Dresd. *fusta* Helmat. a m. pr. *resultant* Gaibac.]

105. [* *viri ad* Colb. V. *iocullatur* Dresd. *apertos* Teller. *iaculabitur aptas* Gud. De v. *iaculari* v. Spobu. iud. ad librum de extrema Odysaeae parte s. h. v. p. 281.]

107. *summo*—*vultu* *baeserat* in vett. edd. ad Ald., ut et paulo ante v. 104 *frustra.* [* *summo* Carcav. Teller. Gud. Thann. *simio* Lips. *dampnat* Colb. I. Teller. Helmat. *praemia* Gud. *vultu* Stuttg. *naso* Teller.]

108. [* *manus* Stuttg. *terget* Colb. II. Teller. Sorbon. Lips. *ternit* Gud. Dresd. Ceterum in Thuan. II. post vs. 109. legitur.]

109. [* *Inmeritoque* Reg. I. *Ita meritoque* Dresd. *fervens* Helmat. a m. pr. *arcens* Gaibac.]

110. *Nec tam s. ms.* Koeler. et Helmat. [* *Procedebant* Thuan. II. opus om. Gud. *nec* Reg. I. II. Baluz. I. Sorbon. Lips. Colb. IV. Helmat. Dresd. Gaibac. Vulgo non, in Stuttg. *iam non.* Deinde *tam* Thuan. II.

Colb. IV. Reg. II. Helmst. Dresd. In Carcav. hic versus post vs. 111. legitur.]

111. *Sed graviter lidem mas. lentus vett. edd. eadem.* [* *gravis* Sorbon. *gravius* Reg. III. *graviter* Reg. II. Baluz. I. Helmst. Gud. Dresd. Stuttg. *gravis* et Reg. IV. *lentus* Colb. II. Reg. II. IV. Thuan. I. Sorbon. Carcav. Baluz. I. Helmst. Dresd. *lentusque* Reg. III. Stuttg. *ibit* Dresd. *pitillans* Thuan. I. *pastillus* Colb. V. *orbem* Stuttg.]

112. [* *pollodi* Thuan. I. *paladi* Dresd.]

113. [* *super* om. Dresd.]

114. *mistumque recurvat mas. lidem. pistum con. Heins.* [* *commisset* Gud. *mistumque* Colb. I. II. IV. V. Reg. I. II. IV. Thuan. I. II. Sorbon. Carcav. Baluz. I. Helmst. Dresd. Gaibac. Stuttg. Vulgo *mistumque*, Gud. *multumque*, Reg. III. Teller. *iterumque*. — *retrectat* Reg. I. *recurvat* Reg. II. Baluz. I. a m. pr. Helmst. Dresd. In Lips. ultima vox deest, Wakefieldus dedit *recurat*.]

115. [* *Tunc* Reg. II. III. IV. Carcav. Teller. Thuan. I. Colb. V. Baluz. I. Helmst. Dresd. Stuttg. *Dum* Gud. *digitis demum* Reg. II. III. IV. Gaibac. Stuttg. *primum* Teller.]

116. [* *Circumit* Colb. I. II. a m. pr. Thuan. I. *Circum mit tinqe* Sorbon. *condit in unum* Reg. III.]

117. [* *Constat* Helmst. Stuttg. et Dresd. Stuttg.]

118. *Erut recte Aldina, scil. e cinere. At vett. Exuit.* [* *Exuit* Carcav. Stuttg. *exurit* Reg. III. *Extrahit* Teller. *Cibele* Gaibac. *Scibale* Stuttg. *Cibala* Helmst. *Cyballo* Dresd. *cedula* Gud.]

119. *laetus recipit vetus Scaligeri membrana suppeditavit. Vulgg. lotis recipit manibus, vett. edd. recipit lotis manibus.* [* *laetus recipit* Heynius. *Ego reposui recipit lotis* ex Reg. II Carcav. Helmst. Thuan. V. Lindenbroch. In Gud. est *lotis recipit*, Reg. IV. *manibus laetis recipit*, Dresd. Gaib. *recipit letis m.*, Thuan. II. *tutus*, Colb. II. *retus*. — *tremore* Thuan. II.]

120. *Iam famis* e ms. Koeler. *reposui pro Hinc famis.* [* *Hinc famis* Carcav. Thuan. *Infamis* Colb. I. II. Thuan. I. Gud. *Iam fatuus* Colb. V. *Similis* Colb. I. Teller. Thuan. II. Sorbon. *Symilis* Colb. II. Thuan. I. *Similis* Gaibac. *Scimulus* Stuttg. *illa* Thuan. II.]

121. [* *Abit* Sorbon. *ocriis* Stuttg. *decasque* Gaibac. *De ocreis et galero* v. I. H. Voss. ad. h. I.]

122. [* *locata* Reg. III. Dresd. V. Lindenbroch.]

123. *terrae immittit a. ms. uterque, ex interpretamento. vomer terrae immissus solo conditur.* [* *abit* Gud. *seges* Reg. III. in *terrae* Dresd. *immittit* Reg. II. Baluz. I. Helmst. Dresd. *infigit* Gud. — In Reg. II. haec a librario sunt addita: *Moreti liber Virgilii pueri explicit*, in Gud. *Publii Virgilii Maronis Moretus feliciter explicit*, in Stuttg. *Moretum virgily explicit feliciter*.]

INDEX RERUM ET VERBORUM IN NOTAS ET ADNOTATIONEM CRITICAM.

- a nominat. pro —es, Cul. 332. Cop. 25.
 ablativi usus, Cir. 117. Cop. 30. ab-
 solutus, Cul. 116.
 abrupta oratio, Cir. 136. 265.
 abstractum pro concreto, Cir. 130. 286.
 acer et alter conf., Cul. 300.
 Acheloa aqua, Cop. 18.
 acta, Cul. 14.
 activum passivo iunctum, Cul. 49.
 adeo, Cir. 197. 399.
 adiectiva duo uni substantivo addita,
 Cul. 73. pro pronominiibus, Cop. 15.
 pro adverbis, Cir. 184. Cul. 31.
 neutr. pro adverb. Cul. 71. 131.
 alieno substantivo apposita, Cir.
 197. 447. Cul. 97. neutra medinae
 orationi interposita, Cir. 245.
 adverbia pro adiectivis, Cul. 294.
 Aegina, Cir. 476.
 acriae turres, Cir. 172.
 agere se, Cir. 498. euras, Cul. 97.
 agnoscere et cognoscere promiscue
 usurpantur, Cul. 80.
 ait omissum, Cir. 65.
 Alcathous, Cir. 105.
 alio, adv. Cir. 240.
 aliquid est, Cir. 330.
 alius, Cir. 442.
 allium, Moret. 89.
 alter et acer conf., Cul. 300.
 altus, Cir. 216.
 alumnus, Cir. 440.
 amor longus, Cir. 380.
 anaphora, Cir. 471.
 anastrophe praepositionum, Cir. 55.
 animi, Cir. 240.
 apium, Moret. 89.
 ἀνὸ νοῦν oratio, Cir. 43. 139.
 Arabus, Cir. 237.
 arbuta, Cul. 49.
 argutus, Cir. 185.
 artes, Cir. 41.
 artus fessi, Cul. 158. timidi, Cul. 197.
 arx, Cul. 41.
 asymiota, Cul. 34.
 attractio, Cul. 34.
 aura, Cir. 3. aurae volucres, Cir. 251.
 Baceharum comparatio, Cir. 165. sa-
 cerdotibus Cybeles confusae, ibid.
 bibulus, Cop. 6.
 breviloquentia, Cir. 437.
 c et qu conf., Cir. 5.
 caeruleus, Cir. 37.
 caesariei vis, Cir. 122.
 cani, Cir. 319.
 caput, Cir. 223.
 casus et deus sibi oppositi, Cir. 278.
 Cul. 191.
 certus, Cir. 91.
 cicadae aureae ornatus Athen., Cir.
 126.
 cire, Cul. 200.
 claudere, Cir. 19.
 cognitus, Cul. 59.
 cognoscere et agnoscere promiscue
 usurpata, Cul. 80.
 collectivum singul. cum adiectivo
 plur. coniuncta, Cul. 20.
 comparandi genus, Cir. 39.
 conditio, Cir. 185.
 connubium, Cul. 297.
 consaeptus, Cir. 84.
 consors, Cir. 14.
 constructio confusa, Cir. 227.
 coparum dignitas, Cop. arg.
 copia, Cul. 337.
 cornu, Cir. 298.
 corpora, Cir. 150.
 correctionis genus, Cir. 129.
 Corycius flos, Cop. 13.
 credere, Cir. 61.
 crepitare, Cop. 12.
 Crecsus, Cir. 380.

- erobylus*, Cir. 127.
erocota, Cir. 251.
eucurbita, Moret. 77.
cum — tum, Cir. 5.
cupidus, Cir. 77.
cupressus lacta, Cul. 158.
cura, Cir. 74. *curas agere*, Cul. 97.
curalium, Cir. 433.
currens, Cir. 5.
curvus, Cir. 412.
Cybeles sacerdotes Bacchis confusi, Cir. 165.
Cybelista, Cop. 25.
damnare, Cir. 188.
dare, Cul. 9.
dativi usus, Cir. 470. 490. Cul. 180. Cop. 25.
de, Cul. 391.
decurrere, Cir. 5.
defigere, Cir. 376.
defundere, Cop. 11.
deliciae, Cir. 432.
delicium, Cop. 25.
delphini, Cir. 393.
deus et casus sibi oppositi, Cir. 278. Cul. 191.
dicere, Cir. 83. 414.
dies, Cir. 26.
dignus, Cir. 103.
doctus, Cul. 66.
ducere voces, Cul. 5.
duplicare, Cir. 202.
durus, Cul. 20. *mens*, Cul. 79.
e et i pro i Græco, Cir. 238.
Echidna, Cir. 66.
edere, Cul. 250.
elegi leves, Cir. 11.
ellipsis, Cir. 65. 112. 129. 168. 188. 204. 307. 375.
ἐν δὲ δύοιν, Cul. 66.
epanalepsis, Cir. 12.
epexegesis, Cir. 46.
epitheta eiusdem significationis substantivis addita, Cul. 355.
Erebois, Cir. 200.
ergo, Cir. 28.
eruca, Mor. 85.
esse omis., Cul. 184.
et postpositum, Cir. 78. *hyperbatum*, Cul. 200. *omissum*, Cir. 375.
explicans, Cul. 79. — *que*, Cir. 78.
etiamnunc, etiamtum, Cir. 493.
etymologiae poetarum, Cir. 488.
excedere, Cir. 187.
exigere poenas, Cir. 73.
exterrere, Cir. 47.
fas, Cul. 285.
fervere, Cul. 218.
fessi artus, Cul. 158.
flagrare, Cul. 66. 218.
florum usus in re funebri, Cop. 36.
genitivus obiectivus, Cir. 138. *orationi mediae insertus*, Cir. 273. *ab adiectivis pendens*, Cul. 93. *genitivi duo ab uno substantivo pendentes*, Cir. 216. 463.
geographia a veteribus neglecta, Cir. 412. Cul. 14.
gignere, Cir. 66.
gracilis versus, Cir. 19.
Græcorum imitatio, Cir. 105. 135. 172. 326. 434. 483.
Hei mihi, Cir. 236.
Hellespontus, Cir. 412.
heu heu, Cul. 256.
hiatus, Cir. 298.
hic adverb., Cir. 489.
hinc — hinc, Cul. 148.
hoc, Cul. 198.
homoeoteleuta, Cir. 240.
honor, Cir. 495. *honores*, Cir. 438.
hortus, Cir. 3.
i et e pro i Græco, Cir. 238.
iaculari, Mor. 106.
iam, Cul. 249. *tandem*, Cir. 46.
impellere, Cir. 138.
imperativus plur. substantivo sing. iunctus, Ch. 97.
imperfecti via, Cul. 41.
in pleonastice additum, Cir. 109. 251.
de tempore, Cir. 173. *omissum*, Cul. 60. *cum accusativo pro dativo*, Cul. 203. *in ordine*, Cir. 28.
incidere, Cir. 275.
indicativus in oratione obliqua, Cul. 214.
indignus, Cir. 103.
inertia vitæ, Cul. 383.
infinitivus a verbo pendens, Cul. 285. *pro substantivo*, Cul. 131. *pro gerundio*, Cir. 228. *pass. in er terminatus*, Cir. 480.
inhicere, Cir. 131.
inquit, Cul. 208.
interiectiones orationi interpositæ, Cir. 298.
interrogationes duæ iunctæ, Cul. 208.
intervertere, Cir. 83.
insula, Mor. 73.
irritare, Cir. 160.
ισοδύναμα iuncta, Cul. 22.

Iupiter, Cir. 373.
lactuca, Mor. 76.
laeta cupressus, Cul. 183.
latus movere, Cop. 2.
laurigeri triumpho, Cul. 369.
laurus, Cir. 375.
lenis et levis conf., Cul. 153.
levis et lenis conf., Cul. 153.
leves elegi, Cir. 11.
litus apumans, Cir. 474.
longe lateque, Cir. 15.
longus amor, Cir. 380.
ludere, Cir. 18. Cul. 19.
lustris quinquennia iuncta, Cir. 23.
magis omiss. ante quam, Cop. 6.
magnus sanguis, Cul. 304.
male, Cul. 131.
malus, Cir. 62.
malva, Mor. 73.
mani, Cir. 349.
marmorci pedes, Cir. 255.
materia pro re inde fabricata, Cir. 298.
matres, Cir. 442.
memor, Cir. 536.
mollis versus, Cir. 19.
moretum, Mor. arg.
Mors et Proserpina sibi oppositae, Cul. 286.
mos, Cir. 11.
movere latus, Cop. 2.
mundus, Cir. 7.
munere meo, Cir. 94.
murmur, Cir. 107.
nasci, Cir. 41.
nasturtium, Mor. 84.
natura, Cul. 184.
ne enclit., Cir. 442.
nec — quidem, Cir. 440.
negatio in duas partes dissolvenda, Cir. 64. 269.
Nemesis, Cir. 227.
nemorum silvae, Cul. 380.
neque, Cir. 292.
nervi et robur coniuncti, Cir. 42.
nimum nimium, Cir. 160.
non — et, Cul. 59. sic, Cir. 309.
Nox, Cul. 200.
numeri variatio, Cir. 138. Cul. 279.
nutare, Cir. 216.
nympha, Cir. 434.
oliva pallens, Cir. 148. Iunoni sacra, ibid.
omnia facere, pati, Cir. 426.
orbis, Cir. 37.
orbis, Cir. 358.
Pales, Cul. 20.

palloris epitheta, Cir. 225.
papaver, Mor. 75.
Parnasus, Cul. 15.
participii praeteriti passivi uscs, Cir. 243. 278. Cul. 183.
particulae repetitae, Cir. 12.
passivum activo iunctum, Cul. 49.
per te, Cir. 244.
perfecti vis aoristica, Cir. 183.
Persea, Cir. 66.
Phorcus, Cul. 26.
Picinus fons, Cul. 18.
pingere, Cul. 69.
poena, Cir. 83.
pollens, Cul. 73.
Polyhymnia, Cir. 54.
ponere, Cir. 185.
populare, Cir. 77.
porrum, Mor. 74.
post haec, Cir. 509.
praecordia, Cir. 271.
praegnantia orationis, Cul. 147. Cir. 154. 202. Cop. 25.
praemia, Cir. 2.
praepositiones altero loco omissae, Cir. 204.
praesentis temporis vis propria, Cir. 431. Cop. 28.
procul, Cul. 79.
prolepsis, Cul. 197.
pronomen possess. omissum, Cir. 46.
personal. dativi usus pleonasticus, Cir. 223. Cul. 73.
Proserpina et Mors sibi oppositae, Cul. 286.
pulvere conspergebant caesariem, Cir. 283.
qu et o conf., Cir. 5.
quaero, Cir. 5.
quaestus, Cir. 77.
quandiu — tam, Cir. 122.
quatio, Cir. 849.
que, Cir. 263. 325. Cul. 66. 79. a librariis omissum, Cul. 66.
quinquennia lustris iuncta, Cir. 23.
quod, Cir. 272.
quodsi, nisi, sim, Cir. 149. 227.
quovis adverb., Cir. 240.
raucus, Cop. 12.
reddere, Cir. 285.
referre, Cir. 336. Cul. 66.
regemere, Cul. 384.
relinquere, Cul. 283.
requiescere, Cir. 232.
retundere, Cir. 117.
robur et nervi coniuncti, Cir. 41.
rumex, Mor. 73.

rumpere, Cul. 180.
ruta, Mor. 89.
sacer, Cir. 184.
saepius, Cir. 84.
saltus et silvae coniuncti, Cul. 22.
salvus, Cir. 409.
sanctus, Cir. 273.
sanguis magnus, Cul. 304. in vene-
 ficiiis, Cir. 75.
scaveus, Cir. 71.
sedere, Cul. 105.
sedes, Cir. 174.
Septimii Sereni proprietates orationis,
 Mor. arg.
si, Cir. 12. 139.
Sicyonia, Cir. 168.
sidus, Cir. 216. *sidera Lunae*, Cir. 36.
silvae nemorum, Cul. 380. et *saltus*
coniuncti, Cul. 22.
—sin, dativ. plur. Cul. 93.
siser, Mor. 74.
sonare, Cul. 174.
Sophia, Cir. 4.
sordes, Cir. 248.
species, Cir. 496.
speculari, Cir. 174.
spumans litus, Cir. 474.
sternere, Cir. 114.
sub, Cop. 2.
subitor, Cir. 194.
substantivi genitivus pro adiectivo,
 Cir. 47. Cul. 15. duo iuncta, Cul. 27.
suffundo, Cir. 225.
suspensus, Cir. 211.
synchysis, Cir. 227. 287.
synxisis, Cul. 66.
tabes, Cir. 181.
talis, Cir. 17.
talus, Cop. 37.
tamen, Cir. 262. 334.
tantus, Cul. 266.
tempora vernantia, Cul. 408.
tempora diversa iuncta, Cir. 358.
 Cul. 49.

tepidus, Cul. 218.
terrae, Cir. 437. Mor. 16.
testor, Cir. 214. 272.
thus, Cir. 154. Cul. 86.
timidus, Cir. 71. *timidi artus*, Cul.
 197.
tnesis, Cir. 326. 349.
trichila, Cop. 8.
triumphi laurigeri, Cul. 369.
tum, Cul. 228. *tum — cum*, Cir. 5.
tus — tecum, Cir. 152.
Typhon, Cir. 66.
Ulixes, Cir. 57. *serumnosus*, ibid.
ullus, Cir. 138.
ultimus, Cul. 238.
umbrac, Cir. 214.
unus ex multis, Cir. 90. *in unum*,
 Cir. 496.
urbium nomina vario numero dicta,
 Cir. 104.
urere, Cir. 154.
ut, Cir. 149. 287. Cul. 108. *quid*, Cir.
 292.
vacare, Mor. 57.
validae vires, Cir. 135.
vaticinandi modus, Cir. 370.
venatus, Cir. 297.
veneficia, Cir. 75. 216.
verbum idem variae coniugationis, Cir.
 28. *verba eiusdem radices coniun-*
cta, Cir. 138. *composita casum*
praepositionis regunt, Cir. 5. 505.
intransitiva sensu transitivo, Cir.
 107. *duplicem in eodem loco con-*
structionem admittunt, Cir. 330.
vereri, Cir. 358.
vernantia tempora, Cul. 408.
videre, Cir. 247.
vitam vivere, Cir. 292.
vocari, Cir. 56.
voces ducere, Cul. 5.
volucres aurae, Cul. 251.
voto vocare, sim. Cir. 83.
zeugmata, Cir. 43.

INDEX SCRIPTORUM.

Calpurnius, Cir. 216.
 Catullus, Cir. 129.
 Ciceronis Brutus, Cir. 90.

Gellius, Cir. 17.
 Lucanus, Cir. 75.
 Silius Italicus, Cir. 440.

INDEX GRAECUS.

ἰδρα, Cir. 174.
 ἰν, Cir. 109. 251.
 ἰνα τι, Cir. 292.
 οὐδὲν ἰσσι, Cir. 330.

οὔτως, Cir. 17.
 πας, Cir. 477.
 τηλοχούτος, Cir. 17.
 τοιοῦτος, Cir. 17.

A D D E N D A.

Ad Culicis vs. 20. *recurrat*, pro confugit; v. Wopkena. ad Taciti Dialog. 9. in edit. Orell.

Ad eiusd. vs. 206. *effigies*, pro umbra; v. Heins. in Burm. Sylloge Epp. II. pag. 669.

Pag. 163. Narrationem de Scylla a Callimacho non in Hecale expositam fuisse, contendit etiam Naekius de Hecale p. 12. Bonnae a. 1829.

Ad Cris vs. 164. Weichertus in poetarum Latin. vitis et reliquiis p. 425. vulgatam lectionem praeferre videtur.

In Moreti vs. 15. Fr. Lindemannus in selectis carminibus scripsit: *Et reserat clavi, quae prominet, ostia cellae.* „Clavis non est h. l. *sectis*, sed instrumentum, quo pessulus repellitur.“

vs. 89. Henricus Lindemannus ibidem correxit: *servat cum gramine bulbum.* „Sententia est: bulbum cum canna viridi servat, bulbo non detrahit cannulas, quae supereminet terram, ubi cepa adhuc humo recondita est.“

De Codicibus Monacensibus, qui carmina Virgilii minora continent, Ludovicus de Ian Vir Cl. pro sua in me benevolentia haec ad me perscripsit, quae quamquam iis ad recensenda carmina non amplius uti poteram, tamen cum lectoribus communicare eo minus dubitavi, quo rariores de immensis bibliothecae Monacensis thesauris nuntii ad nos perferuntur. Inveniuntur igitur hi codices.

- a) Codex Tegernseus (X. 21. 1.) saec. XI. fol. max. binis columnis scriptus continet Virgilii carmina cum Servii commentariis, item Moretum, elegiam de Maecenatis obitu, Diras, Priapeia, Copam, coll. Aretin Beiträge zur Geschichte und Literatur, vorzüglich aus den Schätzen der Pfalz-Baierschen Centralbibliothek zu München. Bd. I. Heft 2. pag. 62.
- b) Codex Weyhenstephanianus scriptus ab Alto Abbate, saec. XIII. form. 4ta; eadem plane, quae modo commemoratus, habet.
- c) Codex Monacensis nr. 305. membr. fol. saec. XI. praeter Virgilii carmina genuina habet quoque carmina modo dicta. Idem valet de
- d) Codice Monacensi nr. 261. chart. saec. XV.
- e) Codex Monacensis nr. 319. membr. saec. XV. fol. continet Virgilii Virum Bonum et Rosetum.

Ex tribus igitur libris prioribus a b c Ludovicus de Ian ad Moretum hanc lectionis discrepantiam ab Heynii editione tertia attulit:

3. similis ^u a similis b c
 5. vili sensim a b c
 dimissa a b c
 grabatto a b c
 inertes
 6. extersit inanes a extersit in-
 ertes b c
 7. laesum b
 11. stuppas a b c
 13. sed lux fulgore recedit a b c
 15. clavis a b c p videt c
 17. Hanc a petebat a b c
 18. bifido a bis et b c
 19. abiit b assistitque a b c
 23. praevertit a b c
 24. utrique a b c
 26. assiduum a b c
 27. silicum rapido a b c decur-
 rat b c
 31. scybalen a b c. — Versui 32.
 denuo in a b c praemittitur
 vs. 7. ubi a habet *vestigatis*.
 32. Ipsa a b c patrum tota a b c
 33. colore a b c
 34. Pectora a b c late b gereus
 a b c comprensior a
 36. omittitur in a b c
 38. bullire a b c
 39. fine a b c iusto a b c
 40. illa a b c
 41. haec a b c
 43. illa a b c
 44. et omittunt a b c
 45. admixtas a b c
 47. gremio a b c
 50. scybale a b c
 52. vesta a b c
 ^u
 53. similis a similis b c
 62. rediviva a b c leva a harun-
 do a b c
 ^u
 64. Nil a b c exigit casus b
 66. ullius a b c
 68. Festaque a b c morte a ara-
 tri a b c
 69. disponere a b c
 72. locus a b c fundentis a b c
 73. inilaeque a b c
 74. nomen capiti a b c tepentia
 a b c
 75. omittitur in a b c
 76. Huic versui subiiciuntur in
 a b c haec:
 Crescitque in acumina radix.
 77. dimissa a b c
 78. hec a b c
 79. profectus a b c notis a b c
 80. humero a b c ad b c
 82. vacua a b c
 83. aera b
 85. Intibaque a b c
 86. Tunc a b c
 90. et omittit a
 91. collegit a b c
 93. nodoso pectore a nodoso
 corpore b c
 94. coniecta a b c — *spoliat*
 omittit b
 95. abicit a b c bullum a bolu
 b c
 96. Tinguat a b c dimittit a b c
 97. His a b c inspargit a b c
 98. inserit a b c
 100. flagrantia a b c
 103. puribus b
 104. frustra a b c singula b quia
 singula a c
 110. Nec a c omittit b
 114. mixtumque a b c
 118. Scybale a b c
 ^u
 120. illum a Similis b c
 123. segetem a ait b

P. VIRGILII MARONIS
C A T A L E C T A

PROOEMIUM

IN CATALECTA

Maronem *Catalecta*, h. e. in numerum relata, conscripta, collecta carmina, κατάλεκτα ἐπη, vel *Catalecton*, scil. libellum, scripsisse, pervulgata res est, eaque credita non modo librariorum fide, qui Virgilii nomini plura adscripsere temere, quoniam ad calcem codicum Virgilii poematia modo haec modo illa, prout spatium, quod vacabat, caperet, appicta videbant; verum et Grammaticorum auctoritate, Pseudodonati in Vita Virgilii §. 28, et Pseudoservii ad Aen. I pr. Nam, neutrum locum ab antiquo aliquo Grammatico profectum esse, multa manifeste produnt; et, quam levis hominum fides sit, etiam hoc arguit, quod alia poematia Virgilio tribuunt, quae eius non esse liquido constat. Nam priore loco: *Poeticam puer auspicatus, in Balistam — Deinde Catalecton et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata et Diras et Culicem, cum esset annorum quindecim.* Altero autem: *Scripsit autem septem sive octo libros hos: Cirinam, Aetnam, Culicem, Priapeia, Catalecton, Epigrammata, Copum, Diras.* Est tamen antiquior, eaque gravior, auctoritas Ausonii in Technopaegnio: *Dic quid significant catalecta Ma-*

ronis? Ergo iam saeculo IV tales Catalecton libelli extitere; (v. sup. Prooem. in Culicem) et *Epigramma Virgilii* (quod inf. Epigr. II est) memoratum iam est Quinctiliano Instit. Or. VIII, 3, 27. 28. Etsi ergo nomen serius accessit, antiqua tamen fama nonnulla saltem carmina brevia habita fuisse Virgiliana credere licet. An vero ex his, quae hic Virgilio tribui solent, carmen ullum sit vere ab Virgilio profectum, valde dubito: pignore tantum non contendere paratus, saltem iambos a liberali ingenio et indole honesta, quae in Marone fuit, proficisci haud potuisse: v. inf. ad Carmen VIII. Odio omnium iugenuorum et bonorum dignus est poeta, qui ad famam aliorum virulentis dictis laniandam sese componit. Non Musarum aut Phoebi, sed Erinnyum, afflatu talia carmina scribuntur.

In libris scriptis et prelo expressis antiquioribus subiiciuntur ea plerumque Priapeis, *) ideoque in aliis, in quibus post Cirin aut alio loco collocantur, adhaesere in fronte nonnulla ex Priapeis. Porro omnia haec poematia in iisdem vetustioribus continua scriptura, tamquam unicum carmen exarantur, et quidem foedis vitiis contaminatissima.

Cum Carmina haec suis iam locis Anthologiae Latinae Burmanni Secundi inserta essent, nolui actum agere et variam lectionem, seu potius corruptelas adscribere. Itaque ea tantum commemoravi, quae a viro doctissimo plerumque posthabita videbam, ut sententiam versuum accuratiore interpretatione constituerem: etsi hoc maiorem plerumque difficultatem habet, quam ex librariorum stuporibus ariolando aliquid exsculpere, quod non prorsus absurdum sit. Atque haec una res tolerabilem mihi operam reddere potuit, quam in hac operis parte posui; nam in his probriis virulentis, criminibus, maledictis, quidnam sit, quod bonam

*) De edd. v. Harles. Notit. script. Lat. To. II. p. 276. sq. cf. sup. Prooem. in Culicem.

mentem ingenui hominis delectare possit, equidem haud video; videant illi, quibus natura hoc dedit, ut ex aliorum probris ipsi crescere sibi videantur.

(Quum neque e codicibus multum afferatur ad emendanda haec carmina, pessime affecta, neque ipsarum rerum hominumque, quorum in iis sit mentio, si pauca quaedam excipis, certa exstet notitia, nec vacuum mihi esset, in iis vel corrigendis vel illustrandis tempus terere, brevitati studendum ita putavi, ut nihil nisi quod inter relegendum ultro se offerret, adderem; non quo fastidierim hanc laboris mihi impositi partem, sed ne opera, rebus impendenda gravioribus, abusus viderer.

Concessit mihi Silligius meus usum diversarum lectionum, quas ipse e cod. Helmstadiensi enotavit; Passovio, Viro Cel., variantes codicis Rehdigeriani, eiusdem, qui Statii Silvas continet emendatius scriptas, acceptas refero; sed uterque liber mendosissimus et mire plerumque inter se consentiens. Ceterum non vereor, ne quis vitio mihi vertat, quod, quum saepe pessime affecta sint haec carmina, minus difficilis fui in recipiendis coniecturis. *Wr.*)

P. VIRGILII MARONIS
C A T A L E C T A

I

AD TUCCAM

Delia, Tucca, tibi venit; sed saepe videre
Non licet: occulitur limine clausa viri.
Delia saepe tibi, non venit adhuc mihi: namque
Si occulitur, longe est, tangere quod nequeas.

I.

Delia, Tucca, tibi venit.
Extat Anthol. Lat. lib. III, 250,
editum iam ante in vet. Poet.
Catalect. p. 153 (ad calc. Pe-
tron. ed. Patisson.) et a Scalige-
ro. Nec alia fides vel auctori-
tas est, qua Virgilio tribuitur.
Delia ex Scaligeri emendatione
receptum est, cum legatur *de*
qua, T. Idem Scaliger Epi-
gramma hoc salissimum et ar-
gutissimum appellat, et inter-
pretationem subiicit, in qua ta-
men argutias illas vix expisce-
ris; ut nec omnino inter me-
liorum censum carmen referam.
Fugit nos caussa et occasio;
quam equidem suspicor fuisse
hanc: Est servus aliquis vel li-
bertus aut alius puellae perdu-
ctor, qui eam venire nuntiat.

Ille tamen, surgit quidem et
exire domo tentat, sed clausae
a marito fores exire vetant. Apud
Tibull. I, 9, 43 *Saepe insperanti*
venit tibi munere nostro (puella
tua) *Et latuit clausas post ad-*
operta fores; ubi tamen latet
puella pone fores per lusum. Nil
igitur iuvat amatorem, quod
sibi dictum accipit, illam veni-
re. Suspiciatur tamen illum
ipsum hominem, forte ex conli-
bertis puellae, interea illius amo-
re potitum: I, ergo, subiicit, et
nuntia marito, eam rediisse. Ita
excidisse videtur acumen in ex-
tremo versu: *cui rediit.* „*De-*
lia, Tucca, tibi venit.“ (sunt
perductoris verba: cui respon-
det Tucca): *sed saepe videre*
Non licet; (forte fuit: *Delia*
nocte tibi veniet; sed, Tucca,

Venerit aut tibi; sed iam iam mihi nuntius iste 5
Quid prodest? illi dicito, quae rediit.

II

IN G. ANNIUM CIMBRUM RHETOREM

Corinthiorum amator iste verborum,
Iste iste rhetor! Namque quatenus totus

*videre Non licet) occultitur li-
mine clausa viri. Delia saepe
tibi, (venit; nuntias saepe eam
venisse; a te nuntiatur venisse)
non venit adhuc mihi; (non-
dum eam teneo amplexu) nam-
que Si occultitur: longe est, tan-
gere quod nequeas. Venerit illa
tibi. (Fac nuntiari a te, eam
venisse.) Sed iam mihi nuntius
iste Quid prodest? illi dicito,
cui rediit: h. ei, cui eius redi-
tus incunditatem attulit; ei, qui
eam tenuit. — In saepe cor-
ruptela latet, forte nominis, aut
compellatio, forte repetitio vo-
cis Tuca: sed, Tuca, videre
non licet. Mox Venerit at emen-
dabat Burmannus Sec., prae-
stat: venerit illa tibi: quod paul-
lo ante posui. In fine illi, cui
rediit, ad quem rediit, dicito
eam venisse ei, in cuius am-
plexus illa venit. In Cephalae
Anthologia Misc. Lips. Vol. IX,
pag. 476 epigramma est similis
coloris: Ἀῦριον ἀθήσω σε· τὸ
δ' οὐποτε γίγεται ἡμῖν — Ὀψο-
μας ἐσπερίην σε (ut pro ἐσπε-
ρίην emendatum est a Toupio
Cur. noviss. in Suid. p. 12.).
Legitur illud nunc in Analectis
To. III, p. 111. Jacobs To. III,
p. 81. Similis color passim est
in aliis poematibus, ut Anal. III,
p. 158 Lucert. XXXV. cf. To.*

II. Stratonis XLIII, p. 369. Nil
tamen inde profeci ad carmen
nostrum melius expediendum.
(Priora duo disticha, ut nunc
eduntur, satis videntur emen-
data; tertium non uno modo
corruptum, quod vel ex inepta
particula aut et geminato iam
intelligere licet; et simplex iam
legitur in Ald. 1517., apposita
stellula, qua debilitatum esse
hunc versum indicetur. — Pro
Tuca vs. 1. legitur etiam saepe
in antiquis Edd. — vs. 4. cod.
Rehd. Sic longe occultitur tan-
gere q. n. — vs. 6. dicito ex
emendatione Scaligeri receptum,
quum vel dicere, vel dicite, an-
tea legeretur. Praeterea idem
Scalig. vs. 1. ita scribendum cen-
set: „Delia saepe tibi venit; sed,
Tuca, videre;“ vs. 6. autem
sic: „Venerit aut iam iam tibi:
sed mihi nuntius iste.“ Wr.)

II.

Celebre inter eruditos viros
epigramma, a Quintiliano ser-
vatum Inst. Or. VIII, 3, 28,
qui expresse Virgilii esse ait;
et inter Maronis catalecta il-
lud refert Ausonius in Mono-
syllab. (Idyll. XII Technopae-
gnion: Grammaticomastix v. 5
— 7). Lepor, qui ei inest, ma-
gna ex parte ad nostros sensus

Thucydides tyrannus Atticae febris,
Tau Gallicum spinae ipsemet male illisit,
Ista omnia, ista verba miscuit fratri.

5

perit; nec sine longa disputatione accurata crisis aut interpretatio institui potest. Fecit otium nobis hac in re Burmannus Sec., qui hoc carmen Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, 242 exhibuit commentariis et ausis et aliorum instructum: super aliis ad Interpretes Quintilianiani et Ausonii, tum ad Sam. Petit. Miscell. III, 9 remittit. Ut paucis defungamur: Scriptum est epigramma in C. Annum Cimbrum Rhetorem, qui fratrem veneno sustulerat: idem malus Rhetor, qui aut, quod in Gallia natus et in Britannia forte artem professus erat, verba barbaro more et soloeco pronuntiabat, aut insolentia et barbara verba tamquam glossa affectabat: (Quintilianus tamen de vetustorum verborum affectatione agit eo loco, quo versus hos commemorat: ut omnis adhuc huius carminis interpretatio parum tuta mihi esse videatur). Dicit igitur poeta, his ipsis vel barbare pronuntiatis vel exoticis et barbaris verbis eum, tamquam veneno, fratrem necasse. De lectione, admodum in multis incerta, videndi sunt iidem viri docti: addam Io. Schraderi con. *Evandriorum* pro *Corinthiorum*. Ut tamen aliquid apponam, quod lectorem in sententia assequenda iuvare possit, haec addam. *Corinthia verba* (nam haec tenenda cum Burmanno statuo, donec verum repertum fuerit: natae sunt forte

corruptelae ex vitiosa scriptura (*Chorynthiorum*), (et *Corinthiorum* exstat in Ald. 1517. *Wr.*) sunt mollia, fracta, calamistrata: a luxu Corinthiorum; at h. I. cum respectu venenorum Medae. Alioqui vix multum inesset aalis. *Thucydides tyrannus Atticae febris* esset, qui domituratur in frigore illo Atticismi affectati. Sed uelior lectio: *Thucydides Britannus*. Versus quartus qui, ut legitur, palo transfixum, quod supplicii genus, declarat, debet nomina exhibere vel barbara vel affectate aut barbare enuntiata. Amplectenda itaque hactenus aut Scaligeri lectio: *Taur Gallicum, min ipsum et al, ei illisit*: in eodem mortario venena illa satis nota: taurinum sanguinem, minium et allium, trivit, ut fratri misceret; ridicule igitur decurtabat ille, quoties declamabat, verba, *taur*, pro tauro, *min* pro minio, *al* pro allio; aut Petiti emendatio, qui Graeca substituit: *Tau Gallicum* (h. Gallorum ille pessimus), *μιν, ἰψὸν αἷ' ei intrivit*: ut haec e glossis obscuris petita sint vocabula, quae ille pro stellulis suis declamationibus graece habitis inserere solebat. Est autem ἰψὸς ex Thuriarum glossa, *κισσός*, hedera, *αἷ' pro αἷς*, Cyprii pro vino dicta: *μιν pro αὐτόν* (hoc omnium minime probabiliter), ut adeo vino hedera nigra misto inebriatum austulerit fra-

III

IN NOCTUINUM.

Socer, beate nec tibi nec alteri,
Generque Noctuine, putidum caput,
Tuone nunc puella talis, heu tuo
Stupore pressa rus abibit? Hei mihi!
Ut ille versus usquequaque pertinet:
Gener socerque, perdidistis omnia.

5

4. STUPORE, PR.

trem Cimber. Sed, ut paullo ante diximus, antiquata verba latere arbitramur, eiusmodi forte, quae propius ad sonum medicaminum accedebant. (Vide longiorem de hoc Epigrammate disputationem in Excursu, quem Catalectis subieci. *Wr.*)

III.

Vid. Anthol. Lat. T. I, lib. II. Ep. 244. Quo iure hi et sequentes Iambi Virgilio tribuantur, non dicam; nisi forte pro firmamento hoc est, quod Marius Victorinus Virgilium in quodam epigrammate iambico ter *Thalassio* repetisse narrat: id autem factum extr. carm. versu. Tribuuntur ei in antiquis catalectorum editionibus. Catullo tamen Fruterius, Calvo, idque magis sagaciter, Vossius tribuit. vid. Burmann. l. c. (adde, quae scripsi in V. L. ad Aen IX, 335. *Wr.*). Ceterum fugit nos etiam huius epigrammatis causa et occasio, adeoque etiam eius lepos et acumen. Nisi forte hoc fuit: Nocturnus ducit Atilii filiam, hominia vinolenti, qui bona sua omnia consumerat, quemque gener secum habiturus erat:

cum exitio adeo et suo et novae nuptae. Certe in Nocturnum et ipsum, putidum caput, odiosum hominem, videtur aliquid inclementius dicere velle.

4. *pressa*; oppressa, coacta, *rus abibit*, in rus abducetur, forte quod maritus soceri vinolentia aere alieno obrutus in urbe durare nequit.

5. *ille versus*; ex noto epigr. Catulli XXVII in Caesarem, sed alio sensu: nunc uterque bona sua abligeri dicuntur.

(Sententia huius Epigrammatis, si quid video, haec est. Duxerat Nocturnus filiam Atilii, puellam eximiam, — *puella talis* vs. 3. — indignam hoc matrimonio. Is Nocturnus ruri habitabat, vs. 4.; dolet igitur poeta, quod talis puella ex urbe in solitudinem ruris abducatur. Iam Atilius nec sibi beatus dicitur vs. 1., quod tam putidum generum sibi adiunxerat, nec alteri, i. e. genero, ipsi Nocturno, cuius bona improba faus Atilii abligitura erat. Vs. 4. si vera est lectio, *pressa* non valet i. q. *coacta*, sed obsceno sensu dictum videtur; vid. Burm. ad Valer. Fl. VIII, 256. Comma,

IV

IN EUNDEM

Superbe Noctuine, putidum caput,
Datur tibi puella, quam petis, datur;
Datur, superbe Noctuine, quam petis.
Sed, o superbe Noctuine, non vides
Duas habere filias Atilium,

5

quod post *stupore* erat, sustuli. *Tuo stupore*, i. e. a te, stupido homine. Iam extremus versiculus non eodem modo ad utrumque, et Atilium, — quem Tristanus Comment. T. I. p. 44. eundem esse putat, ac rhetorem Atilium... ita enim legit, non *An-nium* ... Cimbrum, commemoratum a Sueton. Aug. LXXXVI. — et Noctuinum pertinet: ille quidem suum patrimonium perdiderat; non item Noctuinus; qui proximo carmine superbus quum dicatur, non intelligitur, si dilapidasset iam fortunas suas, qua re superbierit; at quo superbiret, nihil erat, nisi divitiarum: Horat. Epod. IV, 5.: „Licet superbus ambules pecunia.“ Neque Atilium credibile est filiam formosissimam collocaturum fuisse ei, qui sua bona omnia prodegisset, sed ei, qui haberet, unde ipse peteret, quo se ingurgitaret. Quae quum ita sint, sic illum versiculum ad Noctuinum pertinere crediderim, ut is dicatur perdidisse puellam istam praestantem; quae enim male collocata sunt, quasi perdita haberi solent; et sic demum videtur illud *usquequaque* vim tueri suam. — Ceterum extremus hic versus, e Catullo petitus, apud hunc sic legitur:

„Socer generque perdidistis omnia.“ Quare Spengel in libro, cui inscribitur *Neues Archiv für Philologie und Pädagogik*, Vol. III. fasc. IV. pag. 114. eundem verborum ordinem in nostro carmine revocandum putat; *gener socerque* invito poeta legi, qui sic carmen incipiat: „Socer beate n. t. n. a. *Generque Noctuine*.“ At recte Catullus *Socer generque*, recte etiam nostri carminis auctor *Gener socerque*, quum apud illum Soceri, apud hunc *Generi* mentio proxime praecesserit. — *tuone* editur e. Fruterii et Scalig. emendatione; legebatur *tuque*; idem Scalig. *heu tu* scripsit pro *et tuo*; idem proximo vs. cum Fruterio *ei s. heu mihi* pro *et mihi*. *IVr.*)

IV.

Coniungit hoc cum antecedente Fruterius; vix bene. Collocandum quoque existimo ante superius carmen.

5. Lusus videtur in hoc latere: quod *hernea*, vel *hirnea*, quae vasis potorii genus est, pro ipso patre vinoleuto ponitur, et genero pro altera coniuge et filia Atilii assignatur. Nam, ne ipsam coniugem bibacem fuisse credamus, vetat superius epigramma.

Duas, et hanc, et alteram, tibi dari.
 Adeste nunc, adeste, ducit, ut decet,
 Superbus, ecce, Noctuinus herneam.
 Thalassio! Thalassio! Thalassio!

V

IN LUCIUM

Iacere me, quod alta non possim, putas,
 Ut ante, vectari freta;
 Nec ferre durum frigus, aut aestum pati,
 Neque arma victoris sequi.
 Valent, valent mihi ira et antiquus furor,
 Et lingua, qua adsiem tibi,

5

6. ADSIM TIBI.

Herniam autem legere ac *herniosum* socerum intelligere si velis, acumen frustra quaeras.

9. (Additus hic versus a Burmanno e vestigiis cod. Voss. ed. Vicent. Venetae et Brixien. *Wr.*)

V.

Catullo potius quam Virgilio dignum carmen, Archilochi metro et felle exaratum, et genuinum licentiae Iambicae exemplum, in Lucium quendam cinaedum qui eum opprobrio lacessiverat, quod attenuato per Venerem et libidinem corpore fractisque viribus militare amplius non posset (hoc enim est, *iacere*) poeta. Hoc amolitur a se poeta, recriminando pueritiae impudicitiam, moxque abligurito patrimonio egestatem ac sordes. Extat in Anthol. Lat. Lib. II Epigr. 246, ad quam lectores remittimus, qui lautiores dapes desiderant: nos in coena admodum nauseosa, apponemus tantum, quod satis

sit, ne fame genuini crepent; nam ingenuae menti talia se probare nequeunt. (In Luc. Camerium scriptum esse hoc Epigramma putat Achill. Statius ad Catull. LVL — *iacere* rectius Burm. explicat *animo deiectum esse*, conferri iubens N. Heins. not. ad Vellei. Paterc. II, 112. Ceterum vide, an *possum* scripserit poeta; et ita in Edit. Brix. 1485. editum. *Wr.*)

2. *vectari freta*; ut ire, currere mare, pro per mare. (— 3. *nec aestum* Mss. unde Oudendorp. legendum opinatur *aestum nec pati*. — 5. *mihi re* ex antiquis Edd. profert Burm., „fortasse pro *irae*,” inquit. *Wr.*)

6. *qua adsim tibi*. Versui fulcrum deest. Optime Oudendorpius: *qua iam adsim tibi*. (Alii alia coniectant; ego, ne fractos habeamus numeros, edidi *adsiem*; qui archaismus non displicebit, si meminerimus, *fuat* etiam in Aeneide legi; minus

- Et prostitutae turpe contubernium
 Sororis. O quid me incitas?
 Quid, impudice, et improbande Caesari?
 Sed furta dicantur tua, 10
 Et heluato sera patrimonio
 In fratre parsimonia;
 Vel acta puero cum viris convivia,
 Udaeque per somnum nates;
 Et inscio repente clamatum super, 15
 Thalassio, Thalassio.
 Quid palluisti, femina? an ioci dolent?
 An facta cognoscis tua?
 Non me vocabis pulcra per Cotyttia
 Ad feriatos fascinos: 20

mihi probatur, quod scripsit Iahnus: *quís adsim t. Wr.*) Adesse, cum notione infesti et hostilis animi; ut alias *addi, apponi*. conf. ad Cirin 532.

7. Novam versus orditur sententiam: experitur scilicet nunc poeta, quid furor et lingua malefica valeat. Itaque *Ei* cum Scriverio, vel *Hei*, legendum. (Heinsio videbatur scribendum *En*. Sed omnia, nisi fallor, salva. Verum ut nunc leguntur, ineptissime haec interponuntur, sententiarum ordinem et compagem prorsus perturbantia et solventia. Servata copula comma in fine praegressi versus posui. Quae est enim ira illa et antiquus furor in mordacia verba iam erupturus? nempe prostitutae contubernium sororis, quae verba per epexegesin iungenda sunt superioribus. Sententia igitur haec est: valet mihi adhuc ira collecta ex prostituta per te sorore mea. Quae ratio si durior tibi videatur, puta

contubernium sororis pro memoria contubernii sororis dictum. Sed longe praestat, mea sententia, prior explicatio. *Wr.*)

10. Si legendum cum eodem. Quid? si furta dicentur tua? (Non necessaria haec mutatio. *Wr.*)

15. Impurus homo muliebria passus tamquam pro nupta habitus, cui sollemne illud acclamaretur. Hinc idem mox appellatus *femina*. (— 17. Douzæ coniecturam, *feminane an loci dolent*, probat Burm.; qui tamen in Mantissa Adnotat. hoc ita mutari iubet: *femina an loci d.*, quia scilicet syllaba redundet! *Wr.*)

19. Noles me pergere (an *peragere?* *Wr.*) et exprobrare foeda adolescentiae flagitia. Hoc extulit: *non me vocabis — nec videbo te movere — et vocare: neque* (27) *duces me in culinam*. in quibus propudium illud olim versatum erat. (Enarraverat is, in quem haec scripta sunt, ut

Nec dein movere lumbos in crocotula
 Prentis videbo altaribus;
 Flavumque propter Thybrim olentis nauticum
 Vocare, ubi adpulsae rates
 Stant in vadis, coeno retentae sordido, 25
 Macraque luctantes aqua.
 Neque in culinam, et uncta compitalia,
 Dapesque duces sordidas:

21. CROCOTULAM 23. FLAVUM PROPE THYBRIM
 ET OL. N.

videtur, quae poeta commiserat pudenda; at foediora hic illi exprobrat. Quod quum ita effe-
 rat: *Non vocabis me cet.*, acrius
 eum urit sugillatque, ea, quae
 ille sibi obiecerat, comparans
 cum illius flagitiis multo tætrio-
 ribus. *Wr.*) In sacris Cotyt-
 tiis (erant ea ex initiis a Thra-
 cibus acceptis. v. Strabo X, p.
 721 B., qui classicus locus). Ven-
 neri ab impudicis hominibus ha-
 bitis pompa fascinos gestatos es-
 se, probabile fit: ergo *seriatus*
 pro, festus, dictum videtur.

21. 22. Scaliger praeclare
 emendavit: *alaribus*, ut *πτερό-
 γα* sint alae vestis crocotae, quas
 ille muliebriter vestitus et mu-
 liebriter saltans, adducit, ne sal-
 tantem impediunt. (sed notus
 mos aramprehendendi. *Wr.*) in
crocotula porro lenior est medi-
 cina, quam ea, quam Scaliger
 adhibet toto versu transposito:
*Movere lumbos nec dein, cro-
 cotulae Prentis videbo altaribus?*
 (Obstat huic coniecturae etiam
 dein ut bisyllabum lectum. Sed
 Oudendorpii coniecturam, *cro-
 cotula*, non passus sum in *Nota*
 delitescere. in *rotulam* Ald.
 1517. et aliae. *Wr.*)

24. Legendum cum Ouden-
 dorpio, Burmanno quoque sua-
 dente, *Flavum prope et Thybrim*
te olentes nauticum vocare? ut
olentes nauticum sint nautae,
 quos impurissimus homo prae-
 stolatur, ubi appulerint, ut eo-
 rum libidini serviat. *probe* est
 vitium edit. Scalig. pro, *prope*.
 (Quod conieceram, *Flavumque*
propter Thybrim ol. n., in idem
 iam video Douzam incidisse;
 nunc didici ita in cod. Helms-
 t. exstare; propter etiam cod. Rehd;
prope ex interpretatione illatum
 corrumpendo fuit versui; vid.
 Var. Lectt. e cod. Erf. enotat. ab
 E. Wundero p. LXIV. et CXIV.
 sq. Oudendorpii coniectura, li-
 cet facilitate commendabilis, loe-
 deret aures Romanas, *Thybrim*
 ita in medio versu positum as-
 spernantes. *nauticam* exaratum
 ap. Iahn. — Versus 25. constat
 his ordinibus:

- - - - - | - - - - -

Adieci comma post *vadis. Wr.*

27. Exprobrat famem et ege-
 statem, qua coactus adit *culinas*,
 h. loca in suburbii, in quibus
 inopum funera et epulae fune-
 bres habebantur: (unde Burm.

Quibus repletus ut salivosis aquis,
 Obesam ad uxorem redis,
 Et aestuantes nocte solvis pantices,
 Olusque lambis saviis.

30

31. DOCTE

32. OS USQUE

opinatur scriptum fuisse *Dapesque Ditis luridas*; et *Ditis* etiam Pontedera. *Wr.*) tum *compita*, in quibus Laribus Compitalibus et quidem ipso Compitalium die necesse est apponi solitas fuisse epulas, quas pauperes mox auferre solebant. Remtamen aliunde declaratam nondum vidi. (Fortasse eodem spectant verba Pacuvii a Scholiasta Virgilii ap. A. Maium laudata ad Aen. V, 93.: „Vitam propagans ex ar(is) et) altaribus.“ *Wr.*). Factum itaque idem quod in coena Hecates. v. 28. *duces* dedit Burmann. pro *ducis*. (*ducis* Scalig. *duces* Scriver. et ita cod. Voss. *dulcis* Ald. 1517. aliaque. *Wr.*) nec *duces* me in culinas? h. e. non ego videbo te adeuntem.

29. *Salivosum* Scaliger ait esse quicquid gustum reficit: Recte, sed quid porro *salivatis aquis* facimus? Nisi corruptela in *aquis* latet, ut forte: *ut salivosis apris*, salivam moventibus, scriptum fuerit: accipias *aquam salivosam* de ipsa saliva. Repletus iis epulis ut (quomodo!) rediis saliva etiamnum ex recordatione affluente! Verum totum locum parum expedio, nec expedire refert. (Scaliger haec ita transponenda et legenda censet: „Quibus repletus ut salivosis aquis Os usque lambis saviis, Et aestuantes nocte solvi

pantices Obesam ad uxorem redis.“ De ceteris post dicitur. Pro *salivosis aquis* scribendum puto *salivosis sacris*; corruptela inde orta, quod una *s*, ut saepe, duobus vocc. serviebat. Hoc si verum est, verba haec ita interpunge: „Quibus — *dapibus* — repletus, ut salivosis sacris!“ Nec continuo *sacra* pro *dapibus sacris* dici contenderim; sed constat liberius in epexegeseos genere versari antiquos scriptores. Tacite autem ita comparari puta has dapes compitales cum lautissimis Pontificum epulis; cf. Q. V. XXXXI.; hinc illa *saliva*. *Wr.*)

31. *pantices* de fartis seu farciminibus accipiunt Scaliger et hinc alii; nec male, cum *aestuantes* appellantur: ut farcimina distenta rumpi videantur. Proprie *pantices* sunt intestina, quibus ad edulia facta uti solent. Sed quid: *docte solvis*? Toup. ad Suid. in *συννιάξεν* To. III, p. 184. Opp. Vol. II, p. 168. ad obscenitatem refert nescio quam; nec intelligo quid tunc sit, *solvis pantices*? an de *obesa uxore*? (His quoque versibus levi mutatione integritas sua restitui posse videtur. *Docte*, adverbium, peccat in metrum; vocativus locum non habet; *nocte* scribendum esse vidit Scaliger; nisi verius est, quod Eldi-

Nunc laede, nunc lacesse, si quidquam vales!

Et nomen adscribo tuum.

Cinaede Luci, an te reliquerunt opes?

35

Fameque genuini crepant?

Videbo habentem praeter ignavos nihil

Fratres et iratum Iovem,

Scissumque ventrem, et herniosi patru

Pedes inedia turgidos.

VI

AD VENEREM

Si mihi susceptum fuerit decurrere munus,

O Paphon, o sedes quae colis Idalias,

kus proponit, *dente*; in Ald. 1517. est *dote*. Pantices autem vel de farcimine accipe, vel de ventre ipsius Lucii, quod praestat fortasse, ut mordacius. Namque quum domi nihil haberet, foris coena quaerenda erat. Qua quum repletus domum redisset, ipso ieiunio solvebat quodammodo ventrem; quod quid sit docebit Martial. XIII, 29.: „Pruna peregrinae carie rugosa senectae Sume: solent duri solvere ventris onus.“ *Aestuant*es dicit pantices, crepantes puta. Nocte autem i. e. sub noctem, sive iusto coenae tempore, ubi, quod ederet, nihil erat, praeter olus, vilem et pauperum cibum; nisi forte oleri hic ea vis tribuitur, ut ventrem purget; certe id de lactuca praedicat Plinius H. N. XX, 7. Nam *olusque* pro *os usque* ex palmaria Colvii coniectura legendum, nec potest copula abesse. *Hossusque* cod. Rehd.; quod ipsum favet illi coniecturae; nam ita *holus*, cum adspi-

ratione, in libris mss. exarari solet. *Wr.*)

32. Legendum haud dubie cum Burmanno secundum Colvium ad Apulei. *Olusque lambis suavis*, h. labiis.

35. Pro *an* fuisse suspicor *en*, et sine interrogatione lego. (Ita, *en*, et hic et vs. 34. legi voluit Scriver.; nihil necesse. *Wr.*)

37. Videbo te habere nihil praeter fratres ignavos — et patrum. 39. *scissum ventrem*, podicem, ἐν' ἀλγῶν de cinaedo. (Ald. 1517. *hirneosi*. *Wr.*). 40. *γούνοπαχῆς* Hesiodi Scut. 265. 266. Conf. Ovid. Met. VIII, 807, 808, pedibus ex atrophía tumentibus.

VI.

Dulcissimum poemation: quod iam pro titulo exhibuimus in T. I, ad calcem Carminum in Virgilium. Est votum pro suscepto Aeneidis opere Veneri nuncupatum, seu, ut Scaliger ex coniectura ponit, suspensum pro templo Veneris Surrentinae. Ex-

Troius Aeneas Romana per oppida digno
 Iam tandem ut tecum carmine vectus eat:
 Non ego ture modo, aut picta tua templa tabella 5
 Ornabo, et puris sarta feram manibus:
 Corniger hos aries humilis, et maxima taurus
 Victima sacrosos tinguet honore focos;
 Marmoreusque tibi, dea, versicoloribus alis
 In morem picta stabit Amor pharetra. 10
 Adsis, o Cytherea! tuus te Caesar Olympo
 Et Surrentini litoris ora vocat.

tat in Anthol. Lat. lib. I. ep. 68. cum copiosa virorum doctorum illustratione: quam adeat qui volet.

1. Si mihi contigerit Aeneidem absolvere: non modo ture et tabula votiva et sertis pietatem testatam faciam, verum sacro sollemni facto et statua Cupidinis posita. 3. 4. Splendida rei species: invecta Vennae cum Aenea, tamquam dea curru, per Italiam tamquam triumpho, ob Aeneidem absolutam.

5. *pacta* ediderat Heins. l. c., quoniam *picta* redit v. 10.

7. *hos humiles focos* iungendum, et cum Heinsio legendum *sacrosos*. Nisi cum Burmanno emendare placet: *Corniger haud aries humilis, sed maxima taurus Victima*: quae praefero. (Et sic, ut Burm. iubet, edidit Orell. in Eclogis Poetar. Lat. p. 260. Sed ita friget epitheton *Corniger*, alienum a re extenuanda. Illud tamen *hos humiles sacrosos focos ferri* vix potest. — Pro *tinguet* in cod. Helmst. legitur *spargit*, in Rehd. *sparget*. Wr.).

9. 10. Habemus igitur et hic marmoreum signum coloribus ad-

ditis, non tam in *alis versicoloribus*, quae poetice forte eo epitheto ornari poterant, sed in *picta pharetra*. Noli itaque mirari Dianam marmoream cothurnis puniceis Eclog. VII, 80. 81, nec aegre ferre, me de Maronia iudicio et gustu sculpturae ac picturae dubitasse ad lib. VIII Aen. (*versicoloribus* non potest aliter, quam proprie, accipi; itaque comma, quod erat in fine versus, suatuli, ut verba in *morem* etiam ad alas versicolores referri possit. Ceterum legebatur olim, ut in edit. Ald. 1517., *Marm. tibi, aut digne coloribus ales*; iam alius aliter emendabat; quod a Burm. et Heynio editur, debetur coniecturae N. Heinsii. Wr.).

11. 12. *tuus te Caesar Olympo* — *vocat*: non, puto, Iulius Caesar, Divus: ut is caelo receptus Veneri supplicet: sanctorum more, qui in caelo degunt. Sed Caesar Augustus ipse invocatur Venerem in Olympo degentem. Quatenus autem *Surrentini litoris ora* pro Aeneide vota faciat, illustratum a viris doctis videre vellem. Villam Virgilium non longe a Nola in agro Cam-

VII

RELICTIS ALIIS STUDIIS PHILOSOPHIAM EPICUREAM
AMPLECTITUR

Ite hinc, inanes, ite, rhetorum ampullae,
Inflata rore non Achaico verba;

1. INANES RHETORUM MANIPLI, 2. TURBA,

pano habuisse, alio loco (in Donati Vita Virgilii s. 24) vidimus; littus igitur illud ad Craterem seu Sinum Campanum per promontorium Surrentinum, ad quod ea ora protenditur, declaravit. Potuit quoque in littore Surrentino Veneris sanum esse; et habebat forte in eadem ora praedium is, qui carmen hoc scripsit; facit enim ultimum hoc distichum, cum Caesar ipse et ora Campaniae pro Aeneide feliciter absolvenda vota facere dicuntur, ut potius *ab amico aliquo Maronis*, quam ab ipso poeta, profectum illud iudicem. (Nihil video, quod obstat, quominus ab ipso Virgilio factum hoc carmen putemus. Opinioni Heynii adversatur vs. 1. Caesar Venerem propterea ex Olympo devocare dicitur, quod ei Caesaris laus, per Aeneidem praedicanda, vel maxime cordi esse debebat; litus Surrentinum, quod Virgilius villam ibi habebat. *Wr.*)

VII.

Saepius editi et hi Scazontes extant in Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, ep. 243, ubi vid. Burm. Comparandum est ex parte initium Ciria.

1. Curtior in fine versus est syllaba, et iam suppletus a viris

doctis, — *manipli, ite*: vel *ite hinc*. (Satis hic incommodum *manipli*; quis *rhetorum manipulos* dixit, aut tale quid? Neque, si quando adverbium *manipulation* extra rem militarem usurpatum est, etiam substantivo ita usos esse veteres aequitur; et saltem expectes *maniple* singularem. Ut autem concedam, haud inepte per epexegesin subiungi potuisse vs. 3. haec: *Et vos, S. cet.*; offendit tamen ea ratio ob illa, quae deinceps his nominibus apposita sunt. Sed quum in cod. Helmst. ita scriptum inveniatur: *Iste hinc inanes iteret horum manipulle*, haud dubium est, quin ita scripserit poeta: „Ite hinc, inanes, ite, rhetorum ampullae.“ Horat. Epist. ad Pis. 97.: „uterque proiicit ampullas.“ id. Epist. I, 3, 14.: „An tragica desaevit et ampullatur in arte?“ Vide de vi horum verborum, *ampullae* et *ampullari*, disserentem Weichert. *Poetar. Latinor. Vit. et Carm. Reliq.* p. 387. sqq. Et veram esse hanc emendationem probat lectio *verba* vs. 2., quam revocavi, iniuria a V. V. d. d., ut scilicet esset, quod cum vitiosa lectione *manipli* concineret, in *turba* mutata. Et Schol. Cruq. apud Horatium l. l. *ampullas*

Et vos, Sile, Albuti, Arquitique, Varroque,
Scholasticorum natio madens pingui,
Ite hinc, inanis cymbalon iuventutis.

5

4. PINGUI;

explicat: „irata verba, inflata.“ Iam et versum habes integrum et Latina sunt omnia, et, mutata paululum interpunctione, egregie inter se convenientia. (*Wr.*)

2 *Ros Achaicus*, ut *Cecropius ros*, de eloquentia; seu rorem, quo cicadae pascuntur, seu, quod malim, mel Atticum respici dixeris. *Achaicus* omnino pro Graeco, et Graecanica eloquentia. *turba* in fine dudum emendatum pro *verba* a viris doctis et recte receptum est a Burmanno; *turba* rhetorum *inflata rore*, nequiter, ut alias, repleta, satiata, turgens, ubi de cibo vel potu agitur; *turba* rhetorum falso eloquentiam Atticam iactantium. (vid. Not. ad vs. 1. *Wr.*)

3. Versus vario tentatus. vid. Burmann. l. c. Vossiana emendatio: *Et vos, Aelique Tarquitique Varroque*, scriptura revocata ad nota nomina se commendans, metro repugnat in *Aeli*, ut bene monuit Io. Schrader. praef. Emendat. p. XXXIV. Si de priore syllaba in *Stilo* constaret, haberet hoc locum. Nec vero hi quoque versus de rhetoribus accipi possunt: quis enim Varronem inter rhetores relatum audit? nec Scholastici h. l. declamatores esse possunt: sed Grammaticos memorare nunc videtur, homines in sermonis ratione et antiquitate illustranda occupatos. Ex eo genere Varro

fuit, eiusque praeceptor L. Aelius Stilo (v. Gell. I, 18. XVI, 8), Varro autem senex Virgilii iuventam attingit: mortuus enim est a. U. C. 726, quo Virgilius a. XLIII agebat. L. Terquitijs libro de disciplina Etrusca et Ostentatio claruit. Videtur idem verba eius disciplinae explicuisse aut alias Grammaticae partes attigisse. (Uti nunc editur hic versus, legitur in Ald. 1534. *Wr.*)

4. Si Virgilii esset hoc vere poemation: antiquissima forte haec esset vocis, *Scholasticorum*, auctoritas. *madens pingui*. Dictum rō *pingue*, pro adipe, omento, adeoque de stupore iugeuii, *madere* autem pro obductum esse, adeoque, perfusum, imbutum. Ut sit: et vos o grammatici acumen falso iactantes. (*vario mad.* antiquiores editiones; *natio* primum Ald. 1534. *Wr.*)

5. Notum est nomen Apioni Grammatico a Tiberio Caesare inditum, cum eum *cymbalum mundi* appellaret, quod ad iuvenum aures loquaciter et inaniter streperet. Itaque *inanis iuventutis* vix bene legitur; sed aut *inane cymbalon*, aut cum Burmanno, *Ite hinc, inanes*, corrigendum. Ait igitur omnino, se rhetores et grammaticos valere iubere. („Vulgatum est proverbium in eos, qui vana loquacitate improbe, importune inaniterque loquuntur, cymbalum Dodonaeum, ut tintinnabulum,

Tuque, o mearum cura, Sexte, curarum,
 Vale, Sabine; iam valete formosi.
 Nos ad beatos vela mittimus portus,
 Magni petentes docta dicta Syronis,
 Vitamque ab omni vindicabimus cura. 10
 Ite hinc, Camenae; vos quoque limite saevae, *

ut lebes, ut aes Dodonaëum, ut pelvis aërea, ut tympanum mundi, ex Aristotele, Menandro, Xenophonte, Zenodoro, Caecilio, Plinio, Suda (?) et aliis? Hæc Apuleius de Orthographia §. 8. pag. 129. ed. Mai.; cfr. quos laudat ad h. l. Osann. p. 33. Ceterum *inanis* ferri potest; significatur iuventus, quæ inani institutione utitur. *Wr.*)

6. Heinsius castigavit feliciter: *Tuque, o mearum cura, Sexte, Musarum.* Io. Schrader. *chartarum.* Quis hic Sext. Sabinus fuerit, nunc ignoratur. (Sive *Musarum* scripseris, sive, quod eodem redit, *chartarum*, offendor, quod paullo post ipsas Camenas valere iubet poeta. Sextus Sabinus videtur fuisse puer formosissimus, quod probatur subiectis verbis: *iam valete, formosi*; nominat unum, qui ceteros facie vincebat. Hinc *curarum* minime repudiandum. *Cura curarum* est circumlocutio superlativi, i. e. *maxima cura.* Satis frequentatum hoc loquendi genus Graecis; nec Latinis ignotum. Cicero Epist. ad Fam. IX, 14.: „Quod ipsi Agamemnoni, regi regum, fuit honestum.“ vid. Fischer. Animadverss. ad Weller. Gr. p. 152. et Staveren. ad Nepot. Agesil. II, 4. Ceterum cum quodam acu-

mine hæc dicta putabit fortasse aliquis, respiciens vs. 10. *Wr.*)

7. *formosi.* Si verum esset, in puerorum amorem proniorem fuisse Maronem: lectio non abhorrens foret Burmann. coni. *famosi, fumosi.*

8. *Nos ad beatos vela mittimus portus.* Non ut Athenas naviget: sed ut ad philosophiam se conferre dicat, quæ sapienti pro portu est et securitatem tranquillitatemque offert. Audivit autem Maro Syronem Romæ. vid. Phocæ carmen v. 63 inter Carmina in Virgilium. Est autem *vela mittere* h. l. quod sollennius tendere, pandere. Ex *νῆα στέλλειν, πέρπειν*, dictum *mittere navem*, et nunc *vela*, putabimus? Sane et Ovid. ex P. IV, 14, 9 *In medias Syrtas, median mea vela Charybdin Mittite: præsentis dum careamus humo.*

9. *Scironis.* Immo vero Syronis. vid. sup. Tom. I Vita Virg. s. 79. (*tecta* vel *scita* scriptum malit Heins. *Wr.*)

11. Corruptus versus. Varias tentatas medelas vide apud Burmann. l. c., quarum nulla satis facit. Antiqua scriptura: *Ite hinc Camoenæ vos limite sene vel limite seve, vel saevae, et expletum nam nos quoque, vel vos quoque.* Latet, suspicor, exquisitius Musarum epitheton, et in *seve, divæ.* Ita

Dulces Camenae; nam fatebimur verum,
Dulces fuistis. Et tamen meas chartas
Revisitote; sed pudenter, et raro.

VIII

DE SABINO PARODIA CATULLIANA

Sabinus ille, quem videtis, hospites,

ad ductum litterarum foret: *Ite hinc Camenae, vocis mellita divae; Dulces Camenae.* (Offendit in hac coniectura longa anacrusis antispasti — — — —, quae non elegans habetur, nec praeterea in hoc carmine invenitur. Legerim: *vos quoque ite, suaves, Dulces C. Wr.*)

VIII

Exhibet et hoc post Scalig. et alios Anthol. Lat. T. I lib. II epigr. 130 *De Sabino*. Immo vero in *P. Ventidium Bassum*, hominem vel ex Cicerone notum, infimo loco natum, et ad summum dignitatis et fortunae fastigium evectum: nam Picena, genere humili, puer cum matre captiva ante Pompeii Strabonis triumphantis curram ductus erat: cum adolevisset, quaestum sibi segre paravit, ac sordide invenit comparandis mulis ac vehiculis, quae magistratibus, qui sortiti provincias forent, praebenda publice conduxisset; in isto quaestu notus esse coepit *C. Caenari* et cum eo profectus est in *Gallias*: huic cum commeatus aliarumque necessitatum bellicarum curam egisset et pro eo, quem nos *bellicae rei commissarium* (novimus hoc hominum genus provinciis exitiosum) appellare

solemus, fuisset, mox in amicitiam Caesaris, inde in amplissimum ordinem pervenit, Tribunus pl., Praetor, tandem Pontifex, Consul quoque a. U. C. 711 creatus est. Idem Syriam regendam accepit et de Parthis primus omnium triumphavit. Narrat haec et alia Gell. XV, 4. adde Plin. VII, sect. 44. *Bellicis civilibus cum ad Antonii partes transiisset, multorum sale fuit perfrictus. Celebratum in eum est epigramma: Concurrere omnes augures, aruspices: Portentum inusitatum conflatum est recens: Nam mulos qui fricabat, Consul factus est.*

Virulentum hoc alterum in eum hominem epigramma an a Marone profectum sit, gravio-rem auctorem, quam eum, qui Catalecta collegit, non habemus. Mihi quidem res est prorsus improbabilis, hominem ad generosos sensus et epicam gravitatem assurgentem, ingenio tam liberali, moribus candidis et ingenus indole a natura instructum, tantam infamiam aliis inurere, et, conspurcando alios probis, sui ipsius vitae integritatem et humanitatem suspectam facere: qua si quis vel leviter imbutam habet mentem, abhorret ab ista truculentia et

Ait fuisse mulio celerrimus,
Neque ullius volantis impetum cisi
Nequisse praeterire, sive Mantuam
Opus foret volare, sive Brixiam.
Et hoc negat Tryphonis aemuli domum
Negare nobilem, insulamve Caeruli;

5

6. NEQUE HOC DOMUS. 7. CAERULI

atrocitate. Improbos odit optimus quisque; non exercet in eos carnificinam. Epigramma Catulli in Phaselum (epigr. IV), quod comparent studiosi necesse est, parodia expressum esse, obvia res est. Interpretes, acumen horum Ismborum in singulis versibus illustrare contenti, de summa carminis nil monuerunt. Scilicet solebant Consules pro aede Castoris sedere: ita *aedens pro aede Castoris* Antonius Phil. III, 11; nec mirum, cum in eadem aede saepe Senatus haberetur: Verr. I, 49 extr. At ante eandem aedem multae erant statuae: vide v. c. Cic. Phil. VI, 5. Fingit igitur apud animum poeta, Ventidium, et quidem Consulem, ut ex vs. 23. 24. 25. intelligas, in sella curuli pro Castoris aede sedentem, tamquam statuum esse dedicatam titulo hoc appposito. Quod Sabinum appellat, potest cum aliis de caussis factum esse, tum quod Picentes Sabinis vicini sunt.

2. *Ait fuisse*: tamquam pro titulo statuæ hæc sunt perscripta. (De Græcismo *ait fuisse celerrimus* vid. quæ scripsi ad Eleg. ad Messal. p. 42. et quos præterea laudat Sillig. ad Catull. IV, 2. *Wr.*)

3. *Neque ullius volantis impetum cisi Nequisse praeterire*: nullius, licet celerrimi cisii, cursum potuisse praeterire vel superare cisium mulionis huius. *Cisium* genus vehiculi levioris binis rotis instructi: vid. Barm. ad h. l. *neque nequisse* pro non potuisse, ut interdum fit; Graeco more. (Sed nihil impedit, quominus hoc Latino more dictum accipiamus: *neque ullius nequisse*, i. e. potuisse cuiusvis cisii impetum praeterire; ut *impetum* non sit subiectum, sed obiectum, ut loquuntur Grammatici; et hæc oratio fortior. *Wr.*)

6. 7. Legendum cum Is. Vossio: *Et hoc nec aut Tryphonis aemuli domum Negare* (scil. ait) *nobilem, insulamve Caeruli.* (Sed quam vim habet illud *nec aut*? Rectius Pithecius et Scaliger *Et hoc negat*, ut est apud Catullum. *Neque* aberranti ad superiora librario debetur. Nec domus retinendum erat. *Caeruli* maiore litera initiali exarandum curavi. *Wr.*) Tryphon et Caerulus muliones: alter hic custos insularius, h. insulae, οἰκονομὸς in aliqua urbe et aedificiorum locandorum curam habens.

Ubi iste, post Sabinus, ante Quinctio
 Bidente dicit adtotonse forfice
 Comata colla, nequa sordidum, iugo 10
 Premente, dura volnus ederet iuba.
 Cremona frigida, et lutosa Gallia,
 Tibi haec fuisse, et esse, cognitissima
 Ait Sabinus; ultima ex origine
 Tua stetisse dicit in voragine, 15
 Tua in palude deposisse sarcinas,

9. ADTONDISSE 16. DEPOSUISSE

8 sqq. Submulationem eum ante fuisse ait Quinctii alicuius. Heins. coni. *equitio*: quod alienum ab h. l. est: non de equorum armentis, sed de mulis rhedariis hic agitur. (Catullus: „Ubi iste, post Phaselus, antea fuit comata silva;“ post Sabinus, i. e. qui, ex quo ipse mulas alere coepit, Sabini nomine notus fuit. *Wr.*) Pro *forcipe*, quod erat, *forfice* est repositum: qua mularum iuba in cervice attondetur, ne iugi attritu illa exulceretur; at *forcipe* prehenditur ferrum. In *Attondisse* media metro repugnat: igitur legendum *attodisse*. (Sic Scaliger emendat, et sic edidit Stephanus. Sed iure Livineii coniectura, *adtotonse*, illi praefertur a Vossio de Analog. III, 19., *produx*, *consumae*, comparanti; ita *traxe*, *vixet*, *extincti*, *adcectis*, apud Virgilium; vid. Heindorf. ad Horat. Sat. I, 5, 79. Itaque hoc exprimendum curavi; idem coniecit Pithoeus et margini adscripserat Heinsius. Vs. 10. ne putes *nequa* adversari metro, vid. notata ad Aen. I, 8. *Wr.*) Mox v. 11 pro *dura*,

adusta Heins. coni.; nec hoc magis accommodate; non enim iuba, sed collum aduritur attritu iubae.

13. 14. *Tibi haec fuisse et esse cognitissima, Ait Sabinus, ultima ex origine*. Ita distinguunt alii. Altera ratio firmatur exemplo Catulli, quod sequutus est v. 14. 15. ut sit, inde a natalibus, a puero h. l. Sunt autem illa appellandi casu dicta: *Tibi, o Cremona* etc. (*in voragine, ἐν τρυάγῃ*, ait Scaliger, comparans Catull. XVII. extr.: „Si potè — — supinum animum gravi derelinquere coeno, Ferream ut soleam tenaci in voragine mula.“ *Stetisse* proprie de arbore, translatus e Catullo. *Wr.*)

16. *deposuisse*, aut contrahenda est media, aut leg. *deposisse* ex *deposivisse*. (Haec verior ratio, probata etiam Struvio *Ueber die Lat. Declination u. Conjugation* pag. 282. Sic apud Catull. XXXIV, 8. in omnibus libris pro *deposivit* exstat *deposuit*; vid. ibi not. Sillig. *Wr.*) Tum *tua in palude*, paludosis locis.

Et inde tot per orbitosa millia
Iugum tulisse, laeva, sive dextera,

18. TULISSE:

17 seqq. Vulgo: *Iugum tulisse: laeva sive dextera. Stringere mulas, sive utrumque coeperat.* Quomodo alii, etiam qui emendarunt, intellexerint locum, dicere non habeo. Sententia videtur esse haec: quoties altera vel utraque mula defecerat, demtum iis iugum per multa millia mulionem portasse ex humeris suis. Acerbitas igitur et in hoc, quod mulas male curatas cum egisse narrat. *Strigare* pro *stringere*, quod editur, (*strigare* Ald. 1517. *Wr.*) esse legendum, manifestum est, idque Scaliger docuit, et dudum in vett. edd., ut Ven. 1486., expressum vidimus. Accipiendum tamen hic non tam pro interquiescere, sed omnino prae macie vel inedia deficere viribus, ut rhedae ducendae impares bigae sint. Nunc autem nec minus manifestum est, etiam reliqua sic constituenda esse: *laeva, sive dextera Strigare mula, sive utraque coeperat.* Quod media in *utraque* producit, aliis, etsi seniorum poetarum, exemplis idem edoctos non male habebit. Si cui tamen intolerabile hoc videatur, leget *utrinque*, vel cum viro docto apud Burm. *sive utraque coeperant.* (Comparatio carminis Catulliani facile in eam te opinionem adducet, post vs. 19. excidisse versiculum in nostro carmine. Idque sensisse videtur Nansius, qui in notis ad Nonni Paraphras.

Joann. pag. 38. versum extritum putat huius sententiae: „Strigare mula sive utrumque coeperat, *Et haec et illa conquiescere in latus.*“ Sed difficillima haec est totius carminis pars. Primum si Picens fuit Ventidius, num recte dici poterit ultima ex origine stetisse in Galliae voragine? Nam ad maiores si forte hoc pertinere putas, non satis convenit ea res cum vs. 13., quo haec omnia non ad remotiora tempora, sed ad recentia, spectare significatur. Tum quas ille deposuit sarcinas? Et si tam male, ut opinatur Heynius, mulas suas habuit, qui idem esse potuit mulio celerrimus? Denique qui est huius orationis nexus: „Et inde iugum tulit Sabinus, sive laeva, sive dextera strigare mula coeperat?“ — Nempe persuasum habeo, haec omnia non ad ipsum Sabinum, sed, repetito ex vs. 19. subiecto, ad mulas eius referenda esse. Quae quod dicuntur deposuisse sarcinas, id mihi ita intelligendum videtur: mulas has, in Gallia emtas, antea fuisse sarcinarias. Strigare autem alterutram mulam arbitror, quum flexo itinere sinistrum vel dextrum lorum adducendum eoque cursus alterius retardandus esset; rectum quum esset iter, utriusque cursum pariter citatum fuisse. Quare versum talis fere sententiae excidisse suspicor: „sive utrinque coeperat

Strigare mula, sive utrumque coeperat

* * *

Neque ulla vota semitalibus deis 20
Sibi esse facta; praeter hoc novissimum,
Paterna lora, proximumque pectinem.
Sed haec prius fuere; nunc eburnea
Sedetque sede, seque dedicat tibi,
Gemelle Castor, et Gemelle Castoris. 25

19. MULAS UTRIMQUE COEPERAT. Signa lacunae
apud Heynium nulla sunt. 21. PROPTER

IX

AD VARIUM

Scilicet hoc sine fraude, Vari dulcissime, dicam:
Dispeream, nisi me perdidit iste putus.
Sin autem praecepta vetant me dicere: sane,
Non dicam. Sed me perdidit iste puer.

pari citata currere impetu viam.“
Colon post *tulisse* in comma
mutavi, puncto post *coeperat*
deleto signa lacunae addidi, et,
quum manca sit sententia, *utrum-*
que, quod in libris legitur, re-
stitui. Poterunt, qui me sunt
acutiores, Catulli vestigiis insi-
stentes felici coniectura fortasse
assequi, quid olim hic lectum
fuerit. *Wr.*)

20. 21. 22. Tam feliciter omnia
mulioni cessisse ait, ut ne vota
quidem diis vialibus, *ἑὸς δ' οἷς*,
unquam suscipere necesse habe-
ret, nec ullum susciperet, prae-
ter hoc novissimum, quo, arte
mulionica deposita, eius artis
instrumenta, habenas et pecti-
nem, ex more dedicavit. Sole
clarius, leg. *praeter hoc n.*, (id-
que, auctoribus Salmasio et Pi-
thaeo, recepi. *Wr.*) tum arri-

det Heinsii coni. *buxeuumque pec-*
tinem: inprimis cum *eburnea*
sequantur. Nunc *proximum* int.
iuxta lora suspensum, eodem
pariete.

23. *eburnea sede*; curuli.

25. Igitur Dioscuris fingitur
dedicata statua: Consul Venti-
dus sedens pro aede Castoris.

IX.

Vid. Anthol. Lat. lib. III
CCXLVIII. Edidit primus Sca-
liger.

2. *putus* vel *pusus*, pro pue-
ro, unde *pusio*; prima syllaba
longa; qua ex re, quod *putus*
in metri rationem peccat, tota
carminis in *pusionem* argutia
pendet: sic quoque Burmann.
iudicabat. (Negat se offendi cor-
repta syllaba Weichert. *Com-*

X

AD VILLAM SYRONIS

Villula, quae Syronis eras, et pauper agelle,

Verum illi domino tu quoque divitiae:

Me tibi, et hos una mecum, quos semper amavi,

Si quid de patria tristius audiero,

Commendo, in primisque patrem. Tu nunc eris
illi, 5

Mantua quod fuerat, quodque Cremona prius.

3. ET QUOS

XI

AD M. VALERIUM MESSALAM

Pauca mihi, niveo sed non incognita Phoebo,

Pauca mihi doctae dicite Pegasides.

ment. de C. Licinio Calvo p. 22. potus Ald. 1517. Wr.)

3. *Sin autem.* Miror neminem maluisse: *Sin artis praecepta.*

X.

1. *Scironis.* Inmo vero Syronis, Epicurei philosophi, de quo modo Epigr. VII vidimus. (Itaque etiam titulum carminis mutavi, in quo *Scironis* ab Heynio relictum fuerat. *Wr.*) Inter belli civilis calamitates et metus, consanguineos suos, inque his patrem, in Syronis villa, tamquam in tuto loco, aut perfugio, collocasse videtur. Suspiciari utique licet, quod Scaliger facit, scriptum carmen, cum ex agro Mantuano assignato militibus Romam discederet. Extat quoque in Anthol. Burmann. lib. III, epigr. CCXLIX. In v. 2 *tum quoque* bene emend. Io.

Schrader. (Emendat. p. 32. — 3. *et quos*; otiosam copulam, quam neque in vett. Edd., neque apud Scaligerum, nec apud Burmann. invenio, delevi; abest eadem a cod. Rehd. *Wr.*)

XI.

Vid. Anthol. Lat. lib. II, epigr. CXXII. cf. Harles brev. Notit. p. 254. Messalam poeta carmine celebrat, tamquam victorem; 1 — 6. et poetam summum — 12. recitat carminum eius argumenta: fuere ea bucolica — 20. in amicam — 40. Celebrat laudes bellicas Messalarum — 54. Sed iis laudibus non parem esse se canendis fatetur. Virgilio attributum est a Pithoeo, hinc a Scaligero et aliis. Virgilio tamen non temere adscribendum esse, censebat Burmann. Sec. Dubitavi aliquando (ad lib. IV, 1. Tibull. p. 177 ed. tert. p. 192.

Victor adest, magni magnum decus ecce triumphi,
Victor, qua terrae, quaque patent maria;

Obs.), an omnino a vetere aliquo poeta hoc carmen profectum esset. Sed ad acriora tempora vix retrahi potest tantus orationis cultus. Nunc toto carmine diligentius excusso Augustei saeculi fetum agnoscere mihi videor etiam in toto eius colore et habitu. Deprehenditur enim in plerisque his poemasin istius aetatis sermo Romanus ad dignitatem et ornatum verborum numerosque poeticos egregie comparatus: at in tota carminis summa, inque argumento ea, qua par est, copia et lumine orationis explicando et feliciter disponendo, eiusque membris commode iungendis et perpetuo quasi vinculo comprehendendis, porro in dilectu rerum vel sententiarum, quae carmine feliciter tractari possint, magna cernitur imperitia. Haec eadem in hac elegia occurrunt, in qua summum orationis cultum et ornatum merito mireris, iudicium et subtilitatem in carminis summa eiusque partibus constituendis facile desideres. Licet enim dicas, excidisse videri nonnulla et lacunis carmen hiare: tamen illud, quod vs. 21 de puella cum heroinis comparanda sequitur, ieiunum est per se et ad fastidium extremum protractum. Messalae inscriptum esse carmen ex vs. 40 patet. Verum, an ad M. Valerium Messalam illud scriptum sit, dubitavi aliquando, quod Messalae istius facta ac bella non attingat ea, quae ex historia nota sunt. Sed primum

non occurrit ex Messalarum stirpe alius, ad quem haec opportunius referri possint, quae in carmine memorantur; poeticen autem M. Messalam attigisse et poetas amasse satis constat; tandem omnis difficultas tollitur, si ad Messalam iuvenem haec scripta statuas, cum ille, postquam stipendia variis in bellis meruerat, in Africa inprimis, Hispania et Lusitania (vs. 41 sqq. 51—54), aut in alterius triumpho inter primos duces lauratos incessisset, aut ipse ex Parthinis triumphasset: quod ei a. U. C. 715 (v. Vita Virgilii p. ann. dig. h. a.) adeoque non nisi viginti vel quod excurrebat annos nato, contigit. Itaque de Aquitanico triumpho, in quem Tibulli I El. VII scripta est, nullo modo hic cogitari potest. Ab his omnibus, ut solebat, dissensit et in contraria ivit doctiss. Wernsdorf., qui in Poet. Lat. min. To. III iterum hoc carmen retractavit. (Edidi hoc carmen separatim sub hoc titulo: Elegia ad M. Val. Corv. Messalam Lips. 1816. Ex pleniori commentario, quo instruxi illam editionem, sufficiet ea hic excerpta apponere, indicata tantum pagina, quae mihi visus sum probabiliter disputasse; rem accuratius qui cupit cognoscere, ipsum inspiciat libellum. In praemissa de auctore huius Elegiae disputatione argumentis idoneis demonstrasse me puto, esse hoc carmen Augusteo aevo scriptum; quaedam vestigia ducere

Horrida barbaricae portans insignia pugnae, 5
 Magnus ut Oenides, utque superbus Eryx;
 Nec minus idcirco nostros expromere cantus
 Maximus, et sanctos dignus inire choros.

etiam ad annum definiendum, — 725. p. U. C. — quo in lucem edita esset; vid. pag. 8 — 11.; Virgilium tamen auctorem haberi non posse: Messalam autem hunc, quem celebrandum sibi sumsit poeta, esse eum, cuius nomen in fronte libelli posui. *Wr.*)

1. Quae pulcer Apollo cognoscere, quibus adesse non refugiat. (*cognitus* i. q. probatus; vid. Huschk. ad Tibull. IV, I, 1. — Friget repetitio *Pauca mihi* — *Pauca mihi*; vid. plenior Commentarium p. 22. — *niveo*, ut sempiterna iuventute gaudenti; vid. p. 23. *Wr.*)

3. *magni triumphi*. Dalmatici: ut quidem arbitror. vid. paullo ante. (De triumpho, quem Augustus e bello Antoniano reversus egit, haec accipienda esse, probavi p. 8. sqq. et 25.; et cfr. Heynii Observatt. ad Tibull. I, 3. init. *Wr.*) *decus triumphi*, is, qui in pompa triumphali omnium maxime conspicuus est. Posset dici de eo, qui secundum triumphatorem maxima rerum gestarum laude incleruit: sed nullus per hos annos triumphus occurrit, cui Messala interesse potuerit. (Sed vide, quae modo adnotavi. *Wr.*)
 4. *Victor qua t.* simpl. terra marique victor.

6. *Oenides*. Ita N. Heinsius edidit: cum antea legeretur: *Aeneides*, *Aenides*. Voss. cod.

Oenides. Quomodo Diomedes ad triumphalem pompam declarandam aptus sit, non magis intelligo, quam unde *Eryx* huc veniat: quem hoc unum nobilitavit, quod, cum hospites caestu provocaret, ab Hercule occisus est. (Ad insignia pugnae barbaricae haec comparatio spectare mihi videbatur p. 26. *Wr.*) Pro *Oenide Alcides* bene substitui posset: quem in simili laude Virgilius nominabat Aen. VI, 802 sqq., sed cum Baccho: *Nec vero Alcides tantum t.* (*Alcides* non ita debebat cum *Eryce* iungi; vid. p. 27. Varie tentavi ipse hunc versum ibid. *Barbaricae* illustravi p. 26. coll. Flor. IV, 11. et Aen. VIII, 685. sqq. *Superbus* sollemne victorum epitheton; vid. p. 25. *Wr.*)

7. 8. Nec minus idem maximus poeta. (*expromere maximus*: illustravi hanc compositionem p. 28. sq. Scaliger et Burmann. *Maximus* nomen esse Messalae statuunt; non recte. *Wr.*) Et in hac laude nunc moratur in seqq. Hoc magis itaque insolito more sollicitus sum, quid ipse ad te scribam. Fateor enim hoc, quod me dehortari debebat, si cogitarem, me ad tam magnum poetam scribere, hoc ipsum me multo magis excitare, ut scribam. (Pro *nostros* scribendum videri *doctos* significavi p. 29. — *sanctos choros inire*, i. e. poetarum — non

Hoc itaque insuetis iactor magis, optime, curis,
 Quid de te possim scribere, quidve tibi. 10
 Namque, fatebor enim, quae maxima deterrendi
 Debuit, hortandi maxima caussa fuit.
 Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas,
 Carmina cum lingua, tum sale Cecropio;
 Carmina, quae Pylum, saeculis adcepta futuris, 15
 Carmina, quae Pylum vincere digna senem.
 Molliter hic viridi patulae sub tegmine quercus
 Moeris pastores et Meliboeus erant;

Musarum — in numerum ac coetum referri; de qua re expositum p. 29. sq. *Wr.*)

13. *pauca tua in nostras venerunt carmina chartas*: descripta a me sunt. Is enim illo tempore mos erat, ut studiosi carmina, quae in publicum exhibent, in suos pugillares referrent. cf. Burmann. h. l. (Laudat is Phaedrum Fab. V. Prol. vs. 17. sq.: „Mihi parva laus est, quod tu, quod similes tui Vestras in chartas verba transfer-tis mea.“ Ceterum *Pauca tua* i. q. pauca e tuis; vid. p. 33. *Wr.*)

14. *Carmina cum lingua tum sale Cecropio*. Quae sint carmina sale Cecropio, facile est ad intelligendum; sed quid sunt carmina lingua? Scilicet erit repetendum: *lingua Cecropia*. Ita vero Graeca carmina exarat noster poeta? Haud dubie Attica elegantia et Attico lepore imbutos versus declarare vult. Forte sic praestat legere: *Carmina cum lingua, tum sale, Cecropia*, h. quae sint Attica, Atticis similia, cum oratione, tum lepore. (Omnia sana esse et Graeco sermone scripta fuisse a Mes-

sala carmina, quod vel e voce *lingua* apparet, demonstravi p. 32. Quae ibi disputavi, iis adde notata ad Ecl. I, 1. Quod autem *Cecropia* mavult Heynius, huic coniecturae quid obstat, indicatur p. 33. sq. *Wr.*)

15. *Pylum* bis otiose repeti, vidit N. Heinsius et emendavit: *Carmina quae Peliam*; vel *Carmina quae Phrygium*; alterum hoc merito praefert Burmann., quem vide; ut sit Tithonus vel Priamus. In ms. Helmst. hic versus deerat. (Neutra coniectura probabilis; retinui *Pylum*; causas explicavi p. 34. sq. Langius, Profess. Portensis, Vir in paucis mihi carus et venerabilis, in epistola ad me data saepiusque laudanda scribit: „nimium, i. e. vehementer accepta.“ *Wr.*)

17. Quae sequuntur usque ad v. 40 tractata esse necesse est in aliquo Messalae carmine, et quidem bucolici generis. Sed vereor, ut vs. 17—20 a poeta nostro, nec potius ab alio viro docto, qui hiatum explere voluerit, profecta sint. Absunt quoque, quod Burmannum non fugit, ab edit. Ald. 1517. *Mol-*

Dulcia iactantes alterno carmina versu,
 Qualia Trinacriae doctus amat iuuenis. 20
 Certatim ornabant omnes Heroida divae,
 Certatim divae munere quaeque suo.
 Felicem ante alias tanto scriptore puellam!
 Altera non fama dixerit esse prior;
 Non illa, Hesperidum ni munere capta fuisset, 25
 Quae volucrem cursu vicerat Hippomenem;
 21. DIVI,

liter hic erant vix Latine dictum est. (Hinc Wernsdorf. *erant* cum participio *iactantes*, quod proximo vs. legitur, iungendum existimat. Nihil necesse: optima Latinitas est *molliter esse*; vid. p. 36. Ceterum si lacunosus hic locus Heynio videtur, ut visus est fortasse Bembo, nihil id quidem mirum; sed desinet videri, si ea legeris, quae p. 36. sq. scripsi. *Wr.*) Vs. 20 *Trinacriae iuuenis*, qui non magis dici potest, emendatus est a Broukhuisio: *Trinacria iuuenis*, Theocritus, ὁ ἐκ Τρινακρίας. cf. Burmann. (*Trinacriae iuuenis*: omnino pastores Siculos significari putaveram, non Theocritum. Sed Langius l. l.: „*Trinacriae iuuenis* durum quidem est ad Theocritum referre, sed durius, ad Siculum iuvenem omnino, inprimis ob additum *doctus*. — *amat* accipiendum puto pro *solet*, ut subaudiatur *iactare*.” *Trinacriae iuuenis*, ut *Trinacriae Troiaeque iuventus* Aen. V, 555., *pastores Libyae* Georg. III, 339.; vid. Huschk. ad Tibull. III, 6, 15. *Wr.*)

21. Post ea, quae intercidisse videntur, (Sed nihil deesse probavi p. 38. *Wr.*) ad amasiam Messalae,

carminibus eius celebratam, progreditur. Sulpicia illa fuit, Servii filia. v. Tibull. nostrum in Vita et ad lib. IV, El. 2. In fine versus — *omnes heroida divi* legendum esse, manifestum est; non *divae*. Monitum quoque a viris doctis. vid. Burmann. (Librorum lectionem idoneis argumentis defendisse mihi videor p. 38. sq. *Wr.*)

24. Erat: *alter non famam dixerit ipse prior*. Varie tentatus versus. Sententia in apri-co est: Non aliam puellam fama priorem esse. Proxime ad corruptam lectionem accedit Mun-keri emendatio: *Altera non fama dixerit esse prior*: per graecismum. Simplicitate quoque se commendat, quod raro fieri solet, Salmasii coniectura: *Altera nam fama vix erit estque prior*; nisi quod estve malim. (Quare haec coniectura reiicienda sit, cognosces ex iis, quae scripsi p. 41. Ceterum *Altera* non, quod quis opinetur, pro *Alia* positum; vid. p. 43. et 73. sqq. *Wr.*)

25. 26. Atalanta, quae vicisset et cursu superatura fuisset Hippomenem, nisi pomo aureo in fraudem adducta fuisset. (*mu-*

Candida cycneo non edita Tyndaris ovo;
 Non supero fulgens Cassiopea polo;
 Non defensa diu volucrum certamine equorum,
 Optabant Graiae quam sibi quaeque manus; 30
 Saepe animam generi pro qua pater impius hausit,
 Saepe rubro Eleis sanguine fluxit humus;
 Regia non Semele, non Inachis Acrisione,
 Inmitti expertae fulmine et imbre Iovem;
 Cuius et ob raptum pulsi liquere Penates 35
 Tarquinii patrios, filius atque pater;

nus h. l. ita dictum, ut solius accipientis ratio habeatur; vid. p. 44.; adde Aen. II, 31. 189. *Wr.*)

29—32. De Hippodamia, Oenomai filia, qui rex Elidia erat; unde *Eleidem terram* vs. 32 dixit; tandem a Pelope curuli certamine superatus. *defensa* vs. 29 quid sibi velit, non dixerunt viri docti; an quatenus certaminis lex intercedebat, ne proci eam coniugem ferrent; an fuit *detenta*? detinebatur enim certamine, quo minus proci ea potirentur. (Recte *defensa*; vid. p. 45. *Wr.*) Mox Graiae manus; iuvenes proci. (Ingeniose Tollius *nurum*; cf. Aen. XI, 581. sq.; sed nihil est, quod manus spernamus; vid. p. 46. *gravidae quod s. quaeque* Ald. 1517. *Wr.*) 31. *generi*, h. l. pro proco: ut saepe. vid. Burmann. (*pro qua*, i. e. ut eam retineret, ne eam amitteret; vid. p. 47. — 32. Iunge *Eleis humus*, de qua huius adiectivi forma vide quae scripsi p. 48. *rubro similis* Ald. 1517. — 33. *Regia Semele*, ut *regius Diorea* Aen. V, 297. De forma voc. *Acrisione* et de iunctis duobus patronymicis vid. p. 49. notata. *Wr.*)

34. *expectant*. Adversatur hoc orationis decursui. Esse debebat *expectantes*. Nec *expectans* satis accommodatum. (Ita legi volunt D. Heinsius, Broukhus. et Wernsdorf. Sed singularis nullo modo ferri hic potest ob adiuncta *fulmine et imbre*. *Wr.*) Itaque praefero Scalligeri emendationem *expertae*; ut sit: Semele et Danae, *expertae*, *Iovem fulmine et imbre immitti ἐνοχίπτεσθαι*, *descendere, venire*. (Edidi, ut certe sententia constaret, *Immitti expertae*; quamquam Langius *Immissum expertae* potius acribendum fuisse acute admonet; ceterum vid. p. 50. *Wr.*)

35. *Cuius et ob*, h. et illa non prior fama est, cuius etc. Infrequens Lucretiae memoria in Romanis poetis, et propterea locus notabilia. (Lucretiae mentionem poeta iniicit, quo commodiorem sibi patefaceret transitum ad Valerium Publicolam, Bruti in consulatu collegam, et deinde ad laudes Messalarum celebrandas. Debebat autem poeta pergere: *Nec cuius ob raptum*; vid. p. 50. sq. — Proximo versu quaeri potest, cur si-

Illo, quo primum dominatus Roma superbos

Mutavit placidis tempore Consulibus.

Multa, neque inmeritis, donavit praemia alumni,

Praemia Messalis maxima Poplicolis. 40

Nam quid ego inmensi memorem studia ista laboris?

Horrida quid durae tempora militiae?

Castra foro solitos, urbi praeponere castra,

Tam procul hoc nato, tam procul hac patria?

Inmoderata pati iam frigora, iamque calores? 45

Stertere vel dura posse super silice?

45. NUNC F. NUNCQUE C.

lius atque pater pulsi dicantur, quum plures Tarquinius habuerit filios? Nimirum eum prae caeteris notatum vult, qui vim fecit Lucretiae, Sextum. Wr.)

39. Roma multos honores in Messalas contulit. (Quod e vett. Edd. a Scaligero enotatur *mater* pro *praemia*, id sapit interpretamentum: *alumni*, sc. tamquam mater. Ac nude positum adiectivum *multa* offenderet, quum sequatur, quod illi respondet, *praemia maxima*; vid. p. 52. sq. — 40. Scribitur *Messala* et *Messalla*; vid. Huschk. Analect. ad Tibull. p. 746. De causis horum agnominum vid. p. 52. Wr.)

41. *Iam quid ego*, cum Burmanno legendum; qui comparat Tibull. IV, 1, 82 sq. (*Nam* ad illa, quae vs. 39. leguntur, neque inmeritis, referendum esse vidit Wernsdorf.; vid. etiam p. 53. Wr.) Transit autem ad gentis Valeriae virtutes bellicas praedicandas; in ea gente Messalae haud minimam laudum partem qui ferrent digni erant.

VIRGIL. TOM. IV.

44. Corruptus versus. Varias medelae apud Burmann. memorantur. *Tam procul hoc natos* scil. solo, vel *Tam procul hinc* Scaliger, *Tam procul agnatis* Salmasius, *Tam procul a nato* Francius coniecit; neuter satis commode. In altero membro uterque: *tam procul a patria*. In priore autem ne illud quidem satis faciat, si *Tam procul a natis* legamus. Forte scriptum fuit: *Tam procul, orbe alio: tam procul a patria*. *Orbem* ita dici vulgatum est: sic *orbis diversus, ultimus, longinquus* et al. („Alteram pentametri partem excidisse existimo. Hoc autem, verbis prioribus ab oscitante librario bis scriptis, facillime fieri potuit. Alius enim cum versum in trochaicum desinentem vitio laborare animadvertisset, substituit verba *a patria*, quae facile in mentem ei venire poterant, nec non reliqua non habentia, quo referrentur, mutavit. Sententia fuit haud dubie talis vel similis: „Tam procul ignoto bella ciere solo.“ Haec

24

Saepe ~~trucem~~ adverso perlabi sidere Pontum?

Saepe mare audendo vincere, saepe hiemem?

Saepe etiam densos immittere corpus in hostes,

Communem belli nec timuisse deum? 50

Nunc celeres Afros perituraque millia gentis,

Aurea nunc rapidi flumina adire Tagi?

Nunc aliam ex alia bellando quaerere gentem?

Vincere et Oceani finibus ulterius?

Non nostrum est, inquam, tantas adtingere lau-
des; 55

Quin ausim hoc etiam dicere, vix hominum est:

scripseram p. 54. Langius ita fortasse a poeta scriptum fuisse ait: „Tam procul a motis, tam procul a patria.“ — 45. Revocavi, quod est in cod. Voss. Helmst. et Edit. Ven., iam — iamque; nimis asperum nuncque; vid. p. 55. — 46. sternere cod. Voss. Edit. Ven. Ald. pr. et aliae pro *sternere*; illud quidem non spernendum fortasse; ita *sterni* absolute ap. Plin. Epist. VII, 27.: „iubet sterni sibi in prima domus parte.“ Wr.)

48. Legebatur: *Saepe audendo mare*. Cum Burmanno, Broukhusianam illam, facilem et obviam, emendationem amplexus sum: *Saepe mare audendo*. Cum ex uno tantum alterove Codice, qui superest, provenerint haec carmina, mirum non est, vitis vel manifesta editiones constanter obsidere. (vid. Burmann. ad h. l. et a me notata p. 1. sq. Wr.)

50. *Communem belli deum*. conf. Burmann. et sup. Ciris v. 359. (et quae ego notavi p. 56. Ceterum Helmst. et Edit. Ven. non meminisse, quod in hac re magis frequentatur: sed ob id

ipsam minus commendabilis est haec lectio. Wr.)

51. *perituraque millia gentis*. Saltem apposite legendum p. *millia, gentes*. Verum et hoc scabrum est. Sic quidem in Anthol. l. I, ep. 107 Memnon *Producit gentis millia tetra suae*. Oudendorp. coni. *periuraeque ultima gentis*. Amplecterer, quo libri ducunt (etiam ms. Helmst. *periure m.*), *periurae*; sed reliqua parum placent. (*periuriae in mill.* Ald. 1517. Wr.) Excidit, suspicor, nomen gentis: v. c. *perituraque millia, Maurus vel Iberos*. Nam in bello inter Caesarem et Pompeium Messala loca illa adiisse videtur. (Putaveram p. 58. *perituae m. g.* poetam scripsisse; quod nunc eandem ob causam, quae, ut id, quod Wernsdorfio placuerat, *periuriae m. g.*, respuerem, me moverat, abiciendum censeo. De epexegeseos ratione vid. p. 57. et Q. V. XXXIII. — 52: De Tago aurifero vid. p. 58. — 54. Verbis *Oceani finibus ulterius* significatur Britannia; vid. p. 59. Eandem de re et de expeditione Messalae adversus Britannos vi-

Ipsa, haec ipsa ferent rerum monumenta per orbem,

Ipsa sibi egregium facta decus parient;

Nos ea, quae tecum finxerunt carmina divi,

Cynthiaus, et Musae, Bacchus, et Aglaie. 60

* Si laudes adspirem, humili sed adire Camena; *

Si patrio Graios carmine adire sales

58. PARIENT.

de, quae notavi ad Ecl. I, 66. *Wr.*)

55. *Non nostrum est, inquam* bene emendat Burm. *Non nostrum tantas inquam est*, ms. Helmst. (Bene se habet *inquam*; vid. p. 60. Color huius versus ex Ecl. III, 108. ductus. Satis autem multa a Virgilio mutuatus est auctor huius carminis, quo indicata sunt in pleniori commentario, ubi etiam, cuius ea sint generis quidque de ea re statuendum, explicatum videbis. *Wr.*)

57. *Ipsa, haec ipsa ferent*, scil. laudes illas; alias una ex emendationibus ibidem allatis amplectenda: seu Salmasii: *Ipsa haec se ipsa ferent*, seu Heinsii: *Ipsa hunc*, vel Sese *haec ipsa ferent*, seu Oudendorpii: *Sed te haec ipsa ferent*. seu: *Ipsa haec te, ipsa ferent*. (Ita Rhenum et Britannos Caesaris monumenta vocat Catull. XI, 10. *Wr.*)

59—61. Non una haec laborant corruptela. Priora transpositione sanare amixus est Burmannus. Equidem v. 60. 61 ciicium: etsi etiam in 62 insolens est *adire laudes* alterius, assurgere velle ad eas, aemulari. *Graii sales* videntur esse de Ce-

cropio sale vs. 14, Attico lepore accipiendi, qui Messalae versibus latinis inerat. (Cui explanationi obstat, quod sales Graii cum patrio carmine conferuntur. cf. p. 32. *Wr.*) Sed sine libris frustra aliquid certae et exploratae opis expectatur. Apponam tantum varietatem lectionis ex Ald. pr. (et aliis vett., ut Ven. 1486) *Si laudem adspiram, humiles sed adire Sirenas*. Varie hoc tentant viri docti apud Burmann. Docte, etsi vix vere, refinxit Scaliger: *Si laudem Aserae humilis, si Doridas heroinas*, h. Hesiodum et *μυάλας ἦολας*. *adire* pro attingere. In ms. Helmst. legebatur: *Si laudem adspirarem, humilis sed audire cyrenax*. Wernsdorf. in Excurs. ad h. v. multum operae posuit in aliqua loci constituendi ratione exputanda, et legit: *Si laudem adspirante, humili sed adire Camena Posannus*. (De vss. 61—64. egi p. 63—67., proposuique ipse coniecturam, qua corruptelae huic occurrerem: *humili licet utar avena*. Ita vel similiter si scripsit poeta, cetera ea, quam l. l. inii, ratione expedita videri possunt. Non multum recedit haec opinatio ab Oudendorpia-

Possumus: optatis plus iam procedimus ipsis.
Hoc satis est, pingui nil mihi cum populo.

XII

IN POMPEIUM MAGNUM VEL IN
MITHRIDATEM

Adspice, quem valido subnixum gloria regno
Altius et coeli sedibus extulerat!

2. EXTULERAT,

na: *humili licet arte Camenae. possumus adire* i. q. adeam; vid. p. 66. et Lachmann. ad Propert. l. 10, 31. De locutione *adire sales* praeter ea, quae l. l. attuli, vid. etiam Waardenburg. Opusc. p. 219. sq. Indicavit mihi Silligius meus emendationem a Medenb. Wackero in *Amoenitatibus literariis* p. 21. propositam: „Si laudes adspirem, humili *sit* adire Camenas: *Sis* patrio Graios carmine habere sales Possumus.“ — Adscripserat Silligius: „Utraque correctio facilis est et perspicua; *sit adire* pro *liceat adire*, Ovid. A. A. II, 27.: *sit mihi posse mori. Sales habere*, quemadmodum Terentius ex probabili emendatione Bentleii Eunuch. III, 1, 10.: *qui sal habet, quod in te est.*“ Mihi non admodum placet illa coniectura, nec, quae allata sunt exempla, satis apta ad eam comprobendam videntur. *Wr.*)

XII.

Disertum carmen, apertum planumque, sententiis verbisque gravibus. Anthol. Lat. lib. II, 123, p. 301. Sed, in quem

scriptum illud sit, liquido non constat: etsi vix assequi licet, quo modo tantae rerum conversionis, quae hoc carmine narratur, auctor obscurus esse possit. Si ea colligas, quae de magno hoc viro, de fortunae fastigio deiecto, memorantur: nemo in historia Romana, sive ante sive post Virgilium occurrit, cui satia ea conveniant. *Pompeius Magnus* statim lectoris animo occurrit: in quo fortunae vicissitudo et inconstantia etiam a poetis notari solet, v. c. Petron. 123, et multis epigrammatibus in Anthol. Lat. lib. II, 25 sqq., sed in eum parum proprie dici potest illud, quod *e patria pulsus in exilium* est. Dicendum igitur, scriptum esse carmen illo temporis intervallo, quo Pharsalia fugatus Aegyptum petierat, necdum de eius caede constabat: alioqui multo magis haec commemoranda veniebat. Quod *valido subnixus regno*, quod *servitium Romae* parasse dicitur, non minus male me habent. Alter, in quem facile incidas et Scaliger quoque incidit, *Mithridates* est, Ponti rex, in quem omnia egregie conveniunt, prae-

Terrarum hic bello magnum concusserat orbem;

Hic reges Asiae fregerat et populos;

Hic grave servitium tibi, iam tibi, Roma, ferebat;

Cetera namque viri cuspidē conciderant;

ter illud: *e patria*; debebat enim potius *e regno* pulsus in exilium dici. Debuit ergo Romano more dictum esse *e patria* pro ex regno. De Mithridate intelligendum esse, nuper iterum pronuntiavit Ruhnken. ad Vellei. II, 18, 3, sed quomodo is *e patria pulsus in exilium* dici possit, non docuit. Argumentum addit e Cic. pro Murena 15 sumtum esse: unde etiam singulorum petenda sit explicatio. Sane ibi breviter exponuntur res Mithridatis regis: sententiarum poetae vestigia ac semina non video. Ad *Alexandrum M.* retulit Oudendorpius, ut e Burmann. disco: quod parum commode fieri videtur. (Non licet certi aliquid hac de re pronuntiare; videtur ea esse poetae culpa, qui non usus sit oratione ad rerum veritatem satis accommodata. Ad Mithridatem haec spectare si constituimus, minus mihi displicent haec: *e patria pulsus in exilium*, quam illud subito vs. 7. et *in medio rerum certamine*. Sed non est praetereunda Langii coniectura, in Antonium hoc epigramma scriptum esse existimantis; in qua acquiescendum putarem, si, quomodo is *e patria in exilium pulsus* dici possit, intelligerem. Nam etsi Antonius hostis iudicatus fuit, tamen non ea erat eius conditio,

quae aliorum, qui *e patria* in exilium eiecti fuerant; certe is *a patria*, non *e patria*, pelli dicendus erat. *Wr.*)

3. *Terrore hic belli* eleganter emendat Ruhnken. l. c. nec tamen necesse. Pro *magnum Magnus* coni. Burmann., ut sit Pompeius. In v. 2 melim: *Altius heu c.* (Sed nullus hic locus tali interiectioni; iunctae hic sunt per copulam inaequales orationis partes hunc in modum: Adspice, quem valido subnixum gloria regno extulerat, et quem altius coeli sedibus extulerat; vid. Q. V. XXXIII, 2. Et *altius coeli sideribus extollere* idem, quod alias dici solet *super astra ferre*. Ceterum non talis est haec oratio, quae, commate, ut fuit apud Heynium, in fine pentametri posito, cum reliqua apte cohaereat. Nempe scripsit haec poeta in certam quandam statuam, imaginem illius, ad quem pertinet hoc carmen, referentem; itaque exclamandi signum requirebatur. Ita Claudian. Idyll. VII, 1. in statuas Amphinomi et Anapidis: „Adspice sudantes venerando pondere fratres.“ *Wr.*)

4. *fregerat, hic populos* Cod. Voss. et ed. Ven. apud Burmann.

5. *Hic grave servitium iam iam tibi* Voss. Cod. apud eundem. (Cic. pro Mur. c. 15.:

Cum subito in medio rerum certamine praeceps
 Conruit, e patria pulsus in exilium.
 Tale deae numen; tali mortalia nutu
 Fallax momento temporis hora dedit.

10

XIII

AD ANTONIUM MUSAM

Quocumque ire ferunt variae nos tempora vitae,
 Tangere quas terras, quosque videre homines:

„Quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, quum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe atque animis inflata peteret, mediocri certamine et parva diminutione commissam arbitraris?“ — 6. *cuspidē considerat ductum e Graeco δοϋλ πεισσίη. Wr.*)

9. 10. Distichon viros doctos non videtur moratum esse; equidem non satis expedit. Quid enim est: *dare mortalia*? Forte: *Tale deae numen: pessum mortalia nutu* — *dedit*: ut sit, pessum dare solet hora mortalia. Ruhnken. *Hora premit* legebat l. c. (Sane *premit* optime convenit illi, quod supra legimus, *extulerat*. Sed quamquam ad speciem praeclara est haec coniectura, tamen, ut continuo in textum inferatur, nemini auctor exstiterim. Tamen enim multiplex est verbi *dare* usus, ut in eo per coniecturam mutando maxima opus sit cautione. Ac satis constat, Fortunae saepe lusum tribui, ut Aen. XI, 426. sq.: „multos alterna revisens *Lunū* et in solido rursus *Fortuna* locavit.“ Iam verbum *dare* locum habet in ludo

aleae et duodecim scriptorum; vid. Non. Marcell. p. 170. et not. Merceri p. 136. Heins. ad Ovid. A. A. II, 204. et Ernesti Clav. sub voc. *Scriptorum ludus*. Cicero ap. Non. l. l.: „Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis olim, ut calculum reducas, si te alicuius dati poenitet.“ Itaque haec videri poterit poetae nostri sententia: „Sic solet hora, sive mutabilis *Fortuna*, potenti nutu quasi ludens mortalia mutare.“ *Dedit ἀορίστως*, dare solet; et *tali nutu dedit* i. q. ita dare solet potenti nutu. Haec cui probabilia videntur, fortasse *nutu* in *lusu* mutatum malet. Sed parata est etiam, ut videtur, simplicior ratio, ut *dare* h. l. sit i. q. efficere, ut aliquid vel hoc, vel alio modo se habeat, quale est *depexum dare aliquem* et multa similia apud comicos; hoc qui probat, verba *tali mortalia nutu dedit* ita explicabit: ita afficere mortalia potenti nutu solet. Similis est verbi *θρίβαι, θέσθαι*, apud Graecos usus; et de εὖ, καλῶς *θέσθαι* vid. Iacobs. Anthol. T. VI. p. 292. seq. et quos is laudat, Gatakr. ad M. Antonin. VI. p. 171. Heins. et H. M. S. p. 171. Heins. et H. M. S.

Dispercam, si te fuerit mihi carior alter.

Alter enim quis te dulcior esse potest?

Cui Venus ante alios, divi, divumque sorores, 5

Cuncta, neque indigno, Musa, dedere bona;

Cuncta, quibus gaudet Phoebus, chorus ipseque
Phoebi;

Doctior o quis te, Musa, fuisse potest?

O quis te in terris loquitur iucundior uno?

Clio nam certe candida non loquitur. 10

Quare illud satis est, si te permittis amari;

Non, contra ut sit amor mutuus inde mihi.

XIV

IN OCTAVII MORTEM

Quis deus, Octavi, te nobis abstulit? an, quae

Dicunt, an, nimio pocula dura mero?

ad Lucian. T. I. p. 485. sq. Valcken. ad Eurip. Hippol. p. 241.

— Alia quaedam ad illustrandum hoc Epigramma pertinentia reperies apud Ruhnken. l. l. *Wr.*)

aliquot locis memoratur, cum viro docto referre malim.

7. *Phoebi chorus ipseque Phoebus*; refingebat Scalig. cum aliis. (quam mutationem fere necessariam dixerim. *Wr.*)

10. *Clio tam certe emendavit Casaub.*

XIII.

Antonii Musae, medici Augusti, nomen non obscurum est vel ex Sueton. Aug. 59. v. al. apud Barm., qui hoc poematum Anthol. Lat. inseruit lib. II, ep. 124. Nunc ex hoc poematio, quod non alio, quam eo auctore, qui catalecta collegit, Virgili esse fertur, hoc discimus, fuisse eum poetae amicissimum, omnibusque ingenii dotibus et artibus politissimum hominem. Haec etsi admittas, artem tamen medicam in ceteris laudibus vix omittere potuisset auctor carminis. Ad rhetorem Musam, qui a Seneca in Controversiis

XIV.

Vid. in Anthol. Lat. lib. II Ep. 65. Claudit hoc epigramma agmen catalectorum, quae Maroni vulgo tribuuntur. Quis hic Octavius sit, ignorari, eo magis mirationem facit, quod scriptis multis inclaruisset et historiam Romanam aggressus esse narratur v. 5. 6. Eum iuvenem ante patrem v. 7. 8. inter pocula, cum excaudisset, repente mortuum esse ita, ut de causa mortis dubitatio esset, a poeta discimus, qui causam in iucundiam a mero avertere allaborat.

Vobis si culpa est bilis: sua quemque sequuntur
 Fata; quod inmeriti crimen habent cyathi?
 Scripta quidem tua nos multum mirabimur, et te 5
 Raptum, et Romanam flebimus historiam.
 Sed tu nullus eris. Perversi, dicite, Manes,
 Hunc superesse patri quae fuit invidia?

XV

P. VIRGILII MARONIS

*Fragmenta ex Epistola, quam ad Augustum Caesarem
 super Aeneide sua scripsit.*

Ego vero frequentes a te literas accipio. *Et infra:* De Aenea quidem meo, si, me Hercules, iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tantum inchoata res est; ut paene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum praesertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora, impertiar.

2. *pocula dura* vix bene dicuntur; melius *dura* cum Oudendorpio, vel *ducta* cum Heinsio legas.

3. *Vobis si culpa est bilis.* Laborat caput versus, Cod. Voss. *Vobiscum si est culpabili.* Heins. *Vobis sic culpa est bilis* vel *Ilud necis in culpa est bilis.* In promptu est multa comministri: *An magis in culpa est bilis?* vel *Fervida an in c.* *An tumida in c.* Forte nihil horum;

sed: *Non culpa est illis; sua q.* (Verum ita versus existit uno pede brevior. *Wr.*) sed quis ullum praestet? Simplicitate ingeniosa se commendat Iacobsii nostri coni. *Mortis si culpa est bilis; Animadverss. p. 318.* (Vellis fere sic scriptum esse: *Nulla tamen culpa est illis; vel, quod minus a literarum ductu recedit: Non ita; si culpa est illis, s. q. s. P. i. e. si sunt, qui eam illis culpam tribuant. Wr.*)

EXCURSUS AD CAT. II.

IN C. ANNIUM CIMBRUM RHETOREM.

Virgilii esse hoc carmen, quin credamus, nihil obstat, prae aertim, quum ei a Quintiliano VIII, 3, 28. tribuatur.

Nostra aetate docte disseruit de hoc Epigrammate I. G. Huschkus in *Commentatione de C. Annio Cimbro*, Rostochii Ao. 1824. 4. edita. Is primum pag. 59. *verba Corinthia* ita notasse poetam existimat, ut vellicaret nimium Annii studium imitandi in sermone Latino poetas Graeciae Italicos et Siculos, origine Corinthios, inter quos prae ceteris eminuerit Sophron, qui non dubitaverit de saece haurire et verba eo modo decurtare, contrahere et inflectere, quo id facere soleret vulgus. Quod pertinet ad illa, quae in hoc carmine leguntur, *tau, min, al. Tau* Annum dixisse pro *Taum*, — p. 36. sq. — quod est aestuarium Britannicum; Gallicum autem idem esse h. l., quod Britannicum; nam teste Caesare B. G. V, 12. maritimam Britanniae partem, i. e. orientalem, ab iis, qui praedae atque belli inferendi causa e Belgis transissent, incol; eosque Cimbro fuisse, qui etiam Galli dicantur, probabiliter demonstrare Huellmannum. Igitur Virgilium, reperto fortasse in libellis Annii historicis vel poeticis hoc sive plene sive abrupte scripto nomine, Annum ipsum appellare potuisse *Tau* vel *Taum* Gallicum ad designandum ingenii aestum, quo ille abripi se passus esset in scribendo ad absurda omnia. Quintilianum, sic pergit Huschkus p. 42. sqq., hoc Epigrammate illud docere velle: Mantuano poetae displicuisse verba ex summa antiquitate in aevum Augusti translata. Itaque *min* nihil aliud esse, quam *mihine*; et sic Persium: „Quis leget haec? min tu istud ais?“

quem quidem versum ille, teste vetere interprete, de Lucilii I. transtulerit. Neque illud *min* per se reprehensurum fuisse Virgilium, nisi modum in hoc antiquario genere excessisset Annius; quo pertinere *al* i. e. *ala*; eius generis esse *facul*, *famul*, *difficul*, *coel*, cet. Librorum lectionem *Thucydides Britannus*, cuius in locum *tyrannus* substituitur in edit. Ald., praeclare a Gesnero e Cic. Epist. ad Fam. VII, 11., ubi Trebatius lepide iureconsultus Britannicus vocatur, defensam, retinct Huschkus, apparere, scribens p. 29., Annium fuisse in numero eorum sive oratorum, sive historicorum, quos Thucydidios vocat Cicero, laud. a Spalding., Orat. c. IX.: „qui quum mutila et hiantia locuti sunt, germanos se putant Thucydidias.“ Quum autem appareret, nec *Atticae febris* habere, unde pendat, nec pluralem *Atticae febres* ferri posse, fuerunt, qui *ἀττικῇ* *febris* scribi iuberent; sed rectius Huschkus p. 34. *Attice febris*, ut *Persice porticus*, quod exstet ap. Cic. Epist. ad Att. XV, 9. Rem ipsam Huschkus illustrat verbis Lucilii: „In numero quorum nunc primu' Trebelliu' multo Obmarcescebat, febris, senium, vomitus, pus.“ Verba *spinae male illisit* p. 26. ita Huschkus interpretatur: „Rhetor iste — in rhetorico illo sermonum curriculo — verba Latina decurtavit, mutilavit ac quasi *spinae* — in Circo — vel metae illia frustillatim ac minutatim confregit.“ *Misceri verba* dici, ut venenum; — p. 39. — itaque hanc prodire sententiam: „Annius fratrem veneno, lectores verbis enecavit;“ venena autem malos poetas audire apud Horatium. Totum autem Epigramma sic scribendum esse:

Corinthiorum amator iste verborum
Iste iste rhetor: namque quatinus totus
Thucydides Britannus, Attice febris,
Tau Gallicum, min, al *spinae* male illisit,
Ita omnia ista verba miscuit fratri.

Prorsus ita duo extremi versus in Quintiliani recentioribus editionibus scripti exstant.

Habes hic in breve coacta rerum momenta, insigni doctrinae copia ab Huschkio illustratarum. His quaedam opposuit Vir eruditissimus, U. F. Kopp, in epistola ad Huschkium scripta, quam hic *Analectis Literariis*, Ao. 1826. in lucem editis, inseruit. Is pag. 359. scribit: „Aenigma Virgilianum quod attinet, miror quidem ingeniosam Tuam dictionum compositionem „fratrem veneno, lectores verbis enecare;“ sed obstare videtur, quod poeta fratrem verbis Tau, Al, Min, sublatum esse dicit. Namque scribens: „omnia ista verba miscuit fratri,“ in ipsis illis verbis letiferi quid haud lectoribus, sed

fratri latere significat.“ Tum longe quaesita videtur Koppio coniectura Huschkii, *Tau* ad Britanniae aestuarium *Taum* referentis; rectius ex Gallica voce *Tavus*, quod putredinem significet, explicari illud posse; nec voces *min* et *al* recte interpretatum videri Huschkium, quippe quas fratri mixtas non dixisset poeta, si ita eas intelligi voluisset. — Praeterea Censor Gottingensis Huschkianae Commentationis negat, *spinæ* ferri eo loco posse, quum ea sede, quam prior huius vocabuli pars occupet, brevis syllaba requiratur; aestuarium *Taum* autem per Agricolaem demum innotuisse Romanis.

His respondet Huschkius in Epilogo Koppjii Epistolae subiecto, loca vicinarum gentium litoralia nautis piratisque multo ante innotescere potuisse, quam ab ullo exercitu peregrino attingerentur; ergo etiam aestuarium *Taum*, credibile esse, Gallicis nomine notum fuisse ante Agricolae in has regiones adventum, et per C. Annum innotuisse Virgilio. Sed abiectis se hanc interpretationem, consuetudinis Gallicae a Koppio admonitum, qua literae *B* et *V* permutari et confundi soleant. Itaque fieri potuisse, ut Annius scripserit *Tavum* pro *Tabum*: sic autem optime sibi respondere Atticam febrem et *Tabum* Gallicum. Sed quum Ausonius quartam ita decurtatam syllabam in notissimo illo Idyllio adiiciat, *Sil*, locum non relinqui voci *spinæ*; quamquam, si metrum respicias, ferri illud posse, quum Latini spondeum in omni senariorum sede, praeter ultimam, admittant. Qua in re fallitur Vir eruditissimus; verum illud quidem de dramaticis poetis et de Phaedro; ceteri poetae Latini Graecam rationem sequuntur; nihil autem magis inelegans, quam longae syllabae quavis sede receptae in versu Hipponacteio. Isin, quum in Edit. Quintiliani Venet. 1512. superiore versu Huschkius deprehendisset *sepres*, — idem exstat in uno cod. ap. Burm. — quod ex *vepres* ortum existimat, *spinæ* interpretamentum esse huius vocabuli et ita in textum irrepsisse. Illud autem *Sil* decurtatum esse ex *silis*, *silis*, Lat. *seselis*. Atque *Sil* in quibusdam Quintil. Edd. exstare, testatur Burmannus. Censor Gottingensis inde formavit *simil*. Denique Huschkius quietam vocem, quam ab Annio similiter corruptam putat, infert, *im* vel *em*, quod in quorundam codd. Quintil. lectione *ehim* latere suspicatur, pro *eum*; coll. Commentat. p. 57., et pro *male illis* scribendum censet *male sicilis*. Nititur haec coniectura tamquam fundamento verbis, quae apud Mar. Victorin. p. 2456. leguntur: „Consonantes literas non geminabant, — sed supra literam, quam geminari oportebat scilicet, sicilicet imponebant, cuius figura haec est ’, quod erat signum geminaudi, sicut apparet in multis adhuc veteribus ita scriptis libris.“ Pro *scilicet sicilicet* Husch-

kius *sicilem vel sicilicum* Victorinum scripsisse existimat. *Sicilis* factum esse a *sica*, et denotare falcem, qua foeniseces gramina, Annius, veneficus simul et rhetor, verba pariter et gramina decurtasset, illis lectores, his fratrem enecans; et has fortasse siciliculas vocibus illis ipsum apposuisse Virgilium. Itaque legendum videri:

Tau Gallicum, min, al, sil, im male sicilit,
Ista omnia ista verba miscuit fratri.

Sed dicendum iam, quid ego sentiam de Huschkii conatu huius Epigrammatis vel emendandi, vel interpretandi. Ac primum apparet, verissime Koppium iudicare, non esse eam huius carminis sententiam, quam infert ei Huschkus. Quintilianus refert, his versibus a Virgilio lepide perstringi Annium ut ineptum antiquitatis affectatorem. Neque vero haec ipsa summa carminis putanda est. Sed acrius etiam urere et notare Annium Virgilius voluit tamquam fratricidam. Quod duplex consilium ita uno carmine consecutus est poeta, ut vocabula quaedam Annii more decurtata asserret, quae ad veneficium spectarent. Quod nisi ita esse statuis, nec quomodo illa „*miscuit ista verba fratri*“ accipienda sint, intelligitur, et omnis facetissimi carminis vis perit. Itaque de sententia Epigrammatis nihil est quod dubites. Sed haeretur in singulis, nec licet sperare, omnia unquam ita expediri posse, ut nihil remaneat, de quo possit ambigi. Acute vidit Spalding. in Not. ad Quintilianum, geographica haec epitheta *Corinthia verba*, *Britannus Thucydides*, *Attica febris*, *Tau Gallicum*, se invicem firmanitia, non esse movenda. Quae sint verba Corinthia, quid Gallicum Tau, quis pro certo affirmet? Hoc tamen apparet, ita traduci scribendi genus Annii, ut poeta illud non certum aliquod et constans esse, sed mirifice mixtum dicat, adeo, ut iam Corinthium, nescio cuius scriptoris — Sophronem, ut vidimus, significari putat Huschkus — morem, iam Atticos imitatus sit Annius, denique novum quoddam et inauditum genus, — Britannicum iocose, vel Gallicum, appellat poeta — usurpaverit. Thucydides autem Britannus Huschkio videtur vocari, — neque plane improbabilis ea coniectura — ob historiam quandam Britanniae ab Annio scriptam, in qua Thucydidem sibi aemulandum ille sumserit; sed ita Britannicum dici puto, ut adiecto hoc epitheto simul indicetur, adeo male eam rem illi cessisse, ut non Atticus aliquis scriptor, sed Britannicus, illius operis auctor videri potuerit; idem sentit Turnebus. Verbis *min*, *al*, non impedio quominus minium et allium significari existines; atque haec, ut etiam *tau*, satis munita sunt Ausonii auctoritate. Extremam eiusdem versiculi partem corru-

ptam esse et ipse habeo persuasum. *Spinæ* vocabulum, ut omittam metricam rationem, quamcunque interpretandi viam ingressus fueris, crucem figit interpretibus. Nam qui de Circo sumtum putat, ut prius fecerat Huschkius, is velim meminerit, medium illum Circi aggerem a nullo antiquiore scriptore ante Cassiodorum vocari spinam. Vocem *sil* sane videtur Ausonius, quamquam ea res non extra omnem dubitationem posita est, in hoc Epigrammate invenisse; neque negaverim ex *silis*, *stolis*, repetendam esse; quamquam, qui huius herbae usus in re venefica fuerit vel esse potnerit, ignoro; cervas ante partum ea purgari discitur e Plinio H. N. VIII, 32. Sed quod praeterea addit Huschkius *em* sive *im*, nec legitur, ut cetera, apud Ausonium, nec pro *eum* dictum accipi sententia carminis patitur. Facilius feras extremum verbum in *sicilit* ab Huschkio mutatum, quamquam, si sicilicus nota quaedam fuit, quae utebantur scribentes, vid. etiam E. I. A. Seyferti Grammat. Lat. Vol. I. §. 293., non continuo sequitur, etiam verbum *sicilire* in eadem re usurpari; nec *sicilire* plane idem est, quod *secare*, *demetere*; audiamus Plinium H. N. XVIII, 28.: „Praeterea quoties secta sint, siciliri, hoc est, quae foeniseces praeterierunt, secari.“ vid. etiam Dalecamp. ad eund. XVI, 16. Relinquam etiam in medio, longane sit syllaba *ci*, an brevis; quamquam sicilicus numerus, i. e. tertia pars assis, correptam habet apud Priscian. de Ponder. et Mensur. vs. 21.; et Ennius *sicilicibus*, an *sicilibus* scripserit, incertum est. Hoc utut est, illud certe offendit, quod in quintam versus Hipponactei sedem tribrachys vel etiam anapaestus infertur.

Sed in his quoniam soli coniecturae locus relinquitur, experiar et ipse, quid proficiam hariolando. Ac primum versus secundus

Lste iste rhetor. Namque quatenus totus

abest a libris mss. Quintiliani, veterrimi testis; invexit eum Aldus, quem plerique editores secuti. Verendum igitur, ne male pedem huc intulerit. Iam quarto versu ex Ausonio teneri fortasse poterit *sil*. Sed quomodo ea verba illiserit Annii, quis assequitur? Scilicet non illisit, sed elisit, ut oculos cui elidimus; elisit verba, i. e. fregit et decurtavit. At observa epigrammaticam in hoc verbo ambiguitatem et amaritudinem. Verbum elidendi enim etiam de eo dicitur, quod contunditur, tundendo comminuitur; ut in illo: *caput alicuius elidere*. Itaque simul ad tundenda in mortario et ita miscenda venena trahi hoc verbum existimo. Iam vero in vocalis *et*, *met*, quae ante *male* in compluribus codd. et vet. Edd. leguntur, latere

puto *ut*, quod, eiecto secundo versu, ad *Ita*, — sic enim apud Quintilianum exstat — quod proximum versum incipit, referendum, totumque Epigramma sic legendum censeo:

Corinthiorum amator iste verborum,
Thucydides Britannus, Attice febris,
Tau Gallicum, min, al, sil ut male elisit,
Ita omnia ista verba miscuit fratri.

Ph. Wr.

PHILIPPI WAGNERI

QUAESTIONES VIRGILIANAE

P R A E M O N I T U M.

Quaestiones has Virgilianas, aliquot abhinc annis iam perscriptas, quamquam haud inutiles fore apertum vel ad orationem Virgilii explicandam, vel ad textum mendis purgandum, tamen non ita licuit expolire et perficere, ut non hic illic aut desit aliquid, aut melius tractari potuerit. Est etiam, quam rescidissem, nisi aliquoties lectorem in Notis et V. L. ad eam remissem. Nec dubito, quin futuri sint, qui quasdam res Lexico potius Virgiliano reservandas, quam in his Quaestionibus exponendas fuisse iudicent. Vere illi quidem fortasse, si huius ipsius Lexici propediem emit-
tendi potestas esset.

I N D E X

QUAESTIONUM VIRGILIANARUM

- I. De Praepositione *Ab*.
- II. De Praepositione *Ex*.
- III. De forma Accusativi nominum propriorum.
- IV. De Graecis terminationibus secundae Declinationis — *os* et — *on*.
- V. De terminatione tertiae Personae pluralis Perfecti Activi.
- VI. De Modis ac Temporibus Verborum confusis.
- VII. De permutatione Praesentis et Perfecti Activi.
- VIII. De Numeris Verborum permutatis.
- VIII. De Casu ac Numero Nominum permutato.
- X. De permutatione Praepositionum *Ad* et *In*.
- XI. De Hiato.
- XII. De brevi syllaba arseos vi producta.
- XIII. De Caesura post primum pedem.
- XIII. De Praepositione *In*, etiam *A* et *E*, non raro in codicibus vel omissa temere, vel adiecta.
- XV. De Verbo *Est* vel omisso, vel adiecto.
- XVI. Lectiones e veterum Grammaticorum, maxime Servii, Commentariis ortae.
- XVII. De Pronomine *Is*.
- XVIII. De Pronomine *Ipsa*.
- XVIII. De Pronomine *Iste*.
- XX. De Pronomine *Hic*.
- XXI. De Pronomine *Ille*.

- XXII. De Pronomine interrogativo *Quis* et *Qui*.
 XXIII. De Adverbio *Ilic*.
 XXIII. De Particula *Iam*.
 XXV. De Adverbio *Tum*, *Tunc*.
 XXVI. De Adverbio *Adeo*.
 XXVII. De Adverbio *Utro*.
 XXVIII. *Primus*, *Primum*, *Primo*.
 XXVIII. De Participiis.
 XXX. De Infinitivo absoluto.
 XXXI. De Interrogatione.
 XXXII. De Copula *Nec*, *Negue*.
 XXXIII. De Appositione et Epexegesi.
 XXXIII. De Copulis *Et*, *Ac*, *Que*, *Atque*, inaequalia orationis membra iungentibus.
 XXXV. De varia significatione varioque usu Copularum *Et*, *Que*, *Ac* et *Atque* brevis expositio.
 XXXVI. De Particula *Ve*.
 XXXVII. De Particula *At*.
 XXXVIII. De forma vocabuli *Natus*, *Gnatus*.
 XXXVIII. Virgilius herolcis quaedam temporibus tribuens, quae posterioris fuerunt aetatis.
 XXXX. Virgilius dormitans aliquando.
 XXXXI. Super Ge. III, 527. Queritur, quae sint epulae repostae?
-

Q U A E S T I O. I.

De Praepositione *Ab*.

1. *Ab* ante consonas apud Virgilium non legitur, nisi quum ea Praepositio locum et originem indicat idemque valet, quod Graecum ἀπό. Numquam autem Passivis *ab* iungitur ita, ut sit ὑπό. Quare erret, qui Aen. II, 429. ex Burn. Exc. edendum statuat: „Confixi *ab* sociis.“ Sed ne tum quidem, quum illa Praepositio Graecae ἀπό vim sustinet, semper *ab* scribitur; requirit enim ea non solum certas quasdam consonas, sed etiam vocabula. Itaque non solet *ab* ante alias consonas apud Virgilium scribi, quam ante *I, L, R, S* et *T*, neque ante alia vocabula, quam haec, quae appositurus sum: *Iove* Ecl. III, 60. *G.* III, 35. *Aen.* I, 380. VI, 123.; *litore* Ge. III, 33. *Aen.* III, 536., hoc quidem loco *Medic.* a m. sec., ibid. 639. XII, 787.; *laeva* *Aen.* VIII, 460.; *radice* et *radicibus* *Ge.* I, 20. 319. II, 17.; *rege* *Aen.* XI, 230.; *rupe* *Aen.* III, 647.; *sede* *Aen.* I, 270. III, 687. VII, 209. 255. 324. 454.; *stirpe* *Aen.* VII, 99. VIII, 130., neque aliter *Medic.* a m. sec. cum aliis *Aen.* I, 626., ubi *ad* prius in *Medic.* fuerat; item a m. sec. *Ge.* I, 171.; recte etiam *Aen.* IX, 603. *ab stirpe* e Sprothano et Avieni imitatione reduxit Heinsius. Sed in omnibus, ut videtur, libris mss. legitur *Ge.* II, 312. „non *a stirpe* valent,“ i. e. ipsa stirps invalida est; *ab stirpe* significaret aut *cum ipsa stirpe*, aut *a stirpe, radice, usque ad summum*, sive *totae*, quod utrumque alienum ab isto loco. De *Aen.* III, 94. infra dicetur. *Ab* ante *t* vindicavi poetae Ecl. VIII, 40. ex *Mediceo*; et ex *Valerio Probo* *Ge.* I, 457., ubi *Medicei* lectio *at terra* eodem ducit. *Ab limite* e codd. editur Ecl. I, 54. *Ab stabulis* in *Mediceo* legi *Ge.* IV, 14. auctor est Heinsius; apud *Fogginium* tamen *a st.* exaratum.*) *Ab Troia* *Aen.* III, 149. ex duobus, in quibus *Fragm. Vat.*, et VI, 335. ex uno, sed et ipso bono, cod. affertur; item unus *ab vulnere* *Aen.* VI, 450.

*) Sed *Fogginium* hic, non *Heinsium*, errasse, *Freytagius* certior me fecit.

2. Contra ubique Mediceus, licet aliis libris alterum sequentibus, praebet *a sanguine*, cfr. Aen. I, 19. 235. 550. IV, 230. V. 45.; item *a sedibus* Aen. I, 84. II, 611.; et alia similiter. — Quibus ea res nisa fuerit rationibus, non facile quisquam ita explicuerit, ut, quid quoque in loco sequendum sit, ex ipsius rei natura appareat. Sono multum in his tribuisse veteres, mihi quidem persuasissimum est; sed eius rei non ubique idonei sumus iudices. Hinc certe relinquendum ratus sum Aen. III, 94.: „Quae vos *a stirpe* parentum Prima tulit tellus;“ sic ibi omnes codd.; durius, credo, videbatur *ab*, praegressis duobus vocabulis monosyllabis.

Q U A E S T I O II.

De Praepositione *Ex*.

Praepositio *Ex* ante consonas raro apud Virgilium invenitur. Quae ea de re praecipui posse videntur, haec sunt: 1) *Ex* ponitur subiecto Pronomine monosyllabo: *ex se* Ge. II, 218.; *ex me* Aen. XII, 435.; *ex quo* Aen. II, 163. 648. V, 47. VIII, 47. Haec res prorsus ad soni suavitatem videtur referenda. 2) *Ex* ponitur, ubi haec Praepositio numerum indicat: Ecl. X, 35.: „*ex vobis* unus;“ Aen. XI, 533.: „unam *ex* virginibus;“ I, 171.: „omni *ex* numero.“ Huc referendum etiam Aen. II, 659.: „Si nihil *ex* tanta Superis placet urbe relinqui.“ Aliud est Aen. III, 602.: „Scio me Danais *e* classibus unum.“ Sed tamen Aen. III, 377.: „Pauca tibi *e* multis;“ et IX, 217.: „sola multis *e* matrilus.“ 3) *Ex* ponitur in eiusmodi dictionibus, quales sunt *ex diverso* Aen. II, 716. III, 232.; *ex longo* Aen. IX, 64.; *ex more* Aen. V, 244. VIII, 186. 4) *Ex* scribitur, quum haec Praepositio ei nomini, quod ex ea pendet, postponitur, aut quum inter Substantivum et Adiectivum ita interiecta est, ut Substantivum praecedat: Ecl. VI, 19.: „*ipsis ex* vincula sertis.“ Aen. IV, 410.: „Prospiceres *arce ex* summa. Hinc praestiterit Aen. II, 718.: „*Me bello ex* tanto;“ ut est in aliquot Pierianis paucisque aliis codd. Recte autem Aen. XII, 134.: „At Iuno *e* summo, qui nunc Albanus habetur, — — Prospiciens tumulo,“ ab Heinsio, ante quem *ex* *e* edebatur, revocatum est. Denique 5) editur Aen. XI, 720.: „poenasque inimico *ex* sanguine sumit;“ et XII, 949.: „poenam scelerato *ex* sanguine sumit;“ bene utique et eleganter in quarta eaque debiliore ceteris sede, praegressa etiam longa vocali. Ubi alterutra harum causarum sola locum habet, *e* scriptum invenitur; sic praegressa longa vocali *e* legitur Ge. IV, 200. Aen. III, 176. 590. V, 270. X, 263. XII, 134.; et absorpta brevi in quarta sede Aen. I, 44. X, 221. — Ceterum *e* quamvis consonam subiectam

habet, neque ulla videtur esse, quae alteram harum fornarum respuat. — Aen. V, 270.: „saevo ex scopulo“ in Rom. legitur, durius fortasse.

QUAESTIO III.

De forma Accusativi nominum propriorum.

1. Nominum Graecorum masc. gen. in *as* et *es* desinentium Accusativus a Virgilio terminatur in *an* et *en*; et ex optimorum librorum fide recte ubique editur *Acasten*, *Aenean*, vid. V. L. ad Aen. V, 850., *Anchisen*, *Antoren*, *Hylan*, *Idan*, *Iolan*, *Niphaten*, *Oronten*; vid. Heins. ad Aen. I, 113. Ecl. I, 66. male editur *Oaxem*, tacite correctum a Vossio et Iahnio. Nominativus *Oaxes* legitur apud Vibium, cuius imprimis magna hic auctoritas. *Oaxis* apud Serv.; sed idem Servius in ipso Commentario Accusativum *Oaxen* exhibet, quem tamen, si *Oaxis* esset Nominativus, in *im* mittendum fuisse vix dubites. *Oaxen* praeter alios tuetur antiquissimus ille Gudianus et Rom. Aen. I, 581. *Aeneam*, haud dubie operarum vitio, in edit. Heyn. legitur. Nec dubito, quin ex Grammaticorum auctoritate ubique scribendum sit *Achillen*; vid. Heins. ad Aen. I, 458. et a me notata ad Aen. I, 30. Codicum in hac voce minor auctoritas; nam quum ea semper, ter omnino, Aen. I, 458. IX, 792. XI, 438., in fine versuum legatur, ultima eius litera etiam in antiquissimis libris, ut in ipso Mediceo, per lineam transversam exprimitur, quae interdum etiam literam *n* designat, ut in Medic. Ecl. IX, 10. Aen. V, 298. VI, 445. IX, 184. X, 128.

2. Contra retinui Aen. X, 561. sq. Accusativum *am* in Italicis nominibus, *Lucam* et *Numam*; ubi unus Gudian. *Lucan*, itenque unus Medic. *Numan* produnt, scilicet quia alias, sed in Graecis nominibus, hae formae frequentatae.

3. Terminationem in nusquam Virgilius videtur admisisse, nisi forte metri necessitate cogente. Hinc edidi *Alexim*, *Chromim*, *Daphnim*, *Lirim*, *Moerim*, *Opim*, *Parim*, *Phasim*, *Tanaim*, *Thetim*, *Itym* etiam et alia eodem modo. Burmannus saepius in Bucolicis expressit *im*, Heynius constanter *in*. In Mediceo, quoties ipsa finalis horum vocc. litera expressa, nec lineola tantum significata est, ubique *im* legitur, si Ecl. VIII, 85. ap. Fogg. et Aen. V, 116. et X, 705. exceperis; hoc quidem loco libri minime contemnendi *Parim* tuentur, quod etiam Charisius confirmat; et in talibus non negligenda Grammaticorum auctoritas; edidit ita Iahnus. Optandum esset, ut in eiusmodi rebus, in quibus accurata scripturae diversitatis notatio vel maxime requiritur, diligentiores fuissent editores, Heinsius imprimis. Is ta-

men ad Ecl. IV, 32. et Aen. VII, 84. veterrimos ait codices *Daphnim*, *Alexim*, *Parim*, *Moerim*, *Irim*, et similia habere; et ad Ecl. VIII, 76. haec scribit: „*Daphnim* Mediceus passim hac Ecloga, et alii vetustiores. Sic *Moerim* bis terve habebis Ecloga subsequente.“ *Pristim* Medic. Aen. V, 116., alii *Pristim*: „recte; inquit Heinsius; nam Maroni sollemnis enuntiatio Latina in nominibus Graecis.“ Et *Pristim* ipse idem Medic. X, 211. Idem Heins. VI, 445.: „*Procrimque* libri vetustiores, Maroniano more;“ idque revocavi. Apud Foggin. tamen Ecl. VIII. pro finali litera in fine versuum lineola conspicitur. *Moerim* liquido in Mediceo Ecl. VIII, 98. IX, 53., ubi *moverim* a m. pr., quod haud facile ex *Moerin* nasci potuit. *Thetim* Ecl. IV, 32. omnes Heinsiani praeter unum alt. Mentel. *Alexim* praeter alios Serv. Dresd. Ecl. II, 1. et 73.; altero quidem loco in interpretatione; nam in ipso textu *Alexis* exhibet, quae est altera lectio. *Irim* in Medic. ceterisque codicibus Aen. V, 606. IV, 694. IX, 2. X, 38; et quod IX, 803. in Medic. legitur *Irem*, id non potuit ex *Iris* exsistere. *Daphnim* et similia etiam ubique in emendatissima Ald. tert. expressum; *Daphnim* Ecl. II, 26. Serv. Dresd. et codd. Parisini 7. 11. 14., etiam Romanus ibi a Potterio ad testimonium vocatur; *Daphnim* Serv. Dresd. etiam Ecl. V, 20. 51.; eamque codicum quoque scripturam esse, affirmat ad vs. 20. Burmannus. Quod autem Ecl. V, 52. legitur: „*Daphnim* ad astra feremus,“ metri necessitate compulsus ita scribere eo loco debuit poeta; quamquam ne illud quidem vero absurdum, Virgilium in eo quidem posito scripsisse „*Daphnim* ad astra“ etc. cf. Herm. Elen. Doctr. Metr. p. 61. sq. Quo loco quod Heynius ad alios corrigendos utitur, possum alium ei opponere, qui scripturam a me defensam luculento testimonio confirmat; legitur is Aen. VI, 334.: „*Leucaspim* et *Lyctiae* ductorem classis *Oronten*.“ adde VII, 242. Ac si semel *Daphnim* poeta usurpavit, non maiorem hoc habet vinum, quam quod item semel exaratum *Tarcho* videmus Aen. VIII, 608.; vid. quae notavi ibi ad vs. 506. Unde intelligitur, non recte Heynium istoc exemplo usum esse ad omnia similia in Bucolicis corrigenda; *Ararim* tamen et *Tigrim* Ecl. I, 63. ab eo retentum; nec ulla ibi e codd. notatur diversitas, nisi quod *Ararin* et *Tigrin* in cod. Lengt.

Q U A E S T I O IV.

De Graecis terminationibus sec. Declinat. *os* et *on*.

In terminandis Graecis nominibus sec. Declinationis, quantum ex codd. intelligere licet, non videtur Virgilius ubique certam aliquam legem secutus esse. In nominibus Insularum prae-

tulit Graecam formam: *Lesbos* Ge. II, 90. *Delos* Ge. III, 6. *Delum* tamen in antiquioribus libris Aen. IV, 144. *Tenedos* Aen. II, 21. *Neritos* III, 271. *Zacynthos* ibid. 270. *Naxon*, *Oleatron* et *Paron* Aen. III, 125. sq. Hinc Aen. VII, 208. e codd. scripsi *Samon*; Medic. ibi *Samom*, ut *Arctom* Ge. I, 138. *Paphi* nomen in optimis libris Latinam habet terminationem, Aen. I, 415. X, 51. 86.; quo accedit *Thapsumque* Aen. III, 689. Terrarum, montium fluminumque nomina nunc Graece, nunc Latine terminantur; Graece *Epiros* Ge. I, 59. *Aegyptos* Ge. IV, 210.; sed *Aegyptus* Aen. VIII, 705.; porro *Tmaros* Ecl. VIII, 44. *Pelion* Ecl. III, 94. *Spercheosque* e Medic. et Leid. Ge. II, 487. editur. *Cocytos* Aen. VI, 132. e Medic. restitui. *Pactolosque* Aen. X, 142. editur; Mediceus tamen *Pactolus*. Et sic *Hernus* Ge. II, 137. *Ismarus* Ecl. VI, 30. *Tmolus* Ge. I, 56. ex fide meliorum codicum, quod firmitur Ge. II, 98. *Caicus* Ge. IV, 370. *Hebrus* ibid. 524. Urbium sola *Tyros* Aen. IV, 670. Graece terminatur. — Rarae in hominum nominibus Graecae formae: *Muaxylus* Ecl. VI, 13. *Epeos* Aen. II, 264. *Tityon* VI, 595. Nam Accusativus Rutuli nominis *Talon*, qui Aen. XII, 513. legitur, recte in suspicionem vocatur. — Praeterea haec inveniuntur: *Arcton* Ge. I, 138. *Lageos* Ge. II, 93. *Scorpius* Ge. I, 35. Contra *Sirius* Ge. IV, 424. et Aen. III, 141.; ubi tamen non negligendum, quod ibi *Indos*, hic *agros* subiicitur; quare auribus consuluisse videtur poeta, utroque loco scribens *Sirius*.

QUAESTIO V.

De terminatione tert. Personae plural. Perfecti Indic. Activi.

Sollemnis est permutatio terminationum *ērunt* et *ēre*. Sed ipsi codices eo ducunt, ut, utra quoque loco praefenda sit, plerumque appareat. In medio versu res omnis pendet ex metri necessitate, quod uno, eoque maxime luculento, exemplo comprobatur: Ecl. X, 13.: „illum etiam — — *stevere myricae*, — — *steverunt saxa Lycae*.” Sed quum ea permutatio non nisi in fine versuum locum habeat, sponte intelligitur, formam breviorē ad versum apte claudendum multo altera illa pleniorē commodiorē esse. Quod nolim ita a me dictum putes, quasi versus, contra ac vulgo fit, brevi syllaba saepius aut rectius finire, quam longa, existimem; sed vocalis *e* quum exilioris sit soni, aurium maxime iudicio haud dubie poetae hoc dederunt, ut in ultimi pedis thesi syllabam eadem vocali, quam gravi illa fuscaque *u*, terminatam, positione etiam, quam vocant, corroboratam, subiicere mallent. Hinc recte *dedere* editur Ge. I, 287. III, 83. 115. 247. 378.

IV, 204. Aen. I, 398. II, 243. 567. III, 238. 337. 566. IX, 686. XI, 190. et *tulere* Aen. II, 131. V, 582. Ex Medicei auctoritate eandem formam reduxi Aen. VIII, 324. IX, 292. Reliqui tamen, ob codicum consensum, duobus locis pleniorē terminationem, etsi ibi quoque tenuior illa videtur restituenda: Ge. II, 454.: „Quid memorandum aeque Baccheia dona *tulerunt*?“ et Aen. I, 605.: „Quae te tam laeta *tulerunt* Saecula?“ hic quidem duo, sed non inagni ponderis, codd. apud Burm. *tulere*. Longior autem forma tum praelata est, ubi Perfectum sua ac propria vi praeditum et a nobis vernaculo sermone loquentibus et a Graece scribentibus per idem tempus reddendum est. Hinc Ecl. III, 111.: „sat prata *biberunt*“, sic ibi omnes libri mss. Ecl. V, 344.: „postquam te fata *tulerunt*, Ipsa Pales agros — reliquit;“ tres libri *tulere*. Ge. II, 422.: „Quum semel haeserunt arvis, aurasque *tulerunt*.“

Q U A E S T I O VI.

De Modis ac Temporibus Verborum confusis.

Saeplissime Tempora Modique Verborum a librariis permutati. E multis pauca decerpam; plura daturō tempus deerrat, non voluntas aut rerum copia.

1. Maximam vim in Tempora Modosque mutandos habuerunt diversarum Coniugationum terminationes *et*, *at*; *ent*, *ant*; ut Ecl. III, 48.: „Si ad vitulam *spectas*, nihil est, quod pocula *laudes*“, ubi in aliis libris mss. *spectes* — *laudas*. Aen. I, 48. sq.: „Et quisquam Iunonis *adorat* Praeterea, aut supplex aris *imponet* honorem?“ alii *imponit*, *imponat*, *adoret*. III, 407.: „Ne qua — Hostilis facies *occurrat* et omnia *turbet*“, alii *turbat*, unus *occurret*. ibid. 457.: „Ipsa *canat*, vocemque volens atque ora *resolvat*“, alii *canet* — *resolvat*, quod inde ortum videtur, quod in antiquo aliquo codice, ut est in veterrimo illo Gudiano, mendose exaratum fuerat; *canat* — *resolvat*. VIII, 244.: „Non secus, ac si — Infernas *reseret* sedes et regna *recludat*“, alii *reserat*, *recludit*, *recludet*. XI, 330.: „qui dicta *ferant*, et foedera *firmant*“, unus *firmant*, hinc alius *ferunt*. ibid. 466.: *aditus urbis firmant*, turresque *capessant*“, ubi duo *firmant*, et hinc alter ex iisdem *capessunt*.

2. Relativo *quicunque* interdum male subiungitur Coniunctivus a librariis; vid. Aen. I, 610. II, 709. IX, 299. XII, 203. *quidquid* VIII, 401. Male tamen unus *violavit* pro *violavit*, Futuro exacto, XI, 591. coll. vs. 848.; item unus Ecl. III, 49. *vocabis* pro *vocaris*.

3. In enunciatis conditionalibus ubi talia ponimus, quae utrum fiant, facta sint aut fieri possint, necne, incertum relinquimus, et protasis et apodosis Coniunctivum requirit. Nam si quae erunt, quae adversari videantur huic regulae, ea si diligentius examinaveris, facile intelliges minime repugnare; fieri enim potest interdum, ut alterum tanquam certum, alterum tanquam incertum efferatur. Ecl. II, 57.: „nec munera curat Alexis, Nec, si muneribus *certes*, concedat lollas;“ alii codd. *concedet* et *concedit*; *concedet* ferri potest: dabit ampliora munera; sed de hoc versu vid., quae in V. L. scripsi. Ecl. VII, 68.: „Saepius at si me, Lycida, *revisas*, Fraxinus in silvis *cedat* tibi, pinus in hortis;“ alii *cedet*; recte, si *revises*; sed quum *revisas* legatur, aequè ineptum est *cedet*, ac si quis dicat: amabo te, si me ames. Ecl. X, 33.: „o mihi tum quam molliter ossa *quiescant*, Vestra meos olim si fistula *dicat* anores;“ recte *quiescant*, non *quiescent*, ut est in aliis codd., quia haec res omnis ex eo suspensa est, facturine hoc, quod fieri cupit, sint illi, necne. Male editur Aen. I, 374.: „O dea, si prima repetens ab origine *pergam*, Et *vacet* annales nostrorum audire laborum: Ante diem clauso *componet* Vesper Olympo;“ reduxi *componat* e Pierianis; vide, quae ibi notavi.

4. In contrariam partem peccatum Ge. I, 229.: „Si vero viciamque seres — — Haud obscura cadens *mittet* tibi signa Bootes;“ ubi male unus *mittat*, i. e. si seres, fieri fortasse potest, ut tibi haud obscura signa inittat Bootes; at hoc dicit poeta: si viciam serere voles, idoneum serendi tempus certissime ex Boote cognosces. Male edebatur Ge. II, 227.: „Rara sit an supra morem si densa *requiras*, — — Ante locum capies oculis;“ quod esset: si forte requiras, quod quidem facturusc sis, necne, nescio. Male etiam Ecl. IX, 64.: „Cantantes licet usque (minus via *laedat*) canus;“ vid. ibi notata; recte *laedit*, quod ita explicandum: si cantamus, minus via laedit; sive: cantantes via non laedit. Male etiam tuetur Burmannus, diversa miscens, Coniunctivum Ecl. VI, 10.: „Si quis tamen haec quoque, si quis captus amore *legat*: — — Te nemus omne *canet*.“ Indicativum reduxi Ecl. II, 27.: „Non ego Daphnim Iudice te metuam, si nunquam *fallit* imago;“ conditionalis sententia ad verbum *metuam* referenda latet in his: *iudice te*, i. e. si ipse iudices; haec autem: *si nunquam fallit imago*, negligentius subiunguntur et ita explicanda sunt: quod possum contendere, si, ut credo, imago non fallit. Inepta est altera lectio *fallat*, i. e. at fieri potest, ut imago fallat; inepta hic etiam tertia *fallet*. Nemo haerebit in Coniunctivo Aen. IX, 172.: „Quos pater Aeneas, si quando adversa *vocarent*, — dedit esse magistros.“ Sed erit fortasse, quem offendant Ge. II, 49. 54. Aen. VII, 310. Et primo quidem loco haec leguntur: „Tamen haec quoque si quis *Inserat* — : *Exuerint*

silvestrem animum; cultuque frequenti In quascunque voces artes haud tarda *sequuntur*;" hoc loco cave *sequantur* scribendum censeas, quamquam ita est in optimae notae libro, Moret. pr.; apodosis praegressae conditionalis sententiae his verbis conclusa est: *Exuerint silvestrem animum*; inde nova subiungitur sententia et ipsa conditionalis, hunc in modum capienda: et si deinde cultum frequentem adhibueris, (Futur. exact.) haud tarda sequentur etc. Ge. II, 54.: „Hoc *faciet*, vacuos si *sint* digesta per agros;" bene *faciet*, quamquam *faciat* in Medic. a m. pr. et in Gud.; totus ibi locus ita est comparatus, ut illud iam pro certo affirmari potuerit. Denique Aen. VII, 310.: „Quod si mea numina non *sunt* Magna satis; *dubitem* haud equidem implorare quod usquam est. Flectere si nequeo superos" etc.; hic Coniunctivus gravius affirmandi vim habet: non video, cur dubitem.

5. Ut autem Modus Modo respondet, si eadem est utriusque enunciati natura, sic idem Tempus eidem Tempori opponi in his similibusque solet. Aen. VI, 625.: „Non, mihi si linguae centum *sint* oraque centum, Omnia poenarum percurrere nomina *possim*;" male ante Heinsium *possem*. IX, 211.: „Si quis in adversum *rapiat* casus, — Te superesse *velim*." Aen. II, 709.: „Quo res cumque *cadent*, — Una salus ambobus *erit*." IX, 299.: „casus quicumque *sequuntur*, Haec eadem — *maneant*." Ge. I, 454.: „Sin maculae *incipient* — —, omnia — vento nimbisque *videbis* fervere;" male alii *incipiunt*. Hinc recte editur Ge. II, 202.: „quantum longis *carpent* armenta diebus, Exigua tantum gelidus ros nocte *reponet*;" alii *reponit* et *reponat*. Ex Medic. Ge. I, 438. *condet* adscivi: „Sol quoque et exoriens et quum se *condet* in undas, Signa *dabit*;" nam Participium Praesentis ex adiecto verbo finito *dabit* explicandum: *quum orietur*; cfr. vs. 458.: „At si, quum *referet*que diem *condet*que relatum, Lucidus orbis *erit*;" nam quod opponunt vs. 427. sqq., eius rei alia est ratio: *parabitur* enim referendum ad *comprenderit*. Ecl. V, 76.: „fluvios dum piscis *amabit*, Dumque thymo *pascentur* apes —, Semper honos nomenque tuum laudesque *maneant*;" ubi male a Cortio defeuditur *pascentur*, quod est in Gud. Aen. I, 607.: „In freta dum fluvii *current*, dum montibus umbrae *Lustrabunt* convexa, polus dum sidera *pascet*, Semper honos nomenque tuum laudesque *maneant*;" ubi male in nonnullis et in ipso Mediceo *pascit*. Adde Ecl. VII, 63. Aen. IX, 447. sqq. Ovid. Ib. 135. sqq.; de quibusdam locis, qui repugnare videntur, vid. V. L. ad Aen. IV, 336. Ge. IV, 411.: „Sed quanto ille magis fornas se *vertet* in omnes, Tauto, nate, magis *contende* tenacia vincla;" recte *vertet* ob Imperativum, cui respondet Futurum in eiusmodi re, quae futura est, nondum fit. Hinc recte Ge. III, 73.: „quos in spem *statues* submittere gentis, — inde a teneris *impende* laborem;" ante Heinsium *statuis* legebatur. Ceterum quum in his praestan-

tissimi etiam codices interdum fluctuant, erit fortasse, ubi plus rationi, quam libris mss. inservire debeas. Nemo tamen sollicitabit talia; Ge. I, 189.: „Si *superant* fetus, pariter frumenta *se-quentur*.“ Aen. XI, 168.: „quod si *immatura munebat* Mors natum: caesis Volscorum millibus ante, Ducentem in Latium Teucros, cecidisse *iuvabit*.“

QUAESTIO VII.

De permutatione Praesentis et Perfecti.

1. Praesens et Perfectum saepissime permutantur, ubi parum utrumque habet mensuram similemque sonum; quod omnium quidem frequentissime verbis *fundere*, *rumpere*, *linquere* et inde compositis accidit. Qua in re duo sunt maxime observanda, codicum auctoritas et sententiae ratio. De codicibus in universum hoc tenendum: multo saepius Praesens in Perfectum, quam Perfectum in Praesens mutatum esse in iis verbis, quorum Perfectum sit detracta una Praesenti littera; facilius enim deinebatur, quam addebatur littera; et consonae *m* et *n* saepissime per lineolam transversam in recentioribus libris mss. indicabantur, quae facile fieri potuit ut ab iis, qui eiusmodi codices describerent, omitteretur. Hinc si antiquiores libri aut omnes, aut plerique in Praesens conspirant, multo consultius fuerit, hoc tempus praeferre Perfecto.

2. Sententiam si consulimus, Praesenti tempore et historicos et poetas saepissime uti pro Perfecto tum, ubi velut in rem praesentem perducere lectorem volunt, inter omnes constat. Hinc egregie Aen. II, 275.: „Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo Hectore, qui *redit* exuvias indutus Achilli!“ Fit autem hoc maxime, ubi ipsa res, quae narratur, quibusdam expectationis stimulis animum excitat; excitant autem ea maxime, quae produnt commotum eius animum, qui vel facit aliquid, vel loquitur. Hinc quae cum aliqua commotione animi, cum quadam alacritate, vehementia, studio atque impetu geruntur, plerumque per Praesens exprimi solent. Quamobrem Praesentia recte exhibentur Aen. IV, 195.: „Haec passim dea foeda virum *diffundit* in ora. Protinus ad regem cursus detorquet Iarban.“ ibid. 388.: „His medium dictis sermonem *abrupit* et auras Aegra fugit, seque ex oculis avertit et aufert.“ ibid. 448.: „Haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros Tunditur et magno *persentit* pectore curas.“ ibid. 646.: „Conscendit furibunda rogos, enseque *recludit* Dardanium.“ VII, 458.: „Olli somnum

ingens *rumpit* pavor, ossaque et artus *Perfundit* sudor.“ X, 890.: „Multa movens animo, iam tandem *erumpit* et — coniecit hastam.“

3. Hinc per Praesens ad futura aut proxime subiecta attendere iubemur, ut quum orationem alicuius exhibiturus est poeta. Inde fit, ut verbum *fatur*, *adfatur*, quoties fere apud Virgilium legitur, futurum indicet sermonem, *fatus* autem et *effatus* praegressum; de Aen. VI, 1. X, 621. XI, 718., qui versus exinendi sunt, mox dicetur. Interdum tamen per metri necessitatem Perfecto utendum fuit, ut Ge. IV, 530.: „namque ultro *adfata* timentem;“ eodemque modo Aen. IV, 632. VI, 538. 666. XII, 138.; etiam *edidit* Aen. V, 799. VII, 194. Sed Aen. VI, 455.: „Demisit lacrimas, dulcique *adfatus* amore est;“ et VIII, 611.: „Talibus *adfata* est dictis seque obtulit ultro;“ propter adiectum ideum tempus Perfecta praetulit poeta; item Aen. IV, 650.: „Incubuitque toro *dixitque* novissima verba.“ (Ge. IV, 320. neque eadem est codicum omnium lectio, et varia admittitur struendi ratio.) Itaque recte editur Aen. V, 482.: „Ille super tales *effundit* pectore voces.“ vs. 780.: „talesque *effundit* pectore *questus*.“ vs. 842.: „*funditque* has ore loquelas.“ VI, 55.: „*funditque* preces rex pectore ab uno.“ VII, 292.: „haec *effundit* pectore dicta.“ VIII, 70.: „tales *effundit* ad aethera voces.“ XI, 377.: „*rumpitque* has imo pectore voces.“ Ita his locis omnibus in optimis iuss. legitur.

4. Properatur ad sequentia Aen. VII, 573.: „Nec minus interea extremam Saturnia bello *Imponit* regina manum. Ruit“ etc. male alii *Imposuit*. Similia infinitis locis inveniuntur. Hinc etiam *fatur* his legitur praegresso sermone Aen. VI, 1.: „Sic *fatur* lacrimans classicum immittit habenas;“ et XI, 718.: „Haec *fatur* virgo, et pernicibus ignea plantis Transit equum cursu.“

5. Contra Perfectum res denotat quietiores et compositas. Sufficeret unum exempli gratia asferre locum, Ge. II, 495—513., nisi is longior esset, dignus tamen imprimis, quem inspicias. Adde versus placida quadam gravitate, ipsis etiam numeris expressa, praesignes Aen. I, 124.: „Interea magno misceri murmure pontum, Emissamque hiemem *sensit* Neptunus, et inis Stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto Prospiciens, summa placidum caput extulit unda;“ ubi male quidam *sentit*. Eandem ob causam, quamquam alibi subiectum sermonem Praesens *fatur* praecedit, ex optimis libris scribendum Aen. X, 621.: „Cui rex aetherii breviter sic *fatus* Olympi.“ Aen. V, 90. sqq.: „Ille agnine longo Tandem inter pateras et levia pocula serpens *Libavitque* dapes, rursusque innoxius imo *Successit* tumulo, et depasta altaria *liquit*;“ male in aliis *succedit* et *linquit*.

6. Sed quum Perfectum rem plane absolutam significet, interdum hoc tempus ita pro Praesente ponitur, ut inter initium alicuius rei et finem vix ullum videatur spatium intercedere. Ge.

II, 81.: „deinde feraces Plantae immittuntur; nec longum tempus, et ingens *Exiit* ad caelum — arbos.“ Aen. IX, 418.: „Dum trepidant, *ii*t hasta Tago per tempus utrumque.“ V, 336.: „Ille autem spissa *iacuit* revolutus arena;“ de repente lapsus. IX, 771.: „huic uno deiectum comminus ictu Cum galea longe *iacuit* caput.“ De XII, 81. vid. Quaest. XXXV, 6. Huc refer etiam Ge. I, 330.: „Terra tremit; *fugere* ferae; et mortalia corda Per gentes humilis *stravit* pavor.“ Itaque non erat, quare in suspicionem Perfectum Heinsius vocaret Aen. XII, 154.: „Vix ea: quin lacrimas oculis lucturna *profudit*.“ De X, 444. infra dicitur.

7. Saepe ita iunguntur Praeteritum, Perfectum maxime, et Praesens, ut hoc rem consecutam significet. Hinc recte editur Aen. IX, 432.: „sed viribus ensis adactus *Transabiit* costas, et candida pectora *rumpit*;“ i. e. transabiit et ita rumpit. X, 451.: „*Fatus* medium *procedit* in aequor.“ X, 659.: „Vix proram *attigerat*: *rumpit* Saturnia funem.“ XII, 380.: „*praecipitem Impulit* *effunditque* solo.“ VIII, 506.: „oratores regnique coronam Cum sceptro *misit*, *mandatque* insignia Tarchon.“ Itaque e Mediceo aliisque reponendum Aen. VI, 747.: „Donec longa dies — Concretam *exemit* labem, puruque *relinquit* Aethërium sensum.“ VII, 621.: „*Impulit* ipsa manu portas, et cardine verso Belli *feratos rumpit* Saturnia postes.“ vid. etiam Wunderl. Not. ad Ge. III, 228. et Aen. II, 465. Inde saepissime fit, ut, praegressa Coniunctione *Quum* vel *Postquam* cum Perfecto, Praesens subiungatur.

8. Sed quod in superiore Quaestione vidimus, solere Tempus respondere Tempori, id si ad hanc causam transtuleris, non pauca erunt, quae illustrari hinc possint. Ge. IV, 415.: „Haec *ait*, et liquidum ambrosiae *diffundit* odorem.“ Aen. X, 379.: „Haec *ait*, et medius densos *prorumpit* in hostes.“ Ex paucis libris repositum Aen. XII, 470.: „Metiscum *Excutit*, et longe lapsum temone *relinquit*.“ X, 796.: „*Prorumpit* iuvenis, seseque *immiscuit* armis;“ ubi male Heinsius *Prorumpit*. Ge. III, 92.: „Talis et ipse iubam cervice *effudit* equina Coniugis adventu pernix Saturnus, et altum Pelion linnitu fugiens *implevit* acuto.“ Ge. IV, 384.: „Ter liquido ardentem *perfudit* nectare Vestam: Ter flamma ad summum tecti subiecta *reluxit*;“ male hic ipse Medic. cum paucis aliis *perfundit*. Aen. X, 336.: „Illa volans clipei *transverberat* aera Maeonis, et thoraca simul cum pectore *rumpit*.“ IV, 277.: „Mortales visus medio sermone *reliquit*, Et procul in tenuem ex oculis *evanuit* auram.“ Contra VII, 7.: „*tendit* iter velis portumque *relinquit*.“ Male editur XII, 842.: „Interea *excedit* caelo, nubemque *reliquit*.“ Male etiam X, 465.: „Corde *premit* gemitum lacrimasque *effudit* inanes.“

9. Vehementer autem erret, qui ad hanc legem omnia revo-

care velit; nec cuiquam in mentem veniet, Praesens *perrumpit* sollicitare Aen. II, 480.: „correpta dura bipenni Limina *perrumpit*, postesque a cardine vellit Aeratos; iamque excisa trabe firma cavavit Robora et ingentem lato dedit ore fenestram.“ X, 444.: „Haec ait, et socii *cesserunt* aequore iusso.“ Ge. I, 85.: „iam brachia *contrahit* ardens Scorpions, et caeli iusta plus parte *reliquit*;“ ubi vid. notata.

10. Omnino autem, qui ubique, quid cuique rei conveniat, exquirere consueverit, plerumque, utrum tempus aptius sit, facile intelliget. Sic Ge. III, 530.: „nec somnos *abrumpit* cura salubres;“ qui totum locum perlegerit, persuadebit sibi, Perfectum *abrumpit* alienum esse h. l.; item Ge. IV, 334.: „At mater sonitum thalamo sub fluminis alti *Sensit*;“ male *sensit*; et Aen. XI, 691.: „sed Buten aversum cuspide *fixit*;“ male *figit*. Bene Aen. VIII, 67.: „Dixit, deinde lacu Fluvius se condidit alto, Ima petens: nox Aenean somnusque *reliquit*;“ sic interpungendum. X, 310.: „Signa canunt. Primus turmas *invasit* agrestes Aeneas;“ sic recte editur et interpungitur. V, 517.: „Decidit exanimis, vitamque *reliquit* in astris Aetheriis, fixamque refert delapsa sagittam;“ i. e. relicta in astris vita. III, 568.: „Interea fessos ventus cum sole *reliquit*; Ignarique viae Cyclopium adlabimur oris;“ i. e. postquam tandem fessos reliquit ventus, adlabimur. Similiter Aen. XI, 1.: „Oceanum interea surgens Aurora reliquit: Aeneas — — Vota deum primo victor solvebat Eoo;“ i. e. proximo mane, postquam Aurora Oceanum reliquit, etc. Recte XI, 150.: „*Procubuit* super, atque *haeret* lacrimansque gemensque;“ illud sit momento temporis, hoc durat; quae res optime illustratur VIII, 86.: „Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem *Leniit*.“ VII, 600.: „Nec plura locutus Saepsit se tectis, rerumque *reliquit* habenas;“ recte *reliquit*, quia hinc ad novum argumentum transitur. X, 415.: „saxo ferit ora Thoantis, Ossaque *dispersit* cerebro permixta cruento;“ ubi *dispersit*, quod est in optimis libris, eo defendas, quod Praesens *ferit*, quam destitutum sit Perfecto hoc verbum, Perfecti vicem sustinet, ut similia verba sexcenties. XII, 495.: „Diversos ubi *sensit* equos currumque referri;“ male editur *sensit*, quod saepius recurrenti literae sibilanti debetur. VII, 221.: „nos ad tua limina *misit*;“ duo, in quibus Vatic., *mittit*, minime hoc spernendum, si per se spectas; sed repetitum est e III, 155.

QUAESTIO VIII.

De Numeris Verborum permutatis.

1. Vix quidquam ex toto permutationum genere frequentius apud Virgilium, quam Numeri Verborum et Nominum confusi. Quamobrem de ea re accuratius exponendum mihi putavi. Hoc autem acturus in ipso disserendi principio illud inprimis teneri volo, Virgilium hac quoque in re, ut in multis aliis, maxime studuisse simplicitati, neque ab hac parte ornatum magnopere quaesivisse. Dici tamen vix potest, quam saepe Heinsius, ut taceam alios, nescio quam elegantiam venatus probas lectiones tentaverit, ubicunque fieri poterat, immo saepissime, ubi non poterat, pluralem numerum pro singulari obtrudens invito ac paene reluctanti Virgilio. Sed missis ambagibus statim in mediam rem veniamus.

2. Primum magna pars exemplorum singularis numeri in pluralem mutati versatur in eo genere, quod ex vicino Nomine vitium traxit. Hoc genus duplex est: nam aut verus vel praecedit proxime vel sequitur Nominis alicuius Pluralis, aut propinquus est Singularis Nominum communem habens cum Neutris Pluralium terminationem.

a) Prioris generis exempla invenies Ge. II, 113.: „Bacchus *amant* colles, aquilonem et frigora *taxi*;" sic Leid. sec. pro *amat*. III, 565.: „*immundus olentia sudor Membra sequabantur*;" e duobus enotatum. Aen. I, 58.: „*Ni faciant*, maria ac terras" etc. sic pro *faciat*, Medic. Priscian. et Pompon. Sab. III, 455.: „*cursus in altum Vela vocent*;" sic bene multi. II, 536.: „*si qua est caelo pietas, quae talia curret*;" Medic. et Parrhas. XI, 830.: „*Et captum leto posuit caput, arma relinquunt*;" sic pro *relinquens* fuerunt apud Servium qui legerent; quod alii mutarunt in *relinquit*. Recte Medic. cum aliis Aen. II, 208.: „*sinuatque immensa volumine terga*;" ita edidi pro *sinuant*; Pluralis enim ex subiecto Plurali Nominis ortus. Ipse autem orationis nexus requirit Singularem, ad voc. *pars* referendum; respondent enim haec sibi invicem: „*Pectora, anteriorem partem, angues per mare invecti excelsa tenent*," et, „*Pars cetera, posterior, in magnos sinus est collecta*." Prorsus autem languent ista: *Pars cetera pontum Pone legiti*, si retinemus *sinuant*: nam quum illud ita esse per se intelligeretur, non erat cur adiceret poeta, nisi ea cum proxime subiectis coniuncta esse voluisset. Aen. V, 825. editur: „*Laeva tenet Thetis et Melite*;" sed recte optimi libri magno numero *tenet*, quod reduxi; accedit etiam Servii Dresd. auctoritas, recentissimi quidem libri, sed saepe cum praestantissimis codd. conspirantis; cfr. etiam infra §. 3. a). Nec melius ex uno Mediceo — nam in

tali re ne optimi quidem libri vitiorum prorsus immunes sunt — editum Aen. X, 238.: „Iam loca iussa *tenent* — Arcas eques;“ de quo cfr. praeterea §. 4. c). Aen. VI, 37. in Rom. legitur: „Non hoc ista sibi tempus *spectacula poscunt*;“ eadem est prior Medicea lectio, altera *poscit*. Hoc quoque loco Pluralis Verbi e proxime praegresso Nominine ortus; neque ad sensum perinde est, ut putat Heynius, utrum *poscunt* legatur, an *poscit*; de eo enim agitur, quid sibi tempus illud poscat, non spectacula quod tempus poscant. Facillime autem talia e contrariis iudicare licet: hoc tempus non spectacula poscit, sed longe aliud quid; non: spectacula non hoc, sed aliud, poscunt tempus; quod si dixisset vates, videretur Aenean ad aliud tempus remittere voluisse; quod alienum erat ab hoc loco. Aen. VI, 651. in codd. non paucis, et, nisi falsus est Fogginius, in ipso Mediceo, exstat: „Arma procul currusque virum *mirantur* inanes;“ Singularis defenditur vs. 656.; et soli convenit Aeneae haec miratio, utpote qui haec primum videat, non Sibyllae, cui haec omnia dudum nota, cfr. vs. 564. sq. Porro IX, 733.: „clipeoque micantia fulmina *mittunt*;“ ubi *mittit* e Mediceo aliisque revocavi. Explicant illud *mittunt* ita, ut valeat i. q. *se mittunt*. Atque sic interdum usurpari Activa verum est quidem; sed talia angustioribus, quam vulgo putatur, inclusa sunt finibus, nec facile admittenda, nisi exemplis ante probatum fuerit, in eo ipso, quo de agitur, verbo hunc obtinere usum; neque enim in quovis id sibi concessum poetae putaverunt. Nec Aen. XI, 145. recte editur: „Contra turba Phrygum veniens plangentia *ingunt* Agmina;“ vid. etiam §. 3. a) et 4. c) Ge. III, 383. recte scripsit Heinsius: „Et pecudum fulvis *velatur* corpora saetis;“ non fecisset, credo, nisi ornatus e Graecismo blandiretur.

b) Venio nunc ad alterum genus. Ge. II, 270.: „Ut, quo quaeque modo *steterint*, qua parte calores Austrinos *tulerint*, quae terga obverterit axi;“ sic Mediceus; videtur librarius *quaeque* pro Plurali habuisse; quamquam etiam e praegresso Plurali Verbi *signant* origo mendi repeti potest; qua de re mox. Aen. III, 499. „Effigiem Xanthi Troiaeque videtis, Quam vestrae fecere manus; melioribus, opto, Auspiciis, et quae *fuerint* minus obvia Graiis;“ sic pro *fuerit* in compluribus. VI, 209.: „leni *crepitabant* bractea vento;“ quod impense placet Heinsio; atque his eiusdem farinae deliciis qui delectatur, ad satietatem usque e pleno Heinsii penu b. l. petere poterit. Male editur Ecl. X, 60.: „Spicula: tanquam haec *sint* nostri medicina furoris;“ nempe haec a librariis pro Nominat. Pluralis accipiebatur; sententia haec est: medicina haec mihi sit, torquere spicula; neque ipsa spicula recte dici possunt medicina. — Denique etiam Genitivus primae secundaeque declinationis pro Nominativis plural. habitus corrumpendo Verbi numero fuit; cuius rei insigne est exemplum

Aen. IV. 18.: „Si non pertaesunt *thalami taedaeque fuissent*;“ sic sat multi codd. cum ipso Medic.

Vice versa Pluralis Verbi mutatus in Singularem per Singularem proximi Nominis, ut Ecl. VIII, 58.: „Omnia vel medium *fiat mare*;“ sed recte editur *fiant*.

c) His adiungere quaedam placet, quae corrupta sunt per proptinquum alius Verbi Numerum. De Ge. II, 270. modo dictum. Ge. I, 185. „quae plurima terrae Munstra *ferunt*; *populatque* — Curcubio;“ *populant* quidam. Aen. VI, 362.: „Nunc me fluctus *habet*, *versantque*“ cet.; ubi *habent* Medic. Aen. III, 417.: „Dissiluisse *ferunt*, quum protinus utraque tellus Una *forent*;“ sic Rottend. tert. Aen. XI, 609.: „progressus uterque *Substiterant*;“ sic nonnulli subsequenti *erumpunt* decepti. III, 142.: „Arebant herbae et victum seges aegra *negabant*;“ quod vitium e duobus codd. enotatum commendat Heinsius. De VII, 687. vid. §. 4. b). Inprimis memorabile exemplum exstat Ge. III, 402.: „Quod surgente die iulsero horisque diurnis, Nocte *premunt*; quod iam tenebris et sole cadente, Sub lucem *exportant*“ (s) calathis adit oppida pastor; Aut parco sale *contingunt* hio- mique *reponunt*;“ vera lectio *exportans* a Scaligero restituta, quae quam facile depravari potuerit apertum est, in nullo videtur libro iuss. inveniri. Eodem modo ob praegressum Singularem Verbi mutatus est in Singularem Pluralis in Mediceo Ge. II, 50. sq.: „Inserat — mandet — *Exuerit*,“ hoc pro *exuerint*. — Exemplum ex a) et c) mixtum suppeditat Aen. I, 308.: „Qui teneant, nam inculta *vident*, hominesne ferae;“ sic pro *videt* Medic. a. u. pr.

3. a) Ubi duo Nomina iunguntur, Verbum proximi Nominis Numerum plerumque sequitur. Ecl. I, 58.: „Nec — raucae, tua cura, palumbes, Nec gemere aera *cessabit* turtur ab ulmo.“ Ge. I, 484.: „Nec — fibrae apparere minaces, Aut puteis manare cruor *cessavit*.“ IV, 30.: „Haec circum cassiae — et serpylla, et copia thymbrae *Floreat*.“ Aen. I, 16.: „Hic illius arma, Hic currus *fuit*.“ Sic etiam Aen. III, 274. sq. VI, 181, sq. IX, 706. sqq. et saepe alibi. Neque ubi metrum locum dat Plurali, usus est hoc numero poeta, ut Aen. I, 574.: „Tros Tyriasque mihi nullo discrimine *agetur*.“ II, 597.: „*superet* coniunxne Creusa Ascaniusque puer?“ III, 270.: „In medio *apparet* fluctu nemorosa Zacynthos, Dulichiumque Sameque et Neritos.“ ibid. 552.: „*Adtollit* se diva Lacinia contra Caulonisque arces.“ IX, 254.: „cetera *reddet* Aeneas atque Ascanius.“ Hinc firmantur emendationes Aen. V, 825. et XI, 145. supra factae §. 2. a). Hinc recte editur Ge. III, 565.: „Ardentes papulae atque immundus olentia sudor Membra *sequebatur*,“ ubi in duobus *sequebantur*. Aen. III, 269.: „Qua cursum ventusque gubernatorque *vocabant*,“ e Medic. multisque aliis

libris Singularem *vocabat* adscivi. Pauci libri IV, 276.: „cui regnum Italiae Romanaque tellus *Debetur*;" „plerique *debentur*;" in Mediceo tamen, frequenti corruptelarum indice, cfr. Ecl. IX, 66. X, 12. Ge. I, 339. II, 302. III, 273. 466. IV, 259. 443. et saepe alibi, abrasa est *litera n*. Hoc quidem et praegresso loco Servius Pluralem affert; ac vereor, ne eius iudicium fucum fecerit librariis, ut saepe, de quo peculiari Excursu exponetur. Aen. IV, 651.: „dum fata deusque *sinebant*;" at Medic. cum aliis nonnullis *sinebat*. Male in Ald. tert. V, 107. legitur: „Famaque — et clari nomen Aestae *Excierant*." Duo libri VIII, 318.: „raui atque — venatus *alebant*;" ceteri recte *alebat*. IX, 619. optimi libri, in quibus Mediceus: „Tympana vos buxusque *vocat* Berecynthia;" quod restitui. X, 358. Heinsius, eumque secutus, licet invitus, Heynius ediderunt: „non nubila, non mare *cedunt*," ex vitio unius Medicei, coque ab emendatrice manu sublato. Simile mendum placebat Heinsio X, 760.: „Hinc Venis, hinc contra *spectant* Saturnia luno." X, 679.: „Quo neque me Rutuli, nec conscia fama *sequatur*;" sic ibi plurimi optimique libri, non *sequantur*, quod exstat in quibusdam. Quae quum ita sint, deserui etiam lectionem Ecl. VI, 30.: „Nec tantum Rhodope *mirantur* et Isarus Orphea," ab Heinsio e quinque suis libris inductam. Neque obstat, quominus id facerem, Rufinianus, vel quisquis illum de Schematis Lexeos libellum concinnavit, ab Heinsio ad testimonium vocatus; nihil enim, quod certum sit, inde licet intelligere, nisi satis antiquum esse illud vitium. Ac fuit fortasse, qui *Rhodope* Pluralem putaret, e contractione explicandum.

b) Metri causa tamen admissus est Pluralis Ge. II, 215.: „Et tophus scaber, et nigris exesa chelydri Creta *negant* alios aequé serpentibus agros Dulcem ferre cibum;" quamquam aliter haec intellecta sunt ab ipsis antiquis Grammaticis, quod discitur e Servii scholio: „NEGANT: Scilicet Nicander et Solinus, qui de his rebus scripserunt." Aen. XI, 184.: „Iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon *Constituere* pyras." Aen. II, 478.: „una Periphas, Automedon, una omnis Scyria pubes *Succedunt* — *iactant*;" sic in omnibus libris; et recte: usui multitudinis notio per Pluralem erat exprinenda. Bene etiam secundum plurimos optimosque libros IX, 171.: „*instant* Muestheus acerque Serestus;" sic enim ubique, ubi statim duo vel plura nomina obversantur animo, quod hoc quidem loco e proximo versu apparet: „Quos pater Aeneas — Rectores iuvenum et rerum dedit esse inagistros." V, 154. sq.: „Post hos aequo discrimine Pristis Centaurusque locum *tendunt* superare priorem." Hinc Ecl. VII, 2.: „*Compulerantque* greges Corydon et Thyrsis in unum;" ubi male unus *compulerat*. Sed ubi unum post alterum menti succurrit nomen, rectius Singularis praefertur, ut Aen. V, 825., de quo supra §. 2. a). Aen. XI, 597.: „At manus interea muris Troiana *propinquat*,

Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;“ quem locum laudans Valer. Probus ita exhibet: *muris tectisque propinquant*, memoria scilicet lapsus; tamen *propinquant* valde probatur Hein-
sio; cf. etiam §. 4. a. b. c. Denique Ge. II, 450.: „Nec tibiae leves, aut torno rasile buxum Non formam accipiunt,“ requiritur Pluralis, quia iungenda *Nec non*.

4. Collectivis raro adiicitur pluralis Verbi Numerus. Fit hoc a) in circumlocutione, adiecto Genitivo eius Nominis, quod verum est subiectum; ut Ge. IV, 461.: „At chorus aequalis Dryadum clamore supremos *Impleverunt* montes.“ Aen. III, 675.: „At genus e silvis Cycloperum et montibus altis Excitum ruit ad portas, et litora *complevit*.“ Posteriore tamen loco Grammatici hunc versum laudantes et aliquot libri mss. *complet*; et fortasse Pluralis proximo Nominini *litora* debetur.

b) praegresso vocabulo *Pars*; sed ea res his regitur finibus, ut eius Nominis, ad quod refertur voc. *pars*, Pluralis, aut Pronomen *alii* praecedat. Ge. II, 10. sqq.: „Namque *aliae* — Sponte sua veniunt — : *Pars* autem posito *surgunt* de semine.“ IV, 374. sqq.: „manibus liquidos dant ordine fontes *Germanae*, tonsisque ferunt mantelia villis; *Pars* epulis *onerant* mensas.“ Aen. I, 210. sqq.: „*Illi* — — Tergora deripiunt costis et viscera nudant; *Pars* in frusta *secant*.“ II, 399. sqq.: „Diffugiunt *alii* ad naves, — *pars* ingentem formidine turpi *Scandunt* rursus equum.“ IV, 402. sqq.: „Ac veluti ingentem *formicae* *sarris* acervum Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt, It nigrum campis aginen, praedamque per herbas *Convectant* calle angusto; *pars* grandia *trudunt* Obnixae frumenta humeris: *pars* agmina *co-
gunt*.“ IX, 505. sqq.: „*Volsci* fossas implere parant; *Quaerunt* *pars* aditum.“ XII, 277. sqq.: „At *fratres*, animosa phalanx, adensaque luctu, *Pars* gladios *stringunt* manibus, *pars* missile ferrum *Corripunt*.“ Eandem legem sequitur *quisque*. Quae quum ita sint, nemo facile commendabit, quod in paucissimis neque iis optimis codd. legitur VII, 686.: „*pars maxima* glandes Liventis plumbi *spargunt*; *pars* spicula *gestant* Bina manu,“ pro recepto *spargit* — *gestat*; illud ortum ex praegresso et subiecto Plurali. Nec recte editur XI, 466.: „*Pars* aditus urbis *firment*, turresque *capessant*;“ ubi qui Pluralein per ea, quae praecedunt, tueri velit, is, re accuratius pensitata, id non procedere intelliget. Itaque Mediceum prae ceteris ducem secutus *firmet* et *capessat* exarandum curavi. Memorabilis est locus Aen. VI, 657. sqq., quem totum adscribam:

His demum exactis, perfecto munere divae,
Devenere locos laetos et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

640. Largior hic campos aether et lumine vestit

Purpureo; solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis *exercent* inembra palaestris;
 Contendunt ludo, et fulva luctantur arena;
Pars pedibus *plaudunt* choreas, et carmina dicunt.

Apparet, recte dici potuisse: *Pars exercent*; nam etsi certum quoddam subiectum desideratur, tamen e praegresso verbo *norunt* totoque orationis habitu facile illud quale sit perspicitur, puta: *qui habitant haec loca*. Sed in bene multis nec spernendis codd. exstat *exercent*; quod haud scio an genuinum sit. Pluralis *exercent* ex eodem numero et praecedente et subsequente ortus videtur; adde, quod huic verbo subiectum, *membra*. Ac si deberetur Singularis voc. *pars*, sane mirum videbitur, quod nullus liber in proximis versibus eundem Numerum exhibeat. Nihil autem offensionis habebit Pluralis *plaudunt* — dicunt vs. 649., quum praecedat *Contendunt*, in quo Verbo subaudiendum *alii*. Sed pergimus ad alia. Aen. II, 395. in uno Gudian: „*spoliis se quisque recentibus armant*;“ imprudentis haud dubie librarii lapsus. In eodem a m. pr. ibid. vs. 130. legitur: „et quae sibi quisque *timebant*;“ cui lectioni etiam ex Servianis patrocinium paratum ivit Heynius; quod quantum valeat, alio loco videbimus. Longe aliud est, quod XI, 185. legitur: „huc corpora *quisque* suorum More *tulere* patrum;“ quae ita struenda: huc tulere — sc. omnes — corpora, et suorum quidem quisque more patrum.

c) Iam facile de aliis quibusdam quid statuendum sit, existimari poterit. De Aen. XI, 597. vid. §. 3. b.; de VIII, 599. vid. V. L. ad eum locum. Ge. I, 373. Pierius in quibusdam invenit: „*omnis navita* ponto Humida vela *legunt*,“ pro *legit*; „elegantiter!“ inquit Heinsius. At, ut taceam non tantum esse librorum Pierii auctoritatem, obfuit librariis Pluralis *vela* vicinitas. Similes elegantias alibi veniatur Heinsius, ut Aen. VI, 209.: „*crepitabant bractea*;“ ibid. 364.: „Nunc me *fluctus habent*.“ Aen. III, 563. in pr. Hamb. legitur: „Laevam *cuncta cohors* remis ventisque *petebant*;“ ecce tibi elegantem librarium! scilicet praegressum superiore versu Perfectum *contorsit* non patitur dubitare, quin hic quoque Perfectum *petivit* requiratur. Nec debebat Heinsius probare, quod a nonnullis apud Pier. et a Donato proditur Aen. II, 254.: „Et iam Argiva *phalanx* instructis navibus *ibant*.“ De X, 238. et XI, 145. vid. §. 2. a. Omuino saepius soli librorum oscitantiae debetur Pluralis, ut Aen. VI, 124.: „Talibus orabat dictis, arasque *tenebant*,“ ut est in pr. Moret. Nolui tamen sollicitare Aen. V, 120.: „triplici pubes quam Dardana versu *Impellunt*, terro consurgunt ordine remi;“ quamquam *Impellit* in quatuor codd.; quare noluerim, facile sentient, qui aurium iudicio non destituti sunt. Vides autem poetae etiam ita loqui

licuisse: „quam triplici versu *Impellunt*,“ sc. remiges; quare verba *Dardana pubes* per appositionem adiecta videri poterunt.

d) Seiungendi prorsus ab hac quaestione eiusmodi loci, ubi, postquam praegresso colectivo Verbum singularis Numeri subiectum est, in adiuncta enunciatione Pluralis sequitur. Quae res nititur tacita quadam subiecti mutatione, qua sit, ut ex ipso colectivo Pluralis repetatur, ut *iuvenes ex iuventus*. Aen. II, 31.: „*Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae, Et molem mirantur equi*“ sic omnes uno consensu libri. II, 120.: „*Vulgi quae vox ut venit ad aures, Obstupere animis*.“ Hinc optime editur ibid. vs. 64.: „Undique — Troiana *iuventus* Circumfusa ruit, *certantque* illudere capto“ vid. ad h. l. Heinsius. IV, 404.: „It nigrum campis *agmen*, praedamque per herbas *Convectant*.“

5. In contrariam peccet partem, qui Aen. II, 37. ex Grammaticorum ab Heinsio excitatorum fide edere velit: „praecipitare *iubet*,“ pro *iubent*, quem Numerum vs. 35. flagitat. Sed qui accuratius Grammaticos istos inspexerit, videritque versum 35. ab iis non adici, iam non cogitabit de mutanda ex illorum auctoritate scriptura. Aen. VI, 477. vix me continui, quin ederem: „*arva tenebat ultima*“ sed potiori codicum parti obsecutus vulgatam lectionem *tenebant* servavi; hoc si genuinum est, alterum praegresso Singulari *molitur* debebitur. Certe ita statuendum de VI, 678., ubi unus Venetus: „dehinc summa cacumina *linquit*,“ propter praegressum *ostentat*. Alio modo peccatum in Mediceo aliisque Ge. II, 181.: „*Palladia gaudet silva*,“ ubi Singularis deberi videtur verhis *Palladia silva* pro Nominativo habitis.

QUAESTIO VIII.

De Casu ac Numero Nominum permutato.

Frequentissima est Casus ac Numeri Nominum permutatio.

1. Casus saepe ex proximi Nominis Casu mutationem patitur; quod maxime in Adiectivis usu venit; non raro tamen etiam in Substantivis. Ut pauca e multis afferam: Ge. II, 330.: „*Zephyrique* tepentibus auris,“ Medic. *Zephyrisque*. ibid. 341.: „*duris* caput extulit arvis,“ in aliis *durum*. ib. 447.: „bona bello Cornus,“ *bella* Medic. III, 144.: „viridissima *gramine* ripa,“ duo *gramina*. ib. 334.: „*sacra* nemus accubet umbra,“ *sacrum* aliquot. ib. 347.: „*hosti* Ante expectatum,“ multi *hostem*. IV, 294.: „in hac certam,“ Rom. *hanc*. Aen. I, 129.: „oppressos *Troas* caelique *ruina*,“ Rom. *ruinam*. ib. 323.: „subcinctam *pharetra*,“ aliquot *pharetram*. ib. 348.: „Quos inter

medius venit furor," *plures medios*. II, 696.: „Cernimus Idaea claram se condere *silva*," Vatic. *silvam*. III, 540.: „*bellum* haec armenta minantur," unus *bella*. ib. 631. sq.: „incuitque per antrum *Immensus*, sanie eructans," sat multi *Immensum*, alii *Immensam*. ib. 708.: „tot tempestatibus *actus*," plurimi *actis*. Hinc Ecl. VIII, 74. ex uno Longobard. emendationem lectionem recepi: „*hanc altaria circum Effligiem ducō*," in ceteris *hanc*. Aen. I, 724. recte editur: „Crateras *magnos* statuunt," non *magnas*. E certissima coniectura scribitur Aen. IV, 98.: „quo nunc *certamina tanta*," pro eo, quod in libris est: *certamine tanto*. V, 584. edidi: „*Adversi spatii alternosque orbibus orbes impediunt*;" sic Mediceus alique; vulgo legitur *Adversis — alternisque*. Recte editum IV, 441.: „*annoso validam quum robore quercum*;" hic enim regnat in his ordo; in aliis *annosam valido*. IX, 486.: „*nec te tua funera mater Produxi*" in omnibus libris legitur; *funera* e praegresso *tua* ortum; sic XI, 3.: „*turhataque funera mens est*" in Mediceo et Exc. Burin. exstat; recte igitur Bothius Bembi emendationem *funere* sequitur. Recte etiam XI, 658. editur: „*pacisque bonas* bellique ministras;" alii *bonae*. Similium exemplorum vide largam copiam apud Cort. ad Luc. VIII, 290. Libet hic deflectere paululum ad Pindarum. A quo quum nomen habeat Schema Pindaricum, semper suspecta mihi fuit ea figura, tamquam merum Grammaticorum inventum. Nam quod unum adhuc certum haberi potuit huius Schematis vestigium, Olymp. XI, 4.: „*εἰ δὲ σὺν πόνοις τις εὖ πράσσοι, μελιάρους ὕμνοι ὑστέρων ἀρχαὶ λόγων τέλλεται*." id satis facili certaque, ut opinor, coniectura tolli poterit, si mecum scribas *ὕμνος*. Pluralem enim *ὕμνοι* praegresso Plurali *μελιάρους* deberi, vix dubites. Simile appositionis genus eidem Pindaro restituit Hermann. Olymp. I, 44. Perperam autem, ut eundem Hermannum sentire video Adnotatt. ad Eurip. Med. ab Elmsl. edit. vs. 34., referuntur quaedam ad schema Pindaricum, quae aliter explicanda sunt.

2. a) Venio ad Numerorum permutationem. Qua in re primum illud observasse mihi videor, inulto saepius Singularem verti in Pluralem, quam hunc in illum Numerum. Sic quum Aen. I, 214. 732. II, 420. III, 410. 509. 589. 639. IV, 147. VI, 474. IX, 692. X, 876. XI, 413. XII, 119. et saepe alibi longe maxima codicum pars Singularem exhibeat, singulis tamen locis singuli codices Pluralem praebent, in quibus nominatim Venetus, Hamb. II., Rottend. II., Parrhas., Franc., Zulichem.

b) Numerorum permutatio non raro explicanda eodem modo, quo casuum, i. e. ex propinquitate alicuius Nominis alium Numerum habentis. Ecl. IV, 40.: „*rastrōs — falces*; hoc in uno, in ceteris *falcem*. Ge. II, 72.: „*glandesque sues*, pro *glandemque*. ib. 155.: *urbes — labores*, pro *laborem*. ib. 443.: *cedrosque —*

cupressosque, pro *cedrumque*. ib. 455.: „ad culpas causas dedit,“ pro *culpam*. III, 82.: „color deterrimus albo Et gilvo,“ sic unus pro *albis*. ib. 288.: „hinc laudes fortes sperate coloni,“ pro *laudem*. ib. 410.: *lepores* — *damas*, pro *leporem*. ib. 560.: *undis* — *flammis*, sic unus pro *flamma*. IV, 345.: „Inter quas curas Clymene narrabat inanes,“ pro *curam* — *inanem*. Aen. I, 455.: *manus* — *labores*, pro *laborem*. ib. 562.: *metus* — *curas*, pro *metum*. ib. 673.: *dolis* — *flammis*, pro *flamma*. IV, 219.: *aramque tenentem*, pro *arax*. ib. 269.: *caelum et terram*, pro *terras*. ib. 427.: *cineres Manesque*, pro *cinerem*. ib. 444.: „Consternunt terras — *frondes*,“ pro *terram*. VI, 724.: „caelum ac terram, pro *terras*. VII, 571.: *terram caelumque*, pro *terras*. VIII, 60.: *irasque minasque*, pro *iramque*. ib. 98.: *muros arcesque*, pro *arcemque*. X, 83.: „in totidem classes convertere *Nymphas*,“ pro *classem*. XI, 99.: *muros gressusque*, pro *gressumque*. ib. 199.: „*raptasque* — In *flamas* iugulant *pecudes*,“ pro *flammam*. ib. 911.: „*Adventumque* pedum, *flatumque* audivit equorum,“ pro *flatus*; et ex hoc, *flatus*, rursus fluxit Medicei lectio *Adventusque*. XII, 214.: „*sacratas* In *flamas* iugulant *pecudes*,“ pro *flammam*. His adde quaedam alia: Ge. II, 82.: *miratasque novas*, pro *miraturque novas*. ib. 483.: „Sin *has* ne possim *naturas* accedere *partes*,“ sic pro *naturae* Medic. a m. pr. — Hic in prinis tenendum, ubi fieri possit, duo Substantiva sic iungi a Virgilio solere, ut alterum singularem sequatur, alterum pluralem Numerum, unde gratior existit sonus, quam iterato eodem Numero. Cfr. e magna copia exemplorum modo laudatorum Ecl. IV, 40. Ge. I, 157. II, 443. III, 82. 410. 560. Aen. I, 455. 562. 673. IV, 269. 427. VI, 724. VII, 571. VIII, 60. 98. XI, 99. 911. Item singula eiusdem versus hemistichia Nominibus diversi Numeri claudere solet Virgilius.

c) Saepe Singularis in Pluralem versus sequente litera *s*. E multis pauca attingemus: Ge. I, 125. 146. 259. II, 299. III, 108. 349. IV, 447. Aen. II, 693. IV, 184. VIII, 350. X, 307. 819. XII, 949. Hinc orta vitiosa lectio, quam expuli, Ge. IV, 132.: „Regum aequabat opes *animis*; seraque“ etc. pro *animo*, ex quo quum, adscita e proximo voc. litera *s*, factum esset *animos*, mutarunt hoc librarii in *animis*; vid. notata ad h. l. Similiter peccatur in quibusdam libris Aen. I, 582.: „*animo* sententia *surgit*;“ ubi quum, litera *s* ex subiecta voce praegressae adiecta, exstisset *animos*, depravaturn est etiam verbum, *surgit*, atque in *verit* mutatum. Male edebatur Aen. XI, 774.: „*Aureus* ex *humeris* sonat arcus,“ pro *ex humero*, quod revocavi. Nam Medicei scriptura *ex humeris* erat aperte ostendit, *s* e proximo vocabulo priori adhaesisse. Sic etiam vs. 652. in Romano legitur *ex humeris sonat*, atque hic eodem modo, ut supra in Mediceo, apud Donatum exstat *erat arcus*. Male in quibusdam libris V, 525. *humeris*

spatia, pro *humero sp.* et IX, 53. *campis sese*, pro *campo s.* In contrariam partem peccatum Aen. IV, 414.: „animos submittere animi;“ deteriores libri *animus*, quod ortum ex *animosubmittere*, non sententibus librariis, unam *s* duobus inservire vocabulis. Quid? quod etiam *s* ante *m* in eandem *m* versa V, 350.; sed in patris tantum et recentibus libris.

d) Nec raro litera sibilans, saepius in eodem versu repetita, ita se videtur in aures insinuasse librariorum, ut vitiorum causa facta sit: Ge. II, 395.: „Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras,“ pro *aram*. II, 492.: „Subiecit pedibus, strepitusque Acherontis,“ pro *strepitumque*. III, 91.: „Martis equi biunges, et magni currus Achillis,“ pro *Achilli*. ib. 182.: „Primus equis labor est, animos“ etc. pro *equi*. Aen. I, 338.: „Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbes,“ pro *urbem*. II, 223.: „Qualis mugitus, fugit quum saucius aras,“ pro *aram*. III, 87.: reliquias Danaum atque immitis Achillis,“ pro *Achilli*. ib. 258.: „in silvas pennis ablata,“ pro *silvam*. ib. 302.: „falsi Sinoentis ad undas,“ pro *undam*. ib. 389.: „sollicito secreti ad fluminis undas,“ pro *undam*. VI, 838.: „Victor aget currus, caevis insignis Achivi,“ pro *currum*. VIII, 640.: „Iovis ante aras, paterasque tenentes,“ pro *aram*. IX, 314.: „Egressi superant fossas, noctisque per umbras,“ pro *umbram*. Cfr. etiam IX, 478. X, 282. XI, 82. 521. XII, 426. 661. Una etiam *s*, in quam proxime praegressum vocabulum desinit, hanc habuit vim, ut subiectum Singularem verteret in Pluralein, ut Aen. VII, 7.: „tendit iter velis, portusque relinquit,“ pro *portum*. X, 833.: „ad fluminis undas,“ pro *undam*.

e) Interdum in fine versuum librariorum oculi aberrasse videntur ad terminationes extremitatum vel praegressi, vel subsequenti versus vocabulorum, et ita Pluralein pro Singularem arcessivisse, ut Ge. I, 284. 366. alibi.

3. Sed tota haec de Numeris confusis quaestio latissime patet. Nam quum Singularem et Pluralein in multis promiscue usurpare vulgo credantur poetae, — quod absurdum est contendere non explicatis rationibus — eam rem qui totam pertractare et absolvere cupiat, ei de omnium vocabulorum, quorum Numeri ab ipsis poetis inter se confusi videri possint, varia significatione et usu accurate distincteque dicendum erit. Quae res incredibile est quantum ad intelligentiam poetici sermonis conferat; sed tempore exclusus satis habeo, pauca quaedam attingere et quasi fundamentum iacere, cui reliqua, qui otium impendere velit, superstruere facile possit. Quod praefandum videbatur eorum causa, qui, ea ipsa, quae prolaturus sum, iusto tenuiora esse existimantes, studium meum ac voluntatem fortasse desiderant.

I. AURA. In hoc vocabulo ut plurimum Plurali Virgilius utitur.

a) Aura, qua circumfundimur, i. e. aer, atmosphaera, ubique per pluralem Numerum, *aurae*, denotatur, ut Ge. IV, 499. Aen. VII, 287. X, 898. XII, 267. et saep. De liberiore aura, cui contrarium ponimus thalassum, carcerem: Aen. IV, 388.: „*auras Aegra* fugit seque ex oculis avertit et aufert.“ VI, 733.: „*neque auras* Dispiciunt, clausae tenebris et carcere caeco.“ Ubique apud Virgilium exstat *ad, in, per, sub auras*, non *ad, in, per, sub auram*, nisi ubi metri necessitas Singularem flagitat, quod bistantum et in eodem versu factum: Aen. IV, 278. et IX, 658.: „*in tenuem* ex oculis evanuit auram.“ Sed, nisi fallor, aliud est *in auram evanescere*, aliud *in auras evanescere*.

b) Sic etiam *aurae* de mota aura, flamine et vento, ut Ge. III, 193. Aen. IX, 312. 645. XII, 84.; imprimis de vento navigantibus secundo, ut Aen. III, 356. 530. IV, 417. V, 844. VII, 8. Sunt tamen pauca quaedam his contraria, et ipsa metricis rationibus excusanda: Aen. XI, 801.: „*illa neque aerae*, Nec sonitus minor.“ XII, 370.: „Et cristam adverso curru quatit aura volentem.“ et vs. 617.: „Attulit hunc illi aura — clamorem.“

c) Praeterea Aen. I, 546. legitur: „si vescitur aura Aethera;“ quod soni elegantiae datum videtur; nam quum et superior versus et inferior claudatur Ablativo Pluralis, *armis — umbris*, male repeteretur idem sonus; quamquam haud negaverim, eodem modo passim apud Virgilium inveniri versus pariter cadentes. Eadem tamen etiam Aen. III, 339. videtur causa fuisse, cur ita scriberet poeta: „et vescitur aura Aethera;“ superioris enim versus extemum est vocabulum *oris*. Certe, qui subtiliore usus ratione *auram* hic non plane idem valere censeat, quam iis locis, quos supra excitavi, is videat, quid faciat eiusmodi loco, qualis exstat Aen. I, 387.: „haud, credo, invisus coelestibus auras Vitales carpis;“ sic enim omnes ibi libri mss. Mollius haud dubie sonat Ge. IV, 417.: „Dulcis compositis spiravit crinibus aura,“ quam si ita scriptum esset: „Dulces compositis spirarunt crinibus aerae.“ Epitheto *simplex* convenit Singularis Aen. VI, 747.: *aurai simplicis ignem*;“ accedit, quod *aurarum* et quaedam his similia, ut minus suaviter sonantia, vitabant Romani. Bene etiam habet Aen. VII, 230.: „rogamus — undamque auranque patentem;“ in tali enim verborum iunctura quaeri solent pariter terminata; vid. notata ad Ecl. III, 110. Ge. I, 157. Metro denique deberi videntur Aen. VI, 204.: „Discolor unde auri per ramos aura refulsit;“ et VII, 646.: „ad nos vix tenuis famae perlabitur aura;“ nisi forte in eiusmodi circumlocutione, *auri aura, famae aura*, elegantior visus est Singularis.

II. FLAMMA. Singularis *flamma* dicitur a) de igne, ut vim lucendi incendendique habente, surgente, crepitante, nulla praeterea adiecta rei crematae cremandaeve, parvae an magnae, notione, ut Aen. I, 176.: „rapuitque in fomite flammam.“ VI, 6.: „quaerit pars semina flammae Abstrusa in silicis venis.“ ib. 226.: „Postquam conlapsi cineres et flamina quievit.“ II, 304.: „In segetem veluti quum flamma — incidit.“ ib. 684.: „visa — Lambere flamma comas.“ Adde Ge. III, 560. Aen. III, 580. VII, 462. VIII, 694. X, 232. XI, 82. 199. XII, 214.

b) de uno igne, una face: Aen. VI, 518.: „flamnam media ipsa (*Helena*) teuebat.“ IX, 536.: „ardentem coniecit lampada Turnus, Et flammam adfixit lateri.“

c) Flammae, plurali Numero, sunt aut plures, ut Aen. II, 256.: „flamas regia puppis Extulerat;“ hinc de dea facibus armata Aen. XII, 811.: „flaminis cincta sub ipsam Starem aciem,“ — aut multi, crebri ignes, ut Ge. I, 478.: „Vidimus — Aetnam Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa;“ Aen. I, 44.: „expirantem transfixo pectore flamas;“ II, 478.: „Periplas — Automedon — una omnis Scyria pubes — flamas ad culmina iactant;“ IV, 567.: „videbis Conlucere faces, iam fervere litora flammis;“ adde Aen. I, 727. III, 574. IV, 594. VI, 218. 586. VII, 787. VIII, 282. 680.; hinc de perpetuo igne Phoebi Aen. IV, 607.: „Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras;“ — aut late tracti, ut Ge. I, 367.: „videbis Flammarum longos a tergo albescere tractus;“ Aen. V, 526.: „Signavitque viam flammis;“ adde VI, 650.; — hinc de magno aliquo igne, de domibus, rogis incensis, ut Aen. I, 679.: „dona — flammis restantia Troiae;“ II, 337.: „In flamas et in arma feror.“ ib. 759.: „exsuperant flammae;“ adde II, 600. IV, 670. V, 680. X, 520.

d) Quae quum ita sint, nemo mirabitur, ubi uterque Numerus locum habere possit, variari haec a Virgilio, quod cernitur Aen. II, 632. sq.: „Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostes Expedior; dant tela locum, flammaeque recedunt.“ X, 520.: „Captivoque rogi perfundat sanguine flamas;“ contra XI, 82.: „caeso sparsuros sanguine flammam;“ qui Singularis defenditur etiam Aen. XI, 199. et XII, 214.: „In flammam iugulant pecudes.“ Recte etiam *flamma* de incendio, non adiecta magnitudinis notione Aen. II, 431.: „Iliaci cineres, et flamma extrema meorum;“ et V, 689.: „da flammam evadere classi.“ Neque est, quare quis Aen. IV, 620.: „rogi permittere flammae,“ e Medic. revocare malit flammis. Denique haec quoque, quae fortasse erit qui metro tribuat, congruunt cum iis, quae supra, §. c), attuli: Ecl. VIII, 105.: „corripuit tremulis altaria flammis — cinis ipse;“

Aen. I, 179.: „fruges torrere parant flammis et frangere saxo;“ ib. 704.: „flammis adolere Penates;“ XII, 300.: „Occupat os flaminis. Olli ingens barba reluxit.“

e) Ad affectus animi translatus hoc vocabulum Singularem sequitur, neque usquam Pluralis ita legitur: Aen. I, 673.: „capere ante dolis et cingere flamma Regnam meditor.“ VII, 356.: „animus toto percepit pectore flammam.“ Adde Ge. III, 271. Aen. II, 587. IV, 23. 66. VIII, 389. Et de truci ad spectu Aen. VI, 300.: „stant lumina flamma.“

III. HERBA. Non valet idein *per herbam* et *per herbas*. Illud satis crebro legitur, significatque locum quendam herbosum; rarius hoc, et tum demum usurpatur, quum de hominibus animalibusve passim per herbas vagantibus agitur. Hinc recte ab Heinssio e plurimis optimisque libris editum Aen. III, 221.: „Laeta boum passim campis armenta videmus — per herbas.“ Ge. III, 162.: „Cetera pascuntur virides armenta per herbas.“ Aen. IV, 404.: „praedamque per herbas Convectant.“ Contra recte Singularis retinetur Ge. IV, 121.: „tortusque per herbam Cresceret in ventrem cucumis.“ Aen. I, 214.: „fusique per herbam Implentur veteris Bacchi.“ Adde Ge. II, 527. Aen. V, 102. VII, 109. IX, 164. 316. Bene etiam habet Aen. III, 236.: „tectosque per herbam Disponunt enses;“ intelligendus est enim locus ille herbosus, quo antea accubuerant. Item recte editur Aen. VI, 656.: „alios dextra laevaque per herbam Vescentes;“ i. e. per locos herbosos. At Ge. III, 436.: „Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas;“ sobrie utique; neque enim dici recte potest *per herbam nemoris*, i. e. per locum herbosum nemoris; quod si *nemoris* abesset, dicendum sane fuisset: „dorso iacuisse per herbam.“

IV. ORA. De hoc vocabulo, ad terram translato, haec tenenda:

a) *Ora*, singulari Numero, est extrema terrae alicuius pars mari adiacens, sive litus, *αὐχελος*. Hinc Ge. II, 44.: „primi lege litoris oram.“ Aen. III, 396.: „Italique hanc litoris oram.“ ib. 707.: „Drepani me portus et illaetabilis ora.“ X, 706.: „Laurens habet ora Minanta;“ in litore enim pugnabatur. Ecl. VII, 7.: „Sive oram Illyrici legis aequoris.“ Et quum satis crebro talia inveniantur: *applicat*, *appulit oris*, et similia, ut Aen. I, 377. 538. 616. III, 338. 569. 715. VII, 39.: recte, licet uno loco, legitur Aen. III, 410.: „ubi Siculae te adinoverit orae Ventus;“ videlicet diserte ibi vetat Helenus classem appellere ad Siciliam; vid. §. b).

b) Pluralis *orae* inservit circumlocutioni; sic Libyae, Ausoniae, Italiae orae idem est, quod Libya, Ausonia, Italia; *χθών, γῆ*; nec quidquam usquam cogit, de ipso litore cogitare. Quod certius etiam intelligitur ex eiusmodi locis:

Ge. II, 171.: „extremis Asiae iam victor in oris — Augustus.“ — III, 196.: „Qualis Hyperboreis aquilo quum densus ab oris Incubuit.“ ib. 225.: „alter — taurus — victus abit longaeque ignotis exsulat oris.“ Aen. I, 331.: „quibus orbis in oris. II, 91.: „superis concessit ab oris,“ de mortuo. ib. 282.: „quibus Hector ab oris Expectate venis?“ III, 97.: „Antiquam exquirite matrem. Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris.“ VII, 564.: „locus fama multis memoratus in oris.“ X, 198.: „patriis agmen ciet Ocnus ab oris,“ fuit is Mantuanus. Eodem modo *luminis orae*, non *luminis ora*.

V. SILVA. *Silva* Singulari Numero, ubi aut certa aliqua silva indicatur, aut ubi nihil refert, magna sit, an parva, aut ubi improprie dicitur de quavis arborum vel fruticum multitudine, ut *myrtea*, *arundinea silva*. *Silvae* Plurali Numero aut non certam aliquam, aut maiorem silvarum tractum, aut varia arborum genera denotant. Hinc *degere silvis*, *errare per silvas*, et similia. Unde recte editur Aen. XI, 134.: „Per silvas — Erravere iugis,“ ubi solus Medicus *silvam* suppeditat. Recte contra Aen. VIII, 82.: „per silvam procubuit,“ et similia.

VI. TERRA. De vocabulo *Terra* difficilius est statuere.

a) Ubi non est, cur de magno aliquo tractu, aut de variis terris cogites, Singularis praeferritur solet. Sed ea res quum saepe pendeat e iudicio poetae, in simili ceteroquin oratione et Singulari et Plurali invenies, ut Ge. I, 330.: „quo maxima motu Terra tremit,“ at Ge. II, 479.: „unde tremor terris,“ et sic similia. Scite tamen Aen. I, 133.: „caelum terramque miscere,“ etsi alibi, ubi haec iunguntur, *caelum terrasque* legitur. — Et ad regiones significandas quum et Singularis et Pluralis adhibeatur, hic tamen Numerus ignotas maxime indicat, ut Aen. II, 800.: „in quascumque abducere terras,“ cfr. etiam III, 601. III, 4.: „quaerere terras.“ ib. 170.: „requirere.“ VII, 239.: „exquirere.“ Ecl. III, 104. et 106.: „Dic, quibus in terris.“

b) *Terra*, Singularis, de terra, ut arborum, fruticum, herbarum altrice, ut Ge. II, 136. 286.; porro de humo, quod infinitis locis probatur; inde de agro arando; sed ubi non subest certi cuiusdam loci notio, invenitur etiam Pluralis: Ge. II, 37.: „Neu segnes iaceant terrae.“ ib. 45.: „In manibus terrae.“ III, 525.: „quid iuvat vomere terras Invertisse graves.“ — De solo variisque soli generibus Singularis et Pluralis, ut fert oratio.

c) Denique distinguenda iuter se fortasse videbuntur *ad terram* et *ad terras*, ut *Ad terram* significet rem superne venientem, ut Ge. III, 524.: „Ad terramque fluit devexo pondere cervix,“ Aen. II, 565.: „corpora saltu Ad terram misere,“ adde V, 447. VI, 310, IX, 542. XI, 501. 828. XII, 855. 927.; contra *Ad terras* dicatur de eo, quod e mari, motu igitur horizontali, appropinquet: sed Ge. III, 239.: „fluctus — volutus Ad

terrass, inumane sonat;" et Aen. XII, 451.: "ubi ad terras abrupto sidere nimbus It mare per medium;" metri necessitas Pluralem exegisse videtur; XI, 625. autem pars codicum praebet Singularem, quem restituere nemo iam dubitaverit, qui comparaverit unum, qui restat afferendus, locum Aen. V, 243.: "Illa — navis — noto citius — Ad terram fugit;" sic libri mss. h. l. omnes.

VII. UMBRA. De voc. *umbra* haec tenenda:

a) *Umbra*, Singulari Numero, dicitur de umbra calorem refrigerante, *Schattenkühle*. Ecl. V, 70.: "Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra." X, 75.: "gravis cantantibus umbra." Ge. I, 121.: "umbra nocet." IV, 402.: "Quum sitiunt herbae et pecori iam gratior umbra est." Adde Ecl. I, 4. VII, 10. Ge. II, 58. III, 418. 464. Aen. I, 441. 694. al. Eiusmodi autem umbram cum aliae res efficiunt, — unde Ge. III, 145.: "Speluncaequae tegant, et saxea procubet umbra;" — tum vel maxime frondes; unde factum est, ut voc. *umbra* interdum ipsas arborum frondes, vel densiores, vel rariiores, quas coronas arborum vocamus, *Kronen*, denotet: ut de nuce Ge. I, 191.: "foliorum exuberat umbra." II, 297.: "media ipsa ingentem sustinet umbram." ib. 19.: "Parva sub ingenti matris se subiicit umbra." ib. 489.: "ingenti ramorum protegat umbra." IV, 511.: "populea maerens philomela sub umbra." Aen. II, 514.: "laurus Incumbens arae atque umbra complexa Penates." Hinc de uno ramulo VIII, 276.: "Herculea bicolor quum populus umbra Velavit comas." Inde intelliges quid sit Ecl. IX, 20. "viridi fontes induceret umbra." Aen. I, 165.: "horrentique atrum nemus imminet umbra." X, 190.: "Populeas inter frondes umbramque sororum Dum canit;" quod ex notissima Epexegeos figura explicandum. Non tamen ita prorsus propriam in his voc. *umbra* exuit significationem, quin interdum talia adiciantur verba, quae umbrae magis, quam arbori convenire dixeris, ut Ge. III, 334.: "Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra." Eodem retulerim Ecl. VII, 46.: "rara viridis tegit arbutus umbra."

b) *Umbra*, Singulari Numero, etiam de nocte nocturnisque, vel similibus, tenebris: Ge. I, 366.: "noctisque per umbram." Aen. II, 420.: "si quos obscura nocte per umbram Fudimus." III, 589.: "Humentemque Aurora polo dimoverat umbram." XI, 210.: "Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram." Adde Ecl. VIII, 14. Aen. II, 251. 360. 732. 768. IV, 184. VI, 257. 268. 271. 340. 867. IX, 314. X, 541. al. Quaedam his repugnantia vid. infra §. I.

c) De mortui simulacro, *εἰδώλω*, et Singularis, ut Aen. II, 772. IV, 386. VI, 289. et Pluralis, Ge. IV, 501.: "Prensantem

nequidquam umbras — Eurydices —;“ de Manibus Aen. V, 81.: „salvete recepti cineres, animaeque umbraeque pater-nae.“ VI, 510.: „Omnia Deiphobo solvisti et funeris um-bris.“

d) *Umbrae*, Plurali Numero, simpliciter i. q. umbra per res soli obtentas effecta, nulla alia adiuncta significatione: Ecl. I, 84.: „maioresque cadunt altis de montibus umbrae.“ II, 67.: „Et sol crescentes decedens duplicat umbras.“ V, 5.: „sub incertas Zephyris mutantibus umbras.“ Aen. I, 607.: „dum montibus umbrae Lustrabunt convexa.“ VI, 139.: „obscuris claudunt convallibus umbrae.“ XII, 207.: „Ut sceptrum hoc — Numquam fundet virgulta, neque umbras.“ Hinc Ecl. II, 8.: „umbras et frigora captant;“ i. e. umbrarum frigora. V, 40.: „inducite fontibus umbras;“ quod aliud est, quam Ecl. IX, 20.; vid. §. a). Hinc etiam Ecl. VII, 58.: „Liber pampineas invidit vitibus umbras;“ quod est aliter dictum, quam *populea umbra* supra §. a).

e) *Umbrae* i. q. loca umbrosa: Ge. II, 435.: „Aut illae pecori frondem aut pastoribus umbras Sufficiunt.“ IV, 146.: „ministrantem platanum potantibus umbras.“ Aliud est Ge. II, 58.: „arbos — seris factura nepotibus umbram.“ Quamquam sponte intelligitur, quaedam ita esse comparata, ut alter Numerus alteri substitui possit; nisi forte in his quoque metro aliud et sono concedendum esse existimare malueris; vid. §. b).

f) *Umbrae* i. q. multa umbra. Ecl. X, 76.: „nocent frugibus umbrae.“ Ge. I, 342.: „densae umbrae.“ ib. 157.: „falce premes umbras;“ sed eo loco, codicum auctoritati obsecutus, *umbram* edidi, quod referes ad §. a). Huc etiam, nisi ad §. d) malueris, referes Ge. III, 520.: „Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt Prata movere animum.“

g) Hinc *umbrae* de loco tenebricoso: Aen. VII, 619.: „aversusque — Latinus — refugit Foeda ministeria, et caecis se condidit umbris.“ Cui simile Aen. I, 311.: „sub rupe cavata Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris Occulit;“ quae repetuntur III, 230. His quidem locis vocabulo *umbris* iunctum est epitheton, quod arbori, quam umbrae aptius est; cfr. Aen. I, 165. supra laud. et §. a) extrem.

h) *Umbrae* de Orcinis tenebris; hinc saepius „ire sub umbras“ et similia, ut Aen. IV, 660. XI, 831. XII, 952. Porro Aen. VI, 461.: „has ire per umbras.“ Adde VI, 619. V, 734. XII, 881. al.

i) *Umbrae* i. q. nubila, maxime nocturna: Aen. IV, 351.: „quoties humentibus umbris Nox operit terras.“ XII, 52.: „quae nube fugacem Feminea tegat; et vanis sese occulat

umbris.“ Hinc interdum verbis cum *dis* compositis iunctum: Ge. III, 357.: „sol pallentes haud umquam discutit umbras.“ Aen. V, 839.: „Aera dimovit tenebrosum et dispulit umbras.“ IX, 411.: „hasta volans noctis diverberat umbras.“ Denique II, 621.: „spissis noctis se condidit umbris.“

l) Sed sono datum videtur Aen. II, 693.: „per umbras Stella faciem ducens.“ VI, 452.: „agnovitque per umbras Obscuram — Didoneam“ — ib. 490.: „Ut videre virum fulgentiaque arma per umbras;“ nisi hoc ad §. h. referendum. XII, 864.: „Nocte sedens serum canit importuna per umbras.“ Sed Ge. I, 209.: „medium luci atque umbris iam dividit orbem,“ praelatus Pluralis, quia sic solet Singulari et Plurali iungere Virgilius.

VIII. a) UNDA. Ubi voc. *unda* merae inservit circumlocutioni, Singularis requiritur; hinc *Iulia unda* Ge. II, 163. *Maeotia* III, 349. *ad undam Penei* IV, 355. *Strymonis* IV, 508. *Simoentis* Aen. I, 618. III, 302. *Tiberini fluminis* X, 833. *Trinacria* III, 202. *fluminis* III, 389. VI, 714. — *Unda* de mari: Ge. I, 360. III, 240. IV, 352. Aen. I, 127. III, 195. 509. V, 11. VII, 230. IX, 22. X, 282. XI, 327. — de fluviis: Ge. II, 451. III, 361. IV, 361. — de fluctu, qui lenis sit an concitatus nihil refert: Ge. IV, 420. Aen. I, 161.

b) *Undae*, Plurali Numero, aut continuitatem quandam et copiam aquae, undarum significant, — quare nusquam Praepositionibus *in*, *per*, *sub*, Singularis, sed ubique Pluralis adiungitur; ac recte spreta altera Medicei lectio Ge. I, 386.: „currere in *undam*.“ — aut commotum mare vel fluviem. Quae qui accuratius considerare velit singula et inter se comparare, ubique facile deprehendet poetae artem et elegantiam dictionis. Hinc factum, ut, quum de horrido mari vel flumine mentio iniicitur, etiam in circumlocutione Pluralis praeferatur, ut Aen. I, 596.: „Libycis ereptus ab undis.“ V, 789.: „Ipse mihi Libycis tu testis in undis.“ VI, 295.: „Acherontis ad undas.“ XI, 405.: „Hadriacae undae;“ quocum confer Horatianum illud „turbulentior Hadria.“

IX. CURRUS. De uno curru semper fere Singularis. Ortus Pluralis *currus* Aen. VI, 838. e saepius repetita litera sibilante; quemadmodum etiam X, 581., ubi ex optimis libris Singulari restitui. Sed sono debetur Aen. XII, 350.: „Ausus Pelidae pretium sibi poscere currus;“ ita libri mss.; editiones quaedam veteres *currum*. Hinc retinui Medicei lectionem etiam X, 574.: „Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus;“ ubi, quod in multis codd. legitur, *currum* inde videtur exstitisse, quod syllaba finalis *us* — ut in Mediceo quum alibi tum hoc ipso loco — haud raro ita pingebatur, ut altera virgula literae *U* (*u*) inflecte-

retur hunc in modum: *U*. Quae quidem forma syllabae finalis *us* non nisi in antiquissimis libris conspici videtur. Iam apparet, quam facile potuerit in talibus litera *s* a librariis omitti; qua omissa pronum erat, adicere literam *m*, in extremis vocabulis vulgo omitti aut lineola transversa indicari solitum.

X. CURSUS. Vocabulum *cursus* saepe et singulari Numero et Plurali legitur. Soni elegantiae concessum est aliquantum in Accusativis; facile enim, qui teretes habet aures, *medios cursus* suavius sonare sentit, quam *medium cursum*. Inde recte editur Aen. VI, 350.: „haerebam — cursuque regebam;“ male quidam libri *cursum*. Alibi sane in ea locutione Singularis usitatus est: ut *dirigere*, *contendere cursum*. Praeterea Pluralis acriorem quandam cursum, aut multiplicem et erraticum significat. Merito igitur praefertur Pluralis Aen. VII, 8.: „nec caudida *cursus* Luna negat;“ tenue est illud, quod prodit altera lectio, *cursum*: i. e. nec prohibetur cursu navis luminis lunaris defectu; *cursus* contra si retinemus, haec existit sententia: favet cursui et alacriorem esse sinit. Inepte autem quidam *cursus* Aen. VII, 196.: „auditi-que advertitis aequare *cursum*.“

XI. Addam pauca quaedam, quae statim in mentem veniunt, Accusativorum Singularis in Accusativos Pluralis versorum exempla. Aen. VI, 653. editur: „Per campos pascuntur equi.“ Et sic, praeter hunc locum, ubique *per campos*, non *per campum*. Optimi tamen libri h. l. Singularem defendunt; et Pluralis inde ortus videtur, quod is Numerus, ut diximus, alibi Prae-positioni *per* iungitur. Nimirum Pluralis indefinitam quandam latitudinem et amplitudinem significat; quae notio nostro quidem loco adeo non requiritur, ut ista verba salva sententia etiam omitti possint. Sane, locus ipse quantus fuerit quamque longe patens, si indicare voluisset poeta, scripturus fuisset: *per campos*. XI, 903. prior Medicei lectio *campos* recte spernitur; sententia enim haec est: „relicto saltu iam attigerat campum;“ quod non debebat plurali Numero exprimi. — Aen. V, 812. recte praelatum: „pelle *timorem*;“ non *timores*, ut Rom. cum plerisque; hoc enim dicit Neptunus: „pelle istum *timorem*, ne eadem mens mihi non perstet.“ Nam ut taceam, pluralem Numerum *timores* non legi apud Virgilium: *timores*, Pluralis, non unam aliquam rem timendam, sed plures significaret. Sic de certo aliquo metu Aen. I, 562.: „Solvite corde metum;“ ita ibi libri praestantissimi; recte contra ibid. 463.: „Solve metus.“ — Aen. VIII, 492. egregia optimorum librorum lectio, „inter eadem Rutulorum,“ exterminata est eo, quod praeterea ubique invenitur: *inter caedes*. Nempe *inter caedem* valet: inter caedendum, sive: dum Rutuli caedunt. Haec transitiva vis non videtur convenire Plurali; atque *inter caedes Rutulorum* vereor ne ita accipiendum sit: dum caeduntur Rutuli; vid. etiam V. L. ad h. l. — Aen. X, 293. veri

est simillimum, Virgilium scripsisse, quod altera unius Medicei lectio offert, *proram*, non *provas*, adscito signate e proximo voc. Ipse enim Tarchon quum *proram* ad litus advertat, tum hortatur, ut ideam faciant, socios; quare de una Tarchontis nave loqui poeta ac proinde Singularis requiri videtur.

QUAESTIO X.

De Permutatione Praepositionum *Ad* et *In*.

1. Permutatio Praepositionum *Ad* et *In* longe frequentissima est in verbis *ad auras* et *in auras*. Plerumque tamen Editores, optimos codices secuti, veram in textu exhibuerunt lectionem; est tamen, ubi nondum satis emendatum ab hac parte habeamus poetam. Nempe non unum idemque significant *ad auras* et *in auras*, id quod ex ipsa harum Praepositionum natura divinare licet. *Ad auras surgere, ferri, tolli*, de eo dicitur, quod a terra se elevat ita, ut aut terram adhuc contingat, aut non nimis a terra assurgat: Ge. II, 368.: „dum se laetus ad auras palnes agit.“ Aen. II, 699.: „victus genitor se tollit ad auras.“ VI, 554.: „stat ferrea turris ad auras.“ Adde Ge. II, 291. Aen. II, 759. IV, 445. V, 427. VI, 128. 719. VII, 530. Sic aves ad auras surgunt, evolant, Ge. I, 408. Aen. V, 861.; cantus, clamor, Ecl. I, 57. Aen. IV, 665. VI, 561.; fumus, Aen. VII, 466. XII, 592. Quae quum ita sint, ex Mediceo *ad auras* reduxi Aen. XI, 455.: „clamor magnus se tollit ad auras.“ Recte autem de ingenti monstro, capite astra, pedibus terram tangente, Aen. IV, 176.: „inox sese attollit in auras;“ non *ad auras*, ut de arbuscula vel ave aliqua. Recte etiam Ge. III, 109.: „iamque elati sublime videntur Aera per vacuum ferri atque adsurgere in auras;“ ubi illud *in auras* ostendit currum, non qui inodo sursum, modo deorsum feratur, sed qui terram non tangere et per ipsam auram ferri videatur; at currus per viam saxosam raptus *ad auras* multum sublatus dici poterit, non *in auras*. Egregie porro Aen. V, 257.: „saevitque canum latratus in auras;“ id est *adversus auras*; vid. totum locum. Cui simile est illud V, 520.: „aeris telum contendit in auras.“ Diversa ab his sunt talia: *in auram, auras evanescere, fugere, recedere*, similia. Male Heins. et Burn. ediderunt Ge. II, 47.: „Sponte sua quae se tollunt in luminis auras;“ cfr. Aen. VI, 128. 719. supra laud., quibus adde VII, 771.: „ab umbris ad lumina surgere vitae;“ et II, 259.: „illos patefactus ad auras Reddit

equus.“ Recte autem isto loco *in luminis oras* Heynius scripsit, quod Aen. VII, 660. confirmatur: „partu sub luminis edidit oras.“

2. Differunt etiam *ferre*, *evehere ad aethera* sive *ad astra*, et *in astra*; illud improprie dicitur significatque: laudibus extollere, celebrare; hoc proprie, valetque: in Deorum numerum referre. Ecl. V, 51. sq.: „Daphnimque tuum tollemus ad astra; Daphnin ad astra fereinus.“ Ecl. IX, 29.: „Vare, tuum nomen Cantantes subline ferent ad sidera cygni.“ Aen. III, 462.: „factis fer ad aethera Troiam.“ Recte editur VI, 130.: „quos ardens evexit ad aethera virtus.“ Contra proprie illud intelligendum, quod dicunt Penates Phrygi, Aeneae per somnum visi, Aen. III, 158.: „venturos tollemus in astra nepotes.“ VII, 99.: „Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum Nomen in astra ferant;“ et ibid. 272. Sed ea res non impedit, quominus etiam *ad* interdum ponatur, ubi *in* propriam habet sedem; ut Aen. I, 259.: „sublimemque feres ad sidera caeli Magnanimum Aenean.“ XII, 794.: „Aenean scis ipsa — — fatis ad sidera tolli.“ — Denique ineptissima est ad sensum, alienissima a poeticae orationis consuetudine, et meliorum codicum auctoritate destituta lectio, quam mireris non dudum sublata, Aen. VII, 773.: „Stygias detrusit in undas;“ efr. VI, 404.: „Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras;“ ubi his eandem Praepositionem in eodem versu admittere maluit poeta, quam scribere *in umbris*. Confirmat hanc emendationem Sili i imitatio XV, 43.: „Haec Decios Stygias Erebi detrusit ad undas.“ Non tamen propterea sollicitanda erat proba lectio apud Tibull. III, 3, 37.: „Me vocet in vastos annes nigramque paludem — Orcus.“

Q U A E S T I O X I.

De Hiato.

1. Hiatus a consuetudine Graecorum poetarum epicorum esse repetendum, eo videtur probari, quod ea licentia crebro in versibus ad Graecorum similitudinem factis, i. e. vocabulo quadrisyllabo, eoque ipso saepe origine Graeco terminatis, aut exitum spondaicum habentibus, conspicitur; quod ut facilius cognoscatur, eiusmodi versibus signum crucis praeponam*).

*) Stellulae signum multis versibus praefixum quid indicet, e §. 4. discas.

2. Admittitur autem a Virgilio hiatus maxime ultima prioris vocabuli syllaba in longam vocalem, imprimis *i* vel *o*, exeunte, eadeinque sub ictum cadente.

a) *i*. I. In Genitivo sec. Decl. Aen. IX, 291.:

* Hanc sine me spem ferre *tui*: audentior ibo.
XI, 480.:

Causa mali *tanti* oculos deiecta —

II. In Nominat. Plural. sec. Decl. Ecl. III, 63.:

† *lauri*, et suave rubens hyacinthus. X, 13.:

* etiam *lauri*, etiam flevē myricae. VII, 53.:

† Stant et *iuniperi*, et castaneae hirsutae. Ge.
I, 281.:

* Ter sunt *conati*, imponere Pelio Ossam. I, 841.:

* Tum pingues *agni*, et tuum mollissima vina.
II, 86.:

* et *radii*, et amara pausia baca.

III. In Dativo tert. Decl. Ecl. III, 6.:

* Et succus *pecori*, et lac etc. Ge. I, 4.:

* Sit *pecori*, apibus etc. III, 155.:

* Arcebis gravido *pecori*, armentaue. Aen.
III, 74.:

† Nereidum *matri*, et Neptuno Aegaeo. X, 156.:

* Externò commissa *duci*. Aeneia puppis —

IV. In Perfecto Act. Ecl. VIII, 41.:

* Ut vidi, ut *perii*, ut me etc.

V. In Infinit. Ge. III, 60.:

† iustosque *patri* hymenaeos.

b) *o*. I. In Dativo et Ablat. sec. Decl. Ecl. II, 24.:

† in *Actaeo* Aracyntho. Aen. I, 16.:

* coluisse *Samo*; hic illius arma. I, 617. et
IX, 647.:

† quem *Dardanio* Anchisae. III, 74.:

† et *Neptuno* Aegaeo. IV, 667. et IX, 477.:

† et *femineo* ululatu. VII, 178.:

* Antiqua e *cedro*, Italusque paterque Sabinus.
VII, 226.:

* Submovet *Oceano*, et cet. X, 136.:

† Inclusum *buxo*, aut *Oricia* terebintho. X, 141.:

* Maeonia generose *domo*, ubi pinguis culta.
XI, 31.:

† *Parrhasio* Euandro. XII, 31.:

* eripui *genero*; arma impia sumsi. XII, 535.:

* ruenti *Hyllo*, animisque etc.

II. In prima Persona Praesentis. Aen. III, 606.:

* Si *perco*, hominum manibus periisse iuvabit.
V, 735.:

* Elysiumque *colo*; huc casta Sibylla.

c) e. Ecl. VIII, 44.:

† aut *Rhodope*, aut extremi Garamantes. X, 12.:

† neque *Aonie* Aganippe. Ge. IV, 343.:

† Atque *Ephyre*, atque Opis et Asia Deiopea.
Aen. IV, 235.:

aut qua *spe* inimica in gente moratur.

d) a. Ecl. VI, 44.:

* ut litus *Hyla*, *Hyla* omne sonaret. Aen.
XII, 648.:

* Sancta ad vos *anima*, atque istius inscria culpa.

e) ae. Ecl. VII, 53.:

† Stant et iuniperi, et *castaneae* hirsutae. Ge.
I, 221.:

† Ante tibi *Eoae* Atlantides abscondantur. II,
144.:

* tenent *oleae*, armentaque lacta. IV, 463.:

† Atque *Getae*, atque Hebrus et Actias Ori-
thyia. Aen. VII, 631.:

† et *turrigeræ* Antemnae.

3. Multo rarior in thesi hiatus reperitur; neque locum fere
habet, nisi ubi longa vocalis ante proximam vocalem corripitur.
Ecl. II, 65.:

Te, Corydon, o Alexi. III, 79.:

vale, *vale*, inquit. VI, 44.:

Hyla, *Hyla* omne sonaret. VIII, 108.:

an, *qui* amant. Ge. I, 281.:

imponere *Pelio* Ossam. I, 332.:

Aut *Atho*, aut Rhodopen*). I, 437.:

† *Panopeae* et Inoo Melicertae. IV, 461.:

Rhodopeiae arces. Aen. III, 211.:

Insulae Ionio in magno. V, 261.:

sub *Ilio* alto. VI, 507.:

te, amice, nequivi.

Nam Ecl. II, 53.:

Addam cerea *pruna*; honos erit huic quoque pomo.
et Aen. I, 405.:

Et vera incessu patuit *dea*. Ille ubi matrem etc.
excusationem habent a graviore interpunctione; qua de re infra
pluribus dicitur. Sed Ge. I, 437.:

*) Sed vide, quae ad hunc versum disputavi.

„*Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae*“

nullus dubito, quum nusquam longam syllabam in eo positu produxerit Virgilius, pessumdata etiam soni elegantia, quin scripserit *Glaucoque*. Apparet autem, nusquam facilius excidere potuisse hanc copulam, per simplex *q* scilicet exprimi solitam, quam hoc loco, praecedentibus duabus ipsi *Q* similibus literis, altera quidem simillima, *C* et *O*. Sic in Medic. Aen. I, 69. a m. pr. scriptum est SUBMERSASQ. BRUE pro *submersasq. obrue*. An etiam probabis, quod proximo statim versu in ipso quoque Mediceo legitur: „Sol quoque exoriens, et quum se condet in undas, Signa dabit;“ ubi, etiamsi in omnibus libris desideraretur copula, tamen sine dubitatione adicienda esset, quum omissam in tali oratione vix ipsa Latinitas ferat. Laudat tamen et hoc, et illud Ge. I, 178.: „Area tum primum ingenti aequanda cylindro,“ Heinsius in hiatus exemplis ad Ge. I, 4.; quamquam, ut ad alterum prius respondeam, *m* ante vocales apud Virgilium semper eliditur; et ea lex constanter observatur, — constanter autem dico, ubi in simili re atque oratione idem ubique sequi poetam videmus — ne in hiatu eadem vocales concurrant, ut in his: *quoque exoriens*; quod quidem a pronunciationis elegantia ac suavitate multum abhorreere facile sentis. Eandem ob causam retinui *que* Ge. IV, 339.: „Cydippeque et flava Lycorias;“ ubi, ut I, 437. supra laud., copula a Mediceo compluribusque Heinsianis abest. Iam demum intelligetur penitusque perspicitur singularis quorundam versuum ratio. Hinc enim defendendus poeta, quod Aen. XII, 648., supra 2. d) laud., ultimam in Nominativo *anima* produxit; cuius rei exemplum praeterea apud Virgilium frustra quaeras; fieri hoc ibi potuit propter subiectam eandem vocalem, quae vocem cogeret in praegressa paulo diutius morari. Hinc etiam gravitas aestimanda in his: Aen. III, 606.: „Si pereó, hominum manibus periisse iuvabit;“ hinc denique summa ars in opere omnium difficillimo declarando Ge. I, 281.: „Ter sunt conati, imponere Pelio Ossam.“

4. Sed dicendum iam de interpunctione. Hiatus Latinos poetas constat magis etiam vitavisse, quam Graecos. Quare ubi Virgilius hiatus admisit, plerumque non alia lege hoc sibi licere putavit, quam ut vocabula, in quibus est hiatus, interpunctione vel leniore vel graviore dirimerentur. Constanter haec lex in versibus non ad Graecorum morem efforinatis observatur tum, quum prioris vocabuli ultima syllaba in arsi collocata est; cfr. versus §. 2. stellula * notatos. Nam Aen. XI, 480. ipsa verbi substantivi reticentia facit, ut paulisper subsistat vox post *tanti*. Atque unum, quod illi praecepto refragari videatur, exemplum, Aen. IV, 235., ita comparatum est, ut verba „*inimica in gente*“ distinguenda sint a reliquis, ipsa quoque pronunciatione urgenda, quippe peculiare incisum constituentia, hunc in modum:

„aut qua spe moratur, et quidem inimica in gente;“ quare haec commatis separanda puto. Ac diligentiores in interpungenda oratione fuisse veteres, quam vulgo existimant, ex multis, quae in Mediceo reperiuntur, vestigiis intellexisse mihi videor. Neglectam autem eandem legem non raro videmus in versibus ad Graecorum rationem propius accedentibus, in Graeca etiam vocabula saepe exeuntibus; cfr. Ecl. II, 24. VII, 53. X, 12. Ge. I, 221. III, 60. Aen. I, 617. III, 74. IV, 667. VII, 631. IX, 477. 647. XI, 31. Neque ubi hiatus est in thesi, hoc interpunctionis temperamentum poeta quaesivit, quippe hiatu, qui est in concitatore pede, dactylo, — nam ab altera spondei syllaba excluditur hiatus — minus offendente; cfr. exempla §. 3. allata; quin etiam omnem moram, quae per interpunctionem obiciatur, respuente.

5. Ceterum quamquam vocalis *u* numquam in hiatu deprehenditur, tamen, quoniam omnino infrequens est haec terminatio, non hanc ob causam nolui edere Aen. VIII, 72.: „Tuque, o Thybri, *tu o* genitor,“ sed partim quod ipse antiquus et Ennianus serino tuetur *tu*, de quo cfr. notata ad IX, 816.; partim quod illud *tu o genitor* nescio quid exile habet. — Neminem autem, ut hoc addam, offendet geminata Interiectio *Heu, heu*, Ecl. II, 58. III, 100.

Q U A E S T I O XII

De brevi syllaba arseos vi producta.

1. Tertia Persona Singularis Verbi activi producta:

Ecl. I, 39.: Tityrus hinc *aberat*; ipsae

III, 97.: Ipse, ubi tempus *erit*, omnes

VII, 23.: Versibus ille *facit*; aut

Ge. II, 211.: At rudis *enituit* impulso

Aen. I, 308.: inculta *videt*, hominesne feraene

651.: quum *peteret* inconcessosque hymenaeos *

VII, 174.: Regibus omen *erat*; hoc illis

898.: Turnique *canit* hymenaeos *

VIII, 363.: Alcides *subiit*; haec

IX, 9.: sedemque *petit* Evandri *

X, 67.: Italiam fatis *petiit* auctoribus

383.: qua spina *dabat*; hastamque recepat

433.: Tela manusque *sinit*; hinc Pallas

XII, 883.: Te sine, *frater, erit?* o quae

2. Tertia Persona Singularis et prima Pluralis Passivi et Deponentis:
 Ge. III, 76.: *Altius ingreditur*, et inollia
 Aen. II, 411.: *obruimur*, oriturque
 IV, 222.: *Mercurium alloquitur*; ac talia
 V, 284.: *Olli serva datur*, operum
3. Substantiva in *r* desinentia:
 Ecl. IX, 66.: *Desine plura, puer*; et quod
 X, 69.: *Omnia vincit Amor*; et nos
 Ge. III, 118.: *Aequus uterque labor*; aequae
 IV, 92.: *hic melior*, insignis et ore.
 Aen. II, 369.: *Luctus, ubique pavor*, et plurima
 V, 521.: *Ostentans artemque pater*, arcumque
 VI, 768.: *Et Capys*, et *Nunitor*, et
 XI, 323.: *si tantus amor*, et *moenia condant*
 469.: *Concilium ipse pater*, et magna
 XII, 13.: *fer sacra, pater*, et concipe foedus
 68.: *Si quis ebur*, aut mixta rubent
 422.: *Quippe dolor*; *omnis*
 550.: *At Messapus, equum domitor*, et fortis
 668.: *agitatus amor*, et conscia virtus.
- Substantiva et Adiectiva in *s* terminata:
 Ge. I, 138.: *Pleiadas*, *Hyadasque*
 II, 5.: *tibi pampineo gravidus auctumno**
 III, 189.: *Invalidus*, etiamque tremens
 332.: *Sicubi magna Iovis antiquo*
 Aen. III, 112.: *Idaeumque nemus*; hinc
 IV, 64.: *Pectoribus inhians*
 V, 337.: *Eminet Euryalus*, et munere
 X, 720.: *linquens profugus hymenaeos**
 XII, 232.: *Fatalisque manus*, infensa
5. Pronomina quaedam:
 Aen. VI, 254.: *Pingue super oleum infundens*†)
 VIII, 98.: *arceinque procul*, ac rara domorum
 X, 394.: *Thymbre, caput Euandrius abstulit*
6. Quaedam in Vocalem exeuntia:
 Aen. III, 464.: *Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto**
 702.: *Immanisque Gela*, fluvii cognomine dicta
 XII, 648.: *Sancta ad vos anima*, atque istius
7. *Que* productum:
 Ecl. IV, 51.: *Terrasque tractusque maris*
 Ge. I, 153.: *Lappaeque tribolique*

†) vid. de hoc vs. §. 13.

- 164.: *Tribulaeque traheaeque*
 352.: *Aestusque pluviasque*
 IV, 222.: *Terrasque tractusque maris*
 Aen. III, 91.: *Liminaeque laurusque Dei*
 IV, 146.: *Cretesque Dryopesque*
 VII, 186.: *Spiculaeque clipeique*
 IX, 767.: *Noemonaque Prytanisque*
 XII, 89.: *Ensemque clipeumque*
 181.: *Fontesque Fluviosque voco*
 363.: *Chloreaque Sybarinque*
 443.: *Antheusque Mnestheusque*
 idem productum ante X, Z et St
 Ge. I, 371.: *Eurique Zephyrique*
 IV, 336.: *Drynoque Xanthioque*
 Aen. VIII, 425.: *Brontesque Steropesque*
 8. Quae hactenus protulimus, in his omnibus, si partem eorum eximis, quae §. 7. proposuimus, brevem caesurae vi productam alia praecedat brevis. Superest, ut brevis syllabae post praegressam longam productae, quae exstant, afferam exempla:
 Ecl. VI, 53.: *latus niveum molli fultus hyacintho*
 Ge. IV, 137.: *Ille comam mollis iam tondebat hyacinthi*
 453.: *Non te nullius exercent nuninis irae*
 Aen. I, 478.: *versa pulvis inscribitur hasta* †)
 IX, 610.: *Terga fatigamus hasta*
 XI, 69.: *seu languentis hyacinthi*
 111.: *Oratis? equidem et vivis*
 XII, 772.: *Hic hasta Aeneae stabat: huc impetus illam*
 9. Hanc quoque producendae brevis syllabae rationem e Graecis poetis assumisisse putandus est poeta; quod ex quibusdam ad Graecorum consuetudinem effictis, signo stellulae notatis, apparet: Ge. II, 5. IV, 137. Aen. I, 651. III, 464. VII, 398. IX, 9. X, 720. XI, 69. Ecl. VI, 53.; in quibus memorabile est, quod, praeter Ge. II, 5. et Aen. III, 464., omnibus his locis versus Graeco clauditur vocabulo *hymenaeus* aut *hyacinthus*. Praeterea huc pertinent omnes versus §. 7. laudati; etiam Ge. I, 138.
 10. Ac Virgilius cautius, quam vulgo existimari solet, in ea re versatus est. Ut enim emolliretur prava, et Romanis auribus minus iucunda in his mensura, plurimum eo usus est artificio, ut primum interpunctione pleraque id genus adiuvaret, cfr. exempla magno numero supra laudata; tum choriambici vel anapaestici rhythmus vehementia, ultimas verborum syllabas fortius acutis, stabiliret et corroboraret numeros; qui rhythmus quum in tertio quartoque pede inprimis locum habeat, pleraque, quae attuli,

*) Adde iam Aen. V, 853., de quo dictum §. 13. Not.

exempla in penthemimeri et hephthemimeri productam exhibent brevem syllabam. Choriambicum numerum invenio in eiusmodi versibus: Ge. I, 138.: *Pleiadæ*, Hyadasque. II, 211.: At rudis *énituit* impulso. III, 76.: *Altius ingreditur* et. ib. 189.: *invalidus*, etiamque. IV, 92.: *hic melior*, insignis. Aen. II, 411.: *obruimur*, oriturque. IV, 64.: *Pectoribus inlians*. ib. 222.: *atloquitur* ac. V, 284.: *serva datur*, operum. ib. 337.: *Euryalus* et. VI, 786.: *et Numitor* et. X, 383.: qua *spina dabat* hastamque. XII, 13.: *fer sacra patet* et. ib. 68.: *Si quis ebúr* aut. ib. 422.: *Quippe dolor*; omnis. Eodem refero Aen. I, 308.: nam *inculta videt*. III, 112.: *Idæamque nemus*. ib. 702.: *Immanisque Gelú*. V, 521.: *Ostentaus artémque patet*. VIII, 98.: *arcemque procul*. ib. 363.: *Alcidés subiit*. XII, 252.: *Fatalisque manus*. ib. 550.: At Messapus *equam dimitit*. — Anapaestici numeri insunt his: Ecl. VI, 53.: *latus niveim molli fultus* hyacintho. Ge. II, 5.: tibi *pámpineo* (choriamb.) *gravidus* auctumno. IV, 137.: Ille comam *molliam tóndebat* hyacintho. Aen. I, 478.: *versá pulvis* iuscribitur hasta. III, 464.: *Dona dehinc, auró graviá* sectoque elephanto. VII, 398.: *Turnique canit* hymenaeos. IX, 9.: *sedémque petit* Euandri. IX, 610.: *Terga fatigamus* hastá. X, 67.: *Italian fatís petit* auctoribus. ib. 720.: *linguens profugus* hymenaeos. XI, 69.: *seu linguentis* hyacinthi. Accedit in hoc et aliis quibusdam insignis quaedam acceutus mutatio, quo in antepenultimam retracto acuitur ultima. XII, 648.: *Sancta ad vos animá*, atque istius inscia culpa. ib. 668.: *Et Furis agitatus amor* et conscia virtus. ib. 772.: *Hic hasta Aeneas stabat*; huc impetus illam etc., ubi sonus anapaesticus indicare videtur penitus infixam. Sed in his fortasse erunt, quae alius choriambice, in illis, quae anapaestice legere malit; nisi rectius dices, choriambus in his anapaestum subiici. — Denique sunt etiam dactylica quaedam, brevem syllabam non respuentia. In quibus hanc videtur poeta observasse legem, ut prior hexametri ordo concitior, i. e. constans duobus dactylis subiectam habeat syllabam brevem: ut Ecl. I, 39.: *Tityrus hinc aberat*; ipsae. III, 97.: *ipse, ubi tempus erit*, omnes. VII, 23.: *Versibus ille facit*; aut. IX, 66.: *Désine plura, puer*; et. X, 69.: *omnia vincit Amor*; et. Ge. III, 118.: *aëquus uterque labor*; aequae. ib. 332.: *Sicubi magna solis antiquo*. Aen. I, 651.: *Pergama quam peteret*, inconcessosque. II, 369.: *Luctus, ubique pavor*, et. VII, 174.: *Regibus omen erat*; hoc. X, 394.: *Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius*. ib. 433.: *Tella manusque sinit*; hinc. XI, 469.: *Concilium ipse pater*, et. XII, 883.: *Té sine, fráter, erit?* o quae. Erit fortasse, qui miretur, cur haec dactylica, illa, quae supra proposui, choriambica esse voluerim; sed is, si vel ipsorum verborum, vel ordinum rhythmicorum, vel etiam sententiarum diver-

sam rationem consideraverit, facile sibi persuadebit, non fictum esse, quod statui, sed verum discrimen.

11. Plerumque etiam, ut firmetur brevis syllaba, longa ei subiicitur; sic enim, quum non adeo properatur ad sequentia, diutius consistere potest vox in brevi ista syllaba; nec nisi tum, ubi versus aut ad choriambicum accedit, aut ad anapaesticum rhythmum, breves interdum subiunguntur syllabae; ex anapaestico genere duo tantum sunt exempla, eaque prorsus ad Graecam rationem conformata, Aen. VII, 398. X, 720.; ex choriambico haec: Ge. I, 138. III, 189. Aen. I, 308. II, 411. V, 284., quae quidem omnia interpunctione adiuvantur. — Ceterum *ὧς ἐν παρόδῳ* illud tango quorundam praeceptum: litera *h* poetas interdum uti ad producendas breves syllabas; quod an ex Virgilio probare liceat, ut facit Huschk. ad Tibull. I, 7, 61., ex iis, quae hactenus disputata sunt, facile poterit intelligi; vid. etiam V. L. ad Aen. IX, 418.

12. Venio nunc ad singulare genus productae brevis syllabae, illud dico, quod particulam *que* productam habet. Hoc totum versatur in rhythmico choriambico, nec nisi in secundo quartoque pede locum habet, his quippe sedibus ad recipiendum numerum choriambicum inprimis commodis. Hic tamen illud notandum: pro choriambo saepe molossum admitti; tum rariorem esse huius rei usum in quarta sede, ut debiliore; deinde plerumque subiungi productae particulae *que* vocabulum a muta cum liquida incipiens, bis a semivocalibus *l* et *s*, Aen. III, 91. et XII, 363.; denique ubique geminari *que*.

13. Ex iis; in quibus ante producendam brevem syllabam longa praecedit, cetera iustam habent excusationem, etiam Aen. XI, 111.; unum tamen quo pacto se tueatur, vix dicas: Ge. IV, 453.: „Non te nullius exercent numinis irae;“ priora corrupta esse, mihi quidem persuasissimum est; sed quomodo persananda, nondum satis exploratum habeo. Quod autem Aen. I, 668. editur: *Litora iactetur*, odiis Iunonis iniquae,“ nisi omnium, certe longe plurimorum ac praestantissimorum codicum fides aspernatur. Nam in ipso Mediceo quamquam Heinsius *iactetur*, absque copula, exhiberi ait, vix dubito, quum in eodem post vocem *Litora* interpungatur, quin, ut Fogginius exarandum curavit, *iacteturque* inveniatur. Quamobrem aut traiectione statuenda, quum proprie dicendum esset, *pelago* — *odiisque iactetur*; aut corruptela in praegresso versu latet et vox *pelago* occupavit Verbi alius locum, quale *peragret*; nisi *circum* pro *circet* a librariis inductum suspicari malis, cfr. Broukhus. ad Propert. IV, 9, 35., cui obloquitur Burmann. ad eund. loc.; tuetur tamen verbum *cir-*

care Herin. Elem. Doctr. metr. p. 619. *). — Aen. VI, 254., ubi ab Heynio et Brunckio editur: „Pinguē *sup̄* oleum infundens,” item in omnibus prope libris, atque in ipso Mediceo, legitur *superque*; sed copulam *que* sic alteri vocabulo apud Virgilium iungi negavimus ad Ge. I, 142. Ut editur hic versus, numeri bene se habent; sed vereor, ne in codicum lectione lateat vera Virgilii manus ortumque sit illud *superque ex superne*.

14. Brevis syllaba ante consonas X, Z, S, productae non nisi haec exstant exempla: Ge. I, 371. IV, 336. Aen. VIII, 425. eandem ceteroquin legem sequentia, quam reliqua id genus §. 7. commemorata, ita tamen, ut subiecta habeant Nomina propria. Sc, sp, sq, st, longam plerumque efficere extremam praegressi vocabuli syllabam brevi vocali terminatam, ex Terentiano Mauro notisque Viror. Doctorum satis constat; quamquam hac in re multum erratur; quod nec scriptorum singulorum, nec diversarum aetatum ratio haberi solet. Hic vero ante omnia tenendum, non facile inveniri ullum tersioris quidem poetae versiculum, ubi syllaba hoc modo producta extra arsin collocata sit. Hinc pessime editur Aen. IX, 37. *date tela, scandite muros;*“ optimis libris *ascendite* reponi iubentibus. Quid vero fiet innumeris istis exemplis productae ante has consonas syllabae, quae C. Barthius ad Claudian. Bell. Gild. vs. 136. ex Virgilio enotari posse contendit, si, codicum optimorum auctoritate confisi, vel concessio illo productionum genere abstinuisse Virgilium affirmabimus? Nam Aen. VIII, 425. paulo ante laud. nihil contra nos valere, sponte intelligitur. Aen. X, 251. editur *supera adspectans*; in quibusdam libris tamen legitur *supera spectans*, quod ex vocabulis iunctum scriptis ortum esse, praeter duos Moretanos, in quibus *super — aspectans*, Mediceus planissime docet; in hoc enim exstat *superaspectans*, supra picta altera *a*, ut etiam in duobus aliis. Iam vero in eodem codice, si Aen. X, 4. exceperis, ubique scribitur *aspicere*, *aspectus*, *aspectare*; qui si *adspicere*, *adspectare* ubique exhiberet, tum sane recte diceret, ex eius auctoritate istoc loco exarandum esse *supera spectans*. Saepe etiam factum est, ut altera vocalis in elisione obtereretur, sicut in eodem Mediceo Aen. V, 615. scribitur *Pontum spectabant*, supra tamen adiecta *a*. — Aen V, 163. et in aliis quibusdam, sed paucis admodum, codd. et in Mediceo legitur: „*laeva stringat sine palmula cautes.*“ Nempe una *s*, ut saepe, vid. V. L. ad Ge. II, 203., duobus in-serviit vocalibus; et nullo haec sunt intervallo in Mediceo scripta *laevastringat*, ut apud Fogginium videre licet. — Aen. VI, 687.

*) Sero animadverti, praetermissum esse a me Aen. V, 853.: „Nusquam *omittebat*, oculosque sub *ast*-a ferebat.“ Itaque hic locus et I, 668. invicem tueri se poterunt, utrobique servata et in auxilium vocata interpolatione.

editur: „*tuque spectata parenti Vicit iter durum pietas;*“ quod lubeus amplecterer, nisi codices, ut videtur, ad unum omnes *expectata* praeberent; quod reduxi; quamquam non dissimulaverim, Serviana, ut apud Burn. leguntur, ad lectionem *spectata* ducere; praescribitur tamen iisdem *expectata*; quod si vitiosum esset, antiquum sane foret vitium, quod in tali quidem re vix praeterisset Servius silentio. Explicat Servius: *probata*; cui tamen verbo in antiquis Editionibus et cod. Dresd. subiiciuntur haec, a Burmanno male omissa: *nunc etiam*. Quare Servius vocabulo *expectata* hanc videtur tribuisse significationem, ut Praepositio *ex* quandam perpetuitatis notionem contineat. — Quae quum ita sint, ne illud quidem ferendum arbitror, quod Ecl. V, 68. editum fuit: „Craterasque duo statuam.“ *Duo pro dios* legitur Aen. XI, 285.: „Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros.“ Sed quum reliquis locis omnibus et correptum sit et in thesi positum hoc numerale, uno hoc loco producit in arsi collocatum. Quum autem tanta, quanta vidimus, in producendis per arsin syllabis versetur diligentia Virgilii, non est temere affirmandum, *duo* istoc loco per eius vim produci; et quum ne illarum quidem consonarum *sc*, *sp*, *st*, auxilio usum esse Virgilium ad producendas breves syllabas finales ostenderimus, nullus dubito, quin e Nonii compluriumque codicum auctoritate *duos* ibi restituendum sit. Simillimum mendum exstat Aen. I, 724. in cod. Rom., ubi *magno statuunt* a m. pr. pro *magnos statuunt*. Simplicem scilicet saepe librarii ponebant consonam, priore vocabulo in *s* desinente, proximo ab eadem litera incipiente, ut una litera utrique inserviret vocabulo. — His leviora quaedam adiungere placet. Aen. IX, 267. in quibusdam Pierii libris, corrupto verborum ordine, legitur: „Si vero Italian *capere* sceptrisque potiri,“ pro „*capere Italiam*.“ Aequae sublesta fide, codicum Pierianorum dico, nititur lectio a Cuninghame in ordinem recepta Aen. XII, 537.: „*fixa* stetit hasta cerebro.“ Debetur hoc *fixa* vocabulo *hasta*; saepe enim, de qua re in peculiari Excursu expositum est, Adiectivorum genus ac numerus a librariis ad proximum Substantivum accommodatur; nec non Substantivorum casus interdum e proximo Substantivo, Pronominis aut Adiectivo mutatur. Hinc interdum breves syllabae natae longarum loco: ut Aen. VI, 640.: „Largior hic *campus* aether.“ X, 139.: „Te quoque *magnanime* viderunt, *Isin* are gentes.“ Huc pertinet etiam Ge. II, 71.: „Et steriles platani malos gessere valentes, Castaneae *fagos* ornusque incanuit albo Flore piri;“ ubi librarii *fagos* scripserunt, coniunctum hoc rati cum praegressis. Recte utique ad sensum scribitur *fagus*; verum non habet satis idoneam h. l. excusationem producta brevis syllaba. Scilicet in eo erratur, quod *fagus* Nominativum singularis esse Numeri putant, quum sit pluralis quartae Declinationis; vid. Culex vs. 139.

et Conr. Schneider. Grammat. Lat. Vol. I. P. II. p. 471.; ex more autem verbum *incanuit* proximi Nominis sequitur Numerum. Magis in eo genere turbatur Ge. II, 417., ubi ex vulgari editorum librorum lectione Heynius exhibet: *extremos effectus vinitor antes*; idem tamen veriore sibi lectione in *effectus extremos* significat; atque ita edidit Iabnius. Verum haec quoque productio brevis syllabae non habet, quo adiuvari aut excusari possit, magis etiam reprehendenda, quin adeo facile vitari potuerit. At Mediceus cum Romano praebet *effectos extremos*; nam quod in illo supra ultimam prioris vocabuli appictum est *u*, minus est alienae. Multi quoque alii, ac fortasse plerique, codices in *effectus*, vel *effectos* consentiunt. Omnis perturbatio huius loci ex una litera *c* omissa videtur esse nata; nam *efetos antes* quid esset, quin intelligi non posset, *effectus* scriptum est, quod ad vinitorum referretur; iam quin duo Adiectiva ad unum Subiectum relata sorderent, *antes* autem desideraret epitheton, *extremus* mutatum est in *extremos*; metrum autem inde claudicans transpositione adiutum, unde factum *extremos effectus*, quamquam hic verborum ordo nullo ex codice disertis verbis asseritur; quam quidem ipsam rem apparet totam a me stare. Hinc non dubitavi, *effectos extremos* revocare. Similiter *effectus* pro *effectus* vulgo legitur apud Columell. VIII, 5, 16., ubi vid. Schneider. Et quamquam non satis certa est vocabuli *antes* significatio, recte tamen dici poterit *antes efficere*; verbum *efficere* enim perficiendi et absolvendi vim sustinere constat. Cfr. etiam V. L. ad istum locum.

15. Iam videamus quaedam alia. Aen. V, 451. legitur: „It clamor caelo, *prinusque* accurrit Acestes;“ Medicus omittit *que*, probante Heinsio; sed ut taceam, supra adiectum esse *Q* in codice, causa omittendi quaerenda est haud dubie in prava interpunctione, quae illuc irrepsit: „It clamor • caelo *prinus* acc. Ac.“ vid. etiam, quae mox dicentur de XII, 81. — Aen. VIII, 619.: „*Miraturusque* interque manus et brachia versat;“ male a quibusdam abest *que*, reclamante ipso sententiarum nexu. — X, 126. male scribitur in Codd.: „Et Clarus *et* Haemon;“ numquam enim *et* caesurae vi producit. — Nec XII, 23. audiendi sunt quidam codices, pro „nec non *aurumque* *animusque* Latino est“ exhibentes *animus aurumque*. Nam ut taceam, praestantissimum quemque librum vulgatam tueri, prima in his lex est, ne quid tale praeter necessitatem inferatur; unde ne ea quidem exempta velim, quae §. 7. sub unum obtutum vides vocata; et insignis est eorum error, qui ex istiusmodi re ornatum poetis petunt existimant. Male etiam XII, 81. Heynius abesse vult copulam, omnium librorum fide defensam, in his: „Haec ubi dicta dedit, *rapidusque* in tecta recessit;“ neque enim ultimam brevem producere licebat in vocabulo alterum hemistichium incipiente, praegressa interpunctione; omitti copula poterat, si ita distinguere

liceret: „Haec ubi dicta dedit *rapidus*, in tecta recessit;“ ceterum vide notata ad h. l. Hinc etiam patet, nec Aen. V, 451. supra laud., nec II, 542.: „erubuit, corpusque exsangue sepulcro Reddidit,“ nec V, 467.: „dixitque et proelia voce diremit,“ ac ne VIII, 245. quidem: „Pallida, dis invisā; superque inmane barathrum Cernatur,“ omitti posse copulam; frustra enim provocaveris ad X, 394. — Ge. II, 260.: „Excoquere et magnos;“ in Mediceo Pierii et desideratur, suffragante Martyno, Cuninghama etiam eliciente; parum considerate; e vocalibus enim *a* tantum, quippe pinguior, neque haec ipsa frequenter, producitur; *que* autem Graecae particulae $\tau \acute{\epsilon}$ rationem sequitur; accedit, quod, quum *ante* vs. 261. repetatur, non potest ferri omissa *et* copula; qua exsulante expectandum erat vs. 261. non *ante*, sed *atque*; eadem recepta bene se habet *ante*; quod Bryantii causa, ab Heynio laudati, dictum volui. — Nec Ge. IV, 238. *Adfixā venis* habet, quo defendatur, quamquam id probat Brunckius, non improbat Heynius. — Ge. IV, 483. Gifanius e scriptis laudat: „*tenuit* inhians tria Cerberus ora;“ numeros si spectas, haud inapte; sed orationis nexum consideranti facile persuadebitur, copulam, casu detractam, requiri h. l., quum vox *Quin*, vs. 481. praegressa, ad omnia, quae sequuntur usque ad vs. 484., pertineat. Neque, ut ad Aeneidem redeam, II, 643. sententia *et* abesse patitur.

Sed satis iam superque dictum de brevi syllaba; ac si quid relictum a me fuerit, id, quale sit, facile iam iudicare poteris.

Q U A E S T I O XIII.

De Caesura post primum pedem.

1. De Caesura, quae est post primum pedem, expositurus non id mihi agendum sumsi, ut omnem eius rationem exquirem, sed ut singulare quoddam eius genus, ad quod Critico imprimis attendendum puto, breviter illustrarem. Veteres poetae meliores quanto studio in eo elaboraverint, ut ipse rhythmus vel suavitate aures deleniret, vel apta quadam singulorum ordinum conformatione verba ipsa et sententiam adiuveret, constat inter omnes. Quum autem certae quaedam sedes prae ceteris magnam in eo genere diligentiam requirant, omissis ceteris, de una prima Hexametri sede dicam.

2. Prima versus alicuius sedes natura sua comparata est ad res graves exprimentendas; cuius rei causa in eo est posita, quod

incipientes versum aliquem pronunciare, collecto novo et pleno spiritu, firmiore utimur et validiore voce, quae, nisi denuo excitatur, deficit in medio extremoque versu. Is vocis impetus cavendum est ne temere circum ipsa versuum initia frangatur; quod facile sit incisione post primum pedem facta. Ubi si id ipsum agitur, ut omnis spiritus omnisque vis vocis effundatur in illud ipsum, quod primum pedem explet, vocabulum, egregia est haec caesura, ut in hoc, Aen. I, 135.: „Quos ego — Sed motos“ etc. aut in illo, Aen. IV, 237.: „Naviget! — haec summa est.“ Sed ubi non habet locum is orationis vigor, ibi poetae ita rem instituerunt, ut tamen vitium, quod oriri poterat e prava incisione, non sentiat. Itaque non dubitarunt post primam sedem incidere, ubi vocabulum inciperet versum dactyli mensuram habens, quo fit, ut rhythmus concitator aegre patiat moram interponi inter primum et secundum pedem. Sed inelegans et salebrosus existit numerus, ubi post spondeum in versus principio inciditur. Quod quum minorem habeat offensionem, si vocabulum hunc spondeum efficiens non includitur superioris versus sententia, magnum ea res numeris affert detrimentum, si id verbum pars est enunciati praegresso versu comprehensi. Itaque si egregia sunt talia, quale Aen. IV, 623.: „cinerique haec mittite nostro Munera. Nullus amor populis, nec foedera sunt;“ vel quale Aen. V, 149.: „Consonat omne nemos, vocemque inclusa volutant Litora; pulsati colles clamore resultant;“ vitiosa contra forent eadem, si sic legantur: „cinerique hoc mittite nostro Munus. Nullus“ etc. et „vocemque inclusa volutat Vallis; pulsati“ etc. Itaque si quando, quod tamen satis raro factum videmus, talem admisit spondeum Virgilius, fecit hoc ita, ut aut

a) trisyllabi vocabuli ultima elideretur, ut Ecl. VII, 19.: „Alternis igitur contendere versibus ambo Coepere: alternos Musae meminisse volebant.“ Ge. I, 14.: „cui Fudit equum magno tellus percussa tridenti, Neptune; et cultor nemorum.“ Adde Aen. III, 497. et al.

aut b) ut copula, quae neceret sententias, istum exciperet spondeum. Ge. III, 317.: „Atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.“ ib. 375.: „Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes Caedunt, et magno laeti clamore reportant.“ IV, 40.: „Spiramenta linunt, fucosque et floribus oras Expleant, conlectumque haec ipsa ad munera gluten.“ ib. 164.: „aliae purissima mella Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.“ Adde Aen. I, 433. V, 131. 807. VI, 213. VIII, 641. XI, 693. 803. Quamquam ne in copula quidem ubique satis est ad tuendam hanc caesuram praesidium; cfr. §. d.

aut c) ut copulae loco particula quaedam repeteretur. Ecl. I, 24.: „Sic canibus catulos similes, sic matribus haedos Noram; sic parvis componere magna solebam.“ VIII, 98.: „His ego saepe lupum fieri et se condere silvis Moerim, saepe animas iuvis excire sepulcris.“

aut d) singularis esset vis in eo vocabulo. Aen. III, 635.: „et telo lumen terebramus acuto, Ingens*), quod torva solum sub fronte latebat.“ VI, 590.: „divumque sibi poscebat honorem, Deinens! qui nimbos“ etc., adde IX, 728. VII, 80.: „Namque fore illustrem fauna fatisque caneant Ipsam; sed populo magnum portendere bellum.“ Huc referendum etiam, quod legitur Ge. I, 477.: „Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes, Ingens; et simulacra modis pallentia miris Visa.“ Aen. X, 879.: „Quid me, erepto, saevissime, nato, Terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.“ ib. 117.: „Solio tum Iupiter aureo Surgit, caclicolae medium quem ad limina ducunt;“ ubi rerum gravitati aptissimus est is numerus; idem rei lugubri convenientissimus Ecl. V, 21.: „Extinctum Nymphae crudeli funere Daphnim Flebant; vos coruli testes et flumina Nymphis.“ Aen. IV, 184. interpungo: „Nocte volat caeli medio terraeque per umbram, Stridens, n.“ Nullam habet, ut facile intelligitur, offensionem Aen. I, 30.: „iactatos aequore toto Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli;“ nec Aen. II, 80.: „nec, si miserum Fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget,“ ubi sententia per *nec* incepta post verbum *Finxit* demum absolvitur; unde bene se habet VII, 735.: „quem generasse Telon Sebethide nympha Fertur, Teleboun Capreas quum regna teneret, Iau senior;“ ubi comma post *teneret* addidi, male neglectum ab Heynio; cfr. I, 255. Hinc etiam defendes Ge. IV, 196.: „et saepe lapillos, Ut cymbae instabiles fluctu iactante saburram, Tollunt: his sese per inania nubila librant;“ ubi, ut plena sit sententia, statim ea, quae verbo *Tollunt* subiiciuntur, annectenda sunt; tum ipse tollendi oneris labor eo numero exprimitur. At haud dubie venustius interpungitur Ge. I, 245. „Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis Circum perque duas in morem fluminis Arctos,“ omisso, quod est apud Heynium, post *Circum* commate. Ge. IV, 19. recte editur: „At liquidi fontes et stagna virentia musco Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus,“ non, ut suadet Meierotto: „Adsint: at tenuis;“ quod etsi repetitione eiusdem particulae defendi possit, ea est tamen vis huius particulae, ut necessario videatur maior ante eam pausa facienda. Sed quod Heynius

*) Talia rectius commatis includuntur; atque ita haec interpunxit Wolfius in Homero, atque in ipso Virgilio ut plurimum Heynius.

Ge. IV, 243.: „nam saepe favos ignotus adedit Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis,“ copulam omittendam statuit, id nullo modo probari potest. Nam ita aut creticum pro dactylo, aut, facta synizesi, fractos numeros habebimus. Nec qui Ge. I, 175.: „Caeditur et tilia ante ingo levis, altaque fagus Stivaque, quae cursus a tergo torqueat imos,“ *Stirae* pro *Stivaque* scribendum putant, aures in deliberationem adhibuerunt. Nam ut concedam, posse illos sententiam suam eo tueri, quod Relativo quae oratio nectatur, molestissima est tamen haec ratio propterea, quod praecedens versus, ineris decurrens dactylis, male exciperetur versu spondaico.

3. Hac re ad elegiacos poetas, aequè diligenter hoc vitium fugientes, translata, miraberis etiam in novissima Tibulli Heyniani editione servari pessimam interpunctionem III, 4, 19. sq.: „Nec me sopierat menti deus utilis aegrae Somnus; sollicitas deficit ante domos.“ Venustius apud eundem III, 6, 1. sq. sic interpungetur: „sic sit tibi mystica vitis; Semper sic hedera cornua vineta geras;“ cfr. notata ad Ge. I, 248. Noli autem cum his comparare IV, 7, 9. sq. „vultus componere faunae Taedet; cum digno digna fuisse ferar;“ ubi ipse tardior numerorum incessus plenam fiducia orationem praeclare adiuvat.

QUAESTIO XIII.

De Praepositione *in*, etiam *a* et *e*, non raro
in codd. vel omissa temere, vel adiecta.

Nisi adeo praestantes libri textum Virgilianum puriorem et emendatiorem servassent, quam id in aliis scriptoribus factum videmus, difficillimum sane esset indicare, quibus conditionibus vel additae a poeta, vel omissae fuerint Praepositiones. Hac in re quae observavi, pauca illa quidem, neque omnem rem conficiantia, proponam.

1. Solet Virgilius concursum Adiectivi et Substantivi interiecta Praepositione vitare: Aen. III, 211.: „Insulae Ionio in magno.“ IV, 358.: „Ipse deum manifesto in lumine vidi.“ 504.: „pura penetrati in sede sub auras Erecta.“ 554.: „Aeneas celsa in puppi — Carpebat somnos.“ V, 214.: „dulces latebroso in punice nidi.“ 475.: „quae fuerint iuvenali in corpore vires.“ 488.: „volucrem traiecto in fune columbam — suspendit.“ VI, 505.: „tumulum Rhoeteo in litore — Constituit.“ 636.: „adverso in limine figit.“ VII, 167.: „Nun-

tius ingentes ignota in veste reportat Advenisse viros.“ X, 387.: „ensem tumido in pulmone recondit.“ XI, 184.: „iam curvo in litore Tarchon.“ I, 19. „Progeniem Troiano a sanguine duci Audierat.“ 235.: „revocato a sanguine Teucri.“ II, 290.: „ruit alto a culmine Troia.“ III, 687.: „angusta ab sede Pelori Missus adest.“ VII, 209.: „Tyrrhena ab sede profectum.“ 255.: „externa ab sede profectum.“

2. Hac ipsa re non raro consulitur soni elegantiae, ne scilicet duae vicinae arses syllabas habeant pariter cadentes: Aen. I, 148.: „Ac veluti magno in populo.“ II, 356.: „Raptorez atra in nebula.“ 718.: „Me bello ex tanto digressum.“ V, 270.: „saevo e scopulo.“ 449.: „aut Erymantho, Aut Ida in magna.“ VI, 451.: „Errabat silva in magna.“ VII, 4.: „Hesperia in magna.“ 54.: „magno e Latio.“ 279.: „turbo, quem pueri magno in gyro — exercent.“ 601.: „Mos erat Hesperio in Latio.“ XI, 456.: „alto in luco.“

3. Inprimis frequenter Praepositiones in thesi quarti pedis, plerumque cum elisione praegressae syllabae, inveniuntur; quod ad corroborandos numeros aliquantum valere, alio loco docuimus. E laudatis modo exemplis huc pertinent: Aen. I, 19. 235. II, 290. III, 211. IV, 358. 504. V, 214. 475. 488. VI, 505. 636. VII, 167. X, 387. XI, 184. Adde VIII, 247.: „deprezum in luce repente;“ et quae plurima cumulari possunt.

4. Facillime et omitti et adici potuit, et saepissime omissa aut adiecta est Praepositio in litera m vel praegressa, vel subiecta. Pauca de multis afferam: Aen. II, 447.: „extrema iam in morte.“ 533.: „quamquam in media iam morte tenetur.“ V, 8.: „quae iam infelicis.“ 220.: „Et primum in scopulo.“ VI, 444.: „curae non ipsa in morte relinquunt.“ VII, 709.: „postquam in partem data Roma.“ XI, 846.: „Extrema iam in morte.“ XII, 598.: „iuvenem in certamine credit Exstinctum.“ His locis multisque aliis Praepositio a parte codicum exsulat; adiecta est eadem a librariis Ge. I, 256.: „tempestivam (in) silvis evertere pinum;“ ubi meliores libri in non habent. IV, 576.: „Ecce iterum instimulat.“ V, 290.: „Consessu (in) medium tulit.“ VI, 254.: „oleum infundens.“ VIII, 139.: „conceptum (in) vertice.“ XI, 67.: „agresti sublimem (in) stramine ponunt.“

5. Hic vero inprimis notabilis est Praepositio in ante Ablativos vocabuli medius, medium, omissa vel adiecta. Qua de re haec tenenda:

a) Adicitur Praepositio 1) ubi medius, medium, proprie de spatio medio: Aen. I, 441.: „Lucus in urbe fuit media.“ II, 328.: „medius in moenibus adstans — equus,“ i. e. in ipsa arce. 512.: „Aedibus in mediis — Ara fuit.“ 665.: „medius hostem in penetralibus — cernam.“ III, 624.: „medio resupinus in antro,“ Polyphemus. V, 110.: „munera — ante

oculos cirroque locantur In medio.“ 160.: „medioque Gyas in gurgite victor;“ i. e. in medio cursu, non extremo. VIII, 588.: „ipse agmine Pallas In medio.“ Ecl. III, 40.: „In medio duo signa.“ 46.: „Orpheaue in medio posuit.“ Ge. II, 528.: „Ignis ubi in medio.“ III, 16.: „In medio mihi Caesar erit.“ Aen. VI, 282.: „In medio ramos — pandit Ulmus.“ VII, 227.: „si quem extenta plagarum Quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.“ VIII, 675.: „In medio classes — Cernere erat.“ IX, 395.: „Nec longum in medio tempus.“ XII, 118.: „parabant, In medioque focos,“ i. e. inter utramque aciem. Hinc I, 109.: „mediis in fluctibus;“ est enim is locus, cui nomen est Arac, in medio mari situs, ut ex nota Servii ad h. l. intelligitur. Et IV, 156.: „mediis in vallibus acri Gaudet equo,“ quia oppositi commemorantur montes. — — 2) ubi in i. q. inter. Ge. II, 283.: „dubius mediis Mars errat in armis.“ Aen. I, 491.: „mediisque in millibus ardet.“ V, 303.: „quibus in mediis sic deinde locutus.“ VIII, 696.: „Regina in mediis patrio vocat agmina sistro.“ 700.: „saevit medio in certamine Mavors;“ i. e. inter medios. IX, 728.: „Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem Viderit irrumpentem.“ XI, 237.: „sedet in mediis.“ XII, 125.: „mediis in millibus ipsi — volitant.“ Huc retulerim etiam illud, quod saepe legitur, *mediis in undis*, significans: in ipso currendi impetu, inter ipsum cursum, dum nihil circum, nisi mare: Aen. III, 202.: „Nec meminisse viae media Palinurus in unda.“ VI, 339.: „Exciderat puppi mediis effusus in undis.“ X, 305.: „viros mediis exponit in undis.“ — — 3) quum rem, quae agitur, non locum, ubi quid agitur, indicat poeta; quod reddi fere potest per verbum adiuncta particula *dum*, vel per Praepositionem *inter*: Ge. III, 486.: „Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram.“ 519.: „opere in medio — reliquit aratra.“ Aen. I, 584.: „medio in fluctu quem vidimus — Submersum;“ i. e. inter mediam maris fluctuationem. II, 67.: „ut conspectu in medio turbatus — Constitit.“ III, 308.: „Deriguit visu in medio.“ IV, 76.: „mediaque in voce resistit.“ VII, 577.: „medioque in crimine caedis Terrorem ingeminat.“ XI, 225.: „Hos inter motus, medio in flagrante tumultu.“ 838.: „medio iuvenum in clamore furentum.“ XII, 213.: „Conspectu in medio procerum.“ 732.: „in medioque ardentem deserit ictu.“ 910.: „in mediis conatibus — Concidimus.“

b) Omittitur Praepositio 1) quum *medius*, *medium*, improprie ponitur, non ut locum, qui sit inter ceteros medius, indicet, sed ut fere Praepositionis *in*, vel *per*, vel *inter*, vim sustineat; valetque hic idem fere discrimen, quod in vernaculo sermone inter *mitten* et *in der Mitte*. Incipiam ab Adiectivo: Ge. III, 466.: „medio procumbere campo Pascentem.“ Aen. I,

814.: „Cui mater media sese tulit obvia silva.“ 505.: „Tum foribus divae, media testudine templi, — resedit.“ 638.: „mediisque parant convivia tectis.“ III, 73.: „Sacra mari colitur medio gratissima tellus.“ 104.: „Creta Iovis magni medio iacet insula ponto.“ 270.: „Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos.“ IV, 382.: „Spero equidem mediis — Supplicia hanturum scopulis.“ 620.: „cadat ante diem mediaque inhumatus arena.“ V, 188.: „media socios incedens nave per ipsos.“ 423.: „ingens media consistit arena.“ VIII, 467.: „mediisque residunt Aedibus.“ X, 665.: „Tumum medio interea fert aequore turbo.“ XI, 762.: „Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo.“ XII, 92.: „quae mediis ingenti adnixa columnae Aedibus adstabat — hasta.“ 409.: „spicula castris Densa cadunt mediis.“ — Hinc recte editur Ge. III, 237.: „Fluctus uti, medio coepit quum albescere ponto;“ male in ipso Mediceo: „fluctus ut in medio.“ Venio nunc ad Substantivum: Aen. III, 417.: „venit medio vi pontus et undis Hesperium Siculo latus abscondit.“ IV, 184.: „Nocte volat caeli medio terraeque.“ VII, 566.: „medioque (*nemore*) fragosus Dat sonitum torrens.“ IX, 230.: „Stant — Castrorum et campi medio.“ XI, 547.: „fugae medio.“ Itaque iam concidet omnis illa disputatio super Aen. VII, 563. agitata: „Est locus Italiae medio, — Amsancti valles.“ Revocavi etiam ex optimis quibusque libris genuinam lectionem Aen. III, 354.: „Aulai medio libabant pocula Bacchi,“ coll. I, 638., deleta Praepositione, quam Heinsius e Grammaticis invexit. Ceterum etsi nemo facile miretur, si hic illic *medio* pro *in medio* usurpatum inveniat, non videtur tamen Virgilius hoc sibi usquam indulsisse. Nam quod Aen. VII, 59. scripsit: „Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,“ ubi, coll. Aen. II, 512. sq., *in medio*, quod est in aliquot codicibus, legendum putes, ita potius expediendum erit, ut Praepositionem statim subsequentein, qui mos est poetarum satis ille quidem notus, etiam ad praegressum *medio* retrahendam esse dicas. — 2) ubi *medius* de tempore: Ecl. X, 65.: „frigoribus mediis Hebrum bibamus.“ Ge. I, 297.: „Ceres medio succiditur aestu, Et medio tostas aestu terit area fruges.“ III, 154.: „mediis fervoribus acrior instat.“ 331.: „Aestibus at mediis.“ Aen. IV, 310.: „Et mediis properas Aquilonibus ire per altum.“ Huc retulerim etiam ea, quae ex Ablativorum absolutorum ratione explicanda sunt, ut Aen. I, 358.: „Nec plura quarentem Passa Venus medio sic interfata dolore est.“ IV, 277.: „Mortales visus medio sermone reliquit.“ IX, 657.: „Mortales medio adspectus sermone reliquit.“ Adde VIII, 407.: „prima quies medio iam noctis abactae Curriculum expulerat somnum;“ i. e. medio curriculo noctis acto.

c) Adde quaedam singularia. Ablativus, quum ea saepe

sit eius casus ratio, ut locus, in quo quid sit vel fiat, per eum significetur, interdum ibi *medio* ponitur, ubi Praepositio quaedam requiri videatur: ut Aen. V, 113.: „tuba commissos medio canit aggere ludos;“ i. e. de med. aggere; nam voc. *agger* quum locum aliquem editum significet, facile carere illa Praepositione possumus. IX, 28.: „postrema coercent Tyrrhidae iuvenes; medio dux agmine Turnus;“ i. q. medii agminis dux; ubi male adiceretur *in*, quod esset: *inter medium agmen*. — IX, 343.: „multam in medio sine nomine plebem — subit;“ ubi fluctuant interpretes; *in medio* h. l. est i. q. *sine discrimine*. — Ge. I, 442.: „medioque refugerit orbe — sol;“ ὃς ἀπα-
νῆς ἐστὶ τὸν μέσον κύκλον. — Ge. I, 528.: „media nimborum in nocte;“ *in* additur, quod *nox* hic non proprie. — Aen. II, 533.: „quamquam in media iam morte tenetur;“ de ipso moriendi articulo; *morte tenetur* dicitur de eo, qui iam est mortuus. — Denique non pertinent ad hanc questionem ea, quae Ablativum e verbis suspensum habent, ut Ge. IV, 524.: „Gurgite quum medio portans — Hebrus volveret caput.“ Aen. IV, 524.: „medio volvuntur sidera lapsu.“

QUAESTIO XV.

De Verbo *Est* vel omisso, vel adiecto.

De Verbo *Est* vel omittendo, vel adiciendo praeter alios scripserunt Weichertus Commentat. I. de Versu Poetar. epicor. hypermetro pag. 24., et quos ille laudat. Adde Lachmann. ad Propert. II, 6, 15. et Huschk. ad Tibull. I, 1, 34. II, 1, 46. et in Analect. ad Tibull. Carmin. p. 687. sq., quamquam, quae hic disputat, nihil ad nostram causam faciunt.

Verbum *est* in libris mss. vulgo vel contra necessitatem omititur, vel praeter necessitatem additur. Ea res duobus regitur praeceptis, quorum alterum in aurium iudicio positum est, alterum in sententiarum pondere.

1. Breves vocales *a* et *e* in fine versus non patiuntur omis-
sum Verbum substantivum. Ecl. III, 72.: „O quoties, et quae nobis Galatea locuta est!“ X, 23.: „perque horrida castra secuta est.“ Ge. IV, 212.: „Rege incoluni mens omnibus una est.“ Aen. I, 64.: „his vocibus usa est.“ 386.: „medio sic interfata dolore est.“ II, 708.: „vestroque in numine Troia est.“ III, 478.: „praeterlabare necesse est.“ IV,

558.: „ita visa monere est.“ 613.: „terris adnare necesse est.“ VI, 189.: „de te, Misene, locuta est.“ 825.: „inops inhumataque turba est.“ 455.: „dulcique affatus amore est.“ De III, 298. tamen vid. §. 9. 514.: „ineminisse necesse est.“ 538.: „breviterque affata Sibylla est.“ 611.: „quae maxima turba est.“ VII, 552.: „fraudis abunde est.“ VIII, 71.: „genus omnibus unde est.“ IX, 5.: „ore locuta est.“ 131.: „pars altera adempta est.“ 187.: „contenta quiete est.“ 260.: „quaecumque mihi fortuna fidesque est.“ X, 450.: „pater aequus utrique est.“ 861.: „res si qua diu mortalibus ulla est.“ XI, 151.: „Et via — voci laxata dolore est.“ His quidem locis omnibus gravius interpungitur; cominate tantum his: Ecl. VI, 11.: „nec Phoebo gravior ulla est, Quam sibi“ etc. 74.: „quam fama secuta est — — Dulichias vexasse rates.“ Ge. IV, 402.: „Ipsa ego te, — — quum pecori iam gratior umbra est, In secreta senis ducam.“ Aen. XII, 319.: „adlapse sagitta est, Incertum“ etc. Unum est duobus servit Participiis IX, 578. sq.: „alis adlapse sagitta, Et laevo adfixa est lateri manus.“ Non interpungitur his locis: Ecl. VI, 49.: „non ulla secuta est Concubitus.“ Ge. III, 478.: „miseranda coorta est Tempestas.“ Aen. I, 148.: „quum saepe coorta est Seditio.“ 601.: „quid ubique est Gentis Dardaniae.“ VI, 737.: „penitusque necesse est Multa modis — — inolescere miris.“ Quae qui accuratius consideraverit, intelliget, quod praecipi solet, *est* addi in fine sententiarum, praetereaue respiciendum esse ad verbum subiectum, utrum a consona, an a vocali incipiat, is, inquam, intelliget, quam parum explorete hoc praecipitur.

2. Adicitur *est* in enunciatis e Coniunctione aliqua, vel e relativo pendentibus; *Si*: Ecl. VII, 43.: „Si mihi non haec lux toto iam longior anno est.“ Ge. III, 98.: „si quando ad proelia ventum est.“ 391.: „si credere dignum est.“ Aen. IV, 96.: „Una dolo divum si femina victa duorum est.“ VI, 173.: „si credere dignum est.“ VII, 263.: „nostri si tanta cupido est.“ 559.: „si qua super fortuna laborum est.“ XI, 369.: „si dotalis regia cordi est.“ *Et si*: Aen. II, 584.: „et si nullum memorabile nomen Feminea in poena est.“ *Postquam*: Aen. III, 463.: „Quae postquam — sic ore effatus amico est.“ X, 710.: „postquam inter retia ventum est.“ Hinc revocavi Verbum e Mediceo XII, 739.: „postquam arma dei ad Volcania ventum est.“ *Ut*: Aen. V, 178.: „ut fundo vix tandem redditus imo est.“ Retinui *est* etiam Ecl. V, 32.: „Vitis ut arboribus decori est.“ *Quoniam*: Aen. V, 224.: „quoniam spoliata magistro est.“ *Qui, quisque, etc.*: Aen. III, 154.: „Quod tibi — — dicturus Apollo est.“ V, 235.: „Di, quibus imperium pelagi est.“ 714. sqq.:

„quos Pertaesum — rerumque tuarum est; — Et quid invalidum metuensque pericli est.“ VII, 311.: „quod usquam est.“ IX, 175.: „quod cuique tuendum est.“ 287.: „quodcumque pericli est.“ X, 493.: „quidquid solamen humandi est.“ XI, 23.: „qui solus honos Acheronte sub imo est.“ Tamen Aen. I, 78.: „Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu acceptra Iovemque Concilias;“ et sic saepius in simili inciso, ut I, 109. 157. Sed Coniunctio *ubi* vel locum, vel tempus indicans verbo Substantivo caret Ge. II, 180.: „Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis.“ III, 144.: „muscus ubi et viridissima grainine ripa.“ IV, 49.: „Aut ubi odor coeni gravis, aut“ *cet.* Aen. II, 634.: „ubi iam patriae perventum ad limina sedis;“ de quo loco vid. etiam §. 12. Adde Aen. I, 416. VII, 764. Praeterea cfr. V. L. Ge. IV, 77.

3. In apodosi adiectum legitur *est* Ecl. IV, 63.: „Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.“ Aen. I, 406.: „tali fugientem est voce secutus.“ V, 710.: „superanda omnis fortuna ferendo est.“ VII, 95.: „subita ex alto vox reddita luco est.“

4. Praegresso Verbo finito annexa per copulam superioribus sententia requirere est videtur. Aen. IV, 370.: „Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est?“ V, 679.: „suosque Agnoscunt, excussaue pectore Iuno est.“ 727.: „qui classibus ignem Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est.“ VII, 51.: „prolesque virilis Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa est.“ VIII, 17. XII, 23.: „Sunt tibi regna patris; — nec non aurumque animusque Latino est.“ Sed aliter VII, 486.: „cui regia parent Armenta, et late custodia credita campi.“ Ge. IV, 444.: „redit, atque hominis tandem ore locutus.“

5. Denique *est* requiritur in dictionibus *aequum est*, *multum est*, *similibusque*, Infinitivum regentibus: Ge. II, 272.: „adeo in teneris consuescere multum est.“ Aen. X, 84.: „Nos aliquid Rutulos contra iuvisse nefandum est?“ XII, 20.: „tanto me impensius aequum est Consulere.“ 646.: „Usque adeone mori miserum est?“ Durior est ellipsis Verbi substantivi Ecl. III, 108.: „Non nostrum, inter vos tantas componere lites.“ Nec videtur Verbum desiderari posse in his: Ge. IV, 236.: „Illis ira modum supra est.“ Aen. VII, 784.: „toto corpore supra est.“ Ge. II, 182.: „Indicio est tractu surgens oleaster eodem.“ Aen. XII, 803.: „Ventum ad supremum est.“ Ac videtur Virgilius etiam voci *Incertum* Aen. II, 740.: „erravitne via, seu lassa resedit, Incertum:“ adiecturus fuisse *est*, quod in parte codicum visitur, nisi eodem versu sequeretur *est*: „nec post oculis est reddita nostris.“

6. Omittitur autem *est*, si quaedam ad §. 1. pertinentia expis, in sententiis non ex Coniunctione aut Relativo aliquo

suspensis: Ge. I, 215.: „Vere fabis satio.“ 466.: „Ille etiam extincto miseratus Caesare Roman.“ 299.: „hiems ignava colono.“ II, 83.: „Praeterea genus haud unum, nec fortibus ulmis.“ 319.: „Optima vinetis satio, quum“ etc. III, 97.: „Frigidus iu Venerem senior.“ IV, 215.: „Ille operum custos.“ 530.: „namque ultro adfata timentem.“ Aen. I, 529.: „Non ea vis animo.“ II, 2.: „Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.“ 682.: „Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex.“ III, 495.: „Vobis parata quies: nullum maris aequor arandum.“ IV, 456.: „Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori;“ ubi nolum *est* a Iulio receptum. 632.: „Tum breviter Barcen nutricem affata Sychaei.“ V, 334.: „Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum.“ 719.: „Talibus incensus dictis senioris amici. Tum vero“ etc. VI, 123.: „et mi genus ab Iove summo.“ 126.: „facilis descensus Averno.“ 673.: „Nulli certa domus.“ 509.: „nihil o tibi, amice, relictum.“ XI, 279.: „Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum Pergama.“ Quae quum ita sint, apparet, Verbum *est* etiam Pronomine relativo praegresso omitti posse, si relativum vim demonstrativi habet, ut Ge. I, 234.: „quarum (i. e. *harum*) una corusco Semper sole rubens et torrida semper ab igni;“ quare Iahnus testimoniis haud idoneis fisus non recte edidit: *ab igni est*. Aen. III, 673.: „quo — Intremuere undae, penitusque exterrita tellus Italiae.“ Eodem modo defendes Aen. II, 545.: „senior telum inbelle — Coniecit: rauco quod protinus aere repulsum, Et summo clipei nequidquam umbone pependit;“ quamquam praestiterit, libri Vratislav. sequi lectionem *E summo*.

7. Itaque *est* omittitur etiam a) in Praeceptis: Ge. I, 178.: „Area cum priinis ingenti acquanda cylindro.“ II, 368.: „Parcendum teneris.“ 365.: „Ipsa acie nondum falcis tentanda.“ 371.: „Texendae saepes etiam, et pecus omne tenendum.“ 399. sq.: „Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis Aeternum frangenda bidentibus; omne levandum Fronde nemus.“ Aen. II, 118.: „Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum Argolica.“ De Aen. V, 710. vid. V. L. ad h. l. Hinc recte Ge. IV, 8.: „Principio sedes apibus statioque petenda,“ ex optimis libris editur, quamquam brevis *a* alibi adiectum *est* flagitat. Contra in simili ceteroqui oratione, praeepti tamen vim non habente, additur *est*: „Aen. V, 731.: „gens dura atque aspera cultu Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen“ etc., ne scilicet Anchises praeecepisse potius, quam narrasse, quid instaret, videatur. VI, 719.: „O pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandum est Sublimes animas?“ XII, 890.: „Non cursu, saevis certandum est comminus arnis;“ quae quidem exprobratio est, non praeeptum. — b) in Exhortationibus, ut Aen. VI, 261.: „Nunc animis opus, Aenea, nunc

pectore firno.“ IX, 320.: „Euryale, audendum dextra.“ — c) in Exclamationibus: Ecl. III, 101.: „Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.“ Aen. I, 460.: „Quae regio in terris nostri non plena laboris.“ VI, 721.: „quae lucis miseris tam dira cupido?“ X, 850.: „Heu, nunc misero mihi demum Exilium infelix! nunc alte vulnus adactum!“ Itaque optimis libris ducibus eieci *est* VI, 866.: „Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso! (*est*)“ Recte tamen Ge. III, 112.: „Tantus amor laudum, tantae est (sc. *is*) victoria curae;“ omisso enim *est* versus ille vim generalis sententiae induit. Hinc etiam defendes Ge. III, 452.: „Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est, Quam si quis ferro potuit rescindere suum Vulneris os;“ i. e. nullum fuit praesentis auxilium. — d) omninoque in breviter graviterque dictis, ut Aen. II, 291.: „Sat patriae Priamoque datum.“ 646.: „facilis iactura sepulcri.“ IV, 373.: „Nusquam tuta fides.“

8. Hinc interdum in commotiore oratione, ubi festinatur ad proxima, licet in simili ceteroqui orationis structura alibi *est* reperiri soleat, omittitur hoc Verbum, omninoque in eo genere orationis, in quo scriptores vulgo brevitati student, ut: Aen. III, 658.: „Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.“ VII, 507.: „quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit.“ Quo refero etiam VII, 374.: „His ubi nequidquam dictis experta, Latinum Contra stare videt, penitusque in viscera lapsu in Serpentis furiale malum —: Tum vero“ etc. cfr. §. 4. coll. §. 2. extr. Sic etiam in alacri relatione IX, 236. sqq.: „Rutuli sonno vinoque soluti Conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi, Qui patet in hlvio portae, quae proxima ponto; Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus Erigitur.“

9. Sollemnis est ommissio Verbi substantivi in talibus: *visum*, *placitum*, *licitum*, *datum*; Aen. I, 283.: „Sic placitum. Veniet“ etc. II, 428.: „Dis aliter visum.“ 624.: „Tum vero omne mihi visum considerare in ignes Ilium.“ IX, 135.: „Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva.“ Etiam praegressa Coniunctione III, 2.: „Postquam — Priamique evertere gentem Inmeritam visum superis.“ X, 106.: „Quandoquidem Ausonios coniungi foedere Teucris Haud licitum.“ Contra *est visum*, i. e. ὄφθην, non ἰδοξεν, Aen. IX, 375.: „Haud temere est visum;“ sed ne hoc dissimulem: *temere* nunquam videtur ultimam productam habere apud antiquiores poetas; vid. Diar. liter. Hal. 1827. 59. p. 466. Nec non si *cupido*, omisso Verbo *est*, ubi Infinitivus sequitur: Aen. II, 349.: „si vobis audentem extrema cupido Certa sequi.“ VI, 133.: „Quod si tantus amor menti, si tanta cupido, Bis Stygios innare lacus;“ ubi delevi *est*, quod additum quidem in Mediceo, sed punctis notatum, tamquam delendum; interpungitur etiam in eodem post *cu-*

pido. His adde Aen. III, 298.: „miroque incensum pectus amore, Compellare virum;“ vid. §. 1.

10. Aurium iudicio tribuenda videtur omissio Verbi Ge. II, 195.: „Sin armenta magis studium vitulosque tueri.“ Aen. I, 602.: „magnum quae sparsa per orbem;“ ubi haec praecedunt: „Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est Gentis Dardaniae.“ VI, 125.: „Quum sic orsa loqui vates.“ IX, 156.: „melior quoniam pars acta diei.“ Idem num statuendum sit de Aen. VII, 486.: „cui regia parent Armenta et late custodia credita campi;“ IX, 720.: „quoniam data copia pugnae;“ XII, 669.: „Ut primum discussae umbrae, et lux reddita menti;“ non audeo decernere, quamquam meus mihi sensus persuadet, recte ibi omitti.

11. Bis in simillimo versu omissum *est* contra observationem §. 2. prolatam, Ecl. VIII, 15.: „Cum ros in tenera pecori gratissimus herba;“ et Ge. III, 326.: „dum canent —, Et ros in tenera pecori gratissimus herba;“ quamquam longa a subiecto *est* absorbetur Aen. VI, 459.: „si qua fides tellure sub ima est;“ VII, 51.: „proles Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa est.“

12. Vitatum *est* etiam, ubi praemittendum foret Participio; hinc Aen. IX, 675.: „Portam, quae ducis imperio commissa, recludunt.“ X, 148.: „ut ab Euandro castris ingressus Etruscis.“

13. Denique vix est, quod lectorem admoneream non plane deesse locos, ubi per solam metri necessitatem vel adiiciatur *est*, vel omittatur. Sic omittitur post *qui* Ecl. VIII, 24.: „Panaque, qui primus calamos non passus inertes.“ post *postquam* Aen. IV, 151.: „Postquam altos ventum in montes.“ VIII, 362.: „Ut ventum ad sedes.“

Q U A E S T I O XVI.

Lectiones e veterum Grammaticorum, maxime Servii, Commentariis ortae.

Incredibile est, quot Varias Lectiones e veterum Grammaticorum commentariis in textum Virgilianum illatae sint. Quas qui indagaverit, multis de locis statuere rectius poterit, quam superiores Editores, qui parum ad eam rem in crisi facitanda animum adverterunt. Quinimo, nisi Servius ad Ge. II, 69.: „In-

seritur vero et fetu nucis arbutus et horrida," et ad Ge. III, 449.: „Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura," haec adnotasset: „Dactylicus versus," vix puto, Heinsium hunc verborum ordinem retenturum fuisse. Atque in eo genere quae inter Serviani Commentarii lectionem quasi sponte se mihi obtulerunt, sub unum obtutum vocata hic exponam.

Afferam primum Ecl. VI, 30., unde clarissime apparebit, quantum sordium e Servianis in textum Virgilii fuerit inductum. Ibi quum haec legantur: „Nec tantum Rhodope miratur et Isonarus Orphea;" in quibusdam libris vitiosissimus subiicitur versiculus: „Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno;" quem ex Servii verbis consarcinatum esse, vidit iam, teste Heynio, Io. Schraderus; sic enim eo loco Servius: „Non tantum isti montes gaudent cantante Apolline vel Orphea, quantum cantante Sileno laetatus est mundus."

Corruptelarum autem e Servio ortarum plura sunt genera.

1. Plurima invito Servio sunt ex eius commentariis in textum Virgilianum illata.

Ecl. X, 55.: „Interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis;" ubi aliquot boni codices *mixtus*, ortum ex Servii interpretatione: „ὑπαλλήγῃ, pro immixtus Nymphis."

Ge. I, 388.: „Tum cornix plena pluviam vocat improba voce." Servius: „*Rauca* contra naturam suam." Plenius Serv. Dresd.: „Tunc cornix plena: *plena* dicit *rauca*, contra naturam suam." Unde *rauca* in Editiones quasdam irrepsit.

ib. 488.: „Cum stabulis armenta tulit;" ubi Heynius: „armenta trahit Moret. sec. Zulich. edd. Ven. et Mediol. cum Regio Martini et Erf., quod solenne. vid. Burn." Quid igitur? recipiendumne? Scilicet *trahit* ortum e Servio: „Cum st. arm. tulit: Et ipsa stabula subversa secum trahit, et armenta simul."

Ge. II, 194.: „Lancibus et pandis;" ubi quod est in Medic. a m. pr. et Mead. Lancibus et patulis, Grammatici alicuius ineptae interpretationi haud dubie debetur; sic enim Servius: „Lancibus pandis: aut patulis, aut extorum pondere incurvatis." At nisi fallor, Servius ipse, sive is, qui haec scripsit, ridiculum in modum imponi sibi h. l. passus est. Nam ineptum illud *patulis* videtur depravatum esse ex *patinis*, quo vocabulo aliquis vocem *lancibus* reddiderat; quod ut credam, persuadet Serv. Dresd., in quo post *Lancibus* haec inferuntur: „i. e. patinis."

ib. 371.: „Texendae saepes etiam, et pecus omne tenendum." Abest ab aliquot codd. et copula; quae res debetur pravo Grammaticorum acumini. Sic enim Servius: „Texendae saepes etiam: Alii hic distinguunt; alii separant: *Texendae saepes, etiam et pecus omne tenendum.*" Sic enim interpungenda haec

esse, docet Serv. Dresd., in quo ita legitur: „Alii sic: *texendae saepes*, hic distinguentes; deinceps addunt insuper *etiam et pecus omne tenendum*.“ Apparet haec ultima primo ita fere fuisse comparata: „deinceps addunt: *etiam*, i. e. insuper, *et pecus omne tenendum*.“ Quae verba ubi semel ita, uti videmus, confusa erant, supervacaneum illud *et* videri debebat, quo factum est, ut expelleretur.

Ge. III, 254. Copulae *et, que*, interpretamentis suis interdum a Grammaticis praefixae, in textum poetae transferuntur; vid. ad hunc versum a me notata.

Ge. IV, 449. „lapsis quaesitum oracula rebus.“ Gudian. pr. var. lect. *fessis*, quod ex eodem fonte videtur fluxisse, unde sua hausit Serv. Dresd.: „lapsis rebus: *fessis et perditis*.“

Aen. I, 534.: „Hic cursus fuit.“ Altera lectio *Huc* mirae Servii notulae fortasse debetur: „Vel *iste cursus*, vel pro *illuc*.“ — De I, 313. vid. Burn.

ib. III, 362. „namque omnem cursum mihi prospera dixit Religio.“ In aliis libris legitur *omnis*, quod ortum, ut etiam Brunckium statuere video, ex hac Servii nota: „Hypallage est: nam non omnem cursum prospera dixit religio; sed *omnis religio* dixit prosperum cursum.“

ib. V, 386. „spissa iacuit revolutus arena.“ Diversa lectio *tenui* orta e Servio: „spissa: *tenui*.“

VI, 124. „Talibus orabat dictis, arasque tenebat.“ Ex duobus mss. notatur *tenebant*; quod ortum videtur ex Servii nota, qui, quod de Aenea narratur, ita exponit, ut omnem istum precandi ritum spectet, dicens: „Rogabant enim Deos aras tenentes.“

ib. 406. „aperit ramum, qui veste latehat.“ *Nudat pro aperit* Venet., e Servio, qui *aperit* per *nudat* interpretatur. — De VII, 211. vid. V. L. ad eum vs.

VII, 656. „satus Hercule pulcro;“ codd. Pieriani *forti*, quippe Servio illud per hoc interpretante. — De VIII, 108. vid. V. L. ad eum locum.

IX, 94. „quo fata vocas?“ in quibusdam libris *trahis*, ortum ex Servii verbis: „Ostendit fata posse aliquatenus *trahi*.“ In Serv. Dresd. quidem ipso praescribitur *trahis*, idemque in aliquo Servii codice Fabricius invenit. Scilicet semel corruptis poetae verbis etiam in Servii codices redundabant corruptelae.

ib. 667. „Dant sonitum flictu galeae.“ Aliquot libri *adflictu*; scilicet Servius haec habet: „Flictu: pro *adflictu*.“

X, 107. „quam quisque secat spem.“ Servius: „Secat: sequitur, tenet, habet.“ Hinc *tenet* in uno cod.

XI, 708. „ventosa ferat cui gloria laudem.“ Duplex hic est lectio: *laudem et fraudem*. Hanc tuctur Servius, explicans per *poenam*. Hinc duo libri: „cui gloria *poenam*.“

XII, 727. „Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.“ Servius quum *damnet* interpretetur per *liberet*, factum est, ut *et* mutaretur in *aut*, quod legitur in compluribus libris.

ib. 897. „Saxum antiquum ingens, campo quod forte iacebat, Limes agro positus.“ Quod in plurimis optimisque libris, in aliis *qui*. Servius h. l.: „Secundum artem propiori respondet.“ Praescriptum est huic Servii notae quod, non *qui*. Quae nota quum dubitari vix possit quin ad Participium *positus* spectet, eo detorta est, ut librarii, de Pronomine haec a Servio dici existimantes, *qui* scriberent. Servius autem hoc dicere voluit: pro eo, quod dici potuerit *saxum positum erat limes*, (atque sic, *positum* exstat in quodam codice) Virgilium secundum artem dixisse *saxum limes positus erat*. Quamquam sponte apparet, haec non ita esse iungenda: quod *limes agro positus campo iacebat*, sed verba *Limes agro positus* per appositionem adiuncta esse superioribus.

Denique hoc addo, Ecl. VII, 41. formam *Sardois*, quae visitur in Editionibus, e Servianis videri natam; vid. ibi notata.

2. Depravatus Servii textus interdum corruptelarum causa fuisse videtur.

Aen. IX, 462. sqq.: „Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse, Suscit; aeratasque acies in proelia cogit, Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.“ Sic, *suos*, inulti libri; alii, in quibus Mediceus, *suas*. Facile intelligitur, scabra haec esse ac vix ferenda. Debebant haec ita comparata esse: „Turnus viros suscit, aeratasque acies in proelia cogunt, (sc. *illi*, vel *singuli duces*) Quisque suos.“ Quo facilius autem vitium illud orationis vitari poterat, eo aegrius nobis persuademus, genuinam esse hanc lectionem; itaque alteram, *suas*, illi praefendam iudicabimus. At unde ortum illud *suos* censebimus? Vereor equidem, ne Servio, licet omnis culpa experti, acceptum referamus. Apud hunc ita exstat: „Quisque suos: Scilicet comites; nam plenum est *aeratasque acies*.“ Mihi quidem admodum probabile est, Servium, addito uno vocabulo, quod facillime excidere potuit, sic scripsisse: „Quisque suas: suos scilicet comites.“ Iam vero Servius hoc videtur declarare voluisse, non recte dici *quisque suas acies*; plurali enim numero *acies* significari totum exercitum; itaque potius dicendum fuisse: *aeratasque acies in proelia cogit Quisque suam*, i. e. suos quisque comites.

XII, 356. „Semianimi lapsoque supervenit.“ Multi codd. *elapsoque*; quod quum alienum sit ab h. l., mireris, unde natum sit. Ac nullus dubito, quin haec lectio depravatae Servii notulae debeatur. Is enim haec adnotat: „Elapsoque: pro *lapso*.“ Exspectes certe: „Elapsoque: pro *lapsoque*.“ Nimirum lege: „Et *lapsoque* pro *lapso*;“ vid. ad Ge. III, 254. no-

tata. Quum enim saepe talia inveniuntur, quale *Labitur exanguis*, *Labitur exanimis*, eodem modo haec iungi voluit Servius nostro loco: *Semianimis lapsus*, *Semianimi lapso*, ut abundet copula *que*. Ac ne calumniam Servio fecisse videar, audi ipsum loquentem: Aen. I, 668.: „Iacteturque: Vacat *que*.“ III, 379.: „prohibent nam cetera Parcae Scire Helenum fari *que* vetat Saturnia Iuno:“ „„Vacat *que*, ut solet frequenter.““ V, 169.: „Inter navemque: *que* vacat.“ ib. 467.: „Dixitque: Vacat *que* metri causa.“

3. Vitia a Servio in textu Virgiliano inventa latius per codices propagata.

Aen. V, 591.: „qua signa sequendi Falleret indepressus et irremediabilis error.“ Pro *Falleret* in aliquot codd. est *Frangeret*, quod petium videri potest ex interpretatione Servii: „Falleret: frangeret, deciperet.“ Sed rectius in cod. Dresd. aliisque, quos vidit Heinsius: „Frangeret: falleret, deciperet.“ Itaque potius statuendum erit, inendum proclive (facile enim pro *Falleret* ab oscitante aliquo librario exarari poterat *Frangeret*) per Servium latius propagatum esse.

X, 686.: „juvenemque animi miserata repressit.“ Revocandum hic *animo*; *animi* ortum ex prima syllaba proximi vocabuli; quod vitium per Servium in alios codices propagatum. Sane Genitivus *animi* interdum adiicitur Adiectivis et Participiis, ut *praestans animi*, quod laudat Servius; sed hoc ita explicandum, ut dictum sit pro: *praestantis animi*. Hinc etiam *animi pendere*, i. e. *animi pendentis*, sive *suspensi*, esse. Sed *animi miseratus* soloecum est, neque habet, quomodo explicetur.

XI, 801.: „nihil ipsa nec aurae, Nec sonitus memor.“ Servius propinat *auras* tamquam antiquam lectionem, i. e. antiquum vitium, quod quum commendari cum quadam doctrinae specie atque ostentatione posset, non defuit inter veteres Grammaticos, qui tamquam genuinum venditaret. Ac nisi inter vulgares et proclives lapsus hoc referendum, facile poterant libriorum oculi ad vs. 799. aberrare, ubi *auras* in extremo versu.

4. Doctrina et praecepta veterum Grammaticorum aliquoties veras lectiones expulerunt.

Ecl. II, 54. Quod fere in Mediceo tantum legi solet *laurus* Accusat. plural., in aliis plerisque *lauros*, videtur Grammaticis ipsique Servio deberi, ad Ecl. II, 54. haec scribenti: „Licet Horatius dixerit: *Depone sub lauru mea*: melius tamen est, iuxta secundam formam inflectere, nam melius sonat.“ Sic formam et lectionem *densere* ex parte Grammaticis deberi, statui ad Ge. I, 248., ubi vid. quae notavi.

Ge. II, 197. Grammatici h. l., vid. Serv. et nota Heinsii, ex *saturo Tarento* fecerunt *Satyrium Tarentum*, unde in aliquot codicibus: „Satyri petito longinqua Tarenti.“

Ge. II, 453.: „vitiosaeque ilicis alveo.“ Grammaticis deberi, quod in libris tantum non omnibus legitur, *alvo*, persuasum habeo. Fuerunt autem inter praestantissimos criticos, qui *alvus* vel suo, feminino, genere, vel masculino pro *alveus* dictum ab antiquis contenderent; vid. inprimis Gronov. ad Plin. H. N. XXI, 12. et Gud. ad Phaedr. III, 13, 9. Nimirum admodum proclive erat inendum, ut pro *alveus* exararetur *alvus*, praesertim apud poetas in synaeresi. Quod autem modo masculini generis Adiectivum, modo feminini iungitur, id ipsum testimonio esse debebat, corruptum esse *alvus* ex *alveus*. Nam quum *alveus* masculini sit generis, facile fieri potuit, ut masculinum Adiectivi genus relinqueretur, alii deinde id corrigerent, quod non erat corrigendum, quod autem corrigendum erat, *alvus*, non corrigerent. Mirum certe, cur veteres, si *alvus* dixerunt pro *alveus*, non *alvaria* etiam, aut *alvulus* pro *alveolus* dixerint; quamquam, ne quid dissimulem, *alvaria* exstat in aliquot libris Ge. IV, 34. An vero adeo cognatae significationis haec erant, ut et notiones et ipsa vocabula confundi facile possent? Credat Iudaeus Apella! Sed audiamus Servium ad l. l. „Sane,“ inquit ille, „pro *alveo* per synaeresin *alvo* dicimus.“ Nimirum, quod probe teneri velim, mere prosodiaca est haec Grammatici observatio; quam quum alii eo pertinere existimarent, ut hoc dici putarent, *alveus*, quod est trium, et *alvus*, quod est duarum syllabarum, promiscua haberi, hic autem *alvo*, non *alveo* scripsisse Virgilium, protinus Grammatici et librarii, nubem pro Iunone amplexi, *alvo* isti versui intulerunt. Quid? quod his Servii verbis deceptus scripsit aliquis, aperte errorem suum prodens duas diversas res miscendo: „*Alvo* hic pro *alveo*; per synaeresim *alvo* dicimus;“ ut exstat in cod. Dresd. Clarius quum ad Aen. VI, 412. locutus esset Servius, non ita multos libros falsa invasit forma. Haec ibi Servius: „*Alveo*, fluminis scilicet; et per synaeresim *alvo* facit.“ At Aen. VII, 33. 303. IX, 52. quum sileat Servius, omnes codices consensu praebent *alveo*; nisi quod IX, 32. unus Francianus, malae notae liber, *alvo* exhibet. Itaque hac scripturae diversitate nihil efficitur, nisi ad summum hoc labente, vel potius lapsa iam Latinitate literam *e* in *alveus*, *alveare*, extritam esse in quotidiano sermone.

Ge. IV, 370.: „Saxosusque sonans Hypanis.“ Hic *saxosus*, vera lectio, expulsa videtur a Grammaticis; sic enim Servius: „*Saxosum* legendum est, non *saxosus*, ne sint duo epitheta; quod apud Latinos vitiosum est.“

Aen. II, 130.: „quae sibi quisque timebat.“ Gudian. a m. pr. *timebant*; quod ortum e Servio videtur, apud quem haec leguntur: „Est autem figuratius, si legatur *timebant*.“ Ubi quum Coniunctivo *legatur* usus sit Servius, non illud indicare Grammaticus videtur, esse libros, in quibus ita scriptum exstet; sed

mera, nisi fallor, est grammatica observatio, qualis in scholis a magistro pueris proponi poterat: Pronomini *quisque* subiungi etiam Pluralem Verbi. Similia vide infra §. 5.

Aen. VI, 123.: „Quid Thesea magnum, Quid memorem Alciden? et mi genus ab Iove summo.“ Pessima lectio quorundam codicum *Alcidemque mihi* haud dubie ex nota Servii ad vs. 104. proposita fluxit, ubi ita ille: „Nova mi facies: Sciendum, *mihi* Pronomen nunquam in synaeresim venire, ne incipiat esse blandientis adverbium. Et licet quidam huius loci nitantur exemplo, non procedit, vel quia unum est exemplum, vel quia potest esse etiam blandientis adverbium.“

5. Male feriatu critici Servius et veteres Grammatici.

Ge. I, 383. Veram lectionem a me restitutam: „Iam variae volucres“ proscripsit Servii iudicium: „Nam si iam *variae* legeris, sensus nulla ratione procedit.“

ib. II, 82. „Miraturque novas frondes.“ Ecce tibi h. l. Grammaticorum inanes conatus verae lectionis restituendae. Sic enim Servius: „sane *mirata estque* legendum est, ut stet versus.“ Glossa cod. Mentel. pr.: „*Miratas* dicit propter scansionem, sed *mirata* est lectio.“ Glossa Mentel. alt.: „sane *miratasque* legendum est, ut stet versus.“ Vide, quae notavi ad h. l. Ceterum hinc disci potest, quam parum solliciti fuerint isti Grammaticistae de conferendis inter se codicibus, quantumque eorum iudicio tribuere liceat, quum vel hanc, vel illam lectionem veram esse et genuinam asseverant.

ib. 256. „Et quis cui color: at sceleratum exquirere frigus.“ In libris fere *Et quisquis color; Et quis cuique color; at sc.* in aliis *at* exclusum. Hic rursus licet videre, quam inepte tentaverint Maronis verba veteres Grammatici. Sic enim Servius: „Et quisquis color: Vera lectio haec est; nam male quidam *Et quis cuique* legunt, excludentes *at*. Alii *colos* legunt, ut, excluso *s*, fiat synaloepha et scandamus ita: *Et quis cuique col' at sceleratum;*“ etc.

Aen. I. 2. „*Laviniaque venit Litora;*“ sic edidi; vid. not. ad h. l.; vulgo *Laviniaque*. Non posse legi *Lavinia litora*, demonstratum Quaest. XXXIII, 8. Restabat igitur *Laviniaque* aut *Laviniaque*. Hoc posterius legisse in suo codice Servium, satis probat putida eius disputatio: „Haec civitas tria habuit nomina: nam primum *Lavinium* dicta est a Lavino, Latini fratre; postea *Laurentum*, a lauro inventa a Latino; post *Lavinium* a Lavinia, uxore Aeneae. Ergo *Lavina* legendum est, non *Lavinia*, quia post adventum Aeneae *Lavinium* nomen accepit. Et aut *Lavinum* debuit dicere, sicut dixit, aut *Laurentum*; quamvis quidam superfluo esse prolepsim velint.“ Quae eo consilio disputari apparet, ut ostendatur, *Laviniaque*, quod metro adversari videba-

tur, mutandum esse in *Lavinaque*. Eandem ob causam alii *que* expunxerant.

Aen. II, 778. „Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare Creusam.“ Ita salebrosius hunc versum vulgo in editis libris legimus, ex mera Servii, si Diis placet, emendatione sic refectum. Ita enim ille: „Nec te comitem hinc asportare Creusam: Hic versus scansione caret; unde multi ei *hinc*, multi *as* syllabam detrahunt. Si tamen vis fide servata hunc scandere, fiat conversio, ut: *Eveniunt; nec te hinc comitem asportare*.“ Veram lectionem nobis videmur restituisse in not. ad h. l.

ib. III, 269. „Qua cursum ventusque gubernatorque vocabat.“ Male ibi editum, vid. Quaest. VIII, 3, a., *vocabant* e codd. non optimis; qui quidem pluralem numerum ex nota Servii videntur adscivisse. Sic enim ille: „Honestius hac elocutione per pluralem utimur numerum; licet possit et singularis esse.“ Et IV, 276. „cui regnum Italiae Romanaque tellus Debentur.“ sic plurimi codices; Servius: „Debentur: Honestius plurali numero respondit.“ Si vera lectio *debentur*, alio modo defendenda erit.

6. E coniecturis veterum Grammaticorum interdum novae lectiones ortae.

Non raro apud Servium ita scriptum invenitur: *Quidam legunt, Alii legunt*, et his similia. Quibus verbis qui putet ubique prodi discrepantes ipsorum codicum lectiones, is vereretur ne magno versetur in errore. Immo haec saepe nihil aliud indicant, nisi hoc esse, qui ita legi sua ipsorum opinione ducti, non testimoniis veterum librorum confisi, iubeant. Quod ita esse ut illustri exemplo probetur, afferam primum Aen. XII, 168.: „magnae spes altera Romae.“ Servius: „Male quidam *magna* legunt.“ Nullum huius lectionis in libris Virgilii mss. vestigium. Quid igitur? num ita quidam in codd. Virgilianis invenerunt? Minime; de mera coniectura hoc intelligendum, id quod testatur Serv. Dresd., in quo pleniora haec leguntur: „Male quidam *magna* volunt et legunt.“

Ge. II, 247.: „ora Tristia tentantum sensu torquebit amor;“ ubi quod in multis codd. legitur *amaro*, Grammaticorum inventum videri, dixi in nota ad eum locum. Certe eo ducunt Servii verba: „multi *amaro* legunt, ut sit: *sensu amaro*.“ Aliud enim est: „multi legunt,“ aliud: „in multis legitur.“ — De Aen. VIII, 90. vide V. L. ad eum vs.

Aen. IX, 814. „quatit aeger anhelitus artus.“ Revocavi *aeger*, quod omnium librorum fide stabilitum. *Acer* intulit Heinsius e Servio, ita scribente: „Probus ait: Commodius hic est *aeger*, quam in quinto: Vastos quatit aeger anhelitus artus: quamvis consuetudo sit Virgilio ista mutandi. Quidam

acer legunt; et volunt in quinto *aeger* aptius dictum de sene, hic de iuvene *acer* melius convenire.“

Aen. X, 539.: „insignibus armis.“ Hic quoque locus coniectura a Grammatico tentatus; Probus enim pro *armis* legi vult *albis*. Nam coniecturam hanc esse, non lectionem, ipse color notae Servianae prodit; sic enim ille: „Asper sic legit (*armis*) et utitur Sallustii exemplo, qui ait *Eqno atque armis insignibus*. Probus vero *insignibus albis* dicit legendum, ut albas vestes accipiamus, quae sacerdotibus congruae sunt: sicut Statius dicit de Amphiarao: *Albaque purpureas interplicat infula cristas*.“ Hinc se insinuavit *albis* in quosdam libros. Ne autem forte existimes, quod sibi opponantur Asper et Probus, de lectione, non de coniectura, haec accipienda esse, non alia de causa videtur Asper laudari, quam quod Sallustiano exemplo illustraverat hunc Virgilianum sermonem.

ib. XI, 243. „Vidimus, o cives, Diomedem Argivaeque castra.“ Mirum est profecto, quod adeo multos bonosque libros, refragante metro, forma *Diomedem* obsidet, quamvis per se non damnanda. Num igitur *Diomede* legere placet cum recentioribus Editoribus? At inaudita haec forma Latinis auribus. Restat igitur, ut *Diomedem* legamus, quemadmodum edidi. Ac fortasse ipsi Virgilio nolenti excidit *Diomedem*; quod si statuimus, patet, quomodo in libros illud immigrarit. Sed ne forte tenere *Diomede* mutasse videar, aperiam etiam fontem huius depravationis. Audi modo Servium: „Sane hic aut *Diomedem* legendum, ut sit Latinus Accusativus: — — aut, si Graecum Accusativum facere voluerimus, *Diomede* legatur.“ Quid clarius, quam ab ipso Servio fictum esse hunc Accusativum? declarant hoc verba: *si facere voluerimus*; declarat illud *legatur*, quum modo dixerit: „aut *Diomedem* legendum.“ Exsulet igitur haec forma, ut exsulat e Latinitate, et recondatur inter *κειμήλια* Servii.

ib. 341. „genus — — incertum de patre ferebat.“ Lectio *ferebant* Servio, vel potius iis deberi videtur; quorum Commentariis usus est Servius. In huius scholio leguntur haec: „Alii incertum aut ipsum patrem, aut genus tradunt.“ Quae quum intelligi non possint, vix dubito, quin ita emendanda sint: „Alii legunt *ferebant*; i. e. incertum aut ipsum patrem, aut genus tradunt.“

ib. XII, 147. „Qua visa est fortuna pati.“ Veteres Grammatici h. l. praebent *quoad*, vel *quod*, haud dubie ortum e coniectura; sic enim Servius: „Et quidam putant, Virgilium *quoad visa est fortuna* reliquisse.“

ib. 709. „Inter se cōisse viros et cernere ferro.“ In codd. omnibus vel *decernere ferro*, vel contra metrum et *decernere*; quod ex interpretatione aut etiam coniectura Grammaticorum esse natum, probant Serviana: „Posteritas coepit le-

gere et decernere ferro, secundum quam lectionem synaloepha opus est, sed excluso *os*, ut sit: *Inter se coisare vir' ei decernere ferro.*"

Possunt huc referri etiam Ge. II, 256. et Aen. II, 778., de quibus supra §. 5. dictum.

Denique 7. etiam ex errore Servii diversa lectio videtur orta, Aen. XI, 430.: „nec tarda sequetur Gloria.“ Haec Servii, contra librorum mss. lectio est *parva*; in unum Venetum, ex Servianis haud dubie, irrepsit *tarda*, in alio *tarda* pro diversa lectione adscriptum. Mihi vero videtur Servius, quum haec explicaret, nolens imprudensque a vero aberrasse simili hemistichio deceptus, quod legitur Ge. II, 52.: „haud tarda sequentur.“ Vid. etiam nota ad h. l.

QUAESTIO XVII.

De Pronomine *Is*.

1. Personalia, quae proprie dicuntur, Pronomina quum tria sint in quaque lingua: veluti in nostra *ich, du, der, (er)*: non recte Pronomini *Is* inter demonstrativa suus assignatur locus, quum sit natura sua personale. Hoc autem tertiae Personae Pronomen, pro grammatica Subiecti ratione, duplicem habet in casibus obliquis formam:

$\bar{o}, \bar{o}s, \alpha\upsilon\tau\acute{o}s$
 $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\upsilon \ \bar{\epsilon}\alpha\upsilon\tau\acute{o}\upsilon$
 $\alpha\upsilon\tau\bar{\omega} \ \bar{\epsilon}\alpha\upsilon\tau\bar{\omega}$
 etc.

is
 $eius \ \text{sui}$
 $ei \ \text{sibi}$
 etc.

$der \ (er)$
 $dessen \ \text{seiner}$
 $dem \ (ihm) \ \text{sich}$
 etc.

Iam vero constat Pronomina dici ab eo, quod Nominum loco ponuntur. Utimur autem Nominibus sic, ut aut simpliciter certam quandam vel rem, vel personam declaremus, ut: „Cicero fuit orator;“ i. e. *is*, cui nomen est Cicero, fuit orator; aut viam ac naturam eius vel rei, vel personae, quae certo aliquo nomine designatur, complectamur, ut: „quid Fronto ad Cicero-nem?“ i. e. quis aequiparet eum oratorein, qui Fronto vocatur, ei oratori, cui nomen est Cicero-ni? Necesse est igitur, duplicem esse hunc etiam Pronominum usum. Ex eo genere, quod priore loco posui, est illud apud Terent. Eun. III, 3, 24.: „Equis hic? — Ego sum, Chremes;“ i. e. *is*, qui vocor Chremes. Virg. Aen. I, 1.: „Ille ego, qui quondam“ etc. III, 45.:

„Nam Polydorus ego.“ Ex altero genere hoc, quod apud eundem legitur Virgilium, Ge. II, 42.: „Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;“ i. e. non sum is, i. e. tam temerarius, qui optem. Aen. XII, 189.: „Non ego nec Teucris Italos parere iubebo, Nec mihi regna peto;“ i. e. non sum is, qui iubeam etc. Sic etiam illa cum emphasi dicta, Aen. I, 46.: „Ast ego, quae divum incedo regina Iovisque Et soror et coniux.“ VII, 308.: „Ast ego, magna Iovis coniux, nil linquere inausum Quae potui infelix, quae inemet in omnia verti, Vincer ab Aenea.“ Eodem refero VIII, 62.: „Ego sum, pleno quem flumine cernis Stringentem ripas, — — Caeruleus Thybris;“ i. e. Ego sum, verax vates, Caeruleus Thybris; non: *ich bin Thybris*, sed, *ich bin's, Thybris*; cfr. etiam V. L. ad X, 230. Hinc idem Pronomen etiam ipsi Nomini sic subiungitur, ut id, quod in eo, cuius est id nomen, potissimum spectatur, designet: Aen. XI, 440.: „Vobis animam hanc soceroque Latino Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus, Devovi.“

2. a) Eadem duplex est Pronominis Is ratio. Itaque primum certam quandam vel rem, vel personam designat, nulla adiuncta demonstrandi, restringendi, aut simili potestate; repetendi igitur Subiecti vice fungitur. Quo in genere inprimis sunt notabilia, quae Aen. IV, 474. sqq. leguntur:

Ergo ubi concepit furias, evicta dolore,
Decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque
Exigit, et, maestam dictis adgressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, viam, gratare sorori,
Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.

Aen. II, 114.: „Eurypylum scitantem oracula Phoebi Mittimus; isque adytis haec dicta reportat.“ III, 591 — 96.: „Ignoti nova forma viri — Procedit —. Isque ubi Dardanios habitus vidit.“ V, 704. sqq.: „Tum senior Nautes — Haec responsa dabat, — —. Isque his Aenean solatus vocibus inquit.“ VI, 679. sqq.: „At pater Anchises — convalle virenti Inklusas animas lustrabat — —. Isque ubi — vidit Aenean.“ VII, 48.: „Fauno Picus pater; isque parentem Te, Saturne, refert.“ VIII, 576.: „Si visurus eum vivo.“ IX, 12.: „namque omnis eum stipata tegebat Turba.“ Adde IV, 203. VIII, 321. IX, 549. 595. 696. XI, 702. cet.

b) Sic explicanda sunt etiam, quae legimus Aen. II, 192. sqq.: „Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem, Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello Venturam, et nostros e a fata manere nepotes;“ i. e. fore, ut nostris nepotibus id accideret, quod vobis fore ut accideret Calchas dixerat. ib. 17.:

„Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur;“ i. e. votum esse vagatur. ib. 171.: „Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris;“ i. e. id significavit, sc. aversam esse mentem suam a rebus Graecorum. III, 504. sq.: „Unam faciemus utramque Troiam animis. Maneat nostros ea cura nepotes,“ cura unius ex duabus Troiae faciendae. ib. 660.: „Lanigeræ comitantur oves; ea sola voluptas;“ i. e. id solum illi volupe. VI, 153.: „Duc nigras pecudes; ea prima piacula sunt;“ i. e. eas primum macta.

c) Pergo ad alia: Aen. I, 23.: „Id metuens Saturnia.“ 676.: „Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.“ II, 49.: „Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.“ V, 417. sq.: „Sed si nostra Dares hæc Troiæ arma recusat, Idque pio sedet Aeneæ, probat auctor Acestes.“ Huc referendæ sunt etiam crebro recurrentes istæ formulæ: „Vix ea fatus erat;“ „Atque ea dum geruntur;“ et his similia; cfr. Aen. I, 586. II, 323. VI, 190. VII, 540. VIII, 337. 520. IX, 1. XI, 296. XII, 154. Eodem pertinet XII, 383. Ceterum nihil impedit, quominus in eiusmodi oratione transitum etiam per Pronomen demonstrativum facias, hoc modo: „Hæc ubi dicta dedit;“ et quæ his similia inveniuntur; sed quomodo hæc formula ab illa differat, docebit Quaest. XX, 2.

3. Porro Is refertur ad vim ac naturam earum vel personarum, vel rerum, quas indicat, vel quarum ipsis nominibus adiectum est: Aen. I, 529.: „Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.“ II, 103.: „Idque audire sat est;“ i. e. vel unum eiusmodi exemplum. III, 376.: „Sic fata deum rex Sortitur, volvitque vices; is vertitur ordo.“ IV, 34.: „Id cinerem aut Manes credis curare sepultos?“ ib. 379.: „Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.“ VI, 98. sqq.: „Sibylla Horrendas canit ambages, antroque reinngit Obscuris vera involvens: ea frena furenti Concutit — Apollo.“

4. Iam quoniam nec demonstrandi vim, nec restringendi, aut aliam, quæ propria sit aliorum Pronominum, hoc Pronomen habeat, solamque Subiecti repetendi potestatem sustineat, saepe autem ad naturam rei significatæ spectet, nova atque ex utroque genere mixta oritur significatio, ut inserviat notionibus rerum animo effingendis, non adiuncta ipsarum rerum veritate; veluti si interrogo: quod est id flumen? rem cogitatam definiri cupio; contra si quaero: quod est hoc flumen? rei non cogitatæ, sed præsentis, vel quasi præsentis, nomen indicari volo. Atque ut appareat, mixtam esse hanc ex utraque, de qua supra est expositum, ratione, ita hæc mente informamus: „quod flumen est id?“ i. e. quod flumen est flumen (repetitum Subiectum) ita comparatum (quod pertinet ad alteram Pronominis potestatem). Graece dixeris ποῖόν τι; Hoc autem ipsum, quod exempli gratia proposui, si quis minus commodum putet,

videat ea, quae infra §. 5, d) de Aen. VI, 711. dicentur. Sed exempla in medium proferenda. Aen. II, 115 — 123.: „isque adytis haec dicta reportat: — — Sanguine quaerendi reditus, aninaque litandum Argolica. — — Hic Ithacus vatem — Protrahit in medios: quae sint ea numina divum, Flagitat.“ III, 96 — 100.: „Antiquam exquirite matrem. — — Haec Phoebus; — — cuncti, quae sint ea moenia quaerunt.“ XII, 216.: „At Rutulis impar ea pugna videri;“ pugna nondum coepta, sed instans. Eodem refero V, 797. sq.: „liceat Laurentem adtingere Thybrim, si concessa peto, si dant ea moenia Parcae;“ quod dictum est de urbe aliquando condenda.

5. a) Restat, ut quaedam persequar, quae disputationi supra institutae adversari videantur. Atque Aen. III, 393. („Is locus urbis erit; requies ea certa laborum“) perlectis iis, quae praecedunt, quis non videt, recte dici *Is locus*? Apponam totum locum:

Signa tibi dicam: tu condita mente teneto:
Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.

At Aen VIII, 46. repetitur idem versus, sed ita immutatus:
„Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.“ Adscribam et ista omnia:

36. O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
Qui revehis nobis, aeternaque Pergama servas,
Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis,
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates;
40. Neu belli terrere minis. Tumor omnis et ira
Concessere deum.
Iamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, iacebit,
45. Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.

Ergone idem *is* et *hic*? Minime! Illic Helenus loquitur de loco aliquo tanquam incerto atque sibi ignoto; hic contra Tiberis de loco tanquam certo, cf. vs. 38. sq., sibi quoque noto; quare hic recte utitur demonstrativo Pronomine, quo ille uti non poterat. At, inquires, si *hic* et *is* non significant idem, cur tamen in Tiberini sermone retinentur haec: *requies ea*: quum nihil poetam impediverit, quominus scriberet: „requies haec certa laborum?“

Nempe alterius hemistichii eadem est in utroque versu ratio; referendum utrobique illud *requies* ea ad voc. *locus*, hoc modo: „is que (locus) certam tibi laborum requiem afferet.“

b) Aen. I, 19. sqq.:

Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
Hinc populum, late regem belloque superbum,
Venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque minor Saturnia belli,

Arcebat (Troas) longe Latio,

Contra paulo inferius, vs. 58. sqq.:

Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens.

Illud *Is metuens* dicitur de eo, qui metuit incerto tempore futura; hoc autem *Hoc metuens* de eo, qui metuit statim futura; constat enim *Hic* Pronomen dici de re praesenti, vel modo instante; illud est: *ob talem metum*; hoc: *ob hunc metum*.

c) Aen. I, 758. sqq.:

Ille impiger hausit
Spumantem pateram, — — —
Post alii procures. Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, cet.

Is in libris quibusdam legi refert Pierius; et *hic* pro *is* hoc loco positum putat Heynius; non satis recte; per demonstrativum Iopas distinguitur a ceteris, quos ante commemoravit poeta; vid. Quaest. XX, 4. et 7.

d) Aen. VI, 703. sqq.:

- Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus et virgulta sonantia silvis,
705. Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
Hunc circum innumerae gentes populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes aestate serena
Floribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
710. Horrescit visu subito, causasque requirit
Inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
Quive viri tanto compleverint agmine ripas.

Tum pater Anchises: Animae, quibus altera fato
Corpora debentur, Letbaei ad fluminis undam
Securos latices et longa oblivia potant.

Ex iis, quae supra §. 4. scripsi, si quis coniecturam facere velit, facile eo delabatur, ut poetam sic scripsisse putet: „*quae sint haec flumina porro*“; certum est enim flumen, quodque inoustrari possit. At minus curat Aeneas, nomen quod positum sit fluvio; illud miratur, quale sit hoc flumen, quod circum innumerabiles vagentur animae, causasque, quare id fiat, requirit. Hinc Anchises non illud maxime respondet, quo nomine appelletur id flumen, sed quae sit eius natura, et quare tam cupide ab istis petatur. Itaque Graece non *τί ῥεύμα*, sed *ποῖόν τι ῥεύμα*, h. l. interrogaveris.

6. Sed recta ratio, ut fit, interdum in deteriorem deflexa. Quod contigit etiam Pronomini *Is*. Nequit enim negari, Pronomini huic etiam demonstrandi potestatem tributam esse. Rara tamen eius rei apud Virgilium exempla; notavi tria, quorum unum exstat Aen. VIII, 86.: „Thybris e a fluvium, quam longa est, nocte tumentem Leniit“; *ea*, i. e. *illa*. Alterum invenies ibid. vs. 705.:

Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis e o terrore Aegyptus et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.

Tertium legitur Aen. XII, 420., quem versum apponam cum praegressis:

Hoc (*dictamnium*) Venus, obscuro faciem circumdata
nimbo,
Detulit; hoc fusum labris splendentibus annem
Inficit, occulte medicans; spargitque salubres
Ambrosiae succos, et odoriferam panaceam.
Fovit e a vulnus lympa longaevis lapis.

Quamquam erunt fortasse, qui ea, quae altero tertioque loco posui, eximant ex hoc numero; ac recte, si quid video; utroque enim loco Pronomen *is* ad rei naturam spectare, ac priore quidem magnitudinem terroris significare videtur; altero autem per verba *ea lympa* hoc dici puto: lympa ita comparata.

QUAESTIO XVIII.

De Pronomine *Ipsē*.

1. Usus Pronominis *Ipsē* quamvis varius sit et multiplex, tamen primariam eius ac propriam vim si cognoveris, facile, quid quoque loco significet, indicare poteris. Illa autem ipsa potestas ac notio si quaeris quae sit, optime hoc discere licebit indagata et perspecta huius vocis origine. Facile autem apparet, si vel vñ, vel formam huius Pronominis spectas, ortum esse e Pronomine *is* et particula inseparabili *pse*. Hinc *eapse*, *eampse*, *eopse* apud Plautum; ut Trucul. I, 1, 3.: „Neque eam rationem eapse unquam edocet Venus;“ *eapse* i. e. *ipsa*; alia vid. in Seyferti Gramm. Lat. §. 2531. In pedestri quidem sermone unum servatum est huius compositionis vestigium in *reapse* i. e. *reapse*. Quod si cui minus probabile videatur, quandoquidem, si vera haec essent, Pronomen *ipse* ita flectendum esset: *eiuspse*, *eipse*, cet., non deest, quod huic respondeam. Factum est enim interdum, ut voces quaedam neglectis originibus aliter declinari paulatim sint coeptae, quam ipsa postulabat earum natura et origo. Itaque Pronomen *iste* quum ex Pronomine *is* et particula *te*, servata illa etiam in *tute*, *tete*, constare manifestum sit, tamen, quum indeclinabilis sit altera eius pars, declinabilis prior, illa declinatur, haec non inflectitur. Sed fortasse ne indigemus quidem hac disputatione, si casus obliquos e nominativo *ipsus*, non *ipse*, formatos statuimus. Pronomine *is* autem supra vidimus vel certam aliquam rem personamve denotari, vel rerum personarumve naturam contineri. Itaque si recte disputata sunt, quae inodo proposui, utranque notionem inesse etiam Pronomini *ipse* necesse est; licet non tertiae solum, sed primae etiam secundaeque hoc esse Pronomen usus voluerit. Accessit praeterea enclitica *pse*, vim distinguendi opponendique habens. Quae quum ita sint, primum tenendum erit, Pronomen *ipse* esse personale, et pertinere ad omnes tres personas, adiuncta tamen distinguendi opponendique potestate.

2. Pronomen *Ipsē* rebus personisve distinguendis opponendisve inserviens.

a) Ecl. I, 39.: „Ipsae te, Tityre, pinus, Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant;“ opposita haec Amaryllidi, de qua vs. 37.: „Mirabar, quid moesta deos, Amarylli, vocares.“ II, 62.: „Torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam.“ IV, 16.: „videbit — heroas, et ipse videbitur illis.“ V, 34.: „Postquam te fata tulerunt, Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo;“ i. e. tu reliquisti agros, ideo etiam Pales et Apollo; itaque Pronomen te gravius pronunciandum. VI, 24.

sqq.: „Solvite, me pueri, — — Carmina, quae vultis, cognoscite; carmina vobis, Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse;“ hoc ipse tantum distinguendis personis *pueri, huic*, inservit. Ge. IV, 33.: „Ipsa — alvearia;“ antea de loci ratione, quo ponenda essent alvearia, praeceperat poeta; iam ad ipsa transit. IV, 432.: „Ster-nunt se somno — — phocae: Ipse (*Proteus*) — Considit scro-pulo medius numerumque recenset.“ Aen. I, 42.: „Ipsa (*Pal-las*) — Disiecitque rates, evertitque aequora ventis: — — Ast ego“ cet. IV, 144. sqq.: „Delum maternam invisit Apollo, Instauratione choros, mixtique altaria circum Cretesque Dryo-pesque fremunt pictique Agathyrsi: Ipse iugis Cynthi gra-ditur.“ ib. 629.: „pugnent ipsique nepotesque.“ V, 859. sqq.: „liquidam proiecit in undas Praecipitem, ac socios ne-quidquam voce vocantem: Ipse volans tenues se sustulit ales ad auras.“ VII, 156.: „festinant iussi, rapidisque feruntur Passibus. Ipse humili designat moenia fossa.“ XI, 328. sq.: „ipsi numerumque modumque carinis Praecipiant; nos aera, manus, navalia demus.“

b) Sed in re nota ac trita satius fuerit, sola indicare ea, quae minus facilem expeditamque explicationem habent, aut alia de causa memoratu digna visa sunt. Ecl. I, 12.: „Usque adeo tur-batur agris; en, ipse capellas Protinus aeger ago;“ i. e. ego ipse sum unus ex illis proturbatis. VII, 7.: „Vir gregis ipse caper decurrerat;“ i. e. grex cum ipso capro; nam vs. 9.: „ca-per tibi salvus et haedi.“ Eodemque modo Aen. VIII, 110.: „Audax quos rumpere Pallas Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;“ i. e. cum aliis, ut e vs. 119. intelligitur. Ge. III, 129.: „Ipsa autem macie tenuant armenta;“ i. e. feminas, quae opponuntur maribus, largiter curandis illis quidem. ib. 376.: „Ipsi in defossis specubus secunda sub alta Otia agunt ter-ra;“ i. e. dum cetera rigent. IV, 386.: „Omne quo fir-mans animum sic incipit ipsa;“ i. e. postquam invocati dei adnuerant, ipsa incipit; cfr. Aen. X, 5.: „Considunt (Dei) tectis bipatentibus. Incipit Ipse.“ Aen. II, 279.: „Ultero, flens ipse, videbar Compellare virum;“ quod spectat ad vs. 271.: „Hector visus adesse mihi, largosque effundere fletus.“ V, 51. sqq.:

Hunc ego, (*diem, quo Anchises obiit,*) Gaetulis agerem
si Syrtibus exsul,

Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenae,
Annua vota tamen sollemnesque ordine pompas
Exsequeretur, strueremque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis
Adsumus;

i. e. ad ipsum eius sepulcrum; pertinet igitur illud ipsius ad notandam locorum diversitatem. Aen. V, 410.: „Quid, si quis cestus ipsius et Herculis arma Vidisset?“ oppositi sunt cestus Erycis ab illo prostrati; nos: *hätte einer erst des Hercules Waffen gesehen!* ib. 772. sqq.: „Tres Eryci vitulos, et Tempestatibus agnam Caedere deinde iubet: — — Ipse — — Stans procul in prora pateram tenet;“ i. e. alios illud facere iubet, ipse pateram tenet. VII, 493. sqq.:

Hunc (*cervum*) procul errantem rabidae venantis Iuli
Commovere canes, fluvio quum forte secundo
Deflueret, ripaque aestus viridante levaret.
Ipse etiam, eximiae laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula cornu.

Hoc aut ita intelligendum, ut idem Ascanium cum aliis fecisse statuamus; aut, quod malim, quoniam vs. 478. Ascanius commemoratur solus, ita, ut haec sit sententiarum ratio: Canes animadvertunt cervum per flumen delabentem eumque excitant; nec non Ascanius, videns excitatum, telis insequitur. VII, 707.: „Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar.“ VIII, 304.: „super omnia Caci Speluncam adiciunt spiranteinque ignibus ipsum.“ IX, 454.: „Nec minor in castris luctus: — — ingens concursus ad ipsa Corpora;“ i. e. non solum lugent caesos, uti factum ibi legimus, sed concursus etiam fit ad eos. ib. 625.: „Iupiter omnipotens, audacibus adnue coeptis. Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona;“ i. e. tu hoc fac, ego faciam illud. XI, 712.: „At iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse;“ ipse equum, ex quo desiluerat Camilla, cum eo congressura, conscendit et avolat. XII, 299. sqq.: „venienti Ebuso — Occupat os flammis; — — super ipse secutus Caesariem laeva turbati corripit hostis;“ prius eminens petit, deinde comminus aggreditur Ebusum. — Interdum sola cogitatione assequendum, quod ponitur contrarium: Aen. V, 640.: „Deus ipse facies animunque ministrat;“ i. e. non humanum est, sed divinum consilium. XII, 794.: „scis ipsa;“ i. e. non ego solum, sed tu quoque.

c) Difficiliora sunt, quae Aen. V, 407. leguntur: „Anchisiades et pondus et ipsa Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.“ Nec geminata particula *et — et*, nec Pronomen *ipsa* haec ita accipi patitur, ut *et pondus et volumina* idem valeat, quod *ponderosa volumina*. Sed si haec ita intelligere non licet, quomodo explicabimus verba *pondus versat*? Nempe hoc voluit poeta dicere: Aeneam examinasse istos cestus; examinavit igitur primum pondus, quod fit tollendo; tum expertus est, quam habiles essent ad pugnandum, quod fit versando, sive librando.

Itaque per zeugma dixit *pondus versat*, cui verbo communis subest exaudivandi, explorandi notio. Distinguuntur igitur h. l. inter se pondus et libramen. Ceterum *vinculorum volumina* non sola significant lora, quibus religatur cestus, ut Heynius statuit, sed lora cum cestu; totus enim cestus unus est lorum. — Aen. autem XI, 557. sq. haec legimus: „Alma tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo Ipse pater famulam voveo.“ Quorsum *ipse* hic adiectum? Nimirum alias patres hoc maxime in votis habebant, ut sobolem ex filiabus succrescere viderent: at vero h. l. pater ipse filiam Dianae voveit famulam; quod ea scilicet fiebat lege, ut, quae ita devota esset, perpetuam servaret virginitatem. Quoties autem apud poetas offendimus patres filias incusantes, quod Dianam ultro secutae spe nepotum se frustrentur? Hic vero non ipsa se filia, sed pater eam Dianae voverat. Hinc oppositi ratio postulat *ipse*. — Addo Ecl. II, 60.: „Pallas, quas condidit, arces Ipsa colat; nobis placeant ante omnia silvae.“ Sententia horum verborum quae sit, in promptu est: sine tu Palladem suas arces colere, tu mecum silvas ama. Sed hoc ut exprimeretur, satis erat dicere: Pallas colat arces, quas condidit; itaque supervacaneum *ipsa* h. l. videtur. Nec licet *ipsa* per *sola*, de qua significatione infra dicetur, hic interpretari; unum enim Alexim opponit Palladi; sed si quendam unum arces Palladis colere volumus, non continuo ceteros omnes excludimus, quo fiat, ut sola relinquatur Pallas. Nempe prava interpunctione haec laborant; interpunge: Pallas quas condidit arces, Ipsa colat; i. e. quas Pallas arces condidit, Pallas colat; ipsa, non tu cum illa. Itaque non in Palladis nomine, sed in Pronomine *ipsa* pronunciando vox elevanda.

d) Iam *ipse*, pro disiunctiva Iuius Pronominis potestate, etiam sic dicitur, quemadmodum apud Graecos *αὐτός*, ut aliquis non suo ac proprio nomine commemoratus ita per Pronomen *ipse* significetur, ut, ad quem illud pertineat, ex comparatione praegressae orationis deum colligatur. Ge. II, 523. sqq.: „Interea dulces pendent circum oscula nati; Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccae Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto Inter se adversis luctantur cornibus haedi. Ipse dies agitat festos;“ cet. ipse, colonus. Cfr. ex supra laudatis Ge. III, 376. §. 2, b.

e) *Ipsa* ponitur, ubi ad eum reditur, qui primas agit in aliqua re partes. Ge. IV, 454 — 464.:

tibi has miserabilis Orpheus
— — — poenas — — —
Suscitat et rapta graviter pro coniuge saevit.
Illa quidem — — — — —

Immanem ante pedes hydram, moritura puella,
 — — — — — alta non vidit in herba.
 At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
 Implervnt montes; flerunt Rhodopeiae arces,
 — — — — —
 Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
 Ipse cava solans aegrum testudine amorem,
 Te, dulcis coniux, — — — — —
 — — — — — canebat.

Aen. II, 469—80.: „Vestibulum ante ipsum — Pyrrhus Ex-
 sultat. — — — — — Una ingens Periphas et equorum agitator
 Achillis, Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes, Succe-
 dunt tecto. — — Ipse inter primos — Limina perrumpit.“
 IV, 504—519.:

At regina — — — — —
 — — — — —
 Intenditque locum sertis, et fronde coronat
 Funera. — — — — —
 — — — — —
 Stant arae circum, et crines effusa sacerdos
 Ter centum tonat ore deos, — — — — —
 — — — — —
 Sparserat (sacerdos) et latices simulatos fontis Avernī;
 Falcibus et messae ad lunam quaeruntur aenis
 Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni;
 Quaeritur et nascentis equi de fronte revulsus
 Et matri praereptus amor.
 Ipsa (regina) mola manibusque piis altaria iuxta
 — — — — —
 Testatur moritura deos.

VII, 392. sqq.:

Furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quaerere tecta.
 Deseruere domos; ventis dant colla comasque.
 Ast aliae tremulis ululatibus aethera complent,
 Pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas.
 Ipsa (Amata) inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet.

ib. 655—666.:

Post hos — — — — —
 Victores ostentat equos — — — — —
 Pulcer Aventinus, — — — — —
 — — — — —
 — — — — — quem Rhea sacerdos
 — — partu sub luminis edidit oras,

Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor
 — — — Tyrnthus adigit arva,
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit lberas.
 Pila manu saevosque gerunt in bella dolones;
 Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
 Ipse pedes — — — — —
 — — — — — regia tecta subibat.

Aen. VIII, 714 — 721.:

At Caesar — — — — —
 — — Dis Italis votum immortale sacrabat,
 — — — — —
 Laetitia ludisque viae plausuque frenebant;
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae;
 Ante aras terram caesi stravere iuveni.
 Ipse — — — — —
 Dona recognoscit populorum.

XII, 456 — 464.:

Talis in adversos ductor Rhoeteius hostes
 Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis
 Adglomerant. Ferit ense gravem Thymbraeus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obruncat Achates,
 Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur,
 — — — — —
 Tollitur in caelum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
 Ipse neque aversos dignatur sternere morti;“ cet.

Huc trahenda erunt etiam, si ibi sana omnia, quae leguntur
 Ge. IV, 75 — 83.:

Et circa regem atque ipsa ad praetoria densae
 Miscentur, magnisque vocant (*aper*) clamoribus hostem.
 Ergo, ubi ver nactae sudum camposque patentes,
 Erumpunt portis; concurritur; aethere in alto
 Fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
 Praecipitesque cadunt; non densior aere grando,
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis:
 Ipsi per medias acies insignibus alia
 Ingentes animos angusto in pectore versant.

Verum ipsa hians sententia indicare videtur, excidisse versum in-
 ter vs. 82. et 83.: quid enim hoc: „Ipsi per medias acies
 — — animos in pectore versant?“

f) Omnino autem ipse de eo, ad quem inprimis adtenti sumus: Aen. VIII, 585. sqq.:

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis;
Aeneas inter primos et fidus Achates;
Inde alii Troiae proceres; ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda
— — — — —
Extulit os sacrum caelo, tenebrasque resolvit.

XII, 903. sqq.:

Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu saxumque immane moventem:
Genua labant; gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, neque pertulit ictum.

g) Interdum plures res vel personae eiusdem generis sic iunguntur, ut una a ceteris ita distinguatur, ut *ipse*, et *ipse*, commutari fere possit cum particulis *etiam*, *adeo*; nos: *auch*, *ja auch*, *sogar*, *auch ich*, *auch du*, *gleichfalls*, cetera. Ecl. V, 58. sqq.:

Ergo alacris silvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas:
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.
Ipsi laetitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsae iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: deus, deus ille, Menalca!

Ge. I, 5. sqq.:

Vos, o clarissima mundi

Lumina, — — — — —
Liber et alma Ceres, — — — — —
— — — — —
— — — — —
Et vos, agrestum praesentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae;
— — — tuque — — —
Neptane: et cultor nemorum, — — —
— — — — —
Ipse nemus linquens patrum saltusque Lycaci,
Pan, ovium custos.

III, 245. sqq.:

Tempore non alio catulorum oblita leaena

Saevior erravit campis; nec funera vulgo
 Tam multa informes ursi stragemque dedere
 Per silvas; tum saevus aper, tum pessima tigris;

— — — — —
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras?

— — — — —
 Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus.

Aen. I, 623.: „Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Troianae, — — Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.“
 i. e. non alii solum, sed etiam hostis. IV, 452 — 466.

Quo magis inceptum peragat lucemque relinquat,
 Vidit, turicremis quum dona imponeret aris,
 — — — — — latices nigrescere sacros,

— — — — —
 — exaudiri voces et verba vocantis

Visa viri (*Sychaei*) — — — — —

Solaeque culminibus ferali carmine bubo

Saepe queri; — — — — —

Multaque praeterea vatum praedicta piorum

Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem

In somnis ferus Aeneas.

VII, 219. sqq.:

Ab Iove principium generis; Iove Dardana pubes
 Gaudet avo; rex ipse Iovis de gente suprema,
 Troius Aeneas, tua nos ad limina misit.

Sic enim haec interpungenda. VIII, 296. sqq.:

Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci,

— — — — —
 Nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus.

XII, 240.: „Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini;“ oppo-
 nuntur hi Rutulis. Ecl. IV, 38.: „Cedet et ipse mari vector.“
 Aen. V, 499.: „Acestes, Ausus et ipse manu iuvenum tractare
 laborem.“ VI, 90.: „Natus et ipse dea.“ IX, 342.: „Nec
 minor Euryali caedes; incensus et ipse Perfurit.“ — Hinc ipse
 i. q. cum, una cum, nostrum sunt: Aen. VI, 840.: „Eruet ille
 Argos Agamemnoniasque Mycenae, Ipsumque Aeaciden, genus
 armipotentis Achilli.“

h) Inde fit, ut *ipse* indicet excellentiam: Aen. IX, 811.: „in-
geminant hastis et Troes et ipse Fulmineus Mnestheus;“ omni-
noque ea, quibus praecipuum aliquod pretium statuimus: Ecl. X,
62. sq.: „Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent; ipsae rursus concedite silvae;“ i. e. quae antea
mihi prae ceteris placuistis.

i) Inprimis autem notanda est dignitatis et natae inde reve-
rentiae nolio, quae saepe huic Pronomini subest, orta illa qui-
dem et ipsa e distinguendi potestate eius Pronominis propria.
Nam nulla re magis inter se distinguuntur homines, quam digni-
tate. Hinc creberrime hoc Pronomen Iovis nomini, quippe
omnia suo imperio, suo numine regentis, adiungitur: Ge. IV,
149.: „naturas apibus quas Iupiter ipse Addidit, expediam.“
Aen. III, 222.: „divos ipsumque vocamus in partem prae-
damque Iovem.“ 356.: „interpres divum Iove missus ab
ipso.“ XII, 725.: „Iupiter ipse duas aequato examine
lances Sustinet.“ Idem Pronomen frequentatur, ubi circumlocu-
tione utimur ad Iovis nomen indicandum, ut Ge. I, 121.: „Pa-
ter ipse colendi Haud facilem esse viam voluit.“ ib. 328.:
„Ipse pater — Fulmina molitur dextra.“ ib. 353.: „Ipse
pater statuit, quid menstrua Luna moneret.“ Aen. II, 617.:
„Ipse pater Dannis animos viresque secundas Sufficit;
ipse deos in Dardana suscitavit arma.“ IV, 268—270.: „Ipse
deum regnator tibi me demittit — Ipse haec ferre iu-
bet indata.“ VII, 305.: „concessit in iras Ipse deum an-
tiquam genitor Calydonia Dianae.“ ib. 770. sqq.: „Tum pa-
ter omnipotens — Ipse repertorem — Stygias de-
trusit ad undas.“ Porro deorum nominibus additur ipse:
Aen. VII, 327.: „Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartarae monstrum.“ ib. 428.: „Haec tibi fari Ipsa — Sa-
turnia iussit.“ IX, 82.: „Ipsa deum genetrix — adfata
Iovem.“ — Tum ducum regumque nominibus adiungi solet
ipse: Aen. I, 575.: „uinam rex ipse — Adforet.“ II, 146.:
„Ipse — levare Vincla iubet Priamus.“ IV, 141. et XII,
579.: „Ipse — Aeneas.“ V, 132.: „ipsique in puppibus
auro Ductores — effulgent.“ ib. 249.: „Ipsis praecipuos
ductoribus addit honores.“ VII, 92.: „Hic et tum pater
ipse petens responsa Latinus.“ ib. 187.: „Ipse Quirinali li-
tuo — sedebat Picus.“ ib. 556. et IX, 231.: „rex ipse La-
tinus;“ adde XI, 469. XII, 285. VII, 783.: „Ipse inter
primos — Turnus Vertitur.“ VIII, 176.: „gramineoque viros
locat ipse (Euander) sedili.“ ib. 505.: „Ipse oratores ad
me regnique coronam — misit Tarchon.“ XI, 266.: „Ipse
Mycenaeus magnorum ductor Achivum“ cet. XII, 585.:
„ipsumque trahunt in moenia regem.“ Hinc etiam de ani-
malibus gregem ducentibus: Ecl. III, 95.: „ipse aries etiam

nunc vellera siccant.“ Aen. I, 189.: „Ductoresque ipsos (*cervorum*) primum sternit.“ — Dignitas exprimi videtur etiam Ecl. VIII, 96.: „Ipse dedit Moeris;“ summus magus. Aen. II, 394.: „hoc Rhipeus, hoc ipse Dynas, omnisque iuventus Laeta facit;“ nisi forte, Servio auctore, hoc ad §. g. trahere malis. III, 655.: „Ipsum — videmus Pastorem Polyphemum;“ *ipsum*, ut inter ceteros Cyclopas eminentem. Eodem modo etiam illud accipiendum videtur: Ge. III, 92.: „Talis Cyl-larus — Talis et ipse iubam cervice effudit equina Saturnus;“ quippe nullus illo nobilior equus.

l) Porro *ipse*, nostrum fere *persönlich*, in *eigner Person*, eum significat, qui in gereunda aliqua re non alius hominis, vel rei ministerio utitur: Aen. III, 456.: „Ipsa (*Sibylla*) canat;“ non per folia edat oracula, sed sua voce. V, 867.: „pater (*Aeneas*) amisso fluitantem errare magistro Sensit, et ipse ra-tem rexit.“ VI, 302.: „Ipse (*Charon*) rateum conto subigit, velisque ministrat, — — Iam senior.“ VII, 611.: „Has, (*belli portas*) ubi certa sedet patribus sententia pugnae, Ipse Quiri-nali trabea cinctuque Gabino Insignis roserat stridentia limina Consul; Ipse vocat pugnas.“ XII, 90.: „ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse Fecerat;“ i. e. sua manu. Ecl. III, 68. sq.: „Pars meae Veneri sunt munera; namque notavi Ipse lo-cum, aerae quo congesse palumbes;“ i. e. mea manu notavi, incidens aliquod signum. *Ipse* etiam simpliciter i. q. *manu*: Aen. IX, 586.: „fundam, positus Mezentius hastis, Ipse ter adducta circum caput egit habena.“ Nec raro adiicitur Ablativus *manu*; et *ipse manu* idem est, quod *mea*, *tua*, *sua manu*; ut Ge. III, 396. IV, 329. Aen. II, 321. III, 372. VII, 143. 620. Quibus adiunge Aen. XI, 544.: „Ipse sinu prae se portans.“ — Sed is usus Pronominis *ipse* ita increbruit, ut *ipse* eiusmodi Ablativis etiam, ubi nulla est distinctio, adiiciatur; (cfr. infra §. s, β.) quo pertinent ex modo laudatis Ge. III, 395.: „At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes Ipse manu salsasque ferat praese-pibus herbas;“ sed cf. etiam not. ad eum locum. Aen. II, 321.: „Panthus Sacra manu victosque deos, parvumque nepotem Ipse trahit.“ III, 372.: „Helenus me ad tua limina, Phoebe, Ipse manu ducit.“ VII, 143.: „Hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto Intonuit, radiisque ardentem lucis et auro Ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.“ — Iam quum de eo, qui faciendum aliquid curavit, ita, quasi ipse fecerit, lo-qui soleamus, is quoque hoc Pronomine indicatur: Aen. XII, 674.: „Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,“ sc. Turnus.

m) Saepe ipse i. q. *sponte*. In hoc quoque conspicua distinguendi vis; sponte enim quod fit, fit non cogente alio. Ecl. IV, 21. sqq.: „Ipsae lacte domum referent distenta capellae

Ubera, nec magnos metuent armenta leones. Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.“ VIII, 105. sq.: „corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua cinis ipse.“ Ge. I, 127.: „ipsaque tellus Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.“ II, 10.: „Namque aliae, (*arbores*) nullis hominum cogentibus, ipsae Sponte sua veniunt.“ ib. 251.: „Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto Laetior;“ brevitatem haec laborant; sententia haec est: quae ipsa per sese herbas laetiores gignit, non stercore roborata, aut rivis irrigata. ib. 500.: „fructus, quos ipsa volentia rura Sponte tulere sua.“ III, 316.: „ipsae (*caprae*) memores redeunt in tecta.“ Aen. V, 843.: „Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem.“ VII, 492.: „Ille (*cervus*) inanum patiens — — Errabat silvis, rursusque — Ipse domum se ferebat.“ Acute tamen Vossius ad Ecl. VIII, 106. hoc discrimen facit inter *ipse* et *sua sponte*, ut illud negativam habeat vim, hoc valeat *sua vi* vel *voluntate*. Ergo quum agri ipsi sua sponte fruges ferre dicantur, Pronomen *ipse* significare *sine semine*, eique opponi *sua sponte*, i. e. *sed sua vi*. Accedere igitur illud *ipse* ad eam significationem, de qua infra exponetur, ut sit fere id, quod *solus*; vid. §. q. — Praeterea *ipse* etiam idem fere, quod *ultra*: Aen. VII, 103.: „Haec responsa — non ipse suo premit ore Latinus;“ i. e. noluit premere, s. ultra effatus est.

n) Per Pronomen *ipse* totum aliquid distinguitur a parte; quare fere i. q. *totus* significat. Ge. III, 387.: „Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse, Nigra subest udo tantum cui lingua palato, Reice.“ IV, 542.: „sacrum iugulis demitte cruorem; Corporaque ipsa houn frondoso desere luco.“ Aen. XII, 300. sqq.: „Ebuso — Occupat as flammis — — — Impressoque genu nitens terrae adplicat ipsum.“ Huc referet fortasse aliquis etiam Aen. X, 280.: „In manibus Mars ipse, viri!“ i. e. totum bellum nunc confici potest; vid. tamen §. r. — Sic etiam pars a potiore parte distinguitur: Ge. I, 296.: „Tum fortes late ramos et brachia tendens (*Aesculus*) Huc illuc, inedia ipsa ingentem sustinet umbram.“ IV, 274.: „flos — Aureus ipse; sed in foliis — violae subluet purpura nigrae.“ Aen. VII, 814. sqq.: „prospectat — ut regius ostro Velet honos levis humeros, ut sibula crinem Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram;“ *ipsa*, i. e. trunco corporis, sive tergo. X, 225.: „Cymodocea Pone sequens dextra puppim tenet, ipsaque dorso Eminent.“

o) Iam potest aliquis etiam sibi ipsi opponi; unde fit, ut *ipse* valeat fere i. q. *idem*, ut Aen. V, 767.: „Ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam Visa maris facies, — Ire volunt;“ i. e. iidem, qui antea detrectaverant profectionem, iam cupiunt proficisci. (Hinc etiam, ubi nulla est oppositio, in hanc significationem abiit: Ge. III, 166. sqq.: „Ac primum laxos tenui

de vimine circlos Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos lunge pares;“ i. e. pariter e circulis vimineis; ubi quidem si quis putet oppositum esse: *non aliis, non aliis e circulis*, is vereor ne huic sententiae aliquid alienum ab ipsa inferat; quasi non in eo cardo rei versetur, ut circulis quibusdam e vimine factis utamur, sed ut ne aliis, quam quibus antea usi simus.) Aen. V, 411.: „Quid, si quis — Vidisset tristem hoc ipso in litore pugnam;“ eodem litore, quo tum certabatur. Huc revoca etiam XII, 460.: „cadit ipse Tolumnius augur, Primus in adversos telum qui torserat hostes.“

p) E disiunctiva vi oritur restrictiva, ut *ipse* dicatur de eo, qui per se spectatur, nostrum *an sich*. Ecl. V, 54.: „Et puer ipse fuit cantari dignus, et ista iam pridein Siimicon laudavit carmina nobis.“ Aen. III, 570.: „Portus ab accessu ventorum inamotus, et ingens Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetnae ruinas;“ i. e. portus quidem per se spectatus tranquillus est; sed vicinia Aetnae fragoribus commovetur. Eodem refero Ecl. III, 74. sq.: „Quid prodest, si me ipse auno non spernis, Amynta, Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo.“ Hoc enim dicit Menalcas: scio equidem, si animum tuum solum per se specto, amari me a te; sed si fructum amoris specto, non eum inde capio, quem velim.

q) Huic cognata est significatio *solus*. Ge. IV, 201.: „ipsae (*apes*) e foliis natos et suavis herbis Ore legunt; ipsae regem parvosque Quirites Sufficiunt;“ i. e. solae, sine connubio. Aen. V, 201.: „Attulit ipse viris optatum casus honorem.“ XI, 217. sq.: „Dirum exsecrantur bellum Turnique hymenaeos; Ipsum arinis, ipsumque iubent decernere ferro.“ — Hinc de consilio clandestino: Aen. IV, 474. sq.: „Ergo ubi — decrevit — mori, tempus secum ipsa modumque Exigit;“ *bey sich allein*. Omnino de eo, qui cogitat aliquid secretius: Aen. VI, 185.: „haec ipse suo tristi cum corde volutat.“ XII, 843.: „His actis, aliud Genitor secum ipse volutat.“

r) Restrictiva vis Pronominis *ipse* cernitur etiam in accuratioris locorum temporumque definitione, ubi nos utimur particulis *gerade, gleich, unmittelbar*. Ge. IV, 75.: „circa regem atque ipsa ad praetoria densae Miscentur.“ Aen. II, 469.: „Vestibulum ante ipsum.“ ib. 550.: „Hoc dicens altaria ad ipsa tremementem Traxit;“ quod *ipsa* additur, quo magis execrabilis appareat ea res. III, 5.: „classemque sub ipsa Antandro molimur.“ V, 323.: „quo deinde sub ipso — volat Dioreas.“ VIII, 561.: „primam aciem Praeneste sub ipsa stravi.“ Neque aliter accipiendum VI, 190.: „geminae quum forte columbae Ipsa sub ora viri venere volantes.“ et X, 515.: „Pallas, Euanther, in ipsis Omnia sunt oculis; mensae, quas advena prius Tunc adiit, dextraeque datae.“ ib. 280.: „In manibus Mars ipse,

virī!“ quod spectat ad mutatam locorum rationem; qui antea inissilibus eiminus certaverant, nunc manus possunt conserere; vid. tamen supra §. n. — Hinc omnino de eo, quod propius, et in conspectu est, oppositum ei, quod est remotius, neque oculis legentis, aut certe eius, quem animo fingimus legeutem, expositum: Aen. XII, 701. sqq.: „Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse — se attollens pater Apenninus ad auras.“ — Ad tempus conditionemque praesentem refero Aen. II, 71.: „Cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt;“ *ipsi*, i. e. apud quos nunc sum. Hinc *ipse* i. q. *ut tum est, ut tum erat*. Sic capio Aen. IX, 561.: „Nostrasne evadere, dcimens, Sperasti te posse inanus? Simul arripit ipsum pendentem;“ i. e. ut pendebat in muro.

s) Saepc Pronomen *ipse* iungitur cum Pronominibus personalibus et possessivis. Quod quidem

a) plerumque ita fit, ut *ipse* unam habeat ex commemoratis iam significationibus, ut Ge. I, 103.: „ipsa suas mirantur Gargara messes;“ terram adsuetam largis messibus, propterea-que a multis celebratam, h. l. ita fertilem dicit poeta, ut ipsam sui admiratio incessat. Aen. IV, 283.: „Nec super ipse sua molitur laude laborem;“ suae enim quemque laudi maxime favere oportet. V, 650.: „Ipsa egomet Beroen digressa reliqui Aegram;“ non audiwi ex aliis aegram esse, sed ipsa vidi. ib. 789.: „Ipse mihi tu testis;“ non opus est ad alium provocare testem. ib. 846.: „Ipse ego pro te tua munera obibo;“ non multum circumspectendus est vicarius. XII, 638.: „Vidi oculos ante ipse meos — Murranum oppetere;“ de eo, quod ipse per se, non per alium comperit. Alia exempla ex superioribus petere licet. — Iam vero

β) usus eo deflexit, ut *ipse* his Pronominibus iunctum nihil nisi intendat vim orationis; cfr. §. l. Qui usus, abusus potius dixeris, inde explicandus, quod ipsa distinguendi opponendique ratio multum valet ad orationem alacriorem commotioremque reddendam. Ge. I, 34.: „ipse tibi iam brachia contrahit ardens Scorpis.“ Aen. IV, 336.: „Dum memor ipse mei.“ 606.: „memet super ipsa dedissem.“ VIII, 144.: „me, me ipse inumque Obieci caput.“ (Sed vide iam, quae in Not. ad hunc ipsum locum scripsi.) ib. 256.: „Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem Praecipiti iniecit saltu.“ XI, 74.: „vestes, quas illi Ipsa suis manibus — Dido Fecerat.“ XII, 393.: „cui — Ipse suas artes, sua munera, laetus Apollo Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.“ ib. 660.: „regina — dextra Occidit ipsa sua.“ Ex quibus XI, 74. et XII, 393. quis non videt eo pertinere, quo Hermannus (Opusc. Vol. I. pag. 313.) Hom. II. ε, 734. θ, 385. cet. revocat, dicens caritatem per Pronomen *αὐτός* indicari?

3. Pronomen *ipse* ad rerum personarumque naturam spectans.

a) Pronomen *ipse* ad naturam Subiecti interdum referri, conficitur eiusmodi exemplis, quae modo allaturus sum. Nullum autem ex omnibus novisse mihi videor ad eam rem probandam illustrius, quam Ge. III, 239. Apponam totum locum:

Fluctus uti, medio coepit quum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque volutus
Ad terras immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exaestuât unda
Verticibus, nigramque alto subiectat arenam.

Quae quum apertum sit non de certo aliquo monte dici, quaeri potest, quid sibi velit illud *ipso*? quod certe neino desideret omissum. Erit fortasse, qui ita haec accipiat; non minor ipso monte, cui illiditur. Sed nimis vagum hoc, quum in comparationibus communes quaedam rerum imagines oculis subiiciendae sint; hic autem poeta loqueretur tanquam de certo aliquo monte, quum tamen, qui mons sit vel quantus, quod scire legentis vel maxime interesse debet, incertum relinquatur. Itaque ad aliam explicationem confugiendum. Nempe iubemur hoc Pronomine illud animo informare, quod maxime conspicuum est in monte, altitudinem dico. Nos quidem quomodo vernacule hoc reddamus, non habemus, acquiescentes in gravius pronunciando ipso Substantivo; id quod de multis aliis valet, quae vel supra prolata sunt, vel deinceps proferentur. — Aen. IV, 600. sqq.: „Non potui abreptum divellere corpus et undis Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro Ascanium?“ i. e. filium, sive eum, quem natura ipsi, Aeneae, carissimum esse voluit; cfr. §. 2, s. β. extr. Eiusdem generis est Ge. IV, 354.: „Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura, Tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam Stat lacrimans.“

b) Iam de eo quum loquimur, quod tale vel tantum, quale vel quantum est, in conspectum venit, Pronomen *ipse* adicitur; ut de deo *ἐναργεῖ* Aen. VIII, 552.: „Arcades ipsum Credunt se vidisse Iovem;“ quod vernacule dixeris: *sie glauben, den Jupiter leibhaftig gesehen zu haben*. Eodem modo accipio, quae eod. lib. vs. 29. sqq. leguntur:

Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
Populeas inter senior se ad tollere frondes
Visus; (ὤφθη) cum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo.

i. e. deus, ut erat glauco velatus amictu et arundine redunitus, se adtollebat. Eodem redeunt illa: Aen. II, 172. sqq.:

Vix positum castris simulacrum: (*Palladis*) arsero co-
ruscae

Luminibus flammae adrectis, salsusque per artus

Sudor lit, terque ipsa solo (mirabile dictu)

Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.

Adde Aen. III, 533. sq.:

Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;

Obiectae salsa spumant adspargine cautes:

Ipsae latet; gemino demittunt brachia muro

Turriti scopuli.

i. e. obiecti utrimque scopuli prohibent, quominus, qualis sit quantusque portus, videas.

c) Denique *ipse* de eo, qui certam aliquam habet certarum rerum potestatem; qui aliquid vel novit, vel facit optime: Ge. III, 267.: „Et mentem Venus ipsa dedit;“ i. e. quae excitat amoris furorem. Aen. I, 589.: „namque ipsa decoram Caesarium nato (*Aeneae*) genetrix, lumenque iuventae Purpureum, et laetos oculis adflarat honores.“ III, 201.: „Ipse diem noctemque negat discernere caelo, Nec meminisse viae inedia Palinurus in unda.“ V, 12.: „Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta: Heu! quia nam tanti cinxerunt aethera nimbi?“ Scilicet ut gubernator debebat illud (III, 201.) scire, hoc (V, 12.) minus, quam ceteri, formidare. V, 241. sqq.: „Et pater ipse manu magna Portunus euntem Impulit. Illa (*navis*) noto citius — fugit.“ VI, 27. sqq.: „Hic labor ille domus et inextricabilis error. Magnum reginae sed enim miseratus amorem Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit.“ ib. 564. sq.: „Sed me quum lucis Hecate praefecit Avernis, Ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit.“ XII, 82.: „Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes, Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;“ i. e. quae optimos dare potest, optimos habet. — Contra *ipse* etiam de eo, qui facit talia, quae aliena sunt ab ipsius natura, aetate, ut Aen. II, 518.: „Ipsam autem sumtis Priamum iuvenalibus armis Ut vidit (*Hecuba*).“

d) Ceterum in maxima horum exemplorum parte, ac, nisi fallor, in omnibus, adiunctam esse Pronomini *ipse* etiam quandam opponendi potestatem, ea tantum de causa non putavi silentio praetereundum, ne forte ad eam rem non adtendisse videar.

Q U A E S T I O XVIII.

De Pronomine *Iste*.

1. Ex *is* Pronomine ortum etiam *iste*, *der da*. Hoc Pronomen semper a Virgilio, ac nescio an ab omni probo scriptore, ad secundam Personam refertur: Ecl. I, 19.: „Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.“ II, 38.: „te nunc habet ista secundum.“ III, 7.: „Pareus ista viris tamen obicienda memento.“ V, 54.: „et ista iam pridem Stimonem laudavit carmina nobis.“ IX, 55.: „Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.“ X, 21.: „unde amor iste tibi?“ Aen. II, 660.: „Si — periturae addere Troiae Teque tuosque iuvat: patet isti ianua leto.“ ib. 708.: „age, — pater, cervici imponere nostrae: — nec me labor iste gravabit.“ ib. 521.: „nec defensoribus istis Tempus eget;“ i. e. tali, qualis tu es. IV, 115.: „Mecum erit iste labor.“ ib. 318.: „et istam — exue mentem.“ ib. 676.: „(hoc illud, gerinana fuit?) Hoc rogos iste mihi — parabat?“ ib. 703.: „teque isto corpore solvo.“ V, 670.: „Quis furor iste novus, cives?“ VI, 37.: „satur quae talia regi: Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.“ IX, 94.: „aut quid petis istis?“ ib. 205.: „est animus —, istum Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.“ ib. 252.: „Quae vobis pro laudibus istis Praemia posse rear solvi?“ ib. 297.: „Namque erit ista mihi genetrix;“ sc. tua mater. X, 533.: „Belli commercia Turnus Sustulit ista prior;“ quae tu memoras. ib. 625.: „Sin altior istis (*tuis*) Sub precibus venia ulla latet.“ ib. 825.: „Quid tibi nunc pro laudibus istis Aeneas dabit?“ XI, 352.: „Unum etiam donis istis Adiicias.“ ib. 390.: „an tibi Mayors Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis Semper erit?“ ib. 509.: „sed nunc, est omnia quando Iste animus (*tuus*) supra.“ ib. 408.: „habitaret tecum, (*anima tua*) et sit pectore in isto.“ XII, 61.: „Qui te cunque manent isto certamine casus.“ ib. 313.: „Quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?“ ib. 808.: „Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas.“ — Idem valet ad *istic* et *istinc* Adverbia translatus: Aen. X, 557.: „Istic nunc, metuende, iace.“ VI, 389.: „Fare age, quid venias; iam istinc.“

2. Interdum paulo obscurior est ratio inter Pronomen *iste* et secundam Personam intercedens. Aen. V, 397.: „Si mihi, quae quondam fuerat, quaque improbus iste Exsultat fidens, si nunc foret illa iuventus;“ *iste*, i. e. quaque videtis hunc impudentem exsultare. IX, 136. sqq.: „Sunt et mea contra Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem, Coniuge praerepta; nec so-

los tangit Atridas Iste dolor;“ i. e. quo me tangi cernitis. ib. 427.: „in me convertite ferrum, O Rutuli! mea fraus omnis, nihil iste nec ausus, Nec potuit;“ *iste*, i. e. quem vultis interficere. X, 40.: „speravimus ista, Dum fortuna fuit;“ i. e. speravimus ea te nobis daturum; itaque tecta his subest criminatione. XI, 165.: „sors ista senectae Debita erat nostrae;“ i. e. qua me afflictum videtis. ib. 537.: „Neque enim novus iste Dianae Venit amor;“ i. e. quo me illi conciliatam sentis. XII, 646.: „Usque adeone mori miserum est? vos o mihi Manes Este boni: — Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpae Descendam;“ i. e. neque me ita dedecorem videbitis. Addo his locum prae ceteris memorabilem, qui legitur X, 504.: „Turno tempus erit, magno quum optaverit intum Intactum Pallanta, et quum spolia ista diemque Oderit.“ Poeta his verbis alloquitur quasi legentes, hunc in modum: „erit, quum videbitis Turno ista spolia, quibus nunc ovat, invisa esse;“ et ita hoc Pronomine pedestres scriptores crebro utuntur.

3. Itaque unus restat locus, qui quomodo ceteris conveniat, non dixeris, Aen. I, 153.: „Iste regit dictis animos, et pectora mulcet.“ At hic iusta exarseris in recentiores Editores ira, qui pro genuina lectione *Ille* vitium Burmannianae Editionis *iste* repetierunt. Certe nullius codicis auctoritas pro illo *iste* affertur; at in Mediceo, Romano, Palatino, et, quos unus mihi oculis usurpare licuit, utroque Lipsiensi vera exstat lectio *ille*, ut etiam apud Quintil. Inst. XII, 1.

QUAESTIO XX.

De Pronomine *Hic*.

1. Pronomen *Hic* definitivum malim appellare, quam demonstrativum. Haec est enim huius Pronominis vis, ut rem aliquam certis definiat et circumscribat finibus. Hoc autem duplici modo fieri potest, aut ita, ut totum aliquid comprehendat, certis quibusdam finibus contentum; aut ita, ut plures aliquas res, vel unam, secernat a ceteris, suisque quasi finibus includat. Ex priore genere est, si dico: *hic mundus*, i. e. ea omnia, quae mundi vocabulo comprehendimus ac definimus, ut *hic singulorum partium*, quae mundum efficiunt, complexionem designet; ex altero hoc, si dico: *hic vir*, i. e. certus quidam vir a toto ce-

terorum virorum numero segregatus. Itaque plerumque explicare hoc Pronomen licet additis quibusdam verbis, rem accuratius definitivis, ut: *hoc*, i. e. quod cernis, quod audis, quod dico; dixi, cet.

2. Ponam primum quaedam prioris generis exempla. Aen. XII, 231.: „omnes et Troes et Arcades hi sunt;“ i. e. non plures numero. Ecl. X, 70.: „Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poetam;“ et quod his simile, Ge. IV, 559.: „Haec super arborum cultu pecorumque canebam Et super arboribus;“ quo Pronomine hic totum Georgicón, illic totum Bucolicón opus complectitur poeta. Nihil autem in hoc genere frequentius apud Virgilium, quam eiusmodi formulæ: *Haec ubi dicta dedit*, *Vix haec ediderat*, *Haec effata*, *Haec memorans*, cet. His formulis comprehendit poeta praegressam orationem ita, ut totam animo legentis obversari velit. Quod fit eo consilio, ut appareat, qui nexus, quae ratio intercedat inter ipsam atque ea, quae iam narraturus est. Hinc per eas formulas inutua consilii atque eventus ratio indicatur. Sic Aen. I, 81.: „Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide in montem Impulit.“ II, 550.: „Nunc inorere! Hoc dicens altaria ad ipsa trementem Traxit“ cet. V, 641.: „Haec memorans, prima infensum vi corripit ignem.“ ib. 693., ubi, quum orasset Iovem Aeneas, ut incendium classis restingueret, haec subiiciuntur: „Vix haec ediderat, quum effusis in hribus atra Tempestas sine more furit.“ X, 856.: „Simul hoc dicens ad tollit in aegrum se femur“ cet. ib. 950.: „Hoc dicens, ferum sub pectore condit.“ Hinc iam existimari poterit, quomodo differat hoc: *Vix haec ediderat*, et similia, ab illo: *Vix ea fatus erat*; cfr. Quaest. XVII, 2, c. Praeterea haec consilii eventusque inutua necessitas etiam aliis modis per hoc Pronomen exprimitur. Pauca attulisse satis erit, unde de ceteris iudicare liceat: Aen. XII, 468.: „Hoc concussa metu Iuturna Metiscum Executit.“ I, 360.: „His commota fugam Dido sociosque parabat.“ — Sed non ubique ea vis inest huic Pronomini; ut in his: *Haec fatur lacrimans*; *Haec Venus*; quamquam eiusmodi quoque locis ea, quae sunt dicta antea, quasi in unam notionem coniunguntur; id quod aliis etiam modis fieri potest, ut Aen. X, 469.: „Sed famam extendere factis, Hoc virtutis opus;“ ubi quum ita loqui liceret: virtutis opus est, famam factis extendere: illud *famam factis extendere* quasi iteratur adiecto Pronomine, tamquam si dicas: famam extendere factis, hoc, τὸ ἔργον ἐκτείνεν κλέος, virtutis est. Simile huic, quod legitur Aen. II, 449. sq.: „alii strictis mucronibus imas Obsedere fores; has servant agmine denso;“ i. e. eas ita obsessas.

3. Iam promenda alterius generis exempla. Ecl. VII, 38.: „Sinum lactis et haec te liba, Priape, quotannis Expectare sat est;“ *haec*, i. e. quae et qualia tibi offero; sive: non alia, quam

quae offerre tibi consuevi. Aen. I, 252. sq.: „Prodimur, atque Italis longe disiungimur oris. Hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis?“ *hic*, i. e. qui est ita comparatus; non alius. II, 445. sqq.: „Dardanidae contra turres ac tecta domorum Culina convellunt; his se — extrema iam in morte parant defendere telis;“ i. e. hoc telorum genere. IV, 46.: „Dis equidem auspiciis reor — Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas;“ hunc, neque alium. ib. 237.: „Naviget! haec summa est; hic nostri nuntius esto;“ i. e. unum hoc mandatum ceterorum instar est omnium; nihil nisi hoc nuntia. ib. 242.: „Tum virgam capit; haec animas ille evocat Orco;“ non quamlibet virgam, sed illam, quae propria est huius dei. ib. 419.: „Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre, soror, potero;“ eum dolorem, quo me nunc affectam sentio. ib. 614.: „Et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret;“ i. e. non alius. V, 417.: „Sed si nostra Dares haec Troius arma recusat;“ nostra haec, i. e. qualia nos gerere sueti. VI, 142.: „Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus Instituit;“ i. e. non aliud quodpiam. ib. 464.: „Nec credere quivi, Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem;“ talem tantumque. ib. 716.: „Has (animas) equidem memorare tibi, atque ostendere coram, lampridem hanc prolem cupio enumerare meorum;“ animas certas quasdam ex reliquarum numero; *hanc prolem*, i. e. has ex reliquis animas, quae meam prolem olim constituent. VII, 30.: „Hunc inter fluvio Tiberinus anoeno Prorumpit;“ inter hunc lucum, quem prospicit Aeneas. ib. 122.: „Hic domus, haec patria est;“ i. e. nulla alia terra inter ceteras, quam haec. ib. 595.: „Ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas;“ i. e. poenas eiusmodi sceleris constitutas. ib. 730.: „teretes sunt acides illis Tela; sed haec lento mos est aptare flagello;“ definit poeta, quale sit hoc genus iaculi. IX, 491. sq.: „hoc mihi de te, Nate, refers? hoc sum terraeque marique secuta?“ *hoc refers*, i. e. non melius quid; *hoc sum secuta*, ideo, ut occisum te videam. X, 423.: „Haec arma exuviasque viri tua quercus habebit;“ i. e. arma huius viri, quem quasi cernere deus fingitur; nisi malueris iungere *haec quercus* et referre ad §. 6, b.

4. Hinc ad accuratius definitum Subiectum Pronomen *hoc* refertur: Aen. III, 49.: „Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno Infelix Priamus furtim mandarat alendum Threicio regi.“ IV, 174 — 189.: „Fama, malum, quo non aliud velocius ullum: Mobilitate viget, *cet.* — — — Haec tum multiplici populos sermone replebat.“ ib. 487.: „Haec se carminibus promittit solvere mentes, Quas velit.“ VII, 563. sqq.: „Est locus Italiae medio sub montibus altis, Nobilis, et fauna multis memoratus in oris, Amsancti valles; densis hunc frondibus atrum Urget utrinque latus nemoris.“ ib. 607. sqq.: „Stant

geminae Belli portae, sic nomine dicunt, Religione sacrae et saevi formidine Martis: Centum acrei claudunt vectes, — —. Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae, — — reserat Consul.“ IX, 359. sqq.: „Euryalus phaleras Rhamnētis et aurea bullis Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim Quae mittit dona, hospitio quum iungeret absens Caedicus; ille suo moriens dat habere nepoti; — —: Haec rapit.“ XII, 411. sqq.: „Hic Venus — Dictamnū Cretaea carpit ab Ida, Puberibus caulem foliis et flore comantem Purpureo: non illa feris incognita capris Gramina, quum tergo volucres haesere sagittae. Hoc Venus — Detulit; hoc fustum labris splendentibus annem Inficit.“ ib. 862. sqq.: „Alitis in parvae subitam collecta figuram, Quae quondam in bustis, aut culminibus desertis, Nocte sedens serum canit importuna per umbras, Hanc versa in faciem Turni se pestis ab ora Fertque refertque.“ Eodem pertinet Aen. I, 677 — 680.: „Regius accitu cari genitoris ad urbem Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura, Dona ferens, pelago et flammis restantia Troiae. Hunc ego, sopitum somno, super alta Cythera — recondam.“

5. Iam vero Pronomen *hic* quum non raro unum et certum aliquid reliquorum, quae sunt eius generis, numero exinat, factum est, ut etiam in significationem possessivi *meus* abiret, et ad rem referretur, quae eius est, qui modo loquens introducit. Nam *haec manus* quum certam quandam manum indicet, si non est praeterea, quo pertinere possit, de eius ipsius manu accipiendum erit, qui de se loquitur ipse. Constat etiam pro personali Pronomine *ego* substitui *hic vir*; sed alienum hoc est a Virgilii consuetudine. Non esse autem hanc significationem ex monstrandi quadam vi, quae vulgo huius Pronominis propria putatur, repetendam, facile cognoscitur ex eiusmodi exemplo, Aen. IV, 652.: „Accipite hanc animum.“ Ac ne in his quidem: Aen. IV, 359.: „vocemque his auribus hausi.“ vim agnosco monstrandi; etsi tulerim in comoedo, vulgarium hominum morem imitante, si, ita quum loquatur, ipso manus aliquo motu adiuvet quodammodo orationem suam. Ceterum adde laudatis exemplis Aen. IV, 680.: „His etiam struxi manibus.“ VIII, 563. 567. atque ibidem 570.: „neque — Mezentius umquam Huic capiti insultans tot ferro saeva dedisset funera.“ VI, 111.: „Illum ego per flammās — Fripui his humeris. IX, 205.: „Est hic, est animus lucis contemtor.“ X, 525.: „Te precor, hanc animam serves natoque patrique.“

6. Porro Pronomen *hic* quum etiam loco ac tempori definiendo inserviat, nullum autem tempus magis sit definitum, quam praesens, nec locus ullus, quam is, in quo vel ipsi constitutus,

vel qui nobis est proximus, certe propior alio: saepissime praesens tempus, vel modo instans, locique propinquitatem denotat.

a) *Hic* de tempore: Aen. I, 732.: „Iupiter, — Hunc laetum Tyriisque diem Troiaque profectis Esse velis, nostrosque huius meminisse minores;“ cum vi *huius* repetitum, pro quo etiam *eius* locum habere poterat, nisi quod hoc languidius. X, 629.: „si — haec Turno rata vita maneret;“ vita, qua nunc fruitur. Huc retulerim etiam I, 667. sqq.: „Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum Litora iactetur odiis Iunonis iniquae, Nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore. Hunc Phoenissa tenet Dido;“ i. e. Eum nunc tenet Dido; et sic veteres haec intellexisse, erit fortasse, qui colligat ex glossemate in textum illato *nunc*; minus recte hoc referas ad §. 4. Eodem modo explicuerim I, 261.: „quando haec te cura remordet;“ quando ea te cura nunc remordet. Adde IV, 47.: „Quam tu urbem hanc cernes;“ praesens rerum conditio hic cum futura comparata, hunc in modum: quae nunc tam parva est, quanta fiet! — Hinc de iis, quae quis dicturus est, ut IV, 611.: „Accipite haec — et nostras audite preces.“ V, 474.: „Nate dea, vosque haec cognoscite Teucri.“ Adde XI, 551. XII, 26. et quae plurima adici possunt.

b) *Hic* de loco: Aen. III, 396.: „Has autem terras Italiae hanc litoris oram, Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu, Effuge.“ ib. 477.: „Ecce tibi Ausoniae tellus: hanc arripe velis. Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est: Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo;“ prius *hanc* explicandum e §. 3., alterum huc simul et ad §. 7. referendum. ib. 643.: „Centum alii curva haec habitant ad litora — Cyclopes.“ Sed vix opus est exemplis in re nota et plana. Ceterum vid. V. L. ad Aen. VI, 18.

7. Iam vero quum aliquid definimus, hoc ita fit, ut ea res ab aliis rebus discerni possit. Hinc saepe Pronomen *hic* ita usurpatur, ut aliud quid ei rei, cui adiunctum illud est, opponatur. Ecl. III, 5.: „ipse Neaeram Dum fovet, — Hic alienus oves custos bis mulget in hora.“ IX, 16.: „Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipse Menalcas;“ i. e. neque ego, neque ille. Aen. I, 261. sqq.: „Hic (*Aeneas*) bellum ingens geret Italia, populosque feroces Contundet, moresque viris et moenia ponet, Tertia dum Latio regnantem viderit aetas, — At puer Ascanius — Triginta magnos volvendis mensibus orbes Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini Transferet, et longam multa vimuniet Albam.“ ib. 715. sqq.: „Ille ubi complexu Aeneae colloque pendit, — Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto Haeret.“ II, 291. sqq.: „Sat patriae Priamoque datum. — Sacra suosque tibi commendat Troia

promite vires, — quibus in Gaetulis Syrtibus usi.“ Ecl. III, 23.: „Si nescis, meus ille caper fuit;“ i. e. quem tum mihi vindicare studui. — β) de futura. Sic capienda Aen. VI, 782.: „En, huius, nate, auspiciis illa incluta Roma Imperio terras, aninos aequabit Olympo.“ Hinc de re sperata et optata: Ecl. VIII, 7. sq.: „en erit unquam Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta?“ Aen. IX, 481.: „tunc, illa senectae Sera meae requies, potuisti linquere solam?“ X, 862.: „hodie victor spolia illa cruenta Et caput Aeneae referes.“

2. Sed ea notio non ita ubique exstat, ut loci temporisve remoti aequae certa et clara imago, atque in exemplis modo laudatis, animum perstringat. Tertia enim persona, si non adest ipsa, (nam si adest, Pronomine *hic* denotanda erit) remota est a loquentis audientisque persona. Aen. I, 139.: „tenet ille (*Aeolus*) immania saxa.“ 691. sqq.: „At Venus Ascanio — — quietem Irrigat, et — tollit in altos Italiae lucos, ubi mollis amarus illum — dulci complectitur umbra.“ Exempla huius rei ubique sunt obvia. — Hinc propriam sedem habet hoc Pronomen in describendis narrandisque rebus: Aen. I, 733.: „Tum Bitiae dedit increpitans. Ille impiger hausit Spuriantem pateram.“ II, 52.: „hastam — — Contorsit; stetit illa trementis.“ 694. sqq.: „Stella — — cucurrit. Illam — — Cerninus Idaea claram se condere silva.“ VIII, 659.: „Aurea caesaries ollis.“

3. Saepissime personis et rebus distinguendis opponendisque inservit Pronomen ille. Ge. IV, 92.: „Nam duo sunt genera: hic, melior, insignis et ore Et rutilis clarus squamis; ille horridus alter Desidia.“ Aen. I, 683.: „Tu faciem illius — Falle dolo.“ II, 529.: „Illum ardens — Pyrrhus Insequitur.“ III, 49. sqq.: „Hunc Polydorum — Priamus mandarat alendum Threicio regi, — — Ille (*rex Thracum*) — — Polydorum obtruncat.“ V, 358.: „risit pater optimus olli.“ VIII, 466.: „Euander — Aeneas. Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.“ XI, 49.: „Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors et vota facit, — — Nos iuvenem exanimum — vano maesti comitamur honore.“ ib. 422.: „Sin et Troianis cum multo gloria venit Sanguine; sunt illis (*non nobis solum*) sua funera.“ ib. 445.: „Illi (*Latini*) haec inter se dubiis de rebus agebant Certantes: castra Aeneas aciemque movebat.“ XII, 398. sqq.: „Stabat acerba fremens — Aeneas — — Ille (*Iapio*) retorto Paconium in morem senior succinctus amictu“ cet. Ex his alia quidem sunt satis aperta, quaedam autem tectiora, Aen. I, 683. II, 529. V, 358. Sic etiam Ecl. III, 21.: „An mihi, cantando victus, non redderet ille“ cet. — Eandem vim vidinus Quaest. XVIII, 2. inesse in Pronomine *Ipse*. Sed differunt *Ipse* et *Ille* ita, ut, qui per *Ipse* designatur, eius praecipua aliqua ratio habeatur, non item eius, quem per *Ille* denotamus.

4. Hinc *ille* is, qui respondet, vel cui respondetur: Aen. I, 254. sqq.: „Olli subridens hominum sator atque deorum — dehinc talia fatur.“ ib. 370.: „Quaerenti talibus *ille*,“ sc. respondet. II, 123. sqq.: „quae sint ea numina divom, Flagitat. — Bis quinos silet *ille* dies. — Vix tandem — rumpit vocem.“ ib. 152.: „quae machina belli? — Dixerat. *Ille* — Vos, aeterni ignes,“ cet. ib. 237.: „*Ille* nihil; nec me quaerentem vana moratur;“ cet. IV, 105.: „Olli — Sic contra est ingressa Venus.“ VI, 321.: „Olli sic breviter fata est — sacerdos.“

5. Hinc *ille* etiam, ubi reditur ad Subiectum antea memoratum: Aen. I, 713. sqq.: „Expleri mentem nequit Phoenissa, et pariter puero donisque inoveitur. *Ille* ubi complexu Aeneae — pependit, Reginam petit.“ II, 212.: „Diffugimus visu exsangues: illi (*dracones*) agmine certo Laocoonta petunt.“ ib. 219. sq.: „superant (*dracones*) cervicibus altis. *Ille* (*Laocoon*) — tendit divellere nodos.“ ib. 238. sqq.: „pueri innuptaeque puellae Sacra canunt —: Illa (*machina*) subit.“ ib. 259.: „Laxat claustra Sinon: illos (*Danaos*) patefactus ad auras Reddit equus.“ V, 196. sqq.: „hoc vincite, cives, Et prohibete nefas. — Olli certamine summo Procumbunt.“ Reditur hic et in simili oratione a loquentis persona ad Subiectum ab ea memoratum. VII, 504. sqq.: „Auxilium vocat, et duos conclamat agrestes. Olli — Improvisi adsunt.“ VIII, 92. sqq.: „Miratur nemo insuetum fulgentia longe Scuta virum, — Olli renigio noctemque diemque fatigant.“ ib. 592.: „Stant — matres oculisque sequuntur — fulgentes aere catervas. Olli per dumos — tendunt.“ X, 744. sq.: „Hoc dicens eduxit corpore telum: Olli dura quies oculos — urget.“ XI, 120.: „Dixerat Aeneas. Olli obstupere silentes.“ XII, 450.: „*Ille* volat,“ sc. Aeneas, vs. 440. commemoratus.

6. Satis autem constat Pronomine *ille* saepe etiam designari res hominesque claros atque illustres, suisque vel virtutibus, vel vitiis notos. Sunt enim ita comparata hominum ingenia, ut, quae remota sunt a nobis, maiora nobis videri soleant; hinc nata huic Pronomini ea notio, ut designet aliquid aliquo modo excellens; quae autem excellent, ea solent esse nota, illustria, vel etiam infamia. Aen. I, 617.: „Tunc *ille* Aeneas, quem Dardanio Anchisae Alma Venus genuit?“ II, 540.: „At non *ille*, satum quo te mentiris, Achilles Talis in hoste fuit.“ IV, 215.: „Et nunc *ille* Paris, cum semiviro comitatu, — raptu potitur.“ V, 391.: „ubi nunc deus *ille*, magister Nequidquam memoratus, Eryx?“ VI, 27.: „Hic labor *ille* domus et inextricabilis error;“ effigies labyrinthi in foribus templi repraesentata. X, 175.: „Tertius, *ille* hominum divumque interpres, Asylas.“ Cum execratione Amor significatur his verbis Ecl. X,

X, 60.: „tamquam — — deus ille malis hominum mitescere discat.“ Hinc etiam intelligetur, quae sit huius Pronominis vis Ecl. VIII, 43.: „Nunc scio, quid sit Amor; duris in cotibus illum Aut Tinaros, aut Rhodope, aut extremi Garainantes, Nec generis nostri puerum, nec sanguinis edunt.“ — Usui tribuendum, quod etiam solam praestantiam, a notitiae, vel solam notitiam, a praestantiae notione seiunctam, *ille* denotat; illuc refero Aen. II, 503.: „Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum, Barbarico postes auro spoliisque superbi, Procubuerunt;“ huc pertinet Ge. IV, 69. sqq.: „Continuoque animos vulgi et trepidantia bello Corda licet longe praesciscere; namque morantes Martius ille aeris rauci canor increpat.“ Aen. III, 401.: „hic illa ducis Meliboei Parva Philuctetae subnixae Petelia muro.“ — Ceterum hinc repetendum videtur, quod in exemplis afferendis hoc Pronomine utimur; unde sit, ut locum habeat in comparationibus, ut Aen. X, 707.: „Ac velut ille canum morsu de montibus altis Actus aper.“ XI, 809. sqq.: „Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur, Continuo in montes sese avius abdidit altos, Occiso pastore, lupus.“ Nisi quis haec, quod equidem non probaverim, ad proximam §. referre malit.

7. Ille interdum ita ponitur, quemadmodum saepe apud Homerum ὁ, αὐτός, ut obscure indicet Subiectum, post aliquot deinum verba illatum: Ge. IV, 457. sq.: „Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps, Immanem ante pedes hydruum inoritura puella — non vidit.“ Aen. V, 609.: „Illa, viam celerans per mille coloribus arcum, Nulli visa cito decurrit tramite virgu.“ X, 198.: „Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris, — — Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomeu.“ XII, 901.: „Ille manu raptum (*saxum*) rapida torquebat in hostem, Altius insurgens, et cursu concitus heros.“ (Quibus conferri potest illud V, 520. sq.: „Qui tamen aërias telum contendit in auras, Ostentans artemque pater arcumque sonantem.“ ibid. 259. sqq.: „Levibus huic harnis consertam auroque trilecem Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse, — — Donat habere viro.“ cf. etiam VII, 611—613.) Simile est illud *pater ille*, de Iove dictum, explicatum per epexegetin: Aen. VII, 558.: „Haud pater ille velit, superi regnator Olympi.“ A quo nonnihil differunt, quae leguntur II, 779.: „Nec te comitem portare Creusam Fas, aut ille sinit superi regnator Olympi;“ et X, 875.: „Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo;“ ubi ille nihil nisi personas distinguit. Atque his duobus locis si quis ipse scribendum putet, non *ille*, is meminertit, coordinata, ut brevitatis causa ita loquar, hic poni, non alterum alteri subordinari. vid. §. 8. extr.

8. Sed non raro *ille* simpliciter tertiam personam denotat, nulla adiecta alia notione, nisi quod oratio inde sit fortior ac vi-

vidior. Ge. II, 434.: „Quid maiora sequar? salices humilesque genestae, Aut illae perori frondem, aut pastoribus umbras Sufficiunt.“ III, 215.: „Carpit enim vires paulatim uritque videndo Femina, nec nemorum patitur meminisse, nec herbae. Dulcibus illa quidem illecebris et saepe superbos Cornibus inter se subigit decernere amantes.“ Aen. IV, 227.: „Non illum nobis genetrix pulcherrima talem Promisit.“ — Plerumque autem Participiis et Adiectivis ita adiectum legitur, ut Aen. I. init.: „Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris Italiam, fato profugus, Laviniaque venit Litora; multum ille et terris iactatus et alto Vi superum;“ quod nemo erit qui explicet *iactatus est*. V, 456.: „Praecipitemque Daren ardens agit (*Entellus*) aequore toto, Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.“ IX, 477. sqq.: „Evolat infelix (*mater Euryali*) et, — Scissa comam, muros amens — petit: non illa virum, non illa pericli Telorumque memor.“ ib. 796.: „nec tendere contra, Ille quidem hoc cupiens, potis est;“ sic haec interpungenda. X, 385.: „quem non super occupat Hisbo, Ille quidem hoc sperans.“ XII, 5.: „Poenorum qualis in arvis, Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, Tum demum movet arma leo.“

9. Denique antiquae formae *olli* et *ollis* nusquam in Bucolicis et Georgicis leguntur, neque in ipsa Aeneide aliter, quam in narratione gravi et sedata, numquam in orationibus.

QUAESTIO XXII.

De Pronomine interrogativo *Quis* et *Qui*.

1. Spohnius ad Ecl. I, 19.: „Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis“ — haec scribit: „Alii *qui* praeferunt, quod antiquius sit, alii, quod suavius, (ne concurrant sibilantes litterae) alii, (Heynius in V. L. ad Ecl. II, 19. *WR.*) quod doctius; quod quid sit nescio. Nempe *nescio, quis sim*, non potest dicere, nisi ebrius, qui nesciat, utrum Titus, an Caius appelletur; *nescio, qui sim*, an doctus, an pulcer, an bonus? *Nescis, qui sis*, bono sensu v. c. de modesto, i. e. ignoras praestantiam tuam; malo sensu hunc in modum: descende in te: *nescis, quibus labores vitiis; nescis, quis sis*: ita ebrius es! Hinc *quis deus* valet: iste deus quis est e numero eorum, qui

sunt dii, num Mercurius? Apollo? Hercules? *qui deus* autem: quid est, quod istum tibi deum fecerit?" Haec Spohuius. Vid. Ramshorn. Grammat. §. 160. pag. 365. sq. Cfr. praeterea Iahn. ad h. l. et ad Ovid. Metamorph. X, 372. et ad Horat. Sat. I, 4, 41., Becker. ad Eleg. Rom. p. 3.; tum Ge. Busch., et quos hic laudat, in Ephein. Scholast. a Zimmermanno editis, ai. 1828. no. 84. pag. 693. sqq., qui vir doctus multa disputavit subtiliter et acute. Handius autem ad Stat. Silv. pag. 292. sq. haec habet: „ante consonantes, maxime ante sibilantem, boni scriptores ponere solebant *qui*, et quidem alii semper, alii tantum *d* et *t* exemptis, ut infra v. 209. *quis tibi* retinendum sit; quamquam aliter praecipiebant grammatici, ut refert Charisius p. 70. Cuius rei causam non cognovisse videtur Burn. ad Phaedr. I, 13., etsi ipse corrigi iussit Valer. Fl. IV, 404., ubi vulgo legitur *quis datus*. Vid. Gernh. ad Ciceron. Off. I, 7, 21.“ Vid. etiam Zumpt. grammat. §. 35. pag. 116. edit. quart. Improbatur eadem de causa vulgatam *nescio quis* apud Propert. I, 12, 7. Lachmannus, his usus verbis: „Exigua pars negligentiae, quae huic disticho intolerabilem *συμμετρίον* irreperere passa est, recte poterit in librorum transferri, qui male scripserunt *An te nescio quis simulatis* pro *Nescio QUI*.“

2. Nondum res plane ad liquidum perducta. Neque ipse is sum, qui iam plenam huic quaestionum grammaticalium parti lucem me posse affundere confidam. Nec videtur certi aliquid de omni hac re tradi posse, nisi explorata accurateque explicata singulorum scriptorum ratione. Parum enim profuerit, locis bene multis ex omni scriptorum turba corrasis hinc praecepta petere in universum valitura. Itaque hanc mihi solam provinciam suscipiendam duxi, ut ostenderem, quid in eo genere secutus esset Virgilius. Et quum tanta sit antiquissimorum codicum Virgilii praestantia, imprimis Medicea, a quo mirifice in tota hac quaestione adiutum me sentio, haud inanem me in ea re illustranda operam collocasse spero.

3. Primum igitur tenendum, in directa, quam vocant, interrogatione: *Quis*, non *Qui*, apud Virgilium legi, ut perinde sit, utrum solum nomen Subiecti, an, quale illud sit, quaeratur; quamquam qui nuper de ea re scripserunt, quando ad rerum vim ac naturam Pronomen referatur, *Quis* locum habere negant. Ecl. II, 68.: „Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?“ IX, 89.: „Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis?“ Ge. IV, 315.: „Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?“ ibid. 494. sq.: „Quis et me miseram, et te perdidit, Orpheu, Quis tantus furor?“ Aen. I, 459.: „Quis iam locus, — — Quae regio in terris non plena laboris?“ ib.

615.: „Quis te per tanta pericula casus Insequitur?“ II, 594.: „Nate, quis indomitus tantus dolor excitat iras?“ III, 317.: „Heu, quis te casus delectam culmine tanto Excipit?“ IV, 10.: „Quis novus hic nostris successit sedibus hospes! Quem sese ore ferens!“ ib. 108.: „Sed quis erit modus?“ ib. 408.: „Quis tibi tum, Dido, sensus?“ V, 670.: „Quis furor iste novus?“ VI, 670.: „Quae regio Anchisen, quis habet locus?“ IX, 86.: „Quis globus, o cives, caligine volvitur atra?“ X, 9.: „Quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos, Aut hos arma sequi suasit?“ XI, 732.: „Quis metus — quae tanta animis ignavia venit?“ XII, 500.: „Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carnine caedes Expediat?“ XII, 620.: „quid tanto turbantur moenia luctu? Quisve ruit tantus clamor?“ — Hinc e Mediceo edidi *quis* Aen. VI, 562.: „quis tantus plangor ad auras?“ et ibid. 866.: „Quis strepitus circa comitum?“ etiam IX, 146.: „Sed vos, o lecti, ferro quis scindere mecum Apparat?“ in Mediceo exstat *quiscindere*, una a duobus vocabulis inserviente, ut saepe. — Neque vero erit, qui mihi opponat Ge. II, 488.: „o qui me gelidis in vallibus Haemi Sistat!“ quod est optantis: utinam sit, qui me sistat; non interrogantis.

4. Contra in indirecta interrogatione Virgilianus usus requirit *Qui*, non *Quis*, sive nomen rei, sive natura respicitur. Ecl. I, 19.: „Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.“ II, 19.: „nec, qui sim, quaeris, Alexi.“ III, 8.: „Novinus et qui te —“ puta: irrumaverit. Ge. I, 3.: „qui cultus habendo Sit pecori.“ IV, 537.: „Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.“ Aen. III, 608.: „Qui sit, quo sanguine cretus, Hortamur fari.“ V, 648.: „Ardentesque notate oculos; qui spiritus illi,“ cet. IX, 723.: „Pandarus, ut fuso gervannum corpore cernit, Et quo sit fortuna loco, qui casus agat rem.“ — Atque haud scio, an idem usus etiam apud pedestres aetatis aureae scriptores regnaverit. Sallust. Catil. XLIV, 5.: „Qui sim, ex eo, quem ad te inisi, cognosces;“ scripserat enim literas non adiecto nomine suo. Sic, *Qui sim*, multi ac boni codices et apud Sallustium h. l. et apud Ciceronem, easdem Catilinae literas recitantem, Orat. Cat. III, 5, 17. Eodem modo Corn. Nep. Themistocl. VIII, 6.: „domino navis, qui sit, aperit.“ Ac ne quis putet, *qui* his locis legi propter sibilantem litteram, afferunt, quae apud eundem Cornelium leguntur Attic. Vit. XVIII, 3.: „M. Bruti rogatu luniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores quibusque temporibus cepisset.“ Hoc enim *qui*, quod constanter ibi in codd. legi videtur, ad ipsum cuiusque nomen pertinere, facile apparet. Vid. Staveren. ad Nepot. et Cort. ad Sallust. II. II.,

etiam Gronov. Obs. in Scriptt. Ecclesiast. cap. 21. Cortius ad Sallust. et Lucan. VII, 579. *quis* probat. — De Aen. IV, 294. vid. §. 5. — Ceterum e locis Virgilianis supra laudatis Ecl. I, 19. III, 8. et Aen. III, 608. ad nomen, non ad naturam Subiecti spectare, apertum est. Nam Ecl. I, 19. ea sententia est: quis est ille, quem deum dicis? — Denique dignum est notatu, quod *quis* in indirecta interrogatione ponitur sequente *quisque*, vel *quis*, ubi hoc idem quod *quisque*: Ge. III, 102.: „notabis, ... Et quis cuique dolor victo.“ Ge. II, 256.: „praediscere, ... Et quis cui color.“

5. Quid, quod in ipsis versuum initiis ne in indirecta quidem interrogatione *qui* ferri videtur, etiamsi respondeat Graeco *ποιός*? Ge. II, 179.: „Nunc locus arborum ingenii: quae robora cuique, Quis color, et quae sit rebus natura ferendis.“ Aen. VII, 38.: „Quis Latio antiquo fuerit status, — Expediam. (VIII, 352.: „Quis deus, incertum est; habitat deus.“) XII, 719.: „Quis nemori imperitet.“ Quod autem Aen. V, 649. editur: „notate —, qui spiritus illi, Qui vultus;“ etsi fortasse erit, qui ita defendat, ut, praegressa eadem Pronominis forma, non potuisse commode alteram, *quis*, subiungi dicat, video quidem, hanc lectionem ipsius Medicei auctoritate commendari; neque illud obest, quod aliquot libri *quis* utrobique praebent; sed hoc minime negligendum, quod Burmannus in quinque codd. *qui spiritus* — *quis vultus* legi refert. Itaque altero loco *quis* restitui. Nec mirum, *quis* in *qui* h. l. mutatum, quum *qui* proxime praecedat. Ac videtur ipsa fortior in arsi sedes requirere fortiorem formam, *quis*. Hinc etiam in medio versu positum, ut Aen. IV, 294.: „*quis* rebus dexter modus,“ constanti librorum auctoritate firmatum, non sollicitaverim. De Ecl. II, 19. adhuc dubito.

Q U A E S T I O XXIII.

De Adverbio *Hic*.

1. *Hic* Adverbium ortum esse ex Pronomine *hic*, nemo dubitavit. Illud tamen fortasse erit qui quaerat, quomodo Pronomen in Adverbium abire potuerit. Qua in re qui ad usum quendam, quippe in aliis regnantem, provocaverit, is vereor ne nihil agat. *Hic* Adverbium repetendum ex antiquo aliquo et obsoleto

Ablativo Pronominis, eadem ratione formato, qua notissima illa relativi Pronominis forma *qui*, pro *quo* vel *qua*. Similiter *huc* ex hoc ortum, quod pro *huc* interdum legi apud veteres, si exempla quaeris, probant Interpretes ad Aen. VIII, 423. Quo quidem loco si illud tibi scrupulum iniiciat, quod semel tantum ea forma in toto Virgilii opere legitur, cautum ibi auribus voluit poeta, quum nescio quid asperum sonare videretur *Huc tunc*. Ablativus autem quum et locum, ubi aliquid sit, et tempus, quo fiat aliquid, designare soleat, apertum est, utrumque significari posse per *hic*, et errare eos, qui loci Adverbium *hic* proprie esse censeant, usurpative autem temporis.

2. Iam hoc Adverbium si quaerimus quam vim habeat, spectat ad locum vel tempus accuratius definitum; cfr. Quaest. XX, 1. et 6.

a) *Hic* Adverbium loci. Ecl. I, 43. sq.: „Hic illum vidi iuvenem — Hic mihi responsum primus dedit ille.“ VII, 24.: „Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.“ Ge. III, 28.: „In foribus pugnam faciam — Atque hic undantem bello Nilum“ cet. 430.: „ripisque habitans hic piscibus atram Ingluviem explet;“ cfr. V. L. ad h. l. Aen. II, 410.: „Hic primum telis — Nostrorum obruimur.“ 438.: „Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam Bella forent — Cernimus.“ IV, 252.: „Hic primum Cyllenius — Constitit.“ V, 484.: „Hic victor cestus artemque repono.“ VI, 24.: „Hic (*de opere caelato*) crudelis amor tauri — inest. Hic labor ille domus“ cet. 477 — 494.: „Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis Parthenopaeus — Hic multum fleti Dardanidae.“ VII, 122.: „Hic domus, haec patria est.“ VIII, 655 — 663.: „Atque hic (*in clipeo*) auratis volitans argenteus anser Porticibus, Gallos in limine adesse canebat. — — Hic exsultantes Salios — Ex-tuderat.“ X, 528.: „non hic (*in mea morte*) victoria Teucrum Vertitur.“

b) *Hic* Adverbium temporis. Ge. IV, 264.: „Hic iam galbaneos suadebo incendere odores.“ Aen. I, 728.: „Hic regina — poposcit pateram.“ II, 122.: „Hic Ithacus — Calchantia — Protrahit.“ ib. 199.: „Hic aliud maius miseri multoque tremendum Obiicitur magis.“ ib. 386.: „Atque hic successu exsultans animisque Coroebus: O socii, inquit,“ cet. ib. 533.: „Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,“ cet. ib. 699.: „Hic vero victus genitor se tollit ad auras.“ ib. 735.: „Hic mihi nescio quod trepido male nuncen amicum Eripuit mentem.“ ib. 743.: „hic demum, collectis omnibus, una Defuit.“ III, 369.: „(quae prima pericula vito?) Hic Helenus, caesis primum de more iuencis, Exorat pacem divom.“ ib.

453.: „Hic tibi nequa morae fuerint dispendia tanti, Quin ad-
 eas valem.“ IV, 648.: „Hic, postquam Iliacas vestes notum-
 que cubile Conspexit, — Incubuitque toro, dixitque novissima
 verba.“ V, 340.: „Hic totum caveae consessum ingenis et
 ora Priami patrum magnis Salius clamoribus implet.“ ib. 353.:
 „Hic Nisus: Si tanta — sunt praemia victis, — quae munera
 Niso digna dabis?“ ib. 387.: „Hic gravis Entellum dictis cas-
 tignat Acestes.“ ib. 604.: „Hic primum Fortuna fidem mutata
 novavit.“ ib. 827.: „Hic patris Aeneae suspensam blanda vi-
 cissim Gaudia pertentant mentem.“ VI, 861.: „Atque hic
 Aeneas: — Quis, pater, ille, qui“ cet. VII, 29.: „Atque hic
 Aeneas ingentem — lucum Prospicit.“ ib. 141.: „Hic pater
 omnipotens ter caelo clarus ab alto Intonuit.“ ib. 435.: „Hic
 iuvenis, vatem (*Allecto*) irridens, sic orsa — Ore refert.“ ib.
 477.: „Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo Obiicit.“ ib.
 531.: „Hic iuvenis primam ante aciem — sagitta Sternitur.“
 VIII, 219.: „Hic vero Alcidae furis exarserat — dolor.“ IX,
 33.: „Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem Prospiciunt
 Teucri.“ ib. 110.: „Hic primum nova lux offulsit, et ingens —
 visus nimbus.“ ib. 246.: „Hic annis gravis atque animum matura-
 rus Aletes: Di patrii“ cet. ib. 717.: „Hic Mars animum —
 Latinis Addidit.“ X, 345.: „Hic Clausus — advenit et Dryo-
 pem ferit.“ XI, 454.: „Fleat maesti mussantque patres. Hic
 undique clamor Dissensu vario magnus se tollit in auras.“ XII,
 411.: „Hic Venus, indigno nati concussa dolore, Dictamnnum
 carpit.“ ib. 554.: „Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima
 misit, Iret ut ad muros.“

3. Atque Adverbium *hic* quum ad locum vel tempus quod-
 dam accuratius definitum referatur, inde fit, ut locus ille vel tem-
 pus propius ad nos adnotum nobis videatur; nam quae ita defi-
 niuntur, ea quasi praesentes videmus. Nihil vero magis student
 poetae, quam ut ipsos lectorum animos quasi in medias res ab-
 rripiant, ipsisque eorum oculis spectanda subiiciant omnia. Hinc
 creber usus huius Adverbii apud Virgilium. Iam vero quum illa
 ratio plurimum valeat ad alacritatem orationis augendam, con-
 sentaneum est, eiusmodi Adverbium, quod illud possit efficere,
 etiam locum quandam insignem tenere in oratione. Itaque *hic*
 fere in arsi, et, ut plurimum, in ipso orationis versusque prin-
 cipio collocatum invenimus. Quare ubi *Atque hic*, aptius etiam
 ad legentis attentionem accendendam, quam simplex *hic*, ver-
 sum incipit, ictum habet etiam thesis: *atque hic*. vid. V. L. ad
 Aen. VIII, 579. Ceterum ex iis, quae modo diximus, facile in-
 telligitur, quare plerumque Verbi tempus praesens huic adiunga-
 tur Adverbio.

QUAESTIO XXIII.

De Particula *Iam*.

1. *Iam* denotat tempus cum alio comparatum, sive praeteritum, sive praesens, sive futurum; eoque differt ab aliis Particulis temporalibus, eiusmodi comparisonem non admittentibus, veluti *nunc*, *tum*. Quod facile intelligitur paucis ad eam rem probandam adhibitis exemplis. Sic Aen. III, 51.: „quoniam iam diffideret armis Dardaniae;“ i. e. non confidebat, ut antea confisus fuerat. V, 638.: „Iam tempus agi res;“ de re non differenda in aliud tempus; aliud est: „Nunc tempus agi res.“ ib. 738.: „Iamque vale: torquet medios Nox humida cursus;“ sic interpungendum; sententia haec est: non possum diutius hic morari; nam *cet.* VIII, 190.: „Iam primum hanc adspice rupem;“ sc. antequam adhibita pergamus. XI, 139. sqq.: „Et iam Fama volans, tanti praenuncia luctus, Euandrum Euandrique domos et moenia complet, Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.“ XII, 582.: „Bis iam Italos hostes.“ Ge. III, 401.: „Quod surgente die mulsero — —: quod iam tenebris.“ Huc refer etiam Aen. V, 46. sqq.:

Annus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, maestasque sacra vivimus aras.
Iamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum, sic di voluistis, habeo.

2. Hinc saepe cum negandi Particulis iunctum invenitur. Ge. III, 252.: „Ac neque eos iam frena virum — retardant;“ quae videlicet antea satis fuerant valida ad coercendum. ib. 548.: „Praeterea iam nec mutari pabula refert;“ i. e. quod alias prodest. Aen. I, 556.: „Sin absunta salus — — nec spes iam restat Iuli;“ i. e. si spes, quae antea fuit, abiicienda est. III, 260.: „nec iam amplius armis, (ut antea) sed votis — iubent exposcere pacem.“ IV, 431.: „Non iam coniugium — oro;“ quod antea sperabam. V, 194.: „Non iam prima peto;“ quae antea sperabam. ib. 633.: „Nullane iam Troiae dicentur moenia?“ i. e. deponendane spes tam diu retenta? IX, 515.: „Nec iam sufficiunt;“ antea suffecerant. XI, 71.: „Nec iam mater alit tellus;“ ut ante. Huc refer etiam X, 881.: „Desine: iam venio moriturus;“ nam, quod libri plerique praebent, ex ultima praegressi vocabuli syllaba natum, languet; *iam*, i. e. Desine dictis me terrere: non potest quidquam amplius terrere moriturum.

3. Hinc iungitur Imperativis, sive desinere aliquid, sive incipere iubentibus, quod antea vel fiebat, vel non fiebat. Ecl. VIII, 61.: „Desine Maenaios, iam desine, tibia, versus.“ Aen. II, 148.: „Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graecos.“ III, 41.: „Quid miserum, Aenea, laceras? Iam parce sepulto.“ VI, 629.: „Sed iam age, carpe viam.“ XI, 373.: „Nos, animae viles, Sternamur campis; et iam tu, si qua tibi vis, — — illum adspice contra.“

4. item Comparativis Adiectivorum et Adverbiorum. Aen. II, 705.: „et iam per moenia clarior ignis Auditur.“ VI, 304.: „Iam senior.“ XII, 179.: „Saturnia Iuno Iam melior, iam, diva, precor.“ ib. 239.: „Iam magis atque magis.“

5. Porro *iam* de eo, quod nondum est, sed fiet aliquando. Aen. I, 272.: „Hic iam ter centum totos regnabitur annos Gente sub Hectorea.“ IV, 566.: „Iam mare turbari — saevasque videbis Collucere faces, iam fervere litora flammis.“ VI, 676.: „Hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.“ VIII, 42.: „Iamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum, Litoris sub ilicibus — ingens sus — iacebit.“ XI, 708.: „pugnaeque adcinge pedestri: iam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.“ — Inde *iam* in praeceptis, quae nos ignota nobis antea edocent. Ge. IV, 253.: „Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis.“ ib. 264.: „Hic iam galbaneos suadebo incendere odores.“

6. *Iam* cum aliis Particulis temporalibus iunctum eandem retinet vim comparandi. *Iam olim, Iam tum*: Ge. II, 403.: „Ac iam olim, seras posuit quum vinea frondes, Iam tum acer curas venientem extendit in annum Rusticus.“ Aen. VII, 643.: „quibus Itala iam tum Floruerit terra alma viris.“ VIII, 349.: „Iam tum religio pavidos terrebat agrestes.“ X, 533.: „iam tum, Pallante perempto.“ Adde Ge. III, 205.: „Tum demum — corpus Crescere iam domitis sinito;“ *iam domitis* epexegetis verborum *Tum demum*; quare illa rectius commatis includentur. — *Iam nunc*: Ge. I, 42.: „votis iam nunc adsuesce vocari.“ Aen. VIII, 174.: „iam nunc sociorum adsuescite mensis.“ — *Nunc iam*: Aen. VI, 817.: „Nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.“ — *Quum iam*: Ge. I, 450.: „emenso quum iam decedet Olympo.“ Aen. II, 112.: „Praecipue quum iam hic — Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.“ XII, 821.: „obtestor, — quum iam connubiis pacem felicibus — Component, quum iam leges et foedera iungent, Ne iubeas“ cel. — *Ubi iam*: Ge. I, 209.:

Libra dies somnique pares ubi fecerit horas, Et medium luci atque umbris iam dividit orbem.“ — *Iam tandem*: Aen. VI, 61.: „Iam tandem Italiae fugientes prendimus oras.“ X, 890.: „Multa movens animo iam tandem erumpit.“ XII, 497.: „Iam tandem invadit medios.“ ib. 800.: „Desine iam tandem.“ — *Iam denique*: Aen. II, 70.: „aut quid iam misero mihi denique restat?“ — His adde Aen. VI, 385.: „Navita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda.“

7. *Iam* non raro ponitur, ubi ex comparatione duorum temporum tempus rei gestae constituitur. Quod ubi fit, praegressum *iam* plerumque excipit *quum*. Hic tenendum, *iam* poni, (ut Aen. VII, 105.: „iam Fama per urbes Ausonias — *illa responsa* — tulerat, quum Laomedontia pubes — ripae religavit ab aggere classein.“) ubi alterum enuntiati membrum priori, contra *iamque*, ubi prius illustrando alteri servit. Aen. III, 135.: „Iamque fere sicco subductae litore naves, — subito quum tabida membris — venit — Arboribusque satisque lues.“ ib. 588.: „Postera iamque dies surgebat —: Quum subito e silvis — Ignoti nova forma viri — Procedit.“ ib. 521.: „Iamque rubescebat — Aurora —: Quum procul — videmus Italian.“ V, 159.: „Iamque propinquabant —: Quum — Gyas — compellat — Menoeten.“ ib. 327.: „Iamque fere — sub ipsam Finem adventabant: levi quum sanguine Nisus Labitur.“ ib. 835.: „Iamque fere mediam caeli nox humida metam Contigerat: — Quum levis aetheris delapsus Soinnus ab astris“ cet. VII, 25.: „Iamque rubescebat radiis mare —: Quum venti posuere.“ ib. 160.: „Iamque — tecta Latino-rum Ardua cernebant: — Quum praevectus equo“ cet. X, 260.: „Iamque in conspectu Teucros habet —: clipeum quum deinde sinistra Extulit.“ — Huic *Iamque* interdum adi-citur *adeo*: Aen. II, 567.: „Iamque adeo super unus eram: quum — Tyndarida adspicio.“ V, 268.: „Iamque adeo donati omnes: quum Irisam sine honore ratem Sergestus agebat.“ ib. 864.: „Iamque adeo scopulos Sirenum (classis) advecta subibat: — Quum pater omisso fluitantem errare magistro Sensit.“ — *Et iam* pro *Iamque*: Aen. I, 223.: „Et iam finis erat: quum Iupiter aethere summo Despiciens mare relivolunt terrasque — vertice caeli Constitit“ cet. II, 254.: „Et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat A Tenedo —: flammas quum regia puppis Extulerat“ cet. — Omittitur *quum* in altero enunciato: Aen. IX, 459.: „Et iam Aurora novo spar-gebat lumine terras, —: Turnus in arma viros — Sus-citat.“ X, 215. sqq.:

Iamque dies caelo concesserat, almaque curru
Noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum;

Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum
 Occurrit comitum.

Hic poetae in animo erat, ita pergere: „Quum illi medio in spatio“ etc. vid. Q. V. XXXV, 22. — Denique non praetercundum *Interea* —: *iam*: Aen. XI, 182.: „Aurora interea miseris mortalibus alnam Extulerat lucem —: *Iam* pater Aeneas, *iam* curvo in litore Tarchon Constituire pyras;“ sic enim haec interpungenda.

8. Porro *iam* de rerum temporumque vicibus et processu, quod est nostrum *bald*, *bereits*. Ge. III, 360. sq.: „Concre-scunt subitae currenti in flumine crustae, Undaque *iam* tergo ferratos sustinet orbes.“ IV, 490.: „Eurydicenque suam *iam* luce sub ipsa Respexit.“ Aen. I, 302.: „Et *iam* iussa facit.“ ib. 419.: „Corripuere viam interea —. *Iamque* adscendebant collen.“ VI, 81.: „Ostia *iamque* domus patuere.“ ib. 477.: „*Iamque* arva tenebant ultima.“ VII, 53.: „filia — *Iam* ma-tura viro, *iam* plenis nubilis annis.“ ib. 637.: „Classica *iamque* sonant.“ VIII, 24.: „Omnia pervolat (tremulum lumen) late loca; *iamque* sub auras Erigitur summique ferit laquearia tecti.“ ib. 585.: „*Iamque* adeo exierat portis equitatus aper-tis.“ IX, 25.: „*Iamque* omnis campis exercitus ibat apertis.“ ib. 689.: „Et *iam* collecti Troes glomerantur eodem.“ XI, 766.: „Hos aditus, *iamque* hos aditus, omneinque pererrat Circuitum.“ — Inde quandam celeritatis notionem videtur traxisse XII, 391.: „*Iamque* aderat Phoebus dilectus lapis.“

9. Hinc *iam* in progrediente rerum narratione transitioni ser-vit. Ge. II, 57.: „*Iam* quae seminibus iactis se sustulit arbos, Tarda venit.“ III, 541.: „*Iam* maris immensi prolem — Litore in extremo — fluctus Proluit.“ Aen. XI, 100.: „*Iamque* ora-tores aderant;“ *unterdess waren sie gekommen*. — Fortius est et gravius *iam vero*: XI, 213.: „*Iam vero* in urbe Latini Prae-cipuus luctus.“ XII, 704.: „*Iam vero* et Rutuli, — et Troes et omnes Convertere oculos Itali.“ — Hinc etiam, ubi a re ge-neratim posita ad singula transitur: XI, 486. sqq.: „Cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus. *Iamque* adeo Rutulum tho-raca indutus aenis Horrebat squamis, surasque incluserat auro, — laterique adcinxerat ense.“ XII, 328 — 341.: „Multa virum volitans dat fortia corpora leto; — —. *Iamque* neci Stbe-nelumque dedit, Thamyrimque, Pholunque.“

10. Comparatio inesse videtur etiam in illo, Aen. VI, 89.: „*alius* Latio *iam* partus Achilles.“ Iunge *alius iam*, i. e. no-vus, *schon wieder ein Achill*. Vid. Rulinken. ad Vellei. II, 82. Sic apud Suetonium: *alius* Nero, i. e. *wieder ein Nero*; apud

Curtium: *alius Bacchus, wieder ein Bacchus*, comparata inter se Alexandri et Bacchi expeditione. Cfr. Eleg. ad Messal. p. 76. sq. et notata ad Ecl. II, 73. Retinet in eiusmodi oratione *alius* propriam diversa indicandi potestatem; cfr. prae ceteris Liv. IX, 2. Hinc ἄλλος δεύτερος iungi vides ab Eurip. Troad. 620. Matth.: „ἄλλος τις Ἀλας, ὡς ἔοικε, δεύτερος παιδὸς πέφηνε σῆς.“

11. *Iam iam* de eo dicitur, quod modo futurum: Aen. VI, 602.: „atra silex iam iam lapsura — Imminet.“ VIII, 708.: „Ipsa videbatur ventis regina vocatis Vela dare, et laxos iam iamque immittere funes;“ i. e. videbatur modo velle vela dare cet. XII, 754.: „vividus Umber Haeret hians, iam iamque tenet similisque tenenti Increpuit malis.“ — Tum de eo, quod pro praesenti rerum statu faciendum: Aen. II, 701.: „Iam iam nulla mora est: sequor, et, qua ducitis, adsum.“ XII, 676.: „Iam iam fata, soror, superant; absiste morari.“ ib. 875.: „Iam iam linquo acies;“ i. e. video rem eo deductam, ut nulla mora interponenda; ut sitis cedendum; ut pugna relinquenda sit. — *Iam iam* cum Comparativo Aen. XII, 940.: „Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo Coeperat — Quum“ cet. — Doloris quandam significationem habere videtur Aen. IV, 371.: „Iam iam nec maxima Iuno — oculis haec adspicit aequis;“ cfr. de vi vocc. repetitorum Eleg. ad Messal. p. 13. — Denique *iam iam* divisim scribendum esse, contra quam vulgo fit, indicio est, quod saepe legitur *iam iamque*.

QUAESTIO XXV.

De Adverbio Tum, Tunc.

1. De Adverbiis *tum* et *tunc* docta est disputatio Fr. Lindemanni: De Adverbio Latino Spec. I. Quem sequitur Iahnus, ad Ecl. III, 10. ita scribens: „*Tunc*, uti nostrum *damals* est temporis particula, atque ponitur, ubicunque sola et certa temporis monstratio exprimitur. *Tum* autem, *alsdann*, *da*, proprie quidem de ordine, sed etiam de tempore dicitur, siquidem praeter temporis notionem etiam ordinis et consecutionis vis inest.“ Atque ita Caper p. 2241.: „*Tunc* temporis adverbium, *Tum* ordinis est.“ Aliter statuit I. H. Vossius, ad Tibull. I, 1, 21. ita scribens: *tunc* ante vocales, *tum*, nisi ubi opus sit elisione, ante consonas poni a poetis. Cui adversatur Wun-

derlich. ad eund. locum. Vid. etiam eandem rem tractantes Weichert. Ep. crit. p. 37. sq. Hand. ad Stat. Silv. p. 368. Huschke. ad Tib. I, 1, 21. 8, 45. et pag. 732. Bach. ad Tibull. I, 1, 21. Lachm. ad Propert. I, 7. 21. Veritas in medio posita videtur. Itaque haec puto tenenda: a) *tunc* non esse idem, quod *tum* proprie dictum, neque huius loco substitui posse *tunc*; b) *tum* modo diversum esse ab illo, modo idem valere; c) *tunc* non poni nisi ante vocales, quando elisio fugienda; praeterea *tum*, quod mollius, requiri. Haec quam late pateant, non est meum explicare; iisdemque hic, quibus fere alias, finibus me regi patiar, ut intra Virgilii opera contineam disputationem meam.

2. Quam facile *tum* in *tunc* a librariis mutari potuerit, sponte intelligitur; cfr. §. 4. Iam si ea varietas non nisi eiusmodi locis reperiretur, ubi eam hoc Adverbium sustinet potestatem, quae propria est formae *tunc*, nullus dubitarem, quin illud, quod statuitur discrimen, etiam a poetis constantius observatum sit. At enim etiam, ubi *tum* requiritur, non raro in libris mss. *tunc* invenitur; velut Ecl. II, 49.: „Tum casia intexens, — Mollia luteola pingit vaccinia caltha;“ i. e. praeterea, porro. Aen. I, 335.: „Tum Venus;“ de respondente. ib. 594.: „Tum sic reginam adloquitur;“ i. e. *darauf*. III, 223.: „Irruimus — vocamus —; tum litore curvo Extruimusque toros,“ cet. IV, 222.: „Audit omnipotens — Tum sic Mercurium adloquitur.“ V, 659.: „Tum vero adtonitae monstris — rapiunt ignem.“ VII, 614.: „Ipse (*consul*) vocat pugnas; sequitur tum cetera pubes.“ VIII, 154.: „Ille — lustrabat — Tum sic pauca refert.“ Adde VIII, 285. IX, 234. X, 663. XI, 122. 336. 475. 633. 724. cet. His locis omnibus alii codd. *tum* habent, alii *tunc*.

3. Certa quidem auctoritas formae *tunc* ex iis accedit locis, ubi vocalis subiecta:

- Ge. I, 136.: Tunc alnos primum fluvii sensere.
 Aen. II, 246.: Tunc etiam satis aperit Cassandra — Ora.
 III, 234.: Sociis tunc, arma capessant, Edico.
 V, 808.: Pelidae tunc ego forti
 Congressum Aenean rapui.
 VI, 508. sqq.: Mihi fama suprema
 Nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum
 Procubuisse super confusae stragis acervum.
 Tunc egomet tunulum Rhoeteo in litore
 inanem
 Constitui.
 X, 517.: mensae, quas advena primas Tunc adiit.

Aen. XI, 207. sqq.: Cetera confusaeque ingentem caedis acervum,

Nec numero, nec honore, cremant;
tunc undique vasti

Certatim crebris collucent ignibus agri.

Tum, temporis Adverbium, quum proprium habeat locum, ubi a praegresso tempore ad insequens progredimur, *tunc* certum quoddam tempus vel praeteritum, vel praesens, vel futurum indicat, nulla aut praegressi aut subsequenti temporis ratione habita; quod nos per *damals*, vel per gravius pronunciatum *da* exprimimus. Quod vere a me disputatum esse, luculenter testantur exempla inodo laudata; nec plura apud Virgilium exstare puto.

4. Restat disputationis meae pars altera, qua mihi probandum sumsi, *tum* dici etiam pro *tunc*, nec formam *tunc* admitti ante consonam. Qua in re disceptanda illud inolestum est, quod, qui minus ad credendum proclives sunt, fortasse non dubitabunt, codicum fidem, ubicunque eos ad testimonium vocaveris, suspectam reddere, nimis facile literas *NC* in *M* abire potuisse dictitantes. At primum, *tunc* saepe exaratum esse a librariis, ubi *tum* requiritur, supra exemplis demonstratum est, cfr. §. 2.; deinde etiam facilius *tum* in *tunc* mutari potuisse intelliges, si virgas literae *M* apud veteres non rectas fuisse memineris, sed inflexas, hunc in modum *M*, quod in fragmento carminis inter reliquias Herculanenses T. II. Voll. Herculanensium descripto videre licet. Unde perspicitur, quam similis illa huius literae forma fuerit literis *NC*. Contra posterior aetas, id quod specimina scripturae ex antiquissimis codd. Virgilianis a Foggino et a Bottario prolata testantur, rectas literarum formas pro rotundioribus amplexa, ei erat literae *M* formae adsueta, quae propius accedit ad eam, quam nostrae typorum officinae exhibent. Quae quum ita sint, minime mirum videbitur, si vel in veterrimis, qui exstant, libris manu scriptis hac in re interdum peccatum fuerit.

5. a) At enimvero ipse Virgilius litem dirimit propugnatoribus formae *tum* intentam. En enim Ge. II, 405.: „Iam tum acer curas venientem extendit in annum Rusticus.“ et Aen. VII, 616.: „Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus More iubebatur.“ Quibus quidem locis non erit qui dubitet, quin *tum* eam vim sustineat, quam *tunc*. Ubi si quis scribendum censeat: *Tunc acer, Hoc tunc Aeneadis*: is vereor ne arte critica ad ludibrium abutatur. Iam horum exemplorum quasi subsidio muniti facilius conficere poterimus reliqua. Ac videat iam meus Iahnus, qui Ecl. III, 10. *tunc* pro *tum* contra librorum fidem invenit, quomodo sibi constet in ceteris. Primum afferam eos locos, quibus *tunc* ante consonas servatur etiam in recentioribus Editio-

nibus, Heinsiana maxime, Burm. et Heyn. Ge. I, 341. sq. editur: „Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina; Tunc somni dulces.“ Sed ter ibi Medic. *tum*; etiam Serv. Dresd. *Tum p. a.* Lips. autem obl. *Tunc agni pingues, et tum m. v. Tum s. d.* Male Lips. alt. *Cum p. a. et tunc m. v. Cum s. d.* Qua auctoritate ter repetitum *tunc* nitatur, non indicant editores; nimis harum scilicet minutiarum negligens est Nic. Heinsius. Editiones variant; Heinsianae quidem al. 1664. et 1724., quae modo sunt ad manum, ter praebent *tum*, quod reduxi; *tunc* debetur iis, qui *agni* ad secundam sedem retraxerunt; vid. ibi ab Heynio et a me notata. — Ge. I, 455.: „Omnia tunc pariter vento nimisque videbis Fervere;“ at Medic. Rom. Serv. Dresd. et uterque Lips. *tum*; neque constat, unde *tunc* illatum sit. — Aen. IV, 408.: „Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus?“ ita Medic., idem inveni in Lips. obl.; at *tum* commendat cod. Gud. cum aliis praeclaris libris apud Heinsium. — IX, 526.: „Quas ibi tunc ferro strages — Ediderit;“ sic eo loco Medic. cum aliis nonnullis; at fragm. Vatic. cum ceteris *tum*. — Aen. XI, 72.: „Tunc geminas vestes — Extulit Aeneas;“ male sic editur, diserte notante Heinsio, *tum* scriptos habere; et sic Medic. cum utroque Lips. — Quare nullus dubito, quin ne Aen. VIII, 566. quidem: „Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen omnes Abstulit haec animum dextra;“ *tunc* in textu relinqui debeat. Ubi si nulla varietas exscripta est ab Heinsio, minus diligenter fortasse eo loco, ut assolet, provinciam administravit a se susceptam. Sane quidem in Medic. et utroque Lips. *tunc* ibi visitur; *tum* tamen invenio in Edit. Steph. a. 1532. et Plantin. 1575., quas dum haec scribo, solas ex antiquioribus manu tractare licuit.

5. b) Laudavi supra, §. 3., Ge. I, 136. En totum locum:

Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,

— — — — —
Tum laqueis captare feras et fallere visco

140. Inventura.

143. Tum ferri rigor,

145. Tum variae venere artes.

Nulla hic notatur varietas, nisi quod vs. 139. *tunc* in Medic. a m. pr.; manus secunda *tum* refixit. Memorabilis hic locus, quod unum *tunc* quater excipit *tum*, ita tamen, ut nulla in his mutuae successionis notioprehendatur. — De Ge. IV, 187.: „tum tecta petunt, tum corpora curant,“ vid. notata ad eum versum*).

*) Iam per literas Freytagii odoctus comperi, in ipso Mediceo sic exstare: „tum tecta petunt, tunc corpora curant.

Recte ibi *tum* editur; Lips. obl. *cum t. p.*, *tum c. c.*; Lips. alt. *tuno t. p.* *tum c. c.* Ac ne quis forte putet, *tunc tecta tunc tamen*, (Aen. VIII, 566. paulo ante laud.) suavius ad aures accidisse, *tum* litera *t* subsequente exstat Ge. I, 215.: „*tum te quoque, Medica, putres Accipiunt sulci.*“ III, 335.: „*Tum tennes dare rursus aquas*“ cet. Aen. I, 18.: „*iam tum tenditque foretque.*“ V, 577.: „*Tum Tartarus ipse Bis patet in praeceps tantum.*“ IX, 812.: „*tum toto corpore sudor Liquitur.*“ Quibus locis sicubi in quibusdam libris *tunc* legitur, dudum hoc e praestantioribus codd. ab Editoribus emendatum est. Idem factum Ecl. IX, 67. Ge. II, 325. 328. 368. III, 248. 474. IV, 523. Aen. IV, 597. V, 199. VII, 92. VIII, 100. 349. sq. 397. IX, 183. 649. X, 94. 663. cet. Vid. infra §. 6. Quibus locis saepe deterrimi tantum libri *tunc* exhibent. Cfr. etiam, quae supra §. 2. excitavi. Adiciam praeterea, tamquam cumulum, aliquot locos, ubi, quam ex ista regula *tunc* scribendum fuisset, librorum consensus, quantum quidem ex silentio Editorum colligi potest, *tum* tuetur: Aen. I, 18. III, 194. V, 866. VII, 126. 620. 643. VIII, 160. 222. IX, 590. X, 14. bis. 533. XI, 83. XII, 135. cet. Vid. infra §. 6. Quum autem innumeris locis *tum* apud Virgilium legatur, ac librarii saepissime *tum* in *tunc* converterint, mirari subit Medicei codicis praestantiam, in quo, si recte, ut puto, notavi omnia, praeter Aen. IV, 408. VIII, 566. IX, 526. supra laudd. (nam Ge. I, 139. vix licet addere) non nisi his locis erratum est: Ge. II, 317. 368. III, 474. IV, 187. Aen. I, 357. V, 199. 455. VII, 614. XI, 122*). Ex his Aen. I, 357. V, 455. VII, 614. et XI, 122. *tum* aperte flagitant; praeterea Ge. II, 317. IV, 187. Aen. I, 357. V, 199. et VII, 614. *tunc* proximo vocabulo a litera *c* incipienti debetur; sed V, 199. et 455. in ipso codice *tum* restituit secunda manus; XI, 122. a m. pr. exaratum *hunc* fuerat; denique Ge. II, 368.: „*Exierint: tunc stringe comas, tunc brachia tonde:*“ tanta est soni durities, ut nemo facile futurus sit, qui talia ferat in carmine longe politissimo; praeterea *tum* proximo versu legitur: „*tum denique dura Exerce imperia.*“

6. De significato Adverbii *tum* quamquam iam dictum est, enucleatius tamen dicendum erit.

a) *Tum* designat certum quoddam ac definitum tempus, sive praeteritum, sive praesens, sive futurum. Ecl. VIII, 39.: „*Alter ab undecimo tum me iam ceperat annus.*“ Ge. I, 215.: „*Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres Accipiunt sulci.*“ ib. 341. sq. vid. §. 5. a). II, 324 — 28.: „*Vere tument terrae —*

*) Aen. IV, 222. Tunc typographus errore pro *Tum* exaratum apud Foggini, correctum ab ipso pag. 459.

Tum pater omnipotens — Coniugis in gremium descendit — :
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris.“ III, 474.: „Tum
 sciat, aerias Alpes — si quis — Nunc quoque post tanto videat.“
 ib. 193.: „tum cursibus auras, Tum vocet.“ ib. 248. sq.:
 „tum saevus aper, tum pessima tigris; Heu! male tum Libyae
 solis erratur in agris.“ Aen. IV, 189.: „Haec (*Fama*) tum mul-
 tiplici populos sermone replebat.“ ib. 693.: „Tum Iuno omni-
 potens — Iriū demisit Olympo.“ V, 148.: „Tum plausu fre-
 mituque virum — Consonat omne nemus.“ ib. 199.: „tum
 creber anhelitus artus — qualit.“ ib. 461.: „Tum pater Aeneas
 procedere longius iras — haud passus.“ ib. 685.: „Tum pius
 Aeneas humeris abscindere vestem.“ VI, 171.: „Sed tum,
 forte cava dum personat aequora concha, — Triton immerserat
 unda.“ ib. 192.: „Tum maximus heros Maternas agnoscit
 aves.“ ib. 898.: „His ubi tum natum — Prosequitur dictis.“
 VIII, 160.: „Tum mihi prima genas vestibat flore iuventa.“
 ib. 566. vid. §. 5. a). IX, 526.: „adspirare canenti, Quas ibi
 tum strages Turnus — Ediderit.“ ib. 812.: „tum toto cor-
 pore sudor Liquitur.“ X, 663.: „Tum levis haud ultra late-
 bras iam quaerit imago.“ XI, 759.: „tum satis debitus Ar-
 runs — Camillam Circuit.“

Tum primum: Aen. VIII, 222.: „Tum primum nostri Cacum
 videre timentem.“ IX, 590.: „Tum primum bello intendis-
 se sagittam Dicitur Ascanius.“ — *Tum — ut*: Aen. XII, 218.:
 „Rutulis inpar ea pugna videri iam dudum —; Tum inagis,
 ut propius cernunt.“ — *Tum — quum*: Ecl. IX, 67.: „Car-
 mina tum melius, quum venerit ipse, canemus.“ Aen. XI,
 379.: „tum, quum bella manus poscunt.“ Ge. IV, 523.:
 „Tum quoque, marinorea caput a cervice revulsum — quum
 Oeagrius Hebrus Volveret.“ — *Quum — tum*: Ge. III, 196.
 sqq.: „Hyperboreis Aquilo quum densus ab oris Incubuit — :
 tum segetes horrescunt.“ II, 403. sqq.: „Ac iam olim, seras
 posuit quum vinea frondes, — — Iam tum acer curas ve-
 nientem extendit in annum Rusticus.“ Aen. I, 148. sqq.: „Ac
 veluti magno in populo quum saepe coorta est Seditio, saevit-
 que animis ignobile vulgus; Iamque faces et saxa volant; furor
 arma ministrat: Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum
 quem Conspexere, silent,“ *cet.* VII, 124. sqq.: „Quum te,
 nate, fames — — Adcisis coget dapibus consumere mensas,
 Tum sperare domos — inemento.“ — *Dum — tum*: Aen. IX,
 539. sq.: „Dum se glomerant, — — tum pondere turris Procu-
 buit subito.“ — *Postquam — tum*: Aen. III, 192. sqq.: „Post-
 quam altum tenuere rates, — — Tum mihi caeruleus supra
 caput adstitit umber.“ — *Ubi — tum*: Ge. I, 446. sqq.: „ubi
 pallida surget — Aurora — Heu! male tum mites defendet

pampinus uvas.“ IV, 187.: „Vesper ubi admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.“ ib. 405. sq.: „Verum ubi correptum — tenebris, Tum variae eludent species.“

Hinc per *tum* varia inter se comparantur tempora: Aen. I, 18.: „iam tum tenditque fovetque.“ VII, 643.: „quibus Italia iam tum Floruerit terra alma viris.“ X, 533.: „iam tum Pallante pereinto.“ VIII, 349. sq.: „Iam tum religio pavidos terrebat agrestes Dira loci; iam tum silvam saxumque tremebant.“ — IX, 183.: „Tum quoque communi portam statione tenebant.“ VIII, 397.: „Tum quoque fas nobis Teucros arinare fuisset.“ — VII, 92.: „Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus.“ ib. 616. vid. §. 5. a). — Ge. III, 205.: „Tum demum — corpus Crescere, iam domitis, sinito.“ Aen. VI, 330.: „Tum demum admissi stagna exoptata revinsunt.“ — IV, 597.: „Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt? Tum decuit, quum scepra dabas.“ VIII, 100.: „tectavident; quae nunc Romana potentia caelo Aequavit; tum res inopes Euandrus habebat.“ XII, 135.: „qui nunc Albanus habetur, Tum neque nomen erat, nec honos.“ X, 14.: „Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit; Nunc sinite.“ ib. 94.: „Tum decuit metuisse tuis; nunc sera querelis Adsurgis.“ — IX, 647. sqq.: „Hic Dardanio Anchisae Armiger ante fuit, — Tum comitem Ascanio pater addidit.“ XI, 31. sqq.: „Euandro Armiger ante fuit; sed non felicibus aequae Tum comes auspicis caro datus ibat alumno.“ — V, 865. sq.: „scopulos Sirenum advecta subibat, Difficiles quondam, — Tum rauca adsiduo longe sale saxa sonabant.“

b) *Tum* indicat tempus tempori, rem rei succedentem: Ge. I, 181.: „Nec subeant herbae, neu pulvere victa fatiscat; Tum variae illudant pestes.“ Aen. V, 244.: „Tum satus Anchisa — victorem Cloanthum declarat.“ ib. 409.: „Tum senior tales referebat pectore voces.“ ib. 424.: „Tum satus Anchisa cestus pater extulit aequos.“ ib. 500.: „Tum validis incurvant viribus arcus.“ VI, 3.: „Obvertunt pelago proras; tum dente tenaci Ancora fundabat naves.“ ib. 66 — 69.: „da — Latio considerare Teucros —: Tum Phoebus et Triviae solido de marmore templum Instituam.“ ib. 176.: „Tum iussa Sibyllae, Haud mora, festinant.“ XI, 336.: „Tum Drances surgit.“ Adde V, 348. VII, 152. 292. VIII, 35. 126. 179. 828. 830. 503. 532. 624. IX, 702. X, 100. 116. 154. 228. 342. 399. 466. 554. XI, 92. cet. — Hinc crebro *tum* de respondente: Aen. I, 335.: „Tum Venus.“ III, 102.: „Tum genitor.“ V, 26.: „Tum pius Aeneas.“ VI, 713.: „Tum pater Anchises.“ VII, 552.: „Tum contra Iuno.“ VIII, 115.: „Tum pater Aeneas.“ X,

62.: „Tum regia Iuno.“ XI, 122.: „Tum senior Drances — Orsa refert.“ *cet. vid. etiam §. 2.*

c) Frequens *tum* etiam in enumeratione et descriptione. Ecl. II, 45 — 50.: „tibi lilia — Ecce, ferunt Nymphae; tibi candida Nais, Pallentes violas et summa papavera carpens, Narcissum et florem iungit bene olentis anethi; Tum, casia atque aliis intexens suavis herbis, Mollia luteola pingit vaccinia caltha.“ Ge. III, 227.: „Multa gemens, ignominiam, plagas, tum quos amisit inultus amores.“ ib. 352 — 57.:

Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae
Aut herbae campo adparent aut arbore frondes,
Sed iacet aggeribus niveis informis et alto
Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas;
Semper hiems, semper spirantes frigora cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam discuit umbras,“ *cet.*

Aen. VI, 20.: „In foribus letum Androgei; tum pendere poenas Cecropidae iussi.“ ib. 273. sqq.:

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
Luctus et ultrices posuere cubilia Curae,
Pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus,
Et Metus, et male suada Fames, ac turpis Egestas,
Terribiles visu formae, Letumque, Labosque;
Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis
Gaudia,“ *cet.*

ib. 575. sqq.:

Cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quae limina servet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Saevior intus habet sedem. Tum Tartarus ipse
Bis patet in praeceps tantum,“ *cet.*

VII, 72. sqq.:

Ut iuxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas!) longis comprehendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalesque adensa comas, adensa coronam,
Insignem gemmis; tum fumida lumine fulvo
Involvi.“

ib. 446. sqq.:

At iuveni oranti subitus tremor occupat artus;
Dirigere oculi: tot Erinys sibilat hydrys,

Tantaque se facies aperit. Tum, flammea torquens
Lumina, cunctantem et quaerentem dicere plura
Repulit.

Adde Ge. I, 388. II, 296. Aen. I, 104. 164. II, 697. III, 228.
IV, 250. VII, 580. 670. VIII, 285. IX, 715. X, 103. XI, 475.
601. 724. 775. XII, 591. 906 — 14.

d) Ut autem non raro *tum* vividiores reddit orationem, sic haec eius vis imprimis cernitur adiecto Adverbio *vero*. Semper enim *Tum vero* animum vehementius affectum indicat, ut concitationem quandam animorum aut alacritatem gaudiumque: Ecl. VI, 27.: „Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.“ Aen. II, 105.: „Tum vero ardemus scitari et quaerere causas,“ cet. IV, 397.: „Tum vero Teucri incumbunt.“ V, 227.: „Tum vero ingeminat clamor.“ VII, 519.: „Tum vero — raptis concurrunt telis.“ XII, 257.: „Tum vero augurium Rutuli clamore salutant.“ adde IX, 73. X, 647. XI, 832. XII, 756. — tum dolorem: Aen. I, 485.: „Tum vero ingentem gemitum dedit.“ V, 172.: „Tum vero exarsit iuveni dolor.“ — deinde furorem et iram: Aen. V, 659.: „Tum vero adtonitae monstris actaeque furore Conclamant.“ VII, 376.: „Tum vero infelix — sine inore furit.“ XII, 494.: „Tum vero adsurgunt irae.“ — porro curam, terrorem, pavorem: Aen. II, 228.: „Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis Insinuat pavor.“ III, 47.: „Tum vero ancipiti mentem formidine pressus,“ cet. IV, 571.: „Tum vero Aeneas, subitis exterritus umbris Corripit e somno corpus.“ V, 720.: „Tum vero in curas animum diducitur omnes.“ IX, 424.: „Tum vero exterritus.“ XII, 776.: „tum vero anens formidine Turnus.“ — denique omnino rem tristem horridamque: Aen. II, 309.: „Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt Insidiae.“ ib. 624.: „Tum vero omne mihi visum considerare in ignes Ilium.“ XI, 633.: „Tum vero et gemitus morientum,“ cet. Ge. III, 505.: „Sin coepit — crudecere morbus: „Tum vero ardentes oculi,“ cet.

7. *Tum* Graeco more, ut *εἰτα*, *ἔπειτα*, aliaque Adverbia, Participiis vel Adiectivis subiicitur, ut Aen. V, 382.: „Nec plura inoratus Tum laeva taurum tenet.“ XII, 5.: „qualis, Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, Tum demum movet arna leo.“ Simile his illud, quod X, 445. legitur: „At, Rutulum abscessu, iuvenis tutu iussa superba Miratus stupet in Turno.“ — Idem licet observare in Adverbio *deinde*: Aen. II, 391.: „Sic fatus, deinde cunctantem Androgei galeam — In-

duitur.“ V, 14.: „Sic deinde locutus Colligere arma iubet.“ 400.: „Sic deinde locutus — geminos immani pondere cestus Proiecit.“ VII, 135.: „Sic deinde effatus frondenti tempora ramo Implicat.“ VIII, 481.: „Hanc (*urbem*) multos florentem annos rex deinde superbo Imperio tenuit Mezentius.“ vid. Beier. ad Cic. Off. II, 5, 16. et quos hic laudat. In his *deinde locutus*, *deinde effatus*, notanda transpositio, qualis in notissimo illo Aen. I, 195.: „Vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes — Dividit.“ Denique *sic* participio subiicitur, Graeco more, Aen. I, 225.: „Iuppiter aethere summo Despiciens mare velivolum terrasque iacentes, Litoraue et latos populos, sic vertice caeli Constitit.“ ubi vid. Not.; adde VII, 668. ibique V. L. et VIII, 488. Eodem modo *hic* Participio subiectum cuiuspiam videri potest Ge. III, 430.: „ripis habitans, hic piscibus atram ingluviem explet;“ sed vid. ibi a me notata.

Q U A E S T I O XXVI.

De Adverbio *Adeo*.

Adverbii *adeo* multiplex usus apud Comicos; minus varius apud Virgilium. Sed quum saepe huius Adverbii significatio paulo obscurior videri possit, pauca quaedam hic de eo exponere visum est. 1) Primaria Adverbii *adeo* significatio est *usque ad id*, sive *eo*. Sic apud Comicos: „adeo res rediit.“ — Hinc 2) valet i. q. *tam, tam valde, ita*: Ecl. II, 25.: „Nec sum adeo informis;“ nos: *nicht eben so*. Aen. I, 567.: „Non obtusa adeo gestamus pectora Teucri.“ III, 203.: „Tres adeo incertos soles — Erramus pelago;“ nisi *adeo* cum *tres* iungere et ex §. 3. explicare malis. IV, 96.: „Nec me adeo fallit.“ Adiicitur etiam *usque*: Ecl. I, 12.: „totis Usque adeo turbatur agris.“ Aen. XII, 646.: „Usque adeo ne mori miserum est?“ — 3) Interdum *adeo* ita ponitur, ut non habeamus, quod in vernaculo sermone ei respondeat, solaque soni vocisque intentione a nobis exprimi possit, ut Aen. VII, 427.: „Haec adeo tibi me, — — Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit;“ ubi Servius reddit per *valde*. ib. 629.: „Quinque adeo magnae positae incudibus urbes Tela novant.“ De III, 203. vid. §. 2. — 4) Temporalibus Particulis *nunc* et *iam* iunctum intendit earum vim: Aen. II, 567.: „Iamque adeo super unus eram.“ V, 268.: „Iamque adeo donati omnes.“ 864.:

Iamque adeo scopulos Sirenum advecta (*classis*) subibat.“ VIII, 585.: „Iamque adeo exierat portis equitatus apertis.“ XI, 275.: „Haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt Tempore.“ ib. 487.: „Iamque adeo Rutulum thoraca indutus senis Horrebat squamis.“ Potest his locis *adeo* reddi per *bereits*. XI, 314.: „Nunc adeo, quae sit dubiae sententia menti, Expediam.“ IX, 156.: „Nunc adeo, quoniam melior pars acta diei, — corpora Procure.“ *Adeo* de tempore etiam absque illis Particulis: Ecl. IV, 11.: „Teque adeo decus hoc aevi, te Consule inibit.“ — 5) Adverbio loci adiectum *adeo* legitur Ecl. IX, 59.: „Hinc adeo media est nobis via;“ nostrum *gerade*. — 6) Interdum valet fere id, quod *etiam*; nisi quod gravius est *adeo*; sed ita tantum in Georgicis legitur, nusquam, si recte memini, in Aeneide. Ge. I, 24.: Tuque adeo,“ post multos invocatos. ib. 94.: „Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes, — iuvat arva.“ ib. 287.: „Multa adeo gelida melius se nocte dedere.“ II, 323.: „Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis.“ IV, 197.: „Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,“ cet. III, 242.: „Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque In furias ignemque ruunt;“ *ja das ganze Geschlecht*. — 7) *Vix adeo*, nostrum *kaum noch*: Aen. VI, 498.: „Vix adeo agnovit pavitantem et dira tegentem Supplicia“ (*Deiphobum*). — 8) Per ergo, igitur, explicant *adeo* Aen. IV, 533.: „Sic adeo insistit.“ Cfr. Parei Lex. Plaut. eiusque Lex. Crit. sub ea voce. Nunc video Handium in Tursellino p. 146. illud *Sic adeo* interpretari οὕτω γὰρ.

QUAESTIO XXVII.

De Adverbio *Ultrō*.

1. *Ultra* et *Ultrō* Ablativi sunt obsoleti Adiectivi *Uller*, ὁ πέραν. Iam *ultra* proprie de loco, *ultrō* de motu dicitur; sed invaluit usus, ut *ultra* etiam motum indicaret. Obscuriora paulo sunt in voce *ultrō* propriae vestigia significationis, quae duplex est; valet enim *ultrō* vel εἰς τὸ πέραν, vel περαιόθεν. Ex priorē hanc adscivit potestatem, ut sit fere i. q. *insuper*, *adeo*: Ge. IV, 203. sq.: „Saepe etiam duris errando in cotibus alas Attrivere, (apes) ultroque animam sub fasce dedere.“ Aen. V, 56.: (Gaetulius agereum si Syrtibus exsul, Annua vota tamen Exsequue-

rer) Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis, Haud sine — numine divum Adsumus.“ IX, 123. sqq.:

Obstupere animi Rutulis; conterritus ipse
Turbatis Messapus equis; cunctatur et annis
Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno;
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
„Troianos haec monstra petunt.“ *cet.*

Quare *ultro* interdum de eo, qui contrarium facit ei, quod alias facere solent vel facere debere videntur: Ecl. VIII, 52.: „Nunc et oves *ultro* fugiat lupus.“ Ge. IV, 265.: „Mella (*suadebo*) arundineis inferre canalibus, ultro hortantem et fessas (*apes*) ad pabula nota vocantem.“ Aen. VII, 236.: „Multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro Praeferrimus manibus vitas et verba precantia) Et petiere sibi et voluere adiungere gentes.“ IX, 676.: „(Portam — recludunt) ultroque invitant moenibus hostem.“ ib. 729.: „Demens, qui Rutulum in medio non agnune regem Viderit irruipientem, ultroque incluserit urbi.“

2. *Ultro* quum est i. q. *περαιόθεν*, proprie dictum a veterinis videtur de hoste ex ulteriore loco veniente et bellum inferente; hinc *ultro* *petere aliquem*, *ultro* *laccessere*, *ultro* *accusare*, et similia. Aen. II, 193.: „Ultro Asian Pelopea ad moenia bello Venturam.“ X, 282.: „ultro occurramus ad undam, Dum trepidi labant.“ ib. 312.: „virum qui maximus ultro Aenean petit.“ XI, 286.: „(Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros,) ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus.“ — Hinc omnino *ultro* de eo, qui non laccessitus, non provocatus, non rogatus aliquid facit: Ecl. III, 66.: „At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.“ Aen. III, 155.: „tua nos en ultro ad limina mittit.“ V, 446.: „Entellus vires in ventum effudit, et ultro Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto Concidit;“ non prostratus ab adversario. XI, 471.: „Multaque se incusat, qui non acceperit ultro Aenean.“ His adde IX, 7.: „quod optanti divum promittere nemo Auderet, volvenda dies, en, adtulit ultro.“ XII, 3.: „(Turnus, ut videt) Se signari oculis; ultro implacabilis ardet, Attollitque animos:“ ultro se offert certamini cum Aenea subeundo. — Porro, qui non prior compellatus aliquem alloquitur: Ge. IV, 530.: „namque ultro affata timentem.“ Aen. II, 279.: „ultro, flens ipse, videbar Compellare virum.“ ib. 372.: „ultro verbis compellat amicis.“ IV, 304.: „Tandem his Aenean compellat vocibus ultro.“ VI, 387.: „Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro.“ Adde VI, 499. X, 606. — Tum de eo, qui se prior alteri con-

spiciendum praebet: Aen. II, 59.: „qui se ignotum venientibus ultro Obtulerat.“ VIII, 611.: „Talibus adfata est dictis, seque obtulit ultro.“ — Denique singulare est, quod Aen. II, 145. legitur: „His lacrimis vitam damus et miserescimus ultro;“ quod Heynius explicat *libenter, facili promptoque animo*; recte, ni fallor; sed quaeritur, quomodo *ultro* in hanc significationem abire potuerit? Nempe quod hic Troiani faciunt, faciunt lacrimis Sinonis commoti; at *ultro* quod facimus, facimus non commoti, non impulsus ab alio. Sed quod non impulsus, non rogati, facimus, id sane facimus libenter fortasse promptoque animo. Itaque fieri potuit, ut interdum sustineret hanc ipsam potestatem etiam ubi alterius precibus aliquid damus. — Scripta haec sunt multo ante editum Vol. III. libri Doederliniani *Lat. Synonymae u. Etymologicae*. Ibi p. 107. ita explicatur hic ipse versus: „Talibus lacrimis vitam damus et miserescimus vel ultro; nedum rogati, ut ab hoc nunc, duri simus!“

QUAESTIO XXVIII.

Primus, Primum, Primo.

Primus et *Primum* ordinis est, ordo autem aut numeri, aut loci, aut temporis.

1. *Primus* et *Primum* in enumeratione et expositione rerum, ubi, quod sequi debet, *tum, deinde*, saepe omittitur, ut Ge. I, 162.: „Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma, — —: Vomis et inflexi primum grave robur aratri, Tardaque Eleusinae matris volventia plaustra, Tribulaque traheaeque, et iniquo pondere rastri;“ cet. III, 384.: „Si tibi lanitium curae, primum aspera silva Lappaeque tribulique absint; fuge pabula laeta;“ cet. Res vulgo nota et usu trita; cfr. etiam §. 3. c).

2. *Primus* de loco: a) Aen. I, 541.: „primaque vetant consistere terra;“ i. e. litore. II, 334.: „vix primi proelia tentant Portarum vigiles.“ ib. 612.: „luno saevissima portas Prima tenet;“ *prima*. ut in urbis ingressu. V, 338.: „Emicat Euryalus, et munere victor amici Prima tenet.“ ib. 341.: „Hic totum consessum — et ora Prima patrum — clamoribus implet;“ *prima*, i. e. patrum primas sedes tenentium. VII, 531. et 673.: *primam* ante aciem,“ de προμάχῳ. IX, 696.: „is enim se primus agebat.“ — Hinc de prima alicuius rei parte: Aen. III, 426.: „Prima hominis facies — postrema pi-

strix.“ IX, 27.: „Messapus primas acies, postrema coeſcent Tyrridae iuvenes.“

b) a loco *primus* transfertur ad dignitatem: Aen. VIII, 6.: „Ductores primi, Messapus et Ufens.“ ib. 105.: „omnes iuvenum primi.“ IX, 453.: „primis una tot caede peremtis.“ XI, 331.: „Centum oratores prima de gente Latinos Ire placet.“ Primi vocantur dei, qui in praecipuo sunt aliquo honore, ut in Ciri vs. 245. Prima deum Dictynna appellatur a muliere Cressa; quo referes fortasse etiam Aen. XI, 786., de quo vid. §. 3. h. coll. §. 4.

3. *Primus* et *Primum* de tempore:

a) Aen. II, 117.: „Sanguine placastis ventos, — Quam primum Iliacas, Danaï, venistis ad oras.“ III, 544.: „numina — precamur — Palladis, — quae prima accepit ovantes.“ ib. 651.: „hanc primum ad litora classem Conspexi Venientem.“ IV, 28.: „Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores Absulit.“ V, 66.: „Prima citae Teucris ponam certamina classis.“ ib. 491.: „primus — exit locus Hippocoontis.“ ib. 497.: „Pandare, qui in Achivos quondam primus telum torsiſti;“ sed hoc potius ad 3. h. spectat. VI, 96.: „via prima salutis — Graia pandetur ab urbe.“ ib. 255.: „primi sub lumina solis et ortus.“ VII, 51.: „primaeque oriens erepta iuventa est.“ IX, 603. sqq.: „Durum ab stirpe genus; natos ad flumina primum Deferimus, saevoque gelu duranus et undis; Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant; — At patiens operum parvoque adsueta iuventus Aut rastris terrain domat, aut quatit oppida bello. Omne aevum ferro teritur; nec tarda senectus Debilitat vires animi;“ cet. ubi *primum* i. q. *gleich anfangs*. Adde VI, 772. 811. XI, 448. cet.

b) *Primus* et *primum* aliis Adverbiis vel Coniunctionibus temporalibus iunctum. *Tum primum*: cfr. Quæst. XXV, 6, a. — *Nunc primum*, ubi *primum* i. q. *demum*: Aen. II, 375.: „vos celsis nunc primum a navibus itis?“ — *Vix primus*: Aen. V, 857.: „Vix primos inopina quies laxaverat artus.“ — *Primum tandem*: Aen. III, 205.: „Tres adeo incertos soles — Erramus pelago, — Quarto terra die primum se adtollere tandem Visa.“ — *Dum primus*: Aen. VII, 354.: „Ac dum prima lues udo sublapsa veneno Pertentat sensus.“ — *Postquam primus*: Aen. I, 723.: „Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae: Crateras inagnos statuunt.“ Sed vide de hoc vs. Not. ad VIII, 283. — *Quum primus*, — *num*: Ecl. VII, 39.: „Quum primum pasti repetent praeseptia tauri, — venito.“ Aen. VIII, 561.: „Qualis eram, quum primam aciem Praeneste sub ipsa Stravi.“ XII, 76.: „quum primum

Aurora rubescit.“ — *Ubi primus*: Aen. IV, 118.: „ubi primos crastinus ortus Extulerit Titan.“ VII, 542.: „ubi sanguine bellum Inbuit et primae commisit funera pugnae.“ VIII, 407.: „ubi prima quies medio iam noctis alactae Curriculo expulerat somnum.“ Ge. III, 130.: „ubi concubitus primos iam nota voluptas Sollicitat.“ — *Ut primus*, — *mun*: Aen. IV, 259.: „Ut primum tetigit magalia.“ ib. 586.: „ut primum albescere lucem Vidit.“ VI, 102.: „Ut primum cessit furor.“ XI, 573.: „Utque pedum primis infans vestigia plantis Institerat, illud palmas oneravit acuto.“ — Eodem modo, quo multa ex his, illud dictum est, quod legitur Aen. VIII, 59.: „primisque cadentibus astris;“ i. e. ubi primum cadent astra; et Ge. III, 187.: „Atque haec iam primo depulsus ab ubere matris Audeat;“ i. e. iam ubi primum ab ubere matris depulsus fuerit.

c) *Primum — tum*: Aen. II, 410. sqq.: „Hic primum ex alto delubri culmine telis Nostrorum obruimur — — Tum Danaï — ereptae virginis ira Undique collecti invadunt.“ IV, 239. sqq.: „et primum pedibus talaria nectit; — — Tum virgani capit.“ VI, 243 — 252.: „Quatuor hic primum — iuencos Constituit — — Voce vocans Hecaten; — — Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras.“ IX, 696 — 703.: „Et primum An-tiphaten — sternit; — — Tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit Aphidnum, Tum Bitian.“ Adde IX, 110. cet.

d) *Primus* i. q. *prius*, *ante*: Aen. I, 24.: „veterisque memor Saturnia belli, Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis.“ VI, 152. sqq.: „Sedibus hunc (*exanimus amicum*) refer ante suis, et conde sepulcro; Duc nigras pecudes; ea prima piacula sumto. Sic demum lucos Stygios — Adspicies.“ — Hinc *quum primus* non multum differt a *priusquam*: Aen. VII, 601. sqq.: „Mos erat Hesperio in Latio, quum prima movent in proelia Martem. Sunt geminae Belli portae — — Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae, — reserat Consul.“ i. e. quum gesturi sunt bellum, sive: priusquam profisciscuntur ad bellum. XII, 103.: „Mugitus veluti quum prima in proelia taurus — ciet, atque irasci in cornua tentat;“ i. e. quum deproeliaturus est, sive: ante ipsum proelium. Non enim illud soli faciunt ii, qui primum pugnam experiri volunt, ut e Ge. III, 226. eqq. disci potest.

e) *Primus* de aevo antiquissimo: Ge. I, 144.: „Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.“ Aen. I, 1.: „Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris Italian — venit;“ i. e. olim.

f) *Primus*, — *mun*, de initio, origine rerum: Ecl. IV, 8.: „nascenti puero, quo ferrea primum Desinet ac toto surget gens aurea mundo, — fave.“ Ge. I, 12.: „cui prima fre-

mentem Fudit equum tellus.“ ib. 136.: „Tunc alnos primum fluvii sensere.“ IV, 386.: „Phasimque, Lycumque, Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus.“ Aen. III, 8.: „Vix prima inceperat aetas.“ ib. 94.: „quae vos a stirpe parentum Prima tulit tellus.“ ib. 108.: „Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad oras;“ i. e. e nostro genere primus ibi sedem posuit. IV, 169.: „Ille dies primus leti, primusque malorum Causa fuit.“ VII, 158.: „primasque in litore sedes, Castorum in morem, pinnis atque aggere cingit;“ loquitur poeta de Aenea Novae Troiae conditore; hinc *primae sedes*; neque cum Heynio priamam litoris partem his significari putaverim; et recte ipse Heynius vs. 61.: „primas quum conderet arces;“ sic interpretatur: quum primum urbem Laurentum Latinus conderet. ib. 528.: „Fluctus uti primo coepit quum albescere vento.“ IX, 80.: „Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida Aeneas classem.“ Hinc in narrationis ingressu: VIII, 190.: „Iam primum saxis suspensam hanc adspice rupem.“ — Hinc de eo, qui incipit esse aliquo loco, ut de appelleute navem: Aen. III, 209.: „Servatum ex undis Strophadum me litora primum Accipiunt.“ VI, 18.: „Redditus (*Daedalus*) his primum terris tibi, Phoebe, sacravit Remigium alarum.“ Conferri his possunt X, 516.: „in ipsis Omnia sunt oculis; inensae, quas advena primas Tunc adiit.“ III, 537.: „Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi Tondentes campum;“ *primum omen*, i. e. quod modo in litus egresso obtigit. Quocum compara I, 442.: „Quo primum, iactati undis et turbine, Poeni Effodere loco signum.“ cet.

g) Hinc *primus* de causis et rerum auctoribus. EcL VIII, 24.: „Panaque, qui primum calamos non passus inertes.“ Aen. IV, 548.: „Tu, lacrimis evicta meis, tu prima furentem His, germana, malis oneras atque obicis hosti.“ VIII, 134.: „Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor.“ ib. 319. sqq.: „Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo, Arma Iovis fugiens, et regnis exsul ademptis. Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit;“ ubi apparet *primus* pertinere ad haec: *Is genus — composuit*. Huc refer etiam V, 596.: „hos cursus atque haec certamina primus Ascanius, Longam muris quum cingeret Albam, Retulit, et priscos docuit celebrare Latinos.“

h) Inde fit, ut *primus* etiam de exemplo dicatur, quod quis praestitit, ac proinde de eo, qui prae ceteris aliquid facit, patitur, cet. Aen. X, 427. sqq.:

At non caede viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abanteum

Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque;
Sternitur Arcadiae proles; sternuntur Etrusci,
Et vos, o Graiis imperdita corpora, Teucri.

Quo refer etiam V, 497. supra §. 3. a) laud. et XII, 460. sq.: „cedit ipse Tolumnius augur, Primus in adversos telum qui torserat hostes.“ — II, 40.: „Primus ibi ante omnes — Laocoon ardens summa decurrit ab arce.“ ib. 146.: „(His lacrimis — *Sinonis* — vitam damus, et miserescimus ultro.) Ipse viro primus — arta levare Vincla iubet Priamus.“ III, 437.: „Iunonis magnae primum prece numen adora.“ IV, 342.: „Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspiciis: Urbein Troianam primum dulcesque meorum Reliquias colerem.“ V, 540.: „Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.“ ib. 746.: „Ex templo socios primumque arcessit Acesten.“ Sic intelligo etiam VII, 136.: „primamque deorum Tellurem — invocat.“ VI, 183.: „Nec non Aeneas opera inter talia primus Hortatur socios, paribusque adcingitur armis.“ XI, 786.: „Summe Deum, — Apollo, Quem primi colimus.“ XII, 33.: „qui me casus, quae, Turne, sequantur Bella, vides; quantos primus patiare labores.“ — His addere licet Ge. I, 178.: „Area cum primis ingenti aequanda cylindro.“ II, 134.: „Flos ad prima tenax.“

4. Poetae saepe satis habent, intulisse in versum aliquam notionem, licet id vocabulum, quod eam exprimat, non ei iunctum sit vel Verbo, vel Nomini, cui erat iungendum. Cuius rei exempla qui quaerit, bene multa in hoc ipso Excursu inveniet; quoties enim *quum primus* et similia reperies in versibus, quos supra attuli, pro *quum primum*, Adiectivum pro Adverbio? Ut ea tantum afferam, quae §. 3. b) laudavi, vide ibi Aen. V, 857. VII, 354. I, 723, VIII, 561. IV, 118. VIII, 407. Ge. III, 130. Aen. XI, 573. VIII, 59. Ge. III, 187. Alii autem, quam debebat, Nomini iungitur *primus* Aen. VI, 255., ubi proprie dicendum erat: „primo sub lumine solis;“ cfr. §. 3. a) Ge. I, 12. *primum*, ad voc. *equum* relatum, potius expectes; cfr. §. 3. f). De Aen. XI, 786., ubi pro *primi* fortasse *primum* expectes, cfr. §. 2, b. 3, h. VI, 811. revocavi librorum tantum non omnium lectionem: „*primam* qui legibus urbem Fundabit.“ Sic explica etiam Aen. V, 375.: „Talis prima Dares caput altum in proelia tollit;“ dicendum erat: Dares primus; *primus* autem hic fere nostrum *sofort*. Similiter locutus est Virgilius X, 242.: „Surge age, et Aurora socios veniente vocari Primus in arma iube; et clipeum cape;“ cet. i. e. *protinus*; et XI, 266. sq.: „Ipse Mycenaeanus magnorum ductor Achivum Coniugis infandae prima intra limina dextra Oppetit;“ i. e. statim in aedium

ingressu. Adde VII, 118.: „Ea vox audita laborum Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore Eripuit pater;“ i. e. continuo.

5. Restat, ut quaedam persequar vel singularia, vel difficiliorem explicatum habentia. Aen. IV, 166.: „Prima et Tellus et pronuba Iuno Dant signum: fulsere ignes et conscius aether Connubiis; summoque ulularunt vertice Nymphae.“ Si haec vera est lectio, quod dubitari potest, *prima* ita hic ponitur, ut sit enumerantis: *primum* Tellus et Iuno signum dedere, *tum* fulsere ignes, *tum* Nymphae ulularunt. — Aen. VII, 361.: „Nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet Perfidus, alta petens, abducta virgine, praedo:“ id quod nos dicimus: *mit dem ersten besten Winde*, quum primum ventus secundus erit. — Ecl. I, 45.: „Hic mihi responsum primus dedit ille petenti: Pascite, ut ante, boves, pueri, submittite tauros.“ Quorum verborum difficultatem nemo interpretum sensisse videtur, praeter Vossium, *primus* per *princeps* explicantem. Quam quidem interpretationem possis quodammodo firmare tum eo, quod *primus* substantive positum est Ge. I, 144.; tum eo, quod ita ad personas principes refertur Aen. VIII, 105. IX, 453. Verum horum locorum longe alia est ratio. Nam recte Pluralis *primi* de principibus, non aequae Singularis, nisi quid adiectum aut omnis oratio ita comparata fuerit, ut inde appareat, quae sit vis eius vocabuli, ut si dixerō: *primus gentis suae*, et si quid est huic simile. Quae quum ita sint, malim *primus* h. l. ita accipere, ut hanc illa verba fundant sententiam: Hic primum, i. e. demum, tandem, cura ac maerore levatus sum propitio responso; sive: Hic ille, Octavianus, primus, sive tandem, i. e. spe prope omni iam abiecta, me istac cura liberavit, respondens: „Pascite, ut ante, boves.“ Ac *primum* i. q. *demum* Aen. II, 375. et *primum tandem* iungitur III, 205.; cfr. §. 3. b). adde VII, 118.: „Ea vox audita laborum Prima tulit finem;“ i. e. hinc demum laborum finis sperari coeptus. — Aen. II, 259. sqq.: „Illos patefactus ad auras Reddit equus, lactique cavo se robore promunt Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes, Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque, Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon, Et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.“ Molestum h. l. *primus*; interim amplector Heynii explicationem: qui *primus*, inter primos, egressus est; quamquam fateor, ita nescio quid exile inferri orationi.

6. *Primo* satis infrequens apud Virgilium: Ge. IV, 310.: „(animalia) Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis.“ Aen. V, 654.: „At matres primo ancipites — — Tum vero“ cet. IX, 576.: „Hunc primo levis hasta Temillae Strinxit“

rat.“ Ubi praeterea legitur, Adiectivum est, ut Ge. III, 187. cfr. §. 3. b). Aen. VII, 528. cfr. §. 3. f), quibus adde Aen. IV, 176.: „Parva metu primo; mox sese attollit in auras.“ Eodemque modo dictum puto, quod legitur Aen. I, 613.: „Obstupuit primo adspectu — — Casu deinde viri.“

QUAESTIO XXVIII.

De Participiis.

1. Participium Praesentis pro Participio Perfecti.

Participium Praesentis pro Participio Perfecti positum non memini me legere in Virgilio operibus. Nam Aen. I, 305—9.: „At pius Aeneas, per noctem plurima volvens, — Quaerere constituit,“ *volvens* rem indicat durante, *quiolvebat*, non *quiolverat*. Quod autem Aen. I, 492. exstat: „Aurea subnectens exsertae cingula maninae;“ rectius interpretaberis: subnexa habens, gerens. Et si Aen. II, 14.: „tot iam labentibus annis,“ *labentibus* pro *lapsis* dictum putes, vereor, ut penitus perspectam habeas vim huius sententiae: adhuc enim in eodem opere Achivis tempus labebatur.

2. Participium Praesentis pro Participio Futuri.

a) Rarus hic Participii Praesentis quum omnino, vid. Bach. ad Tibull. I, 3, 29., tum apud Virgilium usus, nec nisi in Participio Verbi eo a me observatus. Nam quod Aen. VIII, 551. legitur: „Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva,“ non est necesse *petentibus* pro *petituris* accipi; nempe petebant iam mente atque animo. Sed manifesto Futuri vis deprehendi videtur Aen. II, 111.: „Saepe illos (*Danaos*) aspera ponti Interclusit hiems, et terruit Auster euntes;“ ubi non de ipsa profectioe, sed de consilio proficiscendi loquitur poeta. IX, 243.: „nec nos via fallit euntes;“ ubi *fallit* unius, ut videtur, Medice lectio, receptae non praefenda; *non fallit nos*, i. e. non ignota est nobis; *euntes* adicit poeta, quia profecturis vel maxime necesse est, notitiam viae sibi ante parare. XII, 73.:

neve omine tanto

Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta tyrannuo

Haud placitura refer: Quum primum crastina coelo
 Puniceis iuncta rotis Aurora rubescit:
 Non Teucros agat in Rutulos.

euntem, i. e. ire volentem. Neque aliter accipienda existimo, quae exstant Aen. VI, 392.: „Nec vero Alciden me sum laetatus (*Charon*) euntem Accepisse lacu;“ i. e. iturum, cui iungendum lacu; unde haec sententia existit: non sum laetatus, Alciden lacu iturum, i. e. ut transveheretur poscentem, accepisse, sc., id quod sponte intelligitur, cymba; aut, si hoc mavis, bis intellige lacu: iturum lacu et accepisse lacu. — Videri potest hic usus cum ipso Participio e Graeco sermone translatus esse; constat enim per Participium *ών* et praesens et futurum tempus denotari. *Iturus* bis omnino legitur apud Virgilium, VI, 680. et 758.; utroque loco *animas ituras* ita explicare licet: quas ire fata iubent; cfr. quae paulo inferius dicam de Participio *moriturus*.

b) *Moriens* quoque erunt fortasse qui vim Futuri habere existiment; vid. Cort. ad Sallust. Jug. XIV, 1. Nec potest negari, hoc Participium Graece modo *ἀποθνήσκων*, modo *μέλλων ἀποθάνειν* reddi posse. Et *ἀποθνήσκων* valet Aen. VII, 2.: „Tu quoque litoribus nostris — Aeternam moriens famam, Caieta, dedisti.“ IX, 350.: „cum sanguine vina Mixta refert moriens.“ ib. 754.: „Conlapsos artus — Sternit humi moriens.“ X, 489.: „Et terram hostilem moriens petit ore cruento.“ cet.; at *μέλλων ἀποθάνειν* Ecl. II, 38.: „Et dixit moriens;“ quocum conferas Aen. IX, 362. 443. Ecl. VIII, 18 — 61.: „Coniugis indigno Nisae deceptus amore Dum queror, et divos, quamquam nil testibus illis Profeci, extrema moriens tamen adloquor hom.“ cet. Ge. III, 510.: „ea visa salus morientibus una.“ Verum non est ea propria vis Participii, sed ipsius verbi, utpote quod non solum punctum quoddam temporis, sed etiam tempus ipsam mortem proxime praecedens denotet; eodemque modo vernacule loquentes Verbo *sterben* utimur. Quod quum ita sit, haud mirum videbitur, quod, si recte memini, nusquam apud praestantissimos prosae orationis auctores Participium *moriturus* legitur*), satis illud quidem a poetis frequentatum et ab ipso Virgilio, ita tamen, ut eo differat a *moriens*, ut *moriturus* non sit simpliciter i. q. morti proximus, sed vel cui fati destinatum est mori, vel qui decrevit, vel paratus est mori: Ge. IV, 458.: „Inmanem ante pedes hydrum moritura puella Servantem ripas alta non vidit in herba.“ Aen. II, 511.: „densos fertur moriturus in hostes.“ IV, 519.: „Testatur moritura deos.“ X, 811.: „Quo moriture ruis,

*) nec nasciturus, neque oriturus.

maioraque viribus audes?" ib. 881.: „Iam venio moriturus." Cfr. praeterea Ge. III, 262. Aen. IV, 308. 415. 604. IX, 400. 554. XI, 741. XII, 55. 602. Adde Ge. III, 501.: „et ille quidem moriturus frigidus;" bene, non morientibus, i. e. iam expirantibus, sed iis, quorum de salute desperandum, qui certo moriuntur; cfr. quae sequuntur usque ad vs. 510. — His libet addere, *moribundus* apud Virgilium tria significare, et morientem, i. e. ἀποθνήσκοντα, Ge. III, 488.: „hostia — cecidit moribunda;" sic etiam Aen. V, 374. X, 341. 590.; et moriturum Aen. IV, 323.: „cui me moribundam deseris, hospes?" et mortalem Aen. VI, 730. sqq.:

Igneus est illis vigor et caelestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus moribundaque membra.

c) Sed quum Aen. II, 114.: „Mittimus Eurpylum scitatum oracula Phoebi," *scitantem* e vestigiis codd. revocandum fuerit, hoc certe Participium pro Futuro positum videbitur. Sed hoc quoque propriam tuetur Praesentis potestatem; nam *mittimus scitantem* ita intelligi poterit, ac si dictum sit: mittimus Eurpylum, isque scitatur oracula Phoebi; prorsus ut est apud Xenoph. Cyrop. I. V. c. IV, 24.: „κήρυκα ἐπέμψε πρὸς αὐτόν, λέγοντα, ὅτι" x. τ. λ. Adde Sophocl. Ai. vs. 768. (781.): „ὃ δὲ — ἐπέμπε με σοὶ φέροντα τάςδ' ἐπιστολάς Τεύκρος φυλάσσειν." ib. 813. (826.): „ἐπέμψον τὴν ἡμῖν ἄγγελον, κακὴν φάτιν Τεύκρῳ φέροντα." Similiter Catull. XI, 9. sqq.: „Sive trans altas gradietur Alpes, Caesaris visens monumenta magni, Gallicum Rhenum, horribilesque et ultimosque Britannos." Vid. etiam §. 5. et Burn. ad Phaedr. I, 2, 22. Liv. XXI, 6.

3. Participium Perfecti pro Participio Praesentis.

Participium Perfecti constat haud ita raro Participii Praesentis loco poni. Quum enim Passivum Participio Praesentis careat, indulserunt hoc sibi Latini, ut Participium Perfecti pro illo usurparent. Qua libertate quum parcius cautiusque uterentur prosarii scriptores, licentius in ea re versati sunt poetae. Idque quum in consuetudinem abiisset, deinceps, rei rationem iam non attendentes, etiam tum Perfectis usi sunt poetae, in Deponentibus duntaxat, ubi nulla, nisi metri necessitas, hoc eos facere cogeret. Illius generis exempla haec in promptu habeo: Ge. I, 204. sqq.:

Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.

vectis, i. e. iis, qui vehuntur. Eodem modo intellexerim Aen. VI, 335. II, 277. *tonsae valles*, i. e. quae tondentur. Aen. I, 480. sq.: „peplumque ferebant Suppliciter tristes, et tunsae pectora palmis.“ IV, 589. sq.: „Terque quaterque manu pectus percussa decorum, Flaventesque abscissa comas, Pro Iupiter! ibit Hic, ait.“ i. e. percutiens, abscindens. V, 118.: „Et tuba commissos medio canit aggere ludos;“ i. e. ἀρχομένης. — Addo Deponentium exempla: Ge. I, 293.: „Interea longum cantu solata laborein Arguto coniux percurrit pectine telas.“ ib. 339.: „annua magnae Sacra refer Cereri, laetis operatus in herbis.“ IV, 72.: „et vox Auditur fractos sonitus imitata tubarum.“ Aen. V, 708.: „Isque his Aenean solatus vocibus inquit.“ Non est necesse huc trahere Aen. II, 514.: „Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus, Incumbens arae atque umbra complexa Penates;“ *complexa*, i. e. ita, ut numquam umbra inde abscederet; cfr. etiam III, 607.: „et genua amplexus, genibusque volutans Haerebat.“ — In Adiectivorum vim ac potestatem abeunt Participia Aen. III, 275.: „Et formidatus nautis aperitur Apollo;“ i. e. formidabilis, sive, qui formidari solet. IV, 534.: „rursusne procos irrisa priores Experiar?“ i. e. irrisibilis, ut hac voce utar. VIII, 588.: „Pallas—pictis conspectus in armis;“ i. e. conspicuus.

4. Participium Futuri Passivi ut Participium Praesentis Passivi. Aen. I, 269.: „Triginta magnos volvendis mensibus orbes Imperio explebit.“ Quocum confer eod. l. vs. 234.: „Romanos olim, volventibus annis, Hinc fore ductores.“ IX, 7.: „quod optanti divum promittere nemo Auderet, — volvenda dies, en, adtulit ultro.“ Sic etiam explicuerim I, 494.: „Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur;“ i. e. dum Aeneas haec videt et miratur.

5. Participia pro Verbis finitis. Aen. I, 69.: „submersas obrue puppes;“ i. e. submerge et obrue; et sic saepius Participium iungitur Imperativo. IX, 486. sqq.: „nec te tua funere mater Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi, Veste tegens;“ i. e. et veste texi. ib. 734. sq.: „Agnoscent faciem invisam atque immania membra Turbati subito Aeneadae;“ i. e. eaque re turbantur. X, 189. sqq.: „Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati — Canentem molli pluma duxisse senectam; Linquentem terras, et sidera voce sequentem;“ i. e. liquisse et secutum esse. XII, 758.: „Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes.“ Hinc iungo X, 856.: „Simul hoc dicens adtollit in aegrum se femur.“ V, 357.: „Et simul his dictis faciem ostentabat.“ i. e. ἀπαίρων. adde XI, 827. I, 708.: „Tyrii — Convenere, toris iussi

discumbere pictis;“ i. e. et iussi sunt. — Insolentior est structura his locis: Ge. II, 56.: „Nunc altae frondes et rami matris opacant, Crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem;“ i. e. urunt, ut fructus ferre non possit. Aen. IV, 620.: „Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena;“ i. e. neque humetur, sed media arena proiectus iaceat. IX, 286.: „genetrix — Est mihi, quam tenuit non Ilia tellus Mecum excedentem, non moenia regis Acestae;“ i. e. quin mecum excederet. IX, 525.: „adspirate canenti, Quas strages — ediderit;“ i. e. adspirate mihi, ut possim exponere. De VII, 498. vid. ibi Not. — Nec raro in rerum descriptione Participia pro Verbis finitis posita; ut Ge. II, 133.: „Laurus erat; folia haud ullis labentia ventis; Flos ad prima tenax.“ III, 504. sq.: „Sin in processu coepit cruescere morbus: Tum vero ardentes oculi, atque adtractus ab alto Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo Ilia singultu tendunt.“ Huc refer etiam VII, 787., ubi immerito dura videtur Heynio oratio.

6. Participia Graeco more usurpata: Aen. III, 567.: „Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.“ ib. 652.: „hanc primum ad litora classem Conspexi venientem.“ ib. 656.: „videmus Polyphemum vasta se mole moventem — et litora nota petentem.“ Sed haec trita. — V, 665.: „Nuntius incensas perfert naves.“ XII, 242.: „foedusque precantur Infectum.“ X, 503.: „magno quum optaverit eunt In tactum Pallanta.“ ib. 426.: „At non caede viri tanta perterrita Lausus — sinit agmina.“ VII, 350.: „fallitque furentem, Vipeream inspirans animam;“ neque enim adiectus Accusativus *furentem* offendere debet; sic Aristoph. Nub. 380.: „*τοῦτ' ἐμ' ἐλελήθη, ὁ Ζεὺς οὐκ ὤν.*“ — Ge. II, 510.: „gaudent perfusi sanguine fratrum.“ Aen. X, 500.: „Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus.“ XII, 6.: „gaudetque (leo) comantes Excutiens cervice toros.“ ib. 702.: „gaudetque nivali Vertice se adtollens pater Apenninus ad auras.“ II, 377.: „sensit medios delapsus in hostes;“ *ῥῶθετο ἔμπεσών.* Vid. tamen notata ad Eleg. ad Messal. pag. 43.

7. Denique quod Aen. IX, 421. legitur: „nec teli conspicit usquam Auctorem, nec quo se ardens immittere possit,“ sic est intelligendum: ardens, se immittere, non videt, quo se possit immittere; *ἐπιμένος περ.* Pro eo autem, quod exstat XI, 244.: „Vidimus, o cives, Diomedem Argivaeque castra, Atque iter emensi casus superavimus omnes,“ dicendum erat, si proprie loqui volebat poeta: emensi sumus iter superatis omnibus casibus.

Q U A E S T I O XXX.

D e I n f i n i t i v o a b s o l u t o .

1. Infinitivum historicum vulgo dicere solent, qui potius absolutus appellandus est; cfr. Ge. I, 199. §. 4. laud. Antiquissimis temporibus, Verbo nondum per Tempora Modosque digesto, solo utebantur Infinitivo; quae ratio loquendi ut est balbutientis infantiae, ita hodieque invenitur apud populos quosdam rudes et barbaros; retenta interdum illa quidem etiam a cultioribus populis, nec in concitatiore solum, sed etiam in sedata oratione. Ac nescio quid molle et ad deleniendos animos compositum inest in eiusmodi sermone: Aen. II, 775.:

Tum sic adfari, et curas his demere dictis;

quae verba repetuntur III, 153. VIII, 35. Non recte enim Wunderlich. ad II, 775. statuit, hos infinitivos pendere ex verbo praegresso *visa est, visi sunt*, quod his locis non valet *δοκτεiv*, sed *δοκῆναι*. Hinc ab eo Infinitivo, qui est placidae narrationis, ita saepe transitur ad Verbum finitum, ut stimuletur expectatio, ut Aen. II, 132.:

Iamque dies infanda aderat; mihi sacra parari,
Et salsae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui, fateor, leto me,“ *cet.*

VI, 197.:

Sic effatus vestigia pressit,
Observans, quae signa ferant, quo tendere pergant.
Pascentes illae tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde, ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt se celeres“ *cet.*

VIII, 213.:

Interea, quum iam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugit, et Caci spem custodita fefellit.

ib. 492.:

Ille inter caedem Rutulorum elapsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furis surrexit Etruria iustis; *cet.*

ubi si scripsisset poeta: „*Confugit, ac Turni defenditur hospitibus armis*,“ omnis periret expectatio. Eodem refer X, 267.:

At Rutulo regi ducibusque ea mira videri.

et XII, 216.:

At vero Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, et vario misceri pectora motu;“ *cet.*

Denique egregie expressit poeta suspensum timorem IX, 376.:

„State, viri; quae causa viae? quive estis in armis?
Quove tenetis iter?“ Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in silvas, et fidere nocti.

2. Saepius tamen vehementior quidam motus animi proditur per Infinitivum absolutum, pavor maxime et trepidatio, ut Aen. II, 685.:

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes.

III, 666.:

Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito, tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus aequora remis.

VI, 489.:

At Danaum procures, — Ut videre virum —,
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
— — — — pars tollere vocem.

IX, 538.:

Turbati trepidare intus, frustra que malorum
Velle fugam.

V, 685.:

Tum pius Aeneas humeris abscondere vestem,
Auxilioque vocare deos, et tendere palmas.

XI, 883.:

Pars claudere portas.

Hinc in re horroris plena, ut VI, 556.:

Tisiphone Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, et saeva sonare
Verbera; tum stridor ferri, tractaeque catenae.

VII, 15.:

Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum,

Saetigerique aues, atque in praecipibus ursi
Saevire, ac formae magnorum ululare luporum.

VII, 78.:

Id vero horrendum visu ac mirabile ferri.

III, 140.:

Linquebant dulces animas, aut aegra trahebant
Corpora; tum steriles exurere Sirius agros;
Arebant herbae;⁴⁶ *cet.*

3. Ex alio sunt genere, quae indicant sedulitatem quandam, assiduitatem, studium, celeritatem et instantem rei, quae agitur, fervorem, ut Aen. I, 423.:

Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa;
Pars optare locum tecto et concludere sulco.
Iura magistratusque legunt.

Sed vid. ad h. l. a Wunderlichio notata. VIII, 688.:

Una omnes ruere, ac totum spumare, reductis
Convulsum remis rostrisque tridentibus, aequor.

IX, 509.:

Telorum effundere contra
Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis.

X, 287.:

Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit; multi servare recursus
Languentis pelagi, et brevibus se credere saltu;
Per remos alii.

ib. 298.:

Quae talia postquam
Effatus Tarchon: socii consurgere tonsis,
Spumantesque rates arvis inferre Latinis.

XI, 142.:

Arcades ad portas ruere; et de more vetusto
Funereas rapuere faces.

II, 97.:

Hic mihi prima mali labes; hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, et quaerere conscius arma.

sedulo id assidueque facit Ulysses. Ge. I, 383.:

Iam variae pelagi volucres, et quae Asia circum
Dulcibus in stagnis riuantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.

ubi vid. not.

4. Interdum id, quod solet fieri, per Infinitivum absolutum exprimitur, ut Ge. I, 199.:

sic omnia fatiſ

In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

IV, 134.:

Primus vere rosam atque auctumno carpere poma,
Et quum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet,
Ille cornam mollis iam tondebat hyacinthi.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis.

Aen. IV, 420.:

Miserae hoc tamen unum

Exsequere, Anna, inihi; solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri molles aditus et tempora noras.

XI, 820.:

Accam Adloquitur; fida ante alias quae sola Camillae;
Quicum partiri curas; atque haec ita fatur.

5. tum id, quod incipit fieri: Aen. II, 169.:

Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaum.

Huc refero etiam X, 457.:

Hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
Ire prior Pallas, si qua fors adiuvet ausum
Viribus imparibus; magnunſque ita ad aethera fatur.

6. Ge. I, 395.

Nam neque tum stellis acies obtusa videri;
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanae per caelum vellera ferri;
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
— alcyones.

Sic, *videri*, legitur apud Gellium; in libris mss. *videtur*; illud impense placet Heinsio; probat etiam Heynius; mihi ineptus quidam vigor orationi per istum Infinitivum inferri videtur. Gellius, ut fit, memoria lapsus ita scripsit; ac facile per Infinitivos, qui subsequuntur, decipi potuit. Esset saue aliqua eius auctoritas in hac re, si non aliud, sed hoc ipsum ageret, ut usum Infinitivi absoluti illustraret. Minus explorata res videri potest Ge. I, 48S.:

Nec tempore eodem

Tristibus aut extis fibrae apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit, et altae
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.

ubi *resonare* Infinitivum historicum esse statuit Wunderlichius, probare id studens allato exemplo, quod legitur Aen. IV, 460.:

Hinc exaudiri voces et verba precantis
Visa viri, nox quum terras obscura teneret;
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.

Qui si sunt Infinitivi historici, referendi erunt ad §. 2. Sed priore loco ipsa in quinto pede incisio suadet, ut, non interrupta per mutatam structuram oratione, Verbum *cessavit*, sublata, quae antea ibi erat, graviore interpunctione, etiam ad proximum Infinitivum trahatur. Altero loco etsi non negaverim defendi recte posse Infinitivum historicum*), tamen non repugnaverim, si quis Infinitivum *queri* e Verbo *visa* pendere existimaverit. Sic enim interdum praegressa constructio, quam dicunt, vim quandam habet ad subiectae sententiae conformationem, etsi ea ipsa sententia ab illa structura alienior fuerit. De qua re quum nuper pauca quaedam disseruissem, sed quae pro tempore sufficere mihi viderentur, labefactare ea studuit Eichstadius Programmate Ienae 1827. edito, cuius Prologus a contorta et difficili interpretandi ratione dehortatur. Sed ea re, quum aliquid otii nactus fuero, accuratius explicata, spero me effecturum, ut Ipse, quo nemo melius callet, quid sit Latinum, adsentiatur mihi. Interim vide Xenoph. Anab. II, I, 6. (7.): „ἤν δὲ αὐτῶν Φαλίνοσ ἐῖς Ἑλλήν, ὃς ἐνύγχανε παρὰ Τισσαφέρνηι ὄν, καὶ ἐντίμως ἔχων.“ Ubi apparet, proprie si loqui Xenophon voluisset, dicendum ei fuisse: ἐντίμως εἶχεν αὐτῷ. Hoc si ille in tam brevi et simplici enuntiato sibi indulsit, quid mirum, si idem in amplioribus et per plura cola digestis verborum complexionibus multo

*) Quod mihi nunc secus videtur; neque enim solet Infinitivus historicus ita per copulam praegressae orationi annecti.

crebrius factum fuerit? Sed ne hoc quidem exemplum vereor ne tantum valeat, ut Virum III. in meam sententiam traducat. Itaque videat, quibus argumentis Livii expugnet auctoritatem, I. IX, 13. ita scribentis: „Omnia ab Arpis Romanis suppeditabantur; ceterum adeo exigue, ut militi, occupato stationibus vigiliisque et opere, eques folliculis in castra ab Arpis frumentum veheret; interdum obscursu hostium cogeretur abiecto ex equo frumento pugnare.“ Adde, quae scripsi in Iahnii Annalibus philol. et paedagog. Vol. XIII. fasc. I. p. 83. 1830. Sed redeamus in viam, unde paululum defleximus. — Aen. I, 124.:

Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus.

pontus malit Heinsius, ut sit Infinitivus absolutus. At non tum demum miscebatur pontus. — Aen. VI, 48.:

sed pectus anhelum;
Et rabie fera corda tument; maiorque videri,
Nec mortale sonans; adflata est nunine quando
Iam propiore dei.

Locum hic esse Infinitivo absoluto non nego; sed rectius hoc ita dictum acceperis, ut *niveus videri*, θαῦμα ἰδέσθαι, cet. — Aen. II, 400.:

pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum et nota conduntur in alvo.

„*Scandere* Moret, bene, nisi *conduntur* sequeretur. vid. Burm.“ Sic Heynius. „*Scandere* eleganter et probe.“ Heinsius. *Scandere* non est continuo propterea reiiciendum, quod sequitur *conduntur*. Sic enim etiam alibi Infinitivum absolutum Verbum finitum excipit; cf. Aen. III, 666. §. 2. X, 457. §. 5. et XI, 142. §. 3. laud.; adde I, 423. ex §. 3. Verum hoc non fit, nisi hac ratione, ut maior quaedam inter utrumque Verbum intercedat interpunctio; male enim XI, 142. commate interpungebatur. Unde apparet ab Aen. II, 400. alienissimum esse Infinitivum. Nec, quod a m. pr. in Fragm. Vat. Aen. III, 142. legitur: „*Arebant* herbae, et victum seges aegra *negare*,“ pro *negabat*, videtur ferri posse. Denique Aen. II, 699.:

Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Adfaturque deos, et sanctum sidus adorat.

„*se tollere* Gud. a m. pr., eleganter, modo *adfari* et *adorare* sequi posset.“ Haec Heynius. Hic quidem facile feras Infinitivum, modo plenius in fine versus interpungatur; sed parum firma nititur haec lectio auctoritate. — Ceterum Ge. II, 431.:

Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt;

quod ibi in Gud. pro div. lect. exstat *fundi*, non miraberis Hein-
sio (vid. eius not. ad Ge. I, 383.) placere potuisse, harum et
similium dicendi Venerum aucupi.

Q U A E S T I O XXXI.

De Interrogatione.

1. De Interrogatione si quaerimus, non vulgarem illam di-
cimus, qua ab alio ea edoceri cupimus, quae ipsi aut nescimus,
aut non satis explorata habemus; sed eam, quae numeratur in
figuris. Hoc genus quum varium sit et multiplex, dignum est,
sive interpretationem spectas, sive criticum usum, quod paullo
accuratius illustretur. Sed quoniam in omni hac similique dispu-
tatione id maxime agimus, ut critica inde nobis paremus subsidia,
ita versabimur in ea re, ut appareat, quo in quaque interroga-
tione vel Modo vel Tempore verbi utendum sit.

Atque Indicativi et Coniunctivi quum ea sit natura, ut ille
rem certam, hic dubiam indicet, consentaneum est, idem discrimen
etiam in Interrogatione servari. Rem certam autem eam quoque
dicimus, quae tanquam certa proponitur, et dubiam eam, quam
cum quadam dubitatione pronuntiamus, licet per se nihil insit
vel illi, quod credendi, vel huic, quod dubitandi causam prae-
beat. Hoc autem quum totum ex usu, qui in quaque regnat
lingua, pendeat, suis haec res instruenda est praeceptis.

2. Indicativus requiritur, ubi vel gaudium, vel dolorem,
vel mirationem, vel indignationem, vel exprobrationem, vel
quae sunt his similia, exprimere volumus in re, quae vere fit,
vel facta est.

a) gaudium. Aen. VI, 687.: „Venisti tandem tuaque ex-
spectata parenti Vicit iter durum pietas?“

b) dolorem. Aen. XII, 882.: „Immortalis ego? aut quid-
quam mihi dulce meorum Te sine, frater, erit?“ X, 846.:
„Tantane me tenuit viveudi — voluptas? Tuane per vulnera ser-
vor?“ XI, 42.: „Tene, — quum laeta veniret, Invidit For-
tuna mihi?“

c) mirationem. Ecl. IX, 17.: „Heu, cadit in quemquam
tantum scelus?“ Hinc scribendum Aen. I, 48.: „Et quisquam

numen Iunonis adorat Praeterea, aut supplex aris imponit honorem? non adoret — imponat. Sed v. not. ad h. l.

d) indignationem. Aen. I, 39.: „Pallasne exurere classem Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto? — Ast ego“ cel.

e) exprobrationem et obiurgationem. Aen. IV, 32.: „Solane perpetua maerens carpere iuventa? Nec dulcis natos — noris?“ 38.: „placitone etiam pugnabis amori?“ 208.: „Adspicis haec? An te, genitor, nequidquam horremus?“ 265.: „Tu nunc Carthaginis altae Fundamenta locas?“ 305.: „Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum Posse nefas? — Nec te noster amor, — nec te data dextera quondam, Nec moritura tenet Dido?“ 560.: „Nate Dea, potes hoc sub casu ducere somnos?“ 600.: „Non potui divellere corpus et undis Spargere?“ VII, 359.: „Exsiliabusne datur ducenda Lavinia coniux?“

3. Porro Indicativo locus est, ubi fortiter negare volumus: Aen. IV, 368.: „Nam quid dissimulo?“ i. e. non dissimulabo; vid. V. L. ad Ge. II, 434. et „quae me ad maiora reservo?“ i. e. non sunt maiora, ad quae me reservem. VI, 374.: „Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque severum Eumenidum adspicies, ripamve iniussus adibis?“ VII, 302.: „Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid dura Charybdis Profuit?“

4. Indicativus etiam admittitur, ubi certum est id, quod per verbum indicatur, sed illud tantum incertum, quomodo, vel per quem fiat aliquid, et similia. Aen. II, 678.: „Cui coniux quondam tua dicta relinquo?“ III, 88.: „Quem sequimur? quove ire iubes?“ III, 367.: „Fare, age, — quae prius pericula vito?“

5. item in iubendo, hortando vel dehortando. Aen. II, 596.: „Non prius adspicies, ubi fessum aetate parentem Liqueris?“ IV, 565.: „Non fugis hinc praecipis?“ 592.: „Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur?“ XI, 389.: „Ius in adversos?“ XII, 39.: „Cur non potius certamina tollo?“ II, 43.: „Creditis auctos hostes?“ i. e. ne credite.

6. Singularem habet Indicativus in ironia usu: Aen. X, 92.: „Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?“

7. Adiuncta negatione interdum gravius affirmat: Ecl. III, 17.: „Non ego te vidi Daemonis, pessime, caprum Excipere insidiis?“ ib. 26.: „non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?“

8. Interrogatio per Futurum maxime opponendi, reiiciendi aut aversandi viam habet: Aen. IV, 534. sqq.: „rursusne procos irrisa priores Experiar, Nomadumque petam connubia supplex?“

— Ilincas igitur classes — *sequar?* — Quid tum? sola fuga nautas *comitabor* ovariantes? An Tyriis omnique manu stipata meorum *Inferar?* et, quos Sidonia vix urbe revelli, Rursus *agam* pelago, et ventis dare vela *iubebo?*“ XII, 643.: „Exscindine domos *Perpetiar?* dextra nec Drancis dicta refellam? Terga *dabo?* et Turnum fugientem haec terra *videbit?*“ II, 577. sqq.: „Scilicet haec Spartam — Adspiciet — — natosque *videbit?* Occiderit ferro Priamus, Troia arserit igni? Non ita.“ IX, 785.: „Unus homo tantas strages impune ediderit?“ *Occiderit, arserit, ediderit*, Futura exacta.

9. item desiderium et expectationem: Ecl. VIII, 7.: „en erit unquam Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta? En erit, ut liceat“ etc.

10. Coniunctivus usurpatur primum, ubi aliquid vel sic, vel aliter fieri posse, potuisse, aut futurum esse negamus, quod nos hunc in modum exprimere solemus: ich sollte, wollte, könnte? wer, was sollte, könnte, wollte? Ecl. I, 41.: „Quid facerem? neque servitio me exire licebat, Nec tam praesentes alibi cognoscere divos.“ Aen. III, 182.: „Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros crederet?“ V, 28.: „An sit mihi gratior ulla?“ XII, 947.: „tunc hinc spoliis iudute meorum Eripiare mihi?“ VI, 842.: „Quis te, magne Cato, tacitum relinquat?“

11. Idem Modus est nescientis, aut anxie dubitantis, quid existimandum agendumve sit; ubi nos: kann ich? soll ich? was kann, soll ich? Ecl. VII, 14.: „Quid facerem? neque ego Alcippen, neque Phyllida habebam, Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos. — — Posthabui tamen illorum mea seria ludo.“ Aen. I, 327.: „O quam te memorem, virgo?“ IV, 677.: „Quid primum deserta querar?“ IX, 490.: „Quo sequar? vid. Not. ad Ecl. III, 16.

12. Ubi *quis* idem valet, quod *quis est, qui*, coniunctivus adiungitur. Aen. II, 390.: „dolus an virtus, quis in hoste requirat?“

13. Denique Coniunctivus legitur, ubi per interrogationem significamus, plura iis, quae vel significavimus, vel commemoravimus, adiacere posse: Aen. VI, 601.: „Quid memorem Lapi-
thas?“ VIII, 485.: „Quid memorem infandas caedes?“ Quare non erat, cur Ge. II, 434.: „Quid maiora sequar?“ Schraderus scriptum mallet *sequor*; vid. V. L. ad h. l.

14. Non praetereundum hoc loco, quod, quum sec. §. 11. dicendum sit *Quid agam?* ubique invenitur *quid ago?* Aen. IV, 534.: „En quid ago? rursusne — Experiar“ etc. X, 675.: „quid ago?“ ubi *agam*, quod utroque loco in quibusdam libris

legitur, statim subsequenti *experiar* et *dehiscat* debetur. XII, 637.: „Nam quid ago?“ Non licet tamen ceteris personis, ut *quid agis*, eodem modo uti. Cuius rei causa mihi videtur in eo posita, quod Graeci hac in re coniunctivo utuntur. Habebimus igitur in hac interrogatione vestigium retentae Graeci coniunctivi formae. Haec iis opposita esse volui, quae Wunderlich. disputat ad Aen. IV, 534. Ceterum adde Ovid. Fast. I, 321. sq.: „Qui calido strictos tincturus sanguine cultros Semper „Agone?“ rogas, nec nisi iussus agis.“

15. Interrogatio per Infinitivum est vel querentis, ut Aen. I, 97.: „Mene Iliacis occumbere campis Non potuisse?“ vel facere aliquid nolentis: I, 37.: „Mene incepto desistere victam? Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?“

QUAESTIO XXXII.

De Copula *Nec*, *Neque*.

Nihil frequentius a librariis permutatum, quam *nec* et *neque*. Quare operae pretium facturum me spero, si quaedam praecepta constituam, quibus in ea re critici iudicium regi oporteat. Itaque primum illud certum est, non perinde esse, utrum *nec* an *neque* scribatur. Qua in re investiganda mirifice te adiutum sentias codicum Virgilianorum bonitate, tanta illa quidem, ut paucissimi loci emendatricem adhuc manum desiderent. Ante Heinsium quidem multum in eo peccatum est ab Editoribus; sed ille praestantissimorum librorum ope, ubique fere meliora praebentium, pleraque huius generis vitia, nullo tamen suo interposito iudicio, removit. Omitto vulgares regulas, ne ab omni parte veras quidem; neque etiam id sum acturus, ut omnia exhaustiam, quae de usu particularum *nec* et *neque* dici possunt; sed iis finibus hanc disputationem circumscribam, inter quos in hoc genere ubique me continui, i. e. non exspatiabor ultra Virgiliū carmina, quippe satius ducens, in parte aliqua verum videre, quam errare in toto*). Ceterum, quo rectius de his, quae videbis allata, sta-

*) Haec quum iam in eo esset ut typis exscribenda traderentur, invitatus ipsa rei gravitate exquirere conatus sum, quid in eo genere secutus fuerit summus solutae orationis auctor; hinc additae §§. 14. sqq. Quod si fecissem, antequam de Virgiliano usu exponerem, non ubique eo disputassem, quo nunc factum est, vel ordine, vel modo. Facile autem senties, quantum haec sibi mutuo lucis afferant.

tuas, lector benevole, illud velim teneas, magnam me exemplorum nubem inter legendum ita collegisse, ut promiscue, quae se offerrent, in schedulas coniicerem, nulla ante concepta opinione, quae me erroribus irretire posset.

1. Primum igitur monendum est, multo saepius *neque* in *nec*, quam *nec* in *neque* mutatum esse a librariis. Quod quare ita sit, in promptu est dicere. Brevior enim forma conveniebat multorum librorum festinantiae, nihil scilicet interesse inter has formas existimantium. Tum etiam illud, quod *neque* per compendium NEQ. scribi solebat, multis fraudi fuisse putandum est. Hinc facile vel eo internoscas meliores et deteriores codices, quod in illis maiore cum religione harum formarum discrimen servatum reperies, in his secus. Iam comparet mihi aliquis Mediceum codicem et Romanum! quam saepe is in hoc brevior formam repraesentatam inveniet, ubi ille longiorem ac genuinam servavit! Cf. Ge. II, 287. 465. III, 352. Aen. VI, 733. XI, 201. Quod quum ita sit, rarius errabis, ubi longiorem breviori, quam ubi brevior longiori formae praetuleris. Sed antequam ad alia progrediar, quo clarius illud, quod supra dixi, appareat, duplicem adiciam istarum permutationum indicem; qui si facile augeri potest, vel haec tamen exempla satis illud, quod institui, probare possunt. Secutus sum in his laudandis Heyn. editionem tertiam.

<i>Nec cum neque permut.</i>	<i>Neque cum nec permut.</i>
Ecl. V, 25., ubi antea <i>neque</i> edebatur.	Ecl. VI, 2. (VII, 14.)
IX, 35.	Ge. I, 95. 426. 433.
Aen. II, 430.	II, 287. 465.
V, 781.	III, 216. 239. 352.
VIII, 316.	(IV, 198.)
X, 679.	Aen. VI, 52. 733. 870.
XII, 135.	IX, 129. 180. 428.
	X, 757.
	XI, 201. 208. 228. 413.
	537. 846. 801.
	XII, 207. (679. 907.)

Haec enim fere est in universum istarum permutationum ratio, ut, eas si numeres, vix semel *nec* in *neque* conversum reperias, ubi *neque* in *nec* fere quater mutatum videris. At vix etiam in censum vocari debebant Ecl. IX, 35. Aen. VIII, 316. X, 679. XII, 135., quum omnibus his locis praecedat *neque*, unde *nec*, quod sequebatur, facile in *neque* abire potuit. Et Ecl. V, 25. Aen. II, 430. V, 781. *nec* propter vocalem, quae istam particulam excipit, in *neque* mutatum. Unci, quibus quaedam inclusa sunt, indicant, *neque* ibi a me revocatum esse pro *nec*. Ut incipiam a

Ge. IV, 198. et Aen. XII, 679., altero quidem loco ipse Mediceus *neque* exhibet; priore in eodem a m. pr. exstat *dec*; quare quum semel peccatum fuerit, non tanta est ibi Medicei auctoritas; atque ut *d* in *dec* ex praegresso vocabulo *quod*, ita *c* pro *q* ex sequente *concubitu* tractum videtur. Accedit, quod hic quidem ipse Romanus exhibet *neque*. Utrique autem emendationi, ut paulo post videbimus (§. 2. et §. 4.), plurimum fidei conciliatur ex numerorum elegantia. Partim easdem, partim alias ob causas Ecl. VII, 14. (cf. §. 5.) Aen. XII, 907. (cf. §. 10. sub fin.) *neque* scribendum videtur.

2. Iam ut ad ipsum harum particularum usum veniamus, duabus is rebus maxime regitur, soni ac numerorum suavitate, et orationis vi ac gravitate. Plerumque autem et numerus et oratio eandem postulat formam; quamquam non tanto intervallo disiunctae ac separatae sunt hae particulae, ut non interdum, ubi res tulerit, aut soni suavioris causa ea forma admittatur, quae orationi, aut sententiae gratia, quae numerorum elegantiae non plane congruat.

Sed de sono et rhythmo, in quo temperando admirabilis est vel maxime Virgilinus, ut primum explicemus: ea res non uno proditur signo. Qui vel aliquot paginas Virgilii, vel alius poetae paullo attentius legerit, intelliget in primis hoc poetam curasse, ut hexameter a dactylo inciperet, praesertim si in secunda sede subiectus esset spondeus. Hinc explicandum est, quod in thesi primae sedis tantum non ubique invenias *neque*, non *nec*.

- Ecl. V, 82. Nam *neque* me tantum
- X, 11. Nam *neque* Parnasi
- Ge. I, 395. Nam *neque* tum stellis
- II, 103. Sed *neque* quam multae
- 136. Sed *neque* Medorum
- IV, 9. Quo *neque* sit ventis
- Aen. II, 197. Quos *neque* Tydides
- III, 242. Sed *neque* vim pluvis
- VII, 692. Quem *neque* fas igni
- VIII, 316. Quis *neque* fas, *neque* cultus erat
- X, 679. Quo *neque* me Rutuli
- XI, 70. Cui *neque* fulgor adhuc
- XII, 135. Tum *neque* nomen erat
- 903. Sed *neque* currentem

Contrarium non nisi duobus locis observavi; alter eorum est Ge. IV, 198., quem modo emendavimus, alter Aen. V, 783.: „Quam *nec* longa dies, pietas *nec* mitigat ulla.“ Hunc tamen, praesertim quum nulla lectionis varietas ibi notetur, eo magis intactum relinquendum censeo, quo magis de industria, ut *infra* (§. 12.) apparebit, poeta *nec* scripsisse putandus est.

3. Contra tertia sedes spondeos amat, quibus mitigetur vis rhythmī anapaestici; sedatiorem enim esse decet hexametrum epicum. Quod quum prae ceteris sensisset Virgilius, raro inveniuntur in eius carminibus versus meris dactylis decurrentes; atque ubi inveniuntur, aut animi commotio gravior numeris exprimitur, aut sapienter res ab eo ita attemperata est, ut ne delicatioris lectoris aures offendantur. Hinc in tertia sede ubique *nec* invenitur, nisi ubi vocalis sequitur. Exempla si quaeris, invenies Ecl. II, 2. 56. V, 26. VI, 11, 393. VIII, 89. IX, 16. X, 46. Ge. IV, 128. Aen. I, 219. 529. II, 197. 314. 429. 521. 534. 708. IV, 307. 501. V, 786. VI, 348. VIII, 377. IX, 138. 425. 486. 606. X, 531. 679. XII, 912. *neque* vocali sequente: Ecl. X, 12. Ge. I, 514. IV, 10. 447. Aen. X, 757. XI, 159. 413. ac saepius. Unus refragatur locus Aen. I, 260. de quo deinde (§. 7.) videbimus.

4. In secunda sede et *neque* invenitur, ut:

Ecl. I, 41. Quid facerem? *neque* servitio me exire licebat.

Aen. II, 78. fatebor Vera, inquit, *neque* me Argolica de gente negabo.

IV, 380. Sollicitat! *Neque* te teneo, *neque* dicta refello.

VI, 347. Ille autem: *Neque* te Phoebi cortina fefellit

VIII, 316. Quis *neque* mos, *neque* cultus erat

569. Nate, tuo; *neque* finitimus

et *nec*:

Aen. I, 328. haud tibi vultus Mortalis, *nec* vox hominem sonat (Mor. un. *neque*)

II, 79. Hoc primum; *nec* si miserum Fortuna Simonem

287. Ille nihil; *nec* me quaerentem vana moratur

704. Cedo equidem; *nec*, nate, tibi comes ire recuso

740. Incertum; *nec* post oculis est reddita nostris

778. Eveniunt; *nec* te comitem portare Creusam

VII, 360. O genitor? *nec* terminiseret

XI, 354. unum Adiciās; *nec* te ullius violentia vincat

Quibus inter se collatis apparet, *neque* maxime inveniri in versibus lephthemimeris habentibus; cf. Ecl. I, 41. Aen. II, 78. IV, 380.; hi enim sunt hoc loco versus ordines

— — — — — | — — — — — | — — — — —
non hi

— — — — — | — — — — — | — — — — —

porro VIII, 316. 569. Hinc novum accedit argumentum emendationi supra (§. 1.) factae Aen. XII, 679.: „Morte pati; *neque*

me indecorem, germana, videbis." In uno, qui superest, versu Aen. VI, 347. propter spondeos, qui tres reliquas sedes insident, *neque* scriptum. Contra Aen. II, 704. retardandi numeri causa ante hephthemimerim *nec* positum. Cur autem Aen. XI, 354. poeta *nec* scribere maluerit, mox (§. 12.) intelligetur.

5. Ut autem in quovis longiore versu invenitur una sedes ceteris debilior, sic etiam in hexametro, quartam dico. Hanc, quippe deficiente, ubi eo perventum est, spiritu, variis modis corroborare studuerunt poetae, in primis Virgilius. Hinc, ut saltem nonnulla afferam, dactylus ibi in bucolicis usitatus; hinc raro singulis vocabulis, spondei mensuram habentibus, expletur illa sedes; hinc crebrae elisiones et voces monosyllabae; cfr. Quaest. XXXV, 20. Quum autem dactylus exiliores in ea sede facere videretur numeros, hunc epici poetae rarius admiserunt, aliisque rationibus firmare versum instituerunt. Ac si qua est, quod obiter moneo, in ea re inter Graecos et Latinos poetas discrepantia, ea magnam partem ex accentus diversitate, aut aliis ex causis iudicanda est. Ex his facile iam divinare licet, usitatus in quarta sede esse *nec*, quam *neque*. *Nec* quidem ante consonam his locis annotavi:

Ecl. IX, 35. Nam neque adhuc Vario videor, *nec* dicere
Cinna Digna*

X, 16. Stant et oves circum; nostri *nec* poenitet illas
62. Iam neque Hainadryades rursus, *nec* carmina
nobis*

Ge. II, 103. Sed neque quam multae species, *nec* nomina
quae sint*

501. Sponte tulere sua, carpsit; *nec* ferrea iura

III, 559. Nam neque erat coriis usus, *nec* viscera quis-
quam*

Aen. I, 601. Non opus est nostrae, Dido; *nec* quidquid
ubique est*

II, 159. Si qua tegunt; teneor patriae *nec* legibus ullis

432. Testor in occasu vestro *nec* tela, *nec* ullas

467. Incidit. Ast alii subeunt; *nec* saxa, *nec* ullum

491. Instat vi patria Pyrrhus; *nec* claustra, ne-
que ipsi

III, 192. Postquam altum tenuere rates, *nec* iam am-
plius ullae

214. Tristius haud illis monstrum, *nec* saevior ulla
Pestis*

242. Sed neque vim plumis ullam, *nec* vulnera
tergo*

484. Et Phrygiam Ascanio chlamydem; *nec* cedit
honori.

Aen. IV, 338. Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge fugam; *nec coniugis un-*
quam *

Praetendi taedas.

V, 394. Ille sub haec: „Non laudis amor, *nec gloria*
cessit *

VI, 593. Contorsit; non ille faces, *nec fumea taedis* *

VII, 231. Non erimus regno indecores, *nec vestra fe-*
retur *

VIII, 316. Quis neque mos, neque cultus erat, *nec iun-*
gere tauros *

IX, 748. neque enim is teli, *nec vulneris auctor* *

XI, 343. Rein nulli obscuram, nostrae *nec vocis egen-*
tem *

Multa prudens praeterii, ut Ecl. I, 33. V, 60. VIII, 45. X, 29.
sq. Ge. II, 83. III, 62. IV, 129. etc., de quibus infra. Nec
non versus stellulis insigniti etiam aliam sequuntur regulam.

neque his tantum:

Ge. III, 252. Ac neque eos iam frena virum, *neque verbera*
saeva

277. Diffugiunt, non, Eure, tuos, *neque Solis ad*
ortus

Aen. I, 326. Nulla tuarum audita mihi, *neque visa sororum.*

IV, 380. Sollicitat! Neque te teneo, *neque dicta refello*
440. Per medios, miscetque viris; *neque cernitur ulli*

V, 194. Non iam prima peto Mnestheus, *neque vincere*
certo

217. Radit iter liquidum, celeres *neque commovet*
alas

453. At non tardatus casu, *neque territus heros*

VIII, 143. His fretus, non legatos, *neque prima per artem*

Sed habet haec quoque res certam quandam rationem. *Neque*
enim quarta sede positum aut celeritatem exprimit, ut Ge. III,
277. Aen. V, 217.; aut omnino concitatum quid indicat, ut Ge. III,
252. Aen. IV, 380.; aut praelatum *neque*, quod prior versus pars
per spondeos tardius ingreditur, ut Aen. V, 453. et VIII, 143.;
atque etiam Ecl. VII, 14., quod numerorum elegantia requirere
videbatur, *neque* e praestantissimo fragm. Moret. et Serv. Dresd.
revocavi: „Quid facerem? neque ego Alcippen, *neque Phyllida*
habebam;“ aut denique alio modo inservit numerorum suavitati,
ut Aen. I, 326. 440. Horum enim versuum extremi ordines, si
nec scribitur, nimis similem sonum referunt:

— ‘ ‘ ‘ ‘ | — ‘ ‘ ‘ ‘ | —.

Quod si idem in quibusdam versibus *nec* habentibus, ut Aen. IV,

339. V, 394. VI, 593. VII, 231. antea laud., reprehendi posse videtur, ita hi atque illi versus inter se differunt, ut illorum sententia ipso versu finiatur, quod secus est in his; iam, ubi statim ad proxima pergitur, minus sentitur illud, quaecumque est, vitium. Accedit, quod in versibus hephthemimerim habentibus nimis inaequales sunt ordines, prior nimis longus, alter nimis brevis; quod non offendet aures, si, continuata per proximum versum sententia, non licuerit vori in extremo versu subsistere; poterit autem offendere, si cum versu clauditur etiam sententia. Itaque, hoc ubi fit, ipsa numerorum celeritate efficitur, ut ea res, minore pausa post hephthemimerim facta, haud ita multum obstitit soni elegantiae. — Denique rectius Aen. XII, 907. ex Mediceo edideris: „Nec spatium evasit totum, *neque* pertulit ictum.“ Vid. de h. l. etiam §. 10. et de Aen. V, 194. §. 7.

6. *Neque* ante vocales usitatum esse satis constat; et sic ubique quaecumque in versu sedem obtinet, sequente Verbo substantivo, aut Praepositione aliave Particula, qualis est *enim*, *adhuc*, apud Virgilium scribi solet. Quae res quum certa et optimi cuiusque libri auctoritate comprobata ac confirmata sit, non est, quod exemplis, quae sunt innumerabilia, stabiliatur; cf. tamen, quae §. 7. attuli. Ex Mediceo aliisque libris Heinsius Aen. VI, 870. edidit *nec ultra*, quamquam in hac quoque sede, nisi alia causa intercesserit, usitatum est *neque*. Sic enim ex optimorum librorum, nec raro omnium, auctoritate editur Ge. I, 95. 347. II, 138. 293. 420. 498. III, 239. 352. IV, 37. 398. 500. Aen. VI, 733. IX, 129. X, 32. 757. XI, 228. 568. et alibi. Quare non dubitavi, l. l. *neque* retinere cum Heynio. De Aen. V, 669. vid. §. 13. *Neque* vero hoc mirum, in re ad labendum adeo proclivi, cf. §. 1. dicta, si interdum etiam in optimis libris a vero aberratum fuerit. Quare unum illud restat, ut, quibus conditionibus *nec* ante vocales ponatur, aperiamus. Iam vero veniendum ad ea, quae de orationis vi ac gravitate dicenda sunt, quae spero parti eorum, quae supra exposuimus, aliquantum lucis esse allatura.

7. Haec omnis res ex eo pendet, quod *nec* fortius est et gravius, *neque* mollius et lenius. Quam rem si quis diligenter examinare velit, optimi cuiusque scriptoris usu comprobata inveniet*). Nunc, quidquid ad eam firmandam ex Virgilio peti potest, explicabo. Ac *neque* similis est nostro *und nicht*, *auch nicht*; *nec* vero magis respondet nostro *noch*. Hinc *neque* molliorem facit ad sequentia transitum. Cf. Ge. I, 514. II, 104. III, 239. 352. 559. IV, 207. 447. 500. Aen. II, 376. VII, 195. 581. VI, 52. 733. VIII, 251. IX, 704. X, 865. XII, 74. Contra du-riorem quandam formam fuisse *nec*, vel inde conicere licet,

*) vid. iam §. 15. sq.

quod admodum pauca vocabula hac consona terminantur, in his tamen tres imperativi, *dic, due, fac*; quibus quidem cum imperativis non est comparandum *fer*, quod verbum iam in infinitivo apocopen est passum, sicuti *velle*, unde *vel* ortum, quae non dubito quin antiqua imperativi forma censenda sit. Quare quum durior ille sonus particulae *nec*, sequente vocali, gravius ad aures accideret, praelata est ante vocalem mollior forma *neque*. Hinc lenior etiam fit oratio, quum consonam *neque* praecedat; quamobrem nolim fidem codicum tentare Aen. I, 260. „*neque* me sententia vertit.“ cf. §. 3. Legas inodo totum locum inde a vs. 254.; nihil isto mollius ac lenius. Similem affectum deprehendes Aen. V, 194.: „Non iam prima peto Mnestheus, *neque* vincere certo.“ Magna hic cum arte adiectum est loquentis nomen, animum remissiozem, nec iam magnarum rerum appetentem indicans; sensus enim est: non iam is sum, qui prima petam. Egregie etiam Aen. I, 718. de Didone, quam Amor sub Ascanii specie latens petit: „Haec oculis, haec pectore toto Haeret, et interdum gremio fovet; inscia *Dido*, Insideat quantus miserae deus!“*) X, 677.: „In rupes, in saxa (volens vos *Turnus* adoro) Ferte ratem!“

8. *Neque* magis transitui inservire, quam *nec*, vel eo probabile est, quod *nec* etiam pro simplici *non* legitur, ita tamen, ut neget fortius: Auctor Ciris vs. 238.: „quod *nec* sinit Adrastea,“ — quae verba immerito suspecta sunt Silligio meo; — maxime in prohibendi formulis, veluti Virgil. Ecl. IX, 6.: „Hos illi (quod *nec* vertat bene!) multum haedos.“ Plinius Ep. II, 2, 3.: „Illud enim *nec* dii sinant.“ cf. etiam §. 12. extr. *Neque* non ita; nam quod in principiis sententiarum pro simplici *non* dici aiunt, nihil hoc ad rem. Iam vero ut l. l. ex uno cod. Moret. pro *nec* recipias *non*, quantum de sua vi his verbis detrahes! Clarius cernitur huius particulae potestas in geminata negatione; geminata enim negatio maiorem plerumque vim habet, quam simplex. Hinc fit, ut *neque* raro, *nec* saepissime geminetur. Certa, quae quidem huc faciant, repetitae particulae *neque* exempla haec in promptu habeo: Ge. IV, 9. sq. Aen. IV, 380. VIII, 316. X, 757. *Nec* geminatum Ecl. II, 56. V, 60. VIII, 45. IX, 16. Ge. I, 36. III, 62. Aen. IV, 307. 365. VII, 360. XI, 164. V, 733. VI, 88. et saepe alibi. Quid? quod *nec* ter et quater repetitur, *neque* non item. Sic Ecl. X, 29. sq.: „*Nec* lacrimis crudelis Amor, *nec* gramina rivis, *Nec* cytiso saturantur apes, *nec* fronde capellae.“ Ge. IV, 128.: „*nec* fertilis illa iuvencis, *nec* pecori opportuna seges, *nec* cominoda Baccho.“ Aen. IV, 307.: „*Nec* te noster amor, *nec* te data dextera quondam, *Nec* moritura te-

*) Alio modo, ut hoc addam, utitur hoc appositionis genere Virgilius Aen. IV, 234.: „Ascanione pater Romanas invidet arces?“

net crudeli vulnere Diſo?" V, 783.: „*Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla, Nec Iovis imperio fatisque infracta quiescit.*" XI, 164.: „*Nec vos arguerim, Teucri, nec foedera, nec quas*" etc. Ecl. X, 11. sq. autem propter vocalem tertio loco *neque* exhibitum; et Aen. VIII, 316. recte editur: „*nec iungere tauros.*" Inde etiam apparet, cur, praegresso *neque*, plerumque legatur *nec*; repetita enim negatio quum plerumque fortioſiorem reddat orationem, et ipsa debet fortior eſſe*); cf. Ecl. V, 82. IX, 35. X, 62. Ge. II, 103. III, 490. ubi Medic. *nec* apud Foggin. pro *neque*. 559. Aen. III, 242. VI, 347. sq. VII, 692. IX, 748. X, 679. XII, 903. *Nec* autem ubi praecesserit, et repetita negatio vim habet Graeci οὐτε — οὐτε, vel καὶ οὐτε — οὐτε, consentaneum est, *nec* sequi, non *neque*; quae quidem regula constantissime servatur. Sic Ecl. I, 33.: „*Namque, — dum rae Galatea tenebat, Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.*" Ge. III, 62.: „*Cetera nec feturae habilis, nec fortis aratris.*" et saepe alibi; ut Ecl. X, 29. sq. Ge. IV, 129. modo laud. Cfr. praeterea §. 5. Hinc *nec* ante vocales invenitur Aen. II, 432.: „*Testor in occasu vestro nec tela, nec ullas Vitavisse vices.*" item vs. 467.: „*nec saxa, nec ullum Telorum interea cessat genus.*" ibid. 429.: „*nec te tua plurima, Panthu, Labentem pietas, nec Apollinis insula textit.*" ubi tres codd. *neque* praebent, propter sequentem vocalem scilicet; cf. §. 1. observata. Ge. III, 216.: „*nec neuorum patitur meminisse, nec herbae.*" Aen. XI, 208.: „*Nec numero, nec honore cremant.*" XII, 630.: „*Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes.*" Cfr. etiam §. 18.

9. Contra, ubi *non* aut alia lenior negatio praegressa est, vocali sequente, semper fere subiicitur *neque*; ut Ge. II, 138.: „*non Bactra, neque Indi, (Laudibus Italiae certent).*" ib. 293.: „*Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres Convellunt.*" Aen. IX, 129.: „*non tela, neque ignes Expectant Rutulos;*" ubi male editur *nec*; reposui *neque* e Mediceo aliisque vetustis libris. Ac mira quadam arte Virgilius effecit, ut plerumque, quum nova sententia priori simpliciter iungenda esset, particulae *neque* locus esset. Sic

Ge. I, 456.: *non* illa quisquam me nocte per altum Ire,
neque a terra moneat convellere funem.

425.: *nunquam* te crastina fallit Hora, *neque* insidiis noctis capiere serenae.

II, 286.: Sed quia *non* aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, *neque* in vacuum poterant se extendere rami.

420.: Contra *non* ulla est oleis cultura; *neque* illae
Procurvam expectant falcein

*) vid. §. 20. sq.

Ge. II, 461 — 65.: Si *non* ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam;

Alba *neque* Assyrio fucatur lana veneno," *cel.*
496.: *Non* res Romanae (illum flexerunt) peritura-
que regna; *neque* ille Aut doluit miserans
inopem.

IV, 398.: Nam sine vi *non* ulla dabit praecepta, *neque*
illum Orando flectes.

Aen. VII, 756.: Sed *non* Dardaniae medicari cuspidis ictum
Evaluit; *neque* eum iuvare in vulnera
cantus.

IX, 179.: quo pulchrior alter *Non* fuit Aeneadum, Tro-
iana *neque* induit arma.

XI, 567.: *Non* illum tectis ullae, non moenibus urbes
Accepere, *neque* ipse manus feritate de-
disset.

702.: ubi se *nullo* iam cursu evadere pugnae Posse,
neque instantem reginam avertere cernit

845.: *Non* tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema iam in morte, *neque* hoc sine
nomine letum Per gentes erit.

Sed ubi praegressam eiusmodi negationem consonans sequitur,
fere *nec* scribitur. Cfr. exempla §. 5. allata Aen. I, 601. III,
214. V, 394. VI, 593. VII, 231. X, 343.

Sed in graviore argumento, licet vocalis subiecta sit, se-
quitur *nec*; ut in concitatiores oratione, qualis est Aen. IV, 529.:
„At *non* infelix animi Phoenissa; *nec* unquam Solvitur in
somnia;“ ita ibi edidi; vid. V. L. ad h. l. Aen. II, 583.: „etsi
nullum memorabile nomen Feminea in poena est, *nec* habet vi-
ctoria laudem;“ imo vituperationem; hinc gravius illud *nec*. XII,
135.: „Tum *neque* nomen erat, *nec* honos, aut gloria monti;“
neque enim idem significant *nomen* et *honor*, (cf. §. 10. sub fin.)
sed *nomen* proprie h. l. dictum. ibid. 207.: „Numquam fron-
de levi fundet virgulta, *nec* umbras;“ *nec* enim iurantem gravi-
tati in primis conveniens ex Mediceo apud Foggium aliisque
codd. restitui. Quod si quis tamen sit, qui fretus quibusdam,
quae hic et §. 8. excitavi, exemplis hanc esse vim literae *h* existi-
met, ut *nec* pro *neque* adsciscat, eius opinioni hi repugnant loci:
Ecl. X, 62.: „Iam *neque* Hamadryades rursus nec carmina
nobis Ipsa placent.“ Aen. XI, 413.: „Funditus occidimus, *ne-
que* habet Fortuna regressum.“ X, 757.: „*neque* his fuga nota,
neque illis.“ XI, 846.: *neque* hoc sine nomine letum Per gen-
tes erit.“

10. Ut complectar brevi: *non — neque*, *non — nec*, et similia, respondent Graeco οὐκ — οὐδέ, *neque — nec* οὐδέ — οὐδέ, Graecum οὐτε — οὐτε autem raro exprimitur per *neque — neque*, saepius per *neque — nec*, plerumque per *nec — nec*. Illud tamen apparet, ubi *nec — nec* ita ponitur, ut prius *nec* in enuntiati principio collocatum non tam disiungendi, quam adiungendi vim, sive potestatem Graeci οὐδέ, habeat, ibi posse pro altero *nec* etiam *neque* scribi. Hinc retinui optimorum librorum lectionem Aen. II, 491.: „Instat vi patria Pyrrhus; *nec* claustra, *neque* ipsi Custodes sufferre valent;“ i. e. ac iam irrumpentium vim non claustra, ne ipsi quidem custodes sustinere possunt, οὐ κλισίῃρα, οὐδ' αὐτοὶ φύλακες. Neque in his *neque* in *nec* mutandum puto: Ge. II, 83. sq.: „Praeterea genus haud unum *nec* fortibus ulmis, *Nec* salici lotoque, *neque* Idacis cyparissis;“ interrupto enim per particulam *que* orationis tenore, ea, quae sequuntur, *neque* Idacis cyparissis, novam constituunt enuntiationem, ad quam explendam repetendum ex praegressis: *genus unum est*, nos: *auch nicht*. Nec Graece dubito quin recte hic dicas: οὐκ οὐτε — οὐτε — τε, οὐδέ. Cf. Eurip. Herc. fur.: „Ἄλλ' οὐτε Σισύφειον ἐλκοῶ πέτρον Πλούτωνά τ', οὐδὲ σκήπτρα Δήμητρος κόρης.“ vid. Schaefer. ad Dionys. p. 36. et 299. Recte etiam illud Ge. II, 153. sq.: „*Nec* rapit immensos orbes per humum, *neque* tanto Spumeus in spiram tractu se colligit anguis;“ scilicet eadem est in utroque membro sententia, οὐδὲ — οὐδέ, non οὐτε — οὐτε, requirens. Eandem ob causam Aen. XII, 907. ex Medic. Menag. et Parrhas. revocandum *neque*, ubi nunc sic editur:

Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, *nec* pertulit ictum.

Apparet, quum vs. 907. utriusque hemistichii sententia eodem redeat, ineptam esse fortiorein negationem *nec — nec*, οὐτε — οὐτε. Quare omissio post *viri* vs. 908. connate, oratio ita constituenda, ut in tria membra dividatur, hunc in modum: 1) Tum lapis ipse — volutus, scil. *est*. 2) Nec (i. e. οὐδέ) spatium evasit totum. 3) *neque* pertulit ictum. Hac ratione etiam efficitur, ut, quum concitiores sint numeri, occultetur quodammodo κακοφωνία, quae est in *to tum — ictum*.

11. At vero ubi ad augendam negationis vim pleonastice praecedenti negationi altera subiicitur, ut in Graeco οὐδὲν οὐτε — οὐτε, tum saepe necessario requiri videtur, ut etiam priore loco *nec*, non *neque*, scribatur. Hinc ut omittam talia, quale est Ecl. IV, 55.: „Non me carminibus vincet *nec* Thracius Orpheus, *Nec* Linus.“ Ge. II, 83. sq.: „Praeterea genus haud

unum, *nec* fortibus ulnis, *Nec* salici.“) Aen. IX, 428.: „*nihil* iste *nec* ausus, *Nec* potuit.“ XI, 801.: „*nihil* ipsa *nec* aurae, *Nec* sonitus memor;“ nam quod h. l. editur *neque*, mutavi in *nec*, a Fogginio ex Mediceo prolatum. Eandem formam idem Mediceus fortasse, si non in prima parte inutilis esset, praeberet Ecl. V, 25.: „*nulla nec* annem Libavit quadrupes, *nec* graminis attigit herbam.“ Sic ibi pro vulgari *neque* edidi, et codices quosdam et rationem secutus.

12. Quae quam ita sint, non mirum videbitur, si interdum *nec* ea sede positum reperitur, ubi alibi *neque* locum habere solet. An vero non agnoscis numerorum gravitatem in hoc versu Aen. XI, 354.: „unum Adicias; *nec* te ullius violentia vincat.“ cf. §. 4.; aut in hoc V, 783.: „Quam *nec* longa dies, pietas *nec* mitigat ulla,“ etc. cf. §. 2. Huc etiam referendum videtur, quod legitur Aen. V, 781.: „Iunonis gravis ira, *nec* exsaturabile pectus;“ quod dictum est pro: *et inextaturabile*; similiter *nec* memorum pro *immemorum* Aen. XII, 533.: „crebro super ungula pulsu Incita *nec* domini memorum proculcat equorum;“ quale est etiam *nec opinatus* pro *inopinatus*, *nec ullus* pro *nullus*, ut Auctor Ciris vs. 269.: „Cui Parcae tribuere *nec* ullo vulnere laedi;“ quod cave explices: „Et cui Parcae tribuere non laedi.

13. Superest, ut quaedam singularia afferam. Huc pertinet Aen. IX, 150.: „tenebras et inertia furta Ne timeant; *nec* equi caeca condantur in alvo.“ Nimirum ingrato erat sono *neque equi*; et XII, 352.: „*nec equis* adspirat Achilli.“ Sic fortasse etiam XII, 465. e codd. quibusdam restituendum: „*Nec* pede congressos, *nec* equo;“ ubi nunc editur: *congressos aequo*. Soni ratio haberi potuit etiam Aen. V, 781. §. 12. laud., ut V, 669.: „*nec* exanimis possunt retinere magistri.“ vid. §. 6. Aen. XI, 381.: „dum distinet hostem Agger murorum, *nec* inundant sanguine fossae;“ fortasse *nec* scriptum, quia repetenda particula *dum*, ut sit *necdum*; minus enim usitatum *neque dum*. Ecl. IX, 26.: „quae Varo *necdum* perfecta canebat.“

14. Apparet eiusmodi quaestiones inde plurimum habere difficultatis, quod editiones, quibus utimur, veterum scriptorum e variis libris mss. conflatae esse solent, ita tamen, ut ab editoribus eiusmodi scilicet minutiae minus, quam par erat, observatae lectionisque diversitates aut non satis accurate enotatae sint, aut, ut plurimum, plane neglectae. Iam vero singulari Fogginii merito debemus, ut unius vetustissimi optimique codicis Virgiliani, Mediceum dico, tamquam oculis usurpandi copia facta sit philologis. Qui quantum adiuvet studia eiusmodi res quaerentium, ex

haec ipsa disputatione cognoscitur. Sed multi erunt, opinor, qui, quid hoc in genere pedestres scriptores secuti sint, scire cupiant. Atque horum desiderio ut, quantum liceret, satisfacerem, sumsi Ciceronis libros de Republica a Maio ex uno eoque vetustissimo codice editos, atque ita perlustravi, ut vix unum locum, qui quidem ad hanc causam spectaret, intactum reliquisset mihi videar. Nec poenitet me huius laboris; ita enim, quae supra de usu Virgiliano particularum *nec* et *neque* exposui, comprobari confirmarique intellexi, ut, quid cuique loco conveniat, exploratum fere haberi possit. Sed venio ad ipsam rem.

15. Primum igitur hoc non posse dubitari puto, quin illa ratio, qua *nec* ante consonas, *neque* ante vocales ponere iubemur, etsi eam ex parte Virgiliana consuetudo tueri videtur, vid. §. 6., Ciceronis usu, si non prorsus tollitur, certe infringatur valdeque infirmetur. Nam et *nec* saepe ante vocalem, et *neque* ante consonam collocatum reperies; cuius rei exempla satis multa ex iis peti possunt, quae infra sum in medium allaturus. Itaque omne harum particularum discrimen apud Ciceronem quidem in ipsa earum vi ac significatione ponendum existimo.

16. a) Vidimus autem supra, §. 7., *nec* fortius esse, *neque* mollius. Ab illo ut incipiam, per *nec* gravius negari, inde intelligitur, quod saepe spectat ad opposita: I, 2.: „*Nec vero habere virtutem satis est, nisi utare.*“ 8.: „*Nec vero nostra quaedam est instituenda nova et a nobis inventa ratio, sed unius aetatis clarissimorum ac sapientissimorum nostrae civitatis virorum disputatio repetenda memoria est.*“ 17.: „*Quam est hic fortunatus putandus, cui soli vere liceat omnia non Quiritium, sed sapientium iure pro suis vindicare, nec civili nexu, sed communi lege naturae.*“ 34.: „*Cum is, qui imperat aliis, servit ipse nulli cupiditati; cum, quas ad res civis instituit et vocat, eas omnis complexus est ipse; nec leges inponit populo, quibus ipse non pareat; sed suam vitam ut legem praefert suis civibus.*“ II, 15.: „*non esse nos transmarinis nec inportatis artibus eruditos, sed*“ cet. 16.: „*intelligesque non fortuito populum Romanum, sed consilio et disciplina confirmatum esse, nec tamen adversante fortuna.*“ 34.: „*quorum auctoritas maxime florebat, quod, cum honore longe antecellerent ceteris, voluptatibus erant inferiores, nec pecuniis ferme superiores.*“ III, 8.: „*Nec vero illis aut voluntas defuit, aut ingenium; sed*“ cet. 14.: „*quin de tribus unum esset optandum, aut facere iniuriam, nec accipere.*“ V, 2.: „*Nec vero quisquam privatus erat disceptator aut arbiter litis, sed omnia conficiebantur iudiciis regis.*“ 4.: „*Nec vero tam metu poenaeque terrentur, quam verecundia.*“ — *Nec* subiecta particula adversativa tamen: vid. II, 16. modo laud. et II, 38.: „*Laudavisse mihi videris nostram reipublicam,*

cum ex te non de nostra, sed de omni republica quaesisset Laelius. *Nec tamen* didici ex oratione tua, istam ipsam rempublicam, quam laudas, qua disciplina, quibus moribus aut legibus constituere vel conservare possimus.“ Adversativa quaedam vis inest huic particulae etiam III, 33.: „*Nec vero* convenit;“ locus est iuttilus.

16. b) Omnino autem *nec* poni solet, ubi negatio cum aliqua vi certo cuidam vocabulo adiungitur: I, 3.: „*Nec vero iam meo nomine* abstant.“ *ibid.*: „Hinc enim illa et apud Graecos exempla, — — — *Nec vero* levitatis Atheniensium crudelitatisque in amplissimos civis exempla deficiunt.“ 34.: „Nam divitiae, nomen, opes vacuae consilio et vivendi atque aliis imperandi modo, dedecoris plenae sunt et insolentis superbiae: *nec ulla* deformior species est civitatis, quam illa, in qua opulentissimi optimi putantur.“ *ibid.*: „*Nec vero ita* disseram de re tam illustri tanque nota, ut ad illa elementa revolvam.“ 44.: „Sic tanquam pilam rapiunt inter se reipublicae statum —: *nec diutius unquam* tenetur idem reipublicae modus.“ II, 4.: „*Nec vero ulla* res magis labefactata diu et Carthaginem et Corinthum pervertit aliquando, quam hic error ac dissipatio civium, quod mercandi cupiditate et navigandi et agrorum et armorum cultum reliquerant.“ *ibid.*: „Nam ipsa Peloponnesus fere tota in mari est: *nec* praeter Philiuntios ulli sunt, quorum agri non contingant mare.“ 20.: „Deinde equitatum ad hunc morem constituit, (Tarquinius Prisc.) qui usque adhuc est retentus: *nec potuit* Titiensium et Rhamnensium et Lucerum mutare, cum cuperet, nomina, quod auctor ei summa augur gloria Attus Navius non erat.“ III, 18.: „nulla est tam stulta civitas, quae non iniuste imperare malit, quam servire iuste. *Nec vero longius* abibo: Consul ego quaesivi“ *cet.* — Hinc ubi est litotes: I, 41.: „denique ne reges quidem appellabant, set patriae custodes, set patres et deos. *Nec sine causa.*“ Quo revocari potest etiam III, 2.: „quae res prima impulit etiam, ut suspiceremus in caelum, *nec frustra* siderum motus intueremur.“ Quamquam in simili, sed leniore ac sedatiore, oratione poterit etiam alteri particulae, *neque*, suus esse locus; ita fit, ut iam *nec vero*, *nec tamen*, *nec ullus*, *nec sine causa*, iam *neque vero*, *neque tamen*, *neque ullus*, *neque sine causa*, et quae sunt similia, inveniantur; vid. §. 17. a) b) — De I, 24. et II, 3., qui loci minime praetereundi, et de II, 37. vid. §. 17. b) — Sententia videtur *nec* postulare etiam III, 33.: „*nec* video, qui magis in multitudinis dominatu rei publicae nomen appareat;“ ubi ambiguum est in codice, utrum *nec* an *neque* scriptum fuerit.

17. a) *Neque* saepe est nostrum *wohl nicht*, etiam, quamquam his particulis in graviore quoque negatione utimur, *nicht etwa*, inservitque maxime amplificandae variis modis orationi,

ut id, quod praecesserit affirmative enuntiatum, iam negativa sententia concludatur, aut ut praegressa accuratius explicentur, illustrentur, et quae sunt huius generis alia. I, 2.: „teneamus eum cursum, qui semper fuit optimi cuiusque; *neque* ea signa audiamus, quae receptui canunt.“ 3.: „leve sane impedimentum vigilantibus et industriis; *neque* solum in tantis rebus, set etiam in mediocribus vel studiis, vel officiis, vel vero etiam negotiis contemnendum.“ 4.: „Quamquam nostri casus plus honoris habent, quam laboris; *neque* tantum molestiae, quantum gloriae.“ 19.: „obtrectatores Scipionis tenent senatus alteram partem —: *neque* hunc, qui unus potest, his tam periculosis rebus succurrere patiuntur.“ 34.: „aliis permissio otio suo, quibus id tuendum est; *neque* committendum, ut sua commoda populus negligi a principibus putet.“ II, 11.: „Videtisne igitur unius viri consilio non solum ortum novum populum, *neque* ut in cunabulis vagientem relictum, set adultum iam et paene puberem.“ 15.: „saepe enim hoc de maioribus natu audivimus et ita intellegimus vulgò existimari; *neque* vero satis id annalium publicorum auctoritate declaratum videmus.“ *ibid.*: „Tum Scipio, Falsum est, Manili, inquit, id totum, *neque* solum fictum, sed etiam impetite absurdeque fictum.“ *ibid.*: „Ex quo intelligi potest, anno fere CXL post mortem Numae primum Italian Pythagoram attingisse; *neque* hoc inter eos, qui diligentissime persecuti sunt temporum annales, ulla est unquam in dubitatione versatum.“ 23.: „tamen illud excellit regium nomen; *neque* potest eiusmodi res publica non regnum esse.“ 31.: „lex sanxit, ne qui magistratus sine provocatione crearetur. *Neque* vero leges Porciae quicquam praeter sanctionem attulerunt novi.“

17. b) Hinc frequentatur *Neque enim*: I, 4.: „*Neque enim* hac nos patria lege genuit, ut“ *cet.* 7.: „*Neque enim* est ulla res, in qua propius ad deorum numen virtus accedat humana.“ 23.: quamvis sit magna expectatio, tamen eam vinces: *neque enim* est periculum, ne te de republica disserentem deficiat oratio.“ II, 3.: „Urbi autem locum incredibili opportunitate delegit: *neque enim* ad mare admovit.“ Contra ubi fortius negatur, *Nec enim*, I, 24.: „*nec enim* hoc suscepi, ut tamquam magister persequerer omnia:“ iam ita pergit: „*neque* hoc polliceor me effecturum, ut ne qua particula in hoc sermone praetermissa sit;“ non enim haec sententia multum differt a superiore. — Illustre est etiam exemplum particulae *neque* in remissione, *nec* in alacriore oratione positae II, 3.: „Nam terra continens adventus hostium non modo expectatos, sed etiam repentinos multis indiciis ante denuntiavit. *Neque* vero quisquam potest hostis advolare terra, quin eum non modo esse, sed etiam quis et unde sit, scire possimus. Maritimus vero ille et navalis hostis ante adesse potest, quam quisquam venturum esse suspicari queat. *Nec* vero, cum venit, prae se fert, aut qui

sit, aut unde veniat," *cet.* Sed quum secundum ea, quae supra scripsi, II, 37. *neque* requiri videntur, *nec* ibi positum invenimus, ut gravior existeret oppositio. Locus is sic habet: „Tertius est annus decemviralis consecutus, cuni iidem essent, *nec* alios subrogare voluissent.“ Denique cum I, 41., quem locum §. 16. b) laudavi, conferas ea, quae leguntur II, 31.: „*Neque* ego haec nunc *sine causa* tam vetera vobis et tam obsoleta decanto; sed illustribus in personis temporibusque exempla hominum rerumque definitio, ad quae reliqua oratio dirigatur mea.“

18. Eodem modo *nec — nec*, vel *nec — et*, et *neque — neque*, vel *neque — que*, vel *et — neque* inter se differunt. Quod optime intelligitur ex I, 37.: „dabo tibi testes *nec* nimis antiquos, *nec* ullo modo barbaros;“ at paulo inferius: „utor *neque* perantiquis, *neque* inhumanis ac feris testibus;“ nimirum hoc idem fere, quod: non videor mihi uti vel perantiquis vel inhumanis ac feris testibus; ubi *neque* est illud, quod supra posuimus, *wohl nicht*. Praeterea observa graviores oppositionem in his: I, 6.: „quod *nec* didicerint, *nec* unquam scire curaverint.“ *ibid.* „nihil *nec* didicisse unquam, *nec* docere.“ 17.: „qui bona *nec* putare, *nec* appellare soleat.“ II, 12.: „ut *nec* sine rege civitas, *nec* diuturno rege esset uno, *nec* committeretur,“ *cet.* 21.: „*nec* temporis unius, *nec* hominis esse constitutionem reipublicae.“ III, 11.: „at *nec* inconstantiam virtus recipit, *nec* varietatem natura patitur. 14.: „*nec* facere, *nec* pati.“ V, 5.: „*nec* bene vivi sine bona republica posset, *nec* esse quicquam civitate bene constituta beatius.“ II, 22.: „Ita *nec* prohibebatur quicquam iure suffragii, *et* is valebat in suffragio plurimum“ *cet.*

19. Contra minus gravis est oppositio, ubi *neque* geminatur: I, 5.: „Quam ob rem *neque* sapientis esse, accipere habenas, — — *neque* liberalis, vel contumeliarum verbera subire, vel“ *opt.* 10.: „*neque* enim pauci, *neque* leves sunt.“ 22.: „Set *neque* his contentus sum, quae de ista consultatione scripta nobis summi ex Graecia sapientissimique homines reliquerunt; *neque* ea, quae mihi videntur, anteferre illis audeo.“ *ibid.*: „ut me sic audiat *neque* ut omnino expertem Graecarum rerum, *neque* ut eas nostris auteponentem; sed“ *cet.* 35.: „Ecce autem maxima voce clamat populus, *neque* se uni, *neque* paucis velle parere.“ II, 25.: „exultabat insolentia, *neque* suos mores regere poterat, *neque* suorum libidines.“ 34.: „quae *neque* Solonem fugerat, *neque* post aliquando nostrum senatum.“ I, 34.: „Nam aequabilitas quidem iuris *neque* servari potest: eaque, quae appellatur aequabilitas, iniquissima est.“ III, 5.: „quum *et* ipse sis quasi unicum exemplum antiquae probitatis et fidei, *neque* sit ignota consuetudo tua contrarias in partis disserendi.“ Adde

locum in primis memorabilem II, 1., §. 21. laud. Quod autem supra §. 8. vidimus, non solere *neque* ter repeti, id iam etiam Ciceronis usu confirmatur: II, 26.: „tyrannus, quo *neque* tætrius, *neque* foedius, *nec* dis hominibusque invisius animal ullum cogitari potest.“ III, 33.: „nobis non placebat Syracusis fuisse rempublicam, *neque* Agrigenti, *neque* Athenis, quin essent tyranni, *nec* hic, quum decemviri.“

20. *Neque* — *nec* ita dicitur, ut alterum orationis membrum fortius sit priore: I, 26.: „*neque* reliquarum virtutum, *nec* ipsius reipublicae reperiantur ulla instituta.“ II, 22.: „Nunc rationem videtis talem, ut reliqua multo maior multitudo sex et nonaginta centuriarum *neque* excluderetur suffragiis, ne superbiun esset, *nec* valeret nimis, ne esset periculosum.“ III, 31.: „Ergo illam rem populi, id est rem publicam, quis diceret tum, cum crudelitate unius oppressi essent universi, *neque* esset unum vinculum iuris, *nec* consensus ac societas coetus, quod est populus?“

21. Iam potest facile statui etiam de his: *Non* — *nec*, *Nemo* — *nec*, *Nihil* — *nec*, et de *Non* — *neque*, *Nihil* — *neque*. Insignis exstat locus II, 1.: „nostra autem respublica non unius esset ingenio, sed multorum, *nec* una hominis vita, sed aliquot constituta saeculis et aetatibus. Nam *neque* ullum ingenium tantum exstitisse dicebat, ut, quem res nulla fingeret, quisquam aliquando fuisset; *neque* cuncta ingenia conlata in unum tantum posse uno tempore providere;“ ubi oppositorum ratio primum postulabat *nec*, explicativa deinde sententia *neque*. Iam vide reliqua: I, 1. init.: „liberavissent; *nec* C. Duilius, A. Atilius, L. Metellus terrore Carthaginis; non duo Scipiones oriens incendium belli Punici sanguine suo restinxissent; *nec* id excitatum maioribus copiis aut Q. Maximus enervavisset, aut“ *cet.* 25.: „non est enim singulare, *nec* solivagum genus hoc; *set* ita generatum.“ 41.: „Non heros, *nec* dominos appellabant, quibus iuste paruerunt, *set* patriae custodes,“ *cet.* III, 14.: „iustitiae non natura, *nec* voluntas, sed inbecillitas mater est.“ 3.: „Quem nemo ferro potuit superare *nec* auro.“ Ac praeterea si qua fortius prouuntiata voluit Cicero, particula *nec* usus est: I, 4.: „cum mihi *nihil* improvise, *nec* gravius, quam exspectavissim, pro tantis meis factis evenisset.“ II, 36.: „quorum non similiter fides, *nec* iustitia laudata.“ III, 8.: „Nam ab Chrysippo *nihil* inagnum *nec* magnificum desideravi.“ Contra *neque* praegressa negatione posuit, ubi non multum diversa est subiecta sententia a superiore: I, 14.: „*nihil* novi vobis adferam, *neque* quod a me sit cogitatum aut inventum.“ 26.: „non perfectum illud quidem, *neque* mea sententia optimum.“ De II, 15. vid. §. 16. a) de I, 6. §. 18.

Poterant haec multum augeri variisque modis illustrari; sed ob causam supra §. 14. significatam non putavi mihi evagandum extra libros de Republica.

Q U A E S T I O XXXIII.

De Appositione et Epexegesi *).

1. Aen. I, 2. quaeritur, utrum *Lavinia venit*, quemadmodum post Heinsium et Burm. Heynius edidit, an *Laviniae*, an *Laviniae venit*, genuina sit lectio. Nunc omissis aliis id tantum agimus, ut patefiat, utrum copula desiderari possit, necne. Primum igitur duplicem haec verba admittere structuram videntur, aut hanc, ut *Italiam* pendeat ex voc. *profugus*, i. e. *profugus in Italiam*, aut hanc, ut iungatur *Italiam venit*, et verba *Lavinia*, vel *Laviniae litora*, explicationis uberius causa subiiciantur. Si struitur *Italiam profugus*, necesse est, *Lavinia*, absque copula, scribatur. Sed ita haec strui vetat ipsa Latinitas. Certe non memini exstare exemplum, quod demonstret, probe dici *profugus in*. Et quare nullum exstet, idonea afferri potest ratio; nam *profugus* eo discrepat a *profugiens*, quod illud sortem tantum et condicionem eius, qui profugit, significat, non motus atque itineris notionem simul involvens, sicut *profugiens*; quod idem observare in aliis vocabulis a verbo fugiendi ductis licet, in *transfuga*, *perfuga*. Atque esto, dici posse *profugus sum in terram*: sententia ipsa h. l. *profugus in Italiam* copulari vetat. Proponit enim hoc sibi poeta, ut canat Aeneae in Italiam adventum. Hic vero non poterat Italiae nomen, quod ad caput causae pertineret, in secundariam enuntiationem detrudi. Quare non est, quod dubitemus, quin accusativus *Italiam* regatur a verbo *venit*. Iam vero si legis: *Italiam — Lavinia venit litora*: haec verba, *Lavinia litora*, ad eam figuram, si modo est figura, vid. §. 7., referenda sunt, quam recentiores Grammatici *Appositionem* appellant.

2. Appositionem dicimus eam nominis alicuius, vel rei explicationem, quae efficitur per substantivum eodem casu subiectum, veluti: *Aeneas, Troium ductor*; *Aenean, Troium ducto-*

*) Licet mihi brevitatis causa fingere aliquod discrimen, quod proprie nullum est, inter Appositionem et Epexegesis. Quod quale statuum, perlectis §§. 1 — 4. facile apparebit.

rem; *Aenea, Troum ductore* etc.*). Primariam in talibus notionem sustinet id vocabulum, quod explicatur, ut adeo, salva ceteroquin sententia, ea, quae explicandi causa subiunguntur omitti possint. Frequens est Appositionis apud poetas usus; neque id mirum quoniam vividior inde rei vel personae commemoratae imago existit.

3. Est autem Appositionis ratio quadruplex. Subiecto enim substantivo aut

a) genus rei commemoratae indicatur, quod rarissime fit apud poetas quidem; veluti Ecl. II, 11.: „*Allia serpyllumque herbas contundit olentes.*“ Aut

b) praegresso generis nomine species afferuntur, ut Ge. II, 442.: „*Dant utile lignum, Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.*“ Aen. VIII, 26.: „*terras animalia fessa per omnes, Alitum pecudumque genus, sopor altus habebat.*“ Aut

c) aliae quaedam notae vel propriae ac necessariae, vel etiam fortuitae ac non necessariae, nominibus adiunguntur, quibus illud, de quo loquimur, quid vel quale sit definiatur; in quibus sunt, quae etiam in Exaggerationis eandem rem alio nomine exprimentis numero censi possint. Sed exempla proponam: Ecl. IX, 22.: „*delicias, Anaryllida, nostras.*“ Ge. I, 5.: „*Vos, o clarissima mundi Lumina, — Liber et alma Ceres.*“ ib. 17.: „*Pan, ovium custos.*“ ib. 63.: „*homines, durum genus.*“ II, 146.: „*et maxima taurus Victima.*“ ib. III, 34.: „*Stabunt et Parii lapides, spirantia signa.*“ ib. 419.: „*coluber, Pestis acerba boum.*“ ib. IV, 168.: „*Ignavum fucos pecus.*“ ib. 162.: „*spem gentis, adultos Educunt fetus.*“ ib. 246.: „*dirum tineae genus.*“ Aen. V, 750.: „*matres populumque volentem, — animos nil magnae laudis egentes.*“ VI, 377.: „*Sed cape dicta memor, duri solatia casus.*“ ib. 843.: „*geminos, duo fulmina belli, Scipiadas, cladem Libyae.*“ IX, 132.: „*tot millia gentes Arma ferunt Italae.*“ X, 325.: „*Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon.*“ XII, 166. sqq.: „*Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo, Et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae, Procedunt.*“ Porro Ge. II, 385.: „*Ausonii, Troia gens missa, coloni.*“ ib. IV, 467.: „*Taenareas fauces, alta ostia Ditis.*“ Aen. VI, 245.: „*summas carpens media inter cornua saetas, — libamina prima.*“ VII, 691.: „*Messapus, equum domitor, Neptania proles.*“ VIII, 667.: „*Tartareas sedes, alta ostia Ditis.*“ X, 601.: „*Tum latebras animae pectus mucrone recludit.*“ ib. 391.: „*Daucia, Laride Thymberque, simillima*

*) Nempe hoc est usitatissimum Appositionis genus; quam quidem multo latius patere satis constat et significatum est §. 11.

proles.“ XI, 213.: „Iam vero in tectis, *praedivitis urbe Latini.*“ (Displacent haec; malim: *in tecto et praedivitis u. L.*; vid. tamen Ge. Jacob. Disquisition. Virgil. P. I. p. 12. sq.) ib. 252.: „O fortunatae gentes, *Saturnia regna, Antiqui Ausonii.*“

d) Quartum denique genus est, quod non male *παρενθετικόν* voces, quodque per relativum, adsumto verbo, explicandum; ut Ecl. II, 8.: „inter densas, *umbrosa cacumina*, fagos;“ i. e. quae habebant umbrosa cacumina, sive: habentes umbr. cac. ib. IX, 9.: „veteres, *iam fracta cacumina*, fagos.“ Ge. II, 97.: „Sunt et Aeminae vites, *firmissima vina*;“ i. e. quae dant firm. vina; quare non erat, cur Burm. coniceret scribendum esse: *Dant et A. vites f. v.* ib. III, 40.: „silvas saltusque sequamur Intactos, *tua, Maecenas, haud mollia iussa*;“ i. e. quae tua sunt iussa. Aen. II, 503. sq.: „Quinquaginta illi thalami, *spes tanta nepotum, Barbarico postes auro spoliisque superbi.*“ VII, 717.: „Quosque secans *infaustum* interluit Allia nomen.“ ib. 791.: „Io, iam saetis obsita, iam bos, *Argumentum ingens.*“ VIII, 675.: „In medio classes aeratas, *Actia bella*, Cernere erat;“ i. e. repraesentantes pugnam Actiacam. X, 161.: „iam quaerit sidera, *opacae Noctis iter*;“ i. e. non *ὁδός*, sed *ὁδὴ γέται ἀστέρους*, iter per opacam noctem monstrantia sidera. ib. 310.: „primus turmas invasit agrestes Aeneas, *omen pugnae*, stravitque Latinos;“ i. e. quod erat omen pugnae; nam haec verba apposita sunt toti sententiae.

e) Obiter moneo, etiam in descriptione locum esse Appositioni, velut Aen. VII, 565.: „Est locus — — Amsancti valles.“

4. Appositio respuit copulam; copula enim iunguntur res per se disiunctae ac separatae; Appositio autem non res diversas, sed ad subiecti et praedicati speciem ac similitudinem iunctas complectitur. Epexegetis contra, strictiore sensu quam dicimus, quum, latiore si acceperis, contineat etiam Appositionem, Epexegetis, inquam, duo vel vocabula, vel enuntiata, magis minusve inter se diversa, copulae auxilio ita iungit, ut in unam notionem, vel verhorum conclusionem coeant ac coalescant. Exempla rem illustrabunt. Ac primum huc revocanda est notissima illa figura, hendiadys, duo substantiva ita iungens, ut alterum per adiectivum, aut per genitivum explicandum sit. Sic Ge. II, 192.: „pateris libamus *et auro*;“ i. e. pateris aureis; vid. ib. Heyn. Ecl. II, 8.: „umbras *et frigora* captant;“ i. e. umbras frigidias. Ge. II, 486.: „O ubi campi *Spercheosque*;“ i. e. campi Sperchei. Aen. I, 61.: „molemque *et montes* insuper altos Imposuit; i. e. molem altorum montium. III, 223.: „in partem *praedamque* vocare;“ i. e. in praedae partem. VII, 751.: „fronde *et felici* comtus oliva;“ i. e. felici olivae fronde. *ibid.* 775.:

„Nymphae Egeriae nemorique relegat;“ i. e. in nemus Nymphae Egeriae. VIII, 436.: „squamis auroque;“ i. e. aureis squamis. IX, 354.: „Sensit enim nimia caede atque cupidine ferri;“ i. e. caedis cupidine. XI, 22.: „socios inhumataque corpora terrae Mandemus;“ i. e. sociorum inhumata corpora. Ecl. VIII, 95.: „Has herbas atque haec Ponto mihi lecta venena;“ i. e. herbas venenatas, Ponto lectas. — Haec qui comparaverit cum Georg. I, 173.: „Caeditur et tilia ante iugo levis, altaque fagus Stivaque;“ intelliget facile, sana hic esse omnia, neque necessariū esse, probatam recentioribus editoribus, coniecturam Martini, *stivae* scribendum esse opinantis. *Fagus Stivaque* i. e. stiva faginea. Sed quum, praegressis his *caeditur tilia*, minus apte dici videretur, *caeditur stiva faginea*, poeta ita scribere inavuit: *caeditur fagus stivaque*. Vid. etiam ibi a me notata.

Pergamus ad alia. Ge. II, 242.: „qualos Colaue praelorum;“ i. e. qualos, quales praetis subiiciuntur. III, 198.: „segetes altae campique natantes;“ i. e. segetes altae, vento motae. ib. 158.: „notas et nomina gentis inurant;“ i. e. notas gentem indicantes. IV, 481.: „domus atque intima Leti Tartara;“ i. e. Leti domus in imum Tartarum depressa. Aen. I, 27.: „Iudicium Paridis spretaeque iniuria formae;“ i. e. iniustum in noto illo de forma certamine iudicium Paridis. ibid. 258.: „urbem et promissa Lavinii Moenia;“ i. e. promissam Lavinii urbem. II, 722.: „Veste super fulvique insternor pelle leonis;“ i. e. veste ex pelle leonina confecta. III, 366.: „tristes denuntiat iras Obscanamque famem;“ i. e. ultionem exigendam a nobis per obscenam famem. IV, 355.: „Quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis;“ i. e. Hesperiae regno fatorum lege illi debito. V, 273.: „Vestibulum ante ipsum pruinisque in faucibus Orci;“ i. e. ante ipsum Orci Vestibulum. ib. 227.: „Reliquias vino et hibulam lavere favillam;“ i. e. favillam ex ossibus crematis reliquam. VI, 426.: „Continuo auditaē voces, vagitus et ingens, Infantumque animae flentes;“ i. e. flebiles voces et ingens vagitus infantum. VII, 94.: „Atque harum (ovium) effultus tergo stratisque iacebat Velleribus;“ i. e. stratis velleribus, ovium tergo dereptis. ib. 419.: „Fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos;“ i. e. templi Iunonis. ib. 659.: „Centum angues cinctamque gerit serpentibus hydran;“ i. e. hydran centum anguibz cinctam. ib. 693.: „Iam pridem resides populos desuetaque bello Agmina;“ i. e. diuturna pace bello, desuetos populos. ib. 753.: „Vipereo generi et graviter spirantibus hydri;“ i. e. viperis graviter spirantibus. ib. 804.: „Agmen agens equitum et florentes aere catervas;“ i. e. equites aere florentes. VIII, 177.: „Praecipuumque toro et villosi pelle leonis Accipit Aenean;“ i. e. toro villosa leonis pelle instrato. ib. 241.: „At specus et Caci detecta apparuit ingens Regia;“ i. e. ingens specus, in quo habitabat Ca-

cus. ib. 374.: „Dum bello Argolici vastabant Pergama reges Debita casurasque inimicis ignibus arces;“ hic, quo sensu dicantur *debita*, explicatur verbis subiectis; scil. ex fati lege ignibus debita. ib. 226.: „ferro quod *et* arte paterna pendebat;“ i. e. ferreis catenis a patre fabrefactis. ib. 713.: „Nilum — vocantem Caeruleum in gremium latebrosa^{que} flumina victos;“ i. e. in latebras caerulei gremii. IX, 306.: „Dat Niso Mnestheus pellean horrentesque leonis Exuvias;“ i. e. horridam pellem leonis. ib. 569.: „saxo atque ingenti fragmine montis Lucetium sternit;“ i. e. ingenti saxo. cf. etiam X, 698. X, 423.: „Haec arma exuviasque viri tua quercus habebit;“ i. e. haec viri arma, vel: haec arma viro detracta. ib. 190.: „Populeas inter frondes umbramque sororum Dum canit;“ i. e. inter populos frondosas, in quas sorores canentis versae. ib. 496.: „rapiens inmaniam pondera baltei Impressumque nefas;“ i. e. balteum cum emblemate, nefarium facinus representante. XI, 260.: „Euboicae cautes ultorque Caphereus;“ i. e. Caphereus in litore Euboico Graecos naufragio afficiens. ib. 112.: „nisi fata locum sedemque dedissent;“ i. e. locum, quo considerent. ib. 15.: „haec sunt spolia et de rege superbo Primitiae;“ i. e. spolia in prima pugna superbo regi erepta. ib. 477.: „ad templum summasque ad Palladis arces;“ i. e. ad templum Palladis in summa arce positum. ib. 772.: „peregrina ferrugine clarus et ostro;“ i. e. peregrino ostro, ferrugineum nimirum colorem habente. XII, 42.: „natam et connubia nostra petentem;“ i. e. natam nostram. ib. 522.: „Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro;“ i. e. in silvam lauream arentem et crepantem; vid. not. ad h. l. ib. 531.: „scopulo atque ingentis turbine saxi Excutit;“ i. e. scopulo magna cum vi librato. ib. 516.: „fratres Lycia inissos et Apollinis agris;“ intellige Pataraeos. ib. 945.: „Ille, oculis postquam saevi monumenta doloris Exuviasque hausit;“ i. e. exuvias saevum dolorem resuscitantes. Hic observa discrimen appositionis et epexegeteos: si scripsisset poeta: „monumenta doloris, Exuvias, hausit:“ hic prodiret sensus: monumenta doloris, Exuvias dico; quod quam exile sit et elumbe, suus quemque sensus docet.

5. Haec exempla si cum superioribus (§. 3.) comparaveris, facile intelliges, esse hoc proprium Appositionis, i. e. appositionum vocabulorum, ut sine sensus detrimento abesse possit, nec nisi illustrandae rei inserviat. Epexegesis autem ita est comparata, ut ipsa quidem, i. e. verba per copulam adiuncta, non possit omitti, quin ad plenam integramque sententiam aliquid deesse, imo non raro imperfectam relinqui sentias. Huc fere redeunt pleraque, ut in transitu moneam, quae de vi explicativa particulae *que* passim disputantur; cfr. Eleg. ad M. Valer. Messalin pag. 57.; quamquam etiam particulae *et*, *atque*, in hunc

censum veniunt. Ac saepe sic implicata est coniunctarum notio-
num vis, ut neutra sine altera satis intelligi possit; (cfr. Ge. IV,
481. Aen. VIII, 177. 374. XI, 112. XII, 522.) aut is est nexus
grammaticus, ut in altera sententiae parte adiiciatur aliquid,
quod prior desiderat; sic Ge. II, 242. *qualorum*. Aen. I, 258.
Lavini. V, 273. *Orci*. IX, 306. *leonis*. X, 190. *sorum*.
XI, 477. *Palladis*. XII, 42. *nostra*. Sed quum ipsa Epexege-
sis abesse non facile possit, quin aut sensui aliquid, aut orationis
gravitati multum detrahas, possumus non raro ea voce carere,
quae epexegesi exornatur. Cfr. Ge. III, 158. Aen. I, 61. VI,
831. VII, 91. 753. VIII, 241. IX, 306. 569. X, 423. XI, 15.
XII, 531. etc. In quo rursus discedit Epexege-
sis ab Appositione, ubi illud quidem, cui ea illustrando servit, omitti non potest,
Appositio, ut vidimus, potest; modo id teneas, Appositionem
per rhetoricam quidem ac poeticam rationem ei rei, cui apponi-
tur, etiam praecedere licere, quum secundum grammaticam sub-
iungi debeat.

6. Peculiare Epexegeseos genus est hoc, quum genere po-
sito ad singulas vel personas, vel res descenditur; veluti Ge. I,
498.: „Di patrii Indigetes, et Romule Vestaque mater.“ Aen.
V, 240.: „Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo.“
VI, 831.: „Aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci Descen-
dens.“ VIII, 698.: „Omnigenumque deum monstra et latrator
Anubis.“ Huc etiam referendum, quod supra iam posuimus,
Aen. XII, 516.: „fratres Lycia missos et Apollinis arvis.“ Ra-
rius speciali notioni generalis subiicitur, ut Aen. III, 170.: „Co-
rythum terrasque requirit Ausonias.“ Singulari cum vi, prae-
gressa multitudinis notione, ita subiunguntur singula, ut ea prae
ceteris excellere significantur. Sic Ge. IV, 14.: „aliaeque volu-
cres Et Progne.“ Aen. I, 30.: „Troas, reliquias Danaum atque
inmitis Achilli.“ VII, 535.: „Corpora multa virum circa, se-
niorque Galaesus.“ VIII, 330.: „Tum reges asperque inmani
corpore Thybris.“ IX, 454.: „primis tot peremtis, Serranoque,
Numaque.“ ib. 811.: „ingeminant hastis et Troes et ipse Fulmi-
neus Mnestheus.“ — Denique ad hoc genus epexegeseos retule-
rim etiam, quod VI, 495. sq. e codicum vestigiis edidi: „Atque
hic Priamiden laniatum corpore toto Deiphobum videt,
et lacerum crudeliter ora, Ora manusque ambas;“ ubi antea le-
gebatur *vidit lacerum*.

7. Epexege-
sis quin locum habeat in figuris orationis, quas
dicunt, dubitari non potest; non ita Appositio. Figura enim ap-
pellatur quaedam sermonis vulgaris atque usitata cum virtute im-
mutatio. Quam definitionem manifestum est in Epexegesi ca-
dere, non in Appositionem. Iam quum figurae in primis faciant
ad ornandam orationem, profecto non mirabimur, si interdum,

ubi Appositioni, ei quidem, quae §. 3, c. commemoratur, locus erat, Epexegesi uti maluit poeta, qua fortior atque illustrior redditur oratio. Sponte autem intelligitur, in eo genere quae proprias quasdam ac necessarias adiectas habeant notas, non esse copulis divellenda. Hinc Aen. V, 750. VI, 377. X, 325. supra §. 3. c. laudd. et horum similia, tum etiam, quae Exaggerationis nomine veniunt, praeter Appositionem admittunt etiam Epexegesin, cetera non item. Iam exempla proferam: Aen. I, 569.: „Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva — optatis.“ III, 336.: „Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.“ VIII, 288.: „ut prima novercae Monstra manu geminosque premens eliserit angues.“ XI, 207.: „Cetera (corpora) confusaeque ingentem caedis acervum, Nec numero, nec honore cremant.“ Atque interdum, ut etiam gravior existat oratio, adiectivum, rein in maius augens, adicitur, ut Ge. III, 473.: „Speinque gregemque simul, totamque ab origine gentem.“ ib. 541.: „maris immensi prolem et genus omne natantum.“ Aen. VII, 85.: „Hinc Italiae gentes omnisque Oenotria tellus In dubiis responsa petunt.“ Egregie porro Aen. IV, 347.: „Si te Carthaginis arces Phoenissam, Libycaeque adspectus detinet urbis;“ nam tamquam contraria ponuntur *Phoenissa* et *Libyca urbs*; quod ut magis exstet, facit Epexegesis. Iam vide ornatum ex copula in his Ge. III, 474.:

„Tum sciat, aérias Alpes et Norica si quis
Castella in tumulis, et Iapydis arva Tunavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantes.“

Scilicet *aeriae Alpes*, et *Norica castella*, et *Iapys Timavus*, et *deserta pastorum regna*, et *saltus vacantes* eodem denique redeunt. Atque ut e multis unum addam, Ge. IV, 467.:

„Taenareas etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra forinidine lucum
Ingressus, Manesque adiit Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.“

Iam vero omitte in his copulam: facile apparebit, quanto nervosior fuerit oratio ante illam detractam; quin in nonnullis omnis vis ac vigor prorsus perit, ut Ge. III, 474. sqq. Aen. I, 569. VII, 85.

8. Iam ut veniamus ad id, quod in hanc disputationem nos deduxit, vid. §. 1., facile apparere arbitror, Aen. I, 2. utrum *Laviniaque*, sive *Laviniaque*, an *Lavinia* absque copula legendum sit. Nimirum referendum hoc est ad illud Epexegeseos genus, quod §. 6. commemoravimus. Atqui si ex Epexegesi hoc expli-

candum, sequitur ex iis, quae §. 4. diximus, *Laviniae* scribendum esse. Quod si quis tamen in secundo Appositionis genere numerandum censeat, (cf. §. 3, b) is vereor ne vehementer erret. Nam genus quum unum sit, sed ex pluribus constans partibus, (speciebus) non potest una definiri specie, sed aut omnibus, aut nonnullis, certe duabus, definiendum est. Non licebat igitur ista per Appositionem sic pronuntiare: *Italiam, Lavinia litora*; neque haec: *Alpinis aggeribus, arce Monoeci*; deum monstra, *latrator Anubis*; Tum reges, *Thybris*; etc. vid. §. 6. Atque ut Aen. I, 2. copula a quibusdam librariis omissa est, sic etiam similibus locis, ut Aen. V, 240., ubi mireris *soloecam* nonnullorum codd. lectionem *Panopeia virgo* non displicuisse Heynio. Sic etiam Aen. I, 258. Fabricio teste a nonnullis libris copula aberat. Patet autem, in eo Epexegetico genere, de quo §. 7. egimus, facilius etiam omitti potuisse a librariis copulam, ut factum videmus Aen. VII, 568.: „Hic specus horrendum et saevi spiracula Ditis Monstrantur.“ At vide, expulsa copula, quantum vel numeri detrimenti capiant in re scilicet tam horrida; nec negligenda elisionis vis; quod quorsum spectet, nosces ex notissimis illis: „Monstrum horrendum, informe, ingens.“ Item male editur Aen. VI, 154.: „Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis, Adspicies;“ quum quidam libri cum ipso Mediceo praebeant *lucos Stygis et regna*; probe sane. Sententia enim est: Sic demum tibi licebit, vivum ad Stygios lucos descendere; sic demum vivo tibi via pandetur ad inferos. Eadem verba per Appositionem adiecta frigent et otiosa sunt. Tum Epexegetis vel ob ingratum sonum duorum homoeoteleutorum *lucos et Stygios* hic tuenda erat. Vitiosa enim in Virgilio putanda sunt, pariter cadentia substantiva et epitheta iuxta posita, si eorum ultimae syllabae sub ictum veniant, nisi ubi singularis captatur ex ea re gravitas, ut Aen. I, 569.: „*Hesperidam magnam*.“ IV, 345.: „*Italiam magnam*.“ Ge. III, 219.: „*in magnâ Silâ*.“ Aen. II, 251.: „*Involvens umbrâ magnâ terramque polumque*.“ VI, 179.: „*Itur in antiquâ silvâ*.“ V, 376.: „*Ostenditque humeros latos*.“ adde IX, 725. Similiter „*Causa, vel, Fama mali tanti*“ VI, 93. X, 510. XI, 480. Neque oppones talia, quale est VI, 469.: „*Illa solo fixos oculos aversa tenebat*“; ubi illud *solo* appositionis quadam lege adiectum est, ut ipsa pronuntiatione haec *solo fixos*, velut interspirans, dirimas ab illis *oculos aversa tenebat*. Quamquam sunt fortasse quaedam in Aeneide, quae, si licuisset, mutaturus fuisse Virgilius videtur. Ceterum alius est in alia oratione color, ut VI, 638. sq.: „*Devenere locos laetos et amoena vireta Fortunatorum nemorum sedesque beatas*.“ Vehementiam affectus notant illa Aen. VIII, 389.: „*Accepit solitam flammam*.“ Hinc etiam Ge. III, 17.: „*Ille victor ego et Tyrio conspectus in ostro*“; quum scribere poeta posset: „*Ille victor ego, Tyrio con-*

spectus in ostro;“ per Epexegesi loqui maluit, quo ne durior existeret sonus; quamquam, ne quid dissimulasse videar, Virgilius ultimum pronomini *ego* semper aut corripuit, aut elisit.

9. Denique in Epexegesi illud quoque numerandum, quum pro copula alia particula ex praecedentibus repetitur; veluti Aen. II, 183.: „Hanc pro Palladio, moniti, *pro* numine laeso Effigiem statuere.“

10. Sed ne angustiores Epexegesi fines statuamus, non solum in Substantivis, sed etiam in duabus, vel pluribus enuntiationibus, quarum suum quaeque habet verbum, iungendis eius vis ac potestas cernitur. Quod ubi fit, Epexegeseos lege necesse est copulari verba. Ecl. III, 33. sq.: „Est mihi namque domi pater, est iniusta noverca, *Bisque* die numerant ambo pecus;“ vid. V. L. ad eum locum, qui duplici interpunctionis vitio laborabat. Hinc etiam Ge. II, 527. semicolou, quod erat post *festos*, in comma mutavi. Recte editur Aen. IV, 573.: „*Præcipites* vigilate viri *et* considite transtris;“ nam quid a vigilantibus præcipiter fieri velit Aeneas, adiectis verbis *et c. transtris* declaratur. Hic quoque, si alterum omittere velis, prius verbum, non posterius omittendum foret; cfr. §. 5.; recte enim dicitur: *præcipites considite*, non aequè: *præcipites vigilate*. VI, 643.: „Pars in gramineis exercent membra palaestris; Contendunt ludo, *et* fulva luctantur arena;“ quorum in altero versu et Appositionis rationem et Epexegeseos observa; nam verba: „*Contendunt ludo*: apposita sunt praegresso versui; haec autem: *et fulva luctantur arena*: per Epexegesi ita sunt explicanda, ut totius versus haec sit sententia: Contendunt lucta. VII, 467.: „Ergo iter ad regem polluta pace Latinum Indicit primis iuvenum *et* iubet arina parari;“ scilicet haec ut simul facta proponuntur, iter indicare et imperare, ut parentur arina. Recte Aen. III, 39. sq.: „gemitus lacrimabilis imo Auditur tumulto, *et* vox reddita fertur ad auras;“ i. e. gemitus cum voce auditur; absque copula Appositionis ratio intercederet inter utramque notionem. Sic ibid. 53.: „ut opes fractae Teucrum *et* Fortuna recessit.“ Et quae plurima afferri possunt. Hinc Aen. V, 101. qui totum locum attentius perlegerit, haud dubito, quin scriptum malit: „Dona ferunt, onerantque aras mactantque iuencos.“ Aen. III, 554.: „Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna, *Et* gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa Audimus longe;“ offensionis aliquid habet h. l. copula *Et*; et quaeri potest, cur noluerit poeta ita scribere: *Ingentem gemitum pelagi*? Scilicet vs. 554. cum proximo ita cohaeret, ut ex utroque, ex Aetnae vicinia marisque strepitu, coniiciatur, propinquam Charybdin esse.

11. In comparisonibus, longioribus quidem, Appositionis ratio usitatio est, quandoquidem in his, summa rei proposita,

per singulas iri partes, sive, ut dicam audacius, genus speciebus definiri solet; quod conparationum genus analyticum vocare licuerit. Contra ubi singula quaeque enuntiata amplificandae inserviunt conparationi et in unam omnia coeunt ac concluduntur imaginem, Epexegeseos modo copulis ea sunt connectenda; quam comparandi rationem syntheticam appellare possis. Quare aegre tulerim omissas copulas in his Aen. VIII, 243.: „Non secus ac si qua vi terra dehiscens Infernas reseret sedes *et* regna recludat Pallida, dis invisa; superque immane barathrum Cernatur; trepidentque inmisso lumine Manes;“ ubi Brunckius quidem prius *que* rescidit, alterum rescissum malit Heynius, hic quidem similibus, sed tamen diversis, deceptus locis; modo memineries, inflexam esse paulum in extremis orationem, quae ad vulgarem consuetudinem sic constituenda erat: barathrum cernatur et inmissum per illud in Orcum lumen, sive: barathrum, per quod lumen inmittatur in Orci tenebras. Verum de conparationibus longum est disputare; quare ad has fortasse alio tempore ac loco redibimus.

Sed iam contraho vela. Et si qua sunt in his, quae magis ostensa et quasi tantum digitis monstrata videantur, indicasse viam, quam alii, quibus plus otii contigerit, persequantur, satius fuerit, quam ne tantasse quidem.

Q U A E S T I O XXXIII.

Quum autem semel in hanc de copularum usu disputationem delati simus, age experiamur, an etiam alia quaedam, illuc spectantia, quantum quidem patiuntur termini, quibus omnem hanc dissertationem saeptam esse volui, expedire possimus. Quod si nili contigerit, spero fore ut nonnihil lucis affundam rei minus, quam par erat, hucusque explicatae. Ac primum agemus

De copulis *Et*, *Ac*, *Que*, *Atque*, inaequalia orationis membra iungentibus.

1. Copularum usus in eo versatur, ut varias res, natura quidem sua inter se discrepantes, grammatica tamen ratione non abhorrentes coniungant. Hinc Nomina cum Nominibus, Verba cum Verbis, Adverbia cum Adverbis iuncta vulgo videmus. Sed ubi Substantivo Adiectivum vel Participium, Adiectivo Adverbium, alius alii casus, et quae sunt huiusmodi, per copulas sub-

iunguntur, deserta usitata via copulantur membra inaequalia. In quo quum sermo poeticus non raro deflectat a soluta oratione, non nititur ea res, quod opinetur quispiam, mera quadam licentia poetica, vitiosa fortasse et vituperanda, sed habet quandam vim ac virtutem. Ea enim, quae copulis connectuntur, inter se quidem sunt diversa, ita tamen, ut ad unam revocari possint cogitationem. Velut *hortus* et *ager* res notant specie diversas; tamen sub unam venire possunt cogitationem, si dixerō: *hortos et agros amare*. Magis hoc exstat in contrariis, ut in *mons* et *vallis*; iungere tamen haec licet, si dixerō: *montes vallesque peragrarē*. Sed disiungendi vis copularum cum aliunde cognosci potest, tum in eo maxime cernitur, quod copulae interdum pro iterato Pronomine *alius* dictae inveniuntur. Ecl. I, 65.: „At nos hinc *alii* sitiētes ibimus Afros; *Pars* Scythiam, et rapidum Cretae veniemus Oaxeu, Et penitus toto divisos orbe Britannos.“ Aen. I, 701.: „Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis;“ i. e. alii Cere rem expediunt, alii mantelia ferunt. X, 130.: „*Illi* iaculis, *illi* certant defendere saxis, Molirique ignem nervoque aptare sagittas;“ i. e. alii moliri ignem, alii nervo aptare sagittas certant. Quamobrem non dubito, quin genuina sit VI, 616. omnium librorum lectio, etiam a Serv. ad Aen. II, 37. agnita: „Saxum ingens volvunt *alii*, radiisque rotarum Districti pendent;“ ubi Heynius ex con. scripsit *radiisve*. Hinc Copula id, quod *aut*, *vel*: vid. Iahn. ad Ge. I, 441.; sic Ge. II, 351.: „Iamque reperti, Qui saxo super *atque* ingenti pondere testae Urgerent.“ Aen. V, 52.: „Argolicove mari depensus et urbe Mycenae.“ VII, 163. sqq.: „Exercentur equis, domitantque in pulvere currus; Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.“ Aen. III, 459.: „Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem;“ i. e. vel fugias, vel feras. Idem versus VI, 892. nisi quod *fugiatque feratque*. Memorabilis locus est Aen. II, 36.: „Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona Praecipitare iubent, subiectisque urere flammis; Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.“ Sic libri scripti cum Servio, copulativam pro disiunctiva positam monente; nam quod in Servianis ab aliis assuitur, in antiquis exemplaribus etiam *ve* inveniri, est admodum dubiae fidei. Heynius in textu *ve* exhibuit. Verumtamen salva mihi videtur sententia, retenta copulativa; duplex enim quum consilium proponatur, ut aut deleatur, aut terebretur equus iste ligneus, prior quidem sententia in duas solvitur, ut hic exsistat sensus: aut abolendam machinam, aliis quidem in mare praecipitari, aliis comburi iubentibus, aut terebrandam censent.

Simillimus huic exstat locus Aen. V, 67.: „Quique pedum cursu valet, et qui *Aut* iaculo incedit melior levibusque sagittis,

Seu fudit duro pugnam committere cestu. Recte secundum praestantiores codd. *que* editur; coeunt enim haec in unam eminens ferendi notionem; nec duo, sed unum certamen ex eo genere institutum infra legimus. Atque *aut* et *seu* sibi h. l. respondere, facilius feres, ubi legeris, quae de particula *ve* scripsimus, Quaest. XXXVI, 2. Intricata sunt, quae leguntur X, 708.: „aper, multos Vesulus quem pinifer annos Defendit, multosque palus Laurentia;“ Servius ibi: „*Multosque* pro *multosve*;“ in Medic. exstat, quod non est plane praetereundum, *multoque*. Heyn. edidit *multosve*; ego intactum reliqui locum.

2. Iam vero si res natura sua non disiunctas inter se copula iunxeris, propones illas tanquam diversas, eoque efficies, ut altera, non tam iuncta priori, quam ab ea seiuncta, plus nanciscatur roboris et gravitatis. Exempla rem illustrabunt. Ecl. VIII, 101.: „*rivoque fluenti Transque* caput iace.“ Ge. II, 428.: „Poma quoque — *Vi propria* nituntur, opisque haud indiga nostrae.“ III, 238.: „*Longius ex altoque* sinum trahit fluctus.“ II, 290.: „*Altior ac* penitus terrae defigitur arbor.“ Aen. II, 86.: „*Illi me comitem et consanguinitate propinquum* Misit in arma pater.“ IV, 102.: „*Communem* hunc ergo populum paribusque regamus Auspiciis.“ VI, 640.: „*Largior* hic campos aether et lumine vestit purpureo.“ VII, 357.: „*Mollius et solito* matrum de more locuta est.“ VIII, 444.: „*Ocius* incubuere omnes pariterque laborem Sortiti;“ quae quidem multo languidiora reddas, si ad participium *Sortiti* supplere velis *sunt*. X, 734.: „*Obvius adversoque* occurrit.“ Eodem modo dictum illud Aen. VII, 707.: „*magnum Aginen agens Clausus, magnique ipse agnūnis instar.*“ III, 329.: „*Me famulo tamulamque Heleno* transmisit habendam.“ Quocum confer V, 447.: „Entellus vires in ventum effudit, et ultro Ipse *gravis* graviterque ad terram pondere vasto Concidit.“ et ibid. 498.: „*Extremus galeaque ima* subsedit Acestes.“ et Ge. I, 142.: „*Alta petens pelagoque*;“ quod male interpretatus fueram. Aen. XI, 673.: „*Praecipites* pariterque ruunt.“ XII, 305.: „*Alsum Pastorem* primaque acie per tela ruentem.“ ib. 502.: „*quos aequore toto Inque vicein* nunc Turnus agit, nunc Troius heros.“ Sic etiam interpretari malim XI, 569.: („Non illum tectis ullae, non moenibus urbes Accepere; neque ipse manus feritate dedisset;) *Pastorum et solis* exegit montibus aevum.“ Posset illud et etiam pro *sed* dictum accipi; verum si ita voluisset Virgilius, scripsisset potius: *Pastorum solis* etc. omīssa copula. Neque vero iunges: *Pastorum montes*; sed *Pastorum aevum*. Hinc ita interpretor: pastoralem et solitariam egit vitam, utraque sane eius ingenio accommodatam; ceterum vid. V. L. ad h. l. Addo quaedam alia. Aen. V, 850.: „Aenean credam quid enim fallacibus austris, Et caeli toties deceptus fraude sereni.“ Ac sic quidem probatissimos

scriptores etiam in pedestri oratione loqui satis constat; qui usus maxime obtinuit in *isque*. IX, 783.: „*Unus homo, et vestris undique saeptus Aggeribus.*“ Aen. II, 179. legitur: „*Quod pelago et curvis secum avexere carinis;*“ ubi si omitteretur copula, nescio quid ingratum habitura haec erant: pelago curvis secum avexere carinis: quum *pelago avehere*, et *carinis avehere* idem significant.

3. Inaequalia orationis membra appellaverim etiam ea, in quibus Verbum finitum, per Copulam vel praegresso vel subiecto Verbo iunctum, pro Participio ponitur. Sic Ge. II, 55.: „*Nunc altae frondes et rami matris opacant Crescentique adimunt fetus urutque ferentem;*“ i. e. adimunt fetus, ferentem urentes. III, 417.: „*Saepe sub innotis praesepibus aut mala tactu Vipera delituit, caelumque exterrita fugit;*“ i. e. lucem exosa. Ecl. VI, 20.: „*Addit se sociam timidisque supervenit Aegle;*“ i. e. superveniens. Aen. V, 611.: „*Conspicit ingentem concursum, et litora lustrat Desertosque videt portus;*“ i. e. et litora lustrans videt. Quare non erat, cur Heynius et mutatum vellet. X, 883.: „*Inde aliud super atque aliud figitque volatque Ingenti gyro;*“ i. e. figit volans, vel: figens volat. ib. 907.: „*Haec loquitur iuguloque haud inscius accipit ensem;*“ i. e. haec loquens. Recte editur VIII, 618.: „*Ille — Expleri nequit, atque oculos per singula volvit;*“ i. e. expleri nequit oculos per singula volvens, sive,volvendo. XII, 196.: „*Sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Latinus Suspiciens caelum, tenditque ad sidera palmas;*“ ubi proprie dicendum erat *tendensque*. ib. 844.: „*His actis aliud Genitor secum ipse volutat, luctumque parat fratris dimittere ab armis;*“ i. e. parans; et comina, non semicolon, in fine prioris versus ponendum. Hinc Aen. III, 484.: „*Ascanio Phrygiam chlamydem; nec cedit honori;*“ sic explico: nihil cedentem pulchris vestibus modo commemoratis. Iam alia videamus. Ecl. VIII, 97.: „*His ego saepe lupum fieri et se condere silvis Moerim — vidi;*“ i. e. lupum factum se condere etc. Ge. II, 207.: „*Aut unde iratus silvam devexit arator, Et nemora evertit inultos ignava per annos, Antiquasque domos avium — Eruit;*“ i. e. evertens et eruens. III, 854.: „*Sed iacet aggeribus niveis informis et alto Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas;*“ i. e. adsurgente in altitudinem septem ulnarum. ib. 381.: „*Talis Hyperboreo septem subiecta trioni Gens effrena virum Rhipaeo tunditur Euro, Et pecudum fulvis velatur corpora saetis;*“ i. e. velata habens corpora. Sic explicanda etiam Ge. IV, 16.: „*Omnia nam late vastant ipsasque volantes Ore ferunt ridis inmitibus escam;*“ i. e. vastant ferentes etc. Aen. VIII, 604.: „*celsoque omnis de colle videri iam poterat legio, et latis tendebat in arvis;*“ i. e. tendens. Ita erit fortasse qui etiam Ecl. III, 65. explicet: „*Malo me Ga-*

latea petit, lasciva puella, *Et fugit ad salices*;" ut ea sit sententia: *malo me petens*, i. e. *βαλοῦσα*, *fugit*; sed nolim hic Verbum finitum pro Participio positum putare; nam in utraque re cernitur lascivia, et in petendo et in fugiendo. Ceterum in his omnibus interpunctionem rectius omittes.

4. Alio modo Copula, praegresso Relativo, inaequalia membra iungit; ut Ge. III, 282.: „Hippomenes, *quod* saepe malae legere novercae, *Miscueruntque* herbas et non innoxia verba;" i. e. *miscentes*. IV, 8.: „*Quo* neque sit ventis aditus, — — *neque* oves haedique petulci Floribus insultent;" i. e. et ubi non insultent. Aen. III, 381.: „Principio Italian, *quam* tu iam rere propinquam Vicinosque, ignare, paras invadere portus;" i. e. quam tu iam propinquam reris, cuiusque portus, tanquam vicinos, invadere paras. V, 288.: „caupum, *quem* cingebant silvae; *mediaque* in valle Circus erat;" i. e. qui silvis cinctus medium habebat circum. ib. 402.: „cestus —, *quibus* acer Eryx in proelia suetus Ferre manum, *duroque* intendere brachia tergo;" i. e. duro intendens eorum corio. VI, 283.: „*quam* sedem Somnia vulgo Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus haerent;" i. e. haerentia. ib. 550.: „*Quae* rapidus fluminis aubuit torrentibus amnis Tartareus Pblegethon, *torquetque* sonantia saxa;" i. e. torquens. VIII, 566.: „*cui* tum tamen omnes Abstulit haec aniuas dextra, *et* totidem exuit armis;" i. e. quemque tum exuit. IX, 488.: „Veste tegens; tibi *quam* noctes festina diesque Urgeban, *et* tela curas solabar aniles;" i. e. quam urgens solabar. ib. 592.: „Numanum, — *Cui* Remulo cognomen erat, Turnique — Germanam thalamo sociatus habebat;" i. e. quique habebat. X, 242.: „clipeum cape, *quem* dedit ipse Invictum Ignipotens, *atque* oras ambuit auro;" i. e. quem Ignipotens sua manu factum dedit. ib. 519.: „Viventes rapit, inferias *quos* iminolet umbris, *Captivoque* rogi perfundat sanguine flammis;" i. e. quorum sanguine perfundat, sive: perfusus flammis. ib. 811.: „*Quo* moriture ruis, *maioraque* viribus audes?" i. e. audens. XI, 74.: „*quas* ipsa — Dido Fecerat *et* tenui telas discreverat auro;" i. e. discernens. XII, 261.: „*quos* improbus advena bello Territat —; *et* litora vestra Vi populat;" i. e. populans. ib. 674.: „turrim, *quam* eduxerat ipse, Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos;" i. e. subdens et internens. ib. 943.: „victum *quem* vulnere Turnus Straverat, *atque* humeris inimicum insigne gerebat;" i. e. cuius strati insigne gerebat. Adde X, 703. sq.: „una *quem* nocte Theano In lucem genitori Amyco dedit, *et* face praegnans Cisseis regina Parim;" i. e. una, s. eadem, qua. Ecl. VIII, 3.: „*quorum* stupefactae carnine lynces, *Et* mutata suos requierunt flumina cursus;" i. e. ad quod (*carmen*) flumina requierunt; sed vide ad eum locum notata. Multa ex his, ut lenior fieret iunctura, non

sine arte ita temperavit Virgilius, ut in altera sententiae parte aliquod, nominis praegressi vice fungens, adiiceret vocabulum, quod copulae iunctum vim fere repetiti Relativi haberet. Sic Aen. V, 402.: *tergo*. 288.: *valle*. IX, 488.: *tela*. X, 242.: *oras*. 519.: *captivo*. XI, 74.: *telas*. XII, 261.: *vestra*. 943.: *inimicum*.

Q U A E S T I O XXXV.

De varia significatione varioque usu copularum
et, que, ac, et atque brevis Expositio.

De Particulis *et, que, ac et atque* qui subtiliter et accurate scribere velit, magna huic profecto habenda sit gratia. Et quantum hinc utilitatis ad penitus cognoscendam linguam Latinam redundaturum sit, quivis facile intelligit. Sed res est immensi laboris, acerrimi studii, summi denique iudicii. Et mihi quum studium non desit, deest otium et ea mentis acies, quae in maxima rerum et diversissimarum et maxime implicitarum copia statim perspiciat, quae similia sint, quae dissimilia, quae et quot sint genera, et quid cuique generitribuendum. Hinc ea notasse nunc sufficiat, quae se mihi sponte obtulerunt, et unde aliquid ad usum criticum referre liceat *).

1. Primum igitur constat, poetis interdum leniorem per copulas iungendi rationem placuisse, ubi graviore particulae requiri videbantur; quamquam nullum novi, in Virgilio quidem, exemplum, quod copulas *ac et atque* ita usurpatas esse doceat. Copulae autem *que atque et* non raro cum particulis *sed, at, autem, rursus, nam*, commutari possunt.

2. Praegressa negatione copula vim habet particulae *sed*. Aen. VII, 50.: „prolesque virilis Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa est;“ i. e. *sed* (quae fuit,) erepta est. X, 343.: „Sed non et figere (Aeneas) contra Est licitum, magnique fenu perstrinxit Achatae.“ II, 94.: „Nec tacui demens; et me -- Promisi ultorem;“ i. q. *sed*, vel potius: quin etiam. Eandem significationem habet, quum contra ac fieri solet aut volumus, aliquid fieri dici-

*) Omisi quaedam vulgaria, quale est, quod et interdum valet i. q. quoque; cf. Ecl. IX, 32. X, 15. 18. — Ceterum vide, quae iam sub finem huius Quaestionis scripsi.

mus, ut Aen. IV, 76.: „Incipit effari mediaque in voce resistit.“ Item, quum missum aliquid facientes ad aliam rem progredimur, ut Aen. II, 148.: „Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios; Noster eris; mihi^{que} haec edissere vera roganti.“

3. Quum adsurgit oratio, *que* vice fungitur particulae *at*. Sic Ge. III, 199.: „segetes altae campique natantes Lenibus horrescunt flabris, summae^{que} sonorem Dant silvae.“ Lenia flabra non sunt graviter strepentis Aquilonis, sed lenis ipsorum culmorum vento agitatorum susurrus; contra silvae dant sonorem, i. e. gravem et acutum sonum.

4. In enumeratione similium rerum valet copula *i. q. autem*, ut Ge. II, 26.: („hic stirpes obruit arvo, Quadrididasque sudes et acuto robore vallos.) Silvarum^{que} aliae pressos propaginis arcus Exspectant.“ Aen. V, 121.: („Gyas agit Chiinaeram — —) Sergestus^{que} — Centauro invehitur magna.“ ib. 322.: „Tertius Euryalus —: Euryalum^{que} Helymus sequitur.“ ib. 339.: „Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diore;“ i. e. post hunc autem. — Ad praegressum *principio* refertur et Aen. V, 113.; vid. etiam infra §. 9.

5. In uberiore expositione copula interdum venit pro particula *nam*, ut Aen. X, 618.: „Ille tanen nostra deducit origine nomen, Pilumnus^{que} illi quartus pater.“ XI, 271.: „Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur, Et socii amissi petierunt aethera pennis.“

6. Inprimis etiam frequens est copulae usus, quum properatur ad sequentia aut celeriter aliquid fieri indicatur. Utrumque licet observare Aen. V, 502. ubi, quum inde a vs. 485. de instituendo sagittandi certamine exposuisset poeta, sic tandem pergit:

Primaque per caelum nervo stridente sagitta
Hyrtacidae iuvenis volucres diverberat auras;
Et venit, adversique infigitur arbore mali.

Aen. I, 82. de Aeolo: „Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto, Qua data porta, ruunt.“ Hinc praecedentibus particulis *vix* et *una* interdum subiicitur copula: Aen. II, 692.: „Vix ea fatus erat senior: subito^{que} fragore Intonuit laevum.“ V, 857.: „Vix primos necopina quies laxaverat artus: Et superincumbens cum puppis parte revulsa, Cumque gubernaclo, liquidas proiecit in undas Praecipitem.“ VIII, 520.: „Vix ea fatus erat: defixi^{que} ora tenebant Aeneas et Achates.“ XI, 296.: „Vix ea legati: varius^{que} per ora cucurrit Ausonidum turbata fremor.“ ib. 864.: „Audiit una Arruns, haesit^{que} in corpore ferrum.“ Ex his, atque ex iis, quae statim subiiciuntur, explica etiam XII, 81.,

ubi ita scribendum: „Haec ubi dicta dedit: rapidusque in tecta recessit. Poscit equos“ *cet.* cfr. etiam, quae de Praesente et Perfecto disputavi Quæst. VII, 6. Hinc, ubi dicta factum sequitur, orationem copula excipere solet: Aen. VI, 547.: „Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.“ X, 877.: „Tantum effatus, et infesta subit obvius hasta.“ IX, 22.: „Et sic effatus ad undam Processit.“ X, 495.: „Et laevo pressit pede talia fatus.“ VIII, 123.: „Egredere, ac nostris succede penatibus hospes.“ „Excepitque manu dextramque amplexus inhaesit.“ X, 444. de Turno pugnam cum Pallante sibi deposcente: „Haec ait; et socii cesserunt aequore iusso.“ adde IX, 52.“) (Contra recte omissa copula in his: Ge. IV, 450.: „Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa Ardentes oculos intorsit.“ Aen. XII, 885.: „Tantum effata, caput glauco contextit amictu, Multa gemens; et se fluvio dea condidit alto.“) Hinc etiam aliorum locorum vim atque elegantiam facilius perspicies: Ge. II, 80.: „nec longum tempus, et ingens Exiit ad caelum ramis felicibus arbos.“ Aen. XI, 520.: „Sic ait, et paribus Messapum — dictis Hortatur sociosque duces, et pergit in hostem.“ IV, 238.: „Dixerat. Ille patris parere parabat Imperio; et primum pedibus talaria nectit.“

7. Copulas ad affectus quosdam animi exprimendos esse efficacissimas, omnes sciunt, qui vel paucas alicuius poetae pagellas legerunt. Ex hoc quoque genere nonnulla attingere placuit.

a) Non raro adhibentur copulae ad indicandam mentis intentam ad aliquid expectationem, ubi nostrum *da* locum habet, Graecum *καὶ τότε*. Aen. III, 263.: („At sociis — sanguis Deriguit; cecidere animi; nec iam *cet.*) Et pater Anchises passis de litore palnis Numina magna vocat.“ ib. 537.: „Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi Tondentes campum —. Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas.“ ib. 557.: „Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae. Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis.“ V, 666.: navibus incensis: „Respiciunt atram in nimbo volitare favillam. Primus et Ascanius, cursus ut laetus equestres Ducebat, sic acer equo turbata petivit Castra.“ IX, 695.: „Turnus Dardaniam ruit ad portam fratresque superbos. Et primum Antiphaten sternit.“ ib. 780.: „Teucri — Palantesque vident socios hostemque receptum. Et Mnesteus: Quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.“ II, 760.: „Procedo, et Priami sedes arcemque reviso. Et iam porticibus vacuis — Custodes lecti — Praedam adserva-

*) Alio modo consequentia indicat et, ut Ecl. III, 5. sq.: „Hic alienus oves custos bis mulget in hora, Et sucus pecori, et lac subducitur agnis.“

bant:“ i. e. καὶ τότε δῆ; item vs. 725.: „Pone subit coniux. Feriunt per opaca locorum. Et me, quem dudum non ulla in-
secta movebant Tela — Nunc omnes terrent aerae.“

b) Porro et interdum est indignantis. Aen. IV, 215.: „Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu, — raptu potitur.“ cum interrogatione, mirationem exprimente: I, 48.: „Et quisquam numen Iunonis adorat Praeterea, aut aris supplex imponet honorem?“ Hinc recte XII, 645.: „Terga dabo? et Turnum fugientem haec terra videbit? ubi Heyn. deletum malit et.

c) Et minantis: Ecl. II, 43. sq.: „Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat; Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.“ Vid. quae dixi in Diar. Literar. Halens. a. 1827. Nr. 59. pag. 467.

d) Item hortantis est et. Aen. XI, 372.: „Nos, animae vi-
les, — Sternamur campis. Et iam tu, si qua tibi vis, — illum adspice contra, Qui vocat.“ cum interrogatione: Ge. II, 433.: „Et dubitant homines serere, atque impendere curam?“ Aen. VI, 807.: „Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?“ Vide Beier. ad Cic. Oratt. Fragm. p. 56.

e) Et adiectum in sollicito metu: Aen. I, 670.: „Hunc Phoenissa tenet Dido blandisque moratur Vocibus; et vereor, quo se Iunonia vertant Hospitia.“ XII, 405.: Iapide circa Aeneae vulnus trepidante: „Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo Subvenit; et saevus campis magis ac magis horror Crebrescit propiusque malum est.“ Hic quoque Heyn. malit at.

f) Et in ironia: Aen. X, 881.: „Iam venio moriturus, et haec tibi porto Dona prius.“

g) Et curiosius interrogantis: Ecl. I, 27.: „Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?“

h) Multum gravitatis habet et Aen. IV, 654.: „Vixi, et, quem dederat cursum Fortuna, peregi. Et nunc magna mei sub terras ibit imago.“ Ecl. III, 56.: „Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor.“ Contra alacritatem et vigorem et affert rei Ecl. III, 64.: „Malo me Galatea petit, lasciva puella, Et fugit ad salices, et se cupit ante videri;“ ubi alii non recte sed substituere volunt.

8. Venimus iam ad alias quasdam observationes. Ac primum probe notanda est ea copulae in principio duarum enuntiationum collocatae potestas, qua mutua quaedam vel temporis, vel alius cuiuscumque rei ratio inter duas illas enuntiationes intercedens indicatur. Pleraque huius generis exempla prava inter-

punctione oblitterata sunt; quorum ego quaedam rectius distincta apponam:

Aen. II, 801.:

Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
Ducebatque diem; Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum, nec spes opis ulla dabatur:
Cessi, et sublatò montem genitore petivi.

III, 356.:

Iamque dies alterque dies processit; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carhasus austro:
His vatem adgredior dictis etc.

Et sic saepius praegresso *Iamque*, vel *Et iam*, vel *Et nunc*.
Sed videamus alia.

Aen. II, 780.:

Longa tibi exsilia, et vastum maris aequor arandum.
Et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virum leni fluit agmine Thybris:
Illic res laetae, regnumque et regia coniux
Parta tibi.

V, 721. sq.:

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:
Visa dehinc caelo facies delapsa parentis.

X, 256.:

Tantum effatus. *Et* interea revoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat:
Principio sociis edicit etc.

Apparet haec omnia per coniunctiones in formam protaseos cum apodosi posse redigi. Unde iam facilius intelliges, quare verbum Aen. IV, 586. languerè in nota ei subiecta dixerim.

9. Per copulam interdum post plura interposita continuatur oratio.

Aen. V, 109.:

Munera principio ante oculos circoque lo-
cantur
In medio: sacri tripodes, viridesque coronae,
Et palmae, prætium victoribus, armaque et ostro
Perfusae vestes, argenti auriue talenta;
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Aen. V, 839.:

Quum levis aetheriis delapsus Somnus ab
astris

Aera dimovit tenebrosum, et dispulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans,
Insonti; puppique deus consedit in alta.

IX, 176.:

Nisus erat portae custos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Aeneae quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem levibusque sagittis;
Et iuxta comes Euryalus, etc.

V, 704. sqq.:

Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his Aeneas solatus vocibus infit.

Insignis est locus Ge. II, 434. sqq.: „Quid maiora sequar? — salices humilesque genestae, Aut illae pecori frondem, aut pastoribus umbras Sufficiunt, saepeinque satis et pabula melli — Et iuvat undantein buxo spectare Cytorum, Naryciaeque picis lucos; — — Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae, — — Dant alios aliae fetus; dant utile lignum Navigiis pinos, domibus cedrunque cupressosque.“ Vid. ibi notata.

Hinc interdum copula excipit parenthesin, ut

Aen. X, 187.:

Cuius olorinae surgunt de vertice pennae,
(*Crimen amor vestrum*) formaeque insigne paternae.

ib. 874.: „Aeneas (*agnovit enim*) laetusque precatur.“ Hunc in modum constituenda etiam ea, quae Ge. IV, 67. sqq. leguntur. Ubi qui abruptam orationem versu 77. continuari putant, disrumpunt aptissime connexa: *magnisque vocant clamoribus hostem. Ergo, ubi ver naclae sudum camposque patentes, Erumpunt portis: concurritur*“ etc. Itaque parenthesin, versu 68. finiendam, excipit *que* vs. 69. Utram autem sequeris rationem, *ἀναχόλου-θος* est oratio. — Eandem frequenter incipit. Ecl. IX, 11.: „Audieras; (*et fama fuit*) sed“ etc. Ge. II, 125.: „*Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.*“ Aen. III, 615.: „*mansissetque utinam fortuna.*“ XI, 901.: „*Ille furens (et saeva Iovis sic numina poscunt) Deserit obsessos colles.*“ III, 365.: „*Sola novum (dictaque nefas) Harpyia Caeleno Prodigium canit.*“ ubi vid.

VIRGIL. TOM. IV.

36

V. L. Huc pertinet etiam interpositum pastoris iudicium Ecl. I, 49.: „ergo tua rura manebunt! *Et* tibi inagna satis“ etc.

10. In mediam rem ducit copula. Aen. V, 500.:

Tum validis flexos incurvant viribus arcus

Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris.

Primaque — — sagitta Hyrtacidae volucres diverberat
auras.

Hinc frequens illud *Et primum*.

11. De respondente usurpatur copula Aen. I, 325.: „Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:“ X, 628.: „*Et* Iuno adlacrimans.“ Utroque loco particula *at* ineptam proderet gravitatem. Eodem modo Aen. XII, 623.: „*Atque* huic — Talibus occurrit dictis.“ Item de alloquente: Ge. IV, 380.: „*Et* mater: Cape“ cet. Vid. Creuz. ad Cic. Rep. I, 36.

12. Denique post Imperativum collocata copula Futuro sequente significat id, quod actionem per imperativum expressam sequitur. Ecl. III, 106.: „*Dic*, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,“ etc. Aen. VI, 676.: „Hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.“

13. Superest, ut de particulis *ac* et *atque* quaedam proferantur. *Ac* semper in principis enuntiatorum legitur, nunquam uni vocabulo postponitur, quam quidem veniam in longiore forma *atque* Virgilius, sed admodum raro, ut Ecl. VI, 38., sibi indulsit. Neque ante consonas *c*, *g*, *q*, (*x*) unquam invenitur *ac*; idein semel ante consonam *b* me lagere meminini, Aen. VI, 287. Contra amat *ac* prae ceteris consonas *t* et *v*. *Atque* ante vocales, paulo rarius ante consonas, collocatur. Vini harum particularum si spectas, quamquam *Ac* ab *Et* ipsa significatione differre constat, tamen poetas in usu harum copularum sono aliquid tribuisse concedendum est, quum *ac* et *atque* plenius quid et gravius sonet, quam *que* atque *et*. Hinc exsulat fere *ac* a levioris argumenti carmine, quale est bucolicum. *Ac* bis tantum in Bucolicis legitur, Ecl. III, 4. et IV, 9.; priore loco servit evitando nimis exili sono: „Dum fovet, *ac*, ne me sibi praeferat illa, veretur;“ altero vel rei gravitati convenit, vel etiam sonum reddit suaviorem: „quo ferrea primum Desinet, *ac* toto surget gens aurea mundo.“

14. Nostrum *und* quum carent accentu, Latinum *et* atque *ac* acutiore sono pronuntiatum esse, inde colligas, quod utraque copula frequentius in arsi, quam in thesi collocata apud Virgilium reperitur. In principio versus *ac* positum sequentibus particulis, ut *velut*, sive *veluti*, Ge. IV, 170. Aen. I, 148. II, 626. IV, 402. 441. VI, 707. IX, 59. X, 405. 707. 803. XI, 809. XII, 365. 521. 684. 715. 908.; dum Ge. II, 362. Aen. VII, 354.;

primum Ge. III, 166. Aen. I, 174.; *iam* Ge. II, 403.; *neque* Ge. III, 252.; *vix* Ge. III, 492.; *sic* Aen. V, 622.; *simul* Aen. XI, 908.; rarissime nomine subiecto, *prior* Aen. I, 321.; *lucus* Aen. V, 761. Priore quidem loco nomen adverbii vice fungitur, altero quamdam rei magnificentiam prodit; quod idem licet observare in uno, quem in toto Virgilii opere notavi, loco, ubi *ac* in thesi primae sedis legitur, Ge. III, 29. cf. §. 22.

15. a) *Ac* in arsi secundi pedis his locis (alios §. 15. c. indicabo) legitur: Ecl. III, 4. IV, 9. Ge. I, 52. II, 290. III, 194. Aen. I, 409. II, 511. 532. 553. IV, 144. 214. 231. V, 41. VII, 398. VIII, 70. IX, 343. 396. 589. X, 227. XI, 103. 470. 672. 740. XII, 683. His locis omnibus *ac* dactylum ante se habet; spondeum, eumque cum elisione, ter: Aen. II, 632. VII, 18. 77. Haec quoque exempla confirmant id, quod supra indicavi, *ac* gravius esse copula *et*. De Ecl. III, 4. IV, 9. supra dictum §. 13. Maxime autem *ac* alacritatem quandam et fervorem exprimit: Aen. II, 553.: „dextrae coruscum Extulit *ac* lateri capulo tenus abdidit ensem.“ XII, 683.: „Perque hostes, per tela ruit; maestamque sororem Deserit, *ac* rapido cursu media agmina rumpit.“ Ge. II, 194.: „tum cursibus auras, Tum vocet, *ac* per aperta volans, ceu liber habenis, Aequeora, vix summa vestigia ponat arena.“ Adde Aen. V, 860. VII, 398. IX, 343. 396. Eodem fortasse referendum, quod legitur XI, 672.: „Dum subit, *ac* dextram labenti tendit inermem.“ — Porro *ac* in re doloris vel indignationis plena: Aen. I, 409.: „cur dextrae iungere dextram Non datur, *ac* veras audire et reddere voces?“ IV, 214.: „connubia nostra Repulit, *ac* dominum Aenean in regna recepit.“ Adde XI, 470. 740. Illuc retulerim etiam vs. de caede Politaë II, 532.: „Concidit, *ac* multo vitam cum sanguine fudit.“ — Singularem cum vi *ac* ponitur Ge. II, 290.: „Altior *ac* penitus terrae desiguit arbor.“ — Graviter per *ac* plurium sententiarum comprehensio clauditur: Aen. IV, 231.: „Sed fore, qui gravidam imperiis belloque frementem Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucris Proderet, *ac* totum sub legibus mitteret orbem.“ IX, 413.: „Hasta volans noctis diverberat umbras, Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique Frangitur, *ac* fixo transit praecordia ligno.“ Adde V, 41. VII, 18. 77. IX, 589.; similiter II, 632. — Tum vero haud infrequens *ac* in sedata et cum dignitate quadam coniuncta oratione, maxime autem in trita illa formula *ac* talia futur, cfr. §. 27.; hinc etiam in secunda arsi Aen. VIII, 70.: „rite cavis undam de flumine palnis Sustulit, *ac* tales effundit ad aethera voces;“ quapropter multis idoneisque libris auctoribus edidi Aen. IX, 17.: „Sustulit, *ac* tali fugientem est voce secutus.“ De I, 93. 197. XI, 685. vid. §. 15. b. — Soni etiam ratio haberi potuit Ecl. III, 4. IV, 9. Aen. IV, 231. XI, 740. supra laud.,

praeterca XI, 103. ¹ „corpora Redderet, ac tumulo sineret succedere terrae;“ quamquam hic quoque copulae *ac* gravitas legatorum orationi conveniens videri potest. — Ge. I, 52.: „At prius, ignotum ferro quam scindinus aequor, Ventos et varium caeli praediscere morem Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum, Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuset;“ duo proponuntur, ventorum locorumque cognitio; iam primariae sententiae per *ac* h. l. iunguntur, *et* autem secundarias illis adnectit. — Sed Aen. X, 227.: „Cymodocea Pone sequens dextra puppi tenet, ipsaque dorso Eminent, ac laeva tacitis subremigat undis,“ etsi *ac* defendi potest, malim tamen *at* scripsisse Virgiliū, quod imprimis huic loco aptum manus prima Medicei cod. exhibet; cfr. Aen. VI, 542. et Q. V. XXXVII, 1. a. Nam quod quis opinari possit, soni elegantiae hoc dedisse Virgiliū, si quaedam modo laudata excipis, ut verbis in *it* vel *et* desinentibus *ac* quam *et* subiicere maluerit, id omnium est falsissimum.

15. b) Hic illud de huius copulae, *et*, usu adiungere haud abs re fuerit: (ponam autem nulla nisi talia exempla, ubi verbum in *it* vel *et* terminatum praecedit:) *et* duas sententias ita iungit, ut nulla inter eas necessaria ratio intercedat: Ecl. IX, 42.: „hic candida populus antro Imminet, et lentae textunt umbracula vites.“ Ge. IV, 136.: „quum — hiems frigore saxa Rumpere, et glacie cursus frenaret aquarum.“ Aen. X, 810.: „nubein belli omnem Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque minatur.“ Adde V, 619. VII, 87. 450. 800. VIII, 343. 373. IX, 113. 553. X, 782. cet. Hinc *et* maxime in enumerando locum habet, quam rem omnium frequentissimam non est quod comprobem exemplis. — Porro *et* ita adiungit aliam sententiam superiori, ut haec per illam aliquo modo vel explicetur, vel amplificetur: Aen. III, 627.: „quum membra fluentia tabo Manderet, et tepidi tremere sub dentibus artus.“ VI, 524.: „coniux arina omnia tectis Emove, et fidum capiti subduxerat ensem.“ II, 231.: „sacrum qui cuspide robur laeserit, et tergo intorserit hastam.“ 269.: „quo prima quies mortalibus Incipit, et dono divum gratissima serpit.“ Hinc I, 93.: „Ingemit, et duplices tendens ad sidera palmas, Talia voce refert;“ quare hic non est, cur *ac* desideres coll. §. 15. a. Adde praeterca II, 590. 743. III, 449. IV, 591. V, 225. 598. 727. VI, 101. 619. VII, 211. 431. 542. VIII, 87. 369. IX, 718. cet. — Deinde *et* nectit res usitato quodam more atque ordine sese excipientes, vel communi quodam vinculo coniunctas: Aen. XII, 726.: „Iupiter ipse duas — lances Sustinet, et fata imponit diversa duorum.“ I, 197.: „vina Dividit, et dictis maerentia pectora mulcet.“ XI, 685.:

„Hunc — Traicit, et super haec inimico pectore fatur.“
 Adde I, 459. II, 688. VIII, 2. IX, 389. 630. X, 149. XI, 794. —
 Hinc ponitur *et*, ubi causa et effectus iungitur, et quae huic rei simili
 censi possunt: Aen. V, 374.: „Percutit, et fulva mori-
 bundum extendit arena.“ 748.: „cari praecepta parentis
 Edocet, et quae nunc animo sententia constet.“ IX, 106.:
 „Adnuat, et totum nutu tremefecit Olympum.“ Adde I, 721.
 III, 155. V, 171. VIII, 218. X, 115. 191. XI, 824. —
 Eiusmodi autem causae effectusque coniunctio saepe etiam cerni-
 tur, ubi dicta factum sequitur; inde crebrum illud *Haec ait, et*;
Sic ait, et; *Dixit, et*; *Dixerat, et*; vid. Aen. I, 297. II, 296.
 621. III, 189. 607. IV, 630. 704. V, 365. IX, 749. X, 285.
 379. XI, 520. cet. Vid. omnino supra §. 6. — Ceterum si cui
 haec tenuiora videbuntur, is velim meminere, quos terminos
 huic disputationi in ipso eius ingressu posuerim.

15. c) Sed ut tandem in viam redeam: *Ac* in secunda arsi
 crebro etiam post *Haud secus, Haud minus, simul*: Ge. III,
 346. Aen. III, 236. 561. IV, 90. VIII, 243. X, 272. XII,
 856. — In thesi secundae sedis bis inveni, sequente caesura
 ἐφθμυμῆται, Aen. IV, 135. VIII, 117.

16. Non rara est apud Virgilium caesura in fine secundi pe-
 dis, quam plerumque *et*, vel *ac*, vel *aut*, vel alia excipit parti-
 cula, facta quidem ante illam ut plurimum elisione. Exempla,
 ubi *ac* sic legitur, haec sunt: Ge. I, 200.: „In peius ruere, *ac*
 retro.“ II, 62.: „Cogendae in sulcum *ac* multa.“ III, 70.:
 „Semper enim refice, *ac*, ne post.“ ib. 558.: „Donec humo
 tegere, *ac* foveis.“ IV, 154.: „Hic vero subitum *ac* dictu.“
 Aen. I, 58.: „Ni faciat, maria *ac* terras.“ 151.: „Tum pietate
 gravein *ac* meritis.“ 301.: „Remigio alarum, *ac* Libyae.“ II,
 169.: „Ex illo fluere *ac* retro.“ VI, 724.: „Principio caelum *ac*
 terras.“ VII, 78.: „Id vero horrendum *ac* visu.“ VIII, 689.:
 „Una omnes ruere *ac* totum.“ IX, 34.: „Prospiciunt Teucri *ac*
 nubem.“ 510.: „Omne genus Teucri *ac* duris.“ 677.: „Ipsi
 intus dextra *ac* laeva.“ 790.: „Et fluvium petere, *ac* partem.“
 Exempla, quae carent elisione, haec notasse sufficiat: Ge. II,
 130.: „Auxilium venit, *ac* membris.“ Aen. I, 54.: „Imperio
 premit *ac* vinculis.“ ib. 82.: „Impulit in latus: *ac* venti.“ 171.:
 „Ex numero subit; *ac* magno.“ 285.: „Servitio premet, *ac*
 victis.“ IV, 613.: „Infandum caput, *ac* terris.“ Ubi illud velim
 notes, ubique versum nova in quarti pedis principio incisione ad-
 iutum esse. Est tamen etiam, ubi hoc fulcro destitutos nume-
 ros deprehendas. Sic Aen. IV, 674.: „Per medios ruit, *ac* mo-
 rientem nomine clamat.“ VII, 119.: „Eripuit pater, *ac* stupe-
 factus numine pressit.“ VIII, 321.: „Is genus indocile *ac* di-
 spersum montibus altis.“

17. Rarius *ac* in thesi tertii pedis reperitur, saepius tamen, quam in thesi primi et secundi; quae res inde explicanda, quod in hac quidem huius pedis sede, praegressa usitatissima *ac* fere legitima hexametri caesura, nova saepe inchoatur sententia. Notavi autem haec exempla: Ge. II, 281. III, 497. Aen. V, 715. 776. IX, 283. 817. XII, 284.

18. Quum autem *ac* frequentissime arsin primi, secundi *ac* tertii pedis occupet, non mirabere tamen, si ideam in quarto admodum raro factum animadverteris. Hoc enim ubi fit, versus in duas aequales partes dividitur, quod merito iuelegans habetur. Huius rei haec collegi exempla: Ge. III, 429. IV, 225. Aen. IV, 330. 477. V, 454. 661. Scite tamen hoc ita instituit Virgilius, ut aut duarum brevium syllabarum vocabulum praecederet, aut elisione sustentarentur numeri.

19. Sed priusquam ad thesin pedis quarti progrediar, illud adiicio, quod facile patet quare ita sit, raro *ac* aliasque voces monosyllabas in arsi quinti pedis legi. *Ac* his locis observavi: Ge. I, 29. Aen. IX, 441. XII, 406.

20. Significatum est supra, Quaest. XXXII, 5., ceteris hexametri pedibus debiliorem esse quartum, variisque rationibus quum ab aliis, tum a Virgilio firmari eum et corroborari. Quod vere me contendisse vel maxime eo comprobatur, quod particula *ac*, alias in arsi quasi habitans, tamen, propter singulare, quod habet, sive sonum spectas, sive potestatein, pondus, frequentissime in thesi quartae sedis collocata est. (Cfr. Ge. II, 471. Aen. II, 216. 545. III, 172. 206. 358. 485. 632. IV, 222. 260. 295. V, 16. 79. 464. 532. VI, 276. 287. VII, 20. 237. 330. VIII, 98. 326. 559. IX, 506. 621. 661. XI, 854. 893. XII, 228.

21. *Ac* interdum cum *at*, saepius cum *et* in libris permutatur. Quod quum in thesi sedis quartae frequentius, quam ceteris in pedibus acciderit, non immerito suspiceris, aliquoties ibi expulsum esse *ac* per *et*. Sic Aen. II, 445. optimi libri praebent „turres *ac* tecta domorum;“ XII, 132. eadem verba exstant, nisi quod *et*, non *ac* legitur; quanquam hoc offert Rom. cum aliis quibusdam. Eodem modo fluctuatur VII, 160., ubi „turris *et* tecta“ prior est Mediceae lectio, altera *ac t.* III, 172. editur: „visis *ac* voce deorum;“ Mediceus tamen cum paucis aliis praebet *et voce.* ib. 300.: „classes *et* litora linquens;“ Hamb. pr. *ac.* ib. 632. editum est: „saniem eructans *ac* frusta cruento;“ posterioribus libris *et* commendantibus. VI, 498. legitur: „*et* dira te- gentem,“ nulla varietate indicata; Foggin. tamen praebet *ac di- ra*; sic IX, 621.: „*ac dira* canentem;“ et X, 572. quum lega- tur: „*et dira* frementem“ Foggin. in Med. *ac* a m. pr. scriptum invenit. VII, 237.: „vittas *ac* verba precantia;“ nonnulli *et ver-*

ba. ib. 552. sunt qui edant: „terrorum *ac* fraudis abunde est;“ sed libri Heinsiani tuentur receptam lectionem *et* fraudis. Contra VIII, 98. vetustiores suppeditant „*ac* rara domorum Tecta vident;“ non *et*, quod in aliis. IX, 661. omnes, praeter unum Med. apud Fogg. praebent: „dictis *ac* numine Phoebi.“ X, 644.: „*et* voce lacessit;“ duo libri *ac*. Ge. II, 432.: „*et* lumina fundunt;“ pauci *ac*. Sed quum difficile sit, praecepta dare in re adeo dubia, illud tutissimum ratus sum, optimorum codicum auctoritati ubique me dedere. Hoc tamen non abs re erit monere, in enumerando fere tantum *que* atque *et*, raro *ac* locum habere, ut Aen. VI, 276. 287.

22. *Atque* minus crebro ante consonas legi, quam ante vocales, iam supra dictum est. Legitur tamen sic non raro; cf. Ecl. II, 15. III, 11. V, 30. VI, 38. 63. VIII, 99. Ge. I, 85. 505. II, 46. 491. III, 185. 265. 427. 463. 475. Aen. I, 147. 254. 543. etc. Singularem autem huic particulae esse gravitatem, quum alia mihi indicare videntur, tum haec: Ecl. X, 35.: „*Atque* utinam ex vobis unus — fuisset.“ Aen. I, 575.: „*Atque* utinam rex ipse — Adforet Aeneas.“ Ge. I, 338.: „In primis venerare deos, *atque* annua magnae Sacra refer Cereri.“ III, 26. sqq.: „In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini; *Atque* hic undantem bello magnumque fluentem Nilum, *ac* navali surgentes aere columnas.“ ubi cfr. §. 14. extr. Aen. IV, 285. et VIII, 20.: „*Atque* animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc.“ VI, 185.: „*Atque* haec ipse suo tristi cum corde volutat;“ commendabilis hic versus etiam antiquae atque Ennianae formulae pondere suo *tristi cum corde*. ib. 672.: „*Atque* huic responsum paucis ita reddidit heros.“ XI, 239.: „sedet — Latinus. *Atque* hic legatos — fari iubet.“ Hinc in re non exspectata, necopinata, repente oculis subiecta, vel mira ac memorabili frequens est *atque*. Cfr. Ecl. VII, 7.: „Huc mihi namque caper deerraverat; *atque* ego Daphnim Adspicio.“ Aen. IV, 261.: „Aenean Conspicit; *atque* illi stellatus iaspide fulva Ensis erat, Tyrioque ardebat murice lana;“ scilicet miratus et indignatus haec dona a Didone accepta in Aenea conspicit Mercurius. ib. 663.: „Dixerat. *Atque* illam media inter talia ferro Collapsam adspiciunt;“ Didonem adspiciunt terrore percussae famulae. VI, 160.: „Multa inter sese vario sermone ferebant, Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum Diceret. *Atque* illi Misenum in litore sicco, Ut venire, vident indigna morte peremtum.“ ib. 494.: „*Atque* hic Priamiden, laniatum corpore toto Deiphobum videt.“ VII, 29.: „*Atque* hic Aeneas lucum (et fluvium) Prospicit;“ de re non exspectata. X, 219.: „*Atque* illi medio in spatio chorus ecce suarum Occurrit comitum.“ *Atque* excitat expectationem Aen. II,

634. sqq., ubi in aliis *ast*: „*Atque* ubi iam patriae perventum ad limina sedis —, genitor, quem tollere in altos Optabam primum montes, — Abnegat excisa vitam producere Troia.“ Neque, ubi ad nova transitur, *rarum atque*. Ex multis cf. Ge. I, 351.: „*Atque* haec ut certis possinus discere signis.“ Aen. II, 386.: „*Atque* hic successu exsultans animisque Coroebus — inquit.“ III, 373.: „*Atque* haec deinde canit divino ex ore sacerdos.“ Aen. VII, 540.: „*Atque* ea per campos vario dum Marte geruntur“ etc. IX, 1.: „*Atque* ea diversa penitus dum parte geruntur.“ XII, 383.: „*Atque* ea dum campis victor dat funera Turnus.“ Adde Ge. IV, 116. Aen. I, 619. II, 796. VI, 861. VII, 205. X, 873. Sed iam *ἔπειτα*!

23. *que — atque* i. q. *τε — καί*. Ge. I, 182.: „mus sub ter-
ris posuitque domos, *atque* horrea fecit.“ III, 434.: „anguis Sae-
vit agris, asperque siti *atque* exterritus aestu.“ Aen. VIII, 486.:
„Componens manibusque manus, *atque* oribus ora.“ *Atque —*
atque ita poni, recte negat Wunderlich. in Praefat. Edit. min.
pag. XI. Alio modo geminatur *atque* in enumeratione praegres-
sis pluribus Ge. IV, 343.: „*Atque* Ephyre, *atque* Opis et Asia
D.“ IV, 468.: „flerunt — *Atque* Getae, *atque* Hebrus et Actias
O.“ vid. Not. ad Ecl. V, 23. et quae infra docentur.

24. Conspicua particulae *atque* maior quaedam vis *atque* gra-
vitas inprimis in iungendis iisdem vocabulis; cf. Ecl. IV, 56.:
„*huic* mater quamvis *atque* *huic* pater adsit.“ VIII, 95.: „*Has*
herbas atque haec Ponto mihi lecta venena.“ Ge. IV, 86.: „*Hi*
motus animorum, atque haec certamina tanta.“ ib. 219.: „*His*
quidam signis, atque haec exempla secuti.“ Aen. V, 596.:
„*Hunc* morem, *hos* cursus *atque haec* certamina.“ Aen. I, 162.:
„*Hinc atque hinc* vastae rupes.“ 500.: „*Hinc atque hinc* glo-
merantur Oreades.“ IV, 447.: „*assiduis hinc atque hinc* vocibus
heros Tunditur.“ VIII, 387.: „*niveis hinc atque hinc* diva la-
certis — fovet.“ IX, 380.: „*Hinc atque hinc* aditum custode
coronant.“ ib. 440.: „*hinc* comminus *atque hinc*.“ ib. 550.:
„*Hinc* acies *atque hinc* acies adstare Latinas.“ IX, 57.: „*Huc*
turbidus atque huc Lustrat muros.“ Ge. III, 185.: „*Tum magis*
atque magis.“ Aen. II, 299.: „*Et magis atque magis*.“ XII,
239.: „*Iam magis atque magis*.“ Aen. II, 243.: „*quater ipso*
in limine portae Substitit, atque utero sonitum *quater* arina de-
dere.“ VIII, 527.: „*iterum atque iterum* fragor increpat ingens.“
IX, 127.: „*Utro* animos tollit dictis *atque* increpat *ultra*.“ item
X, 278. Ecl. V, 35.: „*Ipsa* Pales agros, *atque ipse* reliquit
Apollo.“ Aen. III, 504.: „*quibus idem* auctor *Atque idem* cas-
sus.“ IV, 679.: „*Idem* ambas ferro dolor atque *eadem* hora tu-
lisset.“ VI, 113.: „*maria omnia* mecum *Atque omnes* pelagique
minas caelique ferebat.“ X, 842.: „*ingentem atque ingenti* vul-

nere victum.“ ib. 883.: „Inde aliud super atque aliud figit.“ Huc pertinet etiam X, 741.: „te fata Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.“ et Ecl. IV, 36.: „erunt etiam altera bella Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles;“ quibus simillima sunt, quae leguntur Aen. X, 26. sqq.: „inuris iterum imminet hostis Nascentis Troiae; nec non exercitus alter; Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis Tydides.“

25. Eadem vis cernitur in copulandis contrariis, ut Ge. I, 505.: „Quippe ubi fas versum atque nefas.“ IV, 475.: „matres atque viri.“ Aen. I, 543.: „At sperate deos, memores sandi atque nefandi.“ IV, 190.: „pariter facta atque infecta canebat.“ VI, 127.: „Noctes atque dies.“ 306.: „Matres atque viri.“ IX, 595.: „digna atque indigna relatu.“ ib. 755.: „Huc caput atque illuc — pependit.“ In his scilicet primariam deprehendas huius particulae notionem, hoc fere significantis: *aeque — ac.*

26. Porro non raro duo imperativi per *atque* iunguntur; cfr. Ecl. VIII, 12. Ge. I, 40. 100. III, 65. IV, 330. Aen. II, 691. III, 89. 250. 639. IV, 424. IX, 90. X, 624. XI, 370.

27. Notanda est etiam frequens formula *divom pater atque hominum rex*, atque huic similia. Aen. I, 65. 254. II, 648. X, 2. 743. XI, 727.; tum sollemnis illa formula, qua quis loquens introducit, *atque ita satur*, et quae sunt eiusmodi; cf. Ge. IV, 320. 444. Aen. II, 372. V, 382. VI, 854. VII, 194. IX, 640. 652. X, 104. 480. XI, 382. 822. XII, 10. cf. §. 15.

28. Eleganter *atque* in enumeratione plurium rerum poni, supra monitum est. cf. §. 23. Sic Ecl. II, 49. VIII, 99. Ge. II, 162. IV, 484. Aen. VIII, 655. IX, 702. Ge. I, 139. sqq.:

Tum laqueis captare feras, et fallere visco
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda iam verberat amnem,
Alta petens —;
Tum ferri rigor atque argutae lamina serrae.

ib. 261. sqq.:

— durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc — texatur fiscina cet.

- Ge. IV, 134.: Primus vere rosam *atque* auctumno carpere
 poma, —
 139.: Ergo apibus fetis idem *atque* examine multo
 Primus abundare — —;
 141.: — illi tiliae *atque* uberrima pinus.

29. *Atque* frequentissime in arsi primi, secundi tertiique, et in thesi quarti pedis (cf. §. 14. sqq.) collocatum reperies; nec raro in arsi quarti, ac thesi tertii; rarius in arsi quinti ac thesi secundi; rarissime in thesi primi *atque* in sexto pede. Ante consonas crebrius legitur in prima, secunda quintaque, raro in tertia sede, nunquam in quarta; hic enim, si consona sequeretur, aut duriores, aut debiliores existerent numeri. Denique quum in arsi tertii quartique pedis ponitur, praecedens vocabulum plerumque in syllabam exit elidendam; multo rarius idem animadvertere licet in thesi tertiae quartaque sedis. Quarum rerum rationes si quis exquirere velit, is iam haud difficilem laborem susceperit. Mihi interea liceat ad alia pergere.

Ceterum haec dudum congesta, quum saepe in Variis Lectionibus Notisque ad ea remissem Lectores, ita, uti in chartulas primum conieceram, servanda fuerunt; quamquam, si iam liceret, accuratius explicato harum particularum significato ac discrimine, multo haec ederem castigatiora, meliusque disposita et tractata. Nec plane subterfugiendus fuisset is labor, nisi otium mihi fecisset in praesens thesaurus ille amplissimus Tursellianus, nuper a viro longe acutissimo doctissimoque constructus.

Q U A E S T I O XXXVI.

De Particula *Ve*.

1. Particulam *ve* ex *vel* ortam esse, tum forma prodit, tum ipsa significatio. Hinc fit interdum, ut *vel* excipiat particulam *ve*. Aen. VI, 318.: „quid vult concursus ad amnem? quid *ve* petunt animae? *vel* quo discrimine ripas Hae linquunt, illae“ etc. Pro *vel* positum *ve* Aen. VIII, 402.: „Quod fieri ferro liquidove potest electro.“ Item geminatur *ve* a poetis, ubi a prosariis scriptoribus, iis quidem, qui scribunt elegantius, *vel* — *vel* exhibetur. Aen. VIII, 205.: „ne quid inausum — sceleris *ve* dolis *ve* fuisset.“

IX, 211.: „Si quis in adversum rapiat casusve deusve.“ i. e. *vel* sceleris, *vel* doli; *vel* casus, *vel* deus. Nec raro pro *aut* legitur *ve*, ut Aen. III, 681.: „silva alta Iovis, lucusve Dianae.“ V, 325.: „spatia et si plura supersint, Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.“ Sic ibi codd. Heins. non, ut Heynius refert, *ambiguumque*. Denique *ve* etiam particulae *sive* vice fungitur. Aen. VII, 603.: „si quando — movent in proelia Martem, *Sive* Getis inferre — bellum, Hyrcanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos.“ X, 108.: „Quae cuique est hodie —, quam quisque secat spein, Tros Rutulusve fuit, nullo discrimine habebō;“ i. e. *sive* Tros, *sive* Rutulus; male in aliis, atque ipso Mediceo, Rutulusve. Recte etiam editur XI, 591.: „Hac, quicumque sacrum violat sanguine corpus, Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas;“ quamquam hic quoque Mediceus cum nonnullis aberrat in *Italusque*.

2. In universum autem hoc tenendum: maxime in comparativis, interrogativis ac negativis enuntiationibus certum a poetis inter particulas *ve*, *vel*, *sive*, *aut*, discrimen non observari, nisi quod *vel* a commotiore oratione excluditur. Videamus primum de comparationibus. Aen. IX, 680.: „Quales — *Sive* Padi ripis, Athesim seu propter amoenum Consurgunt geminae quercus.“ X, 641.: „Morte obita quales fama est volitare figuras; *Aut* quae sopitos deludunt somnia sensus.“ Adde XII, 521. sqq. II, 304. et alia. Aen. VII, 718.: „Quam multi Libyco voluntur marmore fluctus, Saevus ubi Orion hibernis conditur undis; *Vel* quum sole novo densae torrentur aristae;“ etc. IX, 435.: „veluti quum flos Languescit moriens, lassove papavera collo Demisere caput.“ XI, 456.: „Haud secus, atque in luco quum forte cattervae Consedere avium, piscosove amne Padusae Dant sonitum cycni.“ adde XI, 811. etc. I, 592.: „Quale manus addunt ebori decus; *aut* ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.“

3. Pergimus ad interrogationem. Aen. VI, 374.: „Tu Stygias inhunnatus aquas amnemque severum Eumenidum adspicies, ripamve iniussus adibis?“ X, 92.: „Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter? *Aut* ego tela dedi fovive Cupidine bella?“ X, 73.: „ubi hic Iuno demissave nubibus Iris?“ quidam demissaque; sed proba hic etiam disiunctiva. VI, 614.: „ne quare doceri, Quam poenam (expectent), aut quae forma viros fortunave mersit?“ I, 369.: „Sed vos qui tandem, quibus *aut* venistis ab oris, Quove tenetis iter?“ VI, 842.: „Quis te, magne Cato, *aut* te, Cosse, relinquat? Quis Gracchi genus, *aut* Scipiadas, parvoque potentem Fabricium, *vel* te, Serrane?“ X, 285.: „et secum versat, quos ducere contra, *Vel* quibus obsessos possit concedere muros.“ cf. etiam Aen. VI, 318. supra §. 1. laud. Frequens in hoc genere *aut*, rarum *vel*, creber etiam

particulae *ve* usus, sed qui ut plurimum finibus quibusdam sit circumscriptus; de quo explicabitur §. 5.

4. Restat, ut de negationibus agamus. Aen. II, 785.: „Non ego Myrmidonum sedes Dolopum^{ve} superbas Adspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo.“ ib. 601.: „Non tibi Tyndaridis facies invisita Lacaenae, Culpatus^{ve} Paris — Has evertit opes.“ III, 628.: „Nec talia passus Ulixes, Oblitus^{ve} sui est.“ VII, 261.: „Non — Divitis uber agri Troiae^{ve} opulentia deerit.“ ib. 685.: „Non illis omnibus arina, Nec clipei currus^{ve} sonant.“ ib. 215.: „Nec sidus regione viae, litus^{ve} fefellit.“ IV, 170.: „neque enim specie famae^{ve} movetur.“ IX, 486.: „Nec te tua funere mater Produxi, pressive^{ve} oculos, aut vulnera lavi.“ XI, 790.: „non exuvias pulsae^{ve} tropaeum Virginis, aut spolia ulla peto.“ Ge. II, 886.: „Non alios — Illuxisse dies, aliunde^{ve} habuisse tenorem.“ III, 871.: „Hos non inmissis canibus, non cassibus ullis, Puniceae^{ve} agitant formidine pennae.“ Aen. VI, 104.: „non ulla laborum — nova mi facies inopinave^{ve} surgit.“ XI, 280.: „nec veterum memini laetor^{ve} malorum.“

5. Diximus supra (§. 3.) crebro inservire *ve* interrogationi; sed eam rem non ita late patere et plerumque terminis quibusdam esse saeptam. Usurpatur enim fere tum haec vocula in interrogatione, ubi praegresso pronomini interrogativo alterum subiicitur. Ge. IV, 445.: „quis te nostras Iussit adire domos? quidve hinc petis?“ Aen. I, 589.: „Quod genus hoc hominum? quaeve hunc“ cet. II, 74.: „quo sanguine cretus, quidve ferat?“ IV, 408.: „Quis tibi tum sensus —? quosve dabas genitus?“ VI, 560.: „Quae scelerum facies? — quibusve Urgentur poenis?“ ib. 712.: „Inscius Aeneas, quae sint ea flumina, — Quive viri tanto complerint agmine ripas;“ ubi male in quibusdam quique. IX, 228.: „Consilium — habebant, Quid facerent, quisve Aeneae iam nuntius esset.“ ib. 376.: „Quae causa viae? quive estis in armis? Quove tenetis iter?“ X, 670.: „quae me fuga, quemve reducet?“ XI, 508.: „quas dicere grates, Quasve referre parem.“ Idem valet de adverbii ex eo pronomine ductis. Aen. III, 88.: „Quem sequimur, quove ire iubes.“ V, 18.: „Heu quianam tanti cinxerunt aethera nimbi? Quidve, pater Neptune, paras?“ XII, 313.: „Quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?“ Quod autem legitur X, 150.: „memorat nomenque genusque, Quidve petat, quidve ipse ferat;“ ita est explicandum: memorat, qui sit, quidve petat. Et Aen. V, 28.: „An sit mihi gratior ulla, Quove inagis fessas optem deducere naves?“ sic libri mss., non *que*; i. e. quae sit mihi gratior, quove etc. Ita autem constans hac in re et certus regnat usus, ut vel tum *ve* inveniatur, ubi is, qui varia quaerit, ad omnia sibi responderi cupit, non ad partem tantum; quod facile allata ex-

empla intuenti sese offert. Adscivit hunc usum Virgilius ex Homero, ubi similiter η sexcenties legitur. Aen. II, 151. in Edit. Heyn. irrepsit nescio quomodo: „Quis auctor? quidque petunt?“ quum in Codd. legatur *quidve*. Praegressum autem pronomen ubi non repetitur, nihil impedit, quominus altera interrogatio per copulam *que* priori nectatur. Sic Aen. III, 101.: „Quo Phoebus vocet errantes iubeatque reverti;“ i. e. quo reverti iubens Phoebus errantes vocet.

6. Praecedente coniunctione *ne*, vel *si*, sequentia non ita raro per *ve* adiungi, mirabitur nemo, qui inmeminerit, has particulas etiam coaluisse in *neve* et *sive*. Aen. VII, 332.: „*ne* noster honos infractare cedat Fama loco; *ne* connubiis ambire Latini Aeneadae possint, Italos*ve* obsidere fines.“ I, 682.: „*Ne* qua scire dolos medi*usve* occurrere possit.“ ib. 413.: „*ne* quis contingere possit Moliri*ve* moram.“ Aen. V, 51.: „Gaetulis agerem *si* Syrtibus exsul, Argolic*ve* mari deprensus“ etc. IX, 407.: „Si qua dona tulit —, *si* qua ipse meis venatibus auxi Suspendi*ve* tholo, aut“ etc. Hinc etiam quum interrogat particula *si*: Aen. IV, 110.: „Incerta feror, *si* Iuppiter unam Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis; Misci*ve* probet populos, aut“ etc. Item *sive* legitur in tali oratione: Aen. I, 218.: „dubii, *seu* vivere credant, *Sive* extrema pati.“ II, 738.: „fatone erepta Creusa Substitit, erravitne via, *seu* lassa resedit, Incertum.“

7. Venio nunc ad permutationes particularum *ve* et *que*. Qua in re quum etiam optimi libri interdum a vero aberrare videantur, fateor me non ubique plane expeditam habere sententiam. Sed age experiamur, quid in eo genere praestari possit. Scilicet constat inter omnes, voculae *ve* disiungendi, particulae *que* coniungendi esse potestatem. Quare non erat, cur Heynius Aen. V, 595.: „Delphinum similes, qui per maria humida nando Carpathium Libycum*que* secant,“ *Libycum*ve** scriptum mallet. Illud enim ipsum ultro citroque cursitare (quod spectatores in ludo Troiae delectabat) desiderat copulam coniunctivam, non disiunctivam. Neque est, quod cum Heynio *que* in *ve* mutatum malis IX, 96.: „Mortaline manu factae immortale carinae fas habeant? certus*que* incerta pericula lustret Aeneas?“ Alterum enim quum ex altero sequatur, non disiungenda haec sunt, sed coniungenda. Et consultius etiam feceris, si post verbum habeant interrogandi signum in comma mutaveris. Inprimis autem frequens est harum vocularum permutatio praegressa negatione. Hic primum illud teneri volo, ubi, quae subiecta sunt, quodammodo comprehenduntur superioribus ita, ut epexegetis ratio intercedat, ibi proprium tueri locum *que*, vel *et*. Exempla rem illustrabunt. Ge. II, 85.: „Nec pingues unam in faciem nascuntur Olivae, Orchades *et* radii, *et* amara pausia bacca: Pomae*que* *et* Alcinoi silvae.“

III, 253.: „Non scopuli rupesque cavae.“ Aen. XI, 736.: „At non in Venerem segnes nocturnaque bella.“ V, 378.: „nec quisquam Audet adire virum manibusque inducere cestus;“ hoc est enim illud: *virum adire*. Ge. II, 501.: „nec ferrea iura Insanumque forum, aut populi tabularia vidit;“ ubi Rom. *ve*. Aen. V, 671.: „non hostem inimicaque castra Uritis.“ IV, 431.: „Non iam coniugium — oro, Nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat.“ IX, 479.: „non illa pericli Telorumque memor.“ Ge. II, 220.: „Nec scabie et falsa laedit robigine ferrum.“ Aen. IV, 236.: „Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva.“ Hinc intelligitur, Ge. II, 495.: „Illum non populi fasces, non purpura regum Flexit et infidos agitans discordia fratres, aut“ etc. extrema parte explicari mediam, nec de civilibus Romanorum bellis agi, sed de fratre fratri imperium extorquere cantante. Itaque, si *ve* ibi ponitur, ubi discriminis aliquid intercedit inter duas res, *que* autem, ubi alterum altero illustratur atque ornatur, Aen. II, 741.: „Nec prius amissam respexi animumve reflexi:“ quamquam Mediceus *que* praebet, non tentabimus. Item IV, 86.: „Non coepae adsurgunt turres; non arma iuventus Exeret; portusve aut propugnacula bello Tuta parant;“ ubi Montalb. et a m. pr. *portusque*. ib. 425.: „Non ego cum Danaïs Troianam excindere gentem Aulide iuravi classemve ad Pergama misi;“ sic omnes Heinsiani; apparet tamen, rem si per se spectes, legi etiam posse, inflexo tamen paululum sensu, *classisque*; sed in talibus sola codicum auctoritas sequenda. VII, 523.: „non iam Stipitibus duris agitur sudibusve praecustis;“ ubi Montalb. et Ment. pr. *sudibusque*; sed melius haec disiunguntur. Contra X, 712. malis a poeta scriptum: „Nec cuiquam irasci propiusque accedere virtus;“ uti nonnulli codices, in quibus Gud. Aen. VII, 231.: „nec vestra feretur Fama levis, tantive aholescet gratia facti;“ quamquam in Gud. aliisque tantique, quod ipse exhibet Fogginus, legitur, *tantive* reliqui, quia utrumque commode dici poterat; *tantique* si malis, subiectis verbis significabitur, Troianos potissimum consulturos esse famae Latinorum, quippe perpetuo istius facti memores futuros. Sed Aen. VIII, 377., ubi antea legebatur: „Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi Artis opisque tuae,“ edidi *opisve*; *ve* exhibent sex octavo codd. Heins., eodem ducente notula, quae inter Serviana legitur: „Duo duobus reddit, *opis*, *arma*: aut certe idem valet *opis*, quod *artis*: hinc opifices.“ Quae quidem cur notaret grammaticus, non habebat, nisi particula *ve* offensioni ei erat. Sentiebat is, qui haec scripsit, requirere voc. *auxilium* vel pronomen possessivum *tuum*, vel genitivum; unde ita scripsisse putandus est: „Duo duobus reddit: *auxilium* — *opis*, — *arma* — *artis*.“ Nisi igitur *opisve* legeris, ad *arma*, non ad *auxilium* hoc referetur. Porro Aen. IV, 540. edidi: „Quis me autem, fac velle, sinet,

ratibusque superbis Accipiet?" Nimis enim vagum illud *sinet* postulat aliquam interpretationem copulae ope adnectendam; *ve* tuentur Medic. Gud. et pr. Ment. Aen. VII, 388.: „Quo thalamum eripiat Teucris taedasque moretur;" ubi non est necesse ex Schraderi praecepto *taedasve* legere; sic enim haec intelligenda: quo thalamum Teucris eripiat-morando, sive morans, taedas; mora enim interposita sperare poterat totam rem ad nihilum redactum iri. X, 557.: „non te optima mater Condet humi, patrioque onerabit inembra sepulcro;" sic Medic. cum aliis. XI, 537.: „neque enim novus iste Dianae Venit amor, subitaque animum dulcedine movit;" ubi Heynius *ve* malit. Quum, quae nova sunt, non raro sint etiam subita, nihil impedit, quin per copulam haec adiungantur; si *subitave* scripsisset poeta, hic existeret sensus, per se quidem non minus egregius: neque aut novus, aut subitus venit iste amor.

8. Porro *que* post negationem requiritur, ubi talia iunguntur, quae natura sua ita sunt comparata, ut aut separari non possint, aut iuncta cogitari soleant. Ex priore genere sunt Aen. VI, 893.: „*nec* Thesea Pirithouique — sum laetatus — Accepisse lacu;" Pirithous enim socius Theseo adiunctus venerat; non debant igitur haec nomina disiungi per *ve*. II, 534.: „*nec* voci iraeque pepercit." XII, 824.: „*Nec* Troas fieri iubeas Teucrosque vocari." X, 609.: „non vivida bello Dextra viris animusque ferrox." Huc etiam ea pertinent, ubi causis subiunguntur effecta. Ge. III, 127.: „*ne* nequeat (*taurus*) blando (*generandi*) superesse labori, Invalidique patrum referant ieiunia nati." XII, 801.: „*Nec* te tantus edat tacitam dolor, et mihi curae Saepe tuo dulci tristes ex ore recurrant." Contra disiunctiva recte editur Ge. I, 92.: „*Ne* tenues pluviae rapidive potentia solis — adurat." et Aen. XI, 21.: „*Ne* qua mora ignaros — Impediat segnisve metu sententia tardet;" quod si legeretur *ignavos*, expectandum esset *segnisque*. Ex altero haec sunt: Ge. IV, 10.: „Principio sedes apibus — petenda, Quo neque sit ventis aditus, neque oves haedique petulci Floribus insultent;" i. e. statio quaerenda, ubi neque ventis ab alveari prohibeantur redeuntes e volatu, neque in melle per prata colligendo turbentur; hoc quum maxime a pecudibus verendum sit, oves haedosque nominat, ovibus quidem densiore grege pasci solitis, haedis autem nimis multum ultro citroque cursitantibus. Ge. III, 56.: „*Nec* mihi displiceat maculis insignis et albo; Aut iuga detrectans; interdumque aspera cornu; Et faciem tauro propior; queneque etc. Scilicet haec omnia iuncta in eadem deprehendi possunt. Aen. IX, 786.: „Non infelicis patriae, veterumque deorum, Et magni Aeneae segnes miseretque pudetque?"

9. Easdem leges sequitur coniunctio *si*. Aen. VII, 264.: „Si iungi hospitio properat sociusque vocari;" ubi male quidam

libri *ve*; utrumque volebat Aeneas; non igitur haec discernenda, sed in unum coniungenda erant. XII, 204.: „non *si* tellurem effundat in undas — caelumque in Tartara solvat;“ hic quoque nonnulli *ve*, aequè inepte.

10. Transeundum iam ad aliud genus, in quo in primis saepe titubatum est ab Editoribus, maxime Heynio; illud dico, quod, quum *ve* non admittere solum, sed etiam postulare videatur, tamen ubique coniunctivam adscivit particulam. Cernitur hoc in oratione alacriore, forti ac vehementi, inprimis, ubi plures iam praecesserunt negandi particulae. Quaecunque igitur fortiter vel affirmanda, vel neganda, coniunctivam poscunt particulam, respuunt disiunctivam. Cuius rei qui cupit illustre cognoscere exemplum, haud scio an nullum inveniri possit illustrius, quam Ge. III, 120.: „Quamvis saepe fuga versos ille egerit hostes, *Et* patriam Epirum referat fortesque Mycenae, Neptunique ipsa deducat origine gentem.“ Cfr. etiam Quaest. XXXIII, 1. Aen. XII, 892.: „opta ardua pennis Astra sequi, clausumque cava te condere terra.“ Heynius *clausumve*; sed Medicei aliorumque optimorum librorum auctoritate scripsi *clausumque*, quod sic explicandum: *opta astra sequi, (et) opta te condere terra*; altera lectio sic accipienda: *opta astra sequi, vel te condere terra*; prior ratio fortior. X, 65.: „Aenean hominum quisquam divumque subegit —?“ in nullo libro legitur *ve*.

Ge. II, 83.:

Praeterea genus haud unum *nec* fortibus ulmis,
Nec salici lotoque, neque Idaeis cyparissis.
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivae, Or-
 chades — —,
 Pomaque et Alcinoi silvae: *nec* surculus idem
 Crustumis Syriisque piris, gravibusque volemis.

III, 252.:

Ac neque eos iam frena virum, *neque* verbera sacra,
Non scopuli rupesque cavae *atque* obiecta retardant
 Flumina.

II, 136.:

Sed neque Medorum silvae ditissima terra,
Nec pulcher Ganges *atque* auro turbidus Hermus
 Laudibus Italiae certent; *non* Bactra, *neque* Indi,
 Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.

IV, 210.:

Praeterea regem *non* sic Aegyptos *et* ingens
 Lydia, *nec* populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant.

ubi Medic. a in. pr. et Medus. Aen. X, 319.: „*nihil illos Her-
culis arina, Nec validae iuvare manus, genitorque Melampus.*“
Ge. III, 140.: „*Non illas gravibus quisquam iuga ducere plau-
stris, Non saltu superare viam sit passus, et acri Carpere prata
fuga, fluviosque innare rapaces.*“ Aen. IV, 227.: „*Non illum
nobis genetrix pulcherrima talein Promisit, Graiumque ideo his
vindicat arinis.*“ IX, 138.: „*nec solos tangit Atridas Iste dolor,
solisque licet capere arina Mycenis.*“ Hinc V, 784. ex Medic.
Ronn. aliisque suam Virgilio manum restituisse mihi videor:
„*Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla, Nec Iovis imperio
fatisque infracta quiescit.*“ XII, 917.: „*Nec quo se eripiat, nec
qua vi tendat in hostem, Nec currus usquam videt aurigamque
sororem;*“ ubi Heinsium secutus Heynius ex solo Mediceo *auri-
gamve* exarandum curavit. Ibidem tamen vs. 903.: „*Sed neque
currentem, nec se cognoscit euntem, Tollentemve manu saxum-
que innanc moventem;*“ reliqui *ve*, ut, disiunctis his verbis a
superioribus, facilius appareat, voc. *saxum* ex seqq. huc esse re-
vocandum. Atque quoniam in multis exstet *tollentemque*, intelligitur,
hoc *que* ex proximo *saxumque* esse repetitum; quod quam facile
fieri potuerit, patet quodammodo ex Mediceo, haec inter se per-
mutante, ac *tollentemque* — *saxumve* exhibente. Ge. II, 312.:
„*Hoc ubi, non a stirpe valent, caesaeque reverti possunt;*“ non
mireris, Heynium desiderasse *caesaeve* quoniam ipsius nota Philar-
gyrii videtur declarare, veteres iam ad ea verba offendisse, quippe
fuisse referentis, qui iungere mallet: *Hoc ubi non: a stirpe va-
lent.* Sed fortius hoc negare voluisse Virgilium, ipsa, qua uti-
tur, breviloquentia indicat. Plus negotii facessit Aen. II, 36. et
X, 709. de quibus cfr. Quaest. XXXIII, 1.

11. Ut autem in Quaest. modo laud. XXXIII, 1. particu-
las coniunctivas saepe disiunctivarum loco poni vidimus, sic in-
terdum disiunctivae inveniuntur, ubi copulativas exspectes. Ge.
IV, 198.: „*nec corpora segnes In Venerem solvunt, aut fetus
nixibus edunt;*“ sed de hoc versu vide, quae ad eum notavi.
Aen. II, 127.: „*tectusque recusat (Calchas) Prodere voce sua
quemquam aut opponere morti.*“ ib. 187.: „*Ne recipi portis,
aut duci in moenia possit.*“ IV, 529.: „*neque umquam Solvitur
in somnos, oculisque aut pectore noctem Accipit;*“ ubi quoniam per
metrum dicere liceret *oculisque ac pectore*, inavit poeta exqui-
sitiorem sequi rationem. VI, 803.: „*Fixerit (Hercules) acripedem
cervam licet, aut Erymanthi Placarit nemora et Lernam treine-
fecerit arcu.*“ VII, 805.: „*non illa colo calathisque Minervae
Femineas adducta manus;*“ ubi quoniam et colus et calathi ad lanifi-
cium spectent, proprium habebat locum *que*. VIII, 205.: „*ne
quid inausum Aut intractatum sceleris — fuisset;*“ nam *inausum*
atque *intractatum* hoc quidem loco eodem redeunt. Huc referen-

da sunt etiam quae leguntur Aen. I, 413.: „Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit Molirive moram, *aut* veniendi poscere causas.“ IV, 427.: „Nec patris Anchisae cinerem Manesve revelli.“ ib. 34.: „Id cinerem *aut* Manes credis curare sepultos?“ ib. 337.: „neque ego hanc abscondere furto Speravi, ne finge, fugam; nec coniugis unquam Praetendi taedas, *aut* haec in foedera veni.“ Hiuc intactum reliqui Aen. XII, 185.: „nec post arma — referent ferrove haec regna lacescent;“ ubi Gud. et Menag. pr. *ferroque*. VIII, 377.: „nec te, carissime coniux, Incassumve tuos volui exercere labores;“ ubi, quod Medic. praebet *incassumque*, aut incuriae, aut malae sedulitati deberi videtur; in ipso quidem codice puncta quaedam supra *que* appicta. V, 738.: „non me inopia namque Tartara habent tristesve umbrae; sed amoena piorum Concilia Elysiumque colo;“ sic Medic. a m. sec.; alii *tristes umbrae*, quod secutus est Heynius; alii *tristesque*. Ipsa autem orationis concinnitas videtur exigere, ut, quum duo in altera enuntiatione ponantur, idem fiat in priore; certe languet appositio. Si vero quaeritur, *tristesque* an *tristesve* praestet scribere, facilius fortasse *ve* omitti potuit, vel quod loco non suo positum videretur, vel quod proximo vocabulo ab *U* incipiente, facile absorberi poterat.

12. *Ve* excipi particula copulativa negat Markland. ad Stat. Silv. III, 8, 15., et Aen. VI, 609.: „Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat, Pulsatusve parens, *et* fraus innexa clienti;“ scribendum putat *aut fraus*, tuentibus idem Nonio et codd. quibusdam. Ac fateor, fere ubique regnare hanc regulam. Sed migrari eam interdum, nemo iam, puto, mirabitur, qui legerit ea, quae in Quaest. XXXIII, 1. disputavimus, collatis etiam iis, quae modo §. 11. docuimus. Atque en locum consimilem: Aen. VI, 842.: „Quis te, Cato, tacitum *aut* te, Cosse, relinquat? Quis Gracchi genus, *aut* Scipiadas, parvoque potentem Fabricium, vel te sulco, Serrane, serentem?“ ubi, quum ex ista lege scribendum foret *parvo*, in omnibus libris exstat *parvoque*. Ac fortasse vitare voluit Virgilius duriorum sonum, quem effluerent verba *aut fraus*; et vid. Q. V. XXXIII, 1. extr. Ac vix quisquam alius poeta tam studiose consuluit auribus, quam Virgilius. Hinc etiam, ducibus Mediceo aliisque libris praestantioribus, reposui Aen. V, 648.: „notate, qui spiritus illi, Quis voltus vocisque sonus, *vel* gressus eunti;“ laeduntur enim aures tot syllabis a litera *V* incipientibus *voltus vocisque* — vel. Praeterea edidi, ut ibi in Medic. Gud. aliisque ac Serv. Dresd. exstat, X, 70.: „Num (*hortati sumus*) puero summam belli, num credere muros, Tyrrhenamque fidem, *aut* gentes agitare quietas;“ ubi *que*, non *ve*, scribendum esse docet ipsa horum versuum sententia, quorum alter illustrat priorem: nam Ascanio Aeneas

castra tutanda reliquerat, quod ipse auxilium aliarum gentium petiturus abierat. Haec igitur iungenda erant, non, quasi inter se diversa, separanda.

13. *Ne* memoriae vitio a multis illatum in Aen. II, 414.: „Undique collecti invadunt, acerrimus Ajax, Et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis.“ Cf. enim ib. 7.: „quis talia fando Myrnidonum Dolopumve, aut duri miles Ulixi Temperet a lacrimis;“ et 785.: „Non ego Myrnidonum sedes Dolopumve superbas Adspiciam.“ Sic ex IX, 211.: „Si quis in adversum rapiat casusve deusve;“ ab eo, qui Mediceum exaravit, in XII, 321. *ve* adscitum: „Quis tantam Rutulis laudem casusve deusve, Attulerit — incertum;“ quoniam recte ex plerisque codd. edatur: „Quis — laudem, casusve deusve.“ Quod ideo nolui praetermittere, ut ex hoc luculentissimo exemplo appareat, quam diligenter loci similes in crisi facitanda circumspectiendi sint.

14. His pauca adiungere visum est de particulis *neve* sive *neu* et *nec* interdum inter se permutatis. Ubi si praecepta §§. 7. sqq. data sequeris, facile viam invenies, qua haec etiam res expediatur. *Neve*, sive *neu*, lenius est, ac, praeterquam ubi geminatur, ut Ge. II, 298. Aen. IX, 42. 91., praegressum habet *ne* aut Imperativum, ut Aen. VII, 265.; cfr. etiam V. L. ad VIII, 582., *nec* fortius, neque ante se pati videtur negationem, nisi ubi geminatur, ut Ge. I, 36. sq., aut ubi sententia per *nec* subiuncta explicationi inservit; vid. §. 15. extr. Hinc coniunctioni *neve* inest dehortandi, dissuadendi, deprecandi cavendique notio; quare non raro explicari *neve* potest per *noli* adiuncto infinitivo. Ge. I, 80.: „arida tantum *Ne* saturare fumo pingui pudeat sola, *neve* Effetos cinerem immundum iactare per agros.“ ib. 180.: „*Ne* subeant herbae, *neu* pulvere victa fatiscat.“ II, 36. sq.: „fructusque feros mollite colendo; *Neu* segnes iaceant terrae.“ ib. 252.: „Ah nimium *ne* sit mihi fertilis illa, *Neu* se praevalidam primis ostendat aristis.“ ib. 298. sqq.: „*Neve* tibi ad solem vergant vineta cadentem; *Neve* inter vites corulum sere; *neve* flagella Summa pete; aut summa destringe ex arbore plantas; — *neu* ferro laede retuso Semina; *neve* olea silvestres insere truncos.“ III, 435.: „*Ne* mihi tum molles sub divo carpere somnos, *Neu* dorso nemoris libeat iacuisse per herbas.“ IV, 46. sqq.: „raras superinlice frondes. *Neu* propius tectis taxum sine, *neve* rubentes Ære foco cancos, altae *neu* crede paludi.“ Aen. I, 413.: „Cernere *ne* quis eos, *neu* quis contingere posset, Molirive moram, aut veniendi poscere causas.“ II, 187.: „*Ne* recipi portis, aut duci in inoenia possit; *Neu* populum antiqua sub religione tueri.“ ib. 606.: „tu *ne* qua parentis Iussa time, *neu* praeceptis parere recusa.“ V, 833.: „*ne* tanta animis adsnescite bella, *Neu* patriae validas in viscera vertite vires.“ VII, 21.:

„Quae *ne* monstra pii paterentur talia Troes, Delati in portus, *neu* litora dira subirent;“ cet. ib. 96.: „*Ne* pete connubiis natam sociare Latinis, — thalamis *neu* crede paratis.“ ib. 202.: „*Ne* fugite hospitium, *neve* ignorete Latinos.“ ib. 265.: „Adveniat, vultus *neve* exhorrescat amicos.“ VIII, 39. sq.: „*ne* absiste, — *Neu* belli terrere minis.“ IX, 40. sq.: „Namque ita discedens praeceperat optimus armis Aeneas: si qua interea fortuna fuisset, *Neu* struere auderent aciem, *neu* credere campo.“ ib. 234. sq.: „Audite o mentibus aequis, Aeneadae, *neve* haec nostris spectentur ab annis.“ XII, 72.: „*ne* me lacrimis, *neve* omine tanto Prosequere.“ ib. 823. sq.: „(Illud te obtestor —) *Ne* vetus indigenas nomen mutare Latinos, *Neu* Troas fieri iubeas Teucrosque vocari.“

15. *Nec* vetandi aversandique habet potestatem, aut omnino gravior commotum pectus indicat. Ecl. II, 34.: „*Nec* te poenitet calamo trivisse labellum.“ VIII, 89.: „Talis amor teneat: *nec* sit mihi cura mederi.“ ib. 101. sq.: „Fer cineres, Amarylli, foras, — Transque caput iace, *nec* respexeris.“ X, 46.: „Tu procul a patria (*nec* sit mihi credere tantum!) — frigora Rheni Me sine sola vides.“ Ge. I, 36. sq.: „Nam te *nec* sperant Tartara regem, *Nec* tibi regnandi veniat tam dira cupido.“ III, 96.: „abde domo; *nec* turpi ignosce senectae.“ Aen. III, 393. sq.: „Is locus urbis erit — *Nec* tu mensarum morsus horresce futuros.“ IV, 617. sq.: „videatque indigna suorum Funera; *nec* regno aut optata luce fruatur.“ X, 32.: „Iuant peccata; *neque* illos Iuveris auxilio.“ XI, 353. sq.: „unum Adūcias; *nec* te ullius violentia vincat;“ vide etiam, quae de h. l. Quaest. XXXII, 4. et 12. disputavimus. XII, 800. sq.: „Desine iam tandem —, *Nec* te tantus edat tacitam dolor.“ Adde Ovid. A. A. III, 755.: „Carpe cibos digitis; — Ora *nec* immunda tota perunge manu.“ Adde Ovid. Heroid. XVI, 11. Tibull. III, 4, 1. Quod autem legitur Aen. XI, 43.: „Invidiū Fortune mihi, *ne* regna videres Nostra, *neque* ad sedes victor veherere paternas;“ inde explicandum, quod alterum sequitur ex priore, *nec* disiuncta haec esse possunt; §. 7. ab init. et §. 8. med.

QUAESTIO XXXVII.

De Particula *At**)

1. a) *At* graviter opponendi habet vim. Ecl. I, 60. sqq.: *TIT.*: „Ante leves ergo pascentur in aethere cervi, Et freta destituent nudos in litore pisces; — — Quam nostro illius labatur pectore vultus. *MEL.*: „*At* nos hinc alii sitientes ibimus Afros,” *cet.* III, 64. sqq.: *DAM.*: „Malo me Galatea petit, lasciva puella, Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.” *MEN.*: „*At* mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.” V, 85 — 88.: *MEN.*: „Hac te nos fragili donabimus ante cicuta. — — *MOPS.*: „*At* tu sume pedum.” cfr. Aen. IX, 287 — 90.: „Hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli est Inque salutatam linquo. — — *At* tu, oro, solare inopem.” Aen. VI, 542.: „Hac (*dextra via*) iter Elysium nobis: *at* laeva malorum Exercet poenas.” Adde Ecl. VII, 35. 55. VIII, 67. Ge. I, 219. 242. 297. 370. II, 151. 184. III, 331. 394. IV, 18. 180. Aen. I, 637. II, 35. 486. 687. III, 424. V, 264. VI, 489. IX, 556. X, 120. 348. 362. 393. — Ge. I, 189. sqq.: „Si superant fetus, pariter frumenta sequentur. — — *At* si luxuria foliorum exuberat umbra,” *cet.* Sic *Si* — *at* si ibid. vs. 430. 458. IV, 239. sqq.: „*Sin*, durum metuens hiemem, — — res miserabere fractas: *At* suffire thyino — Quis dubitet?” *Si* — *at* Aen. I, 543. IV, 615. VI, 406. *Si non* — *At* — *at* — *at* Ge. II, 461 — 69. *Sin* — *at saltem* Aen. I, 557. His adiunge Aen. VII, 313. sq.: „Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis, —: *At* trahere, atque moras tantis licet addere rebus; *At* licet amhorum populos excindere regum.” XI, 429.: „Non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi: *At* Messapus erit.” — *Quamvis* — *at* Ge. IV, 206. sq.: „Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi Excipiat, (neque enim plus septima ducitur aestas) *At* genus immortale manet.” — *Quondam* — *at* nunc Aen. I, 4. — *At vero* Ge. III, 822.

1. b) *At* subjecta negatione: Ecl. VI, 49.: „*At non* tam turpes pecudum tamen ulla secuta est Concubitus.” Ge. I, 67.: „*At si non* fuerit fecunda.” IV, 6.: „In tenui labor; *at* tenuis non gloria.” Aen. II, 540.: „*At non* ille, satum quo te mentiris, Achilles Talis in hoste fuit.” Adde Ge. III, 349. IV, 530. Aen. IV, 529. VII, 363. IX, 126. 144. 747. X, 16. 426. XI, 55. 148. 725. 736.

*) Vide etiam copiose docteque de hac particula disputantem Handium in Tursell. Vol. I. p. 417. sqq.

1. c) Tectior paulo opponendi ratio Ge. II, 210. sq.: „*illae altum nidis petiere relictis; At rudis enituit impulso vomere campus.*“ Aen. X, 522.: „*Ille astu subit; at tremehunda supervolat hasta.*“ Sed haec licebit etiam ad proximam §. referre.

2. a) Hinc maxime transitioni inservit haec Particula, ubi ad aliam vel rem, vel personam, vel tempus oratio confertur: Ge. IV, 100. sqq.: „hinc anni tempore certo Dulcia mella premes. — — *At* quum incerta volant, caeloque examina ludunt,“ cet. ib. vs. 333.: „*At* mater (*filiis dolorem et querelam*) sensit.“ Aen. I, 267.: „*At* puer Ascanius“ cet.; antea de Aenea dictum fuerat. ib. vs. 689. sqq.: „Paret Amor — et gressu gaudens incedit Iuli. *At* Venus Ascanio placidam per membra quietem Irrigat.“ Adde I, 305. IV, 156. 296. 393. 642. V, 178. 188. 210. 258. VI, 9. 232. VII, 500. 511. 774. 789. VIII, 205. 714. IX, 438. 523. X, 236. 267. 474. 505. 643. 841. XI, 564. 648. 712. 753. 836. XII, 54. 277. 293. 311. 697. 753. 869. *At vero* X, 821. XII, 216. In quibus etiam ubi post quaedam interposita coepta narratio coepit, ut X, 474. 643. Nec non, ubi quaedam inter duo Subiecta ratio intercedit, interdum per *At* ad prius memoratum recurritur; cfr. ex modo laudatis Aen. V, 178. VII, 500. 774. VIII, 205. XI, 564. 712. XII, 277. 293. 753. — Inde differunt *Dixit*, et *et Dixit*; *at*, et quae his sunt similia, ita, ut, quum *Dixit*, et poni soleat, ubi idem utrobique est Subiectum, *Dixit*; *at* diversa Subiecta indicet; ut Aen. V, 653. sq.: „Haec effata. *At* matres primo — spectare rates.“ VI, 76. sq.: „Finem dedit (*Aeneas*) ore loquendi. *At*, Phoebi nondum patiens, — Bacchatur vates.“ X, 482.: „Dixerat; *at* clipeum — cuspis transverberat ictu.“ XI, 595.: „Dixit; *at* illa levis caeli delapsa per auras Insonuit.“ ib. vs. 709.: „Dixit; *at* illa furens — Tradit equum comiti.“ Sed examinanda hinc quaedam Quaest. XXXV, 6. prolata. Codicum motus auctoritate revocavi VIII, 443.: „Nec plura effatus; *at* illi Ocius incubuere omnes.“ Hinc de respondente: Ecl. X, 31.: „Tristis *at* ille: Tamen cantabitis Arcades, inquit, Montibus haec vestris.“ Ge. IV, 445. sq.: „Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras Iussit adire domos? quidve hinc petis? inquit. *At* ille: Scis, Proteu, scis ipse.“ — Denique causa et effectus, coeptum et eventus, aut quae simili ratione sibi opponuntur, per *At* distinguuntur, ut Ge. IV, 415. sqq.: „Haec ait, et liquidum ambrosiae diffundit odorem; Quo totum nati corpus perduxit; *at* illi Dulcis compositis spiravit crinibus aura, Atque habilis membris venit vigor.“ ib. vss. 457. sqq.: „Illa quidem (*Eurydice*) hydrum, moritura puella, Servantem ripas alta non vidit in herba. *At* chorus aequalis Dryadum clamore supremos Imple-runt montes.“ ib. vss. 511. sqq.: „Qualis populea maerens phi-

lomela sub umbra Amisos queritur fetus, quos durus arator Ob-
servans nido implumes detraxit: *at illa Flet noctem*“ *cet.* Aen.
III, 258. sqq.: „Dixit, (*Celaeno*) et in silvam pennis ablata re-
fugit. *At* sociis subita gelidus formidine sanguis Deriguit,“ *cet.*
ib. 672. sqq.: „Clamorem immensum tollit, (*Polyphemus*) quo
pontus et omnes Intremuere undae — —. *At* genus e silvis Cy-
clopum et montibus altis Excitum ruit ad portus.“ VIII, 233 —
241.: „Stabat acuta silex. — — Hanc — imis Avulsam solvit ra-
dicibus — —. *At* specus et Caci detecta adparuit ingens Regia.“
IX, 792. sqq.: „ceu saevum turba leonem Quum telis premit in-
fensis: *at* territus ille, Asper, acerba sonans, retro redit.“ Eo-
dem pertinet etiam Ge. III, 107. sqq.: „volat vi fervidus axis;
Iamque humiles, iamque elati sublime videntur Aera per va-
cuum ferri, atque adsurgere in auras; Nec mora, nec requies;
at fulvae nimbus arenae Tollitur,“ *cet.* ib. vss. 238. sqq.: „ut-
que volutus (*fluctus*) ad terras, immane sonat per saxa, ne-
que ipso Monte minor procumbit; *at* ima exaestuât unda Vertici-
bus, nigramque alte subiectat arenam.“ IV, 359. sqq.: „simul
alta iubet discedere late Flumina, qua iuvenis gressus inferret.
At illum Curvata in montis faciem circumstetit unda.“ Aen. VII,
81.: „*At* rex sollicitus monstris oracula Fauni — adit.“

2. b) Frequens *at* etiam in ordiendâ nova narratione: Aen.
IV, 1.: „*At* regina gravi iamdudum saucia cura.“ Item vs.
504. V, 35. 545. 613. 700. 779. VI, 679. VII, 5. VIII, 370.
608. IX, 503. X, 689. XI, 597. XII, 134.

2. c) Omnino, ubi nova res aliqua, necopinata, subita aut
horrida incidit, *at* locum habet. Aen. II, 225.: „*At* subitae hor-
rifico lapsu de montibus adsunt Harpyiae.“ IV, 279.: „*At* vero
Aeneas adspectu obmutuit amens, Adrectaeque horrore comae.“
VII, 446.: „*At* iuveni oranti subitus tremor occupat artus.“ IX,
475.: „*At* subitus miserae calor ossa reliquit.“ (Sed tria ultima
exempla commodius fortasse ad §. 2. a. extr. referentur. Quo
loco illud non praeterierim, quod semel monuisse satis fuerit,
multa esse in hoc disputationum genere, quae non ad unam re-
gulam, sed ad plures exigere liceat, ita, ut interdum in eodem
exemplo iuncta plurium praeceptorum vis reperiatur. Sed in
viam redeo.) — Hinc *at*, ubi insolita rerum imago oculis obi-
icitur: Ge. IV, 469. sqq.: „Manesque adiit, regemque tremen-
dum, Nesciaque humanis precibus mansuescere corda. *At* cantu
cominotae Erebi de sedibus imis Umbrae ibant tenues, simulacra-
que luce carentum:“ *cet.* — tum, ubi quid fit contra, quam ex-
spectamus: Aen. V, 483.: „*At*, non tardatus casu neque terri-
tus, heros Acrior ad pugnam redit.“ — porro in frustrata exspe-
ctatione: Aen. XII, 728. sqq.: „Emicat hic, — et corpore toto
Alte sublatus consurgit Turnus in ensem, Et ferit. Exclamat

Troes trepidique Latini, Adrectaeque amborum acies. *At* perfidus ensis Frangitur.“ — Denique *at* excitat expectationem: Aen. X, 760. sqq.: „Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno. Pallida Tisiphone media inter millia saevit. *At vero* ingentem quatiens Mezentius hastam Turbidus ingreditur campo.“

3. Iam vero, quum *at* transitioni inserviat, inde etiam illud explicandum, quod haec Particula invenitur in enumeratione: Ge. I, 395. sqq.: „Nam neque tum stellis acies obtusa videtur, Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna, Tenuia nec lanae per caelum velleris ferri; Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos limundi meminare sues iactare maniplos. *At* nebulae magis inua petunt.“ II, 442. sqq.: „Dant alios aliae (*silvae*) fetus: dant utile lignum Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque; Hiuc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas: Viminibus salices ferundae, frondibus ulmi; *At* myrtus validis hastilibus, et bona bello Cornus.“ III, 83. sqq.: „Tum, si qua sonum procul arma dedere, Stare loco nescit, micat auribus, et tremuit artus, — Densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo; *At* duplex agitur per lumbos spina,“ *cet.* Quo refero etiam Aen. VII, 691., ubi in recensendis Turni auxiliis ita pergit poeta: „*At* Messapus, equum domitor, — Iam pridem resides populos — in arma vocat.“ — Huic simile est, quod *at* quandam rerum progressum indicat: Ecl. IV, 18 — 26.: „*At* tibi prima, puer, nullo munuscula cultu — tellus fundet. — *At* simul herorum laudes et facta parentis Iam legere — poteris.“ Ge. III, 187. sqq.: „Atque haec iam primo depulsus ab ubere matris Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius aevi. *At* tribus exactis ubi quarta accesserit aestas, Carpere mox gyrum incipiat.“ Aen. IX, 603. sqq.: „Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum Deferimus, saevoque gelu duramus et undis; Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant. *At* patiens operum parvoque adsucta iuventus Aut rastris terram domat,“ *cet.* — Inde non multum abhorrent, quae Ge. II, 259 — 265. leguntur: „His animadversis, terram multo ante memento Excoquere, et maguos scrobibus concidere montes, — — *At* si quos laud ulla viros vigilantia fugit, Ante locum similem exquirunt,“ *cet.*

4. Ad §. 2. a. refero etiam usum huius Particulae in conversione ad preces gravitatis plena Aen. VIII, 572.: „*At* vos, o superi, et divum tu maxime rector Iupiter, Arcadii, quaeso, miserescite regis.“

5. Interdum ponitur *at*, ut id, quo ea Particula referatur, suppressum sit, ut Aen. II, 559.: „*At* me tuu primum saevus

circumstetit horror: Obstupui; subiit cari genitoris imago —; subiit deserta Creusa;“ antea nulladum eiusmodi cura subierat animum. ib. vs. 535.: „At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis Di — persolvant grates dignas;“ i. e. non debebas natum coram patre ac signis deorum obtruncare; at te poena huius sceleris consequetur. VIII, 642.: „Haud procul inde citae Metturi in diversa quadrigae Distulerant: (at tu dictis, Albane, maneres!)“ nempe non stetit dictis; at tum mallet stetisse. Hinc talia explicanda, quale est illud apud Ovidium Amor. III, 7, 1.: „At non formosa est, at non bene culta puella.“ Ita etiam explicuerim Aen. VI, 592.: „At pater omnipotens densa inter nuda tela telum Contorsit;“ i. e. non tulit hoc Iupiter, sed contorsit telum.

6. At in ironia: Aen. VII, 297.: „At, credo, mea numina tandem Fessa iacent.“

7. Graviora autem quam audent poetae, non raro at legitur pro sed, autem, vero, ut Ge. II, 238 — 246.: „Salsa autem tellus, et quae perhibetur amara, — Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos Colaue praelorum funosis deripe tectis. Huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis Scilicet et grandes ibunt per vimina guttae; At sapor indicium faciet manifestus.“ III, 520. sqq.: „Non uulvae altorum nemorum, non mollia possunt Prata iuvare animum, non, qui per saxa volutus Purior electro campum petit, annis; at ina Solvuntur latera, atque oculus stupor urget incertes.“ Aen. I, 410. sq.: „Talibus incusat (J'enerem) gressumque ad moenia tendit. At Venus (i. e. illa autem) obscuro gradientes aere saepsit.“ ib. vs. 718. sqq.: „interdum gremio foveat, (Amorem) inscia Dido, Insideat quantus miserae deus.“ II, 222 — 225.: „Clamores simul horrendos ad sidera tollit, (Laocoön) — At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt.“ III, 593. sq.: „Dira illuvies, inmissaque barba, Consortum tegumen spinis: at cetera Graius.“ VIII, 138. sqq.: „Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia Cyllenae gelido conceptum vertice fudit; At Majam, auditis si quidquam credimus, Atlas — generat.“ ib. vs. 485 — 490.: „Mortua quin etiam inugebat corpora vivis, Componens manibusque manus, atque oribus ora, — — At fessi tandem cives infanda furem Armati circumstant.“ X, 444. sqq.: „Haec ait; et socii cesserunt aequore iusso. At Rutulum abscessu juvenis tum iussa superba Miratus, stupet in Turno.“ XI, 648 — 655.: „At medias inter caedes exsultat Amazon, — pharetrata Camilla. — — At circum lectae comites, Larinaque virgo, Tullaque,“ cet. Ceterum sponte apparet, multa praeterea ex iis, quae supra attulimus, huc revocari posse.

QUAESTIO XXXVIII

De forma vocabuli *natus*, *gnatus*.

1. Formam *gnatus* qui ubique in Virgilium introductam vellet, is non modo codices plerisque in locis adversantes habeat, sed quandam non raro etiam insulsiatorem politissimo poetae obtrudat. Et quamquam fortasse in eiusmodi re non ubique sua poetae manus restitui potest, id tamen spero nos consequi posse, ut ne ineptientem faciamus. Ac primum illud est certissimum, numquam *gnatus* dictum esse participialiter, sed semper substantive. Tum si quaeritur, quid sit discriminis inter *natus* et *gnatus*, illud, *natus*, commune est et vulgare, hoc, *gnatus*, antiquius graviusque. Hinc rarius usurpatur haec forma, quippe quae in commotiore tantum et affectus plena oratione locum habeat. Quare recte et consentiente Mediceo editur Aen. VI, 116.: *Gnatique* patrisque, Alina, precor, miserere." XI, 178.: "Turnum *gnatoque* patrique Quam debere vides." Hinc ex eodem Mediceo reduxi Aen. VII, 360.: „nec te miseret *gnataeque* tuique;" et X, 525.: „Per patrios Manes et spes surgentis Iuli Te precor, hanc animam serves *gnatoque* patrique." Recte etiam ex Mediceo aliisque codd. editum Aen. X, 470.: „Tot *gnati* cecidere deum;" ubi totus locus legendus; item ibid. vs. 532.: „talenta *Gnatis* parce tuis." Porro egregie Mediceus Aen. II, 663.: „*Gnatum* ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras;" tum XI, 181.: „Non vitae gaudia quaero; Nec fas; sed *gnato* Manes perferre sub imos." Et quum Vocativus non ita facile singularem habere possit vim, ubique editur *nate*, adstipulante Mediceo, praeterquam uno loco, qui inter plurima alia insigne praebet testimonium praestantiae huius codicis; egregie is enim Aen. VI, 869.: „O *gnate*, ingentem luctum ne quaere tuorum!" de Marcello expositurus haec loquitur Anchises; et observa, nusquam praeterea exclamandi particulam adici Vocativo *nate*. Sed etiam alii quidam boni codices ibidem *gnate*. Ex eodem Mediceo reduxi Aen. XI, 167.: „Quod si immatura manebat Mors *gnatum*;" videtur enim hoc commoto Euandri animo bene convenire. Ceterum e Romano ob vim oppositorum revocandum videtur Aen. VIII, 510.: „Sed mihi tarda gelu saeculisque efflata senectus Invidet Imperium, — *Gnatum* exhortarer, ni mixtus matre Sabella Hinc partem patriae traheret. Tu, — quem numina poscunt, Ingredere." Fortasse ex eodem etiam XI, 355. scribendum: „nec te ullius violentia vincat, Quin *gnatam* egregio genero dignisque hymenaeis Des, pater;" et o septem codd. apud Burm. Aen. III, 12.: „Cum sociis *gna-*

loque, Penatibus et magnis Dis;“ si is esset orationis vigor, qui hanc formam poscere videatur.

2. Quae quum ita sint, nemo mirabitur, si formam *gnatus* non leviore alicui carminum generi, sed graviori ac sublimiori magis congruam esse contendero. Quod quo spectet, facile intelligitur. Nego enim in Bucolicis et Georgicis admissam esse a poeta hanc formam; cuius ego rei, ne vanus videar, longe gravissimum testem auctoremque habeo ipsum Mediceum, in quo ne semel quidem in istis carminibus *gnatus* exaratum invenias. Abeat igitur, unde pedem male intulit, Ecl. V, 22.: „complexa sui corpus miserabile *gnati*;“ quod etiam alio nomine vitiosum, ni fallor. Neque ex quibus codd. illa sit forma huic versus illata, proditum video; certe Serv. Dresd. cum Potterii codd. omnibus communiter formam *nati* exhibet. Ecl. VIII, 47.: „Saevus Amor docuit *gnatorum* sanguine matrem Cominaculare manus;“ quod non e codd. inventum, sed per Editiones quasdam propagatum video. Porro Ge. III, 128.: „ieiunia *gnati*;“ editur a quibusdam; Ge. IV, 153.: „Solae communes *gnatos*, consortia tecta Urbis habent;“ ibid. vs. 375.: „et *gnati* fletus cognovit inanes;“ ibid. vs. 412.: „Tanto, *gnate*, magis;“ neque haec qua auctoritate nitantur, indicatum reperio. Et ad Ge. IV, 396.: „Hic tibi, *gnate*, prius,“ cet. uti est in quibusdam Editionibus, diserte notat Heinsius, *nate* in omnibus scriptis legi. Hoc quidem exemplum, sicuti etiam Ecl. V, 22. et Ge. III, 128., alio etiam opinor premi vitio; neque enim, brevi vocali praecedente, elegans videtur habita fuisse forma *gnatus*.

3. Praegressae *e* videtur deberi, quod est in cod. Montalb. Aen. II, 704.: „Nec, *gnate*, recuso;“ et quod in Leid. XI, 554.: „Huic *gnatam*,“ Parum commendatur libris, nescinus quibus, Pierii Aen. VII, 532.: „*Gnatorum* Tyrrhi.“ Sed tueri fortasse liceat Aen. IX, 83.: „Da, *gnate*, petenti,“ ut est in alt. Menag.; sed vide, quae §. 1. de Aen. VI, 869. diximus.

Q U A E S T I O XXXVIII.

Virgilius heroicis quaedam temporibus tribuens,
quae posterioris fuerunt aetatis.

Non raro Virgilius in Aeneide ea tribuit heroicis temporibus, quae ab iis aliena posterius inventa aut instituta sunt; omninoque sermonem Romanum saepe accommodavit personis ab illo vel maxime abhorrentibus. Multa ex his superiores Interpretes, Heynius maxime, notaverunt; adieci quaedam alia. Sed qui Aeneidem vel cursim legerit, facile haec augeri posse intelliget. Exempta tamen inde velim ea, quorum originem poeta refert ad ipsa Aeneae tempora.

Aen. I, 343.: „Huic coniux Sychaeus erat, ditissimus agri Phoenician;“ At Phoenician divitiae non ex agri cultura proveniebant, sed e mercatura et navigatione. Hinc *auri*, non *agri*, scribendum putat Huetius. Scilicet observabantur menti poetae latifundia illa et immensae agrorum possessiones divitum Romanorum. Cfr. Tibull. I, 1, 2. III, 3, 12.; atque ut Tibullus utroque loco, sic etiam Cic. de Rep. I, 17. agros aurumque iunxit, sed ita, ut agros primo loco poneret: „agros vero et aedificia et pecudes et immensum argenti pondus atque auri qui bona nec putare, nec appellare soleat,“ *cet.*

I, 427.: „hic alta theatri Fundamenta locant alii.“ Theatra non urbes solum habebant Virgili temporibus, sed etiam oppida. Itaque suae morem aetatis respiciens poeta, inter publica, quae, quum conderetur Carthago, fiebant ibi aedificia, recenset etiam theatrum, quamquam res scenica multo post inventa est. Nec, si *theatris*, quod praebent codices non contemnendi, scripsit Virgilius, hoc propterea, Burmannum seculi, reiiciemus, quod pro tenuitate novae coloniae (sed qualis!) unum theatrum suffecerit.

II, 503.: „Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum, Barbarico postes auro spoliisque superbi, Procubuere.“ Recte ibi Heynius: „Nec in eo argutandum, quod h. l. verba Troiani illa sunt; utitur enim ille sermone Romano, adeoque usum eius sermonis sequitur.“

IV, 215.: „Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu, Maeonia mentum mitra crinemque madentem Subnixus,“ *cet.* Nempe ita solent poetae Romani Phrygum recentiorum habitum novamque inollitiam veteribus illis affingere.

IV, 457.: „Praeterea fuit in tectis (*Didonis*) de marino tempus Coniugis antiqui, miro quod honore colebat, Velleribus niveis et festa fronde revinctum.“ An eiusmodi sacella huic iam aetati tribuenda?

Aen. V, 113.: „Et tuba commissos medio canit aggere ludos.“
Et tuba: Servius: „Romano more.“

V, 760.: „tumuloque sacerdos Ac lucus late sacer additur Anchiseo.“ *Sacerdos, puta flaminem.*

VI, 69.: „Tum Phoebo et Triviae solido de marmore templum Instituiam festosque dies de nomine Phoebi.“ Ubi Heynius: „Ad templum in Palatio ab Augusto factum respici, ut Aeneas ex posteriorum persona vota faciat, iam Servius monuit. — *festosque dies, ludos Apollinares ab eodem institutos.*“ Cfr. VIII, 626. sqq.

VI, 366.: „portusque require Velinos;“ prolepsis, multum illa quidem frequentata; cfr. VIII, 361. XI, 262.

VI, 430.: „Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes. Quaesitor Minos urnam movet.“ Omnia hic Romana. Heynius inter alia: „adsident quaestori iudices selecti, qui sortitione nominum e decuriis a iudice quaestionis facta causae cuique contigerunt.“

VI, 809.: „Quis procul ille autem ramis insignis olivae Sacra ferens? nosco crines incanaque menta Regis Romani;“ Nunnæ, qualis in statuis conspici poterat. Heynius: „Talis eius inuago in numinis gentis Calpurniae, Marciae et Pomponiae occurrit.“

VII, 183.: „Multaque praeterea sacris in postibus arma, Captivi pendent currus, — ereptaque rostra carinis.“ Haec Laurenti in templo Pici visa esse narrat poeta. Itaque illo iam tempore rostrorum usum inventum, aut Italis cognitum fuisse putabimus? Sed omnino frequens eorum mentio apud Virg.

X, 116.: „Solio tum Iupiter aureo Surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.“ Heynius: „Hic Romanum agnosce: ut magistratum, ita dii deducunt Iovem.“

X, 449.: „Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis.“ Nomen opimorum spoliis serius inventum.

XI, 19.: „ubi primum vellere signa Adnuerint superi.“ Heynius: „Verba Romana; et captis auguriis id fieri solitum.“

XI, 83.: „Indutosque iubet truncos hostilibus armis Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.“ Heynius: „Fercula describit in triumphis gestari solita humeris: arma caesorum truncis infixæ vel perticis, cum titulis, seu nominibus eorum, quorum arma fuerant.“

XII, 269.: „Turbati cunei;“ Heynius: „cuneos e theatro petitos ornate pro consessu et consessus ordinibus dixit.“

Q U A E S T I O XXXX.

Virgilius dormitans aliquando.

1. Quod de Homero scripsit Horatius, idem de Virgilio dici potest: dormitat interdum. Hoc loco primum Epitheta illa a rei natura locique ac temporis ratione abhorrentia in iustam incurrunt reprehensionem; quamquam primi videntur Alexandrini poetae ex eiusmodi Epithetis, quippe doctrinae, quamvis ineptae, quandam speciem prae se fereutibus, ornatum carminibus suis quaesivisse, Romani poetae vitium illud prava imitatione consecrati esse. Ecl. V, 27.: „Daphni, tuum *Poenos* etiam ingenuisse leones Interitum montesque feri silvaeque loquuntur. Daphnis et *Armenias* curru subiungere tigres Instituit.“ Vid. ibi not. *Poeni leones*, *Armeniae tigres*, Epitheta ornantia; res in Sicilia agitur, non in Africa, aut Armenia. — Ecl. X, 59.: „libet *Partho* torquere *Cydonia* cornu Spicula;“ ut Aen. 773.: „Spicula torquebat (*Chloreus Troianus*) *Lycio Gortynia* cornu.“ — Ge. I, 92.: „Ne *tenuis* pluviae, rapidive potentia solis Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.“ *tenuis* Epitheton ornans dixi in not. ad h. l.; sic *tenuis aquae* Ge. IV, 110. Geislerus in Schol. — Ge. III, 12.: „Prius Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas;“ mere ornans Epitheton, ac minime huic loco conveniens. — ib. 343.: „omnia secum Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque, Arnaque *Amyclaeumque* canem, *Cressamque* pharetram.“ — ib. 449.: „Et spumas miscent argenti, ac sulfura viva, *Idaeasque* pices.“ Aen. IX, 49.: „maculis quem (*Turnum*) *Thracius* albis Portat equus.“ — XI, 580.: „*Strymoniamque* gruem, aut album deiecit (*Camilla*) olorem.“ — VIII, 366.: „angusti subter fastigia tecti Ingentem Aenean duxit;“ ubi nihil moror fastigia; sed vide, quomodo cum his concilies vs. 461.: „linine ab alto Praecedunt.“ Utrumque de domo pauperis Euandri. Nimirum ita adusueti erant Romani poetae limen dicere altum, ut regiae.

2. Sed quum hoc vitium cum Alexandrinis poetis commune fuisse videatur, sunt alia quaedam Virgilia propria. Et ex eo, quod superiore §. extremum posui, qualia ea sint, divinare iam poteris.

Ge. III, 248.: „tum saevus aper;“ loquitur poeta de bestiis coitum appetentibus. Sed, quasi oblitus horum verborum, paulo post exemplo ab ipsis apris repetito haec illustrat vs. 255. sqq.: „Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit *sua*, Et pede prosubigit terram;“ *cet.* Cui simile est, quod legitur Aen. II, 339.: „Addunt se socios Rhipeus et inaximus armis Epytus, oblatis *per lunam*, Hypanisque Dynasque, Et lateri adglomerant nostro;“

at paulo post vs. 359. sq.: „Vadimus haud dubiam in mortem,
— — nox atra cava circumvolat umbra.“ cf. etiam vs. 370. sqq.

Aen. II, 567. sqq. Ibi quae de Helena narrantur, detracta illa quidem huic libro per Tuccam et Varium, vide quomodo conveniant cum VI, 523. sqq.: „Egregia interea coniux (*Helena Deipho*) ariua omnia tectis Emoveat, et fidum capiti subduxerat ensem. Intra tecta vocat Menelaum et linina pandit.“ Nec tuentur poetae causam, quae ad eum locum scribit Heynius: potuisse Helenam scelere in maritum commissio tamen latebras quaerere, quas altero loco commemoravit poeta; neque enim est verisimile, Helenam semel a Graecis receptam rursus ab his discessuram fuisse. Est etiam eodem loco vs. 519., quod adversari videatur iis, quae leguntur II, 310. sq.

IV, 236.: „Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva.“ Silvium hic significari apertum est. At paulo post vs. 274. sq., horum verborum oblitus, ita loquentem introducit poeta Mercurium: „Ascanium surgentem, et spes heredis Iuli Respice, cui regnum Italiae Romanaeque tellus Debentur.“ Ubi tamen si velis tollere repugnantiam, *Ausoniam prolem ipsam Laviniam* dici putabis, coll. X, 429.: „Sternitur Arcadiae proles.“ Sed ea est illius loci ratio, ut vel ita fatendum sit, nimis ambigue locutum poetam.

V, 252.: „Intextusque puer frondosa regius Ida Veloces iaculo cervos cursuque fatigat, Acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida Sublimein pedibus rapuit Iovis armiger uncis. Longaevi palmas nequidquam ad sidera tendunt Custodes, saevitque canum latratus ad auras.“ Ubi non exputo, quomodo una in tabula repraesentatus fuerit Ganymedes et venationi intentus, ita ut ipsum currentem videas, et idem sublatus in aerem. Vid. etiam Not. ad VIII, 650.

VII, 123. Hic Anchisae tribuitur vaticinium, de mensis consumendis, quod tamen III, 255. Celaeno ediderat. Nec ullis interpretandi argutiis effici potest, ut poeta constare sibi eo loco videatur. Cf. cum his Aen. II, 567. supra laud., et infra VIII, 597.

VIII, 13.: „multasque viro se adiungere gentes Dardanio.“ At nullandum societatem inierat Aeneas in Italia. Quare etiam propterea vituperandus poeta, quod eo potissimum loco mentionem de legatione ad Diomedem missa inicit; neque enim tum necesse videri Latinis poterat auxilia quaerere adversus hostem non ita validum. At omnis haec res a poeta inventa, ut materies inde splendidae orationis l. XI. suppeditaretur.

ib. 597.: „Est ingens *gelidum* lucus prope Caeritis amnem;“ at paulo post de eodem flumine, vs. 610.: „Ut procul *egelido* secretum flumine vidit;“ sed ibi scribendum videtur *et gelido*.

IX, 589.: „multa porrectum exteudit arena.“ Ubi Heynius: „poeta non satis attendit, se in oppugnatione murorum versari. Nam *arenam* vix bene, saltem parum proprie, de homine in muris aut vallo stante posuit.“

X, 6.: „Caelicolae magni, quianam sententia vobis Versa retro?“ Hic Heynius: „Nusquam, si bene meminimus, poeta commemoravit in superioribus, Iovem interdixisse, ne dū bellum inter Troianos et Latinos foverent. Nec praeter Venerem et Iunonem aliū diū eam rem curasse videntur. Quin potius Iovis verba parum caute praemissa videri possunt lib. I, 263.: *Bel-lum ingens geret Italia* etc. Nec Servius ad h. l. rem expedit. Refero hunc, et fere omnia loca, in quibus deorum iuterventus exponitur, (cfr. Excurs. I. ad libr. IX.) inter ea, quae Aeneidem nondum absolutam arguunt.“ *cet.*

ib. 156.: „Aeneia puppis Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones; Iuninet Ida super,“ *cet.* Phrygii leones atque Ida manifesto indicant navem in Phrygia factam. Sed quomodo ea navis classi Tarchontis iungi potuit? Reu ita solvere conatur Heynius: „Dicendum Caeretanos Aeneae navem festinanter ornasse. Forte tamen nec hoc necesse est praetextere. Nam Aeneas Tiberi eVectus erat ad Euandrum binis navibus supra VIII, 79. sq., ipse terrestri itinere ad Tarchontem profectus erat; intelligimus, κατὰ τὸ σωπώμενον, naves, Tiberi retro delatas, litus praetervectas Caere esse adductas.“ At recte idem haec addit: „Poetam tamen minus cautum in his fuisse arbitror, ut et infra vs. 205. in Oeni Mantuani nave Mincium pro insigni habente.“ Vellem perstitisset in sententia Vir eximius; sed, iusto ad defendendum poetam propensior, ad ipsum illum locum haec scribit: „Ceterum, quod iam supra ad 156 — 158. extr. innuebam, in animum revocandum non est, Mantuanos, nimium a Tiberi et ora maris Etrusci remotos, non potuisse suis navibus Aeneam comitari, neque ergo navem insignia gentis et urbis habere. Verum in poeta, dum detinet nos grato rerum tamquam adpectu, avocandus est animus ad alia, quae extra narrata sunt, nec nisi subtiliter inquirenti occurrunt*). Statuendum est, classem sub Aeneae adventum ad litus Caeretanum iam paratam stetitisse, sociis undique accitis, etiam ex interiore Italia, instructam.“

ib. 238.: „Iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco Arcas eques.“ Similiter hic poetam tuetur Heynius, ipse tamen deinde culpam poetae confessus; en eius verba: „Refert et hoc Servius ad ea, in quibus κατὰ τὸ σωπώμενον aliquid intelligendum sit, „nam intelligimus cum equites misisse per terras.““

*) His similia disputat Ruhkopfius.

Sane quidem supra VIII, 548. sqq. cum in Etruriam pergit Aeneas, parte sociorum in comitatum assuuta, ceteros iubet Tiberi vectos reverti ad castra et nuntiare Ascanio, quae facta sint. Sed in his vix equites esse potuerunt, (nam CCCC equites Euander et Pallas dederant VIII, 518. sq.) inulto minus Etrusci, quos nondum adierat. Ad artificium itaque narrationis et suavitatem ex brevitatis studio haec referamus, quod nunc illud innuit, quod facile intelligi potest: conscendisse Aeneam naves in portu Caeretano, equitatu in litore praemisso, qui ne castra intrare posset, Turnus obiecta copiarum parte cavebat. Nec tamen memoratur, cum his equitibus Tiberis traiciendus esset, qua parte aut quo paratu id factum sit: ne Turnus ab escensione in alterum litus eos prohiberet.“

ib. 550.: „Tarquitis — Silvicolae Fauno Dryope quem nympha creavit;“ paullo post de eodem, vs. 558.: „Non te optima mater Condēt humi patrioque onerabit membra sepulcro.“ Verum Faunus erat deus; quid igitur sibi vult *patrium sepulcrum*? Frustra Iul. Sabinus, animadversa repugnantia, emendat *Dauno*, refutatus ab Heynio. Sed, dixerit aliquis, nesciebat illud Aeneas, qui eum interficit. At sciebat Virgilius. Frequens est videlicet terrae patriae inentio apud poetas, ubi quis in alieno solo moritur. Verum licebit, ut fecit Iahnus, ita interpretari *patrio*: „non quod patris, sed quod in patria est.“ Miserandum hoc vel maxime videbatur veteribus, si quis non in patria, sed in peregrina terra humatus esset, ob eam quidem causam, quod dulce est, ne morte quidem ab eorum, quos carissimos habuimus, parentum, avorum, consortio quodam avelli. Itaque patrium sepulcrum non aliud significari putabimus, quam quo compositi sunt ii, quibus vitam debemus; aliter Tarquiti nihil interesse poterat, qua terra ossa sua conderentur.

XI, init. Haud fefellit Interpretes non coinmode attexta iis, quae sub finem lib. X. leguntur, oratio. Satis erit, extremam huius et primam illius partem apposuisse; sunt autem haec verba Mezentii ab Aenea victi:

Scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem;
Et me consortem nati concede sepulcro.
Haec loquitur, iuguloque haud inscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

lib. XI.:

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
Aeneas, quanquam et sociis dare tempus humandis
Praecipitant curae, turbataque funere mens est,
Vota deum primo victor solvebat Eoo.

• VIRGIL. TOM. IV.

38

XI, 29.: „Sic ait illacrimans recipitque ad limina gressum, Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes Servabat.“ Ad quae limina? nempe ad sua, suam domum, ut intelligitur e *vs.* 36. sq.: „Ut vero Aeneas foribus sese intulit altis, — immugit regia luctu.“ Pergit poeta: „Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora Ut vidit“ *cel.* Quid igitur? tum demum vidit interemtum Pallantem? at intercesserat nox; ubi igitur transegit noctem Aeneas? Non licet dubitare, quin confecta pugna domum suam Novamque Troiam, a qua per aliquod tempus abfuerat, suosque, qui interea summo versati fuerant in discrimine, reviserit. Nempe hic quoque locus est inter eos, quos „Emendaturus, si licuisset, erat.“

3. Apertum poetae errorem aliis locis deprehendisse mihi videor. Sic ad alios transfert, quae moris Romani fuerunt propria, *Ecl.* VIII, 30.: „Sparge, marite, nuces; tibi deserit Hesperus Oetam.“ Vid. not. ad h. l. Res, quae ibi canitur, in Graecia agi putanda est, quod indicant vel ipsorum pastorum nomina, vel illud: *tibi deserit Hesperus Oetam.* Itaque, si quid video, nulla est in his ipsis, *tibi deserit H. Oetam*, difficultas. Sed illud novum, quod nucum sparsio, in Romanis nuptiis sollemnis, Graecis hominibus tribuitur. Similiter erratum puto *Ecl.* X, 65.: „Nec, si frigorebus mediis Hebrumque bibamus, Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae.“ Nives conveniunt hiemi Sithoniae; aquosa est contra Italiae hiems; quare hoc apud Latinos poetas ornans est hiemis Epitheton. Vid. quae de hoc Epithetorum genere §. 1. dicta.

Ex alio genere sunt, quae *Ecl.* VI, 74. leguntur: „Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam faina secuta est Candida subcinctam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates.“ Error, neque ille infrequens, ex confusione nominum ortus; Phorci haec fuit, non Nisi, filia.

Ge. I, 222.: „Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae.“ Quod ibi praecipitur, non sub occasum, sed sub ortum Coronae faciendum erat; at decedendi verbo occasus significatur. Quid ergo? — dormitat bonus poeta.

Ge. III, 435. sqq.: „Nec mihi tum molles sub divo carpere somnos, Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas: Quam positus novus exuviis nitidusque iuventa Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens, Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.“ Indicatur a poeta tempus, quo imprimis asperi esse serpentes soleant, quum pellem exuerint, et quum pepererint. Quod altero loco posuit poeta, transtulit a quadrupedibus bestiis,

quas constat esse maxime efferas, quum pepererunt. Sed serpentum longe alia ratio; hi enim non servant nidos ac lustra, sicuti illae, nec ulla catulorum caritate ad iram stimulantur.

Ge. IV, 211.: „Medus Hydaspes,“ qui non fuit Mediae fluvius, sed Indiae. Erratum hic a poeta existimo, ut inanem mihi consumere videantur operam, qui interpretatione huic loco subveniri posse arbitrantur. Fortasse idem dicendum de Oaxe, Cretae fluvio, qui Ecl. I, 66. largam praebuit Interpretibus disputandi materiam.

ib. 408.: „Fiet (*Proteus*) fulva cervice leaena.“ Ubi primum illud molestum, quod Proteum in leaenam conversum refert poeta, non in leonem. Prudentius Homerus Odyss. IV, 456.: „*Ἀλλ' ἤτοι πρόωιστα λέων γένετ' ἡὐγένειος.*“ Tum quod fulvam cervicem memorat, hoc ex poetarum loquendi more de iuba accipiendum erit; at iuba leonis est, non leaenae. Ac si forte existat aliquod leaenarum genus, quod habeat aliquam iubam, debent tamen ac solent poetae in his sequi communia, non ea, quae in aliquo genere sunt singularia. Ceterum idem, quod hic Virgilio, accidit Valerio Flacco III, 740. Alia est Graecorum poetarum causa; vid. Spanhem. ad Callimach. H. in Dian. vs. 102. Quod autem Homerus Iliad. XVII, 133. leoni tribuit, quod leaenae tribuendum erat, inde factum est, quod forma *λέαινα* serius in linguam Graecam illata est; vid. F. A. Wolfii Epist. ad C. A. G. Schellenb. pag. 122.

QUAESTIO XXXI.

Ge. III, 527.: „non illis (*tauris peste assumtis*)
epulae nocuere repostae.“

Quaeritur h. l., quid sint *epulae repostae*. Heynius *repostae* pro simplici *positae* dictum esse ait; quod mirifice languet; nec licet promiscue verba composita pro simplicibus ponere; ac nimis saepe Heynius ad hoc interpretandi artificium confugere solet; aliud est *Caecubum repostum* apud Horat. Epod. IX, 1. Consideratur h. l. copiae nimique usus aut similis rei significatio. Verbum *reponere* rem denuo factam indicat. Ac propius inspicienti usum verbi *reponere* apud Virgilium facile apparebit, imprimis frequentari de libationibus inter epulas fieri solitis. Ge. IV, 378.:

Pars epulis onerant mensas et plena *reponunt*
 Pocula; Panchaeis adolescent ignibus arae;
 Et mater, (*Cyrene Aristaei*) Cape Maeonii carchesia
 Bacchi;
 Oceano *libemus*, ait.

De Aen. VII, 133. mox dicitur. Aen. VIII, 175. sqq.:

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata *reponi*
 Pocula. — — — — —

Tum lecti iuvenes certatim *araeque sacerdos*
 Viscera tosta ferunt taurorum.

Eodem modo Verbum *instaurare* de sollemnibus dapibus instituendis dicitur. Aen. IV, 60.:

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
 Candentis vaccae media inter cornua fundit;
 Aut ante ora Deum pingues spatiat ad aras
Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Aen. V, 94.:

Hoc magis inceptos genitori *instaurat* honores;
 — — caedit binas de more bidentes.

Aen. VIII, 283.:

Instaurant epulas et mensae grata secundae
 Dona ferunt.

Inprimis autem memorabilia, quae exstant Aen. VII, 109 — 147., ubi haec, *vina reponere* et *instaurare epulas* iunguntur:

109. Instituuntque dapes et odorea liba per herbam
 Subiiciunt epulis, — — — —
 Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
 Consumtis hic forte aliis, ut vertere morsus
 Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
 116. Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus.
 Nec plura adludens. Ea vox audita laborum
 Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
 Eripuit pater; — — — —
 Continuo, Salve fatis mihi debita tellus,
 Vosque, ait, o fidi Troiae salvete Penates.
 133. Nunc pateras libate Iovi, precibusque vocate
 Anchisen genitorem, et *vina reponite* mensis.

146. Certatim *instaurant* epulas, atque omine magno
Crateras laeti statuunt et vina coronant.

Neque aliter accipienda, quae leguntur Aen. III, 62.:

Ergo instauramus Polydoro funus.

coll. vs. 67.: „*Sanguinis* et sacri pateras — — *Inferimus*.“ et V, 94. supra laud. Proprie dici *instaurare*, intelligitur tum ex Aen. VII, 109 — 147. modo laud., tum ex VIII, 283. supra laud.; epulati enim iam prius fuerant. Et Stat. Theb. I, 512.: „*adolere* focos, epulasque recentes *Instaurare* iubet.“ *Reponere* etiam propriam locis laud. servare significationem et valere i. q. repetita vice ponere, cognoscitur ex VIII, 175.: „*iubet sublata reponi pocula*.“ (Male igitur Wakefield. ad Lucret. VI, 1278. interpretatur Ge. IV, 378. supra laud.: „*multa ponunt pocula*.“) Factum hoc esse apposita mensa secunda, probat VIII, 283. et I, 723. sqq. Et Schol. Horat. ad Od. IV, 5.: „*Antiquorum consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda, atque in ea positis pennis infusoque in pateras mero Diis libaretur*.“ Sed tritum hoc. Certum est igitur, verba *instaurare* et *reponere* ad rem sacram epulasque sacrificales referri a Virgilio; isque horum verborum usus, quod de instaurandi quidem verbo satis notum est, sollempnis videtur fuisse in re sacra, idem tamen ex recondita antiquitate petitus, posteriore autem aetate paulatim abolitus; nam post Virgilium vix quisquam praeter Livium, Silium et Statium verbo *instaurare* ita utitur, altero autem, *reponere*, praeter Stat. Theb. II, 88.: „*Instaurare diem festasque reponere mensas*“, neino, quod sciam. Iam vero quum epulas sacrificales inprimis lautas fuisse constet, adeo ut in proverbium abierint Pontificum coenae, Horat. Od. II, 14, 28., dapes Capitolinae, Mart. XII, 48, 12., Cereales, Plaut. Menaechn. I, 1, 25., cet.; vid. Interpp. ad. II. II.; facile adducor, ut epulis repostis Georg. III, 527., cuius loci causa haec disputavimus, lautitias, quales erant epularum sacrificialium, significari credam. *Reponi* autem sicut pocula, sic etiam dapes, bis positae, dici potuisse, quis dubitet? Et ita Aen. VII, 175.: „*dapes iubet et sublata reponi Pocula*.“ Verbum *instaurandi* autem ad coenae luxum a posterioribus scriptoribus transfertur; ita Silius de Hannibale in Campanorum mores degenerante XI, 422. sqq.: „*Ipse etiam, afflatus fallente Cupidine, ductor Instaurat mensas dapihus, repetitque volentum Hospitia, et patrias paulatim decolor artes Exuit*.“

Restat, ne quid praeterisse videar, ut duas explicationes a duobus eruditissimis viris prolatas afferam. I. H. Vossius

intelligendas censet epulas studiose conquisitas et ad coenae luxum servatas; Heynio, ni fallor, recte refragante. Eandem sequitur rationem Wakef. ad Lucret. III, 347., qui paulo superbius: „Miseret me Heynii et aliorum ad Virg. Ge. III, 527. „non illis *epulae* nocuere *repostae*:““ i. e. retro positae, nempe conclavibus et thalamis aedium, ἀποθήκαις, in usus exquisitiores τῶν σαυρομένων. Nihil novi in toto Latio manifestius, aut quod interpretem minus morari debuerat. Innumera, quae sunt ad manum, pudet congerere.“ — Alteram, multo illa probabiliorem, ac, si sensum spectas, ab ea, quam ipse exhibui, non ita multum recedentem, proposuit Gesnerus in Thes. L. L. sub voc. *repostus*. „Puto (ait ille) in primis significari binas eodem die epulas, bis in die saturum fieri, quod in Siculis Dionysii coenis displicebat Platoni; Cic. Tusc. V, 35, 100.“

ADDENDA QUAE DAM AD CATALECTA.

Fr. Fiedlerus in Programmate Vesaliae 1880. edito septem e Catalectis Epigrammata illustranda et emendanda sibi suavit. Is in illo in Annum Cimbrum Epigrammate (Cat. II.) Luenemanni coniecturam ad Quintilianum propositam secutus scripsit vs. 4. *min Hisp et al*; minium autem constat ex Hispania Romam advectum esse. Itaque significari tria venena, taurinum sanguinem, minium Hispaniense et allium. At ut taceam, *Tau* non rectius, quam ipsum adiectivum *Taurinum*, pro sanguine taurino dici, id certe minime refert, utrum is sanguis Gallici, an alius cuiusvis tauri fuerit. Itaque, nisi forte in ipsa Gallia fratrem ab Annio interfectum statuas, necesse est significari per illud *Tau* aliquid, quod non alibi ita, ut in Gallia reperiatur. Iam qui codices *al* habent, in iis hoc ordine verba illa se excipiunt: *min, al*; eodem aberrationes aliorum librorum ducunt, *minae et min et*; quae res adversatur coniecturae illi. Praeterea idem Fiedlerus ex Werlhofii opinione eod. vs. pro *male illisit*, quod est apud Heynium, edidit: — *male illi sit!* —

Cat. III, 4. verba *tuo stupore pressa* illustrare fortassis licet versu Caeciliano, qui est apud Non. Marc. p. 146, 12.: „Opulentitate iniuriam factam sibi Nostra;“ ita enim haec transposuit Bothius. Recte autem, ut videtur, L. Spengel. ad e. l.: „Juvenis dictum videtur de pauperis filia, quam compressit.“

Cat. V, 27. sq. Excitavi ad h. l. explicandum verba Pacuvii; eandem rem tangere videtur illud *edere de patella* apud Cicer. de Fin. II, 7.

Cat. VI. Ipsius esse Virgilii hoc poemation recte, puto, iudicat Ge. L. Walch. ad Tacit. Agric. p. 112.

Cat. VII, 11. *limine ite vos actae* scripsit Fiedlerus, parum eleganter. — Ceterum dele, quae in Not. ad eund. vs. scripsi: „Legerim — *Dulces C.*“

Cat. XI. Illustravit hoc carmen C. G. Lenzius, *Erklärende Anmerkungen zu den auserlesenen Stücken der Elegieen-Dichter u. Lyriker*, p. 480. sqq. Is verba vs. 1. non incognita Phoebo, comparat cum Mosch. Epitaph. Bion. vs. 101.: „ὄν ξένος εἰδᾶς Βουκολικᾶς.“ — vs. 44. vestigia cod. Helmst. secutus, in quo est *ac nato*, L. scribit *a gnato*; quod abhorret a carmine elegiaco. — Ad vs. 54. laudat Anthol. lat. T. I. p. 231. Ep. 84.: „Oceanusque tuas ultra se respicit aras. Cui finis mundo est, non erat imperio.“ Sunt haec dicta de Claud. Caesare Britannia potito.

Cat. XII, 9. *nutu* tertium casum esse vult, sed non persuadet, Fiedlerus.

Cat. XIII, 10. Fiedlerus coni. *Pitho*, — Πειθῶ — pro *Clio*, ipse non multum tribuens huic coniecturae.

Cat. XIV, 3. Fiedlerus scribendum putat *Nobiscum culpa est leti*.

DE
C O D I C I B U S
ET
E D I T I O N I B U S
P. VIRGILII MARONIS

C O D I C U M E L E N C H U S

AD QUOS QUIDEM VIRGILII ADHUC
RECENSUM ESSE FACTUM CONSTAT.

Codicum recensum dabimus qualem ipsa res offert; in plerisque exilem, modo locupletiozem. Satis enim constat, eos, qui primi veteres scriptores typis expressos vulgarunt, nec magis superioris et huius saeculi plerosque editores, de codicum, quibus usi sunt, aetate ac bonitate aut iudicium omnino nullum, aut parum subtile, aut omnino parum ex artis diplomaticae notionibus et praeceptis constitutum, tulisse. Plerumque itaque non habes cui recte innitaris, inprimis quoties antiquitatem codicum crepant. Expeditius iudicium est de bonitate; ea enim ex ipsa lectionis exploratione et comparatione cum aliis cognosci potest; atque hoc tenere praestat. Anteit omnes codd. veneranda vetustate.

I. CODEX VATICANUS, Ms. 3225, in quo fragmenta nonnulla Virgilii, a Georg. III, 1 inde, servata sunt, quae cum picturis aeri incisae exscriptum ad ipsam libri scripturam exprimi curavit Io. Caiet. Bottarius in volumine inscripto:

Antiquissimi Virgiliani codicis fragmenta et picturae ex bibliotheca Vaticana ad praeas imaginum formas a Petro Sancto Bartholi incisae Romae Ex Chalcographia R. C. A. (Romanae Camerae Apostolicae) apud Pedem Marmoreum A. S. c1310cccxli. gr. fol.

Inscriptus liber Benedicto XIV a Io. Dominico Compiglia Chalcographiae C. A. Praef. Sed, quae praemissa est, erudita praefatio Bottario debetur. Primum exemplum picturarum Camilli Cardinalis Maximi (de Maximis) iussu Bartolus tabb. LV aere expresserat. Pauca ab hoc aere erant exempla ducta; in quibus cum prima pagina radio exarata vacuum lit-

teris recipiendis haberet spatium, titulus cum anno ab aliis aliter est suppletus. In Bibliotheca nostra academica est exemplum s. a. Aliud vidimus a. 1725, aliud anni 1677, 4 in Memorab. Biblioth. Dresd. T. II, n. 317. Quid quod iterum 1782 Veniant. Monaldinus lucrum ex eo recudendo quaesivit. Tandem praeclaro consilio Bottarius totum codicem vulgare instituit.

Est autem ille codex membranaceus quadrato volumine, ad nostri fere quaternionis formam, a librario imperitissimo, quo ipso fides eius et auctoritas tanto maior est, maiusculo et quidem capitali Romano rustico caractere, continuis vocibus, sine interpunctione exaratus, quam tamen recentior et indocta manus passim supplevit, picturis exornatus, quibus ille multo etiam magis, quam scriptura inter viros doctos celebrari coepit. Scriptura deflexa est ad molliorem pronuntiationem: v. c. *impositi, alligat*, non *impositi, adligat*. Iam quae de Codicis aetate a doctiss. Bottario et a PP. Benedictinis *) disputata sunt, hic quidem repetere non possumus. Si tamen hos, tamquam doctiores iudices, audias, et Italici, quicquid praeclarum ad maiorem vetustatem omnia revocandi studium comminisci iussit, condones: quantum quidem in re incerta coniectando assequi licet, non ultra saeculum V assurgere ea vetustas videtur. Nam, quod praecipuum opinionis de multo maiore antiquitate praesidium a picturae artificio ac nitore petitur, id nec magis tutum ac firmum est. Potuit enim seriore quamvis aevo bonum aliquod ingenium meliora sequi, et, si ex vetustiore libro hae ipsae picturae expressae sunt, quod certe maioris in vestibus, armis, et aliis rebus antiquitatis vestigia nonnulla suadent, antiquiorem ac meliorem rationem exprimere. Nec tamen valde vetusti moris vestigia in his picturis deprehendas, nec laudis, qua picturas illas efferunt, iustas et idoneas causas esse videas. Nec enim subtilitate linearum nec formarum elegantia illae se commendant; ratione partium, symmetria et multo magis optices lege ac fide, peccant omnes. Inveniendi vero et ordinandi artificium omnino nullum. Sed mirationem colorum claritates et varietates facere videntur; de linearum veritate et artificio iudicium ex Bartolina opera parum tuto forte instituas, cum in ea, monente Stuardo**), multum ingenio suo indulserit bonus Bartolus. Possunt tamen vel sic nonnulla cum voluptate et cum fructu ex antiquitate rerum adspectui proponi: occur-

*) *Nouveau Traité de Diplomatique* Tom. III, p. 56. 57.

**) *Antiquities of Athens* p. 29 (c). Ceterum picturam viri Troiani amicti, sedentis, ex hoc codice laudari video a Pignorio Orig. Pintav. c. 12, p. 68, quam in Bottarii opere non reperio.

runt templorum et aedicularum formae plures nec inelegantes, ut p. 134. arae cum sacris. Orpheus pileo, quod mireris, Phrygio caput indutus p. 21 et 177. Navis XVI remorum, alia XVIII, alia X, aliquot XXVI, XXII remorum: si modo artificis imperitia numerum curavit. Neptunus et Venus cum sceptro ad Aen. V, 779, Urna Minois ad VI, 431 miro modo expressa p. 110, tela Circes p. 129, Iuno cum Alecto p. 142, Iuno Ianum reserans p. 148.

Fuit hic liber, quod in fronte notatum legitur, primum *Ioviani Pontani*, tum *Petri Bembi* (v. inf. de Bembi codd.), mox *Fulvii Ursini*, qui eum *bibliothecae Vaticanae*, cui praeerat, cum aliis Codd. intulit. Neminem adhuc de hoc codice inspiciendo sollicitum ante se fuisse videri, docet Bottarius p. V. Vidit et laudat eundem Mabillonius *Itin. Italic. T. I*, p. 63. [Pottier in edit. Virgilii Parisina a. 1823. hunc codicem litera ν insignivit.]

II. Alter COEUX VATICANUS antiquissimus, Bucolica, Georgica, et Aeneidem complexus, nec nisi in paucis locis truncatus *), Ms. 3867 membranaceus, caractere capitali Romano rusticiore sive incomptiore; altiore quam latiore; punctis inter verba, sed ab indocta manu illatis. Habet et is figuras nonnullas, quas Bartolus libro modo memorato **) aere expressit.

Etiam in huius libri vetustate celebranda doctorum virorum studia incaluerant, vid. Mabillon. de Re Diplom. lib. V, tab. VI, p. 352. Montfauc. *Diar. Ital.* p. 277, et *Bibliothec. Mss.* p. 3 D. Bottarius in praef. laudata, p. VI et XX. Benedictini N. Tr. de Diplom. T. III, tab. XXXV, p. 61, 62, qui quidem saeculo IV antiquiorem esse negant. [Atqui in „recensione mss. codd., qui ex universa bihl. Vatic. selecti a. 1797 procuratoribus Gallorum traditi fuere,“ Lps. 1803. p. 98. codex, qui in fol. quadrato pagg. 901 constat, sec. VII. exaratus esse dicitur.] Pictura deterioris notae et barbariem plus redolet, quam illa paullo ante memorata. Eum ex Gallia in Italiam pervenisse, et in B. Dionysii aliqua aede olim servatum fuisse, Montefalconius observaverat, ibid. Laudat eum Politianus *Miscell. c. 71. 77. v. Bottar. p. XX.* Codex hic intelligendus est, quoties Pierius *antiquum* vel *Romanum* memorat, quod characterem litterarum Romano propiore esse autumabat, h. e. capitali, qualis in marmoribus visitur. v. Pierius Castig. in *Bucol. princ.* Namque Pierius codice hoc satis quidem diligenter usus est, de quo eodem dicere videtur ad Aen. IX, 20. Iterum tamen eundem codicem cum vulgari editione, Hack. L. B.

*) Ed. VIII et IX. Ge. II. Aen. II. III et V.

**) p. 5. 29. 41. 43.

1680, sed parum docte et accurate, quod nos res et usus docuit, comparavit; lectionis varietatem enotatam exhibuit Bottarius libro supra laudato p. 187 sqq., unde nos in var. lect. transscripsimus. Neque Ambrogius aliunde petiisse videtur, quamquam is ipsum codicem excerpisse videri vult. Quantum quidem nobis iudicare licet, a librario valde indocto et ab exemplo nullius boni critici opera emendato scriptus est; quo tamen ipso fides ei tanto maior accedit; nisi quod saepe glossematibus contaminatus est, v. c. Ge. IV, 482. 488. Expertus etiam est manum emendatricem, testante Bottario in praef. laud. p. XXI. Ad orthographiae veteris reconditiores rationes usus eius permagnus esse potest, et provocat aliquoties ad eum Aldus in libro de Orthographia. Omnino diversam a Mediceo rationem sequitur, v. c. in quarto casu per *es*, ut *montes*, *urbes*; adeoque etiam in hoc, sed multo magis in ipsa lectione, suam familiam ducit. Deduxitque nos sedula observatio tandem eo, ut omnino duas codicum familias, saltem in Aeneide, deprehenderemus, alteram Apronianam (de qua paullo post), Mediceo auctore; alteram ab eo diversam, in qua princeps est Romanus s. Vaticanus. [Pottier varias huius codicis lectiones s. lit. *r* attulit.]

III. CONEX PALATINUS, Ms. 1631 biblioth. Vatic. membranaceus, scriptura continua, uncialibus, quas Bottarius vocat, seu verius, capitalibus rusticioribus litteris nitide scriptus, Bucolica, Georgica, et Aeneidem complexus, sed misere truncatus et foede arrosus. De eo v. Bottar. praef. ad fragm. Vatic. p. V et XVI, qui et specimen codicis dedit p. 3 repetitum a Benedictinis PP. T. III, p. 63, tab. XXXV. Est is merito inter antiquissimos habendus. Ad IV aut V saec. vulgo refertur. Qui proferuntur a Bottario bini versus ex Georg. III pr. binis vitiis librarii sunt contaminati. Hunc codicem Heidelbergam cum Palatina bibliotheca in Vaticanam se advexisse narrat Leo Allatius in Annotadverss. in Inghirami fragm. Antiqq. Etrusc. p. 58. Ad eius fidem Virgilii opera in bibliopolio Commeliniano a. 1589. 1599 et 1603 excusa sunt, sed, eodem Allatio monente, non bona fide: et, si codex tam mutilus est, ut fertur, aliunde suppleta. Varietatem ex ea editione passim ab Heinsio notari videas, et ex ipso codice ab Ambrogio in nupera editione Romana. Sed cum hic quidem rei criticae nimis imperitus homo sit, fide eius parum stari posse arbitratus sum, et, quae quidem evolvi et comparavi, cum Vaticano fere consentire vidi. Nunc in nova recensione ipsam editionem Commelin. adhibui, et inde Codicis Palatini non contemnendam esse auctoritatem deprehendi in libb. Aeneidis, imprimis posterioribus. [Apud Potterium lit. *p* notatur.]

IV. CODEX MEDICEUS. De quo multa disputata sunt a viris doctis. vid. Noris. in Cenotaph. Pis. p. 430 sq. Mabillon. de Re Diplom. p. 352. Benedictini Monachi N. Tr. de Diplom. T. III, p. 51. 52. Nic. Heinsius diss. de hoc codice ap. Burm. praef. T. I, p. XXXVI sqq. ex eius Epp. ad Reinesium in Sylloge Epistolar. T. V, p. 193 sqq.; ipse Burmannus Secundus, in eadem praef. pag. XXXX. *Dissertazione del Codice Aproniano, dall' Abbate Sestini. Firenze. 1722.* 4. et Fogginius in praef. [cf. in prius Bandini catal. codd. latin. bibl. Medic. Laurent. T. II. p. 282 — 99.] Namque hic doctiss. vir totum codicem litteris maiusculis excudi curavit, hoc titulo:

P. Vergilj Maronis Codex antiquiss. a Rufio Turcio Aproniano V. C. distinctus et emendatus, qui nunc Florentiae in bibliotheca Mediceo-Laurentiana adservatur, bono publico typis descriptus Florent. 1741, 4. cura P. Franc. Fogginii.

Codex ipse exaratus est in tenuissima membrana caractere capitali minore, admixtis tamen nonnullis minusculis; interstitiis verborum nonnullis, quamquam Fogginius (v. praef. p. XIV) distinctis verbis et vulgari nostro caractere quadrato eum repraesentari curavit. [Constat foliis scriptis ex utraque parte numeratis 440, et servatur plutei XXXIX. num. 1.] Plures correctores expertus est, v. Foggin. praef. p. XIII. Est et hoc inter laudes codicis, quod integer est, nec nisi ab initio ad Eclogam sextam [v. 48.]: *Proetides implerunt*, truncatus. Specimina scripturae multi exhibuere, omnium accuratissime Fogginius in praef. p. XV et ex eo PP. Benedictini T. III, tab. XXXV. II, IV, subscriptionis autem, quam statim memorabimus, Nic. Heinsius in praef. Virgilii Burm. p. XXXVI. Codicis huius vetustatem mirifice extulerunt laudibus et ornavit viri docti. Ut breviter tota disputatione defungamur, omne de eo iudicium, post litterarum characterem, ex adscripto sub Bucolicorum finem correctoris nomine pendet. Est is Turcius Rufius Apronianus Asterius, qui anno Christi 494 Consulatam gessit, et e cuius recensione Sedulius emendatus Rheinis [et in bibl. Vaticana s. num. 1165] servatur. Vid. de hoc viro Noris. Cenotaph. Pis. pag. 446. Tillemont. *Hist. des Emp.* T. IV, cap. 18. [pag. 981.] Fontanini Hist. litt. Aquilei. pag. 234 sqq. Rclandus Fast. Cons. ad a. C. 494. Wilthem. App. ad Diptych. Leod. Nic. Heins. ad h. l. et nuper iterum Ariolus ad Sedulium copiosa disputatione, prolegom. c. V, p. 71 sqq. nam praefert eiusdem Asterii nomen subscriptio antiquissim. codicis Sedulii. [Add. Bandini L. I. p. 291 — 99.] Diversis ab hoc Asterio fuit alius Flavius Astyrius, seu Asturius, verius Asterius, qui a C. 449 Consul fuit, quod docuere iidem viri docti; add. doctissimus Saxius in Onomastico p. 494. Subscriptio subiectum ha-

bet carmen, quo ille ludos a se editos memorat: quod iterum editum et illustratum vides in Burnammi Anthol. lat. Vol. I, p. 371. Iam cum Aproniani correctoris diversa a reliqua scriptura manus sit, et codex, quem emendandum suscipiebat, iam antehac scriptus esse debuerit, ad saec. IV et remotiores adeo saec. II annos aetatem eius reiecere viri docti Norisius l. l. et Bottarius praef. laud. p. IV. Quid tamèn ii reponendum habeant, ipsi viderint, si quis cum PP. Benedictinis, non facile nisi admodum recens scriptum librum emendatori traditum fuisse, contendat; quo ipso efficitur hoc, ut non nisi circa finem saec. V exaratum eum codicem credere fas sit. Quid? quod, nisi scripturae character intercederet, ex subscriptione illa ne hoc quidem tuto pronuntiare possis. Solent enim hae emendatorum subscriptiones in ipsis sequentium librariorum exemplaribus, quae istis emendatoribus multo recentiora sunt, repeti; quo ipso omnis earum fides et auctoritas infringitur. Exempla eius rei, ne in his haereamus, petat aliquis v. c. ex Wilthem. ad Diptych. Leod. App. p. 4. 10. 11. Cf. Bottarius in praef. ad Fragm. Vatic. pag. XXI. Zacharias bibliotheca Pistoriens. p. 46. De his ipsis autem subscriptionis versibus eandem suspicionem iam Muratorius conceperat ex eo, quod binis locis variae lectiones seu glossemata adiecta sunt; Nov. Thes. Inscript. T. II, p. 662. Inter haec alia difficultas obiiicitur in hoc, quod manus illa Asterii, seu Turcii Rufi Aproniani, appicta non est nisi ad calcem Bucolicorum: quo satis patere videtur, nec ulterius eius operam processisse; alioqui sub finem Georgicorum et Aeneidis non minus subscriptio illa apposita esse debuerat. Aut si totum opus e recensione Aproniana tamquam apographum descriptum esse dixeris, ab incuria librarii in reliquis operis partibus subscriptionem omissam esse dicendum est. Ut hoc alterum mallet factum, moverat me Iulius Sabinus, qui ad Aeneidem passim Apronianam lectionem laudat. Et convenit una et altera harum lectionum cum emendatione in Mediceo codice prae scripturae substituta, v. c. Aen. I, 636. Hoc sequutus, multis in locis ad Aeneidem Apronianam lectionem ex Iulio Sabino excitavi. Enimvero in aliis *) locis Apronianam lectionem nullam vidi esse aliam, quam genuinam Medicei codicis lectionem, quae adeo Aproniano tribui nullo modo potest, cum is tantum correxerit, librum si modo correxit, non descripserit. Quid igitur Iulius Sabinus in iudicio suo sequutus sit, tanto difficilius est dicere, cum idem in nonnullis locis Apronianum mutasse dicat vel sustulisse ea, quae in Mediceo codice relictà videas. Sic Aen. II, 76 versum ait ab Apro-

*) V. c. Aen. II, 51 *ferit*, 657 et *ferre*. III, 336. IV, 9. 27. 314. 436. 464. 551. IX, 214.

niano esse sublatum; is tamen Mediceo accessit a manu secunda*). Nisi itaque Iulius Sabinus admodum oscitanter hac in re versatus est: dicendum est, eum aliud exemplar habuisse, quod Apronianū manu emendatum aut esset aut putaretur. Quid? quod idem ille ad Bucolica passim non modo lectiones, verum etiam etymologias et interpretationes Aproniani laudat, quas unde hauserit, nondum reperi, v. c. ad Ecl. III, 18. I, 6.

Primus, quem hunc librum possedissee constat, fuit Rudolphus Pius, Cardinalis Carpensis, sub Paulo III. P. M., qui eum Achilli Statio evolvendum permisisse videtur, cuius etiam disticha nonnulla fronti codicis praefixa leguntur; mox idem Rudolphus eum bibliothecae Vaticanae legavit, ut ex Aldi Orthographia latina docuere viri docti**); e qua furto aut alio casu surreptus in Mediceam pervenit. [Minime. Cosmus I. Magnus Etrur. Dux ingenti eum pretio ab heredibus Card. Rudolphi, mort. a. 1564., redemit. cf. Bandini l. I. p. 284 sq.]

Expressa iam dudum ex hoc codice erat editio Paulli Manutii 1583. Nuper ad eandem excusa fertur editio Ambrogiana. Heinsius diligenter eum Florentiae evolverat. *Varietatem lectionis* excerptam iam 1565 vulgaverat Brixiae Paullus Gabianus. [In iis Bucolicorum et Georgg. locis, in quibus, quae esset in Mediceo scriptura, dubium reliquerat Heinsii et Foggini dissensio, liberalitate V. Cl. Freytagii, Dorpatiensis, qui Florentiae codicem ipsum diligenter inspexit, egregie se adiutum esse testatur Wagnerus in praef. Vol. I. p. IX., quo simul Fogginium summa fide codicem descripsisse apparet. Potterius in edit. sua hunc codicem lit. m insignivit.]

Alterum volumen Fogginius promiserat priori illi subiiciendum, in quo historiam codicis ulterius persequuturus esset; in quo quae modo disputata sunt, accuratius forte et copiosius tradita fuissent.

Io. Pierii Valeriani cogit.

V. Praeter Vaticanum codicem supra memoratum, quem Romanum appellat, a Pierio excussi sunt:

*) Alia exempla v. IV, 273 Var. Lect. et 298. 528. Una est lectio lib. IV, 663 mediam, quam tamquam Apronianam laudat, quae in Foggiano exemplari non occurrit. Item alia lib. XI, 696.

**) Ea ratione haec exposuisse videmur, qua dubitationi PP. Benedictinor. l. I. p. 52 (a) occurratur; etsi vulgo Achilles Statius inter possessores codicis refertur. Ceterum male haec narrata sunt, si Galluzzium audiamus (in *Storia del Gran Ducato di Toscana sul governo de' Medici*) lib. I, c. 12 et Ariolum prolegom. Sedulii p. 78. s. 147. Codex erat in cimeliis domus de Monte (de quo dubitare licet; a Rudolpho Carpensi ad eam gentem perlatum eum esse probabilius fit); Iulius III ex ea gente oriundus codicem dono dederat Cardinali Innocentio de Monte, a quo 1568 muneris loco pervenit ad Cosmum.

Codex Oblongus, quo quidem nomine a forma voluminis ducto ab ipso Pierio designatur, minoribus literis exaratus et ipse admodum vetus, Pierio iudice. *Pomponii Laeti* delicias eum olim fuisse, idem Pierius memorat ad Aen. V, 143. X, 186. 345. Georg. IV, 368, sitque mihi probabile, fuisse eundem, quem Episcopus Aleriensis in Ed. principe altera emendanda adhibuerat: de qua vid. inf. Adservabatur ille in bibliotheca Vaticana, in qua tamen frustra eum quaerebat Bottarius praef. ad fragm. Vatic. p. V. Mirum est de eo nil memorari a viris doctis, quoties de claris Pomponii codicibus agunt, ut Persii, Pompeii Festi; ne Apost. Zeno quidem *Diss. Vossianae* p. 243 sq. Levat tamen desiderium Pierii in eo adhibendo diligentia.

Codex Longobardicus Pierii, quem non piget evolvisse, ut ille de eo monet ad Bucolic. princ. A caractere nomen impositum, qui tamen qualis sit, ex nomine vix definire ausit aliquis, cum in scripturae notione definienda valde fluctuant superiorum saeculorum critici.

Codex Medicus Pierii: ab eo, quem Fogginius expressit, utique diversus, quod vel hinc colligas, quia in prima statim Ecloga a Pierio laudatur; Fogginianus vero ab initio mutilus est; etsi lectiones sunt quae cum illo conveniunt, inpr. Aen. XII, 221 *pubentes*, quod Medicus a Fogginio excusus in litura habet. Eum inter emendatos esse, ad Bucol. pr. Pierius testatur. Num ille etiamnum in magno illo codd. Virgilianor. numero, qui in Medicea servantur, lateat, non dixerim.

Lectiones variantes ex iisdem libris modo memoratis, quibus Pierius usus fuerat, ad editionem Iuntinam, forte ab ipsius Pierii manu, notatas habuit Heinsius, memorante Burm. in praef. ad Virgil., Pierius tamen praeter istos nonnullos alios manu versaverat. Ita Codicem *Portium*, Codicem *Bellunensem*, ad Aen. IV, 138 memorat, *Delphium* ad Aen. IX, 651, *Palatinum* ad lib. X, 51. Etiam plures *Vaticanos* versavit manu: vid. eum ad Aen. VII, 400. IX, 102.

Codicem veterem apud *Ianum Parrhasium*, et alium, in *Vaticana bibliotheca*, quem *Franc. Petrarchae* fuisse aiunt, testem producit Pierius ad Ge. III, 348. Hic quidem an in Vaticanis supra commemoratis lateat, definire non ausim; et an alter idem sit cum eo, qui a P. Burmanno sub *Parrhasiano* nomine excitatur, non minus difficile est pronuntiare.

VI. Alius Virgilius cum Servii commentariis, membranaeus, in fronte figuris pictoris non ignobilis Simonis Senensis exornatus, notis et glossis a manu *Petrarchae* valde interpola-

tus, diversorum virorum doctorum penu habitus, in bibliothecam Papiensem, eaque 1499 direpta a Gallofrancis ad Ant. Augustinum, et ab hoc ad *Fulvium Ursinum* pervenerat, unde deinceps a *Frid. Borromaeo* Purpurato in *Bibliothecam Ambrosianam* advectus fuit. Docet hoc P. Burmannus in praef. Virgilii, et praeter Montfauconium Diar. Ital. pag. 20. Bibl. Mss. T. I, pag. 530, advocat Tomasini. Petrarch. rediviv. cap. XV, pag. 87*). Apud hunc pag. 85 Virgilius *Ant. Pirrhi*, nobilis Ticinensis, laudatur.

VII. Herc. *Ciofanus* ad Ovid. Met. VI, 117 loco a Burmanno in praef. notato multa de vetustissimo memorat exemplari *Ascanii Grandaevi*, civis Sulmonensis, quem Mureto miserat.

Idem in bibliotheca Vaticana *veterem alium Longobardicum*, qui an idem cum Pieriano libro sit, ex nominis ratione iudicium ferre non licet, et *aliud antiquum* vidisse se narrat.

Eodem loco librum valde antiquum *P. Galesii*, alium satis veterem *Ludov. Lantis*, R. antiquissimum alium *Fulvii Ursini* laudat. Fuit hic forte *Colotianus*, de quo vide paullo post.

VIII. *P. Bembi* liber passim memoratur; nec tamen is unus idemque. Molestiam facit res ab iis, qui codices manibus versarunt, tam parum diserte exposita. Omnibus diligenter circumspicis, Virgilii codices tres diversos in eius suppellectili libraria fuisse invenio: *unum*, nunc in Vaticana repositum, Aldo, Pierio, et *Ursino* haud visum, qui fragmenta complectitur, quae Bottarius in lucem edidit: de iis supra actum; *alterum*, qui Lusus juveniles cum Bucolicis et Georgicorum lib. I parte continebat: e quo Culicem correxit P. Bembus. v. praefat. nostram ad Culic.; *tertium*, quem Ursinus cum altero illo domi suae habebat, et quem, ut ille ad Ecl. VIII, 44 monet, ex *Academia Pontani*, grandioribus litteris exaratum, habuisse *Bembum* dicunt. Ex dictis his accuratius constitui poterunt ea, quae in praefat. Anthol. Lat. T. I, p. LIII de Bembi codd. disputata sunt.

?

*) Ex *Ambrosiana* Codex Virgilii in papyro Aegyptiaca scriptus, cum Petrarchae annotationibus, a. 1796 Parisios translatus, nullus alius esse videtur, quam is, quem memoravi. Est alius Virgilii codex, quem nobilitavit Petrarchae manus, Laurae mortem memorans: de quo v. *Gior. Batt. Baldelli del Petrarca e delle seu Opere* (Firenze, 1797 p. 177 sq.).

Praeter tres hos codd. fuere duo alii, alter Bucolica complexus, cum notis, qui primum *Bern. Bembi*, deinde *P. Bembi* Cardinalis, fuerat, alter libros Aeneidos continens, itidem cum glossis, qui a *Modesto Polentone*, Sicconis f., ad *P. Bembum* Card. pervenerat; quorum uterque ad *Laur. Pignorium*, et ex eius testamento ad *Dominicum Molinum*, Senatorem Venetum, transierat. v. *Tomasinum Biblioth. Patav.* pag. 85.

IX. *Codex Colotianus* Fulvii Ursini, qui olim Angeli Colotii fuerat, quemque *Ursinus* bibliothecae Vaticanae intulit, ubi nunc num. 1575 servatur. Vide de eo *Ursin.* ad *Ecl.* VIII, 44 et *Bottarii* praef. ad *Fragm. Vatic.* p. XI. Varietatem ex eo passim notavit *Ursinus* in *Virgilio collat. Script. Graec. illustrato*. Consentit in multis cum *Mediceo*, vide v. c. *Ge.* III, 235. 236. Pervetustum eum appellabat *Ursinus*; in fine tamen saec. XII scriptum censet *Bottarius*.

Habebat *Ursinus* praeterea duo libros emendatissimos, de quibus ad *Ecl.* VIII, 44 memorat; scilicet *Codicem litteris Longobardicis exaratum*, h. e. ut suspicor, litteris minusculis passim admixtis; tale enim scripturam illo tempore ita appellare solebant; tum *Codicem* vetustissimum, qui fuerat *Franc. Philolphi*.

X. *Codex Barthii*. Habuit vir doctissimus tres *Virgilii* codices, inter quos unum vetustissimum, in cuius fine subscriptum erat: *Flavius Gennadius Felix Torquatus V. C. Rc. Romae D. N. Constantio P. F. C. P. P.* (Patrono Faciendum Curavit Propria Pecunia), quibus litteris siglisque quamvis ignotis hoc tamen constare putabat, esse *codicem* venerandae antiquitatis. Nisi vero alia opinionis suae firmamenta habuit, hoc quidem unicum fallax et inane videri potest, quoniam in codice admodum recenti antiquiorum librorum subscriptio repeti potuit, ut supra iam alio loco animadversum est. Emendationes ex hoc codice in *Eclogam X* proposuit *Adversar.* XVIII, 16. XLI, 26.

XI. Memoravimus adhuc *codices* *Mstos* primum principes, tum quorum veteres critici mentionem faciunt. Subiungemus nonnullos, ad quorum fidem auctores *editionum criticarum* et *classicarum* recensionem suam instituisse feruntur. Et primas quidem editiones ex *codicibus* fluxisse uti certa res est, ita dolendum est non aequè liquere, e quibus codd. illae ductae

fuert. Principem quidem Romanam, post alios, nec tamen valde bonos, codices comparatos, ex *Pomponii Infortunati* (h. e. Iulii Pomponii Laeti) *codice* fuisse emendatam, tum a nobis monetur, cum veterum editionum annales conficiemus; quo etiam ea differimus, quae de nonnullarum aliarum saec. XV editionum fontibus memoranda habemus. Praeclari fuere codices, ad quos *Naugerius* ed. Ald. tert. 1514 emendavit. Nec minus praeclari *Pieriani* 1521. *Paulus Manutius Mediceum* expressit, 1583, uti *Palatinum Commelinus* 1599. Recensionem *Io. Henr. Boeclerus* ad Ms. biblioth. *Argentinensis* se instituisse in edit. Ulmensi 1698 profitetur: parum tamen fructus inde ad *Virgilium* pervenit. Ex *Ge. Fabricii* castigatione et *Theod. Pulmanni* recensione, neutra tamen ad novos codd. facta, fluxerant fere exemplaria vulgata omnia, quae usque ad Nic. Heinsium manibus terebantur; Pulmanniana quidem lectio regnabat in Antwerpensibus Elzevirianis et ceteris Belgicis. In his a *Dan. Heinsio* profectione edd. maiorem adeo incuriam produunt. Bonum factum! successit *Nic. Heinsius*.

✓ Codices Heinsiani.

XII. Triginta Nic. Heinsius annos *Virgilio* recensendo impendisse et fere XXX codices consuluisse narratur. Ex his a *Burmanno* in praef. ad *Virgilium* sequentes commemorantur:

Mediceus, et

Vaticanus, alter ille n. 3867, quem tamen ipse haud in spexisse videtur; verum laudat eum ex *Pierianis Castigationibus*.

Codices *Menteliani tres*, *Io. Mentelii*, Medici quondam *Parisini*, iique in antiquioribus habendi. Sunt illi, in primis prior, plerumque in partibus *Medicei*: v. c. Aen. II, 76. [Ao. 1670 in bibliothecam Regiam *Parisiensem* illati, quibus numeris nunc latitent, comperire nusquam potui.]

Codices *Rottendorphii tres*, qui erant *Bernardi Rottendorphii*, Medici [*Monasteriensis*]. Ex his tertius plerumque cum *Gudianum* et *Mediceum* consentit. Videtur hic esse is, qui in apparatus *Gudianum* migravit. [Sane.] cf. inf. de apparatu *Saxiano*.

Leidensis Bibliothecae itidem tres, a *Io. Fr. Gronovio* supeditati, vetustatis nomine omnes ab *Heinsio* laudati. Ab his diversi fuisse videntur duo *Leidenses*, quos ipse *Burmannus* contulit.

Codex *Montalbanius*, quem ab *Ovidio Montalbano*, Philos. Prof. apud *Bononienses*, dono acceperat *Heinsius*, ante D abhinc annos (Saec. XIII) scriptum, quod in notis ad Aen. V, 522 eum indicasse *Burmannus* ipse observavit. [Sic ubique

simpliciter; praeterquam quod Aen. VIII, 409 primus Montalb. ab Heinsio, haud dubie imprudente, citatur. *Wr.*]

Codices *Menagiani duo*, ab Aegidio Menagio Heinsio concessi, quorum alter recentioris fuit notae: Heins. ad Aen. V, 620; prior optimae notae. [Ex Menagii testamento libri scripti atque editi omnes, qui apud ipsum erant, ad fratres societ. Iesu Parisienses in aedibus S. Ludovici pervenerunt. cf. Menagiana T. I. elog. et Tentzel monatl. Unterred. 1692. p. 748.]

Codex *Pugetianus*, qui Aeneidem complectebatur, ex bibliotheca Gul. Pugetii, in Senatu Tolosano quondam Consilarii Regii. Cuius variantes lectiones a Bern. Medonio ad Heinsium missae Burmannianis notis insertae sunt, monente Burmanno iun.

Codd. *Balth. Moreti quatuor*: inter quos primus ex optimis habendus: cf. Aen. X, 861, etiam secundus melioris notae. [Balth. Moreti, Cp. Plantini ex filia nepotis, bibliotheca Antverpiae in eius aedibus integra asservatur. cf. Hänel catal. libr. mss. p. 750.]

Codd. *duo Vossiani* [quos mortuo Is. Vossio in bibliothecam Leidensem devenisse satis notum est; an vero cum duobus Leidensibus et Vossiano codice apud Burmannum conveniant, non liquet.]

Codd. *duo Ecclesiae Hamburgensis*: admodum praeclari, et alter quidem ad Medicum fere exemplar descriptus.

Codex *Sprotianus*.

Codex *Schefferianus*. [Num idem sit, qui nunc inter codd. bibl. Senator. Lips. servatur, et ab clariss. Wagnero oblongus dicitur, pro certo affirmare nolo, quamvis in libraria I. Schefferi Lips. suppellectili, quae circa a. 1677 in biblioth. Senatoriam illata est scriptis philologicis refertissima, eum fuisse probabile sit. cf. Goetz. de bibl. Senat. Lips. p. 16.]

Fragmentum *Moretanum*.

Fragmentum *Vossianum*.

Codex *Venetus*, quem Venetiis redemerat, recentior quidem, sed qui optimas suggereret lectiones.

Codex *Bigotianus* [membran. sec. XII. formis quaternis scriptus Aeneida continet. cf. Biblioth. Bigot. T. II. P. V. p. 25. n. 320. nunc biblioth. Reg. Paris. n. 7931. apud Potterium 9.]

et *Hugenianus* [*Zulichemius* Burmanni, qu. vid.]

inspecti tantum ab Heinsio fuere. Idem etiam Pieriana excerpta ad manus habuit, ut supra observatum est.

Tandem inter praestantiores Heinsii codd. fuit

XIII. Codex *Gudianus*, forma, quam nos in folio minore quadrato appellamus, membranaceus. [Sec. IX. duabus columnis exaratus inter codd. Gudianos num. 70 asservatur. cfr. V. III. Ebert. bibl. Gnelferby. codd. gr. et lat. class. p. 171.] Folii LXXXVIII

constat, multasque habet inter lineas, a variis quidem manibus, glossas allitas, inter praestantissimos tamen a Nic. Heinsio merito est habitus, quia ex optimo exemplari fuit transcriptus; quod aut Mediceum fuit, aut ex eodem fonte ductum, e quo Medicea lectio fluxerat; tam mirifice utraque inter se consentit: Ita ut, quemadmodum Romanum codicem suam familiam ducere diximus, sic ab eadem stirpe procedant Mediceus, Gudianus, Rotendorph. tert., Mentelianus, Moret. pr. et sec. et Hamburg. pr. Nobis tamen in hoc codice diversae manus occurrere visae sunt. Tractavimus enim et inspeximus codicem e bibliotheca Guelpherbytana, in qua nunc inter Gudiana asservatur, ad Collegam amicissimum Kulenkampum missum; quando illud etiam aliquot foliorum comparatione cognovimus, summa diligentia ab Heinsio librum hunc excussum et excerptum esse, quem ille a Marqu. Gudio acceperat, quoniam is eum Lugduni in Galliis redemisset. Illud forte monere non vanum et inutile fuerit, in Ge. I post v. 52 non esse hiatum, ut in margine adscriptum est, sed transpositionem versuum. Sequuntur enim versus 53—104 paullo post versus 105—130 male hic insertos. Porro Ge. II post v. 52. lacuna in oculos incurrit ad v. 260, quam explere voluit alia sed indoctior manus, nec tamen folii spatium plus quam a v. 52 ad 211 capiebat. At ab antiqua manu iam olim idem damnum sartum esse deprehendimus in folio, quod male ad calcem, inversa quidem facie, dum compingebatur liber, adsutum est; quamquam nec hoc ulterius quam ad vers. 234 procedit; sed frons eius altera abrasa uugas ab recente manu recipere coacta fuit. Videtur Heinsius hoc sub fragmenti Gudiani nomine laudare ad Ge. II, 82; nam, quod ibidem pro Gudiani libri lectione venditatur, *mirata est quae*, in recentiore illo folio, quod ante memorabamus, legitur.

Ceterum infinitis in locis turbatum est in his variant. lectionibus, quod eae ad diversas editiones enotatae et adscriptae erant; id quod per totum hoc variae lectionis genus, in aliis quoque scriptoribus, molestias facit innumeras, imprimisque fidem et diligentiam exscribentis haud raro in suspensionem adducit. Valde molestum et illud est, quod Heinsius non notavit, quam editionem, ad suam criticen emendatam, operis librarius excudendam tradiderit, aut quam ante oculos habuerit, dum *vulgatam* memorat. Unam ex Elzevirianis fuisse non dubito; probabile fit, patris Danielis fuisse. Interdum tamen Pierianam lectionem, quae erat Aldinae primae vel secundae, notae suae praefixit.

Codices Burmanni

XIV. *Codices*, quibus *P. Burmannus* usus est, omnes fere sunt recentes nec magni momenti; omninoque ille sordes ab

Heinsio spretas inani opera cum pulvisculo converrisse dicendus est.

Codex Regius, e bibliotheca Regia Parisiensi, Heinsio concessus, qui post eius mortem in *Rykiana* supellectili, inox apud *Masvicium*, qui editionem suam ad eum recensuisse videri volebat, hinc apud *Hulsium*, Consulem Haganum, fuit, unde sub *Codicis Hulsiani* nomine laudatur, ut apud *Masvicium* sub *Parisiensis*, et tandem *Bibliothecae Leidensi* illatus est. Antiquus valde et egregius, et Servii commentario instructus est. v. post *Masvic.* praefat. *Burm annum* in praef. ad *Virgil.* et patri *Admonitionem de Edit. Masvic.* *).

Codex Parrhasianus a possessore, quem olim habuit, Iano Parrhasio, qui tum variantes et notas margini adscripserat, tum multa alia in *Virgilium* commentatus erat, quae a *Burm anno* praef. (p. 13.) enarrantur. [Ex eius testamento transiit in bibliothecam Ant. Seripandi, nobilis Neapolitani. cf. *Toppi biblioth. Napolet.* p. 32.] Hic codex in bibliothecam *Henr. Adriani Markii* pervenerat, unde a *Masvicio Markianus* appellatur, ex hac [a. 1712 pretio 125 floren.] in *Hulsianam* et tandem [a. 1730] in bibliothecam *Leidensem* transiit. conf. *P. Burmanni Admonit. de Edit. Masvic.* Interpolationes ex eo memorari vidi plurimas. [Codex membran. „elegantibus supra fidem characteribus“ scriptus esse dicitur. cf. *Bibl. Markiana* p. 159. et *Bibl. Huls.* T. I. p. 323.]

Codex Francianus. *P. Francius tres Virgilio Codices* possederat. [vid. catal. selectiss. librorum *P. Francii*. Amst. 1705. p. 149.] Ex uno vetustiore membranaceo varietatem lectionis a Iano *Bronkhuisio* excerptam et editioni *Commelin.* 1646, 4, adscriptam cum *Burm anno* communicaverat *D' Orvillius*, penes quem etiam alterius *Codicis* membranacei *Franciani* fragmentum a medio *Aen.* I ad medium libri VI fuit. Tertius satis vetustus, qui *Aeneidem* complectitur, utrum idem sit, qui nunc in *Amstelædamensi* bibliotheca asservatur, dubitatur a *Burm anno* Secundo. Omnino ad infimi ordinis codd. videntur *Franciani* esse ablegandi; quae enim ex iis laudantur, sunt mera plerumque vitia, aberrationes et indoctae interpolationes.

Codex Tollianus. Sub hoc nomine laudantur var. lect. in *Georgica* a *Iac. Tollio* ex *Cod. papyraceo* bibliothecae *Teutoburgensis* collectae et editioni *Commelin.* 1646 adscriptae, quam *D' Orvillius Burmanno* excerptam commiserat. Nunc descripsit *codicis habitum* et *variā lectionem* enotavit diligenter *H. A. Grimm* in *Withofii kritischen Anmerkungen I Stück* pag. 120.

*) Probabile mihi fit, hunc esse codicem, quem nuper narrabant a *Gallofrancis* esse vindictum et bibliothecae *Parisiensi* iterum assertum.

Codices *Leidenenses* duo, quos ipse P. Burmannus contulit.

Codex *Zulichemius*. [Idem, qui inter Heinsianos codd. *Hugenianus* dicitur. Gens enim inter Batavos sec. XVII. nobilissima, Huygens domini in Zuylichem eum possederunt. cf. Bayle dictionn. T. IV. p. 2938. ed. Rotterd. 1720. et all.]

Codex *Fossianus*, an unus ex iis fuerit, quibus Heinsius usus est, mihi non liquet.

Codex *Graevianus*; qui admodum recens fuisse videtur. [Ab a. 1703, quo bibliotheca Graeviana Heidelbergam delata est, inter Palatinos eum asservari probabile est.]

Codex *Oudartii*.

Codex *Pratislaviensis*, bibliothecae Elisabethanae, e quo var. lect. editioni L. B. 1652 manu Iani Gebhardi adscriptas e scriniis Heinsianis habuit Burmannus. [Sed Ianus Gebhardus, Prof. Groning. obiit a. 1682. Recte igitur Alb. Wachler in libro: Th. Rehdiger u. seine Büchersammlung p. 57 monuit, Ioannem Gebhardum potius, bibl. Rehdiger. praefectum, ex tribus, qui in hac bibliotheca asservantur, Virgilii codd. unum cum ed. Schrevel. 1652 contulisse.]

Codex *Wittianus*, e supellectili libraria Io. de Witt, Civit. Amstelæd. quondam Iudicis, cum Burmanno communicatus.

Codex *D' Orvillianus*, recentioris aetatis, e quo varietatem lectionis excerptam ad P. Burmannum miserat D' Orvillius. Fuit is ex inquinatissimis, nec dignus e quo mera librorum vitia enotarentur.

Codex *Wallianus*, aut potius fragmentum codicis a libro Aen. II, 310 ad v. 150 libri VI, ab imperito et festinante librario perscriptum, et glossis plurimis coinquinatum, nec tamen spernendum; quod ab Hermannno van der Wall ad D' Orvillum transierat. Contulit illud Burmannus iunior cum edit. Masvic. [Uterque d' Orvill. et Wallianus codex libris mss. bibliothecae Bodlei. adscriptus est, cf. Codd. mss. et impr. cum notis mss. olim d' Orvilliani, qui in bibl. Bodl. asservantur. Oxon. 1806. 4.]

Codex *Claramontanus*, membranaceus, Claramontii Ecclesiae Gallicanae olim ministri, e quo lectiones diversas Io. Arntzenius enotaverat.

Codex *Lubecensis* ad Aen. X, 50 laudatur. Ceterum ex his codd. multi aut non fuere integri, aut certis tantum in locis inspecti.

XV. In editione Edinburgensi ex recensione Alex. Cuninghmi 1743 a Viro docto nescio quo curata varietates nonnullae e tribus codd. adnotatae sunt. Persuaserat sibi editor, Cuninghamum hos codd. inspectos contulisse. Enimvero *Waddelii* co-

dex est nullus, sed sunt Ge. Waddellii coniecturae in *Animadverss.* criticis ab eo propositae. Duo autem codd. *Mulsiani* nulli alii sunt quam codex *Parisiensis Regius*, et *Markianus* seu *Parrhasianus*, de quibus paullo ante dictum est, e quibus varias lectiones in edit. Masvic. excerptas ante oculos habuit Cuninghamus; quantum assequor, Codices non vidit. Neque ille edd. veteres 1472 et 1474 ipse inspexisse videri debet; prostant lectiones excerptae in edit. Martin. Scilicet

XVI. *Io. Martinus* (*Martyn*) in sua *Georgicorum* recensione 1741 et 1746 septem codicum a se comparatorum varietates habuit. Sed viro doctissimo, cuius aliqui laudibus nihil detractum velim, acumen fere criticum, omninoque hoc accuratioris eruditionis genus, defuit; itaque nec satis accuratam in iis libris excerptis, neque in antiquis editionibus, quas plures, admodum raro obvias, apud se habuit, excutiendis operam locasse videtur. Ita nec minus in notis, inter plurimas egregias observationes, multa valde vulgaria operose exponi videas. Sunt autem codicum Martinianorum, e quibus tamen nihil, quod insignioris notae esset, prolatum meminini, nomina in praef. ad *Georgica* unde enumerata:

Codex *Regius*, e bibliotheca Regia Londinensi.

Codex *Cantabrigiensis*, e bibliotheca Regia Cantabrig.

Codex *Bodleianus*, e biblioth. Bodlei. Oxoniensi.

Duo *Arundeliani*.

Duo *Meadiani*; quos olim ab immortali Viro, Rich. Meadio, sibi oblatos P. Burmannus neglexerat, ut e praef. ad *Virgil.* apparet.

XVII. Sunt quoque editiones, in quibus variae lectionis apparatus apponitur non ex novo et intacto fonte ductus, verum tamquam e diversis venis in unum alveum corrivatus. Eiusmodi silvula variae lectionis ex aliis edd. congestae subiecta est ad calceum edit. Knapton. Aliae in antiquioribus: ut in edd. Fabricianis et Basileensibus, tum in Heur. Stephani edit., porro in edd. Pulmann. Mox in Elzevir., ut 1622. 1636, subiectum video ad calceum animadversionum libellum, in quibus loca, per pauca tamen, constituuntur, maxime e Florentis Christiani, Iosephi Scaligeri, Petri Scriverii et Dan. Heinsii critica.

XVIII. Praeclara aliqua et rari exempli humanitate ac benevolentia b. Iul. Car. Schlaegeri, usibus nostris oblatis et ad nos missi sunt Codices e *Bibliotheca Gothana* tres:

Primus pergam. octonis cont. Bucolica, Georgica et Aeneidem. Ad calcem Calpurnii Eclogae septem; nitide scriptus, litteris initialibus auratis, recens tamen, et vix ante saec. XV scriptus, ab indocto satis librario, e bono tamen libro, bonam enim plerumque lectionem exhibet.

Alter chartaceus, fol. admodum recens, nec ex optimo exemplari, habet tamen lectiones interdum vix alibi obvias. A recentiore manu glossae inter lineas adscriptae; multa etiam, modo in meliorem modo in deteriorem lectionem, emendata. Praemissa et in prius paginis et sub principia librorum vulgaris in Virgilium carmina et argumenta, et sub calcem subiecta sunt Moretum et alia minora, quae sub Virgilii nomine feruntur, carmina, etiam nonnulla aliena, quemadmodum recentioris alicuius poemata funehria, quorum compilator adscriptus est: *Doctor hanc Mellerstatt*. Tandem Servius subiungitur, sed recentiore et horrida scriptura. Ad commentarii in Georgica calcem subscribitur: *Per Casparem Philippi de dresden anno dñi mccccxli*. Ideo nomen, sed sine anno, sub finem Commentarii in Aeneidem adscriptum; quem *Pabii Plantae de Fulgentio* (Fabii Planciadae Fulgentii) *Expositio philosophica Aeneidos Virgilianae* excipit. Est is notus libellus de continentia Virgiliana. Hunc Codicem memoratum videas in Cypriani Catal. Codd. Bibl. Goth. p. 82, n. CCXXXVI, et alterum, qui sequitur, p. 106, n. LIV.

Tandem tertius octonis forma oblonga, continet Aeneidem, multis scripturae compendüs, et valde vitiose exaratus, frequentibusque lituris et indoctis emendationibus passim interpolatus. Ad XIII tamen vel XIV saeculum adsurgere eius aetas videri potest. Hos tres codd. comparavit et lectionis varietatem ad marginem edit. Gotting. excerptis *Io. Ge. Meusel*, illo tempore (1766) iuvenis, Seminarii philologici sodalitis adscriptus, nunc in Academia Erlangensi Historiarum Professor de litteris historicis meritissimus, Principi Marchioni Brandenb. a Consil. aul.

XIX. Obtulerat mihi exemplo humanitatis haud vulgari, nec appellatus, *Saxius*, conterraneus meus (nam in iisdem Chemnicensis soli apud Miseno finibus, in quibus Ge. Fabricius natus erat, lucem uterque adspeximus), Virgilium varietate lectionis instructum, quam ex autographo Cortiano olim vir doctissimus adscripserat. Erat illa ex XV codicibus congesta, quos tamen Cortius non omnes inspexisse videri debet, praeter Guelpherlytanos, quos ad se missos eum habuisse probabile fit. Cortium Virgilio recensendo animum appulisse, ex Thesaurò La

Croziano noram Tom. I, pag. 88. Codices autem, quorum variantem lectionem conscripserat, hi erant:

- 1) Vetus *Gudianus* (de quo sup. p. 614 sq.).
- 2) Alius *Gudianus* eiusdem aetatis et formae, nisi quod litterae vetustae attritae passim evanuerunt. Incipit Georg. IV, 70 et deficit Aen. X, 121. Notatur inter Gudianos No. 107 (66). [Cf. Ebert. l. l. p. 171 sq. n. 904. qui sec. X. eum exaratum esse docet.]
- 3) Etiam *Gudianus* No. 131 (164) olim Rottendorffii (adeoque inter eos, quos Heinsius comparavit) in membrana scriptus manu satis vetusta, ita ut aetatem annorum quingentorum ferre videatur: habet omnia Virgillii. [Sec. XIII. a duobus aut tribus librariis hunc codicem exaratum esse auctorem habemus Ebertum l. l. p. 172. n. 905.]
- 4) Quartus *Gudianus* No. 109 (238) membranaceus, quaternionibus, continet tantum Georgic. libros [et sec. XV. ex-eunte in Italia scriptus est. add. Ebert. l. l. p. 174. n. 915.]

Sequuntur e bibliotheca *Guelpherbytana* sex:

- 1) No. 82, 10 membran. 12., [octonis min. potius] qui Bucolica tantum habet, sed vetustus. [Sec. XIII. cf. Ebert. l. l. p. 173. n. 912.]
- 2) No. 63, 5 duodenis oblongis. Bucolica et Georgica eiusdem aetatis. [Minime. Sec. XV. medio in Italia a Clemente Salernitano exaratum esse demonstrat Ebert l. l. p. 173 sq. n. 914.]
- 3) No. 9, 11 membranac. in 4. sed recentior. [Bucolica, Georgica et Aeneis sec. XV. Quatuor folia (Aen. lib. I. et X.) in charta a manu sec. XVII. suppleta sunt. cf. Ebert l. l. p. 172 sq. n. 908.]
- 4) No. 11, 3 membr. in 4. recentior, antecedente tamen antiquior, [et seculo quidem XIV. scriptus teste Eberto l. l. p. 172. n. 906.]
- 5) No. 8, 14 membr. in 4. recentior. [Sec. XV. in Italia exaratus. cf. Ebert l. l. p. 172. n. 907.]
- 6) No. 7 fol. chartaceus; in fine adscriptum, esse eum exaratum a. 1457. [vid. Ebert l. l. p. 173. n. 911.]

Porro duo codd. *Petri Danielis*, qui nunc *Bernae* inter *Bongarsianos* adservantur. Alter vetustior Georgica, tum Eclogas, tandem Aeneidem exhibet, sed in libro V deficit, alter recentior est. Sunt adeo ii, quos Io. Rud. Sinner in Catalogo

Codd. Mss. biblioth. Bernens. memorat pag. 631, n. 184, pag. 633, n. 411, etsi diversa ab istis narrari hic videntur. Idem Vir Cl. p. 626 — 635 codices Virgilii alios ex eadem bibliotheca commemorat; de codicum tamen bonitate iudicium inde facere vix licet, nisi quod satis recentes esse videntur.

Etiam *duorum Hamburgensium*, quos cum vulgata lectione Heinsius contulerat, varietatem adscripserat Cortius; tandem *Basileenses* veterrimas membranas in Eclogis, Georg. I et Aen. XII, 7 inspexerat. Diu haerebam animi dubius, quid his copiis facerem, cum iam in altero volumine Virgilii versarer, quando illae ad me pervenere, neque consultum videretur, in instituto aliquid mutare; mox vero, excusso illo opiparo apparatu, intellexi, si meo consilio in recensendo Virgilio obtemperare vellem, ne quidem apponi a me posse hanc variantis lectionis silvam; meliores enim ex iis membranis iam Heinsius diligenter comparaverat; ceterae fere recentiores sunt, et varietas hinc decerpta ad lapsus fere librariorum et errores sollennes redit, quorum enotatione Virgilium iam sic nimium oneratum videbam, nec fructum expectare poteram, quem inde percipere liceret, si, inprimis in lectione iam dudum recte constituta, nec dubia aut obscura, vulgares librariorum allucinationes sexcenties recoquerem. Ita saepius taedio ac poenitentia victum me memini, quod lectionem librorum Gothanorum apponere institueram. Per totum enim Virgilium vix unum locum novi melius ex iis constitutum. Persequendum tamen erat religiose, quod semel receperam. Inspeci itaque Cortianum apparatus tantum in locis salebrosis, atque adeo sic quoque humanitatis et gratiae meritum viri Praestantissimi in me esse summum profiteor. De Cortii conatu v. Harles Notitia litt. Rom. p. 248.

XX. Bibliotheca *Academiae Iuliae* apud Helmstadienses duo servat Virgilii exemplaria calamo scripta, sed et haec recentia, nec ullo aut studio librariorum aut doctrina insignia. Liquido haec cognoscere licuit, quandoquidem I. C. Wernsdorfius, Professor de ea Academia praeclare meritis, Principi Duci Brunsvic. a Consil. aul., utriusque codicis accuratam notitiam cum specimine perhumaniter ac benevole ad me misit. Alter chartaceus est, pulcre exaratus, sed parum docte, *Bucolica*, *Georgica*, et *Aeneidem* complexus, subiectis inter *Georg.* et *Aen.* variis poematibus minoribus et catalectis: ad haec itaque lectionem ex eo notatam videas. Sub *Georgicorum* finem subnotatum: *laus deo henricus Hopf* 1454 et ad calcem *Aeneidis*: *h. h. ich wart der Zeit* 1454, ad finem autem *Catalectorum* 1450. [cf. Ebert l. l. p. 173 sq. n. 909. et 917.] Alter

membranaceus est in forma oblonga, Aeneidem tantum continens, spatio inter lineas et margine scholiis, sed vulgaribus et ieiunis, occupato. Membranas multo usu attritas esse et sordidas narrabat vir doctissimus, ita ut etiam suspicaretur, ludi magistri alicuius usibus id exemplar inservisse. Praemissa est Pseudopindari Thebani Epitome Homeri. [Codex ms. sec. XII., olim Flavii Illyrici. vid. Ebert l. l. p. 174. n. 916.]

XXI. Pervenere ab illo inde tempore, quod in prima editione paranda consumseram, ad me nonnullorum codicum notitiae, virorum doctorum res nostras iuvandi studio. Fuit in his codex bibliothecae Fridericianae apud *Erlangenses* chartaceus, alius membranaceus academiae *Giessensis*, qui olim inter *Uffenbachianos* fuit (v. *Biblioth. Uffenbach.* P. IV, p. 222), prolusione academica descriptus ab Andr. Boehunio, Prof. et *Biblioth. Acad. Giess.*, alius membranaceus *Onoldi*, in bibliotheca *Marchionis Sereniss.* De Codice *Koehleriano*, quem aliquoties memoravimus, nuper in bibliothecam *Georgiae Augustae* illato, narrationem habemus a viro doctiss. *I. G. Guil. Koehler*, Adjuncto *Philos. Ord. in Univers. Ienens.* (nunc sacri coetus Curatore in *Dioecesi Ansbacensi*), conscriptam 1771. Est ille e recentissimis et sub ipsa typographiae initia scriptus *Romae* sub *Paullo II* cum fide quidem, sed ab indocto homine, nec ex optimo exemplo. Ex lectionibus certe excerptis paucas utilitatem criticam habere vidi (cf. *Götting. Gelehrte Anzeigen* 1771, p. 1096.)

XXII. Dudum mihi innotuerat Codex *Erfurtensis* e libraria supellectili *Coenobii Portae Caeli*, misso quoque ad me lectionis specimine, unde intellexi ex eodem eum cum *Gothanis* fonte fluxisse. Audieram mox a viro doctiss. *Io. Frid. Degen*, A. M. *Gymnasii Ansbacensis* Collegio adscripto, repertum codicem, cuius descriptionem ipse dederat *Progr.* 1785. Ab eius humanitate facile impetravi lectionis varietatem, moxque animadverti, esse hunc eundem codicem cum *Erfurtensi*; ex claustris itaque suo pervenerat ille ad *Illmos Comites de Schönborn*, servaturque nunc *Gaybaci* in tractu *Franconiae Steigerwaldensi*. Criticus usus codicis aut nullus aut exiguus est; cum indocte scriptus nec minus indocte correctus et interpolatus sit a pluribus. Varians utique lectio e meris vitiis pravae scripturae constat; et, si qua est tolerabilis lectio, aut ex errore eam profectam esse facile intelligitur, aut iam ex aliis codd. illa est enotata. Inserui tamen potiora suis locis. (Denuo hunc codicem inspexit et ab omni, quam *Heynius* movit, suspitione vindicare studuit *Io. H. Jaek* in edit. *Virgilii Vinariensi* a. 1826; neque vero quidquam perfecit. Se-

culo XII s. XIII. in membranis quaternis exaratus inter Gai-bacenses s. n. 1796 asservatur.]

XXIII. Oblitus sum monere, etiam Brunckium tractasse codicem; *vetustas probaeque notae membranas* appellat ipse, Seminarii Episcopalis urbis Argentoratensis. Memorabiliorem aliquam lectionem ex eo proferri non memini.

XXIV. Codicum Virgilianorum, qui *nondum cum vulgata scriptura comparati* in bibliothecis passim latent, incredibilis numerus e bibliothecarum catalogis virorumque doctorum commentariis excitari facile possit. Maximam tamen partem vix digni sunt, in quibus conferendis bonam horam perdas. Ad pueriles enim et scholasticos usus plerique fuere scripti, imprimis Bucolicorum codices. Itaque nullus omnino fructus inde expectandus*). Indignum autem studiis his, quibus iudicium et sensus acui debebat, stupores barbarorum monachorum religiose enotare, et non tam variantium lectionum, quam sordium monachicarum mole rem criticam onerare**). Itaque nemini facile auctor sum, ut Virgiliani codicis varietatem enotandam sibi sumat, nisi ante omnia paucarum paginarum comparatione facta constiterit, ex bono eos exemplari transcriptos esse; etsi Virgilio lectionem nunc ita constitutam esse arbitror, ut, quae ei vitia insident, nullius codicis auxilio tolli posse sperem; ex optimis autem codd., si qui adhuc forte supersint, si consulere eos licuerit, vix multas lectiones memorabiles nondum visas enotatum iri suspicer. [Quae omnia etsi saepius ut verissima pronuntiaverit Heynius, me tamen non impediunt, quominus cum Dorphio et illa F. A. Wolfii, viri immortalis memoriae, adscribam: „Multorum auctorum, ut Virgilii, sat multi extant codd. mss., quorum nullus spernendus, ne vilissimus quidem“ etc. cf. Hanhart Erinnerungen an F. A. Wolf. Bas. 1827. p. 80 sq. Add. Virg. Georgica übers. u. erkl. v. I. H. Voss. p. XXIII.]

*) Vide v. c. Var. Lect. e Cod. Dantiscano ap. Lengnich. *Nachrichten zur Bücher- und Männskunde* II Th. 1782.

**) Praeclarus est locus Chphori Plantini praef. ad Iul. Caesarem a se editum: „Quae enim finis — quousque paginas omnes obseidebunt variae et vanae saepe lectiones? — Excitantur profecto scriptores ipsi e manibus, dum avida iuventus ad haec diverticula abit et *παράρρη* ista curat velut *Ἔρρα*. Quam multi iam qui libros tantum legunt, ut emendent? ut illos meliores faciant, non ut sese? Itaque toti in voculis aut syllabis aliquot examinandis sunt; et segetem illam uberem rerum sententiarumque subter habent, paleis modo lectis.“

Bottarius in supra memorata praef. ad Fragin. Vatic. recensum XLII Codicum dedit Virgilii, qui in bibliotheca *Vaticana* servantur, e quibus non nisi tres aut quatuor a viris doctis inspecti sunt. Apud Montfauc. Biblioth. MSS. p. 108. 152. 192 alii sub aliis numeris laudantur, qui an iidem sint, non constat. In bibliotheca *Medicea* ad XXXIII Codd. latere ex Montfauc. Biblioth. Mss. p. 318. 319 apparet, quorum recensum instituere et antiquiorum specimina subiicere volebat Fogginius in altero Vol. Virgilii Medicei, vid. praef. p. XIII. Sunt inter eos Codd. Franc. *Sarselli*, Guidant. *Adincarii*, Ge. Ant. *Vespuccii*; sunt nonnulli scripti a Io. *Carpense*, Cive *Ferrariensi*, a P. *Pugliense*, a Fratre Iac. de *Vulterra*. [cf. Bandini l. l. Tom. II. p. 282—315.] *Ferrariae* in bibliotheca PP. Carmelitarum S. Pauli servatur Codex Mstus Virgilii Aeneidis scriptus a. 1198 ornatus picturis seu miniaturis Magistri Ioannis de Aligherio monachi; de quo v. Historiam Gymnasii Ferrariae P. 446. 447 et 480. In *Ambrosiana* XXIV volumina ad Virgilium spectantia a Montfauc. Biblioth. MSS. p. 524 B, in *Regia Parisiensi* supra XL in Catalogo MSS. Bibliothecae Reg. Paris. inprimis a n. 7925 sqq. ad 7970, in Biblioth. *Bernensi*, ut iam supra monui, a Sinnero XIV codd. memorari videas p. 626 sqq. [In bibliotheca Escorialensi XV codd. mss. Virgilii asservantur; Middlehillii apud Illustr. Th. Philipps Anglum undecim voll. vidit Hänel l. l. p. 805 sqq. Si librorum mss. aetatem spectas, habes inter eos, qui a nemine accuratius inspecti sunt, codicem sec. VII in bibl. Seminarii eccles. Augustodnnensis, alium eumque nitidissime sec. IX. (vel potius sec. VII. cf. Blume iter Ital. Vol. I. p. 234.) characteribus Longobardicis scriptum, qui nuper ex bibliotheca Canonici, abbatis Venet. (vid. Blume l. l. p. 210 sq.) Bodleianae Oxon. accessit; duos codd. sec. IX s. X., quorum alter Montispezzulae in bibliotheca acad. medicae, alter Clermontii Ferrandi in bibl. oppidana servatur etc. cf. Haenel l. l. Index all.]

Apud L. Concannon Esq. Londini codicem Aeneidis e domo Medicea asservari audieram, nitide scriptum. E specimine tamen ab amicissimo viro, G. H. Nöhdén, misso intellexi usum eius criticum vix magnum esse posse.

In bibliotheca *Palatino—Bavarica Monacensi* codices asservari noram. Eximia Ignatii Hardt, Presbyteri et bibliothecarii aulici, humanitate notitia eorum ad me allata est haec:

Codices, inquit, sunt numero quinque.

„Cod. LIX. membranaceus in folio: membrana mollis et candida, tituli miniati, et initialis prima colore et auro ornata, character nitidissimus Saeculi XV. Constat foliis 355. Prae-

missae sunt tres picturae triplici poetae operi adaptatae; quarum prima pascua, altera agriculturam, tertia bella exhibet.

„Cod. CCLXI. chartaceus in folio, charta candida et solida, scriptura nitida Saec. XV. cum glossis interlinearibus, et marginalibus; titulis et initialibus rubris; ex bibliotheca *Hartmanni Schedelii*, Doctoris Norimberg. qui notas marginales adiecit. Constat foliis 242.

„Cod. CCCV. membranaceus in fol. titulis et initialibus iniatis, caractere longobardico nitidissimo, usu tritus, cum glossis interl. et scholiis marginal. aetatis fere eiusdem, atramento flavescente. Constat foliis 223. Saec. XI.

„Cod. CCCXIX. membranaceus, in fol. membrana subtili, titulis et initialibus iniatis, auroque distinctis, cum notis marginalibus et interlinearibus *Hartmanni Schedelii* Norimberg. Saec. XV. scriptus a Nic. Anastasio de Bucellis de Florentia. Constat foliis 205.

„Cod. DXXIII. membranaceus, membrana vetere et mucida, in quarto oblongo, caractere minuto nitido, initialibus iniatis, scriptura alibiata, cum nonnullis brevibus notis. Saec. XIII. Constans foliis 73 usu tritus, male conservatus, ita ut desideretur Ecloga I. IV. V. VIII. IX.

„Omnes continent Bucolica, Georgica et Aeneidem. In CCLXI et CCCV etiam Moretum. Maecenas. Dirae. Copa. sunt adiecta.“

XXV. Duo sunt Codices omnium vetustissimi ac praestantissimi, quorum tamen non nisi exigua fragmenta supersunt. Unus est celebratissimus ille *liber Sangermanensis* n. 1287, in quo antiquioris scripturae erasae et inductae, dum ei Catalogus Viror. illustr. Hieronymi saeculo VII superscriptus est, vestigia passim Commentarium Aspri in Virgilium antiquissimo ac pulcherrimo capitali plane caractere produnt. vid. PP. Benedictinos N. Tr. de Diplom. T. III. p. 152. Alterum est *fragmentum Pithoeanum*, litteris capitalibus grandioribus, quales nullos ullo in Codice videas. Eius specimen dedit Ruinartus in app. inserta Mabillonio de Re Dipl. p. 637. 635, unde repetitum in N. Tr. de Diplom. T. III, p. 41, tab. 34. In bibliotheca *San Gallensi* codicem esse audieram rescriptum, in quo veteri Virgilii scripturae deletae superscripserat alia manus Augustini nonnulla. Dederat hoc amori suo in me vir humanissimus Christophorus Girtanner, M. D., ut particulas aliquot antiquae lectionis restitueret; unde comperi scripturam esse valde antiquam capitalem Romanam; nihil tamen occurrere, quod non dudum e codd. teneamus.

[XXVI. Neque vero in hac codd. Virgilii mss. hucusque collatorum recensione praetereundi sunt quinque codd. *Hafnienses*, quorum primam notitiam debemus *I. H. Vossio* in edit. Georgicorum, Eut. et Hamb. 1789. Criticus eorum usus exiguus est; sed Heynium nostrum silentio eos transisse laud mireris, si dissidiū, quod inter ipsum et Vossium intercessit, in his certe deponendi, memineras. Primus, *Moldenhaweri* theol. Hafniensis, membran., Matriti a mercatore quodam emtus, Georgicorum libros IV continet. Ab initio mutilus, quorsum Moldenhawero mortuo devenerit, non liquet. Lectiones variae apud Vossium in annotatt. s. n. *Mss.* leguntur. — Quatuor reliquos codd. liberalitate Ill. comitis de Bernstorff cum Vossio communicatos, quum plagulae aliquot typis iam essent descriptae, Regia bibliotheca Hafn. servat, iteratisque curis nuper contulit *V. Cl. Dorphius* in edit. Hafn. 1829. Vossius l. l. p. 316—20 varias eorum lectiones exhibuit.

Codex *A.*, ap. Dorphium II., Reg. bibl. n. 429, membranaceus sec. XIII. s. XIV. summa elegantia comparatus et nitidissima manu scriptus, Bucolica, Georgica et Aeneidem comprehendit.

Cod. *B.*, ap. Dorph. VI., Reg. bibl. inter codd. Thottianos 312, membran., Bucolica, Georgica et Aen. libros quinque priores usque ad versum 257 complectitur.

Cod. *C.*, ap. Dorph. VII., inter Thott. 313, membr., Bucolica, Georgica Ciceronis Laelium et al. continet. In ipsa libri fronte haec leguntur: liber Stae Mariae in novo Monasterio.

Cod. *D.*, ap. Dorph. V., inter Thott. 311, membr., Buc., Georgg. et Aen. complectitur teste Vossio, sed Bucolicorum non meminit recentissimus, qui codicem inspexit, Dorphius. Possedit eum a. 1563 Silvester Paganinus de Nonatola, monachus ord. Cisterciensis.

Iam vero Alburgensem et reliquos duo eiusdem bibliothecae Hafn. codd. Virgilii mss., qui Vossio latuere, diligenti cura nuper examinavit *S. N. Dorphius* in edit. supra laud.

Alburgensis, ap. Dorph. I., membran. sec. XIII. s. XIV., scholiis margg. et glossis interlinearibus instructus foliis 129 constat, et Georgica a libr. II. v. 460 usque ad finem, Aeneidem integram atque passim per totum librum ob inscitiam bibliopecti fragmenta Eclogarum 8. 9. 10. interspersa continet. Ad calcem octo prini versus Copae leguntur. Possedit hunc librum olim Henr. Ruse, familiae Rysenstenianae apud Danos auctor, qui eum e Batavia in Daniam secum pertulisse dicitur a. 1660.

Cod. bibl. Reg. Hafn. 2004, ap. Dorph. III., in charta sec. XIV. exaratus Bucolica continet.

Cod. eiusd. bibl. 2005, ap. Dorph. IV., membranaceus, quum minoris videretur pretii, in libro Aeneidis primo excerptendo substitit Dorphius.

XXVII. *Codd. Potterii. F. G. Pottier*, quum in nova scriptorum vett. collectione, quae Malepeyrii bibliopolae Parisiensis sumtibus prodiiit, Virgilium edendum curaret, biblioth. Mediceae, Vatic. et Paris. Regiae aliquot codd. mss. lectiones varias exhibuit, quas ea, quam in re critica iure requiris, diligentia atque fide minime descriptas esse V. Cl. Wagnerus docuit in Iahnii annall. philoll. Vol. I. p. 98 sqq. et Virgil. Vol. I. praef. p. XI. De cod. Mediceo, Pott. *m*, et Vaticanis 1632, Pott. *p*, 3225, Pott. *v*, et 3865, Pott. *r*, vid. supra p. 603 sqq. Regiae bibliothecae Paris. XV codd. vetustiores inspexit, quorum indicem brevissimum dedit Vol. II. p. 258. cf. Catal. codd. mss. biblioth. Regiae T. IV. p. 411 sqq.

1. Cod. 7906., membr. sec. IX., ol. Colbert., Aeneidis libri tertii finem, quartum et quintum integros continet.

2. Cod. 7925., membr. sec. X., ol. Colbert., Bucol. Georg. et Aen. continet. Inter lineas passim glossae, et ad marginem scholia leguntur.

3. Cod. 7926., membr. sec. X., ol. Colbert., Virg. opera omnia glossis scholiisque instructa complectitur. Sub finem Aen. nonnulla desiderantur.

4. Cod. 7927., membr. sec. X., ol. Colbert., Buc. Georg. et Aen. comprehendit. Folia nonnulla manu recentiore suppleta. Praemittuntur carmina, quae Virgilii nomine vulgo circumferuntur, minora. Culicem, Copam et Moretum accuratius contulit V. Cl. Sillig, qui eum s. n. Colb. I. affert; vid. supra p. 22 etc.

5. Cod. 7928., membr. sec. X. ol. Baluzianus, quo continentur Virg. Eclogae quatuor, Georgicorum libri duo priores, Aeneidis septimus, octavus et pars noni.

6. Cod. 7929., membr. primum P. Pithoei, postea Colbert., Aeneidis libros sex posteriores continet; septimi initium et duodecimi finis desiderantur. Acc. Servii commentarius et al. Huiusce codicis pars prior sec. X., posterior XIV. videtur exaratus, cf. Catal. I. l. p. 413.

7. Cod. 7930., membr. sec. XI., Eclogas, Georg. et Aen. complectitur. Acc. Commentarius in Virg., eius vita et carmen, quod Moretum inscribitur. Reg. I. ap. Sillig. l. l. p. 308.

8. Cod. 8069., membr. sec. XI. s. potius Hasio teste, X. primum Iac. A. Thuani, postea Colbert., Virgilii opera omnia et

carmina supposititia comprehendit. Culicem, Copam et Moretum contulit Sillig, qui hunc cod. *Thuan.* I. nominat.

9. Cod. 7931., membr. sec. XII. ol. Bigotianus, de quo supra p. 614.

10. Cod. 8198., membr. sec. XII., Aeneidis libros XII complectitur.

11. Cod. 7932., membr. sec. XII. ol. Mazarinaeus, in fine Aeneidis mutilus Virgilii opera omnia continet.

12. Cod. 7933., membr. sec. XIII. olim Mazarinaeus Virg. Eclogas, Georg. et Aen. comprehendit. Eclogae et Aen. liber XII. a manu recentiori suppleti sunt.

13. Cod. 7934., membr. partim sec. XIII., partim XV. exaratus. Insunt Virg. opera omnia glossis et scholiis ad marginem dispositis instructa. Libri XII. finis desideratur.

14. Cod. 8199., membr. sec. XIV. ol. Colbert., quo Buc., Georg. et Aen. continentur.

15. Cod. 7935., membr. sec. XIV. s. XIII. primum Iac. A. Thuani, postea Colbert., Virg. Buc. Georg. et Aen. comprehendit. Passim inter lineas, uti in superioribus quibusdam annotatum est, glossae et ad marginem scholia leguntur.

XXVIII. Ad fidem novem codd. nondum adhibitorum (sic) anno h. s. 26 Vinariae Virgilium typis exprimi iussit *Ioa. II. Iaeck*, bibl. Bamberg. praefectus. Sed ex ipsa eorum recensione, quam in praef. exhibuit, septem tantummodo aut octo codd. mss. eum usum fuisse apparet, in quorum numero etiam Gaibac. I. olim Erfurtensis conspicitur, cuius variae lectiones iam multis abhinc annis innotuerant Ill. Heynio. Codd. autem, quorum vetustatem et usum criticum iusto altius extollit, hi sunt:

Gaibac. I., de quo supra p. 622 sq.

Gaibac. II. membr. octonis mai. conscriptus, catal. n. 2496, IV Georgicorum libros et Iuvenalis satyras XVI continet. Seculo XI. seu potius XII. exaratus esse videtur.

Gaibac. III. n. 2807. membr. sec. XIII., foliis quinque quaternis Virgilii carmina sex minora, Copa, Est et non, Vir bonus, de vere, Moretum, de Venere et Baccho et alia continet. Hirsching Beschreib. sehenswürr. Biblioth. T. II. p. 334. cf. Seebode Archiv. f. Philol. 1824. fasc. IV. p. 689 sqq.

Bamberg. I. chart. sec. XV., Georgicorum libros tres et versus CX priores libri quarti, atque sextum Aeneidis librum comprehendit.

Bamberg. II. chart. scr. circa a. 1467 duodecim libros Aeneidis, Bucolica et Georgica continet. Industria collegii societ. Iesu a. 1654 acquisitus in biblioth. episc. Bamh. transiit.

Viecht. duo, uterque membran. quaternis conscripti in abbatia Viecht., ord. S. Benedicti, prope urbem Schwatz ad terminos regni Bavarici asservantur. Alter seculi XII., Aeneidem, alter sec. XI. (si Iaeckio fides) Bucol., Georg., Aen. et carmina minora continet. Iaeckius liberalitate R. D. Abbat. Thomae benevole exceptus, a. 1821 eos est perscrutatus. Vidit elegantem quoque et antiquum codicem, quem sec. XI. (?) exaratum Sigm. Cp. Josch Marsbaci ad fines episcop. Passaviensis nuper possedit; sed quae eius ad Virgiliū emendandum sit auctoritas, non constat. Denique in carminibus minoribus varias nonnullas lectiones, „quae sine omni fere dubio Virgilio attribuenda essent,“ ex cod. *Stuttgart.* chart. erutas se attulisse dicit, sed quibus siglis in annotatt. criticis singuli codd. designentur, nulla usquam inicitur mentio.

XXIX. Iam vero codd. mss., qui nondum cum edd. vulgatis collati in bibliothecis latitabant, haud exiguum numerum recentissimis temporibus in usum vocarunt Iahnus, *Wagnerus* inprimisque *Silligius* in edit. carminum minorum, quae Virgilii nomine vulgo circumferuntur. Et Iahnus quidem in editione Virgilii, Lips. 1825, duos codd., in Bucolicis *Zwiccaviensem*, in Georgicis *b. Spohnii* consuluit. Uterque recentissimae aetatis cum editis plerumque consentit neque ad Virgiliū emendandum multum conferre videtur. Eorundem codicum varias quasdam lectiones ex litteraria Spohnii suppellectili accepit *Wagnerus*, cuius singulari studio atque industria haec Virg. editio post Heynii mortem aucta et emendata prodit, cf. Vol. I. praef. p. XXII. Sed quum, quod libros scriptos attinet, paucis iisque antiquissimis exceptis, parum inde auxilii sperandum esse persuasum habeat, duos tantummodo *Lipsienses bibliothecae senatoriae*, qui inter meliores habentur, adhibuit. Primus eorum, quem *oblongum* dicit, membran. sec. XIII. foliis 135 Eclogas, Georgica et Aeneidem continet. Fuit olim, ut in ipsa libri fronte legitur, „monasterii S. Mauricii in Hallis,“ sed quo tempore quibusque ambagibus in hanc bibliothecam devenerit, non constat, vid. quae de cod. Schefferiano ap. Heins. diximus p. 614. Alter membran. sec. XIII. foliis quadratis 76 duabusque columnis exaratus, Virgilii opera omnia glossis marginalibus instructa comprehendit. Ex bibliotheca I. Cp. Wagenseilii in senatoriam transiit, et in Moreto eum consuluit Sillig. — Aliquoties etiam, ut Wagneri verbis utar, mentionem fecit codicis Servii, qui in *bibliotheca regia Dresdensi* catal. D. 136 asservatur, interdum cum optimis codd. conspirantis. Chartaceus sec.

XV forma max. in Italia exaratus, foliis 344 Servii commentarium continet usque ad Aen. libr. XII. v. 931. Reliqua desunt. Ex bibl. Amedei, canonici Bonon. in regiam Dresd. ingravit. Cf. Ebert Gesch. u. Beschreib. der kön. Biblioth. zu Dresd. p. 271 et Wagner in Zimmermann allgem. Schulzeit. 1830. n. 24. Codices eiusdem bibliothecae, D. 134 (126) membr. sec. XIV., quo omnia Virgilii opera continentur, et D. 135 (81) chart. sec. XV. exeunt, qui Eclogas tantummodo exhibet, cf. Ebert. l. l. p. 271., quum nihil inde utilitatis Virgilio accessurum speraret, negligendos esse duxit, add. Vol. I. praef. p. XII.

Iam restat, ut de subsidiis criticis, quibus V. Cl. Sillig usus est, paucis disseram. Etenim in carminibus Virgilii minoribus, Culice, Ciri, Copa et Moreto, quae hoc ipso volumine continentur, tanta cum diligentia codices mss. undique conquisivit editor Dresdensis, ut post triumviros Heinsium, Burmannum atque Heynium, si largam respicimus, quam ipse Parisiis, Guelferhyti et al. collegit, variarum lectionum copiam, ceteris omnibus longe antecelluerit. Viginti septem codices, quibus usus est, hi sunt:

Parisienses Regiae biblioth. quindecim, *Colb. I.* catal. n. 7927 membr. sec. X., ap. Potterium 4, quem vide.

Colb. II. n. 8093. membr. sec. X.

Colb. III. n. 8205. partim chart., partim membr. sec. XV.

Colb. IV. n. 8207. membr. sec. XIV. (membranae Pitloecanae a Scaligero dictae) quibus praeter multa alia Culex, Copa et Moretum continentur.

Colb. V. n. 8462. membr. sec. XIII. qui Moretum exhibet. Optimae notae codex.

Reg. I. n. 7930. membr. sec. XI., ap. Potterium 7., qu. vide.

Reg. II. n. 7989. chart. sec. XV. opt. notae. Tibulli, Prop. et Cat. carmina continet. Adh. Virgilii Moretum.

Reg. III. n. 8224. chart. exaratus a. 1463 Horatii odas et epist. libros duos exhibet, quibus Moretum additum est.

Reg. IV. n. 8264. chart. sec. XV. Senecae Hercules furens et Virg. Moretum.

Carcav. n. 8262. chart. sec. XV. olim Petri de Carcavi, quo Senecae tragoediae, Virg. Moretum, Bucolica et all. continentur.

Thuan. J. 8069. membr. sec. X. s. XI. ap. Potterium 8, quem vide.

Thuan. II. n. 8074. membr. sec. XIV. Iuven. satyras, Virg. Copam et all. continet.

Teller. n. 7936. membr. sec. XIV. Virg. opera omnia, Statii Theb., Lucanum et Claudianum complectitur. Copam et Moretum contulit Sillig.

Baluz. I. n. 8206. chart. sec. XV. Moretum, Priapeia, Copam pluraque alia continet, et inter optimos referendus est.

Sorbon. n. 511. qui ex biblioth. Sorboniana in Regiam translatus praeter multa alia Virg. Moretum exhibet.

Helmstad. 332., nunc Guelferbyt. chart. scr. circa a. 1450. vid. supra p. 621. Carmina Virgilii quatuor minora continet.

Gud. 342. membr. sec. XV. Insunt Virgilii duo carmina Copa et Moretum. Cf. Ebert. bibl. Guelferbyt. codd. p. 175. n. 919. In Copa praestantissimas, in Moreto pessimae notae lectiones exhibet, v. supra p. 284. et 308.

Lindenbr. Exemplar Virgilii appendicis ed. Lindenbruch. LB. 1595. 8. plurimis notis et varr. lectt. auctum, quod inter libros impr. servat bibl. Guelferbytana, in Culice adhibuit Sillig, sed nullius fere pretii esse iudicavit supra p. 23. cf. Ebert l. l. p. 174. n. 918.

Viecht. de quo supra. In Culice eum adhibuit Sillig, sed variae lectiones, quae ex eo descriptae in Seebode Archiv. f. Philol. 1824. fasc. 4. p. 689 et in Iaeckii editione Virgil. leguntur, ad sollennes fere librorum errores redeunt. Eadem valent de

Gaibac., (ap. Iaeckium Gaibac. III.) quo in Copa et Moreto usus est.

Rehdiger., catal. 153, membr. sec. XV. foliis 136 quaternis exaratus Statii silvas, Virgilii Cirin, Aetnaum et alia carmina minora continet. vid. Wachler l. l. p. 54. Hunc codicem quum inter omnes qui supersunt Statii codd. optimus habeatur, in Ciri quoque aliis longe praestare demonstrat Sillig supra p. 158. qui lectionis varietatem a V. Cl. Aug. Wellauero accepit. Attulit eum sub lit. R. De duobus aliis eiusd. bibl. codd., quibus carmina Virg. minora continentur, vid. Wachler l. l. p. 40 et 57.

Vratislav., ap. Sillig. lit. A, initio sec. XVI. exaratus et ex bibliotheca monast. S. Adalberti ord. Praedicatorum in Regiam illatus, Virgilii Cirin usque ad v. 252 exhibet. In Silligii usum eum contulit Wellauer.

Basileensem, cuius variae lectiones liberalitate V. Clar. Gerlachii Prof. Basil. accepit Sillig, ex editione principe Romana descriptum esse docet supra p. 159.

Dresdenses duo, catal. D. 140 et 158. Alterum chartaceum sec. XV. scriptum in Moreto, alterum sec. XVI. itidem charta exaratum in Copa consuluit. Cf. de his codd. Ebert l. l. p. 272 sq. 277 sq.

Stuttgardiensis cod., cuius varias quasdam lectiones V. Cl. Moserus in *Seebode Archiv. f. Philol.* 1824. fasc. IV. p. 691 edidit, in Moreto usus est.

Lipsiensem denique codicem, de quo supra p. 630 disseruimus, in eodem Moreto adhibuit.]

Sed satis de Codicibus scriptis. Etiam de editionibus nonnulla monenda sunt. Verum antequam accedam ad eas, subiiciam Indicem eorum codd., qui in Var. Lect. passim laudantur; vocum compendiis plerumque memorati. [Complectitur nunc hic Index omnes supra recensitos codd., etiam qui non sunt in Var. Lect. laudati.]

NOTATIO CODICUM

QUI IN VARR. LECTT. ET IN ELENCHO
ANTECED. LAUDANTUR.

	pag.		pag.
<i>Alburgensis</i> Dorph.	626	<i>Francianus</i> Burm.	616
<i>Aproniana</i> lectio	608	<i>Gaibacenses</i> laeck. 622. 628. 631	
<i>Argentinenſis</i>	613	<i>Giessensis</i>	622
<i>Argentoratensis</i> Brunck.	623	<i>Gothani</i> tres	619
<i>Arundeliani</i> duo Martin.	618	<i>Graevianus</i> Burm.	617
<i>Baluzianus</i>	631	<i>Gudiani</i>	614 et 620
<i>Bambergenses</i>	629	<i>Guelſferbytani</i>	620
<i>Barthii</i>	612	<i>Hafnienses</i>	626
<i>Basil. Cort.</i>	621	<i>Hamburgenses</i> duo Heins.	614. 621.
<i>Basil. Sillig.</i>	632	<i>Heinsii</i> codd.	613
<i>Bembi, P.,</i> codd.	611	<i>Helmſtadienſes</i> nunc Guel-	
<i>Bigotianus</i> Heins. [non		<i>ferbytani</i>	621
<i>Burm.]</i>	614	<i>Heynii</i> codd.	619
<i>Bodleianus</i> Martin.	618	<i>Hugenianus</i> Heins.	614
<i>Boecleri</i>	613	<i>Hulsianus</i> , idem Regius	
<i>Bongarsii</i> duo (<i>Bernenses</i>)	620	<i>et Parisiensis</i>	616
<i>Burmanni</i> codd.	615	<i>Iaekii</i> codd.	628
<i>Cantabrigiensis</i> Martin.	618	<i>Jahnii</i> codd.	629
<i>Carcaviensis</i> Sillig.	630	<i>Joschianus</i> laeck.	629
<i>Claramontanus</i> Burm.	617	<i>Kochleri</i>	622
<i>Colbertini</i> Sillig.	630	<i>Leidenſes</i> tres Heins. 613,	
<i>Colotianus</i>	612	<i>et duo</i> Burm.	617
<i>Cortii</i> varr. lectt.	619	<i>Lindenbruchii</i> var. lectt.	631
<i>Cunninghami</i> varr. lectt.	617	<i>Lipsiensis</i>	629
<i>Dorphii</i> codd.	626	<i>Longobardicus</i> Pierii	610
<i>Dreſdenſes</i>	630 et 632	<i>Lubecensis</i> Burm.	617
<i>Erfurtensis</i> nunc Schoen-		<i>Markianus</i> idem qui Par-	
<i>bornensis</i>	622	<i>rhasianus</i> Burm.	616
<i>Erlangensis</i>	622		

	pag.		pag.
<i>Martini</i> codd.	618	<i>San Gallense</i> fragmentum	625
<i>Meadiani</i> duo Martin. . .	618	<i>Sangermanensis</i> Heyn. .	625
<i>Mediceus</i> antiquiss. . . .	607	<i>Saxii</i> varr. lectt.	619
<i>Mediceus</i> Pierii	610	<i>Schefferianus</i> Heins. . .	614
<i>Menagiani</i> duo Heins. . .	614	<i>Schoenbornenses</i> qui Er-	
<i>Menteliani</i> tres Heins. . .	613	furt. et Gaibac.	622
<i>Moldenhawerianus</i> Voss.	626	<i>Silligii</i> codd.	630
<i>Monacenses</i>	624	<i>Sorbonianus</i> Sillig. . . .	631
<i>Montalbanus</i> Heins. . . .	613	<i>Spohnianus</i> Iahn. et Wag-	
<i>Moreti</i> quatuor Heins. . .	614	ner.	629
<i>Moretanum</i> fragmentum		<i>Sprotianus</i> Heins.	614
Heins.	614	<i>Stuttgardiensis</i>	629 et 632
<i>Nangerii</i> codd.	613	<i>Tellerianus</i> Sillig.	631
<i>Oblongus</i> Pierii	610	<i>Thuanei</i> duo Sillig. . . .	631
<i>Oblongus</i> Wagneri	629	<i>Tollianus</i> Burm.	616
<i>D'Orvillianus</i> Burm. . . .	617	<i>Ursini</i> , Fulvii, Colotianus	612
<i>Oudartii</i> Burm.	617	<i>Variae</i> lectionis silvulae	618
<i>Palatinus</i>	606	<i>Vaticanus</i> seu Romanus	
<i>Parisiensis</i> , idem qui Re-		Pierii	605
gius et Hulsianus	616	<i>Vaticanus</i> Heins.	613
<i>Parisienses</i> Potter. 627 et		<i>Vaticanum</i> fragmentum	603
Sillig.	630	<i>Venetus</i> Heins.	614
<i>Parrhasianus</i> Burm., qui		<i>Viechtiani</i> duo Iaeck. . .	629
et Markianus	616	<i>Vossiani</i> duo Heins. . . .	614
<i>Pierii</i> codd.	609	<i>Vossianus</i> Burm.	617
<i>Pithoeanum</i> fragmentum	625	<i>Vossianum</i> fragmentum .	614
<i>Pomponii</i> codd.	613	<i>Vossii</i> , I. II., codd. . . .	626
<i>Potterii</i> codd.	627	<i>Vratislaviensis</i> Burm. . .	617
<i>Pugetianus</i> Heins.	614	<i>Vratislaviensis</i> Sillig. . .	631
<i>Regii</i> Potter.	627	<i>Waddelii</i> emendatt. non	
<i>Regii</i> Sillig.	630	codex	617
<i>Regius</i> Burm., idem Huls.		<i>Wagneri</i> codd.	629
et Paris.	616	<i>Wallianus</i> Burm.	617
<i>Regius</i> Londinensis Mar-		<i>Wittianus</i> Burm.	617
tin.	618	<i>Zulichemius</i> Burm. . . .	617
<i>Rehdigerianus</i> Sillig. . . .	631	<i>Zwiccasiensis</i> Iahn. et	
<i>Romanus</i> Pierii	603	Wagner.	629
<i>Rottendorphii</i> tres	613		

Edd. *Veneta* Maïtt. et Burm. est 1472
Mediolanensis eorundem est 1474.

D E V I R G I L I I

EDITIONIBUS

Editionum elenchos instituere res est tum omnino valde difficilis et molestiae ac taedii plena, tum multo magis in Virgilio, qui a typographicae inde artis initiiis nullo non anno, et interdum ter quaterve, typis excusus fuit. Quod operae genus, quamquam non tam morosi sumus, ut cum P. Burmanno in *Admonitione de Masvie. edit.* plane aspernemur, ne tum quidem, cum nihil feceris aliud, quam ut editionum undique titulos unum in locum congesseris; habet enim haec ipsa res cum ad historiam litterariam, qua nulla facile eruditionis liberalioris pars carere potest, tum in ipsa re critica ad editionum origines et propagines indagandas utilitatis plurimum; et honestum studium quis neget poni in rei typographicae incunabulis et incrementis cognoscendis? nec tamen nos id consilium nunc quidem sequuti sumus, ut, quod nemmo facile in se receperit, lectori omnes Virgilii editiones adnumeraremus. Verum, cum criticam in aliquem auctorem vix satis feliciter ac tuto exercere possis, nisi lectionis vulgatae rationes et causas, ortum, fata ac vicissitudines non plane ignores; cumque in poetarum principe, in quo multa maiorem etiam diligentiam ac subtilitatem sive requirunt sive excusant, quam si in quovis alio auctore verseris: accuratiorem talem notitiam multo minus tamquam vanam et inutilem aspernari licet. Tum vero illud tolerandum esse non videbatur, quod contextus quidem Virgiliani, ad illud usque tempus, quo ab Nic. Heinsio integritati suae, quantum quidem per libros, quos habemus, licet, restitutus est, tota ratio, origo ac propagatio tantum non ignoratur. Quod itaque in nullo non vetere scriptore admodum utile et necessarium atque etiam cognitu iucundum esse arbitrabamur, primos vulgatae lectionis seu textus fontes, eorumque rivulos, tenere et in promptu habere, unde ea ducta, quousque progressa sit, quando cursum mutaverit aut inflexerit, quoque

tempore nobilior aliqua editio successerit, quam tamquam ducem vulgares reliquae sequerentur; idem institutum in Virgilio si quis sequendum sibi esse credidisset, verendum ei non esse putabamus, ne inutilem et vanam operam locasse videretur. Iam cum consilii huius exsequendi duplex ratio iniri possit, aut ut omnes omnium temporum editiones in manibus habeas, earumque comparatione cognationes et stemmata singularum editionum intelligas, aut ut aliorum fidem sequaris, et ex iis, quae sive a criticis et editoribus, sive a viris doctis, qui veteres et rariores editiones commemorarunt, de singulis editionibus prodita sunt, ratione, iudicio seu coniectura elicias atque expisceris, ad quam tamquam stirpem unaquaeque editio referenda sit: prior illa via et ratio haud dubie tutior erat et melior; in Virgilio tamen nullo modo iniri poterat, cum neque ullam bibliothecam adhuc audierimus esse, quae vel sextam editionum Virgilianarum partem contineat; neque expectari posse existimamus, ut maiorem saltem earum partem in unum locum congestam aliquis videat; altera autem satis quidem lubrica, difficultatibus impedita et erroribus obnoxia videri debebat. Cum tamen optimum et utilissimum consilium aliter perfici nequiret, ab alio autem ne tentari quidem posset, nisi qui in Virgilio interpretando versaretur, et publicae alicuius bibliothecae litterariis copiis instructus esset; cumque vel sic aliquatenus progressus esse tibi videri possis; modo fundum aliquem posueris, cui inaedificare, et, quod tibi contingere non potuerat, rem a te inchoatam perficere, aliis in promptu sit: neque sic operam hanc defugiendam esse arbitrati sumus. Si enim semel editionum stirpes ac familias vel pinguiore, ut aiunt, Minerva descriptas habuerimus: unicuique, qui editionem nobis aut non visam et cognitam, aut non satis accurate et explorete descriptam, sub manu habuerit, facile et expeditum erit, dispicere ac definire, ad quod editionum genus, ad quam classem, ea sit referenda, quodque adeo pretium ei sit statuendum, quaeve ex ea sive ad rem criticam sive ad interpretationem utilitas sit expectanda. Ita tandem si plures ea, quae ipsi animadvertent, diligenter et accurate tradiderint, sperare licet, alium post nos eo perventurum esse, ut accuratiorem Virgiliani carminis historiam pertexere et pleniores editionum annales condere possit. Quo itaque usque cum per ingenium nostrum, quod alias ab hac rei litterariae subtilitate et sollicitudine abhorret, tum per otii nostri rationem licuit, eo progressi sumus, et quandoquidem, ut fata et vicissitudines Virgilianae lectionis cognoscere possemus, editionum aliquis recensensus nobis conficiendus fuerat, cum haec ipsa res aliquantum utilitatis habere videretur, subiunximus et hunc, quamquam eo consilio non pertextum, ut ita proponeretur. Itaque nec mirum videbitur, si *in recen-*

tioribus, huiusque imprimis saeculi, editionibus recensendis minus diligentes quam in antiquioribus forte visi erimus; non enim ad consilium nostrum spectabat, omnes editiones, sed eas commemorare, unde aliquid sive ad Virgilianum contextum auxilii sive ad eius contexti historiam praesidii expectari posset*).

SAEC. XV, 1467 — 1500.

Editio Virgilii princeps est Romana, sub auspiciis Pauli II in domo Petri de Maximo per Conradum et Arnoldum Teutonicos (Conr. Sweinsheim et Arn. Pannartz) excusa, sub annum, qui expressus tamen non est, (1467 verius 1469.

(Eadem paullo post repetita: Romae — — 1471

Ut adeo sit Romana I et II.)

DL exemplaria, scilicet prioris CCLXXV et totidem alterius, prelo exiisse, e nota illa Epistola Episcopi Aleriensis ad Sixtum IV 20 Mart. 1472 scripta constat. Memorarunt hanc editionem Orlandi *Origine e Progressi della Stampa* p. 68 et 428. Maittaire *Annal. typogr.* T. I, p. 14, sed is eam non viderat; et Fontaninus *Hist. litt. Aquilei.* pag. 40. Accurate de ea egit Card. Quirinus *de opt. script. edd. ad Pauli II Gesta* p. 191 sqq., ubi ex epistola Io. Andreae, episcopi Aleriensis, docet, duplicem ab eo editionem fuisse adornatam; P. Franc. Xav. Laire in *Specim. historico Typographiae Romanae* (Rom. 1778, 8.) p. 147 sqq. tres adeo editiones sibi visas esse putabat; verum errorem eius severe castigavit Io. Bapt. Audiffredi in *Catalogo hist. crit. Romanarum editionum saeculi XV* (Romae 1783, 4.) p. 22 sq. 79 sq. Atque in hoc iudicio acquiescimus; quod facit quoque sagacissimus iudex Panzer, qui de utraque egit *Annal.* Vol. II, p. 411, 19 et p. 425, 60. Idem vir doctus priorem anno 1469 alteram 1471 assignat. Iterum copiose de priore egit de Bure (in *Catalogue des Livres du Duc de la Vallière* T. II, P. I, p. 78 sq. e qua exemplar 4101 L. fr. venisse narratur. [Transiit in bibliothecam regiam Parisiensem. Cf. de edit. priore 1469 V. III. Eberti *bibliograph. Lexicon* Vol. II. p. 1035. n. 23632. Sex exemplaria ad nostra usque tempora pervenerunt, quorum prae-

*) Egregiis ab illo inde tempore accessionibus locupletata est historia libraria, imprimis a Deniso et Panzero viris praestantissimis. Annotavi cum ex his, tum ex aliis scriptoribus, quae quidem ad Virgilium spectare videbam. Add. quoque Harles. *Notitia Scriptor. lat.* p. 292. Vol. II.

stantissimum servat bibliotheca S. Genovefae Paris. Fol. 1^a dedicatio episcopi Aleriensis ad Paulum II. Papam, fol. 2^b index, fol. 3^a sqq. Catalecta, fol. 15^a sqq. Eclogae, fol. 26^a Georgica, 55^b sqq. Aeneis, fol. 189^a sqq. carmina minora in Virgilium, fol. 192 — 197 Priapeia leguntur, quae cum in tribus exemplaribus desiderentur, probabile est serius typis esse expressa. Quaevis pagina 38 lineis constat. Signatura, ut aiunt, paginarum custodes et numeri desunt, qui quum a plurimis huius seculi edd. absint, ne vocibus hisce minus usitatis saepius utar, lectorem admonere, in iis, ubi nihil de hac re a me annotatum legitur, signa ista revera desiderari. Vid. de hac edit. Brunet manuel du librairie etc. Vol. III. p. 414. sq. Santander dictionnaire bibliograph. Vol. III. p. 438. sq. Dibdin. biblioth. Spenceriana Vol. II. p. 459 — 62. Tour Vol. II. p. 267. 347. Introduction to the knowledge of edit. of the greek and latins Classics. Edit. 4. Vol. II. p. 527 sq. Moss manual of classical bibliography Vol. II. p. 703 — 5.] Nemo tamen ex his critico acumine instructus interiorem libri aestimationem fecit aut facere potuit. Est autem epistola Ioannis Andreae ad Pomponium Infortunatum scripta alteri editioni praefixa, ita tamen, ut epistola prioris editionis ad Paulum II eidem ab initio praemissa sit. In eadem epistola, quidquid, inquit, Maronis scriptorum indepti sumus, quantum quidem fuimus intelligendo in tanta tamque mendosa exemplariorum raritate, multorumque eiusmodi prope desuetudine, immo vero internecone, in corpus unum omne compegimus; unde codices non admodum frequentes ac bonos ei ad manus fuisse apparet. Liqueat etiam illud, Culicem, etsi valde vitiose, ut multa nec Aleriensis intelligere posset, et alia, quae Virgilii nomen mentiuntur, poematia (Sunt Dirae, Copa, Est et Non, Vir bonus, Rosae, Moretum, Priapeia, Epitaphia, et alia) in ea editione exhibita esse, praeter Cirin, quod ex Fontanino l. l. intelligas. Alteram editionem idem vir meritissimus, Episcopus Aleriensis, suscepit, cum ut commissos in priore operarum errores plurimos emendaret, tum ut e Pomponii Infortunati codice antiquissimo, maiusculis characteribus scripto, quo Eclogae, praeter primam, Georgica Aeneisque absoluta continebantur, poetam castigatorem exhiberet, id quod etiam in poematiis, Aetna, Ciri et Catalectis, alio Pomponii libro adiutus, fecerat. Ceterum Pomponius ille Infortunatus nullus alius est quam Iulius Pomponius Laetus, etsi illud nomen apud eos, qui de eius vita scripserunt, memorari vulgo non video; praeterquam apud Angelum Zavarronium in Bibliotheca Calabra p. 59, qui eum alias Iulium Fortunatum, et post mortem Pauli II, P. M. Maecenatis sui, Infortunatum, appellatum tradit; hactenus utique perperam, quod Paulum II nominavit, cum Pium II memorare debuisset, cui carus fuit Pompo-

nus; a Paulo contra in capitis periculum adductus. Recte itaque Apostolus Zenus in *Dissertationi Vossianae* p. 232) pro fortunae conditione Pomponium nomen subinde mutasse monuit. (Adde p. 245 s.) Primis annis nomen Iulii Pomponii Sabini sibi imposuerat.

Neutra harum editionum ad Virgilium emendandum in consilium vocata est; restatque adeo hic beneficii in Maronem locus, si quis in eas incidat, ut de lectione excerptenda cogitet. Ad poetam ipsum inde magnum fructum haud exspecto; nam repetita fuit illa editio ab editoribus insequentibus; in priore excudenda non admodum bonis codicibus editor erat instructus; in altera *Pomponii librum* adhibuerat; atqui is nullus alius fuisse videtur, quam *Oblongus Pierii*. vid. sup. de codd.*).

P. F. M. Opera

fol. s. l. et a.

Memorata et descripta secundum externam formam a de Bure in *Catalogue des Livres du Duc de la Vallière* P. I. T. II. p. 80, proposito quoque litterarum specimine, quae neogothicae et barbarae sunt. Veniit Libris Gall. 756. 19 S. et est nunc ap. Com. de Spencer. [Dibdin. biblioth. Spencer. Vol. II. p. 462—64.] Ad annum 1471 eam refert de Bure. Esse eandem excusam opera *Ioannis Schüssler*, Augustae Viudelicorum, intra a. 1470 et 1472 (nam intra hos annos ille officinam exercuit; v. Zapff *Augsburg. Buchdrucker-Geschichte*. T. I. p. XI) deprehendisse nuper sibi visus erat, comparato Terentio sine l. et a. Dom. Maugerard (*Journal encyclop.* 1787 Decembr. p. 327). Terentii exemplar servatur in bibliotheca nostra Academica. Mox tamen alius vir doctus, comparata versione latina homiliarum Io. Chrysostomi et libri IV Augustini de doctrina Christiana, librum vindicavit prelo *Mentelii* Argentoratensis (ibid. a. 1788. Apr. p. 155 sq.) atque in hoc nunc acquiescunt Denis *Supplem.* p. 699 et Panzer. *Annal. typograph.* T. I. p. 73. 74. 407. Ceterum tanto libentius hoc accepi ad liquidum perductum, cum antea de una tantum in Germania hoc seculo excusa editione Virgilii constaret, Kobergeriana scilicet; nunc est illa Argentina altera. Successit tertio loco Argentina 1502. [Rarissimam hanc Virgillii editionem ex officina Io. Mentelii Argentorati circa annum 1469 prodiisse docent Brunet *manuel* T. III. p. 415 et Ebert l. I. T. II. p. 1036. n. 23633. Foliis non numeratis 207, quorum singula 32 lineis

*) Ex binis his edd. duas editionum fluxisse familias censebat Reviczki, a priore eas, quae carent vsa. XXII de Helena Aen. II, 567. ex secunda eas, quae vsa. habent. Pupugit hoc animus, et inquisivi morosius; tum vero vidi, fundum idoneum invento haud subesse. A nulla enim editione antiquiore abesse vidi versus, praeterquam ab Egnatiana recensione Venetilis 1507 et inde expressa 1520. tum ab ed. Basil. Henricopetr. 1551, in quibus criticis de rationibus versus sublatis sunt.

constant, Bucolica, fol. 14^b sqq. Georgica et fol. 50^a sqq. Aeneidem continet. Priapeia et carmina minora desunt. Fol. 1^a: *Publij Virgilij Maronis Liber Bucolicorum — Incipit feliciter* etc. Quatuor huius edit. supersunt exemplaria, illud, ducis de la Vallière, quod ad Com. Spencerum transiit, alterum bibl. Bodleianae, tertium ap. Standish Anglum ex bibl. Melzi, quartum bibl. Caesar. Vindobonensis, vid. Santander l. l. Vol. III. p. 442 sq. Dibdin introduct. Vol. II. p. 529. Moss l. l. Vol. II. p. 706 sq. et al.]

1470.

P. V. M. Bucolica, Georgica et Aeneis. Venetiis per Vindelium de Spira fol. 1470.

Veneta prima. Versus in fine subscriptos vid. apud Orlandum p. 20. Maittaireum Annal. T. I, p. 290, et in Bibliotheca Smithiana p. D, e qua hic liber in Bibliothecam Regis Britanniarum Aug. migravit. Exemplar alterum in Biblioth. Colbertinae supellectili, anno 1728 Parisiis vendita, ad nescio quem transiit, vid. Burius *Bibliographie instructive* n. 2659^{*)}. Nuper iterum multis de hac editione egit Crevenna (in *Catalogue raisonné des Livres* Tom. III, I P. p. 189 sqq., nullo cum fructu ad te, qui indolem libri et usum criticum volebas resciscere. [Nimis severe et iniuste dicta. Add. Ebert l. l. n. 23634.] Panzer. Annal. Vol. III, p. 65, 8. Si vera narrant editores Edinburgenses, Cuninghamus eam inspexit, sub principis nomine ab eo laudatam. [Differt autem haec editio a reliquis eo, quod 161 foliis 41 lin. constat. Cf. Brunet l. l. Vol. III. p. 415. Santander l. l. Vol. III. p. 439. Dibdin bibl. Spencer. T. II. p. 465 sq. Introduct. Vol. II. p. 530 sq.]

1471.

P. V. M. Opera ex recognitione Io. Andreae et cum duplici huius praefatione — per Conradum Sweynheim et Arnoldum Pannarz Romae f. s. a. sed circa 1471.

Est haec altera Romana Andreae: de qua v. sup. 1469 ubi de priore. Panzer. Annal. Vol. II, p. 425, 60. [Constat foliis 225, et priore Romana codicum ope prodiit longe emendatior. In fine undedetriginta folia, quibus Priapeia ex cod. restituta et integra, atque Aetna continentur, in exemplaribus nonnullis deficiunt. Vid. Brunet l. l. Santander l. l. p. 440. Dibdin Tour

^{*)} Venierat illud 581 libris gallofranc. Iterum Parisiis 1779 libris 2308. et 1780 libris 2270. Fuit quoque exemplar in penu Reviczki, unde in bibliothecam Com. Spencer migravit. Adscribo haec, quia sunt qui sibi placent in notitiis his belluactionis nepotum librariorum.

Vol. II. p. 269. III. p. 138. Bibl. Spencer. T. II. p. 472. V. p. 285. Introduct. I. L. p. 531 sq. inprim. Ebert I. L. n. 23635.]

P. V. M. Bucol. Georg. Aeneis cum XIII libro Maphaei Vergii s. l. (per Adam Rot) (Venetiis) fol. 1471.

Magnifica ac praestantissimi artificii editio, cuius auctorem Adamum fuisse, ex subscriptis ad finem versibus intelligas. Iam autem Adamum Rot, Clericum Metensem, circa hunc annum Romae typographiam condidisse satis constat. Huic itaque eam attribuerunt, adeoque Romae excusam esse tradiderunt viri docti; in his bibliologus Burius *Bibliogr. instr.* n. 2660, qui eam Parisiis vidit, nec tamen de critico eius usu sollicitus fuit; externam tantum speciem describit. Ab illo tamen Adamo Rot librum profectum esse, Laire spec. *Typograph. Rom.* p. 169. 170 dubitat, Audiffredi p. 91. 92 omnino negat, cum Romanus typographus deteriore multum caractere usus sit. At fuisse alium *Venetiis* Adamum Rot, cuius opera Virgilius hic exaratus sit*). Haec est editio Romana, quam Maittaire memorabat. T. I, pag. 309, *Catal. des Livres de Mr. Boze* n. 923, p. 179. Audiffredi *Catal. Rom. Edd.* p. 91. Add. Panzer. *Annal. T. III*, p. 83, 72. [Dibdin. *biblioth. Spencer. Vol. V.* p. 287. Ebert I. L. n. 23636. Rarissimam hanc Virg. editionem, cuius duo tantummodo exstant exemplaria (in bibl. reg. Britann. et ap. Com. Spencer. ex bibl. Stuttgart.) Venetiis per Adamum quendam excusam esse omnes consentiunt, sed in eo, quod cognomine Rot eundem usum fuisse contendit, vehementer errat Heynius, de cuius iniusto artis bibliographicae despectu hoc et pluribus aliis in locis nimis luculento iure conqueritur Moss I. L. Vol. II. p. 707. Adamum autem eundem esse, qui hoc anno 1471 Lactantium typis descripsit, docent Brunet I. L. Vol. III. p. 640. Santander I. L. Vol. III. p. 92 et 441 atque Ebert I. L. Folii 179 (39 lin.) et quidem 1^a sqq. Eclogae, 11^b sqq. Georgica, 41^b sqq. Aeneidis libri XII, 171^a Aen. liber XIII, qui Maphaeo Vegio auctore in hac edit. primus typis expressus est, leguntur. Add. Dibdin. *introduct. Vol. II.* p. 532 sq.]

P. V. M. Opera (Bucol. Georg. Aen. cum libro illo XIII et Opusculis, quae sunt: Culex, Dirae, Copa, Est et Non, de Rosis, Moretum et Priapeia) sine loco et typographo fol. 1471.

Maittaire. T. I, p. 307. Editionem praestantem et nitidam appellat Burius, qui de ea agit suh n. 2661 eamque superiori Adamo Rot simillimam ab eodem artifice, sed ex alio exemplari, de-

*) Etiam huic libro insano studio pretium Librarum 449. 19 8. fuit statutum in sectione publica Parisiis apud Gaignat 1769. Extabat liber in copiis librariis Com. Reviczki.

scriptam esse existimat, quoniam orthographiae ratio diversa est. Maluissimus eum lectiones poetae comparasse. Exemplar eius in Bibliotheca Regia Parisiensi se vidisse narrat; quod adeo aliud esse debuit, quam id, quod modo memoraturi sumus^{*)}. Add. Panzer. Annal. Vol. IV, p. 5, 18. [Ex prelis Vindel. de Spira hanc perraram edit. prodiisse docet Illustr. Ebert. l. l. n. 23637. Constat foliis 200 (39 lin.) et in fine haec leguntur:

Finis M. CCCC. LXXI.

Cur hec sculptantur quis obscoena requiris

Da veniam sunt hec scripta Marone tamen.

Vid. Brunet l. l. p. 415. Santander l. l. p. 442. Dibdin Introduct. Vol. II. p. 534. Moss l. l. p. 707 sq.]

Servium hoc anno 1471 primo in lucem prodisse satis constat; et quidem plus simplici vice. In discernendis tamen editionibus his magna est difficultas, bibliographis parum docte de his plerumque disputantibus. Accuratius quam ceteri de iis egit Abb. Baruffaldi *Tipografia Ferrarese* pag. 14 sq. *Prima est Veneta Baldarferi Ratisbonensis*:

Servii Mauri Honorati Commentarii in Virgilium per Christophorum Baldarfer Ratisponensem (Venetiis) fol. 1471.

Vid. Maittaire T. I, p. 92, et Baruffaldi p. 17. Eadem in Biblioth. Smith. pag. CCCXXXIX memoratur, sed admixtis erroribus, quos Baruffaldi refellit. Ex versibus sub finem subiectis intelligitur, *Servium* a *Bapt. Guarino* olim emendatum, a filio autem in lucem editum esse.

Eodem anno altera prodit, eiusdem Baldarferi impensis, *Servii editio* Venetiis a *Ludovico Carbone* emendata, ut ex disticho adiecto intelligitur: vid. Maittaire p. 303, et Tom. I, p. 92. Orlandi p. 23, de Bure n. 2671, et qui primo loco consulendus, Baruffaldi p. 119. Sunt in Panzeri Annal. Vol. III, p. 79, 59. 60. Alterutra ex his servatur in bibliotheca Spenceriana ex copiis Reviczki^{**}). [Differunt autem hae duae *Servii* edd., quae e prelis Valdarferianis a. 1471 (sec. Panzer. et Brunet. 347, sec. Dibdin. 345 foliis (40 lin.) prodire, in perpaucis quibusdam locis et in versibus sub finem adiectis, ita ut credibile sit, unam ean-

^{*)} Venit eius ed. exemplar 249 L. 19 S. Parisiis 1725. apud Du Fay. et 1738 e bibliotheca Comitum de Hoyrn 150 L. item 1761 apud de Selle 120 L.

^{**}) Alterutra intelligenda quoque erit in Catalogo Bibl. Reg. Paris. (*Catalogue des Livres imprimés de la Bibliothèque du Roi. Belles Lettres* n. 808. 809) ubi legitur: *P. V. M. Opera Venetiis f. 1471 Servius in Virgilium f. 1471*. Probabile fit, *Servium* solum in eo volumine haberi, et temere creditum esse, comprehendi quoque eo volumine ipsum poetam.

demque editionem vulgo minus recte pro duabus haberi. Prior decem versibus:

„Si quis in Italia bene pressa volumina querit
Nulla quibus toto corpore menda sedet;
Hoc opus inspiciat“ etc.

Guarinum „cuius manu exemplaria emendata fuere“ altera octo versibus:

„In commune bonum mandasti plurima formis
Ratisponensis gloria Christophore“ etc.

Carbonem, „cuius opera ad unguem correctus est liber,“ utraque vero Valdarferi laudes praedicat. Vid. inprim. Santander Vol. III. p. 452 sq. Ebert Vol. II. p. 772. n. 21032 sq.]

Male passim, etiam a Fabricio, *Editio Servii huius anni Ratisponensis* memoratur, a Typographi patria errore orto.

Tertia est Ferrariensis:

Mauri Servii Honorati Grammatici ad Virgilii Opera diligens Interpretatio, per Andream Gallum. Ferrariae fol. 1471.

Orlandi orig. della Stampa p. 137. Soli Orlandio visa, itaque de ea dubitatur, Baruffaldi della tipografia Ferrarese p. 9. [Tiraboschi storia T. VI. P. I. p. 439.] Panzer. Annal. Vol. I. p. 393, 8. [et recte quidem. Substituenda potius in eius locum alia eaque rarissima, quam Heynius dubitanter pag. sq. et infra inter edd. sine temporis aut loci notatione excusas attulit:

Mauri Servii Honorati commentarius in bucolica, georgica et Aeneidem Virgilii fol. S. I. et a. (circa a. 1470.)

Forma typorum rotunda, quae in hac editione conspicua est, ad illam, qua I. Mentelinus Argentoratensis typographus celeb. in speculis Vincentii Bellov. usus est, si plane singularem illam litterae maioris R figuram exceperis, (Braun notitia hist. lit. tab. VIII. n. V.) proxime accedit. Constat foliis non numeratis 180, quae duabus columnis lineas impressas 56 exhibent. Exemplar huius edit. servatur in biblioth. Reg. Dresdensi. Ceterum cf. Panzer. Vol. I. p. 76, 415. Brunet. Vol. III. s. h. I. Ebert Vol. II. p. 772. n. 21034.)

Quarta est Romana Udalrici Han.

Mauri Servii Honorati Grammatici in tria Virgilii opera expositio incipit, et primo in Bucolica. Romae per Udalricum Gallum (Panzer. Vol. II, p. 422 sq. 52.) fol. s. a.

Nulla poetae carmina adiecta sunt, quod perperam viri docti tradidere; in errorem abrepti a de Bure n. 810. Est liber in Biblioth. Reg. Par. item in Bibliotheca Spenceria. Idem de Bure n. 2970 cum Maittaire, [Santandro l. I. Vol. III. p. 451 et all.] eum librum circa annum 1470 excusum esse coniecit; de Laire a. 1469. [Sed Ebert. Vol. II. p. 772. n. 21036 circa a. 1473

eum demum typis expressum esse docet. Constat foliis 221 (41 lin.) Add. Santander. Brunet all.] Servium solum memorat Maittaire T. I, p. 292. Etiam Masvicius, qui ea editione usus est, solum Servium habuit. Rem omnem diserte exposuit Audiffredi pag. 71. A Io. Ant. Campano an emendatum fuerit exemplar, quod Laire affirmavit, non satis constat.

Alium Servium antiquum s. a. l. et typographo laudat Maittaire, T. I. p. 752. [vid. pag. anteced.]

Restat quinta Servii editio Florentina; male vulgo pro editione ipsius Virgillii venditata; accurate nunc descripta ab Audiffredi p. 258 Specim. et inde repetita a Panzero Annal. IV, p. 298, 1. cum ex vulgari ratione, quam et ipse olim sequutus eram, memorata esset Vol. I, p. 404, 1.

M. Servii Honorati Commentarii in tria Virgillii Opera, Bucolica, Georgica et Aeneidem. In fine Aeneidis eiusdem Servii libellus de natura syllabarum ad Aquilinum. [Sub finem Buc. et Georgg. „Bernardus Cenninus aurifex omnium iudicio praestantissimus; et Dominicus eius F. egregiae indolis adolescens; expressis ante calibe characteribus ac deinde fuis litteris volumen hoc — impresserunt. Petrus cenninus Bernardi eiusdem F. quanta potuit cura et diligentia emendavit. Florentinis ingenius nil ardui est.“ Ad calcem libri: „*Absolutum opus nonis Octobribus MCCCCLXXII.*“] (Florentiae) 1471. et 1472.

Egerant de hac, tanquam poetae ipsius editione, Orlandi *Orig. et Progr. della Stampa* p. 130. 131, et 428. Maittaire T. I, p. 320. Abb. Mehus praef. ad Vitam Ambrosii Cauald. p. 55. Fuit is primus liber Florentiae a Cenninis expressus, et hac ipsa de causa satis clarus. P. Cenninus, Bernardi f., emendaverat, cum antiquissimis multis exemplaribus contulerat; inprimisque illi curae fuerat, ne quid alienum Servio adscriberetur, neu quid recideretur aut deesset, quod Honorati esse pervetusta exemplaria demonstrarent. Initium excudendi factum VII Nov. 1471, et finis V Octob. 1472. Burius n. 2672 de hac editione Maittairii fidem sequitur; ipse Parisiis eam invenire non potuerat. Eandem P. Burmannus Sec. praef. Virg. memorat et ex Ms. Mediceo maximam partem expressam aut restitutam ait. [Foliis 185 (43 lin.) constat. vidd. Brunet. et Ebert l. l. De edit. Servii Veneta a. 1475 vid. infra ad h.a.]

1472.

- *P. V. M. Opera* (Bucolica, Georgica, Aeneis). [In fine: „Urbs Basilea mihi, nomen est Leonardus Achates: Qui tua compressi carmina, dive Maro. Anno Christih umanati M. CCCC. LXXII. Venet. Duce Nicol. Trono.“] f. 1472.

De ea Orland. p. 25. Maittaire T. I, p. 314, unde de Bure n. 2662. Idem eandem, quantum intelligo, cum anno 1473 laudat in *Catalogue de Mr. le Duc de la Vallière* P. I, Tom. II, p. 83. venditam 1784 libris Franc. 166. Varietatem lectionis ex ea exhibuit Maittaire in fronte edit. Virgilii Tonson. 1715, unde in var. lect. sub nomine parum concinne a Burinanno imposito venit ed. Ven. Hac eadem lectionis varietate usus Cuningham. Add. Panzer. Annal. Vol. III, p. 91, 101. [Santander Vol. III, p. 445. Brunet Vol. II, p. 640. Dibdin bibl. Spencer. Vol. II, p. 471 sq. Introduct. Vol. II, p. 537. Moss. Vol. II, p. 708 sq. Sed verissime Ebert Vol. II, p. 1037. n. 23639 (coll. p. 354. n. 16363) demonstravit, ex subscriptione ista Venetam hanc esse editionem evinci non posse, imo probabilius eam aut in castello S. Ursi prope Vicentiam (Vite de sancti padri, S. Urso, L. Achates 1474) aut Vicentiae (Fazio Ditamundi, Vicenz. L. Achates 1474 vid. Ebert Vol. I, p. 586. n. 7390) typis descriptam esse.]

P. V. M. Opera (Bucolica, Georg. et Aeneis cum reliquis opusculis et cum Priapeis et lib. XIII Aen.) Venetiis per Bartholomaeum Cremonensem f. 1472.

De ea Orland. p. 25. Maitt. p. 314. De Bure n. 2663, qui eam in Bibliotheca Regia Paris. servari testatur, ut sit forte illa, quae in Catalogo sub n. 811 memoratur. Panzer. Annal. Vol. III, p. 91, 99. In XIX foliis, quae in fronte praefixa sunt, tabula librorum, Vita Virgilii cum versibus in eius laudem praenittitur. Quae omnia, olim sigillatim exprimi solita, nunc collecta in hac editione primum memorari meminimus. [Rarissima haec editio foliis constat 232 (40 lin.), quorum ultimum his verbis finit: „datur tibi puella, quam petis datur.“ Fol. 19. recto hexastichon in laudem artis typographicae, urbis Cremonae et chalcographi Bartholomaei legitur; acc. subscriptio: „MCCCCLXXII. — foelicitur impressa sunt.“ Cf. Santander Vol. III, p. 444. Brunet Vol. III, p. 415 sq. Dibdin bibl. Spencer. Vol. II, p. 469. Introduct. Vol. II, p. 536 sq. Moss. Vol. II, p. 709. Van Praet catal. des livres impr. sur velin T. IV, p. 78. Ebert. Vol. II, p. 1036. n. 23638.]

P. V. M. Opera (cum opusculis et Priapeis) sine loco et artifice impressionis, nisi quod B. H. subnotatum sub finem est. *Benedictus Hercules* in iis latere creditur, typographus Ferrariensis. Volgo tamen ab *Ant. Zaroto Mediolani* esse confecta creditur. Laire *Philippo Lavagnia* assignat; et convenit inscriptio alterius editionis infra a. 1474. f. 1472.

De ea Orland. p. 428. Maitt. p. 320, et Biblioth. Smith. p. D., secundum quos de ea egit de Bure n. 2664. Laire Ind. I, p. 291. Panzer. Annal. Vol. II, p. 13, 9. [add. Vol. IX, p. 339,

1277^b. Dibdin bibl. Spencer. Vol. II. p. 467 — 69. Introduct. Vol. II. p. 534 — 36. Illud *B. H.* quod in fine praefat. fol. I. verso legitur, mirum in modum exagitavit bibliographos, sed incassum, vid. Ebert. Vol. II. p. 1037. n. 23640. Constat haec editio foliis 219 (40 lin.) et inde ab f. 182 recto carmina minora continet. Cf. Beloë anecdotes Vol. III. p. 230 — 32. Santander Vol. III. p. 443. Brunet Vol. III. p. 416. Moss Vol. II. p. 709 sq.] Hanc editionem, sed rarissimam, in primis cum vulgaris comparari vellein, quoniam *post Romanam Venetamque ab ipsis propriis Maronis exemplaribus, quae Romae in aede Divi Paulli reposita sunt, integrum, purum nitidumque opus hoc effluxisse* in subscriptione dicitur. Extat haec editio in copiis Com. de Reviczki, ad Comitum Spencer emtionis iure perlati.

P. V. M. Opera — cum supplemento Maphaei Vegii — per Iacobum, Baptistam et Alexandrum Fivizani f. 1472.

Adduxerat hanc editionem in hominum notitiam *Laire* Ind. I, p. 292 [add. Panzer Vol. III. p. 94, 110.] tamquam Venetiis a Fivizanis curatam; sed in oppido Fivizani, ditio- nis Toscanae, haud longe a Lunae finibus, exaratam esse docuit *Fossi* Catal. Codd. biblioth. Magliab. Tom. II, p. 797 et inde Panzer. Vol. IV, p. 296, 1. [Foliis 170 (41 lin.) constat, et fol. ult. haec leguntur: „Sculperunt docti manibus sed pectore firmo | Carmina virgilii vatis super aethera noti | Iacobus existens primus: baptista sacerdos | Atque alexander comites in vita benigni. | Qui fivizani vivunt super oppida digni M. CCCC. LXXII.“ Vidd. Santander Vol. III. p. 445. Brunet T. III. p. 416. Dibdin bibl. Spencer. Vol. V. p. 292. Introduct. Vol. II. p. 537. Moss Vol. II. p. 710 sq. Ebert Vol. II. p. 1037. n. 23642.]

Servium in Bucolica hoc anno laudat de Bure *Bibl. du Duc de la Vallière* P. I, T. II, p. 87, sed videtur esse fragmentum editionis integrioris.

[*P. V. M. Opera* et Catalecta cum Priapeiis. Mediolani per Anton. Zarotum cal. Decembris f. 1472.

Editio hactenus incognita, quae foliis 178 (40 lin.) constat et in membranis impressa servatur Romae in bibl. Corsini. Cf. Van Praet catal. Vol. II. p. 50. Dibdin Introduct. Vol. II. p. 537 sq. Ebert. Vol. II. p. 1037. n. 23641.

P. V. M. Opera et Catalecta.

a. l. et a. f. (circa a. 1472.)

Hanc eandem, ni fallor, his verbis designat Maittair. T. IV. p. 766. „Virg. opera et opuscula c. Priapeiis, cum signaturis tan-

tum," quae quidem verissima sunt. Constat foliis 233 (41 lin.) et typis, quos Romanos vulgo dicunt, iisque elegantissimis excusa est. Cf. Morelli bibl. Pinell. T. II. p. 386 sq. Brunet Vol. III. p. 417. Ebert Vol. II. p. 1037. n. 23643.]

1473.

P. V. M. Opera. Subiunguntur Aeneidi opuscula: *Mo- retum. Priapeia. Copa — Culex. Dirae. Aetna. Ciris. Catalecton.* [Fin. „*Presens hec Virgilii impressio poete clarissimi in alma urbe Roma facta est — non atramento plumali calamo, opus — consummatum per Udalricum Gallum et Simonem de Luca. Anno domini M. CCCC. LXXIII. Die vero II. mensis No- vembrii etc.* f. 1473.]

Haec iam paullo frequentior superioribus illis editio, nota etiam Fabricio. Memorat eam post Orlandum Maltair. T. I, pag. 326, de Bure *Bibliogr. instr.* n. 2665, apud quos sub- scriptam notam editoris vide; inprimis vero Audiffredi p. 137, qui eam *tertiam Romanam* appellat post primam et secundam 1469 et 1471. Praemittitur Vita Virgilii cum versibus etc., ut in Veneta 1472 factum memorabamus. V. Panzer. Vol. II, p. 440, 22. [Haec editio, quam minus recte superioribus fre- quentior dicit Heynius, foliis 170 (35 lin.) constat, ex libris vet. auctor atque emendatior prodiit teste Audiffredi L. L. Add. Santander Vol. III. p. 446 sq. Brunet Vol. III. p. 417. Dibdin bibl. Spencer. Vol. II. p. 475—77. Introd. Vol. II. p. 539 sq. Moss Vol. II. p. 712 sq. Ebert Vol. II. p. 1037. sq. n. 23646.]

Aliam *Venetam* per Leonardum Achaten a. 1473 vid. ad a. 1472. nam videntur diversae esse, et altera repetitis operis esse expressa. Sic quoque statuere video virum sagacissimum, qui in hoc genere regnat Panzer. Vol. III, p. 97, 128. [Dif- fert autem a priori a. 1472 (qu. vid.) eo, quod in subscri- ptione legitur: „Urbs Basilea mihi etc. Anno christi humanati M. CCCC. LXXIII. Venet. Duce Nicol. Marrel.“ Acc. deinde foliis 20 Catalecta Virgilii et fol. 196.: „Finis. MCCCC. LXXIII.“ Vidd. de Bure catal. Vol. II. p. 83. n. 2434. Santander Vol. III. p. 446. Brunet Vol. III. p. 417. Ebert Vol. II. p. 1037. n. 23644.]

P. V. M. Bucolica. Georgica. Aeneis. Fin. „*Brixiae ex- pressa Maronis opera presbytero petro uilla iubente die vigessi- mo primo Aprilis MCCCCLXXIII.*“ f. 1473

Erat ap. Com. Reviczki, nunc ap. Com. Spencer. v. Denis Supplem. p. 32. Harles brevior Notitia litt. Rom. p. 235. Pan- zer. Annal. Vol. I. pag. 243, 1. [Dibdin. bibl. Spencer. Vol.

II. p. 472—75. Introduct. Vol. II. p. 538 sq. Santander Vol. III. p. 446. Brunet Vol. III. p. 417. Boni lettere p. LXXXVI. Moss Vol. II. p. 712. Ebert Vol. II. p. 1037. n. 23645 all.] Est primus liber Brixiae prelo excusus [et foliis 173 (38 lin.) constat.]

1474.

P. V. M. Opera (cum Maphaei suppl., Copa, Moretum, Dirae, Epigrammata, Culex, Priapeia), Mediolani impressum per Philippum de Lavagnia [MCDLXXIV die XIV. Iunii.] f. 1474.

Eam memorat Orlandus p. 102. Maittaire T. I, p. 335. de Bure n. 2666. *Boninus Mombricitus* eam curaverat. Fontanini *Hist. litt. Aquilei.* p. 40, qui Cirin abesse monet. Variantes lectiones ex ea excerptas praefixit editioni Lond. 1715 Maittaire, hinc eae translatae sunt in apparatus a Burmanno sub nomine *Edit. Mediol.* Panzer. Vol. II, p. 15, 21. [Santander Vol. III. p. 447. Brunet Vol. III. p. 417. Beloë anecdotes Vol. III. p. 234. Moss Vol. II. p. 713 sq. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23647.]

1475.

P. V. M. Opera. Praecedunt: vita poetae variaeque illi supposita opuscula [„*insignita per Nicolaum Ienson Gallicum.* M. CCCC. LXXV.“] Venetis f. 1475.

Memorat eam Orlandi p. 428 et 18, Maitt. T. I, p. 349, et ex eodem forte de Bure n. 2667. [Constat foliis 270 (34 lin.) et in membranis asservatur in bibl. Magniduc. Darmstad. Van Praet catal. Vol. II. p. 51. Add. Dibdin bibl. Spencer Vol. II. p. 480 sq. Introduct. Vol. II. p. 539 sq. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23649. Santander, Brunet, Moss l. l.] In hac edit. Cirin primum prodixit Fontaninus *Hist. litt. Aquilei.* p. 40 memorat; non viderat adeo Romanam alteram; et ignorabat in hac Cirin iam esse vulgatam. Panzer. Vol. III, pag. 106, 182.

P. V. M. Opera cum Commentariis Servii. „*Venetis per Iac. Rubeum natione Gallicum* [anno Domini M. CCCC. LXXV. mense Ianuarii etc.] f. 1475.

Maitt. T. I, p. 349, post Orlandum p. 27. Panzer. III, p. 110, 203. [Santander Vol. III. p. 455. Brunet Vol. III. p. 417 sq. Moss Vol. II. p. 716. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23651. Foliis 278 constat et] pro prima Servii editione falso olim, etiam a Fabricio, habebatur. Dicendum erat, esse primam Servii Maronis carminibus subiuncti. Est haec ea, quam nonnullis in locis excitavit Martyn ad Georgica, ut III, 25. 26. De lo. Rubeo (*de' Rossi*) vid. *Supplement à l'Histoire de l'Imprimerie de Prosper Marchand* 1775, 4. p. 185.

P. V. M. Opera — accedunt Copa. Moretum. Dirae. De est et non est. Vir bonus. de Rosis. Culex. Priapeia. Mediolani. „diligenter impressa sunt ab Antonio Zarotto Parmensi“ 1475. octavo Kalen. Sextilibus f. 1475.

Denis Suppl. p. 700. et Panzer. Vol. II, p. 20, 45. [Constat foliis 123 (41 lin.) et inter rariores habetur. Cf. Santander Vol. III. p. 448. Brunet Vol. III. p. 417. Dibdin biblioth. Spencer. Vol. II. p. 481 sq. Moss Vol. II. p. 715 sq. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23650.]

Diversa a *Virgilii* editione Mediolanensi h. a. per Zarotum est editio *Servii* per eundem etiam *Mediolanensis* h. a.

Mauri Servii Honorati Commentarii in Bucolica, Georgica et Aeneidem Virgilii. Praeedit [sex foll.] vita Virgilii — [Fin.: „Anno a Natali christiano millesimo quadringetessimo septuagesimo quinto Kalendis decembribus Divo Galeacio maria sfortia vicecomite Mediolani duce quinto florente hoc opus non indiligenter est impressum.“] [s. l.] f. 1475.

Est haec ea, de qua Maittaire memorat T. I, pag. 349. Denis Suppl. p. 57. et alii v. Panzer. Annal. Vol. II, p. 21, 48. Eadem occurrit in Biblioth. Smith. p. 439 sine nomine impressoris et in Biblioth. Harlei. Vol. I, p. 177. Nec alia est, quam Reviczki possidebat, etsi Virgilii opera cum Servio memorat p. 42. [Mediolani per Ant. Zarotum hanc edit. typis expressam esse omnes consentiunt. Constat foliis 317 et ex Valdarferiana a. 1471. descripta esse videtur. Cf. Ebert Vol. II. p. 772. n. 21037. Santander, Brunet et all. l. l.]

Hanc quoque necesse est esse eam, quam de Burè notavit in *Catalogue du Duc de la Vallière* P. I, T. II, p. 84 unde illa venit 230 Libr. gall. a. 1784 et aliud exemplar L. 192. male prodita sub tit. Virgilii Opera cum Servii Commentariis. Adeo litteratores hi cupedinarii ne quidem primas saltem libri paginas inspicere solent.

Nuper innotuit per Morellium et per Fossium in Catal. codd. Saec. XV impress. in biblioth. Magliahech. T. II, p. 800 ed. Virgilii Mutinensis; unde repetiit notitiam Panzer. Vol. II, pag. 146, 1. et Vol. IV, p. 366, 1. cum notatione anni 1474. [sine dubio ex errore typographi.]

P. V. M. Opera — Subiiciuntur Copa. Moretum. Dirae. De est et non est. Vir bonus. de Rosis. Culex. Priapeia. „Mutine Impressum per Magistrum Ioannem Furster de campidona. [Anno. D. M. cccc. lxxiiii. die Vicesimatertia mensis Ianuarii.“] f. 1475.

[Rarissima haec editio, quae foliis 221. (35. lin.) constat, servatur in biblioth. Reg. Dresdensi. Criticus eius usus exiguus

est, etsi bonae notae exemplaribus editorem usum fuisse pluribus ex locis satis apparet. Add. Tiraboschi bibliot. Modenese T. IV. p. 368. VI. p. 174 sq. Santander Vol. III. p. 449. Brunet Vol. III. p. 417. Dibdin. bibl. Spencer. Vol. II. p. 478—80. Moss Vol. II. p. 714 sq. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23648.]

P. V. M. Bucolica et Georgica per Ioannem de Paderborne in Westfalia. Louanii min. f. 1475.

Subscriptio in fine haec habetur: [*Praesens*] *Bucolicorum, Georgicorum et quorundam tractatulorum opus insigne Virgilii poetarum principis Ioannes de Paderborne in Westfalia alma in universitate Louaniensi residens suo proprio signo consignando feliciter consummavit anno incarnationis dominicae 1475 mensis novembris die vicesima nona. v. ad a. sequ.* (Nunc Panzer. Vol. I, p. 512, 8.)

1476.

P. V. M. Opera omnia et opuscula — diligenter emendata et accurate impressa sunt anno millesimo — XIII. Kalen. Octobres ab Antonio Zarotho Parmensi (Mediolani) s. l. f. 1476.

Maitt. T. I, pag. 366. Saxe p. 566. Est repetita anni superioris editio. Videtur et haec et illa ad exemplum Lavagnianae 1474 expressa esse. In utraque certe Ciris omissa. Fontanin. *Hist. lit. Aquilei.* pag. 40. Non diversam ab hac esse puto Mediolanensem a. 1475 cum Servio, quam de Bure notavit in *Catalogue du Duc de la Vallière* P. I, T. II, p. 84. [Add. Panzer Annal Vol. II. p. 24, 66. Brunet Vol. III. p. 418. Beloë anecd. Vol. III. p. 235. Moss Vol. II. p. 717. Ebert. Vol. II. p. 1038. n. 23653.]

P. V. M. Opera cum Catalectis et Priapeiis — Fin.: „P. V. M. Opera foeliciter finiunt Vincentiae insignita per Ioannem de Vienna anno domini MCCCCLXXVI.“ f. 1476.

Maitt. ibid. post Orlandum p. 174, qui caractere nitidissimo expressam esse eam editionem testatur. Add. Panzer. Vol. III, p. 510, 19. [Faccioli p. 23. Brunet T. III. p. 418. Moss Vol. II. p. 717. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23654.]

Venetam huius anni laudat Martinus ad Georg. III, 468, quae forte eadem est cum Veneta superioris anni, aut repetita est hoc anno editio per Nic. Ienson. quod colligo e catalogo Constantiensi. Editionem eiusdem anni consuluisse fertur Cuninghamus, teste Edit. Edinburg. praef. Nec Panzero plura innotuere: Vol. III, p. 121, 263.

Virgilii Opera, (verius tantum Aeneis h. a.) Louanii per Ioan. de Paderborne in Westfalia f. 1476.

Hanc nusquam alibi laudari videram praeterquam in Biblioth. Harleiana T. I, pag. 176. Ab eo tempore notitia eius editionis plenior data est Programme Academiae Kiloniensis 1785, unde discere licet anno superiore, 1475, prodisse Bucolica et Georgica, (v. paullo ante) hoc anno Aeneidem per Ioan-nem de Paderborne in Westfalia mensis Aprilis die octava; fol. min. Exemplar utriusque codicis est in copiis librariis Christiani Professoris et Regi Daniae a Consil. Iustitiae. Audieram in biblio-theca Comitum de Thott Hauniae eandem editionem servari; ex eodem tamen Programme didici haud vera mihi esse nuntiata: Vidi tamen postea in Catalogo biblioth. Thott. Tom. VII, p. 87. eam memoratam esse in recensu. Ceterum Georgicis subiecta sunt: *Copa. Est et Non est. De institutione boni viri. De rosas nascentibus. Moretum*, et in pag. extr. variantes lectiones nonnullae, de quibus editor adhuc ipse ambigebat. Similis pagina Aeneidi adiecta. In subscriptione ad calcem Aeneidis typographus narrat se inter versus spatium reliquisse glossulis inserendis — *non parva data opera ut eum (poetam) aliis emendatiorem et melius punctis distinctum redderem.* (Panzer Vol. I, p. 512, 10. et Vol. IV, p. 347, 10.) [Vol. I. (Buc. Georgg. et carmina quaedam V. minora cont.) foliis 65 (26 lin.) Vol. II. (Aeneis) foliis 186 constat. Cf. Santander Vol. III. p. 449 — 51. Brunet Vol. III. p. 418. Dibdin Introduct. Vol. II. p. 540. Moss. Vol. II. p. 716 sq. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23652.]

P. V. M. Aeneis cum Commento Italico. [In Vicencia per Hermanno Levilapide (Lichtenstein) de Colonia grande.]

4. 1476.

[Antiquissimam hanc versionis Virgilii Italicae editionem, de qua vidd. Paitoni bibliot. degli aut. ant. volgarizz. Vol. IV. p. 158 — 62. Ebert Vol. II. p. 1050 sq. n. 23669., minus recte hoc loco inseruit Heyn., textum latinum ea comprehendi opinatus.]

1478.

P. V. M. opera cum epistola Phil. Beroaldi. [Fin.: „*P. V. M. vatis eminentissimi volumina haec diligentissime castigata una cum vita eiusdem Parisiis impressa sunt per Magistrum Udalricum Gering anno salutis M. CCCC. LXXVIII. mense Septembris.*“] fol. min. 1478.

De Bure n. 2669 et ante eum praeter Orlandum Maittaire hanc editionem memoraverat T. I, p. 387. add. Laire Ind. I, p. 452. Panzer. Vol. II, 280, 55. [Chevillier hist. de l'orig. de l'Imprimerie p. 119 sq. Brunet Vol. III. p. 418. Dibdin Introduct. Vol. II. p. 540 sq. Moss Vol. II. p. 717 sq. Ebert Vol. II. p. 1038 sq. n. 23656.] Operam in emendando locaverat *Paulus*

Malleolus Prof. Eloqu. Paris., sed ob characteris deformitatem et immensam errorum copiam ipse eam reprohaverat. Itaque mox a. 1498 nova editio Parisiis fuit adornata, de qua v. inf. h. a.

P. V. M. Opera. [Fin. „*Hoc P. V. M. Opus Dei auxilio et Alamanorum industria impressum est feliciter Mediolani impensis Magistrorum Leonardi Pachel de Engelstadt et Ulrici Scinzenzeler Anno MCCCCLXXVIII. tertio Idus Maii regnantibus*“ etc.] f. 1478.

Saxe p. 569. Denis Suppl. p. 99. Panzer. Vol. II, p. 33, 124. [Brunet. Vol. III. p. 418. Ebert Vol. II. p. 1038. n. 23655.]

1479.

P. V. M. Opera — Sequuntur Copia. Moretum. Dirae. De est et non est. De Rosis. Culex. Priapeia. de Herculis laboribus. de littera y. de Fortuna. de Orpheo. *Impressum Parmae opera et impensis Andreae Portiliae Anno Domini MCCCCLXXIX Quarto Idus Maii.* f. 1479.

Orlandus p. 147. Maitt. T. I, p. 398. Affò p. 68. Panzer. Vol. II, p. 352, 13. [Brunet Vol. III. p. 418. Moss. Vol. II. p. 718. Ebert Vol. II. p. 1039. n. 23657.]

P. V. M. cum Servii commentariis. Sub finem praefat. Servii. „*Hoc opus exactissima cura et eruditione Ioannis Calphurnii viri doctissimi recognitum, Leonardus de Basilea Vincentiae diligentissime impressit Anno — MCCCCLXXIX.*“ f. 1479.

Est ea, quam Maitt. T. I, p. 398 excitat. Certiora de ea tradere licuit, quum ea in bibliotheca praeclara Kulenkampi, Collegae servaretur, unde nunc in bibliothecam academicam est translata. Adhibita ea est a Burmanno in Catalectorum recensione. Convenit ad verbum et paginam cum ed. Ven. 1486, nisi quod minora carmina de alio exemplo sunt descripta. Praefixa est Io. Calphurnii epistola ad Hieronymum Portensem, ex qua patet, operam eius fuisse inprimis in Servio collocatam, quem valde mendose factum, et a quodam eius temporis homine erudito ineptiis additis coinquinatum purgasse. Videtur Venetam 1475 respicere. Erant ei duo exemplaria mirae vetustatis. Add. Panzer. Annal. Vol. III, p. 512, 53. [Brunet Vol. III. p. 419. Ebert Vol. II. p. 1039. n. 23658.]

1480.

P. V. M. cum Comment. Servii. „*Venetis arte Petri Piasii Cremonensis Barthol. Blavii Alexandrini et Andreae Toresani de Asula MCCCCLXXX die prima August.*“ f. 1480.

Maitt. T. I, p. 407. Orland. p. 32. Add. Panzer. Vol. III, p. 157, 453. Adhibita a Burmanno Sec. in Anthologia; ut adeo minora carmina eam complecti necesse sit.

P. V. M. Opera cum Comment. Servii Mauri Honorati. Ad-
est etiam vita poetae et l. XIII. Maphaei Vegii. [Fin. „*Omnia*
haec volumina — mira quadam arte ac diligentia impressa sunt
Venetii per Iacobum Rubeum natione Gallum Anno domini
M. CCCC. LXXX. Mense Ianuarii.“] f. 1480.

Denis Suppl. Vol. I. p. 125. Panzer Vol. III. p. 154, 437.

1481.

P. V. M. — volumina diligenter emendata. „*Haec im-*
pressa sunt per Antonium Zarotthum opera et impendio Iohannis
Legnani, anno Domini MCCCCLXXXI. die XX. Ianuarii Finis.“
[s. l. (Mediolani)] f. 1481.

Maitt. T. I, P. II, p. 422. Panzer. Vol. II, p. 41, 182 repe-
tita forte ex edit. 1475 aut 1476.

P. V. M. Opera et Opuscula cum Priapeiis. — „Volumina
haec summa cum cura emendata Leonardus Pachel una cum
Udalricho Scinczenceller, eius socio, impressit anno Domini
MCCCCLXXXI, IX Kal. Sept.“ Mediolani f. 1481.

Maitt. T. I, P. II, p. 422. Panzer. Vol. II, p. 43, 193. Ve-
nibat illa ap. Osborn. anno 1764. Martinus eam ad Georgica bis
terve excitat; etiam Burmann. Sec. Anthol. Lat. T. I, pag. 99,
sed anno 1480 praescripto. Est haec secunda editio; prior erat
1478 et aëae erunt inf. 1487, 1490.

1482.

P. V. M. Opera cum Servii Honorati Commentariis. Prae-
cedit eiusdem poetae vita. „*Venetii impressa per Magistrum*
Renaldum de Noviomagio theoticum Anno Domini Millesimo
CCCC. LXXXII. Die XXVII. Septembris. Venetiis“ f. 1482.

Orland. p. 31. Maitt. T. I, P. II, p. 432, et iam Fabric.
B. L. pag. 208. Servatur in bibliotheca Soc. Lat. Ienens. Sub-
iecta habet Catalecta et Maphaei lib. XIII. Sequi eam lectionem
vulgatam superiorum editionum deprehendi in iis, quae inspexi
et comparavi. v. Panzer. Vol. III, p. 179, 595. [Ebert Vol. II.
p. 1039. n. 23660.]

P. V. M. Opera et Opuscula — „Volumina haec summa
cum diligentia emendata Mediolani Antonius Zarotthus imprimi cu-
ravit impendio Iohannis Legnani anno Domini MCCCCLXXXII,
octavo Kal. Maias“ f. 1482.

Maitt. ibid. p. 435. Saxe p. 577. Panzer. Vol. II, p. 44, 205. Est tertia Zarotti. Nil in ea factum videtur, quam ut editionis superioris anni exemplar exscriberetur. Vix assequi licet, quo emtorum studio in eadem urbe intra duo annos ter flagitari potuerit Virgilius.

P. V. M. — Bucolicon liber ad C. Asinium Pollionem — Ge. Aen. — Adhaerent et Opuscula. [„Impressa sunt haec M. opera] Regii Lepidi cura et impensis Alberti de Mazalibus Regien- sis [Anno salutis M. CCCC, LXXXII, X, Kale. Aprilis.“] f. 1482.

Denis Suppl. p. 160. Reviczki Suppl. p. 11. Panzer. Vol. II, p. 393, 5. [Moss Vol. II. p. 718. Ebert Vol. II. p. 1039. n. 23659.]

P. V. M. Opera e. comment. Servii. [Fin. „impressum anno M. CCCCLXXXII. die 13. novembris.“] f. 1482.

Sine loci nota. Panzer. Vol. IV, p. 28, 206.

1483.

P. V. M. Bucolica, Georgica, Aeneis, cum Comment. Ser- vii, et eiusdem Opuscula cum enarrationibus Domitii Calderini; P. V. Maronis ad Priapum, et Priapeia cum aliis: „impressum die XV. Decembris Venetiis per Baptistam de Tortis.“

f. 1483.

Maitt. ibid. p. 445. Typographum adscripsi e Catalogo Io. de Neaulme. In hac editione Domitii enarratio primo occurrit, in Opusc. min. scilicet: ad Culicem, Cirin et alia. (Panzer Annal. III, p. 197, 714.)

1484.

P. V. M. cum Servii Commentariis. „Impressum Venetiis per Tomam de Alexandria MCCCCLXXXIIII. die XXIV. Dec.“ f. 1484.

Maitt. ibid. pag. 459. Servatur in Biblioth. Gotting. ex bi- blioth. Thomasiana. Nihil eam a vulgari ceterarum editionum cum Servio lectione recedere vidi. Subiecta sunt carmina mi- nora. (Panzer. III, p. 206, 769. IV, p. 436, 76.)

P. V. M. Opera. Fin. „Volumina haec una cum Servii commentariis — Brixiae impressa sunt per Boninum de Boninis de Raguxia Octobris die VII.“ f. 1484.

[Maitt. p. 459. not. 4.] Panzer. Vol. I, p. 245 sq. 19.

1485.

P. V. M. Opera (etiam Carmina minora) cum Commentar. Servii. „Impressum Brixiae per Iacobum Britannicum Brixia- num MCCCCLXXXV. die XXII. Augusti“ f. 1485.

Denis Suppl. p. 206. Panzer. Vol. I, p. 247, 31. qui me docuit duas esse huius anni Brixianas. [Minime. cf. Engel bibl. select. p. 163. de Bure catal. Vol. II. p. 84. sed alterius Brixien-
ensis nulla usquam iniicitur mentio.] B. G. Eandem Burnannus Sec. praef. ad Virgil. laudat, ex cuius bibliotheca in nostram academicam migravit. Convenit cum ceteris, inprimis Venetis, quae Servium habent. Haec est illa, quam ex le Long. Maithairius memorabat T. I, p. 459.

An editio Florentina 1485 prodierit, v. ad a. 1487.

1486.

P. V. M. Opera (cum lib. XIII. Aen. et Opusculis, inter quae et *Ciris*) cum *Comment. Servii et Vita Virgilii*, per Antonium Bartholomei, impressorum discipulum, mense Octobris. Venetiis f. 1486.

Maith. pag. 474. Orland. pag. 25. Fontanini *Hist. litt. Aquilei.* p. 40. Gözcius in *Memorab. Bibl. Dresd.* T. II, n. 228. Museum Britannic. et Biblioth. Gotting. add. Panzer. Vol. III, p. 236, 959. Fossi p. 805. Annum 1476 Martinus ad Georg. III, 288, ubi lectionem eius auctoritate confirmat, inmemorat, sed vitiose, ut apparet. Descripsit eam copiose Eckhardus Gymnasii Isenacensis director (*Nachrichten von seltenen Büchern der Bibliothek des Gymnasii* p. 144). Est ea sane ex nitidissimis; verum ad verbum et ad paginam expressa est ex edit. Vicentina 1479.

Hoc a. 1486 primo produsse asserueram

Pomponii Sabini opus in Virgilium, editum per Dan. Gai-
tanum Cremonae:

Nunc video me praefationis subscriptioni temere nimium tribuisse. Vide a. sequ.

1487.

Pomponii doctissimi viri interpretatio in Aeneide Virgilii —
Fin. „*Impressum Brixie per Boninus de Bonivis de Ragusia anno X. M. CCCC. XLXXX. (sic) die V. mensis Februarii.*“
Acc. *Pomponii grammatici eruditissimi in Culicem Commentarium*: quod sequuntur Commentaria in alia eiusmodi poemata Virgilio tributa; cum *Comment. in opus Bucolicorum*, ac postremo in opus *Georgicorum* — Fin. „*Impressum Brixiae per Boninum de Boninis de Ragusiae M. CCCC. LXXX. VII. die XVIII. mensis Februarii*“ f. 1487.

Audiffredi Specim. edd. Ital. p. 157. Fossi Catal. biblioth. Magliabech. T. III, p. 96. Panzer. Vol. IV, p. 257, 46.

Iidem commentarii repetiti a Iunta .a. 1519. 1536, et ap. Oporinum 1544, inserti quoque editioni Basil. Henricop. 1561. Lucii 1613. Mediarum aetatum Grammaticum perperam eum esse habitum, bene docuit P. Burmannus Secundus in praefat. ad Virgil.; esse autem eum eundem cum Pomponio Laeto (de quo sup. egimus p. 638) Vossius subodoratus est de Histor. Lat. p. 191, ex praefatione Gaitani ad Petrum Mannam datam ex urbe Cremona pridie Kal. Ian. 1486. repetita in edit. Oporina; eique debent iudicium suum in hac caussa alii viri docti, Nicéronius, et Auctor Obs. in Vossium (in *Giornale de' Letterati d' Italia* T. XXII, p. 366, recoctae hinc adiecto auctoris Apostoli Zeni nomine in *Dissertationi Vossianae*) etiam Fabric. in Biblioth. medii aevi. Accedit, quod Pomponius Laetus in Epistola ad Augustinum Maffaeum (in eius Opp. sub fin.) conqueritur de Glossulis in Virgilium sibi suppositis; *si glossulas*, inquit, *in Virgilium legeris sub titulo meo, oro ne fidem praestes; neque temerarius sum, neque audax, neque eam expositionem unquam tentavi; ille quisquis est, qui falsum epigramma posuit, sentiet quid profuerit, me tanto mendacio provocasse.* Est itaque statuendum, has glossulas esse eadem commentaria Sabini; mirum vero, Gaitanum illum tantum audaciae habuisse, ut vivente Laeto, qui 1498 decessit, eius opus e suis schedis ederet: nisi ex Laeti praelectione illa fuere excepta. Si tamen hoc ita se habet, ex ipsa Laeti professione intelligitur, eum auctorem commentariorum horum nec fuisse nec haberi voluisse. Neque ipsum commentandi genus a Pomponio Laeto alias frequentatum vidimus. Occurrunt praeterea nonnulla, quae in eum vix cadere videntur, ut Iter in Scythiam, quod aliquoties commemoratur in Commentariis, v. c. in Ge. pag. 51 ed. Oporin. pag. 59 de fibris: *Haec*, inquit, *antiqui scribunt, et nos in Scythia animal vidimus, et lineario nostro descripsimus;* et in Culic. p. 582 apud Sarmatas et Scythas e viscinis fieri vinum narrat admixto melle: *quod ego in Scythia saepissime bibi;* paullo ante in Germania *se vidisse ait platanos aeras et opacas.* Add. p. 75. 76. 176. 184, ubi Ugros [incolas, ni fallor, illius regionis, quae nunc ab Uckeræ flumine marchia Uckerana dicitur] inenorat, 197. 198. 236 *). Scripsisse se in Tacitum, Livium, Silium Italicum

*) [Quisquis ille fuerit commentariorum in Virg. auctor, qui Pomponii Sabini s. Laeti nomine latet, ex accurata Sarmatiae et Scythiae (Europae septentrionalis) descriptione, has regiones eum peragrasse atque in singula incolarum instituta, consuetudines vivendique rationem curiosius inquisivisse luculenter apparet. Ex Italia autem, qui seculo XV. in illas regiones iter fecerunt, tres tantummodo nobis innotuerunt, de quibus, ac commentarios hosce conscripserint, iure ambigitur. Chph. Fioravanti et Nic. de Micheli, patria Veneti, quum m. Nov. 1431 ad oram septentrio-

aliosque passim memorat: Sallustii non meminit, cuius tamen recensio a Laeto facta inprimis celebritatem habuit. Ceterum tota interpretatio, in Aeneidem saltem, maximam partem ex Servio couincinata est, quem auctor interdum locupletio-rem habuisse videtur, uti etiam Probum in Bucolica. Inserta quoque passim loca ex Dionysio Halic., Diodoro et Strabone, latine versa; haud raro nullo auctoris nomine apposito, uti et e Plinio multa intulit; et omnino multa doctrinae pro iis temporibus reconditae vestigia animadvertere licet. Atqui Laetum nec graeca calluisse, nec, praeter latinas, alias litteras tenuisse satis constat: ut adeo is pro commentariorum horum auctore nullo modo haberi posse videatur. Manet itaque res multis adhuc difficultatibus inuoluta, quas bene vidit doctiss. Saxius Onomast. litt. T. II, p. 491. Laudari in iis Commentariis lectionem Apronianam atque etiam Apronianum, supra vidimus p. 608 sq. Interea mirari licet, non saepius eos in sequioribus Virgilii editionibus esse repetitos; in iisdem quidem, qui variorum operas recoxerunt, melius suum locum tuitus esset Poinponius, quam vicini alii Commentatores.

P. V. M. Opera cum Commentariis Servii Mauri Honorati et Christophori Landini. (Adiuncta quoque sunt carmina minora, ultimo loco Moretum. In Aeneide quoque epitome Donati est inserta de qua v. mox sub 1489.) „Florentiae impressum XV. calen. aprilis 1487.“ f. 1487.

Maitt. p. 486. Orlandus p. 136. Bure *Bibl. du Duc de la Vallière* T. II, p. 85, 2439. omnes parum accurate. Melius Audiiffredi Specim. p. 304. Fossi p. 806. Panzer. Vol. I, p. 414, 89. Fontaninus *Hist. litt. Aquilei.* p. 40, 1485 Florentiae per *Chph. Landinum* curatam Virgilii editionem memorat, cui Ciris esset inserta. Errorem numeri notati esse mihi nunc probabile fit. Huius editionis suspicor repetitionem esse editionem per Ligam Boariam s. a. de qua v. inf. inter edd. s. a. pag. 665.

P. V. M. cum Servii commentariis. Carmina minora, Venetüs per Baptistam de Tortis MCCCCLXXXVII. die XXIII Maii f. 1487.

(Biblioth. Acad. Gotting.) repetitio, ut probabile fit, editionis 1483, sine Domitii tamen commento. (Panzer. Vol. III, p. 242, 996.)

nalem Norvegiae naufragium fecissent, Norvegia, Sueciam atque inde Rostochium transvecti Germaniam obierunt, et m. Oct. 1432. Venetias reversi itinerarium perscripserunt, quod vid. ap. Ramusio delle navigationi et viaggi T. II. f. 199—211. Megiser septentr. norantiqu. p. 178—342. Add. Forster Schiff. u. Entdeck. p. 250—275. De Ambrosio Contareno autem, qui a. 1473 legatus reipublicae Venetae ad regem Persarum missus per Germaniam, Poloniam et Russiam iter fecit pauca cognita habemus.]

P. V. M. Opera cum Servii commentario. [Fin.: „*Impressum*] Venetiis per Bernardinum Benalium [1487. die *XXII. Augusti.*“] f. 1487.

Ex biblioth. Roloff. p. 65. Panzer. *Annal.* Vol. III, p. 243, 1005.

P. V. M. Opera c. comment. Servii. [Praeit *vita Virgilii.* Fin.: „*Impressum*] Mediolani per Leonardum Pachel et Uldericum Seinenzeller *MCCCCLXXXVII.*“ f. 1487.

Post Sax. p. 583. Denis *Supplem.* p. 237. Mittarell. *Biblioth. S. Michaelis* p. 476. Panzer. *Annal.* Vol. II, p. 55, 282. Vid. ante ad 1481.

1488.

P. V. M. Bucolica: Daventriae 4. 1488.

Fabric. *B. Lat.* Vol. II, p. 231. [Vol. I. p. 310. Ern.] Notiores sunt edd. cum Com. Torrentini 1492. 1494. 96. 98. Videtur ad eandem officinam spectare: *Moretum. Vir bonus. De Rosa. De Vino et Venere. Daventriae* in officina Alberti Pafraet [circa ann. 1500.] f. a. 4.

Crevenna Catalogue Vol. III, P. I, p. 199. [Ebert I. I. Vol. II. p. 1040. n. 23754.]

Et *Bucolica cum Georgiis* per Richardum Pafraet *Daventriae* 1489 habet *Bibliotheca Academica nostra.* Eadem aliquoties repetita, ut a. 1496. 1498. 1500.

Virgilii opera (et Carmina minora) cum Servii Commentariis; ad cuius calcem legitur: „*Impressum hoc opus Venetiis per magistrum Andream de palhascichis Catarensem M. CCCC. LXXXVIII. Kal. Septē.*“ f. 1488.

Biblioth. Acad. Gotting., item *Biblioth. Regia Dresd.* Est eadem, de qua Maitt. p. 781, et *Indicis App.* p. 560 nullo typographi nomine addito. Convenit illa cum Veneta 1487. Subiecta quoque *Carmina minora.* Add. Panzer. *Annal.* Vol. III, p. 251, 1068. [Ebert all.]

1489.

P. V. M. Bucolica, Georgica, Aeneis, cum Comment. Servii, Donati, Landini et Calderini; Vegii lib. XIII Aen. Catalecta, [Priapeia et carmina minora] cum Comment. Calderini, Venetiis a Georgio Arrivabeno Impressa. Anno — M. CCCC. LXXXIX. Quinto Kalendas Quintiles.“ f. 1489.

Maitt. *ibid.* p. 508. Orland. p. 47. Panzer. Vol. III, p. 274, 1215. [et Vol. IX. p. 290, 1215. Ebert Vol. II. p. 1039. n. 23662.] Credideram in hac editione Donati commentarios, inepti hominis opus, cum totus in eo sit, ut poetam ad rhetorica praecepta exigat, primum in lucem exiisse, sed, ut ex ipsius Landini professione intelligitur, in epitomen ab ipso con-

tractos; Nam et huius viri docti commentum in hac editione reperiō. Nunc autem video praecessisse iam editionem Florentinam 1487. ad quam vide. Plenior Donatus produit 1535. et 1551. Ceterum ab hoc inde tempore *genus editionum* procedere videas cum Landini commentariis, adiectis mox Mancinelli in *Bucolica et Georgica commentariis*, qui 1490 primum prodire, tandem etiam annotationes Beroaldi et copiosiores Badii Ascensii accessere. In his adeo semper idem fere contextum poetae repetitum est.

P. V. M. Opera; a paulo adelocen: exactissime emendat. parisiisque in vico sorbonico impress. MCCCCLXXXIX, XII Cal. Decemb. Parisiis 4. 1489.

Maitt. ibid. p. 509. Panzer. Vol. II, p. 292, 171. cf. ad 1494.

Phil. Beroaldi Bononiensis Annotationes in Comment. Servii, Virgiliani Commentatoris, Florentiae impr. Ant. Mischo-minus 4. 1489.

Ad an. 1488. retulit Maittaire p. 781. Sed v. Audiffredi Specimen p. 313 et Panzer. Vol. I, p. 415, 104.

1490.

P. V. M. Opera cum Comment. Servii, Donati, Landini et Calderini. Mediolani per Uldericum Scinzenzeller MCCCCXC. f. 1490.

Orland. p. 105. Maitt. ibid. p. 521. Panzer. Vol. II, p. 62, 335. Vid. sup. ad a. 1481.

P. V. M. Bucolica et Georgica cum Commentariis Antonii Mancinelli Veliterni. — [„Impressum est opus Romae summa diligentia] per Eucharium Silber alias Franck. [absolutumque die vicesima Octobris Anno domini MCCCCXC.“] f. 1490.

Maitt. ibid. p. 524. Audiffredi Catal. Edd. Rom. p. 297. Quantopere litterarum studia apud Romanos per sequentes aetates refrixerint, discas vel ex hoc, quod, cum antea non nisi tres edd. Romae prodierint. 1469. 1471. 1473. ab hac inde editione, anni 1490. per saec. XVI et XVII vix una facta est alia Romae Virgilii editio. Panzer. Annal. II, p. 499, 459.

1491.

P. V. M. cum Servii, Donati, Landini atque Calderini commentariis. „Impensis atque diligentiori cura Lazari de Savi-liano impressa Venetiis Anno etc.“ f. 1491.

Maitt. ibid. p. 533. Orland. p. 50. Biblioth. Schwarz. P. II, n. 530. Schnitzer Neustadt an der Aach Kirchenbibl. III, p. 45. Panzer. Vol. III, p. 307, 1430.

Alia huius anni cum Comment. Servii et in minora poemata Domitii Calderini: praemissa est praefatio Chph. Landini, Venetiis per Bartholomeum de Zanis de Portesio: Catal. Biblioth. Reg. Paris. p. 1. n. 817. add. Denis Supplem. p. 318. Panzer. Vol. III, p. 303, 1404. Repetita est haec editio 1493. 94. 95. 1505.

Est tertia a. 1491. Vergilius cum quinque Commentis — „Venetiis per Philippum pintium (Impressi Anno“ etc.) De hac vid. laudd. a Panzer. Annal. Vol. III, p. 307, 1425. [Ebert. Vol. II. p. 1039. n. 23663.] Quinque illa Commenta, saepius hinc repetita, sunt Servii, Donati, Landini, Mancinelli, Domitii Calderini. Atque haec est illa, non ed. 1492 ut putabam, quae ordinem ducit editionum cum quinque Commentis. cf. ad 1489.

1492.

P. V. M. cum comment. Donati, Landini et Servii. „Venetiis impensis Francisci de Gerardenghis de Papia, labore et industria Ant. Lambillionis MCCCCLXXXII. Non. Nov.“
f. 1492.

Orland. p. 51. Maitt. ibid. p. 545. Panzer. III, p. 325, 1568.

Alia Veneta 1492 cum quinque Commentis extat, cuius exemplum in bibliotheca Erlangensi Academica servari narrat Harles. V. C., typographi nomine non memorato; Esse eandem cum edit. [Pintiana] 1491. probabile facit Panzer. III, p. 307, 1425 et p. 329, 1593. utraque repetita, quantum intelligo, ex Veneta 1489.

Editionem Venetam huius anni et alteram 1497 in secundam Donati editionem memorat Fabricius B. L. p. 208, sed in eo fallitur vir doctiss., dum haec ad Virgilium refert: sunt enim Commentaria, quae sub Servii nomine feruntur, in secundam Donati Artem seu editionem, quae etiam in Putschii vett. Grammaticis habentur.

P. V. M. [Opera] (et Carmina minora) cum comment. Servii, Donati, Landini et Calderini. [„Nurnberge impressa] impensis Anthonii Koberger [Anno xpi. MCCCCXCII.“ etc.]
f. 1492.

Satis frequens Editio, de qua v. Maitt. ib. p. 546. Orland. p. 141, et Eckhard loco sup. laud. p. 158. Panzer. Annal. II, p. 210, 208 et in Aelteste Buchdruckergeschichte Nürnbergs p. 24. Servatur eadem in Biblioth. Acad. Götting. [et in Reg. Dresd.] Est mera repetitio Venetae 1489. cum Landini commento.

P. V. M. cum variorum commentariis Lipsiae [per Mart. Landsberg de Herbipoli?]
f. 1492.

Panzer. Annal. Vol. I. p. 478, 46.

P. V. M. Bucolica. Darentriae 4. 1492.

(Vid. sup. ad a. 1488) Orlandi p. 429. Maitt. T. I, p. 786, et Ind. App. p. 560. Panzer. I, p. 360, 64.

1493.

P. V. M. opera cum commentariis quinque — „*Inpresum Venetiis per Bartholomeum de Zanis de Portesio. [Sub anno domini M. CCCC. XCIII. die Ultimo Iulii.]*“ f. 1493.

V. laudd. Panzer. Annal. Vol. III, p. 339, 1670 et Fossi p. 807 — 9. Est repetitio a. 1491.

1494.

P. V. M. cum comment. Servii. „Venetiis per Damianum de Mediolano MCCCCXCIV die XV. Iunii.“ f. 1494.

Maitt. T. I, p. 575. Orland. p. 54. Panzer. III, p. 361, 1843.

P. V. M. Opera cum commentariis P. Servii, Landini, Ant. Mancinelli, Donati et Domitii, cum Catalectis. „Venetiis 1494 die ultimo Septembris“ (s. n. typogr.) f. 1494.

Laudatur a de Bure *Biblioth. du Duc de la Vallière* P. I, T. II, p. 85, typographi nomine non appposito; alios v. in Panzer. Annal. III, p. 365, 1881.

Ah hac editione diversa est alia h. a. similis apparatus:

Virgilius cum commentariis quinque — Catalecta c. Domitii Calderini Conuent. „Venetiis per Bartolomeum de Zanis de Portesio. Sub anno domini M. CCCC. CXIII. (leg. XCIII) die Octavo Octobris“ f. 1494.

Panzer. Annal. Vol. III, p. 355, 1803. Extat in biblioth. Gotting. ex bibliotheca Daviana in eam illata. Est ed. rep. anni 1491 et 1492.

Parisiam in 4to editionem huius anni laudat aliquoties Martinus ad Georgica III, 256. 435. IV, 391. Est ea sine dubio *Georgicorum* tantum; uti alia 1495 octonis (s. quaternis minoris fortuae) laudatur a Martino ad Ge. III, 468. *Bucolica cum commento familiari* Paris. 1495 memorari video in Bibl. Harleiana T. I, p. 177. Scilicet ab hoc inde tempore saepius repetita carmina Virgiliana modo seorsum, modo coniunctim, Parisiis; nullum ad criticum usum.

P. V. M. Bucolica cum comment. per Iacobum de Breda. Darentriae f. 1494.

Orland. p. 150. Maitt. ibid. vide ad a. 1488. Commentum hoc *Herm. Torrentini* est; quod, quamvis ieiunum et ineptum, saepius ab hoc inde tempore repetitum per Arnoldum de Colonia et alios. Etiam *Georgica* c. commentario *Hermanni Torrentini*

paullo post prodire *Daventræ* 1496. 4. Saepius repetitum utrumque opus. Nihil tamen valde fructuosum ex his edd. expectare licet.

P. V. M. libri Georgicorum. [Impressum Lyptzk (Lipsiae) per Arnoldum de Colonia Anno gratie etc. 4. 1494.

Annal. Typogr. Lips. et iam Fabric. B. L. T. II, p. 234. [T. I. p. 314. Ern.] Panzer. Annal. I, p. 481, 75. Est *Aeneis* ibid. eod. a. (Panzer. ibid. n. 76) et *Bucolica* 1495 (Panzer. ibid. p. 484, 100.)

1495.

P. V. M. Opera cum commentariis quinque, viz. Servii, Landini, Mancinelli, Donati, Domitii: Impress. Venetiis per Bartholomeum de Zannis de Portesio. Sub anno Domini 1495. die octavo Augusti f. 1495.

Maitt. p. 595. Rossi p. 72. Panzer. Vol. III, p. 374, 1939. Bibl. Gott.

Est etiam huius anni Editio Pinciana: *Virgilius cum commentariis quinque: videlicet Servii, Landini, Ant. Mancinelli, Donati, Domitii, Servii item errores suo loco castigati. Acc. Carmina minora. Venetiis a Philippo Pincio Mantuano Anno domini MCCCCXCV die octava Augusti. cum privilegio ne quis audeat imprimere usque ad annos decem sub poena in eo contenta* “ f. 1495.

(B. A. G.) Sane et haec et illa prior Veneta repetitiones merae sunt duarum Venetarum 1491. Pinciana autem innox aliquoties repetita: 1499. 1505. (Panzer. III, p. 376, 1952.)

[*P. V. M. Bucolica, Georgica et Aen. libri duodecim.* — Fin. „Impressum Heydelberge per Henricū Knoblotzer. Anno gratie. M. CCCC. XCV.“ 4. 1495.

Haec editio litteris gothicis, quas dicunt, expressa nitidissima est, et paucis hucusque cognita inter rariores habetur. Cf. (Strauss) opera rariores biblioth. Rebdorf. p. 276. n. 36. Panzer. Annal. Vol. I, p. 459, 11.

Bucolica cum commento Herin. Torrentini hoc anno prodire Lips. per Arnoldum de Colonia 4 foll. 22. Denis Suppl. p. 400. Panzer. Vol. I, p. 484, 100.]

Georgica Parisiis anno 1495 octonis [s. quat. min.] expressa; unde Panzer. II, p. 310, 364. Alia ibid. Vol. IV, p. 287, 106. v. sup. ad a. 1494, [eadem cum comm. novo Herin. Torrentini Colon. per H. Quentell 1495. 4. Panzer. Vol. I, p. 311, 251] et *Daventræ* [per Richard. Paffroed] 1496. Panzer. Vol. I, p. 364, 106. v. ad a. 1494. cf. Denis Suppl. p. 400.

1497.

Vergilius cum commentariis quinque, vid. Servii, Landini, Ant. Mancinelli, Donati, Domitii. „*Impressum Venetiis per Simonem papiensem dictum Bevilacqua. [Anno a nativitate Dni, M. CCCC. LXXXXVII.] die XX. Febru.*“ f. 1497.

Denis Suppl. p. 486. et iam Maitt. p. 655. [Editio ad Venetam anni 1494 accurate expressa.] Panzer. III, p. 412, 2198.

[*Bucolica Virgilii. Fin. Impressi per Georium poetticher Anno salutis 97.* (Lipsiae) 4. 1497.

Char. goth. cum signat. foliis 23 constat. Cf. Panzer Annal. Vol. IX, p. 287, 152^b.]

De *Servii Commentariis iuxta secundam Donati editionem* Venet. ap. Simonem Papiam f. 1497 expressis, et ex Maittario T. I, p. 655 atque Fabricio B. L. p. 208 [Vol. I. p. 319 sqq. Ern.] memoratis, supra ad a. 1492 diximus.

1498.

P. V. M. Opus per Paulum Malleolum Andelacensem iterata diligentia plane recognitum; fin.: „Parisii per Udalricum Gering. et Bertholdum Rembolt socios in vico Sorbon. quam tersissime impressum 1498. 9 Calend. Julii. f. min. 1498.

Maitt. p. 662. Orland. p. 87. Panzer. Vol. II, p. 319, 447. Ex Paris. 1478 et 1489 expressum, sed emendatius. In Epistola praefixa P. Malleolus cum de aliis typographorum multorum fraudibus queritur, tum de nonnullis praevaricatoribus chalcographis — qui ut numerum augerent interpretum, nec tamen plus assumerent papyri, *Ant. Mancinellum in Bucolica Georgicaque adiciētes, et Servium, et Donatum, et Landinum, probatissimos interpretes, per universum opus laceros, mancos et exanimes, reddiderunt.* ap. Maitt. T. I, p. 60. 61. Haec quorsum pertineant, non facile est dicere; forte tamen ad Venetam 1495 referenda.

Georgica et Bucolica cum novo commento Hermannii Torrentini (Daventriae per Rich. Pafraet) 4. 1498. 1499.

Biblioth. Gott. Acad. v. Panzer. Annal. I, p. 365, 120. 121. IV, p. 288, 121^b. vid. ad an. 1488. 1494.

P. V. M. Georgica. Lyptzk per Baccalarium Wolfgangum Monacensem 4. 1498.

Denis Suppl. p. 457. Panzer. Vol. I, p. 490, 166.

1499.

P. V. M. cum comment. quinque Servii, Landini, Ant. Mancinelli, Donati, Domitii, Servii item errores suis locis annotati a Philippo Pincio Mantuano. Venetiis f. 1499.

Orland. pag. 50. Maitt. p. 688. Alii ap. Panzer. Vol. III, p. 457, 2500. Multi passim hanc edit. Pincianam inmemorant, et satis obvia ea est; ducta illa ex edit. Pincii 1495. Est eadem porro recusa 1505.

P. V. M. Opera cum Commentar. Servii, Donati, Chph. Landini [Ant. Mansinelli et Domitii.] Venetiis Iacobus Zacharius [Minime. Fin.: „Impressum per Iacobum Zachon pedemontanum Venetiis caractere. Sub anno domini 1499. Die 9. decembris.“ (Lugduni)] f. 1499.

[Editio olim dubia.] Tautum ex Maittaire p. 688 innotuit, nec aliam norat fidem Panzer. [qui quum] Vol. I, p. 556, 224. [Lugduni potius per Iac. Zachonem eam excusam esse coniecisset, pro certo id ipsum confirmavit Vol. IX, p. 249, 224.]

P. V. M. aliquot opuscula [Vir bonus, est et non etc.] „In [sancta] Colonia [opera et impensis Henr. Quentell — anno virginiei partus ante iubilaeum centesimum.“ 4.] 1499.

Denis Supplem. p. 477. Panzer. Vol. I, p. 320, 328. v. ad a. 1501.

Ibid. *Bucolica et Georgica*; [cum commento famil. Herm. Torrentini. Apud eund. „Anno virginiei partus proximo ante iubilaeum centenarium felici metha quievit.“ 4. 1499.] v. laudd. [327. et Vol. IX, p. 225, 327 et 327^b.]

1500.

V. cum Commentariis quinque. „Venetiis a Lucantonio Florentino. Anno domini M. CCCCC. die XXVII. Augusti Cum privilegio ne quis“ etc. f. 1500.

(Panzer. Vol. III, p. 478, 2654. Totus liber ad verbum, et cum ipso titulo, expressus ex Pinciana 1495. Servatur exemplum in re libraria Gymnasii Arnstadiensis, unde descriptionem diligentiore mecum communicavit Lindnerus, vir doctiss. Gymnasii Rector. [Aliud exempl. extat in bibl. Reg. Dresd.] Lucantonius debet esse Lucas Antonius Junta, a quo editiones cum variorum commentariis 1519 et sqq. annis aliquot Venetiis sunt excusae.) [Sane; sed huius edit. non meminit celeb. Bandini de Florent. Iuntarum typographia P. I. p. 4 sqq.]

P. V. M. Bucolica et Georgica cum Comment. Servii et Iod. Badii Ascensii. Lutetiae Iohann Petii f. 1500.

(Hinc Panzer. Vol. II, 335, 613.)

P. V. M. Aeneis cum Servii Comment. Phil. Beroaldi annotat. — Donati enodat. Iod. Badii Ascensii elucidatione atque ordinis contextus — a Thielmanno Kernier compressa. Venundantur Parisiis a Ioanne Parvo. f. 1500.

Vid. Maitt. p. 713, ubi inscriptio libri verbosissima expressa est. Bucolicorum editionem non inmemorat, quam Aeneis se-

quota est. Anno sequenti etiam *Culex cum reliquis Poematis* prelo eodem exiit, atque haec est *prima Ascensiana*, quam tot aliae sequutae sunt. *Universa Virgilii carmina huius anni cum Comment. Servii apud Io. Parvum et Io. de Confluentia*, Orlandus p. 96 memorat. (Panzer. Vol. II, p. 333, 595.)

P. V. M. Opera Nic. Erythraei opera restituta additis eiusdem scholiis. 8. 1500. per Franc. Rampazetum. Memoratur in Cat. Biblioth. R. Paris. n. 818. *Esset haec itaque prima Erythraeana saepius deinceps repetita*, sed non nisi medio saec. XVI (1539. 1555 al.). [Atqui catalogi istius auctoritate Heynium nostrum multosque alios in tantum errorem abductos esse, iure mireris. Pro a. 1500 legendum 1560 s. 1565 vid. paullo post p. 671.] Erythraei industria, etiam Henr. Stephano in praef. damnata, fere intra subtilitates grammaticas et rhetoricas substitit. Index nullo plane consilio ac iudicio confectus est.

Hoc anno *Herm. Torrentini Commentarium Coloniae* typis excusum fuisse, apud Fabricium B. L. T. I, p. 213 memorari video. (in *Bucolica* et *Georgica*. Denis Supplem. p. 477) cf. ad 1494, et *Georgica* cum eius Commentario Darentinae v. sup. ad e. a. etiam *Opuscula* (Denis Supplem. ibid.)

Subiiciemus nonnullas edd. huius saeculi sine temporis aut loci notatione excusas: de quibus tamen non sine cautione pronuntiare licet; quandoquidem plerumque extrema pagina et indicibus destituta exemplaria in hunc censum veniunt.

P. V. M. Opera fol. s. l. et a.

[De rarissima hac edit. vid. quae supra disputata sunt p. 639.]

In Bibliotheca Smithiana pag. D Editio *Virgilianorum Operum* memoratur, *Eclogae, Georgica et Aeneis*, fol. s. l. a. et typographi nomine; esse tamen perpulcrum et characteris litterarum ad Vindelinianam accedentis.

P. V. M. cum comment. Servii, Donati et Landini. Ad calcem: „*Impressum Venetiis per Ligam Boariam, decimo Kalendas Iunias.*“ fol. s. a.

B. G. memoratur ab Orland. 62. 428. Mañt. T. I, P. II, p. 748. Ind. App. p. 560, et in Cat. Biblioth. Barberinae p. 529. Panzer. Vol. III, p. 498, 2813. Descriptionem eius dedit vir doctiss. Sam. Benj. Reichel, Prodirector Gymnasii Altenburgensis in Progr. 1774. Extat quoque nunc eadem editio in Biblioth. Acad. Gotting. quo tanto certius mihi nunc constat, esse eam repetitionem, non tam Venetae, quam Florentinae 1483 vel 1485, adiectis quoque inde *carminibus minoribus*. Praefixum est, ex eadem utique editione, Chphori Landini Florentini prooemium ad Petrum Medicem, Magni Laurentii filium. Memoratur in eo inter alia coniuratio in Mediceam familiam et Laurentii reditus in

urbem: quo ipso patet non nisi post a. 1478 et 1479 et ante 1492 illud scriptum a Landino esse.

P. V. M. Opera una cum Servii Honorati Grammatici commentariis [Fin.: „*P. V. M. — volumina haec —*” Venetiis [impress. f.] s. a.

Maittaire p. 749. et Ind. App. p. 560. Biblioth. Harl. T. I, p. 176. Accurate descripsit Helmschrot *Drucke des Stiffts Fuesen*, II Th. p. 82 (181) cf. Meusel *hist. u. litter. Magazin* 7. Stück p. 154. Add. Panzer. Vol. III, p. 498, 2815. Est haec eadem quam descripsit Fossi [Tom. II.] p. 803 — 5. unde etiam disco subiecta esse carmina minora.

P. V. M. Opera — lib. XIII Maphei Vegii — diversa carmina, Priapeia, Copa, Est et non est, Vir bonus, Rosae, Culex, Dirae, Aetna, Ciris, Catalecton. s. l. et a. char. Rom. fol.

Maittaire p. 766. Braun Biblioth. ad SS. Udalr. et Afram T. I. p. 108. Morellus in Biblioth. Pinell. II. p. 386. et Panzer. Vol. IV. p. 208, 1277. [Vid. supra ad a. 1472 p. 645.]

P. V. M. Opera — adhaerent: Copa, Moretum, Dirae, Est et non est, Rosae, Culex, Priapeia. — char. lat. circa 1480. fol. forte Venetiis.

Gemeiner Nachrichten v. Regensburger Stadtbiblioth. p. 65. Rossi p. 72 et Panzer. Vol. IV, p. 208, 1278.

Mauri Servii Honorati Commentarius in Virgilii Opera, char. lat. fol.

Maittaire p. 752. de la Vallière, Helmschrot et Panzer, quem v. Vol. I. p. 76, 415. inter libros Argentoratenses. [Vid. p. 646.]

[*P. V. M. Bucolicum carmen.* (Colon. per U. Zell circa a. 1467) 4. s. l. et a.

Litteris gothicis foll. 17 impressum, quorum singula 25 versibus s. lineis constant. Cf. Panzer *Annal.* Vol. IX. p. 227, 374^p. Brunet et all., imprimis Ebert I. l. Vol. II. p. 1048. n. 23743.

P. V. M. Bucolica (Argent. per H. Eggestein) fol. s. l. et a.

Insignis raritatis exemplar, quod primum Bruneto innotuit, foliis 16 lin. 27 (folium 10. lineis impressis 26) constat, et fol. 16^b desinit in haec verba: „E xpliciunt Bucolica Virgilii.” cf. Ebert n. 23744.]

P. V. M. Bucolica char. Goth. rudi s. l. et a.

Ex Pinelli [Vol. II. p. 394] et Denis [Suppl. p. 691] Panzer. Vol. IV, p. 208, 1279. [Eadem fortassis editio, quam foliis 22, lin. 20 ante ann. 1475 typis excusam accuratius descripsit Illustr. Ebert n. 23745.]

P. V. M. Eclogae. Brixiae per Thomam Ferrandum 4. s. a.

[Char. goth. rudi cum signat. a, b, c usque ad d 1111, foliis 64, lin. 26 constat. Cf. Boni *lettere* II. p. LXXIV.] Panzer. Vol. IV, p. 263, 147. [Brunet I. l. et Ebert n. 23747.]

[P. V. M. bucolicum carmen nuperrime excusum et diligentissime emendatum. Adi. Carmen de litera Y. In fine: „Impressum Brixie per Damianum et Iacobum Philippum fres“

4. s. a.

Char. goth. et signat. A foliis 12, lin. 38 constat. Cf. Panzer. Annal. Vol. IX. p. 416, 38^b. Ebert l. l. n. 23748.

Buccolica cum cōmento (Herm. Torrentini) Parisiis per felicem Baligaut (circa a. 1490.) 4. s. a.

Char. goth. et signat. a — g foliis 53 constat. Servatur in bibl. Reg. Dresd.

Liber Georgicorum Virgilii cum commento familiari (Herm. Torrentini. Parisiis) per Phil. Pigouchet 4. s. a.

Litteris goth. descriptus extat in bibl. Reg. Dresd.

P. V. M. Bucolica et Georgica (Parisiis per Udalr. Gering, Crantz et Friburger) (ante ann. 1478) f. s. l. et a.

Fol. ult. (49^a.) ita desinit: „Finis foelix GeorgicoR Virgilii.“ Singula folia lineas impressas 32 exhibent. cf. Ebert l. l. n. 23746.

P. V. M. Catalecta. Moretum et all. (Colon., per U. Zell intra ann. 1466—1471.) 4. s. l. et a.

Char. goth. foliis 6, lin. 24 constat. Panzer Vol. I. p. 334, 433. Ebert Vol. II. p. 1049. n. 23753. Diversam ab hac eamque antiquissimam epigrammatum Virgilii suppositiorum editionem vid. ap. Denis Lese-früchte P. II. p. 27, 46. Panzer Vol. IX. p. 339, 1279^c].

Veterem *Londinensem* editionem Martinus aliquoties memorat: forte respexit *Bucolica s. a. per Rich. Pynsonum*, qui intra 1493 et 1528 typographiam *Londini* exercuit. Titulum libri v. apud Amesium *Old English Printers* p. 130. At nunc video a viro doct. Lud. Guil. Brüggemann (in *View of the English Editions of the Greek and Latin Authors* p. 535 ex *Herbert's typographical antiquities* [Vol. I. p. 238]) laudari *P. V. M. Opera cum Commentar. Ferrandi Londini Rich. Pynson* [mai.] 8. s. a. [Sed VV. DD. unam eandemque Virgilii editionem respexerunt, cuius inscriptio haec est: „Virgiliana poesis que latinitatis norma est Et propulsatis et eliminatis omnibus mendis felici gaudet exordio.“ Additum Pynsoni signum rubro et nigro colore expressum. Fin.: „Venalis extat Londiniano divi Georgii signo in vico nuncupato Fletestrede iuxta seti Dunstani.“ *Bucolica cum commento familiari* (Herm. Torrentini) seorsim edita prodire Londini per Wynandum de Worde 1512. repet. per eundem 1514. 1516. 1533. cf. Herbert typograph. Antiqu. Vol. I. p. 151. 152. 154. 186. Brüggemann et all.]

Ex tanto editionum saeculo XV vulgarum numero antea vix tres aut quatuor, nunc aliquanto plures, a viris doctis critica cum cura et subtilitate excussae sunt; unde fit, ut nec satis exploratum sit, sitne aliquid ex nonnullis earum utilitatis et fructus ad Virgilium expectandum, utque nec accurate definiri possit, quatenus ex iis inter principes et ex membranarum descriptas habendae sint, aut quae aliarum familias duxerint. Etsi, si quidem ex iis licet iudicare, quas ipse inspexi, iusta ordinandi causa subest, ut nunc habemus Virgilium ad codd. constitutum, parum aut nihil bonae frugis inde ad nos rediturum esse; quae ipsa res revocavit me, quo minus in iis, quae ad manum erant, excutiendis essem nimis sedulus. Quantum tamen adhuc curatior opera ac studio perspicere potui, a *Venetis cum Servii commentario* exaratis primo Virgiliana lectio fuit constituta, ut per plures editiones continuaretur. Nam conveniunt fere inter se ad eandem lectionem propagandam Venetae cum Servii tum cum Landini aliorumque Commentariis vulgatae. Cum iisdem consentire visae sunt edd. *Kobergeriana* 1492, *Argentina* 1502, utraque inter meliores referenda. *Daventricenses* et *Parisienses* in scholarum usum paratae esse videntur. *Priorem Romanam* ex parum emendato codice profectam esse supra vidimus; *alteram* emendatam ex Codice Pomponii, qui, ut probabile fit, idem erat cum Oblongo Pierii. Inde quae cum *Servio* prodire, fieri non potuit quin ex hoc ipso constituerentur aut interpolarentur. Ad *Mediceum* codicem emendavit poetam Cenninus Florentiae. Codices *Vaticanos* adhibitos esse in *Mediolanensi* Zarotti 1472 testatur subscriptio. Si tamen altera *Mediolanensis* 1474 inde fuit expressa, lectionem eius excerptam habemus in Var. Lect. apparatu. *P. Malteolus* his ad emendandum Maronem accesserat 1478 et 1498. Non tam in poeta, quam in *Servio* emaculando operam collocarant plerique, in his Io. Calphurnius in edit. Vicent. 1479. Prorsus inde a critica opera deflexum ad interpretandi studium. Primo video Donitium Calderinum enarrasse Opuscula 1483. Prodiit 1486 Pomponii Sabini Commentarius e *Servio* et Probo potissimum collectus. Inde Donati excerpta, et Landini Comment. 1487. 1489. Ant. Mancinelli 1490. Paullo post quinque Commentarii iunctim prodi coepere; inque hoc fere substitit virorum doctorum studium.

Dicendum nunc est de *Aldinis editionibus*, quas in prima editione nondum ad manus habebam. *Prima Aldina* 1501 inera superioris alicuius editionis repetitio, etsi in praefatione promittitur Virgilius emendatus, atque etiam ad calcem ortho-

graphiae suae defensione cum quinque locorum correctione subiicit Aldus (exigui profecto momenti illa correctio: *Lavinia* pro, *Lavinaque* Aen. I, 2. VI, 33. *protinus omnia* pro, omnein. VI, 464 *aquai* pro, aquae vis. VIII, 402 *potest electro* pro, potestur electro. IX, 9 *petit Evandri*, pro petivit E.): Altera est repetita ex priore. Successit tertia ex *A. Naugerii emendatione*, praeclara et inter praestantissimas facile editio: quam qui factum sit ut sequentes editores non sequerentur, sed plerumque ad priores Aldinas redirent, non assequor. Pleraque enim, ab Heinsio e melioribus codd. constituta, leguntur iam in Ald. tertia. Habuere tamen eam in manibus viri docti, saltem Pierius, qui nihilominus priores sequitur. Heinsius et Burm. laudant Ald. et Iunt. in Var. Lect., sed spectat hoc ad priores. Repetiere quidem editionem tertiam Aldinae 1527. 1540. 1545, nec tamen satis fideliter; in multis ad priorem rediere. *Paulus* autem *Manutius*, qui adnotationibus ad marginem apposis instruxit Virgilium, ad suum iudicium ex aliis edd. multa in textu novavit in edd. 1555. 1558. 1560. Ad *P. Bembi* et *A. Naugerii exemplarium* fidem emendationem factam praeferunt alia exempla, Venetum 1525, Iuntinum 1552: fluxere adeo illa ex Ald. tert. Aliae praeferunt eandem professionem tantum in Culice, ut Lugd. 1537. Paris. 1538. Multo tamen maior numerus est eorum editorum, qui tertiam deservere, et ad priores Aldinas rediere, ut Gryphianae, Rob. Stephani al.

Novam recensionem adornasse videri voluit *Io. Bapt. Egnatius* in ed. Ven. 1607. Verum substitit eius opera maxime intra *Servium*, quem ex dimidiato integrum se fecisse proficitur; adiecit et *Probi* commentariolum, seu fragmenta. E codd. quos iactat pauca vidi mutata, bonam tamen interdum lectionem repositam; versus de Helena Aen. II, 567 sq. sustulit. In ratione scribendi multa se ad veteris consuetudinis normam direxisse ait; in plerisque antiquioribus potius auctoribus, quam recentibus grammaticis, adstipulatus.

Iuntina prima, a *Philippo Iunta* expressa, est a. 1510, postquam iam Eclogas, forte et alia, separatim prelo subiecerat, repetita 1529, quam diligenter inspexi. Est in his, saltem in altera, fundus editio Aldina prior, verum emendata illa est a *Nic. Angelio*: quod tamen non ita accipiendum, ac si novos codd. adhibuerit. Praefixae sunt *Benedicti* in Virgilium annotationes, a quo codices inspecti sunt: v. inf. ad a. 1520; hanc tamen editionem cum Egnatiana a viris doctis neglectam esse video, nisi quod 1534 ex Egnatio Basileensis *Io. Walderi* repetita est. Diversae ab his sunt edd. Lucae Ant. Iuntae, de quibus statim dicemus, cum de Ascensianis pauca monuerimus.

Prima Ascensiana, h. e. Iod. Badii Ascensii commentariis instructa, quantum quidem constat, 1500 prodiit. Nihil equidem de re non inspecta affirmare ausim; eam tamen cum reliquis editionibus Ascensianis a Venetis supra memoratis, uti 1495. 1499, a quibus vulgatam lectionem deductam suspicor, nihil discedere vidi, ut adeo ipse Badius in textu nihil emendationis attulisse videntur. Criticae adeo opis ex iis omnibus nihil est expectandum. Sunt autem Ascensianae notabiliores Paris. f. 1505. 1507. 1512. 1514. 1515. Lugdun. f. 1517. 1528. 1529. Inter haec per familiare Commentum Herm. Torrentini, subinde repetitum, depressa est Virgilii lectio ad puerile verborum et phrasium studium.

Mature Ascensianum commentum in *Venetis* edd. migravit, interdum ad verba diversi contexti; unde nec dubito lectionis varietatem et interpolationem ab eo tempore promiscue per vulgatas esse grassatam. Post editionem a. 1500 ex Pinciana ductam *Lucas Ant. Iunta*, Ascensianarum edd. exemplo, onerare ac variorum commentariorum tanquam eluvie aliqua inducta, submergere poetam, coepit: f. 1519. 1533. 1537. 1542. Idem institutum tenere alii librarii Veneti, et [v. c. Gregorius de Gregoriis] in edit. 1522. Harum editionum omnium nulla esse potest dignatio. Etiam Iuntinas modo dictas sequuntur aliae Venetae: ut ap. de Tortis 1541: ap. Hieron. Scotum 1544 et ap. Bonellum 1558 et ipsa Velutelli 1534.

Inter haec *Pierius* praestantissimis codicibus adhibitis (de quibus v. sup. p. 609) castigavit Virgilium, et quidem Castigationibus seorsum editis 1521: acceptae ac repositae sunt in edit. 1529 Paris. et 1532 Rob. Stephani. Usus est Pierius Aldina prima et secunda; etsi tertiam semel memorat ad Aen. III, 43. Adoptavit et breviter excerpsit Pierii castigationes sub nomine *lectionum varietatis* appositae, *Alex. Velutellus* in Ven. 1534, 8. Item Hieron. Scotus Ven. 1544, quam excipit alia Veneta ap. Io. Mar. Bonellum 1558, f. nitidissima editio, et, quod viri docti fidem faciunt, cum ipsi titulo libri forte fidem haberent, emendatissima. Sed typographica peccata ipsi animadvertimus, et indocto homini concinnandae editionis curam mandatam fuisse, ex eo suspicamus, quoniam varietas lectionis in margine omissa est.

Unde factum sit, ut editio *Veneta* 1583, 8. e *MS. Carpensi*, h. Mediceo Codice, expressa a posterioribus editoribus plane negligetur, difficile est dicere. Ita nec *Commeliniana*, similiter e Cod. *Palatino* expressae 8. 1603, ulla ab editoribus ratio est habita. Sed, quod saepe et alias vidimus, casu haec potius et fortuna, quam consilio, geruntur.

Iam a. 1500 Virgilius Nic. *Dythrasi*, h. e. Io. Victorii Rosii (v. Anti-Baillet T. I, c. 8) opera restitutus cum eius scholiis

et indice prodierat apud Franc. Raupazetum*); hinc iterum per Sabium recusus 8. 1539 et 1555, unde transcriptae editiones Francof. 1583. Hanov. 1603. 1608. et castigata per Io. Obsoepum et Fr. Sylburgium 1613. 8. Indicem Erythraei Ant. Mar. Bassus aliquis ad versuum et librorum numeros instruxerat Venet. 1586. Sed tota fere Erythraeana opera nec consilium nec fructum habet. Interea nulla est Virgilii editio, quae frequentius repetita a librariis fuerit.

Similem fortunam invidere licet editionibus cum *Ioannis a Meyen* scholiis Ven. apud Aldum: 1576. 1580. 1587 etc. Nihil enim illis est ieunius. Repetita tamen illa a Francofurtens. 1599. 1616. 1629, tum in Parisinis et in Venet. edd.

Unde *Rob. Stephanus* editionem suam 1532 duxerit, curiose inquisivimus. Satis nunc nobis constat, Aldinam priorem seu Iuntinam ab eo fuisse expressam. Robertus ipse ex Servio laudis summam aucupatus esse videtur; eum enim, antiquorum exemplarium ope, inter quae unum Fr. Sylvii memorat, integritati restituisse gloriatur; de ipso Virgilio silet. Succedere editioni *Rob. Stephani* maiori reliquae *minores*, in quibus Aldinae tertiae praefationem praemisit; attamen poetae lectio ad alias, etiam Aldd. priores, edd. est mutata. Sunt eae 1533. 1537. 1540. 1549, iam a *Maittaire* in Hist. *Stephanor.* commemoratae; nec dubito *Henrici Stephani* tres editiones 1577. 1583 et 1599, 8. ex iisdem ductas esse.

Editio *Parisiina* 1600 cum tota sua familia Genevensi, Servii commentariis a *P. Daniele* emendatis non ullis in ipsum poetam meritis commendatur.

Quae *P. H. Sussannaei* diligentia in Virgilio emendando, 1539. 1540. 1541 Parisiis fuerit, mihi non constat; nec tamen tam criticam, quam typographicam eam industriam fuisse suspicor.

*) [Miuime. Ille enim *I. Nicus Erythraeus*, vir celeberrimus, qui Ital. nomina *Gioc. Vittorio Rossi* more seculi illius in Graeca transformavit, Romae natus circa a. 1577, denatus ibid. d. 15. Nov. 1647, *pinacothecam imaginum illustrium, dialogos, epistolas* multaque alia volumina edidit (cf. Crasso elogii d' huomini letterati Vol. I. p. 388—91. *Niceroi mémoires* T. XXXIII. p. 225 — 35. *Tiraboschi* I. l. T. VIII. p. 334 sq.), neque de eius commentariis in Virgilium ulla usquam mentio. *Nicolaus Erythraeus* vero, Ictus, patria Venetus, cuius scholia et index in Virgilium sec. XVI. saepius typis impressa sunt, ut ex praefatione ad Franc. Contarenum Venetiis Cal. Martii a. 1539 scripta apparet, hoc ipso anno Virgilium primum opera I. Ant. Sabli edendum curavit, unde Franc. Raupazetus, qui sec. XVI. medio denum artem typographicam Venetiis exercuit, a. 1555, 1560 (inde illud 1500) et 1565 hunc librum denuo descripsit. De Nic. Erythraeo eiusque opp. vid. Frid. Sylburgii praefat. in edit. Virgilii c. scholiis Erythraei, Francof. ap. Wechel. 1583.]

De fonte editionum *Sim. Colinari* 1526. 1531. 1540. 1542 forma minore, et *Gryphianarum* mihi hactenus liquet, quod edd. Aldinis prioribus, et Iuntinae inde ductae respondent. Iam inde ab a. 1538. 1545 Franc. Gryphius Parisiis Virgilium excudendum curaverat; tum e Franc. Goveani, clari Icti, et vel ex magni Cuiacii laude satis nobilis, castigatione, falso tamen iactata, eum vulgavit Lugduni Seb. Gryphius forma minore 1542. 1544. 1546. 1547. 1550. 1555. 1556. 1560.

Ab anno inde 1530 [Hagenoae, per I. Secerium] et hinc 1537. 1538 Virgilius cum *Phil. Melanchthonis scholiis* Parisiis vulgatus, et Lugduni 1537, deinceps autem Tiguri 1564. 1570. 1581. 1585, Basileae 1546 et al., Moguntiae 1554, Coloniae 1597 repetitus est. Habent neque hae editiones usum criticum; mirum tamen illud, qui factum sit, ut Parisiis primum Melanchthonis scholia frequentarentur. [Minuere. Vid. inf. ad h. a.] Etiam Melanchthonis praelectiones in Georgica, Basileae 1544 vulgatae, statim 1548 iterum fuere recusae.

Lipsiae ab initio inde saeculi XVI modo Bucolica, inodo Georgica, etiam Aeneis, fuerant excusa; ista fere cum *Herm. Torrentini* Comment. Nec tamen ex iis edd. quicquam beneficii aut fructus in Virgilium expectari posse videtur, ne ad interpretationem quidem. Est enim huius Torrentini familiaris, ut vocat, expositio, iam sub finem saeculi XV vulgata, illis quidem temporibus condonanda, non tamen digna, quae toties Lipsiae, Argentorati, Daventriae, Londini et alibi repeteretur. Si tales edd. non plane negligimus, historiae typographicae forte prodest opera nostra, Virgilio nihil.

Postquam *Ge. Fabricius*, Chemniciensis, accuratoris doctrinae vir, quam nunc vulgo ad viri docti nomen consequendum in hoc litterarum genere requiri solet, ex Italia Neapolitanum exemplar Commentariorum *Donati* in Aeneidem reportaverat, inque iis et *Servii* Commentariis emendandis operam per multos annos adsiduam collocaverat: eius fructus in publicum produxit primum editio *Henricopetrina* f. 1551, repetita illa mox, et variorum interpretum Commentariis locupletata, seu onerata et obruta, f. 1561. 1575. 1586 et Lud. Lucii studio 1613. Quod exemplum Henricopetri operis librariis exprimendum tradiderit, nusquam memoratur. Mihi cum Iuntinis fere et aliis Venetis convenire ea editio visa est. Postquam Fabricius exemplar suum prelo paraverat, et, tametsi nullo codice usus esset, tamen illud operarum erroribus purgaverat: *Joach. Camerarius* illud descriptum Lipsiam secum attulit. Hinc Virgilius excusus 1546. 1548. 1551. 1556. Tum Fabricius *lectionis varietatem* adiecit nescio an primum in edit. Argent. an. 1557. Hinc ex *Fabriciana recensione* saepius repetitus Virgilius 1568. 1591. 1598 et forte alias.

Interea Lipsiae prima *Greg. Bersmanni* 8. 1581 prodiit, bona editio, sed quae criticis usibus non admodum inserviat. Saepius ea sub preluum revocata est. [1586. 1596 etc.]

Taubmanniana editio Viteb. 1618, 4. Henr. Stephani editionem secundam sequitur, ut in praef. diserte memoratur.

Cerdanae editiones in textus ratione vix quidquam immutaverunt, nec multum praesidii ad eam rem in iis est: Tanto maior earum utilitas est ad interpretationem; inodo quis litteras, iudicium et usum afferat. Unde tamen expressae sunt, nondum assequi potui.

Antwerpienses ex officina *Plantiniana* editiones non unius sunt generis. Prima fuit e *Theod. Pulmanni* recensione et emendatione 8. 1546, repetita deinceps 1564. 1571. 1580. 1583. 1589. 1592. 1596. 1604. 1625. 1634. Doceri cuperem, de prioribus saltem, an inter se diversae sint; ipse in praefatione ed. 1564 ex collatione exemplarium cum manuscriptorum tum typis impressorum poetam se restituisse profitetur. Idem Chph. Plantinus f. 1575 Virgilium nitide exprimendum curavit cum *Germani Valentis Guellii* Commentationibus pereruditis, quarum tamen tantum in interpretatione ratio haberi potest. Tandem etiam Aldinae editiones 1558 aut 1560 cum Paulli Manutii adnotationibus ad marginalibus ab eodem Plantino sub preluum a. 1566 revocatae sunt.

Vulgares editiones, quarum ingens numerus commemorari posset, hic non curamus. Inde ab a. 1622 procedunt *Elzevirianae* L. B. e doct. viror. castigatione. Acc. *Animadverss. liber.* Ex eodem genere est illa, cui praefatus est *Dan. Heinsius*, 1636 *P. V. M. Opera nunc emendatiora.* Non tamen apparet, quidnam operae vir doctus adhibuerit. Est enim haec cum aliis hinc repetitis inquinatissima et sine lectionis dilectu. Ad tergum praefationis appictus est numus cum Virgilii capite, quo sibi fraudem fieri passus est vir doctus.

Tandem *Nic. Heinsius*, divino quodam beneficio poetis Romanis sospitator datus, ad Virgilium constituendum accessit: cuius editiones ap. Elzevrios 1664, 12. 1671. 1676. 1688 saepius repetitae et ab sequentibus editoribus fere omnibus, etiam a Ruæo in edit. secunda, tamquam regula acceptae sunt, ad quam Virgiliana lectio exigeretur. Postquam tamen P. Burmannus scrinia Heinsiana recuperaverat, eius diligentia nova saltem variae lectionis silva, et critica in nonnulla loca strictura subnata est.

Inter haec commentandi et illustrandi ratio et ipsa inter varias vicissitudines fluctuavit. Post *quinque Commenta*, quae sub saeculi XV exitum prodierant, saepius repetita in edd. saeculi XVI, regnavit *Ascensiana elucidatio*, grammatica fere ac

rhetorica, et ad Servii exemplum instituta. Ipse *Servius* non modo assidue legebatur, verum commentatores suos erat nactus; ipse tamen vitiis coinquinatus, donec recentioribus virorum doctorum studiis emendaretur. *Probi* commentariolus, 1507 ab *Egnatio* vulgatus, non magni usus esse poterat. *Donati* non nisi fragmenta habebantur inde a 1489, donec plenior *Donatus* prodiret Neap. 1535, repetitus a *Fabricio* 1551 Basileae, poetam ad rhetorica praecepta exigens. *Iulii Sabini* Commentarios 1486 editos minus frequentatos esse ex paucitate repetitorum exemplarium colligo. *Servius* accessit *Philargyrius* 1537 et 1600. In Scholis *Torrentini* familiaris expositio ingenia puerorum corrumpit, singulis fere annis inde a 1496 repetita. Substituta iis inde a 1539 *Erythraei* scholia cum indice sexcenties excusa; tum *van Meyen* scholia inde a 1576. Ex his triumviris plerumque doctrina scholastica pependit, e qua adeo divinae poetices omnisque venustatis et pulchritudinis sensus et ex lectione voluptas sublata esse debuit. Ad puerilia depressa fuit *Rami* opera in *Buc. et Ge.* 1551, ad quae duo carmina omnino plus studii attulere homines, quia puerilis institutio in iis maxime occupata erat. Hinc subnaeae *Philippi Melanchthonis* adnotationunculae 1531; *Willichi* scholia 1535 et 1539; *Lucii Vivis* in *Buc.* interpretatio 1537, qui et allegoriis indulsit; *Camerarii* 1556, tum *Nicod. Frischlini* paraphrasis 1580. 1602. Serius ad *Aeneidem* perventum, primum in *Hartungi* Annotat. 1551, tum *Nannii* et *Hortensii* 1559 et *Nasimbani* 1596. Non carent illi docta subtilitate; verum iudicium et sensus elegantia ab illis abest. Cumulantur quoque partim vulgaria, partim rhetorica a genio et indole poetices aliena. Grammatica ratio intra verba et formulas subsistens, melior tamen et castigatior, fuit in nonnullis ex his, tum in *Paulli Manutii* adnotationibus marginalibus 1558, (quae etiam in *Plantinianis* sunt receptae 1566, mox meliores ipsis substitutae ab *Henr. Stephano* 1577,) et selectis virorum doctorum notis a *Ge. Fabricio* 1546. 1551. 1557, tum a *Bersmanno* 1581. Laudatur *Pontani* opera 1599. Ad *Graeca* revocaverat animum iam olim *Eobanus Hessus* 1529, et Theocriti Hesiodique loca comparaverat. Maiore cum apparatu hoc exsequutus est *Fulvius Ursinus* 1568, cuius vestigiis insistens 1575 *Germanus Guellius Valens* Virgilium e Graecis illustravit; nimium sane, ut natura humana fert, in invento sibi indulgens, ut tamen erigeret animos ad meliora. Inde disertissimos, eruditissimos, et luculentissimos commentarios condidit *La Cerda* Madriti, primum in singula Carmina 1608. 1612. 1617, tum vero hoc ipso anno 1617 iunctim editos. Si subtilitatem et iudicium in delectu desideres: aetatis vitium forte illud est, non viri. Quod praevideri potuit, ut ex largissimo fluvio rivulos sibi aperirent alii, evenit, et exorti sunt plures, qui selectas ex superioribus interpretibus notas Virgilianis carminibus

adderent: qui fere omnes peccarunt in hoc, quod non ipsi iudicium suum adverterunt, videruntque quae illustrationem sibi postularent, verum id unice sequuti sunt, ut ex aliorum iudiciis totipenderent, apponerentque ea, quae invenirent notata ab aliis, prouti casus, aut studium, aut stomachus offerret. Non vacat his vitiis *Taubmanni* commentarius 1618, multo minus *Farnabii* opera 1634 et *Minellii* 1674. Intellectum sane est a viris doctis, desiderari in Virgilio interpretando genus aliquod scholiorum seu commentationis perpetuae; nam, ut unum alterumve locum egregie illustratum videas, id ad perpetui carminis lectionem doctorem non satis facit; peccatum tamen est in eo, quod excerptis ac selectis aliorum notis id effici posse putarunt. *Schrevelii* opera inde a 1657 in edd. grassata per notas selectas oscitantiam et levitatem iudicii ubique prodit; nec magis probanda *Emmenesii* opera 1680. Interea studium excudendi auctores classicos cum integris virorum doctorum commentariis per *Batavos* revixerat; quo sane sublata est molesta illa ratio indiligenter et indocte excerptendi ac mutilandi aliorum diligentiam; altera tamen ex parte non minus ignavie editorum consultum fuit in hoc, quod sine ullo animi iudicio et acumine cumularunt ea, quae ab aliis erant prodita; itaque vulgaria quaeque bis terve enuntiata apposuerunt, relicta lectori molestia, ut, si quid vellet, id ipse erueret. Inter haec vulgata est *Burmanni* editio 1746, in qua vix intelligas, quodnam certum animi iudicium ille sibi proposuerit. Si *Heinsiana* in lucem edere et critica curare voluit: non videas, quorsum *Serviana* et alia interpretationi inservientia addiderit. Sin interpretationem consilii partem constituerat: tum nulla opera ieiunior et magis manca adhiberi potuit; *Servius* enim in paucissimis locis satis facit, admixta habet innumera aliena, falsa, indocta; quae vero ipse aut *Heinsius* affert, singularum interdum vocum illustrationes per congesta loca et exempla, possunt ea forte uni et alteri loco lucem afferre, ad summam lectionis et interpretationis parum inde proficias.

De summa carminis et de summa operae, quam illud postulat, acutius iudicarunt viri docti a Criticis improbat, *Ruaeus*, *Catroeus*, *Trappius*, *Martinus*. Viderunt hi, partim se in poeta versari, adeoque grammaticam operam nihil aliud quam fundum melioris interpretationis et veri e lectione fructus esse habendam, partim carmina esse opera singula, quorum cuique argumentum ingeniose descriptum et pertractatum subiectum est; non posse poetam cum voluptate legi, si tantum in criticis haeseris, aut si philologicas observationes ad singulas voces et phrases cumulaveris: itaque de sententiis, de poetica vi, de oratione poetae solliciti fuere. Latus praebuere adversariorum ictibus in hoc, quod ipsi nec critica nec grammatica subtilitate imbuta satis ingenia habuerunt.

Et haec quidem hactenus. Iuvat nunc editionum annales subiungere, ut de iis, quae universe dicta sunt, ex singulatum facta enumeratione melius constet *).

1501 — 1601.

1501.

Vergilius cum commentariis quinque, videlicet Servii, Landini, Ant. Mancinelli, Donati, Domitii. Fin.: Venetiis. sub anno domini. 1501. Die. 9. Iunii. fol. 1501.

Vid. Goezii Memorabil. Biblioth. Dresd. T. II, n. 291. [Constat foliis quinque non numeratis, quibus praef. Mancinelli et alia nonnulla continentur, numeratis autem 360; a fol. 333 verso Maph. Vegii liber Aen. XIII. et carmina minora leguntur.] Sequitur autem sine dubio edd. Venetas 1495. 1499.

[„*Virgilio cum Servio.*“ Fin.: *Impressum Mediolani per Angelum scinzenzeler. die. VIII. mensis Decembris Anno Dni MCCCCI.* fol. 1501.

Foliis non numeratis octo prioribus vitam Virgil. et tabulam h. operis s. indicem, 209 sequentibus numeratis Buc., Georgg. et Aeneidem cum Servii commentt., et denique undeviginti foliis non numeratis Vegii librum Aen. XIII. et carmina minora continet. Servatur in bibl. Reg. Dresdana.]

Vergilius. Venetiis ex aedibus Aldi. Romani Mense Aprili MDI. Venetiis 8. 1501.

De hac iam ante dictum est. Typis minoribus, quos *italicos, currentes*, et *Aldinos* vocant, primus omnium librorum expressus. Adiecta est ad calcem epistola de orthographiae ratione. [Constat foliis non numeratis 228, et inter rarissimas habetur. Vidd. Renouard Annales de l'imprimerie des Alde. Edit. 2. T. I. p. 64 sq. Ebert T. II. p. 1039. n. 23664.] Est etiam huius edit. repetitio sine anho. [Duae potius huius edit. extant repetitiones s. l. et a., quae Lugduni typis ab Aldinis paululum diversis expressae, si raritatem spectes, priori illi non sunt inferiores. Differunt autem eo, quod in altera, quae vitiis typographicis quam maxime scatet, fol. 1. (Bucol. I. v. 21.) *Stultus*, in altera vero *Stultus* legitur. Cf. Ebert l. l.]

*) Digesserunt haec in certas editionum aetates Bipontini: I. natales. II. a. 1500—1546 Ascensio-Aldino-Egnatianna. III. 1546—1636 Pulmanno—Fabriciana. IV. 1635—1717. Heinsiana I. V. 1717—1784. Heinsiana II.

P. V. M. aliquot opusculorum cum familiarissima elucidatione pro tyrunculorum in arte poetices institutione insigni ut vides caractere in sancta Colonia exaratorum opera atque impensis providi viri Henr. Quentell. anno post iubiläum primo. Coloniae. 4. 1501.

Vix memoratu dignum iudicassem, nisi viderem in fraudem titulum inducere posse. Continentur: Vir bonus. Est et non. De y littera Pythagorea. De rosa. Elegia de obitu Maecenatis. Habemus opusculum in manu, et idem ipsum ex ed. priore, e Bibl. Acad. Gotting., ubi post Quentell subiicitur: *civis eiusdem. Faustus adest finis. In eius celebritate, qui deo dicatis coniugium interdixit Anno virginici partus ante iubiläum centesimum.* Unde hoc unum assequor, 1499 id esse exaratum. Idem esse videtur, quod sine anni nota expressum memoratur in Biblioth. Schwarz P. II, n. 878. Est alia editio antiqua litteris neogothicis s. a. et l. in 4to inscripta: *P. V. M. poetarum Achillis minutiora opuscula seu mavis lusus et lectione et imitatione dignissimi.*

Interea ex Harlesio disco eod. a. apud eundem Quentell Coloniae expressa Bucolica et Georgica c. Comm. Herm. Torrentini esse. v. Panzer. Vol. VI, p. 348, 7. et ibid. p. 351, 28 et 38. iterum 1506. ibid. p. 359, 110. item 1510. ibid. p. 369, 198.

1502.

P. V. M. opera (et Carmina minora) cum quinque Commentariis, expolitissimis figuris atque imaginibus per Sebast. Brant superadditis. Fin.: Impress. [regia in civitate Argentea.] ordinatione, elimatione ac relectione Sebast. Brant, operaque et impensa non mediocri Magistri Iohannis Grieninger. anno Millesimo quingentesimo secundo quinta Calendas septembres dñr. Argentorati f. 1502.

Commentarii sunt iidem, qui in Venetis edd. 1495. 1499. 1501, ut non dubitem, quin ipse poeta ex iis expressus sit. Ceterum ex hac Argentina figuras, quae Ascensianas fere, lunatas, et alias Venetas ornamt dicam an ornatui officiant, ductas esse apparet. Est haec editio in Biblioth. Acad. Gotting. ex penu Duviano [et in bibl. Reg. Dresdana. Cf. Ebert. l. l. n. 23665.]

[*P. V. M. Bucolica c. commentario H. Torrentini. Fin. Coloniae in offic. pie memorie H. Quentell* 4. 1502.

Panzer Annal. Vol. VI. p. 351, 28.]

P. V. M. Georgicorum liber cum novo commentario Hermannii Torrentini. Daventriae industria Iacobi de Breda 4. 1502.

De his Comment. v. ad 1494. Successere Bucolica 1503. [et 1504.] Georgica rep. 1514.

1503.

Georgicorum P. V. M. liber, cum novo commentario Herm. Torrentini. Fin.: *Impressum* Lyptzk per Melch. Lotter. Anno etc. 4. 1503.

Biblioth. Acad. Gotting. [et Reg. Dresd. cf. (Strauss) opp. rar. bibl. Rebdorf. p. 299. n. 73. all.]

Bucolicorum P. V. M. constructio luculentissima ac familiaris vocabulorum explanatio summe necessaria. Impr. Lyptzk per Melch. Lotter 4. 1503.

Bibl. Reg. Dresd.

P. V. M. Bucolica c. comm. II. Torrentini. Daventriae per Iac. de Breda 4. 1503.

Ex Catal. bibl. Thott. Vol. VII. p. 201. Panzer Annal. Vol. VI. p. 485, 15.

Bucolica P. V. M. cum verborum contextu in poetices tyrunculorum sublevamen per H. Torrentinum triviali stylo familiariter discussa. Colon. ap. Quentell 4. 1503.

Bibl. Reg. Dresd. Panzer Annal. Vol. IX. p. 419, 42^b.

Georgicorum P. V. M. liber c. novo comm. H. Torrentini. Fin. *Ac in offic.* H. Quentell — Colonie impressum 4. 1503.

Panzer Annal. Vol. VI. p. 351, 38.

P. Verg. M. Aeneis in duodecim libros discreta — Impressum Liptzick per Baccal. Wolfgangum Monacensem 4. 1503.

Ex bibl. Thott. Vol. VII. p. 201. Panzer l. c. Vol. VII. p. 146, 80.]

P. V. M. Bucolica. Lipsiae per Martin. Herbipol. f. 1503. Eiusdem *divina Aeneis in XII libros discreta, quibus singulis hypothesis sive argumentum a Phil. Beroaldo, Rhapsodorum principe nostra aetate, conscriptum praemittitur.* per eundem fol. 1503. *Georgica ac curai emendata, cum argumentis Beroaldi ad singulos libros apposis.* per eundem. Ge. Schiltel curante. Lipsiae f. 1503.

Annal. Typograph. Lips. pag. 80. [Panzer Annal. Vol. VII. p. 145, 74. 76. 77.] Beroaldi epistolam supra in edit. Paris. 1478 appositam esse vidimus. Per eundem Martinum Herbipolensem *Culex* separatim fuit excusus 4. s. a. vide ibid. p. 101.

[In hoc presenti hec continentur *P. V. M. quinque carmina* (minora spuria) *de viro bono* etc. (Lipsiae per Wolsfg. Monacensem) 4. 1503.

Panzer l. c. Vol. VII. p. 146, 81. et 234, 947.

1504.

Mediolanensem huius anni apud Alex. Minutianum impres- sam primum in notitiam adduxere Socii Bipontini e Biblioth. Heideggeri Reip. Turicensis tribuni.

[*P. V. M. Opera* (et catalecta cum Servio). Fin.: *Impressa Mediolani apud Alexandrum Minutianum quam emendatissime: et de exemplari castigatissimo descripta — Impensa communi cum venerabili Sacerdote Nicolao Gorgonzola. Anno — M. D. IV. Idibus Octobris* 4. 1504.

Vidd. Panzer Annal. Vol. VII. p. 380, 22. Ebert l. l. Vol. II. p. 1039. n. 23666.

P. V. M. Opera. Cum expositoribus Servio Landino Mancinello Donato Domitio. Annotationes item in Servium suis locis positae. Fin.: Venetiis a Phil. Pincio Mant. Anno dom. MCCCC. IIII. die XXXI Augusti. f. 1504.

Editio hucusque parum cognita. Vid. Panzer l. c. Vol. VIII. p. 369, 251.]

Aliamque per Bartholomaeum de Zannis de Portesio Venetiis repetitam nunc et 1507. 1510 ex 1495.

Eclogae Vergilii, Calphurnii, Nemesiani, Francisci Petrarchae, Io. Boccaccii, Ioan. Bapt. Mantuani, Pomponii Gaurici. Impressum hoc opus Florentiae opera et impensa Philippi de Giunta bibliopolae florentini [Anno salutis Mille. CCCCC. IIII. Decimo quinto Calendas Octobris.] 8. 1504.

[Servatur in bibl. Reg. Dresd. Vid.] apud Maitt. Annal. Ind. p. 329. [Bandini] Typograph. Iuntin. II, p. 11. [Bucolica c. comm. Herm. Torrentini Daventriae industria Iac. de Breda hoc anno prodire. Vid. supra ad a. 1502.]

1505.

P. V. M. omnia opera (cum Carminibus minoribus) *cum figuris nuper additis* (ex edit. Argentina) *et expositoribus Servio, Landino, Donato, Ant. Mancinello, Domitio. Annotationes item in Servium suis locis positae* (Philipp. Beroaldi.) Venetiis a Phil. Pincio Mantuano f. 1505.

B. G. Ex Pinciana 1499 expressa, ut res ipsa testatur; habuimus enim utramque in manibus. [Panzer. Annal. Vol. VIII. p. 375, 303. Figurae ductae sunt ex edit. Argentor. 1502.]

Vergilius. Venetiis. M. D. V. Mense Decembri (ex aedibus Aldi.) 8. 1505.

Est repetitio prioris minus emendate facta. Accedunt tamen in hac edit. secunda Carmina minora. Apud Crevennam 150 flor. venit: tam intelligentes habemus bibliophilos! [Vid. Renouard l. l. T. I. p. 119 sq. Ebert l. l. n. 23667.]

Ascensiana Editio. Parisiis f. 1505.

Secundum ed. a. 1500 haud dubie. Memorat eam Masvic. praef. ad Virgil.

P. V. M. Opera iterum Augustini Camynadi exactissima cura castigata argumentis et annotamentis paullo frequentioribus il-

lustrata, ac Magistri Io. Philippi Alemanni, diligentissimi formulatoris impendio atque industria nuperrime nitidissimis excusa characteribus Parrisiis 8. 1505.

(B. A. G.) Inscripta est Nic. Benserado.

P. V. M. Bucolicum decem aeglogarum opus: tersum ac extrema opera castigatum ab Herm. Torrentino familiariter expositum. Lipsiae per Melch. Lotter 4. 1505.

Biblioth. Acad. Gotting. vid. inf. 1508, 1516. et iam sup. ad 1500 et 1494.

P. V. M. Aeneis. Lipsiae per Iac. Thanner 4. 1505.

1506.

P. V. M. Georgica per Iac. Thanner. Acc. Est et Non est. Lipsiae 4. 1506.

Biblioth. Acad. Gotting. Saepius repetita sunt haec exemplaria in scholarum usum per Thanner et Melchiorem Lotter.

[*Bucolica P. Verg. Maronis.* (Coloniae) in aedibus Quentell 4. 1506.

Panzer. Annal. Vol. VI. p. 359, 110.]

1507.

P. V. M. Opera cum comment. varior. [s. h. t. *Opera Vergiliana docte et familiariter exposita. docte quidem Buc. et Georgg. a Servio Donato et Mancinello cum adnott. Beroualdinis: Aeneis vero ab iisdem praeter Mancinellum et ab Augustino Datho in eius principio: Opusculorum praeterea quaedam ab Domin. Calderino: familiariter vero omnia tam opera quam opuscula ab Iodoco Badio Ascensio etc. Fin.:*] Ex offic. Ascensiana Impendio Io. Parvi [Sexto Idus Novemb. etc.] f. 1507.

Ap. Maittair. T. II, p. 184 et accuratius in Memorab. Biblioth. Dresd. T. II, p. 292. [Panzer Annal. Vol. VII. p. 523, 200.] Expressa ex edit. 1505, unde praefatio Badii praefixa.

[*P. Vergilii*] *Buc. Ge. Aeneis cum Servii Commentariis accuratissime emendatis, in quibus multa, quae deerant, sunt addita. Graecae dictiones et versus ubique restituti. Sequi. Probi, celebris Grammatici, in Buc. et Ge. Commentariolus non antea impressus. Ad hos Donati fragmenta, Chph. Landini et Ant. Mancinelli Commentarii. Venetiis Io. Bapt. Egnatius Venetus emendavit (cum figg.). In fine: Venetiis excusi M. D. VII die ultimo Iunii — Bernardinus Stagninus impensam fecit, 4. (quaternis duplicatis)* 1507.

Nimis magnifice de hac editione senseram, antequam illa mihi inspecta esset; meliora apposui p. 669. Servatur in Biblioth. Gotting. Acad. e suppellectili libraria Duvii. [cf. Freytag

adparat. litterar. Tom. II. p. 1340. Panzer Annal. Vol. VIII. p. 384, 380.] Fragmenta *Probi* hic primum prodeunt e codice vetustissimo Bobii quondam a Georgio Merula invento. Repetita est 1520. Add. 1527. Est quoque h. a. repetita editio Veneta per Bartholomaeum de Zannis fol. haud dubie ex edit. 1494 et 95.

1508.

P. V. M. Bucolica cum commentario Hermanni Torrentini. Argentinae per Io. Knoblauch. 4. 1508.

Sic quoque *Georgica* eod. a. [cf. Panzer Annal. Vol. VI. p. 41, 124. 125 et *Aeneis*, de qua vid. a. sequ.

P. V. M. Carmina (minora supposititia) *de vero bono* etc. Fin. Impress. francophordie cis oderain per me Conradum Baumgarth Anno Bisextili MCCCXCVIII 8. 1508.

Meusel histor. litterar. Archiv Vol. III. p. 153 et inde Panzer Annal. Vol. VII. p. 54, 5.]

[*P. V. M. opera.* Argentinae ap. Schurer. 8. 1508. Veesenmeyer bibliogr. u. biogr. Analekten p. 66.]

1509.

[*P. V. M. Aeneidos opus.* Lyptzk per Wolfgangum Monacensem 4. 1509.

Panzer Annal. Vol. IX. p. 488, 276^b.]

P. V. M. Aeneis cum familiari expositione. Joh. Knoblauch civis Argentinensis impressit V. Kal. Aprilis anno salutis Christianae MdlX. Argentinae 4. 1509.

Io. Schottus Argentinensis praefatur, quem adeo suspicor, ad Torrentini modum, de quo v. ad 1494, 1500. simili ieiuna commentatione Aeneidem interpretari voluisse. Eodem anno 1509 *Georgica* iterata prelo sunt, [Panzer Ann. Vol. VI. p. 45, 156.] et hinc 1516. In nostro Aeneidis exemplari *Bucolica* a. 1512 et *Georgica* 1513 expressa praemissa sunt. *P. V. M. Opuscula cum familiari expositione* [*Culex*, *Dire*, *Aethna*, *Cyris* etc.] a. 1509 ab eodem Knoblauch excusa sunt. [cf. Freytag adparat. litterar. Tom. II. p. 1344.] *Aeneis* autem iterum 1515. 1525 et Opera 1520 cf. Panzer. Vol. VI, sub his annis.

[*P. V. M. Mantuani carmen Bucolicum decem arglogarum opus.* Fin. Vides Virg. *Bucolica* — emendatione accurata Mag. Io. Hass de Graitz limata, Impensisque et industria Iacobi Tanners 4. 1509.]

1510.

[*Vergilius.*] Opera et Opuscula. Copa. Priapeia — praevio monito Mariani Tuccii. [Impressum hoc opus Florentiae] impensa Philippi de Giunta Florentini Anno — M. D. X. Sexto Cal. Decembris 8. 1510.

Maitt. Annal. Ind. p. 327. Eam non inspexi; esse tamen eam ex Aldina prima vel secunda expressam non dubito: cum hoc idem mihi de altera, ex ea repetita 1520, constet: vid. inf. h. a. Et hoc ita se habere, didici ex [Bandini] Iunt. Typograph. Annal. II, p. 37. [Add. Ebert l. l. n. 23668.]

P. V. M. Opera cum Comment. Servii etc. Impressum Venetiis per Bartolomeum de Zannis de Portesio M. D. X. Die XX. Junii. f. 1510.

Maittair. Annal. Ind. p. 328. [Panzer. Vol. VIII. p. 400, 515.] Repetita sine dubio ex edit. 1495. [Vid. ad ann. 1514. Servatur in Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Opuscula cum familiari expositione. Porcae 4. 1510.

In Biblioth. Hulsiana T. II, p. 501. Vid. ad a. 1509.

[*P. V. M. Bucolica c. commentario H. Torrentini,* Argentorati per Io. Knobloch 4. 1510.]

[Panzer. Annal. Vol. VI. p. 48, 102.]

Annotationes Phil. Beroaldi Bononiensis, in Commentarios Servii. Phorce [mense Aprili M. D. X.] sine typographo. 4. 1510.

Biblioth. Bunav. p. 305. [atque ex ea Reg. Dresd.] Biblioth. Acad. Gotting. Vulgatae illae erant iam 1489. ut supra vidimus h. a.

1511.

P. V. M. — et minora: cum Servio, Probo, Sulpicii Verulani annotationibus in sex priores Aeneidis libros. Tum Phil. Beroaldi Servii, ut ipse inscripsit, errores, cum Domitii Calderini in Iuvenilia huius poetae commentariis. Mediolani per Leonardum Vegium M. D. XI. die XXV. Augusti.

f. min. 1511.

Innotuit mihi beneficio Martini, Rect. Lycei ad S. Nicol. apud Lipsienses. Est repetita ex aliqua editione Veneta. „Vegii gratia Alexander Minutianus, socer, Probi Grammatici in Buc. et Ge. interpretamenta eruditissima addidit, apposuit quoque suis in locis Sulpicii Verulani annotationes in sex priores Aeneidis libros.“ Primo itaque nunc illae editae? et „tres celeberrimos Grammaticos excussit, Priscianum, Nonium, Macrobius cum Gellio —“ [Panzer Annal. Vol. VII. p. 391, 107.]

[*Vergilius. In hoc volumine continentur opera Vergiliana inferius scripta, Bucolica, Georgica. Aeneidos libri XII una cum Muphaei Veggii libro XIII. Eiusdem Vergilii opuscula etc.* (Lugduni) s. l. et a. 8. (1511)]

Rarissima haec editio ex Aldina a. 1505 et Iuntina a. 1510 descripta est. Vid. Ebert l. l. n. 23669.

P. Virgilii Mar. Bucolica, Georgica, Aeneis cum Servii

commentariis. Phil. Beroaldi in Servium Notis, Iac. Crucii annotationibus. Mediolani exc. Io. Angelus Scinzenzeler in-
ensis Ioa. Iac. Lignani MDXI die I. Decembris fol. 1511.

Panzer Annal. Vol. XI. p. 462, 103^b.]

P. V. M. Georgica c. Comment. Herm. Torrentini. Antwer-
piæ [expensis Henrici Eckert de Hombesch] 4. 1511.

E bibl. Thott. Panzer. Vol. VI, p. 5, 13.

1512.

P. V. M. Opera. Ex officina Ascensiana prodire hoc anno
Venetis fol. Extat ea in Biblioth. Duc. Sax. Gothana. Memo-
ratur in Biblioth. Schwarz. Est alia Ascensiana Parisiis: de qua
olim dubitavi: nunc a viro docto, qui eam manu versavit, edo-
ctus sum, eam prorsus convenire cum ceteris Ascensianis, esse
quoque iisdem Commentariis instructam.

[P. V. M. Opera cum expositionibus Servii, Donati, Mancin-
nelli, Beroaldi etc. Venetiis per Georgium Arrivabenum MDXII.
die XI. mensis Octobris 4. 1512.

Panzer Annal. Vol. VIII. p. 407, 576.]

Bucolica cum commento familiari (Herm. Torrentini) Lon-
dini per Wynandum de Worde [Die VIII. Aprilis] 4. 1512.

Ames's *Old English Printers* p. 92, qui *Wyncken* appellat,
 Palmer's *Hist. of Printing* p. 346. Maittair. Annal. Ind. p. 330.
 [Brüggemann. view p. 536.] Eadem editio repetita 1514.
 1516. 1533.

Bucolica cum verborum contextu in portices tyrunculorum
sublevamen per Herm. Torrentinum triviali stilo familiariter
discussa. Impr. Argentinæ per Io. Knoblauch 4. 1512.

Vide ad a. 1509. [Panzer Annal. Vol. VI. p. 55, 246.]

[P. V. M. Georgicorum Liber cum novo comment. H. Torren-
tini. Melchior Lotterus impressit Lyptzk 4. 1512.

Panzer Annal. Vol. VII. p. 176, 381.

P. V. M. Carmina (minora supposititia) Lipsi per Melch. Lot-
terum. 4. 1512.

Panzer l. c. Vol. VII. p. 176, 382.]

P. V. M. Aeneis. Lipsiæ per Io. Thanner. 4. 1512.

Recusa ed. 1505. Annales tamen Typogr. Lips. de ea tacent.
 Alia impensis Melch. Lotter 1513. 4. adest in B. G.

1513.

P. V. M. Georgicorum liber cum novo absolutissimoque
comm. Herm. Torrentini multo accuratiori opera nuper reco-
gniti. Argentinæ per Io. Knoblauch quo potuit exactiori studio
elaboratum. M. d. XIII. 4. 1513.

Vide ad a. 1509. [Panzer Annal. Vol. VI. p. 60, 282]

P. V. M. Bucolicum, sine nomine typogr. Viennae 4. 1513.

Denis *Nachtrag zu seiner Buchdruckergesch. Wiens* p. 39.
[Panzer. Annal. Vol. IX. p. 19, 104.]

[*P. V. M. Bucolicum decem aeglogarum opus castigatum a H. Torrentino.* Lypsi ap. Melch. Lotterum 4. 1513.

Panzer l. c. Vol. VII. p. 180, 417.

P. V. M. Aeneis novis ac elegantioribus formis expressa per Melch. Lotter civem Lipsiensem 4. 1513.

Ex bibl. Thott. T. VII. p. 201. Panzer l. c. Vol. VII. p. 180, 418.]

1514.

Virgilius. Venetiis in aedibus Aldi et Andreas soceri anno MDXIII Mense Octobri. 8. 1514.

[Duae extant sub hac subscriptione Virgilii edd. charta et typorum forma parum diversae, (224 foliis, quorum 4 posteriora non numerata sunt, utraque constat) quae, si textum ipsum respicis, multum inter se differunt. Altera enim, eaque prior, tot erratis typographicis scatet, ut duobus foliis ne gravissima quidem correctae sint. In altera emendatiori folia ista alba, et ult. delphinus ancoram complectens non clauso, ut in priori edit., sed aperto ore conspicitur. Quo signo quum ab a. 1519 demum usus fuerit Aldus, vid. Renouard. l. l. T. III. p. 98., hoc quidem aut proxime sequentibus annis editionem illam typis expressam esse verisimile est. Cf. imprimis Ebert l. l. T. II. p. 1040. n. 23670. Add. Renouard T. I. p. 162. sq. all.] Est haec classica editio, ut supra iam dictum p. 669, post Aldd. priores 1501 et 1505. auxilio Naugerii emendata.“ Huius, ut et primae Aldinae, usum benevolentiae Kulenkampi Collegae debeo; (migravit ea inde in B. G. A.) ex ea de lectione Virgiliana multo melius mihi constitit quam antea divinare licuerat. [Editione altera Heynium nostrum usum fuisse ex superioribus facile patet.] Promittit Aldus in praefat. ad Bembum, „se lusus Virgilii, quos ille (Bembus) habeat correctissimos, tum editurum esse, si eos acceperit.“ Quod tamen ipse non praestitit morte praeventus; perfecit tamen Franc. Asulanus socer 1517. De Andrea Naugerio eiusque in Cicerone et Ovidio collocata opera leguntur nonnulla in eius Vita a Vulpio praefixa editioni Operum 1718, de Virgilio nihil; tam ieiuna est illa narratio.

P. V. M. Opera [diligenti castigatione exculpta aptissimisque] ornata figuris, commentantibus Servio, Donato, Probo, Domitio, Landino et Ant. Mancinello [*V. Cl. etc.* Fin.: *Impressum Venetiis per Bartholomeum de Zannis de Portesio M. D. XIII. Die. XVI. Maii.*] f. 1514.

(vid. Ven. 1507) [1510 potius, ex qua haec editio ad singula verba descripta est. Differunt autem eo, quod in altera (1510) folia numeris arabicis, quos vulgo dicunt, in altera (1514) vero romanis insignita sunt.]

Bucolica cum Comm. familiari. (Hermanni Torrentini) Londini per Wynaudum de Worde 4. 1514.

Herbert's *typograph. Antiqu.* et ex iis Bruggemann View of the English Edd. of G. and R. Auth. p. 536. (vide supra n. 1512.)

Georgica cum Comm. Herm. Torrentini. Daventriae, [apud Quentell] 4. 1514.

[*Georgicorum P. V. M. liber cum novo comm. Herm. Torrentini.* Impr. Liptzk per Melch. Lotterum 4. 1514.

Bibl. Reg. Dresd. Panzer Annal. Vol. VII. p. 183, 448.]

1515.

Vergilii poetarum omnium longe principis Opera quaecunque exstant et in haec annotationes commentariaque complurium doctissimorum virorum doctissima. In *Buc.* et *Ge.* Servius, Donatus, Mancinellus, Beroaldus; In *Aen.* Servius, Domit. Calderinus, Aug. Dathus, Beroaldus, Ascensius. (Venetiis) Fin. Impressum in Aedibus Alex. Paganini Inclyto Laurentano principe. Duodecimo kalen. Dece. MDXV. f. 1515.

Biblioth. Bunav. T. I, p. 500. [nunc Reg. Dresd.] Ascensianis in auxilium vocatis, nunc Venetis anterioribus 1507 et 1514 nova classis editionum succedit, tantum commentariorum ratione habita.

Opera et Opuscula Virgiliana diligenter ab Ascensio reperta et impressu. ud Kal. Novemb. MDXV. in Parrhisiorum Academia 8. 1515.

Maittair. Annal. Ind. p. 327. [Panzer Annal. Vol. VIII, p. 22, 788.]

Opera Vergiliana cum Comm. Servii, Donati, Mancinelli, Probi, Aug. Dathi et Domitii Calderini, itemque Iodoci Badii Ascensii. Parisiis per Franc. Regnault. f. 1515.

Catal. Bibl. Reg. Paris. *Poetes* n. 822. Ducta sine dubio ex edit. Ascens. 1507.

Georgicorum libri quatuor et Rosae. Argent. ex aedibus Schurenianis. 8. 1515.

Ex iisdem aedibus *Aeneis* eod. a. prodiit, [summis certe vigiliis laboreque praemagno castigata, ut in inscriptione legitur] v. Panzer. Vol. VI, p. 74, 398. ubi et de altero, p. 75, 406. Repetita *Aeneis* 1520.

[*P. Verg. Mar.*] *Aeneis* [politioribus exactioribusque formulis iam excusa, — Ioannes Knoblauch civis Argentinensis impressit XIII. die mensis Iunii Anno dni. MDXV.] 4. 1515.

Maittair. T. II, p. 270. et disertius Panzer. Vol. VI, p. 70, 363.

1516.

Bucolica, repetita edit. Londin. per Wynandum de Worde 4. 1516.

Ex edit. 1512. 1514.

P. V. M. Mantuani Bucolicum decem aeglogarum opus tersum ac extrema opera castigatum: ab Herm. Torrentino familiariter expositum. Venundatur Lypsi. apud Melchiorem Lottherum in regione foeni 4. 1516.

Biblioth. Acad. Gotting. repetitum ex edit. 1505.

[*Bucolica P. V. M. cum verborum contextu in postices tyruncolorum sublevationem per H. Torrentinum etc.* Impr. Argentine per Io. Knoblauch 4. 1516.

Panzer Annal. T. XI. p. 363, 435^b. *Bucolica* c. comm. Torrentini eodem a. etiam Coloniae in domo Quentell, Panzer l. l. p. 397, 260^c, et Lipsiae impensisque et industria Iac. Thanners expressa sunt, Panzer l. l. p. 437, 566^d. *Bucolica et Georgica* c. comm. Servii, Probi, Mancinelli et Iod. Badii Parisiis 1516. 4. commemorantur in catal. bibl. Thott. Vol. VII, p. 201.]

Georgica cum Comm. H. Torrentini. Argent. 4. 1516.

v. ad 1508. [*Georgica* cum comm. H. Torrentini eodem a. Lipsiae ex offic. Melch. Lottheri prodisse docet Panzer Annal. Vol. XI. p. 437, 543. coll. Vol. VII. p. 192, 543.

P. V. M. Aeneis cum aliis carminibus. Daventriae [in aedibus Theodorici de Borne] 4. 1516.

Berualdi epistola praefixa. Esse tamen Aeneidos libros ex Aldino exemplari castigatos et recognitos, Carmina autem minora ex antiquissimo exemplari multorum saeculorum recognita, ipsa praefatio docet inserta Maittair. Annal. T. II, p. 288. (Nec plura compererat Panzer. Vol. VI, p. 487, 83.) Iac. Faber aliquis recognitioni horum carminum praefuisse memoratur ihid. in Epistola ad Murinellium.

1517.

Opera Vergiliana a Servio, Donato, Mancinello et Probo; cum adnotatt. Beroaldi, Aug. Dathi, Calderini, Badii. Opuscula ante Aeneidem — Excussit Lugduni et in officina sua literatoria Iacobus Sacon: impensas autem protulit Bibliopolarum optimus Ciriacus Hochperg. Lugduni, 2 Voll. f. 1517.

Duobus Tomis — cum expolitissimis figuris et imaginibus: ait Maittair. T. II, p. 303, quae nullae aliae sunt, quam a Sebastiano Brant profectae ed. 1502. Est autem repetitio Ascensianae: id quod comparatione facta intellexi (Biblioth. Acad. Gotting.). Solet et Aeneis separatim circumferri. [ut est in biblioth. Reg. Dresd. Cf. Panzer Annal. Vol. VII. p. 316, 337. Notit. literar. edit. Bipont. T. II. p. 294 — 96.]

Hoc anno 1517 *Venetam cum Commentariis fol.* memorari vidi, sed suspecta fide.

[*Publ. Verg. Mar. Bucolicorum libellus.* Fin. Argentorati ex aedibus Schurerii mense Nov. Anno MDXVII 4. 1517.

Panzer Annal. Vol. IX. p. 369, 495^b.]

Diversorum veterum poetarum in Priapum Iusus. P. V. M. Catalecta. Copa. Rosae. Culex. Dirae. Moretum. Ciris. Aetna. Elegia in Maecenatis obitum et alia nonnulla, quae falso Virgilii creduntur. Argumenta in Virgilii libros et alia diversorum complura. Venetiis in aedib. Aldi et Andreae soceri. Mense Decembri 8. 1517.

Haec classica est editio minorum carminum, e P. Bembi codice constituta. [cf. Renouard l. l. Tom. I. p. 190 sq.] vid. praef. ad Culicem et Cirin.

[1518.

P. Vergilius Maro cum Magnete suo Servio Mario grammatico Interprete quam castigatissimo — cui etiam adduntur Iuvenalia opuscula etc. Fin. fol. CLXXXV recto: Taurini Nicolaus Benedictus et Antonius Ranotus Chalcographi cudebant. Ioannes Bremius castigabat Anno Salutis nostrae M. D. XVIII. quarto nonas Martii fol. 1518.

Editio plerisque incognita servatur in bibl. Reg. Dresdana.]

1519.

Opera, cum Comm. Badii Ascensii, Iulii Pomponii Sabini, Domitii Calderini. Venetiis apud Luc. Anton. Iuntam f. 1519.

Coepit nunc Iunta, Paganini exemplo 1515, Ascensianarum edd. commentarios e Parisinis inferre: cf. sup. p. 670. [Atqui haec editio, cuius non meminit celeb. Bandini in Annalibus Iuntarum typograph., ea ipsa de caussa suspecta esse videtur; neque unde Heynius eius notitiam aliquam habuerit, assequi potui. Extant autem Biblia cum Concordantiis V. et N. Test. eodem a. et loco expressa (cf. Masch bibl. sacr. Vol. III. p. 175. Panzer Annal. Vol. VIII. p. 456, 980) quae non Venetiis, sed Lugduni per Iac. Sacon typis descripta esse probabile est. Itaque si forte editio ista Virgilii usquam inveniretur, annon spuria sit et Lug-

dunⁱ aut alio loco impressa, diligentius inquirendum esse apparet.] De Pomponio Sabino vid. sup. p. 608 et 638.

[*P. Verg. M. Bucolicum decem aeglogarum opus — ab H. Torrentino familiariter expositum. — Venundantur Lipsiae ap. Melch. Lottherum* 4. 1519.

Panzer Annal. Vol. XI. p. 439, 698^d.

P. Virg. M. Bucolica. Lipsiae ex aedibus Valentini Schumann 4. 1519.

Catal. bibl. Thott. Vol. VII. p. 201. Panzer l. c. Vol. VII. p. 210, 723.]

Vulgata quoque hoc anno sunt minora carmina, ut ex Breitkopf. Catal. p. 388 intellexi. [s. h. tit. *P. V. M. Poetarum Achillis minutiora opuscula seu mavis lusus et lectione et imitatione dignissimi* (studio M. Hier. Adami Budissensis.) Lipsiae ex aedibus Iac. Thanner 4. 1519.]

1520.

Virgilius. (cum minoribus Opusculis) Florentiae per heredes Philippi Iuntae Nono Kal. Aug. 8. 1520.

Curavit eam *Antonius Francinus Varchicensis* (est is *Antonio Francini il Vecchio. v. Negri Istoria — de' Florentini Scrittori* p. 60), usus iudicio *Nicolai Angelii Bucinensis* (de hoc *v. ibid.* p. 420 et Iuntin. Typogr. I pag. 50 sq.). Comparatione instituta intellexi, cum Aldina prima et secunda eam convenire; cum autem expressa sit ex edit. Iuntae Florent. 1510, (de qua *v. supra h. a.*) videtur exemplum huius ab Angelio emendatum, nec tamen in multis locis, esse librariis operis traditum. Praefixae porro sunt: *Benedicti philologi (Benedetto il filologo v. Negri ibid.* p. 92 et Iunt. Typogr. p. 60.) *viri peritissimi, in Virgilium annotationes.* Sunt eae paucae numero, grammaticae fere subtilitatis, sed pro illis temporibus non contemnendae, et a me singulis locis memoratae in Var. Lect. Respiciunt eas aliquoties viri docti, et receptas ex iis lectiones impugnant, ut Ecl. VIII, 77 *Necte, Amarylli, nodos.* Pervenit haec editio ad Biblioth. Acad. ex auct. Askewiana. [Vid. Ebert. l. l. n. 23671.] De Francino et Benedicto adde socios Bipontin. p. 356. [Bandini] Iunt. typogr. Annal. II, p. 154. [Panzer Annal. Vol. VII. p. 33, 172. Renouard l. l. Tom. III. p. 382.]

Pub. Vergilii Buc., Georgg., Aeneis cum Servii Comment. accuratissime emendatis — Sequitur Probi commentariolus etc. — Venetiis in aedibus Ge. de Rusconibus et suis impensis excussi, et per Bapt. Egnatium Venetum emendati 4. 1520.

Ex editione Venet. 1507, iisdem typis litterarum et eodem foliorum numero. Memoratur etiam Maittaireo T. II, p. 600

[Panzer Annal. Vol. VIII. p. 461, 1021.] (Biblioth. Acad. Gotting.) [et Reg. Dresd.]

Virgilius. typis Michaelis Leschinger. Parisiis 4. 1520.

Maitt. Annal. Typ. T. II, p. 599. [Panzer Annal. Vol. VIII. p. 68, 1213.]

P. V. M. Opera, Opuscula et Priapeia. Argentinae in aedibus Io. Knoblauchii, aere communi Paulli Goez. mense Octobri MDXX 8. 1520.

Maitt. in Indice p. 327. Conf. a. 1509.

[*P. V. M. Mant. Bucolicum decem Aeglogarum opus.* I. S. (Ioan. Singrenius.) Fin. Viennae. M. D. XX. 4. 1520.

Denis Buchdruckergesch. Wiens p. 205. Panzer Annal. Vol. IX. p. 42, 230.]

P. V. M. Aeneidos libri duodecim — Ex aedibus Schurerianis. mense Iulio etc. (Argentorati) 4. 1520.

(Biblioth. Acad. Gotting. e copiis Duvianis) vide supra 1515
Argentin. [Panzer Annal. Vol. XI. p. 565, 577. add. Vol. VII. p. 94, 577.]

1521.

Virgilius. [Vergiliana poemata nuperrime impressa atque ad amussim castigata] Lugduni in chalcographia Guillemi Huyon Impressoris seduli [M. D. XXI. Mensis Iulii.] 8. 1521.

Maitt. Ann. T. II, p. 617. [Biblioth. de Lamoignon T. I. p. 260. n. 2348. Panzer Ann. Vol. VII. p. 382, 455. Ex Aldina a. 1514 descripta esse videtur. Ebert l. l. n. 23672.]

P. V. M. Andini bucolicum decem aeglogarum Opus nulli non utile ab Herm. Torrentino scholiis illustratum, cui et Index vocum in fine accessit. Exc. Lipsiae in off. Melchioris Lottheri, 4. 1521. [Bibl. Reg. Dresd. Panzer Annal. Vol. VII. p. 218, 792.] *Georgicorum liber cum Comment. Herm. Torrentini.* Lipsiae ap. eund. 4. 1521.

Biblioth. Acad. Gotting. [Panzer l. c. Vol. VII. p. 218, 793.]

[*Bucolica P. V. M. c. verborum contextu — per H. Torrentinum — familiariter discussa.* Fin. Impressum Viennae Pannoniae per Io. Singrenium expensis Luce alantse 4. 1521.

Denis Buchdruckergesch. Wiens p. 219. Panzer Annal. Vol. IX. p. 45, 248.

P. V. M. poetae vere divinum Aeneidos librorum opus nuper vigilantibus labore elaboratum. Lipsiae, ap. Melch. Lottherum 4. 1521.

Veesenmeyer bibliogr. u. biogr. Analekten p. 66 sq.]

Castigationes et Varietates Virgilianae lectionis per Io. Pierium Valerianum. Fin.: Impressum Romae Ant. Blades Aulanus M. D. XXI. Mense Iunio f. 1521.

(B. A. G.) [et Reg. Dresd.] De Io. Pierio, praecclare de Virgilio merito, cf. Burmann. praef. Virgil. sub f. Habuit ante

oculos lectionem Aldinae, et quidem secundae ex prima expressae: vid. ad Ecl. VIII, 34. cf. Aen. VI, 233. XI, 507. cf. sup. p. 669 et 670. Receptae hae castigationes in edd. inde a Paris. 1529.

1522.

Virgilius cum Comment, var. et figuris. Adiecta sunt Priapeia — Venetiis. Gregorius de Gregoriis f. 1522.

In Catal. Bibl. Reg. Paris. n. 823 memoratur; referenda sine dubio inter Venetas ex Ascensianis ductas.

Virgilius — ad exemplar Aldinum denuo recognitus a P. Vidouaeo [Parisiis, ap. Viart] 12. 1522.

Memoratur ab Harles p. 238. [Biblioth. de Lamoignon. T. I. p. 260. n. 2349.] cf. mox 1529.

1523.

Virgilius. Basileae apud Io. Bebelium 8. 1523.

E biblioth. Thott. Panzer. Vol. VI, p. 241, 510. Iterum 1528. ibid. p. 265, 607.

[*Virgilius.* Fin. Argentorati Ioh. Knoblochus excudebat etc. 8. 1523.

Panzer Annal. Vol. IX. p. 372, 658^b.

P. Verg. Maronis Georgica. Apud sanctam Ubiorum Agrippinam in aedibus Euch. Cervicorni 4. 1523.

[Bibl. Reg. Dresd.]

Caesaris Delphini, civis Parmensis, in carmina sexti Aeneidos libri digressio. Venetiis. Bernandinus de Vianis de Laxona 4. 1523.

Foscarilegia, in quibus multa Virgilii loca emendantur a Nic. Scelsio Michaelis Baroltano. Venetiis. Paullus Danza. 4. 1523.

Catal. Biblioth. Reg. Paris. *Poetes* n. 909.

1525.

P. V. M. Opera ad veterum P. Bembi et A. Naugerii exemplarium fidem castigata. Venetiis f. 1525.

Ex Aldina 1514. Eodem a. [Aeneis] repetita Argent. apud Knoblauch.

[*Pub. Verg. Maronis poetarum optimi Aeneidos libri duodecim.* Argentorati ap. Io. Knoblauchum 4. 1525.

Bibl. Reg. Dresd. Goetz memorabb. Tom. II. p. 270. Panzer Ann. Vol. VI. p. 108, 706.] v. sup. 1508. [Sed haec editio a superioribus istis longe est diversa. Nulla enim in ea legitur familiaris expositio, et Nic. Gerbelii praefatio V. Id. Aug. 1525 scripta est.

P. V. M. opera (Vergilius.) Lugduni per Laurentium Hylaire
8. 1525.

Ex catal. bibl. Thott. T. VII. p. 259. Panzer l. c. Vol. VII.
p. 338, 512.]

1526.

P. Virgilii [Mar. Opera et Opuscula. Parisiis apud] Sim. Colinaeum [MDXXVI Octavo Calendas Maii.] 8. 1526.

[Maittaire Annal. Vol. II. p. 676. Panzer Vol. VIII. p. 96, 1516. Ebert l. l. n. 23673.] Prima, si bene meminimus, Colinaeana, ex Aldina aliqua priore expressa.

Virgiliana Quaestio per Franciscum Campanum Collemem. Bononiae in aedibus Io. Baptistae et Benedicti Hectoris de Faellis
4. 1526.

Ex Clement VI, p. 176. Panzer Vol. VI, p. 335, 140. Dubito tamen an 1536 legendum sit. v. inf. ad a. 1540.

1527.

Virgilius. Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri anno MDXXVII Mense Iunio 8. 1527.

Vide a. 1501. 1505. 1517. Est ex Aldd. pr. et tert. conflata lectio. [Renouard l. l. T. I. p. 246 sq. Ebert l. l. n. 23674.]

Virgilius per Bernardum Stagninum Venetiis 12. 1527.

In bibliotheca Huberi Basil. Expressa sine dubio ex 1507.

Bucolica cum Commento Paris. 4. 1527.

Memoratur in Biblioth. Harlei. T. I, p. 177.

[*P. V. M. opera.* Argentorati, Io. Knoblochus excud. 8. 1527.

Veesenmeyer l. l. p. 67. vid. ad a. 1523.]

1528.

Opera Virgiliana cum decem Commentis docte et familiariter exposita. In fine: diligenti emendatione per Iacobum Marreschal al. Roland. excusa Lugduni MDXXVII. d. XIX Aug. c. figg. f. 1528.

Alter annus in fronte expressus. Nonnulla exemplaria annum 1529 prae se ferunt. Editio ad Ascensianas instructa, proxime tamen ad Lugdun. 1517. Minora carmina Vol. priore Georgicis adiecta sunt (Biblioth. Acad. Gotting.). Decem illa Commenta sunt Servius, Donatus, Mancinellus, Probus, Beoraldus, Augustinus Dathus, Domitius Calderinus, Iodocus Badius Ascensius, Pierius Valerianus. Acc. Landini Enarrationes. [Panzer Annal. Vol. VII. p. 342, 545.]

Eodem a. rep. Bebeliana edit. Vide ad 1523.

1529.

P. V. M. Opera cum decem Commentis (Servii, Donati et aliorum) docte et familiariter exposita — Addit. (post Geor-

†† *

gica) *praeter. opuscul. aliud, in priapi lusum, quod in antea impressis minime reperitur.* Lugduni in typographaria officina Io. Crespini, cum figg. f. 1529.

Apud Maitt. *Annal. Ind.* p. 329. [Panzer *Vol. VII.* p. 346, 595. *Extat in bibl. Reg. Dresd.*] Dubito an prior illa superioris anni ab hac diversa sit.

Pub. Verg. Maro. Buc. Ge. Aeneis cum Servii Comment. Ald. Probi et Muncinelli Comment. et Donati — cum Pierii Castigat. et Iod. Badii Ascensii expositione — Opuscula Vergilii (post Georgica) — Parisiis per Petrum Vidouaeum (Gaudou) cum figg. [ab istis edd. Argentor. et Lugdun. longe diversis] f. 1529.

Biblioth. Bunav. T. I, p. 300 [Panzer *Annal. Vol. VIII.* p. 126, 1836.] descripta ex Ascensiana 1515. (*Bibl. Acad. Gotting.*) [et *Reg. Dresd.*] cf. modo 1522.

In P. V. M. Bucolica et Georgica adnotationes, ac loci omnes maxime Theocriti, tum etiam Hesiodi quidam, quibus usus est Virgilius, latine redditi per Eobannum Hessum, Eschola Norica. Haganoae, per Io. Secerium 8. 1529.

Eobani adnotationes, saepe deinceps recusae, hic primum vulgatae esse videntur. Praefixa eius epistola ad Fridericum Norimb. apud D. Aegidii Abbatem data est Norimbergae mense Augusto 1528. (*Biblioth. Acad. Gotting.*) [Panzer *Annal. Vol. VII.* p. 104, 297.]

[*Castigationes et varietates Virgilianae lectionis per Io. Pierium Valerianum.* Parisiis ex offic. Rob. Stephani f. 1529.

Bibl. Reg. Dresd. vid ad ann. 1531.]

[1530.

Virgilius cum Phil. Melanchthonis scholiis. Haganoae per Ioh. Secerium MDXXX mense Martio 8. 1530.

Prima haec est scholiorum Phil. Melanthonis editio, ex eadem officina et eodem loco in lucem emissam, quo et plura alia Melanthonis opuscula primum prodierunt. Corrigendus igitur Heynius supra p. 672 et in proxime sqq. Add. Panzer *Annal. Vol. VII.* p. 105, 311.]

1531.

P. V. M. Opera cum Philipp. Melanchthonis adnotatiunculis. Et Virgilii alia opuscula cum Priapeis. Parisiis [sub li-lio — MDXXXI. Mense Augusto.] 8. 1531.

Vid. Maittair. *T. II,* p. 759. [Panzer *Annal. Vol. VIII.* p. 151, 2099.] Primo hic exarata esse video Philippi scholia [minime, vid ad a. anteced.], idque Parisiis factum miror. Cui otii tantum superest, caussam facile expedire poterit, si ea, quae

de eo viro scripta sunt, evolverit. Saepissime hinc scholia illa in edd. repetita.

P. V. M. Opera, apud Sim. Colinaeum. Paris. 12. 1531.
Vid. ad 1526.

— Venetiis in aedibus Bern. Stagnini 12. 1531.

Non dubito, ductam eam esse ex altera 1507. [Vid. Harless notit. scriptt. lat. P. II. p. 302.]

1532.

P. V. M. Opera. Mauri Servii Honorati grammatici in eadem Commentarii ex ant. exemplaribus suae integritati restituti. Castigationes et Varietates Virgilianae lectionis per Io. Pierium Valerianum. Ex off. Roberti Stephani. Parisiis f. 1532.

De ea supra dictum p. 670 (Bibl. Acad. Gotting.) [et Reg. Dresd.] Castigationes Pierianae (de quibus v. ad 1521) iam 1529 sunt excusae et alterum Tomum constituunt, quo exemplaria nonnulla destituuntur. [Maittaire Annal. Vol. II. p. 775. Panzer Vol. VIII. p. 156, 2141. Ex Ald. s. Iunt. prima Virgilium ipsum descriptum, Servium vero codd. mss. auctoritate emendatum esse docet Ill. Ebert l. l. n. 23675.]

[*Lucubrationes Poeticae seu P. Virg. M. opera.* Lugduni ex offic. Melch. et Casp. Trechsel MDXXXII. 8. 1532.

Panzer Annal. Vol. VII. p. 354, 667.]

Iuntina huius anni 1532 est eadem cum ea, quae anno sequenti commemorabitur.

1533.

P. V. M. Opera (cum carminibus minoribus), accuratissime castigata, et in pristinam formam restituta, cum acerrimi iudicii virorum commentariis, Servii, Donati, Mancinelli, Probi, Domitii Calderini. Quibus add. adnotationes Chph. Landini, Aug. Dathi, Phil. Beroaldi. Acc. Castigationes — per Io. Pierium — nunc iterum ab eodem recognitae — Graeca in veram lectionem reformata. In fine: Venetiis in aedibus Luceantonii Iuntae Florentini. A. D. MDXXXII. mense Septembris (At in fronte 1533 mense Ianuario) cum figg. f. 1533.

Vide ad a. 1519. (Biblioth. Acad. Gotting.) [Editio Bandinio incognita.]

Virgilius cum Comment. Servii et expositionibus multorum virorum doctorum. Impress. Mediolani per Vincentium da Meda ad instantiam D. Nicolai de Gorgonzola anno MCCCCXXXIII. vigesimo Idus Iunii. Quint. XXXIII. Car. IIII. f. 1533.

Memoratur a Maittaire Annal. Ind. p. 329. [Panzer Vol. VII. p. 403, 214.] Ducta videtur ex Venetis. [Vid. ad a. 1504.]

P. V. M. Opera (cum minor. Opusc. ex 1517). Ex off. Rob. Stephani. Parisiis 8. 1533.

Praefixam habet ex edit. Ald. tert. praefationem. Poetae tamen verba passim ad alias edd., v. c. Ecl. X, 19 *bubulci*, mutata. (B. A. G.) [Ebert l. l. n. 23676.]

P. V. M. Bucolica cum Commento familiari. (Herm. Torrentini) Londini in aedibus Winandi de Worde 4. 1533.

Apud Maittair. T. II, p. 790. vide supra 1512. 1516.

Scholia ex Graecis et Latinis auctoribus in Bucolica — Lycobatis Anemoecii (Wolfgang Windheim?) [imo Winthausen] Aug. Vind. [apud Henr. Steiner] 8. 1533.

Laudantur ab Heusing. ad Offic. Cic. praef. p. 34. Nec plura docere potuit Panzer. Vol. VI. [p. 169, 257. Vol. IX. p. 384, 257. Winthauserus ille, I. U. D., cuius scholia saepius postea recusa sunt, primum Monachii ad D. Petri, deinde Ulmae et ab a. 1533 Augustae graecam, lat. et hebraeam linguam edocuit. Vid. Veith biblioth. August. Alphab. l. p. 5—10.]

1534.

P. V. M. Opera cum Servii Probiq. Comment. ac omnibus lectionum variationibus in ant. codd. repertis, cura et studio Alex. Vellutelli emendata et propriis expensis in aedibus Petri de Nicolinis de Sabbio impressa, sub principe Andrea Gritti MDXXXVIII mense Septembri [Venetiis] 8. 1534.

Memorant hanc parum frequentem editionem Fabric. B. L. T. I, pag. 209. Maitt. Annal. Ind. p. 328. Bure Bibliogr. instruct. n. 2676. [Panzer. Annal. Vol. VIII. p. 539, 1751. Ebert l. l. n. 23677.] B. A. G. [et Reg. Dresd.] Ea inspecta patuit, spem me olim de ea suscepisse vanam; nam sequitur ea Iuntinas; lectionum autem varietas est e Pierian. Castigat. excerpta.

P. V. M. Opera ex recensione I. B. Egnatii cum Servii Comment. Basileae per Io. Walder. P. I. II 4. 1534.

Maittair. T. II. p. 810 et ante eum Fabric. B. L. T. I, p. 208, ubi subiicitur: *qui* (Walder) *vetusto exemplari se usum esse ait.* Quod verebar, ne de Egnatio verba ista accipienda essent, ipsa res me docuit: est enim mera repetitio Egnatianae a. 1507. Add. Panzer. Vol. VI, p. 303, 991.

[Contenta. *P. Virgilii M. opera. Mauri Servii Hon. Gr. in eadem commentarii — cum Probi adnotationibus. Castigationes et variationes Virgilianae lectionis per Io. Pierium Valer.* — Venetiis MDXXXVIII. In aedibus Aurelii Pincii Veneti fol. 1534.

Panzer Annal. Vol. VIII. p. 536, 1725.

Virgilius: Phil. Melanchthonis scholiis ut brevissimis ita doctissimis ubique exacte adnotatus. Acc. nova scholia Christoph. Hegendor. in libros Georg. Io. Gymnicus excudebat Coloniae Anno M. D. XXXVIII. 8. 1534.

Panzer. Annal. Vol. VI. p. 428, 744.]

Repetita quoque hoc anno Catalectorum editio apud Aldum ex editione 1517. (Biblioth. Gotting. Acad.) cf. Burmann. Sec. praef. Anthol. Lat. p. 58. [Renouard l. l. Tom. I. p. 263 sq.]

1535.

Virgilius. Phil. Melanchthonis adnotatiunculis illustratus. Parisiis apud Io. Parvum 12. 1535.

(Vid. 1531.) [Panzer Annal. Vol. VIII. p. 183, 2421.]

Virgilius cum Scholiis Phil. Melanchthonis. Acc. diversorum lusus in Priapum. Basileae 8. 1535.

Biblioth. Huberi Basil. et B. Gott.

P. V. M. Bucolica. Tiguri. apud Chph. Froschhoverum 8. 1535.

Maittair. T. II, p. 829. [Panzer Vol. VIII. p. 315, 75.] cf. infra 1547. 1561.

[In *P. Virg. M. Bucolica. Annotationes H. Eob. Hessi. Scholia item Leon. Kulmanni* — Coloniae ap. Io. Gymnicum Anno MDXXXV. 8. 1535.

Panzer l. c. Vol. VI. p. 433, 785.

P. V. M. Bucolica cum scholiis Wolphangi Anemoecii ex Gr. et Lat. authoribus. Viennae in offic. Io. Singrenii 8. 1535.

Denis Buchdruckergesch. Wiens p. 373. Panzer Annal. Vol. IX. p. 55, 314. De Anemoecio vid. ad a. 1533.]

Donati in libros XII. Aeneidos, quae antea desiderabatur, absoluta interpretatio. Impr. Neapoli per Io. Sulzbachium et Matthiam Cancer, quarto Idus Novembres f. 1535.

Scipionis Capycii, ICTi, ad quem e Bibliotheca Ioviani Pontani pervenerant, studio, Paulo Flavio curante, primum hoc anno Commentarii, Donati nomine insigniti, excusi sunt; quorum antea tantum excerpta in edd. erant prolata. v. sup. ad 1487 et 1489. Utriusque praefationes v. in Leonardi Nicodemi *Addis. alla Biblioteca Neapolit. da Nic. Toppi* p. 127. 128. Donatum emendatiorem quatuordecim annis post in Germania vulgavit Ge. Fabricius.

Erudita Scholia in Bucolica Vergilii — per Iodocum Willichium. Argentinae apud Io. Albertum. In fine: M. Sept. MDXXXV. primum nunc prodire; saepe hinc aliis commentariis inserta. (B. A. G.)

1536.

*P. V. M. Opera. cum Comment. Servii et Pierii. Impres-
sum apud Ludovicum Britannicum Brixiae* f. 1536.

Maittair. Annal. Ind. pag. 329. [Panzer Annal. Vol. VI. p. 342, 34.] Videtur Stephanianam a. 1532 aut Venetas ex iis interpolatas sequi. cf. inf. a. 1546.

*P. V. M. Opera cum undecim Commentariis; Chph. Lan-
dini, Ant. Maucinelli, Io. Badii Ascensii, Servii, Donati, Probi,
Dathi, Iuli Pomponii, Sabini, Beroaldi, Domitii Calderini. Ve-
netiis apud Luc. Ant. Iuntam. II Vol. c. figg.* f. 1536 et 1537.

Maittair. T. III, p. 273. [Panzer Annal. Vol. VIII. p. 553, 1884. Bandini] Iunt. Typogr. Annal. p. 16. Vid. 1519. 1533. Recusae hoc anno Eobani Hessi annotationes ex 1529. Colo-
niae. (B. A. G.) et a. 1525. ap. Panzer. Vol. VI, p. 433. 785.

1537.

P. V. M. apud Rob. Stephanum 12. 1537.
Vid. 1533.

*P. V. M. cum scholiis Melanchthonis et Culice ex P. Bembi
recognitione.* Lugduni 8. 1537.

Fabric. B. L. T. I, p. 212. Recognitionem, Culicis puta,
ad P. Bembi librum petiit ex Aldd. Diversor. vet. poetar. lus.
1517 vel ex Dialogo Bembi de Culice 1530.

Lud. Vivis in Bucolica Virgilio interpretatio. Basil. 8. 1537.

1538.

Buc. Ge. et Aeneis. Parisiis apud Franc. Gryphium 4. 1538.

Bucolica quidem 1538, at Georgica 1535, et Aeneis 1537.
vid. Maittair. Annal. Ind. p. 326. Videtur operis proposita
fuisse editio Lugdunensis superioris anni. Est autem haec pri-
ma, quae Gryphianum nomen prae se fert. Quae quidem in-
spexi Gryphiana exemplaria, conveniunt cum Ald. pr.

*P. V. M. Opera, Phil. Melanchthonis illustrata scholiis.
Eiusdem Opuscula, Culex insuper, a P. Bembo recognita.*
Parisiis excudebat Io. Lodoicus 8. 1538.

Maittair. Annal. Ind. p. 329. Vide modo Lugd. 1537.

*Paraphrasis in XVI. orationes Virgilio, quae quidem pri-
mo Aeneidos libro continentur.* Per Gasparem Heldelinum, Lu-
dimagistrum Lindaviensem. Argentorati ap. Cratonem Mylium
8. 1538.

(B. A. G.)

[*Virgilius.* Per Sim. Colinaeum. Paris. 12. 1538.]

1539.

P. V. M. Buc. Georgg. et Aen. nunc demum Nic. Erythraei opera in pristinam lectionem restituta — additis eiusdem scholiis. Acc. diligens observatio cum licentiae omnis, tum diligentiae Maroniana in metris. Venetiis informabat Io. Ant. Sabius, II Voll. 8. 1538. 1539.

Inani iactatione, quam Henr. Stephanus quoque subsannat in praefat. suae edit., in lucem edit Sabius ineptam Erythraei opellam; de qua iam vidimus a. 1500. Memorant eam Maittaire T. III, p. 306. Catal. Bibl. R. Paris. n. 226. Bure n. 2678. [Vol. secundo Erythraei index in Virg. continetur, ut ex subscriptione patet, Anno MDXXXVIII mense Maio excusus. Vol. primum mense Septembri anni sequ. finitum. Add. Ebert. I. I. n. 23678. B. R. Dr.]

P. V. M. Opera omnia diligentia P. H. Sussannaei quam emendatissime excusa. Parisiis ap. Io. Macaeum 4. 1539. 1540.

Maittaire T. III, p. 306. Catal. B. R. Paris. n. 829.

P. V. M. Bucolica, cum Io. Vivis Valentini in eadem allegoriis. Mediolani, per Minicium Calvum 8. 1539.

Maittaire T. III, p. 306. vid. modo a. 1537; hinc saepe et alias Bucolica cum Vivis inutili commentario sunt repetita, ut Antwerpiae 1544, 8. et al.

P. V. M. Eclogae decem, Calphurnii septem, Nemesiani quatuor, Sannasarii quinque. Francof. apud Christ. Egenolfum 8. 1539.

Maitt. T. III, p. 306. cf. supra a. 1504.

Repetita quoque Georgica c. Iod. Willichii illustratione Basil. [ap. Barth. Westhemerum] 8.

1540.

P. V. Maro. Ex off. Rob. Stephani. Paris. 8. 1540.

Vide sup. 1533. 1537.

— per Sim. Colinaeum. Paris. 12. 1540.

Vide 1526. 1531. [1538.]

P. V. Maro. apud Franc. Gryphium. Excudebat Io. Lodoicus Filetanus. Paris. 4. 1540.

Maitt. Annal. Ind. p. 326. 330. Bucolica quidem annum exhibent 1542, Georgica et Aeneis 1541, sex tamen posteriores Aeneidos libri 1543.

Virgilius. apud Aldi filios. Venetiis 8. 1540.

Memorab. Bibl. Dresd. T. II, n. 309. Est, puto, eadem cum edit. 1541.

Franc. Campani Quaestio Virgiliana s. Elucidationes in aliquot Virgilii loca. Mediolani, Calvus 4. 1540.

Catal. Bibl. Reg. Paris. *Poet.* n. 910. Eundem libellum in manibus habemus inscriptum: *Franc. Campani Quaestio Virgiliana, per quam diligentissimus poeta negligentiae, quam Tucca et Varus ac ceteri hactenus obiecerunt, absolvitur, et sine qua multa in divina Aeneide ad hunc diem obscurissima loca, sed in secundo praesertim et sexto, intelligi non possunt etc.* Parisiis apud Io. Foucher. 1541, 8. [Repetit. ibid. ap. H. Stephanum 1567. 8.] Totus libellus versatur circa XXII illos versus, quos Tucca ac Varus Aen. II sustulisse feruntur. Praefixa Campani epistola data X Kal. Mart. 1536 satis docere videtur, iam ante Bononiae eundem libellum prodiisse, v. sup. ad 1526.

P. Virg. M. Bucolica cum Iod. Willichii experimentis. Basil. 8. 1540.

In Bucolica Helii Eobani Hessi et Leonardi Kulmanni annotationes. Argent. [ap. Jac. Lucund.] 8. 1540.

[Vid. ad ann. 1543. 1556.]

[*In P. Verg. Mar. Georgica annotationes H. Eobani Hessi.* Colon. ap. Io. Gymnicum 8. 1540.

Recusae ibid. ap. Mart. Gymnicum 1545. 8.]

1541.

Virgilius. Venetiis apud Aldi filios 1541. M. Ianuario 4. 1541.

Repetita ex superioribus Aldd. [Cf. Renouard l. l. Vol. I. p. 292. Ebert Vol. II. p. 1041. n. 23680.]

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneis curis P. II. Susannaeci emendata. Parisiis apud Mich. Fezendat 8. 1541.

Maitt. T. III, p. 329. Alia exemplaria nomen *Oudini Parvi* gerunt. [Catal. bibl. Thott. T. IV. p. 125. n. 950.] Adde Burium n. 2679. [Ebert l. l. n. 23679.] Ducta ex Edit. 1539.

P. V. M. universum poema, una cum emendatissimis Comment. Servii et Donati multo quam antea castigatissimum (et Carmina minora). Addita sunt praeterea, quae in hoc ab Ascensio, viro non illiterato, scripta sunt. Venetiis apud Aloysium de Tortis f. 1541.

Secundum Iuntinas expressa, ut supra observatum est. (Biblioth. Acad. Gotting.)

Bucolica, Georgica, Aeneis. Venetiis in offic. Erasmiana. 16. 1541.

[*P. V. M. Georgicon liber primus* (adh. sec., tert. et quartus) *ad Meconatem.* Paris. ap. Fr. Gryphum 4. 1541.

Exemplar huius edit. elegantissime impress. extat in Bibl. Reg. Dresd.]

1542.

P. V. M. Opera cum Servii, Donati et Ascensii Comment.
Venetiis apud Iuntas f. 1542.

Pleniora dant [Bandini] Iunt. Typogr. Annal. II, p. 271.
(Vide 1519.)

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneis. apud Seb. Colinaeum. Paris.
12. 1542.

Maitt. T. III, p. 340 (vide 1540).

Apud eundem in *Virgilii Moretum scholia* Io. Ruellii per
Hub. Sussannaecum collecta Paris. 12. 1542 prodierunt, Maittai-
rio memorante T. III, p. 340. Ind. p. 331. Catal. B. R. Paris.
n. 901 et eodem auctore, in Ind. p. 330.

*Virgilii Tityrus, Ecloga, allegorica interpretatione illu-
strata* per Io. Bellofilium 8. 1543 excusus est, quo equidem
aequo animo careo.

P. V. M. Buc. Ge. Aeneis. Parisiis apud Petrum Gromor-
sum 1542.

Bucolica quidem cum Georgicis 1542. Aeneis autem 1545.
vid. Maittair. Ind. p. 326. Videntur recusa esse ex editione per
P. H. Sussannaecum emendata 1540 ei 1541.

P. V. M. opera ex castigatione Ant. Goveani. Lugduni ap.
Seb. Gryphium 8. 1542.

Etiam a. 1541 nonnulla exempla exhibent. [Ita bibl. Reg.
(Londin.) catal. T. V. p. 352. *Georgica* ex eiusd. castigatione
ibid. 1541 in catal. bibl. Thott. T. IV. p. 126. n. 965.] Habet
praefixam Goveani epistolam: iactat tamen falso doctissimi viri
castigationem. *Poedissimorum mendorum sentinam* appellat eam
Henr. Stephanus in praef. suae edit.

Ad Virgilii opera Loci aliquot — a Ge. Leonberger. Ingol-
stadt 8. 1542.

Opera pro illo tempore non indocta, et cuius adhuc usus
esse potest. Enotata sunt loca, cum veterum, Gellii, Macrobbi,
et Grammaticorum, tum philologorum, in quibus aliquid in Vir-
gilium est observatum (B. A. G.)

1543.

*P. Verg. M. [opera utilissimis argumentis et adnotationibus
illustrata et accurate castigata.]* Florentiae per Iuntas 8. 1543.
v. Bandini Iunt. Typogr. Annal. p. 236.

*Bucolica cum scholiis Phil. Melanchthonis, Willichii, Eoba-
ni Hessi, Leon. Kulmanni.* Antwerpiae ap. Io. Loc 8. 1543.

Maitt. Ind. p. 330. Etiam a Martino eam laudari memini
Eobani Hessi et Kulmanni annotat. [vid. catal. bibl. Thott.
T. IV. p. 334. n. 2090.] Vide a. 1540.

1544.

P. V. M. universum poema, exactissime castigatum. Servii integra expositio: Probi, Ioannisque Fivis in Eclogas Allegoriae, Iodoci Willichii super Ge. expl. etc. — omnes praeterea varietates lectionum cum a Io. Pierio tum ab aliis doctissimis viris hactenus observatae. Venetiis apud Hieron. Scotum f. 1544.

Expressa iuxta Ven. 1541 et 1542. In nostro exemplari Aeneis non desideratur. Subiecta sunt Carmina minora. [Bibl. Reg. Dresd.] Repetita 1558. 1562. 1585.

P. V. M. Opera cum opusculis, — omnia accuratius emendata. Lugduni, Seb. Gryphius 16. 1544.

Editionem Basileensem a. 1544 cum Servii et alior. Commentariis Io. Bapt. Egnatii cura recensitis memorat Burmannus Sec. in praef. ad Virgil. Similem esse video editioni 1534. Basileae per Hieronym. Curionem exaratam e Sociis Bipontinis didici.

[*P. V. M. opera nunc recens accuratissime castigata. Cum XI acerrimi iudicii virorum commentariis.* Venetiis apud Iuntas (c. figg.) f. 1544.

Bibl. Reg. Dresd. Bandini in annal. Iunt. typogr. huius edit. non meminit. Add. catal. bibl. Thott. T. IV. p. 47. n. 809. Bibl. Reg. Londin. T. V. p. 352.

Eod. a. *Bucolica* cum I. Vivis Valentini allegoriis prodire Antwerp. in oct. vid. ad a. 1539.]

Scholia in Georgicorum P. Verg. M. lib. IIII. doctissima, D. Phil. Melancthone autore nunc primum in lucem edita. Adi. Eobani Hessi Annotationes; adhaec brevis explicatio vocabulorum de agricolarum instrumentis per Iodoc. Willichium Resellianum. Basileae apud Barphtolom. Westhemerum, anno MDXLIII. mense Augusto 8. 1544.

(B. A. G.) [et Reg. Dresd. v. Goetz Memorabb. bibl. Dresd. Vol. II. p. 309.] Harles notitia Script. Lat. T. II, pag. 282. 3. Non sunt haec confundenda cum Scholiis Philippi in edd. Paris. Io. Gastius Brisacensis, qui praefatur, esse ea ex Melancthonis ore ab auditore quodam excepta, discrete narrat. De Willichio v. 1535.

Iulii Pomponii Sabini Grammatici eruditiss. in omnia quae quidem extant P. M. opera commentarii. Basileae. (Io. Oporin.) 8. (1544.)

Vid. sup. ad a. 1486. [Bibl. Reg. Dresd.]

Adriani Barlandi Annotationes in IV priores Aeneidos libros. Antwerp. 1544.

[*Deuterologiae sive spicilegia Petri Nannii Alcmariani in quartum librum Aeneidos Virgilii.* Lovanii, ex offic. Rutgeri Rescii 4. 1544.]

1545.

P. V. M. Poemata. Parisiis apud Fr. Gryphium 8. 1545.
Vide 1538.

Virgilius. Venet. apud Aldi filios 8. 1545.

Vide 1540. [Add. Renouard l. l. Vol. I. p. 316.]

Virgilius Philippi Melanchthonis scholiis illustratus. Coloniae 8. 1545.

De his v. 1531.

[*Virgilius.* Lugd. ap. Godefr. et Marcellum Beringos 8. 1545.

H. Eobani Hessi annotatt. in *Bucolica* h. a. Coloniae ap. Mart. Gymnicum prodire. vid. ad a. 1540.]

1546.

P. V. M. Opera cum Maphei Suppl. et Phil. Melanchthonis annotat. Basileae per Nic. Brylinger 12. 1546.

Alia exemplaria a. 1545 prae se ferre videntur.

P. V. M. Opera cum comment. Servii et annotat. ex Doleti Comment. LL. apud Lodovicum Britannicum. Brixiae f. 1546.

Maittair. Annal. Ind. p. 329. Similem editionem vid. sup. a. 1536.

P. Verg. M. Partheniae Mantuani Opera, post omnes omnium edd. nunc demum revisa et emaculatiores reddita. Aelii Antonii Nebrissensis — in eadem ecphrases admodum familiares — Apud Inclytam Granatam 4. 1546.

Vide specimen Biblioth. Maians. p. 37. [Ebert l. l. n. 23681.]
De fonte editionis mihi non liquet. [„Maximam in codicis castigatione adhibitam esse diligentiam“ Xantus Nebrissensis, Ael. Ant. fil., in praef. ad rudem tirunculorum pubem testatur. Extat exempl. in bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Opera Theod. Pulmanni Annotat. illustrata. Antwerpiae per Plantinum 16. 1546.

Memoratur tum aliis, tum Burio biblioth. instr. n. 2680. Probabile tamen mihi est, per errorem eam laudari: anno male exarato pro 1564, ad quem a. vide.

P. V. M. Opera cum Opusculis [et Maph. Vegii lib. XIII. Aen.] — Lugd. per Seb. Gryphium 16. 1546.

Biblioth. Smith. p. D. Repetitio edit. 1542.

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneis cum adnotationibus. Lipsiae per Valentinum Papam 8. 1546.

A *Phil. Becchio*, tum adolescente, posthaec Professore Basileensi, conscriptae sunt adnotationes hae, quae fere *sub Ge. Fabricii nomine* venire solent. vid. Gesneri Biblioth. per Frisium p. 689. Easdem commendat Ioach. Camerarius in Epistola ad Ge. Fabricium, VII Kal. Octobr. sed nullo anno ad-

scripto data, et huic ipsi, si recte auguramur, editioni primum, deinceps et aliis, praefixa. In eadem epistola Camerarius proficitur, se descriptum ex Fabricii Mspto Virgilium Lipsiam asportasse et excudendum curasse. Quod Msptum nullum aliud potuit esse, quam exemplar, quod Fabricius prelo subiiciendum paraverat; nam scriptos codices Fabricius habuit nullos. Haec ad nubem Schrebero in Vita Ge. Fabricii p. 205 obiectam dispellendam valebunt.

[*P. V. M. Opera cum commentariis Herm. Buschii in Aeneida*, Basil. apud Barthol. Westhemerum 8. 1546.]

1547.

P. V. M. Phil. Melanchthonis adnotationibus illustratus. Tiguri per Froschhover 4. 1547.

Vide 1531.

P. V. M. Opera cum Opusculis. Lugduni. Seb. Gryphius 12. 1547.

Erant nonnulla, quibus olim adducebar, ut *Basileensem primam* et ad hunc annum a nonnullis referri solitam hoc anno excusam (vide 1551) putarem. Sed suspensionem hanc idoneis argumentis destitui nunc video.

1548.

P. V. M. Opera novis argumentis et scholiis illustrata. Lugduni apud Seb. Gryphium 8. 1548.

Crevenna Tom. III, pag. 193.

Huius anni editionem laudari vidimus Lipsiensem 8. 1548 inscriptam: *P. V. Opera indubitata cum reliquis et dubiis*, quo titulo edd. fere e Ge. Fabricii recensione insignitae sunt. Forte tamen annus male laudatur, pro a. 1568.

A P. Burmanno in Admonit. de Edit. Masvic. editio Brixien-sis 1548 cum Pierii castigationibus narratur: quae adeo ex edit. 1546 repetita est.

P. V. M. Georgicorum libri IIII. Phil. Melanchthonis scholiis illustrati. Parisiis per Th. Richardum 4. 1548.

Maittaire T. III, p. 410. Exscriptus liber ex ed. Bas. 1544. Hoc eodem anno 1548 et 1549 Richardus *Aeneidem* et a. 1550 *Bucolica* excudenda curaverat. Unde fit, ut edd. Virgilii Parisinas horum annorum passim laudari videas. vid. Maitt. *Annal. Ind.* p. 330.

Repetita hoc anno *Bucolica cum Torrentini Commento* Antwerp. 8. *Willichii scholia posteriora in P. V.* Basileae 12. Etiam Io. Lud. *Vivis in Virgilii Bucolica interpretationem potissimum allegoricam* 4. 1548 Parisiis Richardus vulgaverat.

1549.

P. V. M. Ex off. Rob. Stephani
(B. A. G.) Vide 1533. 1537. 1540.
Etiam Basileensis h. a.

12. 1549.

1550.

P. V. M. Opera cum Opusculis — Lugduni apud Seb. Gryphum 8. 1550.

(B. A. G.) Vide 1547.

De editione Paris. apud Th. Richardum 4. 1550. vide ad a. 1548.

[*Experimenta P. M. Maronis explicata per Iod. Willichium.*
Frcof. ad V. Io. Eichorn excud. 8. 1550.]

1551.

P. Verg. Mar. Buc. Ge. et Aeneis (et Carmina minora cum Commentariis). nunc cum veris Commentariis Tib. Donati et Servii Honorati summa cura editis et diligenter emendatis (per Ge. Fabricium). Acc. his Io. Hartungi Annotationes in libros Maronis Aeneidos diligenti cura ab ipso auctore collectae; item Bonfinis super locum Aeneid. IV etc. Basileae per Henrichum Petri f. 1551.

Si *Donatum* et *Servium* curae habueris, hactenus inter classicas editiones erit referenda. *Donatum* Neapoli secum attulerat Ge. Fabricius, h. e. editionem ibi vulgatam a. 1535. In ipso poeta nihil operae tum quidem collocasse videtur, certe nullos MSS. consuluisse. Epistola ad Valent. Gravium praefixa iam a. 1547 data est, ut adeo per quatuor annos sub prelo sudasse Virgilium necesse sit. (B. A. G.) [et Reg. Dresd.]

Alia est *Editio Lipsiensis* huius anni per Valentinum Pappam curata 8. 1551 (cum Carmin. minor.), sed ex ed. Lips. 1546 expressa. vid. Gesneri Biblioth. per Frisium p. 268^b, unde intelligere mihi videor, Virgilio a Ge. Fabricio emendato tum primum lectionis varietatem eiusdem viri accurate docti industria accessisse. Quod etiam Ge. Fabricii Epistola ad Ioach. Camerarium VIII Cal. Februar. 1551 scripta confirmat, quae in edd. Lips. ante Culicem praefigi solet.

P. V. M. Bucolica cum Comm. Herm. Torrentini. Antwerpiae. Exc. Io. Verwithagen 8. 1551.

Vide apud Maittaire T. III, pag. 605.

Dialysis quatuor librorum in Ge. Virgilio; auct. D. Iodoco Will. (Willichio) Ruselliano. Signorum prognosticorum de tempestatibus aeris physica explicatio eod. aut. — Francofurti ad

Viadr. in off. Io. Eichorn 8. 1551. *De consilio et scopo Aeneidos* — eod. aut. ibid. 8. 1551.

* De Willichio vide ad 1535. (B. A. G.)

[*Chronologia in Aeneida Virgilii*. Aut. Iod. Willichio. Freyf. ad V. in offic. Io. Eichorn. 8. 1551.]

1552.

P. V. M. Opera ad vet. P. Bembi et A. Naugerii exemplarium fidem castigata, cum Servii, Donati, et aliorum Comment. [et figuris.] Venetiis. Iuntae f. 1552.

Vide ed. 1525. Catal. B. R. Paris. *Poet.* n. 837. [Bibl. Reg. Cat. Lond. 1829. T. V. p. 352.]

1554.

P. V. M. Opera c. n. Melanchthonis et Hegedorphini. Moguntiae 8. 1554.

Vide Paris. 1531 et al. Tigur. 1547 etc.

P. V. M. Bucolica cum Commentario Rich. Gorraei Parisiensis. Lugduni apud Gul. Rovillium 8. 1554.

Maitt. T. III, p. 648. Museum Britannic.

P. V. M. Opera (una cum opusculis) *novis argumentis et scholiis illustrata, denuoque ad fidem exemplarium quam diligentissime restituta, cum figg.* Lugduni apud Seb. Gryphium. 8. 1554.

(B. A. G.) Vide 1550. 1552. Praedicat in praefat. (nescio an ea iam superioribus edd. praefixa sit) Gryphius castigandi interpungendique diligentiam; nova argumenta apposita et scholia, quibus loca, imprimis ex Graecis poetis, adscripsit, quae Virgilius imitatus est.

1555.

P. V. M. Opera cum Nic. Erythraei scholiis et indice. Venetiis apud Io. Ant. Sabium 8. 1555.

Repetita editio Ven. 1539. 1540. Alia per Hieronymum Scotum repetita hoc anno. Biblioth. Schwarz. n. 1009.

[*P. V. M. Opera, cum Maph. Vegii Aen. lib. XIII. et Nicolai Erythraei scholiis et indice.* Duo voll. Venet. apud Fr. Rampazetum 8. 1555. 1556.

Bibl. Reg. Catal. Lond. 1829. T. V. p. 352.

P. Verg. Mar. opera una cum opusculis, quae eius nomine circumferuntur, omnibus. Lugduni apud Sebast. Gryphium 12. 1555.

Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Bucolica, P. Rami praelectionibus exposita. Paris. per And. Wechelum 8. 1555 et *Georgica* 1556 [cf. Freytag adparat. litterar. T. II. p. 1342 sq.], saepius deinde recusa; ut 1564, tertium 1572, 8., quintum Francof. 1590. Sed ne pueris quidem in manus daremus has praelectiones.

P. V. Maro. Aldus. Corrigente Paulo Manutio Aldi filio. Venetiis 8. 1555.

Virgilii poema emendatum a se etiam in praefatiuncula pronuntiat. Ita v. c. XII, 221 primus induxit *tabentesque gentes*. Annotationes nondum in hac edit. apparent. confer a. 1558. (B. A. G.) [Vid. Renouard l. l. Vol. I. p. 398. Ebert l. l. n. 23683.]

[In *P. Verg. Mar. Bucolica* Ioach. Camerarii Pabeperg. — explicatio. H. Eob. Hessi indicationes et interpret. locorum Theocriti. Io. Sturmii in priores tres Eclogas commentariolus. Argentorati excud. Blasius Fabricius Chemnic. 8. s. a. (1555.)

Bibl. Reg. Dresd. vid. a. sq.]

Seb. Corradi Commentarius, in quo P. V. M. liber primus Aeneidos explicatur. Florentiae excudebat Laurent. Torrentinus 8. 1555.

Apud Maitt. T. II, p. 669. (B. A. G.)

1556.

P. V. M. Opera, cum supplem. Maphei et Opusculis, novis et argumentis et scholiis illustrata, denuoque ad fidem castigatiss. exemplarium quam diligentissime restituta. Lugduni per Seb. Gryphium 8. 1556.

Maittair. Annal. T. III, pag. 684. Vide modo de edit. Gryph. 1555.

P. V. M. Opera una cum Opusculis, quae eius nomine circumferuntur, omnibus. Antwerpiae. Exc. Mart. Nutius 12. 1556.

(Biblioth. Acad. Gotting.) Hoc etiam anno Editionem Fabricianam Lipsiensem post 1546 et 1551 Lipsiae esse repetitam invenio, qui tradant.

P. V. M. Bucolicorum textus — Lugduni apud Theobaldum Paganum 8. 1556.

Vide apud Maittaire Tom. III, pag. 685.

P. V. Bucolicorum explicatio perscripta de commentatione Camerarii: cum indicatione et interpretatione locorum Theocriti Eobani Hessi; Io. Sturmii in priores tres eclogas commentariolus. Argentorati per Blasium Fabricium 8. 1556.

(B. A. G.)

[In *P. Verg. Mar. Bucolica* Annotationes H. Eob. Hessi. Scholia item Leon. Kulmanni, quibus artificium rhetoricum explicatur. Coloniae (ap. Mart. Gymnicum) 8. 1556.

VIRGIL. TOM. IV.

45

P. V. M. Georgica P. Rami praelectionibus illustrata. Parisiis ap. Andr. Wechel. 8. 1556.]

Martini Crusii scholia in I. II. et III. Virgilii eclogam. Argentor. per Bl. Fabricium 1556.

1557.

P. V. M. Operum maiorum Tomus I. minorum: Culex etc. Tomus II. ex recognitione Ge. Fabricii, cuius Observationes Virgilianae lectionis accessere. Argent. apud Rihelium 8. 1557.

Vide paullo ante ad a. 1546. 1551. 1556. Haec est illa editio, de qua Ge. Fabricii epistola in Vita per Schreherum conscripta p. 206 est accipienda, Fabricianarum quodammodo princeps.

P. V. M. Opera una cum Opusculis — Lugduni ap. Theob. Paganum 8. 1557.

Conf. a. 1556.

1558.

P. V. M. universum poema (et Carmina minora) cum Servii et Iod. Badii Ascensii interpretatione; Probi et Ioannis Vivis in Ecl. allegoriis, Iod. Willelmi super Georgg. commentariis. — Venetiis apud Io. Mariam Bonellum f. 1558.

Ad edit. Ven. 1544 excusa, ut supra diximus, et vulgo pro accuratissima habita. (B. A. G.) [et Reg. Dresd.]

P. V. Maro Pauli Manutii adnotationibus in libri margine adscriptis illustratus. Venetiis apud P. Manutium, Aldi F. 8. 1558.

Pleraque e Servio hausta. Alia admixta non magni momenti, etiam a seqq. editoribus. Sugillat haec scholia Henr. Stephanus in praef. suae edit. [Cf. Freytag adparat. litt. Tom. II. p. 1341 sq. Renouard. l. l. Vol. I. p. 421 sq. Ebert l. l. n. 23684.]

P. V. M. Opera cum scholiis Phil. Melanchthonis. Parisiis ap. Richardum 4. 1558.

Vide supra a. 1548.

[*P. V. M. Bucolica P. Rami praelectionibus exposita.* Parisiis apud Andr. Wechel. 8. 1558.]

1559.

P. V. M. Opera c. scholiis Ph. Melanchthonis. Francof. 8. 1559.

[*P. V. M. Bucolica P. Rami praelectionibus exposita.* Paris. ap. Andr. Wechel. 8. 1559.]

P. Nannii Alcmariani, in P. V. [M. Bucolica] commentaria, — nunc primum edita. Basileae ex offic. Io. Oporini 12. 1559.

(Biblioth. Acad. Gotting.) [et Reg. Dresd.]

Lamb. Hortensii Montfortii Enarrationes in sex priores libros Aeneidos [Virgilianae. His acc.] annotationes in sex

[*eiusdem poetae*] *posteriores cum textu.* Basil. [per Henr. Petrum et Io. Oporinuin.] f. 1559.

(Conf. 1570. 1577. 1596.) B. A. G. [et Reg. Dresd.] Sunt utique satis copiosae; verum pro more istorum temporum cuncta sunt plurima ad singulas voces, sententias et loca, quae ad poetam nihil faciunt; quae monitu opus erat, frustra quaeras; v. c. statim I Aen. 8. *quo numine laeso*; interpretes ne odoratur quidem difficultatem in verbis.

1560.

P. V. M. Opera. P. Manutii Annotationes, et Homeri loca magis insignia, quae Virgilius imitatus est, in margine notata. Venetiis apud P. Manut. Aldi f. 8. 1560.

Vide modo a. 1558. [cf. Renouard T. II. p. 10.]

P. V. M. Opera una cum Opusculis — Lugduni apud haer. Seb. Gryphii 12. 1560.

Vide paullo ante 1556. Verum, quod Bipontini Socii docuere, nova haec est recensio Ant. Gryphii, filii, qui, *undique conquirendis multis exemplaribus, quae calamo et stylo exarata ipsa vetustate probarentur ipsi, neque suntibus neque labori pepercisse se profitetur.* Inprinis praedicat D. L. Fabricium I. V. C. Mediolanensem, qui e codice suo vetustissimo suppleverit versum Aen. VI, 775 *Laude pudicitiae*; sed in hoc pro thesauro carbonem. vid. ad e. l.

[Ad hunc annum fortassis referenda est *Erythraeana*, quae supra p. 670 sq. Venetiis per Franc. Rampazetum a. 1500 excusa, pro prima habita est; vid. ad a. 1555 et 1565.]

1561.

P. Verg. M. Opera — cum veris in Buc. Ge. et Aen. Commentariis [Tib. Donati et Servii Honor. summa cura et fide] a Ge. Fabricio emendatis. — Quibus access. etiam Probi Gramm., Pomponii Sabini, Phil. Beroaldi, I. Hartungi, Iod. Willichii, Ge. Fabricii, Bonfinis (Vivis, Caellii Rhodigini, Barlandi, Scopae, Constantii Campani, Crucii) et al. Annotationes. Basileae per Henricum Petri f. 1561.

Eius fundus editio 1551. [Bibl. Reg. Dresd.]

Editionem *Venetam cum Comment. Servii et Variorum* a. 1561 f. memorari vidi: quam nullam aliam esse arbitror, quam mox memorandam Ven. 1562.

P. V. M. poemata, quae extant omnia, Phil. Melanchthonis annotationibus illustrata, adiectis figuris ligno incisus et doctiss. virorum scholiis et annotationibus. Tiguri, Chph. Froschover 8. 1561.

Cat. B. R. Paris. n. 841. Sequitur sine dubio edd. 1547. cf. 1564. 1567. 1570. Edita curante Io. Frisio Tigurino, qui contextum ipsum collatis optimarum editionum exemplaribus quam diligentissime correctum et emendatum in Epistola ad Chr. Froschhoverum affirmat. Idem annotationes breves in Buc. et Ge. ex variis interpretibus, imprimis P. Rami praelect., item difficilium vocabulorum interpretationem Germanicam adiecit [p. 655—809.]. Acc. Chph. Hegedorphini in Aen. annotationunculae ex Steph. Doleti de LL. Comineutariis excerptae [p. 809—818.]. Repetita a. 1567.

P. V. M. Opera Theod. Pulmanni studio correctae, cum Maephei Vegii Aeneid. libro XIII. Antwerp. 8. 1561.

Dubito an annus recte adscriptus sit. Vide a. 1564.

1562.

P. V. M. universum poema cum Comment. Servii et Variorum. Venetiis apud Io. Mariam Bonellum f. 1562.

Nitida editio: c. figg. Est repet. 1558. Accesserunt Lud. Coelii Rhodigini, Io. Scoppae, Iac. Constantii Fanensis, Franc. Campani, Iac. Crucei — lucubrationes [et annotatt. in loca difficiliora.] Subi. Maphaei Aen. XIII et Carmina minora. (B. A. G.) [Vid. Ebert l. l. n. 23685.]

P. V. M. Bucolica cum verborum contextu, per Herm. Torrentinum triviali stylo familiariter discussa. Antwerpiae per Io. Latium 8. 1562.

1563.

Repetita Manutiana anni 1560, 8. Crevenna T. III, p. 194 [Renouard T. II. p. 82.] (B. A. G.) Basileensis ap. Nic. Bryling. 8. ad Gryphianam 1554 exacta, ut docent Bipont. Sodales. Reguli explicationes vide ad a. 1565.

1564.

P. V. M. Opera cum Phil. Melanchthonis et aliorum virorum doctiss. scholiis. Tiguri 8. 1564.

Vide paullo ante 1561.

P. V. M. Opera, Theod. Pulmanni studio correctae [et brevissimis adnotationibus illustrata.] Paulli Manutii adnotationes. Homeri loca, quae Virgilius imitatus est. Ge. Fabricii observationes. Antwerp. [ap. Chr. Plantin.] 12. 1564.

Typis nitidis eleganter expressus liber. Princeps, quantum assequor, edd. Pulmanniarum. [Crevenna T. III. p. 128. n. 3813. Ebert l. l. T. II. p. 1042. n. 23686.] Pulmannus in epistola ad Casp. Schetum Corvinum V. Id. Octobr. 1563 data

exemplaria, cum manuscripta, tum typis impressa, se comparasse profiteatur. conf. sup. pag. 673. Nam in illa memorat „ea, quae ex collatione exemplarium cum inanuscriptorum, tum typis impressorum restituta emittit.“ Repetita ea editio singulis fere annis.

[*P. V. M. Georgica Petri Rami praelectionibus illustrata.* Lutet. ap. Andr. Wechelum 8. 1564.]

P. Bembi de Virgilii Culice et Terentii fabulis libellum Florent. 4. 1564 prodiisse legi; nec tamen tum primum vulgatus. vid. Ald. 1517.

1565.

P. V. M. Opera ad Nic. Erythraei recensio Venetiis apud Franc. Rampazetum, expensis Melch. Sessae 1565.

Memoratur a Sylburg. praefat. edit. Francofurt. 1583. f. 1582.

[*P. V. M. Opera. P. Manutii Adnotationes* etc. Venetiis ap. P. Manutium A. fil. 8. 1565.]

Repet. ex edd. 1558 et 1560. Renonard T. II. p. 53.

Argumenta s. dispositiones rhetor. in Eclogas Virgilii aut. Ph. Melanth. Acc. paraphrases et succinctae quaestiones in eadem Ecl. aut. Steph. Riccio. Leucopetr. exc. Geo. Hantzsch 8. 1565.

Repet. Gorlicii, exc. Ambr. Fritsch, impensis Iac. Apellii bibliop. Lips. 1568. 8. Witebergae, typ. M. Sim. Gronenhergii, sumt. impendente Iac. Apel. 1593. 8. Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Georgica brevibus P. Manutii et aliorum annotationibus illustrata. Antwerpiae per Chph. Plantinum 8. 1565.

Eodem modo *Bucolica* [et *Aeneis*] separatim esse excusa, nec non *Opuscula minora*, ex praefat. edit. 1566 intelligitur.

Varia Lectio in Virgilium a P. Gabiano collecta. Brixiae 1565.

E Cod. Mediceo, ut supra monuimus p. 609.

Seb. Reguli in I. Aen. librum ex Aristotelis de Arte poet. et rhet. praeceptis explicationes. Partes duae. Bononiae per Io. Rubeum 4. 1563 et 1565.

(Biblioth. Acad. Gotting.) Ad Aristotelis praecepta, quo quidem modo illa tum accipi solebant, Aeneis exigitur; propositum esse poetae, tolerantissimi et fortissimi principis et perfecti viri simulacrum effictum ostendere, et sic alia a rerum veritate aliena. Reliqua ad subtilitates rhetoricas sunt exacta a poetices indole alienas.

1566.

P. V. M. Buc. Georgg. et Aen. Nunc demum Nic. Erythraei opera in pristinam lectionem restituta etc. Venetiis ex offic. Franc. Laurentini [de Turino 8.] 1566.

Memorantur a Fr. Sylburgio in praefat. edit. Francofurt. 1583. [Cf. Catal. Salthen. p. 475. n. 2387. Bibl. Thott. T. IV. p. 332. n. 2040. 41. et servatur in bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Opera (cum Opusc. minor.). Paulli Manutii annotationes in margine adscriptae: Homeri loca insignia, quae Virgilius imitatus est; Ge. Fabricii Chemn. Observationes Virgilianae lectionis. Excudebat Antwerpiae Chph. Plantinus 8. 1566.

[Bucol. Ge. et Aen. anno 1565 impressa, qu. vid.; volumen quartum, opuscula minora cont. „anno cldcxlvi xix Kal. Februarii“ finitum est.] Nihil aliud egit Plantinus, quam ut Manutianas editiones 1555. 1558. 1560 repeteret. Ipse in praef. se exemplar Venetum, et, quod ex Veneto deinde editum sit, Lugdunense (Gryphianum?) rectitudine et veritate superasse profitetur. (B. A. G.) [et Reg. Dresd.]

Bucolicorum Virgilii simplex et dilucida metaphrasis — Autore M. Mentone Gogrevio. Witebergae excudebant haeredes Ge. Raw. 12. 1566.

1567.

P. V. M. e Nic. Erythraei recensione. Lugduni, Vol. II. 8. 1567.

Nec dubito, iam aliam similem Lugdunensem superioribus annis praecessisse.

P. V. M. poemata quae extant omnia, adiectis figg. — et doctiss. virorum scholiis ac annotatt. Francofurt. ad Moen. apud Ge. Corvinum Feyerabend et her. Wigandi Galli 8. 1567.

B. G. A. Est repetitio Tigurinae 1561 [quae ibid. typ. Cph. Froschover. a. 1567 recusa est. Vid. Catal. bibl. Thott. T. IV. p. 332. n. 2043. Eod. a. Manutiana editio Venetiis ex edd. 1558. 1560 et 1563 repetita, cf. Renouard. T. II. p. 66. De Fulvii Ursini edit. Virgilii vid. ad a. sq.]

1568.

P. V. M. e Ge. Fabricii recensione. Lipsiae per heredes Valentini Papae 8. 1568.

Repetita etiam est hoc anno Antwerpiensis Plantini anni 1566.

Virgilius collatione scriptorum graecorum illustratus, opera Fulvii Ursini. Antwerp. Chph. Plantinus 8. 1568.

[Exstat in Bibl. Reg. Dresd., unde ad a. praeced. eum referendum esse cognovi.] Est hic libellus Leovardiae 1747 recusus cum nonnullis Valkenari opusculis. Doctrinam facile agnoscas; iudicii subtilitatem in multis, quae comparata sunt, desideres.

[In *P. Verg. M. Bucolica Annotationes H. Eob. Hessi, Scholia item Leon. Kulmanni* etc. Coloniae ad intersignium Monocerotis 8. 1568.]

1569.

Eclogae cum argumentis sive rhetoricis dispositionibus Phil. Melanchthonis, et Paraphrasi ac scholiis Steph. Riccii, Gorchii Exc. Abr. Fritsch 8. 1569.

[Bibl. Reg. Dresd. Sed a. 1568 hunc librum in lucem prodisse subscriptio docet. Vid. ad a. 1565.]

1570.

Virgilius. Londini, per Henr. Bynneman 8. 1570.

Apud Ames, Old English Printings et Herbert's typogr. Antiqu. unde Brüggemann l. c. p. 536.

P. V. M. c. n. Melanchthonis et alior. Tiguri 8. 1570. 1578.

(Vide 1564.)

P. V. M. — c. n. Paulli Manutii et Ge. Fabricii h. a. quae rep. Londini 1617. 8.

In *P. Virgilii Bucolica Commentarii Mich. Barth.* Lipsiae apud Io. Rhamba. 8. 1570.

(B. A. G.) An 1575 repetiti sint, non dicam.

1571.

P. V. M. Opera indubitata — Magdeburgi per Matthaeum Giseken. 8. 1571.

(B. A. G.)

Adiecta tamen minora carmina c. praef. Camerarii 1551 ex edd. Lips. Tum Varietas lectionis, et Annotationes in Buc. Ge. Aen.

Antwerpiensem a. 1571 et *Theod. Pulmanni Virgilianae Lectiones* a Foggio praef. ad Virgilium Medicum p. IV memorari video. Certe *Antwerpiensem* a. 1572 ex 1566 repetitam in manibus habeo. (B. A. G.) Etiam Ascensiana Veneta, et editio Parisina h. a. memoratur apud Sodales Bipont., verum incerta fide.

[1572.

P. V. M. Opera. Pauli Manutii annotationes in margine. Homeri loca magis insignia. Georgii Fabricii observationes Virgilianae lectionis. Lugd. typ. Lud. Cloquemin et Steph. Michael. 8. 1572.

Crevenna T. III. p. 128. n. 3814.

P. Verg. M. poemata quae extant omnia. Adiectis figuris egregie depictis et doctiss. virorum scholiis ac annotatt. Francofurt. ad Moen. apud Ge. Corvinum et haer. Wigandi Galli 8. 1572.

Bibl. Reg. Dresd. De Stephaniana prima vid. ad a. 1577.

P. V. M. Bucolica P. Rami praelectionibus exposita. Edit. tert. Lutet. apud Andr. Wechel 8. 1572.

Bibl. Reg. Dresd.]

1573.

[*Virg. Maro Pauli Manutii notationibus in Libri margine ob studiosorum commodum adscriptis. Illustratus Index rerum et verborum. variae lectiones ex Virg. Carpens.* Venetiis (in aedibus Manutianis) 8. 1573.

Rarissima haec editio descripta ex illa a. 1567 indicem et varias lectiones prima exhibet. Vid. Renouard l. I. T. II. p. 98.

P. V. M. opera indubitata — cum brevibus quidem sed non contemnendis annotationibus et indicatione diversae scripturae de admodum vetusto libro. Emendata — studio et industria Ge. Fabricii Chemn. Lipsiae inprim. Andr. Schneider typis Voegelinianis 8. 1573.

Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. appendix — Acc. Jos. Scaligeri in eandem commentarii et castigationes. Lugduni per Gul. Rouillium

8. 1572 et 1573.

[Catal. bibl. Reg. Paris. T. II. p. 293. n. 903. 904. Poet.]
Vide inf. 1575. 1595. 1617. Catalecta Virgilii iam prodierant Vincent. 1479, Venet. 1480 et 1484, s. Brix. 1485, Ald. 1517 et 1534 hinc ad calcem Edd. lunt. et aliar.

Tigurina rep. h. a. vid. 1570. 1564. 1561.

1574.

P. V. M. Opera cum Comment. Servii et Var. Venetiis f. 1574.

(Conf. 1562.) Forte eadem quam 1571 ab aliis memorari vidimus.

Commentarii docti, breves ac succincti in P. V. M. quatuor libros Georgicorum, clariss. viri et poetae celeberrimi Io. Stige-

liti studiosae iuventutis gratia in lucem editi 1574 (per Henr. Thilonem Mag. Ecclesiae Schinollensis Pastorem vulgati) Mulhusii. Exc. Ge. Hantzsch. 8. 1574.
(B. A. G.) [et Reg. Dresd.]

1575.

Editio Henricopetrina (repetita post 1551. 1561) ex offic. Henricopetrina f. 1575.

(B. A. G.) [et Reg. Dresd.]

P. Virgilius Maro et in eum Commentationes et Paralipomena Germani Valentis Guellii. Eiusd. Virgilii Appendix cum Ios. Scaligeri Commentariis et castigat. Antverp. ex offic. Chph. Plantini f. 1575.

Commentarii Valentis, non infimae notae, novum editionum genus constituunt, at in textu poetae nihil operae posuit. (B. A. G.) [et Reg. Dresd. Add. Ebert. l. l. n. 23687.]

[*Virg. a calumniis vindicatus aut. Gulielmo Modicio Monteferratensi. Perusiae ap. Petrum Iacobum Petrutium et Mich. Pottum socios* 8. 1575.]

1576.

Buc. Ge. Aen. P. V. M. Mantuani doctiss. virorum notationibus illustrata opera et industria Io. a Meyen Bergizomii Belgae. Venet. apud Aldum (iuniorem) 8. 1576.

Saepe repetita, quia scholarum usibus inservit; at in criticarum editionum censum non venire potest. [Nimis severum Heynii de hac edit. iudicium ad h. l. et supra p. 671 castigat Renouard l. l. T. II. p. 114 sq.] Expressa est ex edit. Manut. 1558. (B. A. G.)

Inclita Aeneis — in regiam Tragicomoediam, servatis ubique heroicis versibus non minori industria quam labore concinne redacta: a Io. Lucienburgio Iuris Candidato, Francofordiae Moeni 4. 1576.

In decem actus deductam vides Aeneidem. Quantumvis absurdum hominis consilium oculis tamen subiicere potest, quantopere *dramatica narratio* regnet in carmine epico; quam multa ex dramatis natura ei insint, et quam facile primi tragici in id incidere debuerint, ut in Iliade plurimum tragoediarum argumenta inesse intelligerent.

1577.

P. V. M. Opera. Londini per I. Kingston 1577.

Apud Ames. l. l. Herbert. Bruggemann l. c.

P. V. M. Poemata (Buc. Ge. Aen.) novis scholiis illustrata,

quae Henr. Stephanus partim domi nata, partim e virorum doctiss. libris excerpta dedit; Eiusdem H. Stephani schediasma de dilectu in diversis apud Virgilium lectionibus adhibendo, typis Henr. Stephan. 8. (1577.) [sive potius 1572?]

Est prima Stephaniana scholiis in marginalibus instructa post Manutium, maxime ex Servio. Plura in Maronem meditabatur vir doctus; vid. praef. Multa bona complectitur schediasma, nec tamen nova. [Bibl. Reg. Dresd. Ebert l. 1. n. 23688.]

Virgilius. Frf. ex offic. hered. Chr. Egenolphi 8. 1577.

Schreberi Vita Ge. Fabricii pag. 203. 204.

Lamb. Hortensii Montfortii Enarrationes doctiss. atque utilis, in XII libros P. V. M. Aeneidos. His acc. Nasoimbaeni Nasoimbaenii in priorem P. V. M. Epopoeiae partem — explanatio etc. Basileae ex offic. Henricpetrina f. 1577.

(Vid. 1559.) [Bibl. Reg. Dresd.]

1579.

P. Verg. M. Poemata, quae extant, omnia. Adiectis figuris egregie depictis et doctiss. viror. scholiis ac annotatt., partim antehac, partim nunc primum publicatis. Francof. apud Ge. Corvinum, impensis Io. Feyerabendii 8. 1579.

Vide Memorabb. Biblioth. Dresd. T. II, n. 319. [p. 242. Sed Heynius errore typographico deceptus hanc edit. ad a. 1578 retulit.]

1580.

P. V. M. Opera, Theod. Pulmanni studio correct. Acc. Paulli Manutii etc. (ut in ed. 1566) Antverp. Chr. Plantinus 8. 1580.

Buc. Geor. Aeneis P. V. M. doctiss. virorum notationibus illustratu opera et industria Io. a Meyen. Venet. ap. Aldum Paulli fil. 8. 1580.

Vide n. 1576. (B. A. G.) [Renouard T. II. p. 124 sq.]

P. V. M. Bucolica et Georgica paraphrasi exposita. Auctore Nicod. Frischlino Alemanno. Tubingae apud Alex. Hockium 8. 1580.

(B. A. G.) Quam rationem sequi voluerit in interpretando, expositum ab eo est in Epistola ad Ge. Burckhardum in Philolog. Epistol. Centuria e bibliotheca Goldasti (Frf. 1600. 8.) p. 279 sq.

1581.

P. V. M. Opera cum schol. Phil. Melanchthonis et aliorum. Tiguri 8. 1581.

(Vide 1564. 1570.)

P. V. M. cum notis Gr. Bersmanni (etiam Catalecta). Lipsiae [ap. H. Steinman] 8. 1581.

Saepius deinceps repetita editio, etiam cum varietate lectionis ex Fabricianis. Sunt scholia in margine apposita, ex aliorum annotatt. collecta. [„Diligenter quandoque etiam superstitiose“ veteri MS. usum se esse ait a Ludovico, Ioach. Camerarii fil. accepto. Repet. haec editio a. 1596.]

P. V. M. cum notis marginalibus. Lugduni 12. 1581.

[*L' Eneide di Virgilio Mant. commentata in lingua volgare Toscana da Giov. Fabbrini et Fil. Venuti*. Venet. appr. Giov. B. Sessa et fratelli f. 1581.

Quem librum h. l. inserendum esse duximus, quia textum lat., versionem ital., quae ad singula vocabula accuratissime expressa est, et commentarium ex Servio, Landino aliisque Virg. commentatoribus congestum exhibet. Eodem anno *L' Eneide di Virgilio del commentatore Annibal Caro* Venet. da Bern. Giunti 4. prodiit. Catal. bibl. Reg. Paris. T. II. p. 297. n. 963. Recus. ead. 1592.]

1582.

P. V. M. ad N. Erythraei recensionem. Venet. ap. Rampazeti et Sessae heredes (repetita secundum superiores 1565. 1566.) 1582.

Vide Sylburgii praef. ad edit. Frf. 1583.

[*P. Verg. M. poemata quae extant omnia. Adiectis figuris* etc. Frcof. ad M. ap. Ge. Corvinum et haeredes Wigandi Galli. 8. 1582.

Repet. ex edd. 1567. 1572 1579.

P. V. M. Bucolica c. comm. P. Rumi. Frcof. ad M. typ. Wechel. 8. 1582.]

1583.

P. V. M. poemata novis scholiis illustrata. Secunda Editio. [S. l. ap. Stephanum] 8. 1583.

Conf. Maitt. T. III, p. 787. (v. 1577) [Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. e Ms. Carpensi (cod. Mediceo v. sup. inter Codd.) c. n. Paulli Manutii (vide 1566). Venetiis 8. 1583.

P. V. M. Buc. Ge. et Aen. Nic. Erythraei opera in pristinam lectionem restituta, additis eiusdem scholiis et indice — cum duplici epistola Fr. Sylburgii. Francof. ap. haered. A. Wecheli 8. 1583.

Sylburgius in praef. se cum Io. Opsopoeo Erythraei Virgilium cum Indice ab innumeris naevs librariorum seu typographorum negligentia illatis repurgasse ait, quae inprimis edd. Venetas 1565. 1566. 1582 foedaverant. Igitur ad edit. 1539 omnia recensuisse videtur. Mirari tamen licet, virum doctum operam

Erythraei nugatoriam curis suis dignam habuisse. (B. A. G.) [et Reg. Dresd. Vid. Ebert l. l. n. 23689.]

[*P. Rami praelectt. in P. V. M. Georgicorum libros IIII.*
 Francof. ap. her. Andr. Wecheli 8. 1583.
 Bibl. Reg. Dresd.]

P. V. M. Pollio Ecloga quarta graecis versibus expressa ab Eusebio Pamph. — Lutetiae ap. Fed. Morellum 4. 1583.
 Biblioth. Acad. Gotting. Vide Argum. Eclogae quartae.

[1584.]

P. V. M. opera cum annotatt. Pauli Manutii. Lugduni 12. 1584.

Georgica Rami praelectt. illustrata eodem anno Paris. apud haer. Andr. Wecheli prodierunt. Vid. Cat. bibl. Reg. Paris. T. II. p. 292. n. 883. Poet.]

1585.

P. V. M. — Venetiis apud Io. Gryphium f. 1585.

Novissima, quantum assequor, editionum Venetarum huius generis; repetitio enim est ed. Ven. apud Scotum 1544. et apud Bonellum 1558.

P. V. M. cum figg. notis varior. et praefat. Phil. Melanchthonis. Coloniae 8. 1585.

Conf. 1578. Alia Lugdunensis memoratur c. annotatt. Paulli Manutii et Ge. Fabricii. Similes alias iam ante vidimus.

[*P. V. M. opera novis argumentis et scholiis illustrata etc.*
 Mantuae, ap. Osana 8. 1585.

Biblioth. Firmian. T. V. p. 220.

P. V. M. opera cum P. Manutii notationibus et figuris.
 Venetiis ap. Aldum P. f. 8. 1585.

Renouard l. l. T. II. p. 144.]

P. V. M. Georgicorum libri IV — germanice redditi et editi a M. Stephano Illiccio seniore. Erphordiae 8. 1585.

1586.

P. Verg. M. Opera — cum Comment. Tib. Donati et Servii a Ge. Fabricio collectis et c. n. Var. Basil. per Sebast. Henricpetri f. 1586.

[Bibl. Reg. Dresd.] (Vide 1561. 1575.)

P. V. M. e Theod. Pulmanni recensione 16. 1586.

P. Verg. Buc. Ge. et Aen. vocum omnium et sylvae rerum index (N. Erythraeo auct.) ab Ant. Maria Basso Cremonensi [ita accommodatus, ut Vergil. libris cuiuscunque impressionis facile serviut: annotationes praeterea, quae passim in aliorum librorum

margg. adscriptae erant, in hoc ab eodem in unum collectae.]
Venetiis per Damianum Zenarium 8. 1586.

Titulum integrum v. in Catal. B. R. Paris. n. 845.

P. V. M. Georgicorum post omnes omnium Commentationes non contemnenda enarratio — edita studio Gr. Bersmanni Annaebergensis. Servestae. Exc. Bonav. Faber [II Partes]

8. 1586. [et 1588.]

Est ea enarratio poetae in Academia Lipsiensi publicis lectionibus facta. Bersmannus tum Gymnasio Servestano illustri praecerat, cum hanc ederet partem primam in lib. Ge. I et II. (B. A. G.) [et R. Dr.]

1587.

P. V. M. Opera cum scholiis Io. a Meyen. apud Aldum
8. 1587.

Vide 1580. [Renouard T. II. p. 154.]

Iunius Philargyrius in Buc. et Georgica Virgilii, primum prodiit adiunctus Fulvii Ursini notis ad Catonem, Varronem et Columellam. Romae 8. 1587.

Notat in praef. ipse Ursinus, id quod res docet, non esse integrum Iunii Philargyrii commentarium, sed excerpta tantum quaedam ex eo, quae cum legisset ille inserta fragmento vetustissimo Serviano (quod olim ipsi litteris Longobardicis exaratum dono dederat Paulus Manutius favente Aldo filio), nullius autem interposito auctoris nomine discreta, sed a Servianis expositionibus tantum his notis seiuncta, *Et aliter*, reperit deinde in margine codicis Virgiliani exscripta manu Angeli Politiani, et quidem diserte sub Iunii Philargyrii nomine; eodemque nomine ab Angelo in Miscellaneis laudata. Adiunctae pag. 281 eiusdem Ursini Notae ad Servium in Buc. et Ge. secundum Socios Bipontin. p. 356 iam 1543 a Busdrago Lugdun. excusae esse debent. Diversae sunt notae Ursini in Collat. Gr. scriptor. c. Virgil. 1568. Ex utrisque excerpta inseruit Commentariis suis Burmannus.

1588.

P. V. M. e Th. Pulmanni emendatione — (repetita 1580)
Antwerp. Plant. 8. 1588.

Eiusd. a Bersmann. rep. ex 1581. [Sed vid. ad a. 1586.]

1589.

P. V. M. Operu olim a Pierio Valeriano MSS. codd. ope restituta, nunc denuo vetustissimo cum exemplari collata, Acc. antiquarum lectionum liber, Fabii Planciadis Fulgentii liber de allegoria Virg. librorum et alia nonnulla. (Iulius Philar-

gyrius. Ursini notae ad Servium. Velius Longus de Orthographia et Cassiodorus de Orthographia) in Officin. Sanctandreae 8. 1589.

Catal. Bibl. R. Paris. *Poetes* n. 847. Burmann. de Edit. Virgilii Masvic. p. XLIX. Ursini notas modo vidimus cum Philargyrio a. 1587. De Pierio vide 1521. 1532.

Eodem anno, nisi forte iam 1587, Commelinus ex codice Palatino Virgilium ediderat, repetitum mox 1599, ad quem a. vide; cui adiunxit *Fulgentii Expositiones Virgilianae continentiae, Philargyrii Commentariolum, Fulvii Ursini Notas in Servium, Velium Longum de Orthographia, Cassiodorum de Orthographia*, Heidelbergae, 8. In titulo subiicit: „Ex his Fulgentius nunc primum editus est,“ et in praef. duobus exemplaribus se usum esse ait, quorum alterum Petrus Veckmanus, alterum F. Modius ex bibliotheca Fuldensi descriptum communicaverat. Videtur adeo eodem anno Commelinianam operam repetisse officina Sanctandreae.

P. V. M. Opera a Th. Pulmanno emendata. Antw. ex off. Plant. 8. 1589.

Paullo ante 1588.

Bucolica et Georgica cum paraphrasi Nicodemi Frischlini Francof. 1589, 8. (B. A. G.) [et R. Dr.] *Nathanaelis Chytraei in Virgilium Prolegomena. Et in eiusdem Eclogam primam Collectanea.* Rostochii. Exc. Steph. Myliander, 1589, 8. (B. A. G.)

1590.

[*P. V. M. Bucolica P. Rami praelectt. exposita.* Edit. V. Francof. ap. her. Andr. Wecheli 8. 1590.

B. R. Dr. Catal. bibl. R. Paris. T. II. p. 292. n. 883.]

Ciris et Elegia ad Messalam. Parisiis 8. 1590.

1591.

P. V. M. e castigatione Gc. Fabricii. Lipsiae 8. 1591.

Fabric. B. L. T. I, p. 214 repetita ex superioribus 1546. 1551 et al.

P. V. M. Opera omnia (etiam Carmina minora) adiectis figuris egregie depictis et doctissimorum virorum scholiis, annotationibus ac novis argumentis ex variis interpretibus congestis — Coloniae ap. P. Horst 8. 1591.

(B. G. A.) In marg. sunt breves annotationes et Var. Lect. Adi. Annot. Io. Frisii et ex Doletio in Aeneidem. Videtur Tigurina aliqua expressa esse. v. 1561.

P. V. M. Londini per Francis Coldock 4. 1591.

Vide Aues. p. 315.

P. V. M. Bucolica serio emendata cum scholiis Franc. Sanctii Brocensis — Salmanticae apud Didacum a Cussio 8. 1591.

Vide Specimen Biblioth. Maians. p. 96. Repetita in Sanctii Opp. Tom. II, pag. 151.

Nic. Grimoualdi viri doctiss. in P. V. Maronis quatuor libros Georgicorum in oratione soluta Paraphrasis elegantissima, Oxonii in aede Christi, anno Sereniss. regis Edouardi sexti secundo confecta. Londini. Excud. Ge. Bishop et Radulph. Newbery 8. 1591.

(B. A. G.) Est profecto elegantissima Paraphrasis. Libelli neminem adhuc praeter Martinum mentionem facere vidi. De Grimoualdo v. Wood Athenae Oxon. Vol. I, p. 178. Add. nunc Brüggemann View of English Edd. of Gr. and Lat. Auth. p. 536.

1592.

P. V. M. Opera a Theod. Pulmanno emendata. Lugd. Bat. ex offic. Plant. 12. vel 8. 1592.

Vide 1589 et 1566.

Est quoque Gryphiana h. a. rep. e Manutio 1555. [s. h. t.:

P. V. M. Opera. P. Manutii annotatt. breviss. in margine adscriptae — Ge. Fabricii obs. Virgil. lectionis. Lugd. apud Ant. Gryphium 12. 1592.]

Insunt carmina minora. (B. A. G.) [et Reg. Dr.]

[*P. V. M. Opera, cum P. Manutii annotatt. in margine* — Homeri locis magis insignibus — Geo. Fabricii observatt. Virg. lectionis. Excud. Iac. Stoer 12. 1592.]

1595.

P. Virgilii appendix — Acc. Jos. Scaligeri castigationes et commentarii aucti, curante Frid. Lindenbruch, cuius et notae additae. L. B. ap. Rapheleng. 8. 1595.

P. V. M. Opera e Theod. Pulmanni emend. L. B. ex offic. Plantin. apud Rapheleng. 8. 1595.

Cum Appendice a. 1596 (vid. edit. 1592). Plures Raphelengianae hinc prodire.

1596.

P. V. M. Opera [argumentis et scholiis virorum doctiss. illustrata, cum indicatione diversae scripturae partim ex castigatiss. quibusque exemplaribus, partim ex libro vet. ms. — studio et opera Greg.] Bersmanni. Lips. [imprim. Mich. Lantzenberger impensis Henningi Grosii et Val. Voegelini] 8. 1596.

Sed talium editionum repetitas evulgationes plures recensere piget [vid. ad a. 1581. Eodem anno et ex eadem officina prodierunt]

P. V. M. Opera indubitata (inest tamen Culex et alia) recens. Ge. Fabricii Chemn. (repetita ex superioribus) Lipsiae impensis V. Voegelini. Imprimebat Mich. Lantzenberger 8. 1596.

(B. A. G.)

Wecheliana 1583 repetita Erf. Wechel 8. 1596.

(B. A. G.)

[*P. V. M. Opera a Theod. Pulmanno emendata. Lugd. Bat. ex offic. Chr. Plantini 8. 1596.*]

— *Hortensii enarrationes in Aeneidem repetita editio ex 1577 per Seb. Henricp. f. 1596.*

et *Nascimbaenii explanationes in Aeneidis libros V priores. Basilene fol. 1596.*

1597.

P. V. M. cum figg. not. var. et praef. Phil. Melanchthonis (suppressio eius nomine) Coloniae per Groswinum Culenium (ex 1585.) 8. 1597.

— *Opera Chr. Seganolphi [potius Egenolphi.] Francof. [ap. I. Saurium] 8. 1597.*

1598.

P. V. Georgicorum libri IV enarrationibus, quae commentarii loco esse possunt, illustrati a Federico Ceruto Veronensi. Veronae per Ang. Tanum 8. 1598.

[Catal. bibl. R. Paris. T. I. p. 292. n. 889. Poet.]

Rob. Titii ad Georgica Virgil. praelectiones quatuor. Bononiae per heredes Io. Rossii 4. 1598.

1599.

P. V. M. Opera ex vetustissimo eoque accuratissimo Bibliothecae Palat. MS. exemplari nitori pristino restituta; cum Indice Erythraei — Addita Fulgentii Planciadis Virgiliana continentia cum aliis nonnullis ad huius poetae intelligentiam necessarii. E bibliopolio Commeliniano 8. 1599.

Repetita est editio ex alia, quae praecesserat, 1589 et curata a Iuda Bonutio Hier. Commelini sororio et inscripta Paulo Melisso. De cod. Palatino vide sup. inter codd. Verum Fulgentius et reliqua vix iterum recusa sunt, sed exemplaria prioris editionis subiuncta. Saltem in nostro exemplari (B. A. G.) Fulgentius a. 1589 praefert [ad quem vid.]. Repetita est haec editio 1603. [Cf. Ebert l. l. n. 23690.]

P. V. M. Poemata Henr. Stephani scholiis illustrata. Excudebat Paulus Stephanus 8. 1599.

Editio tertia, secundae [1583] per omnia consimilis. (B. G. A.) [et Reg. Dresd.]

P. V. M. Opera omnia doctiss. viror. notationibus illustrata opera et industria Io. a Meyen. Francof. ex offic. typograph. Io. Saurii impensis Theob. Schönwetteri 8. 1599.

[Bibl. Reg. Dresd.] Alia aut eadem forte a. 1597 laudatur. *Symbolarum libri XVII. quibus P. V. M. Buc. Ge. et Aen. ex probatiss. auctoribus declarantur, comparantur, illustrantur per Jac. Pontanum de Soc. I. Aug. Vind.* ex offic. typogr. Io. Praetorii f. 1599.

Eas valde probari audio; est quoque adiecta paraphrasis lib. I, II, III et X, XI, XII Aeneidis. (B. A. G.) [et Reg. Dresd.] Ingens libri moles me deterruit, quo minus eo uterer. [Repet. a. 1604. Add. Ebert l. l. n. 23691.]

1600.

P. V. M. Buc. Ge. Aen. et in ea Mauri Servii Hon. Gramm. Commentarii ex antiquiss. exemplaribus longe meliores et auctiores. Ex bibliotheca P. Danielis I. C. Acc. Fabii Planciadis Fulgentii liber de continentia Virgiliana auctior e MSS. coad. Item Iunii Philargyrii Comment. in Buc. et Georgica. Paris. ap. Seb. Nivellium f. 1600.

(B. A. G.) [et Reg. Dresd.] Nobilissima editio propter Servii commentarios, quos sequentes fere edd. hinc expressere, sed alia aliis vitiosius. [Vid. Ebert l. l. n. 23692.] Historiam Codd. P. Danielis v. in *Voyage litt. de deus Benedict.* Tom. I. pag. 65.

Editiones huius saeculi s. a. sunt:

Manuale Vergilianum [seu P. V. M. bucolica, geo. et aeneis] Iodoci Badii Ascensii sententiarum dilucidatione inornata obl. 8. s. l. et a.

(B. A. G.) Totus titulus libelli expressus iam in Catal. B. R. Paris. Poet. n. 821. Praefatus Ludov. Hohenwang Elchingensis. Character litterarum est neogothicus et ingratus.

Editio Colinaeana s. a. in Biblioth. Reg. Paris. n. 828 [Bibl. Reg. Londin. T. V. p. 353.] et in Biblioth. Smith. pag. DI, quam a Maillartio in Hist. Typograph. Paris. notatam non video; at in Annal. T. III, p. 318. T. II, p. 401 de ea agit.

Editio Henr. Stephani prima s. a. sed ad 1577 referenda.

P. V. M. Bucolica et Georgica cum Commento familiari. (Herm. Torrentini) Paris. impress. per Felicem Balligault s. a. 4.

Biblioth. Bunav. T. I, pag. 302. Etiam in Biblioth. Hulsiana laudari videas. [Vid. supra p. 667.]

Editionem s. l. et a. cum Aldi Manutii epistola, Italico caractere, viderat Maillartius Annal. Typograph. T. II, p. 149,

quam a Barth. Trot, Lugdunensi typographo, excusam esse putabat. Habui eam posthaec in manibus, vidique ex Ald. pr. expressam ac repetitam esse nec pro eadem habendam: ita v. c. p. I, lin. extr. *Mulus ego exaratum.* (B. A. G.)

Aeneidos libri VI sine titulo, 4. memorantur Maittaire in Indice Annal. p. 331.

[*P. V. M. liber secundus de excidio troiano* Daventriae in-eunte sec. XVI. duodeviginti foliis in 4. excusus est. Quae editio Panzero ignota servatur in bibl. Reg. Dresd.]

Culex cum aliis s. a. 8 mai.

Georgii Merulae Alexandrini Emendationes in Plinium et Virgilium: subiectae eius in *Librum de Homine Galeoti Oper.* 4. s. a. in Goezii Bibliotheca Dresd. T. II, p. 207. [Add. Panzer Annal. Vol. III, p. 483, 2710. Denis Suppl. Vol. II. p. 616. Zeno dissertat. Vossiane Vol. II. p. 83. Sed Venetiis per Vin-del. de Spira circa a. 1474 hoc Merulae opus produsse docet Ebert l. l. Vol. II. p. 111. n. 13907.]

P. V. M. Opera cum Erythraei indice. Commelin. 8. 1601.

(ex Venetiis, omissis tamen Erythraei Obs.) Est etiam h. a. Genevensis c. n. Paulli Manutii et Ge. Fabricii.

Operum Cl. V. Nicodemi Frischlini — Pars paraphrastica qua cont. P. V. M. Bucolica ex Plauto et Terentio, Georgica ex Catone, Varrone, Columella et Plinio, Aeneidos libri duo priores ex Livio, Caesare et Cicerone etc. Frf. ad M. typis et sumpt. Io. Spiessii et heredum Rom. Beati 8. 1602.

Idem libellus iam 1580 expressus, praeter paraphrasin in lib. I et II Aeneidis, quae nunc primum accessit.

P. V. M. Opera ex Cod. Palat. antiquissimo. Commelin. 8. 1603.

De ea vide ad 1589. 1599. [Edd. Commelin. optima.]

Alberici Gentilis, I. C. Professoris regii, Lectionis Virgilianae variae liber ad Robertum filium. Nunc primum in lucem editus. Hannoviae apud Guil. Antonium 8. 1603.

(B. A. G.) Sunt scriptae ad filium octennem, criticae tamen ac philologicae cum multa exspatiatione in Ius Romanum. Nec tamen ultra Bucolica procedunt.

P. V. M. Opera cum scholiis N. Erythraei et indice. Hanov. typis Wechel. 8. 1603.

Ex ed. 1601. 1596 et al. ducta.

Hoc anno excusus quoque in Corp. Poet. Lat., Genev. [exc. Sam. Crispinus in 4.,] et iterum 1611 et 1627.

P. V. M. Opera ex offic. Plant. Rapheleng. 24. 1604.

Symbolarum libri XVII quibus Virgilii Buc. Ge. et Aen. ex probatis auctoribus declarantur, illustrantur per Jac. Pontanum. Lugduni. Io. Pillehotte f. 1604.

(Vide 1599.) Catal. Biblioth. R. Paris. n. 849 A. [Catal. bibl. Thott. T. IV. p. 47. n. 814]

Edit. Commelin. 1601 recusa. Commelin. 8. 1608.

et *Wecheliana* ex edit. Fr. Sylburgii 1583 recusa Lugduni.

P. V. M. cum scholiis Io. a Meyen. Francof. 8. 1608.

[*P. V. M. Opera c. scholiis N. Erythraei et eiusd. indicis.*
Hanov. typ. Wechel. 8. 1608. Recusa ex edit. 1603.]

*P. V. M. Bucolica et Georgica argumentis, explicationibus
et notis illustrata a Io. Lud. de la Cerda Toletano.* Madriti f. 1608.

(Vide 1612. 1617. 1628. 1642.) Omnis viri docti opera in
commentando versatur; lectionis cura nulla; saepe ea interpolata.

P. V. M. Ceiris. In eam Commentariolus Casp. Barthii.
Ambergae ex typographeo Schoenfeldiano 8. 1608.

P. V. M. cum Servii commentariis. Parisiis f. 1609.

Catalogue of the Libraries of Squire 1767, p. 8.

P. V. M., [non tironis, ut videtur, sed adulti perfectique Poë-
tae opus] *Culex*; [— cum libro commentario — *March. Bran-*
deb, dedicatus] a *Frid. Taubmanno.* Wittebergae [ap. *P. Hel-*
wich.] 8. 1609.

Utraque in B. A. G. [et R. Dr.]

*P. V. M. [Buc. Geo. Aen. et in ea M. Servii Honor. com-
mentarii —] ex bibl. P. Danielis. [Acc. Fabii Planciadis Fulg.
liber de continentia Virg., it. Iun. Philargyrii comm. in Buc. et
Geo.]* Colon. Allobr. [excud. Steph. Gamonetus] 4. 1610.

Ex edit. 1600. [Bibl. R. Dresd.]

*P. V. poemata — c. libro Suppl. Maphaei Vegii; Epigram-
mata etc. cum annotationibus breuibus ex variis interpretibus col-
lectis et difficultum vocabulorum interpretatione germanica opera Io.
Frisii Tigurini.* Francof., Nic. Hofmann 8. 1610.

Catal. B. R. Paris. n. 850. Est repetitio ed. Francof. 1567.

[*P. V. M. opera cum figuris, lecti, varietatibus et doctiss. vi-
rorum scholiis —* Lips. ap. Abrah. Lambergum 8. 1611.]

Excusus Poeta in Corp. Poet. Lat. (Aureliae Allobr.) Genev.
4. 1611, Vol. I. Libr. III. p. 600 — 748. et in ceteris Corporibus
Poet. vett., sed haec monere supersedemus.

[*In P. V. M. priores quatuor libros Aeneidos Ioach. Manssfi
praelectiones.* Dantisci typ. Andr. Hünefelds 8. 1611.]

Commentarii Io. Lud. de la Cerda in VI priores libros Aen.
Madriti f. 1612.

(Vide 1608.)

[*P. V. M. priores sex libri Aeneidos argumentis, explicatio-
nibus, notis illustrati, auct. I. Lud. de la Cerda.* Lugduni, sumpt.
Horatii Cardon. f. 1612.]

Postiores sex libri Aen. eod. auct. illustrati ibid. ap. eund.
prodierunt 1617, ad qu. a. vid.

P. V. M. Opera cum scholiis Henr. Stephani etc. Genevae
8. 1612.]

P. V. M. cum comment. Donati et Servii. Acc. Probi Gram-

matici, Pomp. Sabini etc. adnotationes (etiam Carmina minorum cum Commentariis) studio Lud. Lucii Basil. Acad. Prof. (post Ge. Fabricii recens.) Basil. per Seb. Henricpetr. f. 1613.

Servii recensio in hac edit. admodum probatur Burmanno praef. ad Virgil. Est tamen totus liber expressus ex edit. 1551. Fabricii notae ab iis, quae in reliquis edd. sunt excusae, diversae esse feruntur; sunt scilicet pleniores. (B. A. G.)

P. V. M. Opera cum N. Erythraei schol. et ind. castigata per Io. Obsopoeum et Fr. Sylburgium. Francof. 8. 1613.

(ex 1603) post tot alias Erythraeas.

Selecta quaedam veterum poetarum opera — cum Scholiis Franc. Sanctii. Salmanticae 8. 1613.

In his Eclogae Virgilii. (B. A. G.)

Indroductiones oeconomicae simul et politicae — sive Virgilii bucolica et georgica paraphrasi perpetua illustrata a Nicod. Frischlino. Francof. per Is. Porsium 8. 1614.

(Vide 1602.)

P. V. M. Opera clariss. virorum notationibus illustrata; opera Io. a Meyen. Francof. ap. Nic. Hofmannum 8. 1616.

Repetita forte ex 1610.

Est etiam huius anni Bersinanniana; et e Pulmanni correctione Paris. ap. Sanlecque 24. [Inserta *P. V. M. Opera repurgata ab Alex. Ficheto Corp. Poet. lat. Lugd. 1616. 4.*]

Catalecta Virgilii et alior. Poetar. Latinor. vet. Poematis cum Comment. Ios. Scaligeri (item, notis Frid. Lindenbruch) L. B. ap. Rapheleng. 8. 1617.

(Rec. titulo 1595.)

Io. Lud. de la Cerda Comment. in VI posteriores Aen. libros. Madriti f. 1617.

(Vide 1608. 1612.)

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneidos libri argumentis, explicationibus, notis illustrati a Io. Lud. de la Cerda S. I. Lugduni sumptibus Horatii Cardon. III Vol. f. 1617.

Nunc demum iunctim editi in Virgiliana carmina diligentissimi commentarii. (B. A. G.) [Repet. Colon. 1628. 1642. 1647.]

P. V. M. Opera omnia; Buc. Geo. Aen.; Ciris et Culex: cum comment. Fr. Taubmanni, curante et edente Christiano Taubmanno Frid. f. (Witteb.) ap. Zach. Schurer 4. 1618.

Editio Henr. Stephani semper fere pro regula fuit sub finem praefat. — „Ciris textum ex Scaligeri, Barthii, et parentis lectionibus restitui. Culicem duorum exemplarium (noli de Mss. cogitare) a parente emendatorum auxilio correctiorem reddidi.“ [Vid. Ebert. I. I. Vol. II. p. 1042. n. 23694.]

P. V. M. Opera studio Th. Pulmanni correct. Amstelod. 24. 1619.

P. V. M. cum Servio Danielis. Genev. 4. 1620.

(ex 1600) vitiosissima, iudice P. Burmanno ad Ecl. VIII, 92.
Tarqu. Gallutii Sabini e S. I. Virgilianae Vindicationes et
Commentarii tres de Tragoedia, Comoedia, Elegia. Romae
 per Alex. Zanettum 4. 1621.

(B. A. G.) Si otio abundarem, percurrendum mihi hunc librum
 putarem; accessio enim, ut nunc intelligo, magna fieri posset ad Ex-
 curs. extr. libri XII, et inesse video acumen haud contemnendum
 in locis Virgilianis seu vindicandis seu reprehendendis; etsi iudicii
 subtilitatem et sensus elegantiam in iis, quae legi, desiderabam.

Est anni 1622 Elzeviriana editio Lugduni Bat. 12. (B. A. G.)
 [cui acc. animadversionum liber cum indice locuplet., cf. Ebert.
 l. l. n. 23695.]

Pauli Benii Eugubini in P. V. M. Aeneidem Commentarii.
 Venetiis apud Io. Guerilium f. 1628.

Operosi sed parum subtiles (B. A. G.)

P. V. M. Opera [— *argumentis et scholiis virorum doctiss. il-*
lustrata, opera] *Greg. Bersmanni. Edit. sexta ab eod. correct et*
figg. ornata. Lipsiae, [impensis haer. Henn. Grossii (Goslariae,
Ioh. Vogthius excud.) 8. 1624.

(Vide 1581.) [Cf. notit. lit. edit Bipont. Vol. 2. p. 322 sq.]

P. V. M. Opera studio Theod. Pulmanni correct. Amstel.
 8. 1625.

P. V. M. Opera indubitata omnia — ad Iac. Pontani casti-
gationes accuratissime excusa c. indice eius locupl. Coloniae.
 Exc. Henr. Krafft 1625.
 vid. 1599.

P. V. M. Opera [indubitata omnia] *ad Iac. Pontani casti-*
gationes [excusa.] Sedani typis Io. Iannoni 24. S. 32. 1625.

Editio litterarum formis minoribus nobilis; quae ab ea no-
 men Sedanensium accepere. De Bure Bibliogr. instruct. n. 2683.
 [Catal. des livres de la bibl. de M' Carthy. T. I. n. 2548. Add.
 Ebert. l. l. n. 23696.] Alia fertur esse 1628. [Bibl. Reg. Londin.
 T. V. p. 353.] De Iac. Pontani opera vide ad. 1599 et 1604.

[*Frid. Taubmanni commentariolus posth. in Moretum incerti*
auctoris. Ed. Christ. Taubmanno, Frid. f. (Witebergae) ap.
Zachar. Schurer 4. 1626.]

P. V. M. cum Cerdas Comment. Coloniae [III Voll.] f. 1628.
 Vide Lugd. 1617.

[*Virgilius studio Th. Pulmanni.* Amstel. ap. Io. Iansson.
 12. 1628.]

Aeneae peregrinationes, h. e. libri sex priores Aeneidos ana-
lysi simplicissima elucidati a Melch. Steinbruck. Coburgi ap. Io.
 Forckel 16. 1628.

P. V. M. Opera cum scholiis Io. a Meyen. Francof. 8. 1629.

Recusa ex Francofurtana 1616.

Memoratur quoque Coloniensis huius anni forte ex 1591. ducta.

P. V. M. Opera clariss. virorum annotationibus illustrata: opera Ioan. a Meyen, Paris., Io. Libert 8. 1630.

(Ex Ven. 1580.) Catal. B. R. Paris. n. 854.

P. V. M. Opera. In gratiam iuventutis poetices studiosae. Hispali apud Franciscum de Lyra 12. 1630.

(B. A. G.)

P. V. M. Aeneis c. comment. N. Abrami. Mussiponti 8. 1632.

(B. A. G.) Eadem Rothomagi 8. 1633. tum *Bucolica et Georgica* Mussiponti 1635. 8. (B. A. G.) tandem opera omnia Tolosae 1644. (B. A. G.) iterum Rothomagi 1637 et 1648.

P. V. M. Opera notis admarginalibus illustr. a Th. Farnabio. Londini. Felix Kyngston 8. 1634.

Saepius repetita. [Amst. 1642. 12. 1650. 12. etc.] Singulas notare, operae pretium non est.

P. V. M. Opera, studio Theod. Pulmanni correcta. Amsterdami ap. Jansson 12. 1634.

Repetita ex 1625.

Virgilius Dan. Heinsio recensente nunc emendatior. Ad calcem animadversionum libellus e doctor. viror. observationibus (iam in edd. Fabric. obviis), L. B. ex offic. Elzevir. 12. et 16. 1636.

Cum huius editionis faciem plures aliae mentiantur subditiue, ad pagg. 1 et 91 respiciendum esse, ubi paucae litterae characteribus miniatis expressae esse debent, non atris, de Bure Bibliogr. instruct. n. 2684 docet: Tam parvae res sunt, in quibus hi bibliographi deliciantur. Referatur sane illa, si ita placet, inter rariores Elzevirianas; interioris tamen indolis bona habet nulla. [Vid. (Bérard) essai bibliograph. sur les édit. des Elzéviros p. 70. et Ebert l. I. n. 23697.]

P. V. M. cum Comm. Servii P. Danielis. Genev. ap. Petr. et Iac. Chouet 4. 1636.

(Vide 1600. 1610. 1620.)

P. V. M. Opera. Parisiis e typogr. Regia f. 1641.

Splendidum Volumen: unum ex IV poetis Latinis excusis prelo Luparensi. (Reliqui sunt Terentius, Horatius, Iuvenalis et Persius.) (B. A. G.)

Virgilius e recens. Dan. Heinsii. (repetitus Elzevir. 1636) 1641.

P. V. M. Opera omnia argumentis, explicationibus et notis illustrata a J. Lud. de la Cerda. Colon. Agripp. ap. I. Ant. Kinchium III Voll. f. 1642 et 1647.

[Repetita ex edit. 1628. Vol. I., *Bucol. et Geo.*, a. 1647, sec. et tertium *Aen. cont.*, a. 1642 excusa.]

P. V. Copa, cum commentariolo Io. Weitzii. Subiunctum est Spicilegio in Moretum Septimii Sereni. Francof. 12. 1642.

P. Virgilii Maronis cum veterum omnium Commentariis et selectis recentt. notis nova Editio. Inscripta V. Ampl. Gualtero Valkenier. Ex offic. Abr. Commelini. (Lugd. Batav.) 4. 1646.

Servius ex exemplari editionis P. Danielis (1600) a Cl. Salmasio multis locis emendato expressus. [vid. Crenii animadvv. philoll. P. IV. p. 2.] Usus etiam est Commelinus exemplari Nic. Heinsii, qui varias e Mss. lectiones annotarat. Notas viror. doctor. excerpsit Corn. Schrevelius. conf. praefat. (B. A. G.) [et Reg. Dresd.] Post meliores Heinsii editiones huius quidem non magnus usus est. [Ebert. l. l. n. 23699.]

[Nic. Abrami e soc. I. comment. in P. V. M. opera omnia. Rothomagi, ap. Rich. l' Allemand 8. 1648. B. R. Dr. vid. ad a. 1632.]

P. V. M. Opera nunc emendatiora. Amst. per Lud. Elzevirum 16. 1649.

Virgilius Dan. Heinsii 1636 repetitus ex offic. Elz. 1652.

Alia c. n. Fernabii, et varior. a Schrevelio curata; saepe hinc repetita.

P. V. M. Aeneidos liber primus. Parisiis apud Seb. et Gabr. Cramoisy 4. 1658.

P. V. M. Aeneidos liber duodecimus ibid. eod. Maitt. Annal. Ind. p. 329.

P. V. M. Opera, c. n. selectiss. variorum, opera Corn. Schrevelii. apud Franc. Hackium 8. 1657.

Curata haec ad exemplum reliquarum in Batavis cum not. Var. exaratarum; sine iudicio, delectu et diligentia. Notae adscriptae non quas res postulabat, sed quae calamo se offerebant.

Clavis anterioris Aeneidos, itinera Aeneae notis et tabulis referens, opera Jos. Seizii. Halae Suevor. per Io. Reinhard 4. 1657.

Subiicitur Analysis libri secundi Aeneidis — Troiam — delineans. Analysis libri tertii, Exilium Aeneae ab Oriente — libri quarti, Didoni — ortam — αυτοχειραν libri quinti Ludos Aeneae — Tum tandem: Centrum — Virgilianae Aeneidos, sive Analysis libri sexti descensum Aeneae ad inferos — delineans. Halae 1656. Inesse possunt in ineptis his subtilitatibus grammaticis et rhetoricis nonnulla, quae ingenium forte acuant: si quis otio abundet. (B. A. G.)

P. V. M. per Io. Ogilvium edita et sculpturis aeneis adornata. Londini typis Th. Roycroft f. 1658 et 1663.

Cum 120 tabb. et cum charta geogr. Volumen magna impensa, et quantum illa aetas ferebat, non sine arte, curatum. Delineandis et incidendis figuris operam dedere clari artifices W. Hollar, W. Faithorne, P. Lombard, et alii. Idem Ogilvius (Ogilby) Anglicis versibus redditum excudi fecerat Londini 8. 1650. (B. A. G.) [cf. Ebert. l. l. n. 23700.]

P. Sebast. de Matienzo, Burgensis, S. I., commentationes selectae, ethicae et politicas in Virgilii Aeneidem. Lugduni per Horat. Boissat et Ge. Remens. 4. 1662.

Sunt argutationes fere ad Donati exemplum effusae, deteriores tamen venae. (B. A. G.)

- P. V. M. accurante Nic. Heinsio.* Elzev. 12. 1664.
 Nobilis editio, e qua melior demum Virgilio lux affulsit.
 (B. A. G.)
- [*P. V. M. Opera cum comment. Nic. Abrami.* Rothomagi 8. 1666.]
- P. V. M. — Maceratae* 8. 1668.
- P. V. M. c. n. Nic. Abrami Soc. I. et Farnabii.* Paris. Io. Henault 12. 1669.
- Iuncta nunc primum opera duorum horum virorum.
 Vide 1633 et 1634.
- P. V. M. Opera (Adi, Culex et Ceiris) accurante Nic. Heinsio.* Ex offic. Hackiana 16. 1671.
 (B. A. G.) Vide 1664.
- [*P. V. M. Opera cum comment. Italicis Fabrini, Malatestae et Venuti.* Venet. f. 1672.]
- P. V. M. c: scholiis Io. Min-ellii.* Roterod. [ap. A. Leers] 12. 1674.
- Saepius abhinc recusa [Roterod. 1675. 1681.] 1694. 1697. 1700. 1704. [Hafn. 1699. 1732. 1740. Rotom. 1703. Amst. 1719. 1730. Francof. et Lips. 1708. et all.]
- P. V. M. Opera interpretatione et notis illustravit Carolus Ruaeus, ad usum Delphini.* Paris. [ap. Sim. Benard] 4. 1675.
- Iure suo Ruaeus inter meliores Virgillii interpretes refertur, idemque inter ceteros, qui in Delphini usum commentati sunt, cum Huetio inter meliores.
- P. V. M. Opera: editio noviss. summa cura recognita et multis mendis purgata. adiecta sunt Tan. Fabri et nonnullorum aliorum notulae et emendationes.* Salinuri. Is. et H. Desbordes 12. 1675.
- Adiectae sunt Notulae ex eius adversariis collectae; tum Animadversionum libellus, qui et in Fabricianis edd. occurrit. (B. A. G.)
- P. V. M. accurante Nic. Heinsio Dan. fil.* Amst. ex offic. Elzevir. 8. et 12. 1676.
- Similis ed. 1671, sed acc. animadversionum libellus modo memoratus. E vulgari fama habetur pro emendatissima editione [novis curis triginta paene codd., de quibus vid. supra p. 613, auctoritate adornata. Add. Ebert. l. l. n. 23702. Rariss.] (B. A. G.)
- P. V. M. Opera in tres Tomos divisa, c. notis integris Servii, Philargyrii, nec non I. Pierii Var. lectt. et selectiss. plerisque commentt. Donati, Probi, Nannii, Sabini, Germani, Cerdæ, Taubmanni et alior. Quibus acc. observatt. Fac. Emmenessii cum Indice Erythraei.* L. B. ap. Iac. Hackium. Amstel. ap. Abr. Wolfgang 3 Voll. [c. figg.] 8. 1680.
- [Mortuo Emmenessio haec editio] absoluta est a Masvicio, in pretio et dignitate habita ab indoctis bibliographis. Expressus contextus ex Elzevir. Nic. Heinsii 1676 [Servii comment. ex edit. Genev. 1636] (B. A. G. [et R. Dr. Ebert. l. l. n. 23703.])

*P. V. M. [Opera, interpretatione et notis illustravit Car. Ru-
aeus. Ad usum Delphini. Edit. sec.] Parisiis [ap. Sim. Benard]
4. 1682.*

Emendata ex fide N. Heinsii [a. 1676. et eadem inscriptione
eodemque signo typographico haec sec. editio recusa est Amstelod.
1690. 4.] Saepe hinc repetita Paris. Londini [et alt. e. g. Lond.
1686. 4. Amst. 1692. 4. Lond. 1695. 4. Paris. 1696. 8. 3 voll.
Lond. 1696. 1707. 4. Venet. 1713. 4. Paris. 1715. 12. 4 voll.
ibid. 1722. 4. Hag. Com. 1723. 8. 2 voll. Paris. 1726. 4. Lond.
1727. 8. Venet. 1735. 4. 2 voll. Lond. 1740. 8. Neap. 1745.
4. 2 voll. Ingolst. 1748. 8. 1760. 8. Basil. 1782. 12. 3 voll.
— Budae 1802. 8. 3 voll. Bassan. 1804. 4. 2 voll. Paris. 1807.
12. 3 voll. Vannes. 1813. 12. 3 voll. Lond. 1817. 8. Lugd.
1817. 12. 3 voll. Bassan. 1818. 4. 2 voll. Olyssib. (impr. Lugd.)
1822. 12. 3 voll. Paris. 1823. et 1826. 12. totidem voll. Lond.
1828. et saepius. Ebert. l. l. n. 23704. Brüggemann. vñew p. 537.]

*P. V. M. Opera Nic. Heinsius Dan. F. e membranis com-
pluribus iisque antiquissimis recensuit. Lugdun. Bat. typis Iac.
Hackii* 12. 1684.

Est iam ex edd. Heinsii perfectionis operae. (B. A. G.) Me-
morantur aliae Amstel. 1685. 1688, rec. Lond. 1695.

*P. Virgilii M. Opera ab ipso primum edita, scil. Epigram-
mata, Poematia, fragmenta — cum Comm. et Obs. cumque
paraphrasi italico metro concinnata ab Octavio Scarlatino. Bono-
niae, P. Maria de Montibus* f. 1697.

*P. Virgilii M. Opera. Io. Henr. Boeclerus quondam ex Ms.
Biblioth. Argent. recensuit et annot., in quibus Servii Commen-
tarii illustrantur, suppeditavit. Ulmae, Io. Wolfg. Beuerlin* 8. 1698.

Digna mihi visa erat editio, quae accuratius inspiceretur.
Nunc compertum habeo, nil nisi vulgaria vitia, lapsus et va-
riationes reperiri. Habui collationem Ecl. X. Ge. I. Aen. VI. in
quibus ne una quidem lectio bona varians paullo memorabilior
occurbat: nisi quod Aen. VI, 188 numero legitur. Memoratam
videram in Catal. B. R. Paris. *Poetes* n. 872. cf. Harles p. 241.

*Supplementum ad Aeneida, seu Aeneidos liber XIII. au-
thore C. S. Villanova. Paris. per P. Aubouyn* 8. vel 12. 1698.

1700.

*P. V. M. Buc. Ge. Aen. ad optimorum exemplarium fidem
recensita (per H. Laughton) Cantabrigiae typis Acad. impensis
Iac. Tonson* 4. mai. 1701. [Ebert. l. l. n. 23705.] Eadem 8. 1702,
rep. 1707. 1711.]

Ex Emmenessiana expressa.

P. V. M. c. n. Chr. Funckeri. Lips.

8. 1703.

Similes alias edd. praetermittimus.

[Repet. ibid. 1711. 1718. 1731. 1736 etc.]

P. V. M. Opera Nic. Heinsius e membranis compluribus usque antiquissimis recensuit. Ultraiecti apud Guil. van de Water 12. 1704.

Ex Heinsiana 1676 religiose expressa; curante *P. Burmanno*, nisi quod lectionum nonnullarum, quas e cod. Mediceo Norisius in Cenotaph. Pis. adnotaverat ab Heinsio praetermissas, ratio habita est. (B. A. G.)

P. V. M. Opera ad meliorum codd. fidem emendata, cum argumentis lucidissimis, Vindocini (Vendome) Henr. Hyp. 12. 1706.

P. Virgilius Maro. Parisiis apud Musierium 12. 1707.

[Eodem a. *Virgilius C.* Ruaci interpretatione et notis illustratus et contextu ad edit. Nic. Heinsii Amstel. 1676 emendato impressus est Londini. Vid. ad a. 1692.]

P. V. M. Opera c. n. selectis Abrami, Farnabii, Iuvenii et aliorum, et omnium verborum indice. Rothomagi apud Lalle-mantium 8. 1711.

(Vide Paris. 1666.)

P. V. M. ad exemplar, quod ex antiquissimis recensuit mem-branis Nic. Heinsius, c. n. Th. Farnabii. Amst. apud Ians-sonio-Waesbergios 12. 1712.

[*P. V. M. opera ad edit. Heinsii emendata.* Venetiis 1713. Eadem repet. ibid. 1737.]

P. V. M. Operum Editio nova ceteris omnibus emendatior. Parisiis apud Io. Barbou. 4. et 12. 1714.

[Nitida editio XVII figg. aeneis ornata. Recusa est ibid. 1722. 4.]

P. V. M. Opera. Londini ex offic. Iac. Tonson et Io. Watts 12. mai. 1715.

Per *Mich. Maittaire*, a quo Var. Lect. ex edd. Ven. per Leon. Achatem 1472 et Mediol. 1474 praemissae sunt. Noli ta-men putare magnam Maroni lucem ex binis his edd. affulsisse. (B. A. G.) [et R. Dr. Add. Ebert. l. l. n. 23706.]

P. V. M. per Guil. Binaldum cum accentibus. Dublin et Amst. 12. 1716.

Editio *Catroeana*, [s. h. t. *Les oeuvres de Virgile. Traduct. nouv. avec des notes crit. et histor. par P. F. Catrou* (le texte latin vis-à-vis la traduction)] Paris, I. Barbou 6 Voll. 12. 1716.

[Add. *Lettre critique au Pere Catrou sur la traduct. franç. de V. Paris.* 1721. 12. Repet. haec versio ibid. 1729. 8. 4 Voll.]

P. V. M. Opera cum integris Comm. Servii, Philargyrii, Pierii. Acc. Scaligeri et Lindembrogii Notae ad Culicem, Cirin, Catalecta. Ad Cod. MS. Regium Parisiensem recensuit Pancra-tius Manvicius. Leovardiae. Exc. Franc. Halma (Tomi II.) 4. 1717.

Satis obvia editio, ad Heinsianam expressa, et *P. Burmanni*

conviciis proscissa, cuius *admonitio* editioni Virgilii est praemissa, [inserta antea observatt. miscell. T. 8. p. 81 — 96.] qua ad Emmenessii vel Schrevellii edd. excusam esse Masvicianam contendit. Varias lectiones notabiliores post Erythraei indicem ex Cod. Parisiensi (Regio) et Markiano (Parrhasiano) subiectae sunt. [Recusa haec editio Venet. 1736. II Voll. 4. Vid. Ebert. l. l. n. 23707.]

Index vocabulorum omnium, quae in Eclogis, Georgg. et Aen. Virg. continentur, dispositus a Sim. Fr. de Leseau. Par. ap. L. Barbou 4. 1717.]

Benedicti Aueranii dissertationes in Virgilium XLV. in eius Opp. Florentiae 1717. fol. To. I. vulgaria intolerabili prolixitate recoquit. Subsistit ad Aen. I, 49.

P. V. M. c. n. Var. Rothomagi 8. 1723.

[*P. V. M. Opera c. G. Grierson.* Dublin. 12. 1724.]

P. V. M. Opera accurate Nic. Heinsio Dan. fil. Amstel. ap. Wetsten. 24. 1725.]

Commentarii in P. V. M. nunc primum iuxta ordinem verborum, post tamen uberius notis locupletandi. Tonus I. II. III. Scribat D. Gaspar Pinto Correa Theologus Lusitanus, Garaialensis Barcellorum Collegiata Canonicus Poenitentiarius. Ulyssipone occidentali 4. 1726.

In puerorum usum scripti. (B. A. G.)

Catrocana. Nouv. édit. revuë corr. et augm. Paris, chez les Freres Barbou. 4 Voll. c. figg. 8. 1729.

[*P. V. M. Opera ad P. Maassvicii Editionem castigata.* Amstel. ap. Wetsten. 12. 1730.]

The Works of Virgil translated into English blank Verse, with large explanatory Notes and critical Observations by Joseph Trapp DD. 3 Voll. London. for I. Brotherton etc. 8. 1731.

Aeneis iam 1718 et 1729. II Voll. excusa fuerat. Bonus Trappius iudicii acumine et elegantia parum se commendat, peccatque forte copia rerum ac verbositate, si viris, non ephebis, scripsit. Sunt tamen in eo plura utiliter monita, quam in multis valde doctis notis.

[*P. V. M.* Edinburgi, ap. Rob. Freebarnium 18. 1732.]

Bibl. Mr Carthy n. 2558. Cat. Bibl. Reg. Lond. T. V. p. 353.]

P. V. M. cum annotat. Minellii a Ios. Ant. de Sylva. Ulyssipone occidentali 8. 1735.

(B. A. G.)

Masvicianae repetita Venet. per Io. Bapt. Paschaliu 2 Voll. 4. 1736.

[*Les oeuvres de Virgile. Traduct. nouv. le latin à côté, avec des notes histor. et geograph. par l'Abbé de la Landelle de S. Remy.* Paris., Barbou 4 Voll. 8. 1736.]

P. V. M. c. recens. N. Heinsii. [studio Vulpiorum fratrum.]

Acc. vita Virg., Fabricii notitia liter. et index] Patavii per Ios. Cominum 8. 1738.

Iuxta Heinsii Elzev., ratione tamen habita Amstelodamensis 1704. [Cf. Ebert. l. l. n. 23708.]

Antiquissimi Virgiliani Codicis fragmenta et picturae ex Bibl. Vaticana etc. Romae f. 1741.

Vide sup. inter Codd. [Ebert. l. l. n. 23709.]

P. Vergilii Maronis Codex antiquissimus — qui nunc Florentiae in bibl. Mediceo-Laurentiana adservatur (editore P. Franc. Foggino.) Florentiae 4. 1741.

Vide sup. inter Codices, [Ebert l. l. n. 23710.]

P. V. [M. Opera interpretatione ac notis illustrata] studio et opera T. Cooke. Londini; Hodges 8. 1741.

(B. A. G.) Ruæi Operam emendandam sibi sumpsit. In magna aequalium existimatione librum habitum esse video. [Gentlem. Magaz. 1741. Nov. p. 614.]

P. V. M. Georgicorum libri quatuor. The Georgicks of Virgil with an English Translation and Notes by John Martyn, Prof. of Botany in the University of Cambridge. London printed for the Editor by R. Reilly 4. 1741.

Splendida editio. Martinus VII codices comparasse se memorat, de quibus v. sup. Praecipua dos, qua se commendat Martini opera, est, quod rei rusticae et botanicae intelligentior ille fuit ceteris commentatoribus. Altera editio curata est 1746. 8 et tertia 1755. 8. [et saepius. Ita *P. V. M. Bucol. et Georgg. with notes by I. Martyn.* Oxon., Vincent. 1829. Germanice ab I. Iac. Dusch. Hamb. et Lips. 1759. 8.]

P. V. M. Buc. Ge. et Aen. Ex recens. Alex. Cunninghami Scoti, cuius emendationes subiiciuntur. Edimburgi apud G. Hamilton et I. Balfour 12. 1743.

Ex schedis eius et iis, quae ad marginem edit. Elzev. 1676 alleverat, post eius mortem vulgata. Variantes Lectiones ab aliis e Codd. [Markianis, Waddel. Paris. all.] notatas, et edd. vett. 1470. 1472. 1474 et 1476 excusserat, e quibus pauca excerpta hic subiecta sunt una cum eius coniecturis, quae importune satis in contextum saepe receptae sunt.*) (B. A. G.) [et R. Dr. Ebert l. l. n. 23711.]

P. V. M. Opera ad fidem optimorum librorum accurate recensita. Gotting. ex offic. Acad. A. van den Hoek. 12. 1743.

*) *An Essay on Virgil's celebrated Gates of Sleep — by Theodore De la Faye.* Lond. 8. 1743; verboisissima disputatio, qua tamen quid effectum sit non statim assequi licet: *portam eburneam* videtur referre ad somnia matutina, quo tempore mox evigilant et ad vitam quasi redeunt homines; *falsa insomnia* esse visa ludentia, etsi veriora sint alioqui venientia mane somnia; *corneam*, qua descensus fit animarum ad inferos: at quis hunc exitum dixerit?

[*The Works of Virgil translated into english prose — with the latin text — and crit. histor. geograph. and classical notes in english from the best Commentators both Ancient et Modern etc.* Lond., printed for Jos. Davidson II Voll. 8. 1743.

Hanc editionem, quae in magna existimatione apud Anglos olim habita est, saepius recusam esse video Lond. 1748 (B. R. Dr.) 1754. 1763. 1785. 1790. 8.

Les oeuvres de Virgile trad. en françois avec le texte latin à côté et des remarques par M. l'Abbé Guyot des Fontaines; ornées de figg. grav. par Cochin. Paris., Guillau IV Voll. 8. 1743.

Saeptius repet. ib. 1751. 12. IV Voll. 1783. 8. IV Voll. etc. Add. *Remarques sur la traduction de V. de M. l'Abbé de F.* s. l. 8. *Lettre de M. de Tort à M. l' A. Guyot au sujet de la nouv. traduct. des oeuvres de V.* Paris. 1743. 4. *Lettre de M. Hardy à M. l' A. Guyot au sujet etc.* Ibid. 1743. 4. *Lettre de M. Tubeux au nouveau censeur de la nouv. trad. de V. du S. A. Guyot.* Ib. 1743. 4. *Journal de Trevoux* Oct. 1743. *Crenal l' erreur et iniustice confondues, ou réponse à l'ecrit de M. Bourgeois dans le 1. de Trevoux etc.* Douai 1744. 8. et all.]

P. V. Maro ex editione Nic. Heinsii et P. Burmanni. (praefatur P. Burmannus iunior) Amst. apud Iac. Wetsten. 12. 1744.

P. V. M. Opera. Londini typis I. Brindley 12. 1744.

(B. A. G.) [et R. Dr. minutis, sed nitidis characteribus.] *alia* 1753. 2 Voll. 8. (B. A. G.) ad Masvici editionem castigata.

P. V. M. [cum lectt. variantibus cura Ioa.] Hawkey. Dublini [e typogr. Acad.] 8. 1745.

[Ebert I. L. n. 23714.]

P. V. [*M. Opera cura et studio Steph. Andr. Philippe.*] Paris. ap. Ant. Urb. Coustelier. 3 Voll. cum figg. Cochin. 12. 1745.

[Nitida editio, quae sec. praefat. p. 6 sq. ad cod. Mediceum ed. Foggini 1741 expressa, paucis versibus exceptis textum Masvici refert. Repet. Paris. ap. Barbou 1754. 12. 3 Voll. Add. Ebert I. L. n. 23713.]

P. V. M. P. Burmanni [s. h. tit. *P. V. M. Opera cum integris et emendationibus commentariis Servii, Philargyrii, Pierii. Acc. F. Ursini, G. Fabricii, Fr. Nannii, I. Musonii, Tan. Fabri et all., ac praecipue Nic. Heinsii notae nunc primum editae: quibus et suas in omne opus animadversiones et var. in Servium lectiones addidit P. Burmannus. Post cuius obitum interruptam edit. curam suscepit et adornavit P. Burmannus iun. Cum indd. absolutiss. et figg. elegantiss.] Amstel., sumt. Iac. Wetst. IV Voll. 4. 1746.*

De iis, quae in hanc editionem congesta sunt, vide praef. Burmanni Sec. [Nic. Heinsii observatt. ineditae et Servius integritati suae pluribus in locis restitutus hanc Burmanni edit. inprimis commendant. Interpretationem poetae quod attinet, parum auxilii ex ea petendum esse constat.]

Virg. collatione Scriptorum Graecorum illustratus opera et industria Fulvii Ursini. (revisa ex Plantin. 1568) cum tribus opusc. Lud. Casp. Valkenari. Leovardiae ex offic. Gul. Coulon 8. 1747.

Poterat sane fructuosior esse haec opera, si ad ipsum Ursinum emendandum vel ornandum aliquid conferre maluisset vir doctissimus.

P. V. M. Opera cum notis brevioribus. Ad usum scholarum. Parisiis. Apud Desaint et Saillant (B. A. G.) 12. mai. 1748.

P. V. M. Bucolicorum Eclogae decem. The Bucolics of Virgil, with an English Translation and Notes by J. Martyn. Lond. printed by R. Reily for T. Osborne 4. mai. 1749.

et eod. a. Edit. sec. 8. tertia 1750. 8. [vid. ad a. 1741.] Expectabatur ab eodem viro docto Aeneis. Nec tamen vidimus praeterquam: *Dissertations and critical Remarks upon the Aeneid of V. by the late John Martyn.* Lond. 1770, 8. (B. A. G.)

P. V. M. Buc. Ge. et Aen. illustrata, ornata, et accuratissime impressa. (cum figuris ex ant. monumentis expressis) T. I. II. Londini iumpensis I. et P. Knapton et Gul. Sandby

8. mai. et in 12. 1750.

(B. A. G.) [et R. Dr. Ebert I. I. n. 23716.]

The Works of Virgil in Latin and English. The original Text correctly printed. The Aeneis translated by Chp. Pitt, the Eclogues and Georgics with Notes by Jos. Warton, with several new Observations by Mr. Holdsworth, Spence and others. 4 Voll. London. Printed for R. Dodsley 8. 1753.

Elegantium hominum conatus. Ab Holdswortho alia plura in Maronem ab amicis expectabantur. Eo autem morte erepto prodire: *Remarks and Dissertations on Virgil, with some other classical Observations. By the late Mr. Holdsworth. Published with several Notes and additional Remarks by Mr. Spence.* London 4. 1768. Etsi pauca sunt doctrinae alicuius exquisitae; inest tamen orationi color aliquis urbani et liberalis ingenii. (B. A. G.) Recusa est haec editio 1778. [Cf. Monthly Review. 1753. March. p. 161 — 176. Brüggemann view. p. 540 sq.]

P. V. M. Opera Argumentis et chrestomathia illustravit Jo. Pet. Miller. Berolini, sumt. A. Haude et I. C. Spener 8. 1753.

P. V. M. Opera ex antiquis Monumentis illustrata, cura, studio et sumtibus Henrici Iustice. 4 Voll, quibus pro quinto Vol. Monumentorum docta explanatio Saxii, Viri Cl., studio accessit [Hagae Com.] 8. 1753 — 1765.

Potest sane voluptas honesta quaeri e splendore et ex figuris scita ac molli manu factis. (B. A. G.) [et R. Dr. Iisdem tabb. aen. adhibitis repet. Bruxellis ap. de Boubers. Add. Ebert I. I. n. 23721. Peignot repertoire p. 208 sq. et 267 sqq.]

P. V. M. Opera. T. I — III. curis et studio Stephani Andreae Philippe. Lutetiae Paris. typis Iosephi Barbou 8. min. 1754.

(B. A. G.) Ex Bipontinor. Sociorum Notitiis intelligo, iam 1745 factam editionem praecessisse [qu. vid.] Codicem Medicum sequutus esse videri vult Philippus; etiam varietatem lectionis a viris doctis notatam et editiones diversas conquisivisse. Nec tamen ultra Ruaeum, Emmenesium ac Masvicium eius studium processisse videtur. Ex hoc quidem variae lectiones, quas subiecit, plerumque descriptae sunt. Est alia typis Barbou 1767.

P. V. M. Buc. Ge. et Aen. Ad optimor. exemplarium fidem recensita. Edinburgi ap. G. Hamilton et G. Balfour. 2 Voll. 8. 1755.

Nitide expressa. (B. A. G.) [In praef. edit. V. stereot. Paris. ap. St. et Firm. Didot 1798 (an 6) 18. undecim vitia typographica huius edit. notantur. Vid. Ebert. l. l. n. 23718.]

[*P. V. M. Opera tabulis aeneis incidit I. Pine.* Lond. 8. 1755.

Bucolica et Georgg. tantum prodire. Cf. Ebert l. l. n. 23717. et inf. ad a. 1774.

P. V. M. Opera, ordine perpetuo, interpretationibus gallicis, annotationibus et dictionariis illustrata, ab Ant. Bourgeois. Senlis. et Paris. ap. I. Barbou 2 Voll. 8. 1755.

Bucolica et Georgg. libr. I. continent. Ebert l. l. n. 23719.]

P. V. M. Bucolica, Ge. et Aeneis. Birminghamiae. Typis Io. Baskerville 4. mai. 1757.

Splendidissimum opus et characterum peculiari nitore commendatissimum in charta laevigata. Fuit ea inter exempla prima luxus huius litterarii: quo ab animo et ingenio voluptas ad oculos traducta est. (B. A. G.) [et R. Dr.] Alia 1766. 8. B. A. G. [et R. Dr. In nonnullis exempl. pag. 143 male 341 numeratur. Sed priore hac edit. longe inferiorem esse alteram, quam annum 1757 mentitus curavit Baskerville a. 1771., ex Aen. libr. 2. v. 457, qui in ea ex errore typogr. deest, et ex p. 342 all. docuerunt Brunet l. l. Ebert l. l. n. 23720.]

[*P. V. M. Opera, ex edit. Petri Burmanni.* Glasguae, ap. Foulis 8. 1758.

Repet. ib. 1784. 12. Ebert l. l. n. 23722.]

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneis ex Cod. Mediceo-Laurentiano descripta ab Ant. Ambrogio Florentino, S. I. italico versu reddita, adnotationibus atque var. lectt. et antiquissimi Cod. Vaticani figuris pluribusque aliis veterum monumentis aere incisis et Cl. Virorum dissertationibus illustrata III Tomis. Romae. Exc. Io. Zempel Venantii Monaldini sumtibus f. 1763 1764 et 1765.

Ambrogius Virgilii poemata italicis versibus expressa iam 1758 — 1762 Romae 4 Voll. vulgaverat, et hic forte subsistere debuerat: rei enim criticae parum peritus magnis sumtibus valde inutilem splendidae editionis molem emisit. [Ambrogii versio Virg. italica rec. Romae 1770. 8. IV Voll. Add. Ebert. l. l. n. 23723.]

[*P. V. M. Opera.* Paris. ap. Barbou. II Voll. c. figg. Coch. 12. 1767.

Expressa ex edit. Burmanni, quae Lipsiae ap. Georgi 1774. II Voll. 8. vitiosissime (cur. I. G. F. Franz) Wirceburgi ap. Stahel 1778. 8. Glasguae typis acad. 1784. 12. et saepius alibi repetita est.]

P. V. M. Opera varietate lectionis et perpetua adnotatione illustrata a C. G. Heyne. Lipsiae sunt. Casp. Fritschii. 4 Voll. 8. mai. 1767—1775.

Critical Observations on the sixth Book of the Aeneid. Lond. 8. 1770.

• Vide Excurs. extr. ad Aen. VI.

Geographie de Virgile — Par Mr. Helliez. Paris 8. 1771.
Non absurdi ingenii consilium!

P. V. M. Opera tabulis aeneis olim a Io. Pine, sculptore regio defuncto, illustrata. Opus paternum in lucem profert Robertus Edge Pine. Londini 2 Voll. 8. mai. 1774.

Sane multa ex antiquitate ingeniose ad Virgilium accommodata; pleraque longius petita, communia omnibus poetarum locis eandem rem verbo attingentibus, et vulgaria. Ad poetam usus inde promitti potest aut nullus aut exiguus. Ad delectationem tamen facere possunt figurae plurimum; modo delineatoris peritioris opera et caeli usus subactior accessisset.

[*P. V. Maro. Bucolica Georgica et Aeneis ex edit. Burmanni.* Glasguae in aed. acad. excudeb. Andr. Foulis. II Voll. f. 1778. Ebert. l. 1. n. 23726. Repet. ibid. 1784. 8. II Voll.]

P. V. M. Opera. Parmae e regio typographico 8. 1779.
(B. A. G.)

P. V. M. Opera in tironum gratiam perpetua adnotatione novis curis illustrata a C. G. Heyne. Tom. I. II. Lipsiae sumt. Casp. Fritschii 8. 1779. 1780.

P. V. M. Opera perpetua adnotatione illustrata in usum scholarum Danicae et Norvegiae. Edidit M. Iac. Baden in Univers. Havn. Prof. Eloq. P. O. Havniae Tom. I. II. 8. 1780.
(opera nostra a viro docto suis consiliis attemperata.)

[Virgil. poemata ex recens. Heynii repetiere etiam edd. Norimb. ap. Riegel. 1778. 8. (recus. 1802. 8. 1810. 8.) Mannheim. in librar. acad. 1779. 8. II Voll. et all. Neque praetereundus:]

P. Virgilius Maro. Le opere volgarizzate col testo del Codice Mediceo-Laurenziano, e le varianti dei Codice Vaticano e Palatino. Milano, Motta II Voll. 12. 1781.]

P. V. M. Opera. Acc. M. Manilii Astronomicum, cum notitia litteraria studiis societatis Bipontinae. Biponti 2 Voll. 8. 1783.

Nitore suo simpliciue elegantia commendata editio. Notitia litteraria docte ac diligenter elaborata distributa est in aetates

quinque, quas supra sub initium annorum adscripsi. [Eadem edit. emend. et auct. rec. Argentor. in typogr. societ. Bip. (Treuttel et Würtz) II Voll. 8. 1808. Ebert. l. l. n. 23727.]

P. V. M. Buc. Ge. et Aeneis. Ad optimorum codicum fidem recensuit Rich. Franc. Phil. Brunck. Argentorati sumtib. bibliopoli Academici 8. mai. 1785.

Nitore typographico et cura in vera lectione reddenda commendanda editio; de qua supra actum. Audimus quoque nec sine voluptate, aliam editionem eamque multo splendidiorem a viro doctissimo parari [quae Argentor. typis Ph. I. Dannbach 1789. 4. mai. in lucem emissa est.]

Georgicorum P. V. M. libri IV graeco carmine heroico expressi notisque perpetuis illustrati studio et labore Eugenii de Bulgaris, Petropoli [in acad. scientiarum] f. 1786.

Vide Götting. *Gel. Anz.* 1787, p. 1263. [Bacmeister biblioth. Russ. Vol. XI. 1 — 4.] Conatus similes graece vertendi Bucolica habebamus iam olim Alsworthi et aliorum v. ap. Socios Bipont. [Huc referendi *Aeneidis P. V. M. libri XII graeco carmine heroico expressi notisque perpetuis illustrati studio ac labore Eug. de B. Petrop. in acad. scient.* f. 1791 — 93.]

Sunt aliae editiones, quae non nisi seu nitore seu splendore se commendant, ut Glasguensis 1778. f. [qu. vid.]

Successerat his editio nostra altera emendatior et auctior sumtibus Casp. Fritschii 1788. 8. mai. Voll. IV. ornamentis aere sculptis insignita. Cum librarii Londinenses id agerent, ut, nec appellato redemptore, ipsi eam editionem typis iterarent, vix in viri optimi gratiam a B. et J. White obtinui, ut exemplaria prioris editionis pretio, de quo convenerat, redimerent; tum ipsi novis litterarum formis Virgilium recuderunt [Lond. ap. Payne] 1793. IV Voll. [8. c. figg. aen. et VIII Voll. 4. c. figg. aen. Quae Ric. Porsonus, qui hanc editionem curavit, novem locis de suis addidit, excerpta leguntur in F. A. Wolfii analectis litt. Vol. I. p. 482 sq. Add. Ebert. l. l. n. 23731.]

P. V. Maro. Bucolica Geo. et Aeneis. Editio prorsus typographico mendo, typographi saltem iudicio, expurgata, Paris, Pt. Didot natu mai. f. 1791.

Nitidis quidem characteribus, sed qui Bodonianis a. 1793 longe sunt inferiores. Cf. Peignot repert. des bibliogr. spéc. p. 141. Ebert. l. l. n. 23730. Etenim sub idem tempus ad praescriptum equitis d' Azara Parmae typis excusa Bodonianis prodire *P. V. M. Opera. In aedibus Palatinis* 1793. f. imp. Splendissimum typographicae artis monumentum [non paucis vero inquinatum erratis typographicis, quae a Pt. Didot. in praefat. editionis Virg. stereotypae Par. 1798. 18. p. 7 sq. notata singulis

foliis de integro recensis postea correcti sunt. Cf. Renouard catal. de la bibl. d' un amateur Vol. II. p. 247. Ebert l. l. n. 23752.] ante oculos habita in poeta recensendo editio Lipsiensis [recusa ab eodem typographo ibid. in aedibus Palatinis 1795. II Voll. 8., et saepius deinceps a pluribus aliis repetita. In quibus nomino

P. V. Maro in usum scholarum ad Lond. Heynii edit. exactus; excisis Disquisitt. Excursus. et Notar. iis, quae ad iuniorum commoditatem minus pertinere videbantur. Lond., Payne 8. 1793.

Virgils Aeneis in zwölf Büchern. Zum Gebrauch auf Schulen herausgeg. v. G. H. Nöhden. Braunschweig, Schulbuchh. 8. 1793.

Erklärende Anmerkungen zu Virg. Aeneis in zwölf Büchern herausgeg. v. G. H. N. Ibid. III Voll. 8. 1794.
et all. vide infra.]

Etiam Oxoniae e prelo Clarendonio 1795. exiere *P. V. M. Opera locis parallelis ex scriptoribus et annotationum delectu illustrata in usum iuventutis: acc. tabulae geographicae et index Maittairianus* 2 Voll. 8. mai. Expressa est editio Lipsiensis.

Ex aliis commemorabo editionem criticam: *P. V. M. Opera; emendabat et notulis illustrabat Gilbertus Wakefield* A. B. Coll. Ies. Cant. nuper socius Vol. I. II. Londini impensis Kearsley 1796. 8. Plaudinus ingenio viri doctissimi, et ex iis, quae seu acute perspexit seu fidenter coniecit, utiliora aut veriora passim in hac novissima editione enotavimus. [Add. Monthly Review. 1797. I. p. 272 — 76. II. p. 48 — 52. Ebert l. l. n. 23733.] Praecesserat 1788 Georgicorum editio simili modo adornata. [cf. Brüggemann l. l. p. 542 sq.]

P. V. M. Bucolicon eclogae decem. Uebers. und erklärt v. I. H. Voss. Altona, Hammerich II Voll. 8. 1797.

Praecesserat *Virgils vierte Ecloge, übers. von I. H. Voss. Probe e. neuen Ausg. von V. Lündl. Gedichten.* Alt. 1796. 8. Vid. Heyn. paulo infra.

P. V. Maro, Buc. Geo. et Aeneis. Parisiis in aedibus Palatinis excudebam Pt. Didot n. mai. f. an VI. (1798.)

Elegantissima editio, quae ab omnibus istis vitiis, quae in Bodoniana aliisque iure notavimus, vacua, nitore etiam figurarum XXIII aeri incisarum quam maxime commendatur. Ebert. l. l. n. 23734. Neque hac laude nostra inferior est editio Virgilii stereotypa, quam eodem anno eademque inscriptione excudebat Pt. Didot 12. et 18. litterarum formis minoribus et puritate nobilissima. Add. Ebert. l. l. n. 23735.

P. V. M. Opera. Locis parallelis illustravit I. G. Madlinger. Berol. Himbürg 8. 1798.

Ad edit. Brunckii Argentoratensem ea expressa esse video.

P. V. M. Opera. Ad lectiones probatiores diligenter emendata et interpunctione nova saepius illustrata. Cura J. Hunter Andreapoli II Voll. 12. 1800.

Repetit. ex edit. Lips. Pauca nonnulla, quae de suis ad emendationem aliquot versuum conferre voluit editor, in praef. adnotata leguntur. Vid. Edinburgh Review. 1803. Vol. III. p. 60—66. Ebert. I. I. n. 23736. Eadem editio rec. Cupri Fisanorum 1810. 8. II Voll. *Aeneidos libri XII. c. comment. germ. cur. B. F. Schmieder* Berol., Nauck 1799 sq. II Voll. 8. in puerorum usum editi sunt.

P. V. Maro. Buc. Geo. et Aeneis. Londini, ap. A. Dulau, typ. Bensley II Voll. 8. 1800.

Ex edit. Paris. a. 1798. religiose expressus poeta; figurae etiam aeri incisae XV ad eandem conformatae sunt. Ebert. I. I. n. 23737. Prodierunt eodem anno:

P. V. Maro varietate lect. et perpetua adnotatione illustratus a Chr. Glo. Heyne. Edit. tertia novis curis emendata et aucta. Lips., Fritsch. V Voll. 8. c. figg. aen. (1798—1800.)

Recusa ibid. ap. eund. 1803. 8. IV Voll. sine figg. Ebert. I. I. n. 23738.

P. V. Maronis opera in tironum gratiam perpetua adnotatione novis curis illustrata a Chr. Glo. Heyne. Edit. III. Lips., Fritsch. II Voll. 8. 1800.

Edit. IV. emendata et locuplet. ab E. Car. F. Wunderlich. Lips., Hahn 1815. Vol. I. 8. et post eius mortem a L. E. Ruhkopf. Vol. II. ibid. 1816. 8. Repet. ibid. 1822. II Voll. 8. Neque praetereundi

P. V. M. Georgicon libri IV. übers. und erklärt von J. H. Voos. Altona, Hammerich II Voll. 8. 1800.

Repet. ibid. 1830. 8. Praecesserat edit. 1789. 8. de qua supra p. 626.

L'Entée trad. par Jaqu. Delille (le texte latin à côté de la traduction) Paris, Giguët et Michaud IV Voll. 8. an XII. 1804.

Editio typorum elegantia et figg. aen. nitore maxime commendabilis. Ad edit. Lipsiensem Heynii auct. et emend. recusa est Paris. ap. Michaud 1814. IV Voll. 8. et tertiis curis lectt. var. et notis aucta ab I. Delille, de Fontanes, Michaud et Walckenaër ibid. 1820. IV Voll. 8. (Delille oeuvres Vol. III—VI) Add. *I. Delille's Anmerkungen zu Virg. Aeneis übers. von M. Engel.* Frankf. a. M. 1806. 8.

Virgilii Maronis interpretes veteres: Asper, Cornutus, Haterianus, Longus, Nisus, Probus, Scaurus, Sulpicius et Anonymus edente notisque illustrante Ang. Maio. Mediolani, regis typis 8. 1818.

Adh. Philonis Iudaei de cophini festo et de colendis parentibus etc. editore A. Maio. Mediol. 1818. Cf. Schröter in Annall. litt. qui inscrib. Hermes Vol. XXIV. (1824.) p. 378—80. In Germania primum recudi curavit Alb. Lion in edit. Servii. Gott. 1826. Vol. II. p. 305—72.

P. V. Muro qualem omni parte illustratum tertio publicavit Chr. Glo. Heyne. Cui Servium pariter integrum et variorum notas cum suis subiunxit N. Elig. Lemaire. Paris, Lemaire VIII Voll. 8. 1819—22.

Opus ex edit. Lips. religiose expressum. Addita Vol. octavo flora Virgiliiana ab A. L. A. de Fée adornata, et index novis curis auctus atque emendatus. Ebert. l. l. n. 23740.

P. V. M. opera omnia ex edit. Heyniana cum notis et interpretatione in usum Delphini variis lectt. excursibus Heynians recensu edd. et codd. et indice locupletiss. accuratissime recensita. Lond. Valpy VIII Partes 8. 1819.

Plura in hanc edit. congesta, de quibus an recte habeant et iusto ordine sint disposita, iure quidem possit disputari. Singulis foliis versio latina prosaica apposita est; annotatt. criticae et notae variorum P. III—VI separatim editae.

P. V. Maro. Recensuit et emendavit F. G. Pottier. Par., Malepeyre II Voll. 8. 1823.

Vid. supra p. 627. Ebert. l. l. n. 23741.

P. V. M. Opera omnia. Ad opt. libr. fidem recensuit et in usum scholarum edidit I. Chr. Iahn. Lips. sumpt. et typis B. G. Teubneri 8. 1825.

Vid. supra inter codd. p. 629. Annall. litt. Heidelb. 1826. III. p. 239 sq. Diar. litt. Ienens. 1827. Suppl. n. 94 et all.

P. V. M. Opera ad fidem novem codd. mst. nondum adhibitorum Bibl. Regiae Bamberg., nec non Schoenborniano—Gai-bac., aequae ac Viechtianae collata cum opt. edd., praecipue illa Cl. Heynii etc. a Ioa. H. Iueck. Vinariae, Landes-Industrie-Comptoir 8. 1826.

Vid. supra inter codd. p. 628 sq. In codd. istis nil nisi vulgaria vitia et libroriorum variationes reperiri et rationem, quam in interpretando poeta secutus est editor, nullo modo probari posse luculemter docuerunt Wagner in Iahnii annall. philoll. II. (1826) p. 109—28. Hofmann-Peerlkamp in bihl. crit. nova III. p. 368—75. Bach in Zimmermanni diar. scholast. II. (1828.) litter. n. 33. 34. all.

Commentarii in Virg. Serviani s. commentarii in Virgilium qui Mauro Servio Hon. tribuuntur. Ad fidem codd. Guesferbytan. aliorumque recensuit, et potioribus lectt. indicibusque copiosis, instruxit H. Alb. Lion. Gott. Vandenhoeck et Ruprecht 8. 1826.

P. V. M. Opera. Ad opt. libr. fidem recensuit, septem codd.

mas, lectionibus instruxit, in usum scholarum curavit N. F. Dorph, Rector scholae Hothernes. Havn., Gyldendal 8. 1829.

Vid. supra inter codd. p. 626 sq. Wagner in Iahnii annal. philoll. Vol. XI. p. 371 — 76. et all.

Ad emendanda vel explicanda Virgilii opera parum contulerunt editiones:

P. V. M. Opera, c. notis brevioribus ad us. scholarum Par., Delalain 18. 1817. repet. 1822.

P. V. M. Opera. Ad opt. edd. fidem scholarum in usum adornavit G. H. Lünemann. Gott. Deuerlich 8. 1818.

P. V. M. Bucolica. In us. iuventutis textum ad edit. Heyn. expressit et lectt. maxime memorabb. variet. adi. S. Meisling. Havn. Schuboth 8. 1818.

P. V. M. Opera quae extant ex Heynio-Brunckiana rec. edidit I. A. Amar. Par., Lefebvre. II Voll. 24. 1821. repet. 1826.

P. V. M. Opera omnia accuratiss. et select. Abrami notis et variorum de novo illustrata. Cum app. de diis et heroibus poet. P. I. Iuvencii. Par. Delalain 1823. 12. repet. Tulli, Carez 1825 et all.

P. V. M. Opera. Ad opt. edd. fidem scholarum in usum cur. H. L. I. Billerbeck. Hannov. Hahn 8. 1825.

P. V. M. Aeneis. Mit Wort- und Sacherklär. herausgeg. v. E. Th. Hohlner. Wien, Volke IV Voll. 8. 1826. 27.

P. V. M. Opera ad novissimum Heynii edit. exacta cum notis selectis. Bononiae, Nobili III Voll. 8. 1828.

P. V. M. Opera omnia ad opt. libros collata notisque brevibus illustrata. Bruxellis 12. 1829.

P. V. M. Opera. Edit. nova variorum notis illustrata ad us. scholarum. Par., Perisse fr. 12. 1830.

P. V. M. Opera notis ex edit. Heyniano excerptis illustrata. Acc. index Maittair. Lond., Pickering 8. 1830.

Edd. Heynii Lipsienses repetitae Amstelod., Hesse 1809. 8. ibid., Buder et Sulpke 1810. 8. 1812. 8. Aveonii, Ioly 1818. 12. Cameraci (Cambrai) Hues 1822. II Voll. 12. Duriorigi Venetorum, (Vannes), Galles 1814. 12. Halae, librar. orphanotr. 1801. 8. ed. X. 1828. 8. Lips., Sommer 1810. 8. et all. Lond., Valpy 1814. 12. 1819. ed. IX. 1829. 18. ibid., Harding 1824. 12. et all. Lugduni, Perisse fr. 1829. 18. Nemausii (Nimes) Gaudé fil. 1817. 12. Norimb., Riegel et Wiesner 1802. 8. 1810. 8. 1819. 12. Oxon., Bliss. 1812. II Voll. 32. ibid., Slatter 1829. II Voll. 18. Paris., Nyon 1817. 18. Dabo et Tremblay 1819. 18. 1825. 18. et all. Tulli (Toul) Carez 1823. 12. 1826. 12. et saepius alias.]

Me in recentioribus editionibus non pari diligentia quam in antiquioribus esse versatum, facile lector potuit animadvertere.

Non enim consilii mei rationibus hoc conveniebat. Repetitiones edd. omisi. De his adeat qui volet Bipontinos.

Ita quoque de ceteris, quae sive ad litterariam rem, sive ad varios philologorum et criticorum libellos spectant, ad Bibliothecam Fabricio-Ernestinam et ad Harlesii diligentiam remitto eos, quorum interest ea cognoscere.

Versiones Virgilii variarum linguarum varias commemorare multo minus seu otii seu consilii nostri erat. De Gallicis consuli potest Abb. Goujetus *Bibliothèque Française* Vol. V, chap. 4. et *Catalogue des Livres imprimés de la Biblioth. du Roi. Poetes* n. 922 sqq. de Italicis *Quadrio della Storia e Ragione d'ogni Poesia* et Fontanini *Biblioteca dell'Eloquenza Italiana con le Annotazioni dell'Apostolo Zeno* cap. V, it. *Catalogo della Libreria Capponi* p. 389 sqq. de Anglicis autem nunc habemus operam docte et sollerter navatam a viro eximio Lud. Gul. Brüggemann in *View of the English Editions, Translations and Illustrations of the ancient Greek and Latin Authors with Remarks* Stettin 1797. 8. Prostant quoque libri Schumellii et Degeni, in quibus recensentur flunt versionum teutonicarum. Eminent in his Jo. Henr. Fossii versio Georgicorum et Bucolicorum metrica, summa cum arte facta, adiectis quoque notis multa doctrina refertis. Adiecit nuper nova editione ipsum poetam vir doctissimus. Et videri possunt super Verss. Socii Bipontini. Omnino mihi et animus et otium defuit ad versiones evolvendas et cum poeta comparandas, etsi in nonnullis, popularium inprimis, quos ingenio et doctrina satis instructos noram, conatibus non sine fructu me id facturum esse intelligebam.

De antiquis Virgilii interpretibus.

De antiquis Virgilii Interpretibus diligentius agere cum constituissem, fregit impetum, quod audieram, viros doctissimos inter Belgas cum maxime eum lapidem volvere. Ne prorsus expectationem destituam, nomina saltem, quae mihi se obtulere, apponam.

Cum de temporum, quibus vixere Grammatici, rationibus parum aut nihil constet, ad alphabeticum ordinem eos memorabimus; omnino illud praefati, si diligentius inquiras, paucissimos esse, quos data opera in Virgilium commentatos esse constet. Plerique in libellis suis grammaticis verba ex Virgilio laudant et illustraverant, male propter haec in numerum Commentatorum relati. Praeiverat io plerisque Ge. Fabricius in Auctorum a Servio laudatorum Catalogo Servianis praefixo. Add, Burmann. Sec. praef. (p. 39.) et Harles Notit. litt. Rom. p. 233.

Parum subtili iudicio inter Grammaticos referuntur *Tucca* et *Varius*, amici poetae, quibus negotium ab Augusto datum esse fertur, ut Aeneidem emendarent. v. Vit. Virg. sub f. Donatus V. V. s. 52 sq.

Adamantius Martyrius: quo iure inter Virgillii commentatores habeatur, ignoro; nam, quae de Orthographia apud Cassiodorium ex eo excerpta sunt, nihil eiusmodi produnt.

Aemilius: apud Pompon. Sab. ad Aen. XI, 696, ubi v. verba in V. L. Nihil de eo aliunde constat.

Alexander: in Servianis ad VIII, 330, ubi Servius ipse eum sequi dicitur; quod et ap. Pompon. Sab. p. 399 extr. affirmatur de VI, 100. Add. ap. eund. p. 393 extr. p. 400. 401. 402. 404. Male de Alexandro Polyhistore cogitant viri docti. Probabilius est, fuisse eum, quem Maro puerum amasse et grammaticum dimisisse narratur in Donati Vita V. s. 20. 21.

L. Annaeus Cornutus. Aliquoties memoratur apud Serv. ad Aen. I, 45. 150. 488. IX, 348. et 675. et ad Ge. I, 277, ubi recte ille vetat, contra Probum, aspirationem in *Orcus* addi, ut sit *Orchus*. Apud Gell. II, 6, ubi de loco Ecl. VI, 73. „Nonnulli grammatici aetatis superioris, in quibus est Cornutus Annaeus, haud sane indocti neque ignobiles, qui commentaria in Virgilium composuerunt.“ Ne tamen proprie hoc dictum putes, alter locus eiusdem vetare videri potest: IX, 8 *sed Annaeus Cornutus, homo sane pleraque alia non indoctus neque imprudens, in secundo tamen librorum, quos de figuris sententiarum composuit, egregiam totius istius verecundiae laudem (Coniugis infusus gr. Aen. VIII, 404 sq.) insulsa nimis et odiosa scrutatione violavit. Nam — membra tamen, inquit, paullo incautius posuit. Potuere igitur et reliqua in hoc vel simili opere apposita esse. Add. Macrobi. Sat. V, 19. Verum tamen Charis. Instit. gr. I. Putsch. pag. 100, 37 „Civitatium. Annaeus Cornutus ad Italicum de Virgilio lib. X. — et p. 102, 25 „L. Annaeus Cornutus in Maronis commentariis Aeneidis X. — Conf. Burmann. praef. (p. 40), ubi Scalig. ad Euseb. p. 197 laudatur.*

Apronianus (de quo v. sup. de Virgil. Codd. s. IV.) inter Grammaticos, qui in Virgilium commentati sint, pluribus locis refertur a Pomponio Sabino; quo iure, non assequor.

Arusianus Messius: nobilis Grammaticus seu verius rhetor, saec. V. cf. Saxii Onomast. T. I, p. 511, ubi v. qui laudantur, inpr. Burm. praef. in Virg. (p. 41) Sunt eius *Elocutionum exempla* ex Virgilio, Sallustio, Terentio, Cicerone, per litteras digesta.

Asconius Pedianus, qui sub Claudio et sequentibus annis vixit, an Commentarium in Virgilium scripserit, valde dubito. Fuit eius libellus contra obtrectatores Virgillii: teste Donato in V. V. s. 64, e quo petita esse videntur, quae in Servio et Philargyrio habentur ad Ecl. III, 105, IV, 11, et in Vita Virg. s. 21. 64. 65.

Asper: saepius ille in partes vocatus a Servio, etiam a Philargyrio. Ad Aen. VII, 648 *Contemtor divum*. Eum laudat Macrob. III, 5. Est *alius* antiquior, a Charisio, Prisciano, et aliis laudatus, *alius* iunior. De neutro quicquam ad liquidum perductum. Pomponius Sab. p. 153 in Aen. I, 88 *Eripiunt subito nubes caelumque diemque*: „Aemilius Asper in hoc loco ait: Haec membra natura sic solet iungere.“ Alius apud eundem locus est p. 400 ad Aen. VI, 114; item p. 401 et 419. Forte utroque loco leg. Velius Asper, idem qui Velius Longus. Benedictini Auctores Artis Diplom. Tom. III, p. 153. fragmenta Asperi in codice rescripto detexerant, et quidem siglis scripta; ex iis, quae inde apposuer, vix magnum fieri potest desiderium amissi operis. [Neque in maiori pretio habenda fragmenta, quae e cod. Veron. palimpsesto a. 1818 edidit Ang. Maius. Rec. in Servii comm. ed. Lion. Vol. II. p. 305 sqq.] Posuerat grammatica et poetica observata vel praecepta, subiectis pro exemplo Virgilianis verbis vel phrasibus.

Avienus. In Servio ad X, 272 „Avienus —, qui iambis scripsit Virgilii fabulas“ et ad v. 338 „Avienus, qui totum Virgilium et Livium iambis scripsit“ nullum fundum facit, cui aliquid superstruas. Ingeniose Wernsdorf. ad Poet. min. Tom. IV, p. 555 sqq. coniicit, Aeneidem contractam in breve carmen fuisse; alio autem loco, To. V. p. 673 ad Themata Virgiliana Avieni operam revocat. Non magis dixeris, quo libro illa de Cometis tradiderit, quae ibid. ad v. 272 memorantur. Avienus est inter eos, quos Macrobius Saturnalibus suis interesse voluit; diversus utique ab altero: vide Canneget. Diss. de Aviano c. 2.

Avitus. Donat. Vit. Virg. s. 63 „Sunt et Q. Octavii Aviti *Ὅμοιοτελεύτων* octo volumina, quibus annotantur, quos et unde versus transtulerit.“

Baebius Macer: laudatur a Servio ad Ecl. IX, 47, et Aen. V, 556. Ex neutro tamen loco commentatorem Maronis agnoscas. *Calvus* vide *Titianus*.

Caper laudatur a Servio ad Aen. VI, 545. IX, 709. X, 788. XII, 120; quo ultimo loco veram lectionem prodit *Velati limo*. Nullus tamen locus probat, Caprum singularem in Virgilium librum scripsisse. Est autem Flavius Caper, cuius libellos grammaticos in Putschiano corpore habemus; alii periire.

Carminius. Eum in Virgilium scripsisse, loca ap. Servium ad Aen. VI, 638. 862. VIII, 406 vix probant; potuerunt omnia illa in libro *de elocutione* apposita esse, quem idem Servius memorat ad Aen. V, 233. At *Carminius de Italia libro secundo, curiosissimus et doctus scriptor*, ap. Macrob. V, 19 videtur Granius esse, quod Meursius coniectavit.

Carvilius Pictor: cuius liber fuit *Aeneidomastix*. Donat. Vit. Virg. s. 62.

Casus Sacerdos: Eius *Paraphrasis super sex Virgilii libris*, item, *Trium Eclogarum V. enarrationes*, cum aliis libris grammaticis fuere reperti in Cod. Bobiensi; testante Raph. Volaterr. Comment. Urb. IV sub f., unde haec prodidit Fabric. B. L. Vol. III, p. 744. Forte Cassius Sacerdos verum nomen fuit.

Celsus, s. *Aruntium Celsus*, inter veteres Grammaticos est, quorum excerpta in Auctorib. LL. extant. Idem Plautum, Terentium, Virgilium, scholiis illustrasse fertur. Quae sub nomine Celsi laudantur, cum ad Georgica spectent omnia, in Cornelii Celsi libro *de re rustica* locum habere potuisse, ut nec neges, ita nec affirmes cum Bianconio Epp. de Celso: Ep. VII. Quae in Charisio occurrunt, p. 180 et 191, potuere in aliis libellis grammaticis occurrere.

Declamationes in Virgilium: Serv. in Aen. X, 532.

Ti. Claudius Donatus, recentior Aelio Donato, qui S. Hieronymi praeceptor fuit, Prisciano tamen et Servio, qui eum laudant, antiquior, Grammaticus: de quo vid. apud Saxium. *Vita Virgilii*, quae ad eum refertur, si modo eum auctorem habet, foedissime a monachis est interpolata. *Commentarius in Aeneidem*, ad Ti. Claudium Maximum Donatum, filium, scriptus, partim et ipse interpolatus est, partim argutiis rhetoricis ad fastidium est refertus; quo factum adeo, ut pro suppositito habitus sit: cf. Burm. praef. (p. 37). Ferebantur in antiquioribus edd. fragmenta ex eo pauca, iam inde ab edit. Ven. 1489. Pleniorem e bibliotheca Ioviani Pontani eum vulgavit Scipio Capycius Neap. 1535, unde, vix magno cum fructu ad iuventutem, recudi eum curavit Ge. Fabricius Basil. 1551., rep. 1561. 1575. 1586. 1613. Multo pleniora exemplaria in bibliothecis servari, a viris doctis affirmatur. vid. Burmann. praef. (pag. 38 sq.).

Eros librarius et libertus Virgilii. Donatus in Vit. Virg. s. 49.

Fabius Planciades Fulgentius de *allegoria libror. Virgilii ad Chalcidium Grammaticum*: sive de *expositione Virgilianae continentiae*. Primum ed. a Commelin. 1589, iterum a P. Daniele 1600, auctor e Cod. MS. et recusus a Munckero et van Staveren in auctoribus Mythographis Latinis. Vix ullum ex eo ad Virgilium fructum speret aliquis, cum insulsissime detorqueat nominum et sententiarum rationes ad virtutis inorumque occultas interpretationes grammaticus ineptissimus. Quando vixerit, parum constat, nec expedire potuit Muncker. in praef. ad eum, nisi quod Afer fuit, et Vandalis Africam tenentibus saeculo forte sexto vixit.

Glossariolum Virgilianum prisco Maronis codici subiectum tractaverat Casp. Barthius, unde in Advers. XXXVII, 5 specimen proposuit. Comparando poterunt forte firmari nonnulla iam aliunde nota; alia sunt depravata et interpolata.

Gnifo. M. Antonium Gniphonem, de quo Sueton. ill. Gr.

7 memorat, in Georgica scripsisse, a Charisio proditum esse (Grammat. Putsch. p. 184, 3) aiunt; nec tamen ille locus necessario hoc infert. Omnino eundem esse negat Burmann. praef. (p. 40). cf. Heins. ad Claudian. pag. 180, ubi Schol. ad Ge. II, 119 MS. Leid. excitat.

„Grillius ad Virgilium de accentibus scribens“ apud Priscian. Putsch. p. 560, 26.

[*Haterianus* ter quaterve evidenter legitur in Veronensi palimpsesto; tum et saepius verba eiusdem, omisso nomine, ibidem videntur occurrere. Is in distinguendis interpungendisque poetae membris operam suam collocavit. Lion in praef. ad Servium p. IX.]

Hebrus. Serv. ad Aen. VII, 6 *Quierunt*: „Hebrus quierant legit.“ Ad e. l. Burm. „Parthas. Quaesit. per Epist. IV, 5 legit: Acron Helenius.“ Parum tamen probabile.

Herennius. vitia Virgilii contraxerat. Donat. Vita Virg. s. 62.

Hyginus. Iulius Hyginus: inter Commentatores Virgilii vulgo refertur. Forte idem eius liber fuit, qui de agricultura laudatur. Gell. I, 21 de loco Ge. II, 246. 247. *Hyginus, non hercle ignobilis grammaticus, in commentariis, quae in Virgilium fecit*, — (inveniat amaror) et XVI, 6 *Hyginus Iulius — in quarto librorum, quos de Virgilio fecit*. Exscripsit Macrobi. VI, 9, ubi „in quinto librorum“ legitur. Est etiam locus in Aen. VII, 187, quem ille reprehenderat, Gellio teste V, 8; fieri tamen hoc potuit aliis in libellis, ut de *Urbibus Italicis*, de *Familiis Troianis*, quos Servius nec minus laudat. Ex priore utique libro petatum, quod in Servio habetur ad Aen. I, 277 et 530. VII, 47. Nescio unde petatum sit, quod in Servio legitur ad XII, 120 et ap. Iul. Sabin. ad VI, 616, pag. 401.

Iunii Philargyrii, vel *Philargyri*, Scholia in Bucolica et Georgica ad Valentinianum; unde colligere licet, si modo Valentinianus Augustus is est, Valentiniani Imp. aevo eum vixisse. „Illud certe constare putabat Ursinus, eum non longe a Servii aetate abfuisse et Virgilii clirographo usum esse, ut ex eius commentario apparet, in quo multa proferuntur ex iis scriptoribus, qui temporibus non nisi antiquissimis extabant.“ Sunt multa quae adversus haec disputari possint; rem tamen in medio relinquinus. Extant ex eo excerpta fragmento vetusto Serviano inserta et ab Ursino exscripta. vide sup. Edd. 1587. 1589. Inde in ed. P. Danielis 1600 et a P. Burmanno repetita. Notata in eum sunt nonnulla a Iano Broukhusio Tom. I edit. Burmann. add. eiusd. praefat. (pag. 34). et ante eum Ianum Rutgers. Var. Lect. VI, 15.

Iulius Pomponius Sabinus. De hoc satis multa dicta sunt sup. ad Edd. 1486, unde rep. 1519. 1544. 1561 et al. Basil.

Martius Salutaris a Charisio Putsch. p. 181, 18. 203, 46 ad

verba Virgiliana excitatur. Sed potuit hoc in opere grammatico diversi argumenti fieri.

Melissus [s. *Melistus*]. Fuit utique hoc nomine grammaticus: de quo v. Sueton. ill. Gr. 21. An vero in Virgilium commentatus sit, alia quaestio est. [Sed vid. Servium ed. Lion ad Aen. IV, 146.] Quod apud Donatum Vit. Virg. s. 27 ille tradidit, Virgilium sermone tardissimum fuisse, in libris *Ineptiarum* scriptum esse potuit. Ad Aen. VII, 66 in Servio est: *Melissus* „qui de apibus scripsit“ hoc ab indocto interpolatore insertum esse arbitrator. [Add. Virgillii Mar. interpretes veteres etc. Mediol. 1818. 8.]

[*Metrodorus* philosophus ab interprete anon. ap. Maium ad Aen. II, 299. a Philargyrio ad Geo. II, 336. et a Probo ad Geo. II, 224 laudatur.]

Modicius a Pontano et Cerda passim ad Aeneidem laudatur: noli tamen inter veteres Grammaticos eum referre. Est Gulielm. Modicius saec. XVI exeuntis poeta et grammaticus, qui *Virgilium a calumniis vindicatum* scripsit.

Nigidium Servius laudat; non vero tamquam grammaticum, qui in Virgilium commentatus sit. Eius *Commentarius grammaticalis* indefinite memoratur ap. Serv. ad I Ge. 120.

Nisus grammaticus passim laudatur in Opere Putsch. Quod inter Virgillii commentatores refertur, petitum est ex Vita Virg. Pseudododoni s. 60. [Anon. ap. Maium l. l. ad Aen. VIII, 105.]

Perilius Faustinus furta Virgillii collegerat. Donat. Vita Virg. s. 62.

Pollio. In Servianis ad Aen. VI, 554. ubi de aura ac vento in locis inferis agitur (conf. ad Ge. IV, 484) „De illo enim loco multi quaerunt: *quis tantus plangor ad auras?* Sed Pollio dicit Aeneae et Sibyllae, quas illi secum traxerant; cum constet etiam illic esse auras.“ Iul. Sabinus ad VI, 134 *Bis Stygios*. „Pollio admiratur, cum Aeneas esset futurus deus, cur dicat *bis*. Solvitur hoc, quia apud Homerum Ulysses vidit umbram Herculis apud inferos.“ Similes itaque ineptias in Maronem contulerant, quales Porphyrii aliorumque fuere in Homerum.

Probus. *Valerius Probus* Grammaticus: qui sit inter varios Probos, disputantem vid. Burmann. Sec. praef. (p. 35) et Tom. I Anthol. pag. 739. Probum illum veterem ex Neronis temporibus bene novimus ex Suetonii Ill. Gr. cap. 24; alter fuit saeculi Adrianei. Laudatur a Gellio IX, 9 eius iudicium de verss. Aen. I, 500 sq., aliud XIII, 20, ubi Georgicorum ms. autographum Virgillii habuisse narratur. Saepe Servio in Aeneidem, semel in Georgica, memoratur; etiam Donato in Comm. in Terent. et Macrobo. V, 22. Commentarius eius in Bucolica et Georgica circumfertur, sed nomine tantum; sunt enim, uno vel altero loco forte excepto, tenuia et ieiuna excerpta, eaque interpolata, quae prius in lucem protulit Io. Bapt. Egnatius in edit. 1507 „quem-

admodum illa ex codice vetustissimo ms. Bobii quondam a Georgio Merula invento adnotaverat.“ Repetitus inde est a multis et Servii, Donati, aliorumque commentariis fere adiectus [et ex Veronensi palimpsesto ab A. Maio editus Mediol. 1816; rec. in Servio ed. Lion. Vol. II. 847 — 70. Cf. eund. in praef. Vol. I. p. IX.]

Servius Maurus Honoratus saec. V grammaticus. De eo vid. Burmann. praef. (p. 20 sq.). Alios, de eo qui egerint, vid. apud Saxium Onomast. Tom. I, pag. 471. add. Masvic. praef. De interpolationibus cf. Iusti Specim. Obs. crit. p. 35. Commentarium in Aeneidem prius exaraverat, tum in Eclogas, ultimo loco in Georgica; conf. Burmann. praef. (p. 22) et ad Ge. I, 208. Ex trinis his Commentariis habemus farragineam, bonis malisque, seriis ac nugis, adeo commixtam, ut, quid ad Servii auctoritatem referre malis, interdum vix in promptu habeas. Usus saltem eius ad interpretandum poetam esse potest exiguus aut nullus, nisi accesseris ad poetam ita iam literarum peritia et usu instructus, ut, quae tollenda an relinquenda sint, perspectum habeas. Sane multa inesse ex antiquioribus Interpretibus servata, dubitare vix licet: nec minus tamen innumera a senioribus attexta. Habuit enim idem fatum Servius, quod Graeci grammatici, ut essent, modo qui antiqua contraherent vel omitterent, modo qui excerptis alia, plerumque deteriora, admiscerent aut e margine insererent. Mirum hominis est studium revocandi pleraque ad veteres Romanas religiones, Pontificias et Flaminias; nec multum abest, quin Aeneam Flaminis munere fungentem exhibeat. Nullus est codex, qui omnia, quae sub eius nomine habemus, complectatur. Quid? quod narrant adeo codices nondum inspectos extare ampliores iis, qui expressi sunt: v. Burmann. praef. (p. 27); adde *de Brusses Salluste* Tom. III, p. 293. Primae editiones Servii valde erant contaminatae; itaque per superiores aetates virorum doctorum incredibile fuit studium in congerendis undique et amplificandis laciniis Servianis. De editionibus quidem diligenter actum est in edd. Virgilii recensu. Primo statim impetu a. 1471 prodierunt edd. quinque. Emendarunt Servium Phil. Beroaldus, Lud. Carbo, P. Cenninus, Io. Calpurnius, Io. Bapt. Egnatius, Rob. Stephanus, Ge. Fabricius, Fulv. Ursinus, P. Daniel, Masvicius, Burmannus.

[*Sulpicius* ad Aen. IX, 369 ab interprete anon. ap. Maïum laudatur, his vv.: *huc loco adnotant Probus et Sulpicius contrarium illi esse.*]

Terentius Scaurus, clarissimus Grammaticus, quo iure inter Commentatores Virgilii referatur, non reperio. [Vid. Serv. ad Aen. III, 484. Interpres anon. ap. Maïum ad Aen. IV, 146. et V, 95.]

Titianus. „Et Titianus et Calvus, qui themata omnia de Virgilio elicerunt et conformaverunt ad dicendi usum“ rhetores:

Serv. ad Aen. X, 18. Idem ad Aen. IV, 42 eius *Chorographiam* laudat. Conf. de eo Canegieter ad Avian. p. 278 et Wernsdorf P. L. M. Tom. V, p. 666 sq.

Trogus. Servius ad Aen. VI, 783 *animos aequabit Olympo.* — „De hoc autem loco Trogus et Probus quaerunt.“ vid. ibid. Var. Lect. Laudatur Reines. Epp. ad Hofmann. pag. 660; nihil tamen ibi reperies praeterquam libertum Trogum ex marmore.

Urbanus. Ad decem sunt loca in Ge. et Aen. ap. Servium; unde vix licet dubitare, eum in Virgilium commentarios scripsisse.

Velius Longus, nobilis grammaticus. Macrobi. Sat. III, 6. „*saxo vetusto* Aen. III, 84 Velius Longus: immutatio est, inquit, epitheti: vult enim dicere vetustatem templi: hunc multi alii commentatores sequuti sunt.“ Charis. lib. II in Putsch. p. 153, 17 „*dixere* pro *dixerunt* — quam figuram alii duplicem existimant, de qua etiam Velius Longus in secundum Aeneidos satis commentatus est: *Conticuere omnes intentique ora tenebant.*“ In Servianis ad Aen. X, 245: „Longus ait: deest *venerit*, unde et ipse *spectabis* legit.“ [Saepius laudatur ab interprete anon. ad Aen. Vid. Maius in edit. s. l. et Lion ed. Servii praef. p. IX.]

Victorinus. Unus Servii locus ad Aen. V, 373 *In mare purpureum.* — „Unde apparet Victorinum hoc loco errasse, qui *purpureum mare rubrum* esse dixit, quod est iuxta Indiam.“ Est is forte Fabius Marius Victorinus saec. IV rhetor, cuius libelli in Grammat. vet. habentur.

Virgiliomastix: apud Serv. ad Ecl. II, 22 et Aen. V, 521.

In demselben Verlage sind folgende Werke
seither erschienen:

I. LATEINISCHE CLASSIKER.

- Bibliotheca, nova, Romana classica probatissimos utriusque sermonis orationis Scriptores latinos exhibens. Ad optimarum editionem fidem scholarum in usum adornavit Dr. G. H. Lünemann. XII Tomi. 1825 — 1831. (244 Bogen in gr. 8. compr. Drucks.) Preis nur 5 thlr. 5 gr.
- Von dieser durch ganz vorzügliche Correctheit, durch deutlichen Druck mit grösseren Lettern und durch möglichste Wohlfelheit (à 6 pf. per Bogen) sich auszeichnenden Sammlung der gelesesten römischen Classiker zum Schulgebrauche sind die sämtlichen Abtheilungen auch einzeln zu haben, und kosten: Tom. I. *Sueton*, 10 gr. *Sallust*, 4 gr. III u. IV. *Tacitus*, 2 Part. 20 gr. V u. VI. *Quintilian*, 2 Part. 20 gr. VII. *Curtius Rufus*, 9 gr. VIII. *Justin*, 8 gr. IX—XI. *Livius*, 3 Part. 1 rthl. 18 gr. XII. *Julius Caesar*, 12 gr.
- Caesaris*, C. J., *Commentarii de bell. Gall. et Civ. Acc. libri de bell. Alex., Afric. et Hisp.* Mit geogr. krit. und gram. Anmerkungen von A. Möbius. 2 Thle. Mit 3 Kpfm. gr. 8. 1825 u. 29. 3 rthl.
- Ciceronis*, M. T., *Orationes XII selectae.* Mit histor. kritischen und erklärenden Anmerkungen von A. Möbius. (1r Bd. 16 gr. 2r Bd. 1 rthl. 4 gr.) Neue Aufl. gr. 8. 1831 u. 28. 1 rthl. 20 gr.
- — *Orationes XII selectae ad opt. edit. fidem in usum schol. edit.* A. Möbius. 8 mai. 1829 8 gr.
- — *libri tres de uatura Deorum, ex recensione J. A. Ernesti, et cum omn. eruditorum notis, quas J. Davisi ed. ult. habet. Acced. apparatus crit. et ampl. XX Codd. Mss. uondum collatis, digestus a Dr. G. H. Mosero, qui idem suam annot. interpos. Copias crit. congress. D. Wyttebachii sel. schol. suasque animadv. adj. F. Creuzer.* 8 mai. 1818. 3 rthl. 12 gr.
- Ciceronis*, M. T., *de Natura Deorum lib. tres, ad fid. Codd. Mss. correct., cum variorum lectionum delectu et notis ex Creuzeri suaeque editione selectis, in us. literar. stud. edidit Dr. Moser.* 8 mai. 1821. 18 gr.
- Claudian*, C., *opera ed. J. M. Gesner.* 8 mai. 1759. 2 rthl. 16 gr.
- Curtii*, Q. Rufi, *de rebus Alexandri M. libri X. Textu recognito, insigniori lect. varietate, notis indicibusque histor. atque philolog. adject. edidit J. C. Koken.* 8 mai. 1817. 20 gr.
- Horatii*, Q. Flacci, *Opera omnia. Rec. et illustravit Fr. Guil. Döring.* II Vols. cum Indice. Editio nova. 8 mai. 1828. 29. 3 rthl. 12 gr. Die Indices dazu apart (auch zu allen sonstigen Ausgaben des Horaz passend). gr. 8. 1829. 1 rthl. 12 gr.
- — *Opera omni. Rec. et iil. F. G. Döring. Editio min.* 8 mai. 1830. 1 rthl.
- — *Eclogae, cum select. Scholiast. vet. et G. Baxteri, J. M. Gesneri et J. C. Zeunii annot. recogn. F. H. Bothe, ed. rep. emend.* 8 mai. 1822. 2 rthl.

- Juvenalis, D. Junii, Aquinatis, Satyrae XVI ad optim. exempl. fid. recens., variet. lectionis perpetuoque commentario illustratae a G. A. Ruperti. Editio altera emend. II Vols. 8 mai. 1819—20. 7 rthl.
- Ovidii Pub. Nasonis, Metamorphoseon libri XV. Mit krit. und erläut. Anmerk. von E. C. Chr. Bach, Director am Gymnasium zu Schaffhausen, Professor der lat. Sprache etc. Erster Band Lib. I—VII. gr. 8. Velin-Druckp. 1 rthl. 8 gr.
- (Der zweite Band und eine ganz wohlfeile Textausgabe sind unter der Presse.)
- — — Tristium libri V. Ex recens. J. J. Oberlini. Notis perpetuis illustr. Fr. Th. Platz. 8 mai. 1825. 16 gr.
- — — Tristium libri V. In us. sch. ed. Fr. Th. Platz. 8 mai. 1825. 4 gr.
- Petronii, T. Arbitri, Satyricon, ex rec. P. Burmanni etc. ed C. G. Anton. 8 mai. 1781. 1 rthl. 12 gr.
- Plinii, C. C., Sec. epistolarum libri X, et Panegyricus, ex rec. et cum annotat. perpet. J. M. Gesneri, quib. J. M. Heusingeri, J. C. T. Ernesti suasque notas addidit G. H. Schaefer. 8 mai. 1805. 2 rthl. 12 gr.
- Propertii, S. A., Carmina, rec. C. T. Kuinoel. 2 Tomi. 8 mai. 1805. 5 rthl.
- Senecae, L. Annaei, tragoediae, penitus excussis membra. Florentin. adhibitisque Codicibus MSS. Ultraiect., editione principe Caroli Fernandi, etc., recognovit F. H. Bothe. III Vol. 8 mai. 1819. 3 rthl.
- Taciti, C. C., opera ad optim. libr. fidem recogn. et annot. perpetua triplicique indice instr. G. A. Ruperti, Vol. IV. Libellum de Germania, vit. Agricolae et dial. de oratorib. complet. 8 mai. 1832. 2 rthl. 20 gr.
- (Der 1ste Band ist unter der Presse und der 2te und 3te folgen baldigst nach, womit diese Ausgabe vollständig sein wird.)
- Terentii, P. Afri, Comoediae. Ad Codd. Mss. et opt. editiones recognov. variet. lectionis, comment. perpet. et indice verb. instr. F. Ch. G. Perlet. Editio nova non mutata sed aucta appendice animadv. 8 mai. 1827. 3 rthl.
- Tibulli, A., Carmina, textu ad Codd. Mss. et editiones recognito, insigniori lectionis varietate, notis indicibusque adjectis, edidit F. C. Ch. Bach. 8 mai. 1819. 1 rthl. 16 gr.
- Vellejus Paterculus histor. romani libri II. textu recognito edidit A. H. Cludius. 8 mai. 1815. 12 gr.
- — Id. liber c. not. Ruhnkenii. 8 mai. 1815. 1 rthl. 8 gr.

II. GRIECHISCHE CLASSIKER.

- Aeschyli Tragoediae ed. Bothe. 2 Tomi. 8 mai. 1831. 2 rthl. 16 gr.
- (Daraus apart abgedruckt: Prometheus vinctus, Agamemnon, à 8 gr., Supplices, Septem adversus Thebas, Persae, Choephorae, Eumenides, à 6 gr.)
- Herodis Attici quae supers. adnot. ill. R. Fiorello. 8 mai. 1801. 1 rthl.
- Herodoti Musae. Textum ad Gaisfordii editionem recogn., perpetuo tum Fr. Creuzeri tum sua annot. instr., comment. de vita et scriptis Herodoti, tabul. geogr. indicesque adi. J. C. F. Bühr. Vol. I. 8 mai. 1830. 4 rthl.
- Orphica c. notis H. Stephani, A. C. Eschenbachii, J. M. Gesneri, Th. Tyrwhittii recens. Godofr. Hermannus. 8 mai. 1805. 4 rthl.

- Palaeophati de incredibil. gr. ed. J. F. Fischer. 8 mai. 1789. 1 rthl. 12 gr.
- Sophoclis Tragoediae ed. Bothe. II Tomi. 8 mai. 1827. 3 rthl. 6 gr.
(Daraus sind apart abgedruckt: Ajax, Electra, Oedipus Rex und Oedipus Coloneus. à 10 gr. Antigono, Trachiniae und Philoctetes à 8 gr.)
- Thucydidis de bello peloponnes libri VIII. Ad optim. codd. fidem, adhib. doctor. viror. observat. recens. summ. et notis illustr., indicesque rer. et verbor. adiec. C. F. F. Haakius. 2 Tomi. 8 mai. 1820. 4 rthl.
- — — — — Recegnovit et cum brevi annot. max. part. exeget. in us. juvent. stud. accur. edid. C. F. F. Haacke. 8 mai. 1830. 1 rthl. 16 gr.
- Xenophontis quae extant; ex libror. script. fide et virorum doct. conject. rec. et interpr. est J. G. Schneider, Saxo. VI Tomi. 8 mai. 11 rthl. 8 gr.
- — Tom. I. de Cyri disciplina libri VIII. recensuit J. C. Schneider, editio Ilda auct. et emend. 8 mai. 1815. 2 rthl. 12 gr.
- — Tom. II. de expeditione Cyri commentaril. Editio 2. cur. F. A. Bornemano, add. Ricardi Personi adnot. integr. 8 mai. 1825. 2 rthl. 4 gr.
- — Tom. III. historiae graeca libri septem, recens. J. G. Schneider. Editio nova auct. et emendat. 8 mai. 1821. 1 rthl. 20 gr.
- — Tom. IV. Memorabilia Socratis et ej. Apologiam cont. Edit. nov.
- — Tom. V. Oeconomicus, Convivium, Hiero, Agesilaus, recensuit J. G. Schneider. 8 mai. 1805. 1 rthl.
- — Tom. VI. Opuscula polit., equestris et venatica, cum Arriani libello de venatione. Recens. J. G. Schneider. 8 mai. 1815. 2 rthl. 12 gr.
- Xenophontis memorabilium Socratis dictor. libri IV. una cum Socratis Apologia in schol. usum illustrati et brevi verbor. indice instructi. Cur. D. F. G. Bornemann. Ed. min. 8 mai. 1829. 12 gr.
- Xenophontis Scripta, in usum lectorum, graecis literis tinctorum, commentariis ad rer. et verb. intellig. illustr. a B. Weiske, Vol. I—VI. 1798—1804. Statt 8 rthl. herabgesetzter Preis jetzt 4 rthl. 12 gr.
- (Tom. I. et II. Cyri disciplina. 2 Vols. 1 rthl. 4 gr. T. III. Anabasis 1 rthl. T. IV. Historia graeca. 1 rthl. T. V. Memorabilia etc. 20 gr. T. VI. de Rep. Lacedaemon. et Atheniensium. 12 gr.)

III. ALTE LITERATUR.

- Billerbeck, Dr. Joh., Handbuch der alten Geographie, für Schulen und zum Nachschlagen bei der Vorbereitung auf die klassischen Schriftsteller. gr. 8. 1826. 20 gr.
- Kühner, Dr. R., sämtliche Anomalieen des griechischen Verbs im attischen Dialect, auf Analogien zurückgeführt, in tabellarischen Uebersichten dargestellt und als Anhang zu jeder Grammatik bearbeitet. In 4 Tab. Roy. Folio. 1831. 12 gr.
- Nitzsch, G. W., erklärende Anmerk. zu Homers Odysse. 1r. und 2r. Band. Erklärungen des 1u bis 8u Gesanges. gr. 8. 1826 u. 1831. 2 rthl.
- Nonius Marcellus de propr. serm. Addit. est Fulg. Planciad. de prisce. serm. Ex rec. et c. not. J. Mercerii. Ad ed. Paris. anni 1614. 8. 1825. 2 rthl. 16 gr.
- Vigeri, Franc., de praecipuis Graecae dictionis idiotismis liber, cum animadversionibus Henrici Hoogeveeni, Joannis Caroli Zeunii et Godofredi Hormanni. Edit. tert. auct. et emend. 8 mai. 1822. 3 rthl.

